CONSILIUL CULTURII
ȘI
EDUCAȚIEI SOCIALISTE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE
ȘI POLITICE A REPUBLICII
SOCIALISTE ROMÂNIA

MATERIALE
ȘI
CERCETĂRI
ARHEOLOGICE

A XV-A SESIUNE ANUALĂ DE RAPOARTE

BUCUREȘTI 1983

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

CONSILIUL CULTURII
ȘI
EDUCAȚIEI SOCIALISTE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE
ȘI POLITICE A REPUBLICII
SOCIALISTE ROMÂNIA

MATERIALE
ȘI
CERCETĂRI
ARHEOLOGICE

A XV-A SESIUNE ANUALĂ DE RAPOARTE

Muzeul județean Brașov - 1981

BUCUREȘTI 1983

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Coordonatorii volumului:

CONSILIUL CULTURII ŞI EDUCAŢIEI SOCIALISTE

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Comitetul de redacţie :

MIRCEA D. MATEI **(Redactor responsabil)** HADRIAN DAICOVICIU **(Redactor responsabil adjunct),** ANDREI ARICESCU **(Redactor responsabil adjunct),** EUGEN COMŞA, SEVER DUMITRAŞCU, PANAIT I. PANAIT, CORNELIA STOICA, ALEXANDRU SUCEVEANU, DAN GH. TEODOR

Secretar de redacţie:

ADRIANA STOIA

Responsabilitatea pentru conţinutul rapoartelor revine în exclusivitate autorilor acestora.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

SUMAR

MIHAI BRUDIU, Rezultatele cercetărilor paleolitice din staţiunea de la Cotu Miculinţi, jud. Botoşani 7

VASILE BORONEANŢ, I. VLAD, ELENA TERZEA, TH. NEAGU, V. SERINI, P. COTEŢ, D. POPESCU, TATIANA POSTOLACHE, H. AZVADUROV, ŞTEFANIA ROMAN, M. CÂRCIUMARU, Principalele rezultate ale cercetărilor de la Ciupercenii—Tr. Măgurele 14

VASILE BORONEANŢ, Cercetările arheologice de la Ostrovu Mare — km 873, jud. Mehedinţi 17

VASILE BORONEANŢ, M. ZDROBA, P. HUREZAN, Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad 19

MARIN NICA, AURELIA MINCĂ, Săpături arheologice în aşezarea neolitică de la Grădinile, jud. Olt 23

EUGENIA POPUŞOI, Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Griviţa, jud. Vaslui 28

DOINA IGNAT, Cercetările arheologice de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor 37

PUIU HAŞOTTI, Săpăturile arheologice de la Medgidia—Satu Nou, jud. Constanţa 41

MARIN NICA, Săpăturile arheologice din aşezarea neolitică de la „Viaduct Circea", jud. Dolj... 45

GHEORGHE LAZAROVICI, Şantierul arheologic Ieiod (1977—1981) 50

EUGEN COMŞA, Rezultatele săpăturilor arheologice de la Radovanu 62

EUGEN COMŞA, Rezultatele săpăturilor de salvare de la „Măgura Cuneştilor" 65

ION T. DRAGOMIR, Săpăturile arheologice din aşezarea cucuteniană de la Berești „Dealul Bulgarului", jud. Galaţi 70

SILVIA MARINESCU-BÂLCU, Cercetările de la Drăguşeni, jud. Botoşani 82

PAUL ŞADURSCHI, Aşezarea eneolitică din turbăria de la Lozna, jud. Botoşani 86

IOAN ANDRIŢOIU, Şantierul arheologic Boiu 93

ION CHICIDEANU, Săpăturile arheologice de la Grojdibodu, jud. Olt 98

ION CHICIDEANU, Săpăturile arheologice de la Călugăreni, jud. Gorj 103

ERSILIA TUDOR, Săpăturile arheologice de la Odaia Turcului, jud. Dimboviţa 108

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Cercetările arheologice de la Cindeşti—Coasta Banului, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea... 112

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Observaţii recente cu privire la sistemul de fortificaţie al staţiunii de la Mănăstioara—Fitionești 124

GEORGE MARINESCU, CORNELIU GAIU, Săpăturile de la Archiud „Hînsuri", com. Teaca, jud. Bistriţa Năsăud 131

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Cercetările arheologice de la „Stenca" Liubcovei 135

NICOLAE CHIDIOŞAN, Raport asupra săpăturilor întreprinse în satul Tăşad, com. Drăgeşti, jud. Bihor 138

SZÉKELY K. ZSOLT, Rezultatul ultimelor cercetări din judeţul Covasna, în aşezări din epoca bronzului şi prima vîrstă a fierului 143

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Săpăturile din aşezarea hallstattiană timpurie de la Porţăreşti, jud. Dolj 149

VALENTIN VASILIEV, I. AL. ALDEA, H. CIUGUDEAN, Cercetări în aşezarea fortificată din prima vîrstă a fierului de la Teleac, jud. Alba 155

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Şantierul arheologic Valea Timişului—„Roviná" 159

MIHAI IRIMIA, Cercetări arheologice în aşezarea hallstattiană de la Gura Canliei, jud. Constanţa 161

VALENTIN VASILIEV, ANDREI ZRINYI, Raport asupra cercetărilor de la Chendu, jud. Mureş 172

MIHAELA MĂNUCU ADAMEŞTEANU, Cercetările din aşezarea antică de la Visina, com. Jurilovca, jud. Tulcea (secolele VI—V î.e.n.) 174

ALEXANDRU SIMION ŞTEFAN, Cercetări aerofotografice în anii 1978—1980 178

NICOLAE CONOVICI, MARIAN NEAGU, Şantierul arheologic Piscu Crăsani 193

VIOREL CĂPITANU, Cercetări arheologice în aşezarea geto-dacă de la Răcătău, jud. Bacău... 201

VIOLETA BAZARCIUC, Cetatea geto-dacă de la Buneşti, jud. Vaslui 211

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Sondaj arheologic în cetatea geto-dacă de la Bîzdîna, jud. Dolj 218

D. BERCIU, MARIANA IOSIFARU, Săpăturile arheologice de la Ocniţa, jud. Vîlcea 226

MIOARA TURCU, Cercetări arheologice la Bragadiru 229

HADRIAN DAICOVICIU, ŞTEFAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, EUGEN IAROSLAVSCHI, ADRIANA RUSU, IOAN ANDRIŢOIU, Cercetări arheologice la Sarmizegetusa Regia 232

VALERIU SÎRBU, FLORIAN ANASTASIU, Cercetările arheologice din aşezarea geto-dacă de la Grădiştea, jud. Brăila 235

IOAN GLODARIU, THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, EUGEN IAROSLAVSCHI, Cercetări arheologice la Şura Mică 242

HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, ALINA SOROCEANU, CONSTANTIN ILIEŞ, Săpăturile de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa 246

VASILE MOGA, Cercetări arheologice în castrul roman de la Apulum 276

PETRE IAMBOR, ŞTEFAN MATEI, A. HALASU, Şantierul arheologic Cluj-Mănăştur 281

NICOLAE GUDEA, EUGEN CHIRILĂ, ŞTEFAN BAJUSZ, Săpăturile arheologice executate la Moigrad (Porolissum). I. Castrul de pe „Pomet" 285

DUMITRU PROTASE, GEORGE MARINESCU CORNELIU GAIU, Cercetările arheologice din castrul roman de la Ilişua, jud. Bistriţa Năsăud 289

DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Castrul roman Gilău 293

IOAN PISO, DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Castrul roman de la Căşei 297

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

DUMITRU PROTASE, RADU ARDEVAN, Săpăturile de salvare de la Gherla 299
NICOLAE GUDEA, Cercetările și săpăturile arheologice executate pe linia înaintată de turnuri a limesului de vest 304
DOINA BENEA, Cercetările arheologice de la Tibiscum 306
GHEORGHE POPILIAN, ȘTEFAN CHIȚU, M. VASILESCU, Săpăturile arheologice de la Romula 324
DUMITRU TUDOR, OCTAVIAN TOROPU, CORNELIU TĂTULEA, MARIN NICA, F. BÎCIU, Șantierul arheologic Sucidava-Celei 327
GHEORGHE BICHIR, PETRE BARDAȘU, Șantierul arheologic Stolniceni—Buridava 336
GHEORGHE POPILIAN, Săpăturile arheologice din așezarea civilă a castrului de la Slăveni, jud. Olt 344
CRISTIAN M. VLĂDESCU, GHEORGHE POENARU BORDEA, Cercetările arheologice în castrul roman de la Racovița și zona aferentă 345
EXPECTATUS BUJOR, Lucrările de restaurare și consolidare la castrul cu zid de piatră de la Bumbești—Jiu, jud. Gorj 350
MIHAI BUCOVALĂ, GHEORGHE PAPUC, Date noi despre fortificația de la Ovidiu, municipiul Constanța 352
ADRIAN PANAITESCU, Cercetările arheologice din sectorul D al cetății Tropaeum Traiani 355
CĂTRINEL DOMĂNEANȚU, Rezultatele săpăturilor arheologice de la Histria — sector A 357
ZIZI COVACEF, Cercetările din sectorul V al cetății Capidava 361
SEVER DUMITRAȘCU, Raport asupra săpăturilor arheologice de la Biharea 367
MIHAI BLĂJAN, ALEXANDRU POPA, Cercetările arheologice de la Alba Iulia „Stația de salvare" 375
ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Așezarea din secolele III—IV e.n. de la Timișoara—Cioreni 381
ȘTEFAN OLTEANU, NINA NEAGU, Rezultatele cercetărilor arheologice de la Sîrna—Prahova 384
ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Șantierul arheologic Hodoni—Pustă 388
GHEORGHE POPILIAN, MARIN NICA, Săpăturile arheologice de la Locusteni — „La Gropan" 395
VASILE PALADE, Săpăturile arheologice din necropola de la Bîrlad—Valea Seacă 398
MIHAI BRUDIU, Cercetări arheologice de salvare la Vînători, jud. Galați 407
STELA ȚAU, MIRCEA NICU, Necropola din secolul al IV-lea de la Barcea 415
IOAN MITREA, Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea de la Izvoare-Bahna (secolele VI—IX e.n.) 429
PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, P. VLĂDILĂ, G. CUSTUREA, V. SÎRBU, Cercetările arheologice de la Păcuiul lui Soare 435
MARIA COMȘA, Raport preliminar asupra săpăturilor executate la Slon 437
VIORICA MIHAI, Cercetările arheologice de la Dridu—„La Metereze" (1978—1980) 439
RADU HEITEL, Săpăturile arheologice din așezarea de la Alba Iulia 446
EUGENIA ZAHARIA, Săpăturile arheologice de la Bratei, jud. Sibiu 449
DAN GH. TEODOR, Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Lozna—Străteni, jud. Botoșani 452
DAN GH. TEODOR, GHENUȚĂ COMAN, Săpăturile arheologice de la Drăgești—Vaslui 456
DAN GH. TEODOR, RUXANDRA MAXIM-ALAIBA, Săpăturile arheologice de la Cura Idrici—Vaslui 464
GHEORGHE MĂNUCU ADAMEȘTEANU, Cercetările arheologice efectuate în com. Nufăru jud. Tulcea 470
SERGIU IOSIPESCU, VIORICA URSU, TRAIAN URSU și colab., Cercetările arheologice la Cetatea de Piatră (Chioar) 474
LUCIAN CHIȚESCU, ANCA PĂUNESCU, VENERA RĂDULESCU, PETRE VLĂDILĂ, TUDOR PAPASIMA, Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci) 484
LAURENȚIA GEORGESCU, Date antropologice preliminare asupra materialului osteologic uman descoperit în necropola I-a de la Piua Petrii 491
SZÉKELY ZOLTAN, Rezultatele săpăturilor privind epoca feudală executate în județul Covasna 498
ALEXANDRU ANDRONIC, RICA POPESCU, Principalele rezultate ale săpăturilor de la Curtea Domnească din Vaslui 504
GHEORGHE I. CANTACUZINO, PETRE DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Târgoviște 508
PETRE IAMBOR, Sondajul arheologic de la Zalău—Ortelec 513
ALEXANDRU ARTIMON, Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea medievală de la Tg. Trotuș, jud. Bacău 515
PANAIT I. PANAIT, MARGARETA CONSTANTINIU, Șantierul arheologic Străulești—Măicănești 529
ARISTIDE ȘTEFĂNESCU, Cercetările arheologice de la Mănești—Buftea 532
PANAIT I. PANAIT, Cercetări arheologice la Palatul Domnesc de la Curtea Nouă din București 537
MIRCEA DAN LAZĂR, VOLKER WOLLMANN, Un cuptor de redus minereu de fier descoperit la Ghelar, Hunedoara 541
GABRIEL CUSTUREA, Sondajul arheologic de salvare de la Ester 545
RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU, Cercetările arheologice de la Palatul Ghica-Tei 551
ABREVIERI 556

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

SUMAR

MIHAI BRUDIU, Rezultatele cercetărilor paleolitice din staţiunea de la Cotu Miculinţi, jud. Botoşani 7

VASILE BORONEANŢ, I. VLAD, ELENA TERZEA, TH. NEAGU, V. SERINI, P. COTEŢ, D. POPESCU, TATIANA POSTOLACHE, H. AZVADUROV, ŞTEFANIA ROMAN, M. CÂRCIUMARU, Principalele rezultate ale cercetărilor de la Ciuperceni—Tr. Măgurele 14

VASILE BORONEANŢ, Cercetările arheologice de la Ostrovu Mare — km 873, jud. Mehedinţi 17

VASILE BORONEANŢ, M. ZDROBA, P. HUREZAN, Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad 19

MARIN NICA, AURELIA MINCĂ, Săpături arheologice în aşezarea neolitică de la Grădinile, jud. Olt 23

EUGENIA POPUŞOI, Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Griviţa, jud. Vaslui 28

DOINA IGNĂT, Cercetările arheologice de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor 37

PUIU HAŞOTTI, Săpăturile arheologice de la Medgidia—Satu Nou, jud. Constanţa 41

MARIN NICA, Săpăturile arheologice din aşezarea neolitică de la „Viaduct Circea", jud. Dolj... 45

GHEORGHE LAZAROVICI, Şantierul arheologic Ieud (1977—1981) 50

EUGEN COMŞA, Rezultatele săpăturilor arheologice de la Radovanu 62

EUGEN COMŞA, Rezultatele săpăturilor de salvare de la „Măgura Cuneştilor" 65

ION T. DRAGOMIR, Săpăturile arheologice din aşezarea cucuteniană de la Bereşti „Dealul Bulgarului", jud. Galaţi 70

SILVIA MARINESCU-BÂLCU, Cercetările de la Drăguşeni, jud. Botoşani 82

PAUL ŞADURSCHI, Aşezarea eneolitică din turbăria de la Lozna, jud. Botoşani 86

IOAN ANDRIŢOIU, Şantierul arheologic Boiu..... 93

ION CHICIDEANU, Săpăturile arheologice de la Grojdibodu, jud. Olt 98

ION CHICIDEANU, Săpăturile arheologice de la Călugăreni, jud. Gorj 103

ERSILIA TUDOR, Săpăturile arheologice de la Odaia Turcului, jud. Dîmboviţa 108

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Cercetările arheologice de la Cîndeşti—Coasta Banului, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea... 112

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Observaţii recente cu privire la sistemul de fortificaţie al staţiunii de la Mănăstioara—Fitioneşti 124

GEORGE MARINESCU, CORNELIU GAIU, Săpăturile de la Archiud „Hînsuri", com. Teaca, jud. Bistriţa Năsăud 131

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Cercetările arheologice de la „Stenca" Liubcovei..... 135

NICOLAE CHIDIOŞAN, Raport asupra săpăturilor întreprinse în satul Tăşad, com. Drăgeşti, jud. Bihor 138

SZÉKELY K. ZSOLT, Rezultatul ultimelor cercetări din judeţul Covasna, în aşezări din epoca bronzului şi prima vîrstă a fierului..... 143

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Săpăturile din aşezarea hallstattiană timpurie de la Portăreşti, jud. Dolj 149

VALENTIN VASILIEV, I. AL. ALDEA, H. CIUGUDEAN, Cercetări în aşezarea fortificată din prima vîrstă a fierului de la Teleac, jud. Alba 155

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Şantierul arheologic Valea Timişului—„Rovină"..... 159

MIHAI IRIMIA, Cercetări arheologice în aşezarea hallstattiană de la Gura Canliei, jud. Constanţa 161

VALENTIN VASILIEV, ANDREI ZRINYI, Raport asupra cercetărilor de la Chendu, jud. Mureş 172

MIHAELA MĂNUCU ADAMEŞTEANU, Cercetările din aşezarea antică de la Vişina, com. Jurilovca, jud. Tulcea (secolele VI—V î.e.n.) 174

ALEXANDRU SIMION ŞTEFAN, Cercetări aerofotografice în anii 1978—1980 178

NICOLAE CONOVICI, MARIAN NEAGU, Şantierul arheologic Piscu Crăsani 193

VIOREL CĂPITANU, Cercetări arheologice în aşezarea geto-dacă de la Răcătău, jud. Bacău... 201

VIOLETA BAZARCIUC, Cetatea geto-dacă de la Buneşti, jud. Vaslui 211

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Sondaj arheologic în cetatea geto-dacă de la Bîzdîna, jud. Dolj 218

D. BERCIU, MARIANA IOSIFARU, Săpăturile arheologice de la Ocniţa, jud. Vîlcea 226

MIOARA TURCU, Cercetări arheologice la Bragadiru 229

HADRIAN DAICOVICIU, ŞTEFAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, EUGEN IAROSLAVSCHI, ADRIANA RUSU, IOAN ANDRIŢOIU, Cercetări arheologice la Sarmizegetusa Regia 232

VALERIU SÎRBU, FLORIAN ANASTASIU, Cercetările arheologice din aşezarea geto-dacă de la Grădiştea, jud. Brăila 235

IOAN GLODARIU, THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, EUGEN IAROSLAVSCHI, Cercetări arheologice la Şura Mică 242

HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, ALINA SOROCEANU, CONSTANTIN ILIEŞ, Săpăturile de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa 246

VASILE MOGA, Cercetări arheologice în castrul roman de la Apulum 276

PETRE IAMBOR, ŞTEFAN MATEI, A. HALASU, Şantierul arheologic Cluj-Mănăştur 281

NICOLAE GUDEA, EUGEN CHIRILĂ, ŞTEFAN BAJUSZ, Săpăturile arheologice executate la Moigrad (Porolissum). I. Castrul de pe „Pomet" 285

DUMITRU PROTASE, GEORGE MARINESCU CORNELIU GAIU, Cercetările arheologice din castrul roman de la Ilişua, jud. Bistriţa Năsăud 289

DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Castrul roman Gilău 293

IOAN PISO, DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Castrul roman de la Căşei 297

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

DUMITRU PROTASE, RADU ARDEVAN, Săpăturile de salvare de la Gherla 299
NICOLAE GUDEA, Cercetările și săpăturile arheologice executate pe linia înaintată de turnuri a limesului de vest 304
DOINA BENEA, Cercetările arheologice de la Tibiscum 306
GHEORGHE POPILIAN, ȘTEFAN CHIȚU, M. VASILESCU, Săpăturile arheologice de la Romula 324
DUMITRU TUDOR, OCTAVIAN TOROPU, CORNELIU TĂTULEA, MARIN NICA, F. BÎCIU, Șantierul arheologic Sucidava-Celei... 327
GHEORGHE BICHIR, PETRE BARDAȘU, Șantierul arheologic Stolniceni—Buridava..... 336
GHEORGHE POPILIAN, Săpăturile arheologice din așezarea civilă a castrului de la Slăveni, jud. Olt 344
CRISTIAN M. VLĂDESCU, GHEORGHE POENARU BORDEA, Cercetările arheologice în castrul roman de la Racovița și zona aferentă 345
EXPECTATUS BUJOR, Lucrările de restaurare și consolidare la castrul cu zid de piatră de la Bumbești—Jiu, jud. Gorj 350
MIHAI BUCOVALĂ, GHEORGHE PAPUC, Date noi despre fortificația de la Ovidiu, municipiul Constanța 352
ADRIAN PANAITESCU, Cercetările arheologice din sectorul D al cetății Tropaeum Traiani 355
CATRINEL DOMĂNEANȚU, Rezultatele săpăturilor arheologice de la Histria — sector A..... 357
ZIZI COVACEF, Cercetările din sectorul V al cetății Capidava 361
SEVER DUMITRAȘCU, Raport asupra săpăturilor arheologice de la Biharea 367
MIHAI BLĂJAN, ALEXANDRU POPA, Cercetările arheologice de la Alba Iulia „Stația de salvare"... 375
ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Așezarea din secolele III—IV e.n. de la Timișoara—Cioreni 381
ȘTEFAN OLTEANU, NINA NEAGU, Rezultatele cercetărilor arheologice de la Șirna—Prahova... 384
ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Șantierul arheologic Hodoni—Pustă 388
GHEORGHE POPILIAN, MARIN NICA, Săpăturile arheologice de la Locusteni — „La Gropan" ... 395
VASILE PALADE, Săpăturile arheologice din necropola de la Bîrlad—Valea Seacă 398
MIHAI BRUDIU, Cercetări arheologice de salvare la Vînători, jud. Galați 407
STELA ȚAU, MIRCEA NICU, Necropola din secolul al IV-lea de la Barcea 415
IOAN MITREA, Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea de la Izvoare-Bahna (secolele VI—IX e.n.) 429
PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, P. VLĂDILĂ, G. CUSTUREA, V. SÎRBU, Cercetările arheologice de la Păcuiul lui Soare 435
MARIA COMȘA, Raport preliminar asupra săpăturilor executate la Slon 437
VIORICA MIHAI, Cercetările arheologice de la Dridu—„La Metereze" (1978—1980) 439
RADU HEITEL, Săpăturile arheologice din așezarea de la Alba Iulia 446
EUGENIA ZAHARIA, Săpăturile arheologice de la Bratei, jud. Sibiu 449
DAN GH. TEODOR, Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Lozna—Strâteni, jud. Botoșani..... 452
DAN GH. TEODOR, GHENUȚĂ COMAN, Săpăturile arheologice de la Drăgești—Vaslui 456
DAN GH. TEODOR, RUXANDRA MAXIM-ALAIBA, Săpăturile arheologice de la Gura Idrici—Vaslui 464
GHEORGHE MĂNUCU ADAMEȘTEANU, Cercetările arheologice efectuate în com. Nufăru jud. Tulcea 470
SERGIU IOSIPESCU, VIORICA URSU, TRAIAN URSU și colab., Cercetările arheologice la Cetatea de Piatră (Chioar) 474
LUCIAN CHIȚESCU, ANCA PĂUNESCU, VENERA RĂDULESCU, PETRE VLĂDILĂ, TUDOR PAPASIMA, Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci) 484
LAURENȚIA GEORGESCU, Date antropologice preliminare asupra materialului osteologic uman descoperit în necropola I-a de la Piua Petrii 491
SZÉKELY ZOLTAN, Rezultatele săpăturilor privind epoca feudală executate în județul Covasna... 498
ALEXANDRU ANDRONIC, RICA POPESCU, Principalele rezultate ale săpăturilor de la Curtea Domnească din Vaslui 504
GHEORGHE I. CANTACUZINO, PETRE DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Târgoviște 508
PETRE IAMBOR, Sondajul arheologic de la Zalău—Ortelec 513
ALEXANDRU ARTIMON, Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea medievală de la Tg. Trotuș, jud. Bacău 515
PANAIT I. PANAIT, MARGARETA CONSTANTINIU, Șantierul arheologic Străulești—Măicănești ... 529
ARISTIDE ȘTEFĂNESCU, Cercetările arheologice de la Mănești—Buftea 532
PANAIT I. PANAIT, Cercetări arheologice la Palatul Domnesc de la Curtea Nouă din București..... 537
MIRCEA DAN LAZĂR, VOLKER WOLLMANN, Un cuptor de redus minereu de fier descoperit la Ghelar, Hunedoara 541
GABRIEL CUSTUREA, Sondajul arheologic de salvare de la Ester 545
RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU, Cercetările arheologice de la Palatul Ghica-Tei 551
ABREVIERI 556

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

SUMAR

1. MIHAI BRUDIU, Rezultatele cercetărilor paleolitice din staţiunea de la Cotu Miculinţi, jud. Botoşani 7
2. VASILE BORONEANŢ, I. VLAD, ELENA TERZEA, TH. NEAGU, V. SERINI, P. COTEŢ, D. POPESCU, TATIANA POSTOLACHE, H. AZVADUROV, ŞTEFANIA ROMAN, M. CÂRCIUMARU, Principalele rezultate ale cercetărilor de la Ciuperceni—Tr. Măgurele 14
3. VASILE BORONEANŢ, Cercetările arheologice de la Ostrovu Mare — km 873, jud. Mehedinţi 17
4. VASILE BORONEANŢ, M. ZDROBA, P. HUREZAN, Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad 19
5. MARIN NICA, AURELIA MINCĂ, Săpături arheologice în aşezarea neolitică de la Grădinile, jud. Olt 23
6. EUGENIA POPUŞOI, Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Griviţa, jud. Vaslui 28
7. DOINA IGNĂT, Cercetările arheologice de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor 37
8. PUIU HAŞOTTI, Săpăturile arheologice de la Medgidia—Satu Nou, jud. Constanţa 41
9. MARIN NICA, Săpăturile arheologice din aşezarea neolitică de la „Viaduct Circea", jud. Dolj... 45
10. GHEORGHE LAZAROVICI, Şantierul arheologic Ieud (1977—1981) 50
11. EUGEN COMŞA, Rezultatele săpăturilor arheologice de la Radovanu 62
12. EUGEN COMŞA, Rezultatele săpăturilor de salvare de la „Măgura Cuneştilor" 65
13. ION T. DRAGOMIR, Săpăturile arheologice din aşezarea cucuteniană de la Bereşti „Dealul Bulgarului", jud. Galaţi 70
14. SILVIA MARINESCU-BÂLCU, Cercetările de la Drăguşeni, jud. Botoşani 82
15. PAUL ŞADURSCHI, Aşezarea eneolitică din turbăria de la Lozna, jud. Botoşani 86
16. IOAN ANDRIŢOIU, Şantierul arheologic Boiu..... 93
17. ION CHICIDEANU, Săpăturile arheologice de la Grojdibodu, jud. Olt 98
18. ION CHICIDEANU, Săpăturile arheologice de la Călugăreni, jud. Gorj 103
19. ERSILIA TUDOR, Săpăturile arheologice de la Odaia Turcului, jud. Dîmboviţa 108
20. MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Cercetările arheologice de la Cindeşti—Coasta Banului, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea... 112
21. MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Observaţii recente cu privire la sistemul de fortificaţie al staţiunii de la Mănăstioara—Fitioneşti 124
22. GEORGE MARINESCU, CORNELIU GAIU, Săpăturile de la Archiud „Hînsuri", com. Teaca, jud. Bistriţa Năsăud 131
23. MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Cercetările arheologice de la „Stenca" Liubcovei..... 135
24. NICOLAE CHIDIOŞAN, Raport asupra săpăturilor întreprinse în satul Tăşad, com. Drăgeşti, jud. Bihor 138
25. SZÉKELY K. ZSOLT, Rezultatul ultimelor cercetări din judeţul Covasna, în aşezări din epoca bronzului şi prima vîrstă a fierului..... 143
26. CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Săpăturile din aşezarea hallstattiană timpurie de la Portăreşti, jud. Dolj 149
27. VALENTIN VASILIEV, I. AL. ALDEA, H. CIUGUDEAN, Cercetări în aşezarea fortificată din prima vîrstă a fierului de la Teleac, jud. Alba 155
28. MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Şantierul arheologic Valea Timişului—„Rovină"..... 159
29. MIHAI IRIMIA, Cercetări arheologice în aşezarea hallstattiană de la Gura Canliei, jud. Constanţa 161
30. VALENTIN VASILIEV, ANDREI ZRINYI, Raport asupra cercetărilor de la Chendu, jud. Mureş 172
31. MIHAELA MĂNUCU ADAMEŞTEANU, Cercetările din aşezarea antică de la Vişina, com. Jurilovca, jud. Tulcea (secolele VI—V î.e.n.) 174
32. ALEXANDRU SIMION ŞTEFAN, Cercetări aerofotografice în anii 1978—1980 178
33. NICOLAE CONOVICI, MARIAN NEAGU, Şantierul arheologic Piscu Crăsani 193
34. VIOREL CĂPITANU, Cercetări arheologice în aşezarea geto-dacă de la Răcătău, jud. Bacău... 201
35. VIOLETA BAZARCIUC, Cetatea geto-dacă de la Buneşti, jud. Vaslui 211
36. CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Sondaj arheologic în cetatea geto-dacă de la Bîzdîna, jud. Dolj 218
37. D. BERCIU, MARIANA IOSIFARU, Săpăturile arheologice de la Ocniţa, jud. Vîlcea 226
38. MIOARA TURCU, Cercetări arheologice la Bragadiru 229
39. HADRIAN DAICOVICIU, ŞTEFAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, EUGEN IAROSLAVSCHI, ADRIANA RUSU, IOAN ANDRIŢOIU, Cercetări arheologice la Sarmizegetusa Regia 232
40. VALERIU SÎRBU, FLORIAN ANASTASIU, Cercetările arheologice din aşezarea geto-dacă de la Grădiştea, jud. Brăila 235
41. IOAN GLODARIU, THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, EUGEN IAROSLAVSCHI, Cercetări arheologice la Şura Mică 242
42. HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, ALINA SOROCEANU, CONSTANTIN ILIEŞ, Săpăturile de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa 246
43. VASILE MOGA, Cercetări arheologice în castrul roman de la Apulum 276
44. PETRE IAMBOR, ŞTEFAN MATEI, A. HALASU, Şantierul arheologic Cluj-Mănăştur 281
45. NICOLAE GUDEA, EUGEN CHIRILĂ, ŞTEFAN BAJUSZ, Săpăturile arheologice executate la Moigrad (Porolissum). I. Castrul de pe „Pomet" 285
46. DUMITRU PROTASE, GEORGE MARINESCU CORNELIU GAIU, Cercetările arheologice din castrul roman de la Ilişua, jud. Bistriţa Năsăud 289
47. DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Castrul roman Gilău 293
48. IOAN PISO, DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Castrul roman de la Căşei 297

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

49. DUMITRU PROTASE, RADU ARDEVAN, Săpăturile de salvare de la Gherla 299
50. NICOLAE GUDEA, Cercetările și săpăturile arheologice executate pe linia înaintată de turnuri a limesului de vest 304
51. DOINA BENEA, Cercetările arheologice de la Tibiscum 306
52. GHEORGHE POPILIAN, ȘTEFAN CHIȚU, M. VASILESCU, Săpăturile arheologice de la Romula 324
53. DUMITRU TUDOR, OCTAVIAN TOROPU, CORNELIU TĂTULEA, MARIN NICA, F. BÎCIU, Șantierul arheologic Sucidava-Celei... 327
54. GHEORGHE BICHIR, PETRE BARDAȘU, Șantierul arheologic Stolniceni—Buridava..... 336
55. GHEORGHE POPILIAN, Săpăturile arheologice din așezarea civilă a castrului de la Slăveni, jud. Olt 344
56. CRISTIAN M. VLĂDESCU, GHEORGHE POENARU BORDEA, Cercetările arheologice în castrul roman de la Racovița și zona aferentă 345
57. EXPECTATUS BUJOR, Lucrările de restaurare și consolidare la castrul cu zid de piatră de la Bumbești—Jiu, jud. Gorj 350
58. MIHAI BUCOVALĂ, GHEORGHE PAPUC, Date noi despre fortificația de la Ovidiu, municipiul Constanța 352
59. ADRIAN PANAITESCU, Cercetările arheologice din sectorul D al cetății Tropaeum Traiani 355
60. CATRINEL DOMĂNEANȚU, Rezultatele săpăturilor arheologice de la Histria — sector A..... 357
61. ZIZI COVACEF, Cercetările din sectorul V al cetății Capidava 361
62. SEVER DUMITRAȘCU, Raport asupra săpăturilor arheologice de la Biharea 367
63. MIHAI BLĂJAN, ALEXANDRU POPA, Cercetările arheologice de la Alba Iulia „Stația de salvare"... 375
64. ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Așezarea din secolele III—IV e.n. de la Timișoara—Cioreni 381
65. ȘTEFAN OLTEANU, NINA NEAGU, Rezultatele cercetărilor arheologice de la Șirna—Prahova... 384
66. ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Șantierul arheologic Hodoni—Pustă 388
67. GHEORGHE POPILIAN, MARIN NICA, Săpăturile arheologice de la Locusteni — „La Groapan" ... 395
68. VASILE PALADE, Săpăturile arheologice din necropola de la Bîrlad—Valea Seacă 398
69. MIHAI BRUDIU, Cercetări arheologice de salvare la Vînători, jud. Galați 407
70. ȘTELA ȚAU, MIRCEA NICU, Necropola din secolul al IV-lea de la Barcea 115
71. IOAN MITREA, Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea de la Izvoare-Balma (secolele VI—IX e.n.) 429
72. PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, P. VLĂDILĂ, G. CUSTUREA, V. SÎRBU, Cercetările arheologice de la Păcuiul lui Soare 435
73. MARIA COMȘA, Raport preliminar asupra săpăturilor executate la Slon 437
74. VIORICA MIHAI, Cercetările arheologice de la Dridu—„La Metereze" (1978—1980) 439
75. RADU HEITEL, Săpăturile arheologice din așezarea de la Alba Iulia 446
76. EUGENIA ZAHARIA, Săpăturile arheologice de la Bratei, jud. Sibiu 449
77. DAN GH. TEODOR, Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Lozna—Strâteni, jud. Botoșani..... 452
78. DAN GH. TEODOR, GHENUȚĂ COMAN, Săpăturile arheologice de la Drăgești—Vaslui 456
79. DAN GH. TEODOR, RUXANDRA MAXIM-ALAIBA, Săpăturile arheologice de la Gura Idrici—Vaslui 464
80. GHEORGHE MĂNUCU ADAMEȘTEANU, Cercetările arheologice efectuate în com. Nufăru jud. Tulcea 470
81. SERGIU IOSIPESCU, VIORICA URSU, TRAIAN URSU și colab., Cercetările arheologice la Cetatea de Piatră (Chioar) 474
82. LUCIAN CHIȚESCU, ANCA PĂUNESCU, VENERA RĂDULESCU, PETRE VLĂDILĂ, TUDOR PAPASIMA, Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci) 484
83. LAURENȚIA GEORGESCU, Date antropologice preliminare asupra materialului osteologic uman descoperit în necropola I-a de la Piua Petrii 491
84. SZÉKELY ZOLTAN, Rezultatele săpăturilor privind epoca feudală executate în județul Covasna... 498
85. ALEXANDRU ANDRONIC, RICA POPESCU, Principalele rezultate ale săpăturilor de la Curtea Domnească din Vaslui 504
86. GHEORGHE I. CANTACUZINO, PETRE DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Târgoviște 508
87. PETRE IAMBOR, Sondajul arheologic de la Zalău—Ortelec 513
88. ALEXANDRU ARTIMON, Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea medievală de la Tg. Trotuș, jud. Bacău 515
89. PANAIT I. PANAIT, MARGARETA CONSTANTINIU, Șantierul arheologic Străulești—Măicănești ... 529
90. ARISTIDE ȘTEFĂNESCU, Cercetările arheologice de la Măneşti—Buftea 532
91. PANAIT I. PANAIT, Cercetări arheologice la Palatul Domnesc de la Curtea Nouă din București..... 537
92. MIRCEA DAN LAZĂR, VOLKER WOLLMANN, Un cuptor de redus minereu de fier descoperit la Ghelar, Hunedoara 541
93. GABRIEL CUSTUREA, Sondajul arheologic de salvare de la Ester 545
94. RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU, Cercetările arheologice de la Palatul Chica-Tei 551
95. ABREVIERI 556

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

SOMMAIRE

MIHAI BRUDIU, Resultats des recherches faites dans la station paléolithique de Cotu Miculinți, dép. de Botoșani 7

VASILE BORONEANȚ, I. VLAD, ELENA TERZEA, TH. NEAGU, V. SERINI, P. COTET, D. POPESCU, TATIANA POSTOLACHE, H. AZVADUROV, ȘTEFANIA ROMAN, M. CÂRCIUMARU, Principaux résultats de recherches de Ciuperceni—Turnu Măgurele 14

VASILE BORONEANȚ, Les fouilles archéologiques de Ostrovu Mare — km 873, dep. Mehedinți 17

VASILE BORONEANȚ, M. ZDROBA, P. HUREZEAN, Les fouilles archéologiques de Cladova, dep. d'Arad 19

MARIN NICA, AURELIA MINCĂ, Archäologische Ausgrabungen im Neolithikumssiedlung von Grădinile, Kr. Dolj 23

EUGENIA POPUȘOI, Les fouilles archéologiques de Trestiana, com. Trestiana, dép. de Vaslui ... 28

DOINA IGNAT, Les fouilles archéologiques de Suplacu de Barcău, dép. de Bihor 37

PUIU HAȘOTTI, Les fouilles archéologiques de Medgidia—Satu Nou 41

MARIN NICA, Archäologische Ausgrabungen im Neolithikumssiedlung von „Viaduct" Circea, Kr. Dolj 45

GHEORGHE LAZAROVICI, Die archäologische Ausgrabungen von Iclod (1977—1980) 50

EUGEN COMȘA, Résultats des fouilles archéologiques de Radovanu 62

EUGEN COMȘA, Résultats de fouilles de sauvetage de „Măgura Cuneștilor" 65

ION T. DRAGOMIR, Les fouilles archéologiques du site de type Cucuteni à Berești — „Dealul Bulgarului", dép. de Galați 70

SILVIA MARINESCU-BÂLCU, Les recherches de Drăgușeni, dép. de Botoșani 82

PAUL ȘADURSCHI, L'établissement énéolithique dans le depôt de tourbe de Lozna, dép. de Botoșani ... 86

IOAN ANDRIȚOIU, Le chantier archéologique de Boiu 93

ION CHICIDEANU, Archaeological Investigations from Grojdibodu, Olt County 98

ION CHICIDEANU, Archeological Excavations from Călugăreni, Gorj County 103

ERSILIA TUDOR, Les fouilles archéologiques d'Odaia Turcului, dép. de Dîmbovița 108

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Les recherches de Cîndești—Coasta Banului, com. Dumbrăveni, dép. de Vrancea 112

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU, Quelques données concernant le systeme de fortification d'etablissement de Mănăstioara—Fitionești, dép. de Vrancea 124

GEORGE MARINESCU, CORNELIU GAIU, Archäologische Ausgrabungen von Archiud — „Hinsuri", Gem. Teaca, Kr. Bistrița-Năsăud 131

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Archaeological Researches at „Stenca" Liubcovei 135

NICOLAE CHIDIOȘAN, Rapport sur les fouilles archéologiques entreprises dans Tășad, Com. Drăgești, dép. de Bihor 138

SZÉKELY K. ZSOLT, Results of the Last Researches in Covasna County conserning Bronze and First Iron Age Settlements 143

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Les fouilles dans l'établissement hallstattien ancien de Portărești, dép. de Dolj 149

VALENTIN VASILIEV, I. AL. ALDEA, H. CIUGUDEAN, Recherches dans l'établissement fortifié du premier âge du fer de Teleac, dép. d'Alba 155

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN, Valea Timișului-„Rovină" Archäcological Site 159

MIHAI IRIMIA, Archäologische Forschungen in der Hallstatt-Ansiedlung von Gura Canliei 161

VALENTIN VASILIEV, ANDREI ZRINYI, Rapport sur les recherches de Chendu, com. Bălăușeri, dép. de Mureș 172

MIHAELA MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, Recherches dans l'établissement antique de Vișina, com. Jurilovca, dép. de Tulcea (VIe—Ve siècles) 174

ALEXANDRU SIMION ȘTEFAN, Recherches aérophotographiques dans les années 1978—1986 ... 178

NICOLAE CONOVICI, MARIAN NEAGU, Le chantier archéologique Piscu Crăsani 193

VIOREL CĂPITANU, Recherches archéologiques dans l'établissement gèto-dace de Răcătău, dép. de Bacău 201

VIOLETA BAZARCIUC, La citadelle gèto-dace de Bunești, dép. de Vaslui 211

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA, Sondage archéologique dans la cité gèto-dace de Bizdina, dép. de Dolj 218

D. BERCIU, MARIANA IOSIFARU, Les fouilles archéologiques d'Ocnița, dép. de Vîlcea 226

MIOARA TURCU, Les recherches arhéologiques de Bragadiru 229

HADRIAN DAICOVICIU, ȘTEFAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, EUGEN IAROSLAVSCHI, ADRIANA RUSU, IOAN ANDRIȚOIU, Recherches archéologiques à Sarmizegetusa Regia 232

VALERIU SÎRBU, FLORIAN ANASTASIU, Les fouilles archéologiques dans l'établissement gèto-dace de Grădiștea, dép. de Brăila 235

IOAN GLODARIU, THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, EUGEN IAROSLAVSCHI, Récherches archéologiques à Șura Mică 242

HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, ALINA SOROCEANU, CONSTANTIN ILIEȘ, Les fouilles de Ulpia Traiana Sarmizegetusa 246

VASILE MOGA, Les fouilles archéologiques dans le castrum romain d'Apulum 278

PETRE IAMBOR, ȘTEFAN MATEI, A. HALASU, Le chantier archéologiques de Cluj—Mănăștur... 281

NICOLAE GUDEA, EUGEN CHIRILĂ, ȘTEFAN BAJUSZ, The Archeological Excavations carried aut at Moigrad (Porolissum) I. Roman Fort on „Pomet" Hill 285

DUMITRU PROTASE, GEORGE MARINESCU, CORNELIU GAIU, Recherches archéologiques dans le camp romain d'Ilișua, dép. de Bistrița Năsăud 289

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Das römische Lager von Gilău, Kr. Cluj 293
IOAN PISO, DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU, Das römische Lager von Căşei 297
DUMITRU PROTASE, RADU ARDEVAN, Die Rettungsausgrabungen von Gherla 299
NICOLAE GUDEA, The Archaeological Researches an Excavations Carried out on the Advanced Towers' Line of the West Limes 304
DOINA BENEA, Die Archäologischen Ausgrabungen von Tibiscum 306
GHEORGHE POPILIAN, ŞTEFAN CHIŢU, M. VASILESCU, Les fouilles archéologiques de Romula 324
DUMITRU TUDOR, OCTAVIAN TOROPU, CORNELIU TĂTULEA, MARIN NICA, F. BICIU, Le chantier archéologique Sucidava—Celei ... 327
GHEORGHE BICHIR, PETRE BARDAŞU, Le chantier archéologique de Stolniceni—Buridava ... 336
GHEORGHE POPILIAN, Les fouilles archéologiques dans l'établissement civil du camp de Slăveni, dép. d'Olt 344
CRISTIAN M.VLĂDESCU, GHEORGHE POENARU BORDEA, Les recherches archéologiques du camp romain de Racoviţa, dép. de Vilcea, et de la zone afférente 345
EXSPECTATUS BUJOR, La restauration et la conservation du camp romain en pierre de Bumbeşti—Jiu, dép. de Gorj 350
MIHAI BUCOVALA, GHEORGHE PAPUC, Nouvelles dates sur la fortification d'Ovidiu ville de Constanţa 352
ADRIAN PANAITESCU, Archäologische Ausgrabungen im D-Sektor der Burg Tropaeum Traiani 355
CATRINEL DOMĂNEANŢU, Resultate der archäologischen Forschungen im Histria—Sektor A ... 357
ZIZI COVACEF, Die Forschungen im 5. Sektor der Burg Capidava 361
SEVER DUMITRAŞCU, Raport sur les fouilles archéologiques de Biharea 367
MIHAI BLĂJAN, ALEXANDRU POPA, Recherches archéologiques à Alba Iulia „Staţia de Salvare" 375
ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Eine Ansiedlung aus dem 3—4 Jh.u.Z. bei Timişoara—„Cioreni" 381
ŞTEFAN OLTEANU, NINA NEAGU, Résultats des fouilles archéologiques de Şirna—Prahova 384
ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA, Die Ausgrabungen von Hodoni—Pustă 388
GHEORGHE POPILIAN, MARIN NICA, Les fouilles archéologiques de Locusteni—„La Gropan"..... 395
VASILE PALADE, Les fouilles archéologiques dans la nécropole de Bîrlad—Valea Seacă 398
MIHAI BRUDIU, Fouilles archéologiques de sauvetage à Vinători, dép. de Galaţi 407
STELA ŢAU, MIRCEA NICU, La nécropole de IVe siècle de n.è. de Barcea 415
IOAN MITREA, Résultats des recherches archéologiques dans l'établissement d'Izvoare—Bahna (VI—IXe siècles de n.è.) 429
PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, P. VLĂDILĂ, G. CUSTUREA, V. SÎRBU, Les fouilles archéologiques de Păcuiul lui Soare 435
MARIA COMŞA, Rapport preliminaire sur les fouilles archéologiques exécutés à Slon 437
VIORICA MIHAI, Les recherches archéologiques de Dridu—„La Metereze", (1978—1980) 439
RADU HEITEL, Les fouilles archéologiques de la cité d'Alba Iulia 446
EUGENIA ZAHARIA, Les fouilles archéologiques de Bratei, dép. de Sibiu 449
DAN GH. TEODOR, Principaux résultats des recherches archéologiques à Lozna—Străteni, dép. de Botoşani..... 452
DAN GH. TEODOR, GHENUŢĂ COMAN, Les fouilles archéologiques à Drăgeşti—Vaslui 456
DAN GH. TEODOR, RUXANDRA MAXIM-ALAIBA Les fouilles archéologiques de Gura Idrici—Vaslui 464
GHEORGHE MĂNUCU ADAMEŞTEANU, Les fouilles archéologiques efectuées à Nufăru, dép de Tulcea 470
SERGIU IOSIPESCU, VIORICA URSU, TRAIAN URSU et colab., Les fouilles archéologiques à Chioaru 474
LUCIAN CHIŢESCU, ANCA PĂUNESCU, VENERA RĂDULESCU, PETRE VLĂDILĂ, TUDOR PAPASIMA, Recherches archéologiques à Piua Petrii (La Ville de Floci) 484
LAURENŢIA GEORGESCU, Donnés anthropologiques preliminaires concernant le matériel ostéologique humain découvert dans la nécropole Nº I de Piua Petrii 491
SZÉKELY ZOLTAN, The Results of the Archaeological Investigations Seeing the Medieval Age in Covasna County 498
ALEXANDRU ANDRONIC, RICA POPESCU, Principaux resultats des fouilles dans les Cours Princières de Vaslui 504
GHEORGHE I. CANTACUZINO, PETRE DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU, Recherches archéologiques à Tîrgovişte, dans la zone centrale de la ville 508
PETRE IAMBOR, Le sondage archéologique de Zalău-Ortelec 513
ALEXANDRU ARTIMON, Resultats des recherches archéologiques dans l'habitat médieval de Tg. Trotuş, dép. de Bacău 515
PANAIT I. PANAIT, MARGARETA CONSTANTINIU, Le chantier archéologique Străuleşti—Măicăneşti 529
ARISTIDE ŞTEFĂNESCU, Les fouilles archéologiques de Măneşti—Buftea 532
PANAIT I. PANAIT, Les fouilles archéologiques au Palais Princier de Curtea Nouă—Bucureşti 537
MIRCEA DAN LAZĂR, VOLKER WOLLMANN, Ein Eisenschmelzofen aus Ghelar, Kr. Hunedoara 541
GABRIEL CUSTUREA, Le sondage de sauvetage de la ville d'Ester 545
RADU CIUREANU, CRISTIAN BRAGĂCESCU, Archaeological Investigations at Ghica-Tei Palace 551
ABREVIATIONS 556

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele cercetărilor paleolitice din stațiunea de la Cotu Miculinții (jud. Botoșani)

M. BRUDIU

Cercetările de salvare din stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți (com. Cotușca, jud. Botoșani), punctul „Gîrla Mare", au continuat și în 1980, ca urmare a colaborării dintre Muzeul județean din Galați și Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași[1]. În această campanie arheologică s-a urmărit adîncirea casetei A, deschisă în 1978 și 1979, precum și deschiderea casetei B, situată la est de caseta A, pentru a cunoaște extinderea sau limitarea unor niveluri de locuire paleolitică, pe latura de est a stațiunii.

CASETA A

Stratigrafia. Toate cele șapte niveluri de locuire paleolitică se află în depozitul de loess[2], nivelurile IV—V—VI aflîndu-se către mijlocul acestuia. Spre partea inferioară se află un strat argilos, cu pete verzui, avînd o înclinare de la nord-vest la sud-est. Sub acest strat argilos este un strat de loess, gros de 1 m, spre partea lui superioară aflîndu-se cel de al VII-lea nivel arheologic, iar în partea inferioară stînca de calcar recifal. La contactul dintre stîncă și baza depozitului de loess este un strat subțire de 5—7 cm de loess glizat, de culoare roșie (fig. 1).

Săpătura a fost restrînsă la suprafața de 36 m² deoarece nivelurile arheologice inferioare nu se întind spre latura de vest a casetei A. S-a continuat cercetarea *nivelului IV*, unde au apărut șapte ateliere, precum și numeroase fragmente de oase sparte, provenind de la cabaline, și, mai ales, de la ren (fig. 5). A fost descoperit și un corn întreg de ren — prost conservat.

S-au descoperit două vetre: una rotundă, cu un bogat depozit de cărbune (gros de 10 cm), găsită la limita vestică a nivelului de locuire; alta, în formă de semilună, a apărut spre latura sudică a nivelului de locuire. În apropierea acesteia din urmă s-au descoperit mici ateliere de prelucrat silexul și două lespezi de gresie, cu numeroase oase sparte în apropierea lor.

La aproximativ 1 m de vatră a apărut încă o bucată de lemn, care a fost ridicată în condiții speciale pentru a fi conservată. Această bucată de lemn, ca și cele descoperite în cursul săpăturilor din 1978 și 1979, a suferit la început un proces de putrefacție; ulterior acest proces a fost oprit datorită impregnării cu carbonat de calciu (rezultat din descompunerea oaselor și coarnelor din nivelurile superioare). Fragmentul descoperit în acest an are o stare proastă de conservare datorită masei sale reduse și unei deranjări recente (crotovină).

Materialul litic este reprezentat de deșeurile de atelier. Ca piese tipice menționăm: trei burine de colț, pe trunchiere oblică retușată, un dublu burin pe trunchiere oblică retușată și o lamă cu creastă (fig. 2/4—8).

Nivelul V a fost descoperit la —3,50 —3,70 m. În decursul săpăturilor a apărut o vatră, oase întregi și sparte de la bovidee și reni, coarne și lespezi de gresie, precum și deșeuri de la atelierele de prelucrare a silexului. Uneltele de silex sînt puține și aparțin următoarelor tipuri: un gratoar concav pe capăt de lamă, trei burine pe aschii trunchiate lateral și retușate, un pseudostrăpungător pe aschie (fig. 2/9—12).

Nivelul VI a fost descoperit la —3,70 —3,80 m. În acest nivel arheologic au apărut două mici complexe: unul format din două lespezi de gresie, în jurul cărora se aflau cîteva fragmente de oase; cel de al doilea grup reprezintă un mic atelier de prelucrat silexul, cîteva oase sparte și două piese din corn de ren, cu urme de prelucrare. Una dintre acestea reprezintă prăjina cornului de pe care a fost îndepărtată una din ramuri cu ajutorul burinului, metodă folosită în atelierele din nivelurile II și III ale acestei stațiuni[3]. Menționăm că piesa are și alte urme de prelucrare prin șlefuire, situate în exteriorul curburii cornului. Cea de a doua piesă prezintă un procedeu de tăiere a oaselor prin loviri pe direcție transversală, pe o jumătate din circumferința cornului (fig. 4/2b), după care se frîngea (fig. 4/2a).

Materialul litic tipic lipsește.

Nivelul VII. Acest nivel a apărut la adîncimea de —4,30 —4,50 m. Săpăturile din 1980 au mai scos la iveală în acest nivel noi complexe,

[1] Mulțumim și pe această cale prof. dr. doc. M. Petrescu-Dîmbovița și dr. V. Chirica pentru sprijinul acordat în efectuarea acestei campanii arheologice.

[2] Referiri asupra depozitului de loess din această stațiune au fost făcute anterior: M. Brudiu, Materiale, Oradea, 1979, p. 7—8; idem, SCIVA, 31, 1980, 1, p. 14; idem, Materiale, Tulcea, 1980.

[3] *Ibidem*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

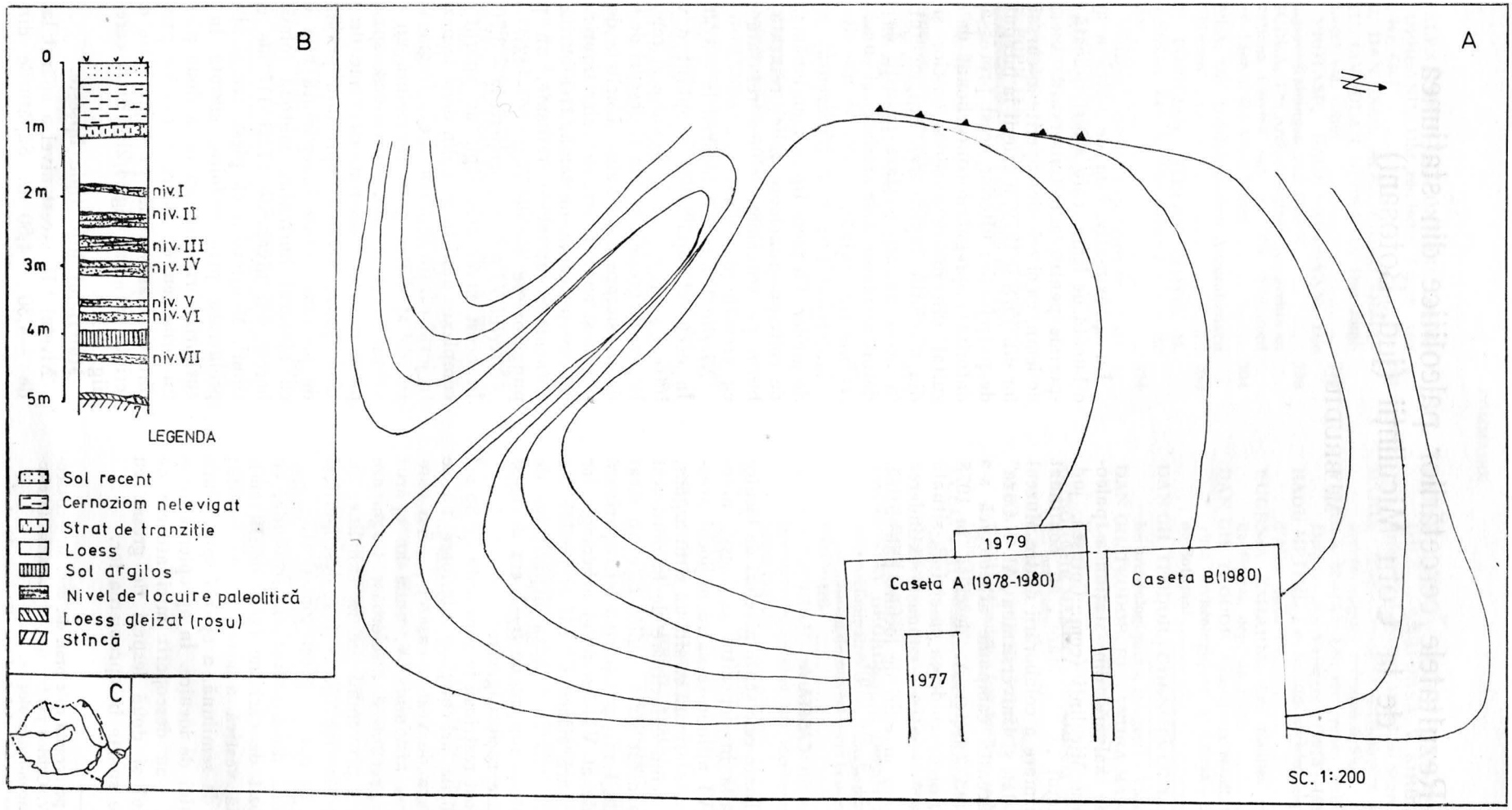

Fig. 1. Cotu Miculinți. A. schiță cartografică a stațiunii paleolitice din punctul „Gîrla Mare", cu planul săpăturilor; B. profil stratigrafic în caseta A; C. harta R.S. România — cu indicarea descoperirii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

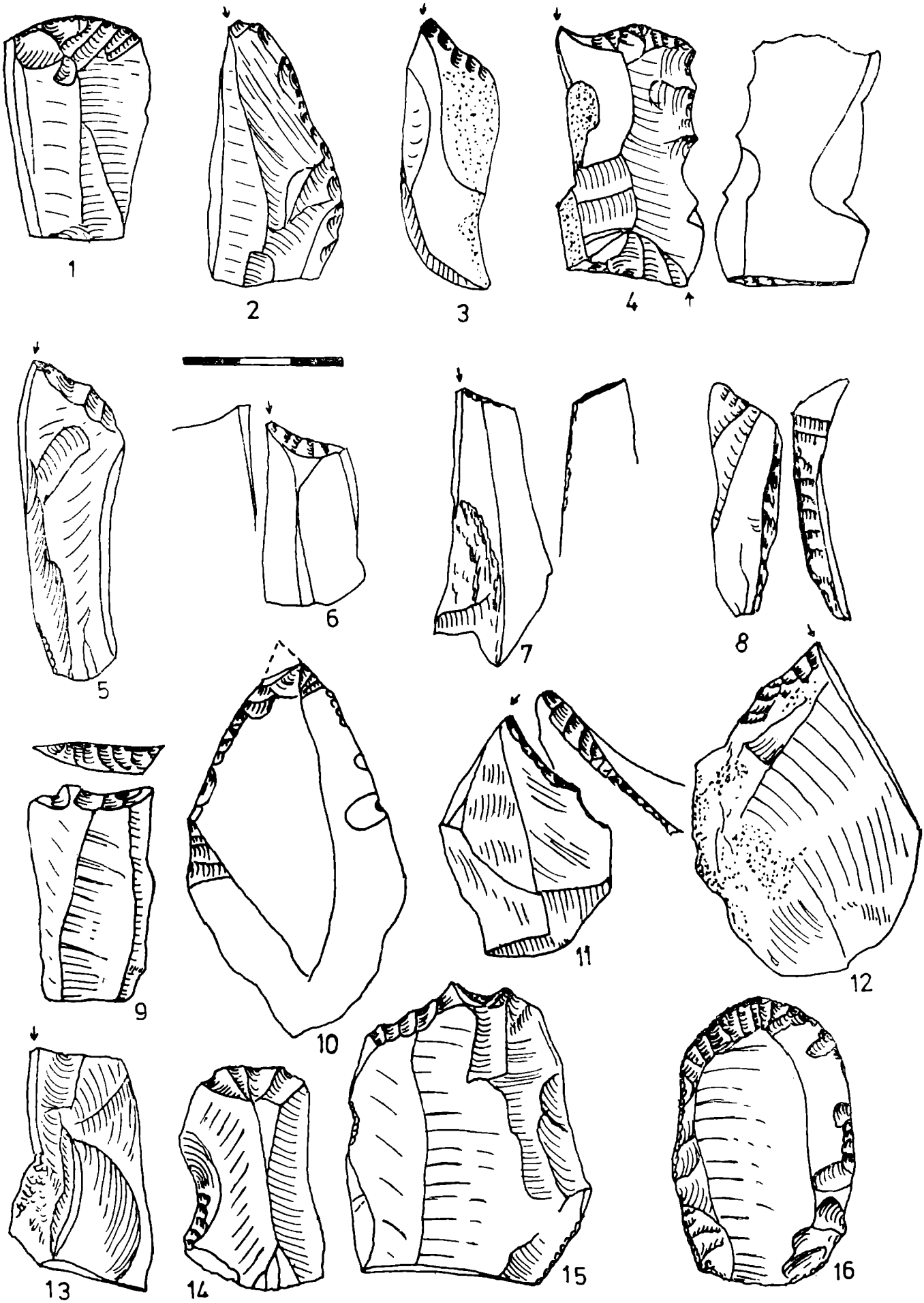

Fig. 2. Cotu Miculinți. „Gîrla Mare". Caseta A. 1—3 material litic din nivelul I; 4—8 material litic din nivelul IV; 9—12 material litic din nivelul V; 13—16 material litic din nivelul VII.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

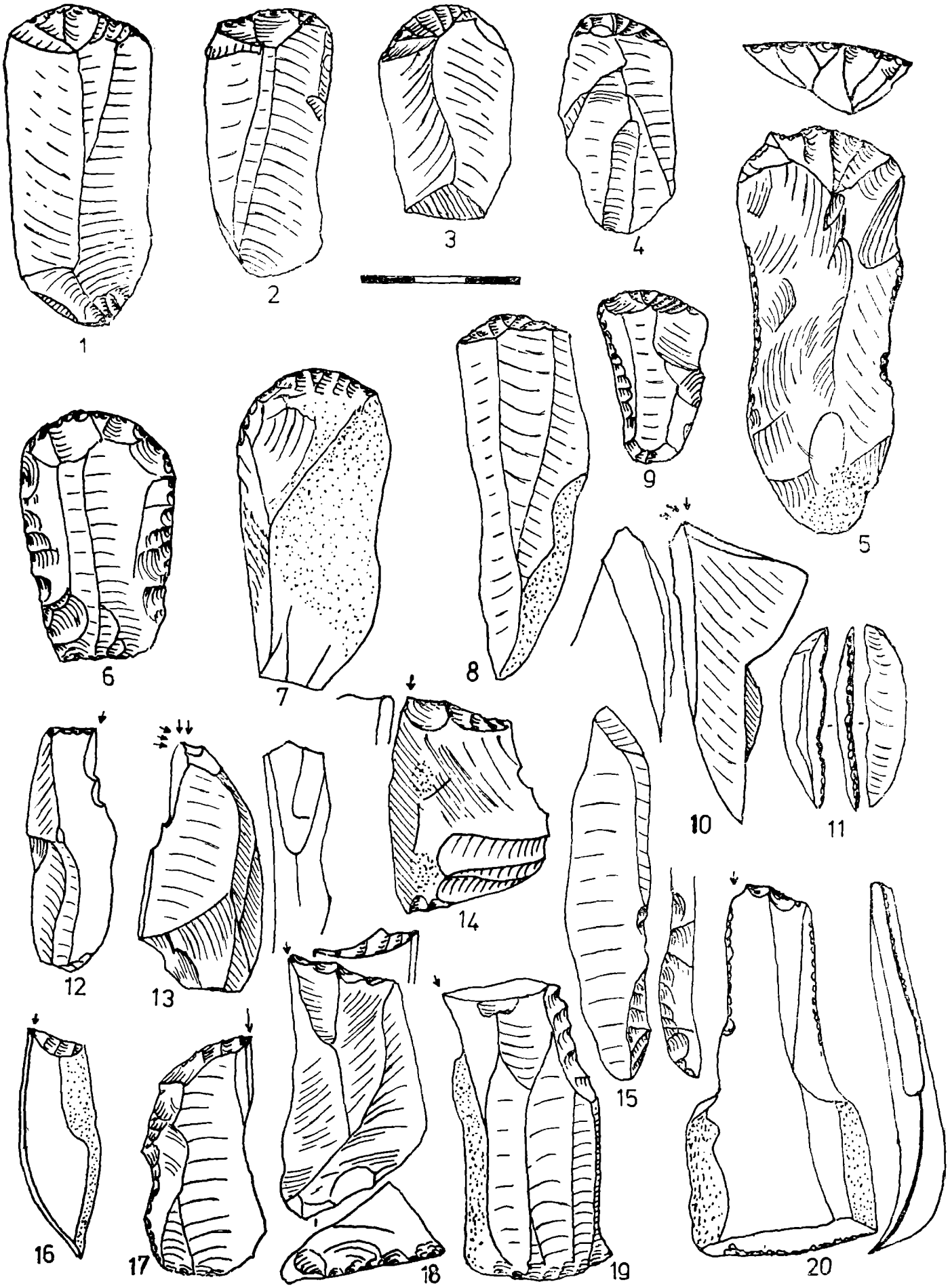

Fig. 3 Cotu Miculinți „Girla Mare" Caseta A. 1—20 material litic din nivelul II.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

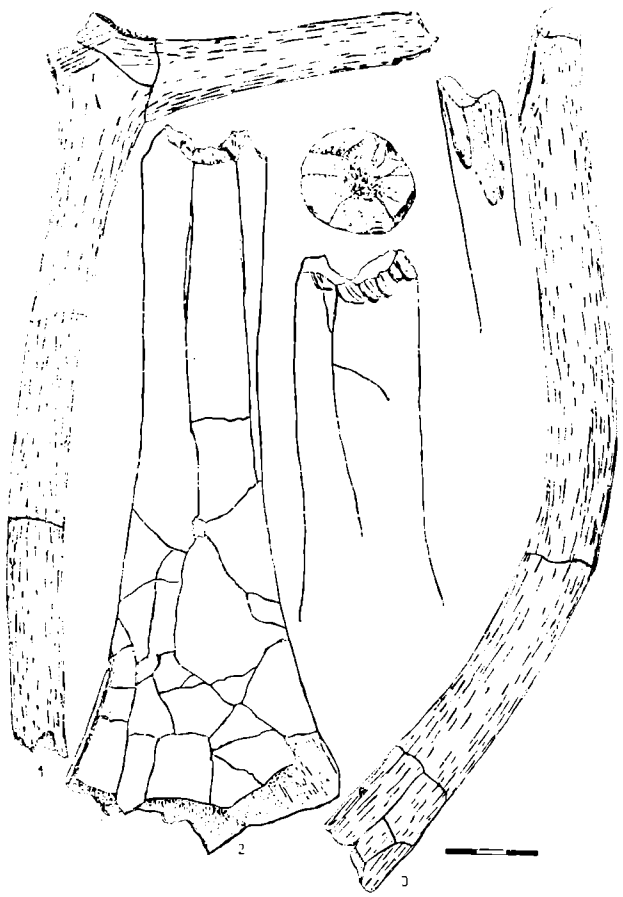

Fig. 4. Cotu Miculinți. „Gîrla Mare". Caseta B. 1,3 coarne de ren prelucrate din nivelul II; 2 coarne de ren din nivelul VI.

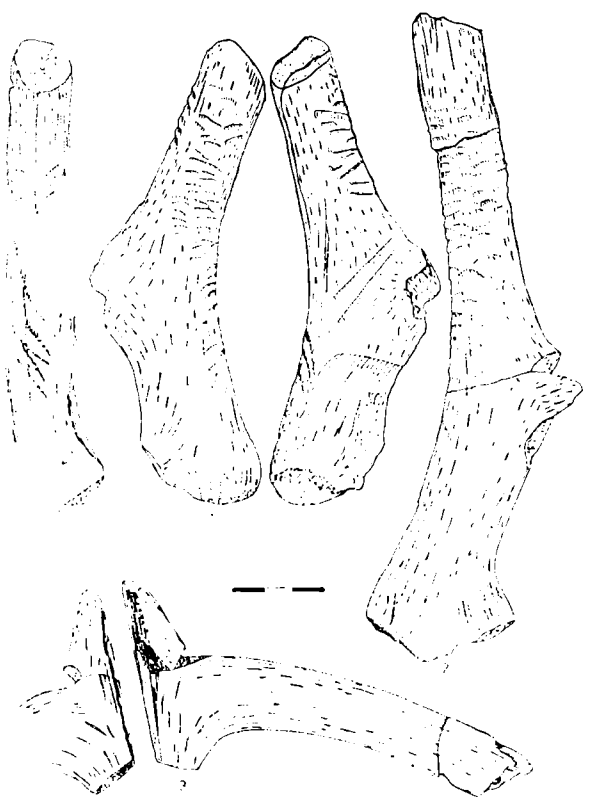

Fig. 5. Cotu Miculinți. „Gîrla Mare". Caseta A. 1—3 coarne de ren cu urme de prelucrare din nivelul IV.

cum ar fi două ateliere pentru prelucrarea silexului și o vatră puternică, precum și unele oase întregi sau fragmentare provenind, probabil, de la același bovideu identificat în 1978. Este prezent și renul, de la care provine un fragment de corn care prezintă urme de lovituri perpendiculare în zona unei ramificații, date cu scopul detașării unei raze (fig. 4/1).

Materialul litic nu este prea numeros. Uneltele din silex sînt de asemenea puține: un gratoar, pe o lamă avînd forma ovală, realizată prin retușare oblică; alte două exemplare pe capete de așchii lamelare, una dintre ele avînd o scobitură retușată pe latura stîngă. Este prezent și burinul pe așchie trunchiată. Pe capătul unei așchii late se găsesc două scobituri retușate, iar pe latura stîngă ușoare urme de folosire (fig. 2/13—16).

CASETA B

Așa după cum arătam, aceasta a fost deschisă la est de caseta A, unde suprafața promontoriului prezintă o înclinare mai mare, fapt care ar putea să determine fie limitarea nivelelor de locuire, fie o deranjare a lor de eventuale procese criogene.

Dimensiunile casetei sînt de 10 m × 5 m.

Stratigrafia. Caseta a fost adîncită pe latura de vest pînă la 2,30 m, iar pe latura estică pînă la 1,40 m. De-a lungul profilului de 10 m se constată o schimbare în structura stratigrafică, în sensul că odată cu accentuarea coborîrii pantei se îngroașă stratul de tranziție care are o culoare galben roșcată, prin urmare este vorba de reducerea grosimii depozitului de loess. Faptul acesta se pare că a determinat și limitarea nivelelor I și II care nu mai ating latura de est a casetei.

Nivelul I. Spre deosebire de caseta A, unde acest nivel de locuire avea o adîncime mai mare în caseta B, datorită înclinării terenului, adîncimea este ceva mai mică. Datorită crotovinelor, o parte din inventarul litic a fost deranjat, iar oasele și coarnele au fost dizolvate prin iluvionare.

Materialul litic provine de la atelierele de prelucrare a silexului, dar nu reprezintă o cantitate prea mare. Ca piese tipice au apărut: un burin pe lamă trunchiată oblic și retușată, un burin lateral pe așchie retușată, un gratoar pe capăt de lamă (fig. 2/1—3).

Nivelul al II-lea este bogat numai în zona vestică a casetei, unde se concentrează două vetre de la partea superioară a nivelului. Alte trei vetre se află la baza acestui nivel. Între aceste vetre se află numeroase fragmente de oase și coarne, precum și un atelier pentru prelucrarea silexului. În exteriorul acestei zone se află resturi dispersate de coarne, maxilare, și așchii de silex.

Inventarul utilajului de silex cuprinde următoarele tipuri (fig. 3/1—20):

1. gratoare pe capăt de lame 5
2. gratoare pe așchii 10

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

3. gratoare burin 2
4. burin pe lamă trunchiată şi retuşată ... 5
5. burin pe aşchie trunchiată şi retuşată 2
6. burin pe lamă retuşată lateral (trunchiată) 4
7. burin pe lamă retuşată lateral, trunchiată oblic şi retuşată abrupt 1
8. burin diedru déjeté 3
9. burin transversal 6
10. burin pe aşchie 2
11. burin lateral 2
12. lamă retuşată parţial abrupt 1
13. lamă à dos (retuşată abrupt). 1
14. lamă à crête (cu creastă) 2
15. corp de burin 1
16. lamă cu retuşe de uzură 1

Inventarul pieselor din corn de ren cuprinde piese tipice, dar în stare fragmentară: un harpon din corn despicat, care este de tipul celui descoperit în 1978[4], cu deosebirea că pe latura stîngă are trei colţi, iar pe latura dreaptă numai doi. Vîrful este rupt, de asemenea şi colţii. A fost frînt transversal la jumătate. O piesă importantă, apărută pentru prima dată în staţiune, este un dublu tîrnăcop, lucrat din corn de ren. Prin forma sa se aseamănă cu ciocanele tîrnăcop descoperite anterior, dar funcţional se deosebeşte prin faptul că la ambele capete avea cîte o piesă anexă din silex, fiind folosit la extragerea silexului.

O altă piesă este un fragment de lance din corn de ren, despicat logitudinal şi avînd ţesutul spongios îndepărtat pentru crearea canelurii. Fragmentul de lance reprezintă capătul proximal.

Considerăm important să prezentăm unele observaţii cu privire la tehnica de prelucrare a coarnelor, ca şi a unor utilizări pe care acestea le-au avut, probabil, în epoca respectivă.

Se observă că pentru a obţine secţionarea transversală a cornului provenind de la un individ matur se aplicau lovituri perpendiculare cu o unealtă tăioasă, pe aproximativ o jumătate din circumferinţa cornului, cu scopul de a produce micşorarea rezistenţei, după care se frîngea. Aşa s-a procedat la detaşarea lancei.

Pentru a se desprinde ramurile laterale de prăjina cornului se proceda la tăierea cu burinul, care crea cîte un şanţ de o parte şi de alta a fiecărei ramuri, şi, în cele din urmă, se frîngea.

Şlefuirea este una dintre tehnicile larg folosite pentru finisarea unei unelte din corn de ren. Se şlefuiau marginile lănciilor, harpoanelor şi împungătoarelor.

Numeroase fragmente de coarne ca şi unele unelte poartă pe suprafaţa exterioară striaţiuni dispuse neordonat. Este posibil ca acestea să provină fie de la unele utilizări ale pieselor la anumite activităţi (pe care nu le putem reconstitui cu uşurinţă), fie de la roaderea lor de către animale carnivore. Se mai pot observa şi unele cioplituri făcute cu unelte tăioase ce au desprins aşchii din corpul cornului.

Cercetările din 1980 efectuate în staţiunea paleolitică de la Cotu Miculinţi au îmbogăţit patrimoniul arheologic cu noi vestigii privind epoca paleolitică din ţara noastră, unele marcate de o concepţie originală în realizarea lor. Astfel de staţiuni arheologice, ca şi cele din zona Nistrului Mijlociu[5] sau din Cîmpia Rusă[6] ori din Cîmpia Panonică[7] pot arunca retrospectiv puternice fascicule de lumină asupra etapelor paleoliticului european şi pot uşura înţelegerea procesului de muncă şi vieţuire a omului în epoca paleolitică.

Materiile prime folosite în paleoliticul superior au fost: lemnul, cornul şi osul. Acesta din urmă a avut o mai largă utilizare fiind folosit la vînătoare, pescuit şi minerit, în timp ce utilajul litic a fost întrebuinţat la prelucrarea lemnului, osului şi a cornului şi mai puţin în realizarea uneltelor necesare pentru vînat şi pescuit.

Vestigiile arheologice de la Cotu Miculinţi reprezintă nu numai documente necesare cunoaşterii anumitor ocupaţii ale omului paleolitic pe teritoriul ţării noastre (cum ar fi cele privind procurarea hranei: vînătoarea şi pescuitul), dar mai ales o confirmare a unui stadiu avansat de însuşire a progresului tehnic nemaiîntîlnit în alte staţiuni din Europa. Ne referim la numeroasele tipuri de lănci cu caneluri, la tipul de harpon din corn de cerb despicat. Pentru prima dată avem confirmarea unui sistem evoluat de ataşare a piesei active de tija de lemn pentru a se obţine o unealtă sau armă eficientă. Subliniem această tehnică a asamblării unor piese diferite, lucrate din materiale diferite, pentru a obţine o unealtă cu funcţionalitate nouă şi eficienţă sporită. Poate cea mai concludentă realizare tehnică din acest punct de vedere este ciocanul tîrnăcop, sau dublu tîrnăcop, folosit ca unealtă pentru extragerea silexului (obţinută prin asamblarea la cornul de ren a unei piese active din silex), piesă reprezentînd cea mai veche unealtă de minerit descoperită pe teritoriul României.

Prin rezultatele obţinute pînă în prezent staţiunea paleolitică de la Cotu Miculinţi se situează printre cele mai importante — nu numai din ţara noastră, dar şi de pe continentul european.

[4] M. Brudiu, SCIVA, 31, 1980, 1, fig. 5/3.

[5] A. P. Černyš, *Paleolitično stojanka Molodova V*, Kiev, 1977; idem, *Mnogoslojna paleolitičeskaja Stojanka Kormani IV na sredne Dnestre*, Kiev, 1977, fig. 22/1.

[6] P. I. Koriskovski, *Paleolit Ukrajny*, MIA Leningrad, 40, 1953; I. G. Sovkoplias, *Mežinskaja stojanka*, Kiev, 1965.

[7] M. Gabori, *A Kesõi paleolitikum magyarorszóogon*, Regeszeti Tanulmanyok, 1964.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

RÉSULTATS DES RECHERCHES FAITES DANS LA STATION PALÉOLITIHQUE DE COTU MICULINȚI (DÉP. DE BOTOSANI)

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques faites dans la station paléolithique de Cotu Miculinți en 1980 se sont déployées dans la cassette A (1977—1980) et la cassette B (1980). Dans la première on a fouillé les niveaux IV, V, VI, et VII, dans la seconde les niveaux I et II.

Dans tous les niveaux, les groupes d'outils qui prédominent sont les burins et les grattoirs. De même, on a trouvé dans tous les niveaux des ateliers de l'industrie du silex et du bois de renne. Parmi les pièces de bois de renne il convient de mentionner la découverte d'un nouvel harpon et d'un pic double à pièce annexe en silex, destiné à extraire le silex de la falaise du Prut.

Le bois de renne était soit coupé au burin, soit frappé par des coups transversaux sur la moitié de sa circonférence, puis rompu. Une autre technique était celle du polissage. On a également découvert un morceau de bois.

Les communautés humaines de la station ont employé les outils en silex pour l'industrie du bois de renne, de l'os et du bois, en vue d'en obtenir des outils pour la chasse, la pêche et l'exploitation minière.

Par les vestiges archéologiques qu'elle a livrés, la station paléolithique de Cotu Miculinți atteste des occupations complexes de la part de ses habitants: extraction du silex (exploitation minière), industrie du silex, du bois de renne et du bois, chasse, pêche, etc.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Cotu Miculinți. A. relevé cartographique de la station paléolithique de lieu-dit „Gîrla Mare", les fouilles pratiquées; B. profil de la séction A; C. localisation de la zone sur la carte de la R. S. Roumanie.

Fig. 2. Cotu Miculinți. „Gîrla Mare". Section A. 1—3 pièces en silex du niveau I; 4—8 pièces en silex du niveau IV; 9—12 pièces en silex du niveau V; 13—16 pièces en silex du niveau VII.

Fig. 3. Cotu Miculinți. „Gîrla Mare". Section A. 1—20 pièces en silex du niveau II.

Fig. 4. Cotu Miculinți. „Gîrla Mare". Section B. 1,3 branches du corn de renne, avec les traces de incisions — niveau II 2. branches du corn de renne du niveau VI.

Fig. 5. Cotu Miculinți. „Gîrla Mare". Section A. 1—3 branches du corn de renne avec les traces des incision — niveau IV.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Principalele rezultate ale cercetărilor de la Ciuperceni - Tr. Măgurele

VASILE BORONEANȚ, I. VLAD, (arheologi), ELENA TERZEA, TH. NEAGU, V. SERINI (paleontologi), P. COTEȚ, D. POPESCU (geologi), TATIANA POSTOLACHE, H. AZVADUROV (pedologi), ȘTEFANIA ROMAN, M. CÎRCIUMARU (palinologi)

În vara anului 1980 au fost continuate lucrările în complexul de așezări paleolitice de la Ciuperceni[1]. S-a lucrat la obiectivele: Carieră, Vii I, și într-un punct situat aproximativ la 1 km vest de Carieră, denumit „La tir" sau „La poligonul vechi".

În punctul Carieră s-a continuat adîncirea secțiunilor începute în anul 1979, făcîndu-se spargeri cu pichamerul a nivelelor consolidate cu carbonat de calciu, spre a se crea spațiul de lucru pentru anii viitori. Piese arheologice s-au recoltat puține din cauză că s-a lucrat mai mult în depunerile inferioare, fără urme de locuire umană. Cîteva piese s-au găsit în secțiunea I — prelungire sub placa consolidată cu carbonat de calciu. Ele constau din așchii și nuclee retușate.

Ca rezultate mai deosebite privind paleontologia vertebratelor din depozitul cu silex maroniu roșcat, pentru anul 1980 menționăm confirmarea prezenței unor specii determinate în anii trecuți ca *Mimomys sthelini; Ocotonoides csarnotanus; Paracernilus australis* etc. Din anul 1980 menționăm *Priospolox priscus* — formă înrudită cu orbetele, *Trogontherium minus* — castorid, *Pliopentaurista dehneli* — veveriță zburătoare, *Mimomys ocitanus*, cervide arhaice, *suidae* mici și o specie neidentificată de chelonian. În urma studiilor de laborator și a documentării bibliografice, vertebrata menționată anul trecut ca Desmana sp., nouă pentru istoria continentului, a fost descrisă și denumită *Desmana getica*.

În ceea ce privește paleontologia nevertebratelor se evidențiază faptul că în baza aflorimentului din cariera din nisip de la Ciuperceni, sub nivelul de pietriș grosier cu galeți mari de silex și lentile de nisipuri mai fine, vărgate, gros de 1,80 m, se află un banc de argilă kaki gros de circa 0,20 m, iar sub acesta, pe circa 1 m, aflorează o cretă gălbuie compactă argiloasă, care se continuă în profunzime pe o distanță încă nestabilită. Analiza preliminară micropaleontologică efectuată asupra bancului de argilă a arătat că din acest punct de vedere este sterilă.

S-au analizat și trei probe din nivelul bazal de cretă. Acestea au scos în evidență o bogată faună de foraminifere și ostracode din care citățm: *Gaudryina cretacea, Plectina ruthenica, Orbignya variabilis, Lutuola nautiloidea, Tritaxia tricarinata*, numeroase nodosariide, *Ramulina novaculeata, Heterohelix globulosa, Bolivina incrassata, Pullenia quaternaria Cibicides volzianus, Cibicides beaumontianus, Gavalinella elementiana, Stensioina altisima, Gyroidinoides globosus, Globotruncana contusa* etc.

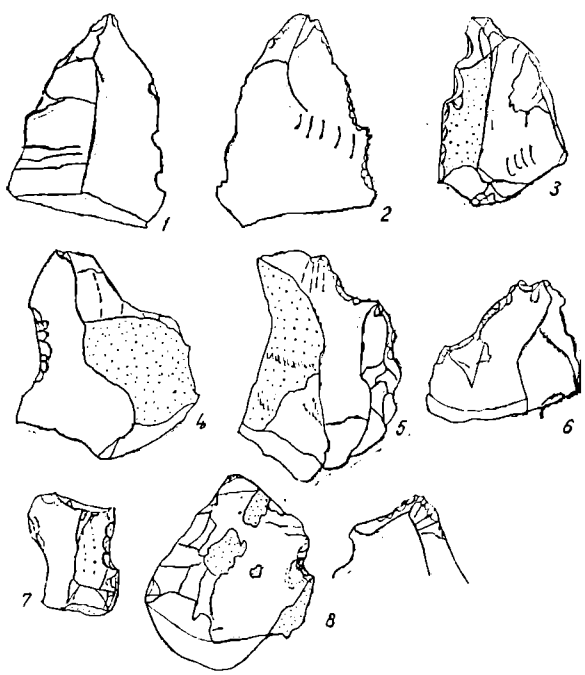

Fig. 1. Ciuperceni — „La tir". Piese de silex descoperite în stațiunea arheologică.

Această asociație atestă clar vîrsta Campinian superior (Senonian superior) a acestor depozite. Importanța deosebită a acestui punct constă în primul rînd în aceea că este singurul loc unde, în toată Cîmpia Română, pe malul Dunării, apare la zi faciesul de cretă, facies care se aflorează în malul bulgăresc. În felul acesta, fauna sus citată este o faună nouă pentru această zonă a țării. Prin datarea acestui orizont de cretă se poate afirma cu certitudine faptul că galeții de silex din partea superioară sînt proveniți din

[1] V. Boroneanț, I. Vlad, Materiale, Oradea, 1979, p. 21—27; V. Boroneanț și I. Vlad — arheologie, Elena Terzea — paleontologie vertebrate, Th. Neagu — paleontologie nevertebrate, P. Coteț — paleogeografie, D. Popescu — geologie, H. Azvadurov și Tatiana Postolache — pedologie, Materiale, Tulcea, 1980, p. 652—657.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

partea terminală a acestor formațiuni erodate de apă, care a înlăturat, sub forma de mîl fin, creta argiloasă și a depus-o la mică distanță, după ce forța de transport a scăzut, accidentele silicioase aflate în masa rocii, și care așa cum apar, arată că au suferit un transport foarte mic (pe distanțe destul de reduse).

* * *

La Vii I s-au continuat lucrările pentru a se delimita întinderea așezării pe partea de nord și nord-vest. Spre vale, în acest sector, s-a făcut o secțiune. Materialul arheologic provine din stratul de pămînt purtat, ca grosimi ce variază între 0,25—0,30 m și din stratul galben, fără acumulări de calciu sub formă de granule. În acesta din urmă s-a găsit materialul *in situ*. Stratul de cultură este anevoios de delimitat din cauza lucrărilor de amenajare a pantei în trepte, în vederea plantării viței de vie. Aceste lucrări au deranjat stratul de cultură, iar pe unele părți l-au inversat. Piesele găsite sînt așchii sau lame aparținînd faciesului aurignacian prezentat în anii trecuți din secțiunile 1, 2 și 3. Piesele găsite în anul acesta, relativ puține la număr, nu aduc schimbări în tipologia sau datarea așezării.

Pentru Vii I s-au lucrat o parte din probele de pămînt recoltate anul trecut. Rezumînd studiul paleopedologic al depozitelor solificate din partea superioară, menționăm că ele au evidențiat pe o grosime de 5 m o secvență de soluri formate pe depozite loesoide, luto-prăfoase. În cadrul acestor soluri, considerate ca formațiuni dezvoltate în condițiile unui climat de silvostepă, se remarcă trei perioade relativ mai umede care corespund unor soluri de pădure. Acest caracter este atestat de analiza la microscop a probelor de sol, care indică la rîndul său prezența proceselor de iluviere (spălare, acumulare) a argilei, fenomen caracteristic unui climat de pădure.

Prezența în secțiune a trei maxime de acumulare de argile și a trei maxime de acumulare a carbonaților de calciu confirmă din punct de vedere pedologic, al alternanței climatice trei perioade mai puțin umede și reci cu trei perioade mai umede și calde.

În cazul cînd alternanțele climatice ar corespunde într-adevăr stadialelor și interstadialelor întreaga secvență de soluri îngropate pot fi atribuite ultimei glaciațiuni Würm iar nisipurile din baza solurilor ar corespunde probabil interglaciarului Riss — Würm.

În obiectivul „La Tir" a fost identificată o locuire de tip nou. Stațiunea a fost reperată încă din 1971, dar săpăturile s-au putut efectua doar în anul 1980. Stațiunea este situată pe malul stîng al unui pîrîu care ocolește localitatea Ciuperceni, pe la nord, avînd direcția vest-est, pentru ca la o distanță de aproximativ 1 km de sat să-și îndrepte cursul în unghi drept, pe direcția nord-sud. Locul așezării se plasează în exteriorul unghiului, pe latura de est, la extremitatea sudică a cîmpiei Burnazului. De sub așezare începe panta erodată (paleovalea Dunării). Marginea cîmpului Burnazului în această zonă prezintă eroziuni în trepte de caracter restrîns. Pe o asemenea primă treaptă se situează așezarea. S-a practicat o secțiune de 20×2 m, orientată vest-est, urmînd ca în viitor să treacă peste așezare spre a se verifica stratigrafia și întinderea sa (fig. 2).

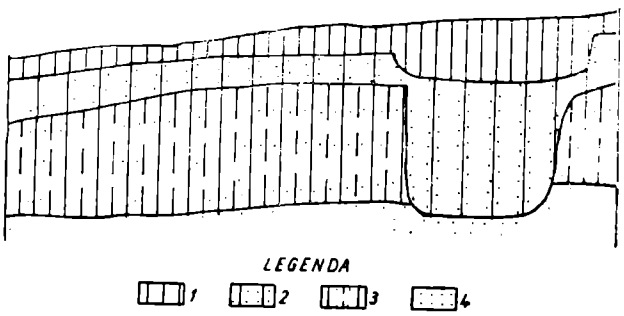

Fig. 2. Ciuperceni — „La Tir". Profilul șanțului I. Legenda: 1 — Sol în formare; 2 — Galben cafeniu. Paleolitic II; 3 — Galben albicios prăfos. Paleolitic I; 4 — Nesăpat.

Stratigrafia se prezintă astfel: la suprafață (0,05—0,07 m) — un strat vegetal (orizontal), sub acesta stratul gălbui cafeniu loessoid (0,40 m), care suprapune stratul galben albicios bogat în nisip (0,90 m). În acestea două din urmă se află cantonate locuirile paleoliticului. Silexul utilizat la facerea uneltelor are o patină alb gălbuie, mai rar maron cenușiu. În spărtură poate avea culoare galben-cafenie, cenușiu-verzuie sau nuanțe de brun. Ocazional sînt folosite și alte roci, printre care și cuarțul. Materia primă se procură din deschiderile naturale din zonă și de pe albia Dunării. În nivelul inferior, ca tipuri de unelte se întîlnesc: așchii de tip levallois cu talon neted, neretușate sau retușate, racloare simple sau duble, așchii pedunculate, retușate, gratoare à mouseau, gratoare atipice pe așchii de tip levallois, piese cu encoche, burine, microașchii, lame non levallois. În nivelul superior: așchii levallois cu talon neted sau puțin retușat, cu talon spart sau degajat (enlevé), vîrfuri levallois, simple sau retușate, racloare transversal-convexe și convexe, piese cu encoche, burine, microașchii fin retușate, gratoare pe așchii de tip levallois, nuclee levallois (fig. 1/1—2). Cantitativ domină materialul microlitic. După cum s-a văzut, în prepararea tipurilor principale întîlnite, domină elementele de tehnică levallois. S-ar putea ca această cultură de tradiție levalloiso-musteriană să stea la baza aurignacianului din Cîmpia Română, diferit ca tipologie de restul aurignacianului din țară, dar mai ales de cel din Moldova[2]. Urmează ca cercetările viitoare să aducă noi lămuriri și date care să contureze

[2] Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită pe teritoriul României*, București, 1970; Maria Bitiri, *Paleoliticul în Țara Oașului*, București, 1972; M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București, 1974; Fl. Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, București, 1972.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

caracteristicile acestui nou facies al paleoliticului mijlociu de pe teritoriul țării noastre.

Fără a aparține unui strat cultural, în săpătură sau periegheze, s-au găsit materiale aparținînd probabil primei epoci a fierului dar și secolului al XIII-lea e.n.

S-au prelevat de asemenea noi probe pentru analize de polen sau chimice. În ce privește cercetarea în general a complexului de locuiri paleolitice de la Ciuperceni facem precizarea că unele date privind cercetările de laborator sînt în curs de prelucrare și vor fi comunicate în viitor.

În timpul săpăturilor s-au făcut cercetări de teren în perimetrul comunei Traian, recoltîndu-se din partea de nord-vest a satului (din perimetrul locuit) materiale paleolitice și din epoca daco-romană.

PRINCIPAUX RÉSULTATS DE RECHERCHES DE CIUPERCENI-TURNU MĂGURELE

RÉSUMÉ

L'exploration du lieu-dit „carieră" a mis au jour d'autres pièces se rattachant à une faciès de la pebble culture. Les travaux ont été poursuivis dans le secteur Vii I afin de relever les limites de l'habitat au nord-ouest et au nord; à cette occasion, les fouilles dégagèrent d'autres pièces remontant à l'aurignacien. Un autre secteur de travail a été ouvert au lieu-dit „La tir", situé à environ un kilomètre vers le nord-ouest par rapport à la carrière. Là, les fouilles ont localisé deux couches culturelles du paléolithique, ainsi qu'une industrie de type levalloisien-moustérien. Il se peut que cette industrie se soit trouvée à la base de l'évolution aurignacienne de la Plaine roumaine. L'étude paléontologique vient confirmer la présence des espèces déjà localisées au cours des années précédentes, ainsi qu'une série d'espèces nouvelles, à savoir: d'ordre du CHÉLONIEN — une espèce de poisson à carapace, de petite taille; une taupe de grande taille, Talpa csarnotana; le lapin archaïque — Trischizolagus dumitrescuae et un espèce de mustélidé de la taille d'une martre. Par ailleurs, l'espèce dénomée l'année dernière Desmana Sp. a pris maintenant le nom de Desmana getica. Pour ce qui est des invertébrés, la couche de craie a livré une série de formainnifères et d'ostracodes nouvelles pour la zone en question, dont nous citons ci-après quelques unes: GAUDRYNA cretacea, PLECTINA ruthenica, ORBIGNYA variabilis, ainsi que des nodosaires comme: RAMULINA novaculeata, HETEROHELIX globulosa, PULLENIA quaternaria etc. Les spécialistes ont étudié aussi des échantillons de paléopédologie prélevés à Vii I, ce qui les a amenés à constater qu'il s'agit d'une succession ininterrompue de dépôts parmi lesquels figure également un dépôt aurignacien.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ciuperceni — „La Tir". Pièces en silex découverts dans la station.

Fig. 2. Ciuperceni — „La Tir". Profil de la tranchée I.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Ostrovu Mare km. 873 Porțile de Fier II

VASILE BORONEANȚ

Din cauza nivelului ridicat al cotelor apelor Dunării în vara anului 1980 la km 875 nu s-a putut lucra. Săpături s-au practicat numai la km 873 de la marginea satului și s-au efectuat de asemenea cercetări de teren în zona defrișată și de amenajare a zidului de pămînt ce urmează să protejeze insula pe partea de vest, dinspre Iugoslavia.

La km 873 s-au trasat secțiunile 8, 9 și 10. Secțiunea 8 este orientată paralel cu malul, în continuarea secțiunii 6 de anul trecut, cu dimensiunile de $2 \times 3{,}60$ m. Secțiunea 9, cu dimensiunile 2×2 m, și 10, cu dimensiunile de 6×2 m, sînt perpendiculare pe Dunăre și pe secțiunea a 8-a, dincolo de drum, și au fost făcute cu scopul de a se verifica stratigrafia și întinderea stațiunii spre est, spre interiorul insulei.

Stratigrafic s-a observat existența a trei niveluri de locuire[1]. În secțiunea 8-a, nivelul inferior se află depus peste un strat de nisip fluviatilo-eolian ce acoperă prundișul albiei vechi a Dunării. În toate cele trei niveluri s-au găsit aglomerări de pietre, dispuse în formă rectangulară sau circulară, care par a reprezenta contururi de locuințe. În preajma unora dintre acestea se află vetre de foc.

S-a putut face observația că în nivelul I lipsesc vetrele de foc cu gardină de piatră de formă rectangulară, fiind prezente numai locuințe și vetre de formă circulară sau chiar rectangulară, pavate cu pietre de rîu. În nivelul al doilea se află vetre de foc cu gardină de piatră, de formă rectangulară, amenajate în interiorul unor locuințe de tipul semibordeielor. În nivelul al treilea vetrele de foc au forme rectangulare, cu sau fără gardină de piatră sau numai cu pietre distanțate între ele, avînd formă rectangulară. În acest ultim nivel își face apariția și ceramica, o ceramică neagră în spărtură, arsă rudimentar, în a cărei compoziție se observă resturi vegetale. Această ceramică este în general corodată și afectată de repetatele infiltrații, ca urmare a variației anuale de nivel a apelor Dunării.

Caracterul industriei silexului și în general a pietrei, este diferit față de așezările aparținînd culturii Schela Cladovei — Lepenski Vir din zona Cazanelor[2], în sensul că procentajul de unelte de silex este mai mare, iar între acestea apar unelte de tipul trapezelor. Numărul microgratoarelor (circulare unghiforme sau pe capăt de lamele) este mai mare decît în zona Cazanelor. Lamelele sînt neretușate, retușate denticulat sau fin. Relevăm numărul lor mare. Nu au luciu de uzură ca urmare a folosirii lor ca piese compuse

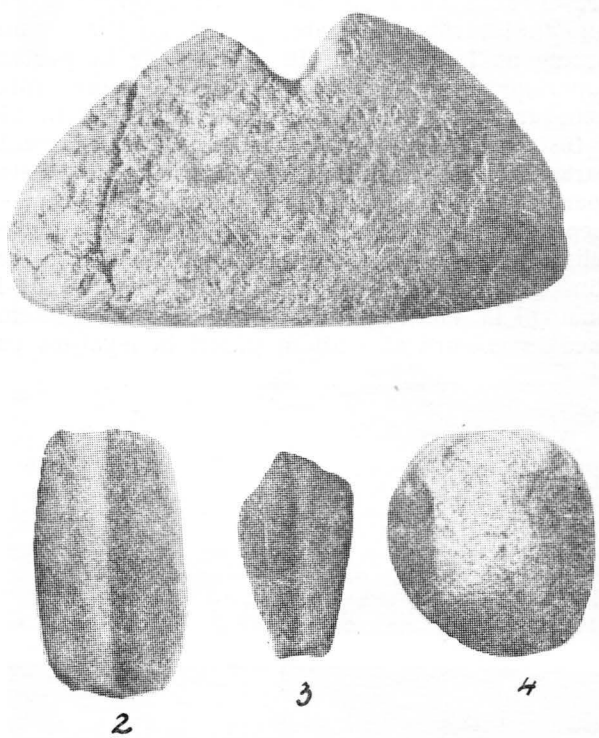

Fig. 1. Ostrovul Mare, km 873. 1 piatră șlefuită și cu ornamente geometrice utilizată foarte probabil ca nicovală; 2—3 bolovani care au servit la ascuțit și șlefuit unelte de os și corn: 4 bolovan care a folosit la pisat grăunțe și semințe.

(elemente de seceră etc.). Piesele à ecaille se mențin în număr mare atît printre piesele din silex cît mai ales printre cele din cuarțit și roci cuarțitice, dar și în rîndul uneltelor din cuarțit se observă unele diferențe față de zona defi-

[1] V. Boroneanț, G. Crăciunescu, I. Stingă, Materiale, 11, 1979, p. 17, 19; V. Boroneanț, Drobeta, 4, 1980, p. 27—42.

[2] V. Boroneanț, Dacia N.S., 17, 1973, p. 5—40; Dragoslav Srejovic, *Lepenski vir*, Beograd, 1969; Dragoslav Srejovic, Zagorka Letica, *Vlasac I*, Beograd, 1978.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

leului prin prezența în număr mai mare a așchiilor cu talon și bulb, dar mai ales a unor piese care tipologic nu se deosebesc cu nimic de cele din paleoliticul cuarțitic. În industria cornului de cerb și a celor din colț de mistreț, relevăm numărul mai mic de unelte pe m^2.

Din punctul de vedere al manifestărilor de artă menționăm faptul că în nivelul I, la baza sa, s-a găsit un fragment dintr-o carapace de broască țestoasă pe a cărei parte interioară se află incizate linii și benzi de linii paralele, nehașurate, iar în nivelul al treilea un obiect din piatră, un șist verzui, bine șlefuit și lustruit. Acesta are formă tronconică aplatizată, cu o adîncitură de formă semicirculară în partea superioară a piesei. Este alterată, poate de foc sau de condițiile de zacere în strat, ori a îndelungatei folosiri. Credem că a servit drept nicovală pentru prelucrarea uneltelor din os, corn sau chiar de piatră de dimensiuni mai mici. Partea de bază pe care sta piesa în poziție normală — suprafața de așezare — este netedă și foarte bine lustruită spre a da stabilitate piesei atunci cînd era așezată pe o suprafață plană. Prezintă pe una din laturile aplatizate, în partea mijlocie, un ornament în rețea și din zigzag, iar în partea superioară spre vîrf, o bandă în semispirală nehașurată (fig. 1/1). Este posibil ca piesa să fi fost ornamentată și pe partea opusă, ornament care să fi dispărut în timp. Ornamentarea este foarte caracteristică culturii Schela Cladovei — Lepenski Vir și ne oferă posibilitatea de a paraleliza acest nivel cu descoperiri asemănătoare din etapa finală a acestei culturi găsindu-i analogii la Vlasac și la Lepenski Vir. Nu sîntem încă în măsură să emitem păreri în legătură cu paralelizarea nivelurilor de locuire de la Ostrovu Mare cu cele din Defileul Dunării de pe ambele maluri ale fluviului[3].

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES D'OSTROVU MARE
(km. 873 — Portes de Fer II)

RÉSUMÉ

Les fouilles d'Ostrovu Mare, km 873, ont confirmé en 1980 la stratigraphie précisée au cours des années précédentes. D'autres habitations ont été dégagées dans les trois horizons explorés. En ce qui concerne l'horizon I, on a constaté l'absence des foyers à bordure de pierre; les seuls attestés sont ceux de forme circulaire ou rectangulaire, pavés de galets. Les foyers à bordure de pierre sont attestés dans les habitations à demi enfouies dans la terre de l'horizon II, cependant que l'horizon III comporte des foyers, avec ou sans bordure de pierre, de forme rectangulaire. Par ailleurs ce dernier horizon comporte aussi des fragments céramiques se rattachant au néolithique inférieur. Les outils de silex sont plus nombreux par rapport à ceux trouvés dans les habitats de la culture Schela Cladovei — Lepenski Vir de Cazane. Parmi les documents archéologiques récupérés à l'occasion de ces fouilles l'on compte aussi quelques pièces à ornements. Notons en ce sens le fragment d'une carapace de tortue, dont l'intérieur est décoré de traits incisés et de bandes parallèles, ainsi qu'un fragment de roche verdâtre, polie et de forme tronconique — sorte d'enclume avec l'une des faces ornée de motifs zigzagants et de bandes à demi spiralées.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Ostrovul Mare, km 873. 1 pierre polie et à ornements géométriques utilisée fort probablement comme enclume; 2—3 galets ayant servi à affiler et à polir des outils en os et en corne; 4 galets ayant fait office de meules à broyer des grains et des sémences.

[3] *Ibidem.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Cladova (jud. Arad)

VASILE BORONEANȚ, M. ZDROBA, P. HUREZAN

În anul 1980 săpăturile de la Cladova, jud. Arad au continuat prin prelungirea secțiunii 4, spre nord-vest, pentru a se obține date privind valul de pămînt de pe latura de nord-vest a cetății[1] și prin trasarea secțiunii 7, pe direcția nord-est — sud-vest cu scopul ca, în viitor, străbătînd întreaga întindere a așezării, trecînd peste marele val de apărare de pe latura de nord—nord-est, să se obțină o stratigrafie completă a așezării, chiar în zona sa centrală.

În secțiunea 4 s-a secționat șanțul de apărare și s-a constatat că, la marginea terasării vechi, probabil din epocă dacică, făcută pînă la nivelul stîncii, sub umărul terasei, se află un șanț puțin adînc. Pe umărul terasei stratul de cultură dacică și daco-romană este nederanjat. Valul a fost refăcut, probabil, după dezafectarea așezării din secolele XI—XII, sau cu puțin timp înainte de dezafectare. În umplutura șanțului s-au observat două niveluri, unul mai vechi, în care, pe lîngă materialele din secolele XI—XII se află și fragmente daco-romane și din secolele VI—VII, iar altul mai nou, în care domină materialele din secolele XIV—XVI, cînd așezarea cunoaște o nouă perioadă de înflorire. Pămîntul rezultat din săparea șanțului credem că a fost aruncat pe umărul terasei, spre înălțarea pantei. Sub val au fost aruncate pietrele rezultate din săparea în stîncă a fundului șanțului. Pe umărul terasei, la aproximativ 0,80 m de val, s-a găsit groapa unui stîlp cu diametrul de 0,30 m, adîncită în stîncă la —15—20 cm. Groapa era plină cu arsură, ceea ce demonstrează că întăritura a fost distrusă prin incendiu. Deoarece groapa nu a putut fi observată decît puțin deasupra stîncii nu ne putem da seama căreia din perioadele de locuire îi poate fi atribuită fortificația de lemn. Sub val, la limita dintre nivelul inferior și cel superior, s-a găsit o monedă ungurească emisă între 1272—1290 (denar cu siglă slavonă, din vremea lui Vladislav Cumanul).

În secțiunea VII s-au făcut observații foarte importante și s-au recoltat noi materiale arheologice fig. 1/1; 4. În stratul de loess s-au identificat două din cele trei niveluri de locuire paleolitică. Ele aparțin paleoliticului cuarțitic. S-a săpat foarte puțin în stratul propriu-zis, aproximativ 3,5 m^2,

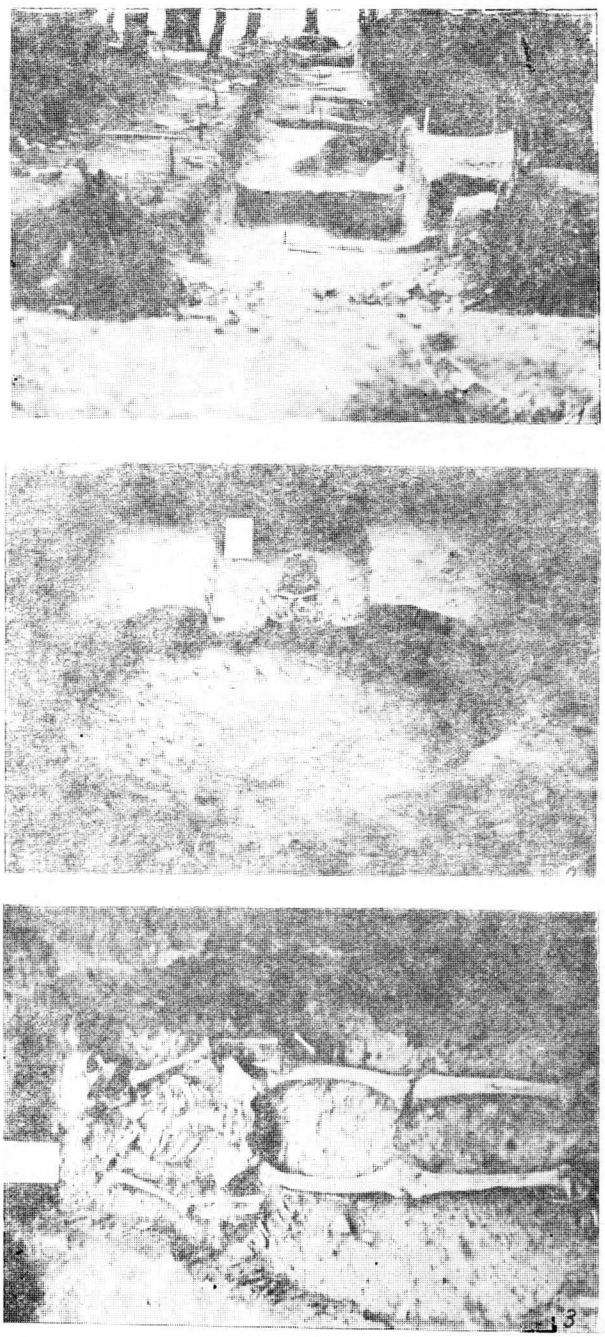

Fig. 1. Cladova, jud. Arad. 1 vedere generală a șanțului VII unde au fost găsite schelete și o groapă dacică; 2 mormîntul nr. 6, secționat de o groapă din secolul al XIII-lea; 3 mormîntul nr. 4.

[1] V. Boroneanț, Ziridava, 10, 1979, p. 139—158.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

din cauză că în stratul acesta sînt săpate și gropile mormintelor din cimitirul secolelor XI—XII. Materialele găsite în anul acesta aduc date noi și extrem de interesante pentru paleoliticul de la Cladova și din țara noastră, prin faptul că în nivelul inferior, chiar pe stîncă, s-au găsit

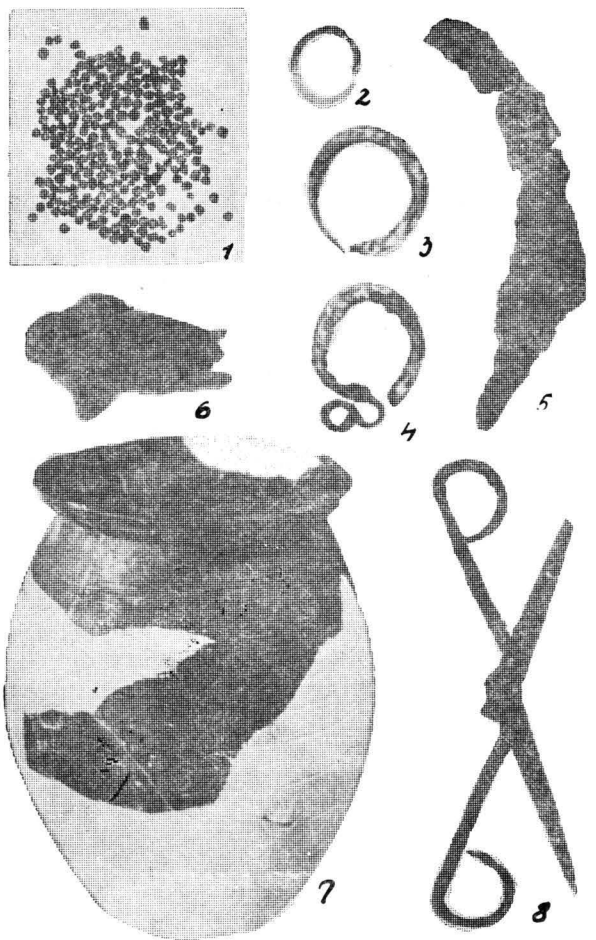

Fig. 2. Cladova, jud. Arad. 1 mărgele din mormîntul nr. 2; 2 inel de sticlă din degetul scheletului din mormîntul nr. 2; 3—4 inele de buclă găsite la schelete; 5 cuțitoaie de fier descoperită în groapa dacică; 6 figurină dacică; 7 olărie din secolul al XIII-lea găsită în groapa care secționa mormîntul nr. 6; 8 foarfecă găsită în marea locuință săpată în stîncă.

vîrfuri de tip foliaceu (Blattspitenzen) din cuarțit (fig. 3/1, 4, 6), de același tip cu cele găsite în Bulgaria la Samoiliţa[2], în Grecia la Kakinopilos[3], la Zeleta[4] în Ungaria și în unele localități din Cehoslovacia[5], dar făcute din silex. La Iosășel, tot în județul Arad, dar pe malul Crișului, s-au găsit de asemenea, cîteva piese de acest tip, făcute din silex[6]. Cele din nivelul al doilea par a continua tradiția nivelului 1 și a se lega cultura cu materialele găsite de noi la Zăbrani, la aproximativ 5 km sud peste apa Mureșului[7].

În carourile 11—12 s-au găsit mai multe fragmente ceramice de tip Baden-Coțofeni, fără a putea fi atribuite unui strat de cultură.

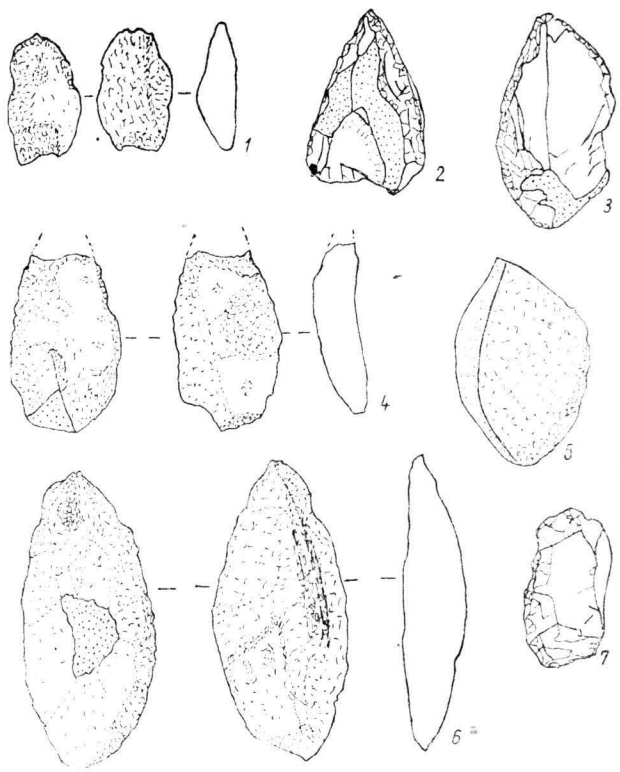

Fig. 3. Cladova, jud. Arad. 1, 4—6 unelte de cuarțit; 2—3, 7 unelte de silex aparținînd paleoliticului.

Și în anul acesta, s-au găsit numeroase fragmente ceramice din epoca hallstattiană, care nu pot fi atribuite, în această secțiune, unui strat de cultură. Se pune problema dacă nu cumva în această zonă terasarea a afectat stratul halstattian, ca, dealtfel, și pe cel Coțofeni, urmele de locuire găsite putînd să fi rămas acolo în gropi sau denivelări de teren. Pentru epoca dacică, în secțiunea VIII, s-a identificat un nivel subțire de locuire, iar în carourile 10—12 o groapă de 3,90 m lungime și 0,90 m lățime, adîncă de aproximativ 0,70 m, care a fost deranjată parțial de groapa unui mormînt și de o groapă din secolul al XIII-lea. În umplutura gropii dacice s-au găsit numeroase fragmente de vase de tipul

[2] Paul Haesaerts, Svoboda Siracova, Prace Archeologicze, 28, 1979, p. 35—63.

[3] E. S. Higgs, S. I. Dakaris, R. W. Hey, PPS, 1965, 30, p. 191, 226, 228.

[4] L. Vertes, Folia Arch, 9, 1957, p. 3—23.

[5] K. Valoch, Casopis Moravskeno Muzea, 58, 1973, 5—76; M. Oliva, Casopis Moravskeno Muzea, 64, 1979, p. 45—78.

[6] C. S. Nicolaescu-Plopșor în *Istoria Romîniei*, I, 1960, p. 18.

[7] V. Boroneanț, Ziridava, 11, 1979, p. 109—116.

[8] Tipul de cercei întîlniți în cimitir s-a mai descoperit în tezaurul de la Sîmbăteni (C. Stirbu, Cercetări numismatice, 2, 1979, p. 47), în cimitirul de la Vladimirescu — Arad din interiorul cetății de pămînt (M. Barbu, M. Zdroba, Z ridava, 10, 1978, p. 110—111) și într-un cimitir de la Cuvin, Valea Danciului — toate în județul Arad — Analogie de epocă pentru așezare și cimitir avem în Ungaria la Tiszaesular-Bashalom (Iulia Kovalovski, *Telepulesotasok Tiszaeszlar-Bashalom*, Fontes Archeologici Hungariae, Budapesta, 1980) și la Peteni, jud. Covasna (Szekely Zoltan, Materiale Tulcea, 1980, p. 504—508).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

căţuielor, urnelor sau fructierelor, precum şi un cuţit curb, de fier (fig. 2/5). Alături de această groapă, de a cărei funcţionalitate nu putem să ne dăm încă seama, s-a dezvelit, în caseta VIII, o vatră de o formă aproximativ circulară, cu diametrul mediu de 0,30 m. Pe ea şi în jur s-au găsit fragmente ceramice dacice. În caseta VI, în stratul dacic, s-a dezvelit un cuptor deteriorat, în construcţia căruia s-a folosit piatră. În carourile 14—15 secţiunea prinde parţial o movilă de pămînt de formă circulară, cu diametrul de 7,40 m, înaltă de 0,85 m, pe care noi o credem a fi un turn legat de fortificaţia de piatră. Cu

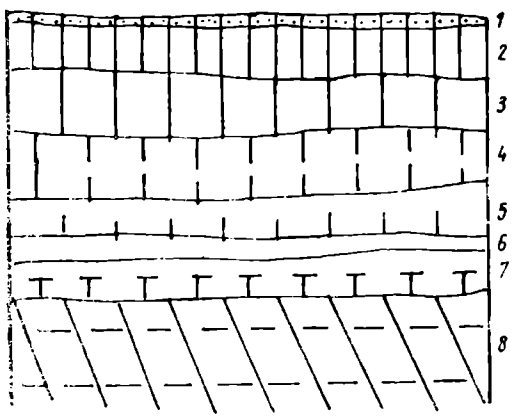

Fig. 4. Cladova, jud. Arad. Schiţă de profil al şanţului VII, caroul 13; 1 strat brun-negricios, pe cale de formare; 2 strat negru spre brun de epocă feudală; 3 strat brun închis, din a doua epocă a fierului; 4 strat brun din prima epocă a fierului; 5 strat brun-deschis, fără spărturi de rocă — paleolitic III; 6 strat brun deschis cu spărturi de rocă, foarte tasat — paleolitic II; 7 strat brun cu picăţele ruginii — paleolitic I; 8 stîncă degradată — steril.

această ocazie s-a făcut observaţia că pe locul respectiv a existat o construcţie, la a cărei fundaţie s-au folosit piatra şi cărămida. Problema care se pune acum este aceea a datei cînd a fost construit zidul. Deocamdată a fost găsită doar temelia zidului, nu şi partea sa superioară, în care piatra să se împletească cu cărămida. În dărîmăturile care provin din această construcţie se află numeroase fragmente de cărămidă, dintre care unele cert de factură romană. O cărămidă spartă poartă pe ea urma unei inscripţii ştampilate, pe care se poate citi doar COH (cohors). Aceasta ar fi o primă dovadă în zona Mureşului inferior că în partea nordică a existat o fortificaţie în care a sălăşuit poate o cohortă romană. Alături de cărămizi, s-au găst şi fragmente de ţiglă romană. La suprafaţă se află un strat de cultură de epocă feudală, dar în care se întîlnesc şi materiale din secolul al VI-lea.

Aşa cum deja am arătat, în stratul loessoid s-au identificat şi dezvelit mai multe morminte orientate creştineşte, cu capul spre apus şi picioarele spre răsărit. Gropile mormintelor sînt săpate pe dimensiunea scheletului (fig. 1/3). Unele perforează stratul de loess, avînd o adîncime între 0,60—0,90 m. Ele aparţin unor subiecţi de toate vîrstele: copii, tineri, adulţi şi bătrîni. Unele dintre morminte au inventar, constînd din inele de buclă, din bronz, inele din sticlă, mărgele de sticlă şi monede (fig. 2/2). Între acestea, cel mai bogat a fost mormîntul nr. 2, aparţinînd unei copile în vîrstă de aproximativ 12 ani, care, pe degetul inelar al mîinii stîngi, purta un inel de sticlă verzuie (fig 2/2), sub cap o pereche de inele de buclă din bronz (fig. 2/3, 4), pe piept şi în jurul gîtului 285 de mărgele de sticlă, întregi sau fragmentare (fig. 2/1), iar pe una din vertebrele lombare a fost găsită o monedă mică de argint din vremea lui Ştefan al II-lea al Ungariei (1116—1131).

Aceste morminte alcătuiesc cimitirul aşezării din secolele XI—XIII (fig. 1/3). În apropiere credem că se afla şi biserica. În mormîntul 4 s-a găsit o altă monedă din vremea lui Kalman (1095—116). Aceste morminte sînt suprapuse de locuirea din secolul al XIII-lea. Momentul acesta de trecere de la aşezarea din secolele XI—XII la cea din secolele XIII—XVI a fost bine surprins, datorită faptului că mormîntul nr. 6 din cimitir este tăiat, în zona cocsofemurală, de o groapă, pe fundul căreia s-a găsit o monedă de bronz cu urme de argint la suprafaţă, din aceeaşi vreme cu aceea descoperită în şanţul de apărare (1272—1290). Aceasta înseamnă că la sfîrşitul secolului al XII-lea sau la mijlocul secolului al XIII-lea, după datele pe care le avem pînă acum, a avut loc distrugerea cetăţii şi, în consecinţă, uitarea cimitirului. Distrugerea a putut fi cauzată de năvălirea tătară sau poate de un eveniment necunoscut nouă, ceva mai înainte. Cert este că, la sfîrşitul secolului al XIII-lea şi în secolul al XIV-lea, acest loc este ocupat de o puternică aşezare medievală identificată pe cale arheologică şi datată cu ajutorul monedelor. În anul 1980 s-au dezvelit parţial mai multe locuinţe din această vreme, între care cea mai importantă este o locuinţă de mari dimensiuni, săpată în stîncă, a cărei întindere nu am putut-o determina prin săpăturile efectuate. Probabil, locuinţa a servit drept atelier de topit fier sau chiar fierărie, după cum atestă numărul mare de turte de fier găsite în interiorul ei.

RAPPORT SUR LA CAMPAGNE DE FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES EFFECTUÉES A CLADOVA DÉP. D'ARAD

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées en 1980 à Cladova ont précisé que le paléolitique de cette station se rattache à une faciès utilisant des pointes foliacées en quartzite. Par la même occasion on a dégagé des fragments céramiques de type Coţofeni et Kostolac, remontant à la période de transition vers l'âge du bronze. A ces restes, succédaient des vestiges du premier âge du fer, de l'époque dacique et daco-romaine. Notons encore la présence dans cette station de quelques fragments de tuiles et de briques romaines portant la marque d'une cohorte. Enfin, on a récupéré sur les lieux des fragments de poterie datés des VIe—VIIIe siècles. D'une époque ultérieure, X^e—XIIe siècles, s'avère en outre la nécropole mise au jour par les fouilles. A retenir parmi les ob-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

jets composant le mobilier funéraire de ses tombes des bagues en verroterie, des anneaux de tempe en bronze, des perles de verre et quelques monnaies de Kalman (1095—1116) et d'Etienne II (1116—1131). Fort probablement, les Tatares détruisirent cette agglomération qui, après une brève période d'abandon, sera repeuplée, la nécropole y compris, comme l'attestent les monnaies de Vladislav IV (1272—1290).

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. Cladova, dép. d'Arad. 1 vue générale de la tranchée VII où ont été trouvés des squelettes et une fosse dacique; 2 tombe n° 6, sectionné par une fosse du XIIIe siècle; 3 tombe n° 4.

Fig. 2. Cladova, dép. d'Arad. 1 perles de la tombe n° 2; 2 bague en verroterie pasée au doigt du squelette de la tombe n° 2; 3—4 anneaux de tempe trouvés sur les squelettes 5 serpe de fer livrée par la fosse dacique; 6 figurine dacique; 7 poterie du XIIIe siècle trouvée dans la fosse sectionnant la tombe no 6; 8 ciseau trouvé dans la grande habitation creusée dans le rocher.

Fig. 3. Cladova, dép. d'Arad. 1, 4—6 outils en quartzite; 2—3, 7 en silex appartenant au paléolithique.

Fig. 4. Cladova, dép. d'Arad. Ebauche de profil de la tranchée VII careau 13: 1 couche d'un brun-noirâtre, en train de se former; 2 couche d'un noir tirant sur le brun d'époque féodale; 3 couche d'un brun foncé, du second âge du fer; 4 couche brune du premier âge du fer; 5 couche d'un brun clair, sans éclats de roche — paléolithique III; 6 couche d'un brun clair avec des éclats de roche, très tassée — paléolithique II; 7 couche brune moucheté de roux — paléolithique I; 8 roche altéré — stérile.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpături arheologice în așezarea neolitică de la Grădinile (jud. Olt)

MARIN NICA, AURELIA MINCĂ

Zona de cîmpie cuprinsă între orașul Caracal și Corabia, pe o distanță de 40 km, este brăzdată de văile nu prea largi ale pîrîiașelor ce curg prin satele: Deveselu, Vlădila, Studina, Grădinile, Crușovu și Vădastra. Condițiile naturale favorabile de silvostepă cu păduri bogate în vînat cît și cernoziomul puternic levigat pe care-l oferă mai cu seamă luncile apelor au atras comunitățile umane încă din primele etape ale neoliticului. Numai așa se poate explica în această zonă a culturii Vădastra existența unui nou complex de așezări Starčevo-Criș din sud-estul Olteniei descoperit încă din anul 1977[1]. Așezările neolitice de la Grădinile și Vlădila par să fie cele mai vechi. Pentru delimitarea așezării de la Grădinile, punctul „La Izlaz" din imediata apropiere a pîrîului, s-au trasat, în partea de est și de vest, secțiunile

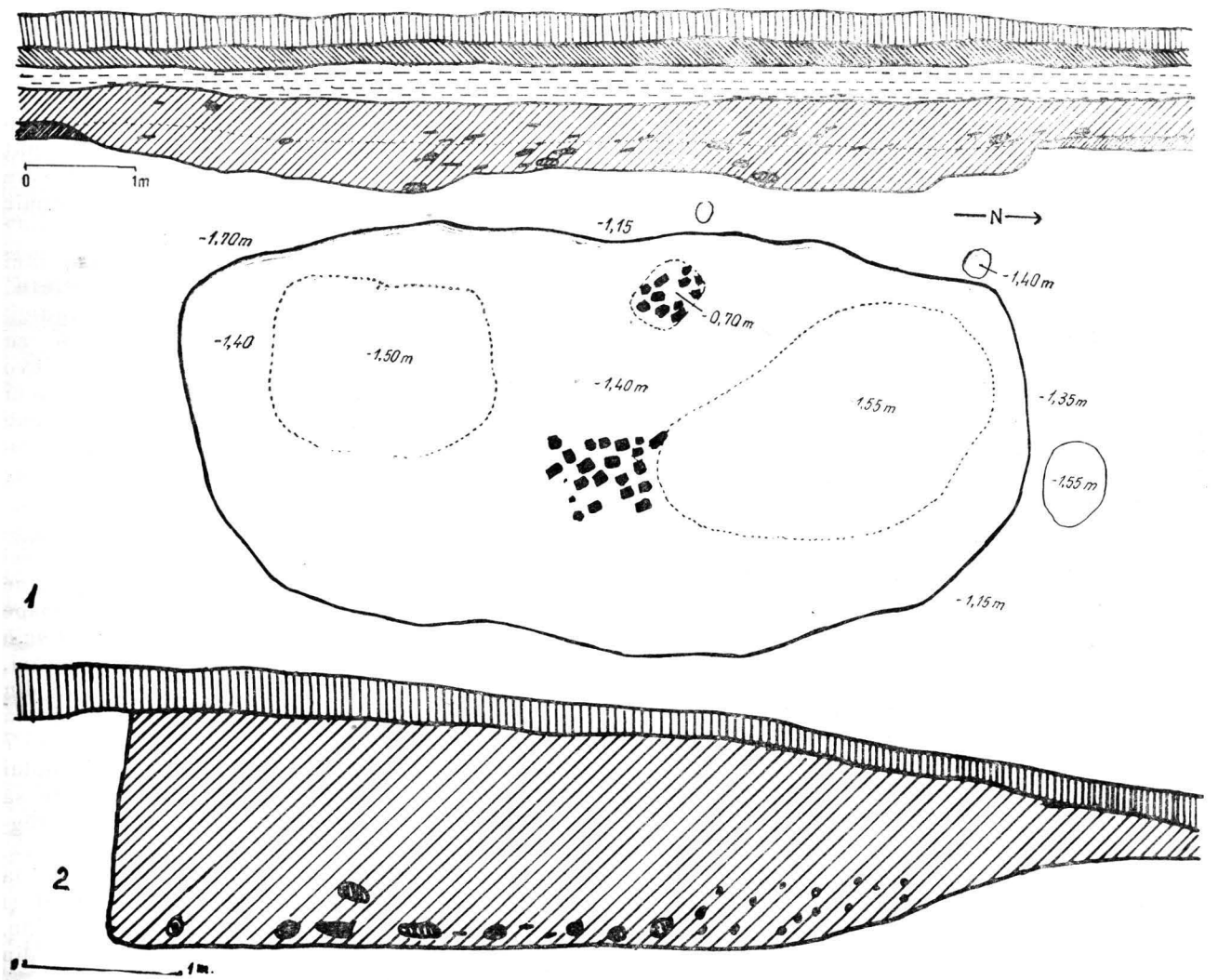

Fig. 1. Grădinile. 1 „La Islaz". Profilul și planul locuinței nr. 3 (faza Starčevo II); 2 „Fîntîna lui Duțu". Profilul bordeiului nr. 2 (faza Starčevo III).

[1] Primul sondaj de salvare s-a efectuat cu ajutorul elevilor de la Școala generală din localitate.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

1 și 3 perpendiculare pe cursul apei. Pînă în prezent dimensiunile acestora sînt de 150 m lungime și 70 m lățime. La săpăturile începute de către Muzeul Olteniei încă din anul 1977 s-a alăturat, începînd cu vara anului 1980, și Muzeul din Slatina.

Stratul neolitic gros de 0,50 m (fig. 1/1) este de culoare neagră-cenușie, culoarea cernoziomului puternic levigat ce s-a format din depunerea a 3 niveluri de locuire, corespunzătoare, în mare, fazelor cu ceramică pictată cu alb și cu negru pe roșu, respectiv Starčevo II A, II B (II—III Milojčic). Stratul neolitic este suprapus de un orizont foarte subțire al epocii bronzului, pe care se află un strat mai gros de 0,40 m de culoare neagră, cu bogate urme feudal-timpurii (secolul al X-lea) și cîteva urme daco-romane (probabil secolele III—IV).

Dintre complexele neoliticului timpuriu descoperite anul trecut în secțiunea I amintim locuința nr. 3 (fig. 1/1) și 3 gropi menajere cu un bogat și interesant material arheologic. Locuința neolitică descoperită la 70 m depărtare de pîrîu, adică la limita de nord a așezării, era îngropată puțin în pămînt (0,50 m). De formă lunguieț-ovală, cu dimensiuni ce nu depășesc 10 m lungime și 4 m lățime, locuința se prezintă sub forma unei aglomerări de cioburi, oase, pietre, bucăți mici de chirpici și de vatră. Asemenea forme ne amin-

Fig. 2. Grădinile — La „Islaz". 1 fragment de vas (roșu pe fond alb) din nivelul 1 (groapa 7); 2—7 ceramică pictată (alb pe fond roșu) — locuința nr. 3 din nivelul 2.

tesc de cele descoperite în nivelul III A de la Lepenski-Vir[2]. Bucățile de vatră răvășite se concentrau mai ales spre centrul locuinței. Aceasta ne-a oferit și cea mai clară situație stratigrafică. O vatră puțin deranjată, împreună cu mici grupări de cioburi și pietre de la 0,70 m adîncime, caracteristice nivelului III (Starčevo II b) suprapuneau locuința nr. 3 cu ceramică specifică nivelului II de la 1 m adîncime (fig. 1/1). O situație stratigrafică și mai clară a putut fi observată la marginea de vest a locuinței nr. 2. Sub resturile acesteia a fost identificată o groapă menajeră de formă rotundă, cu diametrul de 1,50m. Printre fragmentele ceramice culese din groapă un ciob pictat în culoare și tehnică specifică culturii Protoseskio pare să fie cel mai interesant și cel mai vechi (fig. 2/1). Pînă în prezent este singurul complex care poate fi atribuit cu siguranță primului nivel de locuire al așezării neolitice de la Grădinile, corespunzător primului nivel de la Cîrcea punctul „La Hanuri". Între carourile 4—5 ale secțiunii nr. 3 (64×2 m) au fost identificate resturile de la baza unei vetre neolitice formată din pietricele arse, dispuse pe o suprafață ovală, cu dimensiunile de 1×0,85 m. Lîngă vatră s-au găsit cîteva pisăloage cilindrice din piatră și un vas întreg, de dimensiuni mari, ornamentat cu brîuri alveolate dispuse oblic și arcuit. După aspectul vasului și poziția vetrei — 0,20 m mai sus de solul viu — respectivul complex aparține nivelului III. Aceluiași nivel îi aparțin de asemenea 2 gropi: una de cult, umplută cu numeroase oase de bovine ce provin de la un singur individ sacrificat cu ocazia unui ospăț și groapa unui bordei dezvelită parțial și care ne-a oferit un bogat și interesant material ceramic caracteristic fazei Starčevo XI b.

Pe panta terasei aceluiași pîrîu, 800 m mai spre vest, în punctul numit „Fîntîna lui Duțu" („Deasupra bălții"), situat în interiorul satului, a fost dezvelit parțial un bordei (fig. 1/2), cu ceramică caracteristică aceleiași faze Stračevo II b. Bordeiul lung de 5,5 m era săpat la 1,5 m față de nivelul de călcare antic, iar pe podeaua perfect netedă se aflau fragmente ceramice, bucăți de chirpici incendiat, pietricele, urme rare de cărbune și unelte de silex (fig. 1/2).

Prezentarea materialului de la Grădinile, descoperit și în complexe închise, în corelație cu cel de la Circea sau din alte așezări din Balcani ne oferă astfel posibilitatea încadrării cît mai aproape de realitate, a neoliticului timpuriu din Oltenia în contextul neoliticului timpuriu din Balcani. Ceea ce se știe sigur pînă în prezent este că din punct de vedere stratigrafic în așezarea de la Grădinile ceramica descoperită în groapa nr. 7 este cea mai veche. Puținătatea materialului descoperit în această groapă nu ne permite să facem o statistică comparativă. Majoritatea fragmentelor ceramice ale acestui complex au culoarea, obținută prin ardere, de la roșu brun pînă la maroniu, iar dintre forme evidențiem bolul și vasele cu buza înaltă, de tradiție Protoseskio. Ornamentul cu impresiuni lipsește poate din întîmplare. S-a descoperit un singur fragment ceramic pictat în culorile și tehnica culturii Protoseskio (fig. 2/1). Fragmentul provine de la un vas de dimensiuni mari, de formă tronconică cu pasta modelată din humă amestecată cu pleavă, iar buza este ușor marcată, printr-o șănțuire. Vasul este asemănător celor pictate, de

[2] D. Srejović, *Lepenski Vir*, 1969, Belgrad, p. 305.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

tip Protoseskio, de la Otzaki Magula[3]. Pe învelișul mat nelustruit de culoare albă al vasului descoperit la Grădinile s-a pictat cu culoare groasă, roșie-brună (roșu-englezesc) care s-a lustruit apoi în stare umedă, amestecîndu-se uneori urme de culoare roșie în învelișul alb (fig. 2/1). Prin cruțarea din fondul alb al vasului a motivelor în formă de arcuri îmbucate s-a obținut un motiv în formă de ciucure, de culoare roșie-brună, motiv foarte frecvent pe ceramica pictată descoperită în gropile 1 și 2 de „La Hanuri" — Cîrcea[1]. Este un motiv creat de populațiile neolitice din zona răsăriteană a Olteniei, avînd ca sursă de inspirație ghinda de stejar — un aliment obișnuit al omului neolitic.

Ceramica descoperită în locuința nr. 3 a nivelului 2 de la Grădinile ne oferă cele mai bogate analogii cu descoperirile asemănătoare din zona Porțile de Fier sau din Balcani. Categoriile ceramice sînt asemănătoare cu cele descoperite în nivelul III A de la Lepenski Vir, pe care descoperitorul le-a descris amănunțit[5]. Astfel motivele plastice incizate sau imprimate cu unghia sînt identice cu cele de pe ceramica netezită de la Grădinile (fig. 3/2—5). Ca și în nivelul III A de la Lepenski Vir ceramica ornamentată cu barbotină lipsește. Unele deosebiri s-au putut observa numai în procentajul anumitor categorii ceramice. Astfel în nivelul 2 de la Grădinile ceramica monocromă lustruită este prezentă într-un procent mult mai ridicat (în jur de 80%), în timp ce categoria netezită ornamentată cu motive plastice și impresiuni de unghie nu depășește niciodată procentul de 5%. Categoria ceramicii pictate este mult mai frecventă la Grădinile față de numai cele trei cioburi pictate descoperite în nivelul III A de la Lepenski Vir[6]. Motivul liniar dispus în rețea (fig. 3/1) în unghi sau meandru (fig. 2/7), este foarte răspîndit în toată aria culturilor Kremiikovci[7], Karanovo, I[8], Starčevo II A[9], Anzabegovo-Viršnik I[10]. Caracteristic nivelului II de la Grădinile este motivul în formă de arc, obținut prin benzi foarte late de culoare albă ce cuprind toată suprafața vasului (fig. 2/2—6). Motive asemănătoare dar pictate pe forme de vase de tip Karanovo I se întîlnesc în nivelul cel mai de jos din așezarea de la Čeavdarli[11]. Și pe ceramica de la Starčevo faza II A se poate vedea un asemenea motiv, dispus însă mult mai organizat, în formă de ghirlandă, ce ornamentează obișnuit numai buza vasului[12]. Prezența în continuare a ceramicii ornamentate cu buline de tip „Gura Baciului" în contextul nivelului II de la Grădinile constituie o dovadă în plus că ceramica acestui nivel este mai timpurie, cel puțin cu o etapă, decît nivelul III A de la Lepenski Vir și Starčevo II A de la Starčevo.

Comparînd categoriile ceramice ale nivelului II de la Grădinile cu cele descoperite în gropile 1 și 2 de la Cîrcea reiese în mod evident caracterul mult mai timpuriu al acesteia din urmă. Motivele curbo-liniare și mai rar motivele de culoare albă au fost pictate pe ceramica de la Grădinile, pe învelișul de culoare roșie dinainte aplicat. La Cîrcea în schimb motivele de tip Protoseskio de culoare albă sînt pictate direct pe culoarea lutului obținută prin ardere.

Rezultatele cercetărilor din cele două așezări ne permit astăzi să definim două etape clare ale neoliticului timpuriu în Oltenia: Cîrcea „La Hanuri" I (groapa 1) cu ceramică monocromă și pictată, de tradiție Protoseskio, și Grădinile II cu ceramică pictată monocrom, cu motive în formă de arc de culoare albă pe partea exterioară a vasului de culoare roșie, constituind etapa cea mai timpurie a fazei Starčevo II A.

Dar ceea ce se desprinde mai clar din prezentarea materialelor descoperite la Cîrcea și Grădinile este că, în zona de răsărit a Olteniei, s-a format încă din primele etape ale neoliticului grupul cultural Cîrcea, cu elementele sale specifice de tradiție Protoseskio care se vor menține și dezvolta în toate etapele de evoluție. În nici o așezare a neoliticului timpuriu din Balcani nu a fost atît de bine conservată tradiția culturii Protoseskio ca în așezările neolitice de la Cîrcea și Grădinile.

[3] J. Milojčič, V. Zumbusch, *Otzaki-Magula*, II, Bonn, 1979.

[4] M. Nica, SCIV, 28, 1976, 4, p. 448, fig. 11/4,5.

[5] D. Srejović, *Fundamenta*, III, Viena, 1975, p. 7, 10.

[6] *Ibidem*, pl. 11/4, 6.

[7] Harvey Gaul, *The neolithic period in Bulgaria*, Cambridge, 1948, pl. 3/3; N. Petkov, Arheologija Sofia, 1962, 3, p. 43, fig. 5, 6, p. 47, fig. 2/a, b; idem, Arheologija Sofia, 1961, 3, p. 70, fig. 7/1—7.

[8] G. I. Georgiev, *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Sofia, 1968, pl. 5/1—5, 18; Anna Radunčeva, *Prehistoric art in Bulgaria*, Sofia, 1976, pl. 1.

[9] Draga Arandjelović-Garašanin, *Starčevačka Kultura*, Ljubliana, 1954, pl. 8/2; 15/4; S. Dimitrijević, Materialy, 10, 1974, pl. 2/11, 12, 14.

[10] Marija Gimbutas, *Neolithic Macedonia*, Los Angeles, 1976, fig. 49/1, 7, 9; 50/5; M. Garašanin și colab. *Les civilisations prehistoriques de la Macedoine*, Štip, 1971, fig. 1.

[11] G. I. Georgiev, în *Actes du VIIIe Congrès international des sciences prehistoriques et protohistoriques*, Belgrad, 1973, p. 267, pl. 1; p. 238, pl. 2/a, b.

[12] Draga Arandjelović-Garašanin, *op. cit.*, pl. 13/1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

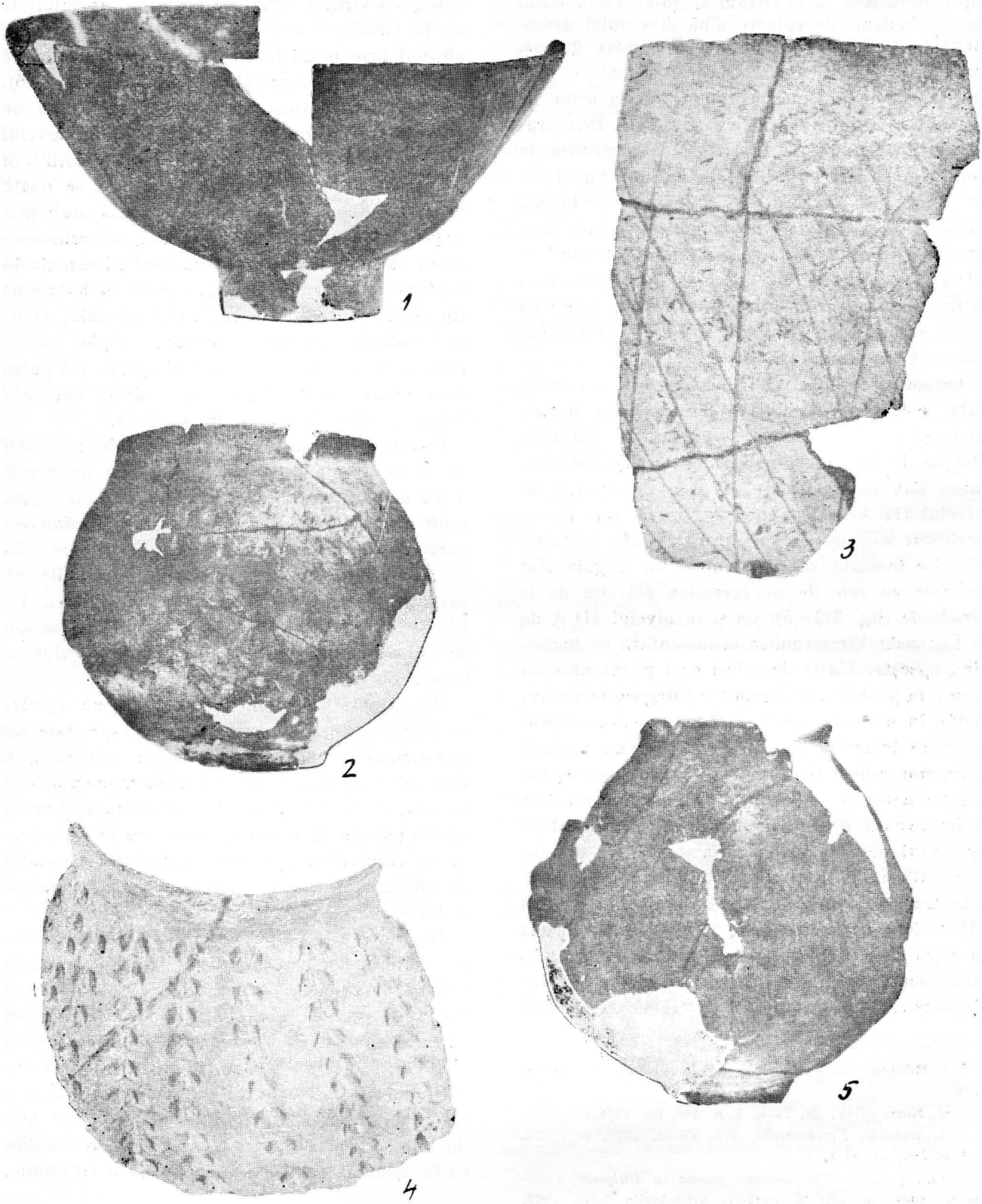

Fig. 3. Grădinile — „La Islaz". 1—5 ceramică din nivelul 2 (locuința nr. 3).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ARCHÄOLOGISCHE AUSGRABUNGEN IM NEOLITHIKUMSSIEDLUNG VON GRADINILE — KR. DOLJ

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahre 1977 wurde in Südwestoltenien eine neue Siedlung vom Typ Starčevo-Criş ermittelt. Die Ausgrabungen in der Zone Starčevo-Criş im Punkte „La Islaz", Dorf Grădinile (Gem. Studina) haben drei Wohnungen (Abb. I, Vorratsgruben mit Frühneolithikumskeramik, frühmittelalterliche Öfen und Wohnungen (10. Jh) freigelegt.

Dem Neolithikumsniveau (Dicke=0,40 m) gehört die bemalte Keramik mit antropomorphisch-linearen Motiven aus weißer Farbe auf rotem Hintergrund — eine frühzeitliche Etappe der Starčevo II A Phase (Abb. 2/2—7) an. Eine einzige Scherbe der bemalten Keramik im Protoseskio Technik mit rot auf weißen Hintergrund (Abb. 2/1) gehört dem Niveau 1 und entspricht demselben Niveau von Circea — „La Hanuri".

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Grădinile. 1. „La Izlaz". Schnitt und Grundriß der Wohnung nr. 3 (Starčevo II — Phase); 2. „Fîntîna lui Duțu". Schnitt der Hütte Nr. 2 (Starčevo III-Phase).

Abb. 2. Grădinile — „La Izlaz". 1. Gefäßbruchstück (rot auf weißem Hintergrund) aus dem Niveau 1 (Grube 7); 2—7. bemalte Keramik (weiß auf rotem Hintergrund) — Wohnung Nr. 3 aus dem Niveau 2.

Abb. 3. Grădinile — „La Izlaz". 1—5. Keramik aus dem Niveau 2 (Wohnung Nr. 3).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Griviţa (jud. Vaslui)

EUGENIA POPUŞOI

În anul 1980 s-au reluat săpăturile arheologice în aşezarea neolitică de tip Starčevo-Criş de la Trestiana, zona B, în scopul stabilirii densităţii şi dispunerii complexelor de locuire la periferia estică a acesteia. Totodată s-a urmărit obţinerea unor precizări cu privire la stratigrafia aşezării în această zonă.

Pentru realizarea obiectivelor propuse a fost trasată secţiunea B/S 7, perpendiculară pe B/S 1 (1975) şi pe B/S 6(1978—1979). Secţiunea B/S 7, lungă de 22 m şi lată de 2 m este orientată nord-sud şi leagă cele două secţiuni anterioare. Surprinderea unui complex de locuire în capătul de nord, la adîncimea de 1,60 m, a determinat efectuarea unor deschideri atît pe latura de est cît şi pe latura de vest, în dreptul noului complex, pentru surprinderea laturilor acestuia.

Din punct de vedere stratigrafic o primă observaţie se referă la faptul că în capătul de sud, pe o lungime de 5,35 m şi pe o grosime de 0,35 m, se află fundaţia unei construcţii actuale (grajd al C.A.P.) dărîmat de cutremurul din anul 1977. Pe restul secţiunii, pînă la adîncimea de 0,25 m, există o depunere de lut galben-nisipos, rămasă pe această suprafaţă de la cărămidarii ce-şi efectuau aici munca în anii din urmă. Sub această depunere a ultimilor 4—5 ani, se află solul actual, stabilit deja pe terasa mijlocie prin secţiunile anterioare, gros de 0,50—0,60 m, care suprapune o depunere neagră-măzăroasă groasă de 0,70—0,80 m. La interferenţa acesteia cu depunerea cafenie, următoare, se aflau resturile noului complex descoperit. Depunerea cafenie amintită este groasă de circa 0,25—0,35 m şi suprapune depunerea galbenă fără resturi arheologice.

Locuinţa notată B/L 3, o construcţie simplă de tipul colibelor de suprafaţă, se află la adîncimea de 1,60—1,75 m şi are o formă aproximativ rectangulară indicată de răspîndirea, relativ în linie dreaptă, a resturilor de cultură materială, pe latura de sud şi cea de est (fig. 1/1; 2/1). Remarcăm faptul că pe latura de est pămîntul apare pigmentat cu sfărîmături de chirpici, găsindu-se chiar şi cîteva bucăţi de chirpici. Peste limita laturii de est şi de sud apar împrăştiate rare fragmente din vase şi cîteva bucăţele de oase. Laturile de nord şi de vest n-au putut fi delimitate. Remarcăm prezenţa unor fragmente de vatră împrăştiate spre latura de est a locuinţei. La circa 1,30 m, de latura de sud a locuinţei, la mijlocul acesteia, spre interior, se află construită o vatră din care s-a păstrat nederanjată o porţiune de 0,30×0,20 m, restul fiind spartă şi întoarsă cu faţa în jos. Vatra a fost construită direct pe sol, din lut în amestec cu nisip şi făţuită cu un lut galben cu foarte mult nisip, ceea ce a dat o nuanţă gălbuie-alburie suprafeţei acesteia. În amestec cu fragmentele de vatră s-au găsit şi 3 pietre arse de mărime mijlocie. Pe porţiunea de vatră rămasă nederanjată s-a găsit un fragment de rîşniţă, cu faţa în jos, a cărei culoare cafenie-roşiatică indică trecerea ei prin foc. Sub aceasta se aflau cîteva fragmente ceramice şi o piesă (fig. 4/8, 7/1), probabil, de cult. În jurul vetrei se afla o cantitate foarte mare de fregmente ceramice şi oase. La circa 0,70 m spre sud de vatră s-a găsit un alt fragment de rîşniţă aşezat, şi de data aceasta, cu faţa în jos. Nu departe de aceasta se afla un topor din marnă de dimensiuni mari. De pe suprafaţa locuinţei s-a adunat o mare cantitate de fragmente ceramice, fragmente de oase, unelte din piatră cioplită şi şlefuită etc.

În capătul de sud al şanţului apar, la adîncimea de 1,75 m, rare fragmente ceramice şi oase care pot fi puse în legătură cu complexul B/L 2 (1978—1979).

Obiectele din piatră, os şi lut, Din grupul uneltelor din piatră cioplită menţionăm prezenţa răzuitoarelor (fig. 3/*8*; 4/7), a lamelor trunchiate la unul sau la ambele capete, retuşate (fig. 4/4—6, 9) şi a celor cu o puternică lustruire pe una dintre laturi (fig. 3/6; 4/6), considerate piese componente pentru seceri. Remarcăm, de asemenea, prezenţa unui vîrf cu peduncul de culoare gălbuie-cafenie (fig. 4/3). Alături de acestea s-au găsit, destul de multe, aşchii de silex şi trei nuclee. Uneltele sînt realizate din silex de diferite culori (specifice zonei din care provine roca), obsidian şi gresie silicioasă. Din categoria uneltelor din piatră şlefuită fac parte cinci topoare, toate obţinute din marnă de culoare gălbuie. Două dintre acestea sînt de dimensiuni mari; unul de formă trapezoidală cu feţele uşor bombate (fig. 3/4), celălalt de tip calapod (fig. *3*/7), asemănătoare celor de la Perieni[1]. Amîndouă topoarele prezintă spărturi pe ambele feţe şi în dreptul tăişului. Un alt exemplar (fig. 3/3), de dimensiuni mijlocii,

[1] M. Petrescu-Dîmboviţa, Materiale, 3, 1957, p. 73.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

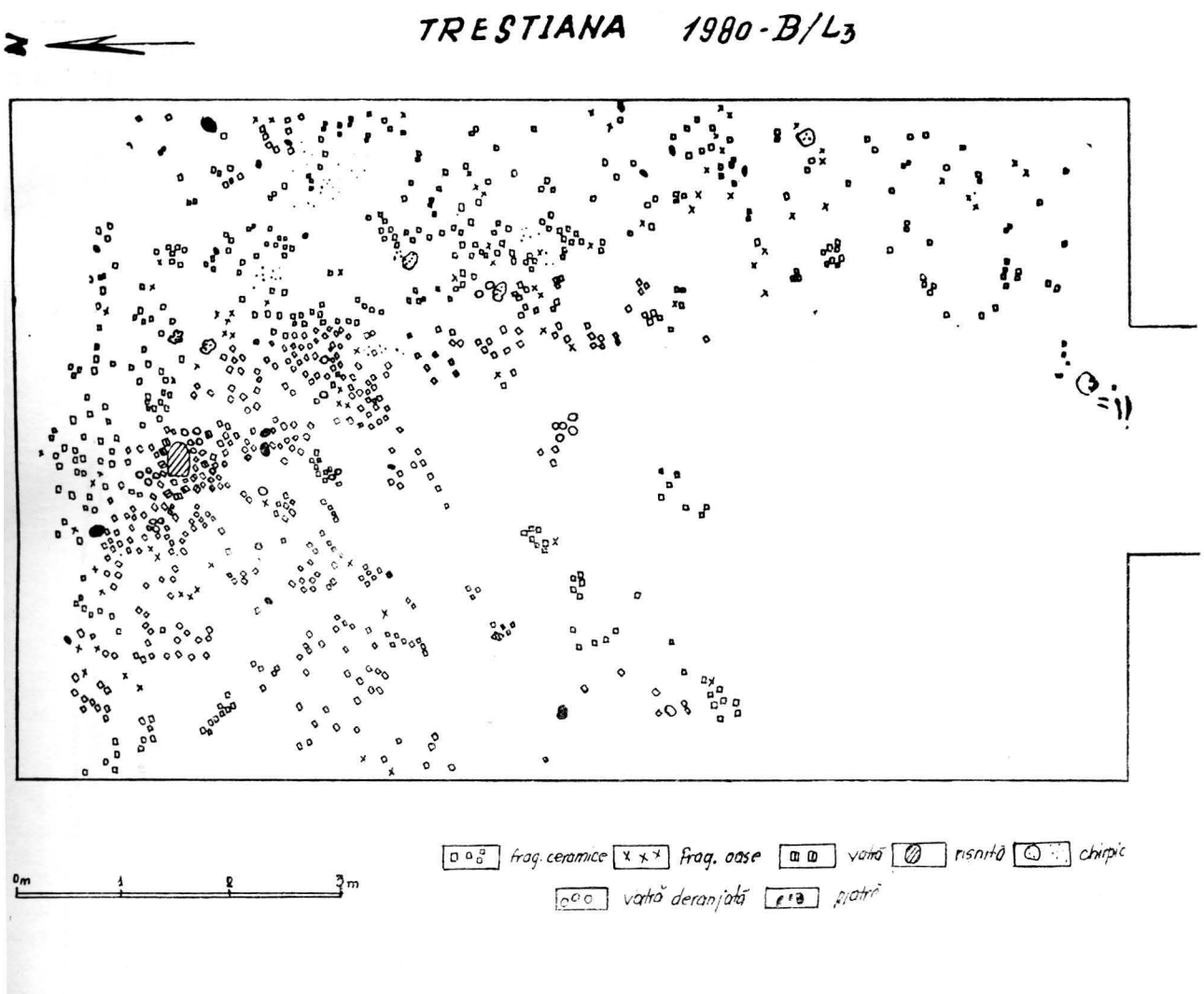

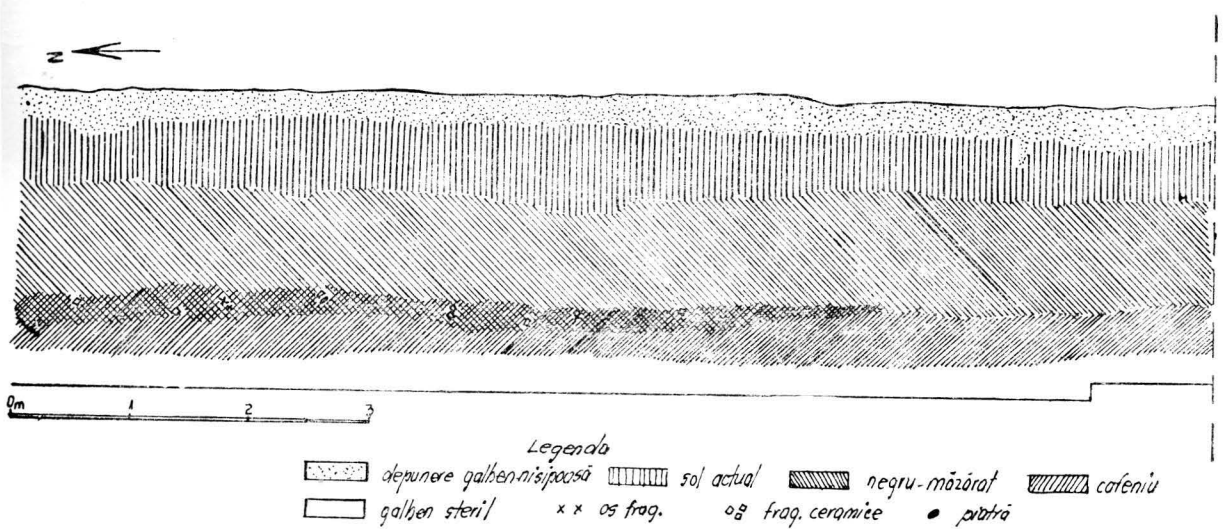

Fig. 1. Trestiana. 1 locuința B/L 3, plan general; 2 releveu B/S 7.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

are o formă trapezoidală cu muchia uşor rotunjită şi tăişul foarte ascuţit. Al patrulea, un toporaş de 4,2 cm, are o formă trapezoidală cu ambele feţe uşor bombate (fig. 3/2). Un ultim exemplar, este de fapt doar jumătate, după ce a fost rupt a avut, probabil, o altă utilitate, partea ruptă fiind tocită (fig. 4/1). În grupul uneltelor din piatră includem şi trei fragmente de rîşniţă, de formă ovală, cunoscute în întreaga arie a culturii Starčevo-Criş. Dintre acestea, fragmentul descoperit pe vatră ne atrage atenţia în mod deosebit. În acest sens remarcăm faptul că, pe lîngă culoarea cafenie-roşcată căpătată probabil, datorită trecerii prin foc, aceasta prezintă pe întreaga suprafaţă linii incizate longitudinal, mai mult sau mai puţin paralele (fig. 7/9), a căror utilitate încercăm să o sugerăm în raport cu ferecarea pietrelor de moară[2], în sensul că după un timp de folosire era necesară, pentru a nu permite alunecarea boabelor, acest sistem de şănţuire a rîşniţelor. Pînă în prezent nu cunoaştem analogii privitoare la tehnica respectivă la comunităţile neolitice.

Fig. 2. Trestiana. 1 locuinţă B/L 3; 2 secţiunea B/S 7; 3 mormîntul B/M 4.

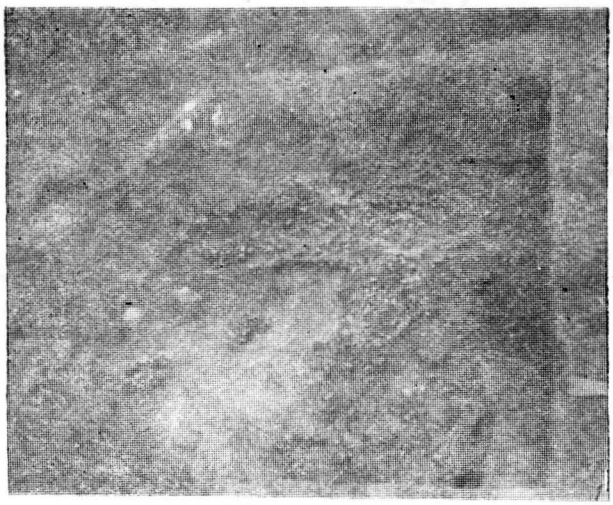

1

2

3

Din categoria obiectelor din os menţionăm prezenţa doar a unui vîrf de spatulă (fig. 3/10) şi a unui obiect relativ cilindric, tăiat dintr-un os mare (probabil tibia), cu ambele capete lustruite (fig. 3/9). Nu putem, deocamdată, stabili utilitatea acestuia.

Din lut a fost confecţionată o greutate uşor

[2] *Dicţionarul limbii române contemporane*, 1956, II, p. 277.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

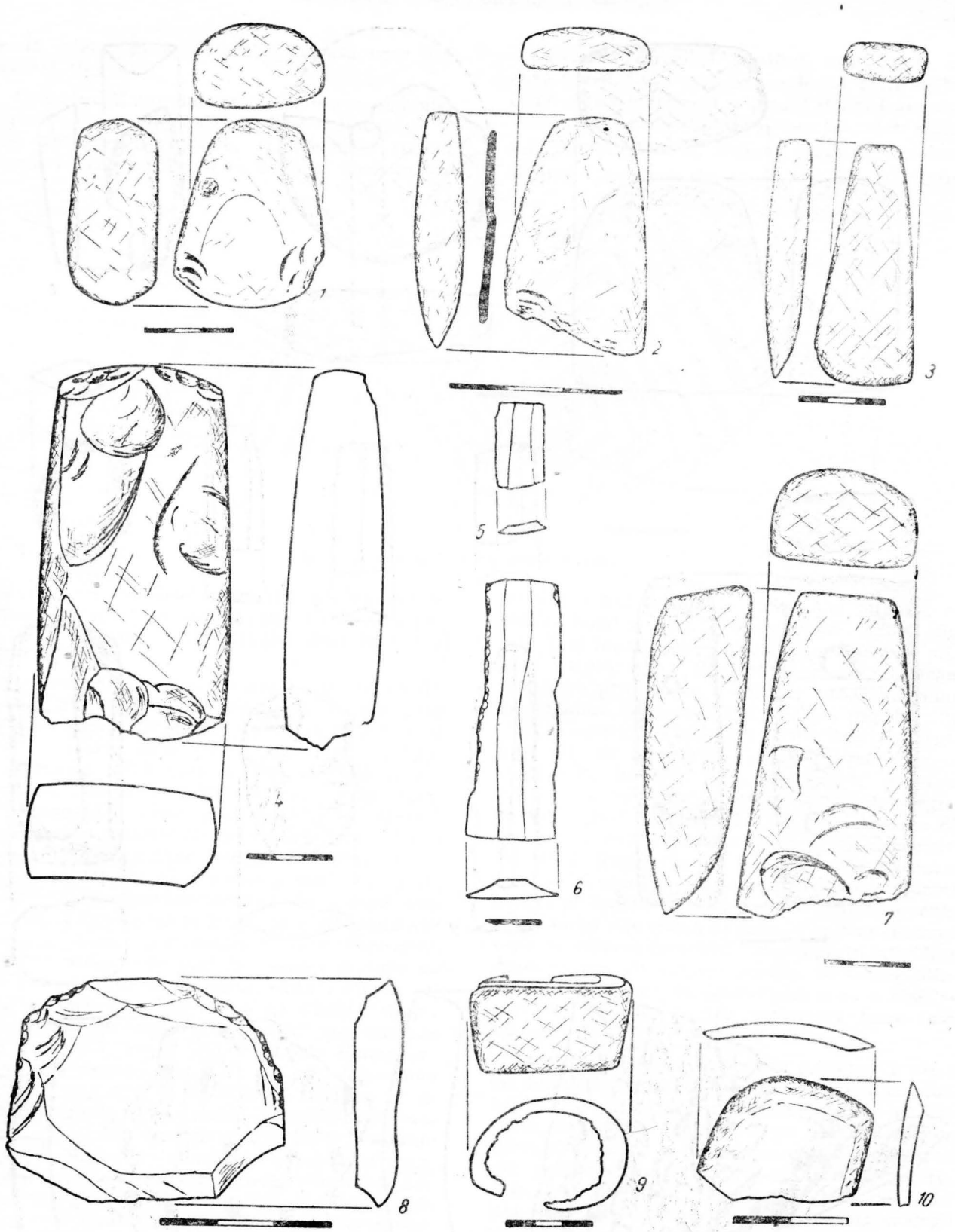

Fig. 3. Trestiana. 1, 2, 3. 4, 7 topoare de marnă; 5, 6 unelte de silex; 8 racloar; 9 obiect de os; 10 vîrf de spatulă

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

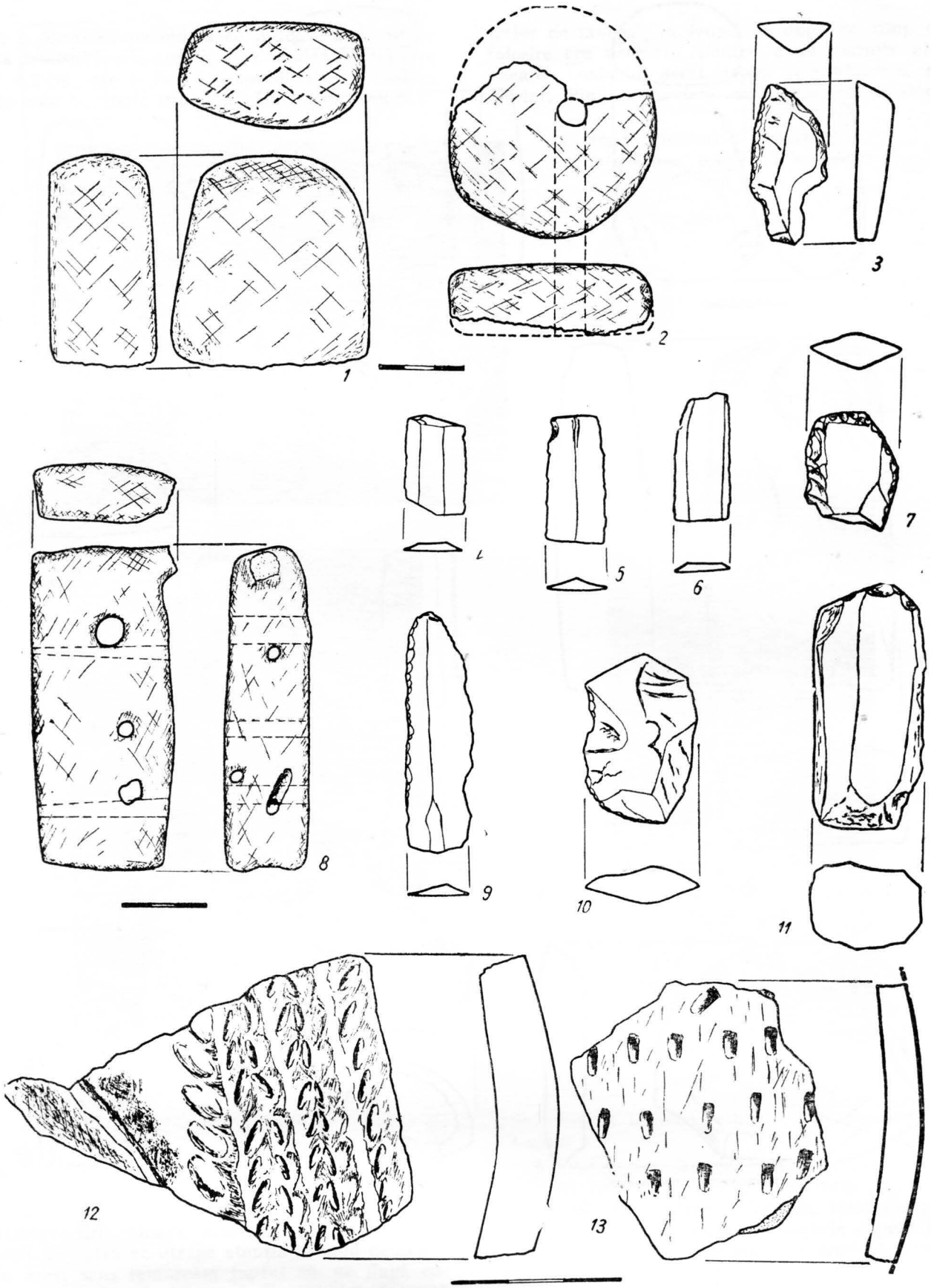

Fig. 4. Trestiana. 1 fragment de topor; 2 greutăți de lut; 3, 7, 9—11 unelte de silex; 8 piesă de cult; 12—13 fragmente ceramice.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ovală, plată, cu o perforație dispusă ușor descentrat (fig. 4/2).

Ceramica. Materialul ceramic din noul complex cercetat nu se diferențiază de cel descoperit în anii anteriori în așezare. O subliniere trebuie totuși făcută, în sensul că în noul complex ca-

Categoria ceramică semifină este foarte redusă cantitativ. Pasta este realizată dintr-un lut, cu grijă ales, amestecat cu pleavă și bine frămîntat. Vasele sînt uneori slipuite și ușor lustruite, alteori sînt numai netezite, arderea dîndu-le o culoare cărămizie sau cenușie pe ambele fețe. Ca forme

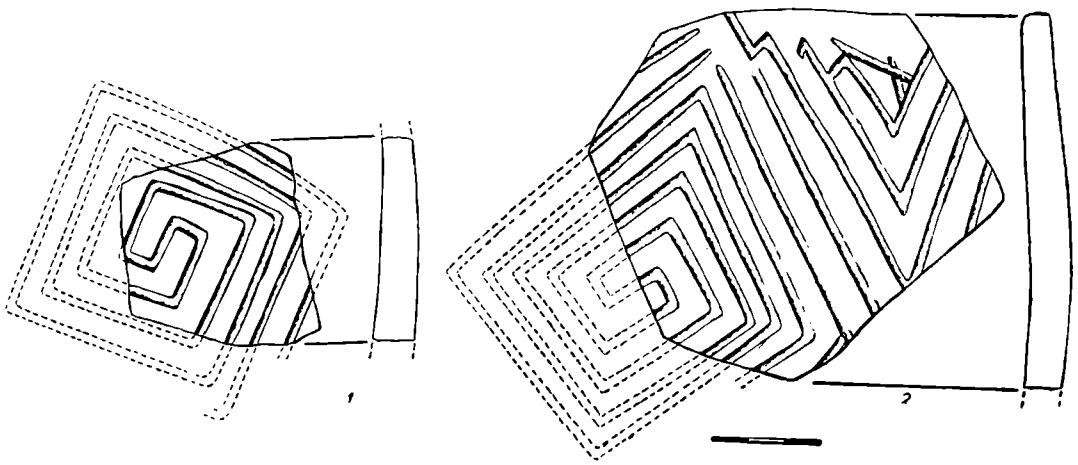

Fig. 5. Trestiana. **1, 2** fragmente ceramice.

tegoria ceramică *semifină* și *fină* este extrem de redusă în raport cu marea cantitate a celei *grosiere*, situație ce o mai întîlnim doar în B/L 2 (1978—1979)[3].

În compoziția pastei grosiere s-a folosit ca degresant pleava și uneori nisipul cu o granulație fină. La suprafața pastei, dar și în spărtură, se observă foarte mici paiete de mica. Arderea vaselor este slabă ceea ce face posibilă menținerea unui miez de culoare închisă. Prin ardere vasele capătă o culoare cenușie-gălbuie și cărămizie numai la exterior sau pe ambele fețe, cel mai adesea în interior fiind cenușii. Ca forme se disting *vasele borcan*, de dimensiuni mari și mijlocii, cu pereții aproape întotdeauna de aceeași grosime de la fund pînă la buză, cu gîtul scund sau înalt, cu buza ușor subțiată dinspre interior. Fundul vaselor este plat de aceeași grosime cu vasul sau înălțat ca un soclu. Ornamentarea vaselor se face prin impresiuni cu unghia, simple sau duble, cu rezervarea pastei pe margine (fig. 4/12; 6/7, 9—12; 7/11) sau prin simpla imprimare a unghiei (fig. 6/7) ori prin impresiuni „în spic" (fig. 6/4, 6, 8; 7/3). Se întîlnesc și alveolele largi (fig. 6/5), precum și gropițele dreptunghiulare (fig. 4/3) de tipul celor întîlnite în așezare în L.11[4]. Barbotina constituie un element ornamental fiind aplicată pe întreaga suprafață sau rezervînd gîtul vaselor (fig. 7/7, 8). După aplicarea unui strat subțire de barbotină se obține, cu degetul sau cu un băț (?), vîrci oblice (fig. 7/10) sau în zigzag (fig. 7/4). Nu lipsesc nici proeminențele conice asociate cu impresiunile cu unghia (fig. 6/2, 8) și brîurile alveolate.

[3] Eugenia Popușoi, Materiale, 12, 1980.

[4] Idem, *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Trestiana*, susținut la a X-a Sesiune de rapoarte, București, 1976; idem, Cercet Ist, 11, 1980.

întîlnim *vasul borcan* de dimensiuni mijlocii, cu corpul bombat (fig. 7/6) sau ușor arcuit (fig. 5/1, 2) și fundul plat. Ornamentarea se face prin incizii largi și adînci. Pe două fragmente remarcăm realizarea prin incizii a spiralei duble, alternînd cu unghiuri dispuse cu vîrful în jos (fig. 5/1, 2).

În categoria fină includem doar cîteva fragmente provenite de la *străchini* și *cupe bitronconice* de tipul celor întîlnite și în complexele cercetate anterior în așezare[5]. În compoziția pastei degresantul se poate distinge foarte greu. Arderea dă vaselor o culoare cenușie sau roșie-cărămizie. Pe două fragmente de culoare roșie-cărămizie se observă urme ale unui decor pictat cu culoarea neagră pe fondul vasului. Acestor două fragmente li se adaugă alte cîteva pe care s-a aplicat culoarea roșie. O remarcă deosebită o facem părții inferioare dintr-un vas, de culoare cenușie, de formă cilindrică, cvadrilobat, cu fundul plat și cu o răsfrîngere bruscă spre partea superioară (care însă lipsește).

Plastica. Includem în această categorie o piesă de formă aproximativ dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, plată, dreptunghiulară în secțiune. La partea superioară, pe una din părțile laterale, prezintă o prelungire care a fost ruptă din vechime. Pe corp prezintă trei perforații. Alte două perforații străpung piesa de pe laturi (fig. 4/8; 7/1). Pînă acum nu cunoaștem analogii pentru piesa în discuție. Fiind așezată pe vatră alături de o rîșniță este posibil să fi avut un rol magic, întreaga construcție putînd fi interpretată ca loc de cult.

Mormîntul B/M 4, de copil, se afla la circa 4 m depărtare de B/L 3, spre sud de aceasta, la adîncimedea 1,65 m. Scheletul este slab con-

[5] Cf. notele 3 și 4.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

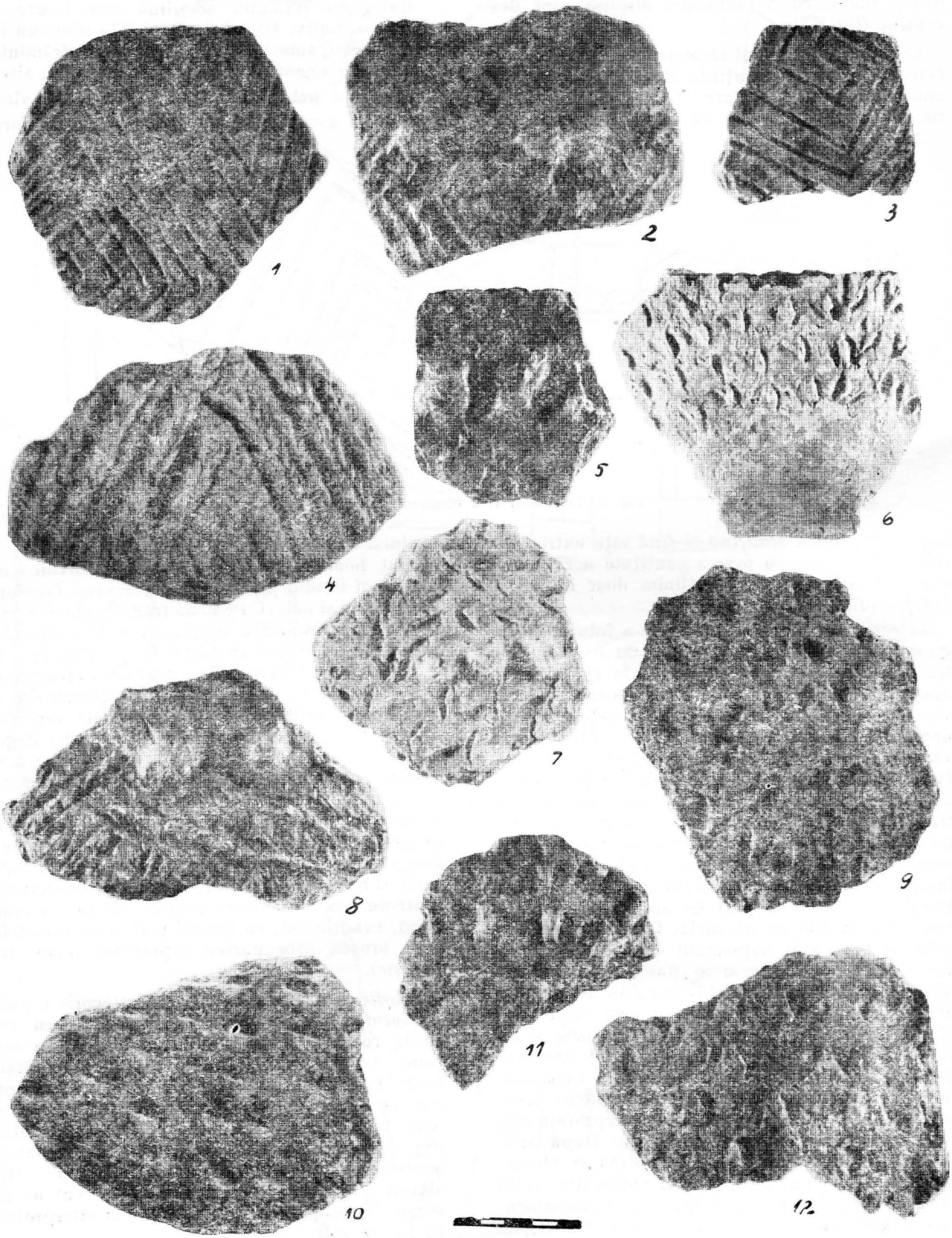

Fig. 6. Trestiana. 1—12 fragmente ceramice.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

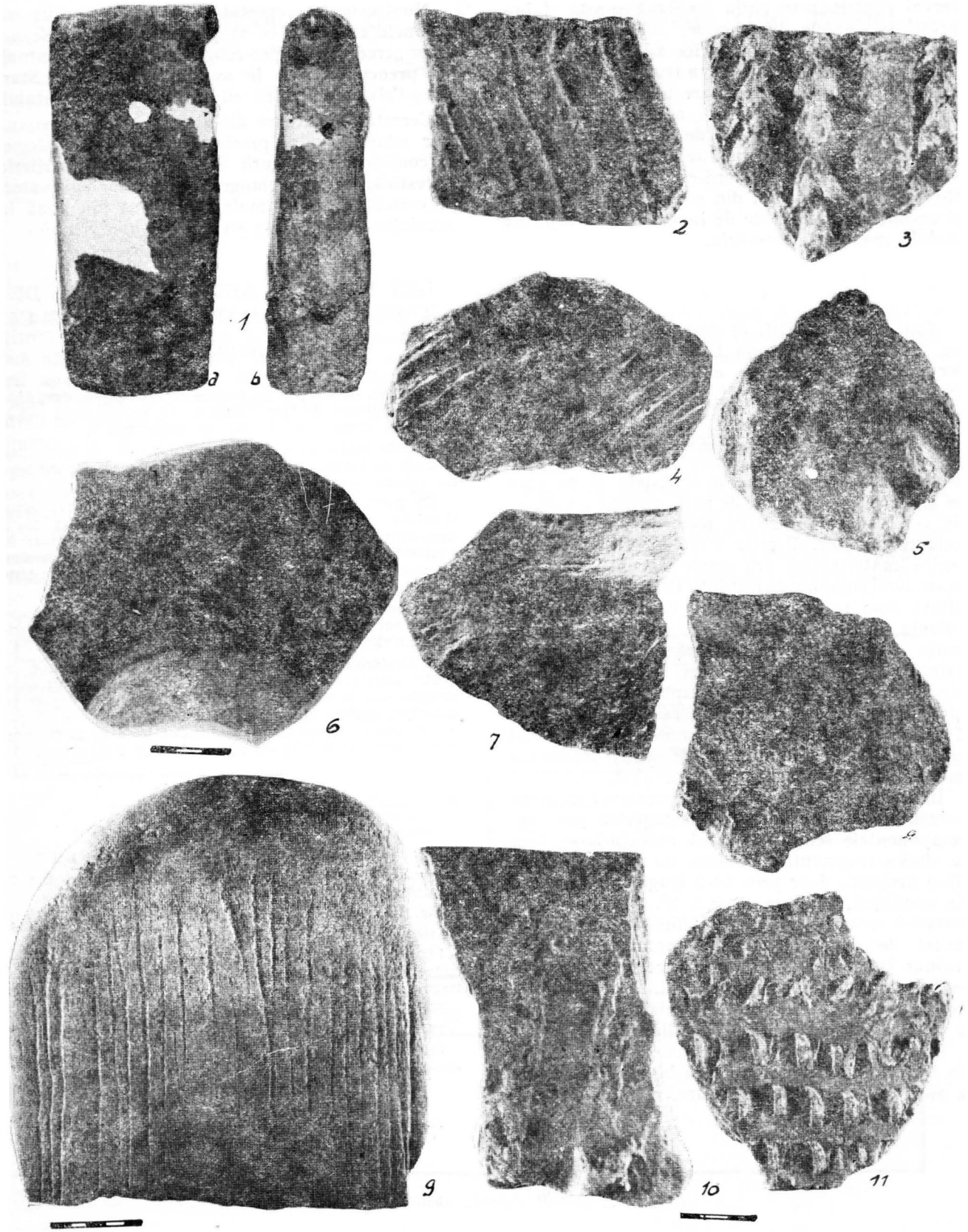

Fig. 7. Trestiana. 1 piesă de cult. 2—8, 10, 11 fragmente ceramice; 9 fragment de rișniță.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

servat păstrîndu-se cutia craniană spartă și împrăștiată, oasele picioarelor, mîinilor și urme descompuse ale cuștii toracice și coloanei vertebrale. În jur s-au găsit cîteva fragmente ceramice de factură Starčevo-Criș care nu ne permit însă să precizăm dacă au fost așezate intenționat sau provin din pămîntul de umplutură. Decedatul a fost așezat în poziție chircită, pe partea stîngă, cu capul spre nord-est (fig. 2/3). Neputîndu-se stabili nivelul din care s-a săpat groapa și neconținînd elemente de inventar nu s-a putut stabili cronologia acestuia.

* * *

Noul complex (B/L 3) descoperit la Trestiana pe terasa mijlocie (zona B) se alătură celorlalte locuințe descoperite, în anii anteriori, care au fost raportate la cel de al II-lea nivel de locuire stabilit în așezare[6].

Din punct de vedere al construcției și al amenajărilor interioare, cu excepția vetrei din care se păstrează o porțiune nederanjată și pe care se afla rîșnita și o piesă de cult, aceasta nu diferă de celelalte complexe de locuire aparținînd nivelului superior. Poziția stratigrafică și componența materialului arheologic apropie, cel mai mult, noul complex de locuința B/L 2(1978—1979)[7] aflată doar la 18 m spre sud și situată în solul cafeniu, în timp ce B/L 3 este situată la interferența dintre depunerea neagră-măzăroasă și cea cafenie. Astfel noile cercetări, prin preciziunile stratigrafice oferite indică faptul că locuințele nivelului superior (II) de pe terasa mijlocie de la Trestiana se află la partea superioară a solului cafeniu (B/L 2) și la interferența dintre depunerea cafenie și cea neagră-măzărată (B/L 3).

În ceea ce privește materialul ceramic subliniem prezența, cu precădere, a categoriei grosiere, componentele semifină și fină reducîndu-se doar la cîteva fragmente ceramice, iar specia pictată fiind prezentă doar prin 4—5 fragmente, situație de asemenea, similară cu B/L 2[8]. Această caracteristică ne-a permis să stabilim faptul că din punct de vedere cronologic noul complex se include tot în cel de al II-lea nivel de locuire de la Trestiana, ca și complexul B/L 2 și amîndouă pot fi raportate la începutul celei de a IV-faze a culturii Starčevo-Criș (Vl. Milojčic).

Din punct de vedere al dispunerii complexelor de locuire subliniem faptul că la periferia estică a așezării acestea sînt, se pare, mai dese.

Noul complex cercetat la Trestiana conturează și unele elemente ce ar putea fi puse pe seama unor „credințe magico-religioase" legate, eventual, de preocupările ce le aveau comunitățile Starčevo-Criș în legătură cu fertilitatea pămîntului.

Cercetările viitoare din zona B de la Trestiana vor aduce și alte preciziuni asupra cronologiei și conținutului culturii Starčevo-Criș la periferia sa estică, asupra demografiei primilor cultivatori și crescători de animale domestice din zonă în corelația lor cu întreg arealul vastului complex.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE TRESTIANA, GRIVIȚA, DÉP DE VASLUI

(RÉSUMÉ)

En 1980, on a repris les fouilles archéologiques dans l'habitat néolithique de type Starčevo-Criș de Trestiana par le tracement d'une nouvelle section notée B/S 7.

A cette occasion on a découvert une nouvelle habitation (B/L 3) de forme aproximativement rectangulaire du type des cabanes à la surface.

Du point de vue stratigraphique, la nouvelle habitation s'encadre au deuxiéme niveau, établi dans l'habitat. On a ramasse un riche matérial archéologique (de l'intérieur de l'habitation): des outils en silex et obsidian, des haches, 3 fragments de meule, deux objèts en os et un poids en térre cuite, tout comme une grande quantité de ceramique.

Du point de vue quantité, la céramique qu'on y trouve le plus souvènt c'est l'espéce grossiére et moins la catégorie sémifine et fine.

A l'extérieur du complex d'habitations à l'environ de quatre mètres du côté sud, à 1,65 m, en profondeur on a identifié une tombe (B/M 4), dans laquelle on a déposé un enfant en position accropie, la tête du côte nord. On n'a pas pus établir le niveau d'ou commencait la fosse, ni la chronologie de celle-ci, n'ayant aucun elément d'inventaire.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 Trestiana. 1 habitation B/L 3; 2 relevé B/S 7.

Fig. 2. Trestiana. 1 habitation B/L 3; 2 section B/S 7; 3 tombe B/M 4.

Fig. 3. Trestiana. 1, 2, 3, 4, 7 haches en marne; 5, 6 outils en silex; 8 racloire; 9 objet en os; 10 point de spatule.

Fig. 4. Trestiana. 1 fragment de hache; 2 poids en terre cuite; 3, 7, 9—11 outils en silex; 8 pièce de culte; 12—13 fragments céramiques.

Fig. 5. Trestiana. 1, 2 fragments céramiques.

Fig. 6. Trestiana. 1—12 fragments céramiques.

Fig. 7. Trestiana. 1 pièce de culte; 2—8, 10, 11 fragments céramiques; 9 fragment de moule.

[6] Eugenia Popușoi, Rev Muz, 2, 1965, 4, p. 412—413; idem, Materiale, 12, 1980.

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor)

DOINA IGNAT

Săpăturile arheologice efectuate în 1980 pe teritoriul comunei Suplacu de Barcău au urmărit două obiective: cercetarea în continuare a așezării aparținînd culturii Starčevo-Criș (punctul „Lapiș"); și dezvelirea locuinței nr. 5 din așezarea datînd din perioade de formare a culturii Tisa III (punctul „Corău I").

PUNCTUL „LAPIȘ". Pentru cercetarea așezării aparținînd culturii Starčevo-Criș au fost deschise casetele: A—B (3,50×6,50 m); IV A—B—C (10×3,20 m). IV D (2,50×2,75 m) — în prelungirea casetei IV B — și, la o distanță de 40 m, a fost trasată secțiunea S_2 (27×2 m).

gropi (rituale?), două avînd formă circulară și una trapezoidală. Numai groapa nr. 3 conținea material arheologic (fragmente ceramice din două vase mari și o cană).

Nivelul de locuire aparținînd culturii Criș-Starčevo este sporadic. Aflat la —0,70 —0,80 m, el constă din fragmente ceramice și bucăți de chirpici.

Suprafața secțiunii nr. 2, ca dealtfel întreaga terasă, a fost afectată de șanțurile unor conducte. La —0,35 m s-au descoperit fragmente ceramice lucrate la roată dintr-o pastă cenușie, un pieptene bilateral din os și fragmente ceramice aparținînd

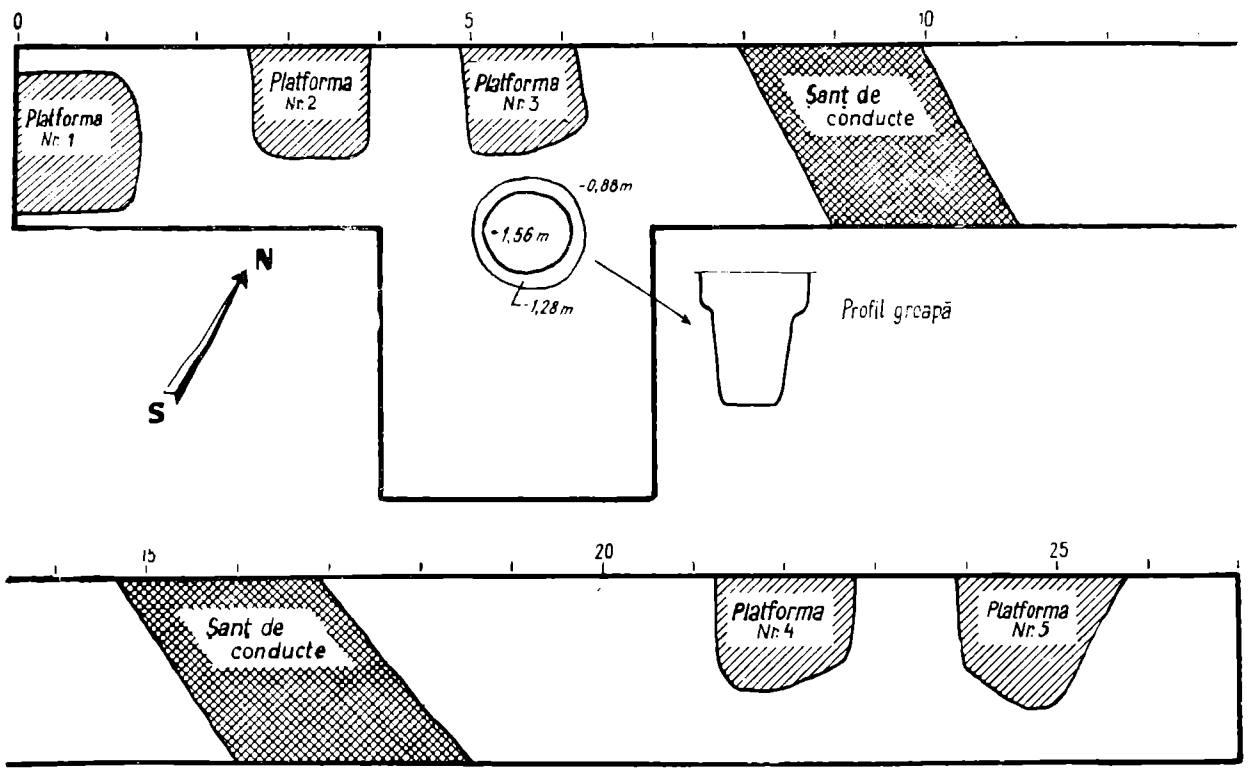

Fig. 1. Suplacu de Barcău „Lapiș". Profilul Secțiunii 2.

În castele II A—B și IV A—B—C—D, sub stratul vegetal (gros de 0,25—0,30 m), au fost descoperite fragmente ceramice datînd de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului, într-un nivel surprins și în campania anului 1979. Acestui nivel îi aparțin trei aceleiași faze de tranziție, fără a exista un strat de cultură propriu-zis.

În carourile 1—5, la —0,35 m, a fost descoperită o locuință (L_3). Caseta (3×3 m) deschisă din caroul 4 al secțiunii a permis stabilirea dimensiunilor acestei locuințe: 4,50×2,20 m. Din in-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ventarul acesteia menționăm fragmente ceramice de vase mari, lucrate din pastă cărămizie, decorate cu brîu alveolar. Prezența acestora datează locuința în perioada de tranziție de la epoca bronzului la prima epocă a fierului.

Între —0,45 și —0,75 m stratul de pămînt galben-prăfos este steril din punct de vedere arheologic.

La —0,80—0,85 m au apărut cinci locuințe-platformă. Dezvelite parțial, ele se prezintă sub forma unor aglomerări de chirpici și fragmente ceramice, între ele neexistînd un strat de cultură. Orientate cu axele lungi NV—SE, locuințele au lățimi ce nu depășesc 1,70 m, fiind dispuse la distanțe relativ mici unele de altele.

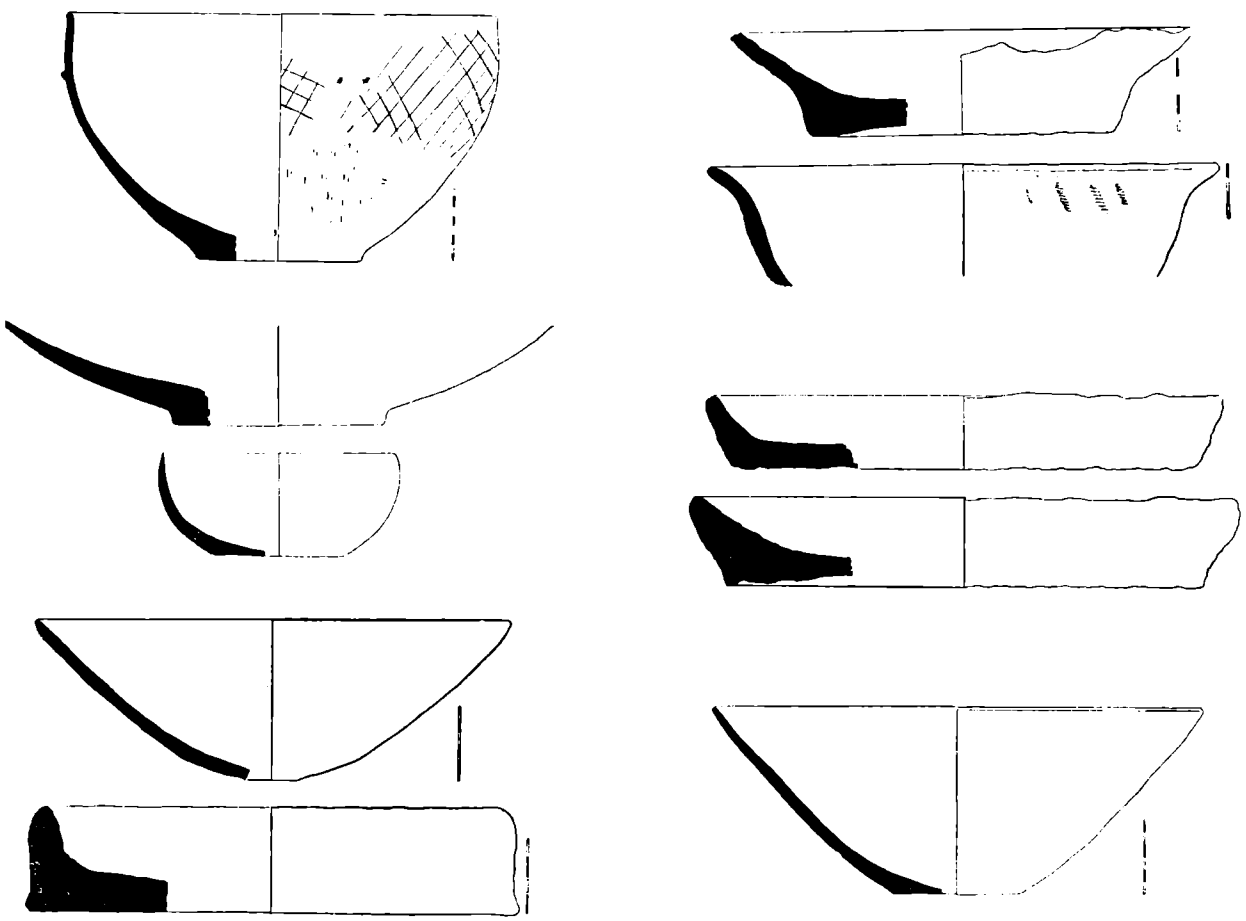

Fig. 2. Suplacu de Barcău „Lapiș". Ceramică de tip Starcevo-Criș descoperită în locuințe.

Utilajul litic, extrem de sărăcăcios, constă din cîteva fragmente de lame de silex și obsidiană și un grataor.

Ceramica, mai numeroasă, oferă bune criterii de încadrare culturală. Este lucrată din pastă de culoare cafenie-roșcată, cenușie sau cărămizie, cu amestec de pleavă și nisip cu bobul mărunt. Vasele se încadrează în majoritate, în ceramica de *uz comun;* ceramica *semi-fină* are culoarea cenușie și este lucrată din pastă poroasă, fiind uneori acoperită cu slip. Dintre formele reconstituite remarcăm: *vase mari* de provizii, cu pereții groși și buza evazată; *castroane* cu fundul plat sau ușor profilat, cu pereții arcuiți, și buza dreaptă sau evazată (unele de dimensiuni mari); *oale* cu fundul profilat, pereții arcuiți și buza evazată; *cupe* cu picior, mai înalt sau mai scund gol în interior; *străchini* cu fundul plat sau uneori profilat, cu pereți oblici și buza dreaptă; *tigăi* modelate sumar, din pastă de uz comun, cu fundul plat, pereții scunzi oblici sau drepți, avînd forma rotundă; *boluri* și *vase de dimensiuni reduse.* Decorul, aplicat în special pe oale și castroane, constă din ciupituri, incizii, butoni în relief, alveole pe buze.

Din același nivel mai menționăm o groapă (nr. 1), dispusă în imediata apropiere a Platformei nr. 3 (adîncită de 0,88 m), cu diametrul de 1,20 m și adîncimea de 0,78 m. La adîncimea de 0,40 m a fost cruțată în lut o gardină de 0,12 m. Groapa conținea fragmente ceramice Criș și resturi de chirpici.

Anul 1980 ne-a oferit prilejul descoperirii unor noi tipuri de locuințe — locuințe-platformă de suprafață — pînă acum fiind cunoscute numai gropi de locuit și bordeie adîncite. În acest fel cercetările acestui an au contribuit la cunoașterea mai aprofundată a modului de viață a comunităților umane purtătoare ale culturii Criș-Starčevo din nord-vestul României.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

PUNCTUL „CORAU I". Cercetările anterioare, din perioada 1973—1977 au stabilit două niveluri de locuire, separate între ele printr-o lentilă de mîl (rezultată dintr-o revărsare a apelor Barcăului). Spre deosebire de punctul „Corău II", unde așezarea situată în malul pîrîului prezintă nivelul II ca fiind locuit intens, în punctul „Corău I" locuirea maximă este documentată pentru nivelul I. Această observație ne îndreptățește să afirmăm că așezarea din imediata apropiere a apei a fost strămutată spre interior (punctul „Corău I") din cauza inundațiilor.

Toate locuințele cercetate în acest punct aparțin nivelului I de locuire, materialul arheologic apărînd sporadic numai în nivelul II.

Locuința nr. 5 este situată în imediata apropiere a locuinței nr. 3, dezvelită în 1977. Surprinsă stratigrafic în șanțul trasat ca limită teritorială între jud. Bihor și Sălaj, ea a fost afectată parțial de săparea acestuia.

S-a trasat o casetă (C III, „Corău I") de 9×4 m, caroiată cu cifre pe lungime și litere pe lățime. La —0,30 m apare stratul de cultură ce poate fi sesizat pe întreaga suprafață cercetată,

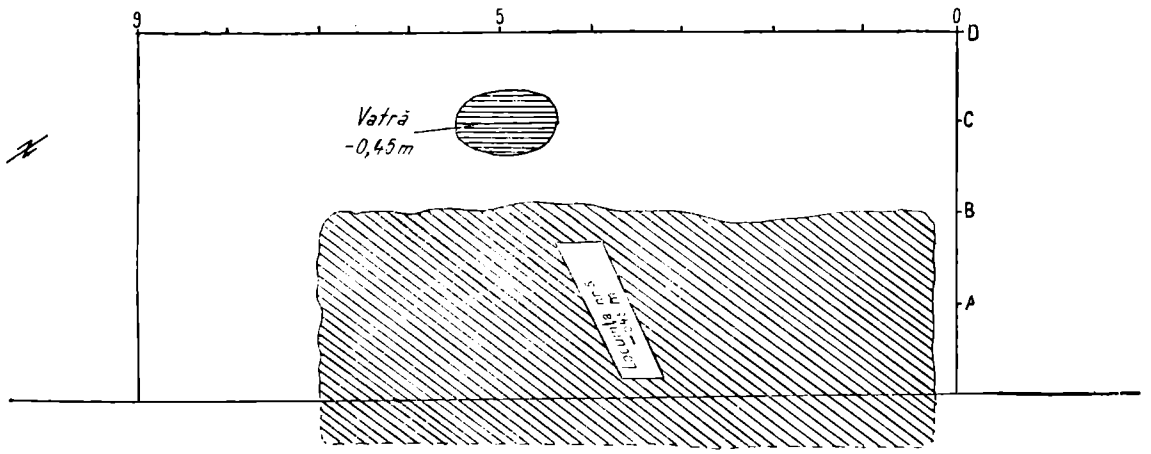

Fig. 3. Suplacu de Barcău „Corău I". Locuința nr. 5.

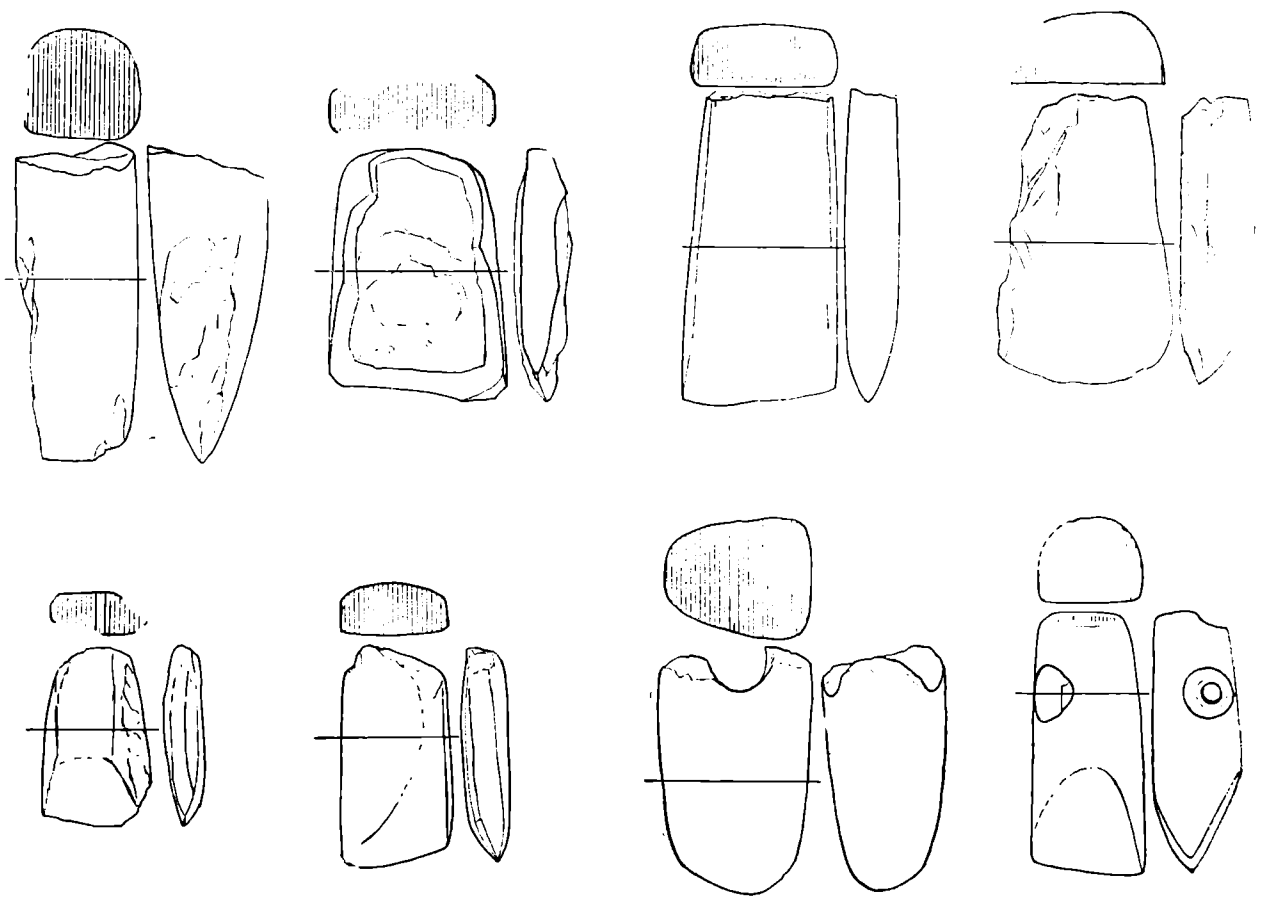

Fig. 4. Suplacu de Barcău „Corău I". Unelte descoperite în locuința nr. 5.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

conținînd fragmente ceramice și, izolat, chirpici. **Ceramica**, în majoritate de *uz comun*, este identică cu cea descoperită în campaniile anterioare. Remarcăm un fragment de buză de la o *oală*, lucrată din pastă *semi-fină*, de culoare cărămizie, acoperită cu slip cafeniu (corodat pe alocuri), care păstrează urme de pictură atît în interior cît și în exterior.

Locuința nr. 5, aflată la —0,45 m, are o formă dreptunghiulară (aproximativ 6,75×2,50 m) cu colțurile rotunjite și este orientată nord-est. Sub platforma de chirpici au fost sesizate urme ale bîrnelor așezate sub pardoseală. Din inventarul locuinței menționăm: unelte de piatră șlefuită, un topor plat, trapezoidal; o teslă; un fragment de topor înalt; două dălți trapezoidale și una dreptunghiulară. Remarcăm de asemenea un fragment de topor perforat și un toporaș în secțiune plan-convex, care are în dreptul cefii urmele unei perforări. Se pare că piesa a fost distrusă în timpul încercării de perforare, deoarece nu prezintă urme de uzură nici pe tăiș nici pe celelalte suprafețe. După ce a fost șlefuită sumar în partea ei superioară s-a încercat o nouă perforare, care a dat greș.

Ceramica descoperită în locuință este extrem de fragmentară. *Vasele de uz comun* sînt lucrate din pastă roșie cărămizie sau cafenie, cu amestec de mică și nisip. Ca forme menționăm — *vase* de dimensiuni *mari* și *mijlocii*, cu fundul plat, pereții oblici sau arcuiți și fragmente de *cupe cu picior*.

Ceramica fină, cafenie sau gălbui-roșcată, are pasta poroasă, cu amestec de mică, fiind uneori acoperită cu slip. Din această categorie remarcăm fragmente de *cupe*, cu buza dreaptă sau bombată, unele prevăzute cu mici butoni în relief, precum și *vase miniaturale* cu fundul pătrat, *cești*.

La 0,50 m de latura de nord-vest a locuinței a fost descoperită o vatră simplă, de formă ovală, cu D=57 cm. Alături de vatră au apărut fragmente ceramice din trei vase de dimensiuni mari, lucrate din pastă de uz comun.

Stratul de cultură, ce se continuă și sub locuință, conține în general fragmente ceramice și deșeuri de prelucrare a cremenei și obsidienei. Între —0,65 și —0,70 m a fost surprinsă și aici lentila de mîl galben ce separă cele două niveluri de locuire ale acestei așezări. Cel de al doilea nivel de locuire, sporadic, continuă pînă la —1 m, adîncime la care apare pînza freatică.

Locuința nr. 5 face parte din tipul locuințelor cu platformă de chirpici, așezate pe bîrne de lemn. Menționăm acest amănunt, deoarece în ambele puncte au fost descoperite și locuințe a căror platformă era așezată pe un strat de pietre de rîu bine tasate, care asigurau izolarea locuinței.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE SUPLACU DE BARCĂU — BIHOR

RÉSUMÉ

On a fouillé dans les lieux dites „Lapiș“ et „Corău I“ dans des agglomérations appartenant à la culture Criș.

Dans les deux agglomérations ont été découvertes des habitation ayant le plancher-platforme argile soit sur un plancher formé des troncs d'arbres fendus, soit sur un lit de pièrres.

Les matériaux récoltés sont représentés par des fragments céramiques, ainsi que différents outils en silex, obsidienne ou en pièrre lustrée, tout à fait specifiques pour la culture Criș.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Suplacu de Barcău „Lapiș“. Profil de la Section 2.

Fig. 2. Suplacu de Barcău „Lapiș“. Céramique de type Starčevo-Criș decouverte dans les habitations.

Fig. 3. Suplacu de Barcău „Corău I“. Habitation nº 5.

Fig. 4. Suplacu de Barcău „Corău I“. Outils découverts dans l'habitation nº 5.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Medgidia — Satu Nou (jud. Constanța)

PUIU HAȘOTTI

Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța a continuat anul acesta cercetările arheologice de salvare în așezarea aparținînd culturii Hamangia, situată între Medgidia și Satu Nou, în imediata vecinătate a Canalului Dunăre—Marea Neagră, la km 21,700 al acestuia.

Din punct de vedere cronologic[1] așezarea este corespunzătoare primei faze a culturii Hamangia—faza Golovița.

Stațiunea arheologică a fost afectată de lucrările canalului.

S-au practicat următoarele secțiuni (fig. 1):

— S VI de 30×2 m, paralelă cu S IV, la 1 m sud de aceasta și perpediculară pe S V.

— S VII, de 20×2 m, paralelă și la 1 m de S V.

— S VIII, de 20 m×2 m, la est și perpendiculară pe capătul de sud al lui S VII.

— S IX, de 20 m×2 m, paralelă cu S VIII și la 10 m vest și 3 m sud de aceasta. Am fost nevoiți să executăm S IX pe coordonatele mai sus menționate datorită unor mari depuneri de pămînt făcute de constructorii lucrărilor pentru canal. Aceste depuneri au determinat, în ultimă instanță, întregul plan al cercetărilor.

— S X de 20 m×3,75 m, situată la 5 m vest și 3 m sud de S IX.

În S IX s-au surprins două gropi — g8 și g9 — în careurile 1—2 și respectiv 8—9. Pentru a avea întregul contur al gropilor menționate, s-au practicat pe latura de nord a secțiunii, în dreptul gropilor, două lărgiri cu dimensiunile de 2 m 1 m. Față de actualul nivel de călcare, gropile sînt la 0,95 m (g8) și la 1 m (g9), avînd adîncimile de 0,52 și respectiv 0,48 m.

În S X a apărut groapa unui bordei (fig. 2) cu următoarele dimensiuni: diametrul=2,90 m; adîncimea=1,07 m. Resturile vetrei erau în partea de vest a bordeiului, iar în partea opusă au apărut două pietre așezate una lîngă cealaltă, pe fundul gropii bordeiului, suprafețele lor, mai ales cele superioare, fiind relativ plate. Dimensiunile: a) L=35 cm; G=31 cm; Î=28 cm; b) L=42 cm; G=33 cm; Î=27 cm.

Aceasta este numai a doua locuință-bordei identificată în așezarea de la Medgidia—Satu Nou, fapt care conferă locuințelor așezării un caracter risipit, mai accentuat în faza veche (Golovița) a culturii Hamangia[2].

Cele mai multe descoperiri s-au făcut în interiorul celor două gropi și în groapa bordeiului.

UNELTELE

A) UNELTELE DIN PIATRĂ

În cadrul acestei categorii sînt numeroase fragmente de rîșnițe și frecătoare, cele din urmă fiind folosite și ca percutoare sau zdrobitoare[3] (fig. 3). Rîșnițele au o amenajare sumară a suprafeței destinată rîșnitului. Așa cum se știe, cele de mici dimensiuni, așa cum sînt cele din așezarea noastră, sînt caracteristice neoliticului vechi[4]. Partea dorsală nu era lucrată. Remarcăm o rîșniță de mici dimensiuni, dintr-un calcar dur, primitiv lucrată și avînd o formă relativ rotundă, care a fost descoperită în groapa bordeiului (B2).

B) UNELTELE DIN SILEX

Încă de anul trecut se remarcase marea cantitate de unelte din așezarea de la Medgidia—Satu Nou, constituită în mai multe categorii, în cadrul fiecărei categorii evidențiindu-se o deosebită variabilitate[5].

La cele 220 unelte descoperite în campania precedentă se adaugă încă 155 din acest an. Proporția după tipul de unelte este cea știută pînă acum, adică grupa gratoarelor ocupînd aproximativ 42% din totalul uneltelor, urmată fiind de cea a lamelelor. În cadrul acestora din urmă cele cu scobitură retușată (cu „encoches") sînt cele mai numeroase. Unealta specifică așezării — gratorul de mici dimensiuni simplu sau dublu cu cortex pe suprafața dorsală — este bine reprezentat. Remarcăm și de această dată microlitismul accentuat care se constată la uneltele din silex. Se cunoaște faptul că microlitismul este mai accentuat la începutul culturii Hamangia

[1] P. Haşotti, Pontica, 13, 1980.

[2] D. Berciu, D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei*, 1, 1965, p. 31.

[3] Eug. Comșa, D. Galbenu, A. Aricescu, Materiale, 6 1959, p. 116.

[4] D. Berciu, *Cultura Hamangia*, 1966, p. 65.

[5] *Ibidem*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

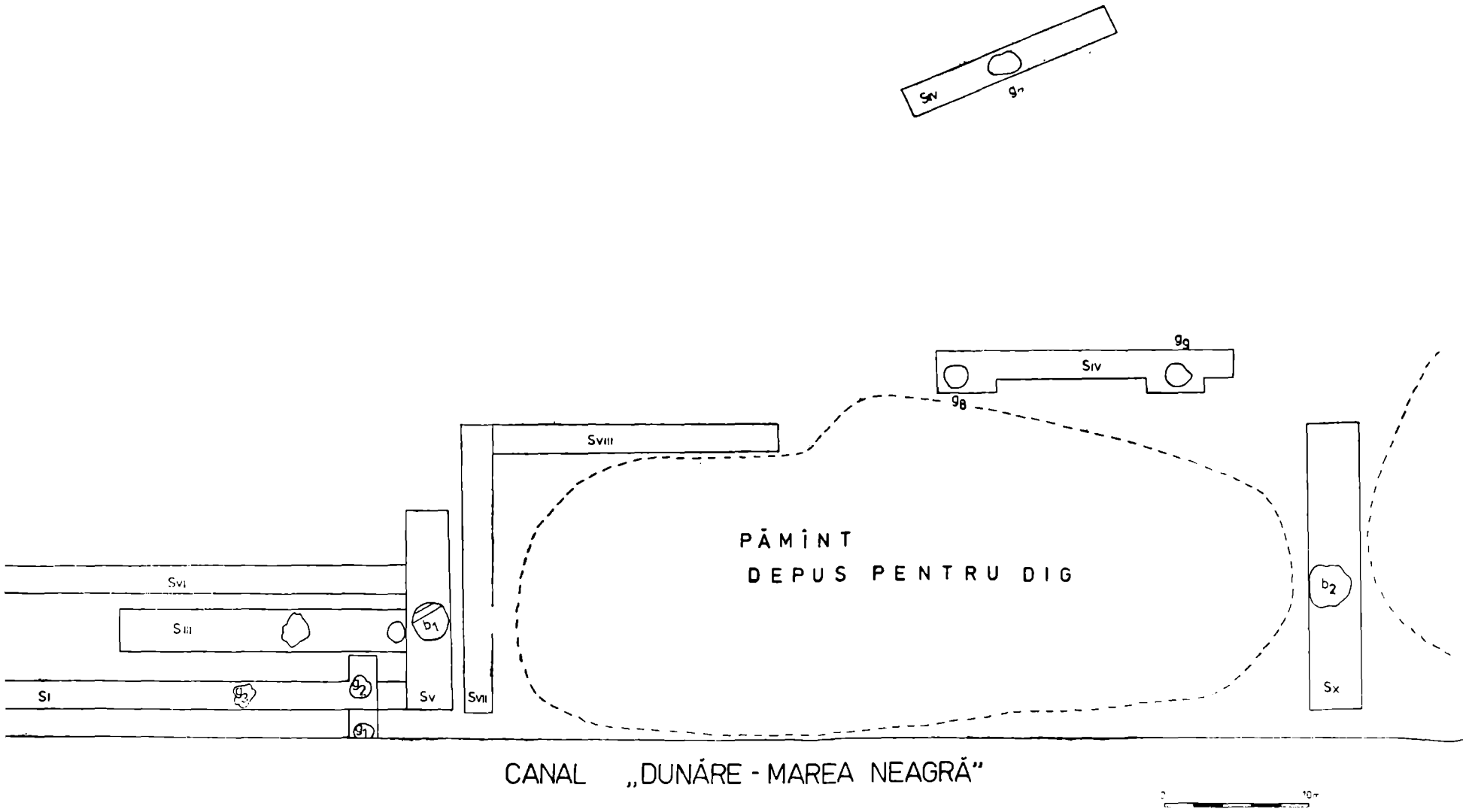

Fig. 1. Medgidia – Satu Nou. Planul săpăturilor.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

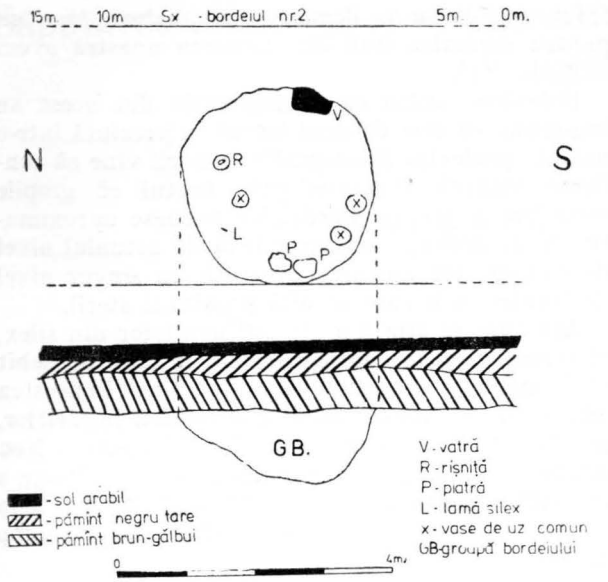

Fig. 2. Medgidia — Satu Nou. Bordeiul nr. 2.

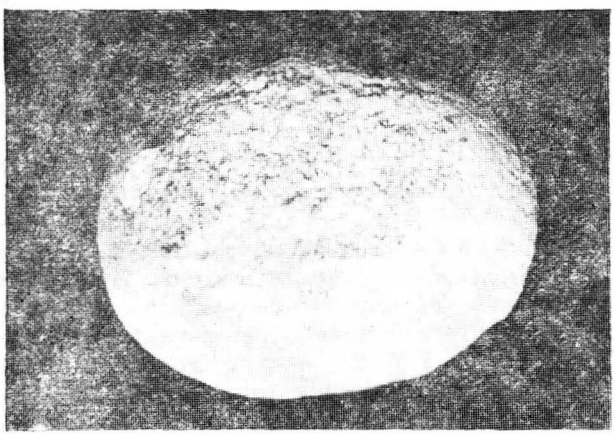

Fig. 3. Medgidia — Satu Nou. Frecătoare.

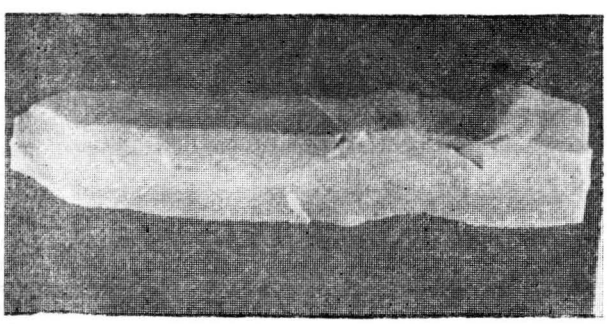

Fig. 4. Medgidia — Satu Nou. Lamă de silex.

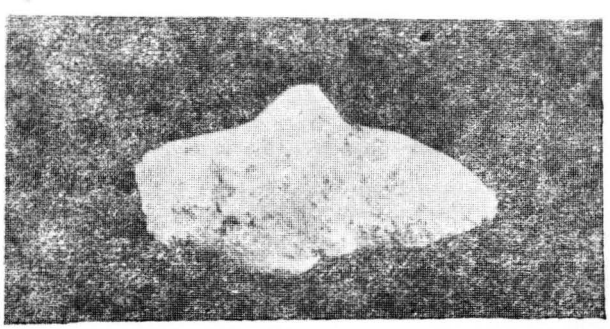

Fig. 5. Medgidia — Satu Nou. Harpun din os.

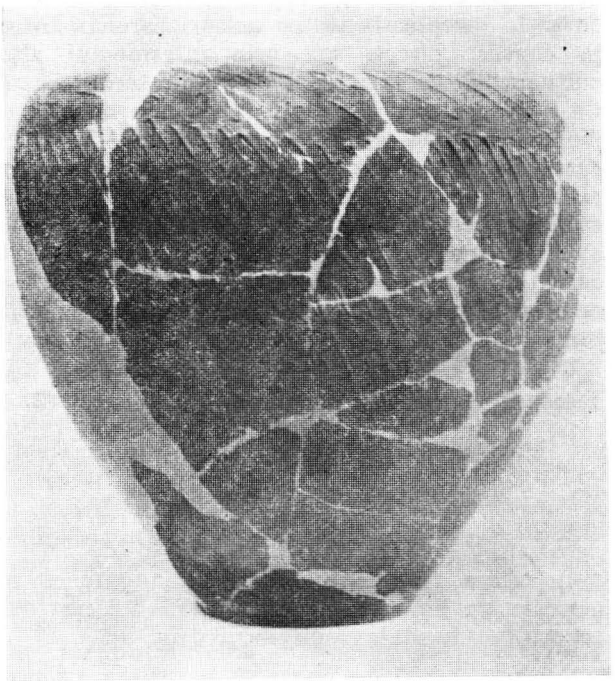

Fig. 6. Medgidia — Satu Nou. Vas de provizii acoperit cu barbotină.

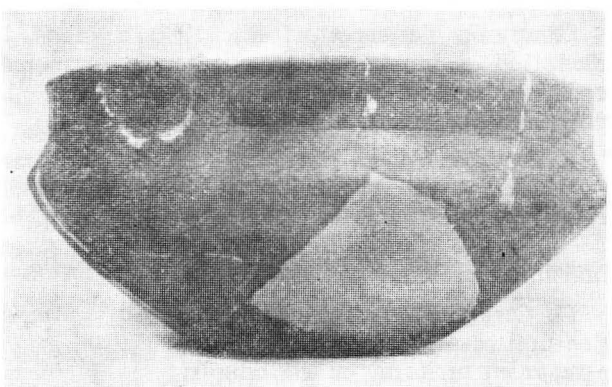

Fig. 7. Medgidia — Satu Nou. Strachină de mari dimensiuni cu buza ușor evazată.

Fig. 8. Medgidia — Satu Nou. Strachină din ceramică fină cu buza dreaptă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ca şi la începutul multor culturi care au intrat în contact direct, sau prin intermediul altor culturi neolitice mai vechi, cu fondul tardinoisian[6]. Ca o descoperire deosebită semnalăm o lamă cu dimensiunile: L=11,2 cm; l=2,3 cm—3,5 cm, care avea rol de cuţit (fig. 4). Ca dimensiuni această unealtă este cu totul deosebită pentru aşezarea noastră, pentru că majoritatea uneltelor au 2—3 cm, foarte rar unele atingînd 5 cm (este cazul cîtorva lame). La Goloviţa, de unde s-au recoltat puţine unelte, s-a găsit o lamă asemănătoare ca formă şi dimensiuni (L=11,5 cm)[7].

Oarecum surprinzător este faptul că nu s-au descoperit prea multe piese geometrice (7 în total) şi unelte componente pentru seceri (12 în total).

C) UNELTE DIN OS

În afara fragmentelor de împungătoare remarcăm un harpun fragmentar (L=3,6 cm) descoperit pe fundul gropii nr. 9 (fig. 5).

CERAMICA

Campania de cercetări din 1980 a oferit la rîndul ei o importantă cantitate de ceramică, care se împarte, după clasificarea noastră, în patru grupe.

I. Ceramica de *uz comun* acoperită cu barbotină. Pasta este grosieră. Vasul cel mai răspîndit este cel tronconic cu pereţii arcuiţi (fig. 6), acesta avînd o mare variabilitate de dimensiuni, înălţimea maximă ajungînd la 40 cm.

II. Ceramica *grosieră* acoperită cu slip castaniu. Cea mai răspîndită formă în cadrul acestei grupe este vasul piriform cu gît cilindric sau în formă de „S" alungit şi întors.

III. Ceramica *cu decor* din registre de triunghiuri încrustate cu materie albă. Pasta acestei ceramici este mai bine preparată decît pasta grupelor precedente, iar cele mai răspîndite vase sînt cele globulare.

IV. Ceramica *fină* acoperită cu slip lustruit, negru, mai rar castaniu. Are o mare variabilitate de forme, între care amintim în primul rînd strachina cu buza puţin evazată (fig. 7) sau dreaptă (fig. 8) şi apoi gama vaselor bitronconice. Decorul ceramicii fine este relativ simplu, el compunîndu-se în general din 1—2 linii paralele, din mici triunghiuri, liniuţe sau puncte care sînt încrustate cu pastă albă. Remarcăm că la unele străchini această linie dispusă imediat sub buză este înlocuită cu o alta, trasată cu un instrument bont, acesta constituind un decor simplu şi primitiv. În bordei (B2), au apărut numai două fragmente ceramice decorate cu caneluri. Analogii pentru ceramica fină din aşezarea noastră avem la Goloviţa[8].

Relevăm faptul că descoperirile din acest an împreună cu cele de anul trecut se prezintă într-o unitate perfectă. Stratigrafia aşezării vine să confirme această afirmaţie prin faptul că gropile menajere şi gropile bordeielor pornesc aproximativ de la aceeaşi adîncime faţă de actualul nivel de călcare, iar aşezarea prezintă un singur nivel de locuire, sub care se află pămîntul steril.

Aşa cum se ştie din studiul uneltelor din silex, al ceramicii şi în cadrul acesteia în mod deosebit al formelor şi decorului ceramicii fine[9], la acestea adăugîndu-se densitatea foarte mică a bordeielor, am încadrat aşezarea de la Medgidia—Satu Nou din punct de vedere cronologic în faza Goloviţa a culturii Hamangia şi chiar mai degrabă în etapa corespunzătoare nivelului inferior din aşezarea de la Goloviţa.

Un lucru interesant ni se pare descoperirea, la mare distanţă de locul cercetărilor noastre, a unor resturi aparţinînd culturii Hamangia (ceramică, aşchii şi cîteva unelte din silex, oase de animale şi scoici). Identificările de mai sus s-au făcut la circa 400 m vest şi 500 m nord-est (în ultimul caz de cealaltă parte a canalului Dunărea—Marea Neagră), faţă de secţiunile noastre. Se poate presupune deci o foarte intensă locuire a purtătorilor culturii Hamangia în această zonă. Urmează ca viitoarele cercetări să aducă lămuriri în legătură cu cele expuse mai sus. Bineînţeles că obţinerea de date cît mai exacte este foarte mult îngreunată de marile lucrări pentru construirea canalului Dunărea—Marea Neagră, care aşa cum s-a văzut au distrus o mare parte din complexul de locuire aparţinînd culturii Hamangia.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE MEDGIDIA—SATU NOU

RÉSUMÉ

En 1980, la deuxième campagne de fouilles dans l'établissement appartenant à culture Hamangia de Medgidia—Satu Nou, on été pratiquées cinq sections (S. VI—S. X) totalisant une superficie de 255 m². Ont été découvertes deux fosses ménagères et la fosse d'une chaumière. Les recherches ont mis à jour des outils en pierre (grattoirs, moulins), en silex (114 pièces très diverses), en os et une importante quantité de céramique, fine et d'usage commun. L'établissement appartient à la phase Goloviţa de la culture Hamangia.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Medgidia—Satu Nou. Plan des fouilles.
Fig. 2. Medgidia—Satu Nou. Hutte n° 2.
Fig. 3. Medgidia—Satu Nou. Grattoir.
Fig. 4. Medgidia—Satu Nou. Lame en silex.
Fig. 5. Medgidia—Satu Nou. Harpon en os.
Fig. 6. Medgidia—Satu Nou. Pot.
Fig. 7. Medgidia—Satu Nou. Ecuelle de grandes dimensions avec le lèvre evasé.
Fig. 8. Medgidia—Satu Nou. Ecuelle céramique fine avec le lèvre droit.

[6] P. Haşotti, *op. cit.*

[7] Al. Păunescu, *Evoluţia uneltelor şi armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Bucureşti, 1970, p. 35—48.

[8] D. Berciu, *op. cit.*, p. 244, fig. 142/2.

[9] *Ibidem*, p. 255—276.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din așezarea neolitică de la „Viaductul Cîrcea" (jud. Dolj)

MARIN NICA

Urmărindu-se obținerea de noi date stratigrafice în așezarea neolitică de la „Viaductul Cîrcea" s-au trasat trei secțiuni cuprinzînd o suprafață de 250 m². În secțiunea nr. 29, lungă de 24 m și largă de 1,5 m, au fost identificate șase complexe arheologice: două gropi menajere cu ceramică de tip Dudești-Vinča, o groapă de bordei din perioada eneolitică (Gumelnița), o porțiune dintr-o locuință de suprafață Dudești-Vinča și două gropi menajere cu ceramică dacoromană (secolele II—III e.n.).

Locuința neolitică, sub forma unei aglomerări compacte de chirpici, rîșnițe și cioburi nu depășea în lungime 5 m. Ea suprapunea o groapă neolitică (groapa nr. 6), de formă ovală, care după dimensiuni (4×2 m) a aparținut, probabil, unui bordei de tip Dudești-Vinča faza timpurie (fig. 1). Pe fundul neted al aceluiași bordei s-au găsit trei vase care au putut fi întregite (fig. 4/9, 11, 12).

Secțiunea nr. 30, săpată la 150 m distanță față de marginea de sud a așezării, ne-a oferit situații stratigrafice și mai clare. Aici a fost descoperită, între 0,25—0,80 m adîncime, o parte dintr-o locuință neolitică Dudești-Vinča de dimensiuni mari (fig. 2; 3). Platforma de chirpic a acesteia, largă de 7,5 m și lungă de 10 m, avea o înclinare ușoară spre marginile de sud și est. Marginea de nord-vest era bine delimitată de bucățile de chirpic de dimensiuni mijlocii. Vatra și cele șase rîșnițe din apropierea ei, împreună cu groapa de pari ce susținea acoperișul delimitau latura de nord-est (fig. 3). O altă grupare de 4 rîșnițe delimitau colțul de sud al aceleiași locuințe. Vatra se prezenta sub forma unei cruste puternic arse și crăpate și era situată chiar în apropierea intrării dinspre colțul de nord-est. Ea s-a mai păstrat *in situ* doar pe 0,08×0,90 m. Marginea de vest a acesteia indica dimensiunea de 0,95 m. Alte cîteva resturi, puțin mișcate, se încadrau împreună cu vatra în dimensiunile de 1,20 m×1 m (fig. 3). O piatră pentru rîșnit, situată în apropierea vetrei, are dimensiuni mai mari și prezintă o albiere adîncă, folosită probabil la pisarea grăunțelor cu ajutorul unui pisălog de formă cilindrică.

Ceramica, într-o cantitate redusă, se afla de asemenea concentrată în jurul vetrei. O situație asemănătoare am întîlnit-o la locuințele neolitice descoperite în așezările aceluiași aspect cultural Dudești-Vinča de la Leu[1] și Padea[2]. Asemănător locuinței nr. 2 de la Padea[3], în spatele laturii de nord se afla o grupare de chirpici cu diametrul maxim de 2 m, reprezentînd probabil resturile unei construcții anexă (fig. 3). Grosimea bucăților de chirpic (0,20 m) și arsura puternică a vetrei sînt dovezi convingătoare pentru a presupune că locuința a fost locuită timp îndelungat, iar puținătatea inventarului descoperit ne indică o părăsire fără grabă a acesteia. Cele cîteva fragmente ceramice, provenite de la castroane, cupe, fructiere sau de la vase de dimensiuni mari, deformate de un incendiu puternic, nu ne-au permis să stabilim cărei faze a aspectului cultural Dudești-Vinča aparține locuința. Sub platforma de chirpic, după demontarea acesteia, au apărut trei gropi dintre care două (nr. 2 și 3) ne-au oferit un bogat și interesant material arheologic ce a aparținut unor bordeie. Gropi asemănătoare au fost identificate și în secțiunea nr. 31. Acestea au fost dezvelite numai parțial nepermițîndu-ne să cunoaștem funcționalitatea lor. Materialul arheologic este identic cu cel întîlnit în gropile suprapuse de locuințele de suprafață.

Descrierea sumară a ceramicii descoperite în complexele amintite mai sus ne permite să cu-

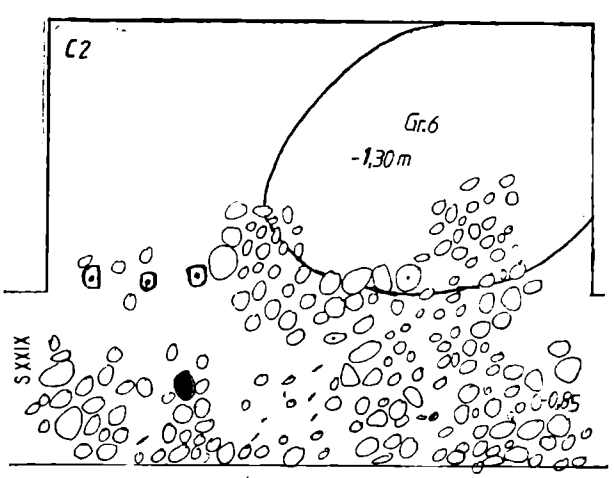

Fig. 1. Cîrcea — „Viaduct". Locuința de suprafață din epoca neolitică (Dudești-Vinča).

[1] M. Nica și T. Niță, Dacia, 23, 1979, p. 36, fig. 3.
[2] *Ibidem*, f. 40, fig. 6.
[3] *Ibidem*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

noaştem mai amănunţit etapele de dezvoltare ale aspectului cultural Dudeşti-Vinča, în această aşezare. Ceramica de uz comun descoperită în gropile nr. 2 şi 3 de sub locuinţa descoperită în secţiunea nr. 30 prezintă numeroase caracteristici de tradiţie Criş. Astfel menţionăm barbotina, alveolele de mai multe tipuri — dispuse anarhic sau organizat (fig. 5/1, 3, 4, 5, 6) —, motivele plastice şi liniile incizate (fig. 5/1, 2, 8, 9, 12, 13) care ornamentează vasele de uz comun, a căror formă evoluează acum spre bitronconism (fig. 5/1). Pleava folosită ca degresant în pasta tuturor categoriilor ceramice ne aminteşte de acelaşi procedeu tehnic folosit pentru obţinerea luciului în primele etape ale neoliticului. Pictura policromă este înlocuită acum, sub influenţa calcoliticului anatolian — respectiv a culturilor Dudeşti şi Vinča — cu noua tehnică de ornamentare a lustruirii şi inciziei, folosindu-se ca motive de bază, triunghiul (fig. 4/1, 5, 7; 5/11), meandrul (fig. 4/6) şi benzile haşurate cu linii incizate în reţea, de tip Dudeşti (fig. 4/3, 4, 8, 11; 5/7). Şirurile de triunghiuri incizate fin şi haşurate cu linii simple ornamentează văscioarele şi suporturile de formă tronconică şi mai rar vasele de dimensiuni mai mari (fig. 4/1, 2, 7). Atunci cînd ele ornamentează măsuţele de cult sînt umplute cu puncte şi încrustate cu pastă albă (fig. 4/5). Prin folosirea a două tipuri paralele de triunghiuri îmbucate, spaţiul rămas nehaşurat formează un meandru continuu (fig. 4/1, 5). Originea vinciană a triunghiului haşurat sau umplut cu punct

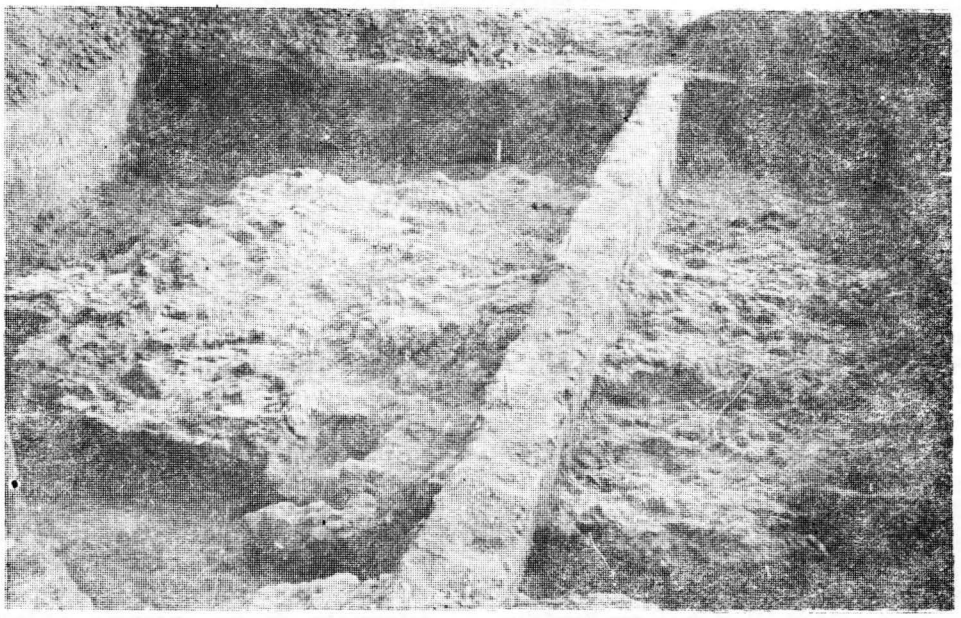

Fig. 2. Circea — „Viaduct". Locuinţă din epoca neolitică (detaliu).

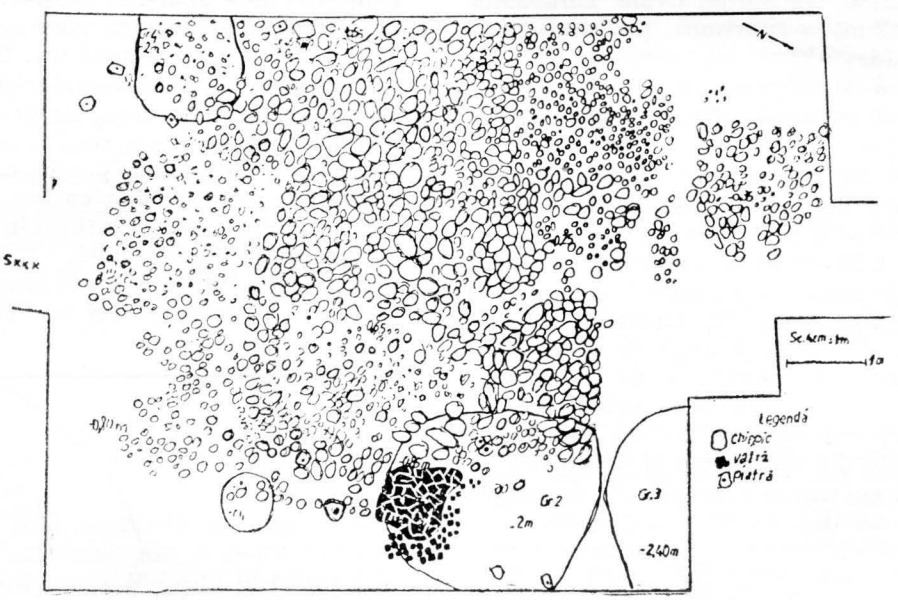

Fig. 3. Circea — „Viaduct". Locuinţă din epoca neolitică (Dudeşti-Vinča).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ca dealtfel și a benzilor curbe haşurate cu linii paralele nu mai poate fi pusă la îndoială. Gheorghe Lazarovici încadrează asemenea motive, folosite pe ceramica descoperită în aşezările din Banat (Zorlenţ, Liubcova-Orniţa, Ohaba Mîtnic, Balta Sărată, Parţa, Timişoara), în faza Vinča B1[4]. Motive asemănătoare se întîlnesc şi în ceramica primului nivel de la Leu[5]. Motivul benzilor haşurate în reţea, dispuse obişnuit pe suprafaţa vasului în unghi şi mai rar în paralel, ornamentează fie vasele mai mari, fie cele de dimensiuni mici şi mijlocii, de formă tronconică sau bombată (fig. 4/8, 11; 5/7). Meandrul combinat cu benzile de linii haşurate este folosit mai rar, uneori apărînd pe pereţii măsuţelor de cult (fig. 4/6). Originea dudeşteană a acestor motive nu mai poate fi de asemenea pusă la îndoială. Ele au fost folosite de către comunitatea neolitică de la Cîrcea într-un mod original, reuşind astfel să creeze un nou stil de ornamentare, specific numai acestui aspect cultural, mai precis aşezărilor situate în apropierea Văii Jiului (Cîrcea, Leu, Padea, Lăcriţa, Şimnic ş.a.). O situaţie asemănătoare s-a observat şi la specia ceramicii fine lustruite. Castroanele şi paharele (fig. 4/9, 11, 12) reprezintă o îmbinare a formelor cunoscute în aria culturilor Dudeşti şi Vinča. Cupele cu picior moştenesc ca formă mai mult pe cele de tip Dudeşti[6]. Forma tronconică a piciorului (ca un clopot) continuă mai degrabă

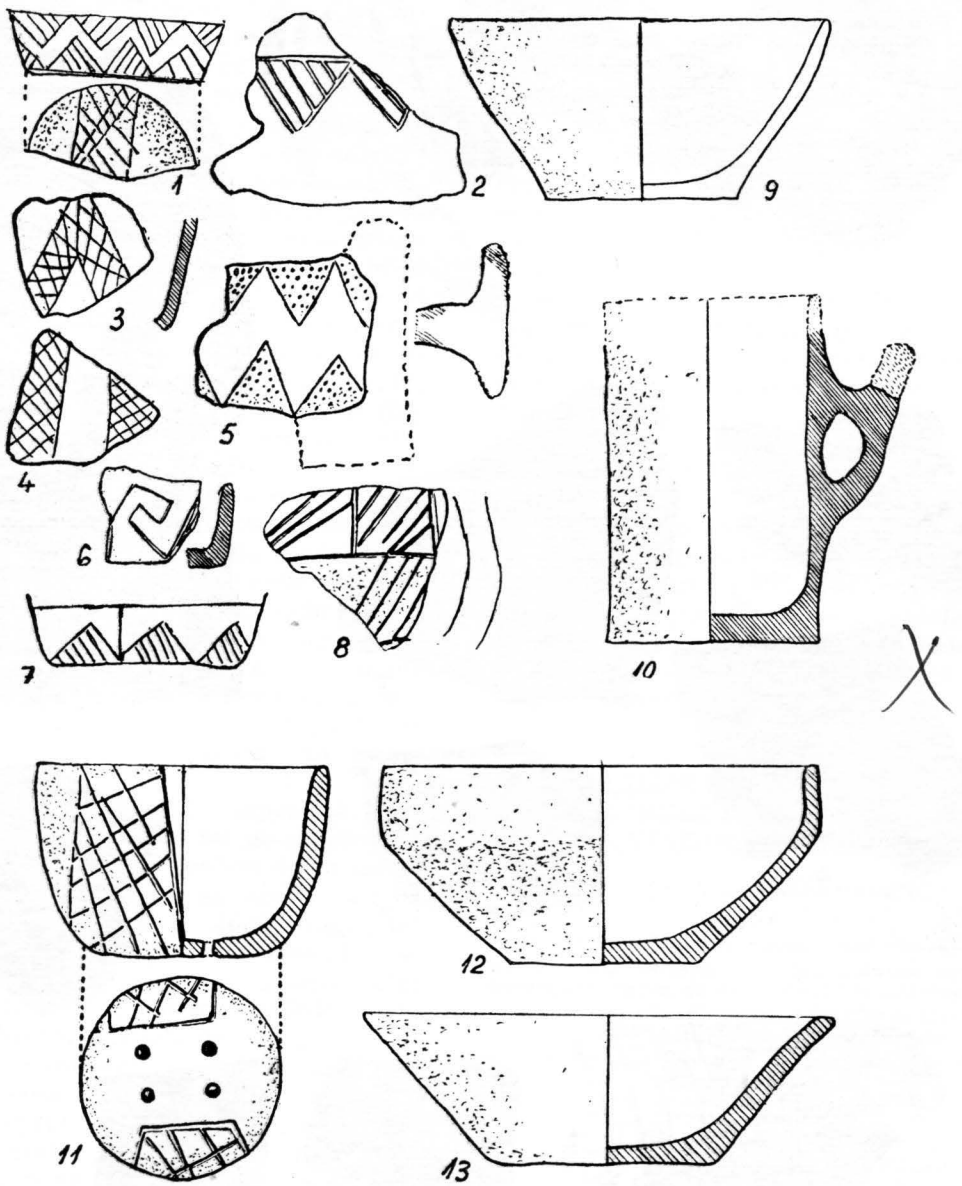

Fig. 4. Cîrcea — „Viaduct". 1—9, 11—13 ceramică neolitică din faza Dudeşti-Vinča B1; 10 cană de tip Veselinovo (Karanovo III).

[4] Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, 1979, p. 115, 116 (pl. 16).

[5] M. Nica şi T. Niţă, *op. cit.*, p. 47, fig. 11/1, 4.

[6] M. Nica, Historica, 1, 1970, p. 36, fig. 2/6, 7.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

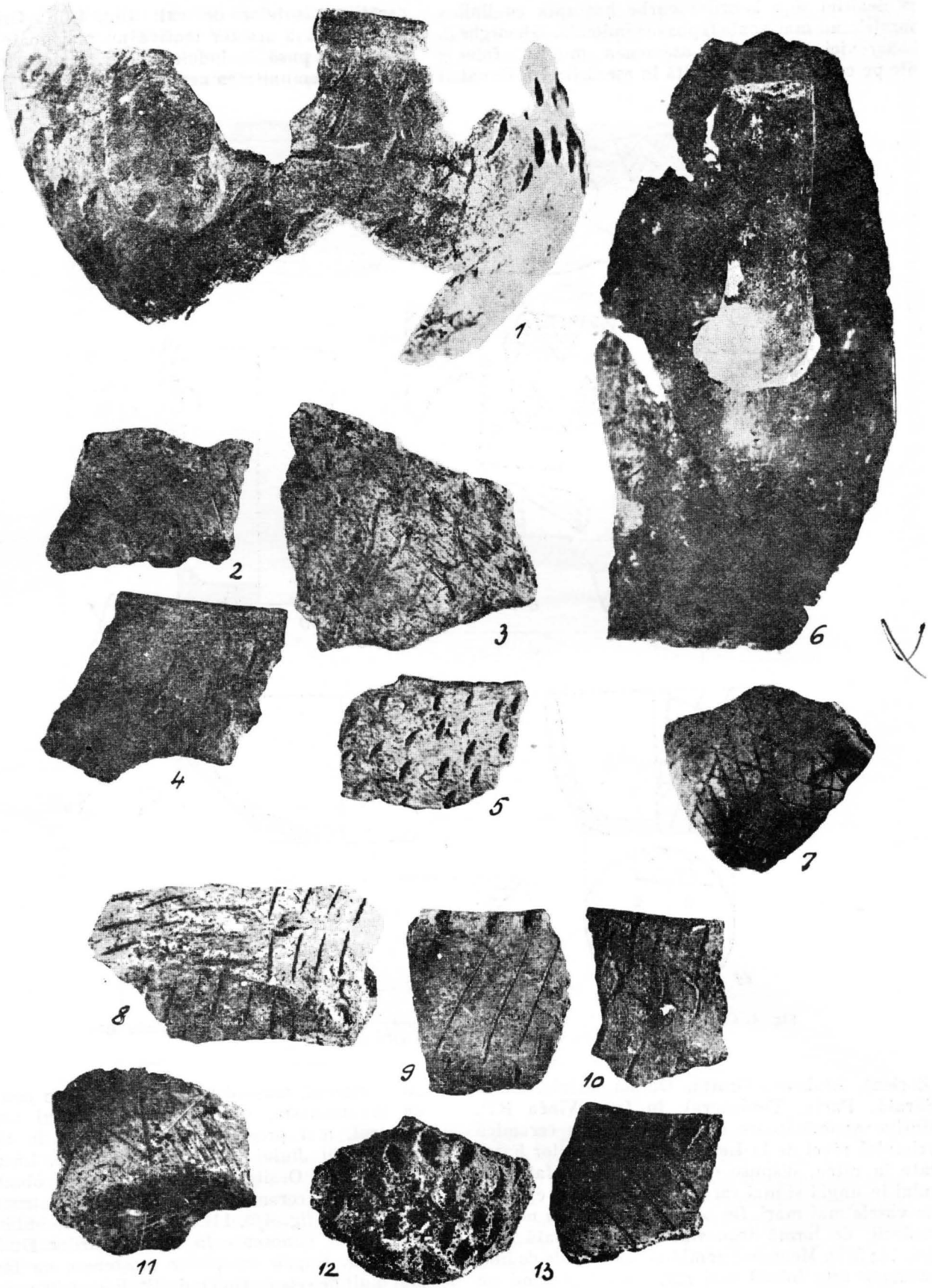

Fig. 5. Circea — „Viaduct". 1—13 ceramică neolitică din faza Dudeşti-Vinča B1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

pe cea din faza policromiei, iar partea superioară în formă de pahar ușor bombat este o redare în continuare a formei semisferice din fazele anterioare, dar cu gura mult mai strînsă. Forme asemănătoare se întîlnesc și în cultura Dudești, mai precis în faza Dudești III[7]. Ornamentarea prin lustruire a acestei categorii ceramice constituie de asemenea o îmbinare a ambelor stiluri (Dudești și Vinča). Paharele sînt ornamentate cu pliseuri fine de tip Vinča, iar castroanele cu caneluri largi, motive asemănătoare celor de pe ceramica culturii Dudești. De remarcat că tehnica de modelare a vaselor înclină mai mult spre cea a culturii Dudești. Se întîlnesc însă și pahare cu pereții subțiri, modelați dintr-o pastă fină, nisipoasă. Nu a fost întîlnit însă nici un vas modelat în tehnica specifică culturii Vinča. Deci nu se poate vorbi în nici un caz de o prezență etnică străină care să fi adus elementele specifice acestui aspect cultural. Nici prezența unui pahar cilindric prevăzut cu toartă și butoi de tip Veselinovo (Karanovo III)[8], descoperit în groapa nr. 1 din secțiunea 29 (fig. 4/10; 5/6), nu presupune o invazie sau cel puțin o infiltrare în Oltenia a purtătorilor culturii Karanovo din Bulgaria. Paharul în discuție este identic ca formă cu cele descoperite în aria culturii Karanovo, dar ca tehnică de modelare el este un produs local (fig. 4/10). Vasele cu 4 picioare cilindrice au aceeași origine sudică. Prezența lor în mediul cultural Dudești-Vinča de la Cîrcea nu se poate explica decît prin niște simple influențe specifice mai cu seamă neoliticului dezvoltat în această zonă. Ele sînt însă foarte prețioase atunci cînd punem în discuție cronologia aspectului cultural de la Cîrcea.

Din nefericire locuințele de suprafață care suprapuneau gropile menajere nu ne-au oferit o ceramică suficientă, cu care să putem defini caracteristicile unei etape evoluate ale acestui aspect cultural. Totuși, prezența a două fragmente ceramice ornamentate cu spirale și meandre incizate ne indică o etapă mai tîrzie a orizontului (probabil de Vinča B2 — C). Reprezentările antropomorfe ca dealtfel și uneltele de piatră se întîlnesc foarte rar. Un fragment din partea inferioară a unui mic idol constituie un element nesemnificativ. Sărăcia reprezentărilor plastice, în special a celor antropomorfe, se poate pune tocmai pe seama fenomenului de mixtură a celor două arii culturale Dudești și Vinča. Comunitățile neolitice de pe valea Jiului, mai precis din zona Craiovei, au preluat elemente culturale din ambele culturi amintite mai sus, selectiv, adoptîndu-le apoi într-un mod original. Aceasta se poate constata mai ușor cînd studiem ceramica, locuințele sau uneltele, dar cît privește adoptarea patrimoniului spiritual legat mai ales de reprezentările plastice sau de alte manifestări cu caracter mistico-religios lucrurile n-au stat așa de simplu. Pentru o comunitate neolitică cu o stabilitate locală de cel puțin 1000 de ani, așa cum a fost cea de la „Viaductul" Cîrcea, a fost foarte greu să renunțe la o lume spirituală care s-a format din generație în generație și de care nu ne putem rupe așa de ușor, acceptînd dintr-o dată un alt panteon mitic, străin de lumea ei spirituală. Așa se face că nici în cadrul ceramicii de uz comun influențele calcoliticului anatolian nu au fost totale. Astfel, ceramica de uz comun cea mai frecvent folosită continuă să rămînă aproape neschimbată în forme și motive ornamentale de tip Criș (fig. 5). Ea este de fapt cea care ne indică etnicul local al comunității neoliticului mijlociu din zona văii Jiului. Folosirea atît de rară a motivului canelat sau plisat de tip anatolian pe ceramica fină lustruită, comparativ cu marea bogăție a acestui motiv de pe ceramica din așezările Dudești și Vinča constituie un alt element convingător ce caracterizează noul aspect cultural Dudești-Vinča din această zonă. Tocmai în aceasta constă și importanța rezultatelor obținute în urma săpăturilor efectuate în perioada anului 1980 în așezarea neolitică de la „Viaductul" Cîrcea. Credem că am reușit cu fiecare campanie arheologică să definim cît mai aproape de realitate caracteristicile noului aspect cultural din această parte a Olteniei. Surprinderea noilor situații stratigrafice vin să completeze în continuare elucidarea numeroaselor probleme pe care le ridică cunoscuta așezare neolitică de la „Viaductul" Cîrcea.

DIE ARCHÄOLOGISCHE AUSGRABUNGEN IN DER NEOLITHISCHEN ANSIEDLUNG VON „VIADUCT" CIRCEA, KR. DOLJ

ZUSAMMENFASSUNG

In der bei „Viaduct Circea" durchforschten Ansiedlung wurden zwei Vorratsgruben und teilweise auch zwei Oberflächenwohnungen, die der Dudești-Vinča-Kultur zugeschrieben wurden, sowie eine Wohngrube der oberen Gumelnița-Schichfreigelegt. Die näheren Analogyen für das aus dem Dut deşti-Vinca herrührendes Material sind in den Stationen von Leu und Padea zu verzeichnen.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Circea — „Viaduct". Oberflächenwohnung aus dem Neolithikum (Dudești-Vinča).

Abb. 2. Circea — „Viaduct". Wohnung aus dem Neolithikum (Ausschnitt).

Abb. 3. Circea — „Viaduct". Wohnung aus dem Neolithikum (Dudești-Vinča).

Abb. 4. Circea — „Viaduct". 1—9, 11, 13. Neolithikum-Keramik aus der Phase Dudești-Vinča B1; 10 Kanne vom Veselinovotyp (Karanovo III).

Abb. 5. Circea — „Viaduct". 1—13. Neolithikum-Keramik aus der Phase Dudești-Vinča B1.

[7]. M. Nica, T. Niță, Dacia, 20, 1976.

[8]. Georgi I. Georgiev, *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1961, pl. 11/5.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Şantierul arheologic Iclod (1977 — 1981)

GHEORGHE LAZAROVICI

În anul 1977 apăreau două articole care defineau importanţa descoperirilor de la Iclod pentru originea şi periodizarea eneoliticului timpuriu, rolul descoperirilor de la Iclod la precizarea unui grup cultural din bazinul Someşului Mic[1]. De atunci nu au mai apărut alte materiale despre acest cimitir.

Noile cercetări începute în anul 1973 au continuat neîntrerupt, fiind în prezent la cea de-a noua campanie de săpături. Obiectivul principal al cercetărilor din anul 1976 a fost cimitirul B, descoperit cu prilejul săpării unei conducte de apă între oraşele Cluj şi Gherla (vezi schiţa de la fig. 1)[2].

Cu acest prilej, zonele în care au fost descoperite materiale neolitice au fost marcate cu litere mari de la A la C, delimitînd un întins spaţiu din punctul „Pământul Vlădicii", loc situat între satele Iclod şi Livada, între şoseaua naţională şi rîul Someş (fig. 2/4).

În zona A, a fost semnalat un cimitir numit *Cimitirul A*, distrus în cea mai mare parte de apele Someşului. Materialul arheologic descoperit a servit ca bază studiului apărut. Acolo a fost semnalat şi cercetat inventarul a patruzeci de morminte, cele mai multe aflîndu-se în mal şi cu inventarul risipit. În zonă mai există un sporadic strat de cultură neolitic precum şi urme de locuire de secolele IV—VI e.n., fiind, foarte probabil, contemporane cu cimitirul prefeudal, cercetat de Ioana Hica-Cîmpeanu, în zona C. Tot în zona

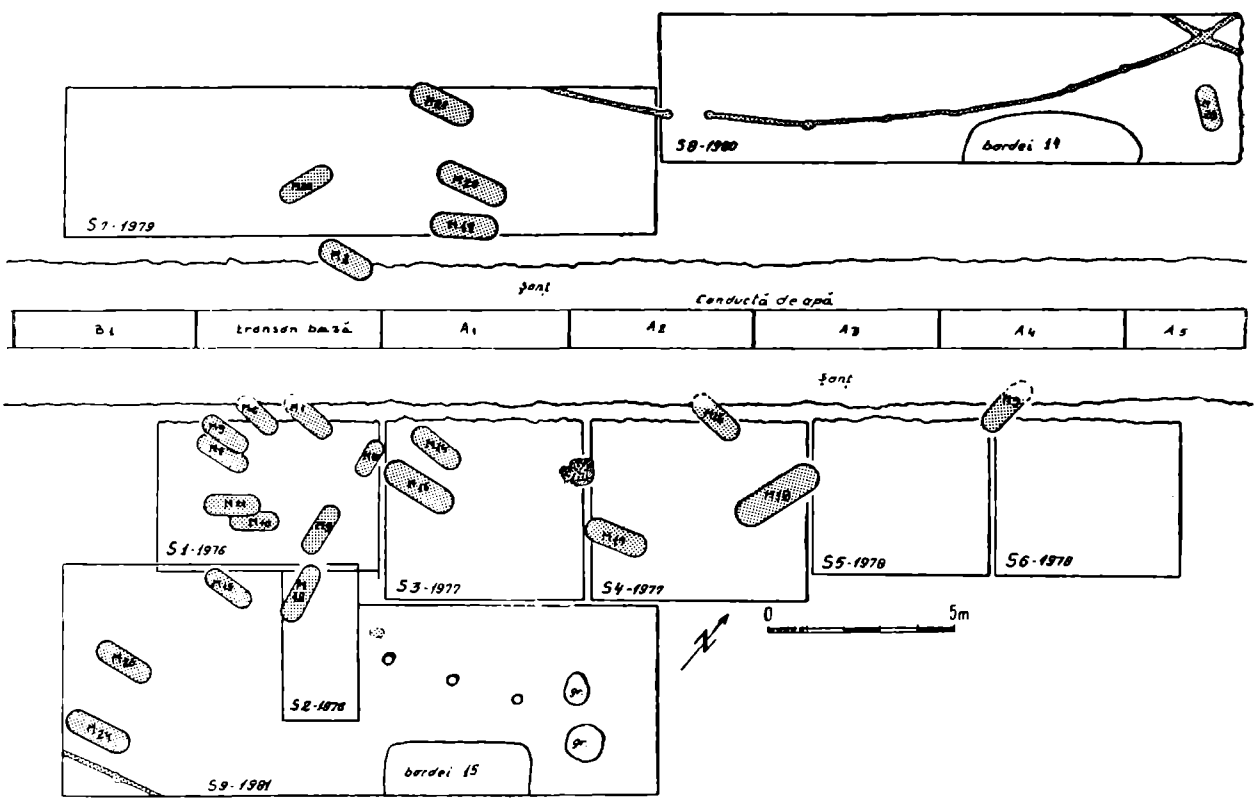

Fig. 1. Iclod. Planul Cimitirului B.

[1] Gh. Lazarovici, StCom Caransebeş, 2, 1977, p. 211—230; idem, ActaMN, 14, 1977, p. 23—28.

[2] Descoperirea ne-a fost semnalată de dr. Liviu Blaga şi dr. Vasile Moraru de la Institutul de izotopi din Cluj.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

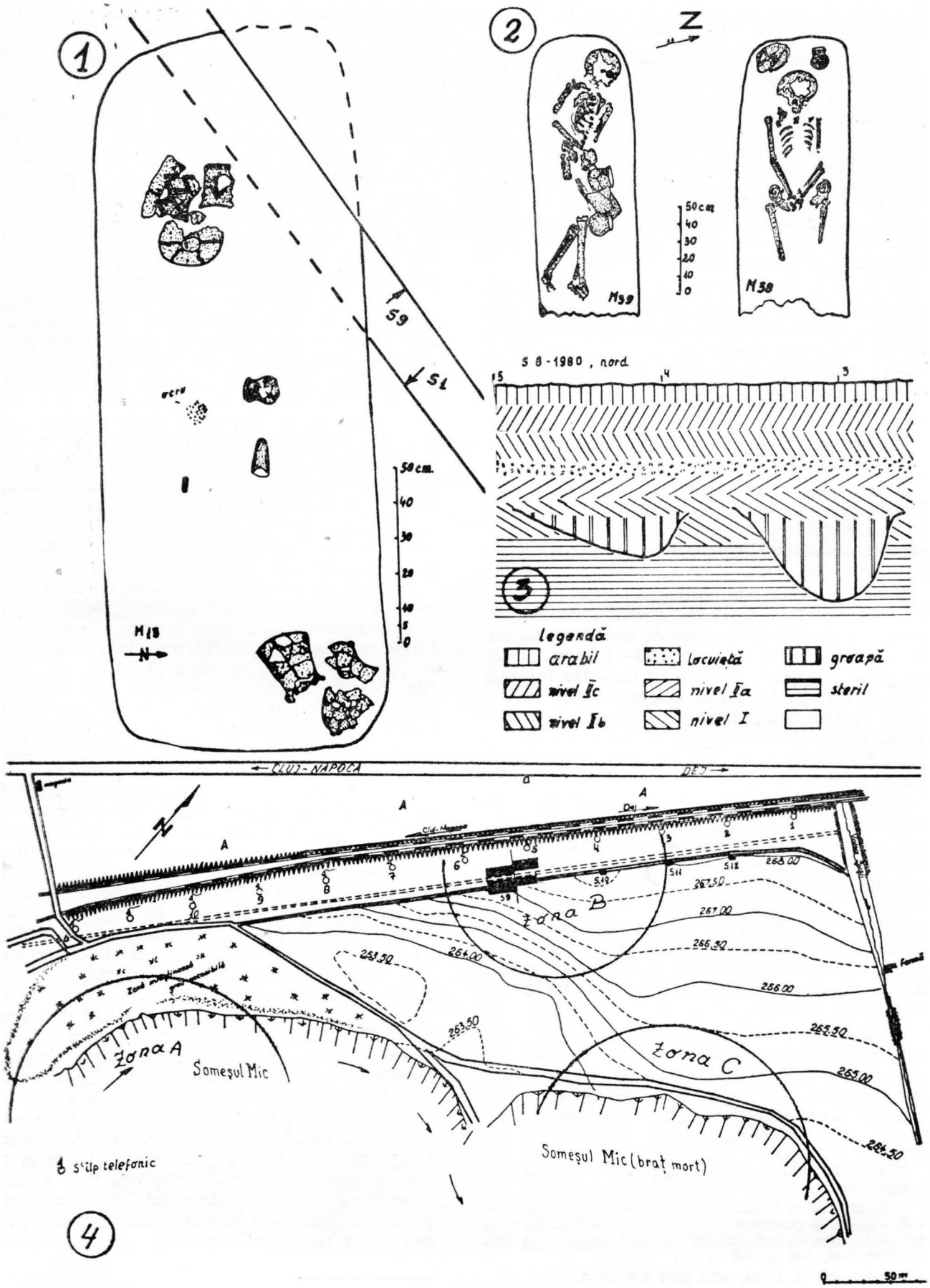

Fig. 2. Iclod. 1 mormîntul 13, Cimitir B; 2 mormintele 38—39, Cimitir A; 3 segment de profil cu stratigrafia; 4 schiţa aşezării neolitice de la Iclod.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

B a fost efectuat un sondaj de către M. Roska, în anul 1903[3].

În zona B, unde a fost semnalat cel de al doilea cimitir, numit *Cimitir B*, se află și centrul așezării neolitice unde a fost descoperit cel mai timpuriu material neolitic (nivelul I). Aici au fost cercetate 25 de morminte și 15 complexe neolitice (bordeie și locuințe de suprafață). În această zonă, între șosea și calea ferată, a făcut cercetări M. Roska în anul 1903 amintind descoperirea unor complexe cu chirpici[4]. Tot aici, cu ocazia construirii celui de al doilea traseu al căii ferate, au fost descoperite schelete și topoare neolitice[5].

În zona C, unde au avut loc primele noastre cercetări, au fost semnalate, încă din primii ani, cîteva complexe neolitice (bordeie, gropi și podine de locuințe), un cimitir prefeudal din secolul al VI-lea e.n.[6] precum și o locuire temporară din secolele VIII—X[7].

DESCRIEREA SĂPĂTURILOR — CIMITIRELE A ȘI B

Pentru delimitarea laturilor cimitirului A au fost deschise mai multe suprafețe, dispuse paralel cu conducta de apă, în zonele în care în malul șanțului conductei de apă se observau urme de morminte (fig. 1).

Suprafața cercetată sistematic este de peste 350 m² (fig. 2/4). La baza stratului de cultură au fost semnalate 25 de gropi de morminte, săpate de la 0,60 m pînă la circa 1,20—1,40 m. În 23 de gropi s-au găsit schelete cu inventar funerar. Într-un caz, M. 13, a fost descoperit doar inventarul funerar, fără urme de oase, fiind, poate, vorba de un cenotaf (fig. 2/1). În alt caz nu s-a găsit decît groapa fără urme de schelet sau inventar (fig. 1, S 8, M. 23).

În cimitir se constată două grupări de morminte: una cu schelete orientate E—V — cea mai timpurie (M. 1—2, 5—7, 10—11, 13—17, 19—21) — și alta cu schelete orientate N—S mai tîrzie (M. 3, 8—9, 12, 18, 22). Observațiile sînt de natură stratigrafică; mormintele cu schelete orientate N—S taie stratul de cultură în partea inferioară, iar în inventarul funerar se constată mai puține vase și mai multe unelte de piatră, silex și obsidian, oase de animale ș.a., depuse ca ofrandă.

Mormintele cu schelete orientate E—V sînt suprapuse de vetre de foc (cazul M. 10 și M. 11) din nivelul al doilea. Mărimea gropilor variază în funcție de cea a scheletului și bogăția inventarului funerar. Dimensiunile oscilează între 1,10×0,60 m (M. 8) pînă la 2×0,80 m (M. 18). Inventarul funerar a fost depus de o parte sau de alta a corpului, la picioare sau la cap. De multe ori în morminte a fost presărat ocru roșu (M. 16, M. 13, fig. 2/1), alteori a fost depus în vase.

Morții erau așezați în poziție întinsă pe spate, cu brațele lîngă corp, cu privirea spre răsărit sau sud. Într-un singur caz, în *Cimitirul A*, a fost descoperit un schelet chircit așezat pe partea stîngă (fig. 2/2, M. 39). Brațele erau așezate în cele mai diferite poziții: pe umăr, pe piept, pe abdomen sau lîngă coapse, ori combinații ale variantelor de mai sus. Picioarele erau întinse, paralele, cîteodată cu labele apropiate.

Vasele au fost depuse cu grijă unele lîngă altele sau au fost sparte ritual. Într-un caz au fost sparte și apoi defunctul așezat peste fragmentele ceramice (M 22, fig. 3/4). Cîteodată vasele erau așezate în colțurile gropii (M. 19, fig. 3/3, 2/2 M. 38) în *Cimitirul A*. Numărul vaselor depuse ca inventar funerar variază între 1 și 12. Numărul și asocierea formelor de vase variază de la un mormînt la altul. În medie se găsesc 5—6 vase la un schelet din cele orientate est-vest și 1—2 la cele nord-sud. Alături de vase se puneau și topoare șlefuite (fig. 2/1), lame de obsidian sau așchii, unelte de silex, spatule sau împungătoare din os, mai rar podoabe.

Formele de vase depuse ca inventar funerar variază de la un mormînt la altul. Nelipsite sînt 3—4 forme: vasul cilindric sau vaza (tip A, fig. 7), forma cea mai des întîlnită, urmată apoi de vasul cu profil „S" (fig. 7/3), cupa (fig. 6/6), strachina (fig. 6), ceva mai rar semnalîndu-se castronul tronconic sau bitronconic[8]. Mai există și unele forme diferite, amintind de tipuri ce se vor dezvolta și mai tîrziu în alte civilizații: vasul cu două torți, cănița etc.

În secțiunile 7, 8 și 9 (fig. 1), spre extremele de nord și sud ale Cimitirului B a apărut un șănțuleț care avea din loc în loc niște lărgiri. După cîte se pare, acest șanț delimita cimitirul dar observația mai trebuie verificată. Șanțul a fost sesizat numai de la baza stratului de cultură, de unde cobora cu circa 40—50 cm (fig. 4/1—4 Profilul șanțului era în forma literei „U". Asemenea șanțuri, ca dimensiuni și tehnică, au fost sesizate și la Parța, în campania anului 1960, în așezarea 5, în săpăturile noastre.

Așezarea B. Pe parcursul cercetărilor au apărut și au fost săpate 15 complexe de locuit. Două dintre acestea au fost cercetate în întregime (S 6/1978, locuința 4 și bordeiul 6). Elemente de construcție deosebite nu au putut fi observate deoarece locuințele aparțin nivelului II și sub acestea mai există strat de cultură de culoare neagră în care nu se pot observa urme de gropi sau de pari. Un rînd de stîlpi au fost sesizați în secțiunea 9, în zona bordeiului 15, dar acesta nefiind în întregime cercetat nu se poate preciza exact rostul lor (fig. 4/3).

---

[3] M. Roska, *ErdMuzEvkön*, 1906, p. 64; idem, *Repertorium*, 1942, p. 193—194.

[4] În Muzeul de Istorie al Transilvaniei, la secția de istorie modernă, se păstrează 5 scrisori sau cărți poștale de la M. Roska către P. Bela, despre săpăturile de la Iclod. Inv. C 1 502, 506, 506 a, 506 b, f.n.

[5] Informații V. Rusu, șeful gării din Iclod.

[6] I. Hica-Cîmpeanu, ActaMN, 15, 1978, p. 287—294.

[7] MIT inv. P. 69. 672.

[8] Gh. Lazarovici, StCom Caransebeș, 2, 1977, p. 214. fig. 4/10, 12; 8.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

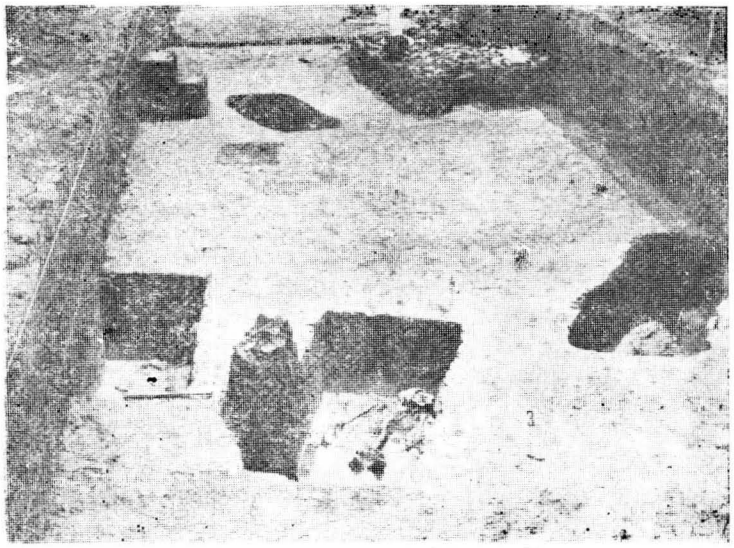

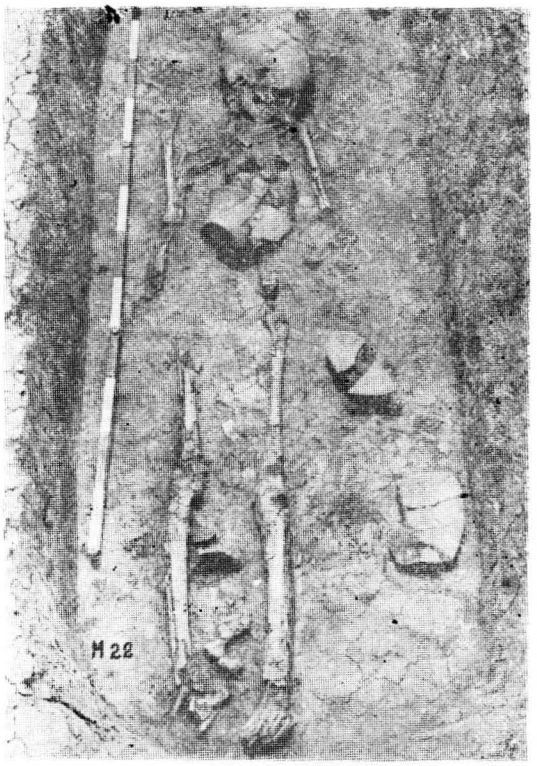

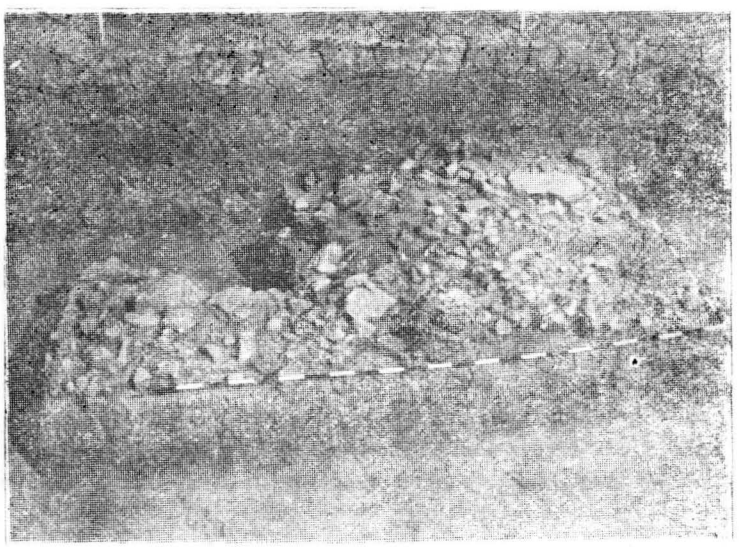

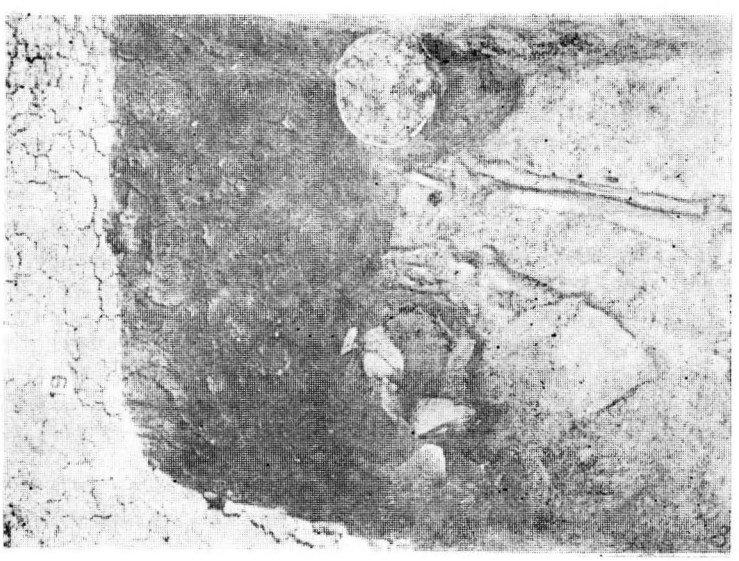

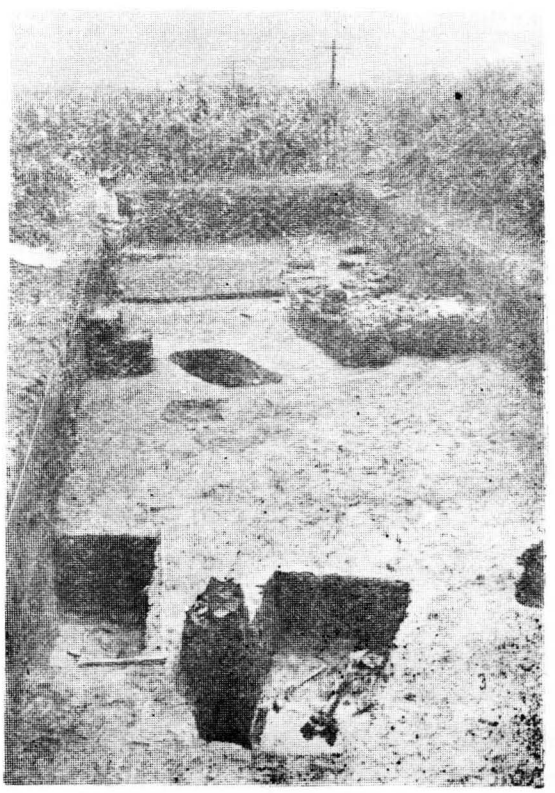

Fig. 3. Iclod B. 1, 5 Secţiunea 7 cu gropile mormintelor 19—22, 2 locuinţa 8; 3 inventarul lui M 19; 4 M. 22.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

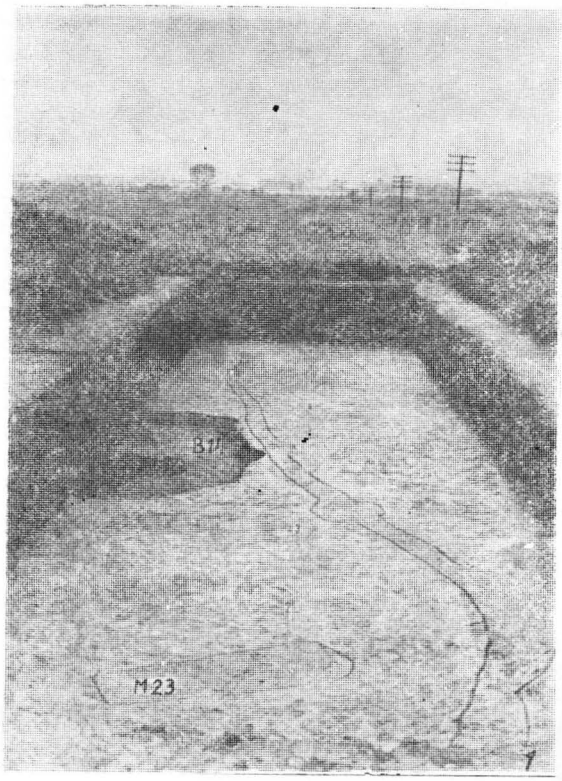

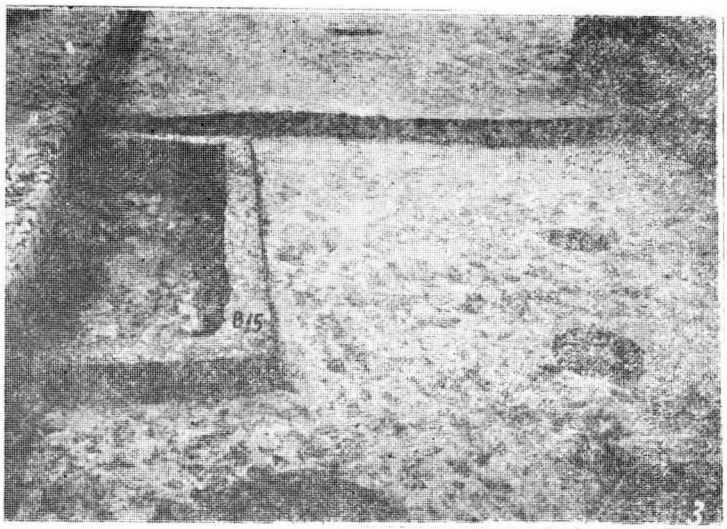

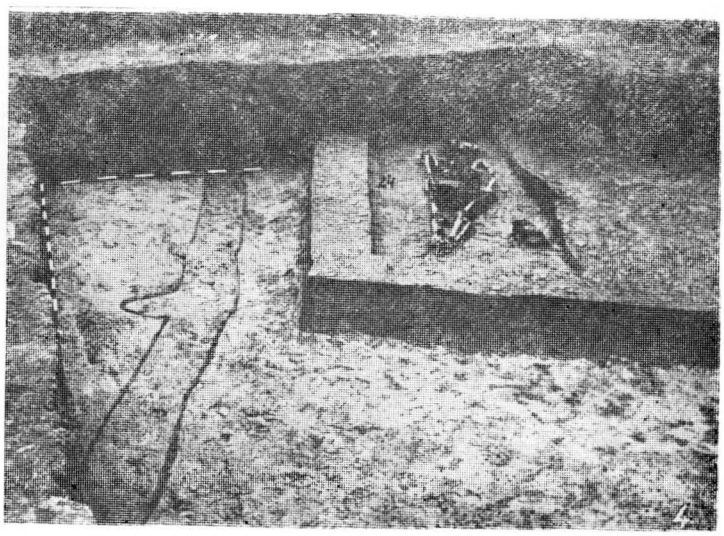

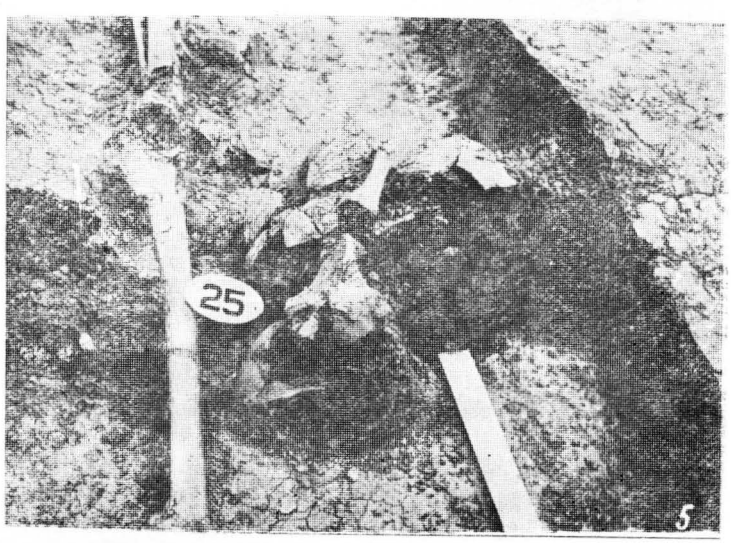

Fig. 4. Iclod B. 1—2 Secțiunea 8, M. 23, bordei 14 și șanțul; 3 Secțiunea 9, bordei 15; 4 Secțiunea 8, M. 24 și șanțul; 5 inventarul M. 25.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cele 15 complexe de locuit nu aparţin aceluiaşi orizont cronologic. Dintre acestea 6 sînt locuinţe de suprafaţă, 1 semibordei, toate aparţinînd nivelului II, două aparţin fie nivelului I fie unei etape mai timpurii a nivelului II (locuinţa 4 şi bordeiul 15), unul aparţine nivelului I (bordei 6), restul fiind din nivelul II.

Locuinţele de suprafaţă pot fi delimitate numai după răspîndirile de chirpici, ceramică, pietre şi oase. Au o formă patrulateră iar uneori un ieşind (fig. 3/2). Locuinţele erau parţial spoite cu lut, fără amenajări deosebite, ca în vremea culturii Vinča. Cele mai timpurii (locuinţa 4) aveau o cantitate mai mare de lut şi bîrne masive (lucru observat şi în sondajele efectuate S 10—12), după cum rezultă din impresiunile în chirpici.

Vetrele de foc nu sînt prea îngrijit lucrate, par mai degrabă temporare. A fost observat însă un tip aparte de vetre, amenajate din pietre de rîu, dense, peste care s-au găsit resturi de cărbune. Un singur cuptor a fost sesizat şi săpat. A fost amenajat din pietre aşezate pe cant, cîte una pe fiecare latură. Vatra cuptorului era din pietre de rîu, ca la vetrele de mai sus. Vatra se prelungea şi la gura cuptorului, unde a fost descoperită o perlă de bronz amestecat cu argint. Dimensiunile vetrelor nu depăşeau diametrul sau lăţimea de 1,20 m. Dimensiunile cuptorului erau de $0{,}70 \times 0{,}90 \times 0{,}60$ m.

Bordeiele erau de diferite dimensiuni. De fapt impropriu aceste gropi sînt numite bordeie. Ele sînt doar partea din bordei în care se putea umbla în picioare. Dimensiunile acestor gropi sînt între 1,30—1,50 m pînă la 4×6 m (bordeiul 15). Pereţii acestor gropi sînt drepţi sau înclinaţi. Suprafeţele cercetate au fost prea restrînse iar complexele nu au fost în întregime delimitate, încît nu există prea multe detalii, de altfel nici solul nu era potrivit pentru obţinerea unor asemenea date.

MATERIALUL ARHEOLOGIC DIN CIMITIRE ŞI AŞEZĂRI

Ceramica. Pe baza unor amănunţite statistici, făcute pe materialele din aşezare, în anul 1979, constatam următoarele proporţii: 52% ceramică *uzuală*, 30% *semifină* şi 18% *fină*. Pe culori predomină cea cărămizie 58,5% (din care 31% uzuală, 17,7% semifină, 9,8% fină), urmată de cea gălbuie 18,3%. Pe adîncimi cantităţile de material se grupau astfel: 50,9% la —0,40 m, 13,5% la —0,60, 30,1 % la —0,80 m şi 5,5% la —1,20 m.

Ceramica uzuală are în amestec nisip şi pietricele. Ceramica semifină şi fină din nivelul II conţine nisip, pietricele mărunte, cioburi pisate. Ceramica nivelului I este mai fină şi are în amestec mîl. Culoarea este mai deschisă şi suprafaţa mai bine netezită, arderea fiind mai oxidantă. Ceramica de culoare brun-negricioasă apare mai rar (7,5%), urmată de cea brună (5,9%) şi cenuşie (2%). Specia neagră nu trece de 1%. Pe adîncimi, mai numeroase sînt nuanţele de negru-cenuşiu la —0,40 m în vreme ce la —0,80 m predomină specia brună. La ceramica semifină, amestecată cu nisip, predomină nuanţa cărămizie, fiind în procent de 17,2% la —0,40 m şi 12% la —0,80. Alte categorii sînt în proporţii mai scăzute: gălbui 5,7%, brună 3,7% şi sub 1,5% nuanţele de negru, cenuşiu, negru-cenuşiu.

Creamica fină, mai greu de separat de cea semi-fină, se întîlneşte în următoarele proporţii: cărămiziu 9,8%, gălbui 4,6%. Pe adîncimi este de: 8,2% la —0,80 m şi 6,2% la —0,40 m). Datele statistice confirmă o observaţie mai veche: ceramica nivelului I are factura mai bună decît cea a nivelului II; constatîndu-se un regres sub aspect tehnic.

După proporţiile în care apare ceramica la diferite nivele observam în anul 1979 că, cantitatea ceramicii creştea la —0,40 m (în nivel IIb) şi la —0,60 —0,75 (la baza nivelului IIa). Creşterea procentajului ceramicii poate fi pusă în legătură cu sporirea numărului populaţiei sau sporirii activităţilor economice, a olăritului, ceea ce poate uneori însemna acelaşi lucru. Decăderea tehnicii în confecţionarea ceramicii nu trebuie privită numai sub aspect involutiv ceea ce ar putea duce la interpretări eronate; ea se poate datora faptului că meşteşugarii acelor vremuri şi-au îndreptat atenţia în alte direcţii, poate spre prelucrarea metalelor. Vetrele de foc cu pietre şi cuptorul de piatră puteau fi folosite la asemenea operaţii, lucru observat şi la cuptoarele medievale de la Dăbîca, de aceleaşi dimensiuni şi forme, lîngă care s-au descoperit şi resturi de zgură (inf. M. Rusu).

Formele. Marea varietate de forme, pentru analize mai amănunţite poate fi grupată în cîteva categorii. Spre deosebire de vasele din cimitire (fig. 6—7), în aşezare numărul formelor întregi este restrîns. Cele mai răspîndite sînt vasele cilindrice (tipul A) atît în nivelul I cît şi în II. Urmează, apoi, cele cu profil „S" şi diferite tipuri de oale (fig. 7/1). Pe baza unor statistici făcute pe forme de vase în anul 1980, avînd în vedere şi dimensiunile, observăm că la tipul A diametrul vaselor este, în medie, între 5—7 cm (fig. 5/17). Vasele cu ornamente sînt destul de rare. Proporţia cupelor este mai greu de precizat şi datorită asemănării profilului lor cu al vaselor „S". Ele pot fi deosebite numai după picioare şi cîteodată după ornamente — vasele „S" nefiind niciodată ornamentate. Cupele sînt mai numeroase spre baza stratului de cultură (fig. 5/19—21). Alte fragmente provin de la vase cu profil „S" sau de la străchini lobate cu fundul concav (tipurile C şi D, fig. 5/15), sau de la alte forme (tipurile F şi G etc.), marcate în fig. 8/9 cu X. O formă mai neobişnuită, întîlnită în prezent doar în aşezare, în bordeiul 14 sau în vecinătatea lui, este reprezentată de nişte linguri sau biberoane cu o coadă scurtă, perforată, cilindrică sau conică. Corpul este semisferic sau semiovoidal (fig. 5/12—14; 6/5). Asemenea descoperiri mai există la Bădeni[9], iar în cultura Gumelniţa la Pietrele[10], în cultura Lengyel la Aszod[11]. Mai apropiate şi într-un orizont cultural înrudit

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

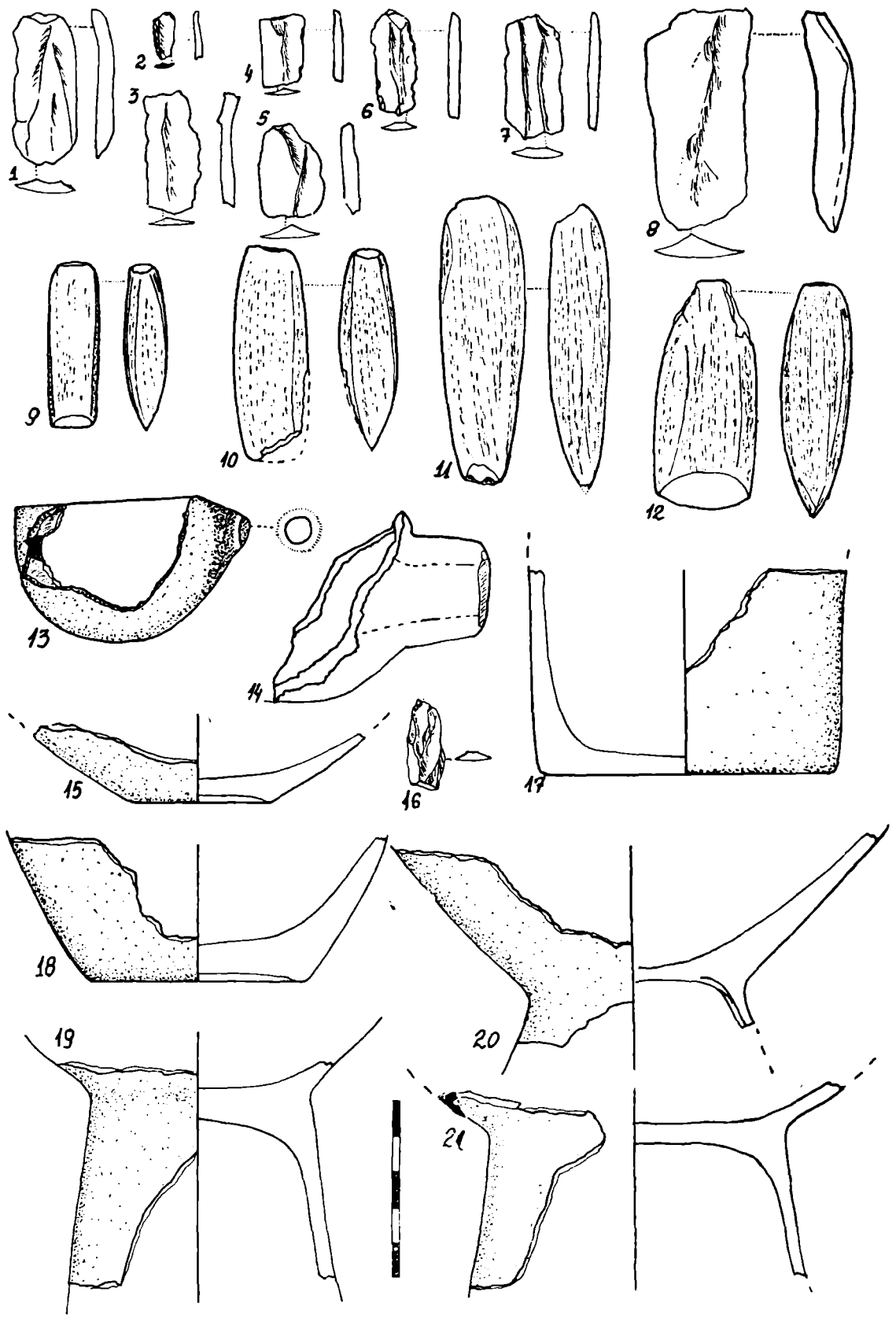

Fig. 5. Iclod. 1—8, 16 unelte cioplite din silex; 9—12 topoare şlefuite; 13—14 lingură-biberon; 15, 17—21 ceramică din aşezarea B.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

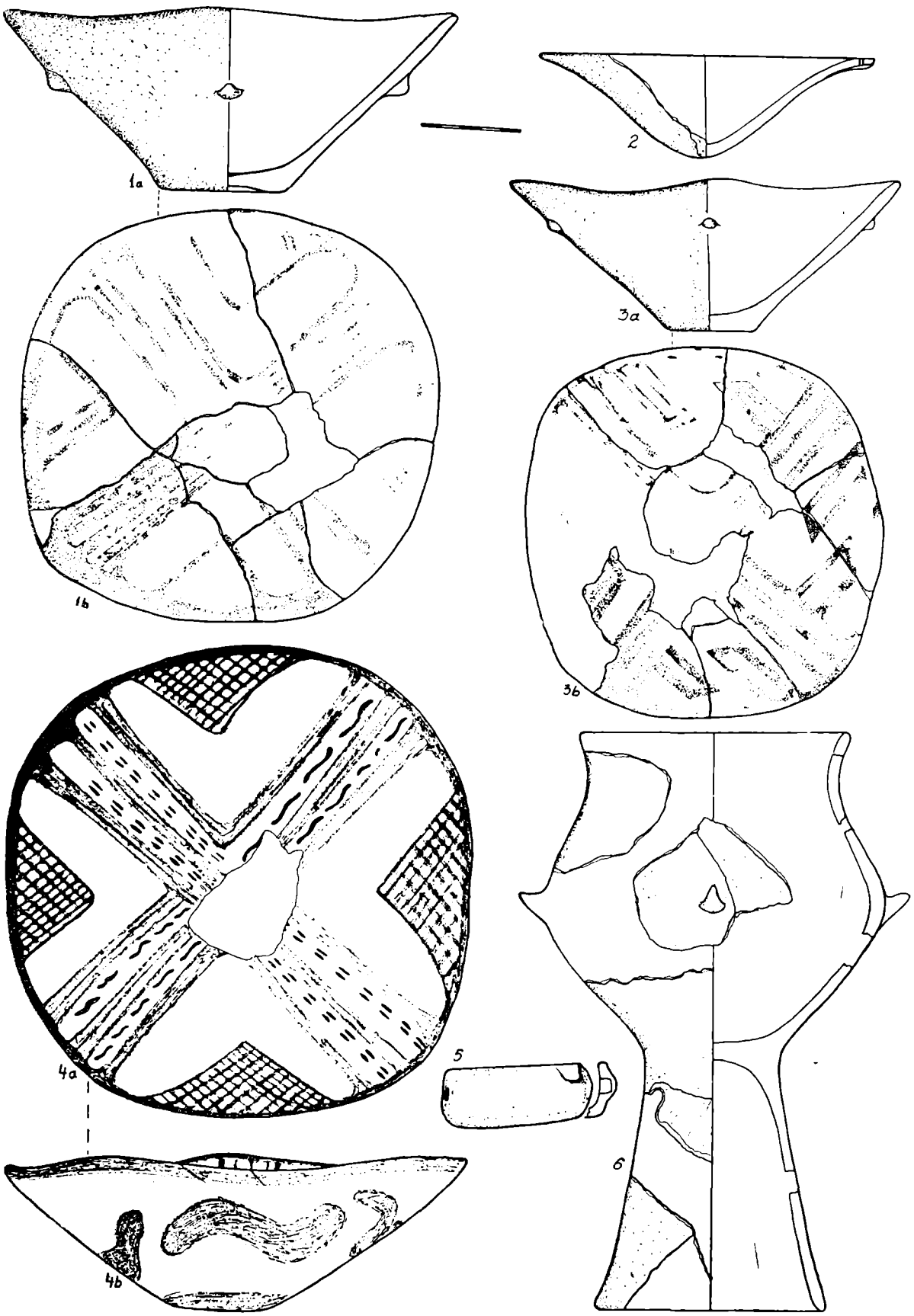

Fig. 6. Iclod. Cimitir B. Ceramică pictată.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

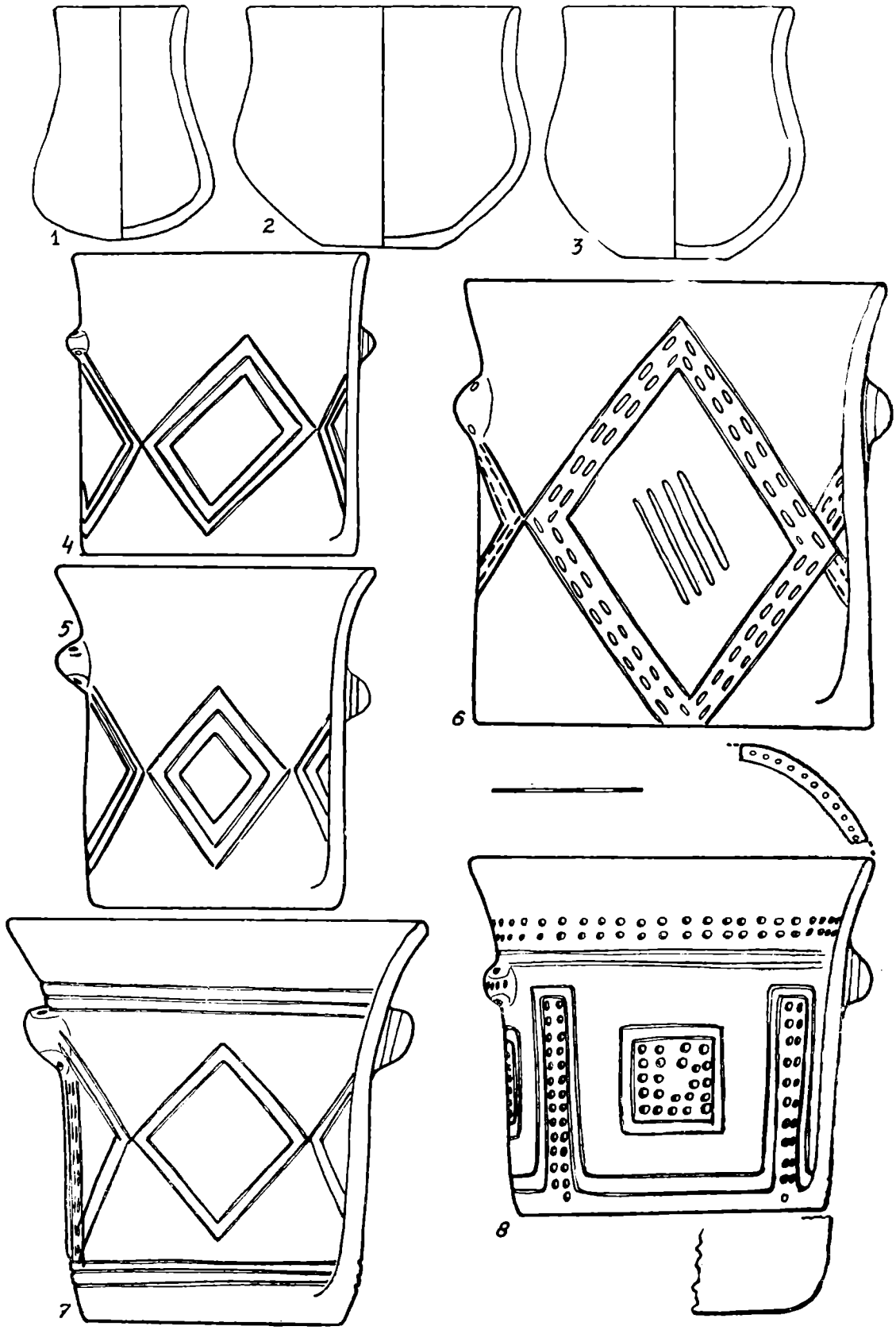

Fig. 7. Iclod. Cimitir B. Ceramică incizată.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

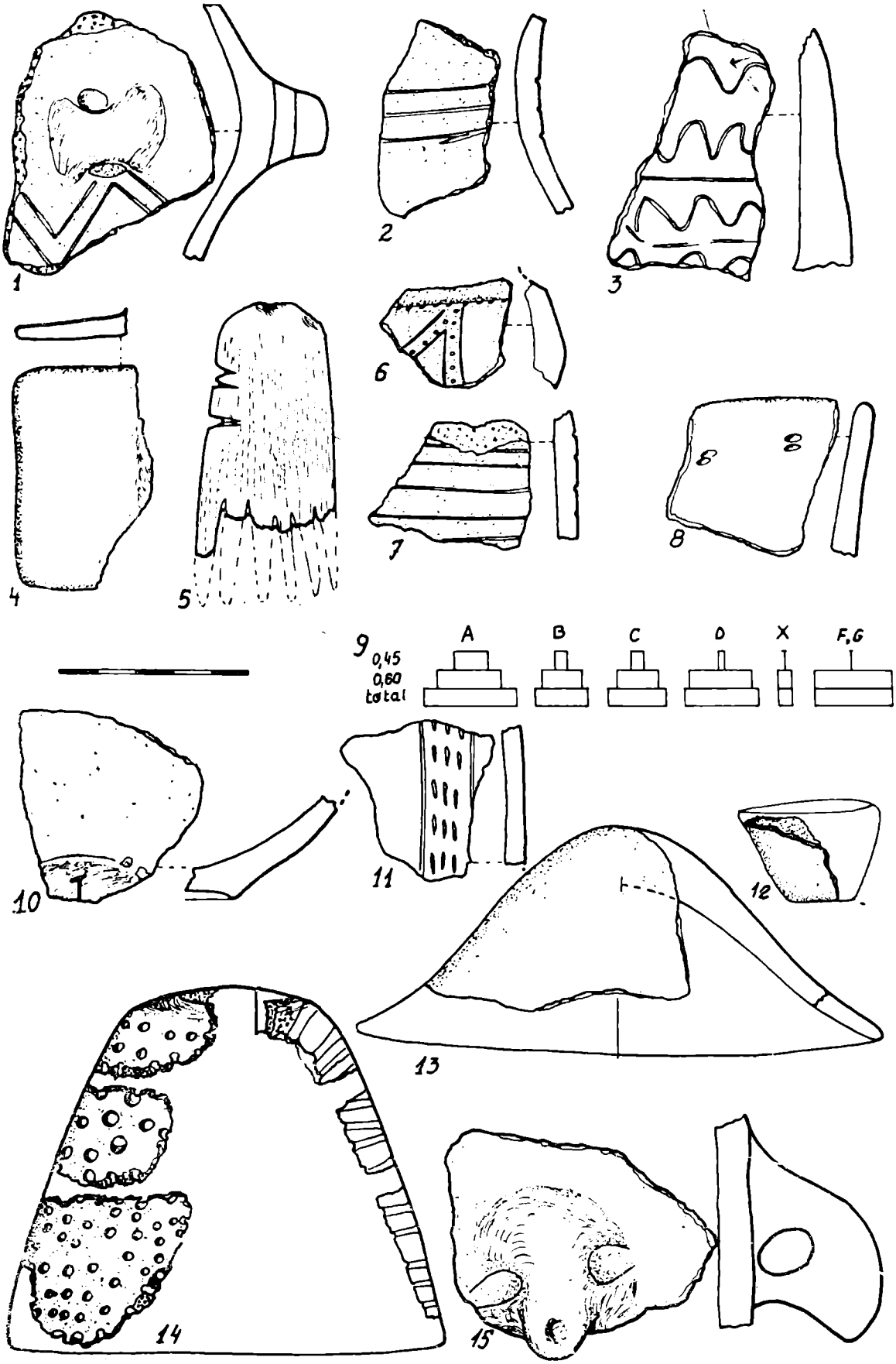

Fig. 8. Iclod. Aşezarea B: 1—3, 6—8, 10—15, ceramică; 4 apucătoare; 5 piepten de os; 9 evoluţia statistică a formelor de vase pe adîncimi.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

se întîlnesc la Suplacu de Barcău[12]. Asemenea linguri sînt foarte răspîndite şi caracteristice pentru cultura Lengyel[13], prezenţa lor la Iclod putînd reprezenta anumite legături cronologice şi culturale cum de altfel o cer şi alte forme de vase — cupele largi.

Ornamentele. Bogăţia şi varietatea ornamentaţiei nu este prea mare, deşi numerosul inventar descoperit poate lăsa impresia unei bogăţii. Ornamentele constau, de obicei, din benzi de linii paralele formînd motive în romburi sau zig-zag (fig. 7/4—8). Vasele cilindrice sînt mai frecvent ornamentate. Cupele au ornamente pe corp sau pe picior. Între corp şi cupă mai există, uneori, benzi incizate (fig. 7/7, 8/1), benzi umplute cu puncte, benzi paralele cu buza, benzi formînd romburi şi altele (fig. 8/1—3, 6—7). Amintim şi o descoperire mai rară, o apucătoare lată.

Ornamentaţia pictată este mai bogată în cimitirul B. Ornamentele constau din benzi late (mormîntul=M. 17, vasul=v. 2; M. 21 v. 3; M. 20 v. 3), pline sau haşurate, dispuse în cruce în interiorul străchinilor (fig. 7/1b, 3b, 4b). În spaţiul dintre benzi sînt pictate triunghiuri sau meandre (fig. 6/1b, 4a, 3b). Cîteodată există urme de pictură pe buză, în interior sau la exterior, realizată cu negru bituminos. Partea exterioară a străchinilor este mai rar pictată (fig. 6/4b). Ornamentaţia incizată este mai bogată în *Cimitirul A* şi în *Aşezarea C*, în vreme ce pictura este mai frecventă în *Cimitirul B*.

Uneltele. În zona B au fost descoperite numeroase unelte din piatră locală şlefuită, silex şi obsidian. Topoarele din piatră şlefuită cunosc o mare varietate, de la micile dălţi pînă la topoarele mari (fig. 5/9—12).

Uneltele cioplite (din silex şi obsidian) au formele obişnuite neoliticului mijlociu şi tîrziu: lame cu secţiune triunghiulară sau trapezoidală (fig. 5/1, 3, 4—8), gratoare pe lamă, gratoare discoidale şi în formă de „D", vîrfuri de săgeţi, aşchii prelucrate etc.

Uneltele din os sînt mai puţin numeroase. Apar atît în morminte cît şi în aşezări. Acestea sînt confecţionate din oase mari de animale sau din oase de păsări şi din corn. Tipurile de unelte întîlnite sînt: ace, împungătoare, spatule, dălţi, răzuitoare.

Alte obiecte din piatră şi lut completează imaginea despre varietatea ocupaţiilor legate de pescuit, agricultură, tors, ţesut etc.

Stratigrafia. Observaţiile făcute în diferite puncte ale staţiunii, coroborate cu materialele descoperite în aceste zone, permit precizarea unei stratigrafii orizontale şi verticale care ne oferă o imagine mai clară privind evoluţia comunităţii neolitice de la Iclod, şi totodată ne oferă posibilitatea unor comparaţii cu alte staţiuni ale grupului Iclod.

În zona B stratigrafia se prezintă astfel: un nivel timpuriu, cu puţin material (nivel I) cu ceramică mai fină decît în toate celelalte zone. Nu se poate preciza ce morminte aparţin acestui nivel. Urmează apoi mormintele cu schelete orientate E—V, fără a se putea preciza, cel puţin deocamdată, cărei aşezări îi corespund. Peste morminte se extinde aşezarea cu două pînă la trei niveluri de călcare, ultimul fiind adeseori distrus de lucrările agricole. În răstimpul corespunzător nivelului II are loc un hiatus de locuire sesizat stratigrafic, acesta mutîndu-se, poate, în altă parte. În această vreme se practicau înmormîntările orientate nord-sud.

În zona A există, de asemenea, două grupuri de morminte, unele sînt mai timpurii — cu schelete orientate E—V — şi altele, mai puţine — cu schelete orientate N—S. Peste morminte urmează depuneri sporadice ale unui nivel neolitic tîrziu.

În zona C au fost separate două niveluri. Nivelul I se poate încadra între nivelul I şi II din aşezarea B iar nivelul II este contemporan şi mai tîrziu decît nivelurile II ale aşezării B.

Încadrarea cronologică şi culturală. Într-o serie de studii apărute între anii 1975—1977 am analizat, pe baza observaţiilor stratigrafice de la Iclod, alte descoperiri cu asemenea materiale şi făceam o serie de observaţii cronologice şi culturale, comparam şi încadram descoperirile noastre în raport cu evoluţia culturilor Turdaş, a faciesurilor Tărtăria-Tăulaş, Lumea Nouă, cu descoperirile de la Cluj-Napoca (în mai multe puncte ale oraşului), Aiton, Viişoara, Zău de Cîmp[14]. Într-un studiu ulterior privind noi descoperiri de la Cluj-Napoca[15] încercam o periodizare a grupului Iclod, definind atunci o etapă timpurie, una mijlocie şi una tîrzie[16].

Noile descoperiri de la Cluj-Napoca, *Piaţa Ştefan cel Mare*[17], cercetările lui M. Grozav de la Zău de Cîmp[18], analiza unor descoperiri neolitice mijlocii şi tîrzii din nordul Transilvaniei[19], ne permit să definim astăzi grupul Iclod ca o etapă tîrzie a unui complex cultural dezvoltat în neoliticul evoluat şi tîrziu din nordul şi centrul Transilvaniei.

---

[9] Gh. Lazarovici — Z. Milea, ActaMN, 13, 1976, p. 26, pl. 16/6 piesă aflată în colecţia Apaczay din Plăeşti.

[10] D. Berciu, Materiale, 2, 1956, p. 537, fig. 40.

[11] N. Kalicz, Mitteilungen der Archäologischen Institut, 3, 1972, fig. 27/7.

[12] Informaţii amabile D. Ignat.

[13] E. Rutkay, Fundberichte aus Österreich, 15, 1976, p. 146, pl. 1/6; N. Kalicz, Letenye, în *Archaeologischen Forschungen 1958—1968*, Budapesta, 1970, p. 109.

[14] Gh. Lazarovici, StCom Caransebeş, 2, 1979, p. 223.

[15] Idem, ActaMN, 14, 1977, p. 23—24.

[16] *Ibidem*, p. 26.

[17] Gh. Lazarovici — Z. Kalmar — R. Ardevan, *Aşezarea neolitică din Cluj — Piaţa Ştefan cel Mare*, comunicare făcută la Cluj-Napoca în 1981.

[18] M. Grozav, *Aşezarea de la Zău de Cîmp*, comunicare la sesiunea de rapoarte, Braşov, 1981.

[19] Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Legături cronologice şi culturale între Iclod şi cultura Tisa*, comunicare, Zalău, 1981.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Acest complex cultural în ultima sa etapă cunoaşte o evoluţie aparte, marcată, la orizonturi cronologice diferite, de grupe culturale cu faze sau stiluri care individualizează descoperiri în genul celor de la Iclod, Suplacu de Barcău[20], Zău de Cîmp şi altele.

DIE ARCHÄOLOGISCHE AUSGRABUNGEN VON ICLOD

ZUSAMMENFASSUNG

Die in 1973 im Punkte *Pămîntul Vlădicii* begonnenen und ohne Unterbrechung fortgesetzten archäologischen Forschungen hatten zum Gegenstand Retungsgrabungen in der Zone des Gräberfeldes A und systematische Ausgrabungen in der Zone des Gräberfeldes B. Bis jetzt wurden untesucht 40 Gräber im Gräberfeld A und 25 im Gräberfeld B, sowie 20 Komplexe, davon 15 in der Siedlung B.

Stratigraphische und chronologische Bemerkungen. Wegen der sehr weiten Ausdehnung der Station, ist die allgemeine Stratigraphie das Ergebnis einer Kombination der Beobachtungen vertikaler Stratigraphie in den einzelnen Punkten. Die Bewohnung beginnt in der Zone B, wo sich die frühesten Materiale vorfinden. Es folgen die Gräbergruppen Ost-West in den Gräberfeldern A und B, denen die Wohnschichten in den Zonen B und C entsprechen. Weiters folgen die Gräber Nord-Süd in den Graberfeldern A und B und die letzten Schichten der Zonen A—C.

Die Tonware aus den unteren Schichten ist von besserer Machart als diejenige der oberen Schichten. Die vorherrschenden Farben sind ziegelrot, in den oberen Schichten aber sind braune Tönungen verbreitet und die Mischung ist mehr sandig. Die Gefäßformen sind: das Zilindrische Gefäß, das Gefäß mit „S" — Profil, die Fu schale, die Schüssel, die Terrine und andere. Die Verzierung besteht aus den von Ritzlinien und mit Punkten ausgefülltdn Bändern, aus den rhomben — und zickzackförmigen Zeichen In Inneren sind die Gefässe mit breiten, vollen oder schraffierten Bändern in der Kreuzform bemalt. Zwischen den Armen des Kreuzes gibtes schraffierte Dreiecke oder Mäander. Selten ist die äußere Bemalung.

Neben der Tonware wurden zahlreiche Gegenstände gefunden: Beile und Meißel aus geschliffenem Stein, Klingen und Schaber aus Silex und Obsidian, Mühlen und Stössel aus Stein, Nadeln und Spateln aus Knochen.

Die Ausgrabungen von Iclod in Verbindung mit den Forschungen von Zaul de Cimpie, Suplacul de Barcău, Cluj-Napoca (in mehreren Punkten) bestimmen die Gruppe Iclod als die späte Etappe eines in der mittleren und späten Jungsteinzeit in Nord — und Mittelsiebenbürgen entwickelten Kulturkomplexes. Dieser Kulturkomplex hat in seiner letzen Etappe eine besondere Entwicklung, gekennzeichnet durch Kulturgruppen, Phasen oder Stillarten in verschiedenen Kulturhorizonten, welche Entdeckungen in Art derer von Iclod, Suplacul de Barcău und Zaul de Cimpie bestimmen.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Iclod. Plan des Friedhofes B.

Abb. 2. Iclod. 1.Grab 13, Friedhof B; 2: die Gräber 38—39, Friedhof A; 3. Profilsegment mit Stratigraphie; 4. Skitze der neolithische Siedlung von Iclod.

Abb. 3. Iclod B. 1, 5 Schnit 7 mit Gruben von G. 19—22. Wohnung 8; 3. Inventar des Grabes 19; 4. G. 22.

Abb. 4. Iclod B. 1—2 Schnit 8, G. 23, Wohngrube 14 und Graben; 3 Schnit 9, Wohngruben 15; 4 Schnit 8, G. 24 und Graben; 5 Inventar des Grabes 25.

Abb. 5. Iclod. 1—8, 16. Werkzeuge aus Silex; 9—12 geschiffene Beile. 13—14. Sauglöffel. 15, 17—21. Keramik aus der Siedlung B.

Abb. 6. Iclod. Friedhof B. Bemalte Keramik.

Abb. 7. Iclod. Friedhof B. Eingeritzte Keramik.

Abb. 8. Iclod. Siedlung B. 1—3, 6—8, 10—15. Keramik, 4 Henkel; 5 Beinkamm; 9 statistisches Verhältnis der Gefäßformen nach der Tiefe.

[20] D. Ignat, ActaMN, 14, 1977, p. 13—21; idem, Materiale, 11, 1979, p. 45—54.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele săpăturilor arheologice de la Radovanu (jud. Călăraşi)

EUGEN COMŞA

Cercetarea complexului neolitic din faza de tranziţie de la cultura Boian la cultura Gumelniţa, din punctul „La Muscalu", situat la capătul de vest al Văii Coadelor, de lîngă localitatea Radovanu (jud. Călăraşi), a continuat şi în 1980, în două sectoare: în cuprinsul aşezării înalte şi în zona necropolei.

În cadrul staţiunii, activitatea s-a concentrat asupra zonei de nord-est, unde se află vestigiile locuinţelor de la baza nivelului 3 şi cele din nivelul 4. Acestea din urmă au fost cercetate pe porţiuni mici de teren. S-a confirmat observaţia mai veche că prima comunitate din timpul fazei de tranziţie, cînd s-a stabilit pe acest loc, a dat foc vegetaţiei ceea ce a avut drept urmare formarea unei dungi subţiri, negricioase, pe toată întinderea aşezării, deasupra stratului de humus străvechi. La baza nivelului 4 nu s-a găsit nici o locuinţă, pînă acum dezvelindu-se în cadrul acestui nivel numai cîteva aglomerări mici de lipitură arsă. Pe suprafaţa aşezării s-a delimitat peste tot nivelul 4, gros de 15—20 cm. Se pune întrebarea, nerezolvată încă, unde sînt locuinţele corespunzătoare nivelului şi dacă ele au fost de acelaşi tip cu cele din nivelurile 3—1 ale staţiunii. S-au studiat amănunţit resturile locuinţelor din nivelul 3 şi s-au strîns materiale numeroase şi felurite.

Ocupaţiile sînt cele documentate şi în campaniile precedente, dar la observaţiile mai vechi s-au adăugat unele constatări noi.

Cultivarea plantelor este atestată prin marea cantitate de paie din amestecul lipiturii, deşi nu s-au găsit boabe de grîu sau mei carbonizate. În schimb, pe un bulgare de lipitură s-a observat întipărită urma, bine păstrată, a unui spic de grîu. Faptul că astfel de amprente sînt rare pe bulgării de lipitură arsă, pe care de regulă se văd numeroase urme de paie, ne face să presupunem că oglindeşte un obicei al acelei perioade — cum de altfel s-a postulat de a se strînge mai întîi spicele de grîu şi de-abia mai tîrziu de a secera paiele. Menţionăm şi constatarea că pe mai mulţi bulgări de lipitură, descoperiţi în diferite campanii de săpături, s-au găsit imprimate urme de frunze de copac.

Creşterea vitelor juca un rol de seamă în cadrul ocupaţiilor locuitorilor aşezării. Din analiza făcută pe teren tuturor oaselor şi chiar aşchiilor descoperite rezultă că predomină oasele de bovine, cu precizarea că, de regulă, nu se găsesc oase lungi întregi, ci numai fragmente sau aşchii, apoi vertebre, mandibule şi dinţi izolaţi. Oasele de ovicaprine şi de porc sînt, proporţional, mai puţine. Remarcăm că mandibulele de porc sînt atît de la indivizi tineri cît şi de la indivizi adulţi, dovadă că nu se făcea o sacrificare selectivă, după vîrste.

S-au scos la iveală mai multe mandibule de cîine. Amintim, de asemenea, şi o descoperire mai puţin obişnuită: pe o bucată de lipitură arsă s-a păstrat, imprimată, amprenta unei labe de cîine.

Peştele. Cu prilejul săpăturilor din 1980, s-au adunat numeroase oase de peşte, mai cu seamă vertebre, cu diametrul de la mai puţin de 1 cm pînă la cîţiva cm, dar şi plăcuţe, sau oase subţiri de la coaste. Toate acestea dovedesc că peştele era adesea folosit în alimentaţia comunităţii, deşi aşezarea se află la 6—7 km de Argeş şi de bălţile Dunării.

Alte descoperiri atestă practicarea unor activităţi variate în cuprinsul aşezării. Astfel, o fusaiolă masivă „în cruce" şi o greutate rotundă de lut oglindesc practicarea **torsului** şi **ţesutului.**

Numărul uneltelor este relativ redus. Piesele de silex s-au făcut, în principal, din silex de tip „balcanic", alte tipuri de materie primă folosindu-se mai rar (sînt de menţionat numai cîteva lame late şi răzuitoare). S-au descoperit cîteva unelte din piatră şlefuită: o teslă, un toporaş plat de formă trapezoidală şi un fragment dintr-un alt topor similar, mai mare. Sînt de semnalat cîteva unelte de os: un fel de dăltiţă cu partea activă lată şi arcuită, apoi o altă dăltiţă, tot de os; cîteva împungătoare întregi şi fragmentare de os, dintre care una este lungă şi subţire. Din corn de cerb sînt executate două unelte mai mari. Una are partea activă lustruită puternic din cauza folosirii îndelungate şi partea opusă cu două faţete, ca pentru fixarea unui mîner precum şi un orificiu rotund. Cealaltă piesă are vîrful lat şi ascuţit, iar spre muchie se păstrează o parte din marginea orificiului rotund. Uneltele de corn vor fi servit ca săpăligi.

Ceramica. La modelarea vaselor s-a folosit numai pastă amestecată cu cioburi pisate mărunt. Sînt documentate, în procente diferite, trei categorii ceramice. Majoritatea fragmentelor

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

provin de la vase de *uz comun* cu pereții groși în formă de *borcan* cu corpul bombat, sau *vase piriforme*, ornamentate cu barbotină simplă ori cu vîrci regulate drepte, alteori arcuite, cu brîuri alveolare în relief și cu proeminențe felurite. Cîteva fragmente de vase au decorul alcătuit din linii incizate subțiri, radiare. S-au descoperit și *capace* plate, cu marginea alveolată.

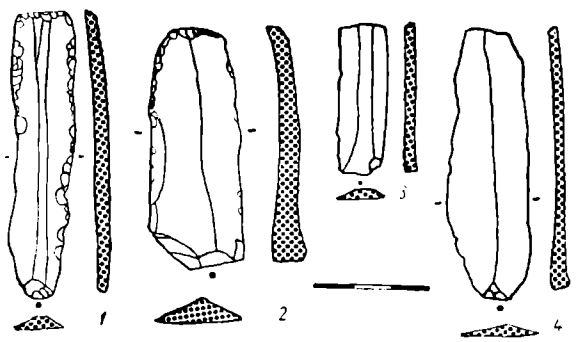

Fig. 1. Radovanu. Unelte de silex.

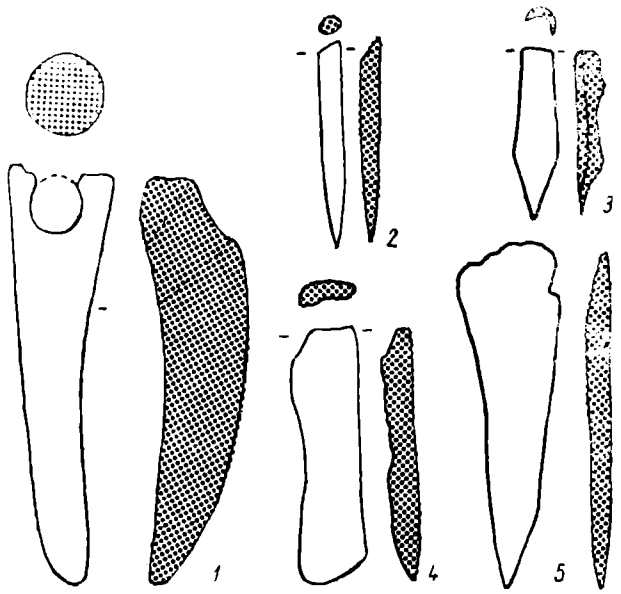

Fig. 2. Radovanu. Unelte de os și de corn.

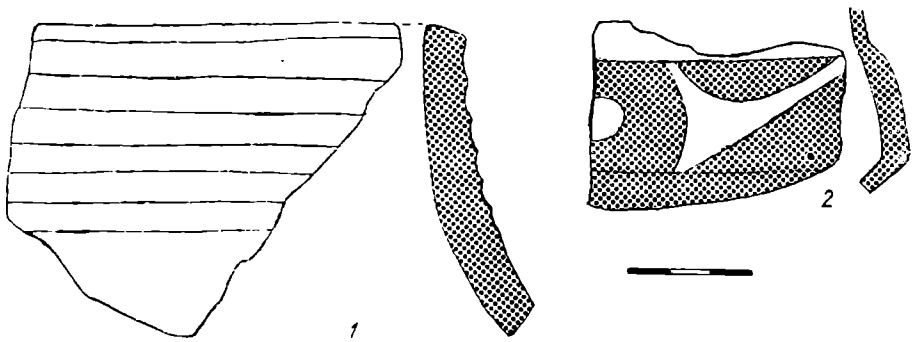

Fig. 3. Radovanu. Fragmente ceramice: 1 cu decor canelat; 2 cu decor excizat și încrustat cu materie albă.

Cea de a doua categorie ceramică este ilustrată de fragmente cu decor excizat. În majoritate ele aparțin unor *vase mari* cu corpul cilindric, cu prag (pînă la 2 cm lățime) în jurul gurii și prevăzute, sau nu, cu un picior înalt, cilindric. Decorul lor este alcătuit din suprafețe mari excizate și încrustate cu materie albă, mărginind benzi înguste sau mai late, crutate, uneori în formă de „ferăstrău". S-au găsit și fragmente de *capace* masive, cu partea inferioară scundă cilindrică și cea superioară în formă de calotă sferică, ornamentate tot prin excizie și prevăzute cu cîte o apucătoare masivă.

A treia categorie este reprezentată prin vase din pastă *fină*, cu pereții subțiri, de obicei de culoare neagră. Avem în vedere mai ales un gen de *pahare*, cu partea superioară cilindrică iar cea inferioară puțin bombată, cu suprafața de culoare neagră sau cenușie, lustruită cu grijă. Ele au buza teșită în interior și vopsită cu ocru roșu, crud. Mai rare sînt *suporturile cilindrice* cu marginea lățită. Prin forma marginii ele se deosebesc de suporturile caracteristice descoperite în nivelurile superioare ale așezării de la Radovanu.

Cioburile cu decor pictat cu grafit sînt relativ rare. Pe unul din acestea remarcăm o serie de linii late și dese. Remarcăm și cîteva fragmente de vase din pastă fină, cu buza îngroșată, pe care nu le-am întîlnit în nivelurile superioare ale complexului.

Amintim și o descoperire cu semnificație particulară: un fragment dintr-un vas din pastă fină, care la exterior a fost ars, astfel încît o parte a lui să capete culoarea roșie și o altă parte, culoarea neagră. Este o metodă specifică de ardere a vaselor, din faza mijlocie a culturii Vinča. Fragmentul poate constitui un indiciu al unor contacte, sau cel puțin al unei influențe indirecte dinspre vest, dinspre aria culturii amintite.

Tot din lut ars este și o placă plată, de formă ovală, neornamentată. În cursul săpăturilor, în locuința nr. 3 a nivelului 3, sub dărîmăturile pereților, s-au dezvelit cîteva vase sparte pe loc, întregibile, și fragmentele unui suport paralelipipedic.

Nu s-a descoperit nici un obiect de aramă.

O atenție deosebită s-a acordat resturilor de

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

locuințe din nivelul 3, dezvelindu-se bucățile mari de lipitură din pereții locuinței nr. 2. Fiind prăbușite într-o adîncitură de aproape 1 m, acestea s-au păstrat sub formă de fragmente de circa 50 cm diametru. Pe cîteva din ele se păstrează urme de „zugrăveală" cu roșu închis. Pe două bucăți mici de lipitură s-a găsit fățuială vopsită cu roșu crud, pe care s-a aplicat un decor pictat cu culoare albă-gălbuie, sub formă de linii paralele de cîțiva mm. Este pentru prima dată cînd în complexul neolitic de la Radovanu s-au descoperit porțiuni din fățuiala interiorului unei locuințe, fățuială cu decor pictat cu alb pe fond roșu. Mai mulți bulgări de lipitură arsă, din aceeași locuință, păstrau urme imprimate de frînghie groasă, cu care au fost legate grădelele din pereți. Pe o bucată de lipitură se observă urme de nuiele pe ambele fețe, verticale pe o parte și orizontale pe cealaltă.

Elemente nu tocmai comune se observă în cuprinsul locuinței nr. 3, din același nivel. Pe podeaua-platformă, lîngă latura de est, se aflau resturi din soclul masiv al cuptorului. Lîngă colțul de nord-vest al locuinței s-a dezvelit fățuiala mozaicată a unei vetre rotunde, cu partea din mijloc puțin bombată.

Lîngă latura de nord a locuinței s-a trasat o suprafață și s-a realizat un profil. În dreptul mijlocului laturii s-a delimitat clar o groapă cu diametrul de 1,50 m și adîncimea de 1 m. Apreciem că groapa a fost folosită curînd după construirea locuinței, deoarece o margine a vetrei amintite s-a „prelins" puțin spre groapă. Ulterior, aceasta a fost astupată și deasupra ei s-a continuat platforma, dar lipitura în dreptul gropii are o structură și o culoare puțin deosebită față de rest. Groapa, care conține pămînt de culoare cenușie, nu a fost încă golită.

Tot în locuința nr. 3, în jumătatea ei de nord, puțin la vest de axul lung, s-a observat o bucată de lipitură arsă, cu suprafața arcuită, ca și cum ar proveni dintr-o coloană. Piesa a fost ridicată. În secțiune ea are forma plan-convexă. Pe partea opusă arcuirii sînt imprimate urme de trunchiuri despicate. Credem că peisa a fost fixată ca o semicoloană pe un perete.

Printre materialele ceramice se afla și o apucătoare fragmentară, în formă de căsuță. Acoperișul era redat în două ape, cu înclinare de 45°.

În cursul săpăturilor s-a scos la iveală o singură figurină feminină de lut ars, fragmentară, din care s-a păstrat numai corpul, fără cap, cu o porțiune de mînă. Menționăm și un picior de vas sau de figurină, deformat de foc. Este partea de jos a piciorului, cu laba.

Săpăturile din cuprinsul nivelului 3 au dus și la o altă descoperire interesantă. În intervalul dintre locuințele nr. 1 și 2, la −0,90 m, sub nivelul celei din urmă s-a dezvelit un schelet de copil micuț, chircit pe partea stîngă, fără inventar.

În cadrul necropolei s-a găsit încă un schelet de adult, probabil de femeie bătrînă, tot în poziție chircită, pe partea stîngă, fără inventar.

După cum am arătat, așezarea în discuție datează din timpul fazei de tranziție la cultura Gumelnița, iar dacă ținem seama de elementele specifice menționate, complexul poate fi atribuit etapei Spanțov.

RÉSULTATS DES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE RADOVANU

RÉSUMÉ

À Radovanu on a continué d'étudier les restes des habitations, qui se trouvent à la base du niveau no 3. Une de ces habitations a eu les parois peintes avec des lignes blanches sur un fond rouge. Les boules du collage provenant de cette habitation portent sur le dos les éstampages des cordes avec lesquelles ont été liées les branches aux pieux qui ont constitué le squelette des parois. Dans une autre habitation on a trouvé une demicollone en argile.

Entre les habitations no 1 et 2 du 3 ème niveau a été découvert le squelette d'un petit enfant (Infans I). Dans la nécropole néolithique a été trouvé encore un squelette appartenant probablement à une femme bien agée, accroupi sur la partie gauche.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Radovanu. Outils en silex.

Fig. 2. Radovanu. Outils en os et en corne.

Fig. 3. Radovanu. Fragments céramiques: 1 à décor cannélé; 2 à décor excisé et incrusté avec matière blanche.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele săpăturilor de salvare de la „Măgura Cuneștilor"

EUGEN COMȘA

„Măgura Cuneștilor", o așezare de tip tell, se află așezată pe marginea terasei Dunării, la periferia sudică a satului Cunești, com. Grădiștea, jud. Călărași.

Măgura a atras atenția arheologilor cu șase decenii în urmă, cînd, în cursul primului război mondial, Leo Frobenius a efectuat săpături în cuprinsul așezării. Materialele descoperite atunci au fost expediate la Berlin și nici pînă azi nu au

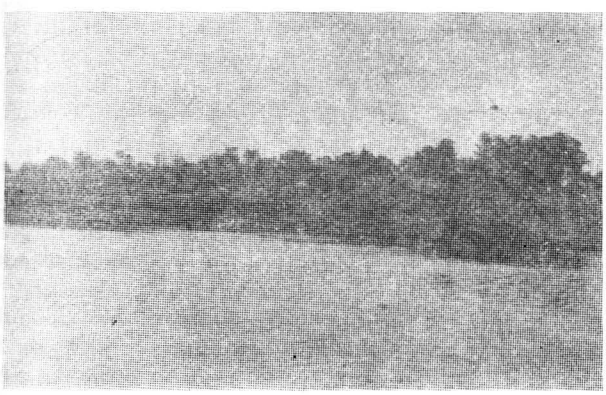

Fig. 1. „Măgura Cuneștilor". Vedere de sud-est.

văzut lumina tiparului. În 1930 cercetările au fost reluate de Dorin Popescu, care a publicat un studiu cu privire la rezultatele săpăturilor.

Cu aproximativ doi ani în urmă așezarea a revenit în atenția specialiștilor, cu ocazia unor lucrări de interes obștesc ce au distrus o mare parte din măgură. Tellul avînd o formă ovală (70×40 m), cu axul lung orientat est-vest, paralel cu marginea terasei, buldozerul a distrus în lungime o mare porțiune din pantă. Au rămas neatinse numai marginile laterale de sud și nord precum și partea de est a obiectivului arheologic. Am vizitat stațiunea în 1979 și am propus efectuarea unei săpături de salvare, care s-a și executat în 1980.

Spre deosebire de alte așezări de tip tell, măgura s-a format treptat, nu pe o prelungire a terasei sau pe o ridicătură, ci pe panta lină a terasei Dunării, în apropierea unui prival. Este posibil ca locul să fi fost ales în funcție de vreun izvor aflat în preajmă. Terenul stațiunii era accesibil din toate părțile, de aceea considerăm că așezarea a fost fortificată, probabil printr-un șanț de apărare, ce trebuie să se fi aflat la nordul ei. Dat fiind faptul că în marginea tellului, în nord, începe cimitirul actual al satului, nu am putut executa un sondaj pentru verificarea ipotezei mai sus formulate, la suprafața solului neobservîndu-se urme de șanț.

În urma buldozerului s-au putut observa două profile neregulate, paralele cu axul lung al stațiunii. Malul drept, ceva mai drept și mai lung, a permis, prin îndreptarea sa, realizarea

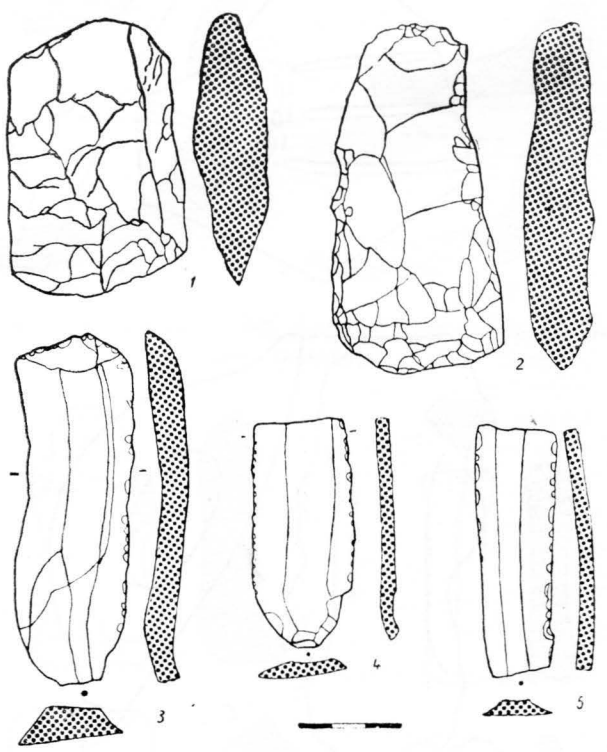

Fig. 2. „Măgura Cuneștilor". Unelte de silex aparținînd culturii Gumelnița.

unui profil stratigrafic cît mai lung posibil. La capătul vestic buldozerul pătrunsese pînă la pămîntul viu, în timp ce spre est profilul se îngusta, ajungînd la capătul carierei pînă la limita superioară a tellului. În prima etapă s-a reușit taluzarea unei porțiuni de 14 m, săpîndu-se apoi în lungul malului, la bază, pentru a se completa profilul. Dealtfel, în porțiunea cercetată, pînă la pămîntul viu mai rămăsese un strat de pămînt destul de subțire. Ulterior, pentru com-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

pletarea profilului spre est, s-a săpat în trepte o nouă porțiune, paralelă cu axul lung, pînă aproape de extremitatea răsăriteană a tellului. Menționăm că în partea de mijloc a complexului fusese săpat un șanț, larg de 3 m, perpendicular pe axul lung al stațiunii, de către Leo Frobenius sau Dorin Popescu.

Analiza profilului realizat a permis precizarea stratigrafiei așezării. Stratul de cultură, cu grosimea maximă de 3,70 m, a fost împărțit în 11 niveluri după resturile de lipitură — arsă sau nearsă — din diferite locuințe suprapuse, de vetre, de dungi de lipitură și după culoarea și compoziția solului. Pe teren se observă clar că în partea inferioară a depunerilor arheologice nivelurile sînt subțiri și se caracterizează printr-un sol cu multă argilă. Din cauza ei sau datorită vegetației din acea vreme, pe fragmentele ceramice adunate din nivelurile respective se păstrează un fel de crustă galben-verzuie specifică, așa cum se găsește și pe materialele din alte așezări similare (de ex. Glina). Nivelurile superioare sînt mai groase și pămîntul corespunzător lor conține multă cenușă. Stratul de cultură descris, în funcție de elementele specifice materialelor arheologice strînse, aparține în între-

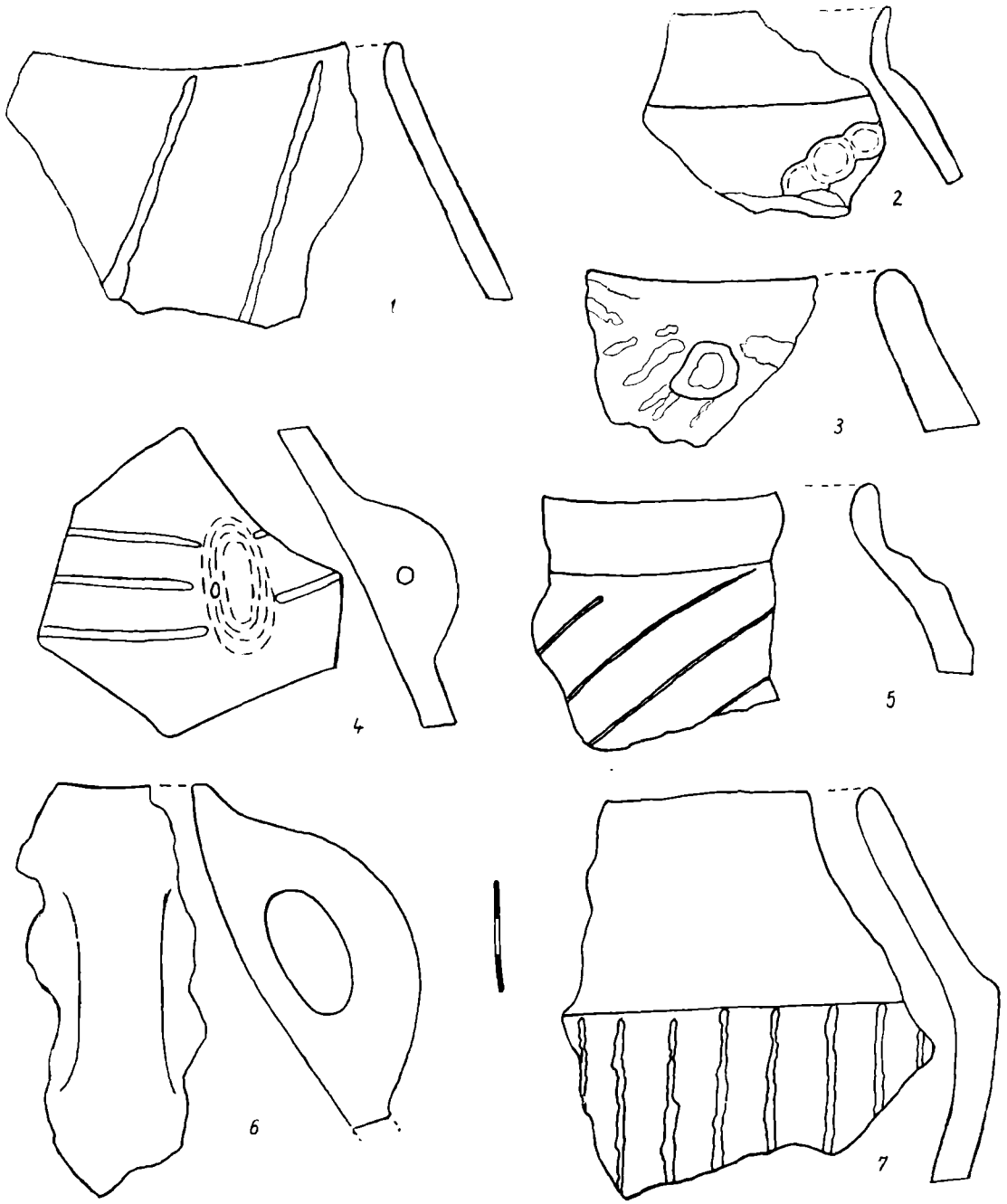

Fig. 3. „Măgura Cuneștilor". Fragmente ceramice aparținînd culturii Gumelnița.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

gine, mai multor așezări suprapuse, toate din timpul culturii Gumelnița.

Trebuie menționat că prin grija directorului școlii din sat, de pe măgură și de la poalele ei, copiii au strîns numeroase fragmente ceramice păstrate în colecția școlii. Între cioburi sînt și cîteva mai vechi. Unul provine dintr-un capac cu decor excizat, cu dungi înguste și datează sigur din timpul fazei Vidra a culturii Boian. Un alt ciob similar din același complex a ajuns la muzeul de la Călărași. În săpătura noastră nu am găsit astfel de materiale. Trebuie însă să admitem că pe terenul ocupat de stațiune se pot afla slabe urme de locuire din timpul fazei Vidra. Alte cîteva cioburi, tot cu decor scobit, provenite din cîteva capace mari, indică și existența unor vestigii din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița.

În cele ce urmează ne vom referi la observațiile făcute în cursul săpăturilor noastre.

Șanțurile au fost adîncite pînă la pămîntul viu-lut de culoare galbenă. La partea lui superioară se observă clar un strat nu prea gros de pămînt de culoare cafenie deschisă (sol de pădure), steril din punct de vedere arheologic în porțiunea cercetată. Un strat asemănător se întîlnește, de regulă, în diferite așezări formate în cursul fazei Vidra a culturii Boian (de ex. Boian A).

Prima comunitate gumelnițeană stabilită pe locul măgurii a dat foc vegetației de pe terenul respectiv și de aceea la limita dintre pămîntul viu și stratul de cultură se vede o dungă subțire negricioasă.

Întrucît materialele încă nu au fost prelucrate pe niveluri, fiind vorba de aceeași cultură, vom expune în acest raport numai datele de ansamblu.

Observațiile referitoare la ocupații sînt încă puține. Sînt indicii privind: cultivarea plantelor, creșterea vitelor, vînătoarea, pescuitul și culesul.

Practicarea *cultivării plantelor* este oglindită prin marea cantitate de paie ce se observă în lipitura de lut arsă și nearsă. Nu s-a găsit nici un bob de grîu sau de altă plantă. Sînt fragmente, se pare, din unelte de corn folosite ca săpăligi și bucăți din cîteva rișnițe.

S-au adunat toate oasele de animale. Între ele predomină cele de bovine (amintim un corn nu prea lung, gros la bază), urmează într-un procent ridicat cele de porc, apoi de ovicaprine. În legătură cu oasele de porc s-a făcut constatarea că toate mandibulele găsite provin de la indivizi adulți. Este deci evidentă o sacrificare selectivă a lor. S-au găsit și o serie de oase de cîine.

Indiciile referitoare la practicarea *vînătorii* sînt mai puține. S-au adunat cîteva mandibule masive și colți mari pe care-i atribuim mistreților. Cîteva oase mari de la un ierbivor deosebit sînt probabil de cerb. În general, oasele și coarnele de cerb sînt rare. Mai amintim oasele unui rozător și bucăți din carapace de broască țestoasă.

În cursul săpăturilor s-au strîns și cîteva oase de pește și numeroase valve de scoică. Menționăm că la baza nivelului 4 pe o anumită porțiune din profil, numărul fragmentelor din astfel de valve este foarte mare.

Uneltele sînt reprezentate prin piese de: silex, piatră, os, corn și metal.

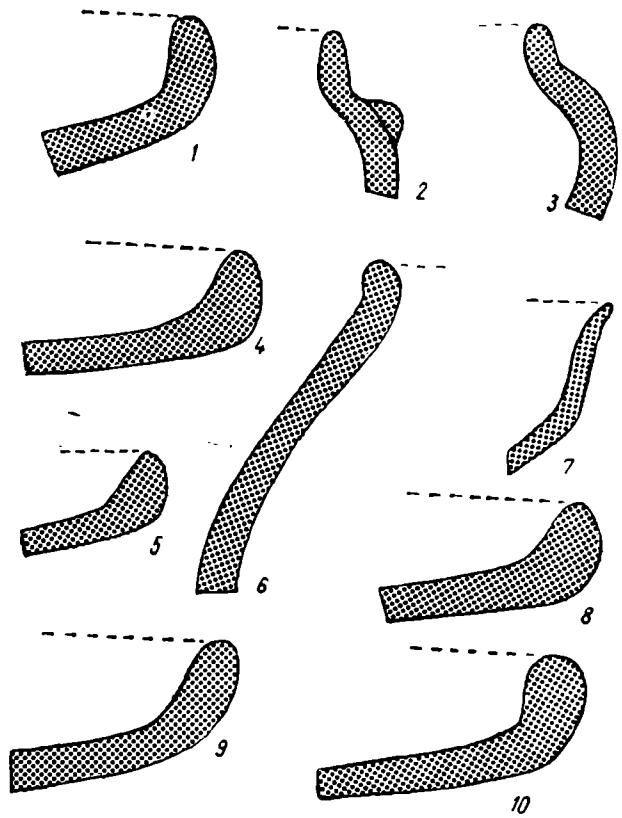

Fig. 4. „Măgura Cuneștilor". Profile de vase aparținînd culturii Gumelnița.

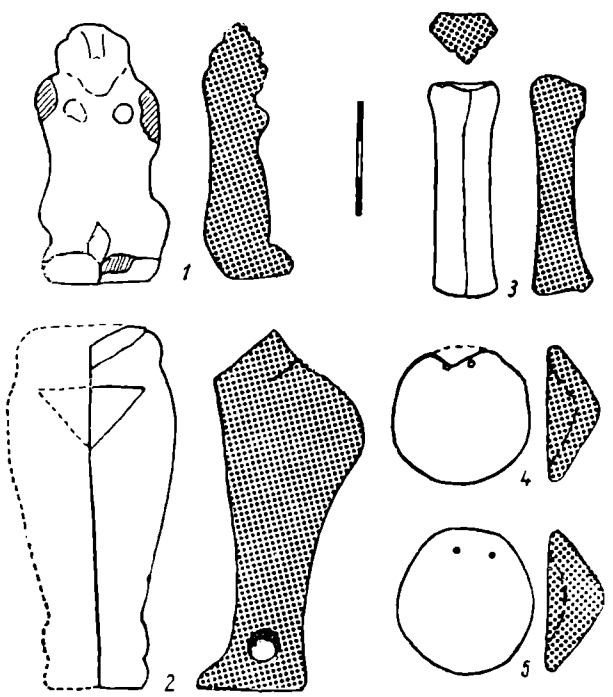

Fig. 5. „Măgura Cuneștilor". 1, 3 figurine antropomorfe de lut; 2 figurină antropomorfă prismatică de os; 4, 5 pandantive de lut.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Membrii comunităților gumelnițene de la Cunești, documentate în nivelurile inferioare, au folosit mai ales silex de tip „balcanic". În schimb, cei din nivelurile superioare au utilizat, de obicei, un tip de silex deosebit, de culoare cenușie și mai rar silexul „balcanic". S-au strîns din săpătură și din malurile așezării cîteva zeci de piese diferite. Majoritatea sînt lame, unele pînă la 15 cm lungime. Urmează seria răzuitoarelor, lucrate pe așchii alese anume sau pe extremități de lame late. Mai amintim cîteva dăltițe și un percutor. S-a găsit și un vîrf de suliță, de formă triunghiulară, aproape echilateral, retușat neglijent. O singură piesă provine, probabil, din muchia unui topor ciocan de rocă dură.

Cele cîteva unelte de os, în principal sule, s-au lucrat din așchii sau din oase mai mari. Cornul de cerb a fost folosit la realizarea cîtorva unelte, găsite fragmentare, din piese perforate, utilizate poate ca săpăligi. Tot din corn este și un fel de suvac.

La baza nivelului superior, în partea de est a tellului s-a descoperit o sulă masivă de aramă și puțin mai adînc, în al treilea nivel, resturile unui alt obiect mic, măcinat aproape în întregime. Este un fragment mic verde, poate dintr-o sulă din care a rămas un fir subțire de metal pe mijloc.

Rîșnițele sînt puține și provin din piese mari. Piatra pentru confecționarea lor se aducea de la sud de Dunăre.

În cursul săpăturilor s-au adunat numeroase fragmente ceramice. La modelarea vaselor s-a folosit, în general, pastă amestecată cu cioburi pisate mărunt. Sînt documentate două categorii ceramice: de *uz comun* și din pastă *fină*. Procentual ele sînt aproape egale.

Din prima categorie fac parte: borcanele cu corpul bombat și cu buza răsfrîntă sau în prelungirea pereților. Ornamentarea lor este feluri tă: prin brîuri alveolare, în relief, prin vîrci neregulate sau regulate (verticale sau oblice), paralele, prin proeminențe. Atrage atenția un fragment cu adînciturі „în fagure" ca pe vasele culturii Sălcuța. Amintim și castroanele cu diametru mare. Mai rare sînt vasele cu partea de sus tronconică, prevăzute cu cîte două torți masive, de la buză la mijloc. O formă curioasă este reprezentată de un fel de castron adînc tronconic cu un fel de prag în interior, pentru sprijinirea capacului.

Sînt și o serie de fragmente de capace masive, în formă de calotă sferică, cu apucători, similare celor din faza Jilava.

Forma reprezentativă pentru categoria de vase din pastă fină este strachina scundă și largă, cu numeroase variante, cu suprafața lustruită. Pe cîteva cioburi s-au păstrat urme de decor pictat cu grafit. Din aceeași categorie sînt vasele cu decor din caneluri largi. Merită o atenție deosebită un ciob de vas bitronconic, cu partea de mijloc arcuită, ornamentat cu paranteze făcute cu o valvă de scoică.

În șanțurile săpate au fost secționate sau numai atinse resturile mai multor locuințe, toate de suprafață. O caracteristică a lor este aceea că ele nu au fost distruse prin foc ci fiind părăsite s-au ruinat. Din ele s-au păstrat podinele de pămînt bătătorit, alcătuite din mai multe straturi subțiri de lut, alternînd cu cenușă și bucățele de cărbune. Deasupra podinelor, în fiecare caz, s-a găsit un strat de 15 cm grosime de lipitură de lut, nearsă, de culoare verzuie, amestecată cu multe paie. La baza celui de al doilea nivel (de jos în sus), pe o porțiune mică, au fost atinse resturile unei locuințe, tot de suprafață, dar distrusă prin foc. Rămășițele ei nu s-au secționat, ci s-au lăsat pe loc pentru a fi cercetate.

Două apucători de capac, fragmentare, în formă de căsuță, indică unele caractere specifice ale locuințelor neolitice. Acoperișul era în două ape, cu pantele de 45° și cu căpriorii de la margine cu extremitățile de sus prelungite. Dispunem și de unele date despre mobilierul vremii. Întîmplător s-a găsit un scăunel miniatural, cu patru picioare, cu tăblia pătrată și speteaza ruptă. Se cuvine subliniat că în dreptul celor două margini laterale ale tăbliei, în spate, puțin mai jos este redată cîte o proeminență mică, dovadă a îmbinării părților componente ale scaunului prin metoda „cepului". În marginea așezării s-a găsit și un alt scăunel micuț, redînd unul masiv, din butuc, cu partea de jos aproape cubică și cu speteaza la partea superioară în unghi.

În profilul mare se vedeau părți din mai multe vetre izolate sau suprapuse. Este vorba de vetre simple, compuse dintr-un strat de lipitură de lut fin cu suprafața fățuită, fără alte amenajări în jur.

Plastica este slab reprezentată printr-un fragment de figurină, înfățișînd o femeie îmbrăcată într-o rochie lungă pînă la glezne și largă la poale. Țesătura era ornamentată cu benzi verticale, late, cu suprafața hașurată, alternînd cu benzi netede. Amintim și un fragment de figurină zoomorfă, din care s-a păstrat numai o labă cu trei degete.

Materialele descoperite cu prilejul săpăturilor de salvare și strînse din malurile „Măgurii Cuneștilor" permit să ajungem la concluzia că pe terenul așezării sînt slabe urme de locuire din timpul fazei Vidra și a fazei de tranziție. Locuirea propriu-zisă este reprezentată prin cele 11 niveluri aparținînd culturii Gumelnița. Cele mai vechi urme ale culturii sînt indicate prin cîteva cioburi cu decor de tradiție Boian și prin fragmentul ornamentat cu paranteze, care dovedesc că începuturile tellului s-au înfiripat în cursul fazei Sultana (=Gumelnița A 2). Alte fragmente ceramice găsite în săpătură, constituie argumente pentru datarea sfîrșitului așezării în timpul fazei Jilava (=Gumelnița B 1), printre altele ne referim la fragmentul de figurină feminină cu rochie lungă și la figurina de os găsită de Dorin Popescu, ambele fiind specifice fazei menționate. Se cuvine făcută pre-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

cizarea că locuirea pe măgură a încetat înainte de pătrunderea în regiune a comunităților culturii Cernavoda I. Pe măgură s-au mai găsit, cu totul izolate, cîteva fragmente ceramice getodacice și un cimitir feudal tîrziu.

RÉSULTATS DES FOUILLES DE SAUVETAGE DE „MĂGURA CUNEȘTILOR"

RÉSUMÉ

Pour sauver une partie des materiaux et pour préciser la stratigraphie du tell „Măgura Cuneștilor", on a réalisé un profil du 14 m, dans la partie centrale de cette agglomération. La hauteur du profil mesure 3,70 m. On a observé 11 niveaux. Les habitations ont plancher en terre frayé. À la base du niveau no 2 on a répéré des restes d'une habitation qui à été détruite par un incendie.

D'après les materiaux récoltés ce complexe appartient à la culture Gumelnitza.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. „Măgura Cuneștilor". Vue du Sud-Est.

Fig. 2. „Măgura Cuneștilor". Outils en silex appartenant à la culture Gumelnitza.

Fig. 3. „Măgura Cuneștilor". Fragments céramiques appartenant à la culture Gumelnitza.

Fig. 4. „Măgura Cuneștilor". Profils des vases appartenant à la culture Gumelnitza.

Fig. 5. „Măgura Cuneștilor". 1, 3 figurines anthropomorphes en argile cuite; 2 figurine anthropomorphe prismatique en os; 4,5 pendantifs en argile cuite.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din așezarea cucuteniană de la Bereşti „Dealul Bulgarului" (jud. Galați)

ION T. DRAGOMIR

În vara anului 1980 colectivul științific al Muzeului județean de istorie Galați a întreprins săpături arheologice pe teritoriul orașului Bereşti, în punctul numit „Dealul Bulgarului", într-o așezare eneolitică specifică culturii Cucuteni, faza A[1]. Stațiunea arheologică fusese descoperită de către subsemnatul încă din anul 1960, cu prilejul săpăturilor efectuate la „Bîzanu", punct situat pe raza aceleași localități[2]. Sub aspect geomorfologic, așezarea cucuteniană de pe „Dealul Bulgarului" se integrează structural în podișul Bîrladului inferior, fiind situată la extremitatea sudică a dealurilor Tutovei[3], mai exact, la periferia nord-vestică a orașului, în imediata apropiere a drumului ce duce de la Bereşti la Pleșa-Bîrlad.

La piciorul „Dealului Bulgarului", orientat aproximativ N—S, unde pîrîul Chineja își adună apele din mai multe izvoare cristaline, se află un adevărat zăvoi, pitoresc împădurit cu salcie și salcîm, reprezentînd condiții naturale deosebit de prielnice pentru dezvoltarea acelor populații eneolitice cucuteniene, care au dăinuit pe aceste meleaguri cu mai bine de 5000 de ani în urmă (fig. 1/1).

Vatra acestei așezări a fost afectată de lucrările agricole, în afară de coasta vestică a dealului care este plantată cu viță-de-vie. De menționat este faptul că în această zonă stațiunea arheologică a fost aproape complet distrusă din cauza arăturilor adînci cu tractorul.

Pe baza trăsăturilor sale structurale, așezarea se înscrie în categoria așezărilor de tip cucutenian, caracterizate prin plasarea lor în locuri dominante, cu vizibilitate la mari distanțe, situate în apropierea izvoarelor și apărate natural de pantele relativ abrupte.

Săpăturile arheologice de la Bereşti, punctul „Dealul Bulgarului", din vara anului 1980, au urmărit un dublu scop și anume: verificarea ariei de răspîndire a culturii Cucuteni, faza A, în regiunea de sud a Moldovei — și îmbogățirea patrimoniului cultural național al Muzeului județean de istorie Galați cu noi și interesante obiecte arheologice de esență cucuteniană, care, după cum se știe, au darul de a face cît mai atractive expozițiile muzeale.

Săpăturile au constat din trasarea a două secțiuni (S_1 și S_2), paralele cu spalierul viței-de-vie, la un metru distanță de el, axate longitudinal către periferia vestică a așezării, pe coama dealului și orientate NNV—SSE. Sînt lungi de 50 m și late de 2 m, în suprafață totală de 200 m² (fig. 1/2—3), la care trebuie adăugate și micile casete afectate celor trei gropi menajere (a, b, c), în suprafață de 4,85 m², surprinse tangent în profilele celor două secțiuni (fig. 1/2—4). Adîncimea secțiunilor a pătruns pînă la stratul de pămînt galben, steril din punct de vedere arheologic, oscilînd între —0,75 m —0,95 m, bineînțeles în afara gropilor menajere, unde s-a atins —1,35 m —1,75 m adîncime.

Stratigrafia. Profilul stratigrafic al săpăturilor întreprinse în cadrul așezării eneolitice de la Bereşti se prezintă astfel:

1) La suprafața solului arabil, negru-cenușiu, gros de 0,25 m—0,40 m, se găsesc numeroase urme de locuire umană străveche, reprezentate de bolovani de chirpic ars, cu impresiuni de păioase și de multă arsură, de fragmente ceramice cucuteniene, arse la roșu-cărămiziu, de pietre de rîu și de fragmente de rîșniță primitivă de mînă, de oase de animale domestice și sălbatice, precum și de alte materiale arheologice, dislocate de muncile agricole, întrucît stratul de cultură materială se găsește relativ la mică adîncime față de nivelul actual al solului.

2) La baza solului vegetal se află stratul de pămînt cafeniu-argilos, gros în medie de 0,35 m—0,40 m, reprezentînd stratul arheologic de cultură materială eneolitic, specific culturii Cucuteni, faza A.

3) Urmează stratul de pămînt galben cu concrețiuni calcaroase, steril din punct de vedere arheologic, evident, în afară de existența celor trei gropi menajere cucuteniene (a, b, c), care au pătruns adînc în pămîntul galben.

Locuințele. În stadiul actual al cercetărilor nu putem aminti decît de descoperirea parțială

---

[1] Săpăturile arheologice de la Bereşti, punctul „Dealul Bulgarului", au fost conduse în anul 1980 de către Ion T. Dragomir, muzeograf principal la Muzeul județean de istorie Galați, responsabilul șantierului. Cu prilejul acestor săpături am primit un real sprijin, atît din partea tov. Cristofan, directorul liceului din Bereşti, cît și a tov. Ion Trif Pleșa, directorul Casei de cultură — Bereşti, cărora ținem să le aducem mulțumirile noastre și pe această cale.

[2] Ion T. Dragomir, Danubius, 1, 1967, p. 48—49.

[3] *Monografia geografică a Republicii Populare Române*, I, 1960, p. 676.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

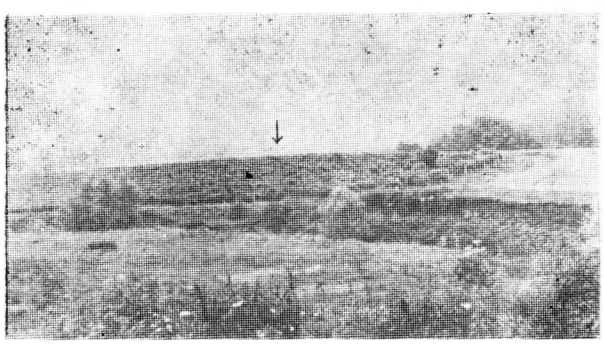

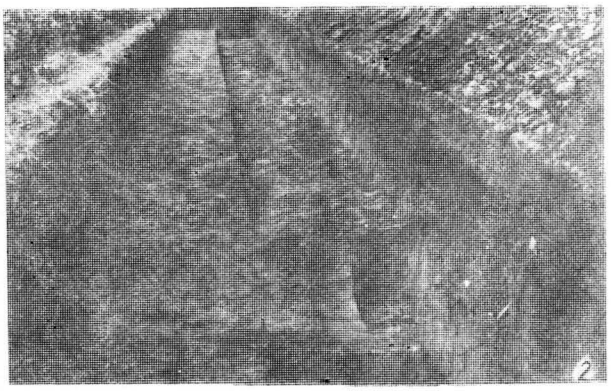

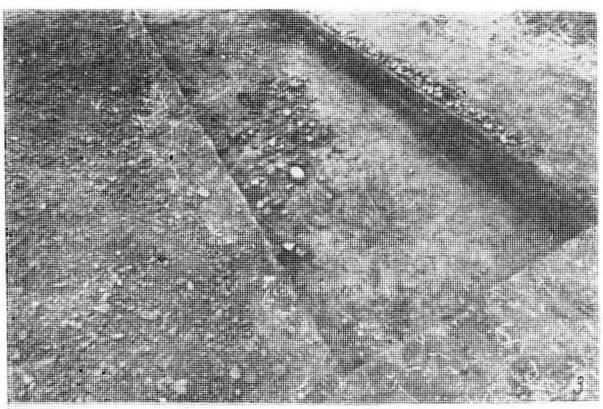

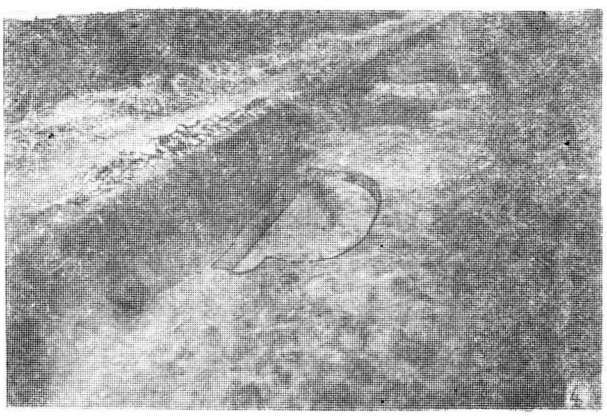

Fig. 1. Bereşti „Dealul Bulgarului". Aspecte fotografice de pe şantierul arheologic. 1 vedere generală a aşezării Cucuteni, faza A; 2 traseul şanţului 1; 3—4 traseul şanţului 2.

a unei locuinţe cucuteniene de suprafaţă (Loc. nr. I), surprinsă în capătul de NNV al S_2, pe o lungime de 6 m (fig. 1/3). Este vorba de descoperirea a numeroşi bolovani de chirpici arşi, masaţi cu impresiuni de păioase în compoziţia pastei şi urme evidente de lemnărie, reprezentînd resturi de pomosteală din pereţii locuinţei, precum şi de multe fragmente ceramice cucuteniene, arse la roşu-cărămiziu, sau la cenuşiu de diferite nuanţe, amestecate printre chirpici, dar mai ales, răspîndite în afara acestora, fapt ce ne determină să emitem ipoteza potrivit căreia aceste urme ar reprezenta latura de vest a suprafeţei locuinţei sus amintite. În sprijinul acestei ipoteze pledează nu numai materialele citate, ci însăşi prezenţa acelor fragmente de vase ceramice de uz comun, a vasului cucutenian întreg, răsturnat cu gura în jos, avînd evidente urme de pictură, precum şi uneltele de silex şi de piatră şi-n special, frecătoarele şi fragmentele de rîşniţă primitivă de mînă, găsite în jurul locuinţei (fig. 1/3). Desigur, aceste obiecte descoperite *in situ* fac parte din inventarul locuinţei de suprafaţă nr. I, situaţie perfect identică cu majoritatea locuinţelor de tip Cucuteni, faza A, fără să putem preciza deocamdată dacă avem de-a face cu o locuinţă prevăzută cu platformă sau nu, deoarece suprafaţa de chirpici degajată este de mici dimensiuni (fig. 1/3).

Vetre. Deşi pe traseele celor două mari secţiuni nu s-a descoperit nici o vatră de foc sau de cuptor *in situ*, totuşi, astfel de fragmente sau bucăţi de vetre de foc, cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de „mozaic de vatră" avînd partea superioară albicioasă şi cea inferioară roşie-cărămizie, s-au găsit destul de multe atît izolat, cît mai ales, depozitate în cele trei gropi menajere cucuteniene, şi-n deosebi în groapa C. Aici numărul lor era neobişnuit de mare, iar unele dintre bucăţile de mozaic se îmbinau, reconstituindu-se, ceea ce înseamnă că aparţineau aceleiaşi vetre de foc.

Gropi menajere. Pe traseele celor două secţiuni (S_1—S_2) s-au descoperit trei gropi menajere numerotate cu literele A, B, C. Groapa A a fost surprinsă pe traseul S_1, între metrul 18—20 (fig. 1/2), iar gropile B şi C, pe traseul S_2, către capătul de SSE (fig. 1/4). Groapa B este situată între metrul 44,60—46,15, iar groapa C, între metrul 41,35—44,70. Privite în profil, acestea au forma unor alveolări de mari dimensiuni, gura circulară sau ovală, larg deschisă, în diametru, de 1,50 m, 2,20 m şi 3 m şi fundul uşor concav. Sînt săpate de la baza solului vegetal şi pătrund în stratul de pămînt galben, la —0,75 m —1,20 m —1,60 m, de la nivelul solului actual. Pămîntul de umplutură al acestor gropi menajere, de culoare cafenie închisă, uneori de aspect compact, alteori friabil, amestecat cu multă cenuşă, conţine o întreagă varietate de obiecte caracteristice culturii Cucuteni, faza A, reprezentînd veritabile depozite de materiale arheologice, bine conservate, ne referim în special la calităţile de păstrare ale ceramicii pictate cucuteniene, mult

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

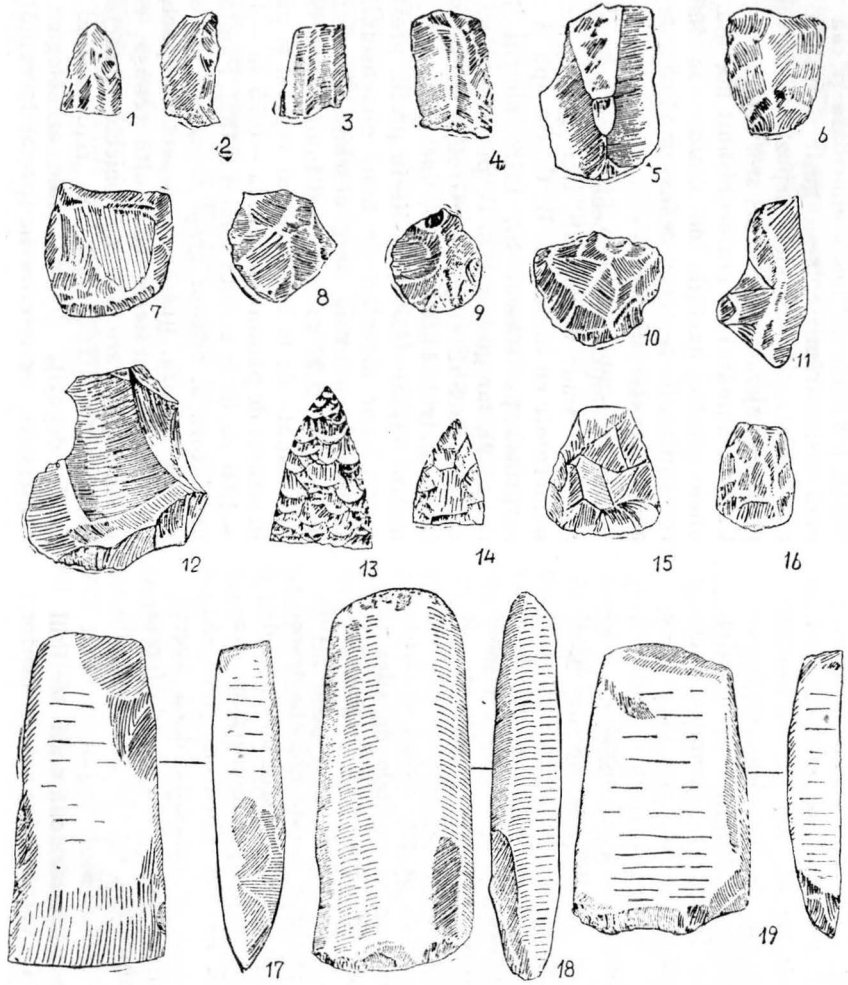

Fig. 2. Bereşti „Dealul Bulgarului". Unelte cucuteniene: 1—16 de silex; 17—19 de piatră; 1—4 lame; 5—10 gratoare; 11—12 aşchii; 13—16 săgeţi; 17—19 topoare de marnă alb-gălbuie (Scara: 1/1).

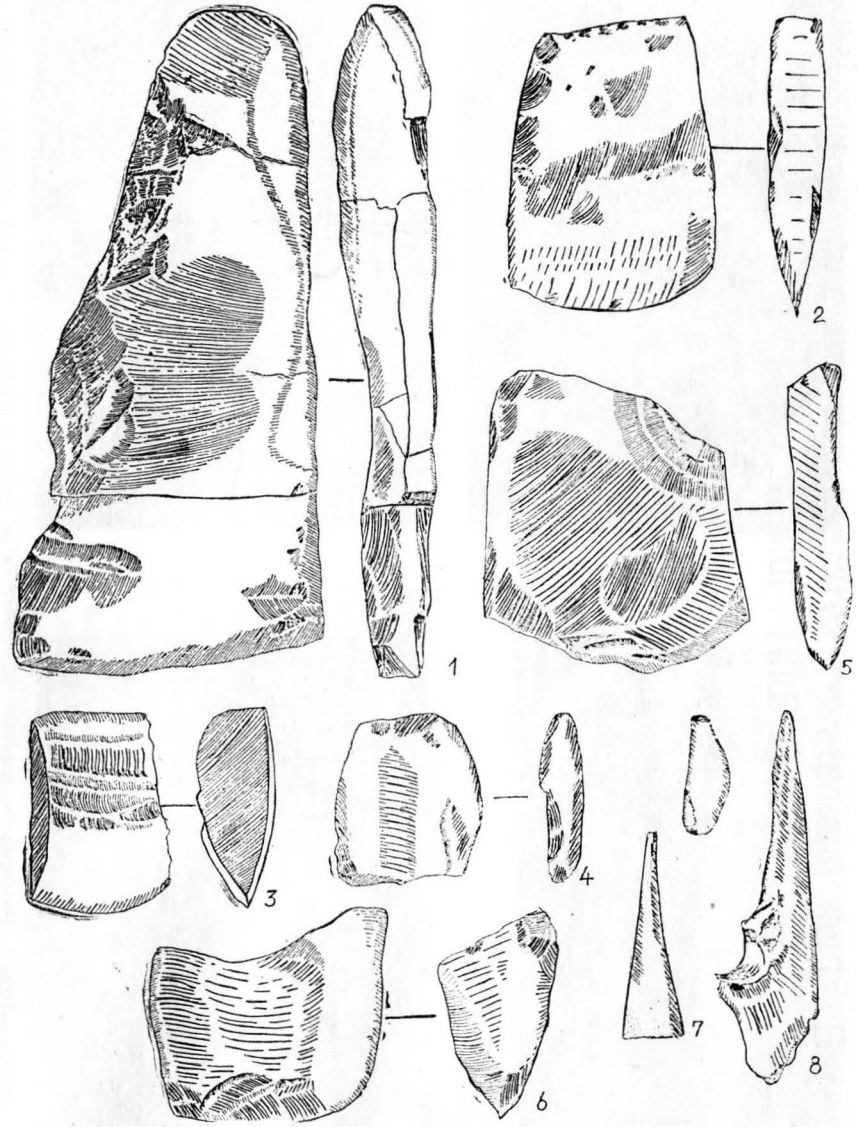

Fig. 3. Bereşti „Dealul Bulgarului". Unelte cucuteniene de piatră şi os: 1 — 6 topoare întregi şi în stare fragmentară de marnă; 7—8 sule de os.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

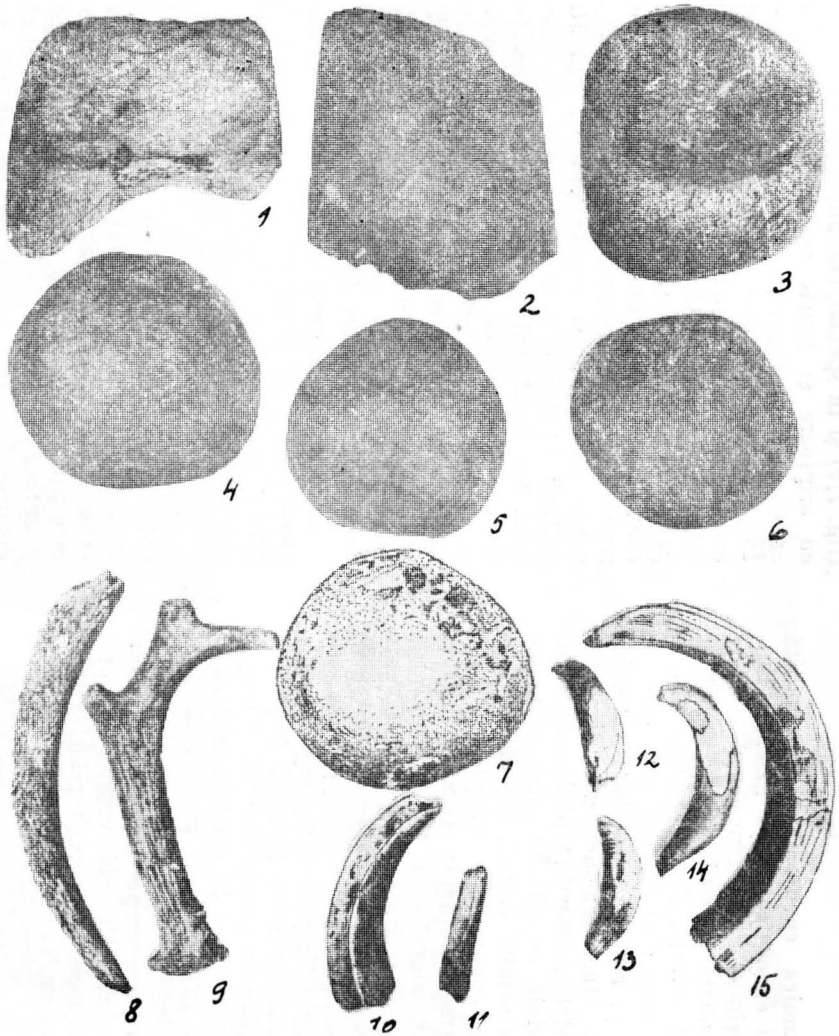

Fig. 4. Bereşti „Dealul Bulgarului". Diferite obiecte cucuteniene. 1—2 fragmente de topoare de marnă; 3—7 frecătoare de rişniţă primitivă de mînă; 8—9 coarne de cerb cu urme de utilizare; 10—15 colţi şi dinţi de mistreţ.

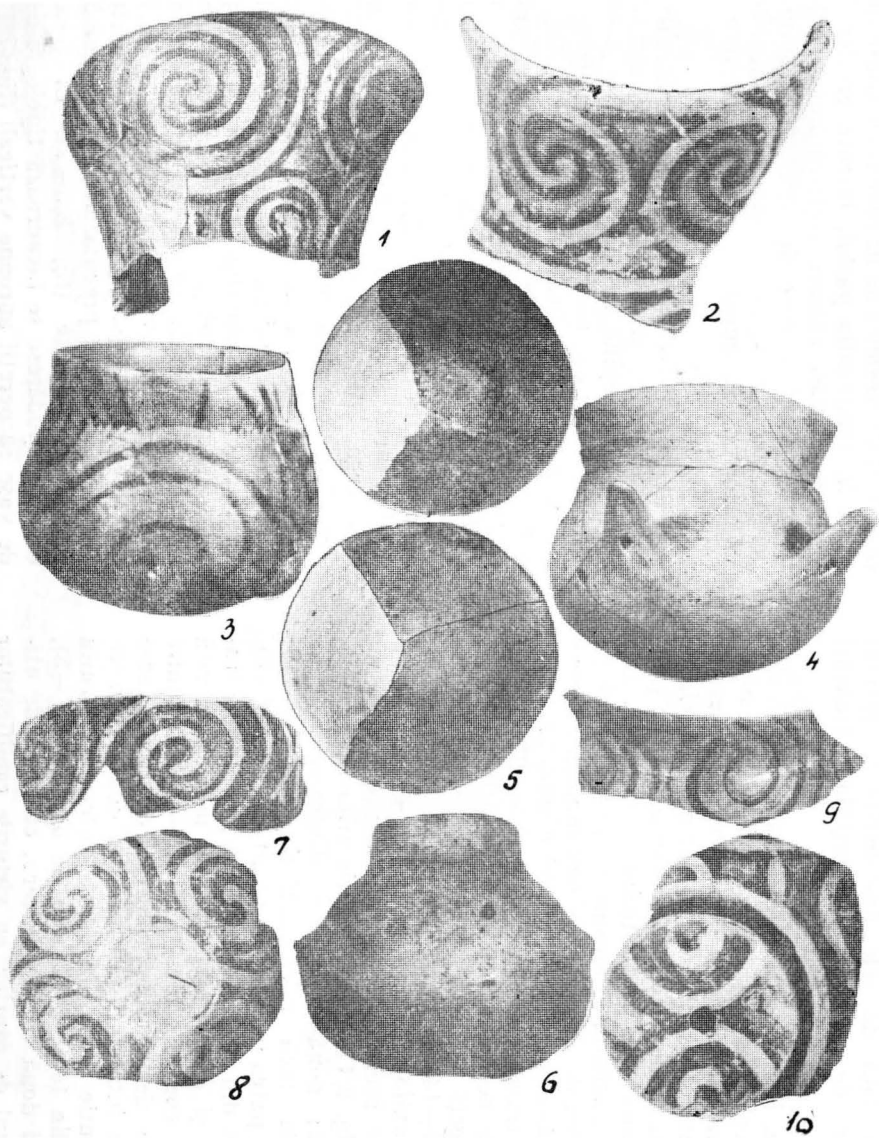

Fig. 5. Bereşti „Dealul Bulgarului". Ceramică tricromă de bună calitate, specifică culturii Cucuteni, faza A.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

superioare față de cele descoperite în mediul locuințelor de suprafață, aparținînd aceleiași culturi.

Uneltele. Referitor la situația uneltelor, acestea s-au descoperit în număr destul de mare, variate ca material, tipologie și dimensiuni, comparativ cu inventarul uneltelor ce aparțin celeilalte așezări cucuteniene contemporane situată în punctul „Bîzanu", de pe teritoriul Bereștiului[4]. Din categoria uneltelor amintim în primul rînd pe cele de silex de Prut, de culoare fumurie, alburie sau cenușie-negricioasă, de mici dimensiuni: șase gratoare frumos retușate (fig. 2/5—10); patru fragmente de lame sau cuțitașe (fig. 2/1—4); patru săgeți — două întregi, retușate bifacial (fig. 2/13—14) și două în stare fragmentară, retușate unifacial (fig. 2/15—16) —, precum și o serie de așchii rezultate de la prelucrarea silexului (fig. 2/11—12). Numeric urmează uneltele de piatră: nouă topoare — dintre care cinci întregi, cu unele mici așchieri (fig. 2/17—19; 3/1—2) și patru în stare fragmentară (fig. 3/3—6), prelucrate din marnă alb-gălbuie, de formă trapezoidală și dreptunghiulară, cu muchia arcuită și tăișul convex, bine ascuțit —, mai multe fragmente de rîșniță primitivă de mînă; șase frecătoare întregi (fig. 4/3—7) și două fragmentare; o cutie de formă ovală, puternic lustruită pe una din fețe; două sule de os (fig. 3/7—8), precum și două coarne de cerb, cu urme de utilizare; unul de căprior, cu vîrfurile ramificațiilor retezate și altul reprezentînd un vîrf de corn arcuit, ambele descoperite în groapa menajeră C (fig. 4/8—9).

Ceramica. Ceramica cucuteniană descoperită în cadrul așezării eneolitice de pe „Dealul Bulgarului" ocupă primul loc din punct de vedere cantitativ, ca dealtfel în majoritatea așezărilor ce aparțin acestei culturi. Totuși, puține sînt la număr vasele descoperite întregi sau cele ce pot fi reconstituite, restul materialelor ceramice prezentîndu-se în stare fragmentară, disparate și corodate, bineînțeles, datorită faptului că stratul de cultură materială se află la mică adîncime față de suprafața solului actual. De obicei, materialele ceramice cucuteniene cu pictură bine conservată se păstrează numai în gropile menajere, la mari adîncimi, amestecate în straturile de cenușă, așa cum s-a constatat în groapa C, care a dat la iveală o bogată gamă de forme și de motive decorative cucuteniene cu pictură tricromă. După compoziția pastei, tipologia vaselor și tehnica de lucru, ceramica poate fi împărțită în: A) *ceramică fină* cu pereții subțiri și fragili, arsă la roșu-cărămiziu sau la cenușiu, sonoră la lovire și tăioasă în spărtură, pictată aproape în exclusivitate (fig 5/3—4); B) *ceramică bună* ce conține uneori în compoziția pastei cioburi pisate, caracteristică îndeosebi vaselor de proporții mari și mijlocii, cu pereții relativ groși, pictați de cele mai multe ori pe ambele suprafețe (fig. 6) și C) *ceramica de uz comun* cu multe impurități în compoziția pastei, lucrată grosier, bine arsă, de aceeași culoare roșie-cărămizie evidențiată în cazul vaselor de mari dimensiuni, cu pereții groși, atingînd uneori 2—3 cm, folosită cu prioritate la bucătărie sau la păstrarea proviziilor (fig. 7).

Repertoriul formelor ceramice, deosebit de bogat și variat este concretizat în numeroase recipiente, începînd cu cele miniaturale și terminînd cu chiupurile pentru păstrat proviziile (fig. 5—8). Astfel, pe „Dealul Bulgarului", sînt bine documentate cupele de diferite mărimi (fig. 5/3), dintre care unele prevăzute cu picior; vasele piriforme, paharele și cești cu pereții fragili; vasele sferoidale, cu gîtul înalt, cilindric sau cu buza evazată (fig. 5/1—2); vasele cu corpul relativ turtit și gîtul înalt, delimitat de o canelură largă, orizontală, situată pe umăr, sau cele sferoidale, cu gura larg deschisă (fig. 5/6—8). Altele sînt de formă tronconică, bitronconică și bombată ocupînd un loc însemnat în tipologia ceramicii cucuteniene (fig. 6); vasele de tip suport, de mari dimensiuni, prevăzute cu două orificii laterale; fructierele cu picior; urmează vasele plate sau întinse; străchinile și farfuriile (fig. 5/5); capacele cu buton circular, ușor concav, perforate central (fig. 5/10), precum și un mare număr de linguri și polonice (fig. 8/3—7). În ceramica de uz gospodăresc se încadrează tipologic o serie de vase cu pereții aproape verticali (fig. 7/1—2); vasele tronconice (fig. 7/3, 8); bitronconice (fig. 7/6—7) și cele sferoidale cu gîtul scurt, cilindric, (fig. 7/9) și în special, chiupurile de diferite forme, cu aripioare și toarte puternice, unghiulare și arcuite, dispuse etajat (fig. 7/4—5, 10—11). În ceea ce privește realizarea ornamentației acestei specii ceramice, privită atît sub aspect tehnico-material și chimic, cît mai ales sub aspectul complexității și bogăției motivelor picturale, axate aproape exclusiv pe tricromie, acestea reprezintă desigur problema cheie, sau altfel spus, concepțiile și esența gîndirii purtătorilor culturii Cucuteni, faza A, de o mare însemnătate documentar-științifică și de o elevație artistică, depășind în gîndire, măiestrie, acurateță și rafinament artistic, toate culturile materiale neolitice și eneolitice ce s-au dezvoltat și s-au succedat continuu, nu numai în spațiul carpato-danubiano-pontic, am putea zice chiar pretutindeni în restul lumii străvechi.

În general, pictura se aplica pe vasele din pastă fină și de bună calitate, uniform netezite, pregătite cu multă atenție înainte de ardere, după ce acestea erau bine uscate. Vasele plate sau cele cu gura larg deschisă, cum sînt spre exemplu cupele, străchinile, farfuriile, capacele, polonicele, lingurile ș.a. sînt acoperite cu pictură tricromă pe ambele suprafețe. Ceramica de culoare cenușie și cea de uz comun, lucrată grosier, nu este pictată, în schimb este decorată cu gurguie și butoni plați (fig. 7/4—5); cu aripioare și alveole dispuse în șiruri orizontale pe umărul vaselor (fig. 7/2—3) sau cu diferite tortițe false, ușor

[4] Ion T. Dragomir, *op. cit.*, p. 43, fig. 3/1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 6. Bereşti „Dealul Bulgarului". Fragmente ceramice cu pictură tricromă, specifică culturii Cucuteni, faza A.

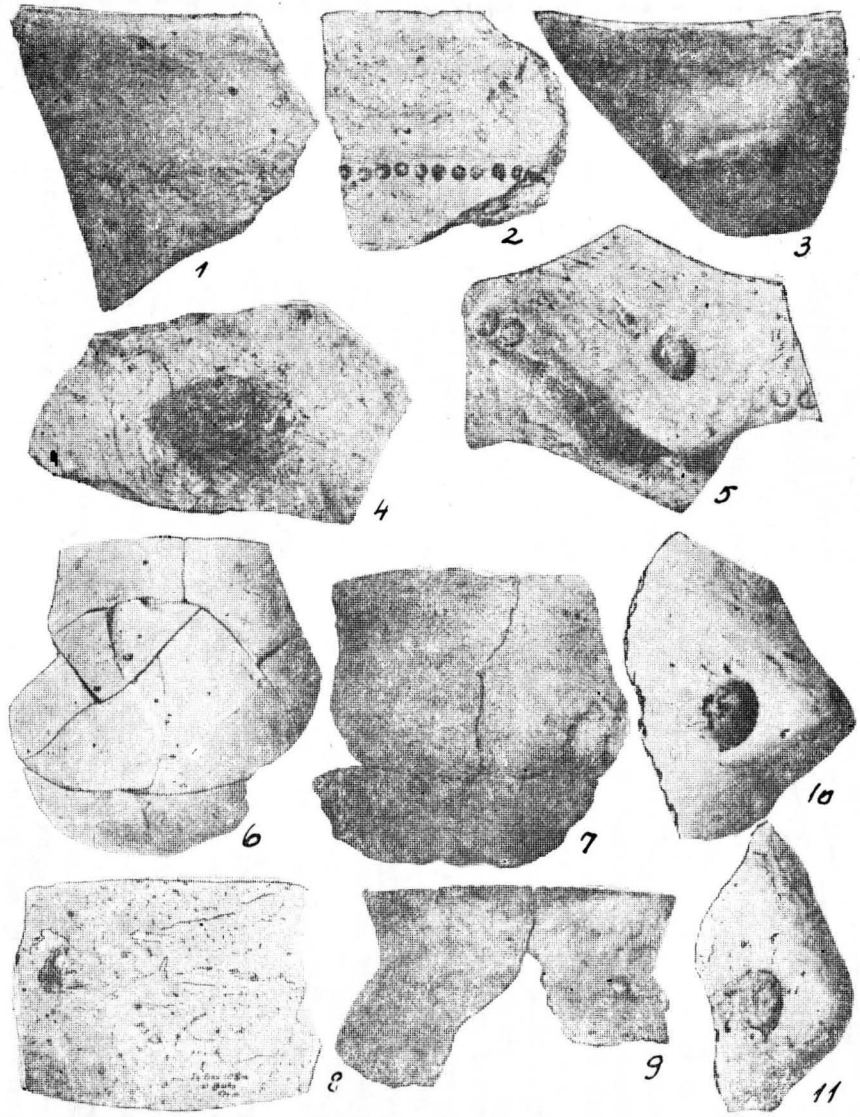

Fig. 7. Bereşti „Dealul Bulgarului". Fragmente ceramice aparţinînd unor vase de uz comun, caracteristice culturii Cucuteni, faza A.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 8. Bereşti „Dealul Bulgarului". Diferite obiecte aparţinînd culturii Cucuteni, faza A: 1—2 protome de vase; 3—7 fragmente de cozi de linguri şi de polonice; 8—11 fragmente ceramice de tip „Cucuteni C".

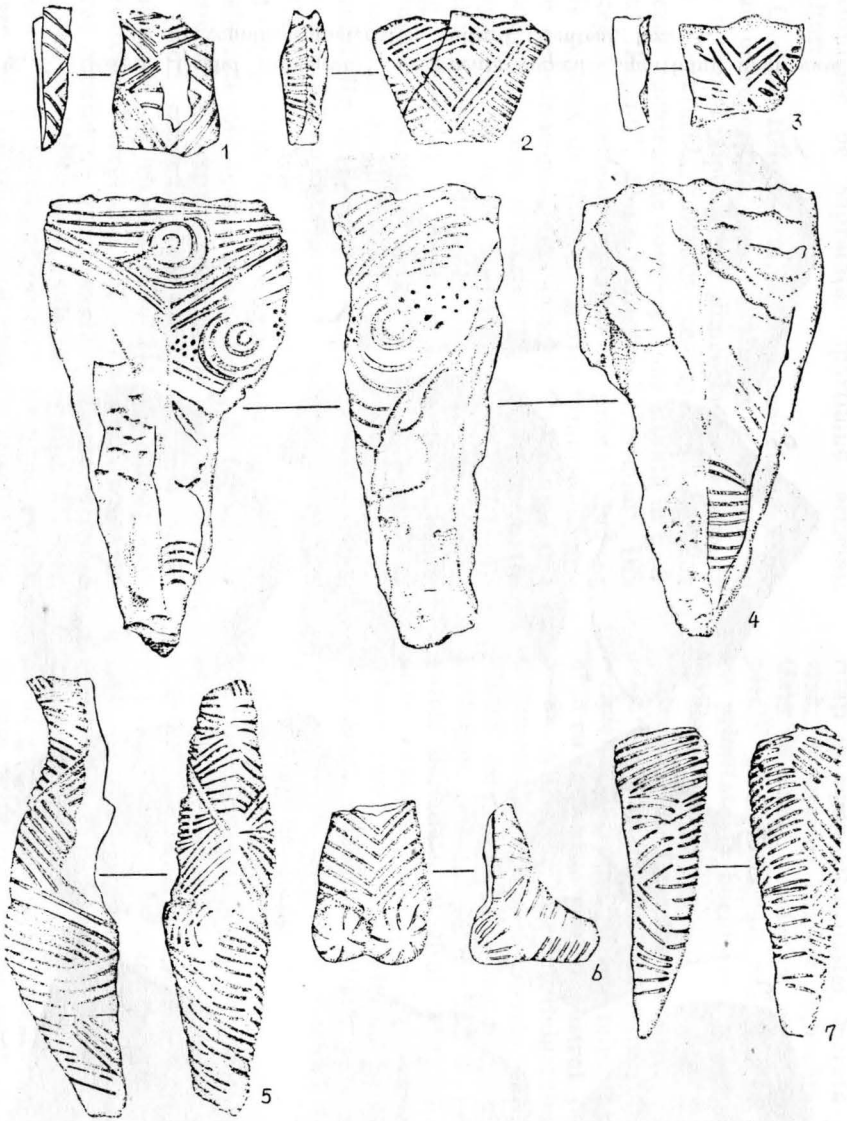

Fig. 9. Bereşti „Dealul Bulgarului". Fragmente de statuete feminine, de lut ars, ornamentate cu incizii spiral-meandrice, specifice culturii Cucuteni, faza A (Scara: 1/1).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

reliefate, perforate orizontal sau vertical îndeplinind mai mult un rol decorativ (fig. 7/6—8) și crestăturile aplicate pe suprafața buzelor vaselor (fig. 7/9) etc. Ceramica de uz comun este ornamentată de obicei cu barbotină, trasă cu degetele pe pereții vaselor în dungi și caneluri verticale sau oblice (fig. 7/1, 4—5).

Motivele ornamentale afectate picturii tricrome cu alb, roșu și negru sînt reprezentate prioritar în spirale simple și în formă de „S" (fig. 5—6) sau binecunoscutele meandre, uneori îmbrățișate, de o rară frumusețe, dispuse sub forma unor registre etajate (fig. 6/1). Cîteodată în interspațiul alb al spiralelor apar hașuri și rețele de linii fine cu scopul de a reduce cît mai mult cu putință spațiile rămase libere de pe suprafața vaselor „horror vacui" (fig. 6/8—9). Totuși, nota caracteristică, dominantă, a întregii ceramici pictate cucuteniene din așezarea de pe „Dealul Bulgarului" ca dealtfel și din așezarea de pe „Dealul Bîzanu"[5], de pe raza aceleiași localități, este reprezentată de banda îngustă, spiralică, ca la Fedeleșeni[6], Pleșa[7], Puricani[8] și Brăilița[9], unde s-au descoperit cîteva fragmente de acest fel. În repertoriul elementelor de esență decorativă, specific ceramicii cucuteniene de la Berești se înscriu și protomele zoomorfe și chiar cele antropomorfe (fig. 8/1—2). Acestea îndeplinesc uneori funcția de toarte, pentru anumite forme de vase cu caracter magico-religios, fiind strîns legate de ocupația creșterii vitelor. Protomele zoomorfe reprezintă plastic, în mod stilizat, trăsăturile anatomice ale capetelor de bovine sau de ovine, în special ale animalelor domestice rumegătoare cornute (fig. 12/1—3). Referitor la situația protomei antropomorfe, aceasta este mult stilizată, reprezentînd un cap de bărbat, prevăzut cu „mărul lui Adam". Fața protomei umane este realizată plastic din doi lobi ovali concavi, despărțiți de o nervură mediană simbolizînd nasul, la baza căruia se află gura, schițată de o mică incizie orizontală. Ochii sînt redați de două adînciturl ușor arcuite, iar sexul este reprezentat de un guler proeminent, situat sub bărbie, înfățișînd „mărul lui Adam", trăsătură caracteristică sexului bărbătesc. În literatura de specialitate nu cunoaștem încă nici un exemplar de protomă antropomorfă feminină sau masculină specifică culturii Cucuteni, faza A. Credem că prezenta protomă antropomorfă bărbătească, descoperită la Berești, pe „Dealul Bulgarului", constituie o interesantă descoperire arheologică cucuteniană cu amprentă de unicat, afectată tezaurului patrimoniului cultural național (fig. 12/4).

Analizînd întregul material ceramic pictat, specific culturii Cucuteni, faza A din Moldova, nu este exclus așa cum dealtfel s-a precizat de către anumiți cercetători[10] ca în cadrul ariei de răspîndire a acestei culturi, să sesizăm mai multe variante sincrone, sau anumite centre străvechi de meșteri olari cucutenieni, care s-au manifestat artistic în variante oarecum deosebite, de la o zonă geografică la alta, practicînd tehnici și metode specifice, atît în domeniul arderii și tipologiei ceramicii, cît mai ales, în acela al motivelor ornamentale și al nuanțării coloristicii picturale.

Desigur, discutarea variantelor regionale sau zonale ale ceramicii culturii Cucuteni, faza A, într-o fază incipientă, pune o serie de întrebări care coroborate în complexitatea lor pot duce la rezolvarea eficientă a acestei probleme de către specialiști, deși implicațiile sînt dintre cele mai mari. Oricum ar fi privită această problemă recent angajată în discuție, cert este că, cercetările întreprinse în domeniul ceramicii cucuteniene ne dau posibilitatea să afirmăm că se poate vorbi de existența anumitor variante regionale sau zonale afectate culturii Cucuteni, faza A, reprezentate nu numai de tehnologia avansată a procesului de ardere a ceramicii și de varietatea formelor vaselor cît mai ales, de caracterul dominant al anumitor motive ornamentale precum și de măiestria și nuanțarea cromaticii picturale, caracteristice unor centre de meșteri olari specializați pe arii microzonale.

În cele ce urmează prezentăm un interesant vas ceramic, în formă de crater de tip „Cucuteni C", fragmentar, descoperit în groapa menajeră C, aparținînd culturii Cucuteni, faza A, din aceeași așezare de pe „Dealul Bulgarului" — Berești. Obiectul păstrîndu-și partea sa superioară, în proporție de aproximativ 1/3 este similar altui exemplar, descoperit în 1965, pe „Dealul Bîzanului" de pe teritoriul aceleiași localități[11]. Vasul, de culoare cenușie închisă, cu nisip și scoici pisate în compoziția pastei, prezintă unele pete negricioase pe suprafața sa. Decorul este realizat de o succesiune de incizii fine, orizontale, ce cruță suprafețe triunghiulare, neornamentate, aplicate pe umărul și pîntecul vasului, iar partea

---

[5] *Ibidem*, p. 54—55, fig. 4—5.

[6] I. Nestor, 22 BerRGK, 1939, p. 39, pl. 2/3.

[7] Cu prilejul unei periegheze întreprinse cu mulți ani în urmă de către tov. Ion T. Dragomir, de la Muzeul județean de istorie Galați, pe teritoriul satului Pleșa, pendinte de orașul Berești, s-au descoperit două așezări eneolitice cu ceramică pictată, specifică culturii Cucuteni, faza A_3.

[8] Stațiunea arheologică de la Puricani, jud. Galați, a fost identificată de către tov. Ion T. Dragomir, de la Muzeul județean de istorie Galați, încă din anul 1962, cu prilejul unei periegheze întreprinse în mai multe sate și comune din împrejurimile orașului Berești. Așezarea se află situată pe un proeminent bot de terasă din imediata apropiere a clădirii școlii generale, orientat către valea largă și mănoasă a pîrîului Horincea. Săpăturile arheologice întreprinse de către subsemnatul în acest punct, au dat la iveală urmele materiale ale unei așezări eneolitice, cu două niveluri de locuire: unul specific aspectului cultural Stoicani—Aldeni și altul aparținînd culturii Cucuteni, faza A.

[9] Materiale, 3, 1957, p. 135, fig. 8; 9/1—2; 12/3.

[10] Vladimir Dumitrescu, SCIVA, 25, 1974, 4, p. 545—554; T. G. Movșa, SAMoskva, 1971, 3, p. 228—233; Eugen Comșa, SCIVA, 27, 1976, 1, p. 23—33.

[11] Cf. Ion T. Dragomir, *Elemente stepice „Cucuteni C", descoperite la Berești, în regiunea de sud a Moldovei*, SCIVA, 33, 1982, 4.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

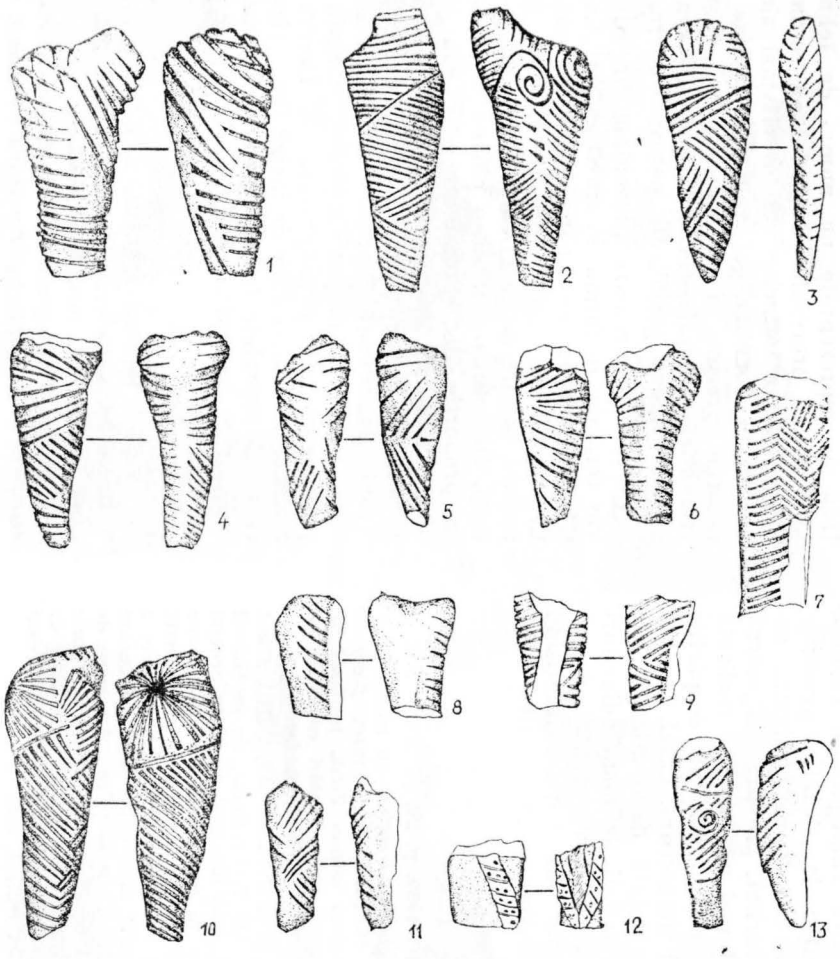

Fig. 10. Bereşti, „Dealul Bulgarului". Picioruşe de statuete feminine, de lut ars, decorate cu incizii spiral-meandrice, specifice culturii Cucuteni, faza A (Scara 1/1).

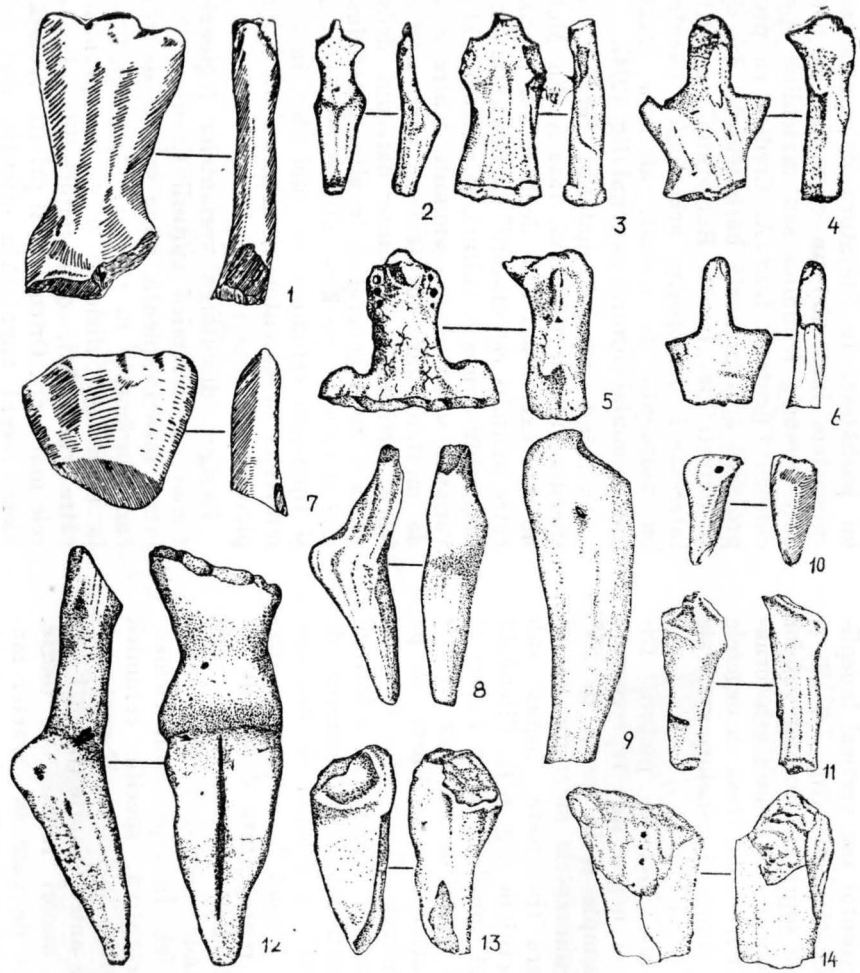

Fig. 11. Bereşti, „Dealul Bulgarului". Diferite tipuri de statuete feminine, de lut ars, Cucuteni, faza A (Scara: 1/1).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

superioară a buzei este decorată cu un șir de liniuțe încrucișate (fig. 8/8—11).

În mod obișnuit, pînă nu de mult, așa-zisa ceramică de tip Cucuteni C, de esență stepică nord-pontică, era cunoscută exclusiv în contextul așezărilor specifice culturii Cucuteni, faza A-B, la Corlățeni și Huși, la Traian și Cucuteni-Dîmbu Morii, sau în descoperiri mai recente, la Voiniceni-Ibănești, la Mîndrești-Ungureni, Scutari-Mileanca, Drăgușeni-Ocoale și Sărata-Drăgușeni[12]. Cu timpul, datorită intensificării cercetărilor arheologice, ceramica de tip Cucuteni C a fost descoperită și în complexe arheologice mai timpurii, și anume, în așezări cu ceramică pictată, aparținînd culturii Cucuteni, faza A, așa cum dealtfel s-a dovedit a fi prezentă și-n așezările cucuteniene, faza A, de la Berești, din sudul Moldovei. Cea mai veche mărturie arheologică care confirmă prezența ceramicii Cucuteni C în mediul culturii Cucuteni, faza A, aparține prof. Ion Nestor și Eugeniei Zaharia, care în 1967, cu prilejul conferinței naționale de arheologie de la Iași[13], atestau prezența ceramicii de tip cucuteni C, la Fedeleșeni, în așezarea eneolitică cu ceramică pictată în bandă îngustă specifică culturii Cucuteni, faza A. Mai tîrziu, Aristotel Crîșmaru atestă descoperirea altor vase similare la Drăgușeni-Ostrov, județul Bacău[14].

În lumina recentelor cercetări arheologice se poate aprecia că, ceramica cu scoică pisată în compoziția pastei, decorată cu mici alveole, striuri și incizii orizontale sau în valuri, poate fi socotită „mai timpurie" decît aceea ornamentată cu șnurul. Acest fapt argumentează din plin că, elementele culturale stepice nord-pontice, specifice triburilor nomande de păstori, concretizate arheologic de ceramica de tip Cucuteni C, s-au infiltrat pe teritoriul Moldovei în mod treptat, începînd cu părțile de NE, în cazul de față, de la Drăgușeni-Ostrov către zona de SV, la Mitoc și Berești fiind descoperite cele mai timpurii

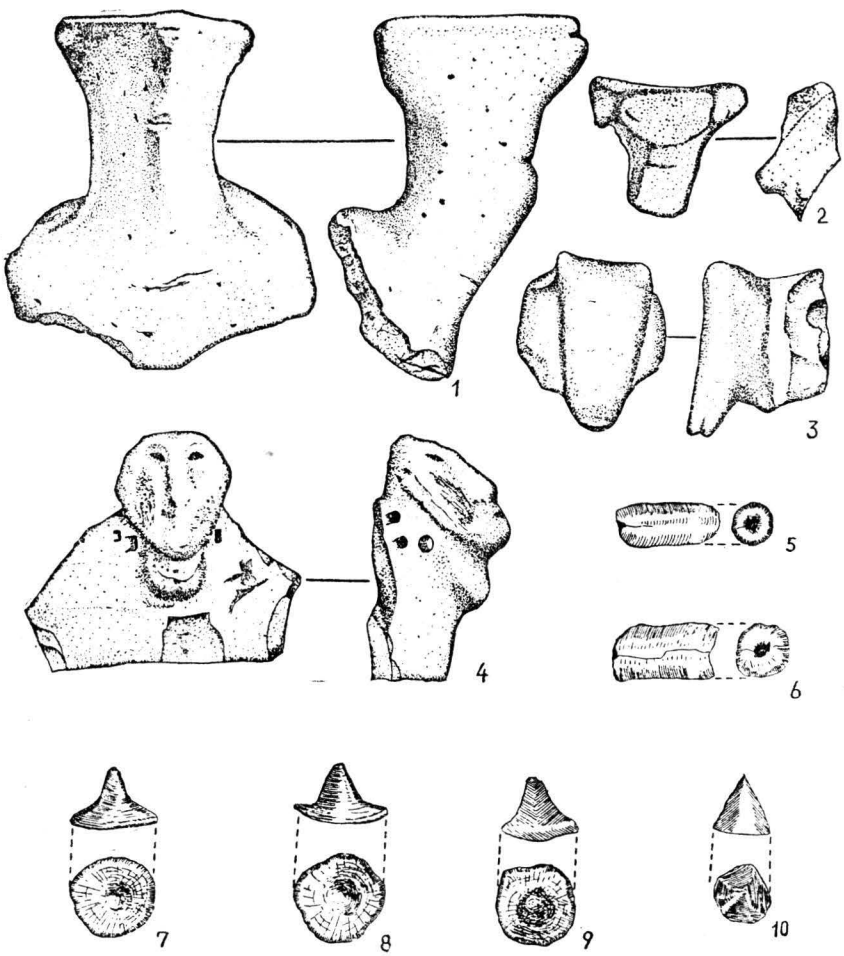

Fig. 12. Berești, „Dealul Bulgarului". Protome de vase zoomorfe și antropomorfe, mărgele și conuri de lut ars, specifice culturii Cucuteni, faza A (Scara: 1/1).

[12] *Ibidem.*

[13] Ion Nestor et Eugenia Zaharia, Dacia, *NS*, 12, 1968, p. 17—43.

[14] Aristotel Crîșmaru, *Drăgușeni — contribuții la o monografie arheologică*, Bacău, 1977, p. 62.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

elemente culturale stepice evidențiate pînă acum pe teritoriul Moldovei[15]. În această situație elementele etnoculturale stepice, relativ puțin numeroase, reprezentate de către ceramica de tip Cucuteni C, au dăinuit într-o strînsă conviețuire cu triburile cucuteniene, păstrîndu-și individualitatea lor etnică, dovedită în acest caz de însăși structura ceramicii Cucuteni C, cu nisip și scoici pisate în compoziția pastei, iar în etapele următoare ale culturii Cucuteni A—B și B, aceste elemente stepice au fost asimilate treptat printr-un proces de evidentă „cucutenizare", ilustrat atît de restructurarea compoziției pastei, cît mai ales de varietatea formelor, a decorului și a tehnicii de ardere a speciei ceramice Cucuteni C.

Plastica. Plastica sau sculptura în lut este deosebit de bogat ilustrată în cadrul așezării cucuteniene de pe „Dealul Bulgarului" — Berești. Săpăturile au scos la iveală un număr însemnat de statuete antropomorfe evidențiind anumite atribute magico-religioase și ilustrînd dezvoltarea societății umane străvechi. Figurinele antropomorfe masculine sînt rar întîlnite ca dealtfel și cultul phallusului. Figurinele feminine sînt amplu prezentate și artistic modelate: fie integral, fie din părți componente și apoi asamblate dintr-o pastă omogenă, bine frămîntată și bine arsă, de culori diferite (de la cenușiu, la gălbuie, și-n deosebi, la roșie-cărămizie) asemănătoare în general pastei vaselor de bună și foarte bună calitate. După modelare, figurinele erau acoperite cu o fățuială subțire de lut fin, necesară, în egală măsură, atît pentru acoperirea porozității pastei, cît mai ales pentru pregătirea suprafeței statuetelor în vederea aplicării decorului, de obicei adînc incizat, spiralic și meandric și uneori incizat și pictat, cu culoare roșie crudă (fig. 9—10). Figurinele sînt reprezentate plastic în două ipostaze și anume: I) figurine înfățișate în picioare (fig. 9—11); și II) figurine în poziție șezînd (fig. 9/6). Dimensiunile lor variază de la cîțiva centimetri la peste 0,30 m înălțime. În majoritatea cazurilor au partea superioară a corpului plată, de multe ori fără sîni, capul puternic stilizat, cu fața realizată „en bec d'oiseau". Cîteodată capul statuetelor are în dreptul urechilor niște proeminențe laterale, în formă de lobi, prevăzute cu cîte trei găuri fiecare (fig. 11/5). Brațele sînt redate sub forma unor cioturi conice (fig. 11/2—6), sau prin simple arcuri ușor proeminente (fig. 11/1, 7); șoldurile puternic reliefate (fig. 11/1, 12); steatopigia relativ moderată (fig. 9/1 -6), iar picioarele lipite și delimitate virtual printr-o linie adînc incizată (fig. 11/12) sau sudate, de aspect fusiform, terminate printr-un mic postament (fig. 11/2). Nu rareori se întîlnesc statuete de mici dimensiuni, mult simplificate plastic, cu capul și brațele exprimate de minuscule proeminențe conice, fără sîni și unghi sexual, cu fesele reliefate, delimitate de o simplă incizie (fig. 11/2).

Pe baza întregului material plastic descoperit pînă acum la Berești, pe „Dealul Bulgarului", se poate aprecia că statuetele antropomorfe sînt aproape în egală măsură ornamentate și neornamentate (fig. 9—11). În majoritatea cazurilor, decorul este ilustrat de motive spiralice și meandrice, adînc incizate, ce acoperă în întregime suprafața statuetelor (fig. 9—10).

Plastica zoomorfă este rar întîlnită, excepție făcînd protomele animaliere, de bovine și de ovine, aplicate ornamental pe unele forme ceramice cucuteniene, probabil de caracter ritual magico-religios și legate de cultul creșterii vitelor (fig. 12/1—3). În concluzie se poate spune că am prezentat succint atît canoanele cît și variantele plasticii antropomorfe, precum și motivele decorative specifice fazei Cucuteni A din sudul Moldovei.

Obiecte de podoabă. Dintre obiectele de podoabă amintim deocamdată descoperirea a două mărgele tubulare, de lut ars, de culoare cărămizie (fig. 12/5—6).

Alte obiecte. O atenție deosebită merită desigur și cele patru conuri miniaturale de lut, arse la gălbui-cărămiziu, cunoscute în literatura de specialitate drept jucării (fig. 12/7—10). Nu este exclus ca astfel de obiecte, descoperite în număr mare aproape în toate așezările specifice culturii Cucuteni, faza A, de pe teritoriul țării noastre, să aibă o altă semnificație. Arheologii francezi consideră că astfel de obiecte, descoperite în ultima vreme la Susa, în Mesopotamia, la nordul Golfului Persic, — mici conuri în asociere cu bastonașe și turtițe de lut ars, — pot fi identificate drept instrumente de caracter contabilicesc, datate cu 3 500 ani î.e.n. Piesele sînt perfect identice cu cele descoperite în așezările ariei de răspîndire a culturii Cucuteni, faza A. Prin urmare și conurile de lut ars din așezarea cucuteniană de la Berești, jud. Galați, ar putea să nu fie străine semnificației de semne sau de instrumente cifrice afectate contabilității populației umane străvechi, ca și cele de la Susa, din Mesopotamia.

Ocupații. Ținînd seama de multitudinea materialelor arheologice descoperite, și, în special, de varietatea și de bogăția uneltelor, se pot determina anumite ocupații, îndeletniciri și meșteșuguri primitive, caracteristice așezărilor cucuteniene în general, și așezării culturii Cucuteni, faza A, de la Berești punctul „Dealul Bulgarului" în special. Acestea sînt strîns legate de cultivarea primitivă a plantelor și de creșterea vitelor, de vînătoare, pescuit și culesul din natură, dar mai ales de meșteșugul olăriei, care, după cum se știe, în epoca respectivă a atins apogeul, atît în domeniul tehnicii arderii ceramicii și al varietății formelor vaselor, cît și în acela al inventivității motivelor ornamentale, al nuanțării picturii tricrome, precum și al măiestriei, al sensibilității și rafinamentului artistic nemaiîntîlnit pînă atunci. În continuare amintim de prelucrarea lemnului, a pietrei, a osului și a cornului, de tors, țesut, de prelucrarea pieilor de animale etc.

[15] Ion T. Dragomir, *op. cit.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Procesul dezvoltării multilaterale a comunității eneolitice cucuteniene de la Bereşti „Dealul Bulgarului" a putut fi realizat în mod armonios, în funcție de acumulările tehnico-economice și cultural-artistice anterioare, generate și sporite pe baza potențialului creator, specific purtătorilor culturii Cucuteni, Faza A, care au reușit să stimuleze dezvoltarea societății umane străvechi din spațiul carpato-danubiano-pontic.

Săpăturile arheologice întreprinse la Bereşti, punctul „Dealul Bulgarului" în vara anului 1980, și, îndeosebi, rezultatele obținute aici de o reală valoare documentar-științifică și muzeistică ne dau posibilitatea să afirmăm că această așezare eneolitică cu ceramică pictată tricromă se încadrează în marea arie de răspîndire a culturii Cucuteni-Ariușd-Tripolie, faza A_3, datată cronologic între anii 3 500–3 300 î.e.n.[16]. Avînd în vedere ornamentica acestei ceramici cucuteniene, ilustrată predominant de motivul spiralic, realizat în bandă îngustă, artistic ornamentat de paleta unei cromatici vii tricrome, puternic nuanțată, identică cu cea a ceramicii celor cinci așezări cucuteniene contemporane, descoperite pînă acum în cuprinsul județului Galați, se poate delimita conturul unei noi variante regionale cucuteniene și în sudul Moldovei.

Sperăm că viitoarele săpături arheologice de la Bereşti „Dealul Bulgarului" vor avea darul de a ne completa cunoștințele cu noi date documentar-științifice despre această excepțională cultură și în același timp, de a îmbogăți patrimoniul cultural național al Muzeului județean de istorie Galați cu interesante și valoroase piese arheologice.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DU SITE DE TYPE CUCUTENI À BEREȘTI — „DEALUL BULGARULUI" (DÉP. DE GALAȚI)

RÉSUMÉ

L'équipe de spécialistes du Musée d'histoire de Galați procéda pendant l'été de 1980 à des fouilles archéologiques dans les limites territoriales de la ville de Bereşti, au lieu dit „Dealul Bulgarului". Il s'agissait d'une agglomération énéolithique de type Cucuteni, phase A. Sous le rapport géomorphologique, le site appartient par sa structure au plateau du cours inférieur du Bîrlad, dressé au bout méridional des collines de Tutova. Pour plus d'exactité, disons que l'endroit se trouve situé à la périphérie nord-ouest de la ville, dans le voisinage immédiat de la route qui va de Bereşti à Pleșa—Bîrlad, à la jonction des sources du ruisseau Chiajna. Le milieu naturel se révèle par là particulièrement propice au développement des communautés humaines, dont la communauté cucuténienne qui s'y était épanouie il y a plus de cinq millénaires.

Au stade actuel de la recherche, on peut parler de la mise au jour, en partie, d'une habitation cucutenienne en surface du sol, de la phase A (no I), ainsi que de trois fosses ménagères, le tout s'accompagnant de vestiges archéologiques aussi riches qu'intéressants. Ces vestiges se composent de blocs de torchis calcinés, d'une importante quantité de tessons céramiques peints en trois couleurs, d'outils de silex, pierre, os et corne, de statuettes anthropomorphes et de bijoux en terre cuite etc.

Ce qui s'impose avant toute chose, c'est l'ornement de cette espèce céramique, tant au point de vue technique et matériel, que — et surtout — par la complexité et la richesse des motifs peints, presque toujours en trois couleurs. Cette complexité, cette richesse traduisent la conception, l'essence même de la pensée de l'humanité cucuténienne, de la phase A de cette culture, aussi leur portée scientifique est-elle exceptionnelle, de même que leur grand art, dont la maîtrise, la précision et le raffinement dépassent tout ce que les autres cultures énéolithiques développées en vagues successives non seulement dans l'espace carpato-danubio-pontique mais ailleurs aussi dans le monde archaïque.

Comme nous l'avons déjà mentionné, les fouilles ont mis au jour, également, bon nombre de statuettes anthropomorphes. Ces statuettes féminines revêtent certains attributs magiques et religieux, tout en reflétant le stade du développement social de l'humanité qui les a modelées. Par contre, la plastique zoomorphe est moins fréquente.

Partant de ces vestiges archéologique et notamment de la gamme des outils, on est à même d'induire certaines activités de cette humanité primitive. Les quelques métiers développés à l'époque étaient en étroite relation avec la culture primitive des plantes et l'élevage, la chasse, la pêche et la cueillette. Ces métiers étaient celui du potier, avant tout autre, mais aussi le travail du bois et de la pierre, de l'os, de la corne, celui de la fileuse et du tisserand, le travail des peaux etc. Le développement plural de la communauté de Bereşti fut un processus dû aux accumulations antérieures d'ordre technico-économique et cultural-artistique, mais fécondé et amplifié par le potentiel créatif de l'humanité cucuténienne de la phase A. C'est elle, en fin de compte, qui devait stimuler l'épanouissement ultérieur de la société archaïque vivant dans l'espace carpato-danubio-pontique.

Notons, pour finir, que les vestiges archéologiques relevés à Bereşti—„Dealul Bulgarului" placent le site respectif dans le contexte de la vaste aire culturelle Cucuteni—Ariușd—Tripolje, phase A3, que la chronologie fait dater des années 3500—3300 av. n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Bereşti—„Dealul Bulgarului": 1 vue d'ensemble de l'agglomération Cucuteni, phase A; 2 tracé de la tranchée 1; 3—3 tracé de la tranchée 2.

Fig. 2. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Divers outils cucuténiens: 1—16 silex; 17—19 de pierre; 1—4 lames; 5—10 grattoirs; 11—12 éclats; 13—16 flèches; 17—19 haches, marne d'un blanc-jaunâtre (Echelle: 1/1).

Fig. 3. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Outils cucuténiens, pierre et os; 1—6 haches, entières ou fragmentaires, marne; 7—8 poinçons, os.

Fig. 4. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Divers objets cucuténiens: 1—2 fragments de haches, marne; 3—7 râpes de moulin à main, primitif; 8—9 bois de cerf présentant des traces d'usure; 10—15 défenses et dents de sanglier.

Fig. 5. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Céramique en trois couleurs de qualité supérieure, typique de la phase Cucuteni A.

Fig. 6. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Fragments de céramique peinte en trois couleurs typique de la culture Cucuteni A.

Fig. 7. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Fragments céramiques provenant de vaisselle d'usage ménager, caractéristique de la phase Cucuteni A.

Fig. 8. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Différents objets de type Cucuteni A: 1—2 protomés ayant décoré des pots; 3—7 fragments de manches de cuillers et de louches; 8—11 fragments céramiques de type Cucuteni C.

Fig. 9. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Fragments de statuettes féminines en terre cuite, ornés d'incision spiralées méandriques, typiques de la culture Cucuteni, phase A. (Echelle: 1/1).

Fig. 10. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Jambes des statuettes féminines en terre cuite décorées d'incisions spiralées-méandriques, typiques de la culture Cucuteni, phase A. (Echelle: 1/1).

Fig. 11. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Divers types de statuettes féminines en terre cuite, Cucuteni, phase A. (Echelle: 1/1).

Fig. 12. Bereşti—„Dealul Bulgarului". Protomés zoomorphes et anthropomorphes ayant décoré la poterie, perles, cônes en terre cuite, typiques de la culture Cucuteni, phase A (Echelle: 1/1).

[16] Vladimir Dumitrescu, Apulum, 12, 1974, p. 23—39, tabel 2.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările de la Drăguşeni (jud. Botoşani)

SILVIA MARINESCU-BÎLCU

Aşa cum am arătat şi cu alt prilej, în Cîmpia Başeului — situată la est de depresiunea Botoşani—Dorohoi şi la nord de dealurile Cozancea—, într-o zonă supusă unor puternice procese de eroziuni şi alunecări, datorate în principal lipsei de vegetaţie, pe valea Podrigăi (unul din cei mai leneşi afluenţi ai Başeului), se află aşezarea cucuteniană din Ostrovul comunei Drăguşeni.

Ca şi în anii precedenţi, din motive independente de voinţa noastră, ne-am limitat la o cercetare modestă în zona nord-vestică a aşezării.

Astfel, la nord-est de şanţul XXI şi paralel cu el, au fost trasate tranşeele XXII şi XXIII, precum şi o tranşee perpendiculară pe ele, cu ajutorul căreia urma să sondăm şi spre nord-estul staţiunii pentru a stabili dacă locuirea (în această zonă) se extinde pînă în marginea Ostrovului.

Ca prim rezultat al cercetărilor noastre notăm descoperirea în şanţul XXIII, la adîncimi ce variau între 0,13—0,20 m, a celei de a paisprezecea locuinţe din Ostrov. Degajată complet, cu ajutorul unei casete destul de mari (6×8 m), ea avea (ca şi locuinţele descoperite anterior), o formă rectangulară bine conturată. Resturile ei incendiate erau concentrate pe o suprafaţă de 8,10×5,25 m — locuinţa va fi avut probabil în jur de 40 m².

Cu excepţia unei zone limitate din partea de nord-est, ea avea aspectul unei mase compacte de chirpic, bine ars de la roşu-cărămiziu la brun-roşcat, care provenea de la pereţii incendiaţi şi prăbuşiţi; peretele nord-vestic al locuinţei a căzut în aşa fel încît păstra perfect conturul spaţiului dintre furcile de lemn folosite la scheletul construcţiei, putîndu-se astfel preciza că distanţa între furci fusese de 0,60—0,70 m, acestea din urmă fiind deci mai dese decît acelea ale locuinţelor de la Ghigoeşti—Trudeşti, de exemplu, care avuseseră între ele de regulă un spaţiu de 1—1,10 m. Nu ar fi exclus ca şi grosimea furcilor să fi fost diferită — acelea de la Ghigoeşti (zonă împădurită) vor fi fost mai solide decît cele de la Drăguşeni, unde lemnul (mai ales cel de dimensiuni mai mari) se procura mai greu şi sigur de la distanţe mai mari.

La aproximativ 1,90 m de latura nord-vestică a locuinţei se afla vatra acesteia, acoperită parţial de dărîmăturile pereţilor. Întrucît vatra fusese amplasată în jumătatea nord-vestică, nu ar fi exclus ca intrarea în locuinţă să se fi făcut dinspre est-nord-est. Deocamdată nu avem alt indiciu pentru precizarea accesului în locuinţă. Înspre marginea de nord-nord-est a ei se găseau diverse fragmente ceramice, precum şi o apreciabilă cantitate de pietre, unele de mari dimensiuni (variind între 28×23—43×31 cm), care nu fuseseră însă folosite la construcţie. Printre ele patru erau rîşniţe, celelalte vor fi fost aduse poate pentru a fi transformate în unelte. Între ele se afla un vas-binoclu aproape întreg şi cîteva fragmente ceramice.

Chirpicul, ars destul de puternic, a avut în compoziţie multă pleavă şi paie tocate; adeseori duritatea lui rivaliza cu aceea a unor cărămizi de bună calitate. Incendiul puternic duce la concluzia că atît lemnăria cît şi stuful au fost folosite la construcţie în cantităţi destul de mari. Numeroşi bulgări păstrează amprentele nuielelor pe care fuseseră lipiţi, nuielele al căror diametru fusese de 3—4 cm. Lemnăria întrebuinţată la schelet avusese în general 10—12 cm diametru, dar destul de des se folosiseră lemne cu diametru de 20—22 cm. Lipitura avusese o grosime de 10—12 cm în zonele cu lemnărie mai solidă, în timp ce peste nuiele fusese aplicată în straturi de 6—7 cm. De menţionat că de cele mai multe ori lemnele întrebuinţate fuseseră fasonate, iar pereţii neteziţi şi vopsiţi cu culoare albă (devenită acum alb-gălbuie).

Această locuinţă nu a avut platformă şi nici locuri special amenajate pentru dormit. În schimb, sub şi printre dărîmături, am descoperit fragmente de mobilier confecţionat tot din chirpic: este vorba de picioare de măsuţe joase, unul dintre ele păstrînd şi o parte din tăblia mesei, lucrată tot din chirpic. Dimensiunile ei nu par a fi ale unui altar de cult.

Vatra locuinţei, păstrată pe 0,45×0,35 m, se prezenta sub forma caracteristică vetrelor cucuteniene. Albicioasă şi mozaicată, ea fusese intens folosită, lipitura depăşind de regulă 2—3 cm grosime şi atingînd adesea (lucru destul de rar la vetrele cucuteniene) 5 cm grosime. În lutul întrebuinţat se adăugase ca degresant numai nisip foarte fin. Vatra, care nu fusese amenajată pe suport de pietre sau fragmente ceramice, avea pămîntul de sub ea înroşit de foc pe o adîncime de 4—7 cm, din pricina folosirii îndelungi.

Spre deosebire de majoritatea locuinţelor de la Drăguşeni, inventarul ceramic al acestei locuinţe

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Drăgușeni. 1—4 fragmente de statuete; 5—7 ceramică; 8—9 unelte de piatră; 10—13 unelte de os și corn.

era destul de sărac, dar s-au descoperit numeroase toporașe de piatră, multe deșeuri de silex și percutoare. Toate aceste materiale, precum și marea cantitate de piatră amintită mai sus, pot constitui un indiciu al meșteșugului practicat de ocupanții locuinței — ei vor fi avut aici un atelier de confecționare a uneltelor de piatră și silex.

Interesantă era însă și groapa de ofrandă a locuinței, amenajată în partea de sud-est a ei, la 0,90—0,95 m adîncime. Pe fundul gropii, al cărei diametru nu depășea 1,10 m, fusese pusă o piatră peste care se depuseseră două vase, dintre care unul umplut cu cenușe, cărbune, multă arsură, un os și o unealtă de os. Peste aceste vase așezaseră o altă lespede de piatră de mari dimensiuni (35×35×9 cm). Destul de probabil în afara locuinței se practicase un anumit ritual — poate de purificare, sau de ofrandă adusă unei divini-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

tăți chtoniene — resturile fiind depuse în vas și mai apoi în groapă. Dealtfel vasele, ca și pietrele din groapă, aveau urme de ardere secundară (unul dintre vase fiind chiar deformat), dovadă certă a trecerii lor prin foc. Astfel de gropi de ofrandă, sau de fundație, au mai fost descoperite și sub podinele altor locuințe de la Drăgușeni, ele fiindu-ne cunoscute și din mediul culturii Precucuteni, dar mai ales din acela al fazei Cucuteni A—B (de la Traian — Dealul Fîntînilor); ne referim la vasele-goblet pictate în stil α și găsite adesea ca vase de fundații în locuințe al căror inventar aparține adeseori și stilurilor tîrzii γ și δ.

Nu excludem nici posibilitatea ca ofranda să fi fost adusă divinității chtoniene care poate era în același timp și divinitate protectoare a locuinței. Problema este însă prea complexă pentru a fi discutată într-un simplu raport de săpături.

Se cuvine menționată însă la Drăgușeni și situația resturilor din afara limitelor locuinței 14. În colțul de vest și nord-vest, la aproximativ 0,60 m distanță de baza pereților (și îmbrăcînd colțul locuinței) se găseau masate diverse fragmente ceramice, oase, pietre și cîteva bucățele de chirpici, constituind sigur resturi menajere aruncate de ocupanții locuinței. În schimb, pe latura sud-estică și de data aceasta aproape lipite de baza peretelui, pe o lungime de 5,80 m și o lățime de 1,60 m se aflau o serie de alte resturi (oase, fragmente ceramice, pietre și o vatră de 1,10×0,57 m). Toate acestea ar putea proveni, după părerea noastră, de la o anexă, făcută din material perisabil (bețe și stuf) în scopuri gospodărești și folosită desigur în anotimpurile mai călduroase. În favoarea unei astfel de interpretări pledează atît vatra exterioară, a cărei lipitură groasă de 2 cm fusese așezată (ca și aceea din locuință) direct pe sol, precum și materialele descoperite în preajma ei.

În cursul aceleiași campanii au mai fost săpate (parțial) patru gropi de dimensiuni și forme diferite și au fost identificate în capătul nord-vestic al șanțului XXII resturile unei alte locuințe ce urmează a fi degajată în campania acestui an.

Așa cum am menționat mai sus, în cuprinsul locuinței nr. 14 s-au descoperit numeroase topoare de piatră (întregi și fragmentare) unele aflîndu-se în diverse stadii de prelucrare (o dovadă în plus a confecționării lor de către membrii familiei care locuia aici). Întîlnim toate tipurile de topoare, de la cele trapezoidale și dreptunghiulare, plate, bi- sau planconvexe (lucrate din roci relativ moi), la acelea perforate (lucrate din roci dure).

În cadrul pieselor litice, pe lîngă topoarele amintite, în această locuință s-au descoperit numeroase unelte de silex, percutoare, nuclee fragmentare și peste 100 așchii, pledînd toate în același sens.

Cît privește ceramica rezultată din întreaga săpătură, ea nu se deosebește de aceea descoperită în anii precedenți. Menționăm în primul rînd categoria *fină* și *foarte fină* lucrată dintr-un lut ales cu grijă și amestecat cu nisip, arsă la roșu sau roșu-roze, apoi o alta lucrată dintr-o pastă omogenă bine frămîntată, arsă atît la roșu cît și la roșu-cărămiziu, cenușiu deschis sau brun-gălbui. Aici ar fi de inclus și ceramica în a cărei pastă s-a amestecat o apreciabilă cantitate de caolin (tehnică întîlnită numai într-o arie limitată în cadrul zonei mari de difuziune a culturii Cucuteni—Tripolie). Urmează apoi o ceramică lucrată dintr-o pastă cu impurități, arsă la mai toate nuanțele; roz, gălbui, roșu, roșu-cărămiziu, cenușiu și chiar negru-cenușiu.

Formele sînt și ele tipice acestei stațiuni, care (așa cum s-a mai arătat) face parte dintr-un important grup regional situat de o parte și de alta a Prutului, dar atingînd (ca în cazul stațiunii de la Polivanov Iar) și teritoriile Ucrainei. Pe primul loc par a se situa cupele, străchinile, capacele, castroanele, vasele cu etaj, acelea cu picior (în egală măsură fructiere, cupe sau chiar vase etajate), vasele globulare, binoclurile etc.

Decorurile, ca și tehnicile decorative, dovedesc o inepuizabilă fantezie a meșterilor de la Drăgușeni: incizii, caneluri, crestături, scobituri, pictură bi- și tricromă (executată atît înainte cît și după ardere), adeseori combinate cu ingeniozitate remarcabilă pe același vas.

Înainte de a încheia se cuvine amintită atît categoria intrată în literatura de specialitate sub numele impropriu de ceramică „C", categoria pentru care, poate cu un anumit temei, cercetătorii sovietici au început să folosească termenul de „ceramică de uz gospodăresc", deși nu considerăm că este cazul să discutăm acum și aici multiplele și delicatele probleme ridicate de aceste materiale, cît și materialele ale căror elemente indică zorile fazei Cucuteni A—B.

Ceramică similară aceleia la care ne referim a mai fost dealtfel publicată. Pe baza formelor și decorurilor ei, profesorul Vladimir Dumitrescu a putut urmări și demonstra cum din ultima etapă a fazei Cucuteni A (4) a luat naștere treptat, fără salturi, fără întreruperi și intervenții din afară, noua fază A—B a culturii Cucuteni. Avem în vedere în principal tipicele vase-goblete (cu gîtul ceva mai scurt decît în obișnuitul A—B), pictate într-un incipient stil α, folosirea benzilor late de culoare neagră-ciocolatie, numeroasele forme de vase cu corpul bombat și turtit și gîtul înalt cilindric (variantă întîlnită în aceeași fază A—B), apariția decorului pictat în formă de X-uri, generalizarea decorației tectonice a vaselor etc., toate dezvoltate în aceeași fază A—B.

Am insistat asupra acestor ultime materiale deoarece, destul de recent, în studii de specialitate, stațiunea de la Drăgușeni este atribuită de unii inexistentei etape A3a, iar de alții etapelor A2—A3 și plasată de același autor odată într-un grup de așezări în care este inclus și Trușeștiul și mai apoi înaintea stațiunii de la Trușești, încadrată la rîndul ei și în etapele A2—A3 și etapa Cucuteni A3.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Subliniem din nou că stațiunea din Ostrov este caracteristică ultimei etape 4 — a fazei Cucuteni A, alăturîndu-se numeroaselor stațiuni similare aflate de o parte și de alta a Prutului.

LES RECHERCHES DE DRĂGUȘENI (DÉP. DE BOTOȘANI)

RÉSUMÉ

L'auteur présente les résultats de la campagne de fouilles exécutée en 1980 dans la commune de Drăgușeni, au lieu-dit Ostrovu. Dans le cadre de cette campagne, l'habitation n° 14 a été complètement dégagée. Sa superficie était approximativement de 40 m². Dans l'enceinte de la maison, sous les décombres des parois, on a trouvé: le foyer, des meules à grain, des outils, et de la céramique spécifique pour cette station, Cucuteni A_4.

D'un intérêt particulier: la fosse d'offrande de l'habitation, aménagée dans la zone sud-est, à 0,90—0,95 m de profondeur.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Drăgușeni. 1—4 fragments de statuettes; 5—7 céramique; 8—9 outils de pierre; 10—13 outils d'os et de corne.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Aşezarea eneolitică din turbăria de la Lozna (jud. Botoşani)

PAUL ŞADURSCHI

Pe pantele care înconjoară turbăria de la Lozna, se cunosc mai multe aşezări eneolitice, din faze neprecizate ale culturii Cucuteni[1]. Se credea că mlaştina eutrofă aflată pe valea numită Bahnă exista în timpul înfloririi acestei culturi materiale, lacul cu resursele sale, ocupînd un loc important în economia societăţii respective.

Deşi zăcămîntul de turbă de aici se exploatează de mai mult timp, iar din 1952 extracţia s-a organizat sistematic, pînă în 1978 nu au apărut în zăcămînt materiale arheologice eneolitice. De abia, cînd, prin adîncirea canalului de drenare a mlaştinei, exploatarea turbei s-a putut face mai complet, de sub stratul de turbă au început să apară materiale aparţinînd culturii Cucuteni (fig. 1).

În iulie 1978, cu prilejul săpăturii unui al doilea canal de drenare, pe partea stîngă a canalului principal, la circa 100 de metri nord-vest de podeţul peste pîrîul Lozna, muncitorii de la exploatarea de turbă au găsit la adîncimea de —2,80—3m, sub pînza freatică actuală, o podină de lut ars, scoţînd din apă bucăţi mari de lipitură, fragmente ceramice caracteristice culturii Cucuteni şi cărbune. Cunoscînd din cercetări anterioare, efectuate de geologi, că depozitul de turbă de la Lozna a început să se formeze în urmă cu 9000—8000 de ani[2], nu am putut găsi atunci o explicaţie descoperirii, interpretînd după consultări cu alţi arheologi, că materialul se afla acolo în poziţie secundară, adus de pe pantă cu solul aluvionar, apoi scufundat treptat pînă a ajuns la adîncimea de aproximativ 3 m. O altă explicaţie interpreta aceste vestigii ca fiind aduse în

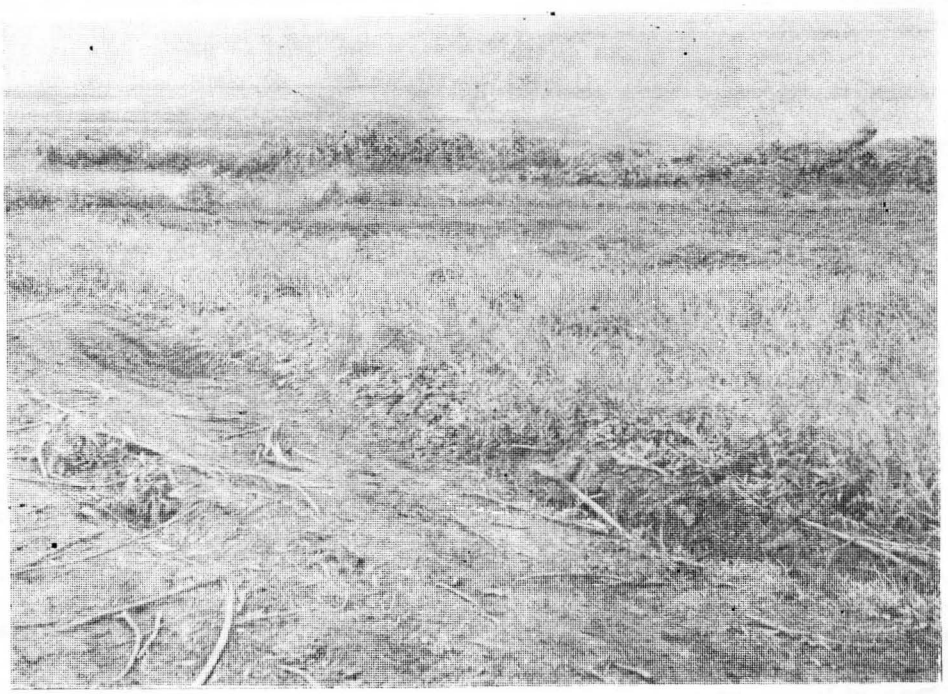

Fig. 1. Lozna. Vedere din turbărie. Sub stratul de turbă, la circa —2 m, se află nivelul de călcare al aşezării Cucuteni A—B.

[1] N. Zaharia, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 907; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova...*, p. 290—291; Alexandru Păunescu, Paul Şadurschi, Vasile Chirica, *Repertoriul arheologic al judeţului Botoşani*, I, 1976, p. 109—111.

[2] N. Macarovici, CSR, 40—41 (1952—1954), 1961, p. 143—144; Leonard Olaru, Aşulaşi, Secţiunea II (Ştiinţe naturale), b, Geologie-geografie, 14, 1968, p. 93—98.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

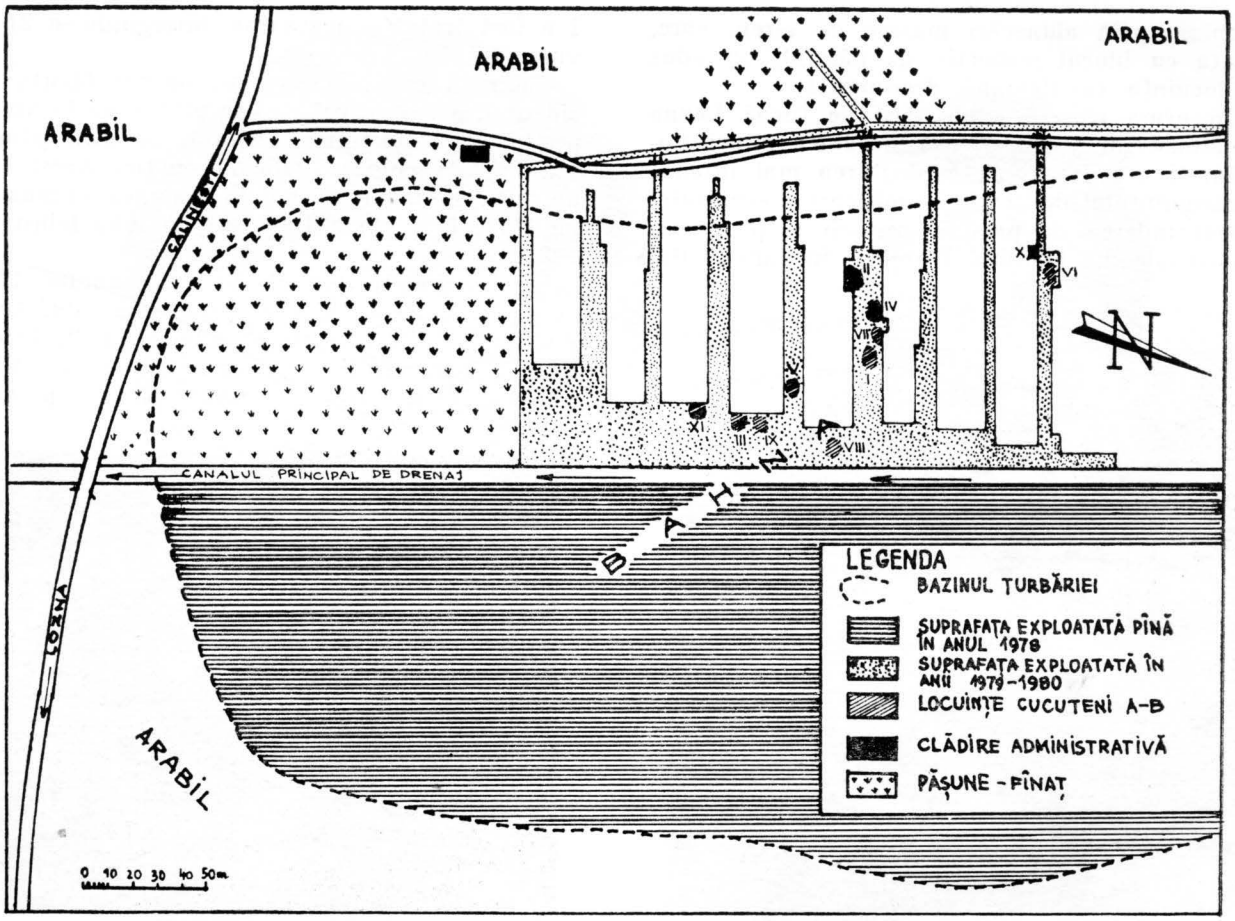

Fig. 2. Lozna. Planul săpăturii din anul 1980.

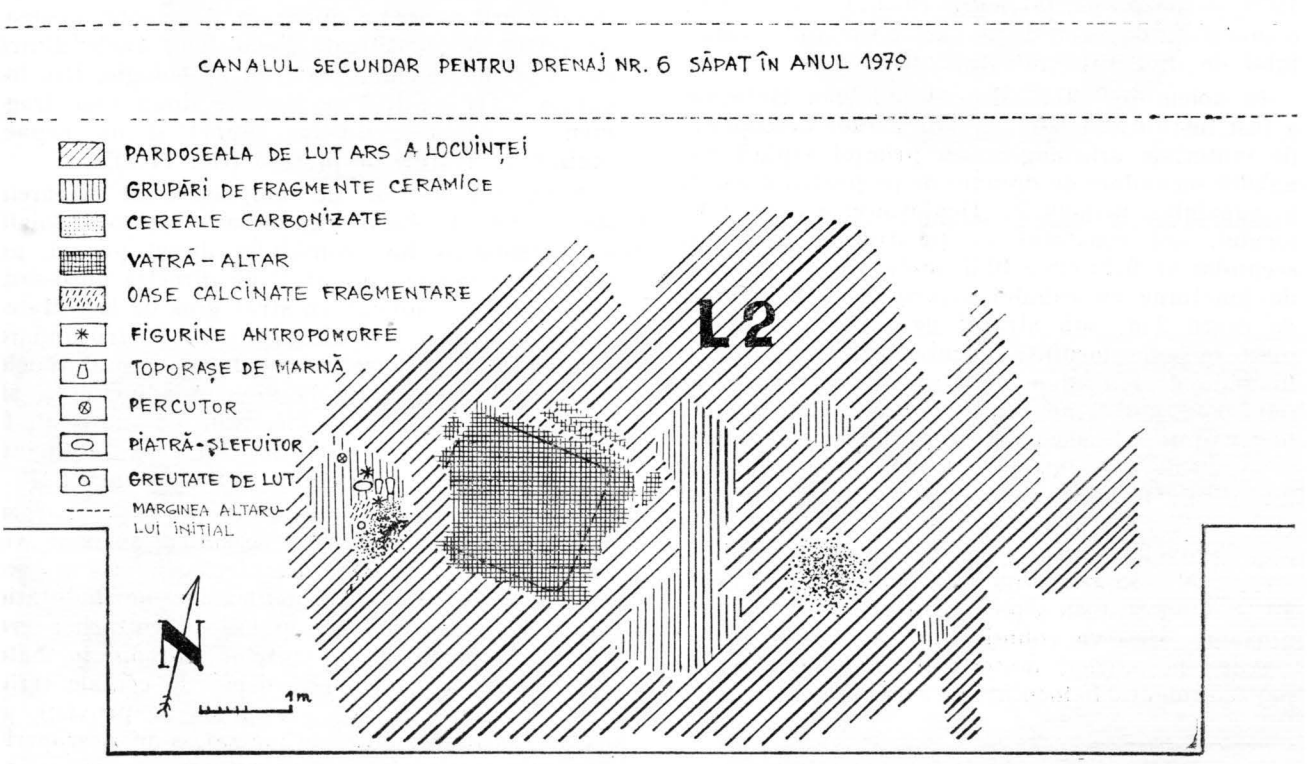

Fig. 3. Lozna. Planul Locuinței II cu altar.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

turbărie prin alunecări masive de teren, care, odată cu blocul respectiv de pămînt, au adus şi locuinţa cucuteniană descoperită.

În urma trecerii exploatării de turbă Lozna la Ministerul Minelor, în subordinea minei Comăneşti, s-a trecut la exploatarea mai intensă a zăcămîntului de turbă, cu mijloace mecanizate. Întreprinderea de prestări servicii şi producţie industrială din Dorohoi a preluat în vara anului

Fig. 4. Lozna. Locuinţa II.

1979, pe baza unei înţelegeri cu mina Comăneşti, o suprafaţă de teren de pe partea dreaptă a canalului de drenare a mlaştinei (fig. 2).

În noiembrie 1979, Muzeul judeţean Botoşani a fost înştiinţat telefonic asupra unor descoperiri de materiale arheologice, cu prilejul săpării canalelor secundare de drenare de pe partea dreaptă a canalului principal[3]. Deplasîndu-mă la faţa locului, am constatat că pe traseul canalului secundar nr. 6, la circa 40 de metri vest de punctul de joncţiune cu canalul principal, la adîncimea de peste 2 m, sub stratul de turbă, se află o platformă de locuinţă cucuteniană, care, pe o lungime de 8 m şi pe o lăţime de aproape 1 m (cît avea şanţul pe fund), era acoperită cu un bogat material arheologic (fig. 6). Au fost scoase peste 20 de vase întregi şi fragmentare, cele mai multe dintre ele miniaturale. Întrucît timpul era foarte rece şi nu se mai putea lucra, mai ales că nivelul locuinţei se afla sub pînza freatică, am stabilit să cercetăm punctul în vara anului 1980, după ce, prin săparea şanţurilor de drenare, pînza freatică va coborî.

Adus la muzeu, materialul arheologic descoperit accidental în locuinţa pe care am numerotat-o I a fost tratat şi restaurat, întregindu-se 21 de vase. (fig. 9).

Chiar în cazul acestei descoperiri făcută accidental, am observat că sub platforma locuinţei, pe întreaga porţiune afectată, se afla pămînt viu, lut de culoare galbenă-vineţie. Acest fapt a fost comunicat de noi la sesiunea organizată de Muzeul judeţean Botoşani, în luna februarie, 1980.

La reluarea cercetării, în vara anului 1980, au fost depistate şi cartate 11 locuinţe, toate din faza A—B a culturii Cucuteni (fig. 2). Cîteva locuinţe, numerotate de noi cu cifrele VIII, IX şi XI, se aflau în spaţiul deja exploatat,

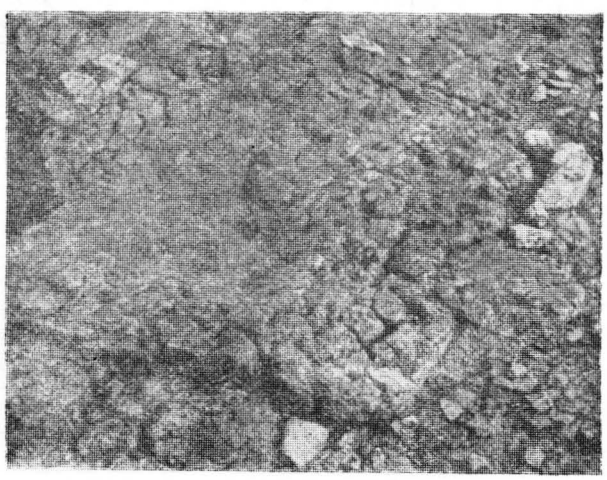

Fig. 5. Lozna. Altarul din Locuinţa II.

deasupra fiind aruncat solul aluvionar, considerat steril pentru exploatare. Cu toate acestea, au putut fi identificate locuinţele, unele dintre ele oferindu-ne chiar material arheologic. Din locuinţa VIII au fost recuperate două vase fragmentare pictate: un vas suport şi un capac, ambele cu resturi de pictură (fig. 11/2).

Studierea locului de amplasare al fiecăreia dintre cele 11 locuinţe, nu lasă nici o îndoială că acestea au fost construite direct pe sol, pe podine de buşteni orientaţi pe direcţia nord-sud, peste care s-a aplicat un strat gros de lut. Materialul arheologic se află *in situ*. O scufundare a unor locuinţe lacustre ar fi făcut ca materialele să rămînă suspendate la diferite adîncimi şi să se disperseze. Nici o alunecare în bloc nu poate fi admisă, materialul nefiind rulat şi ajungînd aproape de axul văii de pe ambele pante.

În toate cazurile locuinţele au fost distruse de foc, unele fragmente ceramice au fost vitrificate sau numai deformate, prin arderea secundară. Inventarele complexelor de habitaţie arată că ocupaţia principală a locuitorilor era cultivarea primitivă a plantelor: aproape în toate locuinţele s-au descoperit urme de cereale (grîu sau orz) ,carbonizate. Vase mari de provizii, al căror conţinut a fost carbonizat, s-au descoperit în locuinţele II, V, VII. Rişniţe primitive, de gresie, s-au descoperit în fiecare locuinţă.

[3] Mulţumim şi pe această cale tovarăşului Petru Rapalagă, şeful acestui punct al exploatării, care ne-a anunţat imediat ce s-a făcut descoperirea.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

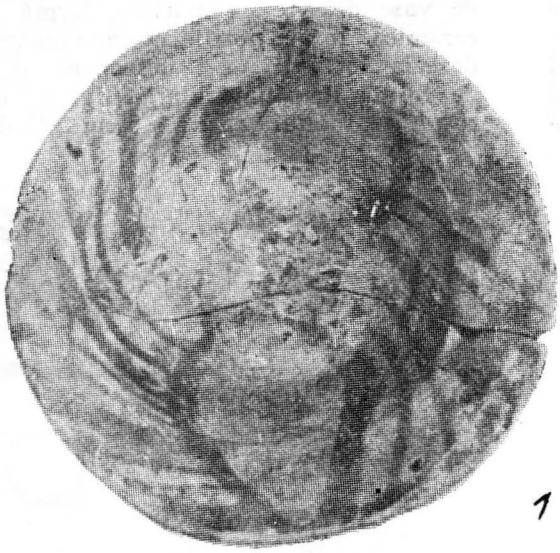

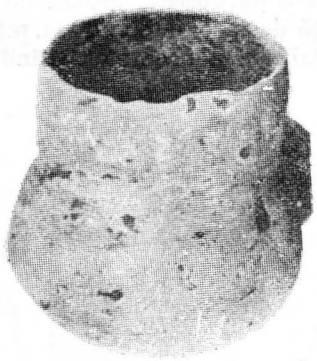

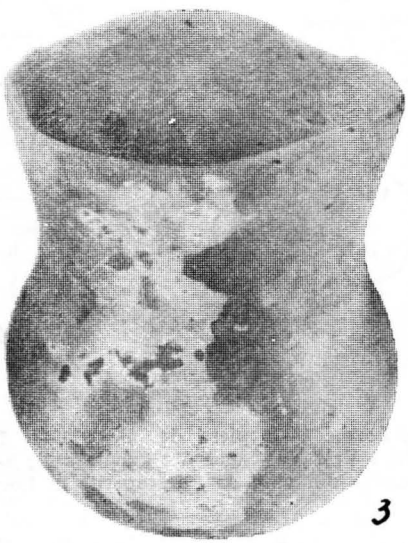

Fig. 6. Lozna. Vase întregi descoperite în Locuința I (1979): 1 strachină pictată în interior; 2 pahar; 3 cupă cu fundul rotund; 4 cupă cu fundul rotund și gîtul tronconic.

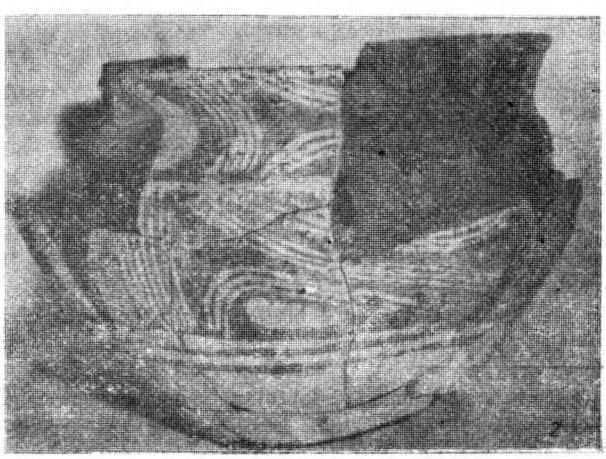

Fig. 7. Lozna. 1 Vas cu protome înfățișînd șerpi sau pești (Locuințe VI); 2 Vas sub formă de crater, pictat cu brun pe fond alb (Locuința I).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Un loc aparte în cadrul acestei aşezări, îl are locuinţa II, descoperită la adîncimea de 1,60—1,65 m, cu o pardoseală groasă de lut ars, avînd o suprafaţă de aproximativ 40 m. p.(fig. 4) Inventarul locuinţei este mai complet, aflîndu-se fragmente de vase diferite ca mărime, formă şi categorii ceramice. Într-o poziţie aproape centrală, pe pardoseala locuinţei, s-a descoperit o vatră-altar de formă dreptunghiulară (fig. 5), cu colţurile rotunjite, înălţată cu circa 5 cm faţă de suprafaţa

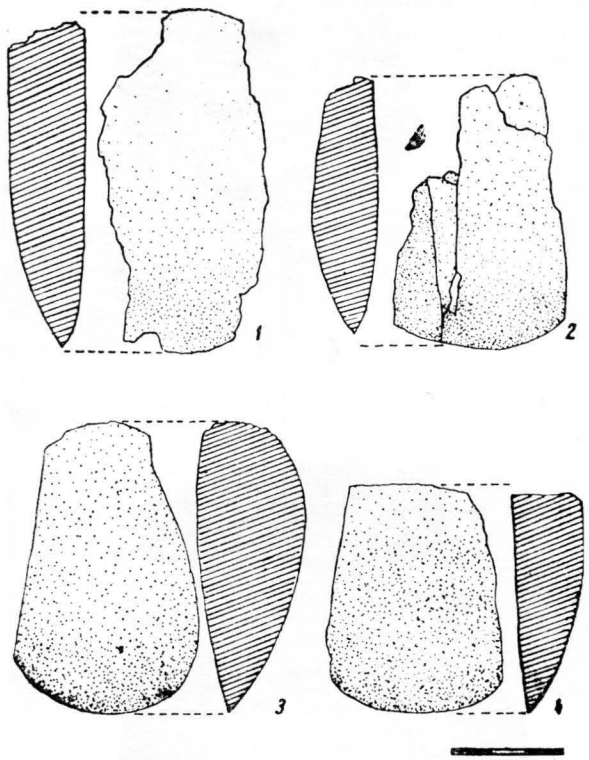

Fig. 8. Lozna. Toporaşe de gresie marnoasă, descoperite în Locuinţele II şi III.

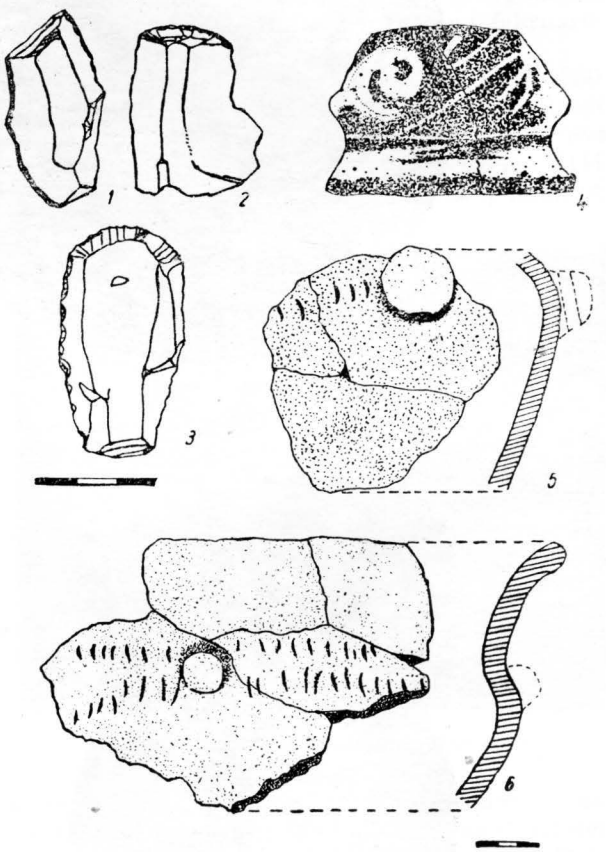

Fig. 10. Lozna. 1—3 piese de silex: 1—2 Locuinţa III; 3 Locuinţa V; 4 Vas-capac din Locuinţa X; 5—6 fragmente ceramice din vase „C", descoperite în Locuinţa I.

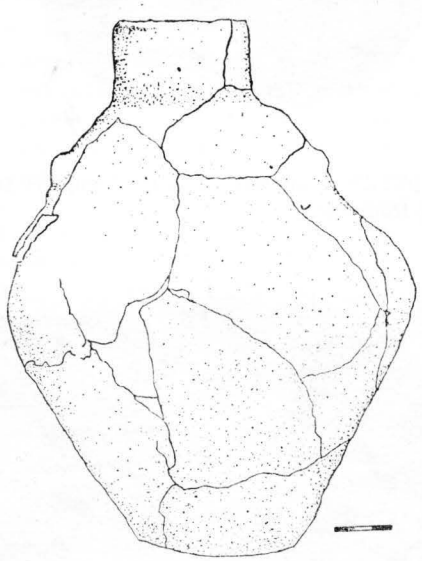

Fig. 9. Lozna. Vas cu dublă boltire din Locuinţa I.

locuinţei, avînd laturile orientate pe punctele cardinale. Pe parcursul existenţei aşezării cucuteniene se constată o refacere şi o lărgire a vetrei altar.

Într-o aglomerare de materiale aflate în vecinătatea acestui altar, s-au descoperit două figurine antropomorfe feminine, în stare fragmentară (fig. 12/1—2), două toporaşe din gresie marnoasă calcinată, (fig. 8/1—2), un percutor din silex, patru piese din silex, între care un gratoar (fig. 10/2), un frecător din gresie, fragmente de vase mari de provizii, şi pe pardoseală, o cantitate de cereale carbonizate. Tot aici se aflau oase sparte, calcinate, provenind de la animale mici şi păsări (fig. 3).

Şi în alte locuinţe s-au descoperit materiale asemănătoare, în afară de altar, care rămîne singular în partea cercetată a aşezării. În locuinţa III s-au descoperit încă două toporaşe de gresie marnoasă în formă de calapod, (fig. 8/3—4), în locuinţa V un frumos gratoar din silex (fig. 10/3), în locuinţa VI un vas-borcan de o formă mai puţin obişnuită, deformat în timpul uscării, cu

[4] Trebuie să remarcăm faptul că după scurgerea apei înmagazinată în turbă (prin săparea canalelor secundare de drenaj), grosimea stratului de turbă a scăzut foarte mult. La descoperire, în toamna anului 1979, nivelul locuinţei I se afla la —2,35 m, iar în iulie 1980, după scurgerea apei, aceeaşi locuinţă se afla la —1,60 —1,65 m.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

patru protome înfățișînd pești sau poate, mai curînd, șerpi. Vasul este lucrat din pastă comună, cu impurități (fig. 7/1; 12/3). În locuința X s-a descoperit un capac, redus ca dimensiuni, cu pictura mai bine păstrată. Un alt vas pictat,

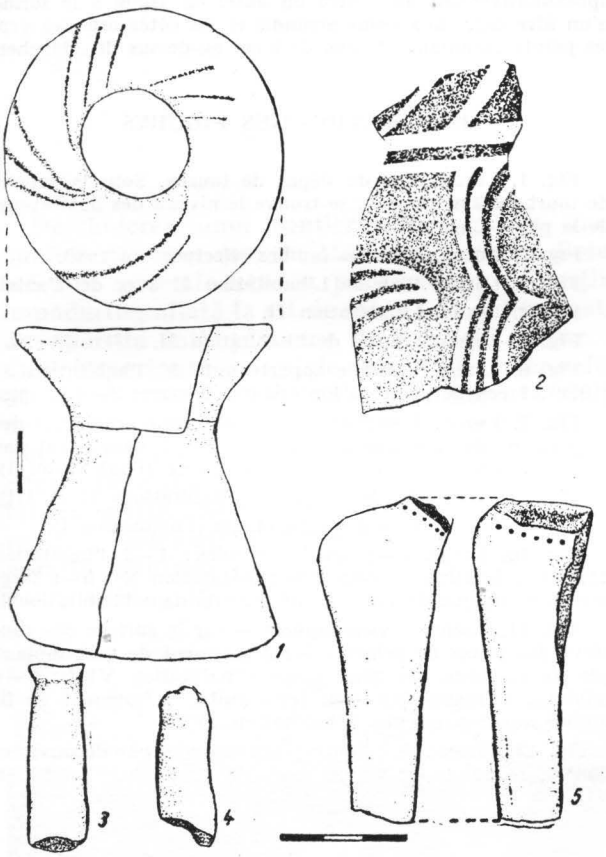

Fig. 11. Lozna. 1 vas suport din pastă cu cioburi arse secundar, pisate — pe fața superioară se păstrează urme de pictură —; 2 fragment ceramic dintr-un vas-suport, pictat cu brun pe fond alb, descoperit în Locuința VIII; 3—4 miniaturi din lut fragmentare; 5 fragment de figurină antropomorfă din Locuința IV.

sub forma unui crater de mărime mijlocie (fig. 7/2), descoperit în locuința I, este acoperit cu benzi de linii paralele spiralice, cruțate cu brun din fondul alb al vasului.

În general, culorile folosite la pictarea ceramicii sînt brunul și albul. S-a folosit mai mult pictura crudă, încît s-au conservat mai bine porțiunile care au suferit o ardere secundară. În locuințele I și II s-au descoperit și fragmente ceramice avînd în pastă cochilii bine pisate și nisip, ornamentate cu alveole imprimate cu unghia în pasta moale, așa-numita ceramică „C" (fig. 10/5—6). În pasta vaselor de uz comun, obișnuite, se constată cioburi arse secundar, pisate, care dau o structură aspră, zgrunțuroasă, suprafeței multor vase. Există și vase din pastă fină, mai ales vasele miniaturale, care procentual sînt mai multe decît în alte așezări cucuteniene. Descrierea acestora însă, cere mai mult spațiu decît cel de care dispunem pentru raport.

*

Observînd împrejurimile turbăriei de pe valea Bahnei[5], ne dăm seama că dealul Broscăria, aflat în partea de sud-est a turbăriei, prezintă clare

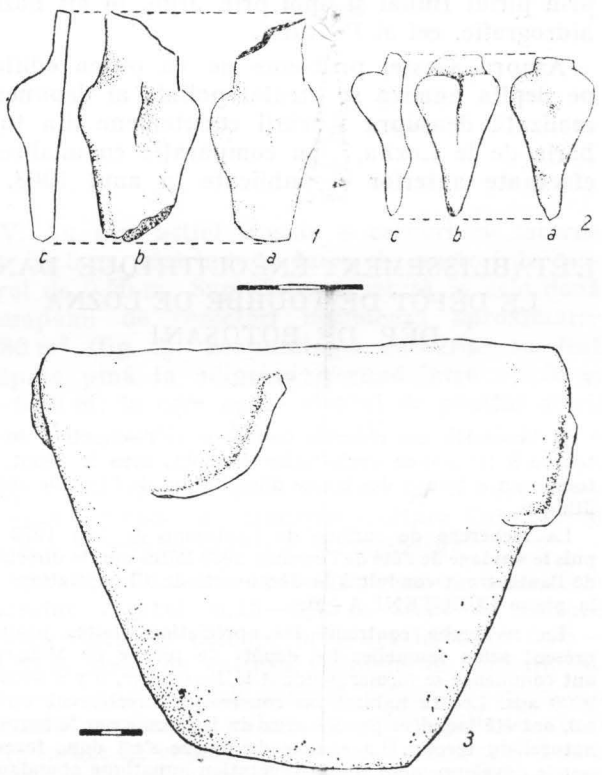

Fig. 12. Lozna. 1—2 figurine antropomorfe descoperite în Locuința II; 3 vasul împodobit cu protome, descoperit în Locuința VI.

urme de alunecări în trepte, produse în vechime, iar în prezent, terenul stabilizat folosindu-se pentru culturi agricole[6].

O astfel de alunecare trebuie să fi barat cursul pîrîului Bahna în zona șoselei Lozna—Călinești, producînd o mare acumulare de apă, care a acoperit așezarea cucuteniană la puțin timp după distrugerea ei prin incendiu. Prin aceasta nu respingem constatările făcute de către geologi cu ajutorul analizelor de polen referitoare la începuturile turbăriei de la Lozna. Aceștia arată că în existența sa, turbăria a trecut prin trei faze; dacă prima fază, constatată din analizele de polen, începe în preboreal, ea încetează la adîncimea de —2,50 m față de nivelul actual[7]. Așezarea situată pe malul drept al Bahnei a fost acoperită prin urmare de turbă în a doua fază a turbăriei, fază în care flora specifică preborealului se mo-

[5] În lucrarea lui Nicu Filipescu-Dubău, intitulată *Dicționar geografic al județului Dorohoi*, tipărită la Iași în anul 1981, această vale este denumită sugestiv, *Valea Scursurilor*. Denumirea nu mai este cunoscută în prezent de localnici.

[6] Referitor la acest gen de alunecări, constatate în mai multe locuri din județul Botoșani, a se vedea V. Tufescu, *Județul Botoșani*, 1977, p. 22—23.

[7] Leonard Olaru, *op. cit.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

difică. Această a doua fază, în care s-au mai depus încă 1,5 m de turbă, calitativ deosebită de depunerea anterioară, ar putea fi pusă în legătură cu bararea naturală a Bahnei și creșterea nivelului lacului, prea-plinul scurgîndu-se de această dată în sens invers direcției obișnuite, prin pîrîul Buhai și apoi prin Jijia, în alt bazin hidrografic, cel al Prutului.

Asupra acestei probleme ne va putea edifica pe deplin analiza spectrului polinic al depunerii realizată deasupra așezării cucuteniene din turbăria de la Lozna, în comparație cu analizele efectuate anterior și publicate în anul 1968.

L'ÉTABLISSEMENT ÉNÉOLITHIQUE DANS LE DÉPÔT DE TOURBE DE LOZNA DÉP. DE BOTOȘANI

RÉSUMÉ

À l'occasion des récentes fouilles pour l'extraction de la tourbe à la connue exploitation LOZNA, sous le dépôt de tourbe on a trouvé des traces d'habitation de l'époque énéolithique.

La recherche de surface de l'automne de l'an 1979 et puis le sondage de l'été de l'annnée 1980 faites sous la direction de l'auteur ont conduit à la découverte de 12 habitations de la phase CUCUTENI A—B.

La recherche contredit les apréciations faites jusqu'à présent selon lesquelles les dépôts de tourbe de Moldavie ont commencé se former pendant le *Periglacier*, il y a 8000—9000 ans. Les 12 habitations construites directement sur le sol, ont été inondées par les eaux du lac formé par le barrage naturel du terrain. La couche de tourbe s'est donc formée par le développement d'une végétation aquatique abondante dans les conditions favorables de clime après une habitation CUCUTENI A—B il y a environs 5000 ans.

On a décrit le matériel archéologique découvert, qui documente la culture primitive des plantes comme principale occupation des habitants à côté de l'élevage des animaux. Du mobilier des habitations nous mentionnons les connus moulins primitifs en grès, grains de graminé calcinés, céramique peinte, statuettes antropomorphes, haches en marne, quelques pièces en silex. Une attention particulière est accordée au demeure-sanctuaire (L2), plus grand que les autres, ayant aproximativement au centre un autel en argile à la forme d'un âtre carré aux coins arrondis et les côtés orientés vers les points cardinaux et levé de 5 cm au-dessus du plancher.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Lozna. Vue du dépôt de tourbe. Sous la couche de tourbe à 2 m environ, se trouve le niveau des habitations de la phase Cucuteni A.

Fig. 2. Lozna. Plan des fouilles effectuées en 1980.

Fig. 3. Lozna. Plan de L'habitation II avec de l'autel.

Fig. 4. Lozna. L'habitation II.

Fig. 5. Lozna. L'autel de l'habitation II.

Fig. 6. Lozna. Vaisselle appartenant à l'habitation I (1979): 1 écuelle peinte à l'intérieure; 2 verre; 3—4 coupes.

Fig. 7. Lozna. 1 vase avec des protomes représentant des serpents ou des poissons (l'habitation VI); 2 vase ayant une forme cratère peinte brun sur fond blanc (l'habitation I).

Fig. 8. Lozna. Outils en pierre (l'habitations II et III).

Fig. 9. Lozna. Vase à epaule étagée (l'habitation I).

Fig. 10. Lozna. 1—3 outils en silex: 1—2 l'habitation II; 3 L'habitation V; couvercle (l'habitation X); 5—6 fragments céramique de vase „C" découverts dans l'habitation I.

Fig. 11. Lozna. 1 vase-support — sur la surface elle conserve des traces de peinture —; 2 fragment de vase-support peintre en brun sur fond blanc (l'habitation VIII); 3—4 miniatures fragmentaires en terre cuite; 5 fragment de figurine anthropomorphe (l'habitation IV).

Fig. 12. Lozna .1—2 figurines anthropomorphe découvertes dans l'habitation II; 3 vase ornée de protome (l'habitation VI).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Şantierul arheologic Boiu

ION ANDRIŢOIU

Deschiderea unui şantier arheologic în vara anului 1979 pe dealul „Măgulicea" de la Boiu, înălţime proeminentă cu pante abrupte, parţial împădurite, aflată la est de sat, a fost determinată de apariţia întîmplătoare de-a lungul anilor a unor importante materiale arheologice; ceramică de tip Coţofeni şi Wietenberg, cunoscuta sabie de bronz de tip Boiu şi un vîrf de lance din bronz. Tot aici, la o dată neprecizată, sînt amintite cîteva piese din bronz apărute într-o descoperire întîmplătoare. Se impunea clarificarea caracterului şi intensităţii locuirilor succesive de pe această înălţime, ce domină teritoriul din jur şi valea largă a Mureşului.

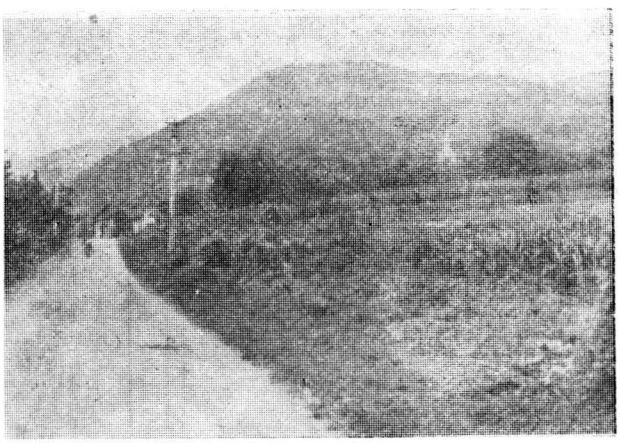

Fig. 1. Boiu—Măgulicea. Vedere generală dinspre sud.

Localitatea Boiu (com. Rapoltu Mare) se află aşezată la poalele ultimelor ramificaţii de dealuri ce coboară din Munţii Apuseni, pe malul pîrîului cu acelaşi nume ce se varsă în Mureş lîngă localitatea Folt.

Cercetarea efectuată în anii 1979—1980 a vizat vîrful înălţimii „Măgulicea" care se constituie într-un platou alungit (100×35 m) înconjurat de terase longitudinale (fig. 1). Terenul, cîndva arabil, este astăzi loc de păşune. În 1979 au fost deschise 4 secţiuni: S I, orientată est-vest (46×1 m), S II plasată la capătul vestic al lui S I, perpendicular pe acesta, orientată nord-sud (22×1 m), S III aflată la capătul nordic al lui S II şi paralelă cu S I (10×1 m) şi S IV în continuarea acesteia, cu o translaţie de 2 m spre nord (10×1 m). În anul 1980 s-a trecut la dezvelirea de suprafaţă în spaţiul cuprins între S II şi S III—IV. Au fost astfel trasate 8 carouri cu laturile de 5×5 m, păstrîndu-se între ele martori de control de 0,50 m. Suprafaţa cercetată în cele două campanii de cercetări însumează aproximativ 280 m^2 (fig. 2). Secţiunile şi carourile au fost săpate pînă la adîncimi variind între —0,50 şi —0,80 m, la care apare stratul de pămînt steril sau stînca nativă. În S II—IV, ca şi în C_{1-2} a putut fi urmărită stratigrafia pe verticală prin suprapunerea celor două straturi de cultură aparţinînd perioadei de tranziţie (cultura Coţofeni) şi epocii bronzului (cultura Wietenberg).

Stratigrafia aşezării este următoarea: 0—0,15 m pămînt vegetal, 0,15—0,35 m strat de cultură Wietenberg de culoare brun-negricioasă, 0,35—0,80 m strat de cultură Coţofeni de culoare cenuşiu-negricios. Sub această adîncime apare un pămînt argilos, de culoare maroniu-gălbuie, steril din punct de vedere arheologic. În S I şi S I A a fost observat doar un singur nivel de cultură aparţinînd culturii Coţofeni. În stratul de pămînt vegetal din S II—IV şi C_{1-3}, se găsesc amestecate, datorită terenului în pantă, materiale arheologice, în special ceramică, aparţinînd celor două culturi. Din urmărirea răspîndirii pe suprafaţă a vestigiilor arheologice se poate constata că locuirea Coţofeni a cuprins aproape întreaga arie a platoului, pe cînd aşezarea din epoca bronzului se concentrează în special în partea nord-estică a înălţimii.

Stratul de cultură aparţinînd culturii Coţofeni, avînd grosimea de 0,30—0,45 m conţine materiale arheologice variate: ceramică (care domină numeric), fusaiole, greutăţi de lut, resturi de locuinţe, gropi menajere, vetre de foc, o groapă rituală şi o piesă de cupru.

În S I A a fost dezvelit un semibordei de formă oval-rotundă (1,55×1,30 m). Pentru amenajarea lui a fost practicată o adîncitură în stratul de stîncă friabilă. Pe vatra bordeiului, păstrată doar parţial, se observă bucăţi de chirpic, cărbune, arsură şi ceramică. Fundul gropii semibordeiului se află la —0,69 m adîncime. În S IV şi C_1 a fost dezvelită o locuinţă de suprafaţă, slab conservată, a cărei formă şi dimensiuni nu au putut fi stabilite. Vatra locuinţei era formată dintr-un strat gros de pămînt ars, netezit la suprafaţă. Se păstrează şi fragmente de chirpic ce provin din pereţii locuinţei, păstrînd urmele parilor şi nuielelor ce constituiau scheletul con-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

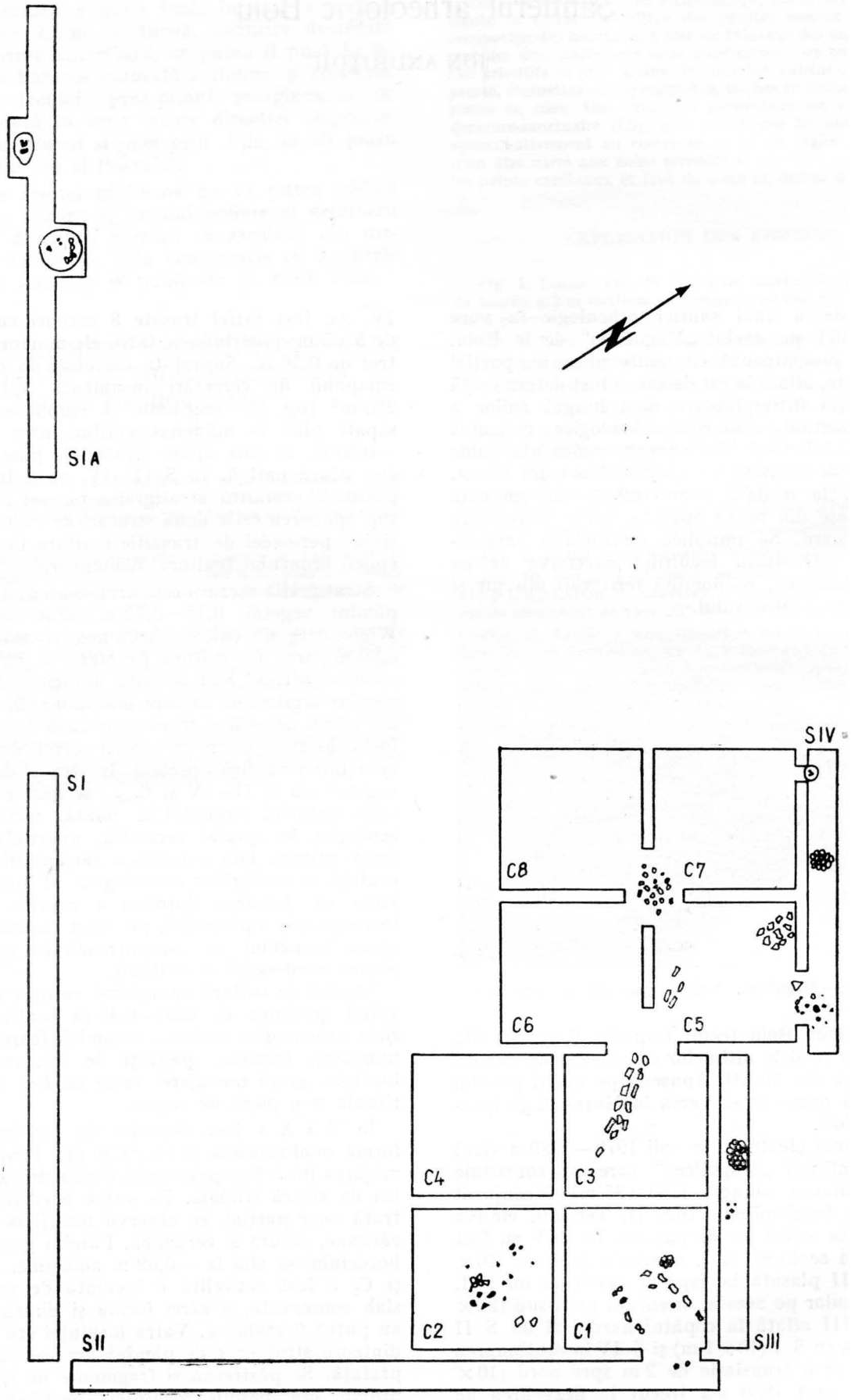

Fig. 2. Boiu—Măgulicea. Planul general al săpăturilor întreprinse în 1979—1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

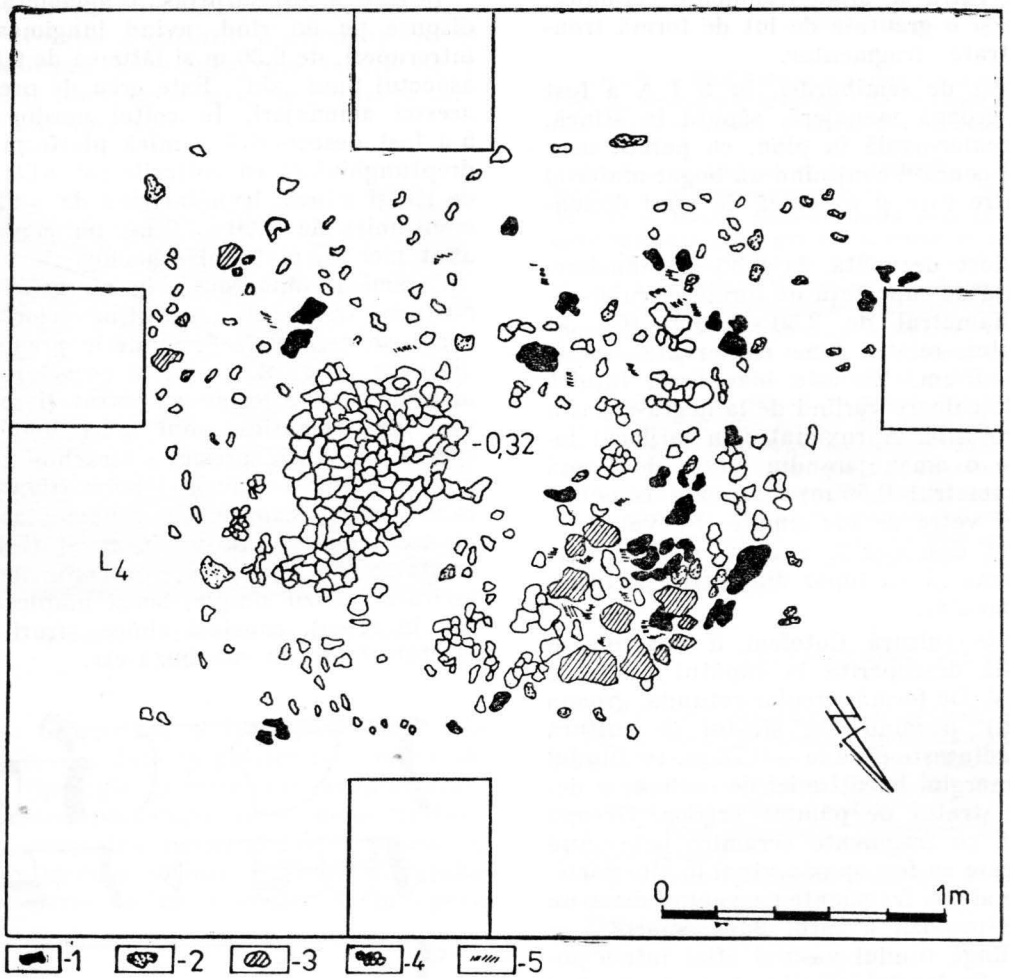

Fig. 3. Boiu—Măgulicea. Planul locuinţei nr. 4 aparţinînd culturii Coţofeni.

Fig. 4. Boiu—Măgulicea. Ceramică de tip Coţofeni, faza tîrzie.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

strucției. Pe vatră se aflau fragmente ceramice, cîteva pietre și o greutate de lut de formă tronconică, păstrată fragmentar.

La 3 m vest de semibordei, în S I A a fost surprinsă o groapă menajeră, săpată în stîncă, de formă circular-ovală în plan, cu pereții ușor oblici, fundul concav, conținînd un bogat material ceramic printre care și o ceașcă de mari dimensiuni.

În C_{7-8} a fost dezvelită, la 0,30 m adîncime, o altă locuință de suprafață de formă circular-rotundă cu diametrul de 2,30 × 2,10 m (fig. 3). Vatra locuinței, relativ bine conservată, are o grosime de 4,5 cm. Ea este bine arsă, fățuită superficial, de culoare variind de la negru-cenușiu la maroniu-roșiatic. Aproximativ în mijlocul locuinței apare o amenajare din pietre de formă circulară (diametrul 0,60 m) ce poate constitui resturile unei vetre de foc simple. Pe vatra locuinței a fost descoperită o mare cantitate de material ceramic și un topor din piatră perforat, păstrat fragmentar.

Stratului de cultură Coțofeni îi aparține și groapa rituală descoperită la capătul vestic al secțiunii S IV. De formă circular-rotundă, groapa (0,74 × 0,72 m), pornind din stratul de cultură Coțofeni, se adîncește pînă la —0,78 m. Pe fundul gropii și pe margini bucăți mici de cărbune o delimitează în stratul de pămînt argilos. Groapa este umplută cu fragmente ceramice provenind de la 6 vase care au fost sparte ritual în altă parte. Printre ele se află și fragmente provenind dintr-un vas mare de provizii a cărui buză, spartă, se află clădită lîngă fundul vasului aflat într-o poziție inversă. Pe fundul gropii a fost observat și un fragment osteologic carbonizat.

Ceramica aparține celor două categorii: *grosieră* și *fină*. Prin forme, pastă și ornamente produsele ceramice aparținînd culturii Coțofeni se încadrează în faza finală de evoluție a acestei culturi (fig. 4).

Inventarul litic, relativ sărac, este compus din cîteva nuclee și lame de silex, precum și două topoare fragmentare.

În S II a fost descoperită la 0,18 m adîncime o sulă de cupru (1—12,4 cm) cu secțiune romboidală.

În comparație cu locuirea Coțofeni, așezarea Wietenberg este mai restrînsă. Stratul de cultură gros de 0,15—0,20 m dovedește o locuire care nu se întinde pe o perioadă de timp prea îndelungată. Acestui nivel îi aparțin resturile a două locuințe de suprafață descoperite în C_{1-2}. Locuinței din C_2, datorită slabei sale conservări, nu i s-au putut stabili forma și dimensiunile. Încadrarea ei cronologică și culturală s-a putut efectua pe baza materialului ceramic. Locuința din C_1, de formă dreptunghiulară, are conturul marcat de un număr de pietre de rîu și de stîncă. Vatra acesteia nu este arsă. Dimensiunile ei sînt de 4,20 × 2,70 m. Axul lung al locuinței este orientat pe direcția est-vest. În exteriorul ei a fost surprinsă o vatră de foc de formă rotundă, cu diametrul de 0,60 m.

În $C_{3,5}$ a fost surprinsă o aglomerare de pietre dispuse pe un rînd, avînd lungimea, cu unele întreruperi, de 6,30 m și lățimea de 0,65 m, ce dă aspectul unui „zid". Este greu de precizat rostul acestei amenajări. În colțul nordic al caroului 5 a fost descoperită o mică platformă de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, din pietre de rîu și stîncă, la adîncimea de —020 m cu dimensiunile de 1,20 × 1,0 m, pe care nu a fost aflat nici un material arheologic.

Ceramica, numeroasă, în marea ei majoritate păstrată fragmentar, aparține celor două categorii: *grosieră* și *fină*, numeric predominînd cea din urmă (fig. 5). Datorită caracterului ei fragmentar, puține forme au putut fi reconstituite: vase de dimensiuni mai mari confecționate în special din pastă grosieră, străchini care domină numeric (apar și străchini lobate), (fig.6), castroane, căni, cești și capace. La ornamentarea acestora au fost folosite motive în relief (brîuri simple, crestate sau alveolare, proeminențe alungite), incizate (incizii simple, benzi umplute cu hașuri sau în rețea), caneluri oblice, șiruri de alveole, crestături pe sau sub buză etc.

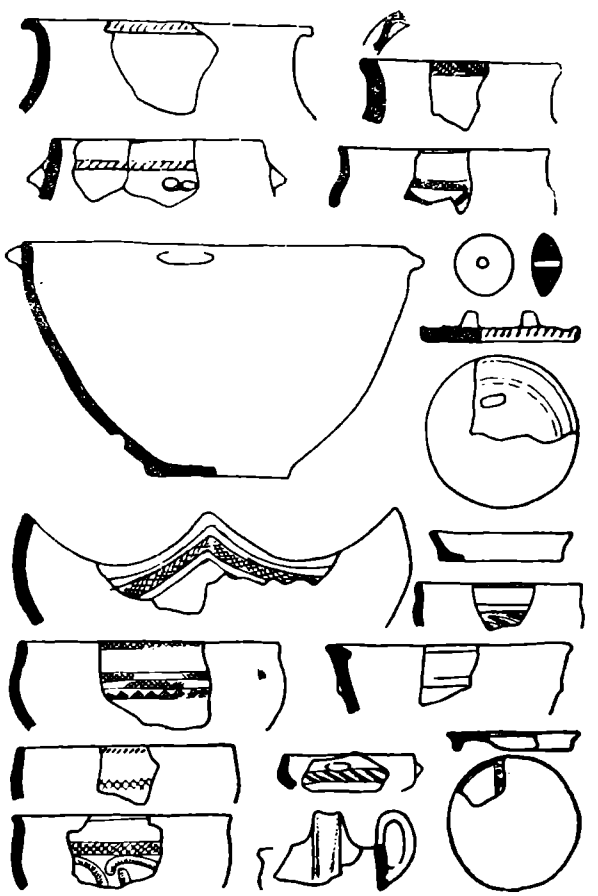

Fig. 5. Boiu — Măgulicea. Ceramică de tip Wietenberg, faza a II-a.

Materialul litic variat este compus din silexuri, daltă, topoare perforate, topor de luptă fragmentar, vîrf de săgeată, cuțit curb (Krummesser) fragmentar. A fost recoltat de asemenea un bogat material osteologic.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Pe baza materialului ceramic așezarea aparținînd epocii bronzului poate fi încadrată în faza a doua de evoluție a culturii Wietenberg. Acest material confirmă justa încadrare făcută de I. Nestor săbiei descoperită aici, în perioada mijlocie a epocii bronzului.

Fig. 6. Boiu — Măgulicea. Strachină de tip Wietenberg *in situ*.

Cercetarea întreprinsă la Boiu pe dealul „Măgulicea" aduce noi date cu privire la sistemul de locuințe, la tipologia materialului ceramic practicate de către purtătorii celor două culturi. Bogăția și varietatea materialului dovedesc în același timp intensa locuire a zonei Mureșului mijlociu în perioada de tranziție și în epoca bronzului.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE BOIU

RÉSUMÉ

L'étude de l'habitat qui est situé sur la colline „Măgulicea" a été determiné par la découverte de l'épée, connue de type Boiu, dans ce village, pendant la deuxième moitié du siécle passé.

Pendant les deux campagnes archéologiques (1979 — 1980) a été étudié une surface approximativement 280 m². La couche de culture trouvé immediatement sous la terre végétal, a deux niveaux: celui qui est inférieur caractéristique de la culture Coțofeni, la phase tardive et celui qui est supérieur atribué à la culture Wietenberg, la phase II .

Les vestiges archéologiques qui appartiennent à la culture Coțofeni, se composent d'un semihutte et une habitation de surface, qui a une forme, approximativement, circulaire, une fosse rituelle, et aussi un riche et varié matériel céramique. Parmi elles, il est signalé un grand vase pour provisions et une tasse avec une grande dimension. À la culture Wietenberg appartient deux habitations de surface, un riche matériel céramique spécifique à la deuxième phase de cette culture, des piéces lithiques (la hache, les objets en silex taillés, Krummesser) et les os des animaux. Le matériel céramique confirme l'encadrement de l'epée de bronze en période moyenne de l'époque du bronze et son attribution aux porteurs de la culture Wietenberg.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. Boiu — Măgulicea. Vue générale du sud.
Fig. 2. Boiu — Măgulicea. Plan générale des fouilles archéologiques entreprises dans le 1979 — 1980.
Fig. 3. Boiu — Măgulicea. Plan de l'habitation n⁰ 4, appartient à la culture Coțofeni.
Fig. 4. Boiu — Măgulicea. Céramique de type Coțofeni, la phase tardive.
Fig. 5. Boiu — Măgulicea. Céramique de type Wietenberg, la deuxième phase.
Fig. 6. Boiu — Măgulicea. L'écuelle de type Wietenberg, *in situ*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Grojdibodu (jud. Olt)

ION CHICIDEANU

În anul 1980 au fost reluate cercetările arheologice începute în 1978 în localitatea Grojdibodu[1]. Noile săpături s-au făcut tot pe „Coasta lui Cuzma", dar pe culmea falezei și la o distanță de circa 200 m spre vest de punctul săpat în 1978. Aici fusese descoperită în cursul unei periegheze o stațiune preistorică[2], a cărei limită de sud o constituie chiar marginea falezei fostei bălți Potelu. Stațiunea se află pe unul dintre punctele înalte ale falezei, dominînd albia bălții, astăzi secată. La 500 m spre est se află satul Hotaru, astăzi înglobat localității Grojdibodu.

Săpătura a început prin trasarea unei secțiuni S_1, orientată nord-sud, perpendiculară pe ruptura falezei, cu lungimea de 17 m și o lățime de 1,5 m. Pe toată lungimea săpăturii a fost atins solul viu.

Situația stratigrafică, înregistrată prin desenul profilului de est al secțiunii (fig. 1), este următoarea:

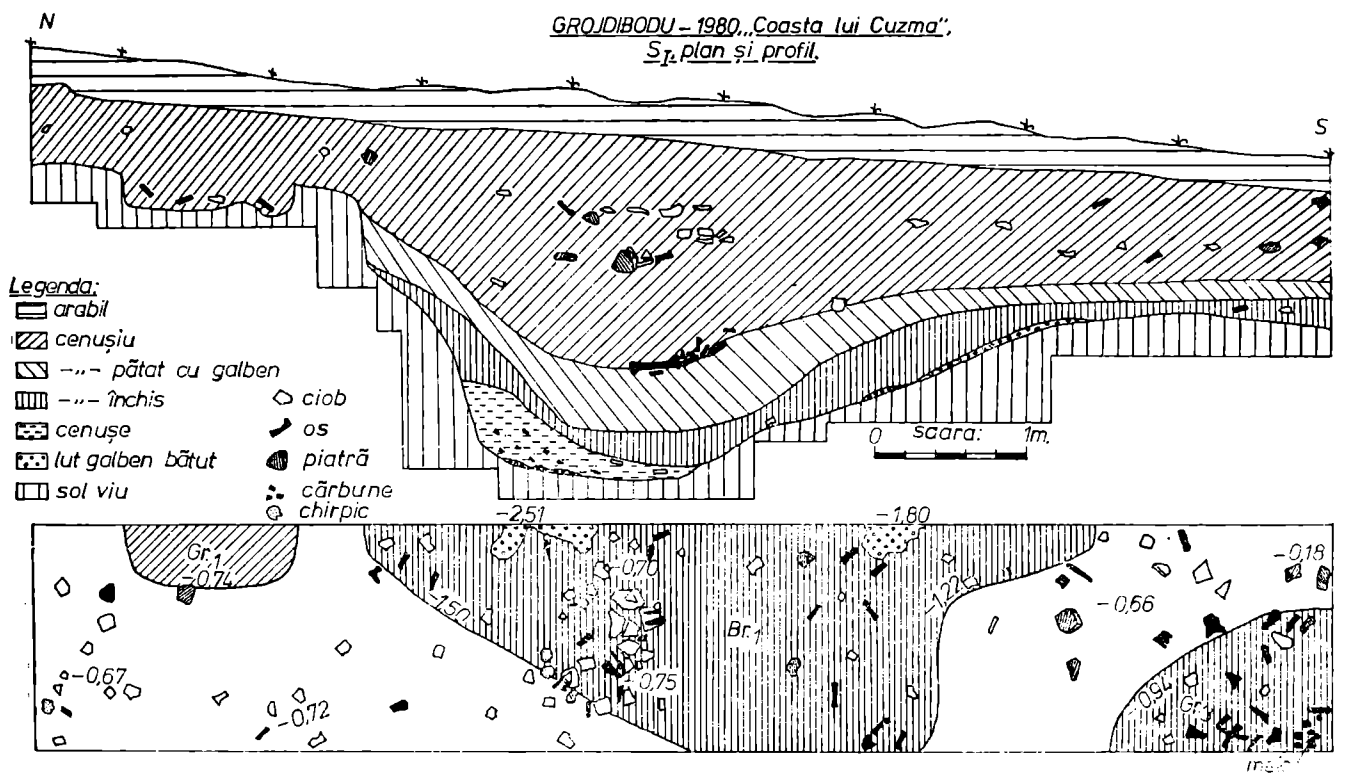

Fig. 1. Grojdibodu, jud. Olt. Planul și profilul secțiunii.

Deasupra solului viu, reprezentat printr-un loess galben nisipos, se întinde o depunere groasă de circa 0,20 m, de culoare cenușie închisă, cu materialul arheologic constînd din cioburi, cărbune, cenușă, oase de animale, cochilii de scoici și de melci de apă dulce. Din această depunere a fost săpată groapa unui bordei ($Br._1$). Peste această primă depunere urmează un strat de pămînt cenușiu pătat cu lut galben și care are o grosime

[1] În anul 1978, în cadrul Șantierului de salvare Turnu Măgurele au fost efectuate săpături la Grojdibodu, punctul „Coasta lui Cuzma" conduse de Ion Chicideanu și C. Buzdugan. Tot la Grojdibodu, dar în capătul de est al satului, a mai săpat și George Trohani. Pentru rezultatele din 1978 vezi Leahu și colab. 1979.

[2] Stațiunea de pe „Coasta lui Cuzma" a fost identificată în cursul unei periegheze de către G. Trohani și I. Chicideanu. Din colectivul de periegheză care a cercetat zona dintre Corabia și Bechet au mai făcut parte Liviu Petculescu și D. Drăguș.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

de 0,15 m. Urmează apoi imediat un strat de pămînt cenușiu deschis, cu mult material arheologic — fragmente ceramice, bucăți de chirpic și de vatră, oase de animale în cantitate considerabilă, cochilii de moluște, pietre. Grosimea medie a acestui strat este de 0,45 m, în dreptul gropii bordeiului, pe care îl și „căpăcuiește", prezentînd o îngroșare datorită tasării umpluturii bordeiului. Ultimul strat este cel arabil, gros de 0,25—0,28 m, corespunzînd adîncimii la care a intrat fierul plugului și în care se găsesc materiale arheologice antrenate de arătură.

În cursul cercetării au fost descoperite un bordei, trei gropi și un complex de suprafață.

Bordeiul 1 (Br.$_1$) a fost secționat oblic de șanț. Pe grund s-a putut înregistra astfel numai jumătatea de vest a bordeiului. Deși surprins parțial, planul bordeiului poate fi reconstituit cu relativă ușurință. De formă aproximativ rectangulară cu colțurile rotunjite, bordeiul avea intrarea printr-un gîrlici lung de 1,00 m și aflat pe latura de sud. Latura de vest a avut o lungime de circa 3,5 m. Gîrliciul se află la circa 1 m de colțul de sud-vest și, dacă socotim că lățimea intrării a fost de 1,5 m, atunci planul bordeiului este un pătrat cu laturile de 3,5 m. Terenul fiind în pantă de la nord spre sud, adică coborînd spre marginea falezei, adîncimea la care se află fundul gropii bordeiului nu este uniformă. Astfel, pentru a obține o suprafață interioară plană, constructorii bordeiului au săpat în partea de nord pînă la circa 1,80 m, iar în partea de sud, pe unde se făcea și intrarea, numai pînă la 0,70 m. Accesul în bordei se făcea prin gîrliciul amintit, coborîndu-se ușor pînă pe fundul locuinței. Pe fund, bordeiul a avut o podină din lut galben bine bătut, din care s-au mai găsit cîteva porțiuni întregi, grosimea podinei fiind de 0,05 m. Podina de lut urca în gîrlici, oprindu-se în dreptul pragului. În partea de bordei care a fost cercetată nu s-a găsit nici o vatră, în schimb, cantitatea mare de cenușe, cărbuni și oase trecute prin foc, nu lasă nici un fel de îndoială asupra faptului că în bordei trebuie să fi existat o astfel de instalație, care este foarte posibil să se găsească în partea rămasă necercetată.

Umplutura bordeiului se compune din cenușă, îngrămădită în colțul de nord-vest, cenușă în care se găsesc multe bucăți de cărbune și oase arse de animale, toate zăcînd direct pe podina bordeiului, apoi din pămînt cenușiu-închis, peste care se găsește dunga de pămînt cenușiu pătat cu galben, cu ceva mai puțin material arheologic, aceasta reprezentînd o lentilă de pămînt scursă în bordei după abandonarea sa. Bordeiul este „căpăcuit" de stratul cenușiu deschis, constituind astfel un complex bine asigurat stratigrafic.

Groapa 1 (Gr.$_1$) a fost descoperită la 0,50 m nord de groapa bordeiului, aflîndu-se pe jumătate sub peretele de est al secțiunii. Săpată din stratul cenușiu deschis, groapa are un diametru la gură de 1,16 m și este adîncă de 0,20 m. În umplutura ei s-au găsit fragmente ceramice și oase de animale.

Groapa 2 (Gr. 2) a apărut în capătul de nord-vest al secțiunii, fiind săpată tot din stratul cenușiu deschis. Diametrul gurii este de 1,00 m, iar adîncimea de 0,50 m. În umplutura gropii s-au găsit doar cîteva cioburi atipice.

Groapa 3 (Gr. 3), săpată din depunerea cenușie închisă se află în colțul de sud-vest al secțiunii. În umplutura de pămînt cenușiu s-au găsit cioburi, foarte multe oase de animale, valve de scoici și o grămadă de cochilii de melci.

Complexul 1 (Cpl.$_1$) este constituit dintr-o aglomerare de cioburi, oase de animale, valve de scoici, bucăți de chirpic și pietre, care zăceau în stratul cenușiu la o adîncime de 0,60—0,75 m, pe o lungime de circa 4 m. În aceeași aglomerare au mai fost găsite și cîteva fragmente de lipitură de vatră, groase de 0,05—0,07 m, arse la alb-gălbui. Din fragmentele ceramice ce aparțineau acestui complex au putut fi reconstituite parțial unele vase. Nu este exclus ca aglomerarea aceasta să reprezinte resturile unei locuințe de suprafață, al cărei plan nu este destul de clar, dar care suprapunea bordeiul 1.

Observațiile stratigrafice consemnînd raporturile dintre complexele cercetate în secțiunea deschisă, depunerile existente, probează că în așezarea de pe „Coasta lui Cuzma" există două niveluri de locuire. Primului nivel, reprezentat de stratul de pămînt cenușiu închis îi aparțin Br.$_1$ și Gr.$_3$, iar celui de al doilea format din stratul mai gros de pămînt cenușiu-deschis îi aparțin Gr.$_1$ și Gr.$_2$. Între acestea două se intercalează dunga de pămînt ce reprezintă o scurgere, ulterioară încetării locuirii în bordei. Această scurgere, ca și absența primului strat în partea de nord a secțiunii, se explică prin alunecarea de-a lungul pantei a depunerilor antropogene antrenate de apele pluviale. Dealtfel și în nivelul al doilea, materialul arheologic este mai abundent spre sud, tot datorită aceleeași cauze.

Ceramica din ambele niveluri se poate împărți, după amestecul pastei și ardere, în trei specii. Prima specie este cea *fină*, lucrată dintr-o pastă amestecată cu nisip cu bobul foarte mic, bine frămîntată și arsă fie la negru sau brun, fie la cărămiziu. A doua specie, *semifină*, este lucrată dintr-o pastă în care, alături de nisip fin, a intrat ca degresant și scoica pisată. Frămîntarea și arderea pastei sînt ceva mai proaste decît la prima categorie, cea ce face ca vasele din pastă cu multă scoică să fie ceva mai friabile. Arderea s-a făcut, de regulă, în mediu reducător astfel că cele mai multe recipiente au culoarea brună, existînd și unele exemplare arse la cărămiziu. Datorită cantității mari de scoici pisate în pastă, vasele au un aspect aparte care a făcut ca această specie să fie denumită „mozaicată" (Roman 1976a). Olăria grupei a treia, de factură *grosieră*, este lucrată dintr-o pastă foarte proastă, în al cărei amestec intră scoica pisată și nisip necernut, iar arderea este cît se poate de neglijentă, ca atare vasele neavînd o culoare uniformă, fiind și foarte

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

friabile. În ansamblu, predomină numeric vasele din specia mozaicată.

Chiar de pe fundul bordeiului au fost strînse cîteva fragmente ceramice, putînd fi reconstituite şi unele forme. Din specia fină, arsă la negru, remarcăm *castronul* cu buza lăţită spre exterior şi teşită oblic spre interior, cu corpul aproximativ emisferic. Decorul este constituit din două şiruri de incizii scurte, verticale, aşezate imediat sub buză, de la care pornesc striuri oblice ce se îmbină în unghi, în fîşii alternative. În punctul în care striurile se îmbină au fost executate cîteva incizii scurte (fig. 2/2). Acest motiv, unghiular frecvent pe ceramica de la Grojdibodu, se mai întîlneşte şi pe alte materiale provenite din zona învecinată şi care au fost atribuite complexului cultural Orlea-Sadovec (Roman 1976a). Altă formă ceramică descoperită pe fundul bordeiului este vasul, de dimensiuni mari, cu gura evazată, lucrat din pastă mozaicată. Ornamentaţia constă din crestături verticale pe umăr dispuse în şir şi întrerupte de mici proeminenţe plastice verticale (fig. 2/3). Un fragment ceramic aparţinînd speciei grosiere pare să provină de la un vas pîntecos cu torţi pe pîntece. Vasul este decorat cu straiuri oblice pornind de sub toartă, sau verticale pornind de deasupra torţii. Toarta, în bandă, este ornamentată cu un şir de incizii scurte dispus pe fiecare margine şi flancat de un şir de împunsături (fig. 2/1). Tot pe fundul bordeiului s-au mai găsit cîteva fragmente, mai mici dintre care notăm aici un fragment de buză de ceaşcă, cu marginea zimţată, din pastă cu scoici pisate, apoi un ciob de culoare neagră, puternic lustruit, cu o linie orizontală incizată. În rest ceramica din bordei (de pe fund) cuprinde cioburi atipice, între care cele mai numeroase sînt cele din specia cu multă scoică în pastă.

Ceramica din nivelul superior, mai numeroasă, a permis reconstituirea a mai multe forme. Din categoria fină fac parte: ceaşca de dimensiuni mici, cu fundul ascuţit, umărul marcat de un prag, marginea uşor evazată şi zimţuită, cu o toartă în bandă supraînălţată, exemplarele găsite neavînd decor (fig. 2/5); vase askos din pastă foarte bine frămîntată şi arsă, de culoare cenuşie sau neagră, cu o toartă în bandă şi decorată cu motivul unghiular amintit, iar pe toartă cu incizii pe mărgini (fig. 4/3; 5/6); castron cu marginea lăţită şi teşită oblic spre interior, cărămiziu la culoare, cu două şiruri de incizii scurte, dispuse oblic sub buză (fig. 2/6); vas cu profil în „S", de dimensiuni mari, cu pereţii groşi, cărămiziu la culoare, cu urme de ardere secundară decorat cu striuri pe pîntec (fig. 3/3). Mai adăugăm un vas cu gît scund, buza lăţită mult şi perforată vertical, cu striuri la exterior şi un şir dublu de pastile aplicate pe partea interioară a buzei (fig. 4/1). În chip special se disting cîteva fragmente cu decor plastic (fig. 5/2, 5).

Din specia mozaicată se remarcă vasele cu profilul în „S", cu marginea evazată, avînd crestături pe buză (fig. 3/2), împunsături pe buză (fig. 3/1) sau buza crestată şi cu proeminenţe (fig. 2/4). Este tipul cel mai frecvent întîlnit, vasele ce-i aparţin avînd dimensiuni mari. Decorul este completat cu şiruri de crestături pe umărul vaselor (fig. 3/1; 4/2).

În nivelul II se întîlneşte procedeul încrustaţiei cu substanţă albă ca şi urme de picătură roşie. Pe două fragmente au apărut pastile în formă de boabe de linte aşezate pe umărul vasului.

Torţile sînt în bandă lată şi în general decorate cu diferite motive incizate. Pe cîteva exemplare se mai păstrează încrustaţia cu substanţă albă, iar un exemplar poartă urme de pictură roşie.

În stratul arabil, la —0,15—0,20 m, au apărut, în număr mai mic, fragmente ceramice datînd din epoca bronzului. Dintre acestea notăm un fragment de ceaşcă cu două torţi supraînălţate, cu secţiunea triunghiulară, prezentînd un decor constituit din două linii orizontale incizate, deasupra cărora se află patru triunghiuri cu vîrful în sus, haşurate, realizate în tehnica împunsăturilor succesive, întregul ornament fiind aşezat sub toartă. Fragmentul este lucrat dintr-o pastă foarte bună, arsă la negru (fig. 5/1).

Sporadic au mai apărut şi cîteva cioburi romane.

Industria litică este documentată de mai multe aşchii şi fragmente de lame, ca şi de un răzuitor pe lamă şi un vîrf de săgeată, cioplite dintr-un silex gălbui-deschis. Activitatea de confecţionare a uneltelor este atestată de prezenţa a două percutoare şi a cîtorva nuclee.

Un interes aparte îl prezintă două unelte din os pentru decorat ceramica. Primul, lucrat dintr-o coastă de bovină, prezintă la un capăt cinci zimţi tăiaţi cu grijă (fig. 5/4), iar cel de al doilea lucrat dintr-o aşchie de os lung, prezintă la capătul activ trei zimţi (fig. 5/3). Ambele instrumente au folosit pentru trasarea striurilor de pe corpul vaselor şi poate şi a altor motive.

Dacă în $Br._1$ şi în stratul cenuşiu-închis s-au găsit puţine şi foarte mici bucăţi de chirpic, în nivelul II chirpicul este prezent, uneori în bucăţi mari. În acelaşi nivel s-au mai găsit şi fragmente de lipitură de vatră.

În cantitate foarte mare, mai cu seamă în nivelul II, s-au găsit oasele de animale. Resturile osteologice provin de la ovicaprine, porcine şi bovine. În cantitate de asemenea apreciabilă sînt şi cochiliile de moluşte de apă dulce, procurate desigur din balta de la piciorul falezei[3].

O diferenţiere tipologică a materialelor din cele două nivele evidenţiate stratigrafic nu poate fi încă sesizată cu precizie. Menţionăm doar lipsa în nivelul I a decorului plastic din brîuri verticale sau ghirlande verticale crestate. Desigur cercetarea întregului bordei în campania viitoare va aduce clarificările necesare în această privinţă.

În ceea ce priveşte încadrarea cultural-cronologică, o serie de elemente de formă şi decor apropie ceramica de la Grojdibodu de cultura

[3] După prelucrarea întregului lot, materialul arheologic de la Grojdibodu urmează să fie depus la Muzeul orăşenesc din Corabia.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

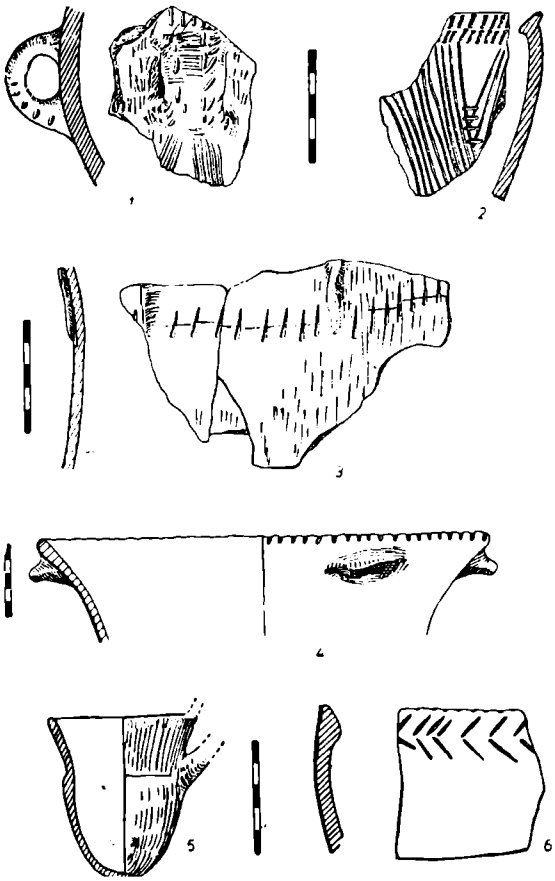

Fig. 2. Grojdibodu, jud. Olt. Ceramică: 1—4 din nivelul I; 5—6 din nivelul II.

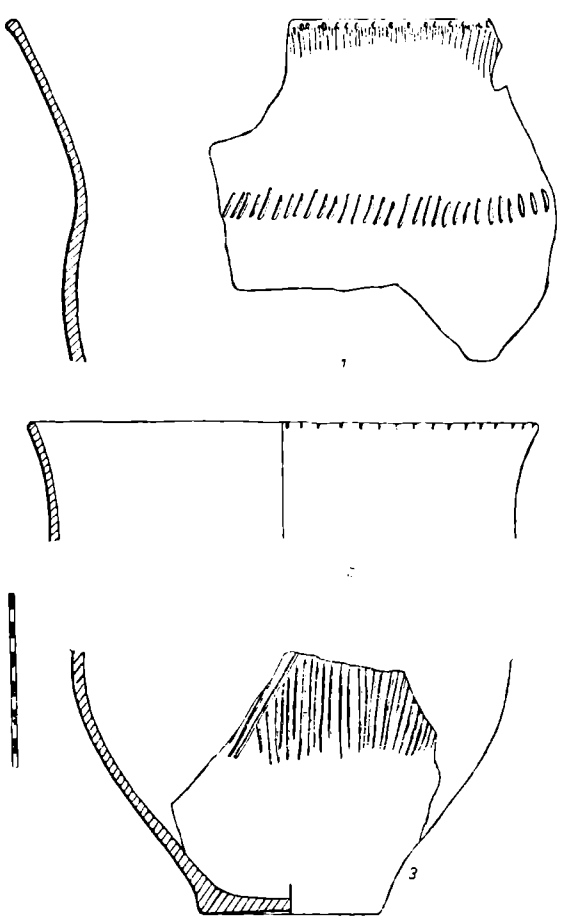

Fig. 3. Grojdibodu, jud. Olt. Ceramică din nivelul II.

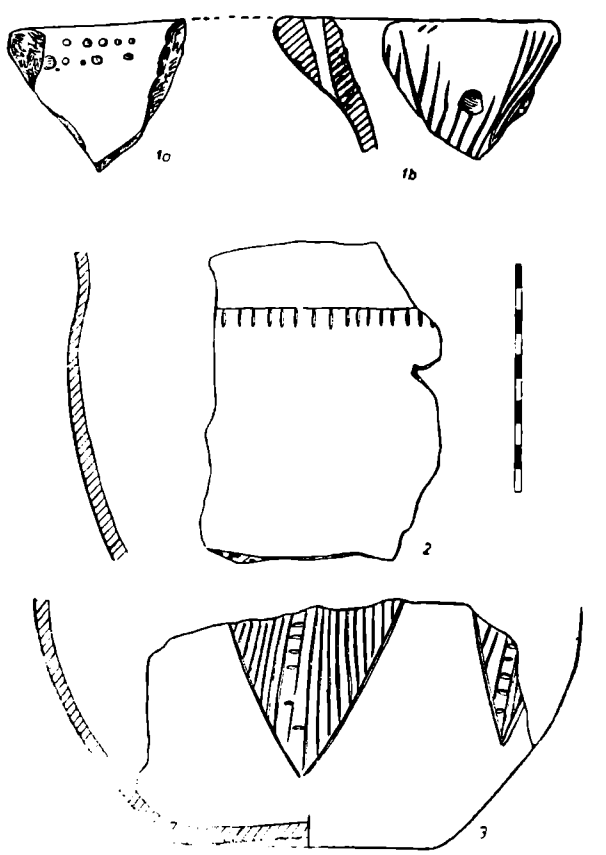

Fig. 4. Grojdibodu, jud. Olt. Ceramică din nivelul II.

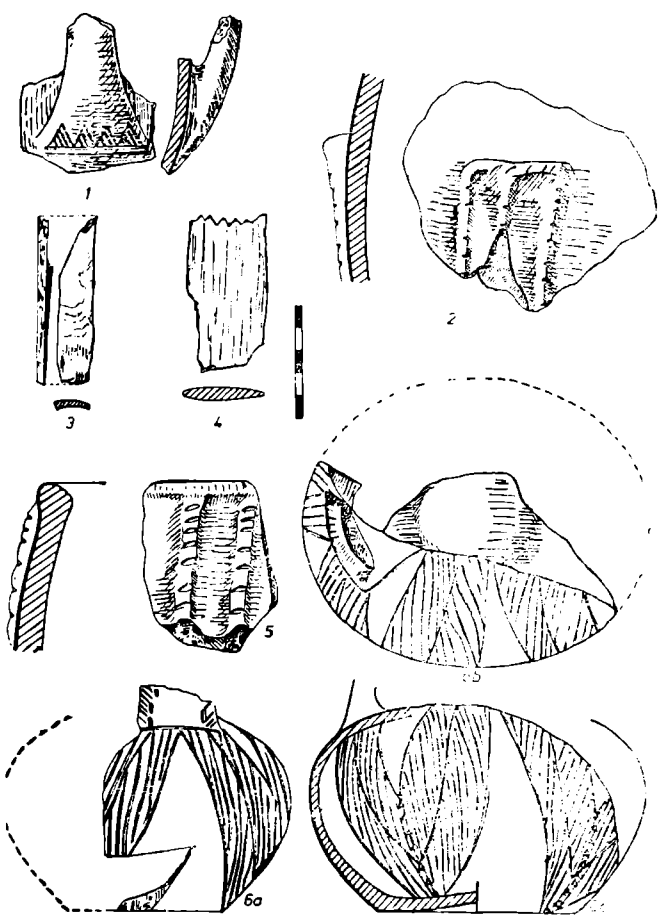

Fig. 5. Grojdibodu, jud. Olt. 1 fragment ceramic Verbicioara; 2, 5, 6 fragmente ceramice din nivelul II; 3, 4 unelte de os.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Coţofeni, de aspectele sale timpurii (Berciu 1961; Roman 1976b), deşi faza de început a acestei culturi este mai puţin cunoscută în sudul Olteniei (Roman 1976b). În schimb alte trăsături — mai precis vasele askos cu decorul unghiular, decoraţia torţilor — îşi găsesc corespondenţe în recent definitul aspect cultural Orlea—Sadovec, documentat în zona în care se găseşte şi aşezarea noastră (Roman 1976a). Pentru moment ne limităm la aceste concluzii, aşteptînd ca în campania din 1981 să sporim documentarea pentru o mai precisă încadrare.

În ceea ce priveşte materialul din epoca bronzului, din stratul arabil, acesta se încadrează cu uşurinţă în faza a patra a culturii Verbicioara (Berciu 1961; idem 1976; Morintz 1978), aşezări ale acestei culturi existînd şi pe cîteva grinduri din fosta albie a fostei bălţi Potelu. Unul din obiectivele campaniei viitoare va fi şi acela al sporirii documentării privind locuirea Verbicioara.

BIBLIOGRAFIA

Berciu 1961 = D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, Biblioteca de arheologie, V, Bucureşti.

Idem 1976 = D. Berciu, *Date noi privind sfîrşitul culturii Verbicioara*, SCIVA, 27, 2.

Leahu şi al. 1979 = V. Leahu, G. Trohani, C. Buzdugan, A. Ulanici, I. Chicideanu, D. Drăguş, *Raport asupra cercetărilor arheologice din anul 1978 la Turnu Măgurele*, în Materiale şi cercetări arheologice. A XIII-a Sesiune anuală de rapoarte, Oradea.

Morintz 1978 = S. Morintz, *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spaţiul carpato-balcanic*, Biblioteca de Arheologie, XXXIV, Bucureşti.

Roman 1976 a = P. Roman, *Complexul Orlea-Sadovec*, SCIVA, 27, 2.

Idem 1976 b = P. Roman, *Cultura Coţofeni*, Biblioteca de Arheologie, XXVI, Bucureşti.

ARCHEOLOGICAL INVESTIGATION AT GROJDIBODU, OLT COUNTY

ABSTRACT

In 1980 a prehistoric settlement was investigated near the village. The settlement lies on the top of the cliff wich dominantes the Potelu pool dried-up today.

The settlement has two levels. In the first one a pit-dwelling was discovered (fig. 2/1—3, pot-sherds from the pit-dwelling). To the second level belongs a surface dwelling where two bone implements for pottery adorning were found (fig. 5/3—4).

Both levels seem to belong to an early phase of the Coţofeni culture.

Above, some pot-sherds of the IVth phase of the Verbicioara culture were found (fig. 5/1).

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Grojdibodu, Olt county. Plan and profil of the section.

Fig. 2. Grojdibodu, Olt county. Pottery: 1—4 from the first level; 5—6 from the second level.

Fig. 3. Grojdibodu, Olt county. Pottery from the second level.

Fig. 4. Grojdibodu, Olt county. Pottery from the second level.

Fig. 5. Grojdibodu, Olt county. 1 pot-sherd Verbicioara-culture; 2, 5, 6 pot-sherds from the second level; 3, 4 bone tools.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Călugăreni (jud. Gorj)

ION CHICIDEANU şi PETRE GHERGHE

În primăvara anului 1980, un colectiv condus de Radu Popa de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, a întreprins o periegheză în nordul judeţului Gorj[1]. Cu această ocazie a fost descoperită o staţiune preistorică aflată pe valea superioară a Motrului, în zona localităţii Călugăreni, comuna Padeş, pe locul denumit de localnici „La morminţi". Locul „La morminţi" se găseşte pe un bot al terasei din dreapta Motrului, avînd o lungime de circa 400 m şi o lăţime de 100—150 m, îngustîndu-se treptat către capătul de vest pe care îl înconjoară apa rîului. Spre vest, botul de terasă este străjuit de un deal stîncos de calcar numit „Piatra". La circa 300 m de la poalele Pietrei, terasa este tăiată de şoseaua Padeş—Valea Mare, partea dinspre asfinţit purtînd numele de „Morminţii mari", iar cea dinspre răsărit, de dincolo de şosea, numele de „Morminţii mici". Localitatea Călugăreni începe imediat de la nord de botul de terasă. Spre sud terasa se ridică brusc cu circa 15—10 m deasupra luncii, avînd aspectul unei „bariere" care opreşte accesul spre izvoarele Motrului. Aşezarea de la „Morminţi" se găseşte de fapt chiar în capătul de nord al depresiunii Padeş—Apa Neagră, avînd o altitudine medie de 350 m.

În momentul identificării sale staţiunea se afla într-o stare relativ precară, datorită atît eroziunii naturale, cît şi activităţii localnicilor care obişnuiesc să sape gropi pentru lut, mai mult de un sfert din aşezare fiind în acest fel distrusă. Această situaţie a impus efectuarea unei săpături arheologice chiar în cursul anului 1980. Săpătura a avut un caracter de salvare, restrîns, urmărindu-se în principal obţinerea de date privind limitele, stratigrafia şi durata aşezării[2].

A fost trasată o secţiune S_1, perpendiculară pe marginea de nord a botului de terasă, orientată NVN—ESE, cu dimensiunile de 17,50 × 4 m, segmentată în patru suprafeţe de 4 × 4 m cu martori intermediari de 0,50 m între ele şi notate cu siglele S_1A, B, C şi D (fig. 1). S-a căutat în acest fel ca, alături de săpătura în adîncime, să se poată efectua şi o cercetare în suprafaţă a eventualelor complexe. Datorită unor condiţii obiective — forţa de muncă redusă, duritatea solului — săpătura nu a atins pămîntul viu, ajungîndu-se numai la adîncimea de 0,40—0,45 m. Pentru acest motiv nu a fost desenat profilul secţiunii, urmînd ca acest lucru să se facă în campania următoare. Observaţii stratigrafice au fost făcute însă şi, conform acestora, situaţia se prezintă în felul următor:

— sol vegetal, gros de circa 0,05 m, în care se găseşte material arheologic antrenat de arături;

— pămînt negru-cenuşiu cu pietriş mărunt, cioburi, bucăţi de cărbune, pietre, gros de circa 0,15—0,20 m;

— pămînt negru cu mult chirpic, cioburi, cărbune, urme de arsură, pietre mari, gros de circa 0,10—0,15 m;

— pămînt brun închis, mai afînat, cu multe cioburi, oase de animale, pietre.

În cursul săpăturii au fost identificate o serie de complexe după cum urmează:

Locuinţa nr. 1 (Loc.$_1$) — A apărut în S_1C la —0,28 m şi se adînceşte în solul brun închis, aparţinînd probabil tipului de locuinţă bordei. În S_1C s-a surprins latura dinspre nord şi colţul de nord-est, locuinţa fiind orientată aproximativ est-vest. Planul pare să fie rectangular, cu colţurile rotunjite. În umplutură s-au găsit numeroase fragmente ceramice, pietre şi oase de animale. Cercetată parţial, urmează ca în campania din anul 1981 să fie dezvelită şi cercetată în întregime.

Groapa nr. 1 (Gr.$_1$) — A apărut în S_1B ca o pată de culoare închisă. Nivelul său de săpare se află la —0,10 m şi este reprezentat printr-o dungă de arsură prezentă pe toate profilele secţiunii. Fundul gropii se află la —0,32 m. Diametrul gurii este de 0,40 m. Groapa se găseşte parţial sub profilul de vest al secţiunii. Umplutura constă din pămînt negru, cenuşă, pietriş trecut prin foc, bucăţi de zgură, cărbuni şi doar cîteva cioburi dintr-o pastă cărămizie, zgrunţuroasă, provenind de la un vas borcan lucrat la roata de mînă.

---

[1] Colectivul de periegheză a fost alcătuit din dr. Radu Popa, conducătorul colectivului, şi Ion Chicideanu de la Institutul de Arheologie Bucureşti, Venera Rădulescu de la Muzeul de Istorie al RSR, Petre Gherghe şi Gheorghe Calotoiu de la Muzeul Judeţean Gorj din Tîrgu-Jiu. Un sprijin deosebit l-am primit în cursul periegherei ca şi al săpăturilor, din partea tovarăşului dr. Ion Mocioi, preşedintele CJCES Gorj şi a tovarăşei Elena Udrişte directoarea Muzeului Judeţean Gorj. Le aducem şi pe această cale mulţumirile noastre.

[2] Finanţarea săpăturilor arheologice a fost asigurată de către Muzeul Judeţean Gorj, instituţie la care se păstrează materialul arheologic şi documentaţia de săpătură.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Groapa nr. 2 (Gr.$_2$) — A apărut în S_1A la —0,32 m, nivelul său de săpare aparţinînd stratului de pămînt negru cu mult chirpici. Umplutura gropii constă din pămînt negru, bucăţi de chirpici, cărbune, cioburi, pietre. Diametrul gurii este de 1,25 m. Deasupra gropii se afla un complex alcătuit dintr-o aglomerare de cioburi hallstattiene şi pietre cu bucăţi mari de chirpici. Groapa nu a fost cercetată complet, fiind numai trecută în plan.

Groapa nr. 3 (Gr.$_3$) — A apărut tot în S_1A şi are aceeaşi poziţie stratigrafică ca şi Gr.$_2$, umplutura fiind de asemenea identică. Aflată parţial sub martorul dintre S_1A şi S_1B, Gr.$_3$ are un diametru al gurii de 0,60 m.

În afara locuinţei nr. 1 şi a celor trei gropi, în cursul săpăturii au mai fost surprinse şi cîteva grupuri distincte de fragmente ceramice, pietre şi chirpici, pe care le-am considerat de asemenea

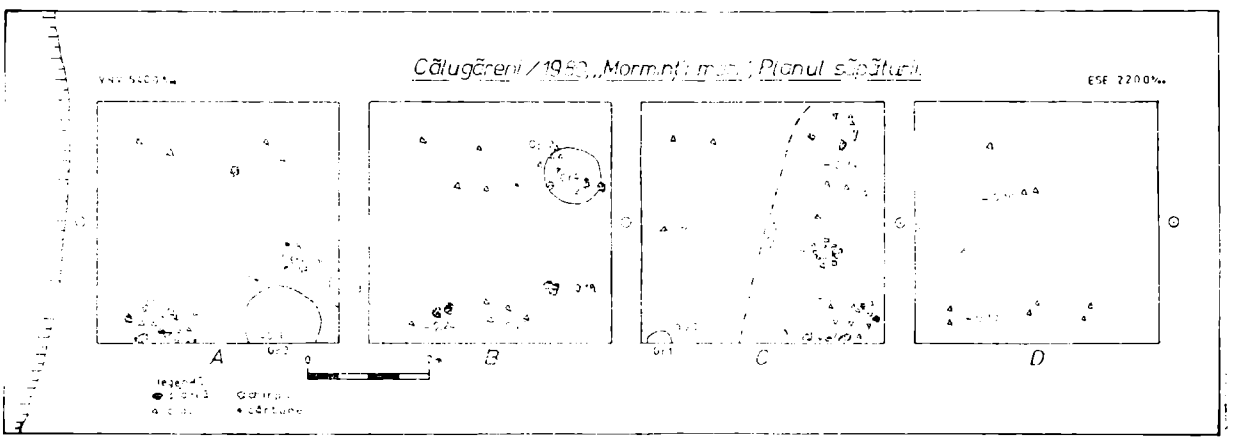

Fig. 1. Călugăreni, jud. Gorj. Planul săpăturilor.

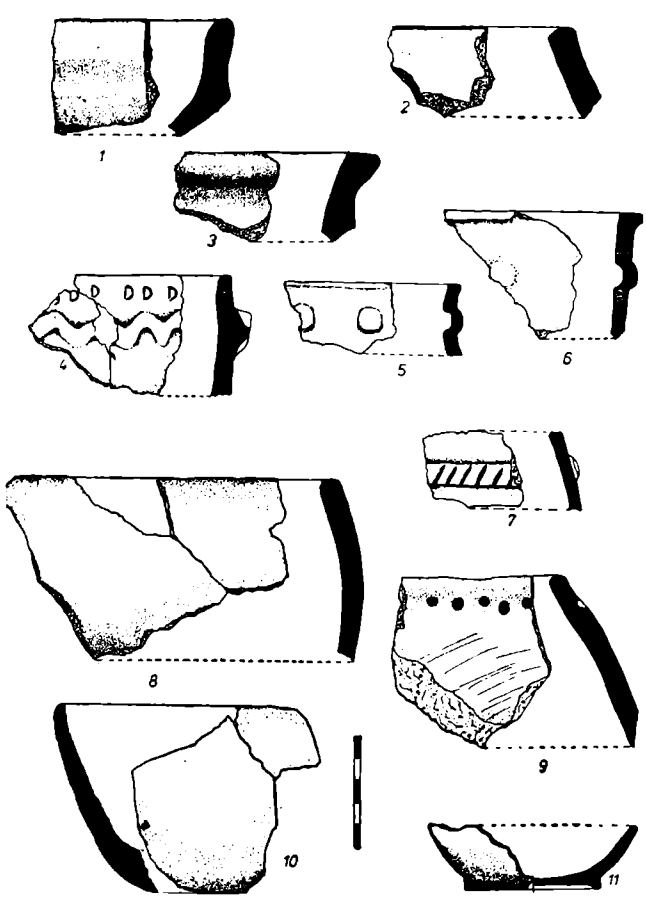

Fig. 2. Călugăreni, jud. Gorj. 1—3 ceramică Sălcuţa; 4—11 ceramică Verbicioara.

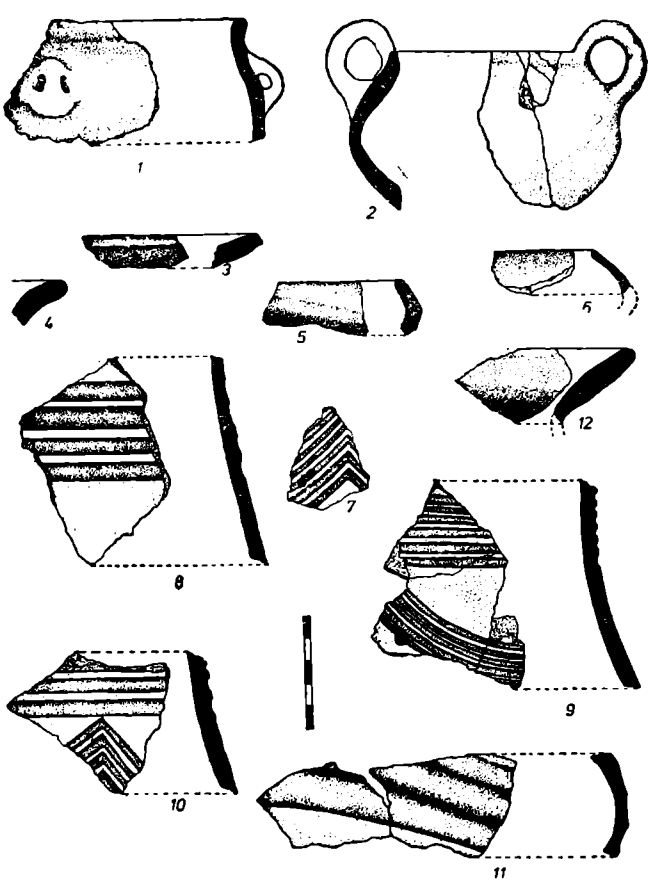

Fig. 3. Călugăreni, jud. Gorj. 1—2 ceramică Verbicioara; 3—11 ceramică Vîrtop.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ca fiind complexe, dar de suprafață, deschise. Acestea sînt următoarele:

Complexul nr. 1 (Cpl.$_1$) — Aflat în S_1A la —0,30 m, complexul era constituit din fragmente ceramice de culoare neagră și cărămizie, decorate cu caneluri, provenind de la două vase mari, precum și din fragmente de străchini cu marginea arcuită spre interior. Împreună se mai găseau cîteva pietre mai mari și bucăți masive de chirpici. Parțial, complexul suprapunea Gr.$_2$.

Complexul nr. 2 (Cpl.$_2$) — A fost descoperit în S_1B la —0,20 m și era alcătuit din pietre și cioburi dintr-o pastă cenușie, zgrunțuroasă, cu mult nisip, din care unele provin de la un vas borcan lucrat la roata de mînă.

Complexul nr. 3 (Cpl.$_3$) — Se găsea în S_1C la —0,24 m și era constituit dintr-un grup de pietre și cioburi, între care se remarcă o ceașcă cu două torți supraînălțate, lucrată dintr-o pastă neagră cu nisip fin.

Materialul arheologic cuprinde în principal ceramică. Aceasta se găsește într-o stare deosebit de fragmentară și este foarte corodată, probabil datorită acidității solului, fiind uneori relativ dificil de reconstituit formele.

În stratul brun închis au apărut, sporadic, cîteva fragmente ceramice provenind de la străchini sau castroane lucrate din pastă neagră amestecată cu un nisip cu bobul mic (fig. 2/1—3). Analogii pentru formele respective găsim în ceramica Sălcuța IV (Berciu 1961a; Roman 1971).

Cea mai mare parte a cioburilor descoperite în solul brun-închis și în locuința nr. 1 aparțin culturii Glina. Se remarcă vasele lucrate din pastă grosieră, de culoare cărămizie, cu marginea ușor evazată (fig. 2/5), cu marginea dreaptă (fig. 2/4) sau cu marginea ușor lățită spre exterior (fig. 2/6). Decorul este constituit din șiruri de găuri-buton, dispuse sub margine (fig. 2/5—6), sau brîu organic alveolat și împunsături semicirculare în pastă, așezate imediat sub marginea vasului (fig. 2/4). Apar și brîuri organice crestate, așezate pe umărul vasului (fig. 2/7). Tot din pastă de culoare cărămizie, cu mult nisip în amestec, este și un castron cu corpul aproximativ emisferic, cu marginea simplă (fig. 2/10). O altă categorie ceramică este cea lucrată dintr-o pastă mai bună, amestecată cu nisip cu bobul mic, arsă la brun închis sau negru. Pentru această specie s-a putut reconstitui doar o singură formă și anume castronul cu corp globular și marginea arcuită spre interior (fig. 2/8—9). Un singur exemplar este decorat cu un șir de împunsături circulare, așezat sub marginea vasului, acoperit cu un slip brun cu urme de lustru mecanic (fig. 2/9). Atît pentru forme cît și pentru ornamentare găsim analogii bune și numeroase în olăria culturii Glina (Nestor 1927—1932; Roman 1976).

La partea superioară a stratului brun închis a fost descoperit Cpl.$_3$. Din fragmentele ceramice ce intrau în alcătuirea acestuia s-a putut reconstitui parțial o ceașcă din pastă neagră amestecată cu nisip foarte fin, cu corpul bombat, gîtul scund, marginea dreaptă și cu două torți supraînălțate, trase din buză (fig. 3/2). Mai notăm, tot din același strat, un fragment de fund inelar, provenit de la o ceașcă asemănătoare, tot din pastă arsă în mediu reducător (fig. 2/11), precum și un fragment din pastă de culoare cărămizie, amestecată cu nisip cu bobul fin, aparținînd unui vas cu corp globular, marginea scurtă și dreaptă, cu două tortițe laterale (fig. 3/1). Formele, în special ceașca cu două torți supraînălțate, sînt caracteristice pentru ceramica culturii Verbicioara, mai precis unei faze tîrzii a acesteia, cînd se fac simțite influențele grupului cultural Zimnicea—Plovdiv (Berciu 1961b; 1976; Morintz 1978).

Ceramica din depunerea neagră cu mult chirpic, foarte numeroasă, a apărut atît în strat, cît și în complexul de suprafață amintit (Cpl.$_1$). Din punctul de vedere al tehnicii de lucru se poate deosebi o specie de *uz comun*, amestecată cu mult nisip cu bobul mare în pastă, arsă de regulă la cărămiziu, cu pete, și o alta *fină*, în amestecul pastei intrînd puține cioburi pisate și nisip cu bobul mărunt, arsă fie la negru și cu un luciu metalic, păstrat doar pe unele cioburi, fie acoperite cu un slip fin de culoare cărămizie deschisă. Pentru categoria fină formele sînt: vas mare, pîntecos, cu gît tronconic și marginea lată răsfrîntă, uneori fațetată (fig. 3/3—4; 7—12). Ornamentația constă din caneluri înguste, dispuse în benzi orizontale sub marginea vasului sau în ghirlande pe gît (fig. 3/7—10), iar pe pîntec caneluri scurte, late, așezate oblic (fig. 3/11); strachina, cu marginea arcuită spre interior, simplă (fig. 3/6) sau cu caneluri oblice (fig. 3/5). Ceramica de uz comun cuprinde vase de dimensiuni mari, cu pereții groși. Recipientele au gura dreaptă (fig. 4/1—2) sau ușor strînsă (fig. 4/3,5). La un exemplar marginea este fațetată la exterior (fig. 4/5). Vasele acestei categorii sînt ornamentate cu brîuri organice, duble, crestate (fig. 4/1), brîuri organice alveolate, simple (fig. 4/2, 4—5), sau duble (fig. 4/3), trăsătura principală constituind-o puternica reliefare a brîurilor. O altă formă a categoriei de uz comun este castronul cu corpul aproximativ emisferic, cu toartă groasă supraînălțată și cu un brîu simplu, alveolat, așezat sub buză (fig. 4/6). Cele mai bune analogii le găsim în ceramica grupului Vîrtop (Berciu 1939; 1961; Hänsel 1976) pentru ambele categorii și în ceramica grupului Susani (Stratan, Vulpe 1977) pentru vasele pîntecoase și străchinile din categoria fină.

Ceramica aparținînd nivelului negru cu pietriș, din care face parte și Gr.$_1$, se împarte în două categorii din punctul de vedere al tehnicii de lucru și anume, în categoria lucrată la roata de mînă, dintr-o pastă zgrunțuroasă, cu mult nisip, acoperită cu un strat fin de lut și arsă la cărămiziu închis sau la cenușiu-gălbui, de culoare neagră în spărtură și categoria lucrată la roata rapidă, dintr-o pastă de bună calitate, amestecată cu un nisip fin, arsă foarte bine, de culoare cărămizie. Pentru prima categorie forma care s-a putut reconstitui este vasul-borcan, cu umerii ridicați,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

cu gît scund și marginea puternic răsfrîntă, la exterior buza prezentînd o șănțuire, vasul fiind lipsit de decor (fig. 5/2). Pentru categoria lucrată la roata rapidă forma reconstituită este oala-borcan, cu umerii rotunjiți și marcați de un prag, gîtul relativ scund, marginea răsfrîntă,

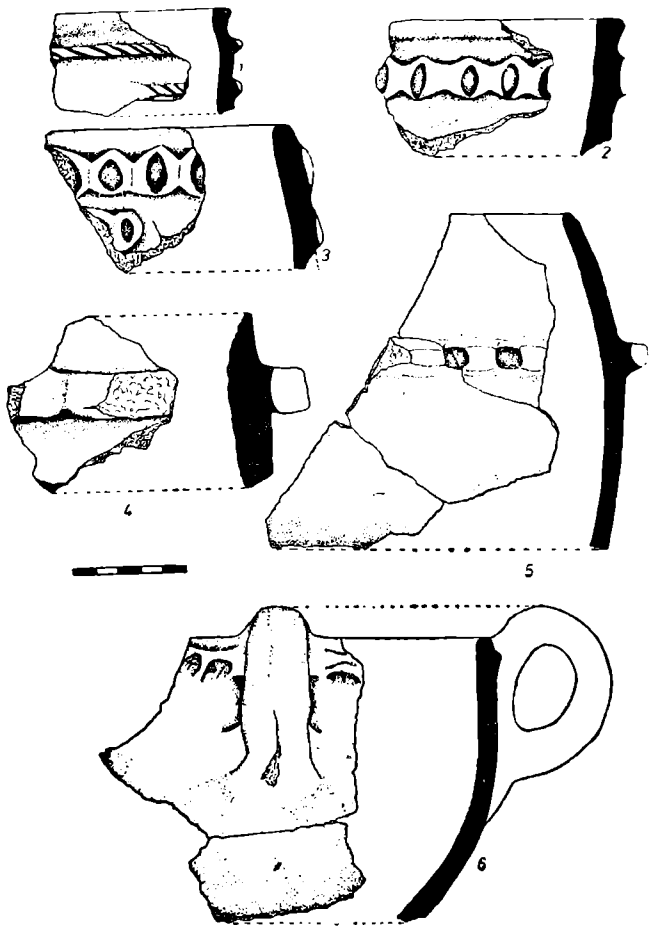

Fig. 4. Călugăreni, jud. Gorj. Ceramică Vîrtop.

vasul fiind decorat cu trei linii în val, realizate destul de stîngaci, dispuse pe gît și umăr și crestături pe buză (fig. 5/1). Pe baza analogiilor din Transilvania (Horedt 1956; Nägler 1969; Alexandrescu și al. 1973), sau de la sud de Carpați, mai precis de la Cetățeni (Chițescu 1975a; 1975b), atribuim aceste materiale secolelor XII—XIII.

În sfîrșit, în stratul vegetal, au mai apărut o serie de fragmente ceramice provenind de la vase lucrate numai la roată, din pastă bună, arsă la negru sau cărămiziu, din care notăm cîteva buze de vase borcan, cu profilul în „S" și buza profilată (fig. 5/3—5). Mai notăm și un fragment de cahlă pătrată (fig. 5/6). Toate acestea se pot data foarte bine în secolul XV, poate și în cel următor (Cantacuzino 1971).

În afara fragmentelor ceramice, în stratul brun închis, s-au mai găsit cîteva aschii și fragmente de lame dintr-un silex gălbui. În depunerea neagră au fost găsite bucăți mari de chirpici purtînd amprente de nuiele, ceea ce ne face să credem că provin de la o locuință de suprafață incendiată. Tot în acest nivel s-a mai găsit și o piatră de rîșniță.

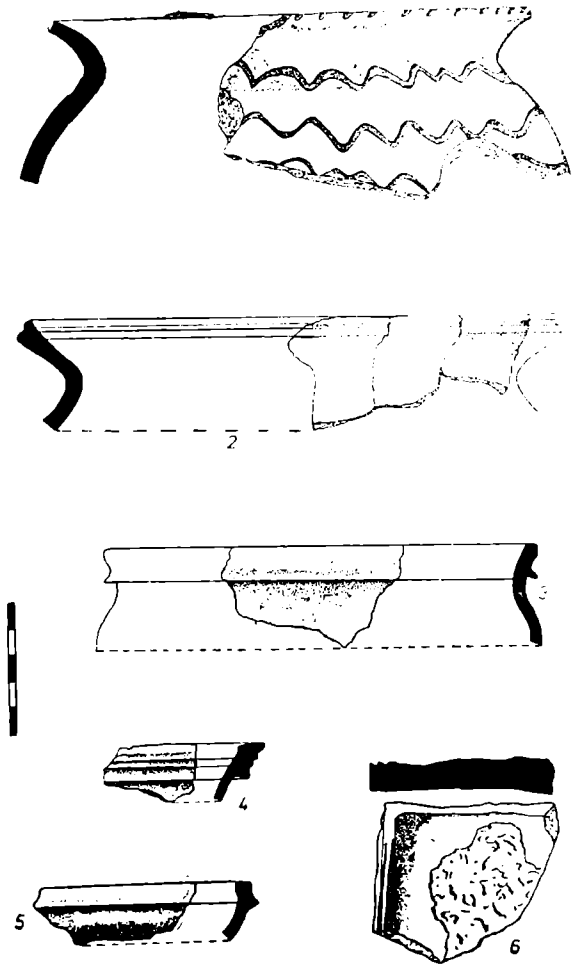

Fig. 5. Călugăreni, jud. Gorj. 1—2 ceramică din secolele XII—XIII; 3—6 ceramică din secolele XV—XVI.

Recapitulînd, stațiunea de la Călugăreni „Morminții mari" cuprinde mai multe etape de locuire după cum urmează:

1. Locuire de tip Sălcuța IV, documentată deocamdată sporadic, numai prin cîteva fragmente ceramice. Materiale Sălcuța IV au mai fost semnalate în zonă, de pildă la Cloșani, la 8 km în amonte pe Motru (Berciu 1939).

2. Locuire Glina, documentată prin locuința nr. 1 și materialele din stratul brun închis. Descoperiri Glina în nordul Gorjului se mai cunosc la Bengești—Ciocadia[3].

3. Locuire aparținînd culturii Verbicioara, faza a IV-a, după D. Berciu. În Gorj astfel de mate-

[3] Așezarea Glina de la Bengești—Ciocadia a fost identificată în cursul perieghezei din aprilie 1980. Independent, așezarea mai fusese identificată și de Petre Gherghe.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

riale se cunosc deja la Baia de Fier (Berciu 1961b), Ceplea—Broşteni (material în Muzeul Judeţean Tîrgu Jiu) şi Bărbăteşti (materiale în Muzeul judeţean Tîrgu Jiu, aparţinînd fazei Verbicioara III)[4].

4. Locuire hallstattiană timpurie (Ha.A) de tip Virtop—Susani. Deocamdată în Gorj nu au fost încă semnalate şi alte aşezări, se cunosc însă depozite din seria Cinci-Suseni, ca cel de la Socu (Berciu 1939; Petrescu-Dîmboviţa 1977).

5. Locuire medievală timpurie documentată prin materialele din nivelul negru cu pietriş şi Gr.$_1$ datînd din secolele XII—XIII, în epoca la care se referă cunoscuta Diplomă a cavalerilor ioaniţi, adică în vremea lui Litovoi (DRH, B, I, doc. nr. 1).

6. Locuire medievală datînd din secolele XV—XVI, adică din vremea primelor atestări documentare ale localităţii Padeş (DRH, B, I, doc. nr. 122 din 12 nov. 1463 şi doc. nr. 129 din 5 nov. 1465).

Caracterul restrîns al săpăturilor, precum şi o serie de dificultăţi obiective, nu au permis o detaliere a cercetării, multe din problemele ivite urmînd a fi soluţionate odată cu reluarea campaniei cu mijloace sporite în anul următor.

BIBLIOGRAFIA

Alexandrescu 1973 = A. D. Alexandrescu, I. Pop şi M. Marcu, *Raport asupra săpăturilor de la Hărman, judeţul Braşov* (1961—1970), Materiale, 10.

Berciu 1939 = D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei, Craiova.*

idem 1961 a = D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări,* Biblioteca de Arheologie, V, Bucureşti.

idem 1961 b = D. Berciu, *Die Verbicioara-Kultur,* Dacia, N.S., 5.

idem 1976 = D. Berciu, *Date noi privind sfîrşitul culturii Verbicioara,* SCIVA, 27, 2.

DRH, B, I = *Documenta Romaniae Historica, seria B, Ţara Românească,* (1247—1500), Bucureşti, 1966.

Cantacuzino 1971 = Gh. I. Cantacuzino, *Cetatea Poenari,* SCIV, 22, 2.

Chiţescu 1975 = L. Chiţescu, *O formaţiune politică românească la nord şi la sud de munţii Făgăraş în secolul al XIII-lea,* Revista de Istorie, 28, 7.

idem 1976 = L. Chiţescu, *Cercetări arheologice la Cetăţeni, judeţul Argeş* Cercet. Arh. 2.

Hänsel 1976 = B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau,* BAM 16, Bonn.

Horedt 1956 = K. Horedt, *Aşezarea de la Sf. Gheorghe—Bedeháza,* Materiale, 2.

Morintz 1978 = S. Morintz, *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spaţiul carpato-balcanic,* Biblioteca de Arheologie XXXIV, Bucureşti.

Nägler 1969 = Th. Nägler, *Cercetările de la Breaza (Făgăraş),* St. Com. Sibiu, 14.

Nestor 1927 = I. Nestor, *Fouilles de Glina,* Dacia, 3—4.

Petrescu-Dimboviţa 1977 = M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România,* Biblioteca de Arheologie, XXX, Bucureşti.

Roman 1971 = P. Roman, *Strukturänderungen des Endäneolithikums im Donau-Karpaten-Raum,* Dacia, N.S., 15.

idem 1976 = P. Roman, *Die Glina III-Kultur,* PZ, 51, 1.

Stratan-Vulpe 1977 = I. Stratan und A. Vulpe, *Der Hügel von Susani,* PZ, 52, 1.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT CĂLUGĂRENI, GORJ COUNTY

ABSTRACT

In autumn 1980 a settlement from the upper Motru valley was investigated. Six dwelling levels were discovered as follows:

1. Level belonging to the Sălcuţa IV culture (only potsherds) — fig. 2/1—3;

2. Level of the Glina III culture with a pit-dwelling (fig. 2/4—10);

3. Level belonging to the fourth phase of the Verbicioara culture (fig. 2/11; 3/1—2);

4. An Early Iron Age (Ha.A) level of Virtop-Susani type (fig. 3/3—12; 4/1—6);

5. An Early Medieval Level dated in the XIIth—XIIIth centuries (fig. 5/1—2);

6. A Medieval level dated in the XVth—XVIth centuries (fig. 5/3—6).

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Călugăreni, Olt county. Plan of the excavations.

Fig. 2. Călugăreni, Olt county. 1—3 pottery — Sălcuţa culture 4—11 pottery-Verbicioara culture.

Fig. 3. Călugăreni, Gorj county. 1—2 pottery-Verbicioara culture; 3—11 pottery-Virtop culture.

Fig. 4. Călugăreni, Gorj county. Pottery-Virtop culture.

Fig. 5. Călugăreni, Gorj county. 1—2 pottery from the XII—XIII centuries; 3—6 pottery from the XV—XVI centuries.

[4] La Bărbăteşti întreprinde cercetări, de mai multă vreme, într-o aşezare Latène, Petre Gherghe.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Odaia Turcului (jud. Dîmbovița)

ERSILIA TUDOR

În anul 1980, în așezarea din perioada timpurie a epocii bronzului, aflată în satul Odaia Turcului, comuna Mătăsaru, jud. Dîmbovița, s-au efectuat săpături arheologice în colaborare — Institutul de Arheologie cu Muzeul județean Dîmbovița, din Tîrgoviște.

Ca și în anul 1979 săpăturile s-au plasat în jumătatea dinspre terasă a așezării, jumătatea aflată spre vîrful pintenului de terasă fiind plantată cu pomi fructiferi. Săpăturile au constat din: prelungirea secțiunii I/1979 (orientată longitudinal pe așezare), deschiderea a trei casete pe latura de nord-est a secțiunii I/1979 (pentru degajarea complexelor apărute), deschiderea secțiunii III, perpendiculară pe așezare în zona șanțului de apărare.

După cum s-a observat încă din 1979, în secțiunea I așezarea are două straturi de locuire. Stratul inferior (cu trei niveluri) este cuprins între —0,50 —1,10 (1,20 m) și aparține culturii Glina. Stratul superior, aflat între 0,30 —0,40 (0,45 m), aparține unui aspect cultural nou, surprins la Odaia Turcului.

Ca rezultate obținute în săpăturile din 1980 menționăm: degajarea resturilor a șapte locuințe (colibe) de suprafață, aflate în diferite stadii de conservare; secționarea unui bordei; degajarea a două gropi menajere; secționarea pînă la bază a șanțului de apărare. Cinci dintre locuințele descoperite aparțin stratului inferior. Celelalte două locuințe, gropile menajere și șanțul de apărare aparțin stratului superior.

Locuințele. Ca și în alte așezări ale culturii Glina, din cauza lipsei gropilor de pari folosiți la construcție, nu s-a putut stabili planul exact al locuințelor. Suprafețele pe care se aflau resturile acestora indică dimensiuni aproximative de 3×4 m —3,50—5 m. În ambele straturi podelele locuințelor erau amenajate dintr-un strat de lut galben, gros de 5—10 cm. Podelele erau foarte puțin arse de incendiile care au distrus locuințele și erau parțial afectate de locuirile ulterioare și de gropile săpate din stratul superior. Pe podele și în jurul acestora s-au descoperit: o cantitate redusă de chirpici, cărbune, cenușă, numeroasă ceramică fragmentară, unelte, obiecte de lut, oase de animale, rîșnițe, frecătoare, vetre deranjate sau păstrate parțial *in situ*.

Vetrele din stratul inferior erau construite direct pe sol. În stratul superior ele erau înălțate pe o substrucție din pietre mărunte de rîu.

Gropile menajere degajate aveau forma de clopot. Ambele au secționat podeaua unei locuințe din stratul inferior. În pămîntul de umplutură al acestora au apărut o însemnată cantitate de fragmente ceramice, cenușă și oase de animale.

Șanțul de apărare amenajat în zona de legătură a pintenului de terasă cu terasa are profil în forma literei „V", cu deschiderea de 8 m și adîncimea de 2,25 m.

Unelte. În ambele straturi, ca unelte de silex, s-au descoperit cuțite curbe lucrate din silex, cu plachete calcaroase. Ca unelte de piatră menționăm: rîșnițe, frecătoare, cuțite curbe, topoare-ciocane și toporașe cu muchea cilindrică, fragmentare.

Deși în așezare a apărut o însemnată cantitate de oase de animale, ca unelte de os s-a descoperit doar un număr redus de străpungătoare, dintre care unele au putut servi și ca pumnale. În stratul inferior a apărut muchea unui topor sau a unei săpăligi din corn de cerb. În șanțul de apărare, s-a descoperit un pumnal miniatural din metal.

Definitorie pentru așezarea de la Odaia Turcului este *ceramica.* Deși fragmentară, în majoritate, ceramica este numeroasă și variată în ambele straturi. De asemenea, o însemnată cantitate de ceramică s-a descoperit în șanțul de apărare. Aceasta aparține exclusiv stratului superior și provine din alunecarea în șanț a resturilor din complexele aflate în apropiere.

În ceea ce privește ceramica culturii Glina, din *stratul inferior*, se remarcă faptul că în afară de categoriile principale bine cunoscute ale acestei culturi — ceramica *grosieră, intermediară* și de *bună calitate* — apare și o categorie de ceramică *fină*, cu degresant alcătuit dintr-o mică cantitate de nisip bine ales. Arderea acesteia este completă, culoarea căpătată fiind cenușie, neagră sau roșcată. Slipul este moderat lustruit. Ca forme principale de vase, în stratul inferior, menționăm: castroane cu umăr și margine evazată sau în formă de pîlnie, strachini și cupe tronconice și mai rar bitronconice, fragmente de căni și oale cu toartă în bandă care nu depă-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

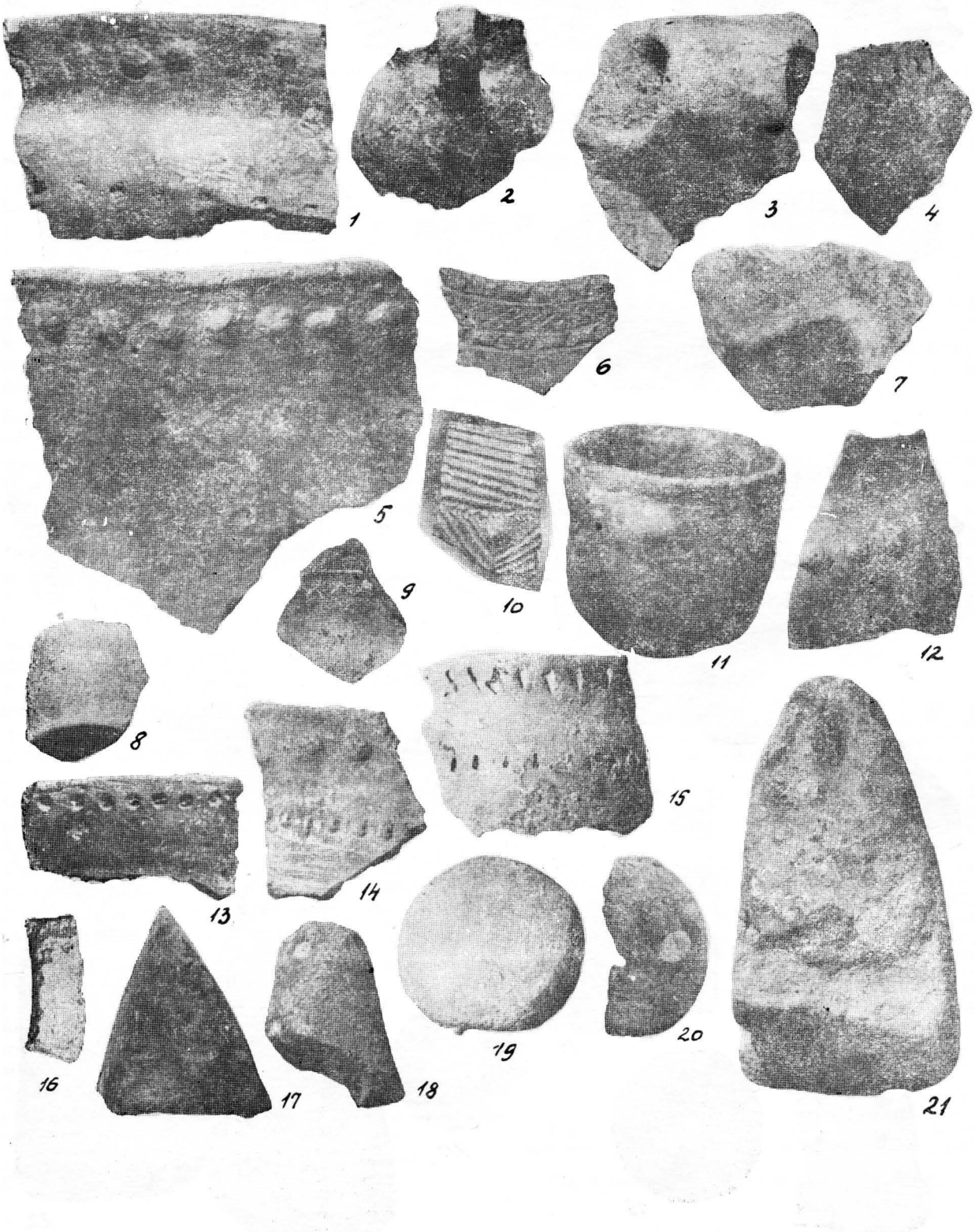

Fig. 1. Odaia Turcului. 1, 2, 4—7, 9—16, 18—21 stratul inferior (cultura Glina); 3, 8, 17 stratul superior.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

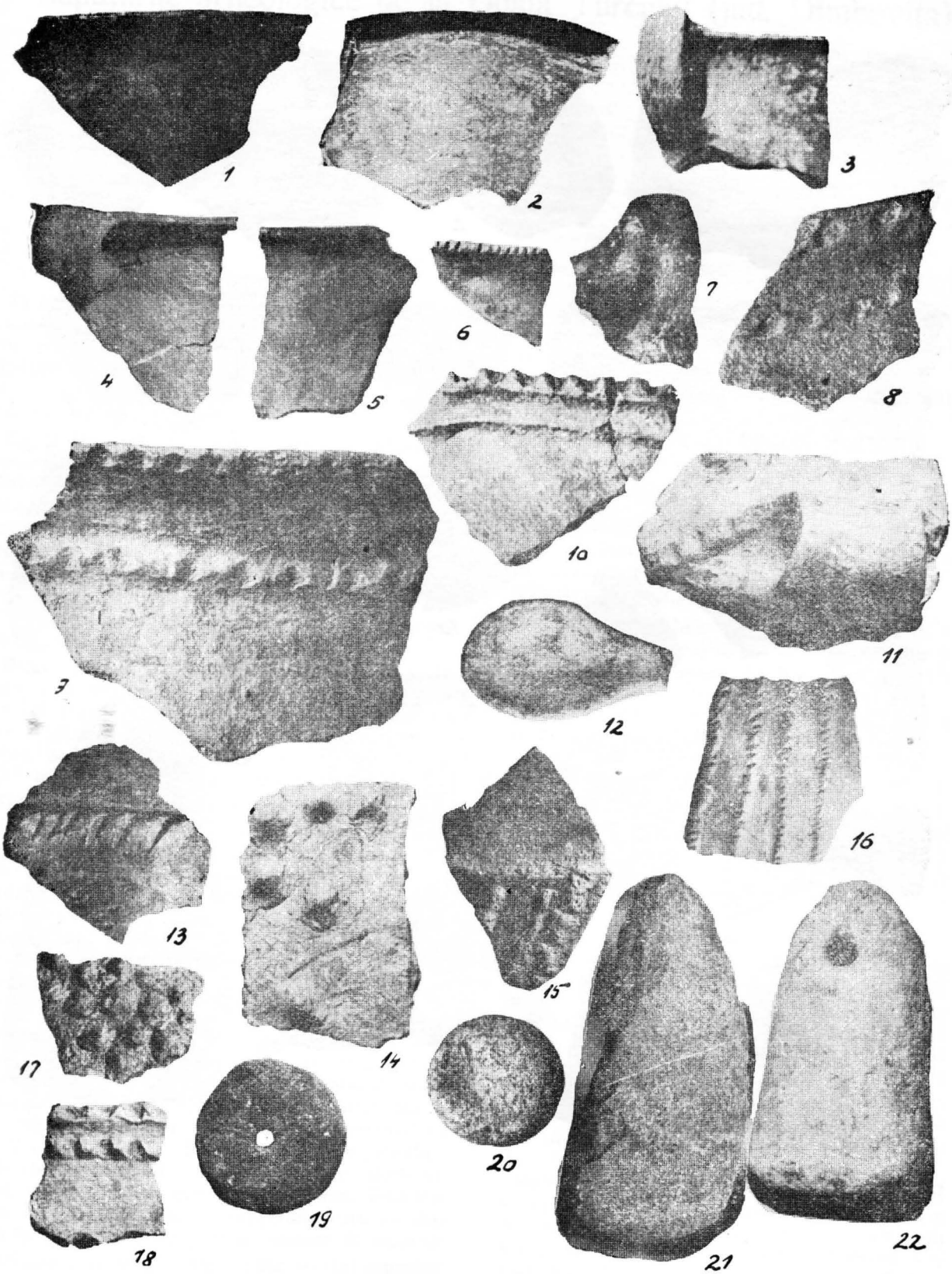

Fig. 2. Odaia Turcului. 1—22 stratul superior.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

şeşte nivelul buzei, pahare de diferite forme, fragmente de amfore cu torţi tubulare, fragmente de strecurători şi foarte rar capace de vase. Decorul ceramicii constă din: butoni „au repousse", impresiuni alveolare şi mai rar crestături scurte executate pe buza sau pe corpul vaselor, brîuri alveolare în relief şi mai rar crestate, butoni şi nervuri scurte, dispuse izolat sau în grup, impresiuni circular dispuse pe corp. Într-un singur caz a apărut decorul executat cu şnurul răsucit.

Asociată cu descoperirile aparţinînd culturii Glina, uneori în acelaşi complex, a apărut o categorie ceramică deosebită ca factură şi decor. Aceasta este ornamentată cu benzi de şănţuleţe adîncite sau de incizii „în reţea", ultimele fiind însoţite uneori de triunghiuri excizate. Analogii mai apropiate pentru această ceramică se întîlnesc în faza Schneckenberg B şi în culturile Kostolač şi Vučedol.

Ceramica stratului superior. Ca pastă şi aceasta poate fi împărţită în 3—4 categorii. Ceramica *grosieră* şi *intermediară* deşi conţine acelaşi degresant ca şi respectivele categorii ale ceramicii Glina, se deosebeşte de aceasta ca ardere şi forme. De asemenea ceramica de *bună calitate* şi *fină* se deosebeşte calitativ, ca forme şi decor de respectivele categorii ale ceramicii din stratul inferior.

Ca forme principale de vase menţionăm: strachina sau castronul tronconic ori cu pereţi arcuiţi, avînd buza lăţită şi profilată, în diferite variante; cupa sau castronul tronconic cu umăr arcuit şi cu toartă în bandă uşor supraînălţată, formînd o creastă transversală la partea superioară; cana şi oala cu profil în formă de „S" prevăzute cu toartă, similară celei menţionată mai sus; ceaşca cu corp scund; vasul cu marginea mult arcuită în afară; paharul cu profil în formă de „S" şi fundul profilat; amfora cu torţi tubulare.

Decorul constă din: brîuri alveolare sau crestate dispuse sub buză ori în jurul gîtului sau al corpului, impresiuni alveolare sau crestături scurte, nervuri crestate dispuse vertical pe corp, butoni mici, conici, dispuşi dens pe corp. Ceramica fină este deobicei neornamentată. Ca decoruri rar întîlnite apar: şirul de găuri care perforează marginea vasului mult evazată, nervuri transversale dispuse pe buză sau pe corp, banda de şănţuleţe adîncite.

Pentru ceramica din stratul superior nu am găsit analogii care să ne permită atribuirea acestei descoperiri unui anumit grup cultural cunoscut, de aceea o considerăm ca aparţinînd unui grup cultural aparte.

Ca *obiecte de lut*, în ambele straturi s-au descoperit fusaiole de diferite forme, greutăţi, roţi miniaturale cu bucşă, linguri de lut de diferite dimensiuni.

Plastica de lut este reprezentată doar în stratul inferior printr-o figurină zoomorfă şi printr-o plăcuţă de lut care ar putea fi socotită figurină antropomorfă prevăzută cu orificiu pentru cap mobil.

În concluzie, pe baza observaţiilor stratigrafice şi a materialelor arheologice provenite din săpăturile arheologice de la Odaia Turcului, considerăm că aşezarea are o deosebită importanţă pentru cercetarea perioadei timpurii a epocii bronzului din Muntenia. Descoperirile din stratul inferior pe lîngă faptul că îmbogăţesc datele existente aduc şi date noi privitoare la felul de viaţă şi la evoluţia culturii Glina, permiţînd totodată stabilirea unor relaţii cu alte arii culturale. Descoperirile din stratul superior documentează stratigrafic că cultura Glina în Muntenia nu este succedată nemijlocit de cultura Tei ci de un aspect cultural bine conturat acum prin descoperirile de la Odaia Turcului.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES D'ODAIA TURCULUI DÉP. DÎMBOVIŢA

RÉSUMÉ

Cinq des sept habitations de surface ont été dégagées: elles appartiennent à la couche inferieure (avec trois niveaux). Deux autres habitations appartiennent à la couche supérieure de l'établissement. Deux fosses à détritus ont également été mises au jour. La fossé de défense de l'habitation de la couche supérieure a été sectionné en sa base.

Les deux couches ont livré un nombre restreint d'outils de silex, pierre et os (fig. 1/16—19; 2/20—21) et des objets en terre cuite fig. 1/20—21; 2/12, 19, 22). Dans la fossé de défense est apparu un poingard miniature de métal.

La couche inférieure, en dehors de la céramique typique pour la civilisation de Glina (fig. 1/1—2, 4—5, 7, 11—15) contenait également un petit lot de fragments qui ont des analogies dans la cadre de l'aspect Năieni—Schneckenberg B et dans les civilisations de Kostolac et Vucedol (fig. 1/6, 9, 10). Du point de vue culturel, l'habitation de la couche supérieure, avec de la céramique typique (fig. 2/1—11, 13—18), qui se superpose directement à l'habitation Glina, est à attribuer, pensons nous, à un aspect culturel indépendant.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Odaia Turcului. 1, 2, 4—7, 9—16, 18—21 couche inférieure (civilisation Glina); 3, 8, 17 couche supérieure.

Fig. 2. Odaia Turcului. 1—22 couche supérieure.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Cîndești-Coasta Banului com. Dumbrăveni (jud. Vrancea), în perioada 1976 — 1980

(necropola aparținînd purtătorilor culturii Monteoru, așezarea de la sfîrșitul epocii bronzului — cultura Noua și resturi de locuire hallstattiene)

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU

După cum se știe un aport deosebit la cunoașterea culturii Monteoru a fost adus de cercetările efectuate în ultimul deceniu în zonele de curbură ale Carpaților răsăriteni, zone locuite intens și îndelungat de către comunitățile tribale monteorene. Fără a minimaliza aportul altor cercetări, trebuie totuși să subliniem că săpăturile de la Cîndești se detașează nu numai printr-o cercetare complexă desfășurată fără întrerupere, începînd din anul 1962 pînă în 1980 inclusiv, ci și prin valoarea excepțională a rezultatelor[1]. În acest sens, prezintă un deosebit interes săpăturile efectuate pe terasa adiacentă cetățuii Nacu, care a constituit nucleul central al stațiunii monteorene, unde a fost semnalată necropola așezării. Fără nici o umbră de exagerare, trebuie de asemenea să subliniem că atît prin numărul de morminte descoperite pînă acum, 768 (la sfîrșitul anului 1981), cît și prin observațiile referitoare la rit și ritualuri, dar mai ales prin observațiile privind structura socială și economică a comunităților tribale monteorene, această necropolă nu numai că este cea mai mare din țara noastră (semnalată și cercetată), dar ea constituie totodată și unul din cele mai importante obiective specifice epocii bronzului din sud-estul Europei. Nu este de asemenea exagerat dacă o comparăm, prin problemele de ordin economic, social, pe care le relevă, cu necropolele de la Micene (păstrînd firește proporțiile în ceea ce privește bogăția de material arheologic și mai ales varietatea obiectelor prețioase precum și cadrul cronologic al celor două obiective).

Deși cu alte prilejuri s-au făcut unele precizări asupra caracterului complex al stațiunii de la Cîndești, este necesar să revenim aici pe scurt pentru a înțelege problemele pe care le suscită cercetarea unui astfel de obiectiv[2]. În acest sens, menționăm că la începutul fazei Monteoru I_{c3}, o mică comunitate tribală și-a întemeiat o așezare pe aceste meleaguri, avînd ca nucleu central promontoriul cu pante abrupte, denumit astăzi Cetățuia Nacu. Chiar în cursul fazei I_{c3} așezarea a fost extinsă, fiind construite locuințe și pe platoul cetățuiei din imediata vecinătate — Coasta Nacului — și apoi în cursul fazelor $I_{c2} - I_a$ pe terasele Corbea și Recea. În același timp terasa Coasta Banului din vecinătatea de vest a celor două cetăți a fost rezervată pentru necropolă. Aici, au fost depuși toți cei ieșiți din viață în îndelungatul timp cît a durat așezarea, (respectiv fazele $I_{c3} - II_b$). Reamintim cu acest prilej că s-a putut urmări extinderea în etape succesive a suprafeței necropolei, începînd cu marginile de nord-vest ale terasei, către zonele centrale și de sud-vest. Cum era și firesc necropola corespunzătoare fazei I_{c3} a cuprins zona marginală de nord-vest atingînd puțin și zona centrală și cea de sud-est. În cursul fazei I_{c2} au fost folosite mai ales spațiile libere dintre mormintele I_{c3} și concomitent suprafața s-a mărit, extinzîndu-se către marginile de sud-vest și est-centrale ale platoului Coasta Banului. Începînd cu faza I_a mormintele se concentrează de predilecție în zona de vest și est-centrală a terasei, fiind folosite doar întîmplător și numai pentru depunerea celor incinerați, interspațiile dintre vechile morminte. În mod cu totul excepțional a fost deranjată partea superioară a unor gropi de morminte corespunzătoare fazelor $I_{c3} - I_{c1}$, la care nu se mai păstrau construcțiile din piatră de la suprafața lor, prin depunerea aici a celor ce au părăsit așezarea în cursul fazelor $I_b - I_a$

Acest raport amplu cuprinde o sinteză a rezultatelor obținute între 1976—1980, inclusiv și cele prezentate în cele 5 comunicări ținute în cadrul rapoartelor anuale de săpături, fiind subliniate datele referitoare la necropola monteoreană, la așezarea caracteristică fazelor tîrzii II a — II b — Monteoru și la aceea specifică culturii Noua. Întrucît, începînd din anul 1978 au fost reluate cercetările și în alte trei obiective, respectiv cetățuile Nacu, Coasta Nacului și Corbea, pentru elucidarea problemelor referitoare la așezările hallstattiene și sistemul de fortificație al așezării geto-dace, stațiunea complexă de la Cîndești va fi prezentată prin două rapoarte de sine stătătoare: unul cu referiri la sectorul Coasta Banului (necropola, așezarea Noua) și un altul ce va cuprinde rezultatele privind așezările hallstattiene și geto-dacice. Pentru elucidarea unor probleme referitoare la Cultura Noua și la sistemul de fortificație geto-dac a fost solicitată colaborarea lui Adrian Florescu care este coautor al prezentului raport și al celui unde sînt inserate rezultatele săpăturilor efectuate pe cetățuile Nacu și Coasta Nacului.

[1] Unele date referitoare la stațiunea de la Cîndești și implicit la problemele complexe pe care le suscită cercetarea acesteia vezi: M. Florescu, B.C., ASSP, 1976; idem, în *Dicționar de Istorie veche a României*, 1977; idem, Carpica, 10, 1978; idem, Carpica, 11, 1979, p. 93—132 și p. 47—143; idem, ArhMold, 11 (sub tipar); M. Florescu și A. C. Florescu, AMM, 5, (sub tipar); M. Florescu, RMM, 50, 1981, 1, p. 26—34.

[2] Vezi îndeosebi precizări în Carpica, 10 și 11.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

În sfîrșit, o nouă extindere a suprafeței necropolei s-a făcut la începutul fazei II_a, prin folosirea mai ales a zonei de sud-vest și sud-est a terasei Coasta Banului. Trebuie de asemenea să atragem atenția că deși platoul terasei însumează circa 12 ha, purtătorii culturii Monteoru au căutat să folosească la maximum zonele de vest nord-vest, care se aflau mai aproape de cetățuie și așezările adiacente. Este de asemenea important să precizăm că la începutul fazei II_a s-a trecut la o nouă reorganizare a așezării creîndu-se încă una, adiacentă cetățuiei, pe Coasta Banului, în zona est-centrală și de sud-est a platoului, marginile ei atingînd doar întîmplător limitele vechilor necropole corespunzătoare fazelor $I_{C_3}-I_a$.

Prin extinderea acum a așezării și pe terasa Banu s-a modificat și suprafața necropolei, înregistrîndu-se o tendință de concentrare a mormintelor. Astfel, dacă în cursul fazelor $I_{C_2}-I_a$ exista tendința de mărire a suprafeței prin folosirea graduală a zonei est-centrale, cum era și firesc, ea fiind mai aproape de cetățuie, acum, prin crearea așezării noi, zona de maximă concentrare a cimitirului se deplasează către marginile de vest, sud-vest și sud-est ale platoului, la circa 300 m distanță de limitele locuințelor construite aici. Această parte a terasei va fi folosită la maximum în tot cursul fazelor II_a-II_b. Prin mărirea succesivă a suprafeței necropola a căpătat forma unui arc de cerc cu deschiderea către nucleul central al așezării și a celor adiacente ei.

Începînd din anul 1968 săpăturile de pe Coasta Banului s-au concentrat în vederea cunoașterii cît mai amănunțite a ritului și ritualurilor folosite de către purtătorii culturii Monteoru începînd cu faza I_{C_3} și pînă la sfîrșitul fazei II_b. Cum era și firesc între anii 1968—1975, s-au efectuat săpături în zonele de maximă concentrare a mormintelor corespunzătoare fazelor $I_{C_3}-I_{C_1}$ și parțial I_a-II_b, iar din 1976 pînă în 1981, inclusiv în zona unde fuseseră semnalate urmele așezării Monteoru tîrzii și ale necropolei din imediata ei vecinătate.

În același timp au fost extinse săpăturile și în zona de sud și sud-est a platoului, datorită faptului că aici fuseseră semnalate trei, din cele șapte cenușare (grupuri de locuințe) corespunzătoare culturii Noua. Identificarea și cercetarea acestei noi așezări într-o zonă de maximă concentrare a comunităților tribale monteorene permite o cunoaștere mai aprofundată a procesului de constituire a culturii Noua și deci a transformărilor petrecute la sfîrșitul Bronzului mijlociu și începutul celui tîrziu[3].

Cercetarea în cursul celor șase campanii de săpături, respectiv 1976—1981, a 468 de morminte (de la 300 pînă la 768 la sfîrșitul anului 1981) ne-au permis cunoașterea îndeosebi a riturilor și ritualurilor folosite de către monteoreni începînd cu faza I_a și mai ales în etapa finală II_a-II_b.

Cu toate acestea, nu este lipsit de interes să subliniem că s-au completat datele referitoare la necropolele corespunzătoare fazelor $I_{C_3}-I_{C_2}$ cu noi observații și descoperiri inedite. Menționăm că prin cercetarea sectorului de nord-vest a terasei Coasta Banului s-a identificat un grup deosebit de morminte, în gropi cu cotlon, în care înhumații erau depuși în poziție chircită cu capul la E, SE, ESE, ENE. Acest grup se găsea în zona limitrofă a necropolei corespunzătoare fazei I_{C_3} și era situat la 60 m distanță de celelalte morminte aparținînd fazei respective. Este de asemenea important să mai amintim că inventarul lor este sărac; astfel, din cele 15 morminte, doar la 6 au fost depuse ca ofrande cești de tip I_{C_3} și, în două cazuri, s-au găsit o cataramă din os (un breloc) și un topor din piatră. Ținînd seama de faptul că în majoritatea covîrșitoare a mormintelor aparținînd fazei I_{C_3} înhumații erau depuși cu capul spre vest, este de la sine înțeles că cei orientați în exclusivitate la est, au constituit în cadrul comunității tribale un grup aparte, căruia i s-a rezervat apoi și în cadrul necropolei un loc deosebit, fixat anume în zona limitrofă a cimitirului și la oarecare distanță de ceilalți. Cauzele care au determinat pe unii din membrii comunității tribale să adopte unele practici rituale deosebite, care implicau așezarea morților în groapă cu capul la est, sînt mai greu de deslușit. Deocamdată, în cadrul necropolei de la Cîndești, este pentru prima oară cînd se semnalează un astfel de grup căruia i s-a rezervat un loc aparte în cimitir. În același timp, dacă mai ținem seama de faptul că inventarul acestor morminte este foarte sărac în comparație cu al celorlalte, atunci ne putem explica, într-o oarecare măsură, de ce se găsesc tocmai la marginea necropolei și nu alături de majoritatea celor ce alcătuiau comunitatea tribală. În mod deosebit mai trebuie să atragem atenția că în aria culturii Monteoru au mai fost semnalate cazuri similare, în etapele ei mai tîrzii, ca de exemplu la Poiana, unde în cimitirul corespunzător sfîrșitului fazei I_a și începutul fazei II_a, înhumații așezați cu capul la nord-vest erau grupați într-o zonă anumită a cimitirului[4].

Firește, studierea tuturor cazurilor semnalate în aria culturii Monteoru ne va permite cunoașterea unor noi aspecte referitoare la concepțiile despre lume și viață, la existența în cadrul comunităților tribale a unor grupuri de indivizi ce vor fi practicat ritualuri deosebite[5].

În sfîrșit, un caz cu totul aparte l-a constituit și mormîntul 500, unde cei doi indivizi fuseseră așezați cu fața în jos, în poziție chircită accentuată, cu palmele pe obraz și picioarele foarte strînse, cu genunchii atingînd fruntea. Vasul de

[3] Unele date și observații au fost făcute în RMM, 50, 1981, 1, p. 30—31.

[4] Ecat. Dunăreanu Vulpe, Dacia, 5—6, 1935—36, p. 156—157.

[5] Pentru unele date referitoare la rituri și ritualuri vezi: Carpica, 10, și 11 (nota 1).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ofrandă, ceaşca, fusese aruncată de pe marginea gropii, sfărîmîndu-se, fragmentele ei acoperind capetele celor doi înhumaţi. Groapa mormîntului, foarte adîncă, a fost apoi umplută cu o mare cantitate de bolovani, iar deasupra s-au aşezat plăci de conglomerat calcaros, peste care s-a construit o vatră ale cărei margini se confundau cu cele ale gropii mormîntului respectiv. Observaţiile făcute cu prilejul cercetărilor ne-au permis să formulăm ipoteza portivit căreia într-un anumit moment, de grea cumpănă pentru comunitatea tribală, se practicase un sacrificiu uman, cei doi indivizi cu mîinile şi picioarele legate, fiind omorîţi cu pietrele care au umplut apoi groapa[6].

În ceea ce priveşte necropola aparţinînd fazei I_{C_2}, în afară de mormintele de înhumaţie şi incineraţie obişnuite, pe care le-am consemnat cu un alt prilej, a fost semnalat şi un mormînt în care înhumatul, un copil, fusese depus într-un vas (un borcan de dimensiuni mari) şi apoi aşezat în groapă în aşa fel, încît capul să fie orientat către sud-vest, ca majoritatea mormintelor specifice acestei faze. După cum se ştie, în aria culturii Monteoru, depunerea înhumaţilor în vas şi apoi în groapă, nu se practica în mod obişnuit; astfel, la Cîndeşti, din cele 768 de morminte, acesta este unicul caz semnalat pînă în prezent[7]. În aceeaşi ordine de idei mai amintim şi un alt caz, mai puţin deosebit, dar interesant: astfel, într-un mormînt de înhumaţie aparţinînd unui copil, în afară de vasul de ofrandă, ceaşca, aşezată în dreptul cotului stîng, i se pusese în gura uşor întredeschisă o mică lingură de lut ars, iar la gît purta atîrnată de un şiret, o fusaiolă. Am semnalat inventarul acestui mormînt întrucît sînt foarte rare cazurile cînd înhumatul, pe lîngă bijuteriile şi podoabele pe care le purtase în viaţă, mai lua cu sine şi alte obiecte, folosite în mod curent.

Dar, aşa cum am menţionat la început, în campaniile de săpături efectuate între anii 1976—1981, cele mai numeroase morminte aparţin fazelor I_a şi II_a—II_b. În ceea ce priveşte necropola corespunzătoare fazei I_a, s-a constatat că majoritatea mormintelor de înhumaţie se concentrează către zona de sud-est a terasei. Ele devin mai rare cu cît ne apropiem de zona centrală, unde va fi existat probabil, anterior, necropola purtătorilor fazei I_b. Trebuie de asemenea să amintim, că în această etapă, se practica nu numai înhumaţia ci şi incineraţia, fiind semnalate, mai ales în campaniile din anii 1968—1975, mormintele în care fuseseră depuse urne, cu sau fără capac (pentru urne fiind folosite borcane sau castroane mari). Cu totul excepţional, resturile cinerare se găseau pe fundul gropii, iar deasupra mormîntului se aşezase vasul de ofrandă (o ceaşcă sau două), acoperit cu o piatră sau o movilă din bolovani.

În mod deosebit trebuie însă să subliniem că nici unul din mormintele de incineraţie nu se găseşte în sectorul de sud-vest, unde se concentrează grupul compact al înhumaţiilor. Ele sînt răspîndite în toată zona de vest şi nord-vest a terasei, în interspaţiile dintre mormintele I_{C_3}—I_{C_2}, sau, în rare cazuri, deranjîndu-le pe acestea din urmă[8].

În aceeaşi ordine de idei remarcăm că, aproape în exclusivitate, mormintele de incineraţie se găsesc la circa 300 m depărtare, de limitele grupului de înhumaţie. Cu toate că cercetarea este încă în curs de desfăşurare (urmînd să se facă săpături în zona de est şi sud a terasei), putem totuşi formula ipoteza potrivit căreia, în faza I_a purtătorii culturii Monteoru vor fi folosit în mod deliberat anumite sectoare ale terasei: unul special pentru depunerea urnelor sau numai a resturilor cinerare şi altul pentru depunerea celor înhumaţi. N-ar fi greşit să credem că existau, două necropole corespunzătoare acestei faze, una cu înhumaţi şi alta cu incineraţi.

În ceea ce priveşte mormintele de înhumaţie trebuie să menţionăm că gropile ovale, rareori rotunde sau uşor rectangulare, erau puţin adînci (de la 0,80 pînă la 1,60 m maximum, de la suprafaţa actuală a solului). Construcţiile de piatră care să acopere mormintele sînt acum mai rare şi mai puţin variate tipologic, faţă de acelea semnalate în fazele I_{C_3}—I_{C_2}[9]. Astfel, sînt mai numeroase acum cazurile cînd locul mormîntului este marcat prin depunerea doar a uneia sau două pietre mari şi doar arareori se construieşte cîte o mică movilă conică, din bolovani sau sfărîmături din plăci de conglomerate.

Înhumaţii au fost aşezaţi în groapă, în poziţie chircită, cu capul îndreptat spre V, SV, NV şi cu totul excepţional la SE, NE, N sau S (aceştia însă nefiind grupaţi separat aşa cum s-a semnalat la Poiana sau în necropola din faza I_{C_3} de la Cîndeşti).

Inventarul mormintelor este mult mai bogat decît în fazele anterioare; astfel, sînt numeroase cazurile în care lîngă înhumat sînt aşezate două trei vase de ofrandă (de obicei ceşti, predominînd cele cu o singură toartă). Ceştile sînt aşezate de obicei una într-alta, după mărime, şi sînt depuse lîngă cot, ghenunchi sau călcîi. Podoabele sînt în exclusivitate din bronz, remarcîndu-se preponderenţa inelelor de buclă cu utilizare multiplă (cercei, coliere sau pentru a prinde părul). Într-un singur caz ele fuseseră aşezate în lanţ şi prinse de un Halsring folosit ca diademă. Menţionăm că veriga din bronz, oxidase puternic osul frontal şi temporal, iar inelele de buclă oxidaseră nu numai oasele temporale ci şi limitele maxilarului şi mandibulei. Aceste

[6] Ibidem.

[7] Este cunoscut faptul că ritualul respectiv era practicat cu predilecţie în zonele aferente bazinului mediteranean, de unde se răspîndeşte, încă de la sfîrşitul neoliticului, în Balcani şi de o parte şi de alta a Dunării mijlocii. Purtătorii culturilor epocii bronzului din spaţiul carpato-dunărean nu au practicat decît incidental acest ritual.

[8] Datorită faptului că zona amintită a fost plantată cu vie şi livadă numeroase morminte au fost parţial distruse.

[9] Vezi unele detalii şi în Carpica, 10.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

observații ne-au permis să stabilim cu precizie că Halsring-ul fusese folosit ca diademă iar în dreptul tîmplelor se atîrnaseră inelele de buclă prinse unul-într-altul pentru a forma un lanț ce atingea partea inferioară a mandibulei.

Este de asemenea interesant să mai amintim că la un alt înhumat în afară de inelele de buclă care fuseseră prinse în mănunchi în dreptul tîmplelor au fost descoperite două ace (unul simplu și al doilea cu capul lat, ușor curbate), așezate unul peste altul, în așa fel încît ele prindeau veșmîntul ca o agrafă. Firește, nu socotim cele două ace, ca piese componente ale unei fibule, dar credem că nu este greșit să considerăm că ele aveau funcționalitatea similară a unei agrafe și că ideea de a folosi astfel de podoabe prinsese deja contur, încă de pe acum. Tot în acest mormînt, vasul de ofrandă este de un tip mai puțin obișnuit: o cupă cu picior și cu o toartă, și reprezintă o copie mai puțin reușită a prototipurilor semnalate în mormintele de la Micene (Cercul A).

În sfîrșit, mai trebuie să amintim alte două morminte corespunzătoare fazei I_a, ce conțineau doar capul înhumatului și alături vasele de ofrandă[10]. În cadrul necropolei de la Cîndești au mai fost semnalate cazuri similare în necropola corespunzătoare fazei $I_{C_3}-I_{C_2}$.

Prin urmare, cercetarea necropolei corespunzătoare fazei I_a ne relevă, în ansamblu, cîteva aspecte interesante. Astfel, în ceea ce privește ritul constatăm practicarea cu predilecție a înhumației, dar și folosirea incinerației. Deși comparativ cu fazele anterioare procentajul de incinerați a crescut, totuși, ritul nu era practicat în mod obișnuit. Și nu este întîmplător faptul că toate mormintele de incinerație se găsesc răspîndite pe terasa Coasta Banului, la oarecare distanță de grupul compact al celor înhumați.

Observații absolut identice cu cele consemnate mai sus au fost făcute și cu prilejul cercetării sectorului de sud-vest și sud-est al terasei, unde a fost identificat grupul de morminte de înhumație specifice fazei II_a-II_b[11]. Ca și în etapa anterioară a existat tendința de a se mări suprafața necropolei prin extinderea ei către zona centrală și de nord-nord-est a platoului, dar, odată cu crearea aici a noii așezări adiacente cetățuiei, în cursul fazei II_a, ea se va limita doar la sectorul de sud-vest și sud-est, unde, prin săpăturile efectuate începînd din anul 1978—1981 inclusiv, a fost semnalat grupul compact de înhumați, din fazele II_a-II_b.

În ceea ce privește mormintele de incinerație (aproape în exclusivitate în urne, cu sau fără capac) caracteristice acestei etape tîrzii, ele erau răspîndite exact în aceeași zonă unde au fost semnalate și cele aparținînd purtătorilor fazei I_a (doar cu două excepții, cînd s-au găsit la un loc cu cele de înhumație). Unul din aceste morminte de incinerație avea resturile cinerare depuse direct în groapă și alături o ceașcă specifică fazei II_a; cel de al doilea, era însă cu totul deosebit constatîndu-se că urna cu resturile cinerare a fost depusă exact pe locul unde se practicase arderea celui ieșit din viață. În prealabil terenul a fost ușor alveolat și apoi s-a construit rugul, iar după incinerare și depunerea oaselor în urnă, de pe locul respectiv au fost îndepărtate cu grijă resturile de cărbune de pe întreaga suprafață centrală a rugului. Datorită arderii intense solul a căpătat o culoare brun-roșiatică, oarecum uniformă cu excepția cîtorva porțiuni marginale transformate într-o zgură roșietică albicioasă. Exact în centrul acestei suprafețe, care avea formă perfect circulară, a fost depusă urna (un borcan, lucrat din pastă brună ușor zgrunțuroasă), acoperită apoi cu o lespede subțire din gresie. La celelalte morminte de incinerație, resturile cinerare erau depuse în urne, de obicei — borcane, lucrate fie din pastă fină, cu ușor luciu la exterior, fie din pastă zgrunțuroasă și ornamente doar cu brîu în relief. Urnele erau acoperite cu capace rotunde sau cu o lespede subțire, din piatră. Au fost semnalate însă și cazuri cînd urnele erau depuse în groapă fără să mai fie acoperite.

La suprafața solului de călcare, locul mormîntului era uneori marcat prin depunerea cîtorva pietre sau numai a unui bolovan mai mare.

În ceea ce privește mormintele de înhumație, se impune să subliniem cîteva din observațiile obținute în exclusivitate cu prilejul cercetărilor din anul 1978—1981.[12] Astfel, s-a constatat, că adîncimea gropilor variază între 1,60—2,30 m de la suprafața actuală a solului și sînt rectangulare, cu colțurile rotunjite sau ovale și mai rar rotunde. În cîteva cazuri, la săpara gropii se cruțase o treaptă, pe care fuseseră depuse resturi de cărbune și ofrande arse (boabe de grîu sau mei și oase de animale) în timp ce se oficiau unele ritualuri, care precedau înhumarea.

Ca și în fazele anterioare și acum înhumații sînt așezați în poziție chircită, cu coatele pe genunchi sau sprijinite pe bazin, cu palmele închise și așezate sub bărbie sau acoperind unul din obraji. Doar mai rar, morții sînt depuși în poziție chircită oarecum mai relaxată, cu palmele pe genunchi sau în dreptul feței. Într-un singur mormînt, înhumatul a fost așezat pe spate, cu picioarele strînse și palmele pe ghenunchi.

Aproape în exclusivitate, înhumații sînt orientați cu capul spre V, SV, SSV, NV, NNV și cu

[10] Atragem atenția că nu ne-am referit la morminte deranjate, ci numai la acelea *in situ*.

[11] Trebuie să subliniem că în cadrul acestui raport ne referim la întreaga etapă finală a culturii Monteoru, care are un aspect destul de unitar în ceea ce privește cultura materială. Firește, sînt deosebiri între cele două faze IIa și IIb, ce se vor reflecta și în cadrul inventarului din morminte, dar aici nu avem posibilitatea să ne oprim la toate elementele specifice. Amintim astfel că la Cîndești au fost sesizate 2 niveluri de locuire — IIa și două IIb —, fiecăruia corespunzîndu-i grupuri de morminte.

[12] Pentru descoperirile din anii anteriori, vezi Carpica, 10, 11.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

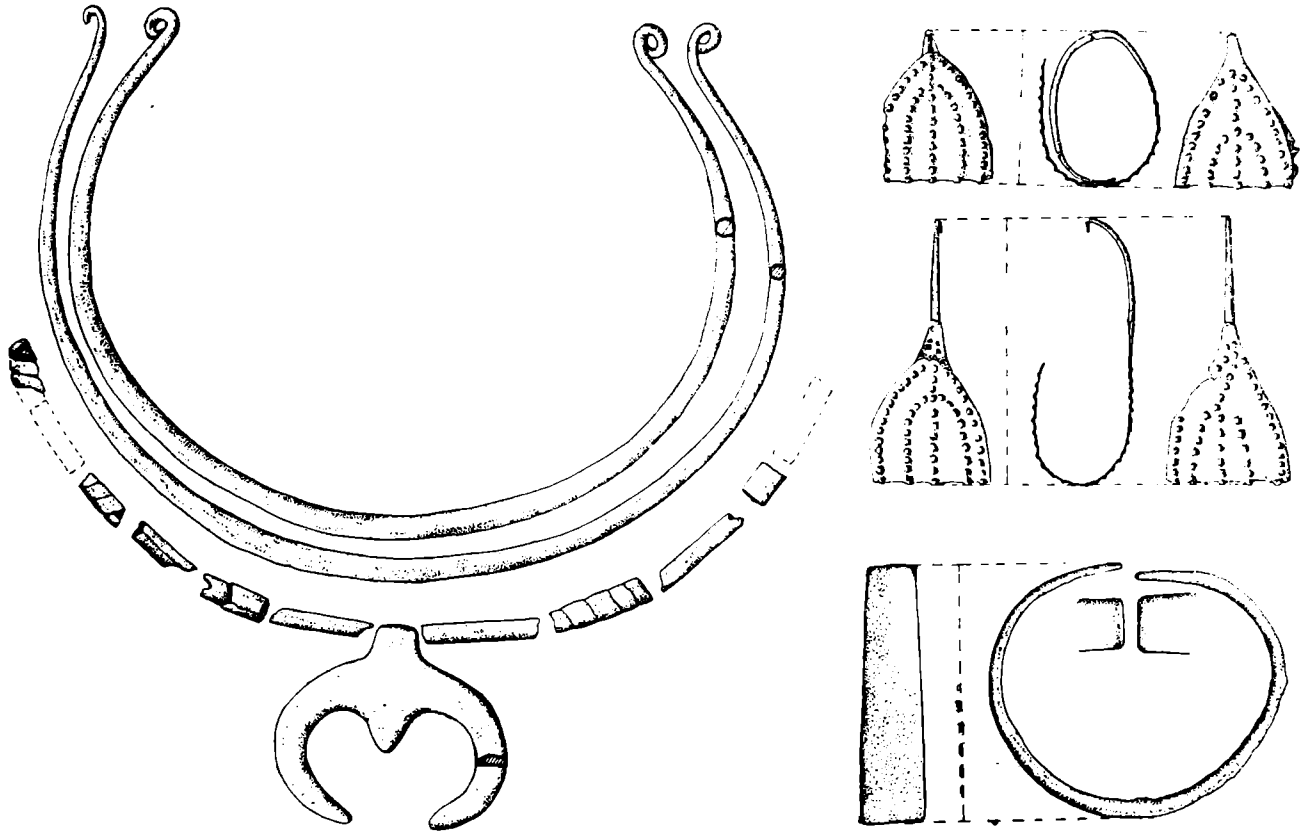

Fig. 1. Cîndeşti—Coasta Banului. Podoabele din bronz descoperite în inventarul mormîntului 666 (necropola corespunzătoare aşezării Monteoru — faza IIb, nivelul 2) (sc. 1/1).

Fig. 2. Cîndeşti—Coasta Banului. Podoabe din bronz şi vase descoperite în necropola Montoeru. 1—2 inventarul mormîntului 595 (faza IIa, nivel, 2), 3—4 colier din bronz şi ceaşcă (faza IIb, nivel, 1); mormîntul 644; 5—6 castron şi ceaşcă, mormîntul 645 (faza IIa, nivel 2).

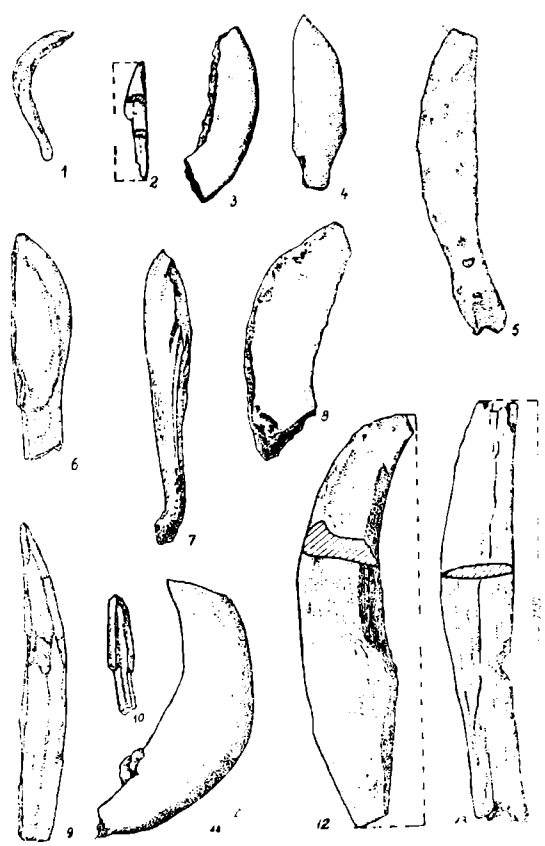

Fig. 3. Cîndeşti—Coasta Banului. Unelte din os (1,3—9, 11—13) şi vîrfuri de săgeată din os (2, 10), descoperite în inventarul aşezării corespunzătoare culturii Noua.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

totul incidental cu capul spre N, S, sau E. Este de asemenea important să menționăm că doar arareori mormintele sînt marcate la suprafața solului de călcare. Ca și în etapa anterioară vasele de ofrandă sînt mai numeroase și, în același timp, ele sînt acum și mai variate tipologic (fig. 2). Menționăm astfel, că în afară de cești cu una sau două torți, puse după mărime una — într-alta, au reapărut pixidele sferice, prevăzute cu patru picioruțe dispuse simetric cîte două și acoperite cu capace rotunde, cu ramă interioară; alături de acestea semnalîndu-se și cele fără picioruțe. La Cîndești, în mormintele din fazele $I_{c3}-I_{c2}$, pixidele au apărut frecvent, pentru ca apoi din faza I_{c1} și pînă la începutul fazei II_c, ele să dispară complet[13].

Este de asemenea foarte important să subliniem și faptul că, nici în așezările respective (I_{c1}, I_b-I_a) acest tip de vas nu înscrie un procentaj care să depășească 0,1%.

În aceeași ordine de idei menționăm și reapariția paharelor cilindrice sau ușor tronconice, cu buza îngroșată, acoperite cu capac conic sau rotund. Aproape întotdeauna atît paharul cît și capacul sînt ornamentate cu caneluri oblice sau orizontale asociate cu incizii întrerupte, triunghiuri și romburi cu cîmpul hașurat, iar pe suprafața exterioară a capacelor, decorul este dispus radial sau în vîrtej. Ca și în cazul precedent, acest tip de vas a fost semnalat în complexele de locuire, începînd cu faza I_{c3} și apoi mai frecvent în I_{c2}[14]. Ulterior, trăsăturile lui tipologice suferă modificări, astfel că la începutul fazei I_a paharele au gura foarte largă, corpul ușor arcuit și fundul foarte îngust, cu toate că mai păstrează în linii generale forma tronconică. Am ținut să reamintim aceste date, pentru că la Cîndești, în așezarea corespunzătoare fazelor II_a-II_b, se va menține și tipul de pahar apărut la începutul fazei I_a,cu deosebirea că acum va fi ornamentat cu motivele specifice fazelor respective. Alături de acesta, așa cum am menționat mai sus, va reapare prototipul cilindric, foarte asemănător celui semnalat în faza I_{c3}. Forma respectivă, devine frecventă în inventarul mormintelor, în timp ce, în așezarea corespunzătoare procentajul său deabia dacă înscrie valori de 0,2.%

Nu mai puțin interesant ni se pare și faptul că s-au semnalat vasele cu corpul în două etaje[15] și castroane sau vase cu corpul în formă de rață. Constatăm, de asemenea, reapariția vaselor de ofrandă care la Cîndești au fost semnalate doar la cîteva morminte din fazele $I_{c3}-I_{c2}$, după care ele dispar pentru a fi din nou identificate la începutul fazei II_a[16].

Așadar, inventarul mormintelor din această etapă tîrzie monteoreană ne apare mult mai bogat și variat decît al celor anterioare ei. În afară de vase, podoabele sînt acum mai numeroase și mai diferențiate tipologic. Inelele de buclă din bară (tipul clasic) apar frecvent în mormintele din faza II_a, iar cele cu unul din capete terminat în foaie și prevăzute cu decor au répousse încep să fie frecvente la începutul fazei II_b. Halsring-ul din bară cu capetele subțiate și uneori rulate, se găsește atît în mormintele specifice fazei II_a, cît și în II_b ca și brățările, din bandă lată sau bară, cu capetele subțiate. Pandantivele semilunare asociate cu mărgelele din bronz din sîrmă torsionată sau tubulare, au fost identificate atît în faza II_a, dar mai ales în II_b (fig. 1; 2/3). În schimb, butonii din bronz în formă de calotă apar numai în mormintele II_b, în timp ce butonii mici au fost semnalați mai ales în faza II_a.

De o importanță deosebită ni se pare și faptul că au reapărut, ce-i drept izolat, în cîteva morminte din faza II_a și mai ales II_b, unele podoabe din os, care dispăruseră în cursul fazei I_{c2} (după ce ele constituiseră principala categorie de podoabe, în timpul fazei I_{c3}). Ne referim la inelele din os, mărgele din os, cochilii sau dinți perforați, colți de mistreți perforați și într-un singur caz, un breloc din os (așa-zisa cataramă). Este cert că această podoabă împreună cu celelalte, care vor fi apoi folosite și de către purtătorii culturii Noua, au început să fie „la modă" odată cu infiltrarea elementelor răsăritene, care preferau în mod deosebit aceste podoabe în asociație de multe ori și cu cele din bronz.

Dar în afară de aceste date, cercetarea necropolei din fazele II_a-II_b ne-a dezvăluit și alte aspecte de importanță deosebită pentru cunoașterea structurii economico-sociale a comunității tribale de la Cîndești. În acest sens este sugestiv faptul că au putut fi sesizate 10 grupe familiale de morminte dispuse în cerc, unele lîngă altele. Fiecare grup cuprinde 4—6 morminte ale căror gropi sînt dispuse fie la distanțe egale unele de altele, astfel încît ele să închidă o suprafață circulară, fie radial, dar delimitînd cu una din laturile înguste lungimea unui cerc „imaginar". În cazul în care mormintele erau dispuse unele lîngă altele, atunci înhumații erau așezați în groapă unul după altul. Datorită acestui fapt orientarea lor este diferită variind de la V la SV, SSV, NV, NNV și eventual SE și N, evitîndu-se totuși orientarea cu capul la sud sau

[13] Nu numai la Cîndești dar și în alte necropole nu apar des pixide în inventarul mormintelor ulterioare fazei I_{c_2} (vezi: Poiana, Pădureni, etc).

[14] În fazele mai vechi acestea au o siluetă mai zveltă și în general sînt preferate formele tronconice cu bază îngustă, în timp ce în fazele mai tîrzii sînt preferate cele cilindrice sau tronconice, cu diametrul bazei foarte puțin micșorat (față de buză).

[15] Forma ca atare apare și în cel de al doilea nivel, IIa și nivelul I, IIb, cînd vasele au corpul mai zvelt, remarcîndu-se și o proporționalitate între dimensiunile celor două etaje. Alături de aceasta apare și forma mai scundă, la care înălțimea etajului superior este mult micșorată (față de cel inferior). Procentajul prototipului respectiv înscrie o creștere de 5% în cel de al doilea nivel, IIb.

[16] Faptul că la Cîndești ele nu au fost semnalate în fazele I_{c_1} — Ia se poate datora răvășirii a numeroase morminte, totuși nu este exclus ca ele să fi fost preferate de comunitatea tribală de la Cîndești doar în fazele IIa—IIb. Aceeași preferință o au și purtătorii Monteoru din alte obiective (vezi: Sărata—Monteoru, Pietroasele).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

nord printr-o ușoară deviere a poziției gropii de mormînt. Este de asemenea foarte important să amintim că vasul de ofrandă, cu corpul în trei etaje, era pus în picioare, sprijinit de pietre, exact pe locul ce marca centrul suprafeței circulare. La una din grupele amintite, lîngă vasul de ofrandă se găsea și o mică vatră cu lipitura arsă puternic.

În afară de aceste morminte familiale s-au semnalat și cazuri la care vasul de ofrandă este pus pe marginea gropii, la suprafața solului de călcare. Firește observațiile făcute la Cîndești în ultimele campanii de săpături nu reprezintă dintr-un anumit punct de vedere o noutate[17]. Cu un alt prilej am subliniat prezența celor șase ringuri din piatră ce înconjurau mormintele individuale sau familiale din faza I_{c3} și care se găseau aproximativ în zona centrală a suprafeței necropolei respective. În jurul lor gravitau alte morminte cu frumoase construcții din piatră cu inventar bogat (vase și podoabe) în timp ce majoritatea covîrșitoare a celorlalte morminte se găseau masate către zone periferice ale cimitirului[18]. Dacă în cazul respectiv apare evidentă tendința ca celor ce aveau un rol important în viața comunității tribale să li se rezerve după ieșirea din viață zona centrală a necropolei, deci tot un loc relativ important, grupele de morminte mult mai numeroase semnalate în fazele $II_a - II_b$ și răspîndite pe întreaga suprafață a necropolei ne relevă dimpotrivă creșterea rolului și coeziunii familiei. Și nu este greșit să credem că pe lîngă legăturile mai strînse dintre membrii fiecărui grup, înmormîntarea lor în cadrul unui loc rezervat anume reflectă mai ales creșterea rolului economic al familiei în cadrul comunității tribale, care se bazează acum nu numai pe aportul fiecărui individ în parte ci mai ales pe cel adus de fiecare familie ce intră în componența sa. Dealtfel chiar în cuprinsul așezării tîrzii au putut fi sesizate micile grupări de locuințe ce vor fi aparținut membrilor înrudiți direct ai aceleiași familii. Cu toate acestea așezarea mai păstrează însă vechile forme de organizare internă, locuințele fiind concentrate aproape fără interspații între ele pe un teritoriu bine delimitat. La începutul Bronzului tîrziu, odată cu constituirea culturii Noua așa cum s-a subliniat cu un alt prilej, vom constata și la Cîndești că tendința care a fost înfiripată în cursul etapelor tîrzii ale culturii Monteoru de grupare a locuințelor a devenit o realitate ce definește una din trăsăturile noii culturi. În cultura Noua însă, grupele de locuințe denumite în mod curent cenușare sînt situate la distanțe de 40 pînă la 60 m între ele. Aceasta dovedește că între timp s-au petrecut schimbări în organizarea internă a comunităților tribale, iar grupele de familii își au și majoritatea bunurilor în preajma locuințelor lor, pentru că numai în acest fel poate fi explicată distanța dintre un grup față de celălalt. Firește ipotezele care ne sînt sugerate de observațiile și rezultatele cercetărilor efectuate între anii 1977—1981 cărora li s-au adăugat și datele obținute prin cercetările mai vechi pun într-o nouă lumină modalitățile de transformare și de organizare internă, specifice culturilor Monteoru și Noua[19].

Așadar prin săpăturile efectuate la Cîndești între anii 1975—1980 inclusiv și cărora li se adaugă firește și cele anterioare (1968—1974), este scoasă la lumină pentru prima oară în țara noastră o necropolă aparținînd purtătorilor unei culturi din epoca bronzului al cărei început coincide cu momentul de constituire în forme clasice a culturii respective (în cazul nostru faza I_{c3} a culturii Monteoru) și al cărei sfîrșit marchează etapa finală cu care se încheie evoluția sa îndelungată. Este de la sine înțeles că un astfel de obiectiv permite cunoașterea diferitelor aspecte referitoare la concepțiile despre lume și viață, eliminarea unora mai vechi sau transformarea lor, adoptarea altora mai noi, etc. În același timp, cercetarea unui astfel de obiectiv (necropola și așezarea corespunzătoare) permite și cunoașterea unor forme de organizare internă a comunităților tribale reflectate în contexte bine determinate și ne sugerează și formele de stratificare socială care încep să se înfiripe în cadrul lor.

Pentru următorii ani săpăturile vor avea ca scop atît cercetarea în continuare a necropolei aparținînd îndeosebi etapelor tîrzii ale culturii Monteoru, cît și a așezării care succede această cultură clasică a epocii bronzului adică aceleia aparținînd culturii Noua și eventual a necropolei corespunzătoare ei.

Cu toate că acest raport a avut ca scop prezentarea unor date noi cu privire la ritul și ritualurile folosite de purtătorii culturii Monteoru, mai ales în ultimele trei etape din evoluția sa, nu putem totuși să nu amintim și cîteva din rezultatele obținute cu prilejul cercetării așezării corespunzătoare culturii Noua, cu atît mai mult cu cît în zona situată la curbura Carpaților răsăriteni ea este singura cercetată metodic și intens[20]. De asemenea, prin semnalarea unei astfel de așezări aici, unde locuiseră timp îndelungat purtătorii culturii Monteoru se puteau obține date noi prin care să se cunoască mai bine

[17] Observații similare au făcut I. Nestor și E. Zaharia și E. Comșa pentru unele morminte corespunzătoare fazelor Ia—IIb; ele, dealtfel, ne-au ajutat să deslușim și cazurile semnalate la Cîndești. Pentru fazele mai vechi, vezi și observațiile noastre consemnate în Carpica, 10, 11.

[18] Vezi Carpica, 10, 11.

[19] În afară de rapoartele prezentate la sesiunile anuale de arheologie, vezi observațiile relativ ample date de noi în RMM, 50, 1, 1981 (nota 1).

[20] Cu toate că au fost făcute diverse descoperiri care atestau în mod cert prezența aici a unei așezări Noua, am considerat că nu vor putea fi prezentate date ample decît după ce vom fi secționat și cercetat cel puțin două cenușare și se vor fi obținut observații referitoare la raportul cronologic dintre resturile așezărilor monteorene tîrzii și Noua și între aceasta din urmă și așezarea hallstattiană. De asemenea, pentru a fixa într-un context sigur vechile descoperiri au fost amplificate cercetările în zona est-centrală a terasei Banu. De abia după 3 campanii de săpături au putut fi consemnate observațiile obținute aici (vezi RMM, 50, 1981, 1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

transformările survenite la sfîrșitul bronzului mijlociu din zonele răsăritene ale României[21]. În acest sens, amintim că odată cu cercetările în necropolă au fost sesizate și urme (la început mai sporadice) care atestau prezența purtătorilor Noua aici. De abia mai tîrziu, în 1976, au început să fie secționate cenușarele (resturile grupurilor de locuințe) nederanjate, obținîndu-se astfel observații stratigrafice de o importanță deosebită privind structura cenușarelor, stabilindu-se că purtătorii culturii Noua au locuit aici de-a lungul celor două etape respectiv Noua I și Noua II[22]. În același timp au putut fi obținute și date referitoare la raportul stratigrafic și cronologic dintre cultura Noua și cea Hallstattiană timpurie confirmînd astfel pe acelea consemnate cu prilejul cercetărilor efectuate la Trușești, Andrițeni, Corlăteni, Rateșul Cuzei[23], etc. În sensul celor afirmate mai sus, ne vom opri la un grup de date scoase la lumină prin săparea sectoarelor T2 și X (stabilite de noi la cercetarea suprafeței terasei Coasta Banului). Astfel, secțiunea X3 a interceptat unul din cenușarele specifice etapei Noua I, cu două niveluri de locuire. Platformele celor trei locuințe, (două în nivelul inferior și una în cel superior), secționate de X3, erau bine delimitate, una din podini acoperind parțial resturile celei specifice nivelului inferior. Aproximativ 2/3 din cenușarul amintit era acoperit la rîndul său de un strat brun cu multă cenușă și de urmele unei locuințe foarte mari în care s-au găsit fragmente ceramice ccracteristice etapei Noua II. În sectorul Y secțiunile Y2 și Y3, cenușarul Noua II era acoperit de un sol brun-negricios destul de compact de la baza căruia fuseseră săpate cîteva gropi conținînd printre altele fragmente ceramice hallstattiene identice cu cele semnalate la Trușești, Corlăteni etc. De asemenea, resturile unei locuințe Noua II fuseseră acoperite de o amenajare și podina unei mici anexe în care se găseau fragmente ceramice hallstattiene. Este deci, de la sine înțeles că amplificarea săpăturilor în această parte a terasei Banu se impunea pentru cunoașterea atît a conținutului culturii materiale cît și a stabilirii etapelor de evoluție a culturii Noua și apoi a celei hallstattiene timpurii. Nu ne vom opri aici la datele referitoare la construcția locuințelor, anexelor sau locuințelor de cult, etc. ele urmînd să fie prezentate cu prilejul sesiunilor următoare, ci vom sublinia doar cîteva din caracteristicile inventarului așezării Noua și hallstattiene. Astfel, remarcăm în ambele etape, respectiv Noua I și II, o mare cantitate de unelte lucrate din os, unele finisate altele în curs de prelucrare (circa 400 de piese). Dintre acestea semnificative și dominante sînt: omoplații crestați, secerile-tupik, cosoarele, dălțile, piepteni-răzuitor, etc. precum și împungătoare, ace sau în sfîrșit săpăligi și alte obiecte mărunte[24]. În mod deosebit menționăm dintre acestea, un cosor aproape finisat din os, care imita pe acela din metal de tip Sosnovaia—Maza, un cuțit similar celui din depozitul de bronzuri de la Băleni sau Ulmi—Liteni, precum și o secere miniatură lucrată din aschie de os, identică celor de metal. Prin urmare, inventarul pieselor din os din așezarea Noua de la Cîndești este identic celui semnalat la Gîrbovăț, Trușești, Lichitișeni sau Bărboasa, obiective caracteristice culturii Noua (fig. 3). Dintre uneltele din piatră, în afară de cele obișnuite, remarcăm prezența unui mic ciocan din malachit, în formă de trunchi de piramidă, precum și un „sceptru" fragmentar (se păstra doar partea superioară prevăzută cu 4 protuberanțe).

Un loc însemnat pentru cunoașterea inventarului așezării Noua de la Cîndești îl are grupul de piese lucrate din bronz. Cele 26 de obiecte aparțin unor numeroase prototipuri, de la cele simple, banale, la seceri, cuțit, pumnal, podoabe, etc. Așadar, prin numărul mare de piese cît și prin gama diversificată de prototipuri, așezarea de la Cîndești poate sta alături de cea de la Gîrbovăț (cel mai mare obiectiv cercetat pînă în prezent, unde s-au săpat integral 3 cenușare și s-au găsit 54 de bronzuri) înscriindu-se astfel printre cele mai importante stațiuni aparținînd culturii Noua. Dintre piesele descoperite merită să remarcăm în mod deosebit cuțitul cu lama ușor stricată de la întrebuințare, un fragment de secere de tip Ulm—Liteni, precum și micul depozit constituit din 2 seceri cu cîrlig și spini și una cu buton găsite într-un vas în formă de sac, lucrat din pastă zgrunțuroasă, decorat cu brîu în relief (ascuns într-o mică groapă săpată de la baza cenușarului 3 aparținînd etapei Noua II (fig. 4)[25]. Nu putem trece de asemenea cu vederea nici vîrfurile de săgeată din os, cu capul conic, unele cu peduncul, semnalate după cum se știe și în unele așezări Monteoru tîrzii — ca de exemplu la Terchești sau Sărata—Monteoru (fig. 3/5,10). Numai din sumara enumerare a inventarului așezării Noua de la Cîndești se observă că acesta este caracteristic complexului Noua Sabatinovka. După cum se știe, infiltrarea elementelor Srubno—Hvalinsk în spațiul carpato dunărean a grăbit declanșarea aici a fenomenului Noua, iar în zonele de stepă

[21] Pentru unele date vezi RMM, 50 1981, 1.

[22] Cu prilejul cercetărilor făcute între anii 1979—80 au putut fi stabilite limitele celor două așezări. Astfel s-a constatat că perimetrul așezării Noua I este mai mic, cenușarele sînt mai dese, în timp ce așezarea Noua II, cuprinde și o parte a platoului Corbea (din imediata vecinătate), cenușarele sînt mult mai mari și mai depărtate unele de altele (pentru detalii vezi AMM, 5, sub tipar.

[23] Vezi pentru resturile de locuire hallstattiene: M. Petrescu—Dîmbovița, SCIV, 4, 1953, 1—2, p. 20 și urm; Idem, SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 450 și urm; A. C. Florescu, Materiale, 3, 1957, p. 210 și urm.; idem, Materiale 6, 1960, p. 121 și urm; I. Nestor, SCIV, 3, 1952, p. 81 și urm; C. Buzdugan, Cercetări..., 3, BM, 1979, p. 59 și urm, ca să ne referim doar la cîteva din descoperirile mai vechi și una mai recentă.

[24] Vezi mai sus, precum și A. C. Florescu, Danubius, 1, p. 63—90; M. Florescu și V. Căpitanu, Carpica, 1, p. 35—54.

[25] Cu prilejul săpăturilor efectuate în zona de sud-est a terasei Banu, secțiunile trasate în prelungirea celor din anii 1970—74 ne-au permis să stabilim că piesele se găseau în marginea unui cenușar Noua II.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

răsăritene a contribuit activ la constituirea culturii Sabatinovka[26]. În ceea ce privește ceramica, constatăm pe de o parte continuarea formelor clasice monteorene (de exemplu: ceașca, borcanul sau castronul) care au căpătat noi trăsături tipologice, prevăzute cu motive decorative derivate din cele monteorene (fig. 5/8, 10—11). Alături de acestea au apărut și fragmente ceramice decorate cu motive caracteristice Costișa—Kommarow similare celor semnalate la Gîrbovăț, Lichitișeni, Bărboasa Trușești sau Corlăteni. Pe lîngă formele tradiționale s-au semnalat la Cîndești și borcane cu corpul drept sau quasi-globular decorate cu măturița, impresiuni de degete etc., similare celor aparținînd grupului Srubi[27]. Firește între cele două etape ale culturii Noua există deosebiri în ceea ce privește ceramica, ea căpătînd în Noua II, un caracter mai unitar dar mai sărac în forme și motive decorative[28]. (fig. 5, 6, 7).

Așadar, cu toate că acest raport nu a avut ca scop decît prezentarea principalelor date obținute cu prilejul săpăturilor efectuate în așezarea Noua de la Cîndești, ale cărei resturi au afectat adesea mormintele monteorene mai vechi, credem totuși că amplificarea cercetărilor va aduce o contribuție substanțială la cunoașterea nu numai a zonei respective ci și a culturii Noua de pe teritoriul României. Dată fiind importanța deosebită a obiectivului respectiv se impune o prezentare foarte minuțioasă și în etape pentru a pune la îndemîna celor ce se ocupă cu problemele referitoare la Bronzul tîrziu date corecte și diferitele piese semnalate în contextul respectiv și nu menționarea sau afișarea fără discernămînt, care este inutilă, fără obiect[29].

[26] Primele date referitoare la această problemă au fost consemnate de A. C. Florescu în *Atti...Congres*, Roma, 1962; idem, ArhMold, 2—3, 1964; idem, Dacia, NS, 11, 1967. Referitor la prezența acestor elemente la Cîndești, vezi M. Florescu RMM, 50, 1981, 1. În ultima vreme constatăm tendința de a exagera rolul acestor elemente răsăritene, considerîndu-se de exemplu că deja în cursul fazei Ic_2, purtătorii culturii Monteoru au fost obligați să părăsească unele așezări ce se găseau în zona colinară a Moldovei, datorită pătrunderii unor grupuri de populație răsăriteană, subliniind prezența lor prin descoperirea de la Osăbiți (un topor din metal), pentru ca apoi în fazele Ia și IIa să cedeze chiar unele așezări, monteorenii fiind obligați să-și întemeieze altele în vecinătate. Aceste grupuri, Srubi, Sabatinovka ar fi determinat crearea aici a aspectului de cultură materială caracterizat prin „cîmpuri de gropi", a cărui arie va fi fost destul de mare, incluzînd N—E Muntenici, SE Transilvaniei și S Moldovei (vezi în special Dacia, N.S., 25, 1981, p. 135—195; idem, cercetări... 5, 1982, p). 53—58. Pentru a se face asemenea aserțiuni trebuie totuși să existe un număr de cel puțin 200 de descoperiri și nu de piese izolate care să ateste prezența masivă a acestor grupuri și cultura lor materială specifică, pentru a putea dovedi că monteorenii, populație stabilă cu o organizare internă tribală net superioară noilor veniți (așezări mari, fortificate, cu o coeziune între cei ce locuiesc la un loc, etc), au fost obligați să-și părăsească teritoriile treptat. În legătură cu aceasta amintim că la sfîrșitul fazei Ic_2 este părăsită și zona depresionară Onești care nu era nici amenințată și nici nu s-au stabilit grupuri străine aici. Acest fenomen trebuie pus în legătură cu regruparea teritorială a comunităților tribale ce locuiesc în centre mari cu un indice demografic ridicat. În etapa respectivă s-a trecut la un nou mod de viață, la intensificarea schimburilor pentru obținerea unor piese mai numeroase și diversificate din bronz sau aur etc. fapt dealtfel bine documentat prin cercetările făcute pînă acum. De asemenea, dacă admitem că zonele estice sau sud estice ale spațiului carpato-dunărean au fost pur și simplu invadate de grupuri de populație străină atunci trăsăturile esențiale ale culturilor Noua și Coslogeni vor fi trebuit să capete o coloratură aparte. În același timp, a admite izgonirea unei populații stabile, bine organizate, ca monteorenii, înseamnă că teritoriul lor a fost ocupat de o populație numeroasă sau cu o cultură materială net superioară lor, ori în spațiul corespunzător zonelor limitrofe ale ariei monteorene nu sînt sesizate pînă acum descoperiri care să ateste prezența unei populații numeroase străine cu așezări specifice. Este deci mult mai bine ca la formularea unor ipoteze să existe mai multă prudență. Trebuie să se aibă în vedere că un asemenea fenomen ar fi determinat mutații pe plan demografic și etnic care s-ar fi resimțit în etapele ulterioare. Dar atît în Hallstatt (cînd apar culturi cu trăsături specifice, pe arii întinse, înrudite între ele) și mai tîrziu cînd s-a constituit civilizația geto-dacă constatăm, așa cum este bine cunoscut, o unire pe întreg spațiul carpato dunărean, inclusiv zonele răsăritene și de sud-est. Firește aceasta nu înseamnă să ignorăm unele descoperiri, nu înseamnă a ignora că în cadrul culturilor Noua și Coslogeni se puteau constitui aspecte zonale unde procentajul unor elemente de altă factură putea imprima o coloratură aparte fără a duce la schimbări calitative. Dimpotrivă, adîncirea cunoașterii tuturor aspectelor zonale, fără exagerări, va duce la cunoașterea fenomenelor petrecute la sfîrșitul epocii bronzului aici, pentru că nu poate fi ignorată prezența efectivă marcată printr-o serie de descoperiri tipice, dar nu atît de masivă încît să aibă drept consecință mutații demografice cu implicații mult mai adînci.

[27] În strînsă legătură cu cele afirmate mai sus menționăm că la Iacobeni, jud. Iași, a fost descoperit un mormînt cu un vas de factură Srubi identic cu cel de la Cîndești și prin aceasta subliniem că nu ignorăm descoperirile ce atestă o prezență efectivă a unor elemente răsăritene, fără a le exagera însă rolul.

[28] În etapa Noua II sînt eliminate numeroase elemente de tradiție monteoreană (dacă ne referim la Moldova) și sînt atestate acum într-un procentaj sporit ceștile cu torți prevăzute cu buton. În legătură cu acest tip de vas trebuie să reamintim că în toate așezările cercetate aparținînd etapei Noua I, numărul lor este foarte mic. Astfel, la Trușești de exemplu, în nivelurile I—II, ele au o frecvență foarte scăzută. O situație aproape similară se întîlnește și în așezările Noua II, chiar dacă procentajul lor înscrie valori superioare (față de etapa precedentă). În schimb, în inventarul unor necropole, acest tip de vas este frecvent (de exemplu la Trușești). Dealtfel acest fapt a fost subliniat în repetate rînduri pentru că prezența prototipului respectiv, chiar dacă dă o notă caracteristică ceramicii Noua, nu înseamnă și o preponderență valorică în cadrul așezărilor. Nu este deci surprinzător că la Cîndești, mai ales în așezarea Noua I, nu au fost semnalate în număr mare ceștile prevăzute cu torți cu creastă și buton.

[29] În mod deosebit trebuie să atragem atenția că în Studii Vrîncene, 4. 1982, au apărut unele materiale provenind din așezarea Noua, fără specificarea locului de descoperire a pieselor respective, textul fiind un amalgam de date eronate atunci cînd se referă la așezarea de la Cîndești.

Autorul era obligat să ne consulte în prealabil, pentru a obține date concrete referitoare la rezultatele cercetărilor din ultimii ani (1979—81), de cînd nu a mai participat la săpături. Dealtfel autorul a avut unele ocazii de a cunoaște noile rezultate și observații cu privire la așezarea Noua. Astfel, cu prilejul remiterii materialelor arheologice provenind din campaniile 1962—1978, prelucrate în mai multe etape în laboratorul Institutului din Iași, i s-a atras atenția asupra unor vase tipice Noua sau similare celor ce se găsesc în cultura Coslogeni (și menționăm că majoritatea proveneau din campaniile cînd Institutul a alocat fonduri substanțiale). De asemenea, cu prilejul sesiunilor anuale ultimele trei comunicări au fost consacrate mai ales prezentării rezultatelor din așezările ce succed cultura Monteoru, sesiuni la care autorul a participat și a putut lua cunoștință, eventual pentru a-și nota, de noile date și observații. În același timp, cu prilejul vizitei făcute la șantierul Corlăteni, am atras

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

În sfîrșit tot atît de valoroase ni se par și datele, evident mai puține decît cele de mai sus, obținute prin cercetarea așezării hallstattiene timpurii[30]. Dintre acestea, ținînd seamă de faptul că ele vor fi prezentate în contextul cetăților hallstattiene de la Cîndești, ne vom opri doar la cîteva probleme. Astfel, menționăm faptul că ea succede nemijlocit așezarea Noua II așa cum s-a constatat mai demult cu prilejul săpăturilor efectuate la Trușești sau Corlăteni. Dealtfel, cercetările de teren au confirmat faptul că numeroase obiective Noua sînt acoperite de resturi de locuire hallstattiene. Din inventarul acestei așe-

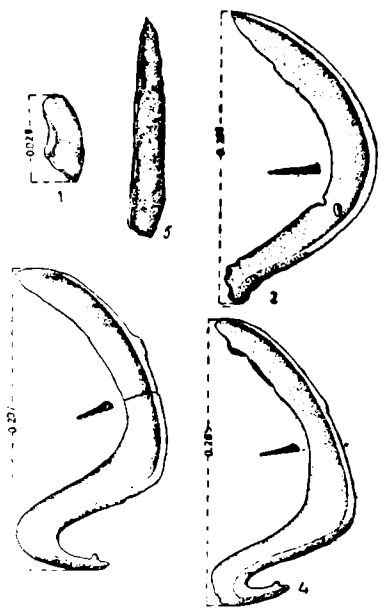

Fig. 4. Cîndești—Coasta Banului. Seceri (1 fragment; 2—4 un mic depozit, găsit într-un vas în formă de sac); 5, cuțit. 1—2, cenușar corespunzător etapei Noua I; 3—5 cenușar corespunzător etapei Noua II.

zări este necesar să atragem atenția asupra uneia din categoriile sale și anume ceramica. În acest sens se remarcă prezența strachinilor cu marginea înaltă, cu tendință de a deveni tronconice, precum și a celor cu corpul mai scund cu buza arcuită în interior și decorate cu caneluri orizontale sau oblice, precum și cu apucători simple sau treflate, cărora li se adaugă borcanele mari cu corpul globular sau bitronconice și cu zona mediană subliniată, decorate cu caneluri orizontale sau oblice. Pasta din care sînt lucrate aceste forme este de culoare neagră sau brun-roșcată, cu luciu metalic mai ales pe fața exterioară. Atît prin formă cît și prin decor vasele semnalate în așezarea hallstattiană de la Cîndești sînt identice cu acelea de la Trifești, Rateșul Cuzei, Zapodeni, Trușești, etc, care sînt specifice celui mai vechi Hallstatt din Moldova (fig. 8). Cît privește poziția cronologică admitem și noi că marchează o etapă mai tîrzie decît aceea din zonele de vest ale României unde elementele hallstattiene sînt deja constituite.

Fără a exagera importanța obiectivului de la Cîndești (sectorul Coasta Banului), unde se cercetează cea mai mare necropolă aparținînd purtătorilor culturii Monteoru și unde se poate urmări ritul și ritualurile practicate din momentul constituirii lor în comunități tribale cu o cultură specifică și pînă în momentul în care

---

atenția asupra problemelor complexe ce decurg din cercetarea unor așezări ce succed pe acelea Monteoru, aici fiind necesare săpături intense, o studiere mai serioasă a materialului pentru a se putea stabili dacă ele aparțin unui aspect deosebit de Noua sau reprezintă o variantă regională a acesteia. În sfîrșit, ținînd seamă că volumul din Studii Vrîncene a apărut la sfîrșitul anului 1982 (chiar dacă pe copertă este indicat 1981), autorul era obligat să cunoască studiul publicat în RMM, 50, 1981, 1, unde se făceau referiri ample la așezarea Noua. Este inadmisibil ca obiectivul în care s-au găsit numeroase materiale tipice, să fie prezentat în mod fals. Astfel, se afirmă că în contextul ceramic de factură tîrzie Monteoru apar elemente de cultură Noua-omoplați crestați... vase cu torți și butoni sau creastă. Ori în așezarea ce precede pe aceea Noua I, nu au fost încă descoperite asemenea elemente. Se afirmă apoi că (după opinia sa) se constată o continuitate a culturii Monteoru mai ales în ceramică, pe care se grefează elemente ale culturii Noua și Coslogeni... exemple edificatoare Cîndești, Mînăstioara?. Sînt menționate secerile de bronz de la Cîndești, fără a se specifica că ele au fost găsite într-un vas care se afla în marginea unui cenușar Noua II (cf. săpăturilor din anii 1978—79 cînd au fost fie prelungite fie trasate noi secțiuni pentru stabilirea exactă a contextului unor descoperiri printre care și depozitul amintit). De asemenea, se menționează că săpăturile de pe Coasta Banului au început în 1970 după epuizarea cetățuiei? cînd în realitate odată cu semnalarea unor descoperiri ce atestau aici necropola monteoreană, respectiv 1967, s-a hotărît efectuarea unui sondaj în anul 1968, care a confirmat datele anterioare. În ceea ce privește cetățuia, săpăturile efectuate între anii 1962—68 inclusiv s-au limitat la cercetarea doar a 1/3 din suprafața platoului ei, așa cum reiese dealtfel și din planul expus în Muzeul din Focșani. Întreruperea cercetărilor aici și pe Coasta Nacului a fost determinată de rezultatele foarte importante obținute prin săpăturile de pe Coasta Banului, în 1968—69, care au impus pe prim plan cunoașterea ritului și ritualurilor practicate de monteoreni. Ne oprim doar la menționarea acestor fapte care scot în evidență că un obiectiv ca cel de la Cîndești nu poate fi prezentat într-o asemenea manieră, iar autorul era obligat să țină în primul rînd seamă de concluziile celui ce a studiat fiecare categorie de descoperiri. Este deci regretabil că pot fi făcute aserțiuni cu totul eronate datorită necunoașterii materialului și a celor consemnate de cei în drept. Este de dorit ca pe viitor să nu se mai facă asemenea greșeli pentru a nu fi obligați să atragem atenția că cei ce vor cita Studii Vrîncene, 4, 1982, sau vor consulta materiale din depozitul Muzeului Focșani, unde nu sînt specificate contextele în care acestea s-au găsit (lucru greu de realizat acum, întrucît s-a încercat să ne fie oprit accesul la depozitul de materiale, fapt cu totul incredibil cu cît acesta a fost prelucrat 80% în laboratorul Institutului, urmînd ca odată cu trierea pieselor ce se vor inventaria să se marcheze din nou conform noilor date complexele de locuire) o vor face pe propria lor răspundere. Dimpotrivă dacă am fi fost consultați relativ la materialele la care ne-am referit am fi apreciat cu plăcere străduința de a da o interpretare științifică rezultatelor atît de valoroase de la Cîndești.

[30] În legătură cu această așezare trebuie să subliniem că s-au păstrat relativ nerăvășite doar cîteva sectoare (unul din acestea fiind cercetat în 1978—81). De asemenea, trebuie să mai avem în vedere că resturile de locuire se găsesc la distanțe relativ mari unele de altele și din acest motiv posibilitatea de a obține o cantitate mare de material este foarte limitată. Așa se și explică de ce în cursul a 4 campanii de săpături descoperirile *in situ* sînt puține, iar inventarul lor se reduce la un număr mic de fragmente ceramice și cîteva piese de bronz, fier, os sau lut ars. Nu credem că greșim dacă socotim importante aceste resturi de locuire și le consemnăm aici pentru a putea fi puse la îndemîna celor ce studiază problemele referitoare la civilizația hallstattiană.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

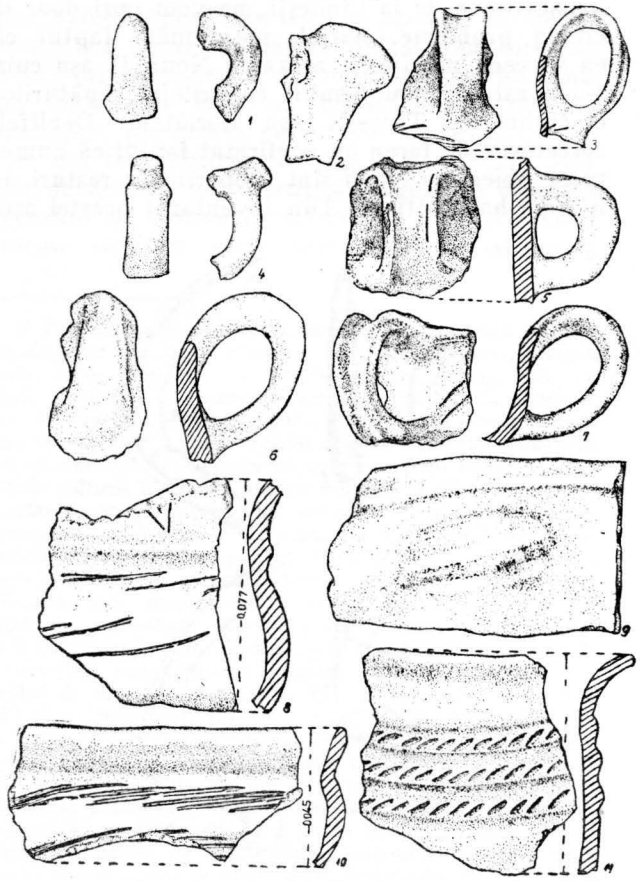

Fig. 5. Cîndeşti—Coasta Banului. Fragmente ceramice descoperite în complexele de locuire din aşezarea aparţinînd culturii Noua. 2—6, 8—11 etapa Noua I; 1, 7 etapa Noua II.

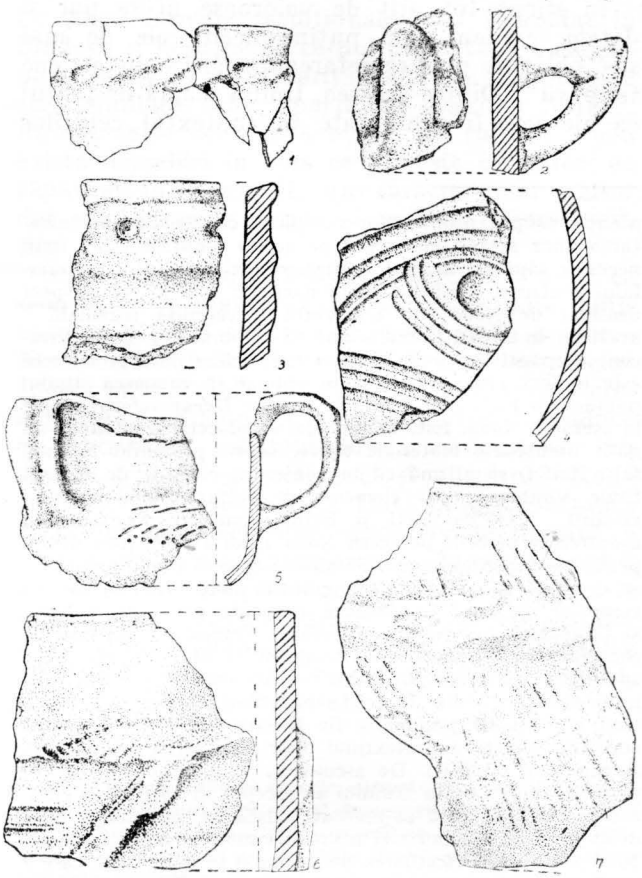

Fig. 6. Cîndeşti—Coasta Banului. Fragmente ceramice descoperite în aşezarea Noua. 2—5, 7 etapa Noua I, 1, 6 etapa Noua II.

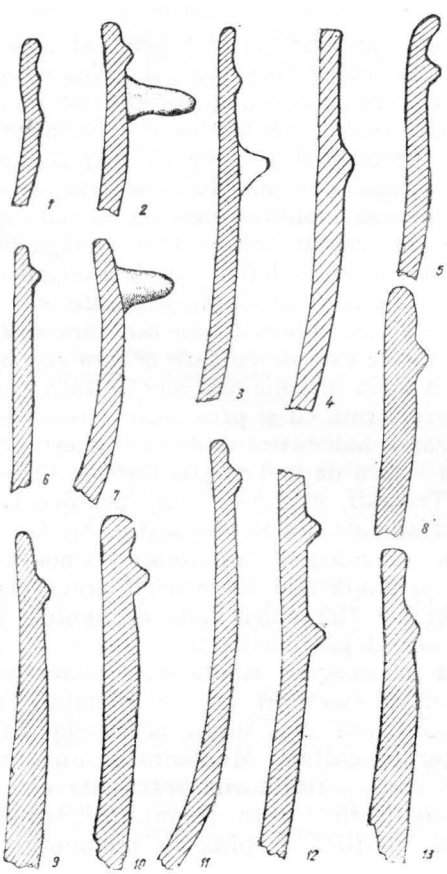

Fig. 7. Cîndeşti—Coasta Banului. Profile de borcane şi vase în formă de sac descoperite în aşezarea Noua I. 1, 6—7 borcane lucrate din pastă fină de tradiţie monteoreană; 2—5, 8—13 vase în formă de sac, lucrate din pastă bună sau proastă, specifice inventarului aşezărilor Noua.

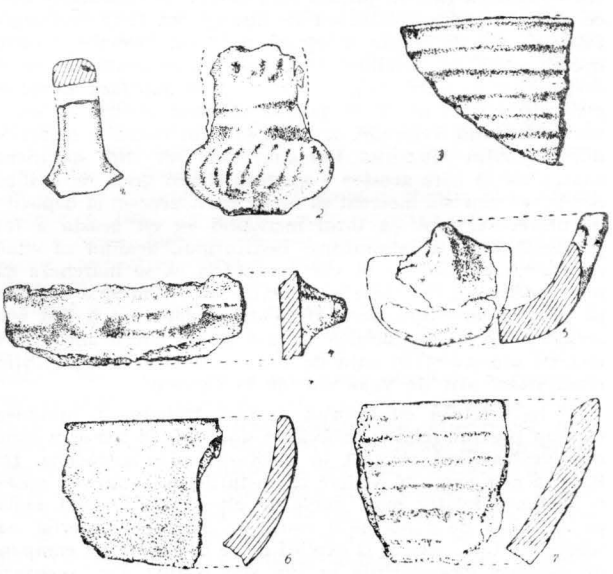

Fig. 8. Cîndeşti—Coasta Banului. Ceramică descoperită în aşezarea Hallstattiană. 1 fragment de toartă de ceaşcă; 2, 5 vase miniaturale; 3, 6—7 străchini, prevăzute cu caneluri fine, orizontale; 4 fragment, provenind de la un borcan, decorat cu caneluri orizontale întrerupte de apucători.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

vor participa la formarea culturii Noua, credem că rezultatele obținute prin săparea complexelor de locuire Noua și hallstattiane vor aduce o contribuție însemnată la cunoașterea problemelor caracteristice bronzului tîrziu și începutului epocii fierului.

LES RECHERCHES DE CÎNDEȚTI-COASTA BANULUI, DÉP. DE VRANCEA, 1976—1980

(La nécropole appartenent à la civilisation de Monteoru, l'établissement de Noua-Bronze Tardif et l'établissement hallstattien)

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques exécutées à Cîndești, sur la terrase Coasta Banului, depuis 1968, attestent en premier lieu que la terrase a été réservée pour nécropole à partir de la phase Monteoru I_{C3} (quand a pris naissance la station située sur la citadelle Nacu), jusqu'a la fin de la phase IIb. Les fouilles entreprises pendant les années 1976—1980 ont mis en evidence de nombreux tombeaux appartenant aux étapes finales de la civilisation de Monteoru (phases IIa—IIb). Les nombreuses tombes d'inhumation se trouvent au sud-ouest de la terrase. Ainsi, on a constaté que l'inventaire funéraire est devenu plus riche, consistant en parures en bronze, 2—4 vases et autre offrandes. Il faut aussi souligner que la plupart des tombes à incineration se trovent à 300 m. du grand groupe des inhumés. Une situation similaire a été mise en évidence à l'occasion des recherches pratiquées dans la nécropole apartenant aux porteurs de la civilisation de Monteoru des phases Ib—Ia. Les résultats obtenus par les fouilles pratiquées pendant les dernieres années (1976—1980) apportent une contribution considérable à la connaisance des rites et des rituels des communautés des tribus Monteoru.

Á l'occasion des recherches partiquées dans la nécropole Monteoru ont été mis au jour les vestiges d'un établisement appartenant à la civilisation de Noua (Bronze tardif). Pendant les fouilles de 1976 jusqu'en 1980 ont été identifiées 7 „cendriers" avec de très riches restes d'habitation avec leurs inventaires. Ainsi, on a constaté que les habitations de surface, étaient construites en roseaux et branchages, sur lesquels était appliqué un enduit superficiel de torchis mélangé de crottin. Outils et objets sont pour la plupart en os et constituent des types spécifiques de la civilisation de Noua. Il faut aussi souligner de nombreux objets en bronze, 26 jusqu'a présent (faucilles, couteau, aiguilles etc.). La céramique présente quelques éléments de tradition, remontant à la civilisation de Monteoru et d'autres comme, par exemple, de type Srubno—Chvalinsk.

En ce qui concerne la station hallstattienne dont les restes ont été signalés dans le secteur situé au milieu de la terrasse Banu et au sud-ouest de cette terrasse se caractérise par une céramique fine ayant un éclat métallique et décorée de cannelures ou de plissés.

Pour la connaissance des problèmes concernant le Bronze tardif et les premiers vestiges hallstattienes, les résultats obtenus à Cîndești pendant les dernières années ont apporté de plus amples précisions.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Cîndești—Coasta Banului. Parures en bronze, le tombeau, 66 (la phase Monteoru II b).

Fig. 2. Cîndești—Coasta Banului. Parures en bronze et céramique découverts dans la nécropole de Monteoru (1—2 T. 595; 3—4 T. 644; 5—6 T. 645) (1—2, 5—6 la phase Monteoru IIa, 3—4 la phase Monteoru IIb).

Fig. 3. Cîndești—Coasta Banului. Outils en os et pointes de flèche en os découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 4. Cîndești—Coasta Banului. 1 fragment et dépôt des faucilles en bronze; 5, couteau en bronze, découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 5. Cîndești—Coasta Banului. Fragments céramiques découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 6. Cîndești—Coasta Banului. Fragments céramiques découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 7. Cîndești—Coasta Banului. Profils des vases. 1, 6—7 (tradition Monteoru) 2—5, 8—13 (vase faits de pâte grossière, sans lustre), découverts dans l'établissement Noua.

Fig. 8. Cîndești—Coasta Banului. Céramique découvert dans l'établissement hallstattienne.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Observaţii recente cu privire la sistemul de fortificaţie al staţiunii de la Mănăstioara-Fitioneşti (jud. Vrancea)

MARILENA FLORESCU, ADRIAN FLORESCU

Cu prilejul săpăturilor şi cercetărilor efectuate între anii 1965—1970 şi 1978—1981 la Mănăstioara au fost identificate: bogate resturi de locuire neolitice cu patru niveluri de locuire aparţinînd facies-ului Stoicani-Aldeni şi fazei Cucuteni A; aşezarea din epoca bronzului, cultura Monteoru, fazele I_{c3}—II_b, precum şi aşezarea geto-dacă (secolele IV î.e.n.—I e.n.)[1]. Obiectivul principal al cercetărilor l-a constituit cetăţuia locuită timp îndelungat (neolitic, bronz etc.), dar s-au efectuat şi sondaje pe cele două terase situate la piciorul pantei de sud-est a acesteia, care permiteau o legătură facilă între promontoriu şi zona corespunzătoare albiei pîrîului Zăbrăucior. Aceste cercetări erau cu atît mai necesare aici, cu cît fuseseră semnalate resturi de locuire *in situ* aparţinînd purtătorilor culturii Monteoru[2].

De asemenea, s-au făcut sondaje şi pe platoul promotoriului Poiana-Cetăţuiei unde fuseseră semnalate la suprafaţă fragmente ceramice din epoca bronzului şi geto-dace (sporadice), precum şi în marginea terasei denumită Măriuţa-Petrei unde apăruseră la suprafaţă bogate urme aparţinînd culturii Monteoru şi sporadice dovezi geto-dace şi din secolele III—IV e.n. În acest din urmă obiectiv nu a putut fi efectuat decît un foarte mic sondaj, şi numai în zona marginală a terasei, întrucît el este plantat actualmente cu vie şi livadă ceea ce face impracticabilă orice cercetare sistematică.

În cursul campaniilor de săpături şi a cercetărilor mai recente a fost obţinut nu numai un bogat material arheologic ci s-au făcut şi observaţii cu totul deosebite, referitoare atît la evoluţia fiecăreia din cele trei aşezări semnalate cît şi la caracteristicile sistemului lor defensiv. Înainte de a prezenta datele esenţiale cu privire la sistemul de apărare al celor trei staţiuni este necesar să subliniem caracteristicile fiecăruia dintre ele, aşa cum reies din observaţiile stratigrafice obţinute cu prilejul săpăturilor. Aceasta este cu atît mai important cu cît ele ne permit să înţelegem de ce a fost amenajat un sistem de fortificaţie complex ale cărui elemente principale au fost adoptate în funcţie de caracteristicile geomorfologice ale promontoriului denumit Cetăţuia şi care a constituit nucleul central al celor trei aşezări.

În epoca neolitică, respectiv facies-ul Stoicani-Aldeni şi faza Cucuteni A a, a fost locuită intens doar cetăţuia şi sporadic Măriuţa-Petrei. Cele două niveluri de locuire aparţinînd facies-ului Stoicani-Aldeni au scos la iveală numeroase resturi de locuinţe *in situ*, unelte şi vase, piese de cult, etc. În etapa corespunzătoare celui de al doilea nivel de locuire a început să fie săpat şanţul de apărare semnalat de noi la piciorul pantei de sud-est al cetăţuiei.

În faza Cucuteni A, cetăţuia a constituit de asemenea un loc propice pentru aşezare, iar

---

Cu prilejul cercetărilor de teren efectuate la Mănăstioara de către Adrian Florescu, ni s-a atras atenţia că în afară de şanţurile de apărare neolitice şi din epoca bronzului, va fi existat aici şi unul săpat în epoca la Tène (respectiv în timpul lui Burebista). Aceasta ne-a determinat să prelungim unele secţiuni pe panta de nord-vest şi să efectuăm şi un sondaj pe platoul şi pantele micului promontoriu Poiana-Cetăţuiei (1969—1970). Odată cu reluarea săpăturilor de la Cîndeşti în sectorul Cetăţuia Nacu, au fost realizate pe teren unele din sectoarele cetăţuiei Mănăstioara (în zonele unde putea exista şanţul aşezării geto-dace). Aceste noi date împreună cu cele obţinute prin săpături ne-au permis să stabilim cîteva din elementele sistemului defensiv geto-dac. În următorii ani vom relua împreună cu Adrian Florescu săpăturile la Mănăstioara pentru obţinerea unor noi date şi clarificări. Complexitatea sistemului defensiv al acestei staţiuni l-am scos în evidenţă cu prilejul comunicărilor ţinute la sesiunile anuale de la Tulcea şi Braşov, redactate împreună cu Adrian Florescu. De asemenea, date ample cu privire la sistemul defensiv aparţinînd aşezării Monteoru au fost prezentate în comunicările ţinute la Congresul de pre- şi protoistorie de la Belgrad, 1971, şi Bucureşti, 1971 şi s-a elaborat un studiu amplu (vezi ArhMold, 11 — sub tipar —). Unele date cu privire la descoperirile de la Mănăstioara vezi: Gh. Constantinescu şi M. Florescu, Danubius, 1, 1967, p. 61—73; M. Florescu în *Dicţionar de Istorie Veche a României*, p. 201—204 precum şi Gh. Constantinescu în Studii Vrîncene, 1 (regretăm că dintr-o eroare în Studii Vrîncene pentru sistemul defensiv geto-dac a fost dat ca material ilustrativ fotografii ale secţiunilor trasate pentru determinarea fortificaţiei monteorene; precizăm acestea pentru că Gh. Constantinescu căruia îi datorăm semnalarea acestui obiectiv, a participat la săpături şi deci cunoştea foarte bine situaţia respectivă. Dealtfel în text, referindu-se la fortificaţia de la Mănăstioara, şanţul săpat de geto-daci este specificat că acesta se găseşte în zona de legătură cu Măriuţa Petrei, aşa cum şi este în realitate.

[1] Împreună cu Gh. Constantinescu şi A. Iţcuş, de la Muzeul din Focşani, au fost efectuate săpături de amploare, între anii 1965—1970. Întocmirea documentaţiei a fost făcută de noi şi 90% din prelucrarea materialului de către Laboratorul Institutului din Iaşi.

[2] Cele două terase nu au apărut în urma dislocării sau alunecării unei porţiuni din platou, ci reprezintă un fenomen geologic natural. Tocmai acest fapt ne-a obligat să efectuăm aici săpături, întrucît resturile de locuire semnalate nu erau scurse de pe platou, ci *in situ*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

cele două niveluri identificate dovedesc o locuire intensă, îndelungată. Este adevărat însă că ultimul nivel a fost în parte răvășit, nu numai de alunecările care s-au produs ulterior ci și de nivelările făcute de monteoreni, atunci cînd și-au întemeiat așezarea pe platou. Datorită faptului că zona de sud-est a cetățuiei era foarte vulnerabilă, panta sa fiind foarte domoală, după care ea se continuă pînă în albia majoră a Zăbruciorului cu două terase succesive ce permiteau un acces facil pe cetățuie, se impunea de la sine efectuarea unor lucrări care să oprească pătrunderea pe platou. Așa se explică, de ce, încă din etapa corespunzătoare ultimului nivel de locuire Stoicani-Aldeni s-a început aici săparea șanțului de apărare (fig. 1/1—3; 2 și 3).

În epoca bronzului nucleul central al stațiunii l-a constituit cetățuia dar au fost locuite și platourile Poiana-Cetățuiei și Mărițuța Petrei. Această așezare a fost întemeiată la sfîrșitul fazei I_{c4} și începutul fazei I_{c3} și locuită pînă la sfîrșitul fazei I_b, cînd s-au construit primele locuințe pe terasa de acces de la poalele cetățuiei. În cursul fazei I_{c3} a avut loc o dispersare pe terasele din jur și firește și pe platoul cetățuiei. Tot acum este părăsită așezarea de pe terasa de acces datorită faptului că aici a început să fie amenajat sistemul defensiv care urma să transforme întreaga cetățuie într-un obiectiv inexpugnabil. În același timp, în cursul fazei I_{c3}, au început și lucrările de amenajare a pantei de sud-est a cetățuiei prin transformarea ei în trei terase succesive, intercalate de scări de acces, în vederea construirii

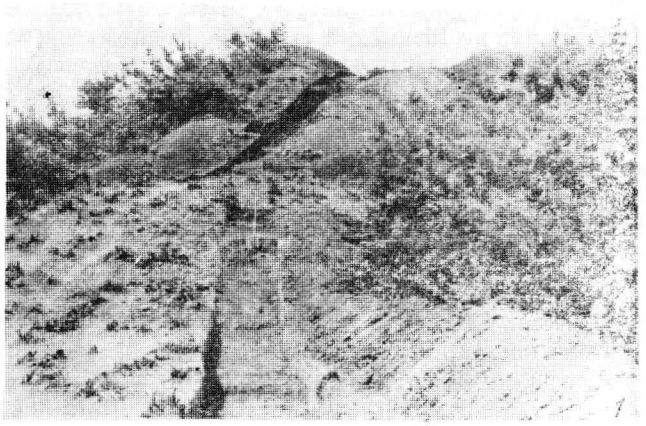

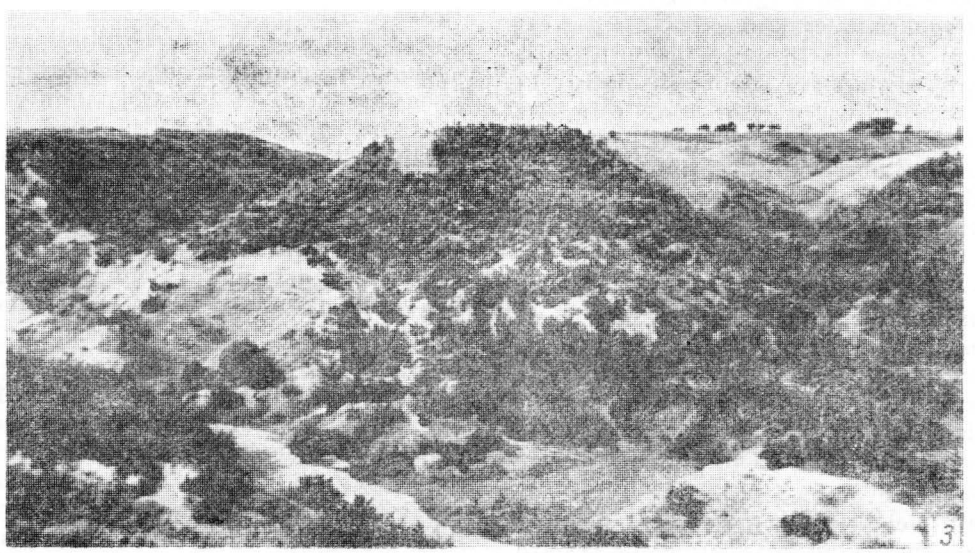

Fig. 1. Mănăstirea-Fitionești, 1—2 secțiuni trasate în zona de sud-est unde s-a semnalat sistemul defensiv, neolitic și din epoca bronzului; 3 vedere de ansamblu a cetățuii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

aici a unor locuințe, întrucît platoul cetățuiei avea o suprafață prea redusă[3] (fig. 1/1—2; 3).

La sfîrșitul secolului IV î.e.n. cetățuia de la Mănăstioara este din nou locuită fiind întemeiată aici o așezare care va cunoaște o dezvoltare intensă mai ales în secolele I î.e.n.—I e.n. Deși, în comparație cu Cîndești, de exemplu, unde în jurul cetățuiei gravitau trei așezări, aici, este locuit de predilecție doar platoul cetățuicii și într-o oarecare măsură zona marginală a terasei Mărițța Petrei. Identificarea conform observațiilor stratigrafice a trei niveluri de locuire, cu un bogat material, ne-a premis să stabilim că așezarea a fost locuită pînă la începutul secolului I.e.n. De asemenea, cu prilejul cercetărilor efectuate mai recent, s-a putut determina și sistemul de fortificație construit aici în perioada corespunzătoare domniei lui Burebista. Acest sistem de fortificație, constînd dintr-un șanț enorm care a străjuit zona de nord-vest a cetățuiei, este identic cu cel semnalat recent la Cîndești. Cînd getodacii au amenajat aici sistemul lor defensiv, ei au distrus și au înglobat vechiul șanț de apărare aparținînd așezării din epoca bronzului (al cărui taluz a putut fi surprins în două din secțiunile prelungite pe pantă)[4] (fig. 2).

Așadar, locuirea intensă, îndelungată, pe aceste meleaguri a impus comunităților tribale neolitice, din epoca bronzului și geto-dace, efectuarea unor lucrări destul de complicate pentru ca nucleul central al așezării să fie cît mai bine apărat. Cercetările efectuate la Mănăstioara, în două etape, ne-au permis cunoașterea fiecărui sistem defensiv în parte. Datorită faptului că zonele cele mai periclitate ale cetățuiei au rămas invariabile de-a lungul anilor (adică acelea de sud-est și nord-est) era firesc ca sistemele de fortificație să se intercepteze succesiv. Din acest motiv, nu au putut fi stabilite cu precizie unele elemente mai importante sau date de amănunt. Judecînd însă în ansamblu, observațiile obținute pînă în prezent, ne dezvăluie aspecte deosebit de importante cu privire la procedeele adoptate în fiecare epocă dată, pentru apărarea cetățuiei.

În ceea ce privește sistemul de apărare caracteristic epocii neolitice, trebuie să subliniem că el a fost constituit doar dintr-un singur șanț, al cărui traseu a fost interceptat ulterior de către monteoreni cînd au săpat la rîndul lor șanțul (unul din elementele sistemului de fortificație caracteristic noii așezări întemeiate aici).

Șanțul neolitic se găsea la piciorul pantei de sud-est a cetățuiei, care la vremea respectivă era foarte domoală. Avînd în vedere că de la baza pantei se deschideau cele două terase succesive pînă în albia majoră a Zăbrăuciorului, această zonă a cetățuiei devenea foarte vulnerabilă, ea fiind totodată singura cale de acces pe platoul unde se construiseră locuințele. Este de la sine înțeles, că în această zonă erau necesare unele amenajări pentru a opri orice pătrundere în interiorul așezării propriu-zise.

În acest sens, amintim că prin săparea secțiunii L_2 perpendiculară pe panta de sud-est, s-a constatat că șanțul săpat în cursul fazei Monteoru I_{c3} interceptează un altul mai vechi al cărui traseu era deviat (față de cel monteorean) doar cu 4° mai spre vest și tăia marginea terasei de acces. Avînd un traseu diferit de cel monteorean, s-a putut păstra unul din taluzele șanțului neolitic, dar problema cea mai dificilă era aceea de a stabili raportul stratigrafic dintre această fortificație și cele patru niveluri de locuire neolitice de pe platou. S-a putut determina totuși faptul că șanțul a fost săpat de la baza unui sol galben-brun și că taie stratul galben roșiatic în care se găsiseră, atît pe pantă cît și în zona de interferență cu prima terasă, fragmente ceramice caracteristice nivelului I, Stoicani-Aldeni. Prin urmare, șanțul care taie și intercepteză acest sol, nu putea fi săpat decît în perioada ulterioară și anume, în etapa corespunzătoare nivelului II, Stoicani — Aldeni. Dacă mai ținem seama și de faptul, că în pămîntul de umplutură s-au găsit fragmente ceramice Cucuteni A, scurse de-a lungul anilor după cea a fost părăsită așezarea și s-au produs alunecări domoale sau viituri de pe platou, care au antrenat la rîndul lor numeroase resturi de locuire, trebuie să admitem că acest șanț a fost deschis în tot cursul fazei Cucuteni A. De asemenea, pe fundul șanțului s-au găsit în cea de a doua secțiune C_2 și fragmente de tip Stoicani — Aldeni. Ținînd seama atît de observațiile stratigrafice cît și de rezultatele analizei materialului din pămîntul de umplutură al șanțului, considerăm că el a fost săpat în etapa corespunzătoare celui de al doilea nivel de locuire Stoicani-Aldeni și a funcționat pînă la sfîrșitul fazei Cucuteni A cînd a fost părăsită așezarea (fig. 3).

Șanțul de apărare era în formă de clopot, cu vîrful ușor rotunjit și adîncimea de 3,50 m (de la suprafața actuală a solului), iar lățimea va fi avut aproximativ 4 m (s-a calculat deschiderea în funcție de înclinarea taluzului și de unghiul care îl face la bază).

În afară de problemele pe care le suscită cercetarea sistemului de fortificație neolitic din acest sector și dificultățile, datorită interceptării și în unele cazuri a anihilării acestuia atunci cînd a fost săpat șanțul monteorean, trebuia stabilit dacă șanțul neolitic identificat aici, va fi înconjurat întreaga cetățuie. Observațiile făcute cu prilejul cercetărilor ne-au permis să stabilim următoarele:

Latura de nord-est are pante foarte abrupte încă din vechime (prin erodarea straturilor de argilă și calcare de șuvoaiele de ape ale căror izvoare erau în apropiere). În momentul cînd a fost întemeiată așezarea neolitică, aici se găsea deja albia unui mic pîrîu care se varsă în Zăbrăucior. Din acest motiv nu mai erau necesare lucrări

[3] Pentru detalii, vezi articolul nostru (ArhMold, 11 — sub tipar —).

[4] Pentru o mai bună observare a celor două sisteme, au fost prelungite două secțiuni, pe pantă; ele urmează a fi săpate integral în anii viitori.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

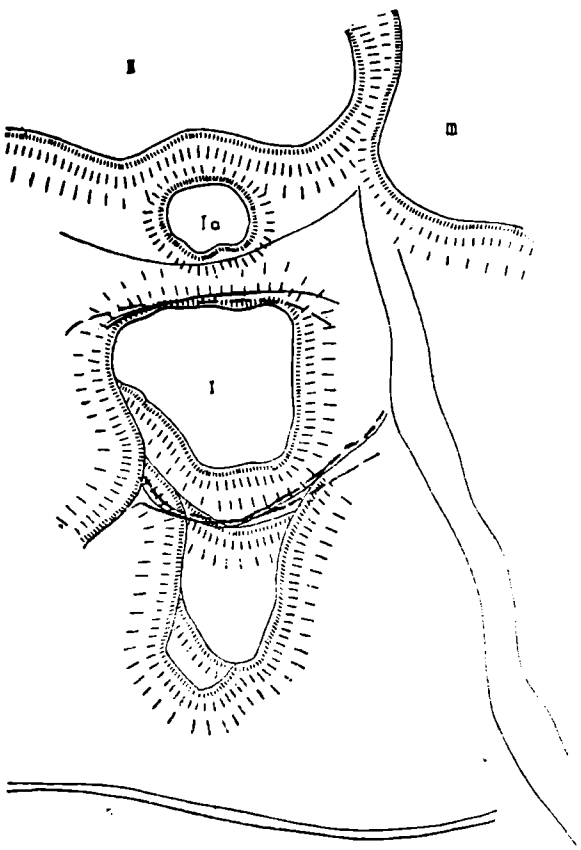

Fig. 2. Mănăstioara-Fitioneşti. Traseul probabil al celor trei şanţuri de apărare (neolitic, din epoca bronzului şi geto-dacic).

suplimentare pentru a fi mărit obstacolul natural creat prin transformarea pantei domoale într-o pantă foarte abruptă.

În ceea ce priveşte latura de nord-vest, aici a existat probabil o pantă mai domoală care făcea legătura cu terasa Măriuţa Petrei. Nu este exclus ca, la un moment dat, să se fi săpat un şanţ de apărare, dar amenajările făcute ulterior în epoca bronzului şi mai ales de către geto-daci au distrus în întregime eventuala fortificaţie neolitică. Cu toate că nu avem nici un fel de date care să ne permită cunoaşterea procedeelor adoptate de către cei ce locuiau pe cetăţuie pentru apărarea zonei de nord-vest a platoului, credem totuşi că datorită configuraţiei geomorfologice a promontoriului va fi fost necesară săparea unui şanţ, identic probabil cu cel semnalat în zona de sud-est.

În sfîrşit, în ceea ce priveşte latura de sud-vest a cetăţuiei trebuie să subliniem că, datorită izvoarelor ce se găsesc în apropiere, s-au format torenţi care au fierăstruit pantele pentru a-şi găsi deschidere către albia majoră a Zăbrăuciorului. S-a creat astfel, o albie foarte îngustă dar adîncă încît pantele cetăţuiei şi cele ale promontoriului din vecinătatea ei, chiar şi actualmente, au aspectul unor pereţi drepţi, abrupţi. Este de la sine înţeles că străbătînd această albie îngustă nu se putea ajunge cu uşurinţă pe platoul cetăţuiei.

Prin urmare, în stadiul actual al cercetărilor putem considera că cetăţuia neolitică a avut numai două din laturile sale fortificate: una, conform rezultatelor săpăturilor şi cercetărilor; cu un şanţ, iar cea de a doua va fi avut probabil un sistem de apărare similar. Avînd în vedere

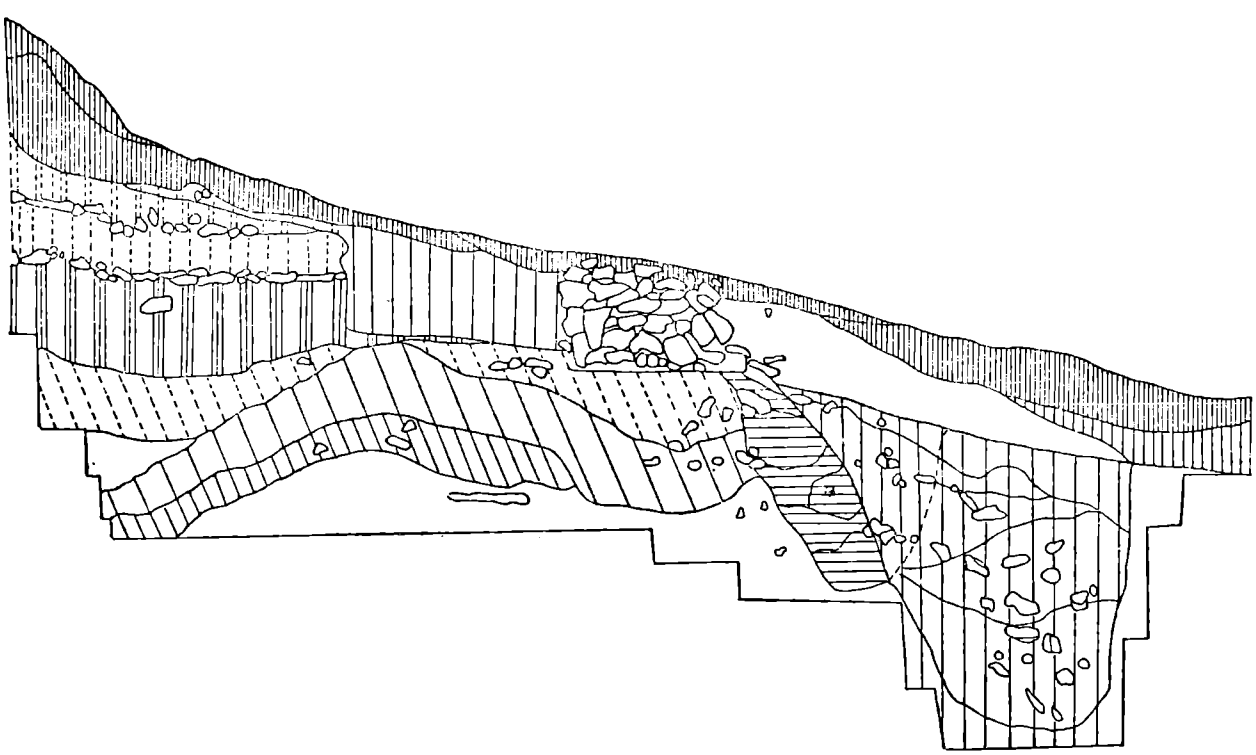

Fig. 3. Mănăstioara-Fitioneşti. Fragment din profilul secţiunii L2; şanţul de apărare neolitic, cel din epoca bronzului cu zidul adiacent.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

faptul că celelalte două laturi erau foarte abrupte (ca urmare a unor procese de erodare și de transformare a zonei ce desparte cetățuia de terasele învecinate în albii înguste ale unor mici pîraie) nu mai era necesară efectuarea unor lucrări de amenajare a unei fortificații.

Firește, în aria facies-ului Stoicani -Aldeni și fazei Cucuteni A, sistemul defensiv semnalat la Mănăstioara nu reprezintă o noutate. Dar ținînd seama de faptul că în această zonă de curbură a Carpaților răsăriteni această așezare este singura cercetată sistematic prin săpături de amploare, datele și observațiile obținute pînă acum aduc o contribuție importantă la cunoașterea sistemului de apărare folosit de către purtătorii Stoicani-Aldeni și Cucuteni A, din această zonă.

În ceea ce privește așezarea aparținînd purtătorilor culturii Monteoru trebuie să subliniem de la început că ea a avut un sistem de fortificație complex, unic pînă acum în aria acestei culturi, deși, după cum se știe, erau folosite numeroase și variate procedee de apărare a nucleului central al așezării, cetățuia.

Nucleul a fost și aici (ca în toate cazurile cunoscute pînă acum) cetățuia, în jurul căreia gravitau trei așezări nefortificate. Dintre acestea, în două s-au putut efectua unele mici sondaje stabilindu-se, de exemplu că, pe terasa Măriuța Petrei, locuirea a început încă din cursul fazei I_{C_3} și a durat pînă la sfîrșitul fazei I b. Ca și în epoca neolitică cele două sectoare prin care se putea face accesul pe platou sînt pantele de nord-vest și sud-est, și din acest motiv tocmai aici s-au concentrat și cercetările noastre.

Menționăm că dintre cele trei secțiuni care au tăiat marginea actuală a platoului în zona de nord-vest, doar una ne-a oferit date și observații care ne-au permis să determinăm stratigrafic că baza solului brun-cenușiu, corespunzătoare fazei Ia, este întreruptă de talazul unui șanț. În momentul în care geto-dacii au săpat la rîndul lor șanțul de apărare au distrus în parte cele două niveluri de locuire $II_a - II_b$, iar taluzul său a interceptat într-un punct taluzul șanțului monteorean, în zona unde exista baza nivelului Ia. Este de asemenea important să menționăm că taluzul de sud al șanțului monteorean a putut fi urmărit pe o adîncime de 60 cm, după care el este din nou interceptat de taluzul șanțului getodac (fig. 2). Problema cea mai dificilă era aceea de a stabili dacă șanțul de apărare monteorean fusese săpat de la începutul fazei I_a sau dacă el a fost săpat mai înainte[5]. Punctul de interferență dintre cele două șanțuri, care coincide cu baza nivelului I_a, nu credem că poate constitui o dovadă hotărîtoare că amenajarea sistemului de fortificație a început în faza I_a. Nu este exclus ca șanțul respectiv să fi fost săpat odată cu cel semnalat în zona de sud-est, adică în cursul fazei I_{C_3}. Prin urmare, datele pe care le avem în prezent ne permit doar să afirmăm că panta de nord-vest a fost amenajată și fortificată cu un șanț care exista deja în faza I_a. Este posibil ca el să fi funcționat pînă la sfîrșitul fazei II_b, cînd a fost părăsită așezarea, iar săparea lui să fi început cu mult mai înainte.

Cea mai complicată situație s-a întîlnit cu prilejul cercetărilor efectuate în zona de sud-est a cetățuiei, unde se semnalase anterior sistemul defensiv neolitic. Aici, s-a constatat că la piciorul pantei, respectiv în zona de interferență cu una din terasele de acces, monteorenii au săpat un șanț stabilindu-se stratigrafic că el a fost amenajat la începutul etapei a doua a fazei I_{C_3} așa cum reiese din datele pe care ni le-au oferit cercetarea secțiunilor $I_1 - I_3$. Prin urmare, stațiunea Monteoru de la Mănăstioara în prima etapă a evoluției sale, care corespunde momentului cînd comunitatea tribală s-a așezat aici, nu a fost fortificată. Trebuie însă să subliniem că această etapă este foarte scurtă cuprinzînd doar intervalul de timp care s-a scurs de la sfîrșitul fazei I_{C_4} pînă la începutul etapei a doua a fazei I_{C_3} (fig. 3).

Șanțul de apărare va rămîne singurul element defensiv al stațiunii de la Mănăstioara pînă în cea de a treia etapă I_{C_3}, cînd i s-a acroșat zidul de incintă. Întrucît, între sistemul de fortificație și amenajarea în terase[6], de pe panta de sud-est există o strînsă interpedendență este necesar să prezentăm în continuare cîteva observații referitoare la ceste mari lucrări efectuate de monteoreni. Aceasta se impune cu atît mai mult cu cît nici în aria culturii Monteoru și nici în aria culturilor contemporane ei nu au mai fost semnalate cazuri similare. Astfel, în cursul fazei I_{C_3}, au fost tăiate succesiv trei terase pe panta de sud-est, separate între ele de scări de acces care făceau legătura între cei ce locuiau pe platou și terasele inferioare și în același timp permiteau și legătura între terase. Înainte de construirea locuințelor, pe fiecare terasă s-a depus un strat de amenajare, tasat puternic și construit din prundiș și resturi ale locuințelor neolitice de pe platou. În unele cazuri, după amenajare, a fost necesar ca suprafața să fie placată cu piatră. Cele mai vechi terase au fost locuite în tot cursul fazei I_{C_3}. În fazele $I_{C_2} - I_a$, terasa mediană și superioară a fost mărită și placată cu piatră, pentru ca apoi în cursul fazei II_a să se reamenajeze terasa inferioară și cea superioară prin mărirea suprafeței lor. Această extindere a suprafeței s-a făcut prin decaparea și împingerea spre interior a peretelui vertical, după care, el a fost placat cu piatră. În patru cazuri s-a putut observa

[5] Conform observațiilor făcute de I. Nestor și E. Zaharia, șanțul de apărare a început să fie săpat la sfîrșitul fazei Ia. (vezi: SCIV, 2, 1951, 1 p. 139—169; SCIV, 4, 1953, 1—2, p. 69—90; SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 397—514). Firește noi nu excludem această ipoteză, deși este plauzibil ca el să fi fost săpat aici odată cu crearea sistemului complex din zona de sud-est.

[6] În ceea ce privește lucrările de terasare atragem atenția că la Sărata Monteoru, încă de acum 3 decenii, I. Nestor și E. Zaharia au determinat pentru prima oară sistemul de terasare folosit de purtătorii fazei I_{C_4} (vezi SCIV, 1, 1950, 1, p. 33—36; SCIV, 2, 1951, 1, p. 139—1969). Dealtfel, datele consemnate atunci au stat la baza reconstituirilor făcute de noi, la Mănăstioara.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

foarte clar că aceste locuințe tîrzii au fost construite peste altele mai vechi din fazele anterioare, după ce în prealabil, resturile lor fuseseră nivelate. Cu toate aceste modificări, au putut fi semnalate complexele de locuire *in situ* (vetre, cu inventarul adiacent, vase care existau pe podea, etc.). În același timp, atît în faza I_a, cît și II_a-II_b, au fost redimensionate și scările de acces, în concordanță cu modificările succesive ale teraselor.

Este de la sine înțeles că aceste amenajări în terase și, implicit, locuințele construite aici trebuiau apărate cu un sistem de fortificație mai complex decît cel folosit de obicei, mai ales că, așa cum specificam la început, de la piciorul pantei de sud-est se deschid două terase de acces spre albia majoră a Zăbrăuciorului, terase ce facilitau pătrunderea atît pe terasele construite cît și pe platoul cetățuiei.

Cu prilejul săpării șanțurilor L_1-L_3 s-a identificat, așa cum menționam, șanțul de apărare, săpat de la baza solului cenușiu-gălbui, caracteristic etapei a II-a fazei I_{C_3}, și care tăia marginea primei terase de acces. Șanțul a deranjat o locuință construită aici la începutul etapei I-a a fazei I_{C_3}, adică, în momentul în care comunitatea tribală și-a întemeiat așezarea (fig. 1/1—2; 3).

Șanțul are formă tronconică, cu deschiderea de 4,70—5,10 m și adîncimea de 4,70 m de la suprafața actuală a solului. Concomitent cu săparea șanțului se consolidau și platformele teraselor săpate pe pantă, care, așa cum arătam mai sus, încep să fie locuite intens. Datorită acestui fapt s-a considerat că șanțul nu mai putea rămîne singurul element defensiv și ca atare s-a acroșat zidul de incintă. În legătură cu acest nou element, unic deocamdată în aria culturii Monteoru și a celor contemporane ei din spațiul carpato-dunărean, este necesar să facem totuși unele precizări. În realitate zidul, este o îngrămădire de bolovani (legați între ei cu lut galben nisipos) căreia s-a încercat să i se dea o formă paralelipipedică. Deși, distrus aproape în întregime de lucrările ulterioare făcute de geto-daci și năruit parțial (în intervalul scurs de la părăsirea așezării de către monteoreni și pînă la întemeierea noii așezări) s-au putut totuși determina unele elemente referitoare la procedeele folosite pentru amenajarea sa. Astfel, s-a stabilit stratigrafic că zidul a fost construit peste nivelul de locuire I_{C_3} etapa a doua, semnalat pe terasa inferioară tăiată pe panta de sud-est. De asemenea, s-a constatat că locuințele de pe ultimele terase se găseau la 1,70—2 m depărtare de zidul de incintă. Acest interspațiu placat cu piatră asigura nu numai accesul între terase, dar el permitea ca în caz de primejdie așezarea să poată fi mai bine apărată. În aceeași ordine de idei mai amintim și faptul că și între marginea taluzului șanțului și fața exterioară a zidului exista un interspațiu (ce nu depășea însă 1,10—1,30 m), de asemenea placat cu piatră. Cu prilejul săpării secțiunii L_3 au fost obținute unele date suplimentare cu privire la construirea acestui zid. El avea fețele (interioară și exterioară) făcute din bolovani mari aleși cu oarecare grijă (ca să se poată îmbina, să nu rămînă spațiu între ei și să nu se năruiască atunci cînd erau clădiți unul peste altul). În interior se depusese în straturi prundiș, pietre și bolovani alternînd cu pămîntul galben-nisipos (fig. 3).

Dar firește problema cea mai importantă era aceea de a se stabili înălțimea ce o va fi avut acest zid de incintă. Din datele obținute cu prilejul săpării secțiunilor L_2-L_3 și M și N, unde zidul s-a păstrat pe o înălțime ce variază între 0,60 pînă la 1,10 m, iar șanțul adiacent era umplut pînă la jumătate, adică 2,50 de la bază spre exterior, putem presupune că înălțimea lui totală va fi atins 3 m—3,50 m. Nu este exclus ca el să fi fost chiar înalt de 4 m. Chiar dacă datele pe care le avem, nu ne permit totuși stabilirea exactă a înălțimii zidului trebuie să presupunem că el era îndeajuns de solid, constituind o barieră de neîntrecut. În același timp se impunea ca înălțimea sa să fie sporită pentru că el avea menirea nu numai să protejeze locuințele de pe terase ci să constituie un element component al sistemului de fortificație al acestei așezări.

În sfîrșit, o altă problemă care a stat în atenția noastră cu prilejul cercetărilor a fost și aceea de a stabili dacă întregul sistem defensiv a funcționat atîta timp cît a existat și așezarea, respectiv pînă la sfîrșitul fazei II_b. În acest sens reamintim în primul rînd faptul că nici una din locuințele construite pe terasele amenajate nu au depășit zidul de incintă de asemenea, unele locuințe (ne referim doar la acelea *in situ*), specifice fazelor II_a-II_b, au fost construite după ce în prealabil s-au reamenajat și redimensionat terasele inferioare și superioare. În cazul în care s-ar fi urmărit, sau dacă sistemul defensiv nu ar mai fi fost acum folosit ca atare, atunci era cu mult mai ușor să se mărească platforma prin utilizarea spațiului între marginea terasei și zid (care prin umplere cu pietre putea fi adusă mai ușor la nivelul terasei) decît să se recurgă la modificarea peretelui vertical (ceea ce necesita o lucrare mai dificilă și de durată). Totuși, la începutul fazei II_a constatăm că monteorenii au preferat să sape peretele pantei și să evacueze pămîntul și apoi să placheze cu piatră suprafața nou creată. Prin urmare este cert că sistemul defensiv funcționa și că el era întreținut cu grijă pentru a apăra, în caz de primejdie, așezarea.

Semnalarea acestui ingenios și complex sistem de fortificație ne permite să cunoaștem mai bine metodele folosite de monteoreni pentru transformarea nucleului principal al așezării — cetățuia — într-un punct de rezistență inexpugnabil. În același timp, trebuie să mai remarcăm și faptul că zidul de incintă fusese construit în așa fel încît să nu fie doar un element component al sistemului defensiv, ci să aibe și un scop utilitar (protejarea locuințelor de pe terase). În acest sens amenajările făcute în terase și mai ales placarea lor cu piatră puteau la un moment dat să fie dislocate prin alunecare, ori, zidul construit în zona ultimei terase, reprezenta un obstacol bine venit. Fără îndoială că purtătorii culturii

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Monteoru au avut în vedere dificultăţile pe care şi le-ar fi creat prin neamenajarea corectă a teraselor în pantă. Din acest motiv, ei au căutat ca unghiul pe care îl formează peretele vertical cu cel orizontal să fie de 90°. În acest fel, anumite pericole, care vor fi existat, au fost înlăturate, dar au considerat că şi zidul de incintă poate să fie o stavilă eficace.

Semnalarea sistemului de fortificaţie de la Mănăstioara Fitioneşti deşi nu constituie un caz unic în aria culturii Monteoru, în sensul că s-au semnalat şi în alte aşezări sisteme complexe, totuşi este unicul caz cînd purtătorii unei culturi din epoca bronzului au efectuat lucrări de amenajare în terase şi au construit un zid de incintă şi un şanţ adiacent.

De un deosebit interes sînt însă şi datele şi observaţiile obţinute cu prilejul săpăturilor efectuate în zona de nord-vest a promontoriului unde a fost semnalat sistemul de fortificaţie al aşezării geto-dace[7]. Aşa cum am specificat mai sus, aşezarea geto-dacă a avut trei niveluri de locuire, cel mai bogat fiind cel corespunzător domniei lui Burebista. Trebuie să menţionăm că prin săparea şanţului transversal şi II—II_a s-a constatat că taluzul marelui şanţ, care are o deschidere de 80 m şi o adîncime actuală de 15 m, a fost săpat de la baza unui nivel corespunzător secolului I î.e.n. (fig. 2). Este cert că în timpul domniei lui Burebista aici, ca şi la Cîndeşti şi în alte aşezări contemporane, s-au executat lucrări ample menite să facă cetăţuile să devină centre fortificate, inxpugnabile. Cercetările făcute în această zonă ne-au permis de asemenea să stabilim că în etapa ulterioară domniei lui Burebista şanţul a rămas deschis deşi el îşi pierduse funcţionalitatea destinată anterior. De asemenea, s-a mai constatat că nu au fost modificate taluzele şi nici nu s-au construit locuinţe sau anexe pe pante sau pe fundul acestui mare şanţ (aşa cum s-a afirmat despre alte obiective similare)[8]. Din acest punct de vedere situaţia de la Mănăstioara este identică cu cea de la Cîndeşti unde s-au făcut observaţii recente[9]. Acest fapt ne permite să considerăm că sistemul defensiv creat de Burebista, deşi nu mai avea funcţionalitatea destinată, a rămas în continuare un efectiv şanţ de apărare.

Aşadar, cercetările efectuate la Mănăstioara Fitioneşti ne-au dezvăluit aspecte foarte interesante cu privire la sistemul de fortificaţie folosit de comunităţile tribale în epoca neolitică, epoca bronzului şi de către geto-daci. Cu toate că au fost obţinute rezultate importante cu privire la evoluţia fiecăreia dintre aşezările semnalate şi la conţinutul culturii materiale specifice lor, considerăm totuşi că prezentarea sistemului de fortificaţie şi a problemelor pe care le suscită cercetarea acestuia sînt de un deosebit interes pentru cunoaşterea unui important aspect din organizarea aşezărilor specifice epocilor respective. În următorii ani cercetările vor avea ca scop obţinerea unor date suplimentare cu privire la cele trei sisteme de fortificaţie, mai ales acolo unde pînă acum nu au fost semnalate elemente certe.

QUELQUES DONNÉES CONCERNANT LE SYSTÉME DE FORTIFICATION DE L'ÉTABLISSEMENT DE MĂNĂSTIOARA, DÉP. DE VRANCEA

RÉSUMÉ

Les recherches intenses pratiquées dans l'établissement de Mănăstioara ont accordé une attention particulière au système de défense néolithique de l'Âge du Bronze (civilisation de Monteoru) et gèto-dace, l'établissement néolithique a été fortifie par un simple fossé, situé dans la zone qui facilitait l'accès à l'établissement. En ce qui concerne l'établissement de Monteoru, le systeme de défence de Mănăstioara a des éléments complexes, déterminés par la configuration du terrain. Ainsi on a constaté l'aménagement d'un mur adjacent au fossé et d'nu grand fossé vers le nord de la citadelle.

Dans la période gèto-dace un grand fossé a été creusé dans la zone nord-ouest de la citadelle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Mănăstioara-Fitioneşti. 1—2 deux sections à travers du zone de sud-est de la citadelle; 3 vue général de la citadelle.

Fig. 2. Mănăstioara-Fitioneşti. La citadelle et les travers aproximatifs des fossés de défense (néolithique, du l'époque du bronze et geto-dace).

Fig. 3. Mănăstioara-Fitioneşti. Le talus de la section L2 (la fossé néolithique, du l'époque du bronze avec le mur adjacent).

[7] Cu prilejul studierii sistemelor de fortificaţie a cetăţilor din a doua jumătate a mileniului I î.e.n. Adrian Florescu a ajuns la concluzia că în vremea lui Burebista a fost creată, în mod deliberat, o reţea de obiective fortificate cu şanţ enorm, a căror menire era să împiedice pătrunderea oricărui inamic în interiorul arcului carpatic.

[8] I. Ursache şi V. Căpitanu au făcut unele afirmaţii în acest sens, dar în majoritatea cazurilor cînd se referă la sistemul de fortificaţie se dă prioritate datelor privind valul şi şanţul adiacent cu o structură complexă, atribuit purtătorilor culturii Monteoru. Aceasta este însă identic cu cel semnalat la Cotnari şi în alte aşezări contemporane (secolele IV—III î.e.n.). Cum în cazul staţiunilor respective sînt numeroase resturile de locuire din perioada respectivă, ni se pare mult mai firească atribuirea sistemului defensiv acestor aşezări, cu atît mai mult cu cît nu a putut fi stabilită stratigrafic vreo legătură între fortificaţie şi nivelurile de locuire monteorene.

[9] Observaţiile de la Cîndeşti din anii 1979—1982 au permis să se stabilească faptul că, anterior epocii lui Burebista, fuseseră amenajate pe pantele talvegului unui vechi pîrîu anexe sau fuseseră săpate gropi. După ce a fost săpat şanţul, taluzele sale au rămas intacte.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile de la Archiud „Hînsuri", com. Teaca (jud. Bistrița-Năsăud)

GEORGE MARINESCU — CORNELIU GAIU

În vara anului 1964 în punctul „Hînsuri" de pe teritoriul satului Archiud, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud au fost depistate întîmplător de către săteni mai multe obiecte de factură celtică, ce proveneau din morminte distruse. Ținînd seama de importanța descoperirii, Șt. Dănilă, fostul director al muzeului din Bistrița, a făcut, în luna septembrie a aceluiași an, un sondaj la locul semnalat de către săteni. Cu acest prilej, Șt. Dănilă a dezvelit două gropi rotunde „arse ritual" în care, la diferite niveluri și răvășit, se afla inventarul funerar al unor morminte de factură celtică (oase umane incinerate, fibule, brățări, ceramică lucrată la roată și cu mîna etc.). Pe baza inventarului recuperat cele două morminte au fost datate în Latène B_1. Descoperirea gropilor, ce aveau diametrul de circa 180 cm și prezentau urme de arsură, ne-a permis să credem în posibilitatea surprinderii în această zonă a unei necropole de epocă Latène care ar putea aparține, după ritualul incinerației, autohtonilor daci.

În anul 1977, Institutul de arheologie din București, prin Vl. Zirra și Muzeul din Bistrița, prin Șt. Dănilă, au reluat cercetările, cu intenția de a descoperi noi morminte de tipul celor descrise mai sus. Rezultatul acestui sondaj a fost descoperirea unei spade fragmentare de fier celtică și a unor gropi prefeudale, foarte sărace în material arheologic. Pentru lămurirea problemelor ridicate la apariția acestor gropi săpăturile au fost continuate apoi de către semnatarii acestor rînduri. La capătul a patru campanii sistematice de săpături (1977—1980), efectuate pe un platou orientat E—V și avînd dimensiunile de circa 200/50 m, au fost depistate importante vestigii arheologice, ce datează din mai multe epoci (fig. 1). Inițial, platoul, în special partea sa vestică (fig. 2), a servit ca loc de înmormîntare al unei comunități Noua ce locuia în împrejurimi, după care în Latène B_1—B_2 întregul platou a fost folosit ca loc de înmormîntare al unei comunități celto-dace. La sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n. întreg platoul a fost folosit ca cimitir al unei populații ce-și înmormînta morții după un ritual deosebit, iar în secolele VI—VII partea sud-vestică a platoului a servit ca loc de înmormîntare unei populații de caracter gepidic. În sfîrșit, tot în partea vestică a platoului, au fost surprinse urme de locuire feudal-timpurii (gropi, locuințe-bordei, cuptoare de pîine etc.).

O atît de îndelungată folosire a platoului a avut, firește, urmări asupra vestigiilor, în sensul că multe morminte Noua sau Laténe au fost distruse integral sau parțial, mai ales de înmormîntările din secolele IV—V, care foloseau gropi de mari dimensiuni. Socotim că aici este momentul să precizăm că așa-zisele „morminte dace de incinerație" cu „groapa arsă ritual" găsite în 1964 nu reprezintă de fapt decît inventarul răvășit al unor morminte Latène, aruncat în gropi din secolele IV—V, care aveau fundul ars superficial. Această concluzie este sigură și a fost verificată în mai multe situații similare, absolut clare.

În cele ce urmează, prezentăm cîteva date privind descoperirile făcute de noi în cursul celor patru campanii. Întrucît materialul arheologic este fragmentar sau în curs de restaurare, acum vom prezenta doar cîteva din obiectele și datele obținute, urmînd ca o prelucrare monografică să fie făcută la încheierea săpăturilor.

Necropola Noua este de înhumație, avînd scheletele depuse, de regulă, în poziție chircită pe stînga. Au fost găsite și cîteva morminte cu scheletul în poziție întinsă, pe spate. Orientarea tuturor mormintelor era E—V, cu capul spre E. După dimensiunile și conformația oaselor, apreciem că aici au fost înmormîntați, în proporție de 75—80%, copii și adolescenții. Inventarul funerar este sărac și se rezumă la cîteva cești cu toarta în „muchie", 2 văscioare, un vas-sac și o ceașcă cu buton (fig. 3). Necropola n-a fost cercetată integral, ea continuînd spre sud-vestul platoului. Au fost descoperite pînă în prezent 24 de morminte. În mod sigur, multe alte morminte, al căror număr nu poate fi precizat, au fost distruse de înmormîntările ulterioare și de locuirea feudală timpurie.

Necropola de epocă Latène a ocupat întreg platoul fapt ce ne permite să presupunem că a avut, inițial, cel puțin 50—60 de morminte. Această presupunere este susținută și de faptul că în majoritatea gropilor ulterioare am găsit obiecte de factură celtică ce proveneau din morminte distruse. Adăugăm aici că este de presupus

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

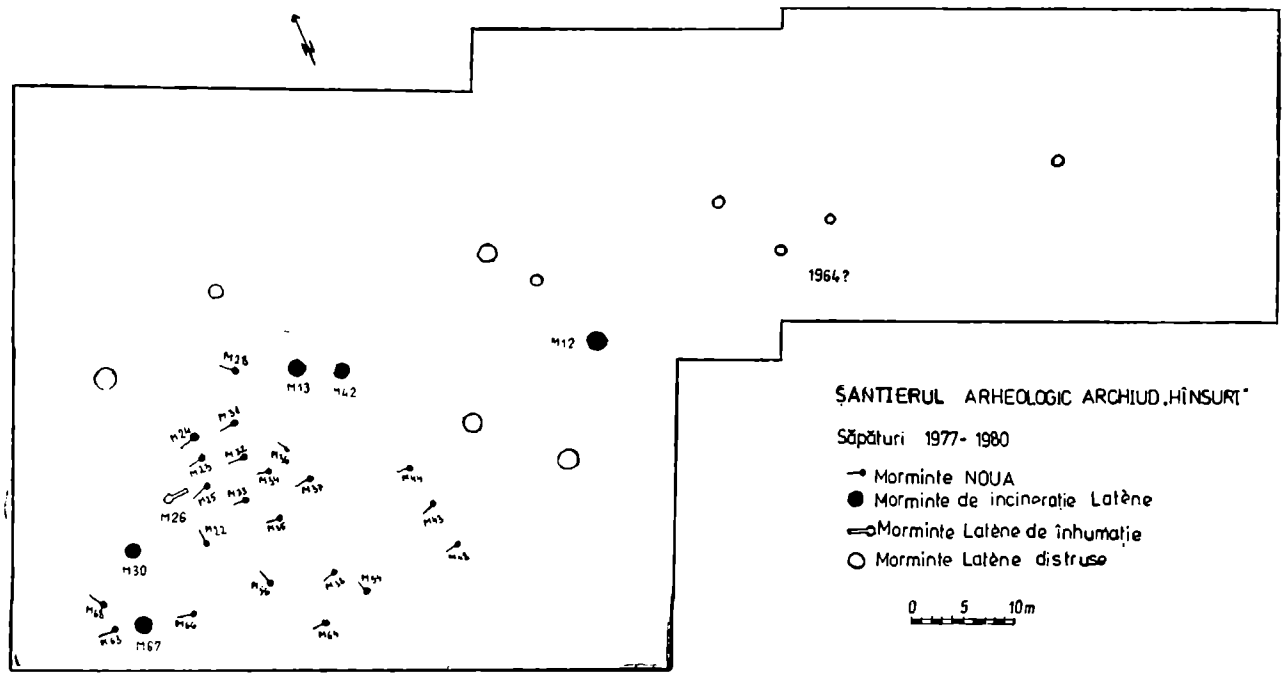

Fig. 1. Archiud „Hînsuri". Săpăturile arheologice din 1977—1980; 1 morminte Noua; 2 morminte de incineraţie La Tène; 3 morminte de înhumaţie La Tène; 4 morminte La Tène distruse.

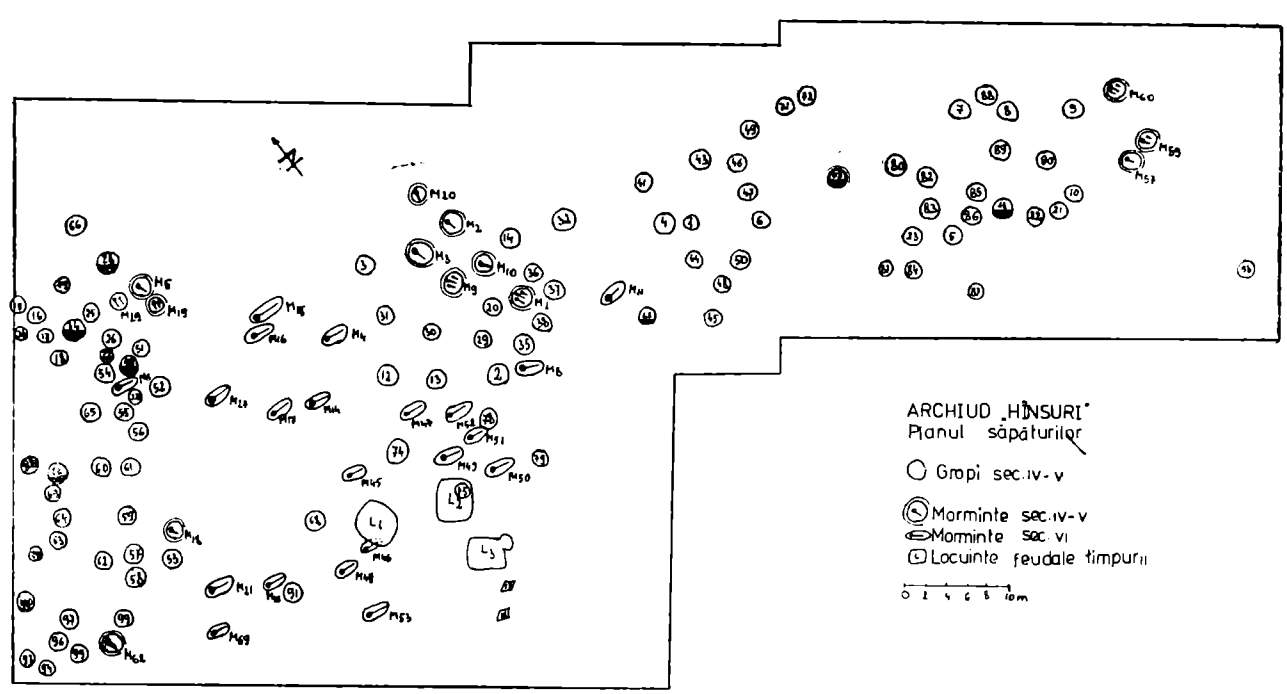

Fig. 2. Archiud „Hînsuri". Săpăturile arheologice din 1977—1980: 1 gropi din secolele IV—V; 2 morminte din secolele IV—V; 3 morminte din secolul al VI-lea; 4 locuinţe feudale timpurii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

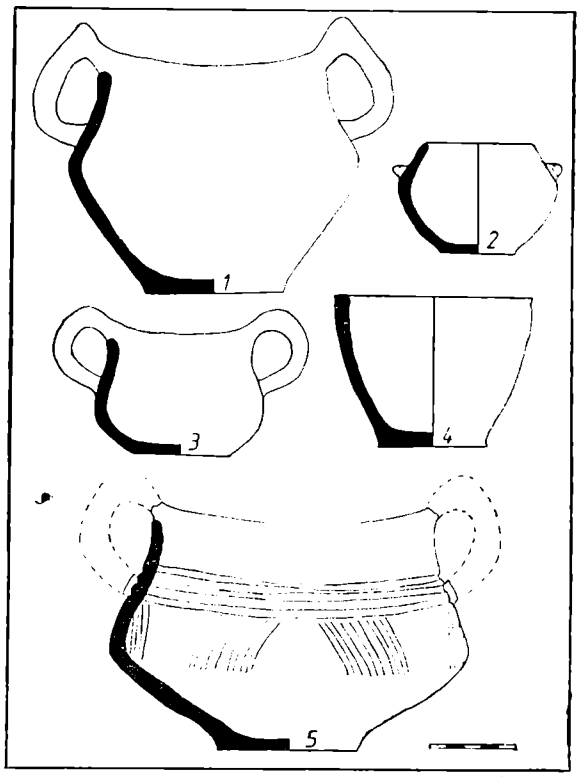

Fig. 3. Archiud „Hînsuri". Vase din morminte Noua.

că o parte din aceste morminte, care erau puțin adîncite, au fost distruse și de arăturile efectuate cu tractorul.

Necropola era birituală. În săpături sistematice am găsit 5 morminte de incinerație și unul de înhumație. Inventarul este cel obișnuit: fibule, brățări de bronz și fier, ceramică lucrată la roată, de tip celtic, și ceramică lucrată cu mîna, dacică (fig. 4). Ritul și ritualul de înmormîntare sînt și ele comune celor din necropolele celto-dacice transilvănene (incinerație cu oasele și inventarul depuse pe sol și înhumație în poziție întinsă, pe spate). Săpăturile noastre au depășit, se pare, aria de întindere a necropolei Latène, astfel că descoperirea altor morminte în campaniile viitoare este puțin probabilă. Pe baza materialelor recuperate în săpăturile noastre, la care trebuie să adăugăm și pe cele provenite din sondajul efectuat în 1964, necropola Latène se datează în jurul anului 300 î.e.n., adică în Latène B_1-B_2 după cronologia lui Reinecke.

Necropola din secolele IV—V e.n. Din complexele aparținînd acestui orizont au fost dezvelite 100 gropi și 11 morminte de înhumație. Gropile au o formă rotundă, cu diametrele cuprinse între 60 și 180 cm și o adîncime ce variază între 80 și 250 cm. În profil, gropile au o formă cilindrică cu fundul ușor albiat sau sînt în formă de butoi. Umplutura gropilor este constituită dintr-un pămînt negru, cu resturi de cărbune și puține fragmente ceramice. Fundul majorității gropilor prezintă un strat, mai gros sau mai subțire, de cenușă și arsură, ce trebuie pus în legătură cu practica rituală a purificării gropii prin ardere

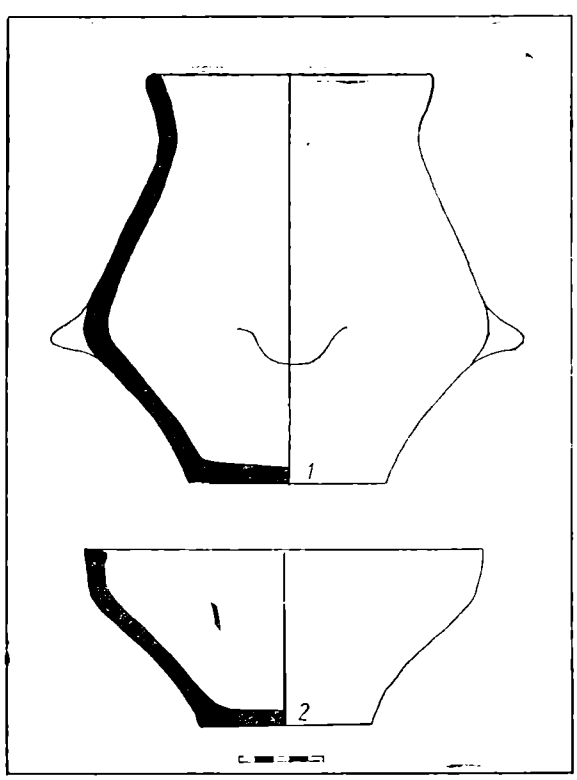

Fig. 4. Archiud „Hînsuri". Vase din morminte La Tène.

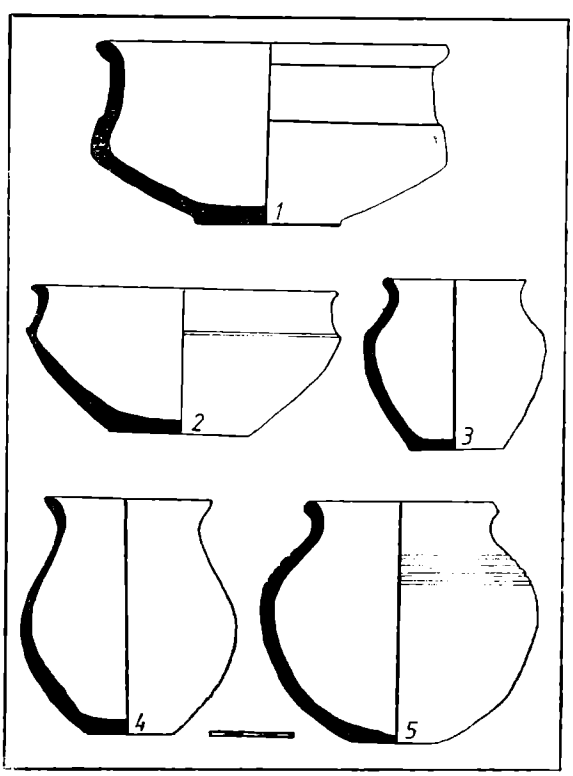

Fig. 5. Archiud „Hînsuri". 1—2 vase din morminte de secolele IV—V; 3—5 vase din morminte de secolul al VI-lea.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

superficială. În 9 dintre aceste gropi au fost depuse unul sau două schelete de cîini, iar în alte cîteva au fost găsite scheletele unor păsări răpitoare (șoimi?). Mormintele de înhumație aparținînd aceluiași orizont folosesc același tip de gropi rotunde cu fundul ars. Scheletele erau depuse, în majoritatea cazurilor, pe o platformă amenajată după săparea și purificarea rituală a gropii. Din cele 15 morminte cercetate în prezent, în 6 dintre ele erau depuse 2 sau 3 schelete. În mormintele duble sau triple nu este vorba de înmormîntări succesive sau întîmplătoare, ci de o depunere concomitentă, în care 1 sau 2 indivizi erau sacrificați ritual. În două dintre mormintele de înhumație, alături de scheletele umane, a fost descoperit și cîte un schelet de cîine.

Inventarul recuperat, atît din gropi cît și din mormintele de înhumație, este relativ sărac, fiind compus din ceramică lucrată la roată (fig. 5/1—2) și cu mîna, catarame de fier, cuțitașe de fier, mărgele, un pahar de sticlă de formă conică, fibule cu piciorul întors pe dedesubt și cu semidisc, pe baza cărora complexele pot fi datate în a doua jumătate a secolului al IV-lea și la începutul secolului al V-lea e.n.

Necropola de secolele VI—VII e.n. cuprinde morminte de înhumație în gropi rectangulare cu colțurile rotunjite, orientate V—E. Din această necropolă au fost dezvelite 20 de morminte, pentru care poate fi sesizată o aliniere în șiruri a mormintelor. Majoritatea mormintelor au fost deranjate din vechime. Inventarul mormintelor este sărac, iar la unele lipsește complet. Au fost descoperite vase de lut lucrate la roată, din pastă cenușie, fină sau zgrunțuroasă (fig. 5/3—5), catarame ovale sau rectangulare de bronz și fier, vîrfuri de lance, mărgele, fusaiole etc. Pe baza inventarului descoperit și a ritualului funerar necropola se datează în a doua jumătate a secolului al VI-lea și la începutul secolului al VII-lea e.n.

ARCHÄOLOGISCHE AUSGRABUNGEN VOM ARCHIUD „HÎNSURI" GEM. TEACA, KR. BISTRIȚA-NĂSĂUD

ZUSAMMENFASSUNG

In den Jahren 1977—1980 haben die arcäologischen Forschungen von Archiud — „Hinsuri" Komplexfunde freigelegt: 24 spätbronzezeitliche Skelettgräber (Nouakultur); 6 keltisch-dakische Grabstätten (5 Brandgräber und 1 Skelettgrab); 100 Ritualgruben und 15 Skelettgräber aus der zweiten Hälfte des 4.Jh.—Anfang des 5.Jh.; sowie 20 Skelettgräber die der zweiten Hälfte des 6.Jh. angehören könnten.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Archiud „Hinsuri". Archäologische Ausgrabungen 1977—1980; 1 Nouakultur Gräber; Latènezeitliche Brandgräber; 3 Latènezeitliche Skelettgräber; 4 zerstörte Latènezeitliche Gräber.

Abb. 2. Archiud „Hinsuri". Archäologische Ausgrabungen 1977—1980; 1 Gruben aus dem 4—5. Jh.; 2 Gräber aus dem 4—5. Jh.; 3 Gräber aus dem 6. Jh.; 4 frühmittelalterliche Hütten.

Abb. 3. Archiud „Hinsuri". Gefäße aus den Nouakultur Gräbern.

Abb. 4. Archiud „Hinsuri". Gefäße aus Latènezeitlichen Gräbern.

Abb. 5. Archiud „Hinsuri". 1—2 Gefäße aus dem 4—5 Jh Gräbern; 3—4 Gefäße aus dem 6. Jh. Gräbern.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la „Stenca" Liubcovei

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN

Staţiunea arheologică de la „Stenca" Liubcovei se află situată, după cum o arată şi numele pe un promontoriu stîncos direcţionat aproximativ nord-sud, care bara — pînă în momentul efectuării lucrărilor de excavaţii a şoselei dintre Moldova Veche şi Orşova — accesul pe valea Dunării, între localităţile Liubcova şi Berzasca (jud. Caraş-Severin).

Punct de importanţă strategică mai mult decît evidentă, dealul „Stenca" a fost amintit ca loc de proveniență a unor interesante vestigii arheologice încă de la sfîrşitul secolului trecut, de către L. Bőhm, B. Milleker şi M. Roska[1].

Cercetările arheologice sistematice întreprinse în această staţiune au fost începute în anul 1976, ele continuîndu-se şi în prezent[2]. Cu prilejul efectuării săpăturilor, au fost puse în evidenţă urmele unor aşezări fortificate aparţinînd epocii bronzului şi celei de a doua epoci a fierului. Prin observaţiile stratigrafice efectuate şi bogăţia deosebită a materialului arheologic scos la iveală[3], „Stenca" Liubcovei se prezintă ca unul dintre cele mai importante staţiuni arheologice de pe teritoriul Banatului, permiţînd o mai bună cunoaştere a epocilor menţionate în această zonă.

În cursul campaniei din anul 1980 au fost continuate săpăturile în S_2 (45 × 2 m, orientată pe direcţia nord-sud, în centrul platoului) S_5(14 × 2 m, la vest de S_2) şi C_4 (20 × 6 m, la 4 m spre est de S_2), toate fiind începute încă din campania anului 1979. De asemenea, a fost deschisă C_6 (6,50 × 5,50 m, la vest de S_2), pentru dezvelirea unui turn cu fundaţie de piatră prinsă cu mortar şi suprastructură de cărămidă, aparţinînd unei perioade post-dacice (fără a se putea face încă alte precizări, din cauza absenţei unor elemente sigure de datare).

Stratigrafia şi cronologia staţiunii se prezintă astfel: stînca nativă; strat de cultură din epoca bronzului, cu complexe de locuire aparţinînd unei aşezări fortificate cu şanţ de apărare şi val de pămînt cu palisadă simplă, în zona nordică a promotoriului; strat dacic cu două faze succesive de locuire: a) primului nivel (sec. III—II î.e.n., cu precădere în ultimul) îi corespunde o primă fază a fortificaţiei dacice din nordul platoului, realizată printr-un şanţ de apărare şi un val de pămînt cu palisadă simplă, b) celui de al doilea nivel (sec. I î.e.n.—I e.n.) îi corespunde o a doua şi ultimă fază a fortificaţiei, constînd dintr-un şanţ de apărare şi un val de pămînt cu palisadă dublă umplută cu piatră, de dimensiuni mai impozante decît acelea din prima fază. A doua fază a fortificaţiei dacice prezintă urmele evidente ale unei distrugeri violente.

Aşezarea din epoca bronzului. În stratul de cultură aparţinînd acestei aşezări au fost descoperite urmele a trei locuinţe de suprafaţă, puternic deranjate de complexele de locuire aparţinînd aşezării dacice care o suprapune. După toate indiciile, ele au avut o formă aproximativ dreptunghiulară şi erau prevăzute cu vetre de foc. Materialul arheologic descoperit se compune mai ales din ceramică, topoare şi ciocane din piatră, precum şi diferite obiecte din lut ars (fusaiole frumos ornamentate şi aşa numiţii „căţei de vatră"). Ceramica aparţine atît categoriei uzuale cît şi celei fine, fiind ornamentată mai ales prin incizii şi caneluri oblice sau verticale pe corp. Atît prin decor, cît şi prin tipurile cele mai frecvente de vase (ceşti cu „ansa lunata", cu mici proeminenţe pe toarte, vase globulare cu gît cilindric şi buza în colţuri, străchini lobate, vase — miniatură, etc.), aşezarea de epoca bronzului de pe „Stenca" Liubcovei poate fi încadrată într-o fază tîrzie a culturii Vatina, şi datată în faza Reinecke $B.B_2$ (după cronologia central-europeană). Sesizarea multor elemente comune cu manifestările ceramice ale culturii Verbicioara scoate în evidenţă o puternică întrepătrundere a celor două culturi din Bronzul mijlociu în zona de sud a Banatului, mergînd chiar pînă la crearea unui aspect cultural de mixtură. Apariţia unor influenţe ale ceramicii incrustate sud-pannonice în această aşezare anunţă de fapt formarea, de-a lungul văii Dunării, a complexului româno-iugoslav cu ceramică incrustată din Bronzul tîrziu şi final, prin preluarea multor elemente de tip Vatina şi Verbicioara.

---

[1] B. Milleker, *Délm.*, I, p. 75—76; *ibidem*, II, p. 43; M. Roska, *Repertorium*, p. 20, nr. 61.

[2] Un prim raport de săpătură, cu privire la rezultatele campaniei din 1976 a fost publicat de Marian Gumă (Banatica, 4, 1977, p. 69—104). În acest punct s-a executat un sondaj de informare de către Gh. Lazarovici şi Marian Gumă în 1976, săpătura sistematică fiind începută de Marian Gumă în 1977 şi continuată în 1979—1980 de Marian Gumă în colaborare cu C. Săcărin.

[3] Materialul arheologic se află în totalitate la Muzeul de istorie al judeţului Caraş-Severin din Reşiţa.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

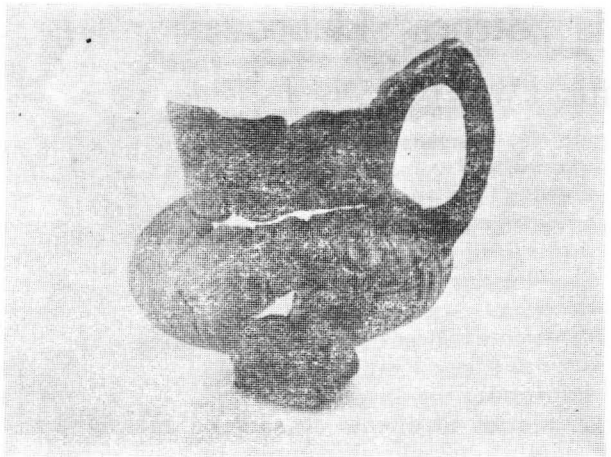

Fig. 1. „Stenca" Liubcovei. Ceramică — cultura Vatina.

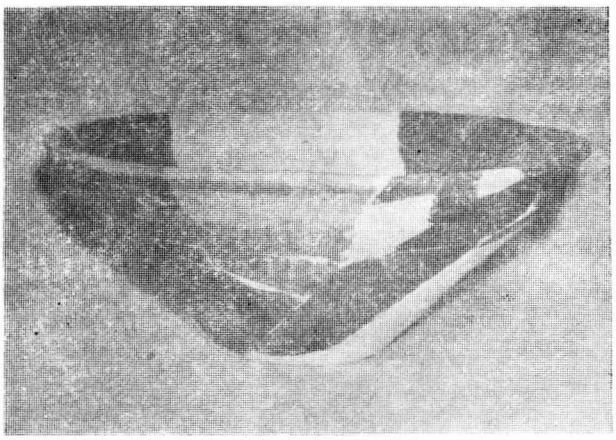

Fig. 4. „Stenca" Liubcovei. Ceramică din nivelul dacic inferior (secolul II î.e.n.).

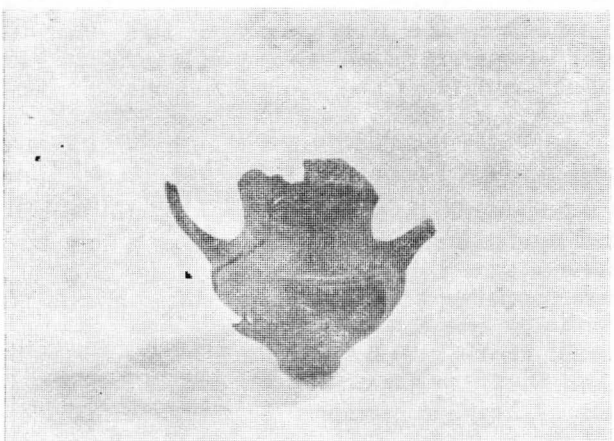

Fig. 2. „Stenca" Liubcovei. Ceramică — cultura Vatina.

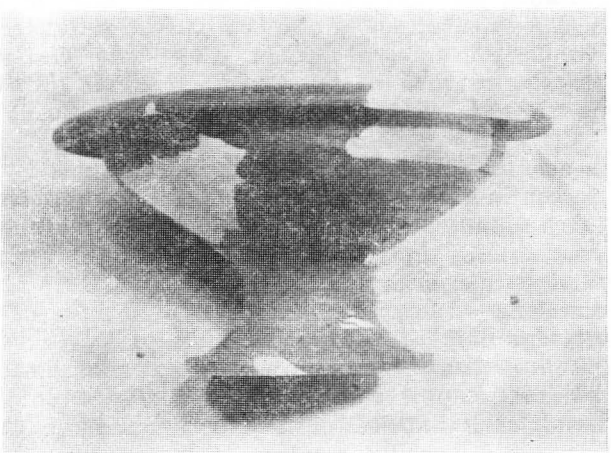

Fig. 5. „Stenca" Liubcovei. Ceramică din nivelul dacic superior (secolele I î.e.n. — I e.n.).

Fig. 3. „Stenca" Liubcovei. Ceramică din nivelul dacic inferior (secolul II î.e.n.)

Fig. 6 „Stenca" Liubcovei. Ceramică din nivelul dacic superior.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Așezarea dacică suprapune direct pe cea din epoca bronzului. După poziția în teren și modul de realizare și dispunere a elementelor de fortificație, stațiunea de pe „Stenca" Liubcovei face parte din categoria așezărilor dacice fortificate în sistemul „promotoriu barat", atît de bine reprezentate în întreaga arie de răspîndire a acestei civilizații, fiind apărată din trei părți de pante abrupte și fortificată numai în zona nordică, mai ușor accesibilă unui eventual atac.

Continuitatea celor două faze de locuire și fortificație asigură o existență neîntreruptă a așezării dacice de la „Stenca" Liubcovei între sfîrșitul secolului al III-lea î.e.n. și începutul secolului I e.n.

În ambele faze au fost cercetate mai multe complexe de locuire, dintre care menționăm un număr de șase locuințe de suprafață, trei bordeie, mai multe vetre de foc deschise și nu mai puțin de 25 de gropi de provizii, unele transformate ulterior în depozite de gunoaie.

Locuințele de suprafață, de formă dreptunghiulară, cu axa mare pe direcția est-vest erau prevăzute cu vetre de foc de formă rotundă, situate de regulă în colțul sud-estic. La nici una dintre aceste locuințe nu s-au putut observa indicii sigure privitoare la existența mai multor încăperi. Una dintre ele (L_2), aparținînd fazei recente (secolul I î.e.n.), se remarcă prin prezența unui mare număr de plăsele din corn de cerb, prelucrate sau semiprelucrate, ceea ce ne conduce spre interpretarea sa ca atelier de prelucrat acest gen de materiale.

Bordeiele sînt fie de formă rotundă sau ovală, fie patrulatere cu colțurile rotunjite.

Vetrele deschise (în număr de cinci pînă în prezent) sînt toate de același tip, avînd o formă rotundă, cu diametrul de aproximativ 0,80—1,00m.

Gropile sînt drepte sau în formă de clopot, unele dintre ele avînd pereții acoperiți cu un strat de lut puternic ars.

Ceramica este relativ unitară în cele două faze, cu deosebirea că în nivelul inferior (secolelor III—II î.e.n.) predomină tipurile bitronconice, castroanele tronconice cu buza profilată, cănile cu o toartă, vasele uzuale cu buza aproape dreaptă, majoritatea fiind lucrate cu mîna, fără ca ceramica lucrată la roată să lipsească. De remarcat apariția, încă din nivelul inferior, a unui tip de strachină cu buza lată și evazată, pictată cu grafit pe fondul negru al pereților lustruiți.

Nivelul superior (secolului I î.e.n.—I e.n.), se caracterizează prin creșterea numărului de vase lucrate la roată (căni, fructiere, strecurători, cești etc.) de culoare cenușie, cu ornamentele realizate mai ales prin lustruire.

Inventarul metalic se compune din cuțite și vîrfuri de săgeată din fier, podoabe din bronz (brățară, cercei, fibulă transformată în pensetă etc.) și au fost descoperite în număr mai mare în ultima fază de locuire a așezării.

O mențiune aparte se cuvine a fi făcută în cazul unui fragment ceramic pe care a fost incizată, înainte de ardere, o reprezentare umană cu atribute solare cu semnificație de cult. Obiectul respectiv a fost descoperit într-una dintre gropile (Gr. 9) aparținînd nivelului superior al așezării, și poate fi datat cu precădere în secolul I î.e.n.[4].

Cea mai plauzibilă interpretare ce se poate da în prezent pentru încetarea violentă a ultimului nivel de locuire și fortificație al așzării dacice, este aceea legată de o distrugere provocată în urma expedițiilor romane de pedepsire întreprinse la nordul Dunării în vremea împăratului Augustus, la începutul secolului I e.n., și ar putea fi pusă — eventual — pe seama acțiunii militare conduse de Cn. Cornelius Lentulus.

Cercetările sistematice începute în această stațiune vor fi continuate și în anii următori, existînd indicii privitoare și la prezența unei necropole dacice în imediata apropiere a așezării.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES AT „STENCA" LIUBCOVEI

ABSTRACT

A Bronze Age fortified settlement (Vatina culture) and a Dacian stratum with two succesive levels were pointed out in the archeological station „Stenca" Liubcovei. The First Dacian level (3 century B.C. — 1 century B.C.) had a defensive dig and an earth vallum with simple palisade; the second level (1 century B.C. — 1 century A.D.) is illustrated with a second fosse of the Dacian fortification. The later one has suffered a violent destruction.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. „Stenca" Liubcovei. Pottery — Vatina culture.

Fig. 2. „Stenca" Liubcovei. Pottery — Vatina culture.

Fig. 3. „Stenca" Liubcovei. Pottery from the Dacian inferior level (2nd century B.C.).

Fig. 4. „Stenca" Liubcovei. Pottery from the Dacian inferior level (2nd century B.C.).

Fig. 5. „Stenca" Liubcovei. Pottery from the Dacian superior level (1 century B.C.—1 century A.C.).

Fig. 6. „Stenca" Liubcovei. Pottery from the Dacian superior level.

[4] Pentru alte detalii și pentru problemele ridicate de această reprezentare a se vedea: M. Gumă, Acta MN, 18, 1981, p.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Raport asupra săpăturilor arheologice întreprinse în satul Tăşad, com. Drăgeşti (jud. Bihor)

NICOLAE CHIDIOŞAN

În campania arheologică 1980 cercetările au continuat pe latura nord-vestică a platoului de pe dealul Cetăţaua. Au fost trasate trei secţiuni (S 23, 24, 25), lungi de cîte 20 m şi late de 1,50 m şi s-au deschis trei casete mari (C A_1, A_2, A_3), cu o suprafaţă de 36 m^2, precum şi o casetă mai mică (C.B), din S.24.

Stratigrafia. În secţiunile S.23 şi 24, sub stratul vegetal, apare un strat uniform (18—20 cm grosime), de culoare neagră închisă. Acesta reprezintă de fapt pămîntul dizolvat de pe coama dealului şi apoi nivelat cu ocazia lucrărilor de terasare efectuate la începutul secolului I e.n.; În strat abundă materialul ceramic de factură neolitică, amestecat cu cîteva fragmente dace.

În secţiunile analizate nivelul dacic a fost distrus, probabil cu ocazia lucrărilor de terasare amintite. În acest fel, sub stratul de pămînt adus, urmează un nivel de culoare roşcată-negricioasă (20—25 cm grosime), atribuit pe baza inventarului Hallstattului timpuriu (vezi fig. 1). Din acest nivel pornesc mai multe gropi şi o locuinţă (vezi fig. 2).

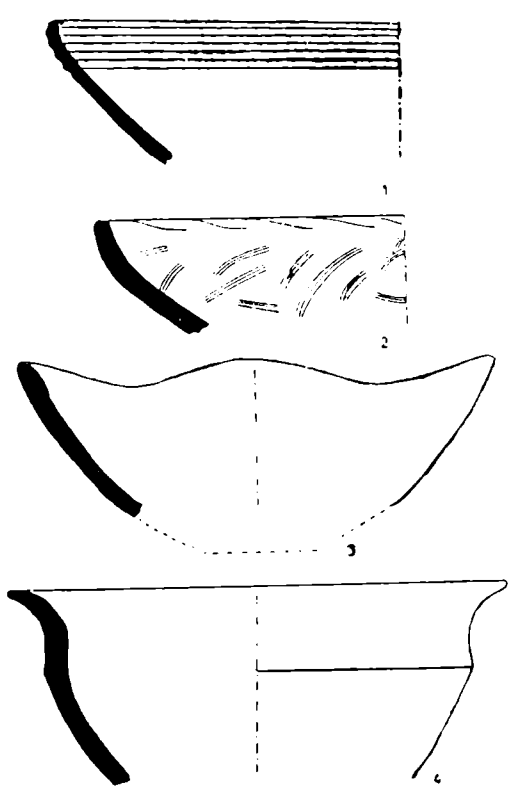

Fig. 1. Tăşad — „Cetăţaua". Fragmente hallstattiene din S.24.

Ultimul strat cultural, de culoare maroniegălbuie, se prezintă neuniform, grosimea lui variind între 6—18 cm. Materialul arheologic, extrem de sărac, este reprezentat de fragmente ceramice hallstattiene. În unele porţiuni ale secţiunilor, pe o lungime de 11—12 m, sub stratul descris anterior, apare un strat de lut galben, steril, care se suprapune peste patul de stîncă al dealului.

În secţiunea 25 care se află la 9 m distanţă de S.24, spre marginea platoului, profilul prezintă doar două niveluri culturale, groase de 50 cm. În ele predomină fragmente dacice (fig. 3). În campania anului 1980 au fost dezvelite şi cercetate 4 obiective arheologice care stau şi în atenţia prezentului raport:

1. Locuinţă hallstattiană.
2. Suprafaţă cu aglomerări de pietre.
3. Locuinţă dacică.
4. Cistă de piatră.

1. *Locuinţa hallstattiană* a fost descoperită în S.24. Este foarte puţin adîncită în pămînt (cu 20 cm faţă de nivelul antic de călcare) şi are un plan oarecum dreptunghiular, cu colţurile rotunjite. Este orientată pe direcţia N—S şi are dimensiunile de 260 × 160 m (fig. 2). Pe latura de sud-vest a locuinţei a fost descoperită o groapă cu deschiderea mai mică şi fundul mai larg, avînd diametrul de 1 m. Ea depăşeşte conturul locuinţei cu 40 cm, formînd o mică absidă. Pe fundul gropii, la 72 cm, au fost montate cîteva loazbe de lemn. Pe margine, în porţiunea inferioară (cel puţin aici s-au păstrat) s-a aplicat un strat subţire de lut. Pe fundul gropii s-a găsit o cantitate relativ mare (circa 5 kg) de grîu carbonizat. Micul hambar a fost opturat, parţial, de bucăţi mai mari de chirpici cu urme de nuiele, resturi ale zidurilor locuinţei.

Surprinzător este faptul că atît în locuinţă cît şi în groapa cu grîu numărul fragmentelor ceramice este foarte mic.

2. *Suprafaţa cu aglomerări de pietre.* În extremitatea sud-estică a secţiunii 24 au apărut masate un număr mare de pietre şi bolovani, de dimensiuni apreciabile. Pentru dezvelirea lor au fost deschise

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

casetele A_1, A_2 și A_3. Aglomerările se concentrează pe un spațiu relativ mic în comparație cu întreaga suprafață a așezării de pe Cetățaua. Masarea lor în această zonă nu poate fi explicată deocamdată în chip mulțumitor.

Așa cum rezultă și din planul casetelor, în care se aflau suprafețele cu pietre (fig. 4), se pare că ele se pot delimita în trei complexe asemănătoare, separate însă prin anumite trăsături. mai puțin plane. Distribuția pietrelor nu este chiar atît de compactă ca și în cazul celorlalte două. Celelalte două complexe, situate între m.16—19 și 18,50—22, prezintă o maximă concentrare în jurul unei vetre de foc și respectiv unei gropi, fiind aglomerate și pe vertical, dînd impresia unor mici piramide de piatră. Sînt asemănătoare modalitățile de placare numai a unei porțiuni din circumferințele vetrei și gropii. Spunem placare

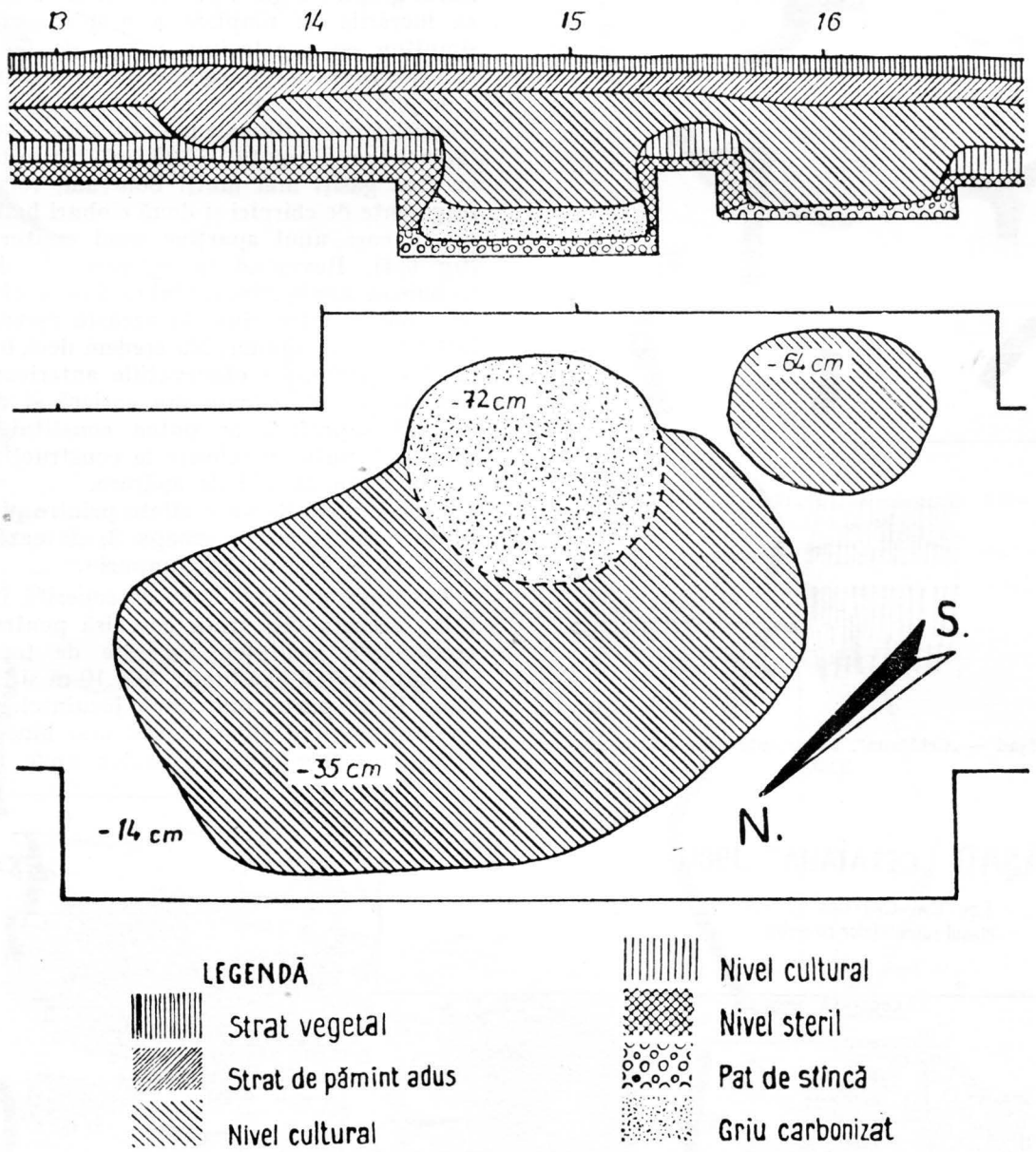

Fig. 2. Tășad — „Cetățaua". Profilul și planul S.23, cu locuința hallstattiană.

Prima aglomerare se afla situată între m.11,50—14, a doua în colțul sudic, între m.16,20—18,25 și în fine a treia aglomerare între m.18,50 și 22. Între aceste complexe ce înșiră, nu după o anume regulă, blocuri mari de piatră, complexele propriuzise fiind constituite mai ales, sau în exclusivitate, din pietriș mărunt de carieră. Prima aglomerare de pietre situată între m.11,50—15, apare sub aspectul unei suprafețe mai mult sau nu numai datorită felului în care au fost așezate pietrele pe aceste margini dar și datorită evidentei intenții de a marca, de a delimita sau de a proteja groapa sau vatra. Aceste aranjamente, această dispunere intenționată a pietrelor, elimină alternativa că groapa sau vatra a străpuns ulterior aglomerarea de pietre și astfel ele l-au deranjat din dispunerea inițială.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Vatra de foc în discuție are o formă aproape perfect circulară, cu diametrul de 1,46 m. Suprafața vetrei prezintă o pomosteală subțire deasupra ei sau pe ea au fost găsite fragmente halstattiene și o greutate conică de lut avînd un orificiu orizontal în partea superioară.

Platforma vetrei avea o grosime considerabilă (17 cm) și era bine arsă în profunzime, dovadă că pe ea s-au practicat focuri îndelungate sau repetate. După demontarea vetrei de foc s-a putut observa că ea căpăcuia perfect o groapă de forma unei covate, săpate în patul de stîncă pînă la —27 cm adîncime. În interior s-au descoperit multe fragmente aparținînd unor vase hallstattiene (fig. 5/5—7; 6/1—3) și bucăți mici de cărbune. Merită să semnalăm faptul că un fragment dintr-un castron descoperit în interiorul gropii s-a găsit pe platforma vetrei; dovadă că lucrările de umplere a gropii s-au efectuat simultan cu construirea vetrei de foc. Groapa nr. 3, situată pe marginea sudică a complexului 3 de pietre, de care am mai vorbit, este de formă cilindrică și se adîncește în patul stîncos cu —35 cm (adîncimea absolută —125 cm). În interiorul ei au fost găsiți mai mulți bolovani, relativ mari, fragmente de chirpici și două cioburi hallstattiene, dintre care unul aparține unui cuptor portativ (fig. 6/4). Revenind la aglomerările de piatră, trebuie să menționăm faptul că, în cele 11 campanii de săpături întreprinse în această așezare nu am întîlnit un caz similar. Nu credem deci, bazîndu-ne pe descoperirile și observațiile anterioare, ca tonele de piatră extrase din carieră și depuse pe această suprafață ar putea constitui elemente care ar fi putut fi folosite la construcția unei locuințe, eventual zid de apărare.

Fragmentele de vase aflate printre pietre, deasupra vetrei, sau în groapa 3, datează întregul complex în Hallstattul timpuriu.

Locuința dacică a fost descoperită în S.24 și C.B., aceasta din urmă deschisă pentru descongestionarea locuinței. Ea este de formă oval-alungită, avînd axa lungă de 4,10 m și lățimea de 2 m. Face parte din tipul locuințelor, așa-zis, izolate, ea fiind ridicată sau mai bine zis adîncită (7—120cm) într-un sector unde nu se pot

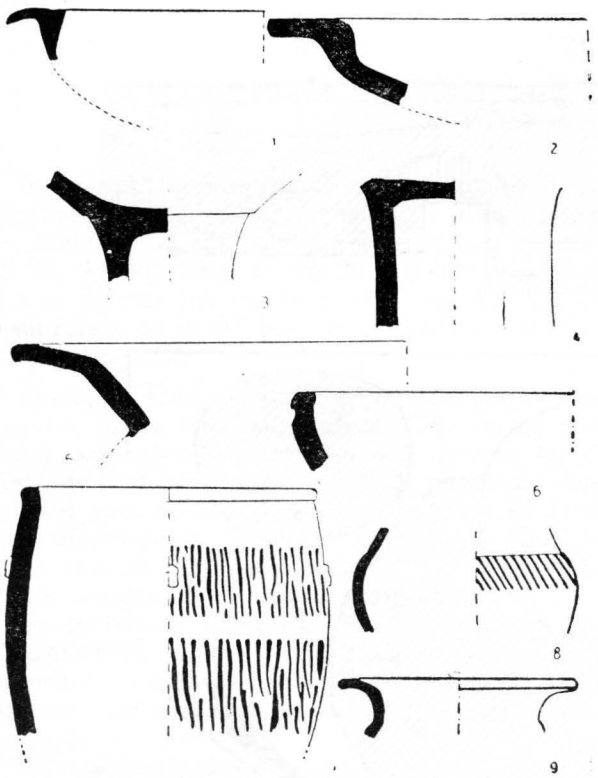

Fig. 3. Tășad — „Cetățaua". Fragmente dace descoperite în S.25.

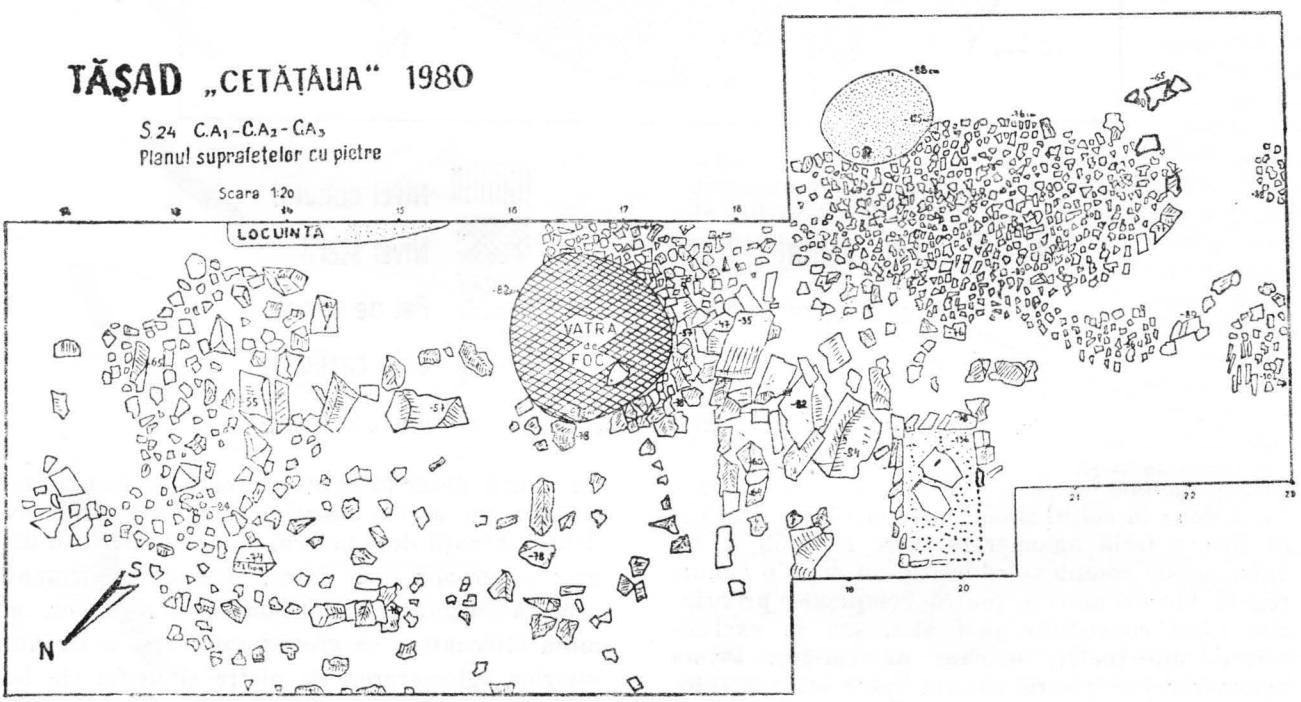

Fig. 4. Tășad — „Cetățaua". Planul suprafețelor cu pietre.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

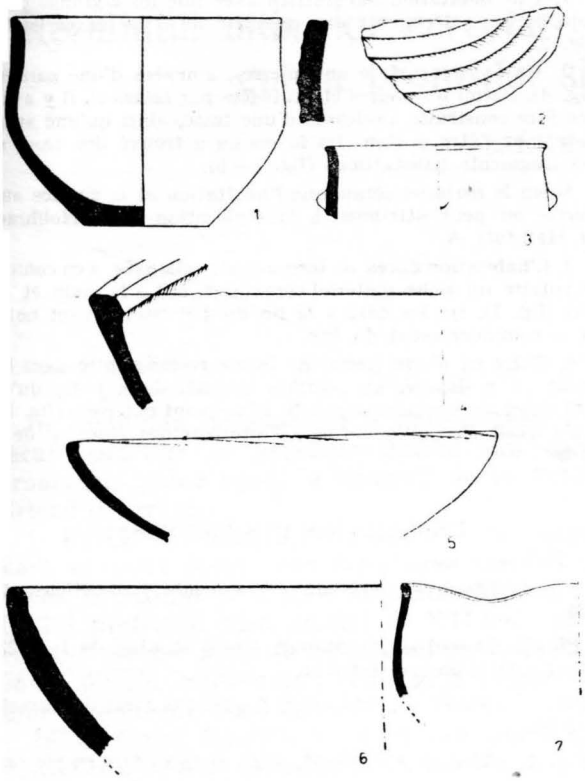

Fig. 5. Tășad — „Cetățaua". Fragmente hallstattiene: 1—4 descoperite pe vatra de foc; 5—7 descoperite în groapă, sub vatra de foc.

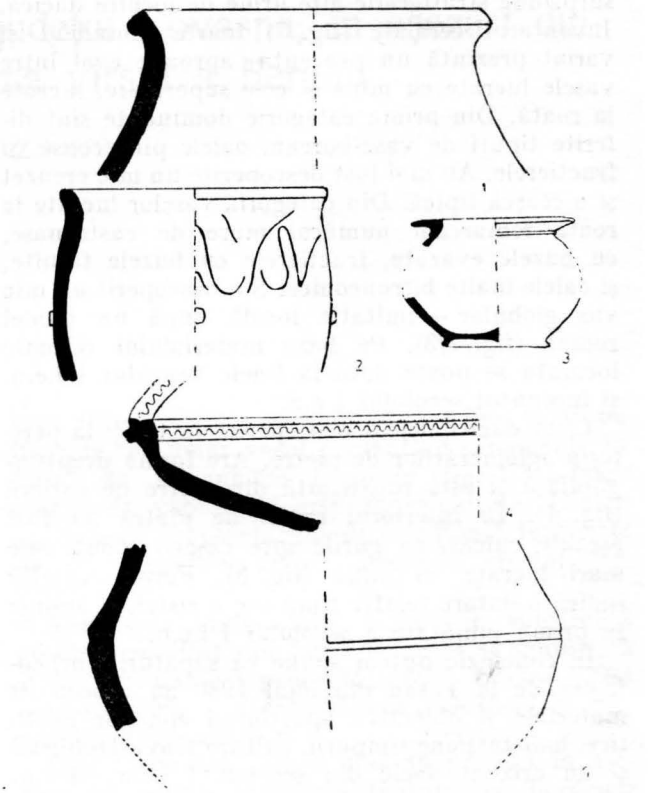

Fig. 7. Tășad — „Cetățaua". Fragmente dace descoperite în locuință.

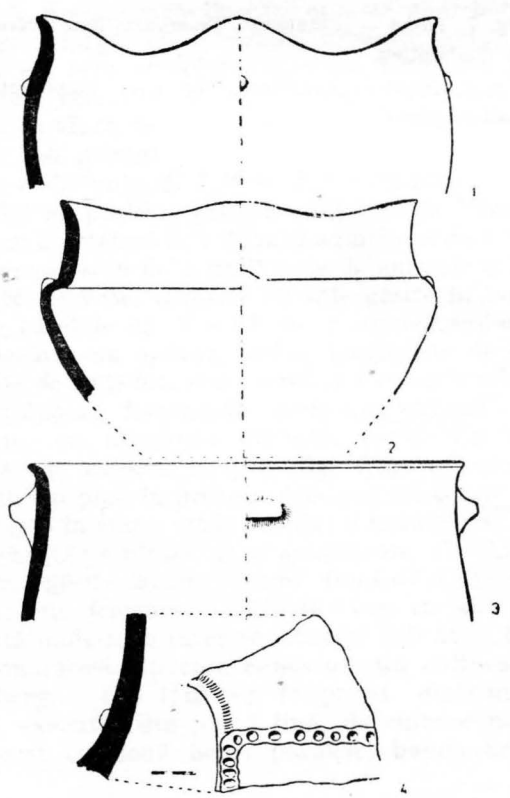

Fig. 6. Tășad — „Cetățaua". Fragmente hallstattiene: 1—3 descoperite în groapa de sub vatra de foc; 4 descoperit în gr. 3.

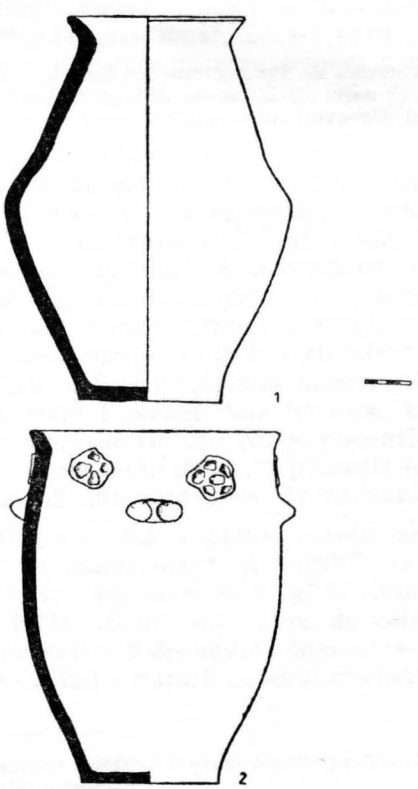

Fig. 8. Tășad — „Cetățaua". Oalele dace descoperite în cista de piatră.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

surprinde stratigrafic alte urme de locuire dacică. Inventarul ceramic (fig. 7) foarte abundent și variat prezintă un procentaj aproape egal între vasele lucrate cu mîna și cele superioare, lucrate la roată. Din prima categorie dominante sînt diferite tipuri de vase-borcan, oalele pîntecoase, și fructierele. Au mai fost descoperite un mic creuzet și o ceașcă tipică. Din categoria vaselor lucrate la roată remarcăm numărul mare de castronașe, cu buzele evazate, fructierele cu buzele fățuite, și oalele înalte bitronconice. S-a descoperit un mic vas globular — imitație locală după un model roman (fig. 7/3). Pe baza materialului ceramic locuința se poate data la finele veacului I î.e.n. și începutul secolului I e.n.

Cista dacică a fost descoperită în $C.A_3$, la periferia aglomerărilor de pietre. Are formă dreptunghiulară și este constituită din pietre de carieră (fig. 4). În interiorul cutiei de piatră au fost așezate culcat, cu gurile spre răsărit, două oale mari lucrate cu mîna (fig. 8). Forma vaselor indică o datare relativ timpurie a cistei, și anume în prima jumătate a secolului I î.e.n.

În concluzie putem spune că săpăturile arheologice de la Tășad din anul 1980 au descoperit materiale și obiective aparținînd epocilor neolitice, hallstattiene timpurii, cultura Gava-Holihrad și un orizont dacic din secolele I î.e.n.—I e.n.

RAPPORT SUR LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES ENTREPRISES DANS TĂȘAD, COM. DRĂGEȘTI, DÉP. DE BIHOR

RÉSUMÉ

Les recherches de 1980 entreprises dans les habitats hallstattiens et daces de la colline dite „Cetățaua", auprès de Tășad, ont découvert entre autres:

1. Une habitation hallstattien avec une fosse-grange dans laquelle on a découvert une quantité de 5 kg blé carbonisé (fig. 2).

2. Une vaste surface aux pierres, amenées d'une carrière (fig. 4). Parmi les pierres et protégées par cettes-ci, il y avait une âtre construite au-dessus d'une fosse, ainsi qu'une autre fosse. Sur l'âtre et dans les fosses on a trouvé des vases et des fragments hallstattiens (fig. 5—6).

Selon le matériel céramique l'habitation et la surface aux pierres on peut attribuer à la civilisation Gava-Holihradi du Hallstatt A.

3. L'habitation daces, de forme ovale-rallongée, a eu comme inventaire un riche matériel céramique, fait à la main et au tour (fig. 7). On les date à la fin du I er siecle avant notre ère — commencement du Ier s.

4. Boite en pierre (cista) de forme rectangulaire dans laquelle ou a déposé, en position couché, deux pots, qu'ón peut dater an commencement du Ier s. avant notre ère (fig. 8), il n'y avait d'os humains ni à l'intérieur des vases ni de la „cista".

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Tășad — „Cetățaua". Fragments hallstatiens du S.24.

Fig. 2. Tășnad — „Cetățaua". Profil et plan de la S.23, avec l'habitation hallstattiene.

Fig. 3. Tășnad — „Cetățaua". Fragments daces découverts en S.25.

Fig. 4. Tășad — „Cetățaua". Plan de la surface en pierres.

Fig. 5. Tășad — „Cetățaua". Fragments hallstattiens: 1—4 découverts sur l'âtre; 5—7 découverts dans la fosse, au-dessous de l'âtre.

Fig. 6. Tășad — „Cetățaua". Fragments hallstattiens: 1—3 découverts dans la fosse, au dessous de l'âtre; 4 découvert dans la fosse 3.

Fig. 7. Tășad — „Cetățaua". Fragments daces découverts dans l'habitation.

Fig. 8. Tășad — „Cetățaua". Pots daces découverts dans la *cista* en pierre.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatul ultimelor cercetări din județul Covasna, în așezări din epoca bronzului și prima vîrstă a fierului

SZÉKELY K. ZSOLT

În campania de săpături a anului 1980 s-au făcut cercetări în așezările datînd din epoca bronzului, prima epocă a fierului, de la Peteni, Ariușd și Cernat.

1. PETENI. Săpăturile executate în această vară au avut drept scop cercetarea așezării din epoca bronzului și stabilirea perimetrului cimitirului prefeudal (din secolul al XII-lea) și au constat dintr-o serie de casete, numerotate de la 58 la 69 (în continuarea celor deja săpate[1]), cu dimensiunile de 5×5 m.

În caroiajul 62—63, la marginea nord-estică a așezării, a fost descoperit un bordei dreptunghiular (2,70×2,50 m), care suprapunea o groapă de formă circulară, adîncă de 1,74 m. Podeaua bordeiului era din lut bătătorit, iar în colțul său nordic au apărut resturile unei vetre din piatră. Inventarul bordeiului constă din fragmente ceramice, oase de animale, o fusaiolă de lut bitronconică. Fragmentele de vase aparțin unor borcane cu gura largă, cu marginea dreaptă, avînd sub buză un brîu alveolat (fig. 1/4). Unul din fragmentele ceramice descoperite în bordei are sub buză, în afară de brîul alveolar și un brîu în relief, aflat sub primul.

La o distanță de 1,40 m de latura estică a bordeiului a apărut o groapă circulară, în formă de sac, cu diametrul de 1,20 m și adîncimea de 1,49 m. În groapă s-au descoperit oase de animale și fragmente de vase, identice cu cele găsite în bordei.

În casetele nr. 57—61, pe marginea sud-estică a așezării, au apărut, izolat, fragmente de vase, unelte de os și lut. Din materialul ceramic recoltat menționăm: fragmente dintr-un vas cu două toarte, cu marginea dreaptă, făcut din pastă bună, de culoare neagră (fig. 1/2); o strachină de un tip pînă în prezent necunoscut, ce are buza răsfrîntă în afară, umăr profilat și fundul plat, fiind prevăzută pe pîntec cu o apucătoare (I=8,6 cm; diam. gurii=20 cm. diam. fund=7,5 cm — fig. 1/1); un fragment dintr-un vas cu marginea tăiată oblic spre interior, decorat sub buză cu un buton (acest tip este cunoscut din cultura Wietenberg) — fig. 1/10 —; fragment dintr-un alt vas, executat din pastă fină, de culoare neagră, decorat cu două benzi paralele, banda nedecorată aflîndu-se sub cea umplută cu linii verticale incizate, pe umăr vasul prezentînd ornamente în formă de triunghiuri hașurate (fig. 1/3); fragmente de vase cu toarte supraînălțate. Dintre uneltele de uz casnic sînt de menționat fusaiolele de lut și uneltele de os — omoplat crestat (fig. 2/3).

Analizarea materialului osteologic aparținînd așezării, recoltat din bordeie, gropi și șanțuri, a stabilit următorul procentaj: 65% bovine *(Bos taurus)*, 30% ecvidee *(Equus caballus)* și 5% porcine *(Sus scrofa)*[2].

Cercetările întreprinse pînă în prezent în așezare au permis stabilirea faptului că bordeiele sînt răsfirate, aflîndu-se la o distanță oarecare unul de altul. Ele au o formă dreptunghiulară și vetre circulare, din pietre. În afara formelor de vase caracteristice culturii Noua, în așezare s-au identificat și forme noi, dintre care unele de aspect hallstattian. Așezarea fiind deranjată de cimitirul prefeudal menționat, nu s-a putut constata stratigrafic o eventuală suprapunere a unei așezări din prima vîrstă a fierului peste cea aparținînd culturii Noua.

Încadrarea cronologică a așezării se poate face numai pe baza materialului ceramic. Omoplatul crestat descoperit aici reprezintă o unealtă de os caracteristică culturii Noua[3]. Judecînd după forma dreptunghiulară a locuințelor, cu vatră circulară din piatră, credem că așezarea de la Peteni poate fi datată într-o perioadă mai tîrzie decît locuirea cunoscută de la Ghidfalău[4]. Această situație pare a fi confirmată de materialul ceramic care, în afara formelor caracteristice, cunoscute deja din așezările culturii Noua, prezintă și unele aspecte și elemente de decor prezente în cultura hallstattiană din sud-estul Transilvaniei[5].

2. ARIUȘD. La capătul nordic al satului Ariușd, pe malul drept al Oltului, se află un promontoriu, pe care s-au găsit urmele unei așezări hallstattiene, suprapuse de cetatea feudală cunoscută sub denumirea de cetatea „Csókás". Așezarea avînd o durată de locuire scurtă, stratul

[1] Rezultatele cercetărilor din anii 1978—1979: Z. Székely și Zs. Székely, Materiale, Oradea, 1979, p. 71 ; idem, Materiale Tulcea, 1980.

[2] Mulțumim colegului Kovács Sándor pentru identificarea materialului osteologic.

[3] Adrian C. Florescu, ArhMold, 2—3, 1963, p. 159.

[4] Z. Székely, Aluta 8—9, 1976—1977, p. 25—36.

[5] Idem, *Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, 1966, Sf. Gheorghe, p. 17—28.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

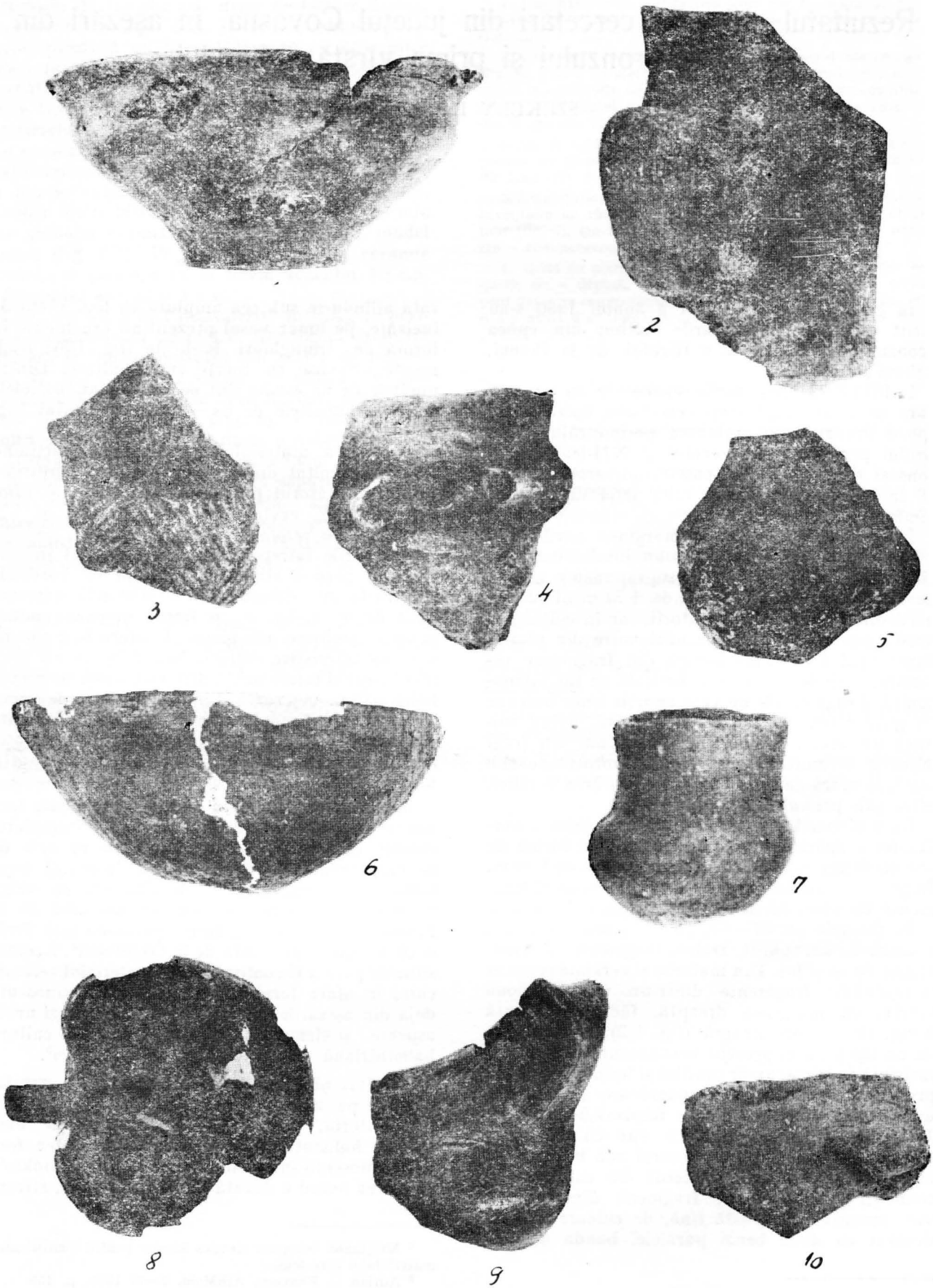

Fig. 1. 1—4, 10 ceramică de la Peteni; 5—9 ceramică de la Cernat: 1 strachină; 2—4 fragmente ceramice; 5 ceașcă cu toartă; 6 cupă conică; 7 vas miniatural; 8 strachină; 9 fragment de ceașcă; 10 fragment de vas.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 2. 1—2, 4—6 Cernat; 3 Peteni: 1 strachină; 2 fragment de vas; 3 omoplat crestat; 4 ceașcă; 5 topor de fier bipen; 6 vas hallstattian.

Fig. 3. 1. Cernat; 2—4 Ariușd: 1 fibulă de fier; 2 fibulă de bronz; 3 vîrf de săgeată de fier; 4 cuțit de fier.

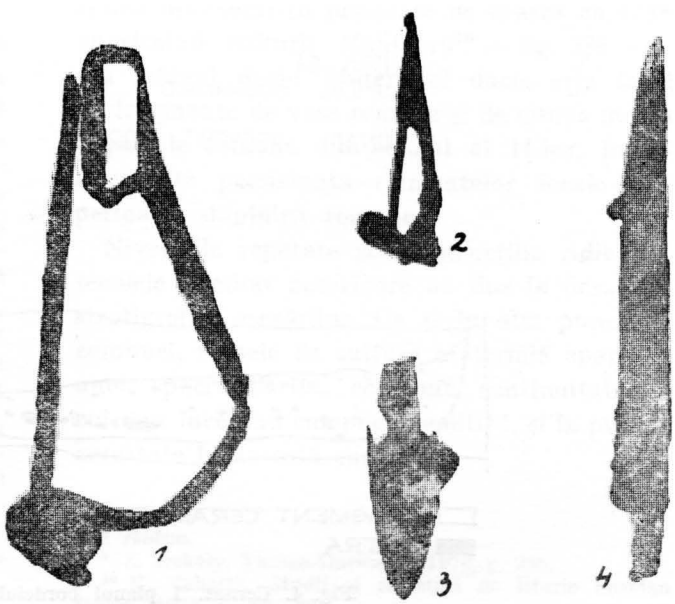

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

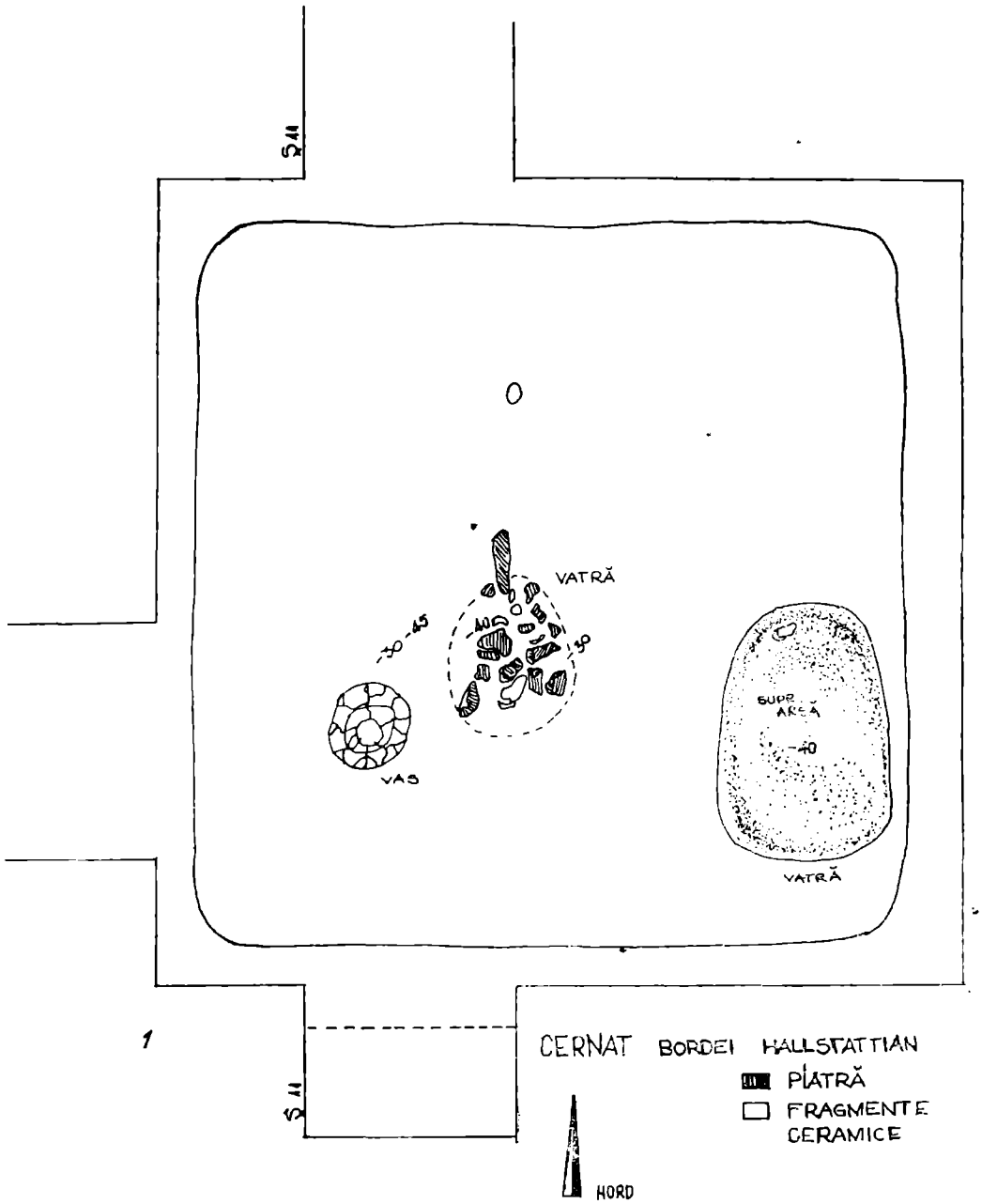

ŞANŢUL 21
PROFILUL SUD-NORD

CERNAT „HEGYES" BORDEI

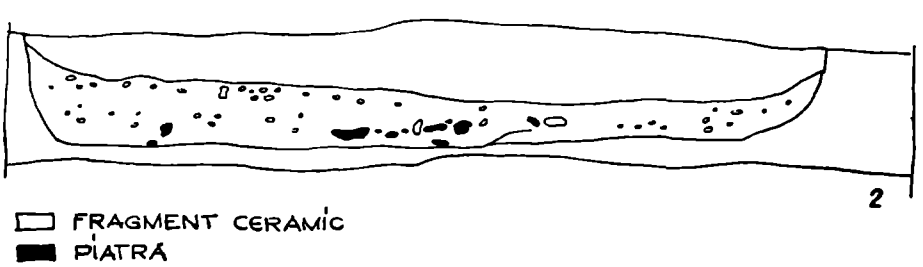

Fig. 4. Cernat. 1 planul bordeiului; 2 profilul bordeiului.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

de cultură hallstattian, păstrat numai la capătul nordic al promontoriului, are grosimea de numai 10—15 cm. Acestui inconvenient i se adaugă faptul că așezarea a fost deranjată de cetatea feudală. Materialul arheologic, sporadic, constă din fragmente de vase mari, decorate cu caneluri late și înguste, cu gît cilindric, cu pîntec bombat și fund îngust. Aspectul materialului ceramic permite încadrarea așezării în Hallstatt B, faza Reci[6].

La capătul sudic al promontoriului a fost descoperit un mormînt de incinerație de epocă romană, cu următorul inventar: o fibulă de bronz (fig. 3/2); un vîrf de săgeată (fig. 3/3) și un cuțit din fier (fig. 3/4).

3. CERNAT. La capătul nordic al comunei, pe un bot de deal, a fost descoperită o așezare dacică ce suprapune o locuire hallstattiană. Cercetările efectuate în perioada anilor 1961—1963 de Muzeul din Sf. Gheorghe au dus la descoperirea unui depozit de unelte și podoabe din bronz și fier.

În primăvara anului 1980, într-o viroagă, a mai apărut un topor bipen hallstattian, din fier[7]. În jurul locului unde a fost găsit toporul s-au făcut cîteva sondaje. Astfel, a fost executat un șanț lung de 21 m, paralel cu șanțul nr. 18, pornind din caseta șanțului nr. 17 din campania de săpături a anului 1963. La capătul nordic al acestui șanț, la o adîncime de 0,40 m, au fost descoperite resturile unui bordei, deranjat, cu vatra făcută din lespezi de piatră (fig. 4). Dintre fragmentele de vase descoperite menționăm un fragment dintr-o ceașcă cu toartă (fig. 1/5) și altul dintr-o strachină cu buza dreaptă și corpul decorat cu caneluri late, verticale (formă încă neîntîlnită în materialul ceramic al așezărilor hallstattiene cercetate în această regiune) — fig. 2/1. Tot în jurul vetrei au mai apărut: un fragment dintr-o lingură de turnat metalul; o bucată de fier (material brut); un fragment dintr-o valvă de tipar, din piatră, în care s-au păstrat resturi de zgură de fier; și un vas miniatural (fig. 1/7).

Perpendicular pe șanțul nr. 11 — săpat în anul 1963 — a fost executat un alt șanț (S nr. 21), în care, la adîncimea de 0,30 m, a apărut un bordei hallstattian, de formă patrată (3,30×3,30 m), cu vatra, din lespezi de piatră, în mijlocul bordeiului. Vatra era deranjată de fierul plugului. Lîngă vatră, cu gura în sus, se afla un vas mare, cu gît cilindric, partea inferioară înaltă și tronconică, cu fundul foarte mic și marginea lipsă (fig. 2/6). Vasul era executat dintr-o pastă fină, de culoare neagră, și prezenta pe umăr un decor realizat din caneluri late, în ghirlandă, și un buton cu vîrf ascuțit. În jurul vetrei s-au mai descoperit fragmente ceramice de diferite tipuri (fig. 2/2), în majoritate — din vase sac, cu butoni plați. A mai apărut o strachină ,cu umbo pe fund și o toartă în bandă (fig. 1/8), iar în partea nordică a bordeiului o cupă conică de lut.

Peste bordeiul hallstattian au ieșit la iveală resturile unei locuințe dacice ale cărei dimensiuni nu au putut fi stabilite. Această suprapunere a putut fi evidențiată datorită descoperirii în zona estică a bordeiului hallstattian a unei vetre, făcută din pămînt , arsă la roșu, lîngă care a apărut o fibulă de fier cu resort spiralic (fig. 3/1) și fragmente de vase dacice.

Toporul bipen, descoperit întîmplător în 1980, are dimensiunile deosebite față de cel cuprins în depozitul ieșit la lumină în anul 1963[8]: L= 15,7 cm; l=3,5—5,6 cm; grosime=0,4—2 cm — fig. 2/5 —. Se presupune deci că aceste două piese au fost turnate în tipare diferite. Acest fapt, adăugat noilor descoperiri (toporul bipen de fier, fragmentele de valvă de tipar, lingura de turnat, materialul brut de fier), confirmă ipoteza formulată cu ocazia săpăturilor executate în această așezare în 1963, conform căreia, pe acest loc a existat un centru de prelucrare a minereului de fier.

Fibula dacică descoperită în acest an se poate data în secolul al II-lea î.e.n., cu ajutorul a două monede de argint, imitații locale după drahma lui Alexandru Macedon (Forrer. 339, Dess. 534), apărute în cursul săpăturilor din anul 1963[9].

Pe locul numit „Movila bisericii", în centrul comunei Cernat, cu ocazia unor lucrări edilitare, au apărut fragmente ceramice aparținînd unor epoci diferite. Din această zonă mai provin și o serie de piese, intrate în colecția muzeului, dintre care menționăm o ceașcă cu două toarte aparținînd culturii Monteoru (fig. 2/4). Șanțul de verificare (lung de 30 m), executat în spatele blocurilor, pe un teren nederanjat, a evidențiat într-un strat de culoare galbenă urme de locuire (fragmente ceramice) neolitice (cultura Criș), din epoca bronzului (o jumătate de ceașcă cu toartă aparținînd culturii Monteoru[10] — fig. 1/9 —) și din laténul dacic. Materialul dacic este însoțit de fragmente de vase romane și de cîteva monede imperiale romane din secolul al II-lea, fapt ce dovedește persistența elementelor locale și în perioada stăpînirii romane.

Nivelările repetate și construcțiile ridicate în secolele imediat anterioare au dus la deranjarea stratigrafiei așezărilor. Ca și în alte puncte ale comunei, urmele de cultură materială aparținînd unor epoci diferite, confirmă continuitatea locuirilor, începînd cu epoca neolitică, și în punctele cercetate în această campanie.

[6] M. Roska, A székelyföld öskora, Emlékkönyv, Sf. Gheorghe, 1929, p. 304.

[7] Z. Székely, Dacia, N.S., 10, 1966, p. 210.

[8] *Ibidem.*

[9] Z. Székely, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 235.

[10] E. Zaharia, Studii și cercetări de istorie buzoiană, Buzău, 1973, p. 17—29.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

RESULTS OF THE LAST RESEARCHES IN COVASNA COUNTY CONCERNING BRONZE AND FIRST IRON AGE SETTLEMENTS

ABSTRACT

The author gives an account of the results of the last researches (1980) in Covasna county, at Peteni, Ariușd and Cernat.

PETENI. A pit-dwelling and two pits with rich archeological material (especially pottery and tools) belonging to a Bronze Age settlement was discovered.

ARIUȘD. Al „Csókas" there are traces of a hallstattian settlement superposed by a medieval fortress. By the aspect and form of the hallstattian pottery discovered here, the first settlement should be dated in Ha B, phase Reci.

CERNAT. As a consequence of the accidental discovery of a double-edged iron axe, some more researches in zoe were made. The results are: a hallstattian pit-dwelling with fireplace, superposed by a Dacian dwelling, in wich there are many iron objects.

EXPLICATION OF THE FIGURES

Fig. 1. 1—4 pottery from Peteni; 5—9 pottery from Cernat: 1 bowl; 2—4 potsherds; 5 cup with handle; 6 cone-shaped cup; miniatural vessel; 8 bowl; 9 cup's fragment; 10 vessel's fragment.

Fig. 2. 1—2, 4—6 Cernat; 3 Peteni: 1 bowl; 2 vessel's fragment; 3 notched omoplate; 4 cup; 5 double-edged iron axe; 6 hallstattian vessel.

Fig. 3. 1 Cernat; 2—4 Ariușd: 1 iron fibulae; 2 bronze fibulae; 3 iron arrow head; 4 iron knife.

Fig. 4. Cernat, 1 plan of the pit-dwelling; 2 profile of the pitdwelling.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile din aşezarea hallstattiană timpurie de la Portăreşti (jud. Dolj)

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA

În anul 1980 au fost continuate săpăturile arheologice în aşezarea hallstattiană timpurie de la Portăreşti, jud. Dolj, fiind cercetat sectorul de sud-vest al acesteia în vederea delimitării incintei, a studierii sistemului de fortificaţie pe această latură şi a descoperirii unor noi complexe de locuire[1]. Au fost deschise, la 31 m şi, respectiv, 52 m sud de S_{IV} /1979, sub un unghi de 45° faţă de axul acesteia, două secţiuni paralele (S_I/1980= 50 × 2 m şi S_{II}/1980 = 15 × 2 m), orientate perpendicular pe valul şi şanţul de apărare. Şi în această zonă a aşezării a fost identificat un singur nivel arheologic, gros de 0,25—0,35 m, care aparţine începutului primei epoci a fierului (fig. 2). El are o consistenţă redusă, urmele de locuire, în strat, fiind sporadice. Materialul arheologic se observă îndeosebi în preajma valului de apărare, unde este concentrat pe nuclee de locuire.

Sistemul de fortificaţie constă, ca şi în sectorul de nord-vest, din valul de pământ şi un singur şanţ de apărare[2]. Valul, care înconjoară circular aşezarea (fig. 1), are lăţimea de 8 m şi se păs-

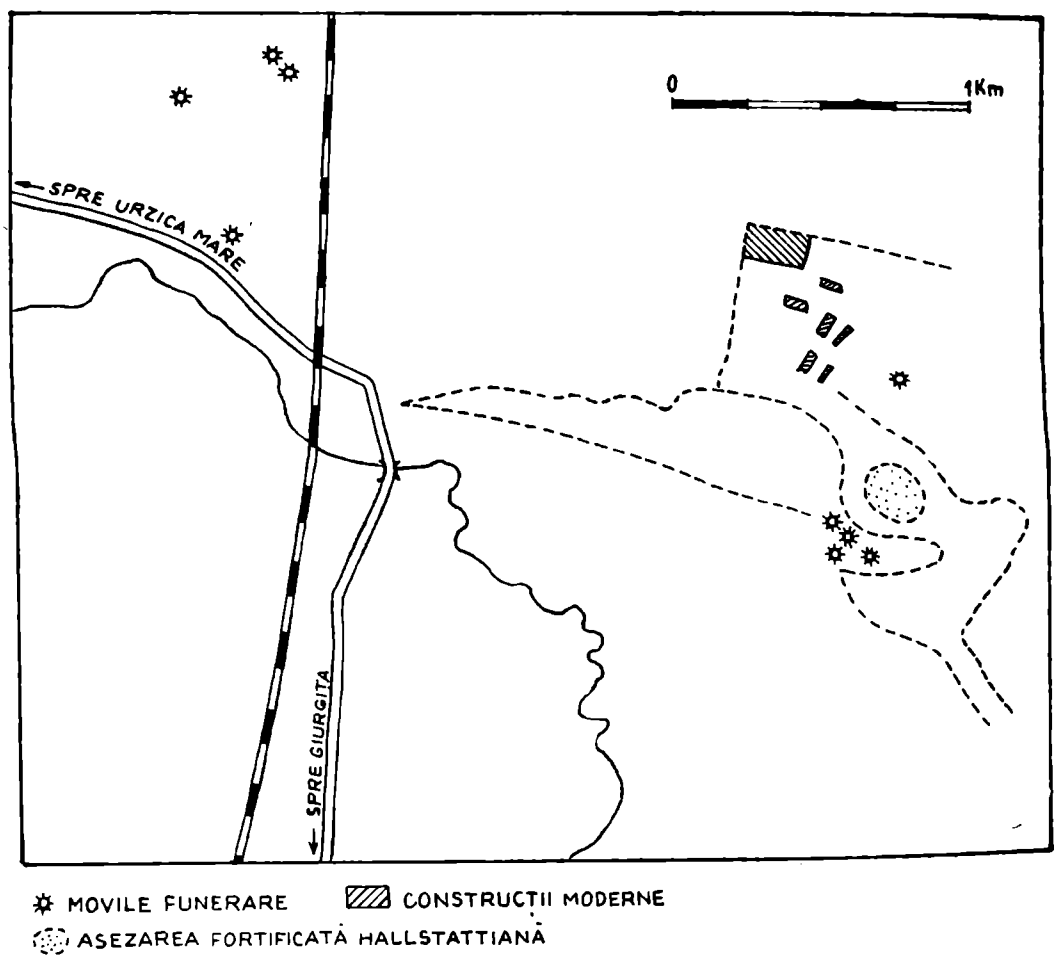

Fig. 1. Portăreşti. Aşezarea hallstattiană fortificată şi necropola tumulară.

[1] Rezultatele primelor cercetări în aşezarea hallstattiană timpurie de la Portăreşti au fost prezentate la cea de a XIV-a sesiune anuală de rapoarte, Tulcea, 1980 (C. Tătulea, *Raport asupra săpăturilor din aşezarea hallstattiană de la Portăreşti jud. Dolj*).

[2] Pe latura de est şi sud-est se observă existenţa a două şanţuri de apărare, necercetate pînă în prezent.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

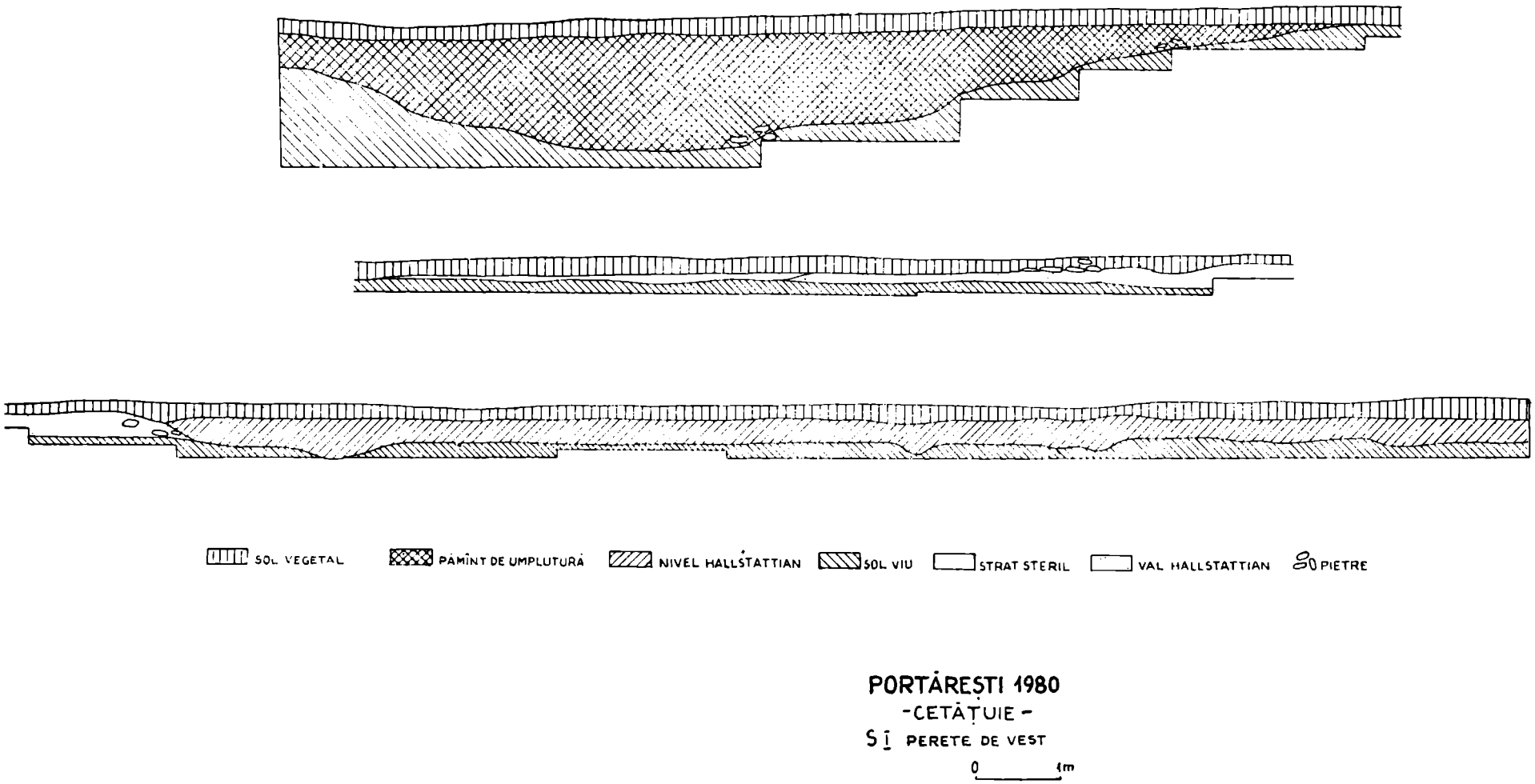

Fig. 2.Portărești. Profilul secțiunii I, partea vestică.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

trează numai pe o înălțime de 0,25—0,40 m, fiind aplatizat ca urmare a lucrărilor agricole. În mijlocul valului se găsește nucleul de piatră calcaroasă, distrus în bună parte de arături. Pe latura de nord-vest nucleul avea o grosime de circa 7 m și consta din două centuri paralele. Aceeași structură pare să o fi avut și în această zonă, unde se păstrează doar centura interioară, în timp ce șirul de lespezi dinspre exterior este în cea mai mare parte rupt (fig. 3).

zintă sub forma unor îngrămădiri de chirpici, piatră, fragmente ceramice și oase de animale (ovine și porcine), care acoperă fiecare o suprafață de 5—6 m². Podelele locuințelor erau, se pare, amenajate din pămînt bătut, împănate cu pietre de mici dimensiuni pentru a nu fi rupte de apa care se scurgea de pe val; pereții erau lucrați din nuiele lipite cu lut. În aceste locuințe nu au fost descoperite urme de vatră[3].

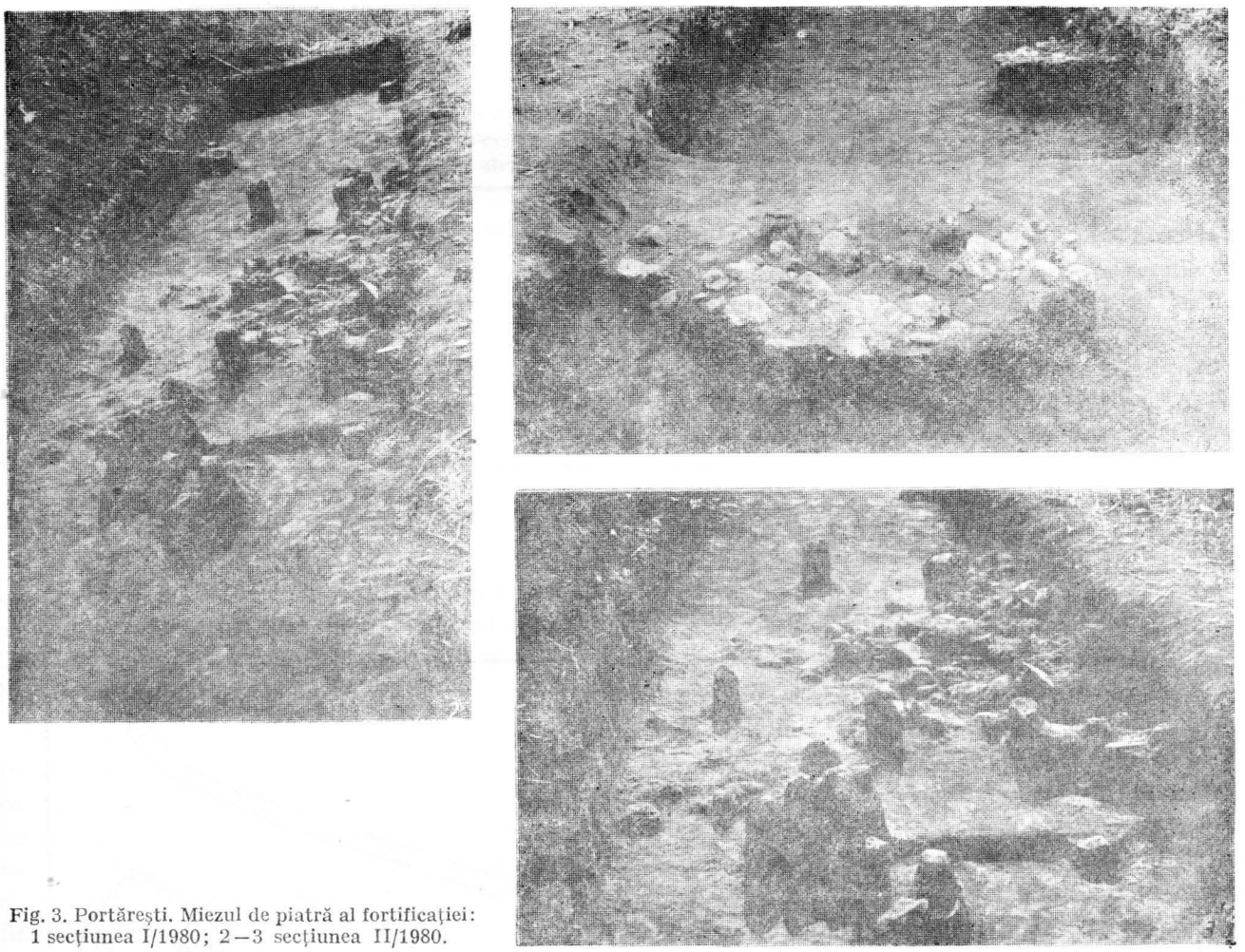

Fig. 3. Portărești. Miezul de piatră al fortificației: 1 secțiunea I/1980; 2—3 secțiunea II/1980.

Rîndurile de pietre sînt așezate pe un strat de pămînt, bine tasat, gros de circa 0,10 m. Între ele se află umplutura valului, din pămînt bătut. Centura interioară de piatră se găsește la marginea valului, probabil pentru a împiedica surparea acestuia.

În fața valului se întindea berma lată de aproximativ 5 m, urmată de șanțul larg de 13 m și adînc de 1,55 m față de nivelul de călcare actual (fig. 2). Șanțul are formă de pîlnie și este săpat în trepte largi. La baza primei trepte se găsește un strat de sfărîmături de piatră care formează un prag lat de 0,30—0,40 m, astfel așezat încît să împiedice alunecarea pămîntului.

În spatele valului, în imediata apropiere a acestuia, au fost descoperite urmele a două locuințe de suprafață de tipul colibelor. Ele se pre-

Materialul arheologic recoltat constă din unelte de silex și, mai ales, ceramică. Piesele de silex reprezintă fragmente de lame de mari dimensiuni, caracteristice hallstattului timpuriu (fig. 4/1—4)[4]. Ceramica, în exclusivitate fragmentară, poate fi împărțită în două categorii: grosieră și fină.

Ceramica grosieră este lucrată din pastă poroasă, cu cioburi pisate și nisip cu granulație mare în compoziție. Este insuficient pătrunsă de foc, pereții vaselor avînd miezul negru sau cenușiu.

[3] O vatră exterioară a fost descoperită în apropierea locuinței dezvelite în campania precedentă, în sectorul de nord-vest al așezării.

[4] Al Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 81—82.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

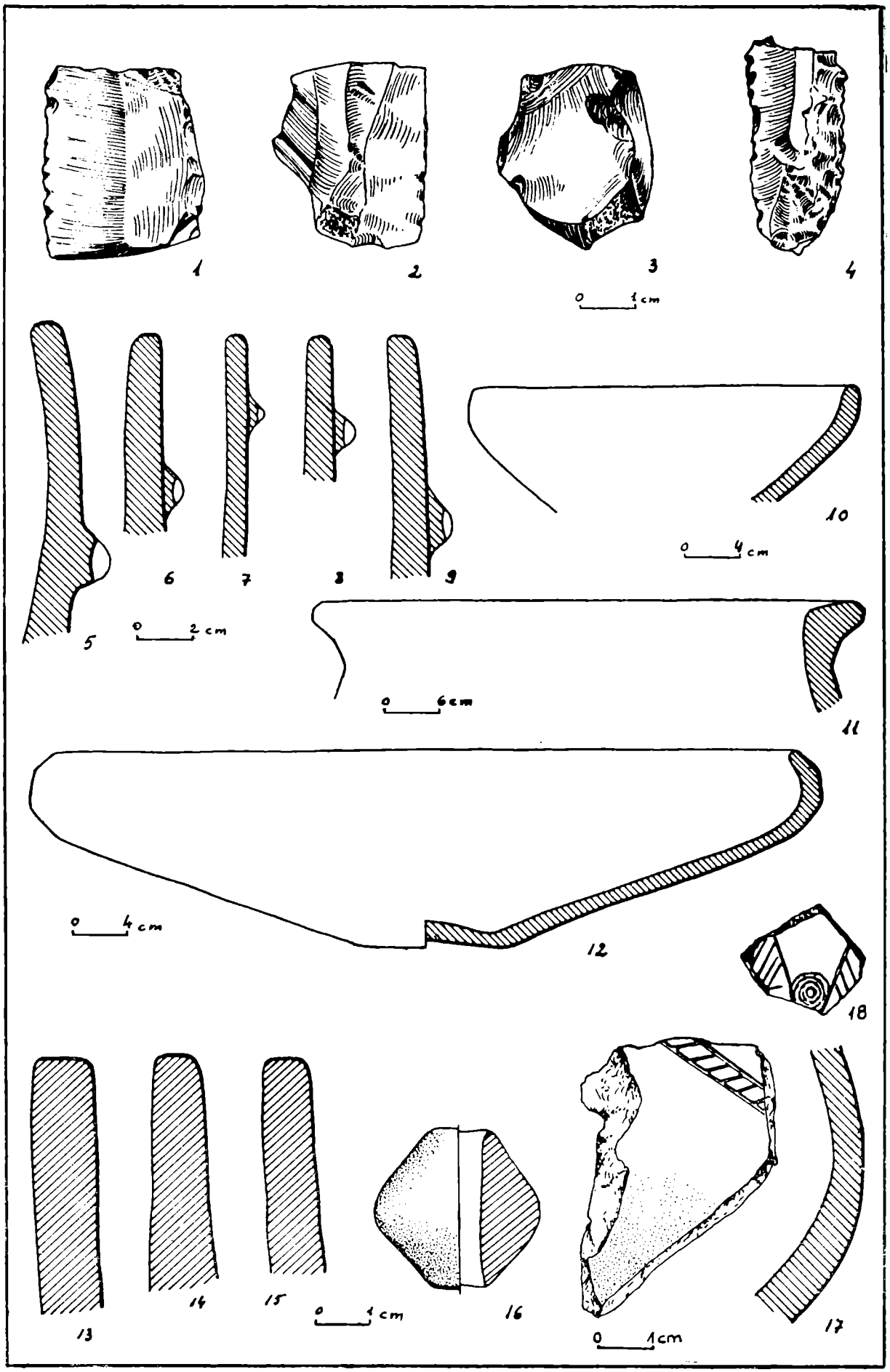

Fig. 4. Portăreşti. Unelte şi ceramică din aşezarea hallstattiană.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Deosebim o variantă nefinisată și o alta cu suprafața exterioară acoperită cu un slip negru, lustruit.

Forma cea mai des întîlnită o reprezintă vasul „borcan", lucrat din pastă roșie-cărămizie, cu fundul plat, pereții drepți sau ușor curbați și buza dreaptă, ușor rotunjită (fig. 4/5—9). Decorul constă din brîie alveolate sau, mai rar, crestate și butoni conici aplatizați. Brîul alveolat este înlocuit uneori cu simpla alveolare a buzei.

Din aceeași categorie ceramică mai amintim: fragmentele de vase cu aripi-suport, ornamentate în aceeași manieră, fragmentele de vase de provizii cu pereții groși de 0,03—0,04 m, ce aveau corpul bombat și buza lată, fațetată, răsfrîntă ușor oblic spre exterior (fig. 4/11), precum și torțile masive, lucrate din bandă lată, ale unor căni.

Ceramica grosieră cu suprafața exterioară acoperită cu firnis negru, lustruit, este reprezentată de fragmente de urne cu corp bitronconic, puțin bombat, gît înalt și marginile arcuite sau răsfrînte oblic în afară, ornamentate în zona mijlocie cu caneluri late, oblice și, foarte rar, cu caneluri „în ghirlande". Tot aici trebuie amintite și numeroasele buze de vase cu pereții drepți (fig. 4/13—15). Menționăm și de această dată faptul că majoritatea fragmentelor ceramice din această categorie au suprafața interioară de culoare cenușie-albicioasă sau brună. Foarte rar apar fragmente de vase ce au suprafața interioară de culoare roșie-cărămizie, manieră specifică hallstattului timpuriu transilvănean.

Ceramica fină, de culoare neagră sau, rar, cărămizie, este lucrată din pastă bine frămîntată, cu cioburi pisate în compoziție. Este, credem, insuficient arsă, întrucît în condiții de umiditate excesivă devine sfărîmicioasă. Atît la interior, cît și la exterior pereții vaselor sînt acoperiți cu un firnis lustruit.

Repertoriul formelor este mai sărac. Amintim totuși fragmentele de strachini cu marginea îndoită spre interior, avînd suprafața exterioară a acesteia ornamentată cu caneluri-fațete late, orizontale sau oblice (fig. 4/12), fragmentele de căni tronconice, cu o singură toartă supraînălțată, fragmentele de castroane cu corpul tronconic, adînc, cu pereții arcuiți și marginea tăiată drept sau ușor subțiată și rotunjită (fig. 4/10), precum și ceștile cu două torți supraînălțate, a căror formă derivă din forma pătrată a corpului ceștilor de la sfîrșitul epocii bronzului[5], recipiente ornamentate cu caneluri fine, superficiale, dispuse oblic sau vertical pe jumătatea superioară a corpului. Acestei categorii ceramice îi aparțin, de asemenea, și două mici fragmente ceramice ornamentate prin incizie cu benzi hașurate și cerculețe concentrice (fig. 4/17—18)[6].

Caracteristica principală a ceramicii descoperite la Portărești constă în aceea că, în privința pastei, formelor și ornamenticii, foarte clar hallstattiene, se observă păstrarea unor tradiții de la sfîrșitul epocii bronzului, elementele de împrumut din hallstattul timpuriu transilvănean și bănățean fiind sporadice. Tehnica arderii vaselor la roșu în interior și negru la exterior este foarte rar întîlnită, iar din repertoriul ornamental lipsesc proeminențele conice încadrate de caneluri circulare. În schimb, originea majorității formelor și ornamentelor ceramicii de la Portărești o găsim în fondul cultural Verbicioara V. Vasele cu aripi-suport și urnele bitronconice, spre exemplu, apar încă din bronzul mijlociu, în descoperirile Gîrla Mare[7], ca, dealtfel, și ceștile cu două torți supraînălțate și secțiunea orizontală pătrată, care evoluează în bronzul final, unde se întîlnesc în descoperirile de tip „Ișalnița"[8], adeseori ornamentate cu caneluri fine, superficiale, într-o manieră apropiată de cea a ceștilor găsite la Portărești[9].

Descoperirile de la Portărești atestă, prin urmare, existența în centrul Cîmpiei Olteniei a unei locuiri hallstattiene timpurii născute din evoluția fondului local de la sfîrșitul epocii bronzului, locuire care se datează, după părerea noastră, în Hallstatt A, fiind contemporană cu urmele de locuire descoperite la Ostrovul Banului[10], Rîureni[11], precum și în nord-estul Olteniei[12]. Există deci în zona Olteniei un aspect cultural nou, caracteristic perioadei de început a primei epoci a fierului, aspect atestat de un număr sporit de descoperiri și care se cere cercetat și definit, problemă în care sperăm că cercetările viitoare de la Portărești vor aduce o contribuție însemnată.

[5] G. Popilian, *Comunicări. Seria arheologică*, VI, 1968, Craiova; S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, București, 1978, p. 62 și fig. 37/4,5.

[6] Ornamente de tradiție Verbicioara tîrzie. A se vedea S. Morintz, *op. cit.*, p. 69, fig. 40/5. Un decor analog a fost descoperit pe un fragment ceramic descoperit în așezarea Coslogeni tîrzie, contemporană fazei Verbicioara V b, de la Radovanu (*Ibidem*, p. 146, fig. 85/5).

[7] D. Berciu, Eug. Comșa, Materiale, 2, 1956, p. 303 și fig. 38.

[8] S. Morintz, *op. cit.*, p. 62, 70.

[9] *Ibidem*, p. 62 și fig. 37/5; M. Nica, în *Actes du IIe Congrès international de thracologie*, I, București, 1980, p. 92.

[10] S. Morintz, P. Roman, SCIV, 20, 1969, 3, p. 421.

[11] Em. Moscalu, Oltenia. Studii și comunicări, 3, Craiova, 1981, p. 17—23.

[12] Gh. I. Petre, în *Actes du IIe Congrès international de thracologie*, I, p. 137—142.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

LES FOUILLES DANS L'ÉTABLISSEMENT HALLSTATTIEN ANCIEN DE PORTĂREȘTI DÉP. DE DOLJ

RÉSUMÉ

En 1980 ont été continué les fouilles dans l'établissement hallstattien ancien de Portăreşti, dép. de Dolj. A cette occasion on a été cherché le système de fortification, sur la côté du sud-ouest de l'établissement. Le système est composé d'un vallum en terre, large de 8 m, avec le noyau en pierre, et une fossé de protection de 13 m en largeur et 1,55 m en profondeur. Derrière le vallum ont été découverts deux habitations de surface dans lesquelles ont été trouvés quelques outils en silex et un riche matériel céramique.

Le matériel céramique découvert appartiene au premier âge du fer et il est daté en Hallstatt A. En analysant ce matériel, l'auteur suggére l'hypothèse de l'existence dans la plaine d'Olténie d'un aspect culturel caractéristique qui correspondent à la fin de l'âge de bronz et au passage à la première âge du fer.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Portăreşti. L'établissement hallstattien fortifié et la nécropole tumulaire.

Fig. 2. Portăreşti. Profil de la section I, côté d'ouest.

Fig. 3. Portăreşti. Le noyau en pierre de la fortification: 1 la section I/1980; 2—3 la section II/1980.

Fig. 4. Portăreşti. Des outils et de la céramique découvertes dans l'établissement hallstattien.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări în așezarea fortificată din prima vîrstă a fierului de la Teleac (jud. Alba)

VALENTIN VASILIEV, I. AL. ALDEA, H. CIUGUDEAN

Cîteva descoperiri incidentale, precum și cercetările efectuate în anii 1959—1960 (13 secțiuni și casete), au scos la iveală o serie de materiale care au arătat importanța acestei așezări pentru studierea și cunoașterea primei epoci a fierului, mai ales în zona intracarpatică a României. Sprijinită la vest de un braț mort al Mureșului, mărginită la nord și sud de pante prelungi și abrupte, iar la est și nord de un val-parapet artificial impozant, cu șanț în față, dublat pe unele porțiuni de un al doilea val, așezarea fortificată de la Teleac domină și controlează, în aval și amonte, o însemnată parte a văii Mureșului mijlociu.

Sistemul de fortificație și pantele naturale abrupte închid o suprafață de peste 35 ha, suprafață prin care așezarea se înscrie printre cele mai mari obiective de acest fel din prima epocă a fierului de pe teritoriul României. În ceea ce privește stratul de cultură, care pe alocuri, în zona centrală, atinge 3 m grosime, el promite să ofere rezultate importante pentru cunoașterea culturii materiale și a evoluției ei, în limitele cronologice pe care le reprezintă așezarea. Desigur mărimea așezării oferă un cîmp de investigație foarte întins, dar aceasta constituie și un impediment, deoarece este foarte greu de acoperit, prin cercetări exhaustive — și în limitele de timp impuse de contract — toate zonele așezării.

Cercetările efectuate în anii 1978—1980, au fost concentrate în zona de nord-est, care ocupă circa 1/5 din suprafața așezării. Gruparea cercetărilor în această zonă a fost impusă, pînă în prezent, de faptul că porțiunea respectivă este rezervată pentru pășunat, restul suprafeței fiind afectată de culturi agricole.

Săpăturile de pînă acum, considerabile prin numărul secțiunilor și suprafețelor dezvelite, oferă, în stadiul actual, o serie de rezultate notabile în cunoașterea zonei de nord-est a așezării, atît în ceea ce privește sistemul defensiv, cît și al locuirii. În linii generale și cu precauțiunile necesare, concluziile preliminare, cu privire la cultura materială și cronologie, se pot extinde asupra întregii așezări. Totuși, considerăm că este mai nimerit să ne referim numai la zona investigată, deoarece, dată fiind mărimea așezării, s-ar putea ca cercetările viitoare să indice, pentru o zonă sau alta din cele necercetate încă, un fenomen de extindere sau o fază mai veche.

Deoarece există aspecte insuficient clarificate, nu ne vom lansa în afirmații, înainte de a fi efectuat suficiente cercetări, care să impună concluzii ferme, ci vom expune numai rezultatele de pînă acum.

Cu titlu informativ menționăm că au fost executate 10 secțiuni de diferite lungimi, care însumează 400 metri liniari și 14 casete, care, împreună cu suprafața cercetată prin secțiuni, acoperă circa 850 m^2. Pentru a avea o imagine reală, trebuie să menționăm că în unele secțiuni (cele prin val) s-a atins adîncimea de 3,20 m.

SISTEMUL DEFENSIV DIN ZONA DE NORD-EST

În această zonă sistemul defensiv a fost cercetat prin trei secțiuni magistrale, care au vizat totodată și terasa de nord-est.

Prin secțiunea S_1 (care n-a putut tăia și baza valului — parapet, datorită unei gropi ca a deranjat profund marginea terasei) a fost surprins un nivel de locuire anterior ridicării fortificației. Acest nivel, gros de circa 0,40—0,45 m, începe la adîncimea de 2,05 m, aflîndu-se pe solul virgin. În acest nivel a fost identificată și cercetată o locuință, care se adîncește în solul viu, pînă la 2,25 m, fiind la 12 m de valul-parapet. Important e însă faptul că, deasupra acestui nivel, căpăcuind și locuința amintită, se aflau două straturi de umplutură, de 80 și 60 cm, însumînd deci 1,40 m grosime, prin care a fost supraînălțat botul terasei, pentru ridicarea valului-parapet.

Prin secțiunea nr. 3, de 90 m, trasată la nord de S_1, a fost secționată terasa, valul-parapet și o porțiune de 28 m la exteriorul fortificației. Secțiunea a indicat și aici existența a două faze în ridicarea fortificației, respectiv a valului-parapet, fiecare fază fiind marcată de cîte o lentilă de pămînt ars, compact, de culoare roșie, cu urme de cărbune de lemn. Grosimea lentilei superioare atinge, în dreptul coamei valului-parapet, 90 cm grosime. Cele două lentile de pămînt ars sînt separate de un strat de pămînt galben, steril, ce le delimitează clar, și care în unele porțiuni atinge grosimea de 25 cm.

Intercalarea acestui strat de pămînt galben, steril, între cele două lentile de pămînt roșu, ars, indică, în mod cert, existența a două faze în construcția valului-parapet. Menționăm că în inte-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

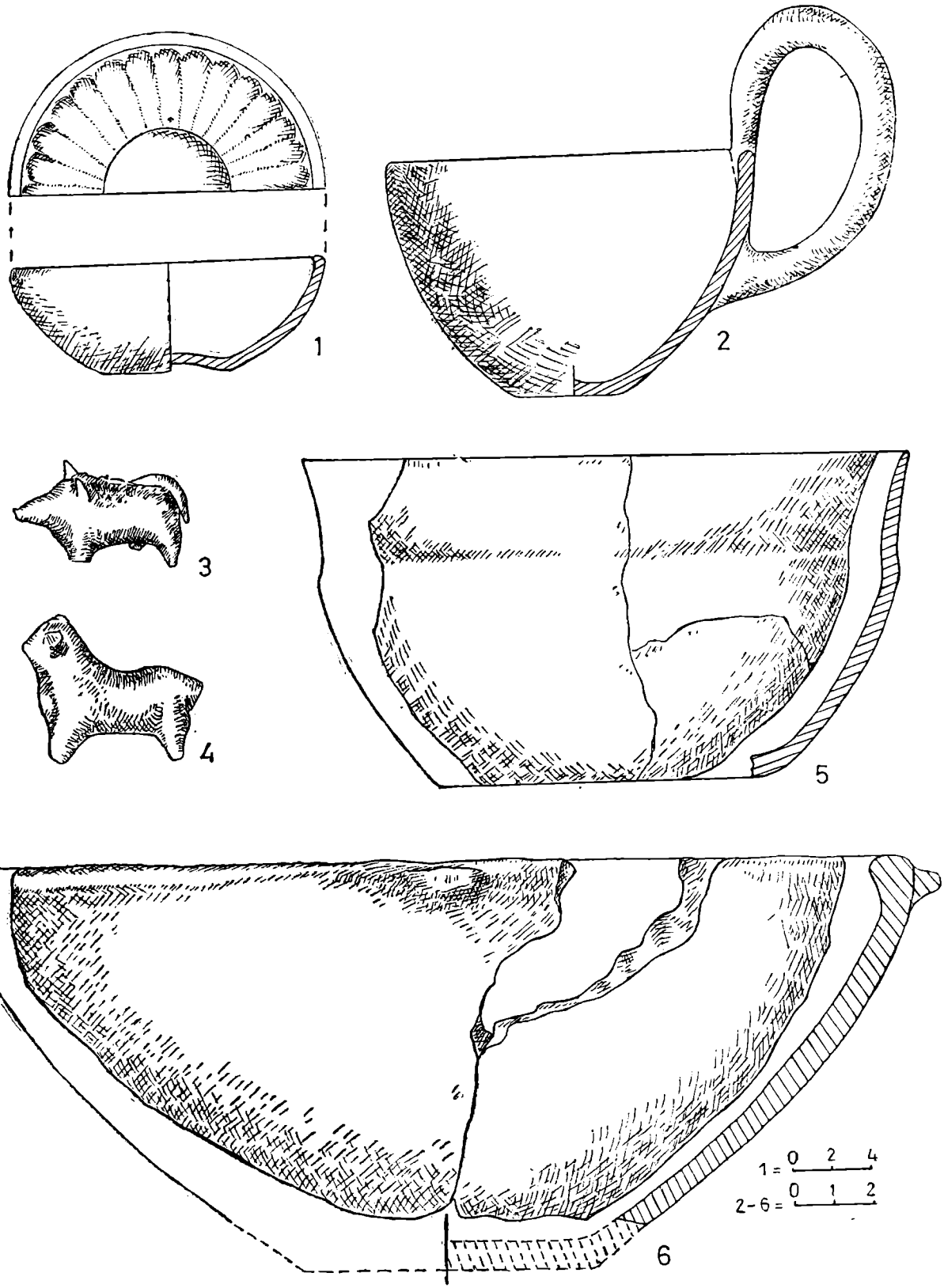

Fig. 1. Teleac. 1 strachină cu caneluri verticale (niveluri I, Ha B_2); 2—6 vase şi figurine zoomorfe (nivelul III, Ha C)

riorul valului-parapet nu s-a aflat o construcţie de bîrne dispuse în casetă. Lipsa acestui sistem constructiv în porţiunea situată de la poarta de est a aşezării, spre colţul de nord-est, precum şi cele două lentile de pămînt ars şi cărbune, delimitate prin stratul de pămînt galben steril, permit următoarea constatare. În prima fază de construcţie, după o uşoară supraînălţare a botului terasei, a fost ridicată o palisadă din lemn şi pămînt. Distrugerea ei, printr-un incendiu, e marcată de

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

prima lentilă de arsură (cea de jos), a cărei grosime maximă nu depășește 25 cm și care se scurge și pe pantă. În faza a doua, odată cu o nouă supraînălțare a botului terasei, se ridică o altă palisadă din lemn și pămînt, distrugerea prin foc a acesteia fiind marcată de a doua lentilă de arsură. Deasupra acestei lentile apare un strat de pămînt cenușos, peste care se află solul vegetal.

La supraînălțarea botului terasei, deci pentru construcția acestui sistem de fortificație, pe care, deocamdată, îl denumim prin termenul de val-parapet, a fost împins pămîntul, bogat în elemente de cultură, din interiorul așezării, precum și pămîntul rezultat din săparea șanțului din fața valului-parapet.

În fața acestui șanț (adică la exterior) a fost sesizată prin secțiune o ușoară ridicătură, al cărei rost nu este încă clarificat. Această ridicătură, care seamănă cu un val foarte aplatizat, ar putea fi interpretată fie ca un al doilea val, de dimensiuni reduse, contemporan cu una din fazele valului-parapet, dar ar putea fi considerat și drept sistemul de fortificație al fazei marcate de bordeiul surprins sub valul-parapet. În acest caz, rostul lui ar fi fost acela de a apăra așezarea înainte de supraînălțarea terasei și construcția impozantului val-parapet. Firește, în legătură cu această ridicătură există și a treia posibilitate, anume ca o parte din pămîntul scos din șanț să fi fost aruncat în fața lui.

Fără să insistăm asupra aspectelor de detaliu, unele, firește, încă insuficient clarificate, putem afirma că cercetarea părții de nord-est a așezării de la Teleac a pus în evidență trei faze. Prima, anterioară valului-parapet, e marcată prin locuința amintită mai sus. Următoarele două, respectiv fazele doi și trei, clare, distincte, delimitate prin stratul de pămînt galben, steril, marchează ridicarea și, respectiv, supraînălțarea valului-parapet, a cărui înălțime, măsurată din icul șanțului, depășește adesea 6 m.

În ceea ce privește aspectele cronologice, pentru a ne putea pronunța hotărît, trebuie să așteptăm rezultatele cercetărilor și din alte zone ale așezării. Menționăm totuși că în mantaua ultimului nivel al valului-parapet (la 1,5 m de icul șanțului) a fost aflat un fragment dintr-o strachină cu motive Basarabi, ce-și află analogii, spre exemplu, chiar în cadrul necropolei cu același nume, fapt ce arată că ultima fază, de supraînălțare a valului-parapet, se plasează în cadrul hallstattului mijlociu, C, adică în secolul al VII-lea î.e.n.

Dacă ultima supraînălțare a valului-parapet se datează cert în secolul VII î.e.n., mai greu sînt deocamdată de eșalonat nivelurile anterioare și pentru acest aspect de cronologie trebuie avută în vedere cronologia de ansamblu a așezării.

În ceea ce privește locuirea, în zona cercetată au fost surprinse 23 de locuințe, din care au fost dezvelite integral 15 precum și cîteva gropi, dintre care unele sînt menajere, iar altele gropi de cult. O groapă de cult, conținînd trei vase și grîu carbonizat, s-a aflat sub locuința nr. 5. Suprafața locuințelor se delimitează după stratul de depunere și răspîndirea inventarului, care constă din ceramică, greutăți de lut, ace de bronz și os, verigi de bronz, fragmente de tipare și un număr însemnat de fragmente de bronz nedeterminabile. Menționăm descoperirea unui topor bipen în locuința nr. 18 și a unui topor plat cu aripioare în locuința nr. 22 (anume în nivelul I al acesteia). Ambele topoare ca și 3 fragmente de cuțite sînt din fier.

Împingerea pămîntului de pe terasă, pentru supraînălțarea botului ei, respectiv construcția valului-parapet, precum și foarte numeroasele galerii de sobol, care au răvășit terenul, îngreunează mult observațiile stratigrafice. Totuși, în stadiul actual rezultă clar 3 niveluri principale de locuire, incluzînd, firește, și nivelul anterior construcției valului-parapet. Deoarece cercetările sînt în curs, iar studiul ceramicii descoperite nu e încheiat, este greu de dat acum o schemă evolutivă de la fază la fază, aceasta și datorită persistenței (sau evoluției lente) a unor categorii. Evoluția este însă clar sesizabilă la unele forme, dacă avem în vedere nivelurile prim și ultim (respectiv I și III).

În acest sens menționăm aici cîteva aspecte. Dacă în locuința din nivelul I, de sub valul-parapet, ceramica este, în proporție covîrșitoare, neagră lustruită cu caneluri, în nivelul superior predomină ceramica cărămizie sau cenușie. Străchinile din locuința primului nivel sînt prevăzute la interior cu caneluri verticale, pînă la fund, pe cînd cele din ultimul nivel sînt fie cu suprafața netedă, fie cu caneluri oblice pe buză. În ultimul nivel apar și străchini invazate simple cu butoni la diametrul maxim, precum și străchinile evazate, dar numărul acestora este redus. Menționăm că străchini evazate nu apar în nivelul inferior.

În ceea ce privesc vasele mari, în primul nivel ele au corpul bombat și sînt prevăzute cu caneluri oblice sau dispuse în ghirlandă. În nivelul superior (locuința 12) apare însă vasul bitronconic, să-i zicem clasic, prevăzut cu butoni sub diametrul maxim și fără caneluri, adică de tipul celor ce sînt caracteristice hallstattului tîrziu. Printre formele caracteristice tuturor nivelelor se află vasul sac, de tipul cunoscut. În fine, menționăm prezența în ultimul nivel și a cîtorva fragmente de vase Basarabi, cu „S"-uri unul întregibil redînd forma unui vas cu două torți, ce are pe corp două benzi din „S"-uri. Prezența sporadică a celor cîteva fragmente de tip Basarabi evoluat, în locuințe ținînd de ultimul nivel de locuire, dar mai ales fragmentul de strachină din nivelul superior al valului-parapet, arată clar că ceramica Basarabi de la Teleac trebuie interpretată ca reprezentînd aici doar un fenomen de influență sau import, deoarece e clar că această așezare își continuă existența și pe parcursul secolului VII î.e.n. Evident, descoperirile de la Teleac pun în discuție caracterul culturii Basarabi în Transilvania, precum și faptul că ea nu a pătruns masiv în zonele de la nord de Mureșul mijlociu, și mai ales acolo unde existau mari așezări hallstattiene, ce-și încep evoluția anterior datării ce se poate atribui descoperirilor sau materia-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

lelor Basarabi în Transilvania. Dealtfel, acest fenomen e clar sesizabil şi în alte aşezări hallstattiene fortificate din Transilvania, şi anume în acelea care-şi continuă existenţa şi pe parcursul hallstattului C.

Avînd în vedere grosimea stratului de cultură şi datarea ultimei faze în hallstattul C, considerăm că locuirea în zona de nord-est a aşezării de la Teleac, adică cea cercetată pînă în prezent se poate considera că începe în hallstattul timpuriu B, mai probabil în hallstattul B_2 (secolul al IX-lea î.e.n.).

RECHERCHES DANS L'ÉTABLISSEMENT FORTIFIÉ DU PREMIÉR ÂGE DU FER DE TELEAC (DÉP. D'ALBA)

RÉSUMÉ

Les recherches effectuées dans l'établissement hallstattien de Teleac ont identifié trois niveaux d'habitation (I—III) et deux phases de construction du rempart, phases qui correspondent chronologiquement aux niveaux d'habitation II et III.

La découverte d' un tesseon Basarabi dans la deuxième phase du remplissage du rempart et de quelques autres tessons de le même culture dans quelques habitations appartenant au troisième niveau de l'établissement montrent que le niveau III de l'établissement, ainsi que la deuxième phase du rempart doivent être datés en Ha C (VIIe siècle av. n.è.). Par consequence, les débuts de l'établissement ne peuvent pas être datés antérieurement au Ha B_2.

En ce qui concerne la céremique, on peut mentioner que celle provenant du premier niveau de l'établissement est, presqu'en totalité, noire lustrée et canélée, tandis que la céramique du troisième niveau est très proche, presque identique, à la céramique du Hallstatt tardif.

Il faut retenir que toutes les pièces importantes en fer (lames à moignons, doubles hâches à douille moulée) ont été trouvées dans le dernier niveau (III) de l'établissement, donc elles se datent en Ha C.

L'extinction de l'établissement se date vers la fin du VIIe ou au commencement du VIe siècle av. n.è., et doit être corrélée avec la pénétration des Scythes en Transylvanie.

Évidemment, les découvertes de Teleac réouvrent la discussion sur la caractére de la culture Basarabi en Transylvanie, ou elle s'avére a ne pas être de facture locale.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Teleac. 1 écuelle à canélures verticales (niveau I, Ha B_2); 2—6 céramique et figurines zoomorphes (niveau III, Ha C).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Șantierul arheologic Valea Timișului — „Rovina"

MARIAN GUMĂ, CAIUS SĂCĂRIN

Săpăturile arheologice, începute încă din 1976, în stațiunea situată în punctul „Rovină" din hotarul localității Valea Timișului (jud. Caraș-Severin) s-au continuat și în anul 1980[1]. Inițiată ca o intervenție de salvare, cercetarea complexului arheologic de la Valea Timișului a căpătat treptat, datorită situației stratigrafice relevate de săpătură și importanței descoperirilor, caracterul unei cercetări sistematice de durată[2].

Localitatea se află situată la aproximativ 8 km sud de orașul Caransebeș, la est de șoseaua și calea ferată care leagă Băile Herculane de acest oraș. Obiectivul principal al cercetărilor, punctul „Rovină", este localizat la 2 km nord de Valea Timișului și la 1 km nord-est de comuna Buchin.

În cursul săpăturilor au fost evidențiate straturi succesive de cultură, cu complexe de locuire și material arheologic, aparținînd eneoliticului timpuriu (cultura Tiszapolgár), epocii bronzului (un nou grup cultural denumit *Balta Sărată*) și primei epoci a fierului (cultura Basarabi).

Fig. 1. Valea Timișului „Rovină". Locuință hallstattiană.

În prima campanie de săpături a fost secționat și vechiul drum roman care lega Dierna de Tibiscum. Săpăturile au pătruns pînă la stratul steril în toate porțiunile, acesta aflîndu-se la o adîncime cuprinsă între —1,30 și —0,50 m, în funcție de particularitățile terenului și de modul de dispunere a depunerilor celui mai vechi strat de cultură.

În campania din 1980 cercetările au avut drept obiectiv zona sudică a stațiunii. Cu acest prilej au fost executate un număr de trei secțiuni: S_{10} (45 × 2 m), S_{11} (45 × 2 m) și S_{12} (30 × 2 m) — toate orientate pe direcția est-vest, și un număr de șase casete (C_{10}—C_{15}).

S-a putut constata, astfel, că zona săpată reprezintă periferia sudică a așezărilor eneolitice și din epoca bronzului. Așezarea din prima epocă a fierului se continuă însă și aici, dovadă fiind descoperirea în secțiunile menționate a unei locuințe semiîngropate (L_3 Ha), de formă patrulateră cu colțurile rotunjite, a unui bordei de formă ovală (B_4 Ha) și a unei gropi (Gr. 2 Ha), toate aparținînd acestei epoci. În S_{10}, unde a mai fost încă surprins stratul de cultură al așezării din epoca bronzului, s-a putut reverifica existența a două niveluri de locuire în cadrul acestuia.

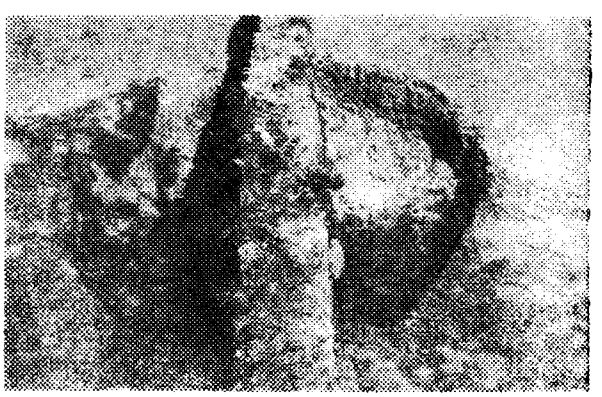

Fig. 2. Valea Timișului „Rovină". Groapă hallstattiană (Gr. 2 Ha).

Materialul arheologic rezultat din cercetarea celor trei straturi de cultură se compune mai cu seamă din vase sau fragmente de vase ceramice, precum și alte cîteva obiecte din lut ars și din metal. În cele ce urmează le vom prezenta pe scurt, în ordinea lor cronologică firească, alături de complexele arheologice corespunzătoare.

1. **Așezarea eneolitică.** Singurul complex aparținînd acestei așezări este un bordei de formă rotundă sau ovală, secționat încă în campania din 1977.

[1] M. Gumă, N. Gumă, Banatica, 4, 1977, p. 45—67.

[2] Cercetările au fost efectuate de următoarele colective: M. Gumă, N. Gumă — 1976, săpătură de salvare; M. Gumă, R. Petrovszky — 1977 — 1978, săpături sistematice; M. Gumă, C. Săcărin — 1980, săpătură sistematică.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Ceramica scoasă la iveală din stratul de cultură și din complexul de locuire aparținînd așezării eneolitice timpurii este reprezentată de străchini tronconice, boluri, vase piriforme și cupe cu picior înalt perforat. Toate aceste forme sînt bine cunoscute în cadrul culturii Tiszapolgár. Decorul se limitează la proeminențele-cioc perforate sau semiperforate, și la alveole rotunde imprimate în pasta încă moale a vasului. Predomină ceramica din categoriile *semifină* și *uzuală*, fără a lipsi însă specia ceramicii *fine*, cu slip.

Toate observațiile și analogiile stabilite pînă acum ne-au determinat să încadrăm așezarea eneolitică din punctul „Rovină" în primele faze ale culturii Tiszapolgár, dovezile pentru o evoluție mai tîrzie fiind pînă în prezent inexistente[3].

2. **Așezarea din epoca bronzului.** Dintre complexele de locuire aparținînd acestei așezări au fost cercetate: un bordei, o mare locuință patrulateră și două gropi. În cadrul stratului de cultură din această perioadă au putut fi sesizate două niveluri.

Stratul de cultură din epoca bronzului, dar mai ales complexele de locuire cercetate, au dat la iveală o mare cantitate de ceramică și cîteva alte obiecte din lut ars (fusaiole, rotițe de la care miniaturale și un fragment de la un topor dublu, miniatură din lut ars).

Ceramica grosieră se compune, aproape în totalitate, din exemplare de vase-borcan, decorate cu striuri, briuri crestate sau alveolate, proeminențe ceramice, incizii sau șiruri de mici alveole imprimate. Predomină culoarea brună sau diversele nuanțe ale acesteia.

Ceramica fină și *semifină* este realizată dintr-o pastă de culoare cărămizie, gălbuie și brună, dar mai cu seamă brun-neagră sau neagră. În majoritatea cazurilor vasele au pereții acoperiți cu un slip sau, oricum, bine neteziți. Formele cele mai frecvente sînt cănițele cu toarte ușor supraînălțate, vasele piriforme și străchinile cu tortiță tubulară pe umăr. Decorul este realizat cu ajutorul inciziilor, canelurilor, a șirurilor de puncte imprimate sau a împunsăturilor succesive. De remarcat și apariția, numai în nivelul inferior, a decorului „textil" cu bune analogii în nivelele 0—I ale așezării de la Tószeg (Ungaria).

Pe baza materialului arheologic, nivelul inferior al așezării se poate data în bronzul mijlociu (Reinecke B.B), în timp ce nivelul superior aparține deja bronzului tîrziu (Reineke B.C) așa cum ne-o indică prezența unui import ceramic cu decor încrustat cu alb de tip Girla Mare, precum și existența miniaturii de topor dublu din lut ars, care-și găsește singurele analogii în același mediu cultural.

Caracteristicile de ansamblu ale materialului descoperit fac ca așezarea de epoca bronzului din acest punct să reprezinte una dintre cele mai tipice stațiuni ale grupului cultural de tip Balta Sărată, recent definit pe teritoriul Banatului[4].

3. **Așezarea din prima epocă a fierului.** În stratul de cultură al acesteia au fost descoperite cele mai multe complexe de locuire din întreaga stațiune: o locuință de suprafață, două locuințe semiîngropate, patru bordeie și două gropi.

Alături de o brățară din bronz și un cuțitaș din fier cu limbă la mîner, această așezare a dat la iveală o mare cantitate de ceramică tipică pentru cultura Basarabi, din hallstattul mijlociu.

Ceramica uzuală este în general de culoare brună, brun-cărămizie sau brun-neagră, și aparține aproape exclusiv tipului de vas-borcan cu gîtul ușor evazat și decor realizat din brîuri în relief, crestate sau alveolate. *Ceramica fină* și *semifină* este, în marea sa majoritate, de culoare neagră cu pereții lustruiți. Decorul este realizat cu ajutorul canelurilor, imprimărilor și inciziilor. Motivele ornamentale specifice (să amintim aici numai șirurile de „S-"uri imprimate sau „crucea malteză" incizată), precum și existența încrustației cu substanță albă sînt, fără nici un dubiu, specifice fazei clasice a culturii Basarabi. Aceeași afirmație poate fi făcută și în privința formelor de vase, respectiv ceștile scunde cu toarta puternic supraînălțată, vasele cu corp globular și gît cilindric, străchinile cu buza invazată sau evazată, toate întîlnite frecvent în cadrul manifestărilor specifice acestei culturi nord-tracice.

Importanța cercetărilor efectuate în stațiunea de la Valea Timișului — „Rovină" derivă atît din existența în același punct a mai multor așezări străvechi suprapuse, cît și din elementele noi aduse de materialele descoperite în fiecare așezare în parte. Bogatul material arheologic descoperit în acest punct a întregit patrimoniul muzeal al județului Caraș-Severin cu piese de mare valoare științifică și expozițională[5], acoperind secțiuni mai slab reprezentate pînă în prezent din evoluția istorică a societății omenești în sud-vestul României.

VALEA TIMIȘULUI „ROVINĂ" ARCHEOLOGICAL SITE

ABSTRACT

During the archeological research undertaken at the point „Rovină" in Valea Timișului (Caraș-Severin) a succession of cultures with complexes of habitation and archeological materials from the young eneolithic (Tiszapolgár culture), Bronze Age (a new cultural group named Balta Sărată) and First Iron Age (Basarabi culture) was pointed out.

EXPLICATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Valea Timișului „Rovină". Hallstattian dwelling.
Fig. 2. Valea Timișului „Rovină". Hallstattian pit (Gr. 2 Ha).

[3] Pentru alte detalii: M. Gumă, R. Petrovszky, Tibiscus, 5, 1978, p. 103—114.

[4] R. Petrovszky, M. Gumă, Studii și comunicări — Caransebeș, 1979, p. 53—110.

[5] Materialul arheologic prezentat în urma cercetărilor se păstrează, în cea mai mare parte, la Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin din Reșița. O parte mai mică a intrat, însă, și în colecțiile Muzeului județean de etnografie și istorie locală din Caransebeș.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

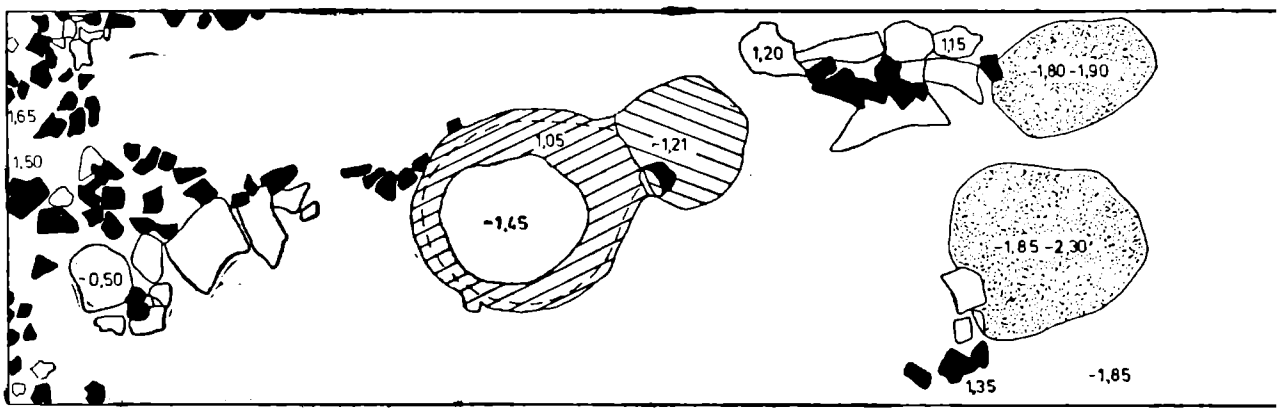

TIGLE OLANE ȘI CĂRĂMIZI

CUPTOR FEUDAL TIMPURIU

VATRĂ

PIETRE

GROAPĂ

ARSURA DE EPOCĂ R

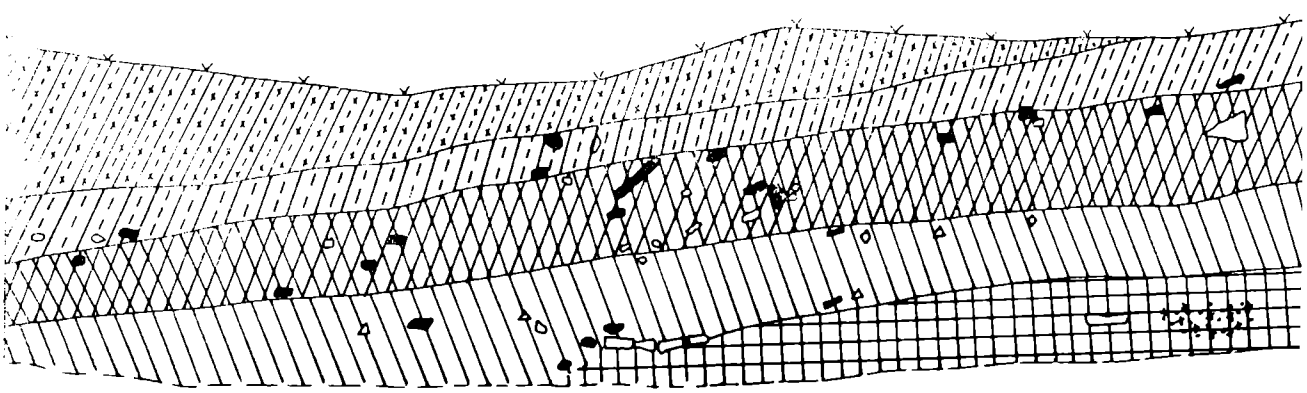

AMENAJARE FUNCIARĂ ACTUALĂ

STRAT VEGETAL NEGRU-CENUȘIU

STRAT CENUȘIU DE EPOCĂ FEUDALĂ TIMPURIE

STRAT CENUȘIU-MARONIU DE EPOCĂ ROMANĂ

STRAT LATÈNE-HALLSTATT

PĂMÎNT STERIL

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

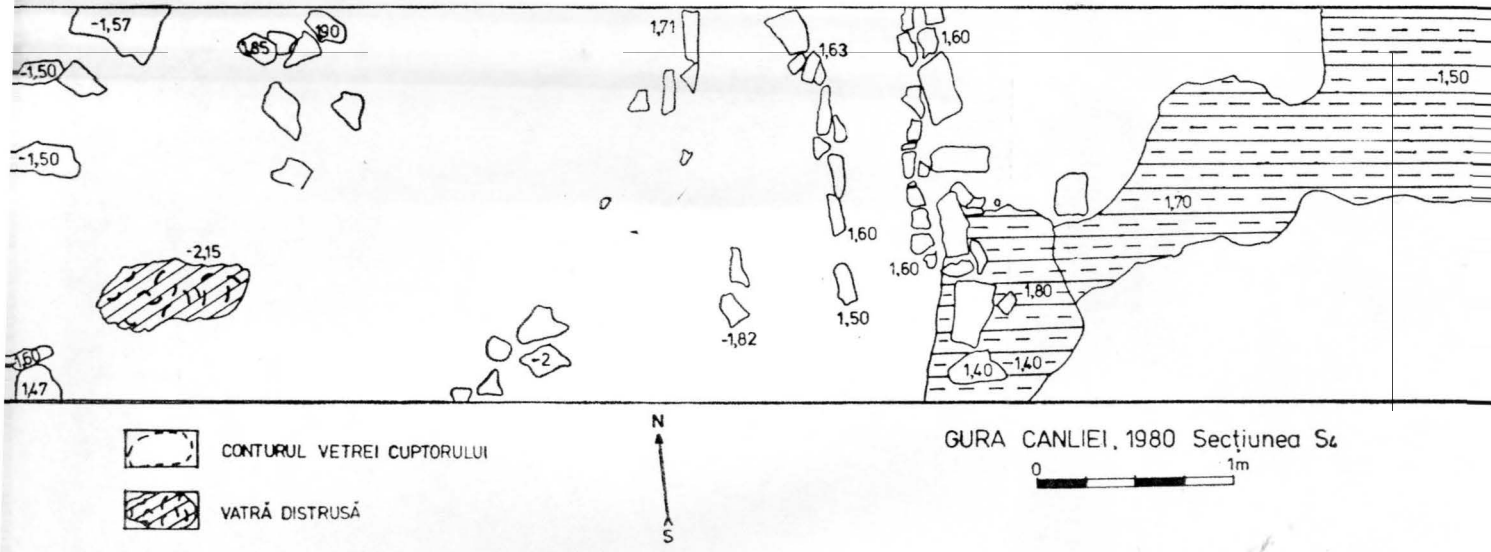

Fig. 1. Gura Canliei. Secțiunea S_4.

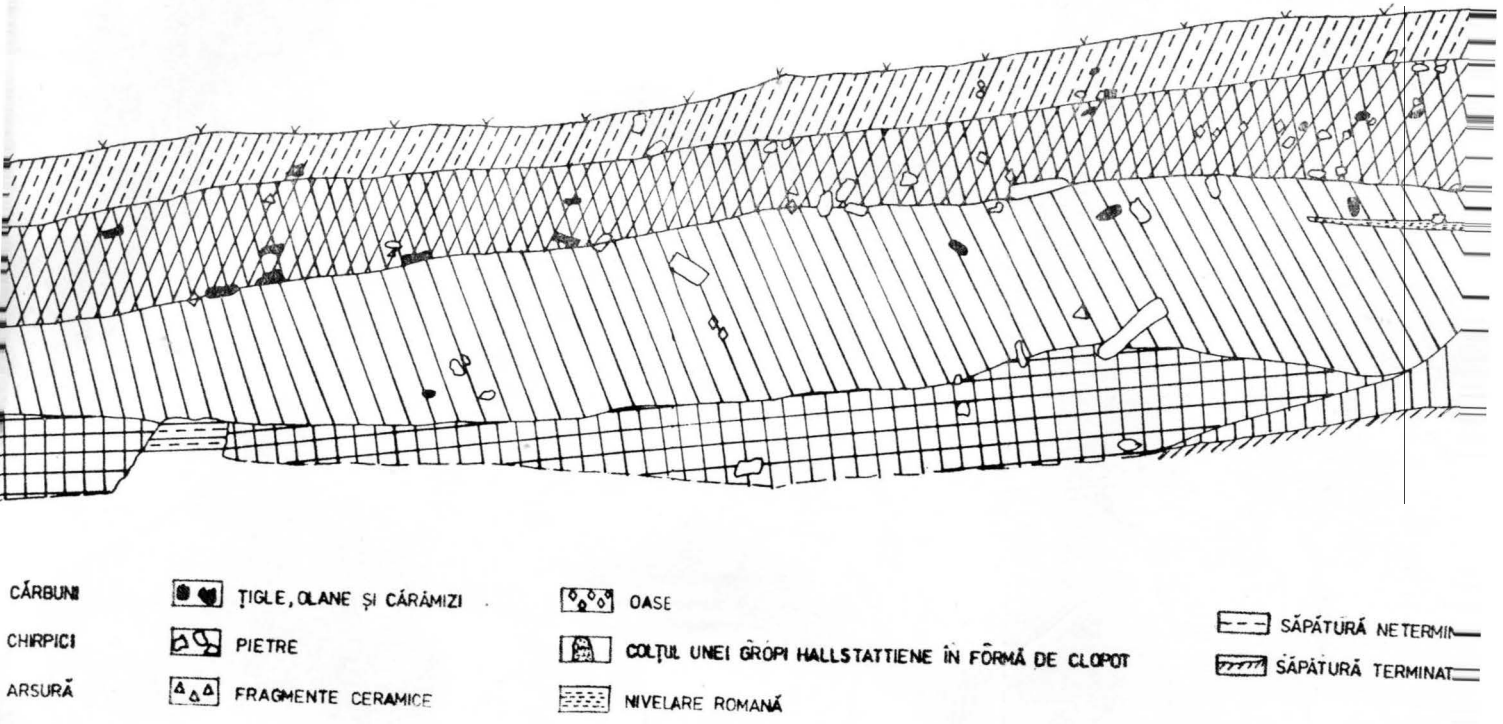

Fig. 2. Gura Canliei. S_4 — profilul malului de SV.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

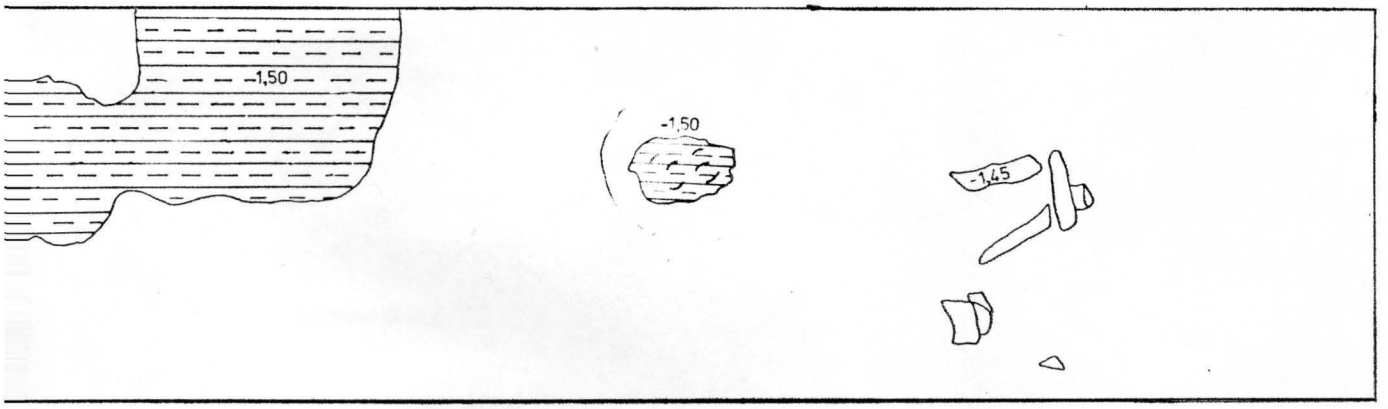

ecțiunea S4
1m

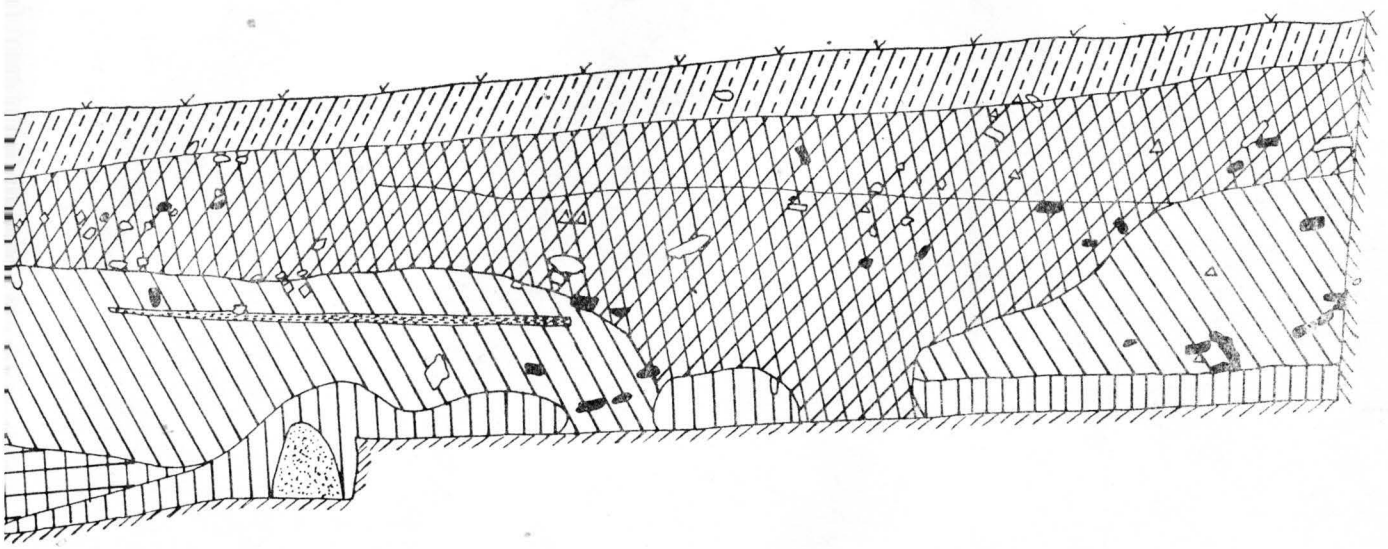

GURA CANLIEI 1980
S4
Profilul malului de S-V

SĂPĂTURĂ NETERMINATĂ
SĂPĂTURĂ TERMINATĂ

0 1m

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice în așezarea hallstattiană de la Gura Canliei (jud. Constanța)

MIHAI IRIMIA

Punctul arheologic Gura Canliei este situat pe malul drept al Dunării, la aproximativ 2,5 km în aval de cunoscuta cetate bizantină de la Păcuiul lui Soare. Această zonă, aflată vizavi de insula Manca (Aurora) este bine cunoscută, deoarece în diferite rînduri mai mulți specialiști[1] au semnalat materiale arheologice recoltate prin cercetări de suprafață. Inundațiile repetate ale Dunării determină surparea permanentă a sectoarelor dinspre fluviu ale micilor promotorii prin care se termină ambii versanți ai „Dealului Uscat" printre care curge gîrla Canliei. Cercetările noastre întreprinse între anii 1974—1976, 1978—1980[2], dar în campanii de scurtă durată, au fost determinate de accentuarea eroziunii așezării antice în ultima perioadă.

Din punct de vedere stratigrafic, cercetările efectuate pînă în prezent au stabilit că sub solul vegetal negru, cenușos, gros de circa 20—30 cm cu puține materiale ceramice — mai ales feudale timpurii — răscolite de mașinile agricole, urmează un strat propriu-zis de locuire, relativ bogat, cenușiu închis, afînat, cu o grosime variind între 30—50 cm. Sub el urmează, în unele zone, un sol cenușiu-gălbui, gros de 20—25 cm, care conține atît materiale feudale-timpurii, cît și romano-bizantine, răscolite din straturile inferioare[3]. În anumite porțiuni acest sol cenușiu poate fi mai distinct și tasat, conținînd foarte puțin material arheologic, separînd clar cele două locuiri; alteori el este mult mai subțire și mai greu de sesizat din cauza culorii și a densității apropiate de nivelele învecinate.

Urmează o locuire continuă romană și romano-bizantină, de culoare cenușie, al cărei strat are o grosime de 40—50 cm. Stratul amintit este relativ bogat, dar aspectul său uniform și absența în sectorul cercetat a unor complexe tipice de locuire, distincte, face deosebit de dificilă determinarea nivelurilor existente. Dacă din punct de vedere stratigrafic nivelurile de locuire romană pot fi delimitate cu multă greutate, în schimb materialul arheologic recoltat permite constatarea existenței așezării romane pentru întreaga perioadă corespunzătoare secolelor II—VI e.n[4]. În stratul arheologic roman apar frecvent și fragmente ceramice hallstattiene ori de epocă Latène, provenite din nivelările mai vechi. Locuirea romană, relativ bogată în unele zone, a deranjat destul de mult straturile anterioare care au fost folosite uneori și pentru amenajări sau nivelări în perimetrul așezării. Sub adîncimea medie de 1,30—1,50 m de la suprafața solului, alteori mai jos, urmează în unele sectoare o nivelare relativ compactă, cu grosimea de 10—15 cm care suprapune nivelurile de locuire mai vechi[5]. Fiind realizată probabil la începutul epocii romane, pentru a se obține o orizontalitate cît de cît corespunzătoare a zonei, care este în pantă, această nivelare este străpunsă de multe gropi romane sau feudale-timpurii.

Constatăm existența la Gura Canliei și a unei locuiri de epocă Latène. Stratul arheologic corespunzător, discontinuu, cu grosimea variind între 15—25 cm, aflat între adîncimile de 1,50—1,65 m sau 1,75 m de la suprafața terenului, cuprinde uneori și multe materiale romane, pătrunse din nivelul superior.

Urmează ultimul strat, hallstattian, gros de 30—40 cm. Dar acesta este afectat cel mai mult de locuirile și gropile de mai tîrziu, care l-au străpuns și deranjat succesiv.

În conformitate cu planul de cercetări am întreprins noi săpături în așezarea antică de la Gura Canliei, efectuîndu-se o nouă secțiune — S_4 — cu dimensiunile de 20×2 m, situată la 7,50 m spre sud de secțiunea S_2, paralelă cu cele efectuate în anii trecuți[6]. În campania din acest an au putut fi cercetate mai ales complexele de locuire feu-

[1] D. Vîlceanu, SCIV, 13, 1962, 1, p. 141—145; P. Diaconu, N. Anghelescu, RevMuz, 5, 1968, 4, p. 349—551; N. Conovici, Crișan Mușețeanu, SCIV, 26, 1975, 4, p. 546—547.

[2] Rezultatele acestor prime campanii sînt prezentate în studiul *Observații preliminare privind așezarea antică de la Gura Canliei*, Pontica, 14, 1981.

[3] Acest sol cenușiu-gălbui, care reprezintă probabil un „strat de nivelare" realizat de locuitorii epocii feudale timpurii pentru amenajarea unor sectoare, a fost surprins foarte clar mai ales în secțiunea S_1. În secțiunea S_4 el nu a mai fost sesizat, deoarece, probabil, zona nu a mai impus o asemenea nivelare.

[4] În anumite sectoare ale secțiunilor cercetate în anii trecuți au putut fi sesizate, totuși, cu greutate, trei niveluri de locuire romană și romano-bizantină.

[5] Surprinsă clar în unele porțiuni ale zonei cercetate în primii ani, ea nu a mai apărut însă în S_4.

[6] Toate secțiunile au orientarea 97°5'—277°5'.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

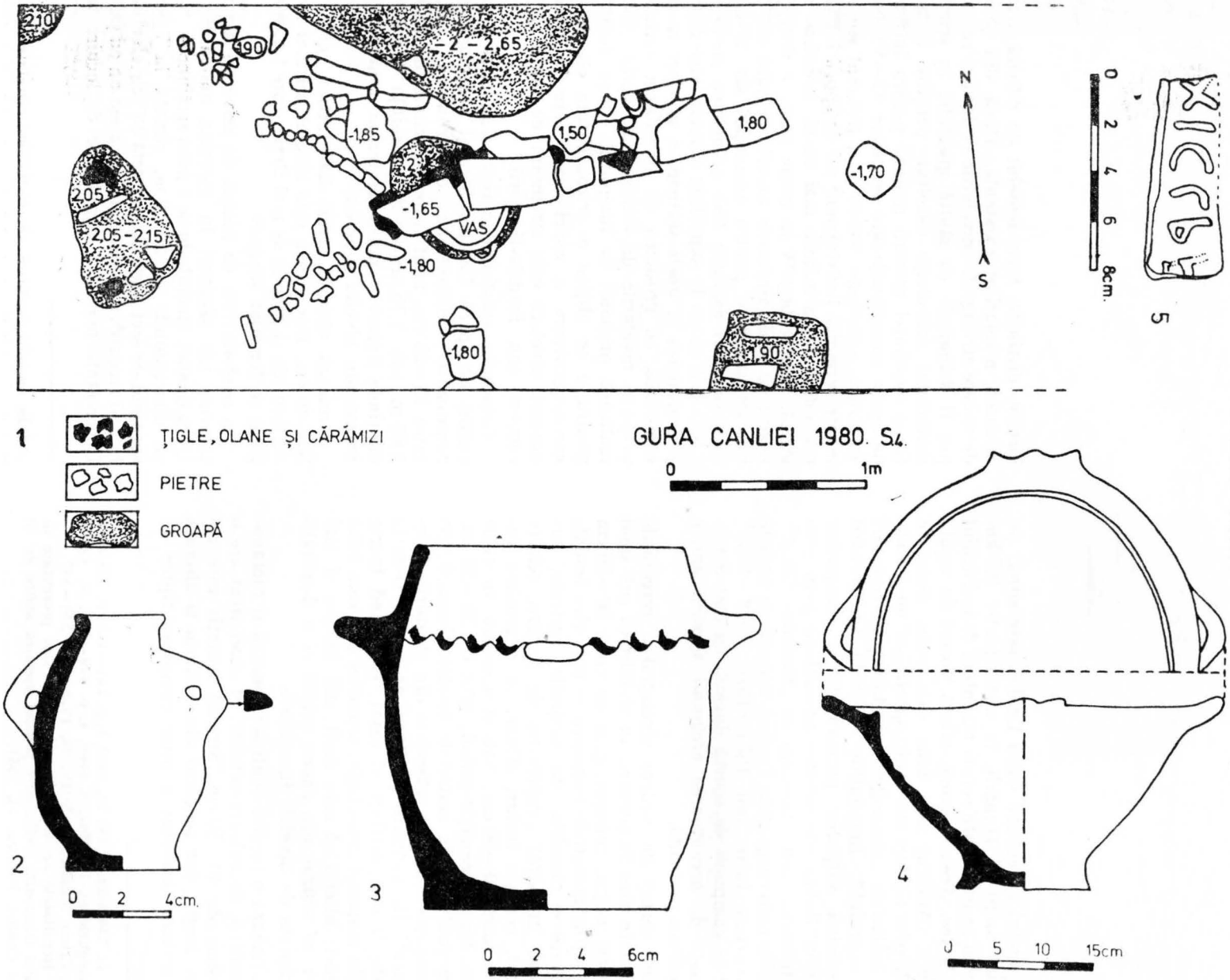

Fig. 3. Gura Canliei. 1 locuință romană de suprafață; 2—3 vase getice; 4 lekane.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

dale timpurii și romane; au fost cercetate parțial și straturile arheologice corespunzătoare epocilor Latène și Hallstatt.

EPOCA FEUDALISMULUI TIMPURIU

În așezarea antică de la Gura Canliei aceasta este marcată de mai multe complexe arheologice caracteristice, între care amintim resturile unei locuințe de suprafață, vetre, gropi și cuptoare. În anul 1980 a fost descoperit între adîncimile de 1,05—1,45 *m de la suprafața terenului un* cuptor de copt, cu formă puțin alungită, a cărui vatră avea lungimea de 1,14 m și lățimea de *1,04 m (fig.* 1; 5/2). Bolta acestuia, păstrată destul de bine, cu excepția părții centrale, avea înălțimea de 0,40 m. Gura cuptorului, lungă de 0,15 m și înaltă de 0,27 m prezenta în secțiune forma unui dreptunghi cu laturile ușor arcuite. Cuptorul a fost realizat în pămîntul crutat, întărit prin arderi repetate. Vatra și pereții arși ai cuptorului aveau o grosime de 4—5 cm. Vatra, săpată direct în pămînt, era poditâ cu fragmente de olane și țigle romane care aveau rolul de a păstra mai multă vreme căldura. Pentru uniformizarea vetrei, deasupra fragmentelor de olane și țigle a fost așezat un strat de lipitură gros de 1—2 cm. În fața cuptorului se afla o mică vatră ovală, cu dimensiunile de 0,65×0,55 m și grosimea de 4—5 cm, acoperită cu cenușe alburie și care reprezenta, desigur, locul de strîngere al cărbunilor și cenușii în vederea evacuării. Cuptorul suprapunea parțial temelia de piatră a unei locuințe romane. Gura cuptorului era consolidată inițial de cîteva pietre, din care în momentul cercetării se mai păstra una singură. Cuptoare de copt asemănătoare sînt cunoscute și în alte așezări: Dridu[7], Bucov[8], Dinogeția[9], Capidava[10], etc. Un alt cuptor asemănător s-a descoperit în campaniile anterioare, în secțiunea S_2.

În stratul arheologic feudal timpuriu au mai apărut cîteva bucăți de zgură de fier, fusaiole, arșice, precum și o bogată ceramică. După compoziția pastei, linia profilului și motivele ornamentale, deosebim mai multe categorii ceramice.

O categorie numeroasă este reprezentată de ceramica modelată dintr-o pastă brună-roșcată, cu nisip și pietricele folosite ca degresant și ornamentată cu incizii (fig. 4/5—7; 9—12). Se pot distinge următoarele forme: borcane cu umerii puternic boltiți și cu buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă în exterior; borcane cu umerii lăsați ceva mai jos și borcane cu gîtul cilindric, destul de strîmt.

Ornamentele caracteristice sînt: linii orizontale asociate de multe ori cu una sau mai multe benzi de linii în val, uneori întretăiate, benzi în valuri libere sau încadrate în chenare; incizii orizontale întretăiate de linii oblice scurte etc.

O a doua grupă o formează ceramica lucrată dintr-o humă alburie, cu nisip și pietricele folosite ca degresant.

A treia grupă, nu prea numeroasă totuși, cuprinde ceramica *cenușie, fină, cu decor lustruit,* mai ales în rețea sau cu linii orizontale (fig. 4/8).

Ceramica de la Gura Canliei cuprinde și cîteva fragmente de vase cu smalț verde-măsliniu, sau cenușiu deschis. Remarcăm mai ales fragmentele aparținînd unor ulcioare amforoidale (fig. 4/1—4).

În general materialul de la Gura Canliei se aseamănă cu cel de la Dinogeția [11] și Castelu[12], putîndu-se data în a doua jumătate a secolului IX și în secolul X.

EPOCA ROMANĂ

Stratul de cultură roman și romano-bizantin este relativ bogat cu toate că în interiorul lui nu s-au putut determina cu suficientă claritate nivelurile de locuire.

În carourile 1—2 ale secțiunii S_4, efectuate în anul 1980, au fost descoperite resturile unei locuințe de suprafață din care s-au păstrat doar temelia de piatră a unui zid (fig. 1; 3/1; 5/2), suprapus parțial de cuptorul de copt feudal timpuriu amintit mai sus, precum și numeroase fragmente de țiglă sau olană (fig. 1; 5/1). Între pietrele care formau „zidul" amintit a apărut și un basorelief cu reprezentarea Cavalerului Trac. Acesta a fost folosit ca simplă piatră de construcție într-o perioadă ulterioară celei în care Eroul Trac era venerat. Piesa constă dintr-o placă dreptunghiulară de calcar alb-cenușiu, nisipos, înfățișînd Cavalerul Trac în galop spre dreapta. Are un chenar simplu, egal pe toate laturile. Călărețul are corpul întors spre dreapta. Fața rotunjită cu detaliile prezentate relativ corect; pupilele prea mari în raport cu restul feței, sînt pline, reliefate. Părul capului e redat în formă de șuvițe. Este îmbrăcat cu o tunică scurtă, cu pliuri verticale. Poalele tunicii sînt redate sub forma unei dungi în relief. Hlamida, destul de bine reliefată, flutură în spate. Mîna dreaptă, cu palma desfăcută este ridicată în sus. În această reprezentare Cavalerul Trac nu are lance; ea putea fi totuși pictată. Calul, realizat în profil spre dreapta, are picioarele din față ridicate deasupra unui altar ce ocupă colțul de jos, din dreapta al basoreliefului. Cu excepția gîtului, capului și a brațului personajului, disproporționat

[7] E. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român,* București, 1967, p. 56—76.

[8] Maria Comșa, *Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII—X de la Bucov—Ploiești),* București, 1978, p. 37—40.

[9] Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *Dinogeția,* I, București, 1967, p. 40—50.

[10] R. Florescu, N. Cheluță-Georgescu, Pontica, 7, 1974, p. 426; N. Cheluță-Georgescu, Pontica, 11, 1978, p. 220—221.

[11] Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *op. cit.,* p. 134—276.

[12] A. Rădulescu, N. Harțuche, *Cimitirul feudal timpuriu de la Castelu,* Constanța, 1967, *passim.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

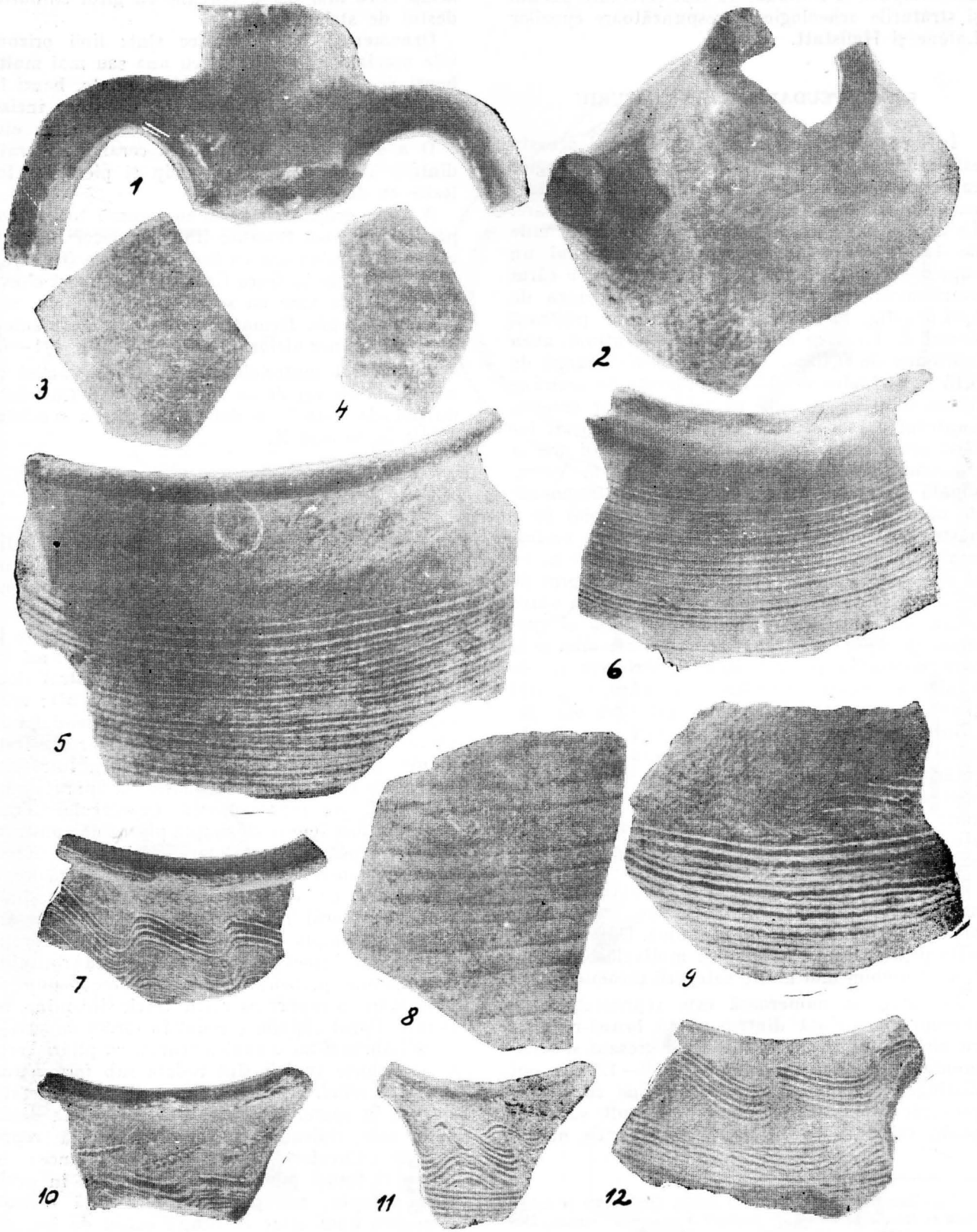

Fig. 4. Gura Canliei. Ceramică feudală timpurie.

de mari, celelalte elemente au fost redate relativ corect. În spaţiul din dreapta reliefului sînt înfăţişaţi un arbore, cu o parte din coronament şi şarpele încolăcit, cu capul îndreptat spre cal. Remarcăm lipsa cîinelui şi a mistreţului, reprezentări obişnuite pe alte basoreliefuri ale Cavalerului Trac. Pe spate placa e cioplită foarte sumar, cu urme adînci de daltă. Dimensiuni: înălţimea 21,5 cm, l.=26 cm; grosimea=3 cm. Inv. 31.210 (fig. 6/1). Deşi cuprinde detalii suficiente, lu-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

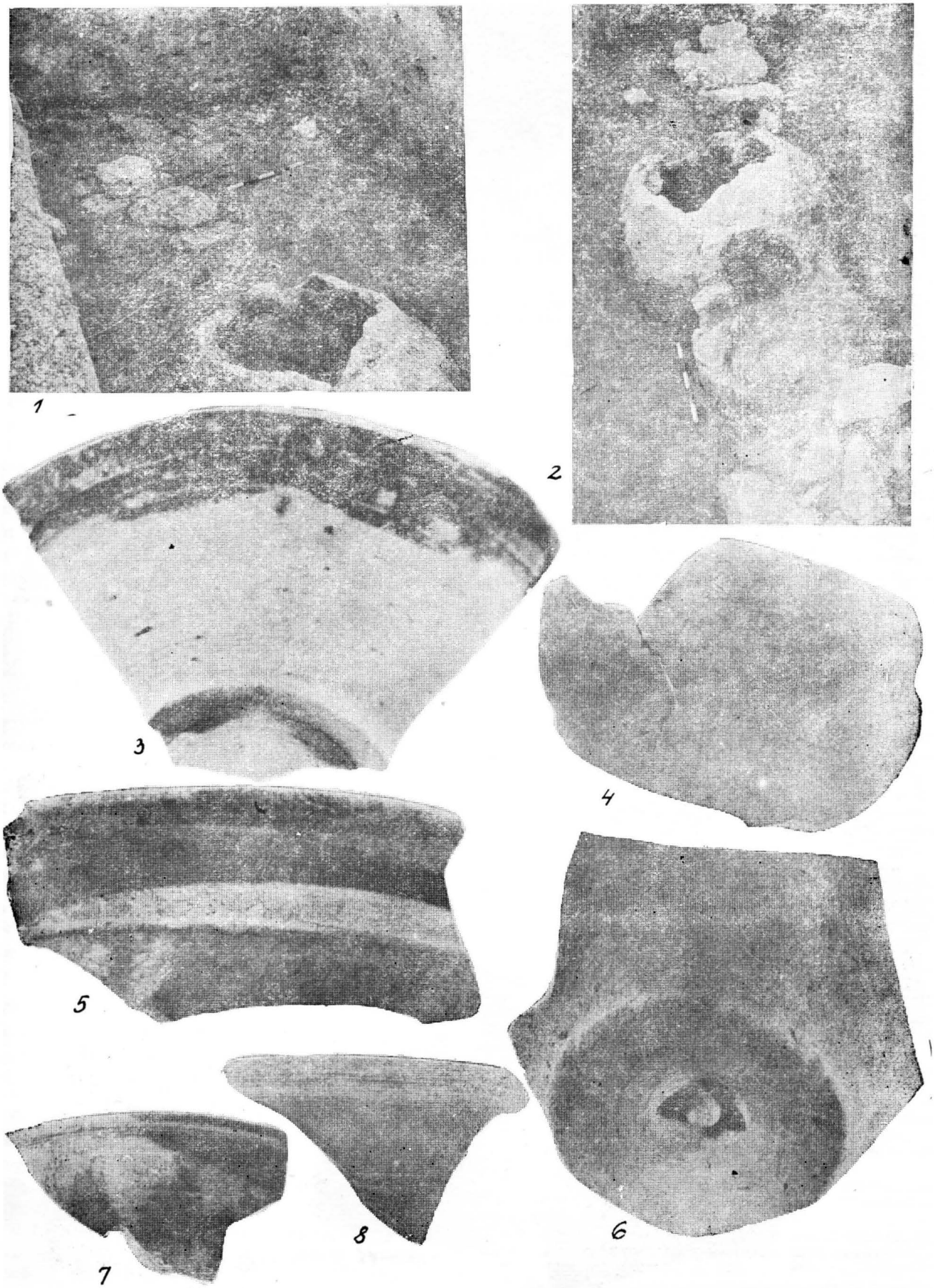

Fig. 5. Gura Canliei. 1—2 cuptor de copt feudal; 3—6 fragmente de vase, țigle și olane romane.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 6. Gura Canliei. 1 cavalerul trac; 2—6 ceramică romană; 8—10 fragmente de amforă; 11—13 fragmente de vase getice.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

crarea degajă totuşi o anumită stîngăcie în execuţie, caracteristică artei provinciale. A fost realizată într-o rocă locală, specifică zonei. Basoreliefuri cu o tratare relativ asemănătoare a compoziţiei sînt cunoscute şi în alte locuri din Dobrogea[13], fiind considerate în general drept dovezi ale unei arte provinciale, relativ modeste. Basorelieful amintit pare să se dateze în secolul III e.n.

În careurile 7—8 ale aceleiaşi secţiuni, la adîncimea de 1,50—1,70 m s-au descoperit urmele unei arsuri intense de epocă romană (fig. 1), cercetată parţial. Aparţine probabil tot unei locuinţe distruse, poate, într-un incendiu accidental.

Materialul arheologic de epocă romană şi romano-bizantină este relativ divers. Întîlnim fragmente de căni cu corpul bombat, canelat (fig. 6/2, 3), străchini cu marginea lată, evazată, lucrate din pastă alburie-gălbuie, caolinată, care se datează în secolele II—III e.n. Din aceeaşi perioadă datează şi fragmentele de străchini sau farfurii cu pastă roşie, fină, acoperite cu angobă roşie (fig. 6/4) precum şi un fragment de castron din pastă fină decorat în tehnica barbotinei, avînd la exterior două frunze în relief, cu coada îndoită[14] (fig. 6/6).

În careul 5, la adîncimea de 1,25 m, a fost descoperit un opaiţ (fig. 6/5) cu corpul rotund şi discul plat, adîncit, mărginit de un brîu în relief care se desface în dreptul ciocului formînd un canal lung. Pe bordură prezintă trei rudimente de apucători transformate în butoni ornamentali. Argilă fină gălbuie-roşcată, acoperită cu vopsea roşie-deschisă cu nuanţe maronii. Prezintă un orificiu central tronconic şi o mică tăietură longitudinală pe canal, pentru tiraj. Pe fundul mărginit de două cercuri în relief foarte şterse, se află ştampila prost imprimată, ilizibilă. Dimensiuni: L=8,1 cm; Î=2,4 cm; diam.=5,4 cm. Inv. 31.211. Aparţine unui tip[15] ce se datează din ultimul sfert al secolului I pînă în secolul II e.n., unele variante mergînd şi mai tîrziu[16].

În anul 1980, din pămîntul erodat de Dunăre a fost recuperată şi o ţiglă ştampilată care se adaugă altor trei exemplare apărute anterior[17]. Pe ţiglă apare imprimată inscripţia [LEG]XICLPF (LEGIO XI CLAUDIA PIA FIDELIS). Ştampilă dreptunghiulară aplicată pe faţa exterioară, cu scris inversat şi litera P răsturnată (8,5×3,5 cm) (fig. 3/5; 6/7).

Cărămizile şi ţiglele cu ştampila legiunii a XI-a Claudia sînt relativ frecvente în acest spaţiu, dată fiind prezenţa unităţii respective la Durostorum[18]. Cărămizi ştampilate ale aceleiaşi legiuni sînt semnalate, în afară de Durostorum şi de localitatea Ostrov[19], din apropiere, — la Izvoarele[20], Capidava[21], sau chiar pe litoral, la Tomis şi Callatis[22] precum şi în stînga Dunării, în mai multe locuri[23]. O serie de izvoare antice atestă prezenţa la Durostorum a legiunii amintite pînă la începutul secolului IV[24], de aceea este dificil de restrîns datarea ştampilelor doar la o perioadă bine determinată.

Au fost descoperite de asemenea torţi de oale de mari dimensiuni, canelate longitudinal şi fragmente de amforă cu caneluri largi şi muchiile aplatizate (fig. 6/9), datate în secolul IV e.n.[25]. Din aceeaşi perioadă datează unele fragmente de oale, străchini şi farfurii.

Perioada corespunzătoare secolelor V—VI este ilustrată de fragmente de amfore aşa-numite „cu coaste" sau cu striuri orizontale, dese, uşor ondulate (fig. 6/8), precum şi de fragmente de oale (între care unul roşu-cărămiziu, cu umbo pe fund — fig. 5/6), străchini şi farfuri. Au fost descoperite şi cîteva fragmente ceramice cenuşii de uz comun (fig. 5/4). Grupurile de ţigle şi olane, precum şi unele arsuri surprinse recent ca şi în campaniile anterioare, par să indice existenţa unor complexe de locuire din această perioadă.

A DOUA EPOCĂ A FIERULUI

Acesteia îi aparţin un bordei şi cîteva gropi cu materiale caracteristice cercetate în anii trecuţi[26]. În careul nr. 4 al secţiunii S_4, efectuată

[13] C. Scorpan, *Cavalerul Trac*, Constanţa, 1967, 3, 4, 19, p. 17—21, p. 44—47 (Tomis); nr. 12, p. 32—34 (Callatis); nr. 20, p. 47—49 (Arsa) etc.

[14] Gh Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 50—51, tipul II, nr. 224.

[15] C. Iconomu, *Opaiţe greco-romane*, Constanţa, 1967, p. 14, tipul II; C. I. Băluţă, Apulum, 5, 1964, p. 283; N. I. Gostar, ArhMold., I, 1961, p. 187.

[16] D. Ivànyi, DissPann, seria II, 2, 1935, p. 19; C. Iconomu, *loc. cit.*

[17] M. Irimia, *Observaţii preliminare...*,

[18] Ion N. Dianu, *Istoria Legiunii XI Claudia şi originea oraşului Durostor (Silistra)*, Bucureşti, 1888; B. Filow, *Die Legion der Provinz Moesia von Augustus bis auf Diokletian*, Leipzig, 1906, *passim*; G. Popa Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetăţii Dirstorului*, Silistra, 1913; V. Christescu, *Istoria militară a Daciei*, Bucureşti, 1937, *passim*; Ritterling-Kubitschek, RE, XI, 1816—1837; R. Vulpe, DID, II, 1968, p. 96; A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, Bucureşti, 1977, p. 37—41.

[19] V. Culică, Pontica, 3, 1970, p. 365—377; tot aici şi bibliografia referitoare la descoperirile mai vechi.

[20] Fragmentul de ţiglă avînd inscripţia [LEG]XI PONT se află în colecţia şcolii generale din satul Canlia, com. Lipniţa. Dimensiuni: L=8 cm; l.=3,5 cm. În cazul în care ea aparţine într-adevăr legiunii amintite, ar fi de reţinut şi atributul PONT[ICA?], care, după informaţiile noastre, nu a mai apărut pînă în prezent pe alte ştampile.

[21] Gr. Florescu, *Capidava*, Bucureşti, 1958, p. 15. De reţinut şi opinia exprimată de A. Aricescu, *op. cit.* p. 38, după care Legiunea a XI-a Claudia şi-a extins teritoriul pînă la Capidava abia după anul 167 e.n., anterior ea aflîndu-se sub supravegherea Legiunii a V-a Macedonica.

[22] A. Rădulescu în *Acles du IXe congrès international d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6—13 septembrie 1972*, Bucureşti—Köln—Wien, 1974, p. 127.

[23] La Drajna de Sus, Romula, Buridava şi Slăveni: cf. D. Tudor, *Oltenia Romană*[4], Bucureşti, 1978, *passim*.

[24] A. Aricescu, *op. cit.*, p. 128.

[25] Starea fragmentară a materialului nu permite în multe cazuri stabilirea formei vaselor. Pentru tipul de caneluri caracteristice acestei perioade, cf. A. Rădulescu, Pontica, 9, 1976, p. 99 şi urm.

[26] M. Irimia, Pontica, 13, 1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

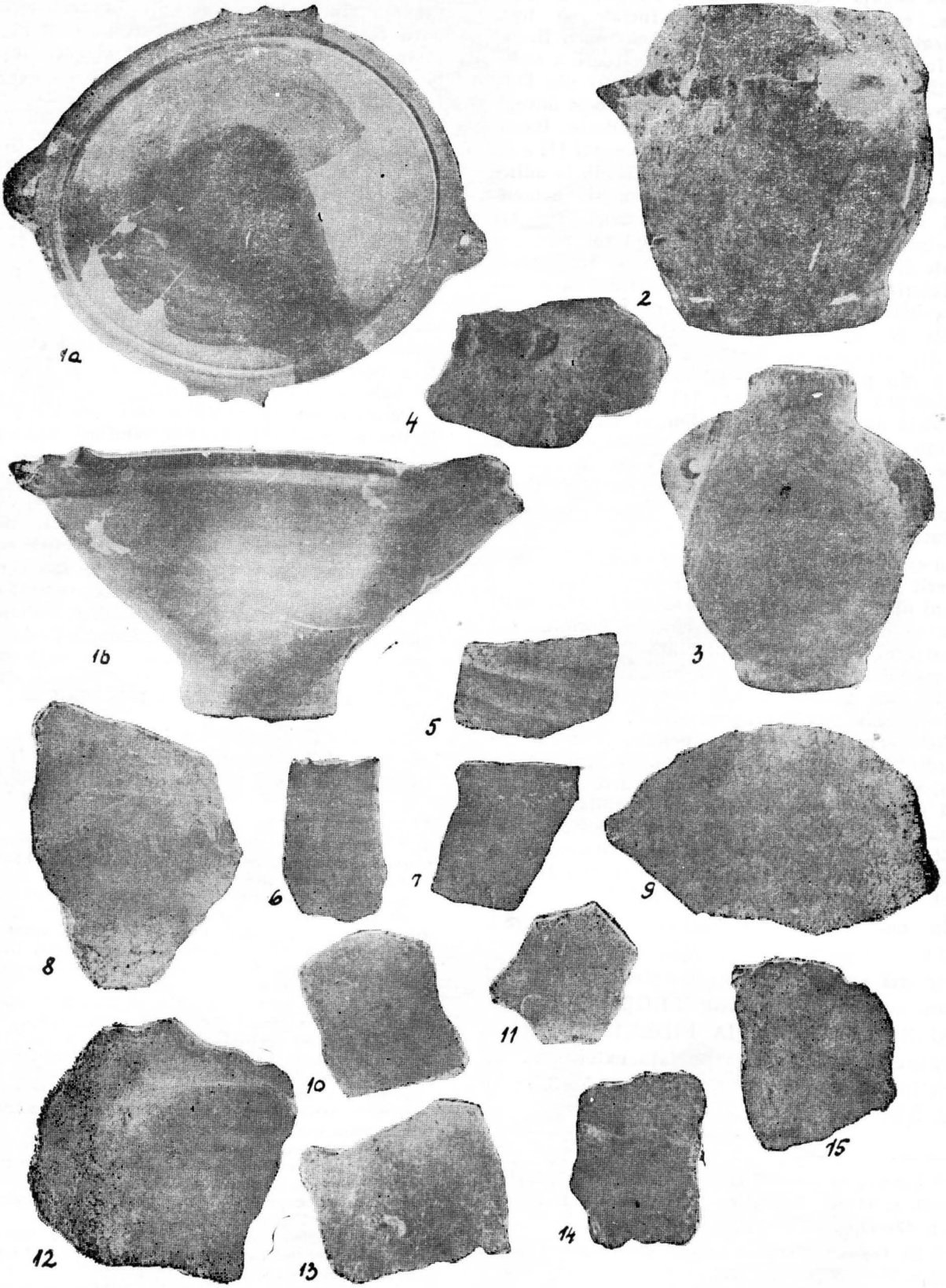

Fig. 7. Gura Canliei. 1 lekane; 2—4 vase getice; 5—15 fragmente ceramice getice.

în anul 1980, sub cuptorul feudal timpuriu și la 10 cm sub zidul de piatră aparținînd epocii romane, amintite mai sus, a fost descoperită o groapă de mici dimensiuni (70×50 cm) (fig. 3/1), în care se afla un vas fragmentar de tip *Lékanis*. lucrat la roată. Exemplarul (fig. 3/4; 7/1a—b),

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

de mari dimensiuni, are corpul tronconic larg deschis și fundul relativ înalt, inelar. Buza vasului, plată, evazată, prezintă spre interior o margine supraînălțată pentru așezarea capacului. Pe marginea exterioară se află două apucători orizontale cu secțiunea circulară, iar în cruce cu ele, alte două apucători late, crestate, cu cîte trei muchii. Pastă cenușie, fină, densă, cu mică în compoziție și slip cenușiu închis la exterior, păstrat parțial. Dimensiuni: Î.=19 cm; diam. max.= 42 cm; diam. fund.=13,2 cm. Inv. 31.209. Vasul nu reprezintă un produs autohton, ci pare să fi fost realizat mai degrabă într-un atelier al unui oraș vest-pontic, poate chiar la Histria. Nu cunoaștem pînă în prezent un exemplar întrutotul asemănător, deși vasul aparține unui tip relativ răspîndit[27]. Exemplare întrucîtva apropiate întîlnim la Murighiol[28] și Zimnicea[29], unde au fost datate în secolul al IV-lea î.e.n. Vasul de la Gura Canliei aparține probabil aceleiași perioade, în care după cum se cunoaște, în zona de sud-vest a Dobrogei au pătruns și alte materiale grecești, între care și unele produse ale coloniei amintite[30].

Aceleiași epoci îi aparțin un vas-sac și un altul miniatural descoperit la adîncimea de 1,80 m în careul 6, în zona unei intense arsuri, care marchează probabil resturile mult deranjate ale unei locuințe din a doua epocă a fierului. Vasul-sac (fig. 3/3, 7/2) are corpul bombat, gura trasă spre interior și fundul plat, neuniform, foarte puțin profilat. Sub buză prezintă un brîu alveolat întrerupt de patru apucători ascuțite puțin, mai pline la partea inferioară. Pastă maronie, grosieră, cu multe cioburi pisate în compoziție; pe ambele suprafețe prezintă pete cenușii, datorate arderii secundare. Dimensiuni: Î.=14,8 cm; diam. max.= 14,5 cm. diam. fund=10 cm. In. 31.207. Forme relativ asemănătoare întîlnim în multe așezări și necropole getice din secolul V—IV î.e.n.[31]. Vasul miniatural piriform (fig. 3/2; 7/3), a apărut împreună cu exemplarul anterior. Are pereții foarte groși, gura strîmtă, îngroșată puțin spre exterior și fundul plat, profilat. Pe corp prezintă două apucători mici, organice, străpunse orizontal. Pastă maronie, grosieră, cu cioburi pisate în compoziție. Prezintă o pată cenușie la exterior, datorată arderii secundare. Dimensiuni: Î=10,3 cm; diam. max.=7,5 cm. Inv. 31.208.

În secțiunea efectuată recent au apărut și alte fragmente de vase getice lucrate cu mîna, de tip clopot ori „sac" (fig. 6/11, 13; 7/4), fragmente de castroane autohtone cenușii lucrate la roată (fig. 6/12) precum și de amfore elenistice. După cum au dovedit-o cercetările de pînă acum, locuirea de la Gura Canliei continuă și în secolele următoare. În campaniile din anii trecuți au fost descoperite fragmente ceramice autohtone și grecești (între care cîteva torți de amfore ștampilate) din secolele III-I î.e.n., fără a se putea surprinde întotdeauna și complexele de locuire corespunzătoare. Reținem descoperirea recentă a unei toarte de la o cană cenușie confecționată la roată, realizată în „torsadă" prin împletirea a trei „fire". Cănile de lux cu toarta torsionată, apărute probabil în faza mijlocie a ceramicii geto-dacice[32], sub influența ceramicii grecești la care acest procedeu este bine cunoscut, sînt relativ frecvente în perioada clasică[33].

EPOCA HALLSTATTIANĂ

În anul 1980 săpăturile nu au atins decît parțial stratul arheologic hallstattian, care urmează să fie cercetat în campaniile viitoare. În careul 3, între adîncimile de 1,85—2,38 m a fost cercetată o groapă hallstattiană (fig. 1), care conținea fragmente ceramice (fig. 7/5—15) și foarte multe oase de animale, mai ales de bovine. O altă groapă, cercetată parțial (fig. 3/1) a fost surprinsă în careurile 1—2 ale secțiunii S_4, la nord de zidul de epocă romană și groapa Latène, între adîncimile de 2—2,65 m. În careul 4, la adîncimea de 2,15 m au fost identificate resturile unei vetre hallstattiene (fig. 1) complet distruse și răscolite de locuirile ulterioare. Lipsind complexele de locuire caracteristice vom prezenta doar cîteva considerații pe marginea materialului arheologic hallstattian recoltat în campaniile anterioare și a problemelor pe care acesta le ridică.

În campaniile trecute au fost descoperite: un bordei, o locuință cu vatră ornamentată, precum și mai multe gropi hallstattiene[34]. Ceramica cuprinde două categorii principale: de bună calitate, relativ fină, lustruită la exterior, uneori cu luciu metalic negru-cenușiu închis sau gălbui și cea grosolană, mată, cu pasta neomogenă. Ceramica descoperită pînă în prezent este foarte fragmentară, întîlnindu-se doar cîteva exemplare întregibile.

În cadrul ceramicii lustruite se remarcă fragmentele de *vase cu corpul bombat*, (fig. 7/10—12) de dimensiuni mari sau mijlocii cu gîtul larg, buza evazată și marginea rotunjită. Unele exemplare prezintă cîte una sau chiar cîte două proeminențe mici, plate (fig. 7/12) sau conice, cu vîrful tras în sus și aplicate pe umăr. Cele mai multe exemplare ale acestui tip ceramic au suprafața exte-

[27] P. Alexandrescu, Dacia, N. S., 21, 1977, p. 124—126 și fig. 9.
[28] E. Bujor, Materiale, 5, 1959, p. 376 și pl. 1/8.
[29] A. D. Alexandrescu, Dacia, N. S., 24, 1980, Sector C 7, M1, p. 24, 51—52 și fig. 33/32.
[30] Îndeosebi la Izvoarele și Ostrov-Regie (cf. N. Conovici, SCIVA, 30, 1979, 1, p. 87—89); Durostorum (B. Mitrea, St Cl, 7, 1965, p. 165); Satu Nou (P. Alexandrescu, Dacia, 16. 1972, p. 122—123, fig. 7/3; idem, *Histria*, *IV*, 1978, p. 96, nr. 631, etc.
[31] Ca de exemplu la Poiana, (I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, p. 75, fig. 25/2); Cernavodă (D. Berciu, Materiale, 4, 1957, p. 283 și fig. 5 (dreapta), 7—8 (stînga); Telița (G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, Materiale, 8, 1962, p. 374, 377 și fig. 3/9; 3/17; Murighiol (Exp. Bujor, SCIV, 8, 1956, 3—4, p. 244 și fig. 3); Bugeac (M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 204—206, 218 și fig. 10, 26); Zimnicea (A. D. Alexandrescu, Dacia, 24, 1980, p. 44—45 și fig. 13—14).
[32] I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 144.
[33] *Ibidem*, p. 173—176, fig. 89 și pl. 66/3.
[34] M. Irimia, *Observații preliminare...*,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

rioară neagră, lustruită, iar cea interioară cenușie sau cenușie-gălbuie. Altele au suprafața exterioară gălbuie sau cenușie-gălbuie de asemenea lustruită.

Fragmentele de *castroane* descoperite (fig. 7/5,7) au buza trasă spre interior, în general neornamentată. Unele sînt ornamentate, totuși, pe marginea exterioară a buzei, cu caneluri largi, oblice, destul de superficiale. Au fost descoperite și fragmente de *străchini* cu buza lată, evazată, care prezintă urmele unor caneluri transversale.

Fragmentele de *căni* și *cești* indică existența unor exemplare de dimensiuni mari și mijlocii, cu corpul bombat, gîtul cilindric, cu profilul arcuit spre exterior și umărul uneori canelat. Se întîlnesc și unele torți late, canelate longitudinal.

O formă ceramică frecventă este *vasul-borcan* (fig. 7/8, 9, 14—15) de dimensiuni variate, cu suprafața netezită sumar, de culoare gălbuie sau cenușie-gălbuie. Decorul acestei grupe este realizat de brîuri alveolate, orizontale, situate de obicei la o mică distanță sub buză. Se întîlnesc și cîteva fragmente ornamentate cu cîte două brîuri paralele. Pasta acestei categorii ceramice conține multe cioburi pisate, uneori și nisip grosier

În legătură cu încadrarea culturală a descoperirii hallstattiene de la Gura Canliei, în stadiul actual al cercetărilor, putem preciza că cea mai mare parte a materialului ceramic este asemănătoare celui întîlnit în orizontul cultural Babadag III din stațiunea eponimă și din alte așezări[35]. Materialul arheologic de la Gura Canliei se aseamănă, parțial, celui descoperit la Rasova (punctul Malul Roșu)[36]; față de acesta din urmă lipsesc totuși, pînă în prezent, unele forme obișnuite, cum ar fi cestile negre cu *umbo* pe fund, cele ornamentate pe corp cu caneluri oblice sau verticale, străchinile cu buza crestată oblic sau în unghi și cele cu buza fațetată. Lipsesc de asemenea vasele cu corpul bombat ornamentate pe gît cu caneluri largi, orizontale precum și străchinile sau castroanele ornamentate în interior cu caneluri dispuse concentric sau radial, de tipul exemplarelor descoperite la Rasova.

Caracteristicile amintite deosebesc întrucîtva ceramica hallstattiană de la Gura Canliei de cea de tip Babadag III din stațiunea eponimă sau de la Rasova. Lipsesc printre altele la Gura Canliei și unele forme de vase sau ornamente de aspect pre-Basarabi, de tipul celor de la Rasova. Cu toate acestea, cele mai multe forme de vase precum și aspectul lor exterior, cu luciu metalic, negru, negru-cenușiu sau gălbui, ca și tehnica de execuție a ceramicii sînt cu certitudine de tip Babadag III. Ținînd seama de cronologia generală a grupului cultural Babadag III, cît și de cea a diferitelor descoperiri care i-au fost atribuite considerăm că așezarea de la Gura Canliei datează dintr-o etapă mai tîrzie[37], probabil finală, a grupului cultural amintit (secolul al VII-lea eventual și începutul secolului al VI-lea î.e.n.).

Continuarea săpăturilor va oferi date mult mai substanțiale în legătură cu unele aspecte ale epocilor istorice amintite.

[35] S. Morintz, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 101—118.

[36] M. Irimia, Pontica, 7, 1974, p. 87—126.

ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNGEN IN DER HALLSTATT-ANSIEDLUNG VON GURA CANLIEI (KR. KONSTANZA)

ZUSAMMENFASSUNG

Der archäologische Punkt „Gura Canliei" liegt auf dem rechten Ufer der Donau, ungefähr 2,5 km von der byzantinischen Burg Păcuiul lui Soare entfernt. Die in den Jahren 1974—1976, 1978—1980 für kurze Perioden unternommenen Ausgrabungen wurden von der Erosion der antiken Ansiedlung in den letzten Jahren bewirkt.

Im Jahre 1980 wurde ein neuer Graben erforscht, und zwar S_4 von 20×2 m. Die frühfeudalen und römischen Wohnkomplexe konnten besser untersucht werden, die Latène — und Hallstatt Schichten dagegen teilweise.

Die frühfeudale Epoche. Ein Backofen (Abb. 5/2), dessen Herd mit römischen Röhren- und Ziegelfragmenten ausgebaut war, wurde untersucht. Vor diesem befand sich ein Herd von kleineren Dimensionen, der zum Sammeln und Beförderung der Asche und Kohlen diente.

Die Keramik umfasst folgende Kategorien: 1) rotbraune grobe, durch Einschnittechnik verzierte Keramik; 2) aus weisslichen Humus hergestellte Keramik; 3) graue Keramik mit polierter Verzierung; 4) glasierte Keramik. Die frühfeudale Bewohnung datiert aus der zweiten Hälfte des 9. und aus dem 10. Jh.u.Z.

Die römische Epoche. Im Jahre 1980 wurden sowohl die Überreste einer Oberflächenwohnung, von der nur noch die von dem frühfeudalen Backherd teiweise überlagerte Steingrundmauer erhalten blieb, als auch einige kräftige Brandspuren, die wahrscheindlich einer Wohnung angehörten, aufgefunden. Von den aufgefundenen Materialien erwähnen wir: ein Basrelief mit dem thrakischen Reiter (3Jh. u. Z.), ein gestempeltes Ollämpchen mit schwer lesbarer Inschrift (2—3 Jh.u. Z.), ein gestempelter Ziegelstein, wie auch diedenn 2—6 Jh.u. Z. spezifische Keramik.

Die zweite Eisenzeit. Unter der römischen Steinmauer wurde ein Graben der Latène Epoche aufgefunden, in dem sich ein am Töpferrad gearbeitetes Gefäss des Lekanis Typs (Jh. 6—5 v.u.Z.) befand. Aus derselben Epoche stammt auch ein sackförmiges — und ein Miniaturgefäss. Aufgefunden wurden noch Überreste eines zerstörten Herdes, wie auch den Jh.3—1 v.u.Z. spezifische Keramikmaterialien.

Die Hallstatt-Epoche. Im Jahre 1980 wurde die Hallstatt-Schicht nur teilweise untersucht, und es wurde eine einzige Grube mit charekteristischen Materialien und Tierknochen entdeckt. Die bis jetzt in Gura Canliei gefundenen Hallstatt-Materialien gehören dem Babadag III Typ an. Diese unterscheiden sich einigermassen vor denen von Rasova (Malul Roșu) durch das fehlen einiger Gefässformen oder Verzierungsmotive. Im jetzigen Forschungsstadium behauptet der Autor, dass die Hallstatt-Bewohnung von Gura Canliei der von Rasova (Malul Roșu) folgt und aus der Endphase des Babadag III Kulturhorizontes datiert.

[37] La cea de-a XV-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din 1980, Brașov, 26—28 martie 1981, în raportul asupra cercetărilor întreprinse la Babadag, S. Morintz a precizat că au fost surprinse recent două niveluri succesive în stratul cultural de tip Babadag III, care ridică atît problema duratei acestuia, cît și a cronologiei sale interne.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Gura Canliei. Schnitt S_4.

Abb. 2. Gura Canliei. S_4 — Profil der Südwestlichen Wand.

Abb. 3. Gura Canliei. 1 römische Wohnung; 2—3 getische Gefäße; 4 Lekane.

Abb. 4. Gura Canliei. Mittelalterliche Keramik.

Abb. 5. Gura Canliei. 1—2 mittelalterlicher Backofen; 3—6 römische Scherben und Ziegeln.

Abb. 6. Gura Canliei. 1 thrakischer Reiter; 2—6 römische Keramik; 8—10 fragmentarische Amphoren; 11—13 getische Gefäßfragmente.

Abb. 7. Gura Canliei. 1 Lekane; 2—4 getische Gefäße; 5—15 Scherben getischer Keramik.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Raport asupra cercetărilor de la Chendu, com. Bălăuşeri (jud. Mureş)

VALENTIN VASILIEV, ANDREI ZRINYI

Pe platoul „Podei", situat în marginea de vest a satului, lucrările agricole executate în 1961, cu ocazia plantării unei pepiniere, au dus la descoperirea incidentală a unor vase şi resturi de oase umane calcinate, aparţinînd unui mormînt de incineraţie.

Reamintim că din această descoperire se păstrează la Muzeul de istorie din Tg. Mureş un vas mare bitronconic cu slip negru la exterior şi cu proeminenţe sub diametrul maxim, identic cu vasele de acest tip din Ha D; o strachină cu buza invazată şi canelată, de culoare neagră; un vas sac cu brîu incizat sub buză, prevăzut cu patru proeminenţe; fragmente dintr-un al doilea vas bitronconic cu butoni şi caneluri concentrice în jurul butonilor. Materialele recuperate indică o datare ce se plasează în a doua jumătate a Ha C şi în Ha D.

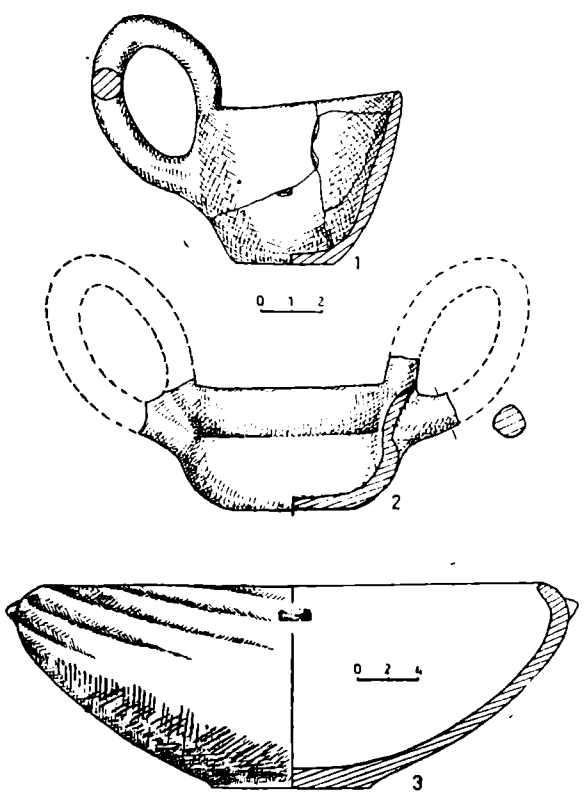

Fig. 1. Chendu, jud. Mureş. Vase descoperite în locuinţa nr. 1.

Reluarea cercetărilor în anul 1979 şi continuarea lor în 1980 au avut drept scop încercarea de a depista noi morminte. Datorită lucrărilor agricole, însă, cercetarea a trebuit să se limiteze şi în 1980 la cinci secţiuni şi trei casete.

Pentru a prezenta o situaţie globală, menţionăm că în 1979 a fost dezvelită o groapă de 1,26 m în diametru, al cărui conţinut, anume două coarne de cerb, fragmente de bazin — probabil tot de cerb —, cîteva oase de ovi-caprine, fragmente ceramice şi pigmenţi de cărbune din lemn de brad, indică mai curînd un caracter de cult pentru această groapă. Tot în 1979 a fost secţionată o locuinţă, dezvelită integral în 1980. Locuinţa, situată în S_1, între metri 11,90—20,50, avea o formă ovală şi se adîncea pînă la 0,70 m. Sub chirpiciul prăbuşit, aflat la adîncimea de 0,45—0,50 m, s-a descoperit o ceaşcă tronconică cu toartă supraînălţată (fig. 1/1), o căniţă cu două torţi supraînălţate, (fig. 1/2), o strachină mare cu buza invazată şi canelată oblic şi cu patru butoni sub buză (fig. 1/3), un vas miniatural cu picior, o rotiţă de car votiv, un colţ de vas. Vasele sînt din pastă omogenă, bine arse; ceştile sînt cu slip negru lustruit, iar strachina are culoare brun-roşcată la exterior şi neagră la interior. Două rîşniţe frecători, din gresie, bine albiate, precum şi oase de animale întregesc inventarul. Vatra de foc, lutuită, cu crustă arsă, se afla în zona de NV. Cantitatea mare de chirpici, aflată uneori în calupuri compacte, arată că locuinţa a fost distrusă printr-un incendiu.

Materialul ceramic descoperit şi prezentat permite o încadrare suficient de riguroasă. Astfel, ceaşca tronconică cu toartă supraînălţată îşi află analogii exacte în cadrul descoperirilor hallstattiene tîrzii din Transilvania sau în grupul Ferigile. Ceaşca cu două torţi supraînălţate îşi află analogii în cadrul necropolei de la Basarabi. Strachina pare să prezinte un aspect ceva mai timpuriu, adică mai curînd de Ha. C, decît de Ha. D, cum apare el în Transilvania. Încercînd o datare cît mai strînsă posibil, am încadra materialul din locuinţă în limita de timp cuprinsă între a doua jumătate, poate chiar sfîrşitul secolului VII şi prima jumătate a secolului VI î.e.n. În orice caz, judecînd după ceaşca tronconică cu toartă supraînălţată, datarea acestui material şi în Ha. tîrziu ni se pare a fi deplin justificată, mai ales *dacă* avem în vedere şi tipurile de vase care constituie

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

inventarul mormîntului de incinerație descoperit în anul 1961 în acest punct.

În secțiunea nr. 2, în afară de fragmente de vase provenind din stratul de cultură, ce se adîncește pînă la —0,70—0,80 m, a fost tăiată o groapă cu material hallstattian, ce se adîncea pînă la 1,50 m. Secțiunea nr. 3 a dat doar cîteva fragmente ceramice mărunte.

În secțiunile nr. 4—5, executate în 1980, au fost surprinse alte gropi (nr. 3 și 4) situate la 1,40 m una de alta, care au fost cercetate printr-o casetă.

Groapa nr. 3, de formă aproape rotundă, cu diametrul de 0,97 m și adîncimea de 1,35 m, era ușor lărgită la bază. Patru fragmente de gresie, dispuse spre pereții gropii, la nord, vest și est, oase de ovi-caprine, fragmente ceramice, pigmenți de cărbune de lemn și chirpic, precum și cîteva fragmente de oase puternic arse, constituie inventarul descoperit.

Groapa nr. 4, de formă ovală, de asemenea lărgită la bază, avea diametrul maxim de 0,60 m și adîncimea de —1,15 m. În partea de mijloc a peretelui sudic se afla o scobitură în formă de absidă semicirculară, în care nu se afla însă nici un obiect. Inventarul gropii era format din două lespezi masive de gresie, suprapuse, ce se aflau spre marginea de nord a gropii, din fragmente ceramice, bulgări de pămînt ars de aspectul chirpiciului, oase trecute prin foc și pigmenți de cărbune din lemn de brad. Menționăm că nici una din cele patru gropi cercetate nu avea pereții arși. Am menționat că în gropile nr. 3—4 au fost aflate oase arse. În cazul în care analiza osteologică va indica că sînt de natură umană, ele vor fi, firește, interpretate drept morminte de incinerație. Dealtfel, șansa de a fi într-adevăr morminte nu e deloc de neglijat, dacă avem în vedere mormîntul de incinerație descoperit incidental în 1961 în acest punct. În caz contrar, ele vor trebui înscrise în categoria gropilor menajere sau a celor cu caracter de cult.

Următoarele două secțiuni, S_6 și S_7, executate la un metru una de alta și la cinci metri spre sud de S_4 și S_5, au indicat același strat de cultură hallstattian, care se adîncește pînă la —0,70—0,75 m de suprafața actuală a solului. Datorită arăturii foarte adînci, executată cu ani în urmă pentru pepinieră, stratul de cultură este răvășit profund. Menționăm descoperirea în caroul 11 din S_6 a unui văscior cu ornamente striate și crestături pe buză. Între metri 17—20 ai celor două secțiuni au fost sesizate resturile unei locuințe deranjate de lucrările agricole. Caseta deschisă a scos la iveală o mare cantitate de chirpici, fragmente ceramice, oase de animale, pigmenți de cărbune și urmele unei vetre de foc, ce se afla între 17,60—18,30 m. Sub vatră, la —0,95 m, s-a aflat, așezată în poziție orizontală, o lespede plată de gresie, de formă ovală, avînd diam. max.=0,58 m și grosimea=6—8 cm. Lespedea acoperea o groapă care se adîncea pînă la —1,50 m, în care s-au aflat: un fragment de rîșniță primitivă, fragmente de vase, printre care unul de la o ceașcă, o tortiță, oase arse, cărbune, fragmente de chirpici și cîteva pietre de rîu. Desigur, și în cazul acestei gropi, pentru a ne putea pronunța asupra caracterului ei, trebuie să așteptăm rezultatul analizei osteologice.

În fine, ultima secțiune, S_8, a fost executată între secțiunile S_{4-5} și S_{6-7}, dar perpendicular pe ele, adîncindu-se pînă la —0,80 m, adică străpungîndu-se solul viu, care apare și aici la —0,70m. În afară de fragmente ceramice hallstattiene, menționăm descoperirea, în caroul 8, a două lespezi de gresie, aflate între —0.30—0,50 m.

Deși reduse ca amploare, considerăm că cercetările efectuate la Chendu au adus, ca un prim rezultat, clarificarea cronologiei acestui obiectiv, confirmînd datarea pe care am preconizat-o pentru mormîntul descoperit incidental. Firește, rămîne incert caracterul gropilor descoperite, dar el se va lămuri curînd, prin analiza materialului osteologic și, sperăm, prin cercetările pe care dorim să le continuăm și pe viitor.

RAPPORT SUR LES RECHERCHES DE CHENDU, COM. BĂLĂUȘERI, DÉP. MUREȘ

RÉSUMÉ

Les recherches effectuées entre 1979—1980 ont abouti à la découverte d'une habitation et de quelques fosses [illegible] cultuel. Quelques-unes de ces fosses pourraient être interprétées hypothétiquement (jusqu'au moment d'analyses ostéologiques plus précises) comme de tombes à incineration. Le matériel céramique date le complexe hallstattien de Chendu dans la deuxième moitié du VIIe et la première moitié du VIe siècle av. n.è.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Chendu, dép. de Mureș. Vases découvertes dans l'habitation n° 1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările din așezarea antică de la Vișina, com. Jurilovca, jud. Tulcea (secolele VI-V î. e. n.)

MIHAELA MĂNUCU — ADAMEȘTEANU

Cu prilejul precedentei sesiuni anuale de rapoarte arheologice (Tulcea, martie 1980) semnalam identificarea, prin sondaj a unei noi stațiuni greco-indigene în zona litorală: așezarea de la Vișina, com. Jurilovca, jud. Tulcea. Amplasarea pe malul nordic al lacului Golovița, la circa 10 km est de colonia milesiană Orgame[1] a noii vetre de locuire integrează cercetarea ei complexei teme de studiu ce are ca obiect raporturile greco-indigene în teritoriile cetăților pontice[2] (fig. 1).

Așezarea, desfășurată pe o fișie de țărm lungă de aproximativ 1,5 km și lată de 50—200 m, este nefortificată și își situează începuturile în prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n.[3]. Nu este exclus ca cercetările viitoare să surprindă *in situ* și vestigii ale altor epoci, indicate în zona amintită de fragmentele ceramice aduse la suprafața solului de lucrările agricole. Deocamdată însă, atît în prima campanie de săpături, cît și în cea din anul 1980, n-am reușit să identificăm

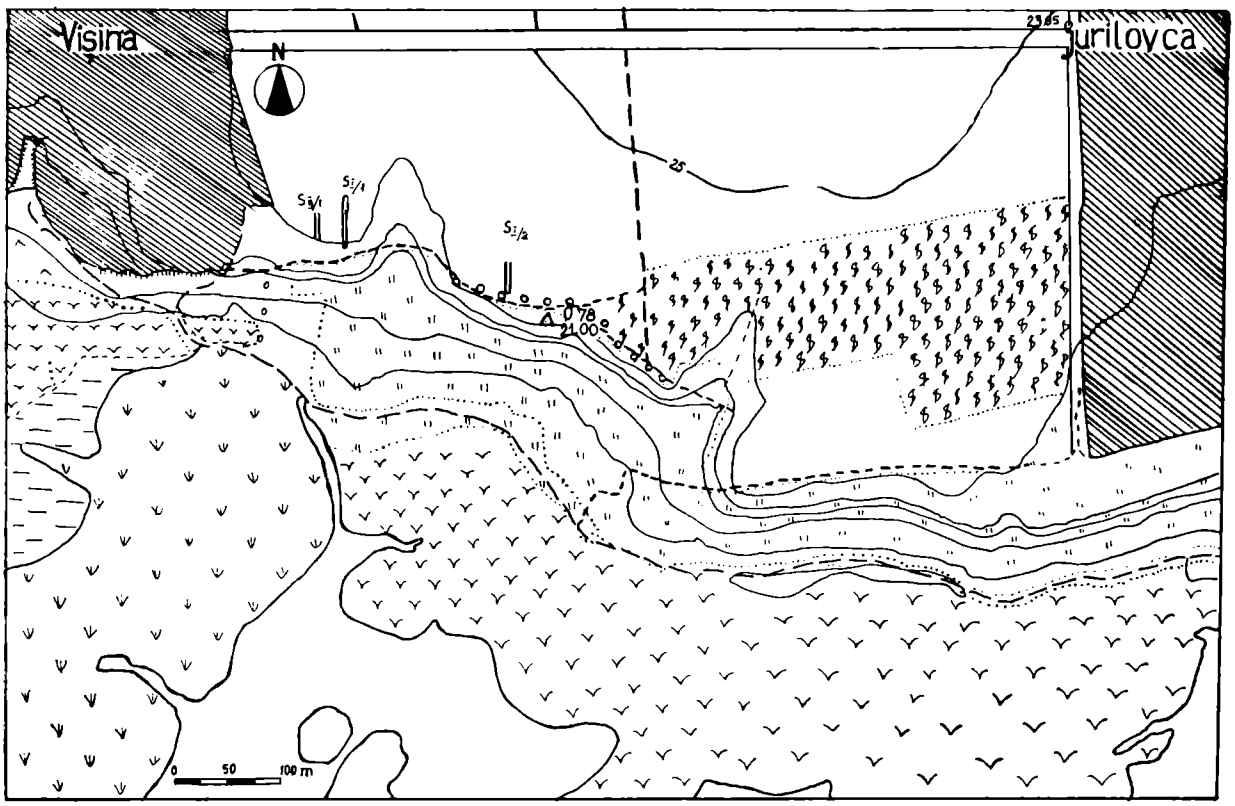

Fig. 1. Vișina. Plan de situație cu amplasarea săpăturilor din anul 1980.

Maria Coja, *Cercetări pe malul lacului Razelm, epoca romană și romano-bizantină*, Peuce, II, 1971, pp. 179—190; eadem, *Recherches dans un établissement pontique peu connu et observations sur son territoire*, Actes du IIe Congrès International des études du sud-est européen, Athènes, 1970 (1972), pp. 267—274; eadem, *Cercetări noi în așezarea greco-romană de la Capul Dolojman-Argamum* B M I, XLI, 3, 1972, pp. 33—42.

[2] Așezarea de la Vișina ridică probleme asemănătoare cu stațiunile cercetate în apropierea Istriei (Istria-sat, Tariverde, Sinoe-Zmeica, Vadul). Cf. SCIV, III, 1952, pp. 269—274; SCIV, IV, 1—2, 1953, pp. 139—145; SCIV, V, 1954, pp. 101—103; SCIV, VI, 3—4, pp. 543—547; MCA, IV, 1957, pp. 78—85; MCA, V, 1959, pp. 318—321; MCA, VII, 1961, pp. 273—279.

[3] Mihaela Mănucu-Adameșteanu, *Raport preliminar asupra sondajului efectuat în așezarea antică de la Vișina (com. Jurilovca, jud. Tulcea)*, Materiale, Tulcea, 1981, pp. 157—160.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

decît existența unui unic strat arheologic, cuprinzînd complexe aparținînd perioadei arhaice (secolul al VI-lea, începutul secolului al V-lea î.e.n.).

În 1980 s-au executat două secțiuni (S II/1, cu dimensiunile de 50×2 m și S I/2, cu dimensiunile 32×2 m). Prima a fost amplasată la 20 m vest de S I/1, fiind orientată nord-sud. Cea de a doua, avînd aceeași orientare, a fost trasată pe promontoriul alăturat, la circa 300 m est de S I/1, din 1979 și a avut drept scop să explice abundența fragmentelor ceramice aflate la suprafața terenului arat în această zonă.

Situațiile surprinse în cele două tranșee executate în 1980 nu diferă între ele și, împreună, confirmă observațiile prilejuite de efectuarea primelor săpături în 1979. Și-n cazul lor avem de-a face cu o stratigrafie simplă[4], îmbogățită oarecum prin surprinderea *in situ* a unor vestigii din epoca romană timpurie (secolul I—secolul al II-lea e.n.) în S I/2. Este vorba de două amfore fragmentare recuperate la nivelul bazei solului arat, brazda avînd o adîncime de 0,25—0,30 m. Putem, deci, presupune existența unui strat roman ce-l suprapunea pe cel de epocă greacă, dar care a fost aproape în totalitate înlăturat prin lucrările agricole. Cu atît mai mult putem atribui aceeași soartă depunerilor arheologice din perioada de început a evului mediu (secolele X—XI), din care au mai rămas numai sporadice fragmente împrăștiate de plug (fig. 2).

Stratul cel mai bine conservat este cel aparținînd secolelor VI—V î.e.n., care se păstrează pe o grosime variabilă (0,40—0,80 m), suprapunînd direct solul viu și fiind, în prezent, suprapus de humusul actual. Acestui unic strat îi aparțin toate cele 21 de gropi și locuința investigată în campania anului 1980. Gropile sînt de dimensiuni variate, atingînd adîncimea maximă de 1,90 m față de nivelul de călcare actual, majoritatea dintre ele aparținînd tipului clopot. Spre deosebire de campania anului 1979 însă, s-au identificat și gropi cu pereții drepți sau numai ușor concavi și cu deschiderile rotunde sau ovale.

Locuința, surprinsă în S II/1, pentru investigarea căreia s-a deschis pe latura de vest a secțiunii o casetă cu dimensiunile de 3×4,5 m, aparține tipului de semibordei rectangular, avînd laturile de 3×2,5 m, cu ușoare deviații datorate rotunjirii colțurilor. Podeaua sa, aflată la 1 m sub nivelul actual al solului, era din lut bătătorit iar în colțul sud-estic era amenajată o vatră, protejată cu pietre de prundiș, de mici dimensiuni. Pereții erau, probabil, căptușiți cu împletitură de nuiele, după cum indică fragmentele de lipitură de lut păstrînd asemenea impresiuni. Din păcate, materialul ceramic descoperit în interiorul locuinței este destul de puțin numeros și atipic, constînd în cîteva fragmente de panse de amforă din argilă aspră roșcată, cu mica, fragmente de ceramică autohtonă modelată cu mîna și ceramică cenușie. Singurul element care ne-ar permite o cît de vagă referire cronologică este un fund de amforă descoperit între pietrele care protejau vatra: dintr-o argilă roz-roșcată, are o formă tronconică, cu o mică adîncitură circulară în suprafața bazei mici. Ar putea fi apropiat de tipul 9 descris de I. B. Zeest și încadrat în secolul al V-lea î.e.n.[5].

În caseta deschisă pentru degajarea locuinței au mai fost identificate trei gropi, dintre care două se intersectau, dovedind, ca și-n alte cazuri, existența a cel puțin două etape de amenajări în cadrul așezării greco-indigene de la Vișina. Această observație, pe care o menționam și-n raportul precedent, a căpătat o confirmare nouă prin surprinderea unei gropi (e) ce tăia latura nord-vestică a locuinței prezentate mai sus, coborînd cu 0,50 m sub nivelul podelei sale. Cele cîteva fragmente ceramice descoperite în umplutura acestei gropi nu îngăduie nici o precizare cronologică. Dealtfel, cu numai două excepții, remarcăm evasitotala lipsă a materialelor arheologice din umplutura gropilor din S II/1.

În S I/2 degajarea celor nouă gropi a furnizat un bogat material ceramic care atestă extinderea așezării groco-indigene arhaice și pe acest promontoriu. Se remarcă apariția unor noi tipuri de amfore și vase aparținînd categoriei ceramicii cenușii lucrate la roată. Conservatoare, în privința formelor și decorului, ceramica modelată cu mîna nu modifică în mod esențial tabloul cristalizat în urma primei campanii.

Sub aspect numeric și în anul acesta predomină fragmentele de amfore, care reprezintă 51,3% din cantitatea totală de ceramică descoperită. Avem de-a face cu diferite părți ale unor amfore aparținînd unor tipuri mai mult sau mai puțin întîlnite. Pe lîngă obișnuitele amfore ioniene, cu decorul lor caracteristic format din benzi de vopsea cu nuanțe ce variază de la negru-brun strălucitor la roșu-cărămiziu, apar panse și, mai ales, gîturi provenind de la tipuri mai puțin ilustrate (fig. 3/1, 2), caracterizate, cele mai multe, prin prezența unor incizii sau nervuri în relief amplasate sub buza inelară și răsfrîntă în afară sau numai îngroșată și lată. Ceramica cenușie modelată la roată constituie 18,5% din totalul fragmentelor descoperite. Forma cea mai bogat reprezentată este strachina cu buza trasă spre interior și marcată de o incizie pe margine. Repertoriul formelor este completat de căni și cănițe cu corp globular sau bitronconic și buza evazată oblic spre exterior, ornamentate uneori în partea superioară a corpului cu una—două incizii (fig. 3/3); castroane cu corp carenat și buza lată, evazată oblic spre exterior, decorată la unele exemplare cu benzi de linii în val incizate; cratere cu buza îndoită orizontal și decorată cu incizii circulare și linii în val. Culoarea argilei din care sînt modelate aceste vase variază de la cenușiu-gălbui la cenușiu-ciment, fiind uneori acoperită cu un slip cenușiu mat sau negru lustruit, ce conține mica.

Ceramica modelată cu mîna (fig. 3/4—6) ocupă, sub aspect cantitativ, locul al doilea după amfore,

[4] *Ibidem.*

[5] I.B. Zeest, *Keramicekie tara Bospora*, MIA, 83, 1960, p. 74 și pl. III 9.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 2. Vișina. 1—2 amfore romane fragmentare; 3 fragmente ceramice feudale timpurii.

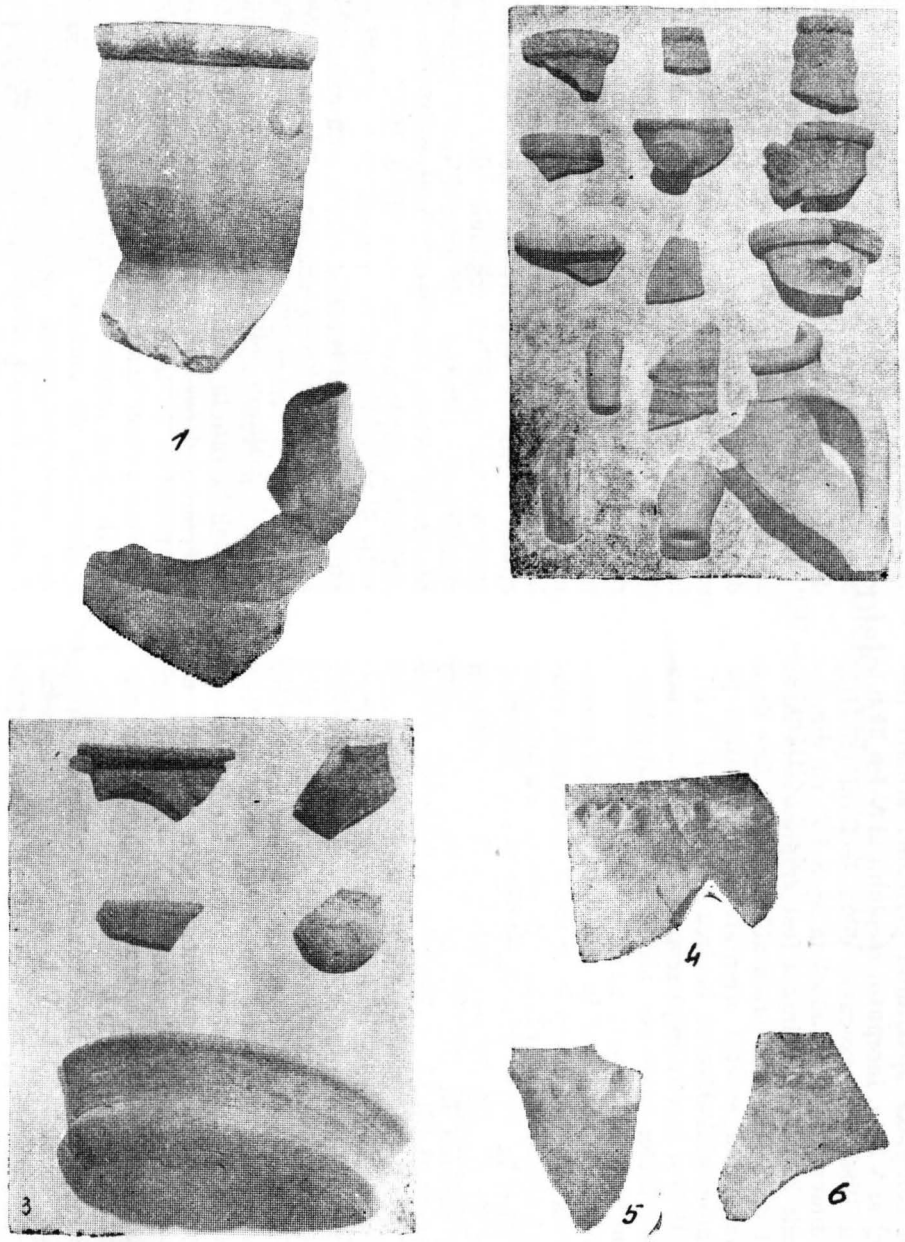

Fig. 3. Vișina. 1—2 amfore; 3 ceramică cenușie; 4—6 ceramică modelată cu mîna.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

reprezentînd 28,36% din totalul fragmentelor ceramice recoltate din ambele secțiuni. Ea ilustrează, în general, forme de vase-clopot de mari dimensiuni, cu pereții groși, modelați dintr-un lut amestecat cu nisip cu granulație mare și cioburi pisate, care-i dau un aspect zgrunțuros și o fragilitate deosebită. Ornamentul predominant este brîul alveolat, realizat fie prin impresiune digitală, fie prin ciupire, fie prin crestare oblică sau verticală și dispus întotdeauna la o distanță de 2—5 cm sub buză. Uneori este întrerupt de proeminențe dreptunghiulare sau triunghiulare. Alte ornamente sînt baghetele în relief dispuse pe corp sau alveolate, imprimate în peretele vasului, la mică distanță sub buză. Se adaugă două vase mari bitronconice, cu buza evazată spre exterior, unul avînd decorul dispus pe linia diametrului maxim, sub forma unor segmente de brîu alveolat, celălalt fiind ornamentat pe marginea buzei cu alveole imprimate. De remarcat că în confecționarea lor s-a acordat o grijă deosebită numai părții superioare a vasului care este netezită cu atenție, în timp ce partea inferioară este neîngrijită, prezentînd denivelări notabile ale suprafeței.

Deși relativ abundent, materialul ceramic descoperit în campania anului 1980 nu aduce, totuși, elemente care să facă posibile încadrări cronologice exacte pentru etapele de locuire ce s-au succedat pe teritoriul investigat. Absența ceramicii fine din complexele cercetate face dificilă o încadrare cronologică mai strînsă a acestora, obligîndu-ne să menținem încadrarea largă în secolul al VI-lea — începutul secolului al V-lea î.e.n. pentru întreg stratul arhaic și complexele aferente.

RECHERCHES DANS L'ÉTABLISSEMENT ANTIQUE DE VIȘINA, COM. DE JURILOVCA, DÉP. DE TULCEA

RÉSUMÉ

L'auteur présent les résultats des fouilles pratiquées en 1980 dans l'établissement antique de Vișina, dans le territoire de l'ancienne colonie grecque Orgame-Argamum (Capul Dolojman, com. Jurilovca, dép. de Tulcea). Les deux tranchées, ayant 50×2 m et 32×2 m et séparées par ca. 300 m, ont révélé les traces d'une habitation rarefiée, s'étendant le long de la haute falaise qui borde le lac Golovița, dans sa partie nord. La couche archéologique conservée date des VIe—Ve siècles av. n.è. et contient des traces de demeures (huttes ou demi-huttes) et des fosses de diverses formes, appartenant à deux phases successives d'occupation du site.

Le matérial archéologique livré par les complexes d'habitation investigués se présent unitaire du point de vue typologique et chronologique. Il faut noter l'abondance et la variété des amphores gréco-orientales qui, à côté de la céramique grise, temoigne des actifs rapports de cett établissement indigene avec la colonie greecque d'Orgame-Argamum, située à cca 10 km vers l'est.

Ces rapports sont d'ailleurs confirmés par la découverte, en 1979, d'un trésor de pointes-de-flèche prémonétaires, dans le périmetre du même établissement.

Les dépôts des VIe—Ve siècles étaient supérposés par des traces d'habitation datant des premier siècles de n.è. et du haut moyen âge. Malheureusement sauf les quelques fragments céramiques trouvés à la surface actuelle du sol, on n'est pas réussi à individualiser d'autrea traces d'occupation du site pendant ces époques.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Vișina. Plan avec l'emplacement des fouilles de 1980.

Fig. 2. Vișina. 1—2 amphores romaines fragmentaires; 3 fragments céramiques du haut Moyen Âge.

Fig. 3. Vișina. 1—2 amphores grecques; 3 céramique grise tournée; 4—6 céramique autochtone.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări aerofotografice în anii 1978 — 1980

ALEXANDRU SIMION ŞTEFAN

Înfiinţată în cursul anului 1978 de către conducerea Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste în cadrul Muzeului de Istorie al R.S. România, Secţia de cercetări aerofotografice şi evidenţă centralizată a siturilor arheologice are menirea aplicării sistematice, la scara teritoriului naţional, a metodei interdisciplinare a prospecţiunilor aeriene în domeniul arheologiei. Continuînd metodologic investigaţiile de acest profil realizate — cu un suport mult mai restrîns — în anii anteriori[1], activitatea Secţiei de cercetări aerofotografice răspunde atît cerinţelor Legii 63/1974 a ocrotirii patrimoniului cultural naţional, cît şi recomandărilor U.N.E.S.C.O. şi ale organismelor sale specializate — Consiliul Internaţional al Monumentelor şi Siturilor (ICOMOS) şi Comitetului Internaţional al Fotogrammetriei Arhitecturale (CIPA) — privind aplicarea intensivă a prospecţiunilor aerofotografice şi a fotogrammetriei în cunoaşterea şi salvgardarea patrimoniilor arheologice naţionale.

Cercetările aerofotografice mult amplificate ca volum începînd din 1978 continuă să se întemeieze pe revalorificarea, prin foto-interpretare comparativă, a înregistrărilor aerofotogrammetrice verticale deja existente, realizate periodic începînd din anii '50, la diferite scări, pentru nevoile cartografiei naţionale. Analiza şi prelucrarea de laborator adecvată a acestor preţioase înregistrări din arhiva istorică a Direcţiei Topografice Militare şi din Fondul Geodezic Republican — instituţii care au acordat tot concursul dezvoltării în ţara noastră a acestui nou domeniu de activitate — asigură importante descoperiri şi informaţii de topografie istorică, ce constituie baza indispensabilă a investigării oricărui obiectiv arheologic. Singurele limite obiective în utilizarea arheologică a aerofotografierilor cartografice decurg din scara mică de zbor a acestora, care în foarte rare cazuri coboară sub 1:10.000 şi care, în consecinţă, nu permite exploatări fotogrammetrice la scări compatibile cu dimensiunile reduse ale zonelor arheologice şi cu necesitatea detaliilor în acest tip de cercetare.

După o primă serie de aerofotografieri realizate în 1977, din 1978 au fost iniţiate aerofotografieri speciale sistematice de prospectare şi înregistrare fotogrammetrică a obiectivelor arheologice. Realizate în colaborare cu Colectivul de aerofotografiere al Institutului de Geodezie, Fotogrammetrie, Cartografie şi Organizare a Teritoriului şi inserate într-o manieră cît mai judicioasă şi mai economică în planul de zboruri al acestei instituţii, aceste aerofotografieri au urmărit exploatarea condiţiilor celor mai favorabile pentru detecţia arheologică şi au fost efectuate la scara de zbor maximă permisă de aparatura în dotare anume 1:4.000. În acest mod, pe lîngă foarte valoroasele informaţii furnizate de zborurile mai vechi, pachetul de documentaţii al fiecărui sit în studiu a fost completat prin înregistrări la scară foarte mare, care îngăduie studiul stereoscopic în cele mai mici detalii al formei actuale a zonei arheologice.

Începînd din octombrie 1979, în complexul staţiunilor din Munţii Orăştiei, înregistrările fotogrammetrice verticale au fost dublate de aerofotografieri oblice de prospectare de la mică înălţime (între 100 şi 300 m), efectuate de semnatarul acestui raport, cu camere de format 6×6 cm şi utilizînd pelicule alb-negru, reversibil şi negativ color. Astfel de aerofotografieri, realizate în campania 1980 asupra unei serii de încă 30 de obiective arheologice, îmbogăţesc şi diversifică în privinţa detaliilor informaţiile obţinute din studiul înregistrărilor metrice verticale.

Pe măsura completării colectivului Secţiei cu specialişti topometri, începînd din 1979, dar în special în 1980, s-au efectuat sistematic deplasări de reperaj fotogrammetric la siturile dispunînd de aerofotografieri speciale la scară mare. Pe baza acestor determinări geodezice riguroase şi pe baza studiului de interpretare, efectuat de autorul prezentului raport, asupra ansamblului aerofotografierilor disponibile, s-au realizat ulterior, prin comandă la I.G.F.C.O.T., planuri stereorestituite la scara 1:1.000. Constituind primele planuri de ansamblu de mare precizie, cu o înregistrare foarte fină a anomaliilor revelatoare din domeniul microreliefurilor (curbe de nivel cu echidistanţa de 0,55—1 m), a elementelor detectate prin foto-interpretare cît şi a detaliilor de planimetrie actuală, aceste documentaţii conforme cu exigenţele arheologiei moderne au în

[1] Al. S. Ştefan, în *Actes du IXe Congrès international d'études sur les frontières romaines, Mamaia 1972*, Bucureşti—Köln, 1974, p. 95—108; idem, RMM—MIA, XLVI, 1977, 1, p. 3—22; idem, în *Akten des XI internationalen Limeskongresses, Székesfehérvár 1976*, Budapest, 1978, p. 451—465.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

primul rînd scopul de a îmbogăți cunoașterea istoriei vechi naționale prin introducerea accelerată în circuitul investigațiilor arheologice a descoperirilor aduse de cercetările aerofotografice în privința numeroaselor stațiuni încă neabordate de săpături arheologice.

Elemente constitutive ale unei cartografii arheologice naționale, planurile elaborate în acest mod reprezintă în același timp documentații de bază atît pentru evidența științifică a patrimoniului arheologic *in situ*, cît și pentru stabilirea operativă în teren a extensiunii și delimitării precise a rezervațiilor arheologice, a zonelor de protecție și a regimului de folosință actuală a acestora, singura cale pentru asigurarea unei protecții efective a zonelor de interes arheologic.

*

În privința cercetării sistematice a siturilor arheologice necunoscute, care nu au făcut pînă în prezent obiectul unor săpături, planul de lucru al Secției de cercetări aerofotografice a inclus, cu precădere în anii 1978—1980, obiective arheologice de primă mărime (centre geto-dacice fortificate, centre urbane și militare daco-romane). În această perioadă au fost efectuate aerofotografieri în aria — mai intens cercetată cu această metodă în anii anteriori — a județului Tulcea, asupra seriei de cetăți foarte puțin cunoscute de pe linia Dunării, în județul Constanța, asupra unor sectoare de pe Valea Oltului. În funcție de etapele de livrare a aerofotografierilor, pentru unele obiective au fost realizate în teren lucrările de reperaj fotogrammetric, pentru o parte din acestea din urmă fiind în curs sau fiind deja elaborate stereorestituțiile și transcrierile cartografice finale.

În afara acestor cercetări ce urmăresc un plan de perspectivă, activitatea din anii 1979—1980 a avut de răspuns unor obiective prioritare, cu termene apropiate.

a. Prospectarea accelerată și înregistrarea obiectivelor arheologice din perimetrul complexului hidroenergetic Porțile de Fier II, realizîndu-se în această zonă aerofotografieri verticale și oblice și deplasări de reperaj fotogrammetric. Pentru castrul Drobeta (fig. 1) și monumentele din vecinătate, pentru fortificația de la Hinova (fig. 2) și pentru Cetatea Severinului (fig. 3) au fost elaborate și stereorestituțiile la scară mare.

b. Cercetări aerofotografice asupra ansamblului de așezări din Munții Orăștiei, în legătură cu programul de lucrări inițiat pentru consolidarea, restaurarea și valorificarea complexă a stațiunilor arheologice din aria capitalei statului dac. Au fost efectuate aerofotografieri verticale (la scara 1:25.000 pentru întreaga zonă și la 1:6.000 pentru fiecare sit), oblice și, pentru o parte din puncte, înregistrări la sol și reperaj fotogrammetric. Pentru Sarmizegetusa Regia și pentru cetățile de la Costești și Blidaru (fig. 4 și 5) au fost realizate și primele planuri de ansamblu la scară foarte mare (1:2.000), nu numai pentru zona arheologică propriu-zisă, dar și pentru întreaga formă de relief ocupată, planuri destinate a servi atît activității arheologice, dar și proiectelor de valorificare muzeistică și turistică.

Ținem să subliniem că investigațiile aerofotografice de pe Valea Dunării și din Munții Orăștiei au beneficiat de sprijinul deosebit de important al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, investigațiile desfășurate de Secția de cercetări aerofotografice în aceste zone fiind incluse în Programul național de teledetecție coordonat de Comisia Română pentru Activități Aerospațiale (CRAS) a CNST, care a finanțat aerofotografierile. Cu ajutorul acestui for au fost experimentate și primele înregistrări în infraroșu, în scopuri arheologice, în țara noastră.

Un alt obiectiv al activității Secției de cercetări aerofotografice a fost acela al orientării investigațiilor, într-o măsură cît mai mare, în direcția stațiunilor arheologice care fac de curînd obiectul unor săpături sistematice sau sînt programate pentru campaniile viitoare. În acest sens, fie că au fost accelerate și încheiate cercetări aerofotografice deja în curs, realizîndu-se documentațiile finale de foto-interpretare și stereorestituție — apte să orienteze eficient și economic în teren săpăturile și să contribuie la stabilirea unui sistem de referință unitar și coerent pentru ansamblul sitului —, fie au fost efectuate aerofotografieri la scări mari, fie au fost programate cu prioritate lucrările de reperaj fotogrammetric. Este cazul obiectivelor arheologice de la Beștepe Albești, Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Micia, Ovidiu, Murighiol, Turnu Măgurele (fig. 8) și Piua Petrii pentru care lucrările se află în diferite faze de elaborare.

Din cercetările întreprinse în anii 1978—1980, prezentăm în cele ce urmează o parte din cele ajunse în faza finală.

CETATEA GETICĂ DE LA BEȘTEPE
(județul Tulcea) (fig. 6, 7, 9, 10)

O direcție principală de studiu vizează cunoașterea cît mai completă a marilor centre fortificate geto-dace — expresii majore și semnificative ale nivelului de civilizație atins în această epocă.

În cazul cetății getice din secolele IV—III î.e.n. de la Beștepe — reperată de la finele secolului trecut și săpată începînd din 1974 de G. Simion —, investigațiile comparative de foto-interpretare asupra înregistrărilor verticale mai vechi, asupra zborului special din 1977 și aerofotografierile de la mică înălțime din 1980 au dus la elaborarea primului plan exact al acestei așezări de mari dimensiuni (23 ha). A fost pus în evidență în cele mai mici detalii un complex sistem de fortificații care comportă două valuri de pămînt și două șanțuri continue, întărite pe latura cea mai expusă — cea de sud-vest —cu un val intermediar, și un dispozitiv defensiv al accesului în cetate organizat după planul „în pîlnie", tipic pentru fortificațiile de pămînt din epoca fierului. Deși valul intermediar și cel exterior

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

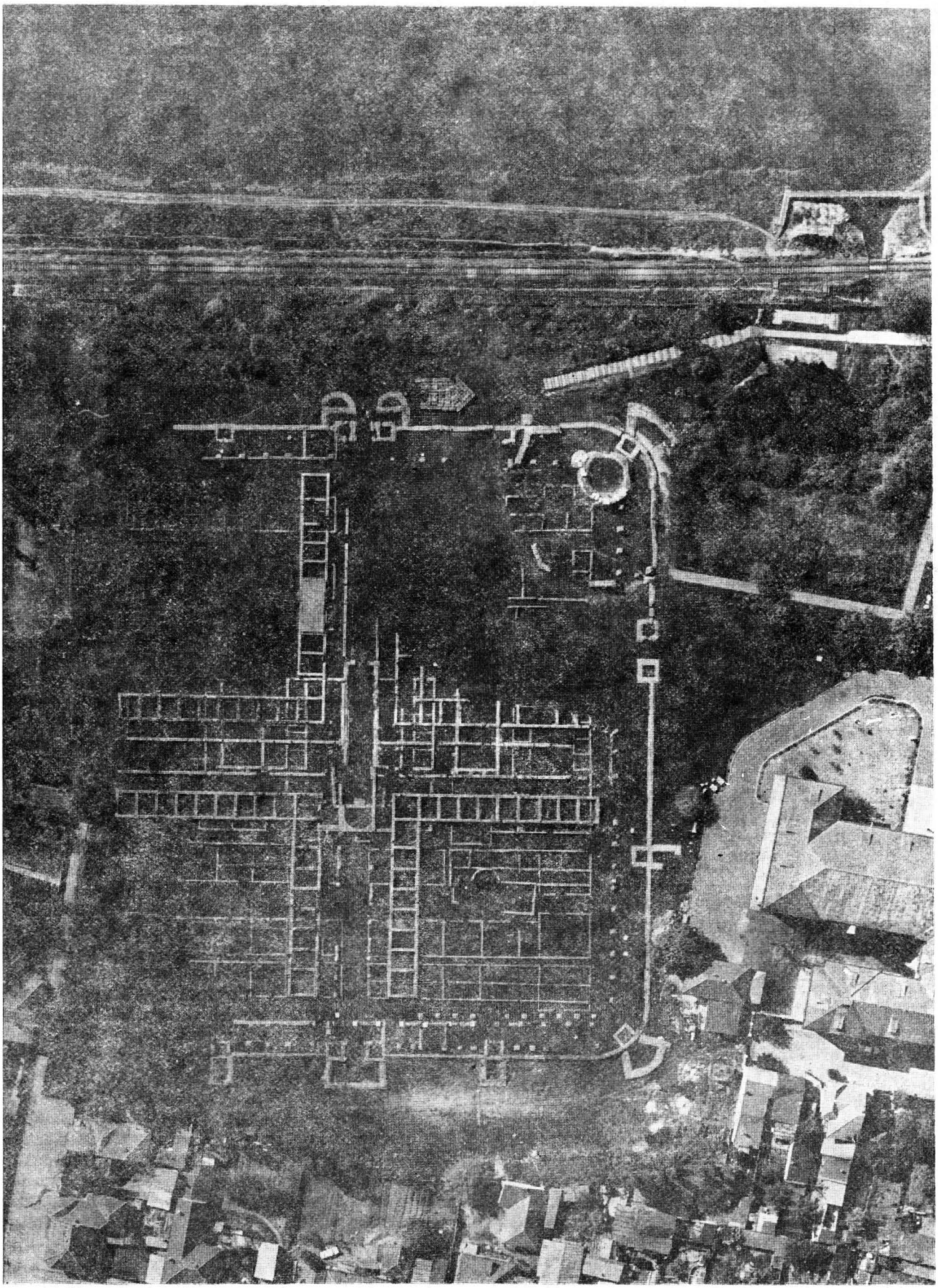

Fig. 1. Castrul Drobeta. Fotografie aeriană din 1979.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

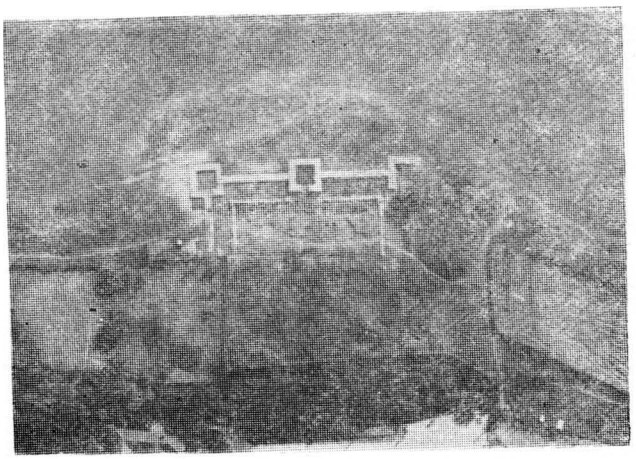

Fig. 2. Fortificația romană tîrzie de la Hinova. Fotografie aeriană din 1979.

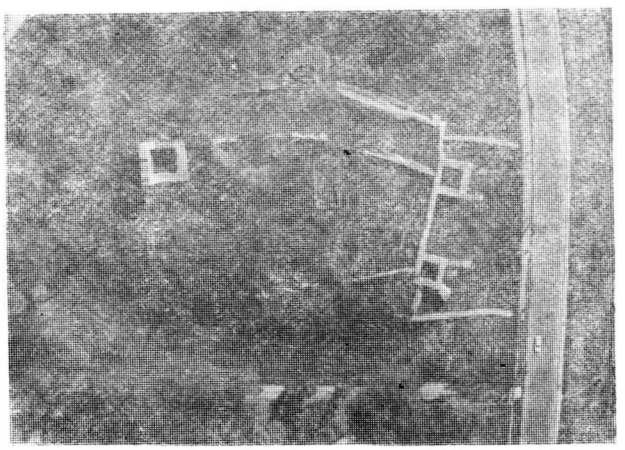

Fig. 3. Cetatea Severinului. Fotografie aeriană din 1979.

sînt parțial nivelate de arături, traseul lor a putut fi localizat integral. Întreaga fortificație face dovada unei perfecte exploatări a configurației naturale a zonei.

Prospecțiunile aerofotografice furnizează astfel arheologiei și istoriei dacice planul importantului centru de la Beștepe, oferind în același timp un instrument de orientare a săpăturilor în curs.

CETATEA DACICĂ DE LA COSTEȘTI
(Județul Hunedoara) (fig. 11, 12)

Chiar în situația acestei stațiuni care a beneficiat de săpături arheologice îndelungate, cercetările aerofotografice au fost în măsură să aducă descoperiri noi în privința unui element topografic important pentru organizarea și evoluția în timp a cetății. Studiul stereoscopic al diferitelor aerofotografieri verticale, observațiile directe în survolări repetate și aerofotografieri oblice cu iluminare razantă au dus la detectarea și punerea în evidență a unei linii de fortificație necunoscută pînă acum. Constituită de un val de pămînt așezat la o cotă mai joasă pe pantele dealului și cu o cuprindere mai mare decît fortificațiile cercetate pe înălțime, această incintă defensivă aparține unei faze mai vechi a cetății și includea la adăpostul ei și sanctuarele și turnurile izolate de pe terasele de la est, sud-est și nord-est, care pînă la această descoperire păreau a fi funcționat *extra muros*.

CETATEA ROMANĂ TÎRZIE DE LA MURIGHIOL
(județul Tulcea) (fig. 13, 14)

Studiul comparativ al fotografiilor aeriene din 1953 pînă în prezent și aerofotografierile speciale din 1977 au furnizat descoperiri substanțiale în privința acestei cetăți din secolele IV—VII e.n. A fost fixat un plan precis al întregului zid de incintă, prevăzut cu o singură poartă principală pe latura de vest și cu 15 turnuri de planuri diferite (12 în formă de U, 1 mare turn rectangular în centrul laturii de sud și 2 turnuri în formă de potcoavă la colțuri). În interiorul cetății s-a restituit traseul unei artere axiale, nord-sud. În mare parte distruse de șosea și de arături, cele trei valuri de pămînt care apărau cetatea la exterior au fost recunoscute numai grație fotografiilor aeriene, ca și drumul roman, urmărit pe o distanță de cîțiva km de la poartea cetății spre vest.

Cu o suprafață interioară de aproape 2 ha, acest centru de frontieră se adaugă seriei de cetăți de dimensiuni mai mici, cunoscute pînă acum pentru această epocă: Ulmetum, Capidava, Dinogetia, Sucidava, Enisala.

RECHERCHES AÉROPHOTOGRAPHIQUES DANS LES ANNÉES 1978—1980

RÉSUMÉ

Crée en 1978 auprès du Musée National d'Histoire de Bucarest, la Section de recherches aérophotographiques et de l'inventaire général des sites archéologiques a pour but l'utilisation systématique, à l'échelle nationale, des prospections aériennes et de la photogrammétrie dans les différents domaines de l'activité archéologique et de la recherche historique. La détection des sites pas encore connus, l'étude approfondie des sites guère ou très peu fouillés jusqu'à présent, la réalisation des éléments d'une carte archéologique répondant aux exigences de la cartographie moderne, l'élaboration à l'aide de la photo-interprétation et de la photogrammétrie de plans détaillés à très grande échelle pour chaque site, nécessaires à l'établissement des réserves archéologiques et des zones de protection et à l'orientation des fouilles — tels sont les objectifs majeurs du programme mis en oeuvre depuis 1978.

À part l'exploitation par photo-interprétation archéologique des missions photogrammétriques réalisées jusqu'à présent à des fins cartographiques, à partir de 1977 des levés aérophotogrammétriques spéciaux, à très grande échelle (1:4.000e à 1:6.000e) ont été effectués sur plusieurs dizaines de sites préhistoriques, géto-daces, daco-romains et moyen-âgeux, auxquels s'ajoutent, depuis 1979, des vols de prospection et des proses de vues obliques à basse altitude.

Durant les années 1978—1980, les recherches d'archeologie aérienne ont concerné surtout la Dobroudja, dont l'étude par cette voie avait été commencée auparavant, ainsi que l'ensemble des sites fortifiés organisé autour de Sarmizégétusa Régia et la zone de la Vallée du Danube en aval de Drobéta — Turnu Severin, qui allait être affectée par la

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 4. Cetatea dacică de la Blidaru. Fotografie aeriană din 1979.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

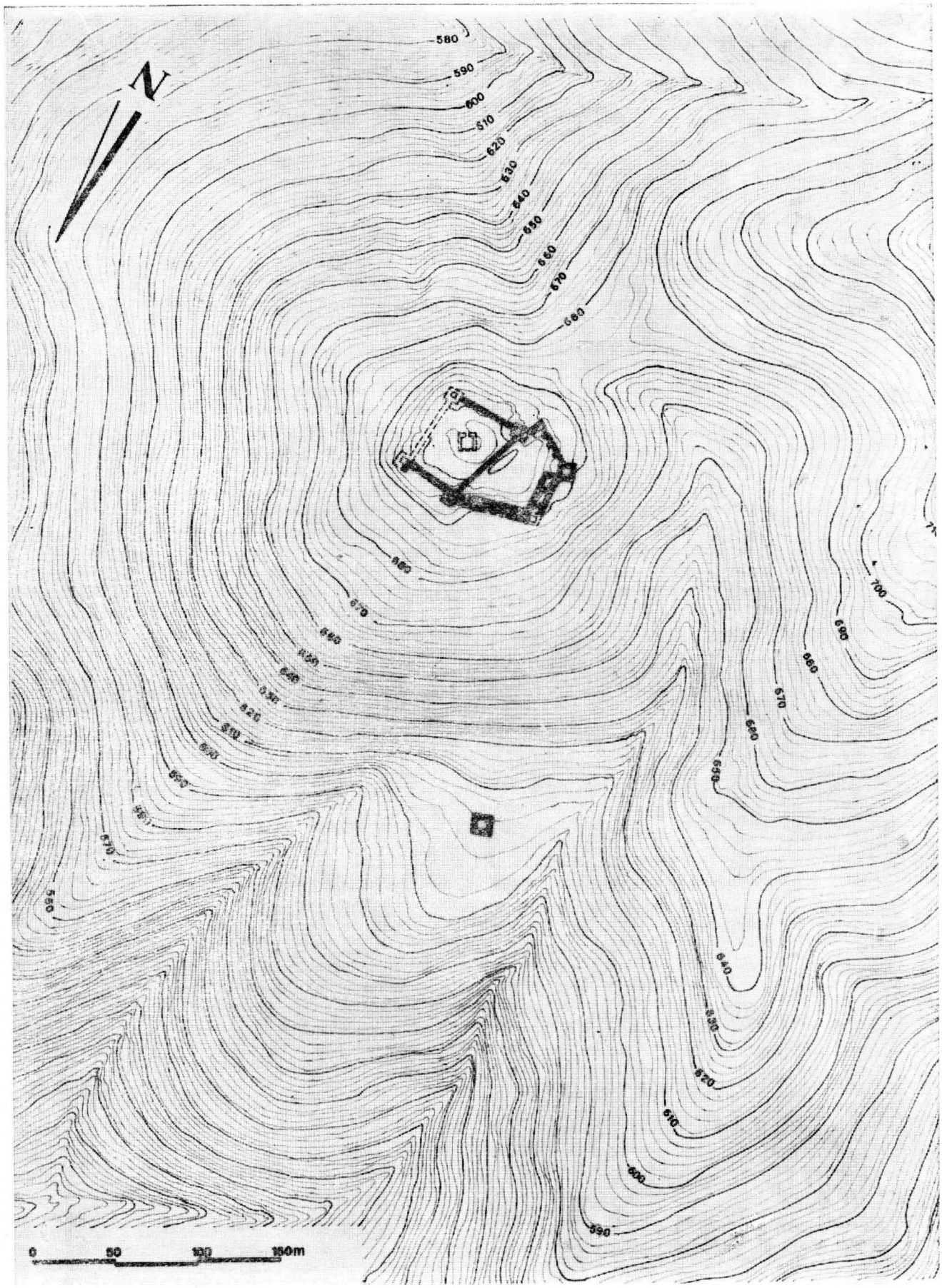

Fig. 5. Cetatea dacică de la Blidaru. Plan stereorestituit. Scara 1:2.000.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 6. Cetatea getică de la Beștepe. Fotografie aeriană verticală.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

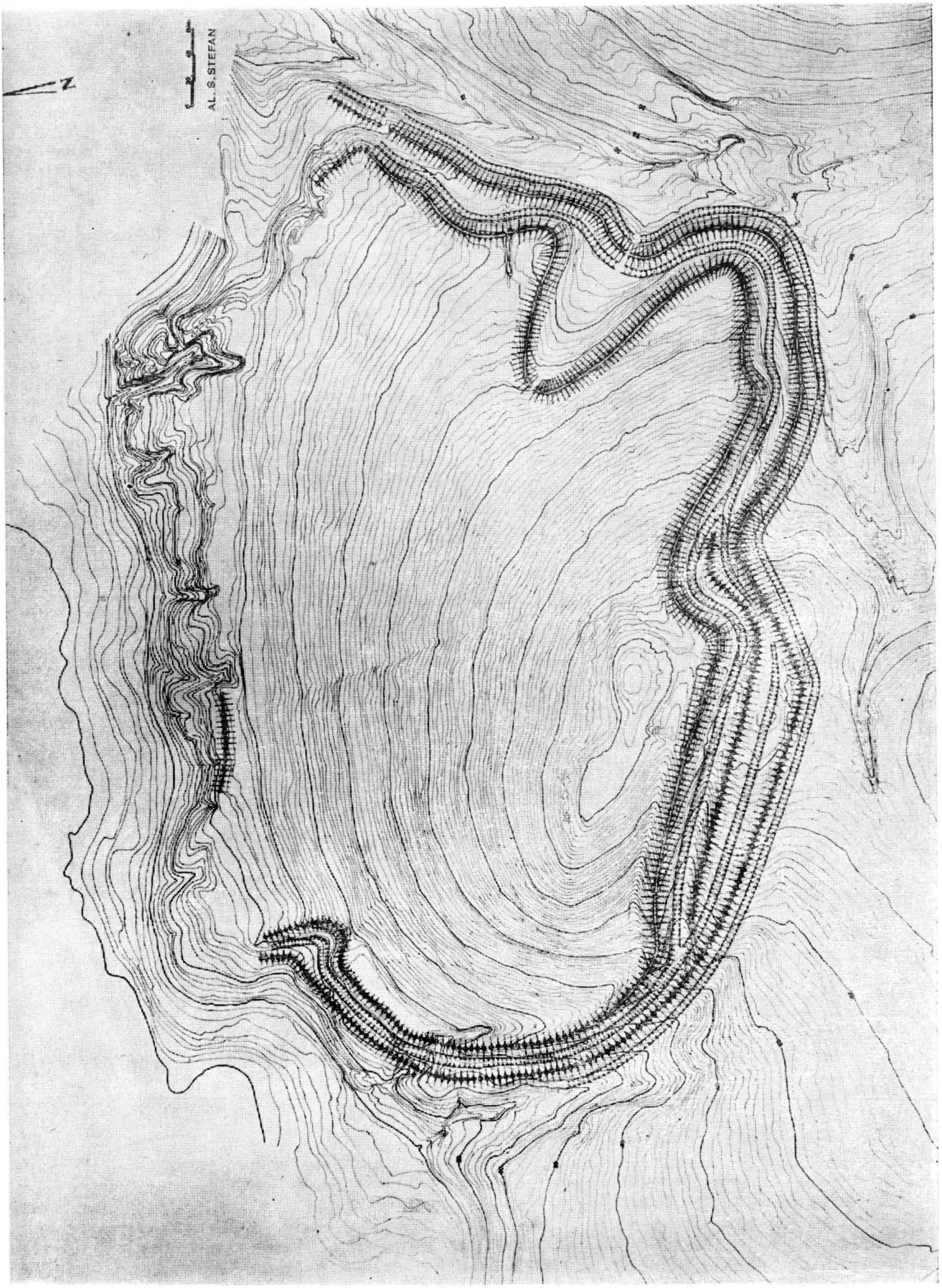

Fig. 7. Beştepe. Plan stereorestituit al cetăţii getice. Scara 1:1.000.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

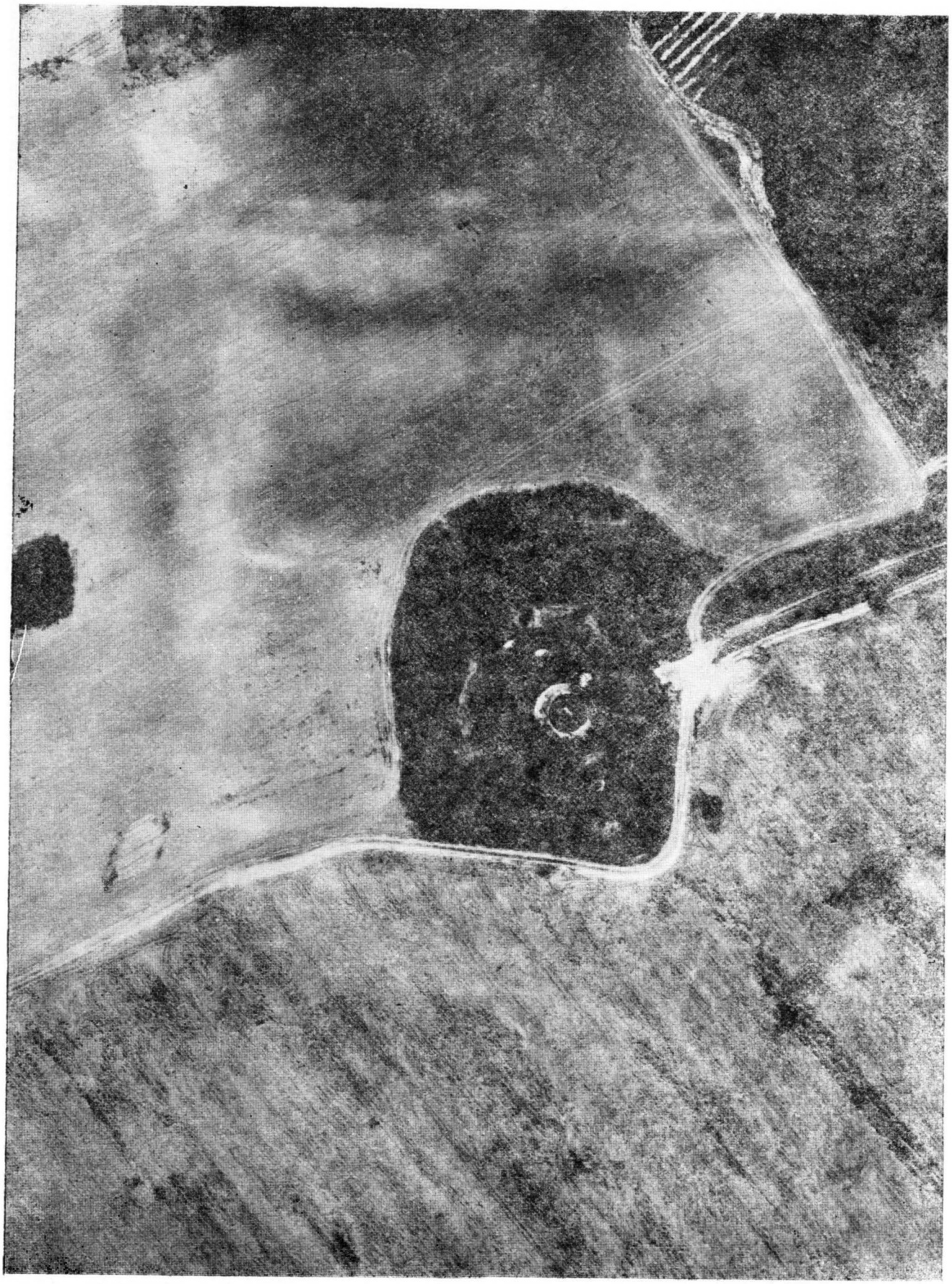

Fig. 8. Turnu Măgurele. Fotografie aeriană din 1980. Graţie unui moment favorabil de aerofotografiere, în jurul fortificaţiei circulare medievale a fost detectată o fortificaţie pentagonală mai amplă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

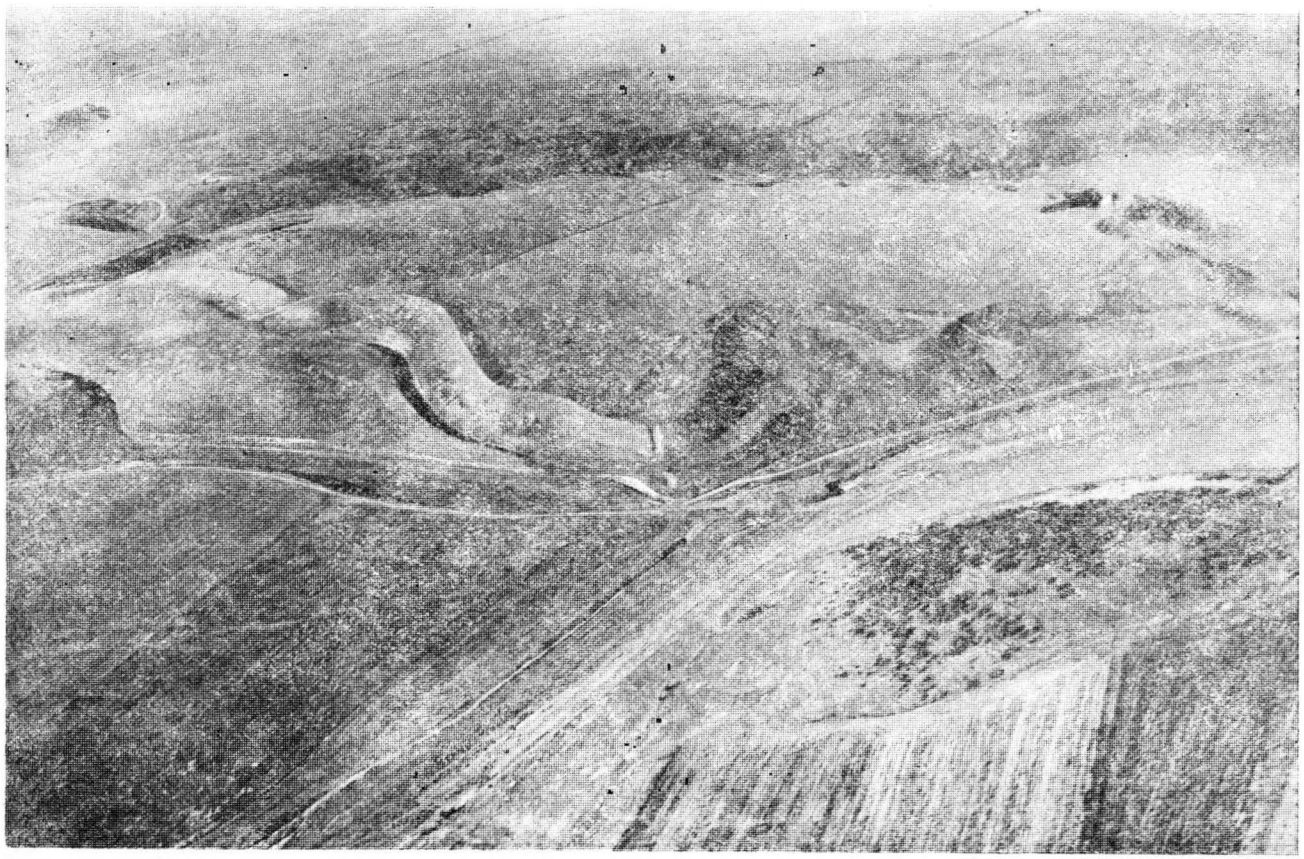

Fig. 9. Beştepe. Vedere **aeriană oblică**, de la sud-est, evidenţiind dispozitivul defensiv al intrării în cetate (Clişeu Al. S. Ştefan, 29.X.1980).

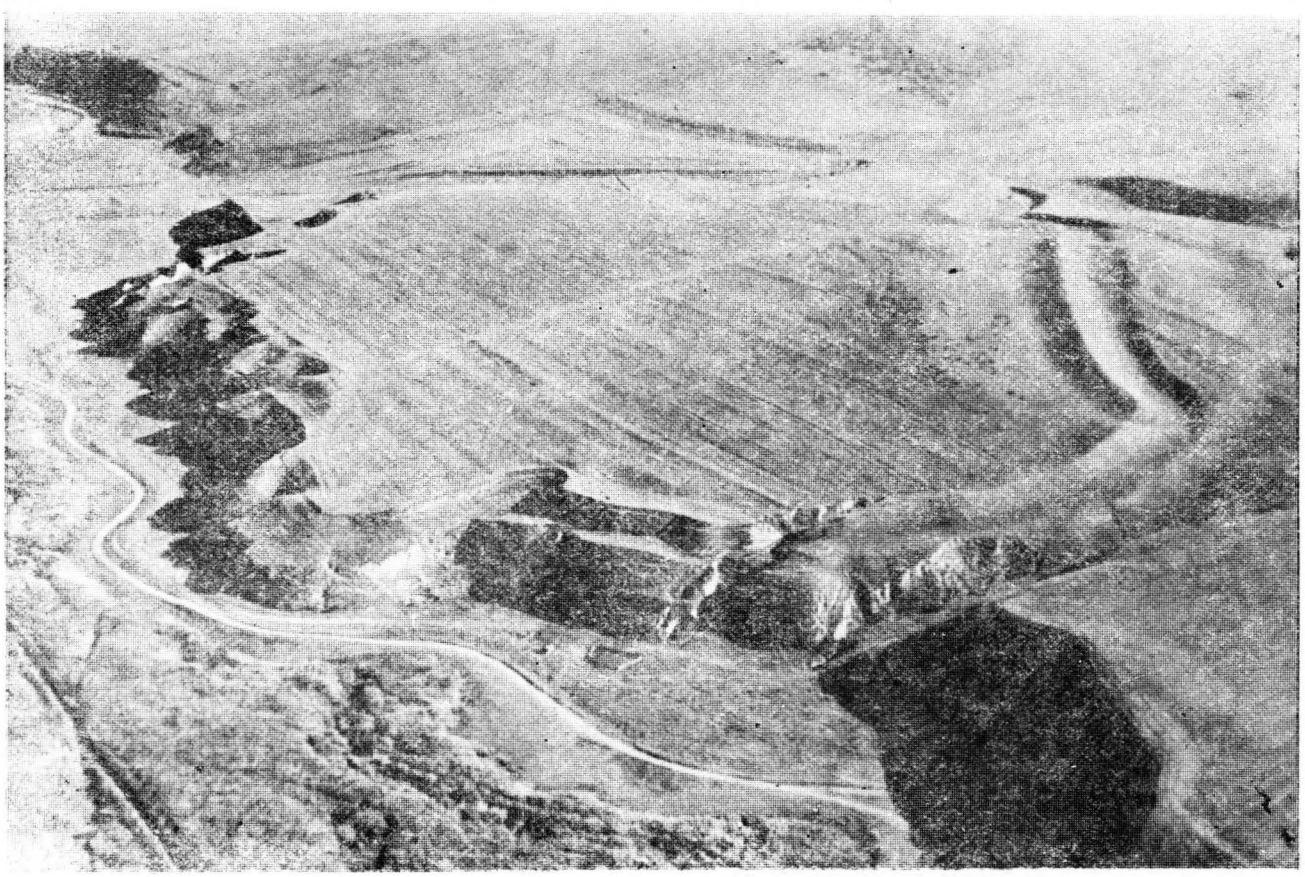

Fig. 10. Beştepe. Vedere aeriană de la nord-vest (Clişeu Al. S. Ştefan, 29.X.1980).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

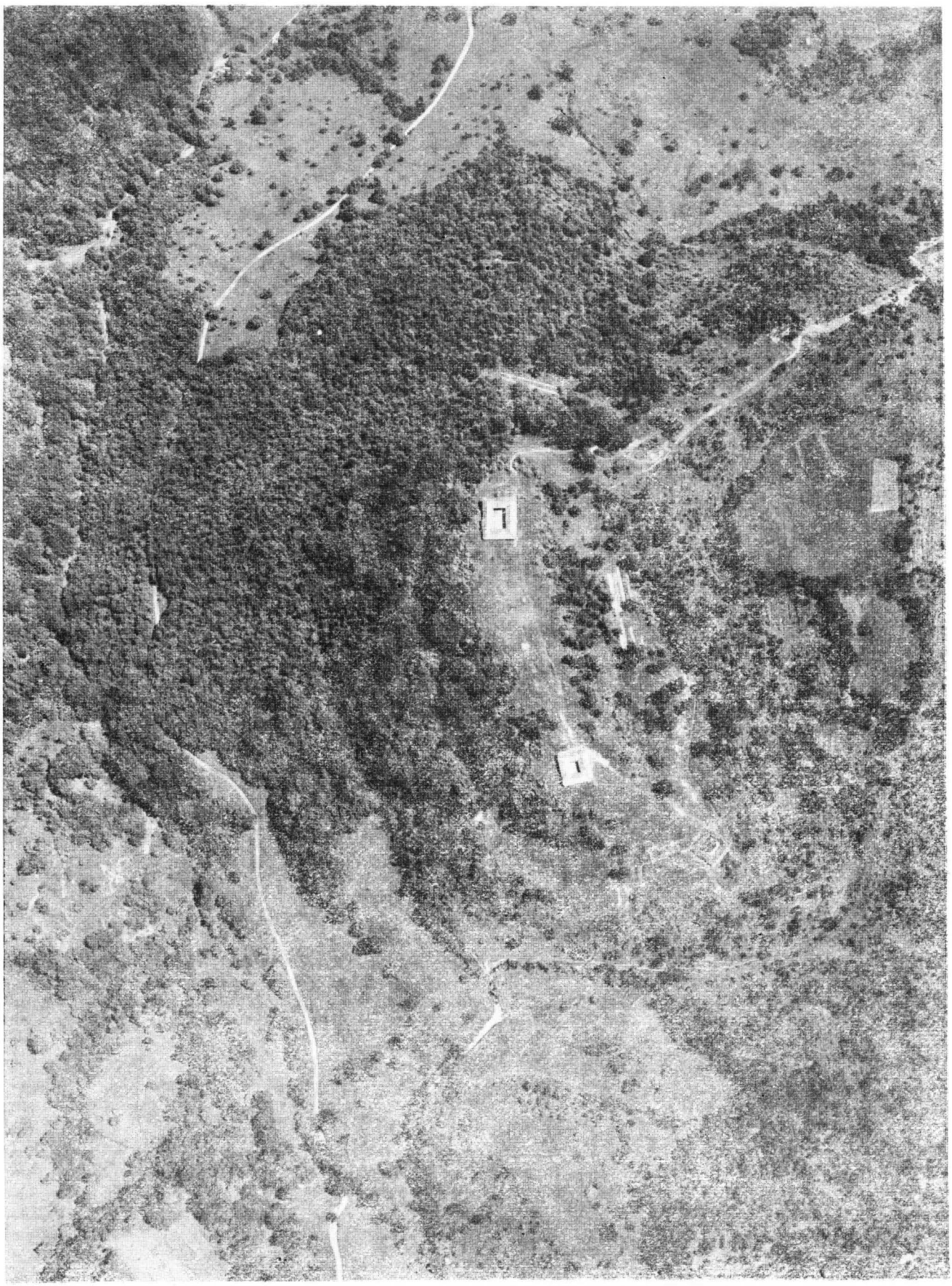

Fig. 11. Cetatea dacică de la Costești. Fotografie aeriană din 1979.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

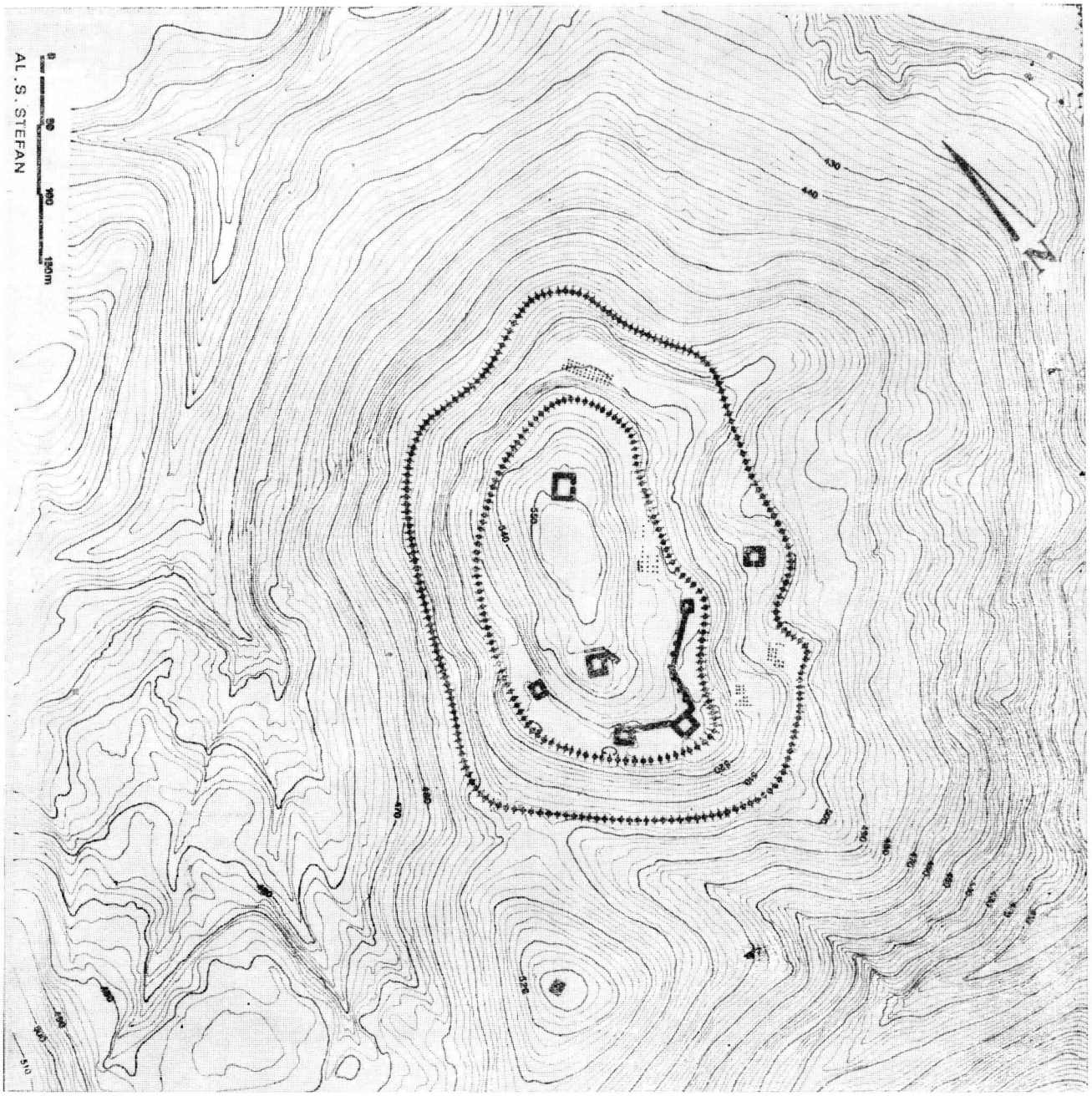

Fig. 12. Costești. Plan de ansamblu stereorestituit al cetății dacice. Scara 1:2.000.

construction du second barrage des Portes de Fer. Ce rapport présente quelques exemples choisis parmi les sites dont l'étude a été portée à la fin en 1980.

La CITÉ GÉTIQUE DE BEȘTEPE (département de Tulcea) (fig. 6, 7, 9, 10).

La photo-interprétation des levés aériens plus anciens, du vol spécial de 1977 ainsi que les prises de vue obliques de 1980 ont mené à la connaissance complète et détaillée du système défensif de ce site de grandes dimensions (23 ha). Les retranchements comportent deux vallums en terre et deux fossés continus, dont l'efficacité a été augmentée par l'implantation sur le côté le plus vulnérable — celui du Sud-Ouest — d'un vallum intermédiaire. Le dispositif défensif de l'accès principal présente le plan „en entonnoir", courant pour les fortifications en terre de l'époque du fer.

LA FORTERESSE DACE DE COSTEȘTI (département de Hunedoara) (fig. 11, 12)

Même dans le cas de ce site, qui a fait l'objet d'importantes fouilles, archéologiques, les prospections aériennes se sont avérées à même de fournir la découverte de données nouvelles, essentielles pour une meilleure compréhension des étapes de l'organisation de la forteresse. Il s'agit de la découverte du trajet d'un vallum installé sur les pentes de la montagne à une cote inférieure par rapport aux fortifications dégagées sur le sommet; ce vallum, qui appartenait à une phase plus ancienne de la cité, cernait également les quatre sanctuaire, et les trois tours isolées mis à jour sur les terrasses orientales qu'on considérait jusqu'à présent comme ayant fonctionné *extra muros*.

LA CITÉ L'ÉPOQUE DU BAS-EMPIRE DE MURIGHIOL (département de Tulcea) (fig. 13, 14). L'examen des différents vols existents, un levé photogrammétrique à grande échelle et des survols réitérés nous ont permis de dresser le premier plan exact de cette place forte du *limes* de la Scythie Mineure datant des IVe — VIIe siècles de n.è. L'enceinte est dotée d'une unique porte principale, placée sur le côté Quest, et de 15 tours de plans différents (12 tours saillants au front demi-circulaire, 2 tours d'angle en fer-à-cheval et une grande tour rectangulaire en position centrale sur le côté méridional).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

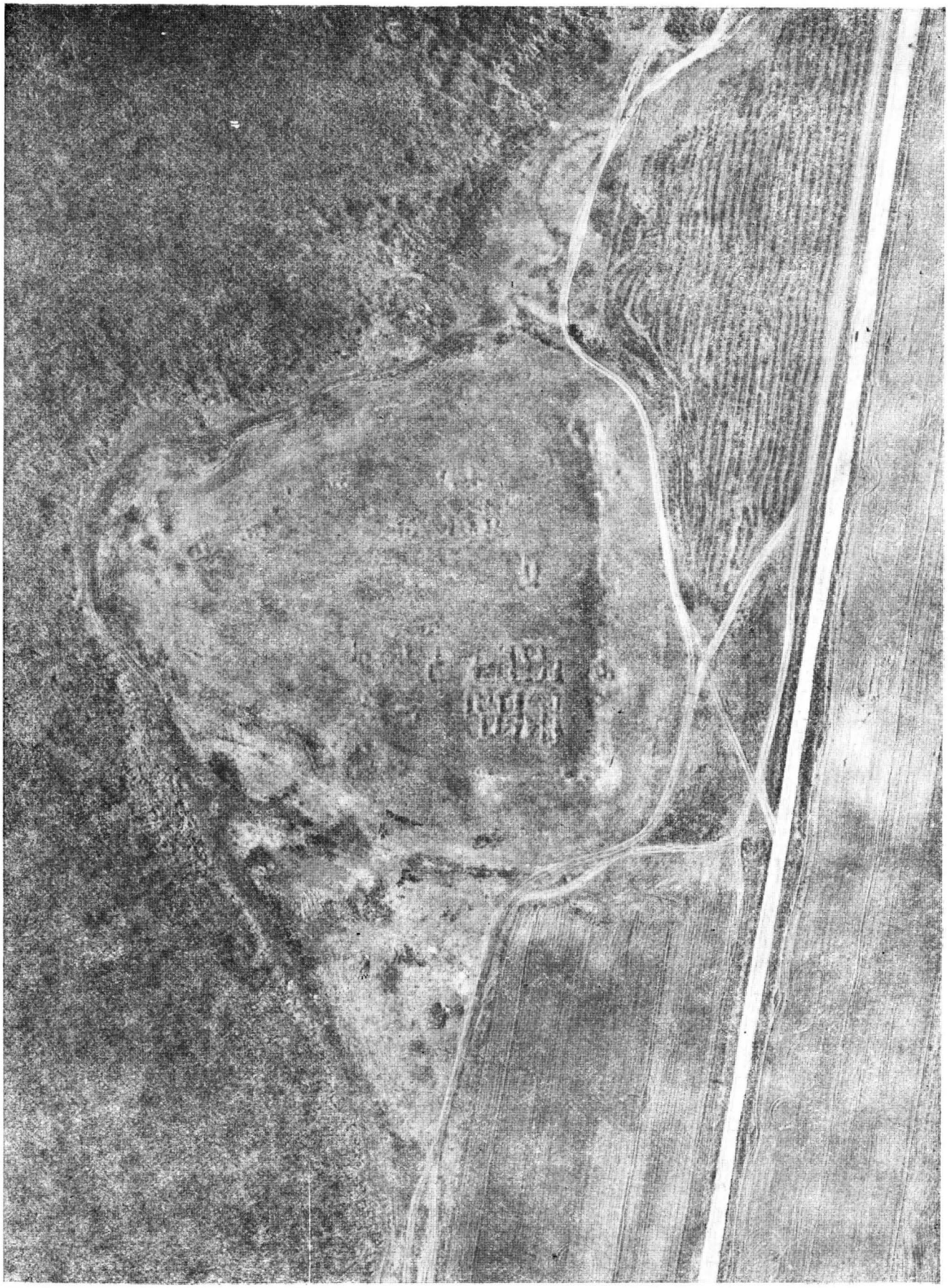

Fig. 13. Cetatea romană tîrzie de la Murighiol. Fotografie aeriană din 1977.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

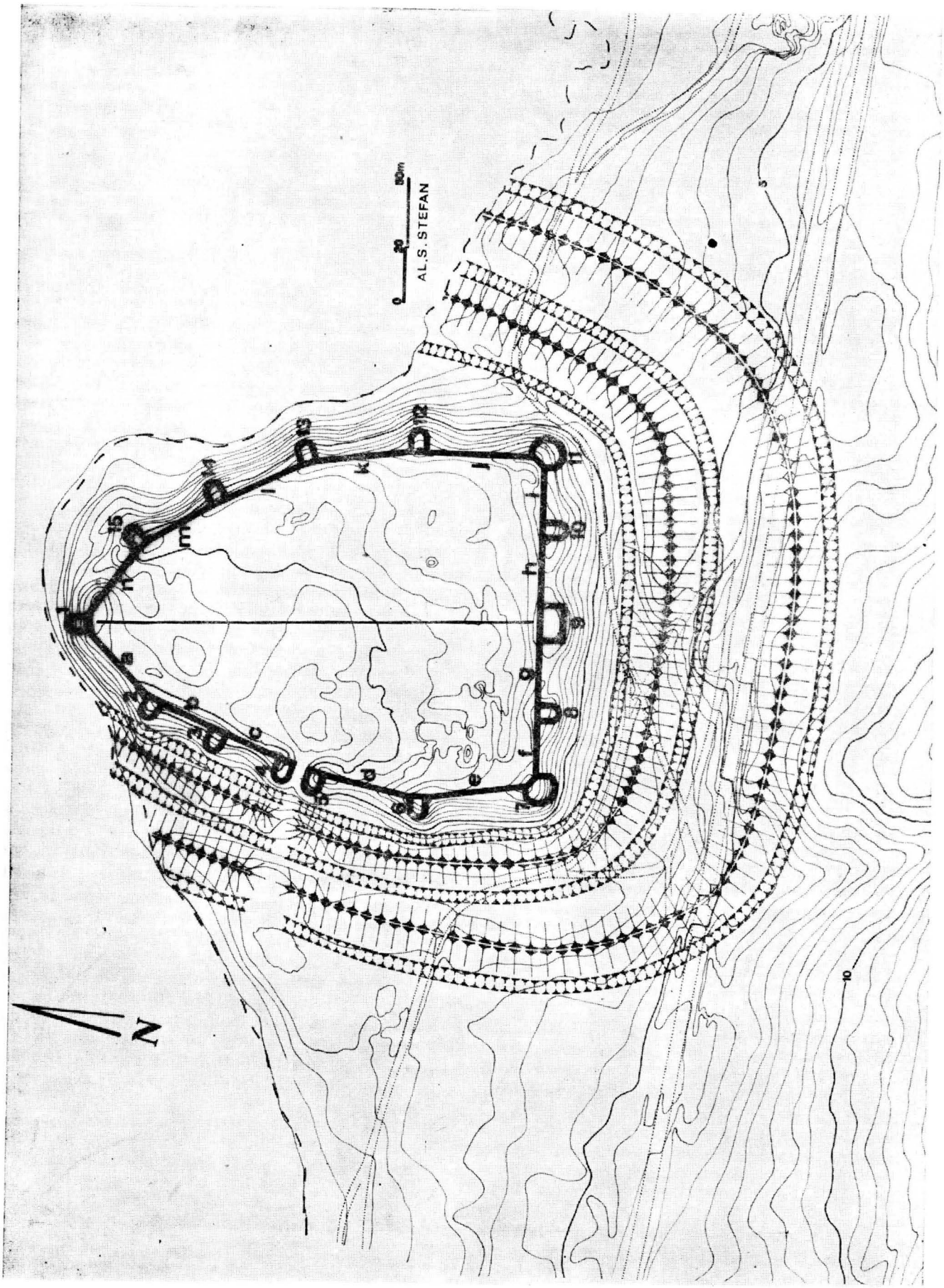

Fig. 14. Murighiol. Plan stereorestituit al cetății din secolele IV—VII e.n. Scara 1:1.000.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Une artère axiale Nord-Sud a été restituée à l'interieur de la cité, tandis qu'à l'extérieur la photographie aérienne a révélé l'existence de trois remparts de terre et de trois fossés, dans la plupart complètement arrasés actuellement. Avec une superficie d'environ 2 ha, la cité de Murighiol vient d'enrichir la série des fortifications à dimensions réduites connues jusqu'à ce jour dans les provinces du Bas-Danube: Iatrus, Sucidava, Capidava, Dinogetia, Ulmetum, Enisala.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Camp de Drobeta. Photographie aérienne de 1979.

Fig. 2. Fort de l'époque du Bas-Empire à Hinova. Photographie aérienne de 1979.

Fig. 3. Citadelle de Severin. Photographie aérienne de 1979.

Fig. 4. Forteresse dace de Blidaru. Photographie aérienne de 1979.

Fig. 5. Forteresse dace de Blidaru. Restitution stéréophotogrammétrique (1:2.000).

Fig. 6. Vue aérienne verticale de la cité gétique de Beştepe.

Fig. 7. Beştepe. Restitution stéréophotogrammétrique (1:1.000).

Fig. 8. Turnu Măgurele (département de Teleorman). Grâce à un moment favorable à la détection aérienne, le levé vertical de 1980 a révélé l'existence d'une fortification pentagonale plus ample autour de la citadelle circulaire médievale connue et fouillée jusqu'à présent.

Fig. 9. Beştepe. Vue aérienne oblique, de Sud-Est, sur le dispositif défensif de l'accès (Cliché Al. S. Ştefan, 29.X. 1980).

Fig. 10. Beştepe. Vue aérienne de Nord-Ouest (Cliché Al. S. Ştefan, 29.X.1980).

Fig. 11. Forteresse dace de Costeşti. Photographie aérienne de 1979.

Fig. 12. Costeşti. Restitution stéréophotogrammétrique (1:2.000).

Fig. 13. La cité de l'époque du Bas-Empire de Murighiol. Photographie aérienne de 1977.

Fig. 14. Murighiol. Restitution stéréophotogrammétrique (1:1.000).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Şantierul arheologic Piscu Crăsani

NICOLAE CONOVICI, MARIAN NEAGU

Campania arheologică din 1980 a avut drept scop principal verificarea stratigrafiei staţiunilor identificate la Piscu Crăsani în cîteva sectoare-cheie: mamelonul estic al aşezării fortificate getice, şanţurile de apărare neolitic şi getic, aşezarea getică deschisă Platou I. Principalele rezultate ale acestor cercetări vor fi expuse în cele ce urmează:

I. MAMELONUL ESTIC

Pentru a obţine un profil magistral al staţiunii în această zonă am început prin trasarea S.XIV, orientată nord-sud, cu o lungime de 48 m. Ea pornea din dreptul suprafeţei T/1923, spre nord, paralel cu secţiunile II şi IV/1970, de-a lungul marginii vestice a mamelonului. În partea de sud pe o lungime de 9,50 m, ea avea lăţimea de 2 m, îngustîndu-se spre nord între 0,75—1,50 m din cauza surpării malurilor S. II şi IV/1970. S.XIV ajungea pînă în extremitatea nordică a mamelonului, unde aluviunile spălaseră toate depunerile arheologice. Cu excepţia părţii sudice, unde cercetarea nu a putut fi încheiată, am reuşit să obţinem o secvenţă stratigrafică suficient de concludentă. Au fost înregistrate opt locuinţe de suprafaţă, cinci bordeie şi 28 de gropi, dintre care numai o parte au fost cercetate integral (fig. 3/2).

În această secţiune au apărut cinci niveluri de locuire. Primul nivel, deranjat în cea mai mare parte de nivelurile getice, aparţine neoliticului (cultura Boian, faza Bolintineanu). A fost descoperit un singur complex de locuire din această vreme, în c. 24 din extremitatea nordică a secţiunii, la adîncimea de 0,60 m. Este o parte din groapa unui semibordei (B.V), în care au apărut fragmente ceramice şi osteologice precum şi un fragment de rîşniţă primitivă de piatră (fig. 4/1). Din materialul ceramic semnalăm un capac întregit parţial, decorat cu spirale excizate cu motivul „dinţi de fierăstrău" şi cîmpul dintre spirale cu benzi cu puncte incizate; de asemenea, o plăcuţă de lut dreptunghiulară decorată pe toate feţele cu zigzaguri incizate adînc. Ambele piese sînt caracteristice culturii Vinča. Acestea, împreună cu o figurină feminină fragmentară, cu mască triunghiulară, descoperită fortuit în 1970, ridică problema prezenţei unor importuri vinčene în cadrul fazei Bolintineanu a culturii Boian. În restul secţiunii, fragmente ceramice neolitice au fost găsite antrenate în nivelurile getice, mai cu seamă în Loc.L.(c.2—4), aparţinînd ultimului nivel. Semibordeiul B.V, prin amplasarea sa, marchează limita nordică a aşezării fortificate neolitice. Cîteva fragmente izolate din aceeaşi epocă au apărut în stratul brun-roşcat de deasupra solului viu, surprins mai bine în c.9.

Nivelul următor, de culoare brună şi uneori pigmentat cu cărbune, aparţine aşezării getice deschise care a precedat celei fortificate. În cuprinsul lui, în această zonă nu au fost descoperite materiale arheologice databile cu certitudine înaintea primei jumătăţi a sec. II î.e.n. Acest nivel a putut fi urmărit deocamdată numai în c.5—13, dar ne aşteptăm să apară şi în c. 1—4 care nu au fost epuizate. Lui îi aparţin gropile 15 (partea inferioară), 16, 20 şi 21. Gr. 20 este suprapusă parţial de B.IV, fiind deci mai veche decît acesta din urmă. Gr. 15 era formată de fapt din două gropi suprapuse, cea superioară aparţinînd, se pare, Loc. VI din penultimul nivel.

Al treilea nivel marchează începutul amenajării aşezării fortificate şi a fost precedat de o serie de nivelări ale terenului, surprinse parţial în săpătură. El se datează cu aproximaţie în a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n. Din acest nivel fac parte cu siguranţă B.I şi prima fază a Loc. VII. B.I, de fapt o locuinţă semiadîncită, a fost descoperit în c. 5—7. Podeaua lui, dezvelită parţial, se afla la adîncimea de 1,80—1,90 m de la nivelul solului vegetal şi intersecta gropile 15 şi 21. Bordeiul era orientat NE—SV. Pe latura de NE, în apropierea colţului de nord, au fost descoperite 23 greutăţi de lut conice şi piramidale, arse inegal în urma incendierii bordeiului, acoperite cu un strat masiv de dărîmături (cenuşă şichirpici) (fig. 4/3). Cele mai multe greutăţi erau aşezate în linie, ceea ce ne face să credem că provin de la un război de ţesut vertical. Materialul arheologic din umplutura bordeiului este însă sărac şi puţin semnificativ. Loc. VII, de suprafaţă, a apărut în carourile 1—3, sub forma unei podine de lut

Din colectivul de cercetare, alături de autorii acestui raport au mai făcut parte cercetătorul Mircea Udrescu de la Laboratorul de antropologie al Institutului Victor Babeş şi prof. Dan Nanu Basarab din Galaţi. Osemintele umane sînt cercetate de cercetătoarea Laurenţia Georgescu de la Laboratorul de antropologie al Institutului Victor Babeş.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

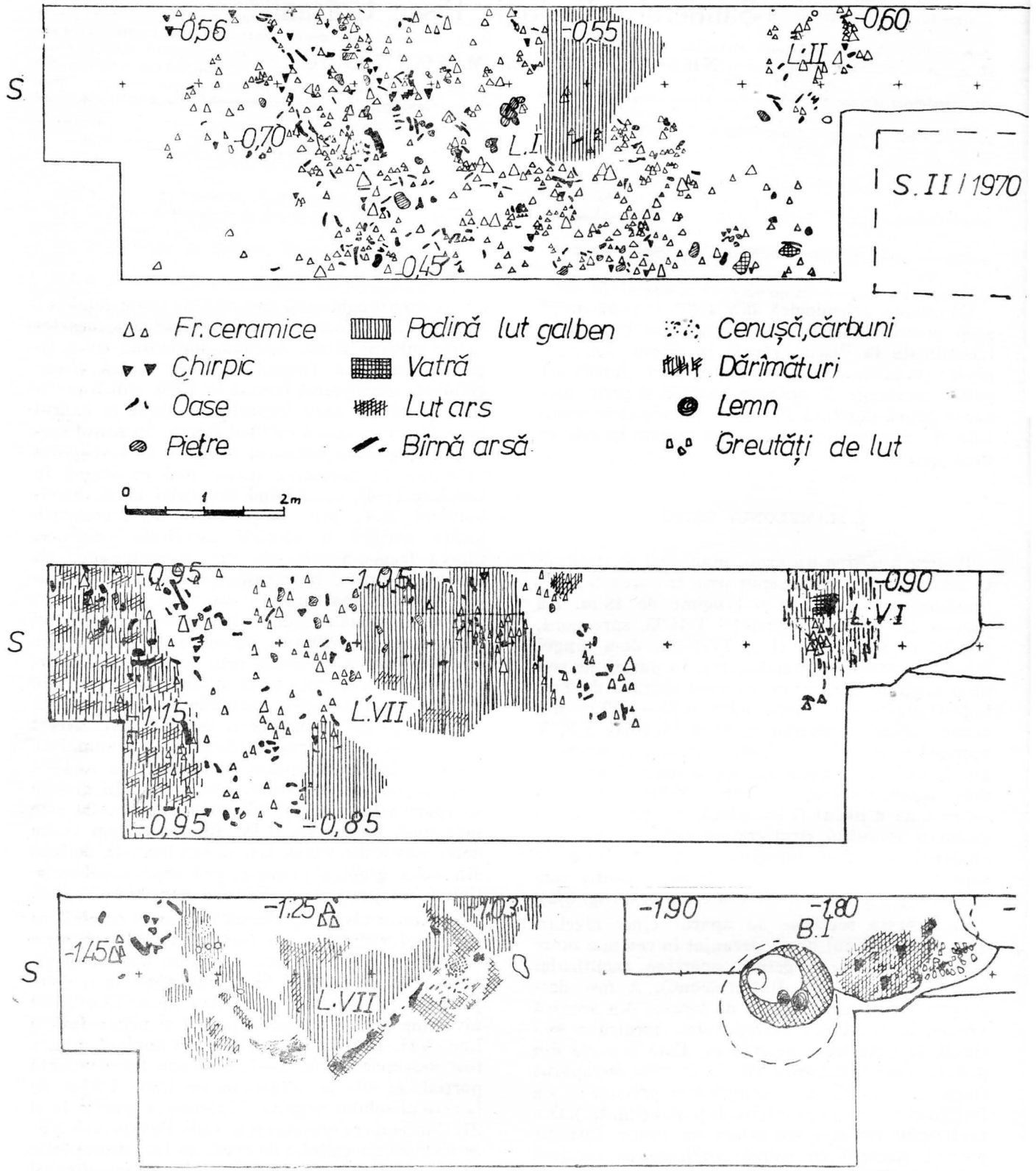

Fig. 1. Piscu Crăsani. Mamelon est, S. XIV — extremitatea sudică. Planul locuințelor L.I, L.VII și al bordeiului B.I.

galben, discontinue, cu urme de arsură și dărîmături de chirpici. Avea aceeași orientare cu B.I. Pe latura de NE și pe mijlocul ei în direcția NV au apărut urmele unor bîrne de lemn carbonizate care marcau talpa de lemn și împărțeau locuința în două. Tot pe latura de NV, spre nord, în afara locuinței, a apărut o zonă de pămînt ars și cărbune poate de la o mică anexă din lemn.

Al patrulea nivel, databil se pare către sfîrșitul secolului al II-lea începutul secolului I î.e.n., este mult mai bine reprezentat. Din el fac parte faza a doua a Locuinței VII, Loc. V și VI, B.II

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

şi III precum şi gropile nr. 8, 9, 13, 15 (partea superioară), 22 (aceasta din urmă conţinînd şi o monedă histriană de argint). La acestea se vor mai adăuga unele gropi apărute în c.1—4, rămase necercetate şi unele din gropile din alte carouri al căror material nu a fost încă studiat (în extremitatea nordică a secţiunii). În această fază, Loc. VII a fost refăcută şi lărgită, podeaua ei întinzîndu-se în c.2—4 şi în casetă. De această dată nu au mai fost găsite urmele vreunei tălpi de lemn. Printre dărîmăturile locuinţei, împrăştiate pe o mare suprafaţă, au fost găsite numeroase fragmente ceramice getice şi de import, oase de animale, pietre, chirpici, diferite obiecte mărunte din bronz şi fier, o fibulă de argint fragmentară, un fragment de oglindă, mărgele de sticlă, fragmente de vase elenistice şi de amfore de Rhodos. După un incendiu puternic, care a mistuit întreaga aşezare, terenul a fost nivelat, iar dărîmăturile Loc. VII au fost împrăştiate mult spre sud (fig. 1). Deasupra lor a fost din nou construită o mare locuinţă (Loc. I) care aparţinea ultimului nivel. Credem că nu ne înşelăm afirmînd că în acest loc se afla locuinţa unui din personajele de vază ale davei de la Piscul Crăsani. În imediata apropiere a Loc. VII, în c. 5—6, au fost descoperite dărîmături dintr-o altă locuinţă (Loc. VI). Printre dărîmături au apărut numeroase fragmente ceramice şi oase de animale, iar pe o porţiune păstrată din vatră s-a găsit un vas mic, lucrat cu mîna, de formă ovoidală, prevăzut cu două şiruri orizontale de perforaţii circulare pe mijlocul peretelui. Nu cunoaştem destinaţia unui astfel de vas şi nici nu avem analogii pentru el în cultura geto-dacă, deşi este sigur de producţie locală. Loc. VI acoperea resturile B.I din nivelul anterior şi parţial gr. 15. În partea de nord, B.I era tăiat de groapa B.II, şi aceasta de mari dimensiuni şi bogată în material arheologic (ceramică, oase de animale). Din Loc. V, apărută în c. 9—10, se păstra o bună parte din podea şi fragmente din două vetre. B.III suprapunea în cea mai mare parte B.IV (în c. 12—13).

Din ultimul nivel, databil în prima jumătate a sec. I î.e.n., făceau parte Loc. I — IV şi VIII precum şi gropile 1—4, 6, 7, 12, 18 şi 19. Ca şi în cazul Loc. VII, resturile Loc. I erau împrăştiate pe o mare întindere spre sud. O parte din podina ei a fost sesizată însă numai în c.4. Dintre dărîmături s-a adunat o cantitate imensă de ceramică şi oase de animale precum şi diverse obiecte mărunte. Ceramica acestei locuinţe a fost deja studiată şi ea oferă repere importante pentru cunoaşterea repertoriului ceramicii getice în prima jumătate a secolului I î.e.n. Resturile tuturor locuinţelor de suprafaţă descoperite în acest nivel au apărut la adîncimi variind între 0,55—0,70 m. Şi acest din urmă nivel de locuire este distrus printr-un incendiu pustiitor, după care orice locuire în aceste locuri încetează definitiv.

Două fragmente ceramice descoperite în 1980, din păcate în condiţii stratigrafice nu suficient de concludente, merită să ne reţină atenţia. În c.6 al S.XIV, între —1 —1,15 m, în stratul de nivelare care acoperea groapa B.I, a apărut un fragment de fructieră getică, lucrată la roată şi arsă reducător pe care a fost scrijelită după spargerea vasului o inscripţie cu caractere latine, pe două rînduri. (fig. 5/4). Textul nu este suficient de inteligibil, dar caracterele latine nu pot fi puse la îndoială. Este posibil însă ca unele din litere să fie şi greceşti. Fragmentul respectiv se datează *cel mai tîrziu* la începutul secolului I î.e.n., avînd în vedere contextul stratigrafic. Avem de a face, se pare, cu cea mai veche inscripţie cu caractere latine aflată pe un fragment ceramic getic. Al doilea fragment ceramic a fost descoperit întîmplător pe mamelonul vestic. El face parte dintr-o cupă getică cu decor în relief pe care apar imprimate o mască umană şi aversul unei tetradrahme de Thasos (fig. 5/7). Pînă în prezent asemenea cupe se cunosc doar în cîteva aşezări. Masca umană mai apare pe o cupă descoperită în dava de la Sprîncenata, jud. Olt[1]. Alte reprezentări umane se cunosc pe cupe descoperite în dava de la Popeşti[2]. În această din urmă aşezare precum şi la Snagov[3] au apărut şi cupe care reproduc efigia unor monede getice. Fragmentul nostru este primul pe care se găsesc asociate cele două elemente figurative: masca umană şi efigia monetară. Este de asemenea prima reproducere în ceramică, prin imprimare directă în tipar, a unei monede greceşti. Cupa se datează, cel mai probabil, în prima jumătate a secolului I î.e.n.

II. ŞANŢUL DE APĂRARE GETIC

A fost continuată cercetarea în S.XIII, la sud de mamelonul estic, care secţionează şanţul aşezării fortificate getice. Secţiunea a fost lărgită, ajungînd la dimensiunile de 20 × 2 m. (fig. 3/4). Deşi săpătura s-a adîncit pînă la 3,50 m (în capătul de nord depăşind chiar 4 m), fundul şanţului nu a fost atins decît în partea de nord, unde apărea sub forma unui strat subţire de cenuşă şi cărbune. Umplutura şanţului consta din lut galben amestecat cu pietre, concreţiuni calcaroase, granule de cărbune, oase de animale, fragmente ceramice, chirpici şi alte obiecte mai mărunte din metal. Pietrele, chirpiciul şi pămîntul galben ar putea proveni din surparea valului de apărare care astăzi nu mai este vizibil. Din studiul ceramicii şi al celorlalte obiecte recuperate pînă la adîncimea de 3,50 m rezultă că acest şanţ nu poate fi mai vechi decît a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n. În c.7, la adîncimea de —3,40 m, a apărut un schelet uman (M.7), căruia îi lipsea craniul (cu excepţia maxilarului inferior), părţile inferioare ale picioarelor şi alte cîteva oase. El se afla în decubit dorsal, cu braţele întinse pe lîngă corp şi piciorul drept îndoit din şold. Alte

[1] C. Preda, M. Butoi, Materiale, Oradea, 1979, p. 117.

[2] Al. Vulpe, SCIV, 16, 1965, 2, p. 341—351.

[3] Al. Vulpe şi M. Gheorghiţă, Dacia, N.S., 20, 1976, p. 186 şi n. 15; M. Turcu, Dacia, N.S., 20, 1976, pl. 7/6.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

oase de la picioare au apărut în poziție secundară. Nu s-a găsit nici un fel de inventar și nici nu s-a putut delimita forma vreunei gropi. Defunctul pare a fi fost pur și simplu aruncat în șanț și lăsat pradă animalelor și intemperiilor. Împrejurările care au putut duce la această situație puțin obișnuită ne rămîn necunoscute.

Cercetarea șanțului getic nu a fost încheiată și ea ridică numeroase probleme care se cer a fi rezolvate în campaniile următoare.

III. AȘEZAREA DESCHISĂ PLATOU I

Pentru cercetarea în continuare a așezării fortificate neolitice și a celei deschise getice a fost trasată S.VII Platou, orientată N—S, cu dimensiunile de 40×2 m. Ea este perpendiculară pe caseta S.VI PL/1979, la 1 m sud de aceasta.

Șanțul neolitic, cu lățimea de 4 m și adîncimea de 1,25—1,50 m (2,55 m de la nivelul actual), a fost secționat în c.7—9. Pînă la nivelul superior al solului viu (—1,65 m) el a fost umplut cu pămînt brun-închis, fără urme materiale. În epoca getică, mica alveolare care rămăsese pe locul vechiului șanț neolitic a fost aici nivelată cu pămînt galben, vizibil ca o lentilă în profil, în dreptul c.7 și 8. Se pare că acest pămînt galben a fost excavat din buza sudică a șanțului cu prilejul amenajării gropii unui bordei de formă ovală (B.I). O lentilă asemănătoare a apărut și în profilul S.II PA/1973, marcînd și acolo o nivelare a terenului. Probabil că lentila apărută în secțiunea noastră va fi fost mai lungă, deoarece în partea de sud ea se termină brusc în porțiunea ei cea mai groasă. Determinarea ei a putut avea loc în urma nivelării dărîmăturilor B.I. În umplutura bordeiului, în partea de nord, a ajuns astfel o parte din umplutura șanțului neolitic. A doua deteriorare a șanțului neolitic a avut loc așadar în faza a doua a așezării getice. În S.VII P1 nu au apărut complexe de locuire neolitice. Cîteva fragmente ceramice Boian-Bolintineanu, unelte și așchii de silex au apărut numai în c. 2—4, la adîncimi variind între —1,10 —1,40 m precum și în c.9, în umplutura B.I. În restul secțiunii au mai apărut materiale neolitice antrenate în nivelele ulterioare. De menționat un topor de gresie în formă de calapod, descoperit în c.19, împreună cu cîteva fragmente ceramice neolitice la —0,85 m. Se confirmă astfel constatarea noastră din campaniile precedente, după care locuirea neolitică nu se întindea dincolo de șanțul de apărare.

În c.3, la —1,10 m, imediat deasupra solului brun-roșcat care cuprinde vestigiile neolitice, a apărut un topor de luptă cu ceafă cilindrică, fragmentar, din rocă de culoare verzuie, bine șlefuit. El era decorat cu trei nervuri în relief în dreptul găurii de înmănușare și cu o nervură transversală în partea superioară a cefei. El poate fi datat în perioada de tranziție la epoca bronzului sau în Bronzul timpuriu (inf. Al. Vulpe și E. Zaharia). Trebuie să menționăm acum că în campaniile precedente au mai apărut, sporadic, cîteva fragmente ceramice decorate cu șir orizontal de impresiuni precum și o toartă tubulară databile în aceeași vreme. Este posibilă existența unei concordanțe cronologice între aceste materiale disparate și cele trei morminte cu ocru, suprapuse, apărute în S.VI P1/1979. În acest caz am avea indicii ale unei locuiri de scurtă durată de la începutul epocii bronzului, fără a putea face alte precizări, în această zonă.

Tot în solul brun-roșcat au mai apărut și două morminte. Primul, *M.5*, a apărut în c.3, la —1,35m, sub forma unei urne cinerare getice, conținînd osemintele arse ale unui adult, adunate selectiv din toate părțile corpului (informație Laurența Georgescu). Mormîntul nu avea inventar. Urna era un vas borcan cu corpul bombat în partea superioară și gura evazată, lucrat cu mîna. Vasul era decorat cu alveole pe gură, benzi alveolare pe gît și pe corp și patru apucători plate tot pe gît. După profil se apropie de vasele descoperite în aria nord-vest pontică a culturii getice și datate în secolele IV—III î.e.n. Nu a putut fi identificată forma gropii. Al doilea mormînt, *M.6*, a apărut în c.20, la —1,30 m. Era un schelet de copil, așezat în poziție chircită, pe partea dreaptă cu mîinile aduse în față, orientat nord-sud. Nici acest mormînt nu avea inventar. Avînd în vedere adîncimea la care a fost descoperit nu excludem posibilitatea să fie vorba tot de un mormînt getic. Morminte getice de înhumație, în poziție întinsă sau ușor chircită, se mai cunosc la Zimnicea, Murighiol, Andolina, Enisala ș.a. Oricum M.5 aparține locuitorilor din așezarea getică ce a precedat așezarea fortificată de pe Piscu Crăsanilor, confirmînd odată mai mult vechimea locuirii getice de aici. Așteptăm de la cercetările viitoare descoperirea și a altor morminte de acest fel.

Așezarea deschisă getică Platou I are două niveluri, surprinse și în S.VII P1. Primul nivel este bine reprezentat, prin patru bordeie și 6 gropi. Bordeiele I, II și IV sînt de formă aproximativ circulară sau ovală, cu diametrul mare de circa 3 m. Groapa B.I tăia parțial marginea șanțului neolitic, ocupînd c.9—10. Cea mai mare parte a lui intra în peretele estic al secțiunii. În umplutura lui au apărut numeroase fragmente ceramice, oase de animale și bucăți de zgură de fier. Al doilea bordei, care îl tăia pe primul, ocupa mijlocul secțiunii în c.10—11, adîncindu-se circa 45 cm (de la —1,50 la —1,93 m) și avea același conținut. Ambele bordeie au fost nivelate în a doua fază de locuire getică. Umplutura B.II se întindea pe o suprafață mai mare în c.10—12 (dacă nu cumva sînt resturile unei locuințe de suprafață construite peste această umplutură, cum se întîmplă de multe ori în stațiunea noastră). Nu au apărut aici fragmente de chirpici, de vatră sau lipitură de podea. În nord și sud, B.II este mărginit de gropile 39 și 40, care par a aparține însă ultimului nivel. B.III a apărut în c.16—17. Este mai curînd un semibordei, de formă aproximativ ovală, care se adîncește pînă la —1,35 m de la nivelul actual. Partea superioară era con-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

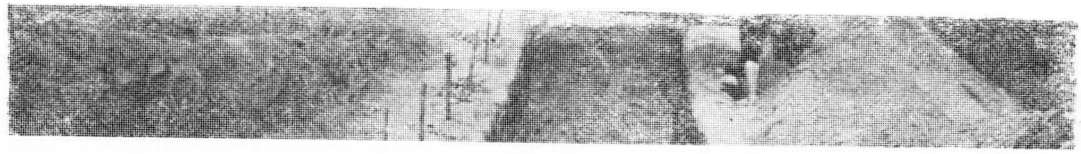

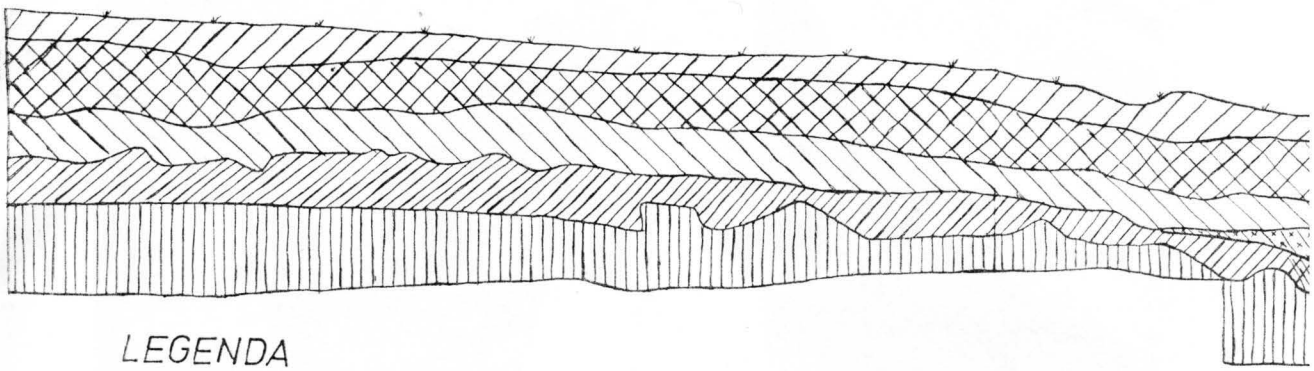

LEGENDA

- Sol vegetal
- Brun zgrunțuros
- Brun cu fr. ceramice
- Brun-cenușos cu fr. cer.
- Brun-cen. cu păm. galben și fr. cer.
- Brun-cen. cu pigment gălbui
- Brun-cen. cu carbune și fr. cer.
- Brun pigmentat
- Cenușă
- Lut galben

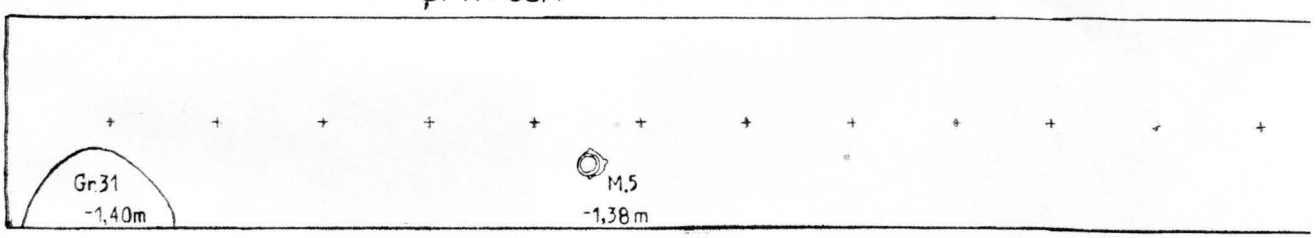

- Fragmente ceramice
- Oase
- Chirpic

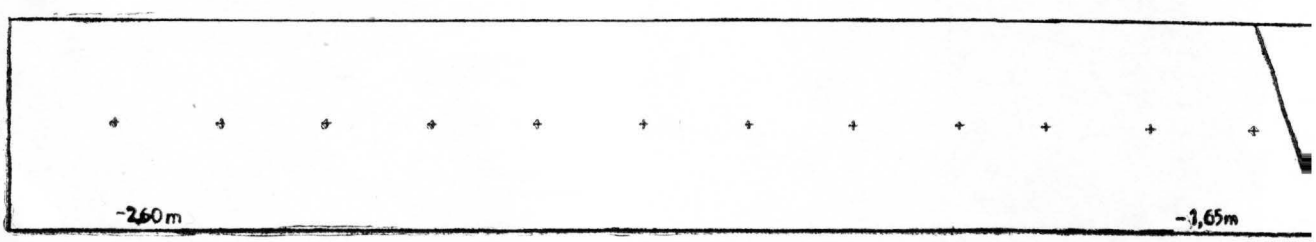

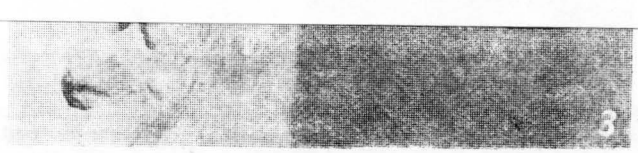

Fig. 3. Piscu Crăsani. 1 secțiunea S.XIII (groapa getică); 2 vedere generală a secțiunii S.XIV; 3 secțiunea VII Platou — bordeiul III.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

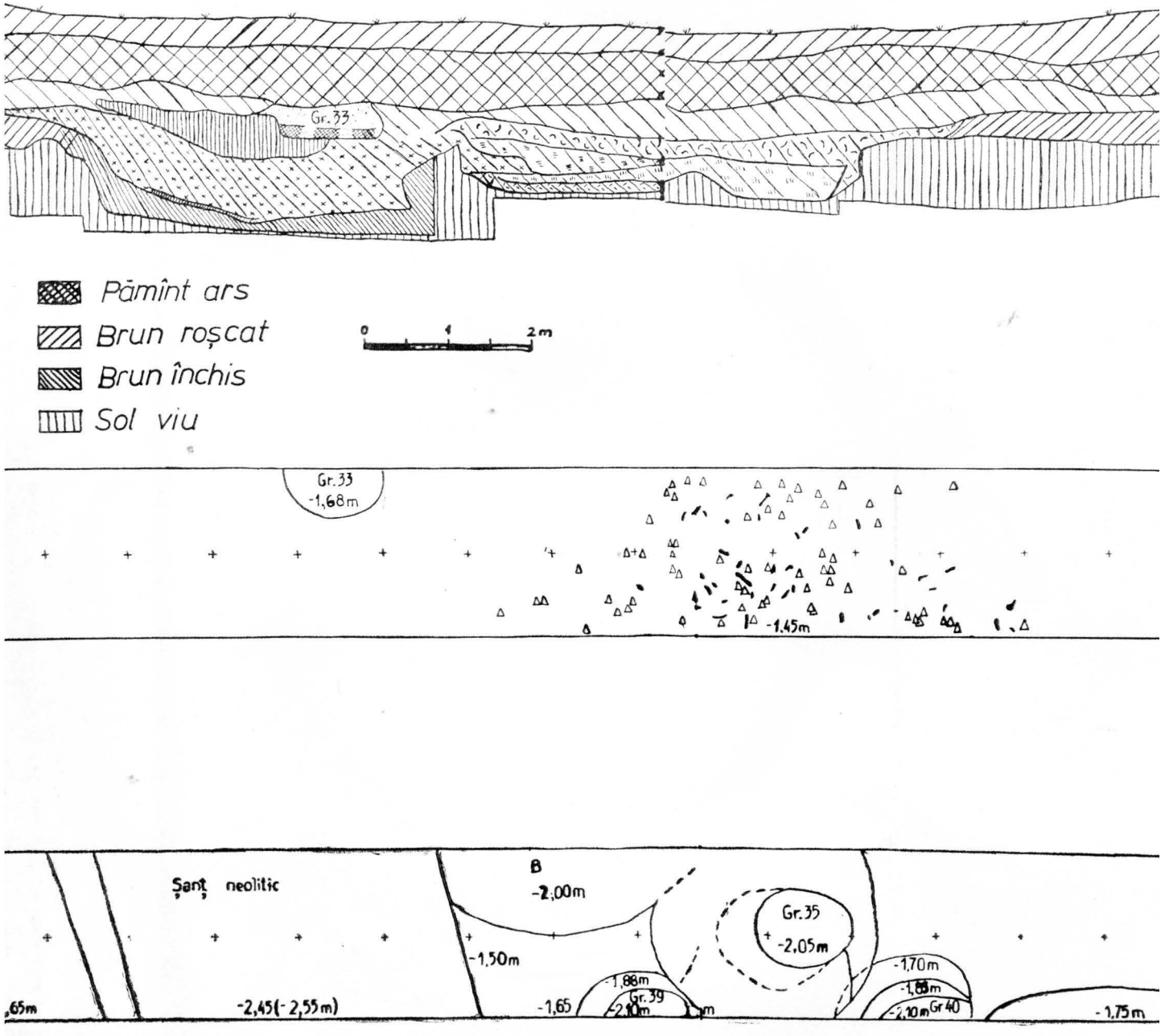

Fig. 2. Piscu Crăsani. Profilul și planul secțiunii S VII P.I.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

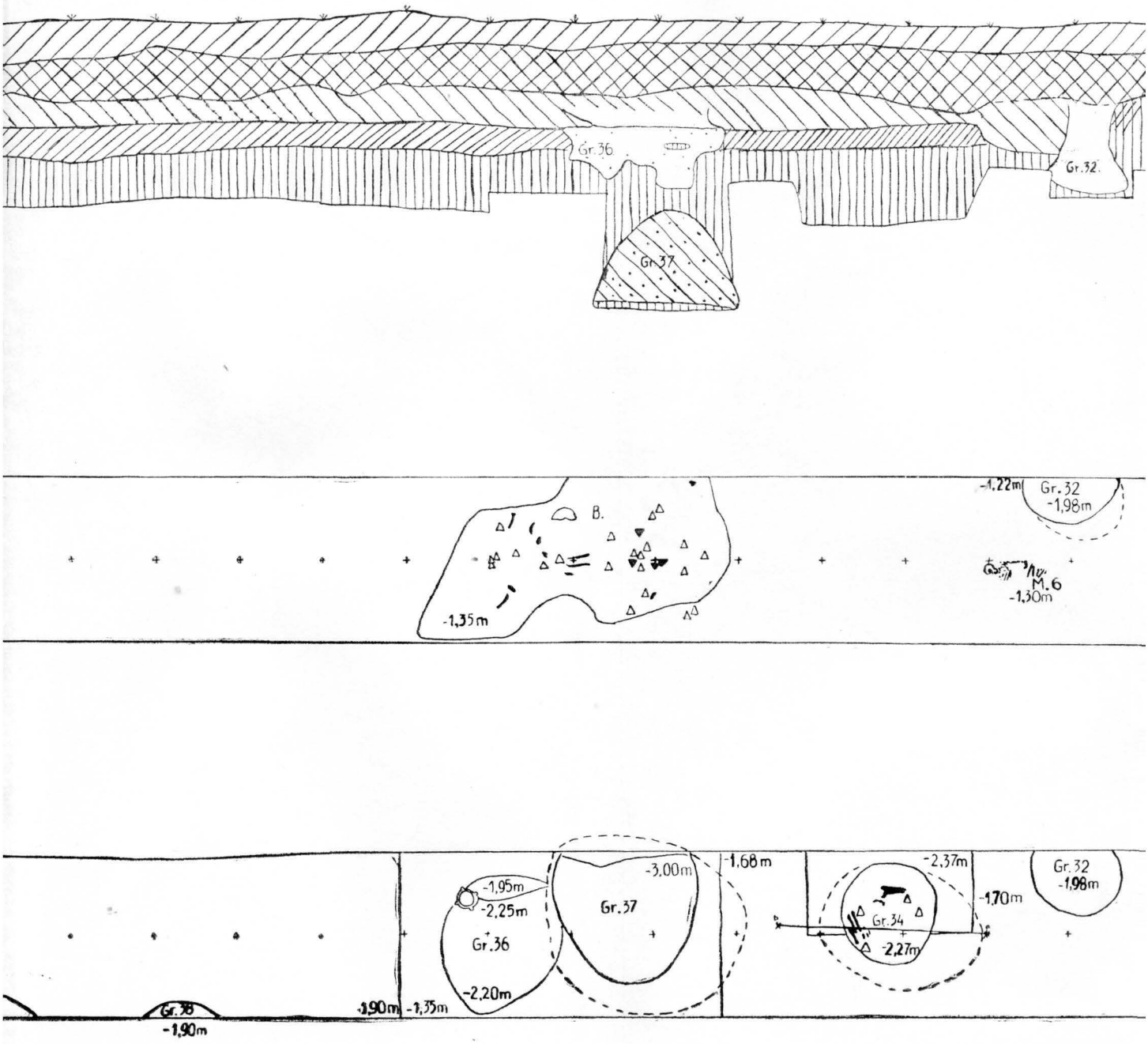

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

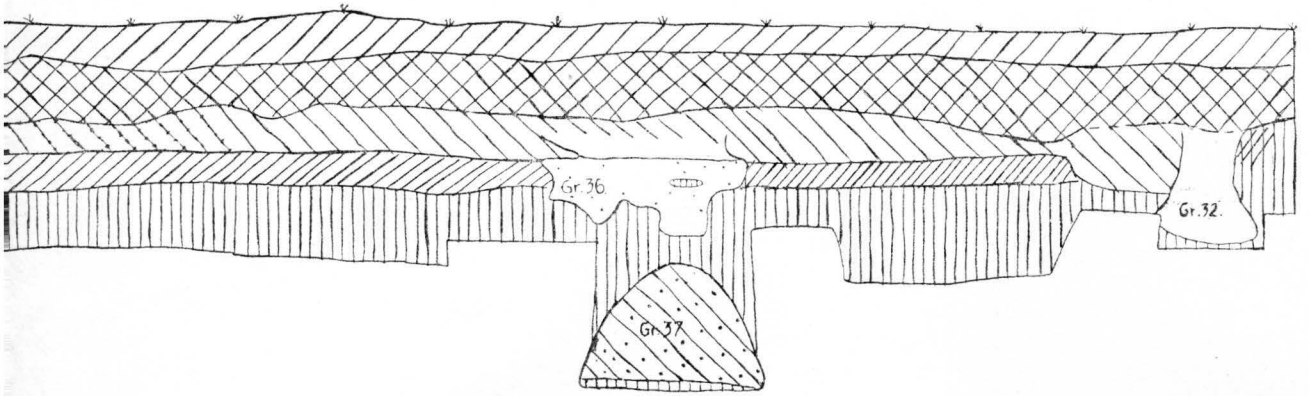

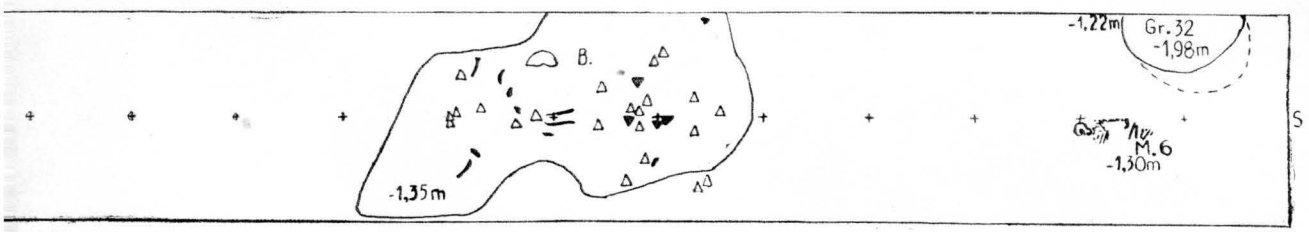

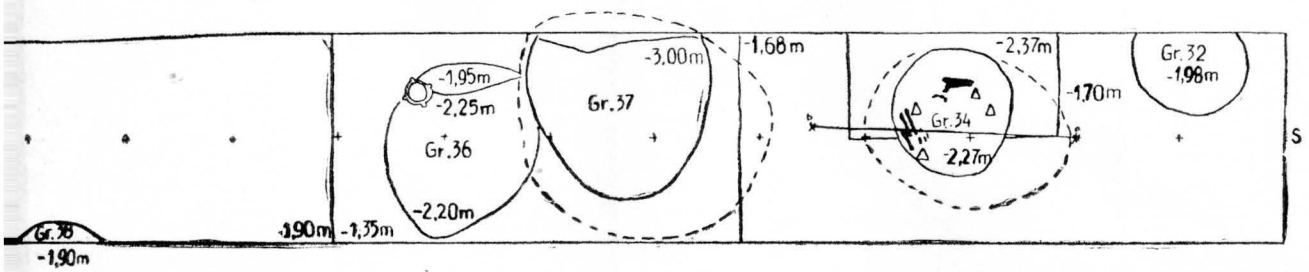

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

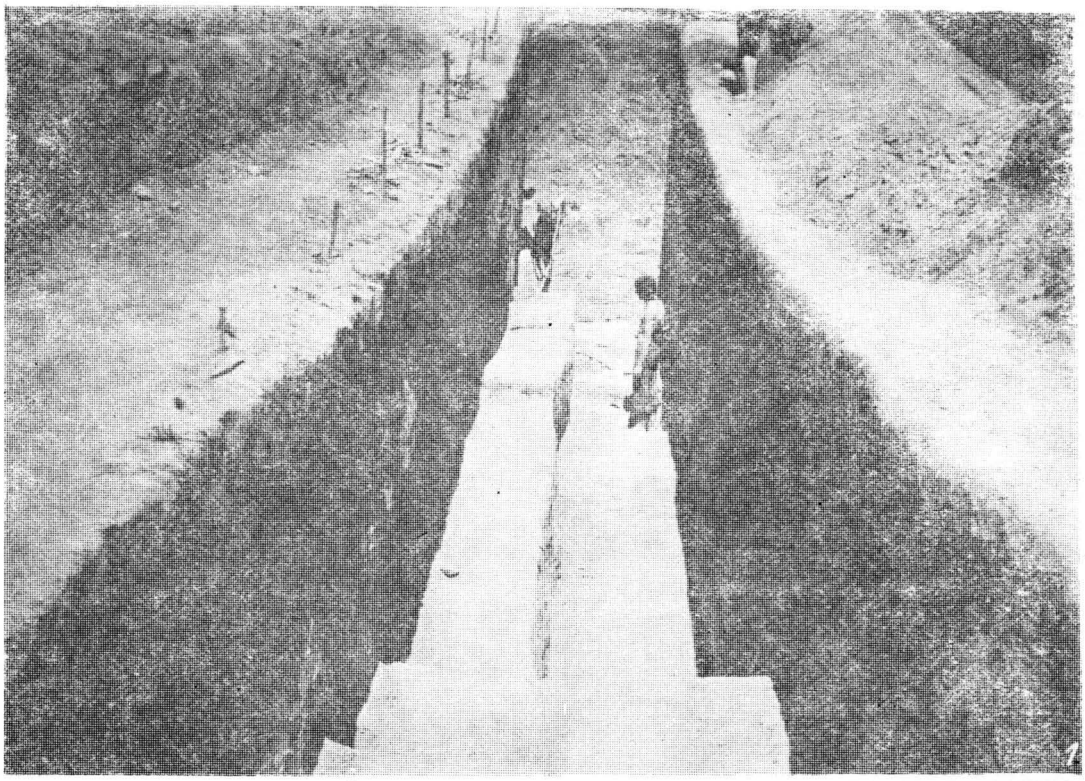

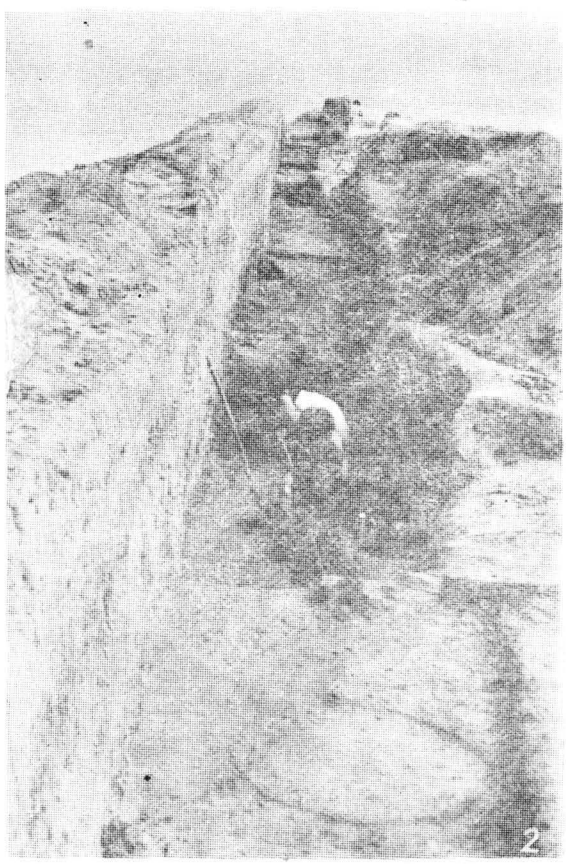

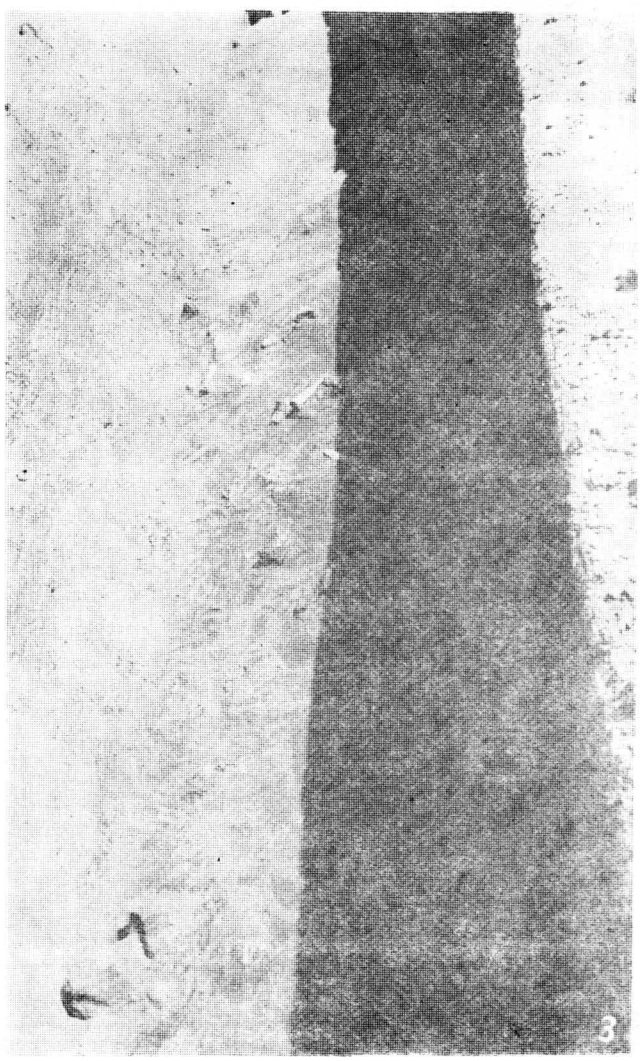

Fig. 3. Piscu Crăsani. 1 secţiunea S.XIII (groapa getică); 2 vedere generală a secţiunii S.XIV; 3 secţiunea VII Platou — bordeiul III.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

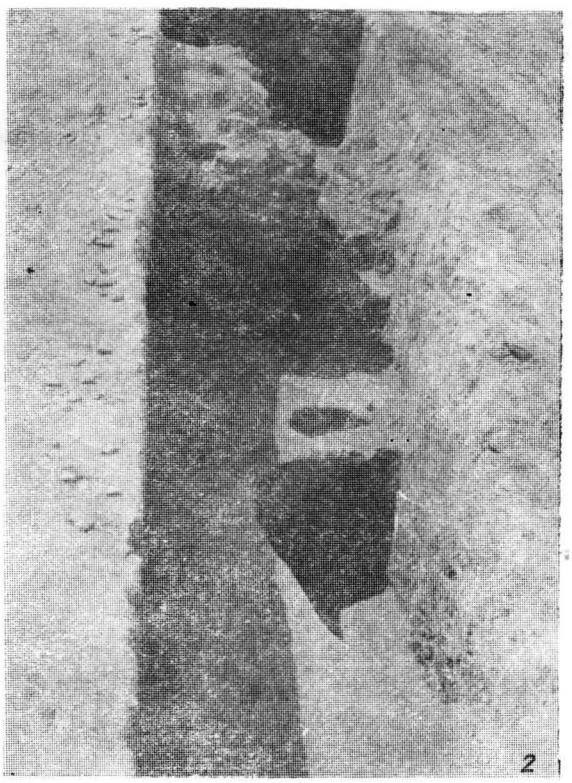

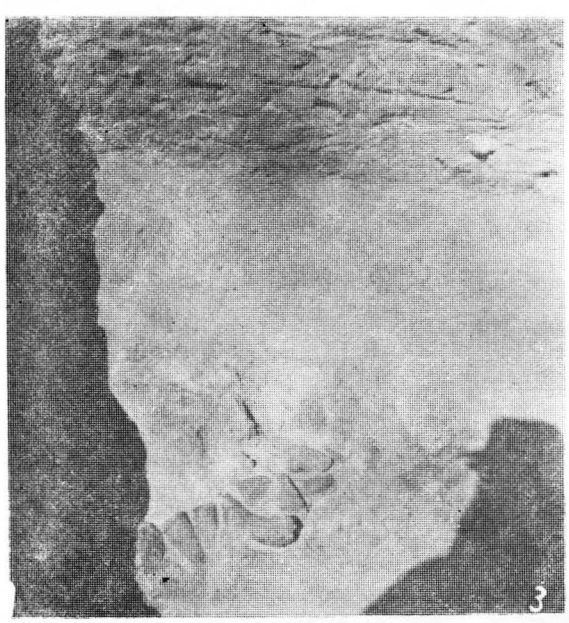

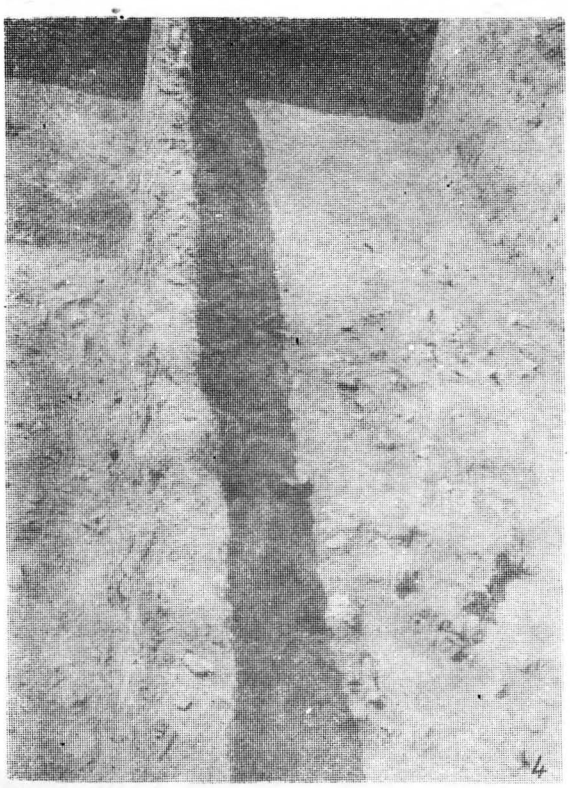

Fig. 4. Piscu Crăsani. Mamelon est. 1 S.XIV — bordeiul neolitic —; 2 gropile 6, 7 și locuința VIII; 3 bordeiul B.I (atelier de țesut); 4 locuința L.I.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 5. Piscu Crăsani. Materiale arheologice: 1 placă mică neolitică de lut ars, cu decor geometric pictat; 2 topor de *piatră din bronzul timpuriu*; 3 vas de libaţii din groapa 3 a secţiunii S.XIV; 4 fragment getic cu inscripţie latină; 5 S.XIV — locuinţa L.VI — vas getic cu perforaţii; 6 S.VII P.1 — ştampilă de amforă rhodiană (mărită); 7 *passim*, mamelon vest — fragment de cupă cu decor în relief: efigie monetară şi mască umană (mărit.).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

struită din chirpici, ale cărui fragmente au apărut în număr destul de mare printre dărîmături, alături de ceramică și oase de animale (fig. 3/3). Și această locuință pare a fi fost refăcută în faza următoare, furnizînd mult material arheologic între care și o fibulă de fier de schemă Latène tîrzie, un cuțit de fier și un fragment de cupă cu decor în relief. Groapa B.III acoperea gropile 36 și 37.Gr.36, de formă cilindrică, era adîncă de circa 75 cm și avea diametrul de 1,50 m. La marginea buzei gropii a apărut un borcan aproape întreg, cu fundul lipsă. Gr. 37 era în formă de clopot și se adîncea pînă la —3 m. Ea a dat foarte puțin material arheologic, vădind o perioadă scurtă de folosire. B.IV a fost surprins în c.12—14, intrînd în mal. Dintre gropile primului nivel getic mai amintim gr. 34, în formă de sac din c.19, conținînd ceramică, oase, chirpici ars, cenușă și cărbune. În partea ei superioară au fost descoperite tibii și falange de bovideu tînăr depuse, se pare, în mod intenționat (groapă rituală?).

Ultimul nivel getic este mai sărac în vestigii arheologice. La nord de șanțul neolitic nu au apărut urme de locuințe. În c.1 a fost secționată Gr. 31, în formă de pîlnie, aparținînd aceluiași complex de locuire cu Gr. 29 și 30 din S.VI P1/1979. Presupunem că în apropiere se află o locuință. În c.8, adîncindu-ne în lentila de pămînt galben care acoperea umplutura șanțului neolitic, a apărut Gr. 33. Urme ale unor locuințe de suprafață care nu au putut fi însă delimitate au apărut în c. 14—15, 17—18 și 19—20. Despre locuința refăcută din c. 17—18 am discutat mai sus. O aglomerare relativ importantă de fragmente ceramice și oase de animale a apărut în c. 14—15, la adîncimea de 0,80—0,90 m. În această porțiune se observă în profil o ușoară alveolare a nivelului respectiv. Resturi de chirpici mai concludente nu au apărut, astfel că este posibil ca locuința să fi existat prin apropiere. O aglomerare asemănătoare a apărut și în c. 19—20, între —0,50—0,80 m. Între alte obiecte descoperite aici menționăm un fragment de oglindă de metal alb, un mîner de corn, două gresii, un fragment de rîșniță și o furcă mică de fier, cu 2 dinți curbați. Presupusei locuințe de aici îi aparține Gr. 32 din c. 20, în formă de pîlnie, poate și gr. 34 amintită pentru nivelul anterior, dar marginea acesteia din urmă a fost surprinsă abia la —1,70 m. Gr. 35 din c. 11 străpungea B.II.

Dintre piesele mai importante găsite în strat mai amintim o toartă de amforă rhodiană cu ștampilă, descoperită în c.8, în primul nivel getic (—1,10 —1,25 m) (fig. 5/6), și o monedă getică de argint de tip Inotești-Răcoasa, apărută în c.10 la —0,70 m (ultimul nivel).

Cercetarea S.VII P1 a oferit așadar o multitudine de informații privind intensitatea de locuire a acestei porțiuni de teren în diferite epoci istorice. Mai importante ni se par: identificarea unui orizont cultural de la începutul epocii bronzului, existența unei necropole getice anterioare așezării deschise din perioada clasică și indiciile oferite de B.I. și II pentru existența în apropiere a unui atelier de fierărie. Sînt cîteva noi puncte de reper pentru orientarea în viitor a cercetării în acest perimetru.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE PISCU CRĂSANI

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques de Piscu Crăsani, campagne 1981, ont eu comme but principal de vérifier la stratigraphie des station idéntifiées dans quelques secteurs-clefs: le mamélon éstique de l'agglomération fortifiée gète, les fossées néolithiques et gètes ainsi que l'agglomération ouverte de „Platou".

Sur le mamélon éstique de la fortification on a commencé une tranchée magistrale nord-sud, de 48 mètres. On y a découvert 8 habitations de surface, 5 huttes (dont l'une néolithique) et 28 fosses, dont une partie a été étudié intégralement. On a identifié 5 couches d'habitation: la première, datant de l'époque néolithique (culture Boian, phase Bolintineanu) est représentée par une hutte à demi-enfuie et quelques matériaux dispersés; la seconde, représentée par une terre brune, avec quelques fosses ménagères datant de la première moitié du deuxième siècle av. n. ére, a été détruit par les couches moitié ultérieures. Les trois dernières couches appartiennent à l'agglomération fortifiée de la fin du II-e — moitié du I-er siècle av. n. ére. Ils été précédées par une suiet de nivellements du terrain qui ont détruit partiellement les restes d'habitation plus anciennes. L'une des huttes de la troisième couche a été l'atelier d'un tisseur. Parmi les plus importantes pièces découvertes on remarque un fragment céramique gète tourné qui porte une inscription avec des caractères latines. Toutes ces couches ont été incendiées.

Dans la tranchée S. XIII, qui coupe la fossée gète, on a trouvé un assez riche matériel archéologique, ainsi q'un squelet humain dérangé, en position non-naturelle (sacrifice humain?).

Dans la station ouverte „Platou", la tranchée S. VII PL. a coupé la fossée néolithique. On a découvert aussi une hache en pierre, fragmentaire, datant du bronze ancien, une tombe à l'inhumation dans la position accroupie, sans inventaire, ainsi qu'une tombe à l'incinération gète en urne datant de la première moitié du III-e siècle av. n. ére. Tout a été couvert par les deux couches de l'agglomération gète ouverte des II-e —I-er siècles av. n. ère. On a découvert ici 4 huttes et 6 fosses dans la première couche, une habitation de surface, une hutte et deux fosses dans la dernière. On y a ramassé un riche matériel archéologique et ostéologique, dont on cite une anse d'amphore rhodienne estampillée (première couche) et une monnaie gète du type Inotești—Răcoasa (deuxième couche).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Piscu Crăsani. Mamélon est, S.XIP — extrémité sud —. Plan des habitation L.I, L.VII et la hutte B.I.

Fig. 2. Piscu Crăsani. Profile et plan de la tranchée S.VII P.1.

Fig. 3. Piscu Crăsani. 1 tranchée S.XIII (la fossée gète); 2 vue générale sur la tranchée S.XIV; 3 tranchée VII Platou — hutte III.

Fig. 4. Piscu Crăsani. Mamélon est. 1 S.XIV — la hutte néolithique —; 2 les fosses 6, 7 et l'habitation VIII; 3 la hutte B.I. (atélier de tisseur); 4 l'habitation L.I.

Fig. 5. Piscu Crăsani. Matériaux archéologiques: 1 petite plaque néolithique en terre cuite, à décor peinte géométrique; 2 hache en pierre du bronze ancien; 3 vase à libation de la fosse 3 de la S.XIV; 4 fragment gète à inscription latine; 5 S.XIV — habitation L.VI — vase gète à perforations; 6 S.VII P.1 — estampille sur une amphore rhodienne (aggrandié); 7 *passim*, mamélon ouest — fragment de bol à reliefs avec éphigie monétaire et masque humaine (aggrandi).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice în așezarea geto-dacă de la Răcătău (jud. Bacău)

VIOREL CĂPITANU

În anul 1980 au fost reluate cercetările arheologice în așezarea de tip dava de la Răcătău, în S.XX și S.XXI (fig. 1) terminîndu-se de săpat gropile, stratul monteorean și martorul dintre cele două secțiuni lăsat pentru profile. Apoi au fost deschise alte două suprafețe: S.XXII și S.XXIII (fig. 2/1,2,3), în partea de nord a acropolei, însumînd o suprafață de aproape 300 m².

Din punct de vedere stratigrafic în toate cele patru secțiuni situația a rămas neschimbată în sensul că avem de-a face tot cu două mari epoci istorice: epoca bronzului, cultura Monteoru, fazele Ic3—Ic2 și cea de a doua epocă a fierului La Tène-ul dacic, secolul al IV-lea î.e.n. pînă la începutul secolului II e.n. Sub stratul vegetal, care nu depășește 0,10—0,20 m, urmează stratul de cultură geto-dacic, care în partea de est a acropolei, în toate secțiunile, atinge grosimea de 2,20—2,40 m și este foarte bogat în vestigii arheologice specifice secolelor I î.e.n.—I.e.n.

Locuințele descoperite sînt de suprafață și ele au fost amplasate tot la marginea acropolei, fapt sesizat încă din campaniile anterioare.

În S.XXII au fost descoperite patru locuințe de suprafață ce au putut fi ușor identificate datorită vetrelor de foc, care se găsesc la adîncimea de 0,30 m. În toate cazurile aceste vetre au o formă oarecum rotundă și nu depășesc în diametru 0,40 m. Sub aceste vetre se află o masă compactă de prundiș, iar în jurul lor lut galben, care acoperă întreaga suprafață a locuinței. Grosimea chirpiciului căzut pe lutuială este de 0,10—0,15 m, fiind ars pînă la roșu.

La adîncimea de 0,60 m au apărut alte vetre de foc construite în același mod, adică pe un pat de prundiș de rîu. Podina în toate cazurile este arsă pînă la roșu, iar partea superioară ne apare sub forma unei cruste de culoare alb-gălbuie, puternic cimentată.

La adîncimea de 0,80 m a fost descoperită o altă vatră de foc, de formă rotundă, cu diametrul maxim de 1,10 m. În apropierea acestei vetre a fost descoperit un cuptoraș din lut ars, cu bolta căzută. Complexul de locuire din această zonă se datează în secolul I î.e.n.

Această situație se repetă și în S.XXIII B, în sensul că lîngă vatra deschisă, la numai 0,30 m distanță, a apărut un alt cuptoraș, probabil folosit pentru coptul pîinii. În jurul celor două vetre se află locuința propriu-zisă, cu o suprafață de circa 20 m². Sub această locuință a fost descoperită o groapă de mari proporții, care urmează să fie săpată în întregime în anul viitor.

Materialele arheologice descoperite aparțin la patru niveluri de locuire. Primul nivel dacic aparține secolelor IV—III î.e.n. și are o grosime de circa 0,20—0,30 m. În acest nivel au fost descoperite două locuințe de suprafață cu vetre rotunde, ceramică, de aspect poros (de la vase de provizii) dar și din categoria fină, de aspect lucios cu slip de culoare gălbuie-maronie. Ca forme se întîlnesc: castroane, strachini cu torți orizontale din buza vasului, vasele-clopot decorate cu proeminențe conice aplatizate, butoni intercalați de brîie simple alveolare sau crestate.

Următorul nivel de locuire, aparținînd secolului al II-lea î.e.n., este destul de bogat în vestigii arheologice. Se remarcă vasele de aspect poros, lucrate cu mîna, dar și cele din pastă fină, de culoare neagră-cenușie (vase-borcan, căni bitronconice, chiupuri, strachini, fructiere, vasele de provizii decorate cu proeminențe conice aplatizate, amfore fragmentare de Cos și pseudo-Cos, un opaiț întreg de culoare cenușie). În acest strat aparținînd secolului al II-lea î.e.n. au fost descoperite mai multe fragmente de la cupe getice ce imită pe cele megariene. Între acestea se află un exemplar aproape întreg cu decor în relief.

Nivelul de cultură aparținînd secolelor I î.e.n.—I e.n. — cu mai multe faze de locuire — este cel mai gros și cel mai bogat în material arheologic. Se remarcă cele două categorii de ceramică: lucrată cu mîna: ceștile cu una, două și trei torți (fig. 5/1—8), vasele-borcan (fig. 4/1—6), chiupurile, miniaturile etc.) și la roată, în majoritate de culoare cenușie, dar și cărămizie: cupele de tip cantharos (fig. 6/1—6), căniile (fig. 8/5, 6), fructierele (fig. 7/7, 9), vasele tronconice cu gura largă și corpul sferoidal, strecurătorile (fig. 8/1—4), oalele cu două torți, ulcioarele, capace (fig. 7/1, 3, 5), miniaturi, vase de provizii etc.).

Ceramica de import caracteristică secolelor I î.e.n.—I e.n. este destul de bogată și în aceste secțiuni. Pe primul loc se situează amforele Cos și pseudo-Cos, amforele de factură romană, cupele de tip cantharos, boluri, farfurii, platouri cu firnis de culoare roșie; în proporție redusă apare

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ceramica ornamentată, unguentariile, fragmente de la vase de sticlă, de la boluri, pahare, cupe etc.

Alături de obiectele menționate au mai fost descoperite și alte categorii de materiale după cum urmează:

— Greutăți de lut ars și nears, de formă piramidală.

— Creuzete, cu urme de metale neferoase.

— Cești, căni, urcioare în miniatură, boluri, capace mici.

— Fusaiole tronconice și bitronconice din lut, piatră și os.

— Opaițe de tipul sfeșnicelor cu orificii pentru feștilă.

— Rîșnițe de tip rotativ din tuf vulcanic.

Ar mai fi de adăugat și diferitele obiecte din bronz și fier cum ar fi: ciocane, dălți, pile, cuțite, cosoare, seceri precum și obiecte de podoabă ca: fibule, oglinzi, cercei, pandative, mărgele din sticlă. Amintim și o monedă de bronz, probabil de tip Olbian, folosită ca medalion.

Un loc aparte între descoperirile din anul 1980 îl ocupă figurinele antropomorfe din lut ars, descoperite împreună cu o ceașcă de tipul cu trei torți, în groapa nr. 13, împreună cu un suport de vatră cu protomă zoomorfă aproape întreg, suport decorat cu brîie alveolare simple și crestate.

Materialele arheologice descoperite în cadrul complexelor din S.XXII și S.XXIII aparțin, în majoritate, secolelor II—I î.e.n.—I e.n., dar nu lipsesc nici cele specifice secolelor IV—III î.e.n. (în proporții mai reduse). Au fost descoperite un număr de 22 de gropi din care 2 aparțin epocii bronzului, 1 groapă secolelor IV—III î.e.n. și 19 — secolelor I î.e.n. — I e.n. Și în aceste două secțiuni au fost descoperite vase ceramice lucrate cu mîna și la roată, ponderea avînd-o cele la roată, de culoare cenușie (căni, cupe de tip cantharos, fructiere, strecurători, farfurii, străchini, castroane simple și cu mai multe torți, urcioare, capace, oale cu două torți, chiupuri de toate categoriile și vase de provizii de mari dimensiuni (fig. 9/12). Remarcăm în continuare prezența ceramicii fine cu angobă sau pictată la cupe, farfurii, vase tronconice de tipul cu gura largă, avînd ca pictură benzi late paralele de culoare roșie — cărămizie sau maronie.

Ceramica, care imită formele greco-romane, ocupă un loc important în așezarea de la Răcătău. Și în campania anului 1980 a fost descoperit un număr important de vase, în stare fragmentară, de tipul cu două torți, care își au originea în cantharosul din lumea greacă și elenistică. Vasele din această categorie, aparținînd geto-dacilor, au corpul cilindric, torțile rotunde sau ovale, piciorul scund sau înalt și în toate cazurile se sprijină pe o talpă discoidală. Se mai cunosc și cupe, care au corpul larg-cilindric și piciorul distinct-inelar. Această categorie este executată din pastă fină de culoare cenușie și foarte rar și cărămizie. Majoritatea pieselor sînt decorate cu una sau mai multe linii profilate sau în tehnica lustruirii sub forma unor linii paralele, meandre, hașuri etc. Vasele care imită craterele grecești sînt executate numai din pastă fină de culoare cenușie și au o formă sferoidală alungită cu fundul inelar. La nivelul umărului această categorie de vase prezintă în loc de torți niște decorații în forma literei V inversat sau în formă de potcoavă.

Și în aceste secțiuni ceramica de import este prezentă în cantitate destul de mare, dar ponderea o dețin amforele de Cos și de factură romană, specifice secolelor II—I î.e.n.—I e.n. Amforele de Cos au torțile bifide, gîtul cilindric, corpul piriform și se datează în secolele II—I î.e.n. Cele cu corpul globular, de proveniență romană, se datează în secolele I î.e.n.—I e.n. În număr mare se întîlnesc și amfore de format mijlociu, din pastă roșiatică, gîtul strîmt, torțile ovale în secțiune și cu o nervură mediană sau o șănțuire pe mijlocul torții. Din categoria ceramicii de import amintim și alte tipuri de vase cum ar fi: cupe, boluri, farfurii, unguentarii de factură italică și cîteva bucăți de sticlă de la boluri, cupe etc.

În cadrul săpăturilor au mai fost descoperite și alte obiecte cum ar fi: suporții de vetre cu protome zoomorfe — berbec (fig. 9/7 -9), opaițele în formă de sfeșnic, creuzetele, greutățile de lut, de formă piramidală, folosite ca suporți la frigare sau pentru încălzitul camerelor după ce au fost încinse în cuptor, fusaiole, podoabele din fragmente ceramice (drept amulete), vasele miniaturi, pietrele de ascuțit, rîșnițele rotative etc. Au fost descoperite și cîteva obiecte de cult, între care amintim și o figurină din lut ars, de tipul celor de la Piscu Crăsani, precum și o divinitate antropomorfă în stare fragmentară. Statueta, care nu depășește 0,14 m înălțime, redă o femeie, cu mîinile în față, în stare de odihnă (fig. 9/11). Partea superioară, care ar trebui să redea capul, se prezintă ca o cupă, identică la partea superioară cu opaițele de tip sfeșnic. Piesa reprezintă în etapa actuală a cercetărilor un unicat.

Alături de ceramică și alte categorii de obiecte pe care le-am menționat mai sus, în așezarea de la Răcătău au mai fost descoperite și *unelte de fier* cum ar fi — dălți (fig. 10/12), cuțite, cosoare, scoabe (fig. 10/9, 11), chei (fig. 10/17), cuie, piroane (fig. 10/15—16), și obiecte din bronz — fibule, oglinzi, vîrfuri de săgeți de tipul cu trei aripioare (fig. 10/1—3), cercei (fig. 10/4—6, 8), o tortiță de la un vas de bronz (cană) (fig. 10/10).

Între armele ofensive din fier menționăm lăncile, sulițele (un exemplar de 16,3 cm) (fig. 10/14), săgețile cu pază conică și corpul torsionat, săgețile cu vîrfuri în patru muchii și vîrfurile de săgeți în formă de frunză cu o nervură mediană (fig. 10/7).

Prezența în număr mare la Răcătău a creuzetelor confirmă ipoteza noastră că o mare parte din obiectele de podoabă și a armelor ofensive erau executate pe loc de către meșterii autohtoni.

Materialele arheologice descoperite în anii 1979—1980 în așezarea de la Răcătău (vase

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

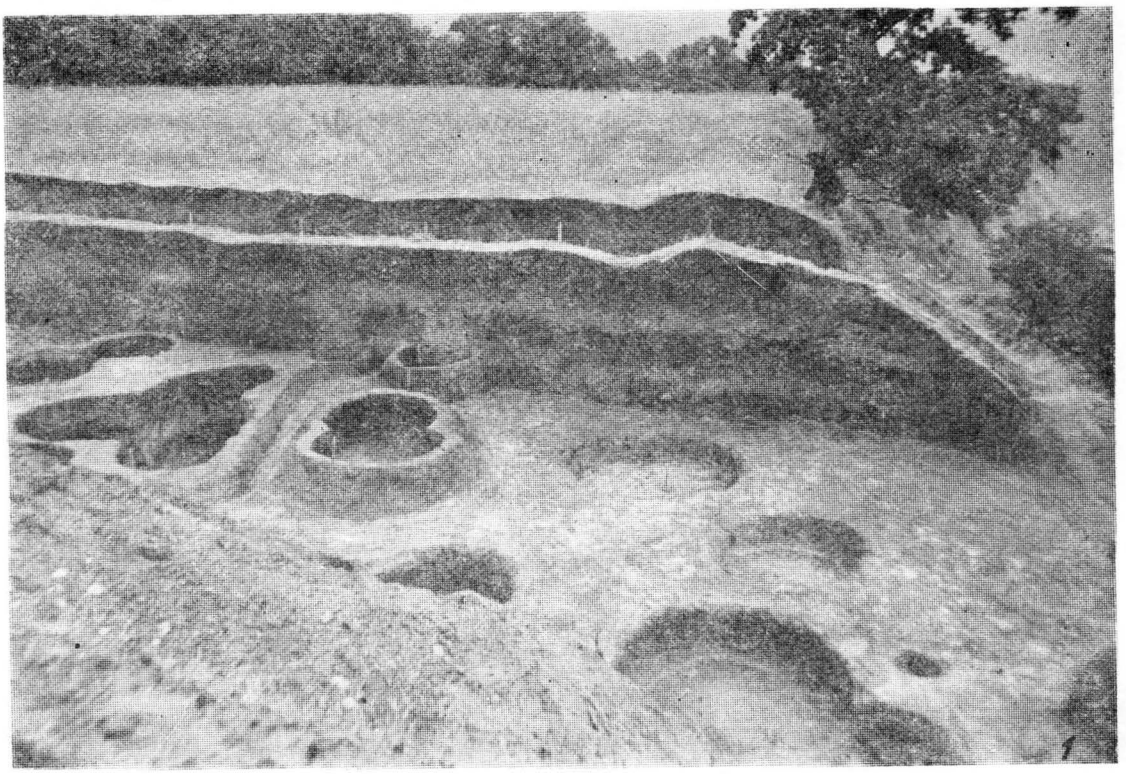

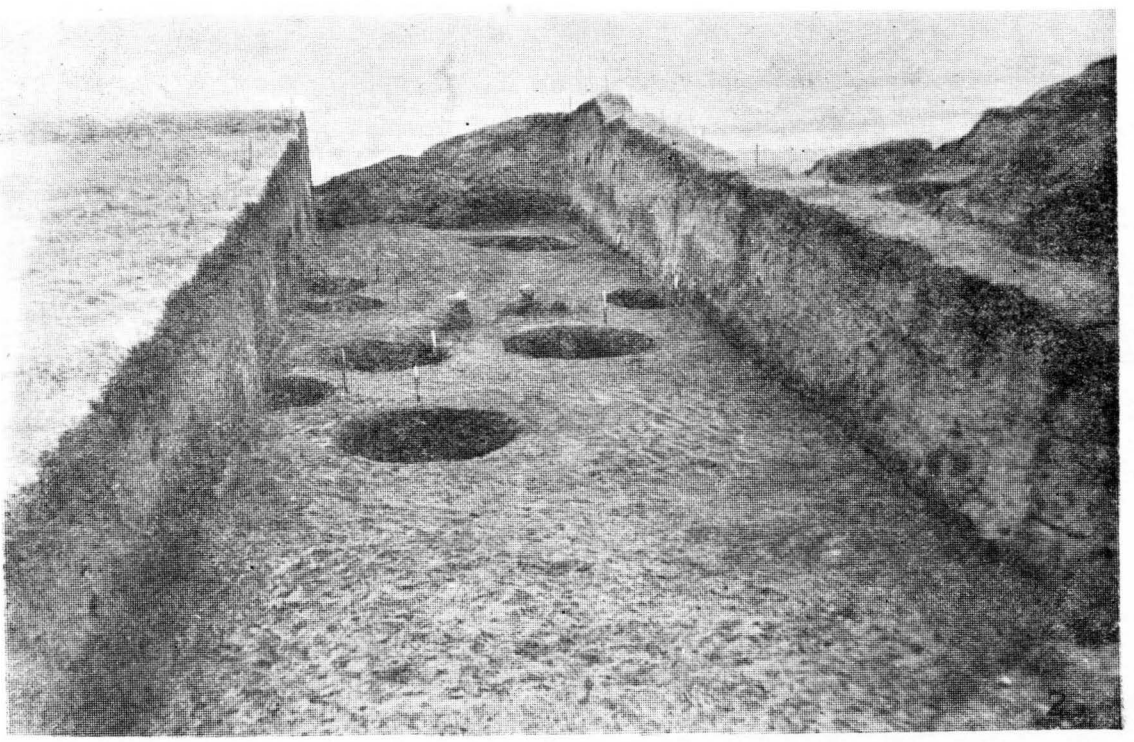

Fig. 1. Răcătău. Aspecte de șantier: 1 S.XX; 2 S.XXI.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

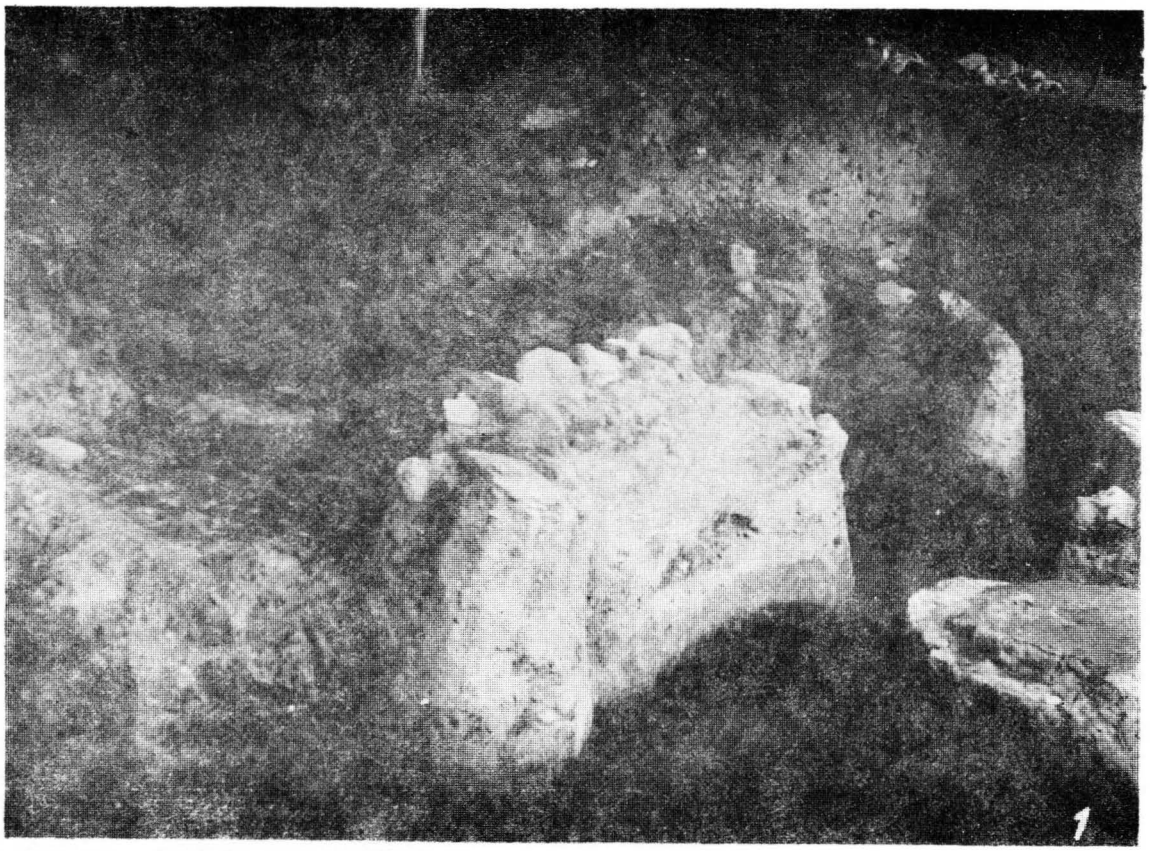

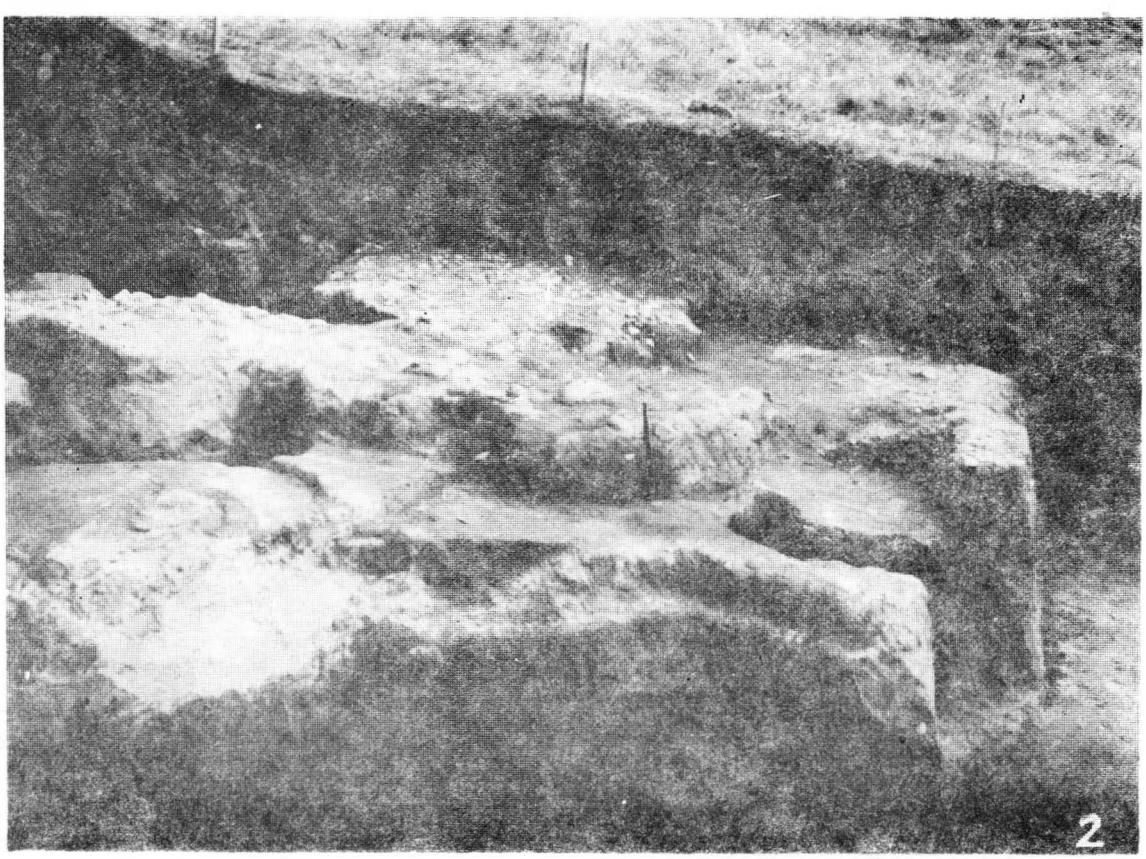

Fig. 2. Răcătău .Aspect de şantier: 1—2 S.XXII.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

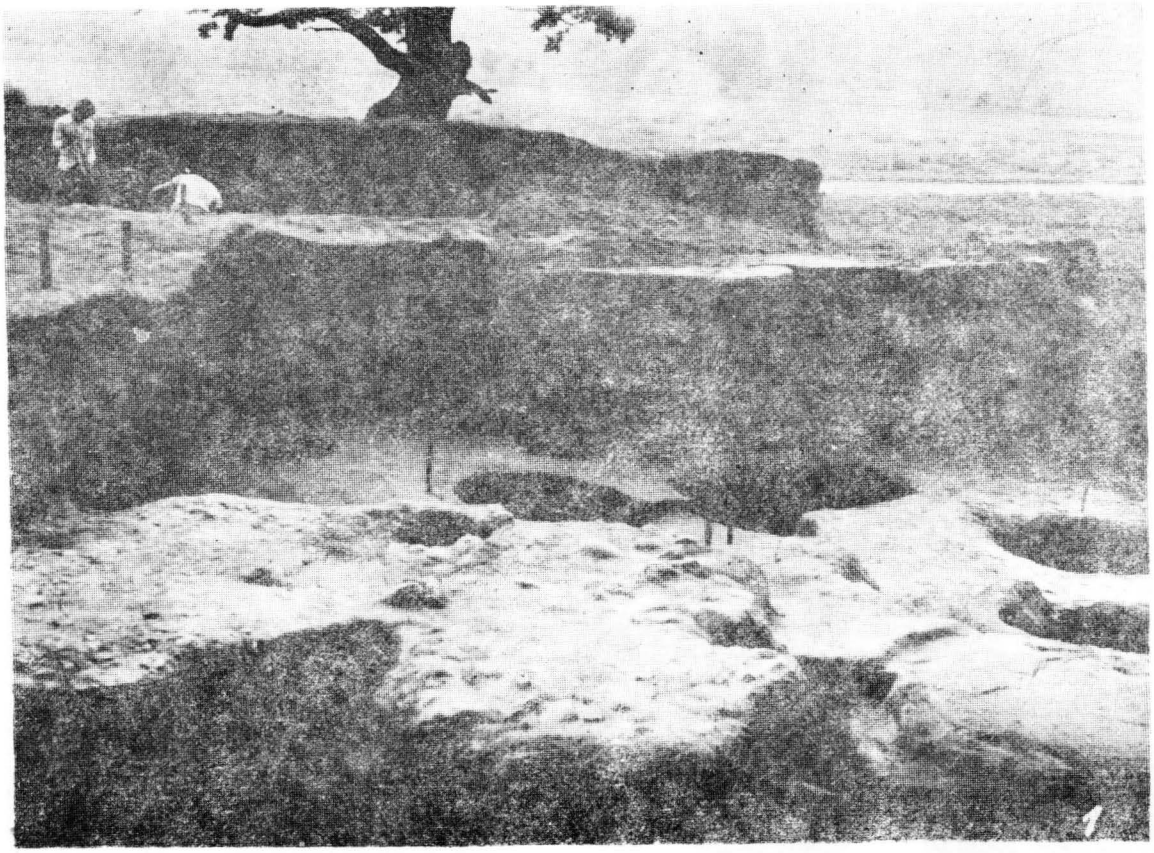

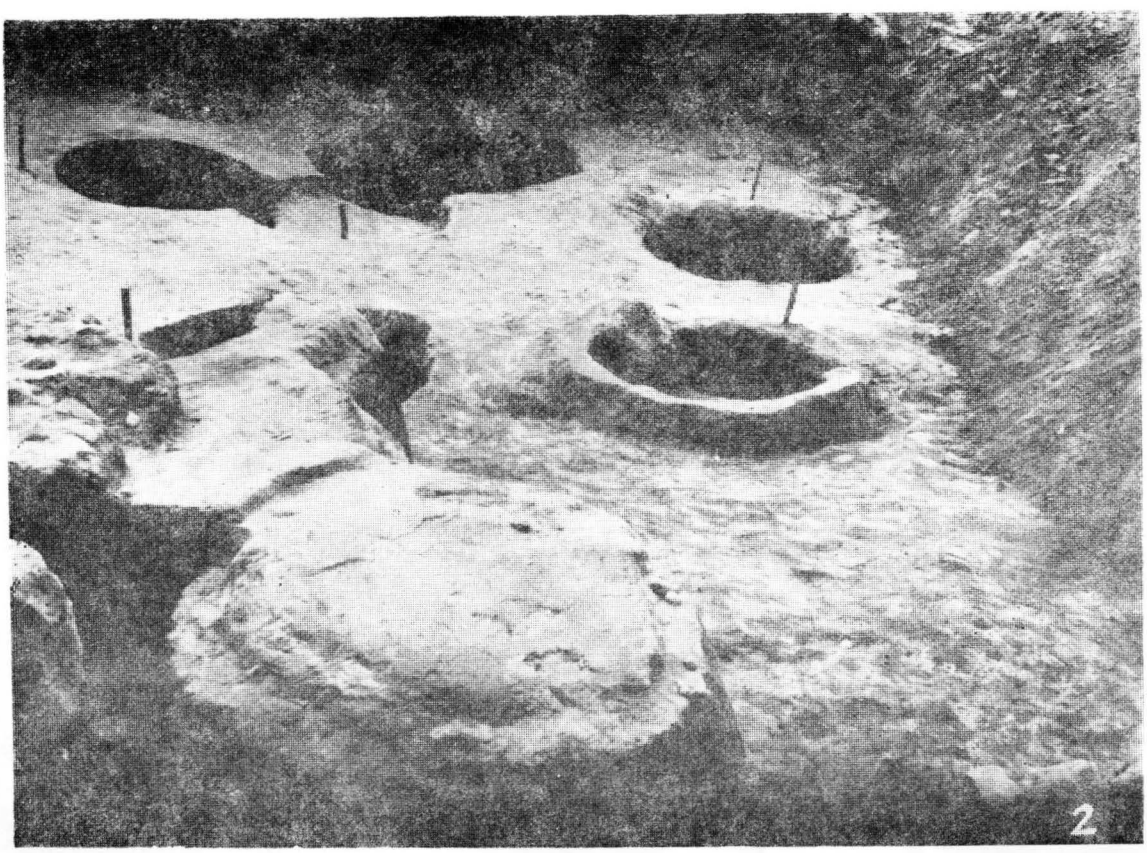

Fig. 3. Răcătău. Aspecte de șantier — locuințe și vetre.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

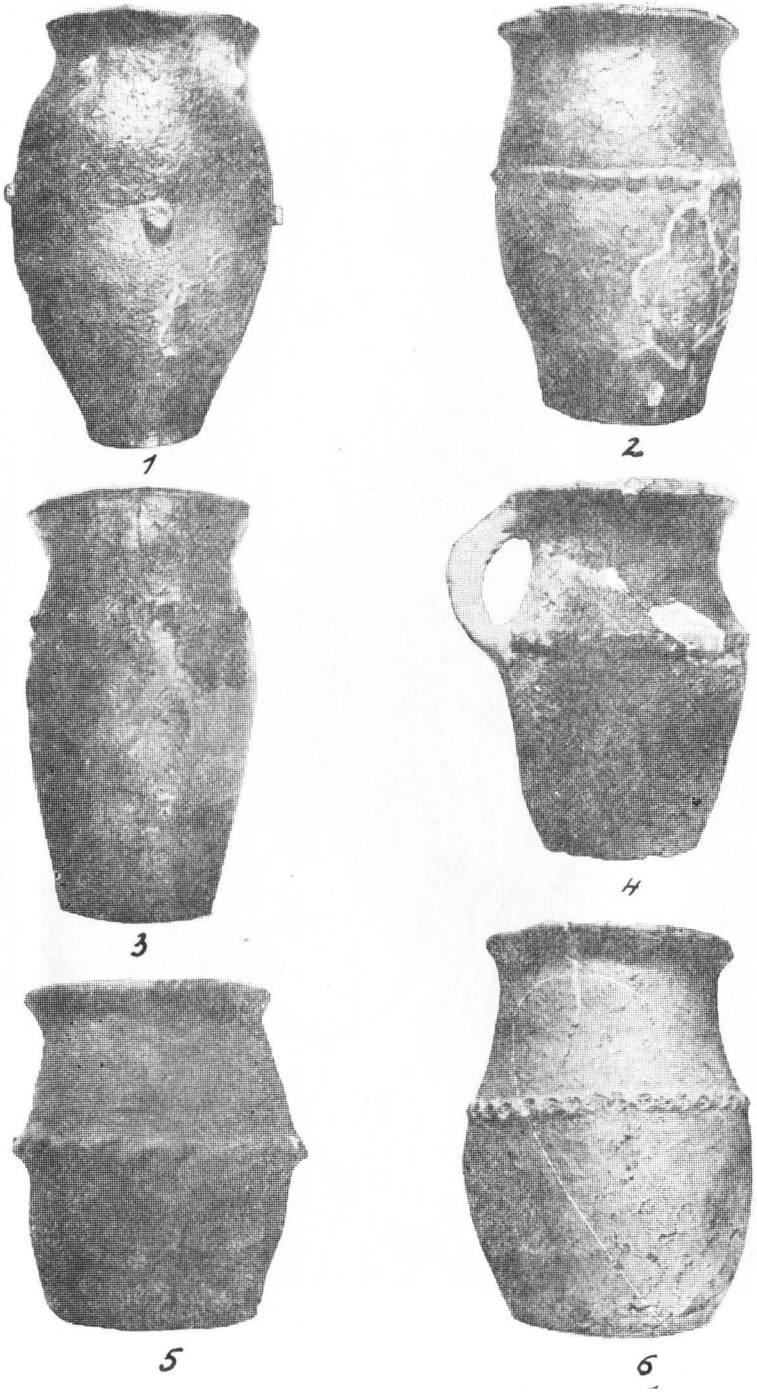

Fig. 4. Răcătău. Ceramică dacică lucrată cu mîna (secolele I î.e.n. — I e.n.).

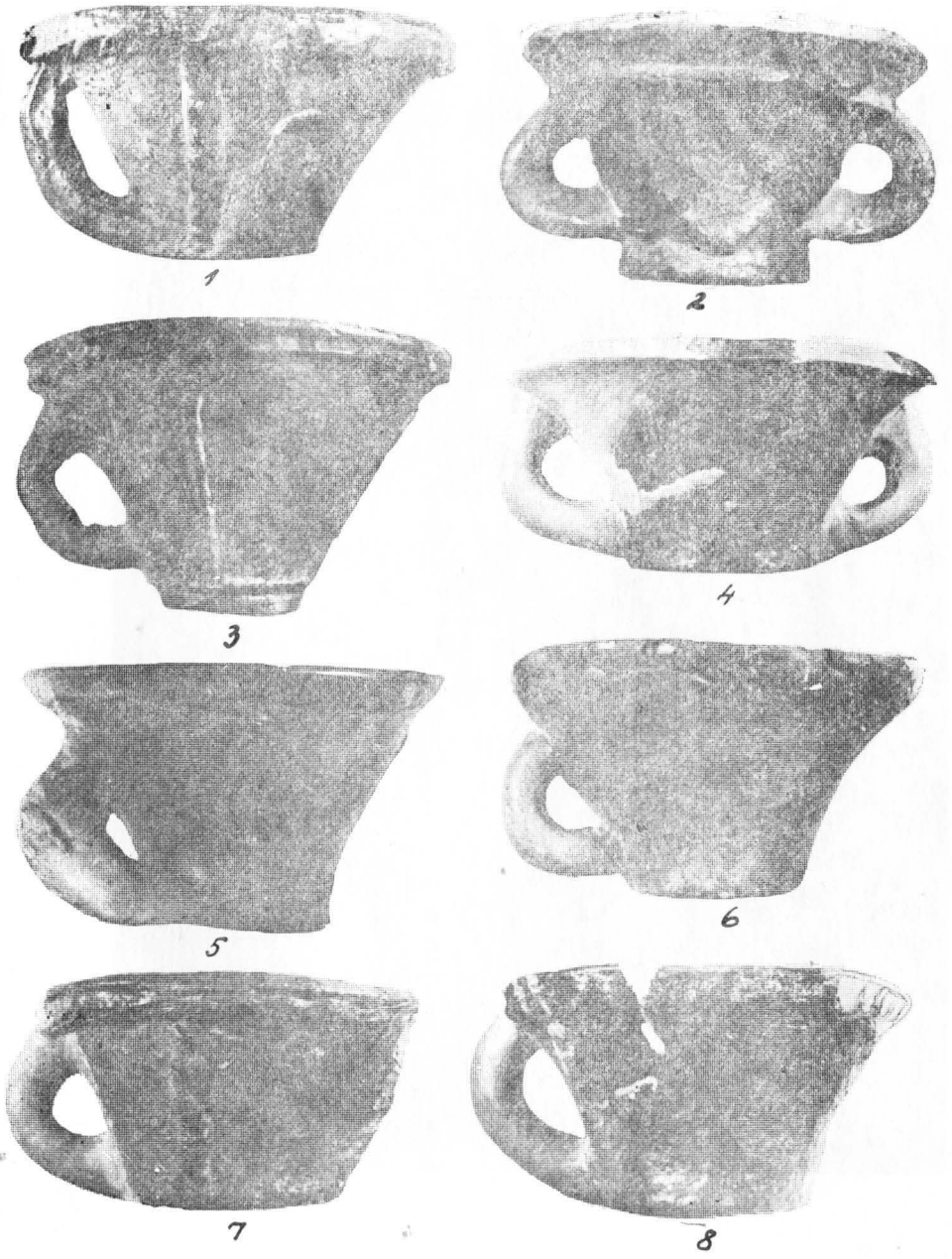

Fig. 5. Răcătău. Ceramică dacică lucrată cu mîna (secolele I î.e.n. — I e.n.).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 6. Răcătău. Ceramică lucrată la roată (cupe dacice de tip cantharos): 1—5 cu decor lustruit; 6 pictată.

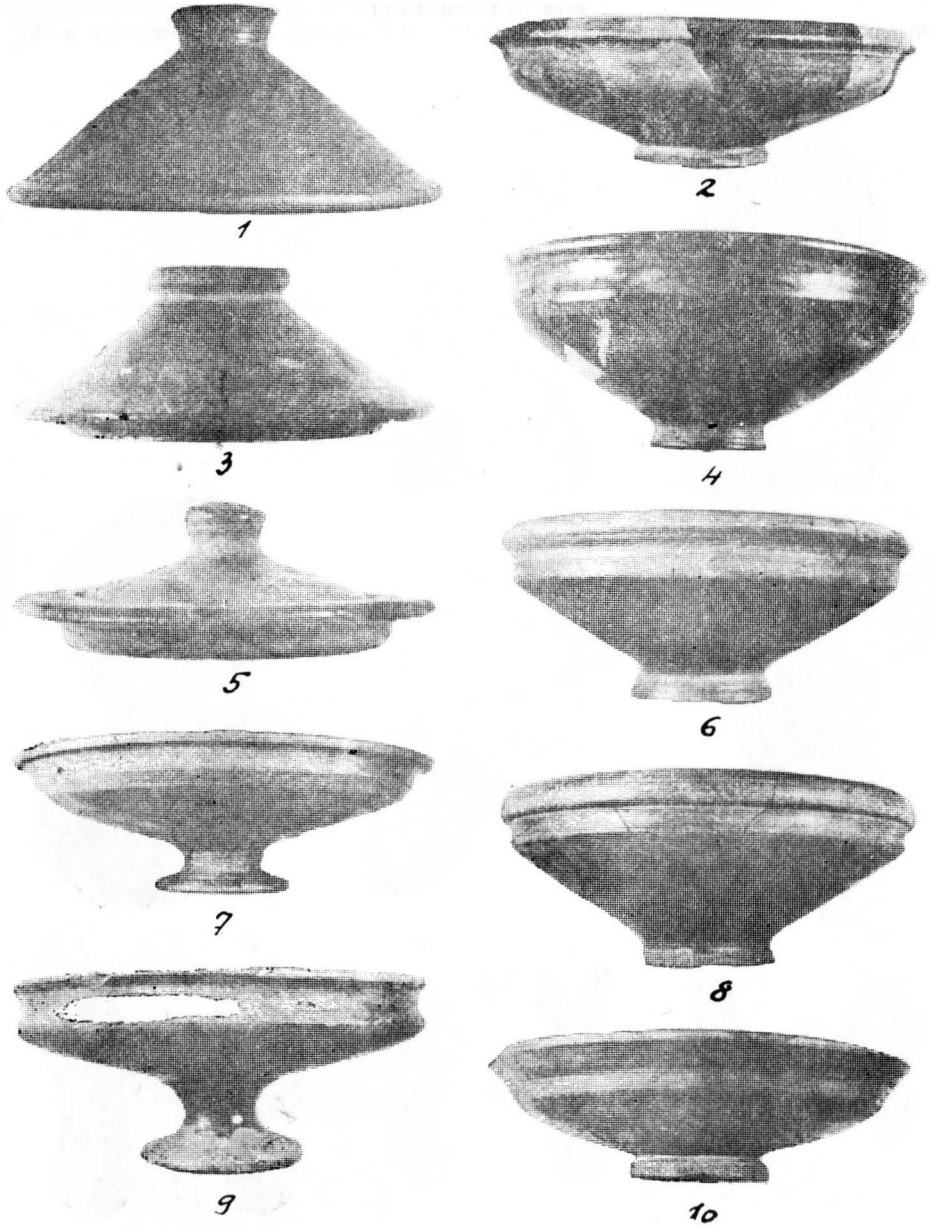

Fig. 7. Răcătău. Ceramică dacică lucrată la roată (secolele I î.e.n. — I e.n.).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

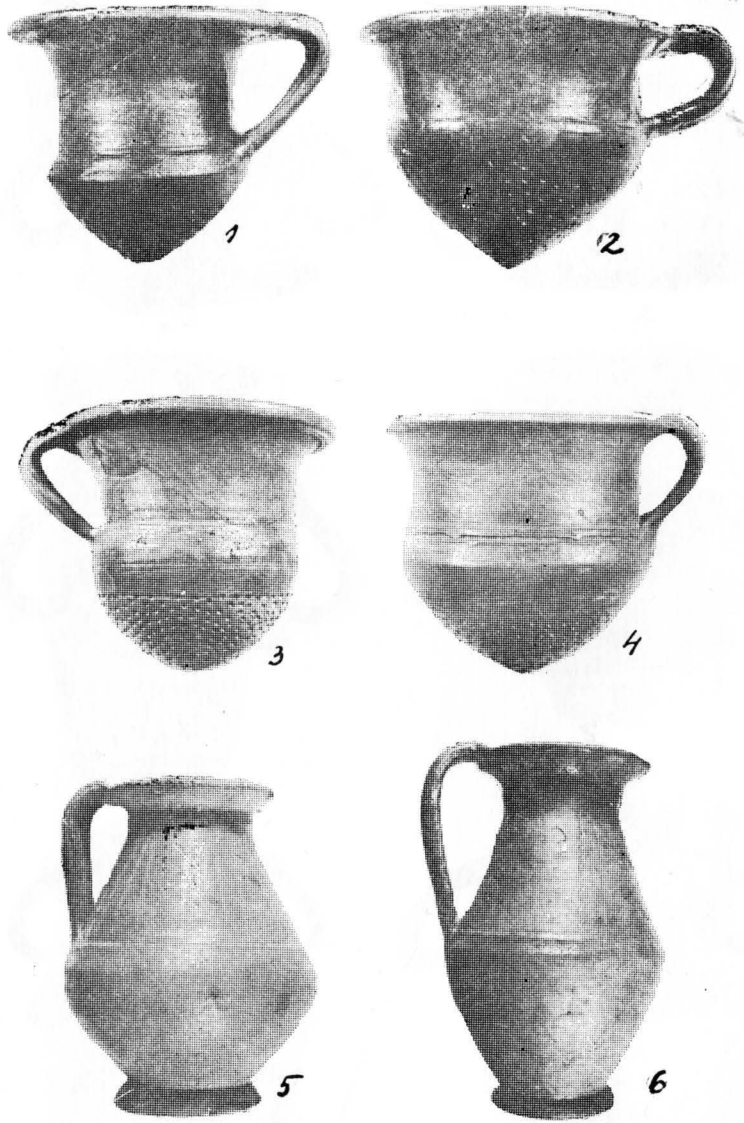

Fig. 8. Răcătău. Ceramică dacică lucrată la roată (secolele I î.e.n—I e.n.).

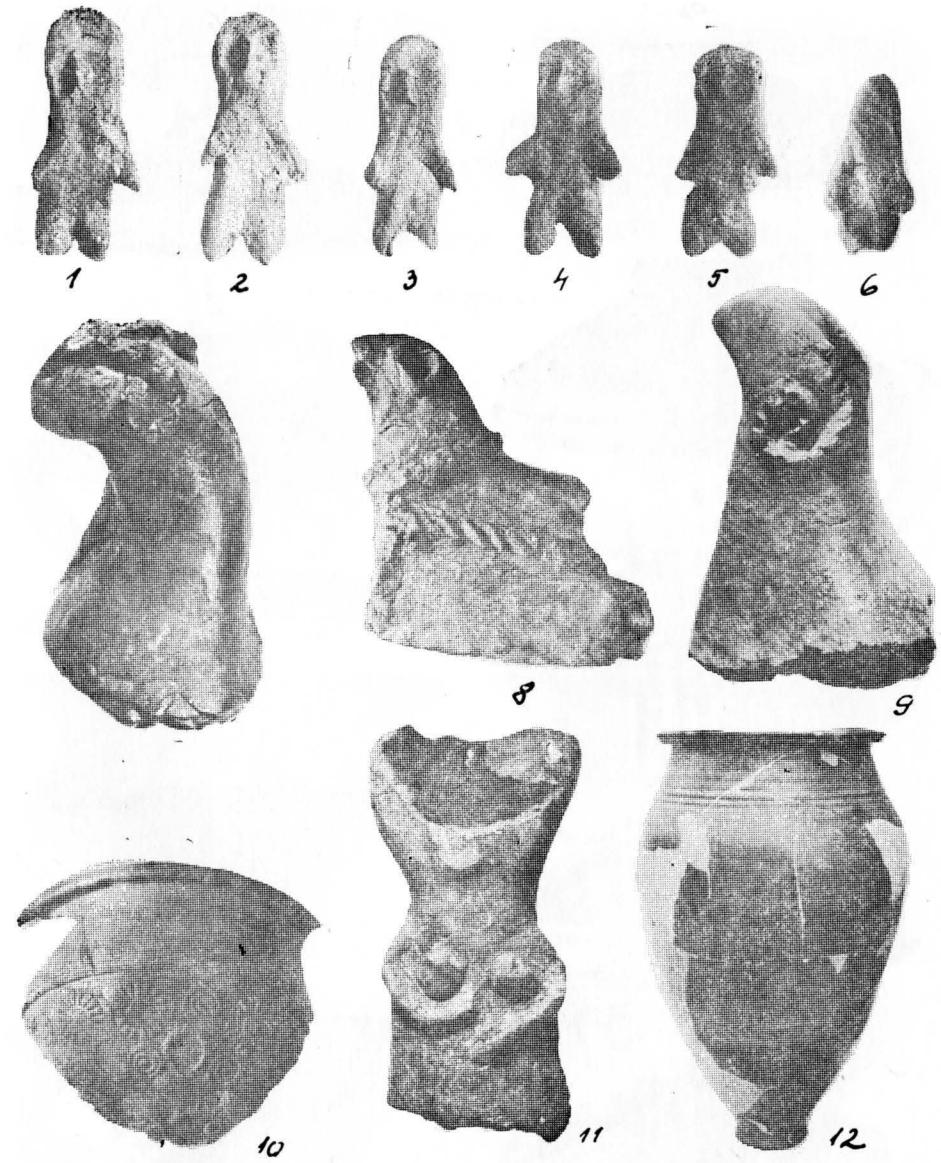

Fig. 9. Răcătău. 1—6, 11 figurine antropomorfe; 7—9 protome zoomorfe; 10 cupă deliană; 12 vas lucrat la roată.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

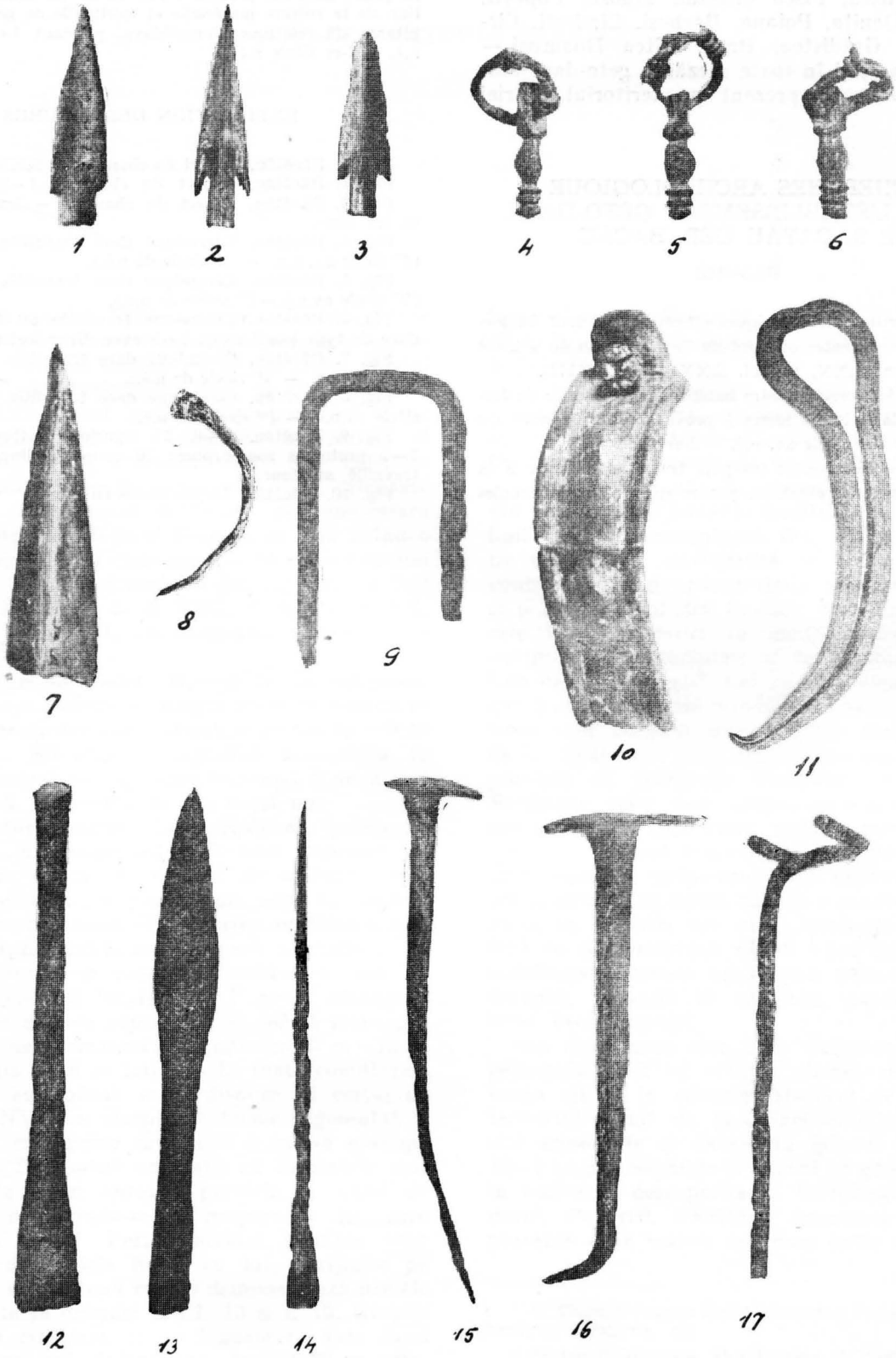

Fig. 10. Răcătău. Obiecte de metal dacice.

ceramice, unelte, arme, podoabe) alături de bogăția materialului geto-dacic descoperit anterior, reprezintă dovezi de necontestat privind evoluția culturii materiale și spirituale în perioada de înflorire a statului geto-dac, ce corespunde secolelor II — I î.e.n. — începutul secolului al II-lea e.n.

Descoperirile arheologice de la Răcătău își găsesc analogii, care merg pînă la identitate, în marile așezări din M-ții Orăștiei, la Pecica, Piatra

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Craivii, Tilişca, Piscu Crăsani, Tinosu, Popeşti, Cetăţeni, Ocniţa, Poiana, Barboşi, Cîndeşti, Cîrlomăneşti, Grădiştea, Brad, Bîtca Doamnei — Piatra Neamţ şi în toate aşezările geto-dace descoperite pînă în prezent pe teritoriul patriei noastre.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUE DANS L'ÉTABLISSEMENT GÉTO-DACE DE RĂCĂTĂU DÉP. BACĂU

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques éffectuées pendant 1979—1980 ont été concentré ou nord de l'acropole, ou on a tracé quatre section (S.XX, S.XXI, S.XXII et S.XXIII).

Ont été découvertes quatre habitations de surface de forme rectangulaire et 22 fosses à provisions (de l'époque du bronze et de I-er siècle av. n.è. — I-er siècle n.è.).

Les objets découverts: les pots travaillés au tour à la main, les armes, les objets de parure et de culte, les moules en pierre sont des preuves certes en ce qui concerne l'évolution de la culture matérielle et spirituelle de géto-daces habitants de l'antique Tamasidava, pendant I-er siècle av. n.è. — I-er siècle n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Răcătău. Aspect du chantier: 1 S.XX; 2 S.XXI.
Fig. 2. Răcătău. Aspect du chantier: 1—2 S.XXII.
Fig. 3. Răcătău. Aspect du chantier — les habitations et les âtres.
Fig. 4. Răcătău. Céramique dace travaillée à la main (Ier siècle av. n.è. — Ier siècle de n.è.).
Fig. 5. Răcătău. Céramique dace travaillée à la main (Ier siècle av.n.è. — Ier siècle de n.è.).
Fig. 6. Răcătău. Céramique travaillée au tour (coupes dace de type kantharos): 1—5 avec décor lustrée; 6 peinte.
Fig. 7. Răcătău. Céramique dace travaillée au tour (Ier siècle av.n.è. — Ier siècle de n.è.).
Fig. 8. Răcătău. Céramique dace travaillée au tour (Ier siècle av.n.è. — Ier siècle de n.è.)
Fig. 9. Răcătău. 1—6, 11 figurines anthropomorphes; 7—9 protomes zoomorphes; 10 coupe „délinne"; 12 vase travaillé au tour.
Fig. 10. Răcătău. Objets daces en metal.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cetatea geto-dacă de la Bunești (jud. Vaslui)

VIOLETA VETURIA BAZARCIUC

În vara anului 1980 colectivul Muzeului din Huși și-a început activitatea de cercetare arheologică în cetatea dacică de la Bunești „Dealul Bobului", deschizîndu-se opt secțiuni, dintre care S XVI a fost secțiunea perpendiculară pe val, longitudinală (cu lungimea de 280 m și lățimea de 2 m), orientată NV—SE. Celelalte secțiuni sînt perpendiculare pe S XVI, orientate NE—SV. În general secțiunile perpendiculare au lungimea de 30 m și lățimea de 2 m avînd o distanță de 0,80 m între ele. Tot în cadrul acestei campanii, pentru dezvelirea locuințelor, au fost deschise 5 casete, la S XVI, S XVII, S XX, S XXI, S XXIII, cu lungimea variind între 3 și 5 m.

Din punct de vedere stratigrafic în campania din 1980 s-a stabilit un singur nivel de locuire ce apare în toate secțiunile deschise de noi la —0,40 —0,45 m. Situația stratigrafică semnalată în 1979 în cadrul suprapunerii locuinței 5 nu a fost confirmată de cercetările din acest an.

S-a putut constata în S XVI că partea de nord-vest a cetății este afectată puternic de alunecările de teren, stratul de cultură dacic fiind amestecat în partea de nord cu resturi arheologice ce provin din așezarea neolitică Cucuteni A—B, masată în această parte a cetății.

În secțiunile și casetele deschise de noi au fost dezvelite 9 locuințe și 7 gropi menajere. Locuințele sînt de suprafață, de formă rectangulară, cu dimensiuni mari (variind între 10 m—12 m lungime pe 6—8 m lățime). În toate complexele cercetate au apărut vetre dispuse în colțul de NE sau NV, din chirpici puternic pigmentat și pietre de rîu, avînd de obicei o formă aproape circulară. S-a putut constata că locuințele sînt dispuse în șiruri aproape paralele cu valul de apărare, observîndu-se o grupare a lor spre interiorul cetății. Pereții acestor locuințe erau probabil din nuiele lipite cu lut, sprijinite pe bîrne din lemn, după cum o demonstrează urmele impregnate în chirpici din L 13 și L 19. Gropile au formă circulară ce se îngustează spre fund formînd un con (adîncimea de —2,30 m, diametrul 0,90—1 m).

În toate complexele cercetate s-a descoperit un valoros material arheologic constînd din unelte de fier, ceramică, obiecte de podoabă din bronz și argint, sticlă, ustensile din ceramică, fusaiole, șlefuitoare etc. Uneltele ieșite la iveală în acest an, din fier, sînt prezente atît în locuințe cît și în cele două depozite grupate în S XVI și S XXIII.

În S XVI, în capătul de nord-vest, la —0,35 —0,40 m adîncime, au apărut, împreună cu 4 monede de tip Huși—Vovrieşti și o fibulă de tip tracic, un depozit de unelte din fier. Fibula are secțiunea arcului hexagonală, acul este rupt din vechime, iar butonul terminal ornamentat cu linii incizate; exemplarul, din argint, este identic cu fibulele descoperite în tezaur. În acest context au mai apărut două topoare, un dorn și o daltă. Unul din topoare are aripioare laterale fiind cunoscut în medii hallstattiene la Ferigele[1] (un exemplar) și în cetatea traco-getică de la Stînceşti[2]. Cel de al doilea topor are gaură de înmănușare transversală, muchia dreaptă, lama ușor curbată spre vîrf. În dreptul găurii de înmănușare a cozii are o adîncitură în metal, paralelă cu marginile toporului (l=18,9 cm). Secțiunea cefei este dreptunghiulară. Săpăliga are marginile superioare îndoite sub formă de aripioare, corpul trapezoidal, marginile tăișului ușor rotunjite (aripioarele sînt depărtate probabil pentru a i se putea adăuga o coadă din lemn). Piesa în discuție are urme evidente de tocire, fapt ce demonstrează că ea a fost folosită timp îndelungat. Dornul are forma tronconică, baza dreaptă, rotundă în secțiune, capătul pentru lovit ușor rotunjit.

Așa după cum este bine cunoscut, în lumea geto-dacă, atît în cetățile dacice din Transilvania cît și în celelalte stațiuni de pe întreg teritoriul locuit de geto-daci, uneltele din fier sînt cunoscute și datate în general în secolele II—I î.e.n.[3]. Săpăliga și dornul își găsesc analogii în atelierele descoperite la Sarmizegetusa[4], Blidaru[5], Popești[6], Răcătău[7]. Asemenea piese sînt prezente și în marele *oppidum* celtic de la Man-

[1] A. Vulpe, *Necropola Hallstattiană de la Ferigele*, București, 1967, p. XIX, fig. 16.

[2] Adrian C. Florescu, RevMuzMon, 1, 1980, p. 17, fig. 9/III.

[3] I. Glodariu, Eugen Iaroslavski, *Civilizația fierului la Daci*, Cluj-Napoca, 1979.

[4] *Ibidem*, p. 54.

[5] C. Daicoviciu și colab., Materiale, 3, 1957, p. 270.

[6] R. Vulpe, Materiale, 3, 1957, p. 234.

[7] V. Căpitanu, Carpica, 8, 1976, p. 54

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ching[8]. Pe teritoriul Moldovei o piesă asemănătoare a fost descoperită în depozitul de unelte geto-dace de la Lozna[9], datată în La Tène-ul CD. În legătură cu acest tip de unealtă, I. Glodariu și Eugen Iaroslavski în recenta monografie *Civilizația fierului la daci*, o consideră bardă — unealtă pentru tîmplărie. Datorită masivității sale înclinăm să considerăm acest tip de unealtă, frecventă la Bunești, ca fiind o săpăligă (cu diverse utilizări în gospodăria geto-dacică).

Toporul cu aripioare, așa cum subliniam mai sus, apare încă din Hallstatt, el menținîndu-se sub o formă mai zveltă și în secolele următoare, după cum o demonstrează prezența lui la Bunești, alături de monedele Hușî—Vovriești (sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al II-lea î.e.n.). Cel de al doilea topor descoperit la Bunești poate fi încadrat în tipul II (tipologia lui I. Glodariu și Eugen Iaroslavski) avînd analogii la Strîmbu[10], Căpîlna[11], Luncani[12]. Dar exemplarul de la Bunești se deosebește de piesele încadrate în timpul II atît prin lipsa aripioarelor în dreptul orificiului pentru fixarea cozii, cît și prin prezența liniei adîncite pe una din suprafețele toporului (așa cum arătam mai sus).

În S XXIII, în apropierea L 19, a fost scos la iveală al doilea depozit de unelte compus din două săpăligi, două topoare și o piesă din fier ce nu-și găsește analogii în celelalte descoperiri. Aceasta din urmă este foarte posibil a fi un fier de plug: baza sa este triunghiulară, are o gaură de înmănușare și se termină cu o lamă rotunjită la vîrf, dispusă oblic pe bază. Topoarele și cele două săpăligi din depozit sînt identice ca formă cu cele descrise de noi mai sus, avînd aceleași caracteristici.

Alături de cele două depozite de unelte, în campania 1980, au mai fost descoperite, în L 13, un clește pentru forjă cu lungimea de 1,7 m, două topoare din fier și două dornuri mici de formă tronconică. Cleștele are brațele rotunde în secțiune, prinse cu nit unul peste altul. La gura de prindere, capetele sînt rotunjite. Partea terminală a brațelor, prin îndoirea acestora, formează cîte o buclă. Deși acest tip de piese este frecvent în descoperirile dacice datate în epoca de apogeu a dezvoltării civilizației geto-dace, descoperirea acestuia, în contextul arheologic de la Bunești, demonstrează că cel puțin cu un secol înainte geto-dacii foloseau aceste unelte (avansate din punct de vedere tehnic) și practicau pe o scară largă meșteșugurile. În apropierea locuinței L 13, în S XVI. a apărut și o groapă numerotată în ordinea descoperirii cu G 5, din care s-au recuperat unelte din fier și foarte multă zgură. Printre unelte remarcăm: două seceri cu lama curbată, secțiunea cozii dreptunghiulară în dreptul mînerului care se termină cu un cîrlig; un dorn mic de formă tronconică și o altă piesă metalică folosită tot în atelierele-făurării și anume un punctator (corpul are secțiunea rectangulară și se subțiază la unul din capete). După forma sa punctatorul de la Bunești poate fi încadrat în tipul IV (după I. Glodariu și Eugen Iaroslavski[13]). Analogii pentru această piesă se cunosc în atelierele de la Grădiștea Muscelului.

În campania 1980 în locuințe au mai apărut cuțite cu lama ușor curbată, seceri, săpăligi identice ca formă cu cele din depozite, cît și un compas (L 16). Dintre arme remarcăm prezența călcîielor de lance și un vîrf de suliță. Apărut în L 17, acesta are foaia scurtă romboidală, tubul lung, mai larg la bază. Un vîrf de lance asemănător a fost descoperit pe teritoriul Moldovei în stațiunea de la Botoșana fiind datat în secolele III—II î.e.n.[14].

Ceramica ocupă din punct de vedere cantitativ locul întîi în cadrul descoperirilor noastre. După compoziția pastei se pot deosebi mai multe categorii ceramice:

a) *ceramica grosieră*, cu mult cu degresant în pastă, de culoare roșiatică, arsă neoxidant, lucrată cu mîna.

b) *ceramica fină* cu pasta bine frămîntată, din care au fost modelate vase atît cu mîna cît și la roată, de culoare cenușie și brun roșcată;

c) *ceramica de import grecească*, reprezentată prin fragmente de amforă și fragmente de vase de lux.

Repertoriul formelor ceramice este variat, întîlnindu-se aceleași forme ceramice caracteristice și altor descoperiri (pentru prima și a doua fază a ceramîcii geto-dace). Forma de *sac* se întîlnește la vasele mari, de provizii, dar și la vasele de dimensiuni mici și mijlocii. Decorul acestora este alcătuit din linii alveolare întrerupte de proeminențe conice, găsindu-și pregnante analogii la Poiana[15], Zimnicea[16]. *Vasul bitronconic* întîlnit la Bunești are înălțimea maximă de 0,80 m, gîtul zvelt, gura largă cu buza dreaptă ușor răsfrîntă în afară, prezentînd sub diametrul maxim patru proeminențe conice. Drept decor vasul are în partea superioară două virgule mari în relief. Forma aceasta de vas poate fi încadrată în tipul II al vaselor mari bitronconice (cea de a doua fază a ceramicii geto-dace — după I. H. Crișan —). Exemplare asemănătoare se cunosc la Zimnicea[17], Vaslui[18], Poiana[19]. În campania acestui an au apărut și *trei cești dacice*. Primul exemplar are pereții arcuiți, toarta ușor supraînălțată și prezintă, imediat sub buză, un motiv ornamental

[8] G. Jacobi, *Werkzeug und dem Oppidum von Manching, Die Ausgrabungen in Manching*, V, 1974, pl. 13—16.

[9] Silvia Teodor, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 138, fig. 6/1, 3.

[10] I. Berciu și Al. Popa, SCIV, 14, 1963, 1, p. 135.

[11] I. Glodariu și Eugen Iaroslavski, *op. cit.* p. 80.

[12] Gh. Lazin, Sargetia, 7, 1970, p. 23—24.

[13] *Ibidem*, p. 54, fig. 20/16, 18.

[14] Silvia Teodor, SCIV, 31, 1980, 2, p. 201, fig. 11/4 și p. 202, fig. 12/10.

[15] I. H. Crișan, *Ceramica Daco-Getică*, București, 1969, p. 102.

[16] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 70, fig. 16/17.

[17] *Ibidem*, p. 76, fig. 22/2.

[18] I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 112, fig. 40/2.

[19] *Ibidem*, fig. 40/5.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

format din 6 proeminențe conice. Un alt exemplar are motivul ornamental executat cu un instrument ascuțit imediat sub buză. Cea de a treia ceașcă este de dimensiuni mici, are gura largă, prezentînd în dreptul torții, de o parte și de alta, două mici proeminențe. Este bine cunoscut faptul că această formă de vas, care va fi reprezentativă pentru epoca clasică a ceramicii geto-dace, a avut o evoluție ascendentă, cele trei cești de la Bunești încadrîndu-se în secolele IV—III î.e.n. deci în faza a II-a a evoluției formei, ce are analogii la Ciumești[20], Fîntînele[21], Zimnicea[22]. Încadrarea cronologică a cestilor de la Bunești este asigurată și de o fibulă celtică de schemă La Tène B descoperită în L 19, unde apar și două din aceste exemplare.

Oalele cu două torți se cunosc în repertoriul ceramicii de la Bunești în două variante. Prima variantă cuprinde vasele cu corpul bitronconic, gîtul înalt aproape cilindric, buza rotunjită și ușor răsfrîntă în afară. Pe linia de maximă curbură imediat sub gîtul cilindric are două proeminențe găurite. Această formă ceramică este prezentă în marea stațiune de la Poiana, încadrată fiind în faza a II-a a evoluției ceramicii geto-dace[23]. Celei de a doua variante îi aparțin vasele de dimensiuni mijlocii, din pastă brun-roșcată cu corpul ovoidal, fundul profilat, gîtul drept, buza ușor răsfrîntă spre exterior; imediat sub gît pornesc două torți laterale de secțiune rotundă. Și această formă este cunoscută în evoluția ceramicii geto-dace în cea de a II-a fază[24].

O formă frecvent întîlnită este *strachina tronconică*, cu fundul profilat, întrunind toate caracteristicile exemplarelor descoperite în stațiunile geto-dace. Se cunosc și străchinile cu buza îngroșată, ușor arcuită spre exterior, cu proeminențe (numărul lor variind între 2 și 4). Se cunosc și cîteva exemplare ce au un lustru puternic, negru, cu proeminențele perforate ca și străchini cu profil rotunjit, sub formă de bol.

Strachina predomină sub raport cantitativ, fiind una din formele ceramice preferate în toate așezările geto-dace (Stîncești,[25] Corni—Hușî[26], Butuceni[27]), nelipsind însă nici din mormintele acestei perioade. Din analiza făcută constatăm că străchinile continuă să existe și în faza a II-a a evoluției ceramicii geto-dace, cu aceleași caracteristici cunoscute în faza veche. Exemplarele de la Bunești pot fi încadrate în tipurile I—II și III ale ceramicii — în faza II (după I. H. Crișan[28], avînd analogii la Murighiol[29], Poiana[30], Zimnicea[31], Botoșana[32], etc.

Cana cu o toartă este o apariție frecventă la Bunești, cunoscîndu-se pînă în prezent foarte multe exemplare de dimensiuni mici și mijlocii. Toate cănile descoperite se încadrează în tipurile I și II stabilite de I. H. Crișan pentru faza mijlocie a ceramicii geto-dace[33]. Se cunosc cănile cu corpul ovoidal, cu o toartă ușor supraînălțată, și cănile bitronconice (unele exemplare avînd trunchiul de con superior mai înalt). Muchia buzei este rotunjită și ușor răsfrîntă spre exterior. Nici un exemplar descoperit pînă în prezent la Bunești nu are cioc de scurgere. Această formă ceramică este nelipsită în marile stațiuni geto-dacice de la Poiana[34], Popești [35], Piscu Crăsani[36], Telița[37], Zimnicea[38]. Torțile pornesc din buza vasului, remarcîndu-se la unele exemplare existența unei adînciturl mediane pe suprafața exterioară a torții. Este bine cunoscut faptul că și această formă de vas are o evoluție ascendentă pe parcursul secolelor IV—III î.e.n., în faza clasică exemplarele lucrate la roată fiind abundente.

În campania anului trecut au apărut și cîteva fragmente de la *strecurători*, lucrate din pastă roșie cărămizie, de dimensiuni mici și mijlocii.

Ceramica lucrată la roată apare într-o proporție redusă, fragmentele respective aparținînd castroanelor cu buza îngroșată, ușor răsfrîntă în afară. Pasta este de bună calitate, de culoare cenușie.

Ceramica de import este reprezentată atît prin fragmente de amfore de Thasos, Cos, cît și prin fragmente provenind de la vasele de lux: cupe, pahare și un fragment provenind probabil de la o farfurie cu fundul inelar, cu smalț în interior și exterior, de culoare roșie închisă.

Obiecte de lut ars. Atît în locuințele dezvelite cît și în secțiuni apar nenumărate fusaiole circulare sau bitronconice, nelipsind și exemplarele confecționate din cioburi de vase.

Tot din lut au fost confecționate și mărgele de dimensiuni mici și idoli (care sînt de tip Poiana).

Obiectele de podoabă sînt prezente în descoperirile din acest an. Au apărut cinci fibule de tip tracic din bronz și una singură de argint. Fibulele sînt de același tip evoluat, putînd fi încadrate în varianta V. C după D. Berciu.

---

[20] I. H. Crișan, Drobeta, 1976, p. 36, fig. 3/3.

[21] *Ibidem*, p. 36, fig. 1.

[22] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 81, fig. 27/3, 2.

[23] I. H. Crișan, *Ceramica Geto-Dacică*, p. 134, fig. 59/2.

[24] *Ibidem*, p. 114, 115, fig. 42/1, 7, 8.

[25] Informații A. C. Florescu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[26] Materiale inedite la Muzeul din Hușî.

[27] I. H. Crișan, *Ceramica Geto-Dacică*, 1969, p. 78.

[28] *Ibidem*, p. 114.

[29] E. Bujor, Materiale, 3, 1957, p. 247—253.

[30] R. Vulpe și colab. SCIV, 1, 1951, p. 155 și urm.

[31] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 87—88, fig. 33, 34.

[32] Silvia Teodor, SCIV, 31, 1980, 2, p. 207, fig. 16/2.

[33] I. H. Crișan, *Ceramica Daco-Getică*, 1969, p. 119—121.

[34] *Ibidem*, p. 120, fig. 45.

[35] *Ibidem*, p. 121, fig. 47.

[36] I. H. Crișan, *Ceramica Daco-Getică*, 1969, p. 121.

[37] G. Simion, Thraco-Dacica, 1, 1977.

[38] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 79, fig. 25.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Bunești. Unelte de fier.

Dintre cele două *fibule celtice* de schemă La Tène B, una este de dimensiuni mijlocii, cu sferă mare pe picior (fără să fie prinsă de corp), sferă care este decorată cu o linie incizată spiralată; acul îi lipsește. Celălalt exemplar are resortul bilateral format din 4 spire; corpul frumos decorat are sfera mică (fără a se prinde de corp). Ambele fibule își găsesc analogii în descoperirile celtice

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 2. Bunești. Vase ceramice.

de pe teritoriul Transilvaniei (la Tărian[39], Ciumești[40], Pețelca[41]) și în fibula descoperită în așezarea getică de la Căbești[42].

Din argint au fost modelate și *brățările* din bară octogonală, cu capetele ornamentate, nelipsind însă exemplarele din bronz cu aceleași caracteristici. În 1980 au apărut două brățări din argint și trei din bronz. Acestora li se adaugă și două brățări spiralice cu protome de șerpi. Alături de aceste piese de podoabă apare și un colier cu

[39] N. Chidioșan și D. Ignat, SCIV, 23, 1972, 4, p. 560' pl. 4.
[40] Vl. Zirra, *Un cimitir celtic în nord vestul României*, Baia Mare, 1967, fig. 28.
[41] I. H. Crișan, ActaMN, 10, 1973, fig. 7/1, 2.
[42] C. Buzdugan, Carpica, 1, 1968, p. 97, fig. 2/3.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

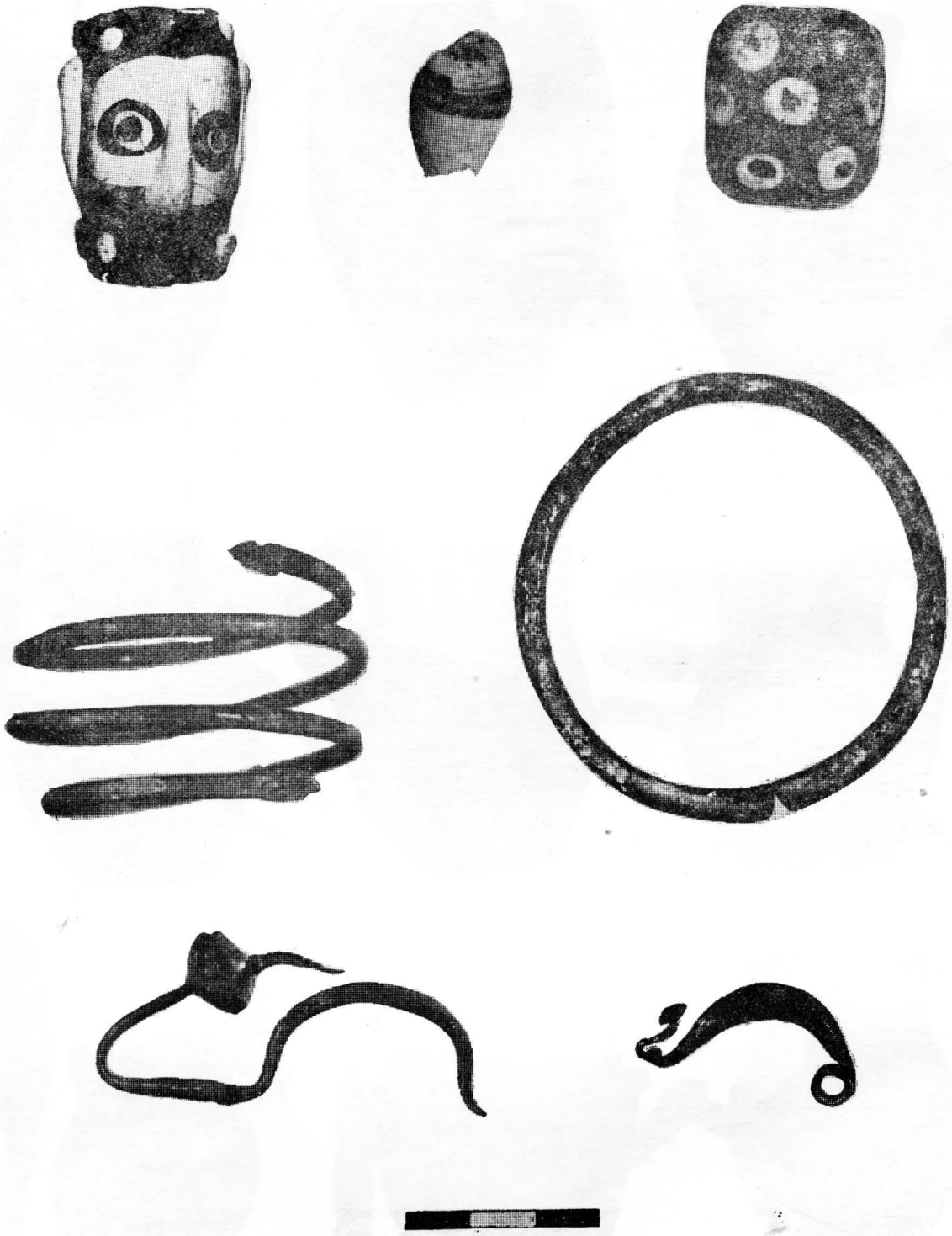

Fig. 3. Bunești. Obiecte de podoabă.

mărgică ce-și găsește analogii în descoperirile celtice de la Șeica Mică[43] (datate în La Tène-ul B).

Mărgelele din pastă sticloasă sînt ocelare; a apărut și un exemplar tip mască cu analogii la Ațel—Bratei[44] și Zimnicea[45].

Monede. La Bunești au apărut 7 monede de tip Huși—Vovrieşti: 4 împreună cu depozitul nr. 1, o monedă în locuința 14, alta în apropiere de L 11, iar o monedă a fost recuperată din L 10.

Asupra celor prezentate mai sus putem concluziona următoarele:

1. Cercetarea cetății de la Bunești ridică noi probleme în ceea ce privește începutul epocii La Tène la geto-daci, aducînd în același timp noi

[43] I. H. Crișan, ActaMN, 10, 1973, fig. 5.
[44] I. H. Crișan, Sargeția, 10, 1973, p. 75, fig. 5/8.
[45] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 103, fig. 52/8.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

dovezi ale ritmului înalt de dezvoltare a societății geto-dace în perioada secolelor IV—III și începutul secolului al II-lea î.e.n.

2. Prezența obiectelor din metal și a zgurei atestă existența unor ateliere de făurărie, minereul de fier fiind procurat pe baza schimburilor intertribale.

3. Existența unui număr relativ mare de seceri subliniază faptul că, alături de meșteșuguri, agricultura juca un rol important în economia geto-dacă.

4. Produsele grecești frecvente, provenind aici pe calea strînselor legături comerciale, provin din coloniile grecești (printre care Histria joacă un rol important în această regiune).

5. Întregul material arheologic descoperit conferă o deosebită importanță cetății de la Bunești, rolul ei economic și politic, față de celelalte stațiuni neîntărite din zonă, fiind deosebit de mare la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al II-lea î.e.n.

În stadiul actual nu putem spune cu certitudine cînd a început locuirea de aici, urmînd ca cercetările viitoare să elucideze și această problemă.

LA CITADELLE GÉTO-DACE DE BUNEȘTI, DÉP. DE VASLUI

RÉSUMÉ

L'article présente les plus importants matériels archéologiques découverts à Bunești, dép. de Vaslui, dans la citadelle géto-dace de „Dealul Bobului". Les fouilles archéologiques de cette année ont mis à jour 9 habitations, dont la surface varie entre 40 m² et 60 m², et plusieurs fosses où l'on a récolté un precieux matériel archéologique.

Au cours de l'année 1980 on a découvert aussi deux dépôts d'outils en fer, composés de serfouettes, haches et un soc de charrue, soc qui n'a pas d'analogie parmi les découverts géto-daces du territoire de notre pays.

En L 13 on a trouvé des tenailles de forge, deux haches à douille, en fer, à coté de nombreux morceaux de scorie. Cette découvertes attestent l'existence de quelques ateliers d'usinage du fer dans la citadelle.

La plus grande quantité de matériel archéologique est constituée par la céramique, représentée par les formes et les types rencontrés aussi en d'autre stations, telles que Poiana, Murighiol, Enisala, Zimnicea. Est également présente la céramique grecque d'importation.

Les objets de parure trouvés dans les habitations sont des fibules, colliers, bracelets, perles, en argent, bronze, verre, etc.

Á Bunești il a deux types de fibules: thrace et celtique.

On a découvert aussi des monnaies dace en argent de type Hușі—Vovrieşti.

Les recherches de Bunești nous révelent par les résultats de cette année le haut degré du développement des forces productives, l'emploi d'outils perfectionnés, la variation des métiers et, en même temps, le développement de l'agriculture, qui ont constitué les traits importants de la société géto-dace à la fin du IV-e siècle et le debut du IIe siècle av. n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Bunești. Outils en fer.
Fig. 2. Bunești. Vases céramiques.
Fig. 3. Bunești. Objets de parure.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Sondaj arheologic în cetatea geto-dacă de la Bîzdîna (jud. Dolj)

CORNELIU MĂRGĂRIT TĂTULEA

La 18 km sud de Craiova, pe malul drept al Jiului, se află satul Bîzdîna (com. Calopăr) aşezat într-o mică vale străjuită de două dintre cele mai proeminente înălţimi ale muchiei „Cîmpul Sălcuţei", la limita zonei de tranziţie dintre Cîmpia înaltă a Bălăciţei (Podişul Getic) şi Cîmpia Băileştilor. Cercetările de suprafaţă efectuate pe terasele superioare ale acestor înălţimi au dus la identificarea a două cetăţi geto-dacice situate în punctele „Cucuiova" şi „Cetate", ultimul numit şi „La Bîzdîna".

Cetatea geto-dacică de la „Cucuiova" ocupă un bot de terasă în formă de limbă, lung de aproximativ 300 m, înconjurat pe trei părţi de pante abrupte, greu accesibile (fig. 1). Singura cale de acces spre cetate, situată în partea de nord-vest, este barată de un mare val de pămînt, vitrificat, de formă uşor arcuită, lung de circa 150 m şi lat, la bază, de 8—10 m. În faţa acestuia se găseşte şanţul de apărare larg de circa 10—12 m, a cărui adîncime actuală faţă de muchia valului depăşeşte 2 m (fig. 2). În condiţiile actuale, cînd întreaga suprafaţă a cetăţii este ocupată de viile locuitorilor, săpăturile arheologice sînt imposibil de efectuat. Puţinele materiale recoltate de la suprafaţă permit o datare aproximativă în secolele III—II î.e.n.

Situată în capătul opus al satului, spre sud, fortificaţia din punctul „Cetate" ocupă un bot de deal de formă triunghiulară, lung de circa 170 m, a cărui lăţime maximă atinge 105 m (fig. 1). Singura cale de acces, dinspre platoul Bîzdîna—Belcin, se află în partea de vest şi a fost blocată în antichitate de un val semicircular ce lega cele două rîpe naturale de pe laturile de nord şi sud-est. Valul, a cărui lăţime este de circa 6 m, are în compoziţia sa calupuri de pămînt ars. El este precedat de un şanţ larg de aproximativ 7—8 m. În interiorul cetăţii există două terase, cu o diferenţă de nivel de circa 1,00—1,50 m între ele, separate de un şanţ larg de 6—8 m. Acesta a fost realizat probabil prin adîncimea unui ogaş natural, în evul mediu, cînd terasa superioară (cea din partea de est) a fost reamenajată ca fortificaţie, după cum o dovedesc cel de al doilea val de pămînt, ridicat de-a lungul malului de est al şanţului, fragmentele feudale găsite la suprafaţa solului în acest sector, precum şi tezaurul monetar de la sfîrşitul secolului XIV şi începutul secolului XV, descoperit aici în anul 1969[1]. Folosirea platoului din punctul „Cetate" ca fortificaţie se datorează poziţiei sale dominante (45 m înălţime faţă de lunca Jiului), care îi asigură şi astăzi o bună vizibilitate pe o rază de cel puţin 15 km (în amonte pot fi văzute de la Bîzdîna construcţiile industriale din suburbiile Craiovei).

Asemenea platoului de la „Cucuiova", şi suprafaţa ocupată de fortificaţia de la „Cetate" este în mare parte acoperită de viile locuitorilor. Pe terasa inferioară a cetăţii se păstrează însă o porţiune de aproximativ 60×40 m în care am trasat secţiunile de sondaj şi pe care intenţionăm să o cercetăm exhaustiv în următorii ani, paralel cu extinderea cercetărilor pe terasa superioară, unde terenul urmează a se elibera încă din acest an, devenind rezervaţie arheologică.

În anul 1980 au fost deschise trei secţiuni de sondaj[2]. S_I şi S_{II}, paralele şi egale (25×2 m), separate de un martor stratigrafic lat de 0,25 m, au fost săpate în marginea viei locuitorului Ruiu Alexandru şi sînt orientate est-vest. Cea de a treia secţiune (S_{III}), perpendiculară pe primele, cu dimensiunile de 20×1,5 m a fost trasată la 11 m vest de capătul secţiunii S_{II}, urmînd a fi prelungită spre nord în vederea secţionării sistemului de fortificaţie. Capetele celor trei secţiuni au fost marcate în teren prin picheţi de lemn a căror cote au fost consemnate în planul topografic al cetăţii.

Au fost descoperite două niveluri de locuire geto-dacică (fig. 3) şi un orizont discontinuu aparţinînd epocii bronzului, acesta din urmă atestat de prezenţa cîtorva fragmente ceramice ornamentate în tehnica împunsăturilor succesive.

Primul nivel de locuire geto-dacică, gros de 0,15—0,30 m, este mai dens în jumătatea de vest a terasei. Lui îi aparţin gropile nr.1 şi 3 din S_I, precum şi gropile nr. 1 şi 2 din S_{II}. Gropile din S_I, precum şi groapa nr. 2 din S_{II} au formă de clopot, cu fundul larg, plat, pereţii arcuiţi şi gura strînsă. În umplutura lor a fost

[1] T. Rădulescu, Oltenia. Studii şi comunicări, Craiova, 3, 1981, p. 89—95 (monede de la Mircea cel Bătrîn şi Mihail I).

[2] Din colectivul ştiinţific al şantierului a făcut parte şi Ilie Constantinescu, de la O.P.C.N. Dolj, care a executat ridicarea topografică a fortificaţiei din punctul „Cetate".

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

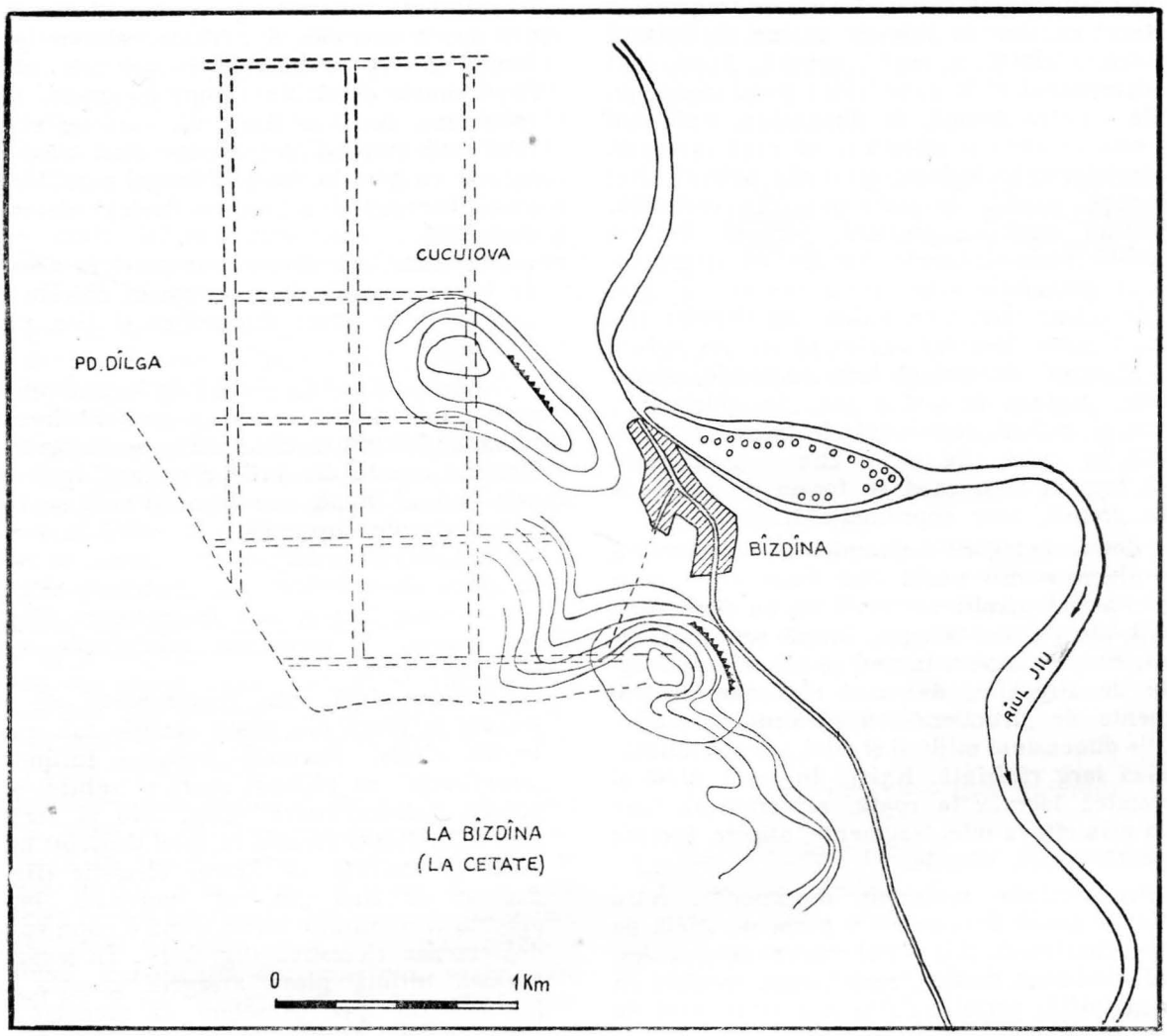

Fig. 1. Bîzdîna. Schița amplasării cetăților geto-dace de la „Cucuiova" și „Cetate".

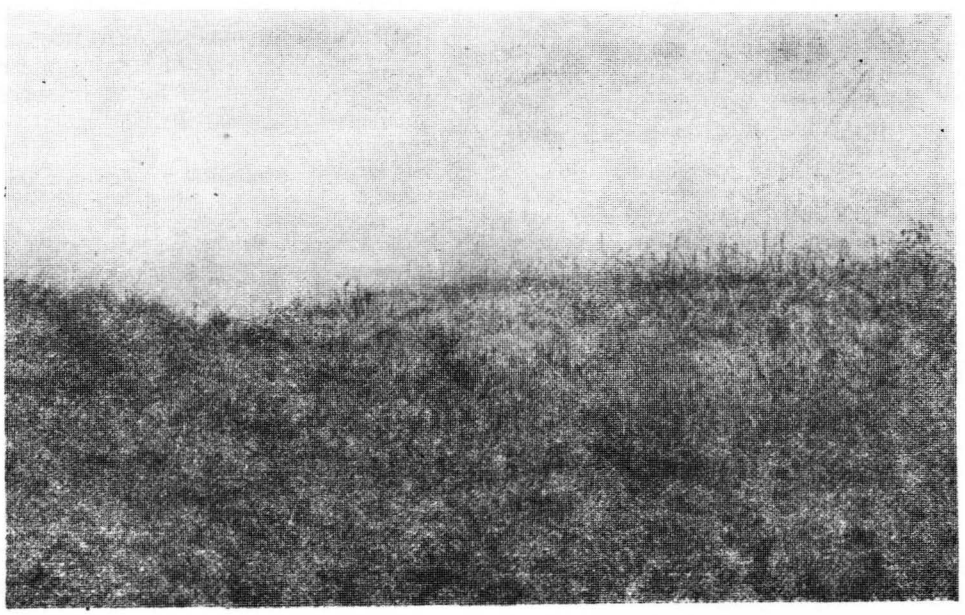

Fig. 2. Bîzdîna „Cucuiova". Șanțul și valul cetății geto-dace.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

descoperit un bogat material ceramic fragmentar amestecat cu oase de animale, resturi de lipitură de vatră, cărbune şi multă cenuşă. Acest fapt ne-a determinat să le considerăm gropi menajere. Cea de a patra groapă, de dimensiuni mult mai mici, este rotundă şi albiată şi nu avea inventar.

Materialul arheologic recoltat din primul nivel de locuire constă, în principal, din ceramică. Predomină ceramica *grosieră*, poroasă, lucrată din pastă roşie-cărămizie, ce are ca degresant nisip cu granulaţie mare, pietricele şi, rar, granule de calcar care, prin ardere, au devenit cretoase. Forma frecvent întîlnită o reprezintă vasul „borcan" decorat cu brîie alveolate, uneori crestate, dispuse orizontal sau „în ghirlande", precum şi butoni conici aplatizaţi sau rotunzi, crestaţi în cruce (fig. 4/1). Din aceeaşi pastă a fost lucrată şi o cană în formă de căuc, cu toarta groasă, uşor supraînălţată.

A doua categorie ceramică o reprezintă vasele lucrate din pastă *mai fină*, de culoare neagră, avînd pereţii acoperiţi cu un firnis slab lustruit, de culoare neagră, brună sau brun-roşietică, cu pete. Avem în vedere cele cîteva fragmente de străchini, dar mai ales numeroasele fragmente de „fructiere" cu piciorul tronconic, gros, de dimensiuni mijlocii şi mici, şi cupa adîncă, cu buza larg răsfrîntă. Există în acest nivel şi o ceramică lucrată la roată, reprezentată însă numai prin cîteva mici fragmente, atipice, lucrate din pastă densă, vineţie.

Dintre celelalte materiale descoperite, reţin atenţia: o gresie de ascuţit, o perlă de sticlă de culoare albastru-deschis (tipul comun) şi, mai ales, o fibulă de bronz, de tip „tracic", care, asociată cu perla amintită, permite datarea acestui nivel de locuire în secolul III (poate chiar în secolele III—II) î.e.n. (fig. 7/1)[3].

Cel de al doilea nivel de locuire geto-dacică, uniform răspîndit pe întreaga suprafaţă a cetăţii, constă dintr-un strat de depunere gros de 0,20—0,55 m. Dintre complexele închise ce aparţin acestui nivel, amintim: o locuinţă semiîngropată (L_1), de formă partulateră (4,55×3,15 m), avînd partea de deasupra solului lucrată din nuiele lipite cu lut şi o vatră de formă ovală în colţul de sud-vest; groapa nr. 2 din S_I; gropile nr. 3 şi 4 din S_{II}. Toate cele trei gropi au formă de clopot. În ceea ce priveşte utilizarea lor, primele două sînt gropi menajere, în timp ce ultima avea, se pare, un caracter ritual, în interiorul ei fiind descoperite cinci vase întregi aşezate cu gura în sus de-a lungul pereţilor (patru vase „borcan" şi o „ceaşcă dacică" de mari dimensiuni).

Materialul arheologic descoperit în acest nivel de locuire constă din: ceramică, obiecte de lut ars, unelte şi arme din piatră şi fier, piese de podoabă.

Ceramica. Ca şi în nivelul de locuire precedent, predomină şi aici ceramica *grosieră* lucrată cu mîna, de factură tradiţională în mediul geto-dacic. Decorul constă din brîie alveolate, incizii verticale, butoni simpli, sau decoraţi cu una, trei sau patru alveole, ornamente în relief în formă de zig-zag etc. (fig. 4/2). Dintre forme se remarcă, în afara obişnuitelor vase „borcan", cele cîteva ceşti dacice întregi sau fragmentare (fig. 6/8). Nu lipsesc, de asemenea, miniaturile ceramice (fig. 5/7; 7/6).

Ceramica fină este reprezentată de vasele lucrate la roată din pastă cenuşie sau, mai rar, brună-cafenie. Formele frecvent întîlnite sînt „fructierele" cu piciorul scurt şi subţire şi cupa adîncă, „strecurătorile" (fig. 5/5) şi străchinile (fig. 5/2). Reţin atenţia în mod deosebit un fragment de imitaţie de krater elenistic (fig. 5/3), decorat cu linii „în val" verticale, lustruite, precum şi o imitaţie locală după o cupă cu picior, deasemenea elenistică (fig. 5/4)[4]. În legătură cu această ultimă piesă atragem atenţia asupra faptului că, spre deosebire de modelul imitat, cupa nu are decît o singură toartă.

Din categoria ceramicii *fine* fac parte şi două fragmente de vase lucrate la roată din pastă cărămizie, decorate cu motive unghiulare (reţea?) pictate cu vopsea roşie (fig. 6/3, 4).

Ceramica de import este reprezentată prin: fragmente de amforă, un fragment de farfurie elenistică (fig. 6/5) şi un fragment de kantharos (fig. 6/6) ce poate fi datat în secolul I e.n.[5]

[3] A. D. Alexandrescu, Thraco-Dacica, Bucureşti, 1976, p. 131—132, fig. 1/17, tip V b, secolul al III-lea î.e.n.; idem, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 50, fig. 47/1.

[4] O piesă asemănătoare se găseşte în Muzeul Olteniei şi provine din aşezarea geto-dacică de la Scaeşti-Gorj.

[5] H. Robinson, *Pottery of the roman period*, în *The Athenian Agora*, V, Princeton. New Jersey, 1959, G. 80, p. 30 şi M_2, p. 84.

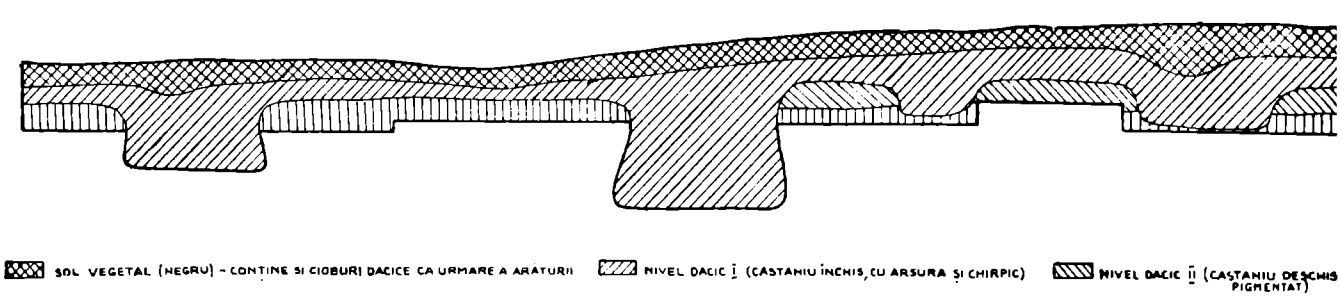

Fig. 3. Bizdina. Pro

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Obiectele ceramice. În timpul săpăturilor au apărut numeroase fusaiole bitronconice sau discoidale, cîteva confecționate din cioburi polizate, toate lucrate din pastă vineție sau roșie-cărămizie (fig. 5/1). De asemenea, au fost date la iveală: un lustruitor (fig. 7/7), un capac de vas (fig. 5/6), o greutate pentru războiul de țesut (miniatură), precum și două figurine antropomorfe mult schematizate (fig. 7/4)[6]. Reține atenția o protomă (buton?) ce redă într-o manieră originală chipul uman (fig. 7/8).

Unelte și arme. Puțin numeroase, uneltele descoperite la Bîzdîna în cel de al doilea nivel de locuire geto-dacică sînt reprezentate de: un ciocănel de fier, arcuit pe axul longitudinal, avînd ambele capete ascuțite (fig. 7/3)[7], un fragment de cuțitaș de fier cu peduncul pentru fixarea în mîner (fig. 6/2) și un fragment dintr-o rîșniță de mînă (catillus) cioplită în tuf vulcanic (fig. 7/9).

Mai amintim o psalie de zăbală (fig. 6/1)[8] și un vîrf de săgeată „în două muchii" (fig. 6/7).

Obiecte de podoabă. În cuprinsul locuinței amintite a fost descoperită o fibulă „linguriță", lucrată din argint, care, alături de celelalte materiale, mai ales de ceramica de import, permite datarea celui de al doilea nivel de locuire în secolele I î.e.n.—I e.n. (fig. 7/2)[9].

Cercetările arheologice efectuate în campania anului 1980 la Bîzdîna documentează, așadar, existența în această zonă a unei îndelungate și intense locuiri geto-dacice, precum și a unui puternic centru fortificat ce făcea parte, probabil, din sistemul defensiv creat pe cursul mijlociu al Jiului. Fortificația din punctul „Cetate" este posibil să fi funcționat pînă la începutul secolului II e.n., dacă avem în vedere ultimele monede din recentul tezaur descoperit întîmplător nu departe de această cetate, în apropierea drumului ce leagă satele Bîzdîna și Belcin[10]. Dar, în legătură cu această problemă, sperăm ca cercetările viitoare să aducă noi date, concludente.

[6] S. Sanie, *Plastica și unele aspecte ale culturilor și credințelor geto-dacice*, în *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1981, tip III, varianta III, p. 177.

[7] I. Glodariu, Eug. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, p. 99.

[8] *Ibidem*, tip III, p. 125 (la Bîzdîna, o variantă necunoscută).

[9] K. Horedt, Dacia, N.S., 17, 1973.

[10] T. Rădulescu, *op.cit.*, p. 89.

SONDAGE ARCHÉOLOGIQUE DANS LA CITÉ GÉTO-DACE DE BÎZDÎNA, DÉP. DE DOLJ

RÉSUMÉ

Aux environs du village Bîzdîna, Calopăr, dép. de Dolj, ont été identifiées deux cités en trere géto-dace. En 1980, ont été effectuées des fouilles archéologiques dans la fortification de lieu dit „Cetate". Ont été decouverts deux niveaux d'habitation, qui ont été datés (à l'aide des fibules) en IIIe — IIe siècles av.n.è. et, respectivement, en Ier siècle av.n.è. — I^{e} siècle de n.è.

Le riche matériau archéologique découvert consiste en céramique, des objets en terre cuite, des outils en fer et en pièrre, des armes etc. L'auteur présente en détail, surtout, la céramique découverte et insiste sur la céramique importée Il considére la complexe fortifié de Bîzdîna comme un centre importent dans le système défensif construit le long de Jiu par la population gèto-dacique.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Bîzdîna. Emplacement des cités géto-dace de „Cucuiova" et „Cetate".

Fig. 2. Bîzdîna „Cucuiova". Fossé et vallum de la cité géto-dace.

Fig. 3. Bîzdîna. Profil stratigraphique de la section II.

Fig. 4. Bîzdîna. Céramique géto-dace: 1 du IIIe—Ier s.av.n.è.; 2 du Ier s.av.n.è. —Ier s. de n.è.

Fig. 5. Bîzdîna. Céramique géto-dace (Ier s.av.n.è. — I^{e} s. de n.è.).

Fig. 6. Bîzdîna. Céramique et objets en fer géto-dace (Ier s. av.n.è—Ier s. de n.è.).

Fig. 7. Bîzdîna. 1 fibule (IIIe—IIe s.av.n.è), objets en terre cuite, outils et objets de parure géto-dace (Ier s.av. n.è.—Ier s. de n.è.).

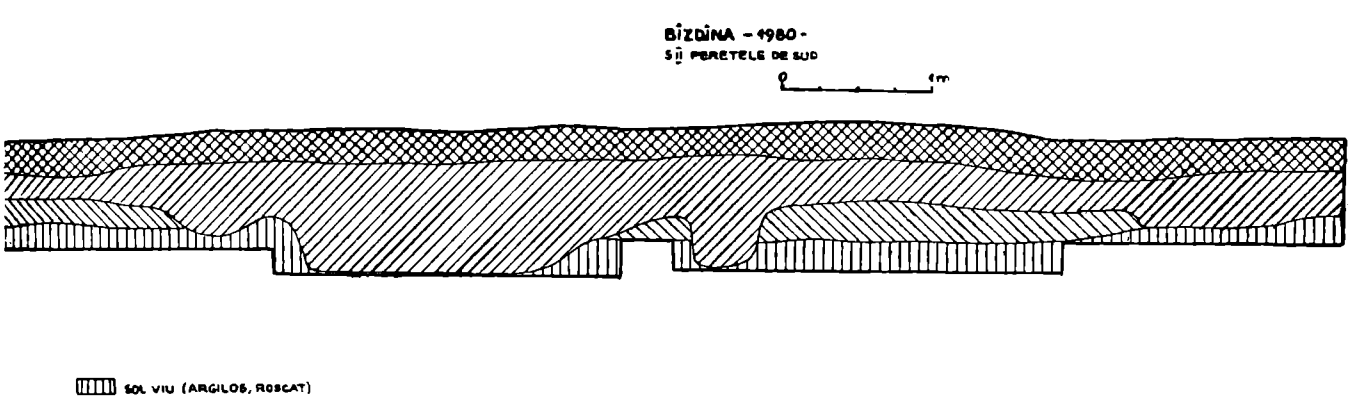

stratigrafic în secțiunea II.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

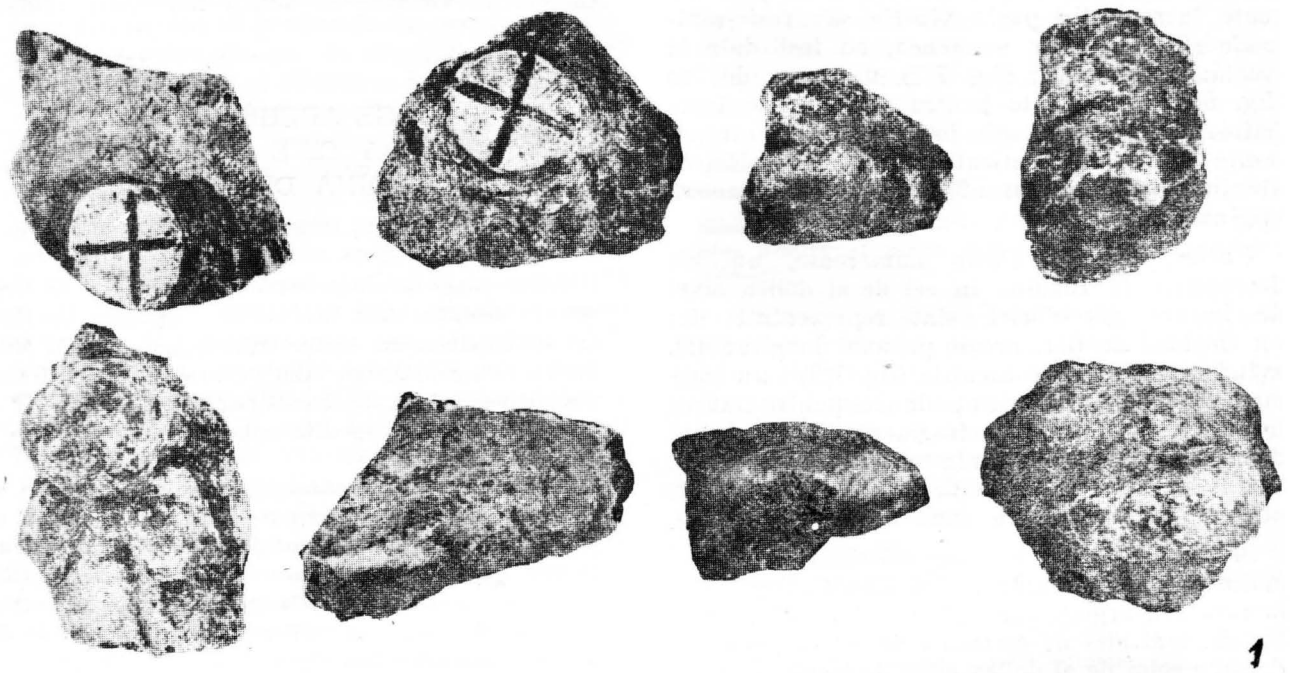

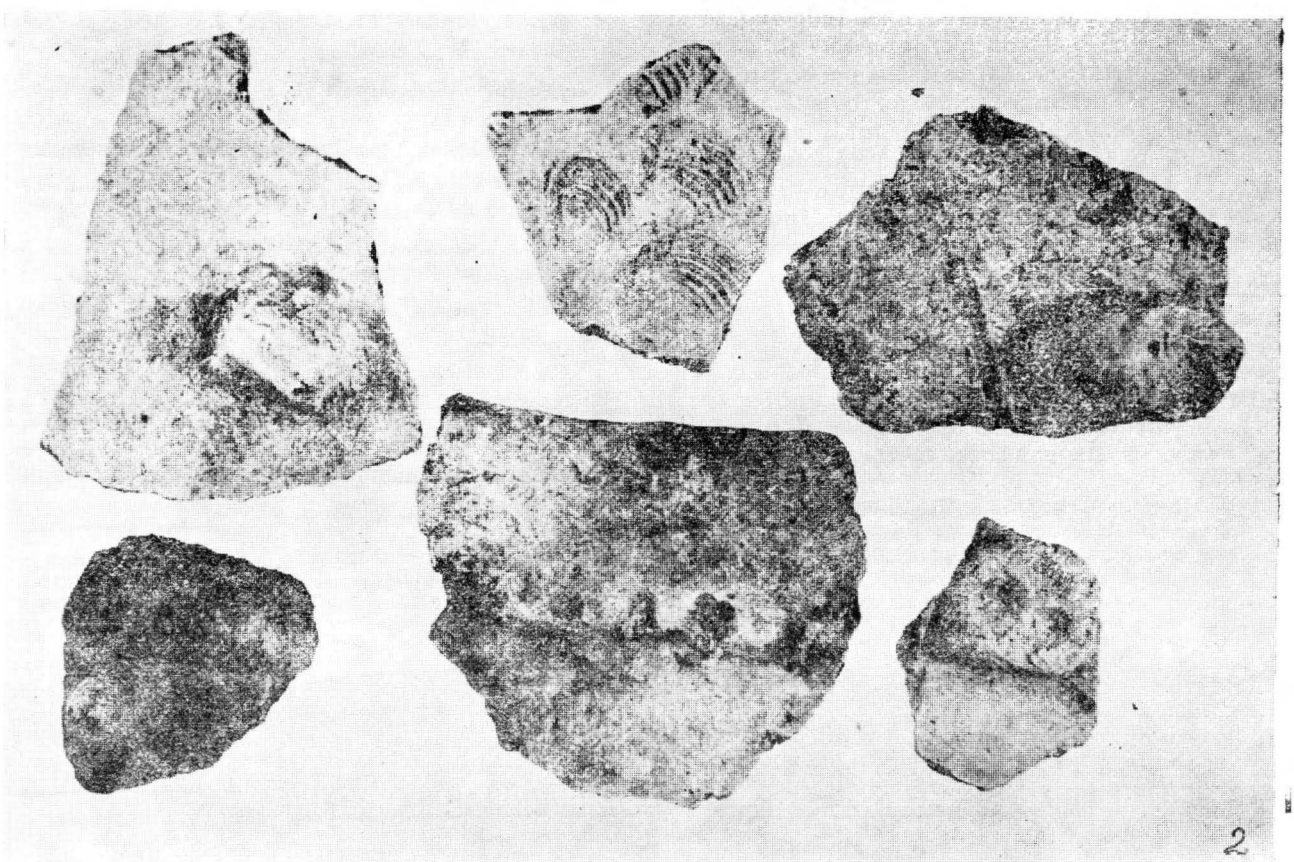

Fig. 4. Bizdina. Ceramică geto-dacă: 1 din secolele III—II î.e.n.; 2 din secolele I î.e.n.—I e.n.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

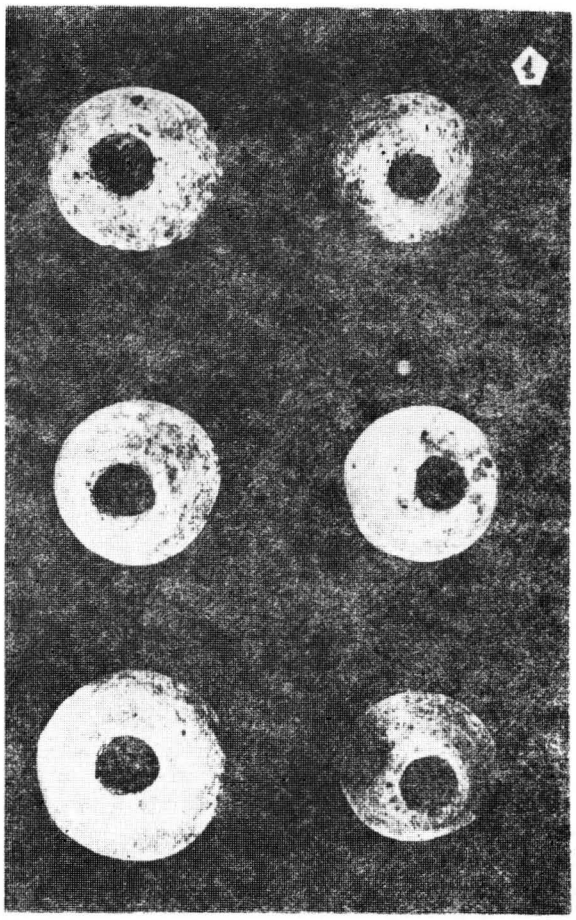

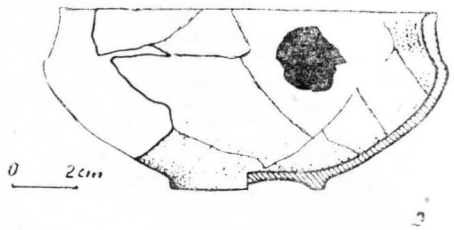

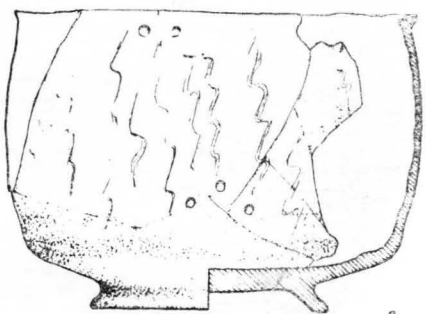

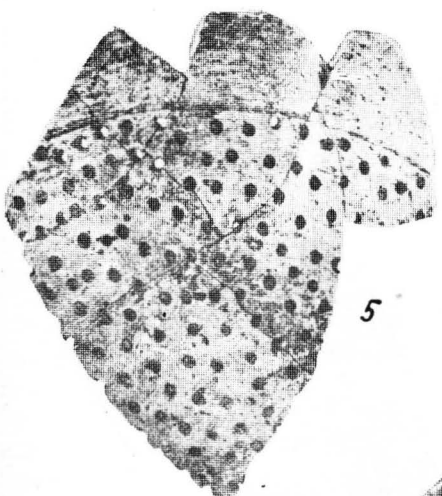

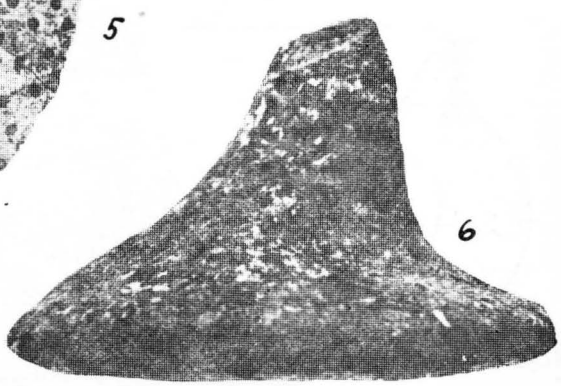

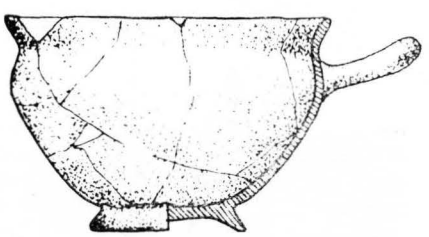

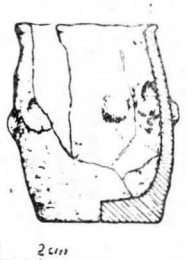

Fig. 5. Bîzdîna. Ceramică geto-dacă (secolele I î.e.n. — I e.n.).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

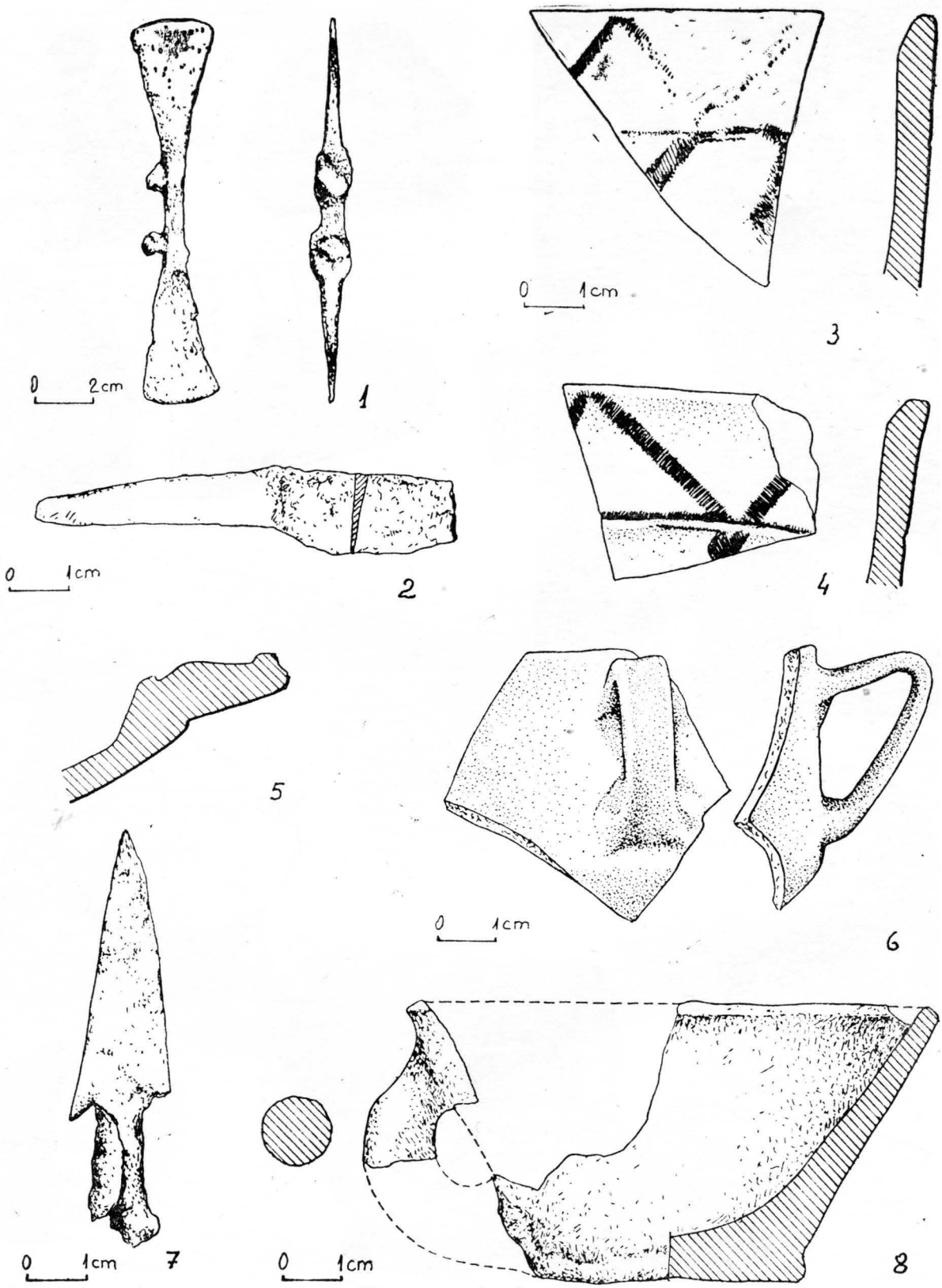

Fig. 6. Bizdina. Ceramică şi obiecte metalice geto-dace (secolele I î.e.n. — I e.n.).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

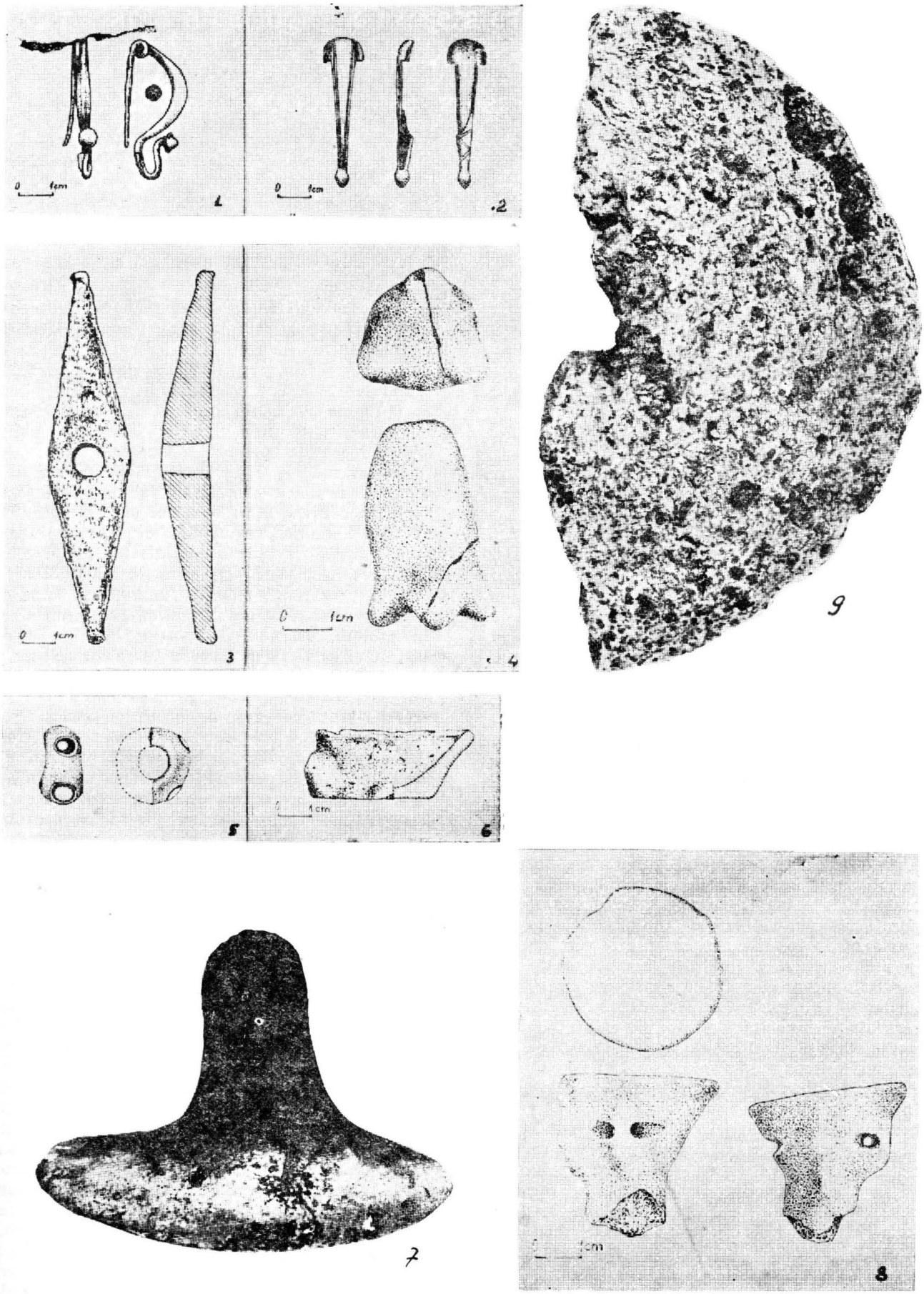

Fig. 7. Bîzdîna. Obiecte ceramice, unelte și podoabe **geto-dace** (secolele I î.e.n. — I e.n.).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Ocniţa (jud. Vîlcea)

D. BERCIU, MARIANA IOSIFARU

În 1980 au fost continuate cercetările în complexul geto-dacic de la Ocniţa, unde a fost localizată, precum se ştie, Buridava dacică, pe baza unei inscripţii de epocă şi a altora, tot din acea vreme, care redau numele dacilor buridavensi menţionaţi de geograful grec Ptolemeu.

În campania din 1980 au fost efectuate săpături în aşezarea civilă, pe Cetatea 1 (respectiv „Colina Sacră", după cum a mai fost denumită în cursul cercetărilor) şi pe terasele adiacente acesteia.

În scopul de a se completa planul aşezării, a fost trasat un nou şanţ-secţiune, spre latura de nord, în apropierea locului unde s-a descoperit în 1968 depozitul de obiecte de bronz şi fier, despre care a fost vorba în rapoartele noastre din anii trecuţi.

Noul şanţ poartă nr. XV/80 şi are o lungime de 46 × 2,50 m, cu direcţia est-vest. El se găseşte la limita nordică a aşezării, şi scopul nostru a fost tocmai de a putea prinde şi această limită. S-a constatat totuşi că mai există încă o porţiune restrînsă a aşezării şi în această zonă, care urmează a fi cercetată în campaniile viitoare. Sectorul cel mai intens locuit se află tocmai în această parte a aşezării, mai ferită, după cît se pare, de factorii atmosferici. În acest sector au fost descoperite cele mai numeroase locuinţe ale aşezării, unele dintre ele avînd podină din pietre de rîu legate cu argilă fină, anume preparată. Planul lor este rectangular, cu o vatră sau două în interior, în cazuri mai rare, aşezată în afara locuinţei. Podinele locuinţelor din sectorul de nord al aşezării constituie baza nivelurilor şi subnivelurilor. Datorită suprapunerilor regulate şi bine înregistrate, s-a controlat şi de data aceasta stratigrafia aşezării, cu cele trei niveluri principale ale sale (— I, II şi III, —) şi subniveluri. Patru dintre locuinţele descoperite în 1980 aparţin nivelului IIa: L. 1, 2, 3 şi 4 (care corespunde secolului I î.e.n.). Toate aveau vetrele în interior. Materialul descoperit este caracteristic secolului I î.e.n. Una dintre locuinţe — L. 5 — aparţine nivelului Ib — respectiv celei de a doua jumătăţi a secolului al II-lea î.e.n. Materialele descoperite în cele cinci locuinţe sînt caracteristice perioadelor indicate aici. Documentarea constă de data aceasta aproape exclusiv din ceramică. Merită a fi menţionate însă cîteva bucăţi de zgură de fier, care apar încă din nivelul I, dar devin mai frecvente din nivelul IIa (secolul I î.e.n.). O analiză chimică a unor bucăţi de zgură de la Ocniţa făcută de Laboratoarele de analize fizico-chimice ale Muzeului de istorie R.S. România de către Şt. Olteanu şi Doina Seclăman arată că meşterii daci din regiune erau în posesia unor cunoştinţe tehnologice înaintate privind răcirea şi separarea, — segregarea —, celor două părţi, cea metalică şi cea nemetalică. Analizele mai dovedesc utilizarea unei mase mari de minereu. Numeroasele bucăţi de zgură, fragmentele de lupe sau chiar lupe întregi atestă o activitate metalurgică destul de intensă, cu deosebire în secolul I î.e.n. Pînă în prezent nu s-au descoperit însă urme de cuptoare de reducere a minereurilor de fier. În schimb, frecventele crezute descoperite în aşezare şi pe Cetatea 1, inclusiv pe terasele acesteia, atestă prezenţa unor argintari. Pe pereţii interiori ai unor creuzete s-au păstrat bobiţe de argint, pe altele chiar de bronz.

Un al doilea şanţ-secţiune din 1980 a fost trasat perpendicular pe şanţul XL/80, în direcţia nord-sud, pornind de pe panta sudică a Cetăţii nr. 3. S-a constatat că locuirea în această parte a ocupat numai terenul plan al micii depresiuni, pe cînd pe panta nordică a Cetăţii 1 s-au amenajat locuinţe în terasări.

În cursul săpăturilor de anul trecut a fost descoperit mormîntul nr. 381 (M. 381), care este ultimul găsit pînă acum în zona necropolei şi aşezării. S-a făcut dovada şi de data aceasta că necropola şi aşezarea se întrepătrund, M. 381 găsindu-se aproape în mijlocul aşezării. Am arătat şi altă dată că între necropolă şi locuire nu se poate face o delimitare matematică. Se poate spune doar că mormintele se concentrează pe pantele cetăţilor 1 şi 2. Merită a fi menţionat aici că mormîntul 381 a avut rug funerar amenajat pe locul înmormîntării, ceea ce este o raritate la Ocniţa, unde nu au fost descoperite decît 4 morminte de acest fel, fără a fi fost găsit încă rugul funerar comun. Groapa M. 381 s-a făcut chiar în mijlocul suprafeţei pe care se efectuase incinerarea (de la care rămăseseră mulţi cărbuni şi cenuşă). Inventarul mormîntului cuprinde patru, vase, dintre care, unul singur lucrat la roată celelalte trei fiind lucrate cu mîna: două vase-borcane (unul decorat cu brîu crestat şi cu brăduţ) şi un vas avînd drept capac o ceaşcă-căţuie (în

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

și tarna de miei au mai fost descoperite
e morminte. La inventar se adaugă două
ce din lama unei seceri de fier și o jumă-
tr-un disc de oglindă de bronz, orna-
, de tip roman, cu o lungă evoluție.

ost de asemenea continuate săpăturile
a 1. În primul rînd s-a degajat o locuință
anta de sud a acropolei, care nu fusese
dezvelită în 1979. Este vorba de L. 1
ul B 1 aparținînd nivelului IIa (secolul
care a fost amenajată după o ușoară
a pantei, prin săpare în tuful dacitic.
are o formă patrulateră, cu laturile de
3,05 m. Pe latura de nord a locuinței
sată în stîncă o laviță, înaltă de 0,60 m,
3,90 m și lată de 0,65 m. Podina era
ncită în tuful dacitic și acoperită cu un
știre de lut galben, bine bătătorit.
de lemn se sprijinea pe o bază din
rîu. Intrarea era pe latura de sud. Vatra
în afara locuinței, nu departe de intrare;
rma rotundă, cu diametrul de 1 m și a
enajată pe un pat de pietre de rîu și
n interiorul locuinței au fost descoperite
se vase, de mari dimensiuni, de tip borcan,
constînd din brîie alveolate. Ele aveau
tari, din lut în amestec cu multă pleavă.
fi vorba de un depozit.

țiunile trasate pe panta sudică a acro-
nă la liziera pădurii actuale — și de
epea și pe vremuri panta abruptă —
determina precis întinderea și caracterul
itului șanț „X" de la limita pantei de
ropolei. Acesta a fost săpat în stîncă,
adîncime ce variază azi între 0,30 m și
o lărgime la gură ce se apropie de o
de metru. Șanțul a fost descoperit
gime de 55 m. Inițial el înconjura latura
acropolei, dar spre est cea mai mare
a acropolă și a pantei respective s-au
către Valea Brudului. Șanțul „X" era
entru palisada principală și cea mai
are a cetății 1 de la Ocnița. În el se
ndurile și stîlpii palisadei, într-un sistem
are găsim cele mai concludente asemă-
Columna Traiană. Palisada datează din
î.e.n., mai precis din epoca lui Burebista,
plexul de la Buridava va fi avut cea
e înflorire.

operire din 1980 care merită o atenție
este, fără îndoială, noul fragment de
în limba greacă, scrisă pe un mare
de vas de provizii *(dolium)*. Noul
vine să completeze, — într-un chip
t, dar fericit, — inscripția *din același*
operită cu șapte ani în urmă în încă-
2, săpată în stîncă, pe acropola Cetății
nă cu cele două monede ale împăra-
gust, publicate mai demult. Textul de
entul găsit în 1980 cuprinde opt litere
Primele două reprezintă terminațiunea
ului antroponimului traco-dacic Thia-
iar celelalte șase redau cuvîntul întreg
corespunzător latinescului *fecit* (fig. 1). Fragmentul s-a găsit pe latura de nord a acropolei, în dărîmăturile adunate și depuse în valul de apărare, la o distanță de aproximativ 80 m față de locul descoperirii inscripției din 1973. El se lipește perfect, — cum se poate vedea și în fotografie, — la fragmentul de acum șapte ani. În felul acesta, întreaga inscripție sună așa: *Basileyc Thiamarkoc epoiei = Regele Thiamarcus a făcut* (fig. 2). Prin noua inscripție se pune capăt discuției privind cazul antroponimului amintit și s-a dobîndit, — ceea ce este esențial din punct de vedere științific — conținutul *integral* al propoziției inscripției, care se va fi repetat, probabil și pe cealaltă parte a vasului. În afară de faptul că inscripția atestă prezența unui rege, Thiamarcus (în transcrierea latină) la Buridava dacică, și a unei formațiuni microstatale cu centrul chiar la Buridava, care exista în epoca lui Augustus, o atare inscripție pune din nou problema ridicată și de alți cercetători (K. Horedt, I. I. Rusu), și anume dacă este vorba de o „marcă" de olar sau de proprietarul de seamă al unui mare atelier, în care se lucraseră cele cinci *dolia* cu inscripții sau cu resturi de litere grecești, precum și ceramica pictată de lux. Noi credem că regele era proprietarul unei asemenea oficine, și al bogatelor mine de sare din zona respectivă. O situație asemănătoare întîlnim și în atelierele italice, unde trecerea de la formula la genetiv la cea de nominativ, cum este cazul în inscripția de la Ocnița, are loc cînd dispar ștampilele de turnători ale vechilor familii și apar familii noi, care își pun numele la nominativ ca să arate că în marile întreprinderi ei sînt proprietari — stăpîni — și în ateliere se lucra cu sclavi. Rămîne, desigur, de presupus, că meșterul olar de la Ocnița, care cunoștea limba greacă și era stăpîn pe scris (cu foarte mici stîngăcii) va fi fost foarte probabil meșter grec, sclav din coloniile de la Pontul Euxin sau un meșter local care învățase meseria și scrisul grecesc într-un atelier din orașele grecești.

În 1980 a fost descoperită într-o locuință și o monedă imperială romană — a împăratului Tiberiu. A mai fost de asemenea recuperată o monedă a împăratului Traian (a. 104—111, determinată de C. Preda), prima descoperită pînă acum în zona complexului de la Ocnița—Cosota. După informația donatorului din Rm. Vîlcea (Carp Mutu, electronist), moneda s-ar fi găsit în afara așezării civile. Asupra proveniență stăruie totuși o oarecare nesiguranță.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE OCNIȚA, DÉP. DE VÎLCEA

RÉSUMÉ

Les auteurs présent les résultats préliminaires des fouilles archéologiques effectuées à Ocnița en 1980. Dans l'établissement civil du lieu-dit „Fundătura Cosotei" on a réussi à compléter les données obtenues antérieurement. Sur la pente sud de la Cité on a découvert un intéressant frag-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Ocniţa—Buridava. Fragmente ceramice cu inscripţii.

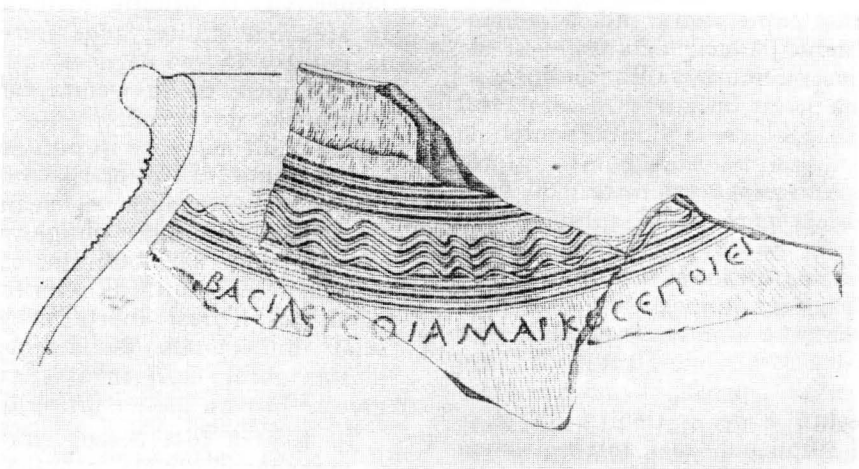

Fig. 2. Ocniţa—Buridava. Inscripţia regelui Thiamarcus.

ient d'un *dolium* marqué d'inscription en *grec-epoiei* (fig. 2). Ce fragment est venu compléter, — aprés 7 ans! — l'inscription découverte en 1973. Le texte intégral de l'inscription est le suivant: *Bacileys Thiamarkoc epoiei* (Le roi Thiamarcus a făcut). Les auteurs formulent l'hypothèse que le propriétaier des ateliers de poterie et des salines d'Ocniţa—Ocnele Mari aurait été le roi même. — Sur l'hauteur de la Cité 1 on a poursuivi le fossé d'une imposante palissade construite au temps de Burébista. — Une seule monnaie romaine de l'empereur Tiberius a été trouvée et une autre a été récupérée, mais la découverte n'est pas sure. —

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ocniţa—Buridava. Fragments marqués d'inscription.
Fig. 2. Ocniţa—Buridava. Inscription du roi Thiamarcus.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

anul 1980, pe o durată scurtă de timp, ost reluate săpăturile arheologice din cadrul nii Bragadiru[1]. După cum menționam și te împrejurări, comuna suburbană Braga- este situată în partea de SV a Capitalei, iar tul cercetat se plasează pe malul stîng al vechi a rîului Sabar.

zultatele cercetărilor întreprinse în acest au permis completarea planului așezării dace și a celei din perioada feudalismului uriu, care o suprapune, masate pe prima ă a rîului Sabar.

latura nordică a stațiunii, unde s-au desfă- ultimele săpături, stratul Latène geto-dac, loare cenușie, este foarte subțire (0,30 m— m) și destul de sărac în inventar (fragmente nice neîntregibile).

a procedat la deschiderea a trei secțiuni para- orientate pe direcția SV—NE, fiecare cu gime de 20 m, lățimea fiind de 1 m. Pe rs, în funcție de necesitatea dezvelirii lexelor s-au mai deschis trei casete. Supra- săpată a totalizat circa 200 m^2.

tfel celor 23 case și bordeie geto-dace desco- anterior li se adaugă încă o locuință de față găsită în partea de SE a secțiunii V.

cuința notată B 41 avea formă aproximativ lateră (4,50 m × 3,80 m) fără a fi prevă- cu un sistem de încălzire. La Bragadiru prima casă datată în a doua epocă a fierului, sturi de la o podea de lut bătătorit, păstrată lîncimea de 0,45 m—0,50 m în raport cu ul de călcare al solului actual[2]. Din inven- complexului cît și din cel rămas *in situ* atul cenușiu Latène, mult răscolit în prezent ractoare, face parte ceramica lucrată la sau cu mîna, fragmentară, ce întrunește for- și pasta caracteristice secolelor II—I î.e.n. 1/1). Printre resturile ceramice amintim ența unei torți de amforă de tipul rhodian. păcate însăși ștampila aplicată pe toartă st spartă complet din vechime. Este însă a doua toartă rhodiană ștampilată aflată pînă în prezent la Bragadiru[3]. De formă angulară, toarta păstrează partea superioară și o foarte mică porțiune din cea inferioară. Toarta este din pastă de culoare roz-pal și păstrează pe suprafață urme de angobă (fig. 1/2).

În secțiunea XXXVII a fost surprins un bordei (notat B. 42), avînd groapa rectangulară, cu laturile de 5,80 m × 5,10 m. În această locuință, probabil incendiată, bucățile de cărbune provenite de la bîrnele carbonizate (lungi de 0,55 m și 0,62 m și groase de 0,05—0,07 m) precum și dispunerea lor ne dau posibilitatea să presupunem existența unui acoperiș de scînduri. Stîlpii de susținere ai acestui acoperiș nu au putut fi localizați. Prin ardere, materialul lemnos a înroșit pămîntul înconjurător pe porțiuni întinse, distribuite pe întreaga suprafață a locuinței. Bucățile de chirpici în amestec cu cenușă și fragmentele mari din vatra spartă fac dovada că pereții erau executați în tehnica paiantei, pămîntul fiind amestecat cu paie tocate. Sub acest strat de umplutură, în care au fost antrenate fragmente ceramice și oase de animale (oaie, capră, porc domestic, păsări și bou tînăr), s-a găsit pe toată întinderea încăperii o podea amenajată din lut bătătorit.

După cum am subliniat, în pămîntul de umplutură al complexului de locuit a existat un material ceramic variat, lucrat în exclusivitate la roata de mînă, dintr-o pastă cu nisip avînd pe suprafața exterioară un ornament incizat. Rare sînt fragmentele de vase lucrate în aceeași tehnică dar dintr-o pastă mult mai bună, cenușie, decorată în tehnica lustruirii.

Tipul de vas caracteristic este oala borcan fără torți, cu pîntecul arcuit. Arderea s-a realizat la roșu-cărămiziu; mai rare sînt recipientele cu nuanțe castaniu închis. Suprafața exterioară a vaselor a fost ornată cu incizii paralele (fig. 1/3), linii orizontale asociate cu linii verticale (fig. 1/7), brîu în val (fig. 1/4—5) dar cîteodată în combinație și cu alveole (fig. 1/6), ceea ce ne dă posibilitatea de încadrare a bordeiului în

---

lioara Turcu, București, 8, 1972, p. 55—69; idem, iale ,11, 1979, p. 125—126; idem, Materiale, 12, 1980, 1—194.

a Cătălui—Căscioare s-a găsit o locuință cu podea h. Cantacuzino și G. Trohani, CercetArh, 3, 1979, 7).

[3] Mioara Turcu, CercetArhBuc, 3, 1981, p. 85 și p. 36, fig. 4.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

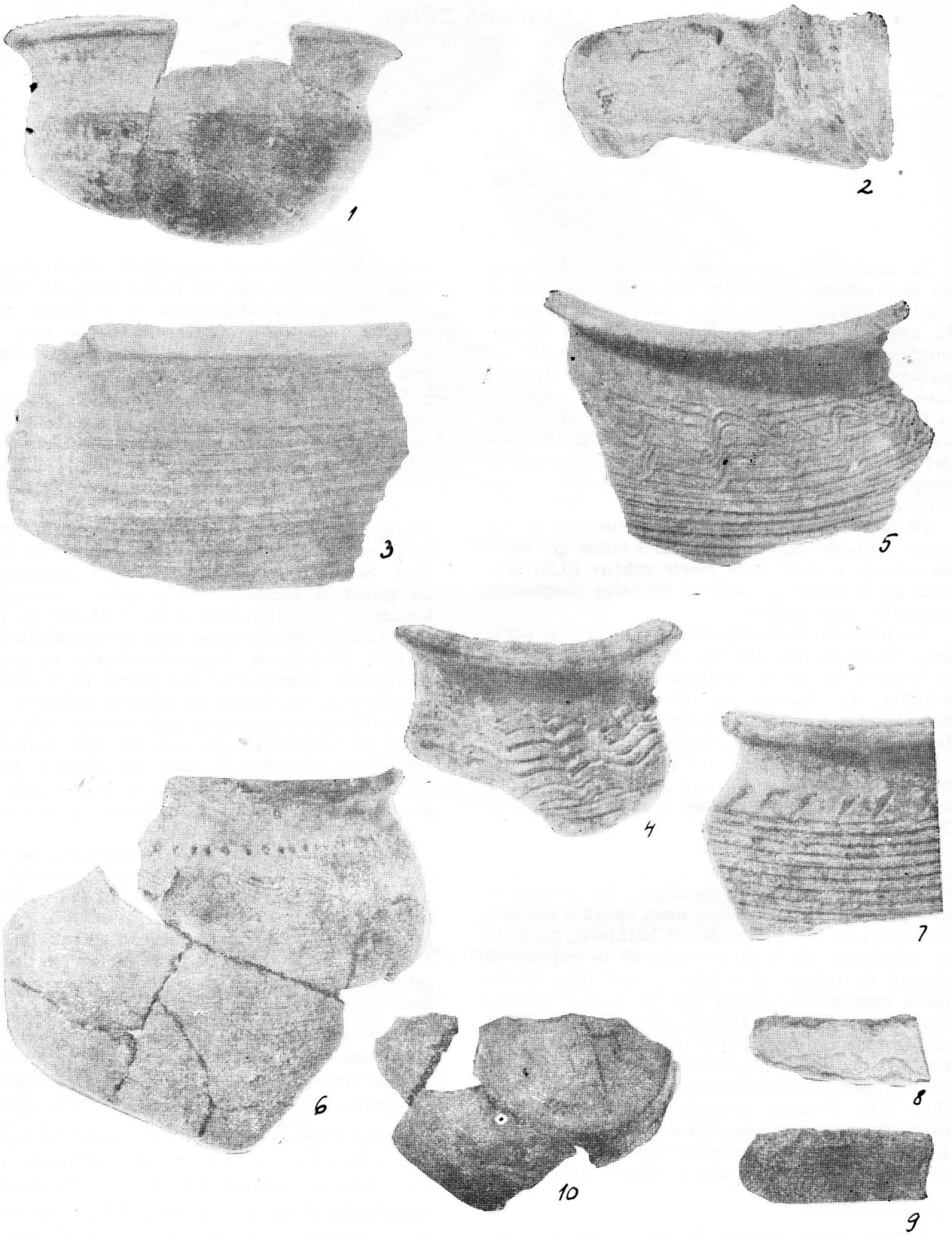

ţ. 1. Bragadiru. 1—2 ceramică geto-dacă (secolele II—I î.e.n.); 3—10 fragmente ceramice şi ustensile din secolele X—XI.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

fost găsit un fragment de vas cu ştampilă
d (balanţă) (fig. 1/10).
celaşi complex s-a mai aflat un cuţit frag-
din silex, specific epocii bronzului, dar
at la această dată ca amnar (fig. 1/8)
şi o gresie mică de ascuţit (fig. 1/9).
aza ceramicii descoperite la Bragadiru am
determina două etape de locuire în cadrul
i feudale timpurii: prima cuprinsă între
al IX-lea şi începutul celui următor,
loua în secolul al X-lea şi începutul vea-
al XI-lea[5].

A BRAGADIRU BUCUREŞTI

RÉSUMÉ

En 1980, à Bragadiru, fut dégagé un logis de surface géto-dace (II-em — I-er siècles av.n.e.) et une hutte du haut moyen-âge (X—XI s.).

L'inventaire trouvé dans le logis gétique et dans la couche appartenant à l'habitat géto-dace comprend surtout de la céramique tourné ou fait à la main.

De même on a trouvé un fragment d'anse d'une amphore rhodienne.

La hutte féodale avait été incendiée. Dans le remplissage du complexe s'y trouvait de la céramique faite ou tour ornée par incision, un silex réutilisé comme briquet et un petit grès pour l'aiguisage.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Bragadiru. 1—2 céramique géto-dace (IIe — Ier s.av.n.è.); 3—10 fragments céramiques et outiles (X^e—XI^er s.).

teritoriul oraşului Bucureşti ceramică asemănătoare
t la Militari Cîmpul Boja (vezi V. Zirra, Gh. Cazimir,
ArhBuc, I, 1962, p. 114 şi urm.)
tuaţie similară surprinsă de Panait I. Panait la
şti.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice la Sarmizegetusa Regia

ADRIAN DAICOVICIU, ŞTEFAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, EUGEN IAROSLAVSCHI, ADRIANA RUSU, IOAN ANDRIŢOIU

În campania din anul 1980, cercetările arheo-ice de la Sarmizegetusa Regia au fost subordo-le amplelor lucrări de restaurare efectuate lo. O serie de observaţii şi de descoperiri fost făcute, cu acest prilej, în următoarele loare ale complexului arheologic de pe Dealul ădiştii:

I. ZIDUL CETĂŢII

În zona porţii de vest s-a verificat faptul că are parament al zidului era format din două ri de blocuri. O mică parte din blocurile rilor exterioare din cele două paramente au t cioplite şi pe suprafaţa lor posterioară tocmai tru a facilita alipirea blocurilor din şirurile erioare. Aceste din urmă blocuri sînt foarte erite: lespezi de pavaj întregi şi, mai ales, gmentare, blocuri ornamentale semiovale, stîlpi andezit rupţi etc.; ele au fost alese în aşa fel t să se potrivească în înălţime cu asizele rilor exterioare, celelalte dimensiuni neavînd o importanţă. Datorită existenţei a patru ri de blocuri (cîte două în fiecare parament), simea emplectonului este foarte mică (0,80—) m); emplectonul este alcătuit din pămînt foarte multă piatră (micaşist şi sfărîmături calcar).

Este evident că tehnica dacică n-a fost cîtuşi puţin respectată la ridicarea acestui zid, care confirmă încă odată concluzia că ne m în faţa unei refaceri efectuate de romani ă cucerirea Sarmizegetusei.

a 9 m spre vest de poarta estică a cetăţii, ıdîncimea de 0,65 m, a fost identificat încă 1979 un tronson de zid (paramentul vestic) g de 1,90 m. În campania din 1980 s-a consta-că paramentul estic al acestui zid fusese ıantelat încă în antichitate şi că emplectonul păstrat pe o lărgime de 2,30 m, ceea ce suge-ă o lăţime totală a zidului de circa 3 m. ınificaţia acestui zid devine mai clară dacă este pus în legătură cu observaţiile făcute ora drumului pavat cu lespezi de calcar care cetatea de incinta sacră.

ı apropierea porţii de est, drumul pavat demontat aproape în întregime. Blocurile cele două borduri ale drumului şi puţinele ezi rămase *in situ* se află la 2 m sub nivelul bazei primei asize de blocuri a zidului care porneşte de la poarta de est spre cea de sud şi la 2,30 m sub nivelul bazei primei asize a zidului care, de la aceeaşi poartă, se îndreaptă spre nord. Rezultă clar că drumul pavat nu poate fi contemporan cu cele două capete ale zidului care flanchează poarta de est a cetăţii.

Dacă se ţine seama şi de existenţa tronsonului de zid al cărui parament exterior (estic) a fost demantelat, se poate trage concluzia că el reprezintă o rămăşiţă din incinta iniţială, dacică, a cetăţii. După cucerirea Sarmizegetusei, romanii au refăcut zidul, cel puţin în această porţiune, fără a-i respecta traseul originar şi pornind de la un nivel cu circa 2 m mai ridicat faţă de cel dacic. Concluzia este cu atît mai plauzibilă cu cît prelungirea ideală a drumului pavat ar ajunge chiar la nivelul tronsonului de zid menţionat mai sus.

În sfîrşit, în legătură cu drumul pavat este de observat că lespezile sale nu erau aşezate într-un plan înclinat continuu, corespunzător pantei terenului, ci în trepte scunde.

În zona porţii de est, paramentul interior al zidului de incintă refăcut de romani este realizat dintr-un singur şir de blocuri, iar cel de exterior din două şiruri, dar nu absolut peste tot.

Dintre descoperirile făcute pe traseul zidului de incintă le semnalăm pe următoarele:

a) Între blocurile de piatră adunate de lîngă paramentul interior al zidului, la o distanţă de circa 60 m de la poarta de vest a cetăţii spre cea de sud (măsurată pe curbura internă a incintei), s-au descoperit două baze de coloane de calcar măsurînd 57 cm în diametru şi 36 cm în înălţime. Diametrul ,sensibil mai mic decît cel al bazelor de coloane din sanctuarele A şi B, sugerează existenţa, într-o anumită perioadă din viaţa aşezării, a unui alt sanctuar cu baze de coloane de calcar, încă neidentificate.

b) În zona porţii de vest, în emplectonul zidului, s-a descoperit o placă de calcar (16 × 16 × 9,5 cm) avînd incizate pe una din feţe patru linii drepte, dispuse două cîte două în cruce.

c) La 4,20 m de la poarta de vest spre cea de sud, în şirul interior de blocuri din paramentul exterior al zidului s-a aflat un bloc de calcar pe care sînt sculptaţi în basorelief doi capricorni afrontaţi, încadraţi de un chenar rupt pe alocuri. Piesa este de incontestabilă factură romană;

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

exterior sugerează fie că ea a fost rebu-
așezată în zid, fie că refacerea zidului de
mani a durat un timp mai îndelungat,
piese sculptate ajungînd să fie refolo-

7 m spre nord de poarta estică a cetății
t, printre blocurile din paramentul exte-
zidului, o lespede fragmentară de calcar
× 14 cm) cu aceeași imagine în baso-
capricornilor afrontați (cel din dreapta
la ruptă și relieful este mai șters); între
uă animale se poate distinge un disc.
ntr-un punct neprecizat de pe traseul
de incintă provine un bloc de calcar
tar (34 × 24,5 × 22 cm) pe care este sculp-
rtea inferioară a unei cupe cu picior
decorată cu ove și cu un brîu crestat.
67,60 m de la poarta de vest spre cea
(distanță măsurată pe curbura internă
ii), în asiza inferioară se vede un bloc
ar (37 × 33 cm) avînd incizate, cam la
fetei, literele grecești NA, înalte de
ctiv 8 cm.
61,10 m de la poarta de vest spre cea
în asiza superioară (a treia) a zidului
un bloc de calcar de 61 × 34 cm. În col-
rior drept el poartă incizate două litere
una sub alta: cea de deasupra este
cea de dedesubt (înaltă de 4 cm) este

colțul de nord-est al cetății s-a scos din
bloc de calcar (45 × 40 × 34 cm) purtînd
ția LEG(io) II AD(iutrix)/P(ia) F(idelis).
porțiunea cea mai joasă a zidului cetății
porțile de vest și de sud, în asiza inferi-
părut un bloc de calcar (56,5 × 45 × 27 cm)
într-o cunună de lauri legată cu o *taenia*,
a VEX(illatio)/LEG(ionis) VI/FERR

I. MARELE SANCTUAR CIRCULAR (SANCTUARUL-CALENDAR)

ederea restaurării sanctuarului au fost
te cu deosebită grijă urmele tuturor
elor sale componente. Verificarea a con-
existența incintei formate din 104 blocuri
ezit, a celor 210 stîlpi de andezit (180
înguști, 30 scunzi și lați) și acelor 34
i de lemn ai incintei interioare, absidale.
nb, s-au dovedit greșite calculele făcute,
secțiunilor săpate în 1950, cu privire la
l stîlpilor de lemn din incinta circulară:
nu sînt 64, cum se credea, ci 84.

ANCTUARUL A (SANCTUARUL VECHI)

urile efectuate pe latura estică a zidului
inere au dovedit că acesta are 13 asize
uri de calcar.
mătatea nordică a sanctuarului, pe tra-
lului de susținere, în spatele acestuia,

un turn; acesta are o poziție oarecum asemănătoare cu aceea a binecunoscutului turn pentagonal aflat și el pe traseul zidului de susținere al terasei a XI-a, în dreptul marelui sanctuar circular. Cele două ziduri ale turnului rectangular care cad perpendicular pe zidul de susținere sînt neobișnuit de înguste: ele sînt formate din două șiruri de blocuri adosate, practic fără emplecton între ele.

Turnul este umplut cu foarte multă piatră de stîncă; deasupra acestui strat s-au găsit și blocuri de calcar de dimensiuni mult mai mari decît blocurile din zidul turnului. Două din aceste blocuri mai mari au incizate pe una din fețe literele grecești: într-un caz un C (sigma) inversat, iar în celălalt un C inversat, un Π și un E în ligatură (un bloc cu litera C se găsește și în zidul din colțul de vest al turnului). Se pare, deci, că turnul a fost umplut intenționat, funcționarea lui încetînd odată cu construirea sanctuarului A.

Observații de mare însemnătate au fost făcute și în interiorul sanctuarului A. S-a constatat astfel că sub plintele (bazele de coloane) de pe rîndul 1 (dinspre vale) există un fel de gropi semisferice umplute cu pietre nefasonate legate între ele cu lut. Adînci de circa 1 m, avînd diametrul la gură ceva mai mare decît diametrul plintelor, aceste gropi formau, în umplutura neomogenă a terasei, adevărate postamente pentru susținerea plintelor.

La 1,52 m sub nivelul fetei superioare a plintelor, deci la 40—50 cm de fundul gropilor amintite, apar, pe rîndul 1, sub anumite plinte, postamente formate din cîte patru blocuri de calcar așezate fie în dreptunghi (93 × 87 cm), fie în cruce. Faptul că aceste postamente sînt separate de un strat de umplutură obișnuită de fundul gropilor cu pietre nefasonate și lut, precum și împrejurarea că se găsesc numai sub anumite plinte sugerează că ele aparțineau unui nivel și, deci, unei construcții mai vechi decît sanctuarul A.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À SARMIZEGETUSA REGIA

RÉSUMÉ

En 1980 les recherches archéologiques de Sarmizegetusa regia (Dealul Grădiștii) ont été subordonnées aux grands travaux de restauration qui y ont été organisés. Les principales conclusions auxquelles on est arrivé dans les différents secteurs du complexe archéologique sont les suivantes:

I. *Le mur de la forteresse.* Il a été confirmé le fait que le mur de la forteresse dace a été d'abord détruit et ensuite reconstruit par les Romains. Il y a certaines raisons à penser que le tracé du mur ainsi refait était légèrement différent du tracé originaire.

Parmi les découvertes faites tout autour de l'enceinte les plus importantes sont deux inscriptions latines encastrées jadis dans le mur: a) LEG(io) II AD(iutrix)/P(ia) F(idelis); b) VEX(illatio)/LEG(ionis) VI/FERR(atae).

II. *Le grand sanctuaire circulaire (le sanctuaire-calendrier).* On a établi par une vérification rigoureuse que le

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

nombre des piliers en bois de la troisième enceinte (circulaire) du sanctuaire était de 84 et non de 64 comme on pouvait le croire d'après les calculs faits sur la base des sections tracées en 1950. En revanche les autres données numériques du sanctuaire (104 blocs d'andésite dans l'enceinte extérieure, 210 piliers d'andésite dans la deuxième enceinte et 84 piliers de bois dans la quatrième enceinte, absidale) restent inchangées.

III. *Le sanctuaire A (le sanctuaire ancien).* Les fouilles exécutées sur le côté est du mur de soutènement ont prouvé que celui-ci avait 13 assises de blocs en calcaire. Derrière ce mur se trouvait une construction rectangulaire, peut-être une tour, dont l'existence a pris fin au moment où le sanctuaire fut bâti.

On a découvert sous les plinthes du sanctuaire une sorte de postements (qui apparaissent dans la couche de remplissage de la terrasse comme autant de fosses profondes d'environ 1 m, ayant un diamètre légèrement supérieur à celui des plinthes), formés de pierres non façonnées liées avec de l'argile. Sous certains postements, mais séparés d'eux par une couche de remplissage épaisse de 40—50 cm, on a trouvé des groupes de 4 blocs en calcaire disposés ou bien en rectangle (93 × 87 cm), ou bien en croix. Ces groupes de blocs semblent appartenir à une construction plus ancienne que le sanctuaire A.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

(jud. Brăila)

VALERIU SÎRBU, FLORIAN ANASTASIU

iunea se află pe un martor de eroziune în stînga rîului Buzău şi are o suprafaţă e 12 000 m². Prin înălţimea sa — 16—18 m e lunca din jur — şi prin pantele abrupte itatea dispunea de o poziţie dominantă liţii avantajoase de apărare. Pînă în preu s-au descoperit urme artificiale de apă-

tă un singur strat de cultură, unitar, e 30—80 cm, fără nici o cezură. Deoarece a fost folosită pentru culturi agricole tă pînă la 12—25 cm adîncime toate ıtele de locuire şi inventarul lor, pînă la ă adîncime, au fost deranjate şi distruse. ampania din 1980 s-au urmărit următoarele me: dacă şi partea de nord a popinei a cuită (prin S 18), dezvelirea totală a comui de locuinţe de la întretăierea secţiunilor —S. 16, dacă panta popinei conţine com- de locuire (prin S. 21) cum s-au surprins, , în campaniile anterioare şi continuarea ării exhaustive a aşezării (S. 17, S. 19,).

ı S. 18 s-a dovedit că şi partea de nord a i, în zona cercetată, a fost locuită, deşi ıu descoperit locuinţe, dar stratul cultural ıile (7 la număr), unele cu inventar ceramic sprijină această afirmaţie. Conţinutul (Gr. 6) dovedeşte că în această parte a i a existat o locuire de secolul II î.e.n. unor recipiente lucrate cu roata şi a fordes întîlnite în secolul I î.e.n. (chiupuri, re, strecurători, modelate la roată) ca zenţa masivă a ceramicii poroase şi a celei gobă neagră lustruită sînt dovezi în acest

caseta dintre S. 13—S. 16 s-au descoperit ile a două noi locuinţe, numărul lor, în ă zonă, ridicîndu-se la cinci, din care trei ıprapun parţial, cuprinzînd înălţimea întrestrat cultural. Faptul că din cele anteri- e păstrează numai resturi iar cele din straa superioare au fost parţial distruse prin i, la care se adaugă lipsa unor piese semni- e — inventarul constînd numai din frag- ceramice (mai bogate în Loc. 1 şi Loc. 3) — ıpiedică să încercăm o cronologie mai res- , rămînînd la succesiunea lor relativă pe durata aşezării. Locuinţa nr. 1, atît prin inventarul ceramic cît şi prin poziţia sa stratigrafică, se datează, probabil, în a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n.. Unele locuinţe aveau vetrele în interior (Loc. 1), altele în exterior (Loc. 3).

S-a început şi trasarea unei secţiuni (S. 21) pe panta popinei atît pentru a surprinde eventuale urme de fortificare a pantei cît şi a unor complexe de locuire, la ambele puncte răspunsul este, deocamdată, negativ (dar nu s-au secţionat decît 8 m din lungimea pantei).

De un interes deosebit este complexul de locuire din S. 20, carourile 1—6, cuprinzînd o locuinţă de suprafaţă (numai parţial dezvelită), o podină din pietre de rîu rulate, o groapă menajeră şi un mormînt de înhumaţie de copil. Contemporaneitatea lor este dovedită atît de situaţia stratigrafică şi topografică cît şi de descoperirea unor fragmente de vase ce se întregesc atît în locuinţă cît şi în gropi. Locuinţa (fig. 1/2), dezvelită pe o lungime de aproape 4 m şi o lăţime de peste 2 m, ce s-a profilat la adîncimea de circa 60 cm, a fost distrusă printr-un puternic incendiu. Acest fapt a contribuit la păstrarea unor vase întregi sau întregibile sub pereţii prăbuşiţi. Podina, dezvelită pe o lungime de circa 1,60 m şi o lăţime de peste 1 m, se află la adîncimea de 20—30 cm, deci cu 30—40 cm mai ridicată decît locuinţa, şi este formată din pietre de rîu rulate mijlocii şi mici, din rare fragmente de lipitură arsă pînă la vitrificare şi puţine fragmente ceramice. Unele pietre sînt puternic arse, roşietice în secţiune şi sparte (fig. 1/2).

Groapa nr. 2, ce conţinea scheletul de copil, situată la marginea podinei, s-a profilat la adîncimea de 78 cm şi avea adîncimea de 80 cm. Scheletul era aşezat direct pe stratul de loess, culcat pe partea dreaptă, chircit, orientat SV—NE, cu faţa spre vest. Picioarele, de la ghenunchi, erau îndoite şi suprapuse, mîna dreaptă era întinsă. Nu conţinea inventar funerar, ci doar cîteva fragmente ceramice getice antrenate în pămîntul cu care s-a umplut groapa.

Cîteva date privind ceramica:

Castron (I=14,5 cm; diam. g.=37 cm; diam. f.=11,7 cm) cu corpul tronconic, mult evazat, modelat cu mîna, din pastă fină cu cioburi pisate şi acoperit cu angobă castanie. Buza este lată şi evazată iar fundul plat. Are patru

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

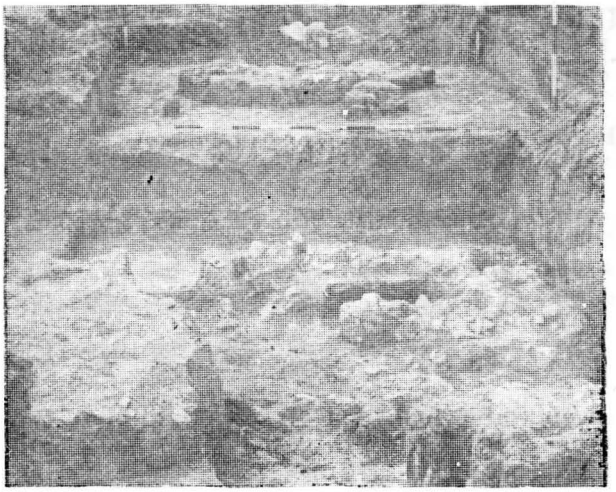

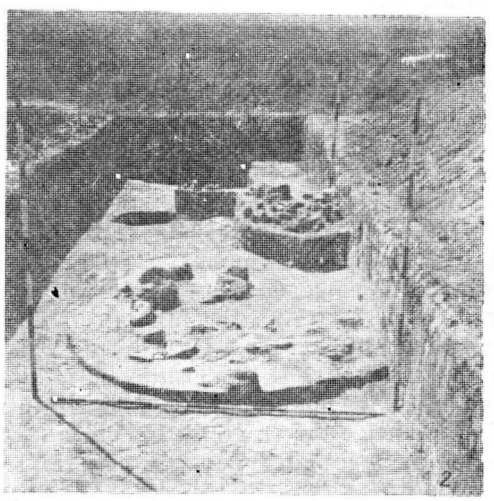

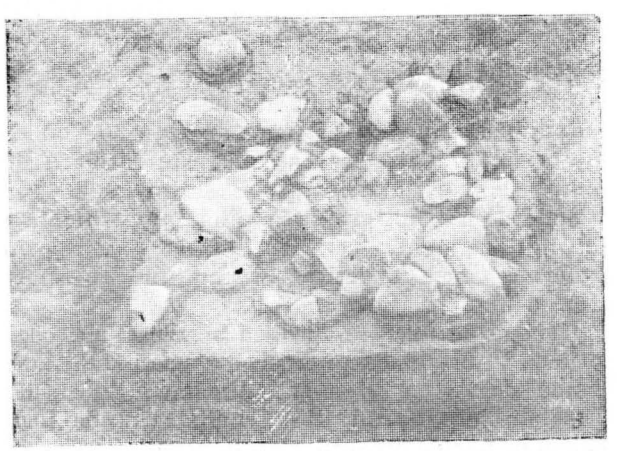

Fig. 1. Grădiștea—Brăila. 1 locuință de suprafață; 2 complex de locuire: locuință, platformă, groapă menajeră și mormînt; 3 vatră-cuptoraș.

toarte verticale dispuse în cruce, dreptunghiulare în secțiune (fig. 2/1 a—b).

Cană (Î=11,5 cm, diam. g=8,3 cm; diam. max.=10 cm; diam. f.=6,3 cm) cu corpul bitronconic, buza răsfrîntă la orizontală, gîtul tronconic, umărul unghiular și fundul plat. Are toarta ușor supraînălțată, dreptunghiulară în secțiune. Este modelată cu mîna, din pastă fină cu cioburi pisate, acoperită cu angobă castanie lustruită (fig. 2/2).

Borcan (Î=15,3 cm, diam. g.=10,3 cm, diam. f.=6,5 cm) modelat cu mîna, din pastă semifină cu cioburi pisate și acoperit cu angobă castanie. Are gura ușor elipsoidală, buza ușor răsfrîntă, cu marginea oblică, corpul bitronconic, fundul plat. Este ornamentat cu un brîu în relief cu impresiuni verticale, întrerupt de patru butoni cilindrici alveolați (fig. 2/3).

Fructieră (Î=13,7 cm, diam. g.=20,2 cm, diam. p.=7 cm) modelată cu mîna, din pastă semifină cu cioburi și acoperită cu angobă castaniu-gălbuie. Cupa are formă tronconică, cu buză evazată pînă aproape de orizontală și marginea oblică, piciorul este înalt, ușor bombat la mijloc și evazat la bază (fig. 2/5).

Ceașcă (Î=5,5 cm) modelată cu mîna, din pastă comună, avînd corpul tronconic și fundul plat. Are o singură toartă, patrulateră în secțiune, neornamentată.

Restul ceramicii getice, numeroasă, dar fragmentară, cuprinde următoarele tipuri: a) ceramică poroasă (circa 30%) provenind de la vase mari cu buza răsfrîntă, borcane de mărimi diverse și cești, modelate cu mîna; b) ceramică castanie-gălbuie (circa 30%) provenind de la fructiere, căni, cești modelate cu mîna; c) ceramică cenușie (circa 15%) căni (ulcioare), vase cu gît înalt și buza evazată, modelată cu mîna și la roată; d) ceramică cărămizie-chiupuri modelate cu roata.

Importurile grecești (circa 25%) provin de la diverse forme de vase: amfore, sckyphoi, căni, lagynoi, cupe etc.

Skyphos (Î=7 cm, diam. g.=12,5 cm, diam. f.=6,8 cm) modelat din pastă foarte fină, omogenă, cu angobă roșie și firnis negru. Corpul este bitronconic, cu partea inferioară aplatizată, buza răsfrîntă, cu marginea rotunjită și fund inelar, pronunțat. Avea două tortițe prinse sus prin două capete iar jos prin unul singur. Decorul, incizat, constă din linii orizontale la baza gîtului, la umăr, la fund și la baza suportului inelar, și din motive florale încadrate între două linii orizontale și două șiruri orizontale de puncte, realizate prin lustruire, la partea superioară. Piesa este din Pergam și apare începînd cu ultimul sfert al secolului al II-lea î.e.n., neavînd analogii anterioare în ceramică, ci preluînd, probabil, modele din metal[1] (fig. 3/1).

Fragmentele numeroase de amfore sînt din Rhodos[2] și de „tipul Cos"[3] cu toarte bicilindrice. Există o ștampilă rhodiană, circulară, avînd ca simbol floarea de rodie, dar inscripția este prost imprimată, astfel încît o întregire sigură este imposibilă (fig. 3/3).

---

[1] J. Schäfer, *Hellenistische Keramik aus Pergam*, Berlin, 1968, Nr. cat. C. 21, p. 37, pl. 5—6; pl. 1—10, D. 31—formă similară;

[2] *Ibidem*. pl. 5/1.

[3] I. B, Zeest, *Keramičeskaja tara Bospora*, Moscova, 1960.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

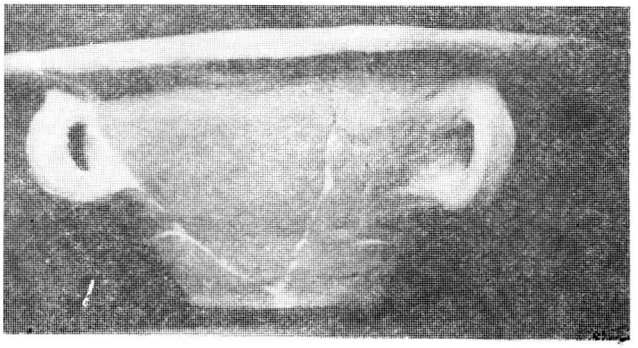

1 a

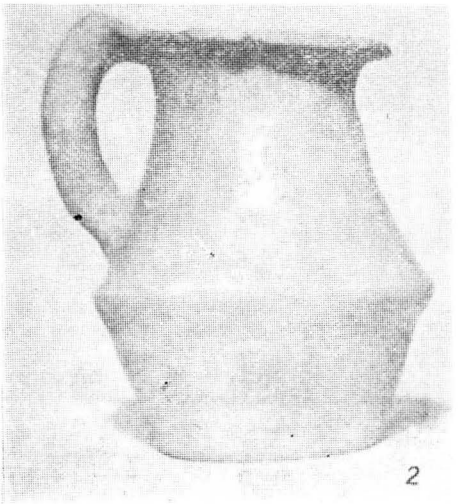

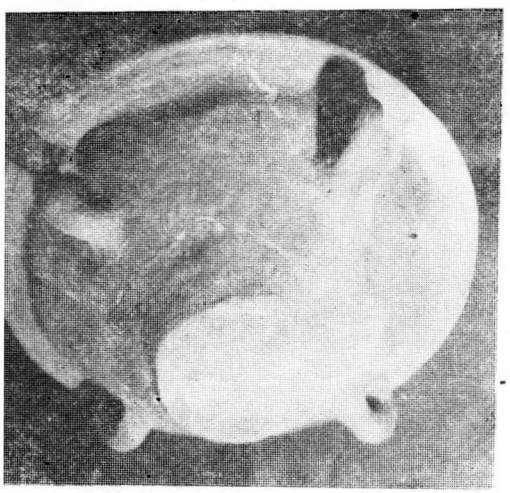

1 b

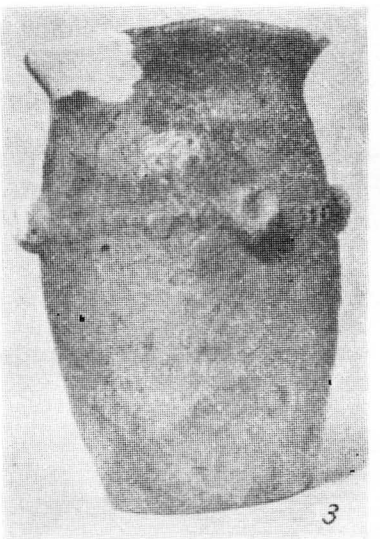

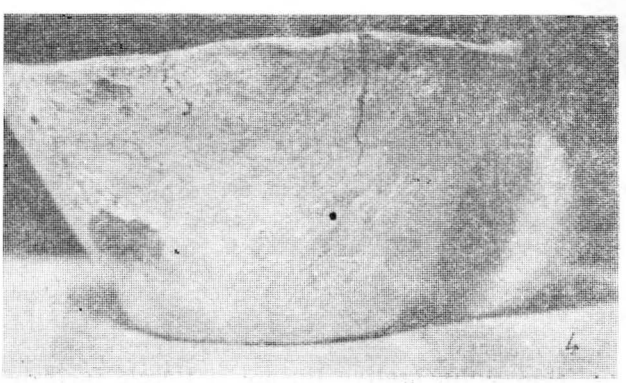

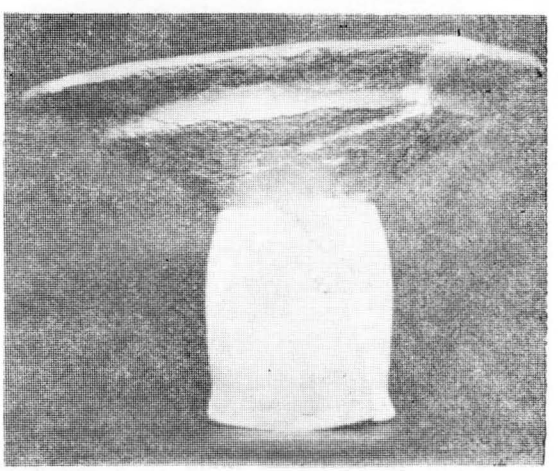

Fig. 2. Grădiștea—Brăila. 1—5 ceramică getică din locuința nr. 1 (S. 20).

Iai notăm un fragment de la gura unui lagynos din Pergam (fig. 3/4b) un fragment de căniță, gmente de gură de vas cu firnis (amforă?) . 3/4a), de cană și alte recipiente greu de ıtificat. S-a mai descoperit un fragment de ndă de bronz ce avea o formă rotundă. Pe baza importurilor grecești, mai ales a skyphosului, locuința se datează la sfîrșitul secolului al II î.e.n.—începutul secolului I î.e.n.

Groapa din S 20 caroul 1 este contemporană cu locuința, deoarece părți din aceleași vase s-au descoperit în ambele locuri. Ca piese întregi și

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

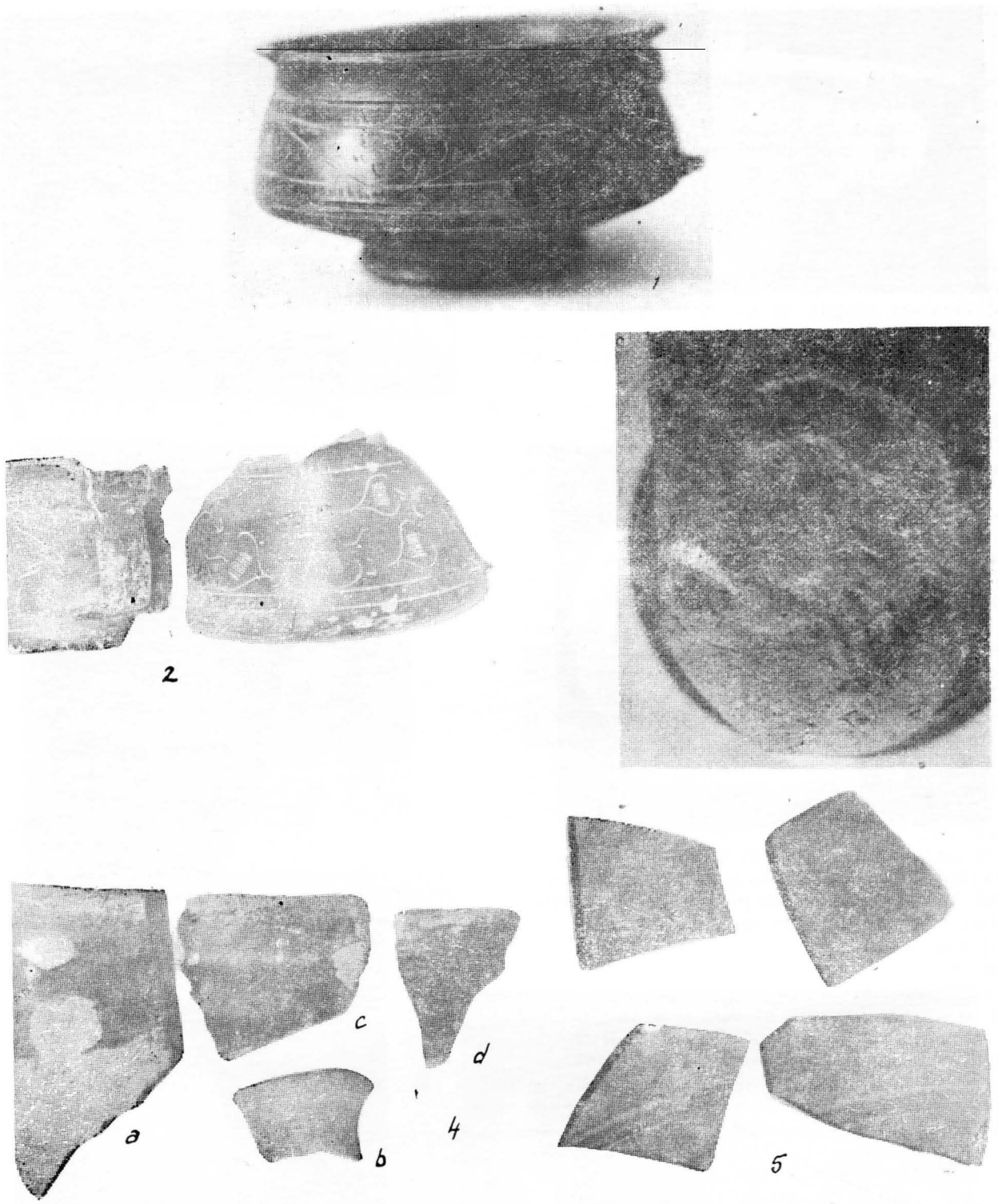

3. Grădiștea—Brăila. Importuri elenistice: 1, 3—5 din locuință; 2 din Gr. 1 (1, 2, 4 b din Pergam; 3 ștampilă rhodiană).

bile menționăm: două cești și un borcan, modelate cu mîna din pastă poroasă (fig. . Tot aici s-au găsit două fragmente dintr-un os din Pergam care, împreună cu unul ocuință, alcătuiesc circa 60% din corp. are corpul cvasicilindric, cu pereții mai Toarta, ovală — turtită în secțiune —, partea superioară două terminații tron- laterale și deasupra o mică pastilă. Decorul constă din motive lineare și florale incizate, din benzi orizontale, punctate și motive florale lustruite. Piesa datează tot de la sfîrșitul secolului al II-lea—începutul secolului I î.e.n. (fig. 3/2)[4].

Deci, întregul complex de locuire — locuință, groapa, „menajeră" și mormîntul de copil, datează din jurul anului 100 î.e.n.

[4] J. Schäfer, *op. cit*, pl. 11, D. 30. decor similar.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

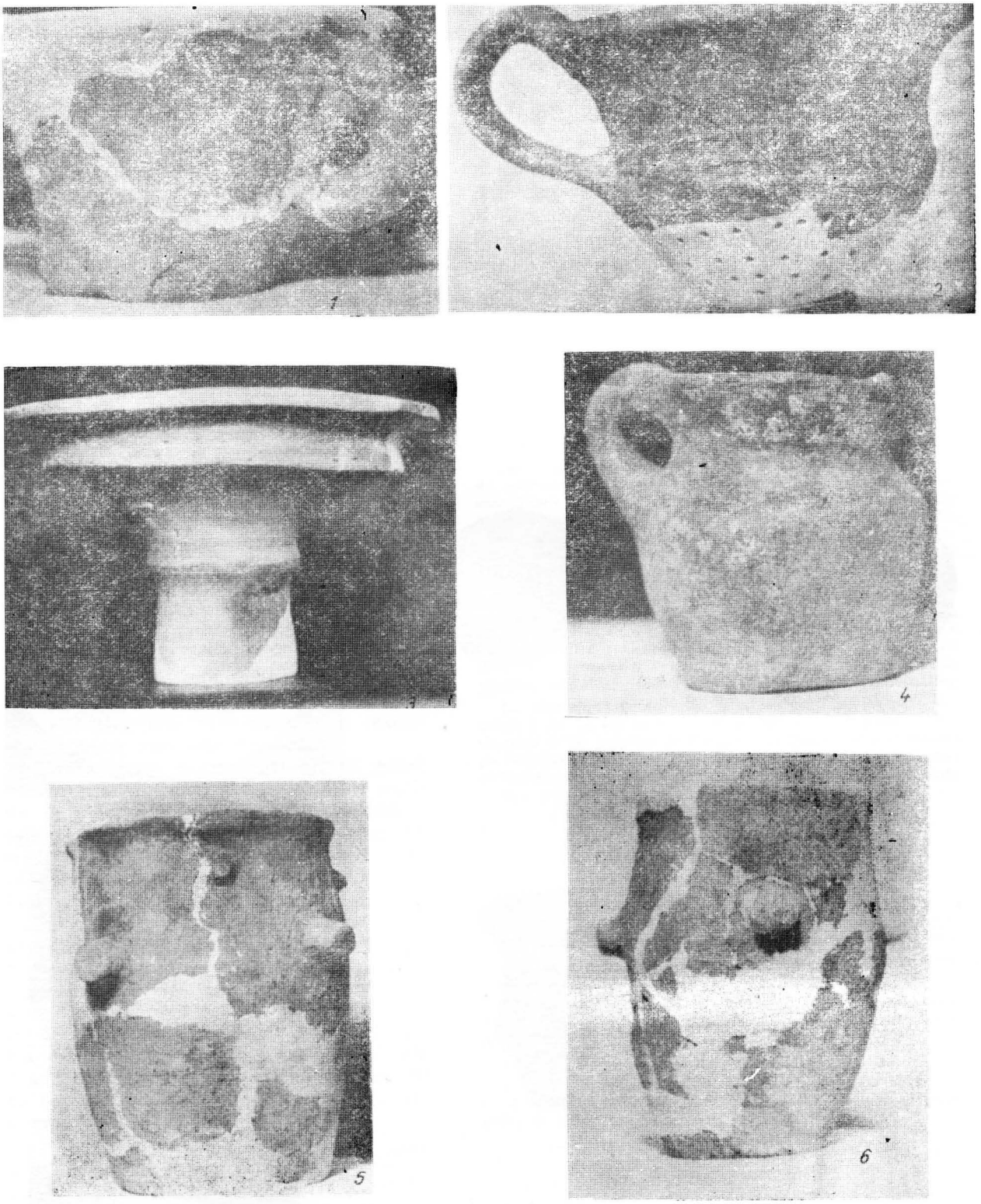

Fig. 4. Grădiștea—Brăila. Ceramică getică.

a total, în campania din 1980, s-au descoperit 24 de gropi dintre care 11 sînt cvasicilindrice, iar 13 tronconice. Ultima categorie cuprinde gropi mult mai adînci și mai bogate ca material arheologic. Cel puțin una credem că a avut și un rol mai deosebit, probabil de cult. Faptul este dovedit de aranjamentul, spre bază, al materialului arheologic: coarne de cerb, fragmente de corn și coloană vertebrală (fragment) de cerb, oase, ceramică, pietre, cărbuni, toate acoperite cu un strat de arsură. De asemenea tot o coroană de cerb, cu o cute la bază, acoperea gura altei gropi menajere (Gr. 6 din S. 17).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

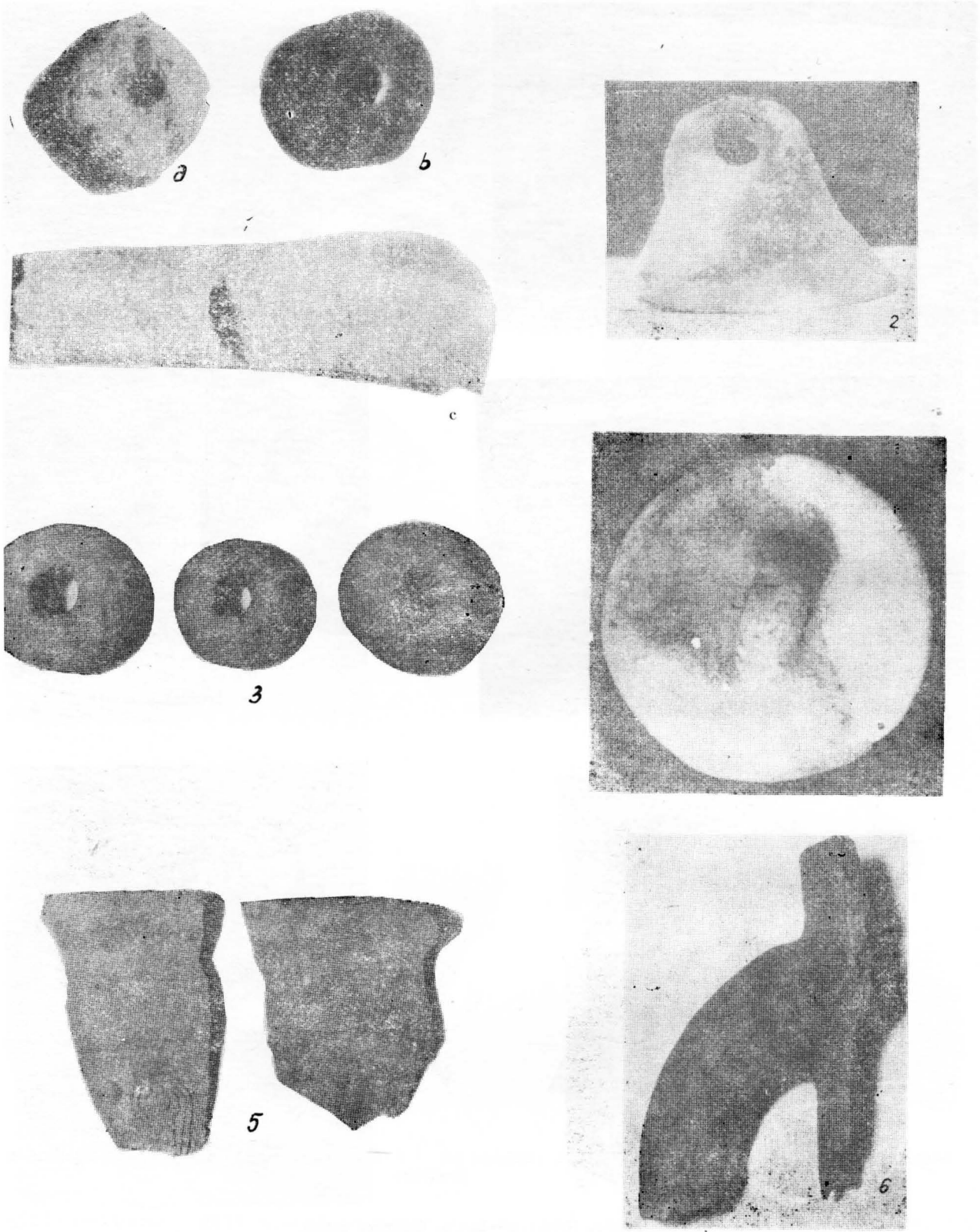

g. 5. Grădiștea — Brăila. 1 a—b mărgele; 1 c fragment de fluier de os; 2, 4 capace; 3 fusaiole; 5 boluri getice cu decor în relief; 6 imitație de amforă.

Ineltele și ustensilele sînt reprezentate de: gmente de rîșniță rotativă, cute de gresie tru ascuțit, cuțite din fier, tuburi, mînere ule din os, corn și metal, fusaiole și rondele ceramică.

În cadrul podoabelor se încadrează trei mărgele (două din pastă sticloasă și una din ceramică) (fig. 5/1 a, b) și fragmente din oglinzi de bronz. Menționăm și descoperirea unui fragment

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

de fluier din os (fig. 5/1 c) și a unei torți din bronz, probabil de la o situlă.

Ceramica[5], numeroasă și variată, se împarte, după proveniență, în două mari categorii: a) autohtonă — peste 90% și b) de import, elenistică, aproape 10%. Ceramica getică este modelată: a) cu mîna — peste 80%; b) la roată — aproape 20% și c) la roată și în tipar — boluri cu decor în relief (cîteva fragmente) .Ceramica modelată cu mîna este, în general, din pastă comună și semifină cuprinzînd următoarele tipuri de vase: borcane de diverse capacități, vase mari de provizii, cești dar și căni, cupe, fructiere și castroane. Decorul constă din brîuri în relief și butoni alveolați sau nu, din proeminențe, incizii orizontale sau în val, scrijelituri, impresiuni, etc. Ceramica modelată la roată din pastă semifină sau fină cuprinde următoarele tipuri de recipiente: căni, cupe, fructiere, strecurători, urcioare, chiupuri, ornamentate cu linii lustruite, canelurі și incizii.

Ceramica elenistică, variată ca forme, este cantitativ reprezentată îndeosebi prin amfora de tipul „Pseudo Cos" apoi din Rhodos și alte centre greu de precizat datorită stării fragmentare și lipsei ștampilelor. Alte recipiente importante: skyphoi și legynoi din Pergam, căni, ulcioare, cești și alte fragmente de vase greu de identificat.

Dintre acestea au fost imitate: amforele (fig. 5/6) cantharoii și bolurile cu decor în relief (fig. 5/5).

Resturile osteologice, numeroase, provin de la bovine, ovine, porcine, păsări și pești. Dintre animalele sălbatice cele mai numeroase resturi osteologice rămase sînt cele de cerb.

În ceea ce privește durata comunității getice de aici cercetările din anul acesta au adus unele elemente în plus, dar încă nu este posibilă o cronologie certă. Importurile grecești, prezente aproape în tot stratul arheologic, se datează începînd cu ultimul sfert al secolului al II-lea î.e.n. Ținînd cont de acest fapt, începutul locuirii trebuie plasat pe la mijlocul secolului al II-lea î.e.n.. În privința încetării locuirii în această așezare situația este complicată și de faptul că nivelul superior este distrus parțial. Cert este că lipsesc importurile romane și nu există piese elenistice care să poată fi datate în secolul I e.n.. Ceramica autohtonă se încadrează și ea în aceste limite: nu există forme mai vechi de secolul al II-lea î.e.n. și nici altele care să poată fi încadrate numai în secolul I e.n.

În aceste condiții opinăm că încetarea locuiri[i] s-a produs fie spre sfîrșitul secolului I î.e.n. (mai probabil) fie la începutul secolului I e.n. S-ar putea ca evenimentele ce au loc în zona Dunării de Jos și în Cîmpia Română datorită intervenției puterii romane[6] să fi determinat și încetarea locuirii acestei comunități de la Grădiștea.

Sperăm ca cercetările viitoare să aducă noi date privind existența comunității getice de aici, contribuind astfel la îmbogățirea cunoștințelor despre civilizația geto-dacilor din Cîmpia Romînă.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'ÉTABLISSEMENT GÉTO-DACE DE GRĂDIȘTEA (DÉP. DE BRĂILA)

RÉSUMÉ

Cette année les recherches dans l'établissement géto-dace de Grădiștea ont apporté de nouvelles données importantes concernant la vie de la communauté de cette contrée. On a prouvé que la partie nord du tell était, elle aussi, habitée. donc l'établissement s'étendait sur toute la superficie du tell. Dans la cassette entre S. 13—S. 16 on a découvert deux nouvelles habitations, leur nombre étant maintenant de cinq.

Chronologiquement, elles s'étendent pendant toute la durée d'habitation de cet établissement. Un intérêt tout à fait particulier présente le complexe d'habitation de S. 20 comprenant une habitation de surface, une plateforme de pierres, une fosse ménagère et une tombe d'inhumation

La céramique gète — les bols, les cruches, les pots, les vases à fruits, les tasses — et la céramique grecque — les skyphoi et les lagynoi de Pergam, les fragments d'amphores de Rhodos et du type „Pseudocos", les autres importations hellénistiques prouvent que le complexe d'habitation date à peu près de l'année 100 av.n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Grădiștea—Brăila. 1 habitation de surface; 2 complexe d'habitation: habitation, une platforme en pierre; une fosse ménagère et une tombe d'inhumation; 3 âtre-four.

Fig. 2. Grădiștea—Brăila. 1—5 céramique gète de l'habitation n°1.

Fig. 3. Grădiștea—Brăila. Importations hellénistiques: 1, 3—5 de l'habitation; 2 de la fosse n° 1 (L, 2, 4 b de Pergam; 3 estampille de Rhodos).

Fig. 4. Grădiștea—Brăila. Céramique gète.

Fig. 5. Grădiștea—Brăila. 1 a—b perles; 1 c fragment de flûte en os; 2, 4 couvercles; 3 fusaioles; 5 coupe délienne gète; 6 imitation d'amphore.

[5] Întrucît marea majoritate a formelor ceramice existente la Grădiștea sînt prezente în aproape toate așezările geto-dace contemporane menționarea tuturor analogiilor ni se pare inutilă. De aceea vom menționa lucrările de sinteză sau cele care se referă la Cîmpia Română; I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969; M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979; G. Trohani, Cercet. Arh., 1, 1973.

[6] Strabon, *Geografia*, VII, 303, vezi discuția problemei la R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice la Șura Mică

I. GLODARIU, TH. NĂGLER, M. RILL, E. IAROSLAVSCHI

În campania de săpături din anul 1980 a continuat cercetarea zonei așezărilor antice dintre pîraiele Rîșloavelor și la sud-vest de confluența acestora prin cinci secțiuni (XI de 29×2 m, XII de 41×2 m, XIII de 34×2 m, XIV și XV de 40×2 m) și casetele adiacente lor. Se adaugă îndreptarea, pe o lungime de 29 m, a malului nordic al pîrîului de sud pentru stabilirea stratigrafiei și a intensității locuirii la extremitatea dinspre pîrîu a așezărilor.

După cum s-a menționat și în raportul din anii trecuți, în punctul Rîșloave locuirile antice încep la sfîrșitul epocii neolitice și continuă — fără a avea de-a face cu o locuire neîntreruptă — pînă inclusiv în secolul al XII-lea. În cele ce urmează, pentru a putea preciza conținutul și caracteristicile descoperirilor, acestea se vor prezenta cronologic, în ordinea firească a succesiunii epocilor, și nu topografic, în funcție de gruparea sau răspîndirea lor în secțiunile amintite.

Cele mai vechi descoperiri din campania 1980 aparțin *perioadei de trecere de la neolitic la epoca bronzului*. Consistent reprezentată în privința cantității materialelor arheologice recoltate prin săpături, culturii Coțofeni îi revin însă puține complexe închise conservate, în măsură a se preta la determinări precise. Așezările ulterioare le-au deranjat adesea aproape integral, încît numai locuințele de tip bordei, mai adînci, au putut fi urmărite în detalii.

Bordeiul descoperit în acest an B 37 (fig. 1, m 10—12) avea formă patrulateră și comporta două faze de construcție, ambele aparținînd celei de a doua faze a culturii Coțofeni. Inventarul lui consta exclusiv din ceramică (în mari cantități) și oase de bovine.

Materialele aparținînd *epocii bronzului (cultura Wietenberg)* au fost descoperite numai în poziție secundară, deranjate fiind de locuirile ulterioare. Dealtminteri, amintitele materiale se reduc la ceramică, cu formele și ornamentele caracteristice culturii Wietenberg.

Mai numeroase decît în campaniile din anii precedenți sînt, în schimb, materialele aparținînd *culturii Noua*. Cea mai mare parte dintre ele o constituie ceramica (inclusiv cestile cu toartă supraînălțată, ornamentată cu buton), căreia i se adaugă cîteva vetre (portative?), distruse fie de locuirile ulterioare, fie (rar) de arăturile moderne.

Epoca dacică a fost, ca de obicei, bine reprezentată, atît de complexele închise (locuințe, gropi), cît și de materialele recoltate din ele.

Locuința descoperită în secțiunea XII (B 39 în fig. 2, m 33—37) era de tip semibordei, de formă patrulateră și conținea obișnuita ceramică lucrată cu mîna și la roată, precum și o mărgea de rocă cu „ochi" de sticlă. Cele cîteva pietre din aria ei (m 34) este posibil să provină de la o vatră deranjată. Urme de crustă nu s-au găsit însă. Aceeași locuință a fost străpunsă parțial de nu mai puțin de cinci gropi (G 145, 146, 149, 150, 156), toate cu inventar extrem de sărac (cîteva fragmente ceramice, oase și cărbune).

Aici, ca și în alte așezări dacice contemporane, extrem de numeroase, se dovedesc a fi gropile, majoritatea dintre ele în formă de pîlnie așezată cu gura în jos, cu pereții mai mult sau mai puțin înclinați (fig. 1—3). Inițial gropi de provizii, amenajate după sistemul de-acum cunoscut, ele au sfîrșit prin a deveni gropi menajere, ceea ce explică atît varietatea și bogăția excepțională a materialului arheologic existent în unele dintre ele, cît și prezența sa insignifiantă în altele.

Între gropile amintite au atras atenția altele care aveau aspectul unora astupate scurt timp după săpătura lor în antichitate, anume nu umplutura firească de pămînt negru, ci amestecul constant al acestuia cu pămîntul steril (fig. 1, G. 107, 108, 116, 118). Unele dintre ele nu conțineau decît cîteva fragmente ceramice și resturi de cărbune. Altele, în schimb, aveau în ele schelete de animale (în una un mînz, în alta doi cîini și craniul celui de al treilea), iar două, schelete umane: prima (fig. 1 G. 108) un schelet în poziție chircită, cu garnitura de fier placat cu argint a unei centuri și fragmente ceramice, cea de a doua cu două schelete, cărbune și vase sparte ritual. Inventarul tuturor acestor gropi este de epocă dacică, la cele cu schelete umane databil în a doua jumătate a secolului I î.e.n.—prima jumătate a veacului următor. Semnificația unor astfel de înmormîntări (nici unul dintre scheletele umane nu avea toate oasele) abia urmează să fie precizată.

Materialele arheologice aparținînd *epocii romane* au apărut sporadic în stratul de cultură, nefiind legate de nici un complex închis. Dealtminteri zona de intensă locuire databilă în se-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

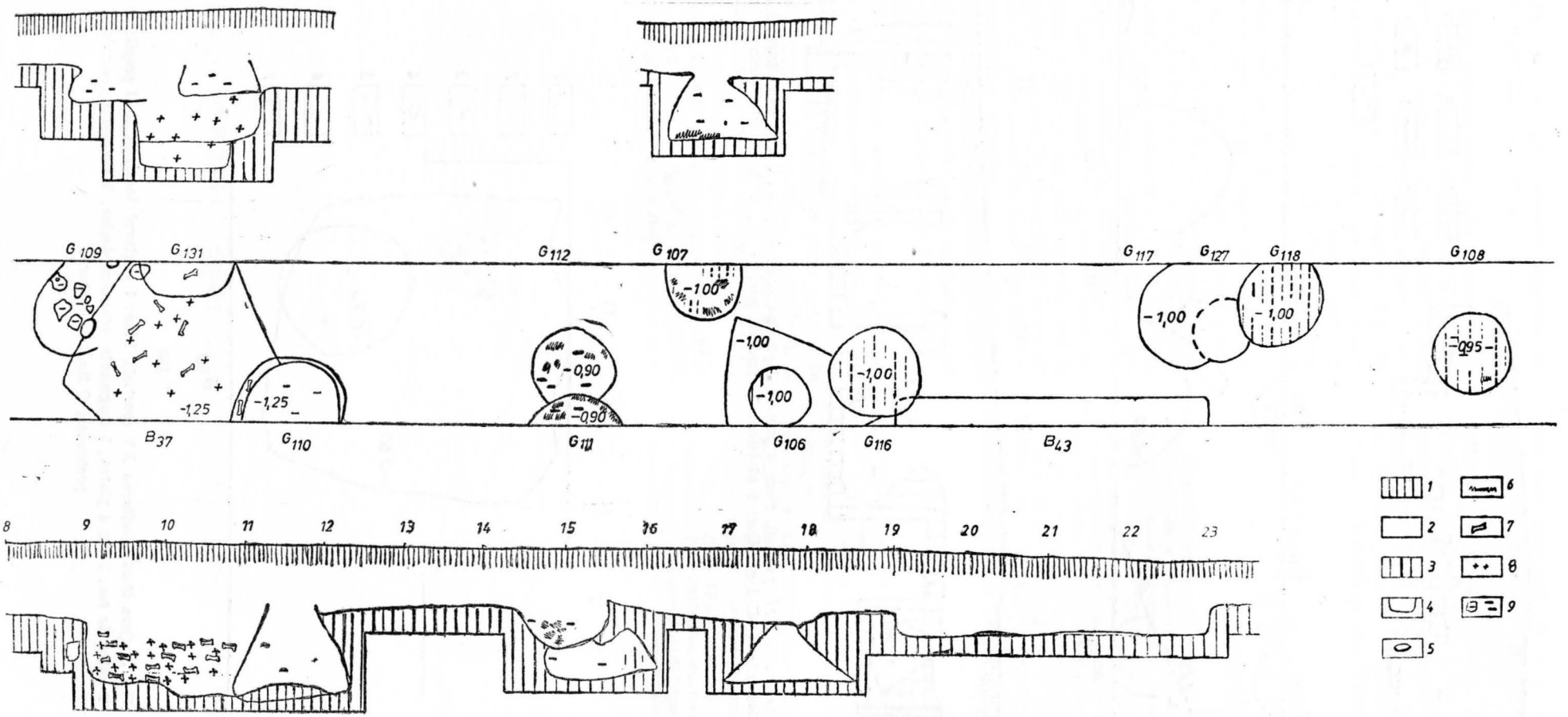

Fig. 1. Şura Mică. *Secţiunea XI* (parţial). Plan şi profile: 1 pământ întors de plug; 2 strat de cultură; 3 steril; 4 conturul locuinţelor şi al gropilor; 5 piatră; 6 cărbune; 7 os; 8 fragmente ceramice Coţofeni; 9 fragmente ceramice dacice.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

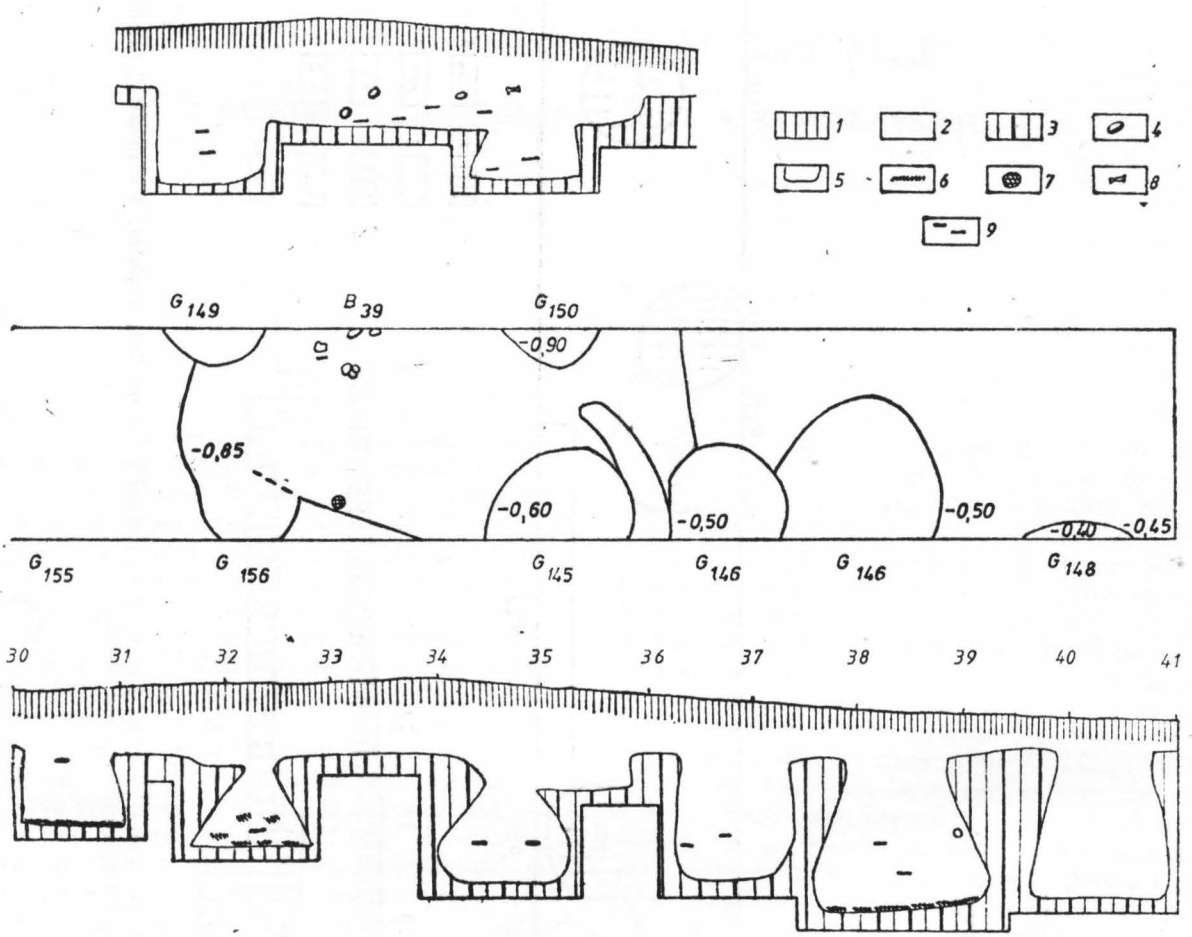

Fig. 2. Şura Mică. *Secţiunea XII* (parţial). Plan şi profile: 1 pământ întors de plug; 2 strat de cultură; 3 steril; 4 piatră; 5 conturul locuinţelor şi al gropilor; 6 cărbune; 7 urmă de par; 8 os; 9 fragmente ceramice dacice.

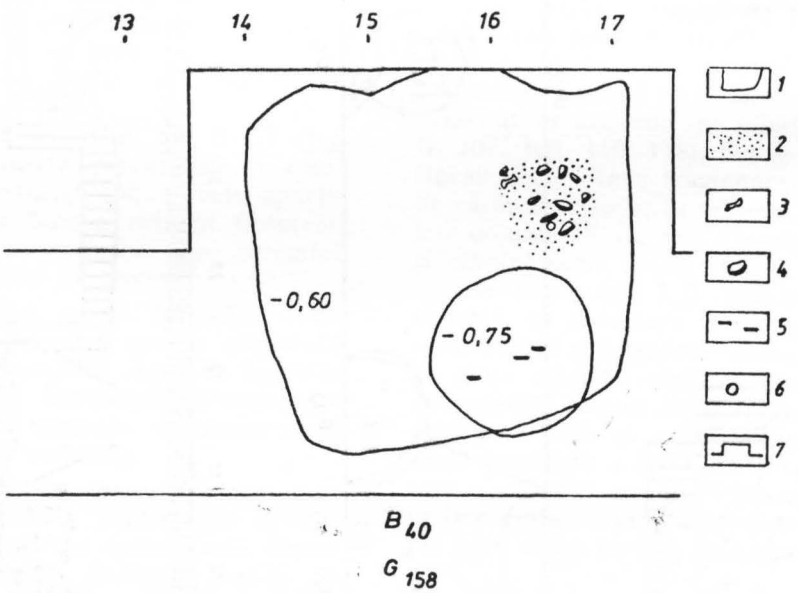

Fig. 3. Şura Mică. *Secţiunea XV* (parţial). Plan: 1 conturul locuinţei şi al gropii; 2 vatră de foc; 3 os; 4 piatră; 5 fragmente ceramice dacice; 6 fragment ceramic prefeudal; 7 limita săpăturii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

colele II—III e.n., se află situată dincolo de pîrîul de sud, unde în acest an nu s-au efectuat cercetări.

Cele mai bine reprezentate prin descoperirile din anul 1980 au fost epocile prefeudală şi feudală timpurie, cărora le aparţin opt locuinţe. Toate rectangulare sau patrulatere cu colţurile rotunjite (una, B 40, cu un perete surpat, fig. 3), ele au în interior — de obicei pe una dintre laturile scurte — un cuptor de piatră sau lut, mai rar cîte o vatră cu gardină (fig. 3). Inventarul constă mai ales din ceramică lucrată la roata de picior sau de mînă.

După cum s-a precizat în rapoartele anterioare, locuinţele din epoca prefeudală se datau cu precădere în secolul al VIII-lea (eventual şi în următorul). Ceea ce au adus nou cercetările din această campanie constă în descoperirea altor locuinţe, toate de tip semibordei (spre deosebire de marea majoritate a celor anterioare), databile în secolele XI şi XII. Fragmente ceramice caracteristice secolului XIII nu au mai apărut nici în poziţie secundară. În funcţie de indiciile furnizate de cercetările de pînă acum se pare mai întîi că locuinţele aparţinînd epocilor prefeudală şi feudală timpurie se masează cu precădere nu departe de malurile Rîşloavelor, şi în al doilea rînd, că locuirea încetează probabil la începutul secolului al XIII-lea.

Înainte de a încheia succintul raport asupra rezultatelor săpăturilor arheologice de la Şura Mică este de menţionat semibordeiul 43 (fig. 1, B 43 în m 20—23), cercetat doar parţial în secţiunea XI. Lipsa, în porţiunea cercetată, a altor vestigii decît pigmentaţia de cărbune face imposibilă precizarea epocii căreia îi aparţine. El urmează a fi cercetat integral în viitor.

Dat fiind interesul pe care-l prezintă cercetările de la Şura Mică, în special pentru epocile dacică, romană şi de formare a poporului român, ele vor continua în anii următori, obiectivele principale fiind cercetarea cu precădere a zonelor unde locuirile din epocile romană şi postromană s-au dovedit mai intense. Va trebui, totodată, extinsă cercetarea în zona unde au apărut înmormîntările databile la sfîrşitul epocii Latène. Toate împreună vor fi în măsură să contribuie la aprofundarea şi lărgirea cunoştinţelor privitoare la fenomene importante ale istoriei vechi.

RÉCHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À ŞURA MICĂ

RÉSUMÉ

Dans les sections et superficies recherchées au lieu-dit Rîşloave on a découvert des matériaux appartenant aux cultures Coţofeni (céramique, os de bovins dans une habitation et dans la couche d'habitation), Wietenberg (céramique en position secondaire), Noua (céramique et âtres) et aux époques dace (habitations demi-fonds, fosses, à céramique, pieces en métal, parures et fosses à squelettes d'animaux et humains, l'une des dernières datable a la seconde moitié du I ^{er} siécle de n.è.), romaine (céramique dans la couche de culture), préféodale et du Haut Moyen Age (habitation à fours en pierre et terre glaise qu'on peut dater aux VIIIe—XIIe siècles).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Şura Mică. *Excavation XI* (partiele). Plan et profils: 1 terre arable; 2 couche de culture; 3 sol vierge; 4 contour des habitations et des fosses; 5 pierre; 6 charbon; 7 os; 8 fragments céramiques Coţofeni; 9 fragments céramiques daciques.

Fig. 2. Şura Mică. *Excavation XII* (partiele). Plan et profils: 1 terre arable; 2 couche de culture; 3 sol vierge; 4 pierre; 5 contour des habitations et des fosses; 6 charbon; 7 pilier; 8 os; 9 fragments céramiques daciques.

Fig. 3. Şura Mică. *Excavation XV* (partiele). Plan: 1 contour de l'habitation et du fosse; 2 âtre; 3 os; 4 pierre; 5 fragments céramiques daciques; 6 fragment céramique préféodal; 7 limite de l'excavation.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile din 1980 de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa

HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, ALINA SOROCEANU, CONSTANTIN ILIEŞ

Cercetările arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa s-au concentrat în două puncte: „Grohotea Tornească", unde a continuat dezvelirea clădirilor 001 şi 002, şi grădina locuitorului Traian Jurj, unde s-a încercat printr-o secţiune (Z_4) identificarea laturii de vest a castrului de pământ care a precedat întemeierea oraşului.

Prezentul raport, ca şi cel pe anul 1979[1], înfăţişează rezultatele campaniei, în măsura în care acestea au fost concludente. El nu se va referi la anumite aspecte a căror elucidare o aşteptăm de la săpăturile din anii viitori.

1. CLĂDIREA 001 (fig. 1)

La această impunătoare construcţie s-a degajat pe jumătate latura de est, o bună parte din zidul de sud şi a fost surprins colţul de sud-vest. De asemenea, prin două secţiuni (T_2 de 27×2 m şi T_3 de $25{,}50 \times 4$ m), clădirea a fost traversată pe toată lungimea ei. În aceste condiţii, dimensiunile edificiului au putut fi determinate. El mă-

[1] Vezi H. Daicoviciu, D. Alicu, I. Piso, C. Pop, A. Rusu, Materiale, Tulcea 1980, p. 276–282.

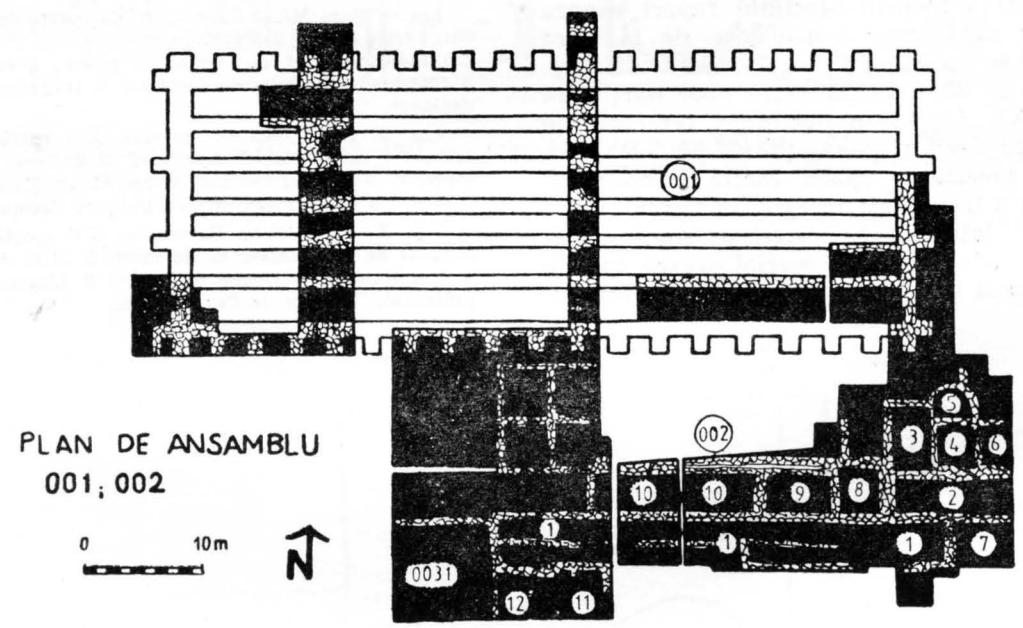

Fig. 1. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Planul săpăturilor din punctul „Grohotea Tornească".

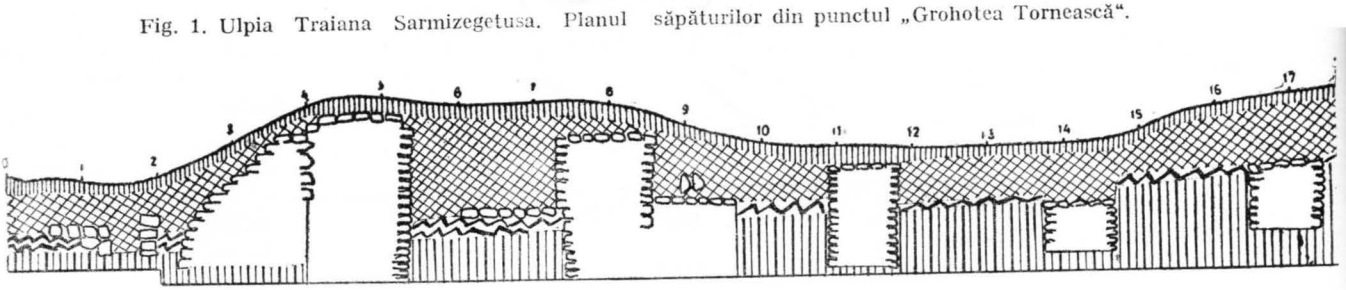

Fig. 2. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Clădirea 001: profilul peretelui de est al secţiuni T_2. Legenda: 1 sol vegetal; 2 dărîmătură; ceramică; 11 nisip,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

soară de la fața externă a unui zid pînă la fața externă a zidului opus 56,40 m în lungime (est-vest) și 20,60 m în lățime (nord-sud); la aceste dimensiuni se adaugă cele ale contraforturilor, adică 2,60 m pe lungimea clădirii și 2,50 m pe lățimea ei. S-a constatat că zidurile exterioare au lățimea de 1,20—1,40 m.

În interiorul ei, clădirea 001 este străbătută pe toată lungimea de cinci ziduri paralele, late de 1—1,15 m, care formează astfel șase compartimente (nave). Cele mai largi (2,15 m) sînt navele de nord (6) și de sud (1), celelalte măsurînd în lățime 1,80—2 m. Subliniem că aceste ziduri intermediare se aflau la subsolul clădirii, avînd menirea să susțină planșeul parterului, care, cel puțin în porțiunile săpate, nu s-a păstrat. Nimic nu ne îndreptățește, deocamdată, să afirmăm că parterul ar fi prezentat aceeași compartimentare, realizată prin ziduri sau prin șiruri de coloane (vezi profilul secțiunii T_2 în fig. 2).

S-a observat că zidul de pe laturile de est, sud și vest ale clădirii este străpuns, din loc în loc, la distanțe variabile, de deschizături rectangulare de 0,40 m lățime, foarte probabil pentru aerisire; bănuim că asemenea deschizături se află și pe latura de nord încă neinvestigată.

În interiorul și în exteriorul clădirii au ieșit la iveală țigle și cărămizi (unele din ele ștampilate), chei de fier, cuie, piroane, o mistrie de fier, un talger de balanță de bronz etc. Principalele descoperiri (unele din ele făcute încă în 1979) se publică mai jos.

2. CLĂDIREA 002 (fig. 1 și 3)

Au continuat săpăturile în încăperea 1, a cărei cercetare începuse cu un an înainte[2], constatîndu-se că lungimea ei totală este de 33,25 m; încăperea, largă de numai 3—3,25 m, este deci un fel de coridor. Observațiile din 1980 au confirmat existența unei faze anterioare clădirii 002, reprezentată printr-un zid demolat aflat în partea de sud-est a încăperii 1; la construirea clădirii 002, acest zid a fost demolat parțial, fiind constatat numai pe înălțimea necesară pentru ca el să susțină pavimentul de *cocciopesto* care, în partea de nord a încăperii, se sprijinea pe pilele hypocaustului. Deoarece clădirea aparținînd fazei I se întindea numai în partea de est a încăperii I în partea de vest a acesteia a fost ridicat un zid nou pentru susținerea pavajului. Cît privește cel de al doilea zid despre care presupuneam, în 1979, că se afla în partea de nord-est a încăperii 1, s-a dovedit că nu era un zid propriu-zis, ci numai un postament (1,15×0,35 m) care dubla pilele hypocaustului în vederea susținerii pavajului.

Menționăm că zidul sudic al încăperii 1 se adosează la zidul vestic al clădirii mai vechi la nivelul pînă la care a fost demolat acesta; este posibil ca la o cotă superioară zidul cel nou să-l fi încălecat pe cel vechi. Zidul răsăritean al încăperii 1 se adosează la cel nordic și nu se leagă organic de el.

Relevăm apoi că zidul sudic al încăperii 1 este mai scurt decît cel nordic, el avînd numai 30,65 m. Se pare, deci, fie că încăperea 1 avea în partea sa vestică forma literei L, fie că ea comunica, printr-o deschidere largă de 2,60 m, cu altă încăpere, notată pe plan cu 12. Zidul care, pe plan, blochează presupusa deschidere se află la un nivel inferior celui al pavajului și poate aparține unei construcții mai vechi.

În clădirea aparținînd fazei I, surprinsă în partea de est a încăperii 1, pavimentul era format dintr-un strat de mortar alb gros de 4—5 cm.

Încăperea 1 era încălzită cu ajutorul a două cuptoare, unul aflat în partea de est, la 2,90 m de zidul răsăritean al încăperii, iar celălalt în partea de vest, la 6,50 m de zidul apusean; gura celui de-al doilea cuptor este amenajată în zidul sudic al încăperii și avea o boltă de cărămizi, astăzi prăbușită; canalul era larg de 62 cm și era căptușit cu cîte un rînd de cărămizi late de 14 cm.

În spațiul dintre gura primului cuptor și postamentul amintit mai sus, stîlpii hypocaustului ocupă întreaga lărgime a încăperii, fiind așezați, așa cum s-a mai spus[3], în 6 rînduri de cîte 5. În restul încăperii, hypocaustul ocupă numai jumă-

[2] *Ibidem*, p. 279.

[3] *Ibidem*.

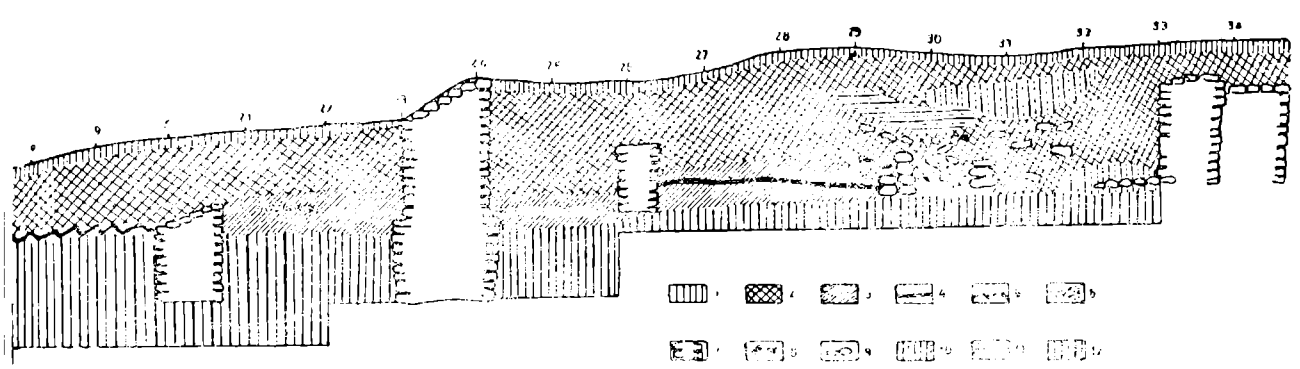

3 pămînt galben; 4 pavaj ceramic; 5 sol antic; 6 nisip cu mortar; 7 zid; 8 cărămizi; 9 pietre; 10 pietriș, nisip, cărămidă ceramică; 11 nisip, mortar; 12 sol viu.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

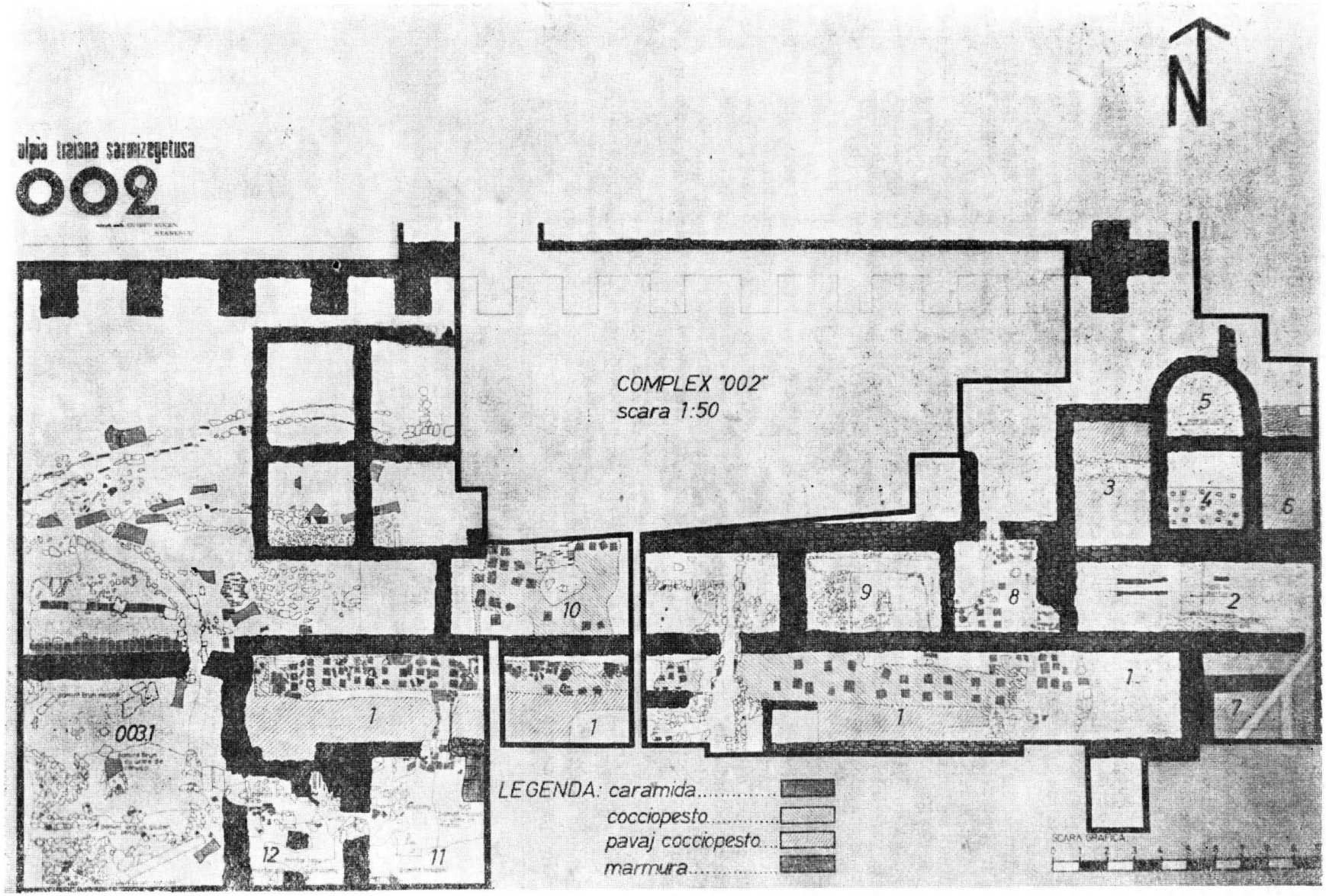

Fig. 3. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Planul clădirii 002.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

tatea nordică și are numai 3 rînduri. Pilele hypocaustului sînt formate în jumătatea de est a încăperii dintr-o cărămidă-bază de dimensiuni diverse, din 8 cărămizi pătrate de $16 \times 16 \times 6$ cm, peste care urmau o cărămidă mai mare ($20 \times 20 \times 5$ cm) și apoi una de dimensiuni și mai mari, în toate cazurile fragmentară. Hypocaustul nu este însă construit într-o manieră unitară: pe o anumită porțiune cărămizile pilelor sînt circulare, iar în partea de vest cărămizile de mici dimensiuni au fost înlocuite cu tuburi de lut ars (fig. 4/1).

Peretele nordic al încăperii 1 era placat, cel puțin pe anumite porțiuni, cu *tegulae mammatae*.

Încăperea 9 prezintă două faze principale. În cea dintîi, reprezentată de un pavaj de mortar dimensiunile ei erau de $5{,}10 \times 2{,}77$ m. În faza a doua, zidul nordic al încăperii a fost demolat și apoi reconstruit cu 50 cm mai spre nord. Dimensiunile încăperii au devenit astfel de $5{,}10 \times 3{,}27$ m, iar pavimentul a fost format dintr-un strat de lut amestecat cu cărbune și cărămidă. Nu este clară situația unui șanț care merge de-a lungul laturilor de nord și de est ale încăperii.

Cele două faze ale încăperii 9 corespund cu nivelurile II și III din încăperea 8, situată imediat spre est[4].

Din inventarul încăperii 9 merită menționate un fragment de vas roșu cu numărul XII incizat pe fund după ardere, provenind din stratul de umplutură dintre prima și a doua fază, și o lucernă cu ștamplila OCTAVI descoperită pe pavajul fazei I (fig. 12/1).

Încăperea 10 prezintă o situație destul de neclară. În partea ei de est, adiacentă încăperii 9, răvășiri ulterioare au împiedicat observațiile stratigrafice. Tot ce se poate afirma este, și în acest caz, ca și în cazul încăperii 9, că zidul nordic a fost demolat și reconstruit cu o jumătate de metru mai spre nord. În schimb, în partea vestică a încăperii 10 este clar că peste zidul demolat au fost așezate pilele de pe șirul cel mai nordic al unui *hypocaustum*, construindu-se, în același timp, un pilastru de cărămidă care întrerupe primele două șiruri de pile (dinspre nord) ale hypocaustului (notăm că un pilastru asemănător, prăbușit, a fost descoperit, în afara clădirii 002, la 6,60 m spre vest de zidul apusean al încăperii 10).

Se poate, deci, afirma că încăperea 10 a cunoscut o fază inițială corespunzînd fazei I din încăperea 9. În această fază, dimensiunile încăperii 10 vor fi fost de $12 \times 2{,}77$ m; în faza a II-a s-a mărit numai lățimea, care ajunge la 3,27 m.

În momentul în care hypocaustul se construiește în partea de vest a încăperii 10, partea de est rămîne neîncălzită, ceea ce presupune umplerea ei cu un strat de pămînt de grosimea spațiului cuprins între pavajul de *cocciopesto* pe care erau așezate pilele hypocaustului și podeaua pe care acesta o încălzea. Pentru ca umplutura să nu se scurgă peste stîlpii hypocaustului este probabil că s-a construit un zid sec care o placa și ale cărui urme se află, poate, în martorul lăsat între cele două jumătăți săpate ale încăperii.

Cuptorul hypocaustului se găsea la vest de încăperea 10; în zidul vestic al acesteia a fost amenajată, din cărămizi așezate în boltă, trecerea dinspre cuptor spre spațiul ocupat de pilele hypocaustului, foarte bine păstrate.

La un moment dat, hypocaustul încăperii 10 încetează de a mai fi folosit. Spațiul cuptorului este umplut cu pămînt; în afara încăperii 10, spre vest de ea, se așează un pavaj din piese hexagonale de lut ars, lat de circa 1 m. Întrucît acest spațiu umplut cu pămînt și nivelat nu este închis de vreun zid spre vest, nu se poate vorbi despre o nouă încăpere, ci despre o terasă, probabil acoperită; pavajul din elemente hexagonale ar putea marca trecerea de pe această terasă în încăperea 10. Înfățișarea încăperii 10 nu se modifică cu prilejul acestor amenajări.

În sfîrșit, zidul de vest al încăperii 10 este demolat pînă la nivelul pavimentului acesteia; pavimentul se extinde acum spre vest acoperind pavajul din elemente hexagonale. Totuși, deoarece nici acum nu se constată construirea unui nou zid spre vest, este greu de afirmat că încăperea 10 s-ar mai fi extins; avem, poate, de-a face mai degrabă cu desființarea ei și cu extinderea spre est a terasei pînă la zidul vestic al încăperii 9.

Încăperea 11 n-a fost săpată în întregime, dezvelindu-se numai zidurile de nord și de vest. Cel dintîi este străpuns de gura cuptorului pentru hypocaustul din încăperea 1 (vezi mai sus), iar cel de al doilea de gura, largă de 60 cm, a unui alt cuptor, fapt care lasă să se bănuiască existența unui hypocaust în încăperea 12. Cu alte cuvinte, încăperea 11 pare să fi fost destinată în primul rînd deservirii celor două cuptoare.

Încăperea 12, al cărei zid sudic n-a fost încă degajat, ar putea să nu fie o încăpere aparte, ci, așa cum s-a arătat mai sus, să reprezinte ramura scurtă a încăperii 1. În orice caz, spațiul desemnat ca încăperea 12 este împărțit în două jumătăți aproximativ egale de un zid lat de 45 cm, orientat N—S, care a fost urmărit pe o distanță de 3,90 m. Acesta ar fi putut servi la delimitarea părții încălzite cu *hypocaustum* (la est) de cea neîncălzită (la vest), căci el se află numai sub pavimentul de *cocciopesto* al încăperii.

O suprafață de $7{,}50 \times 7$ m, delimitată deocamdată de un zid lat de 85 cm pe latura sa nordică și de un zid lat de 84 cm pe latura sa estică (acesta este identic cu zidul de vest al încăperilor 1 și 12), a fost denumită, convențional și provizoriu, 003.1. Atîta vreme cît nu se cunoaște situația de pe laturile ei de vest și de sud, este greu de afirmat că avem într-adevăr de a face cu încăperea 1 a unei alte clădiri (003), ar putea fi foarte bine vorba despre o curte aparținînd edificiului 002. În acest spațiu a fost descoperită o placă onorară de marmură (*vezi mai jos*).

[4] Ibidem, p. 281.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

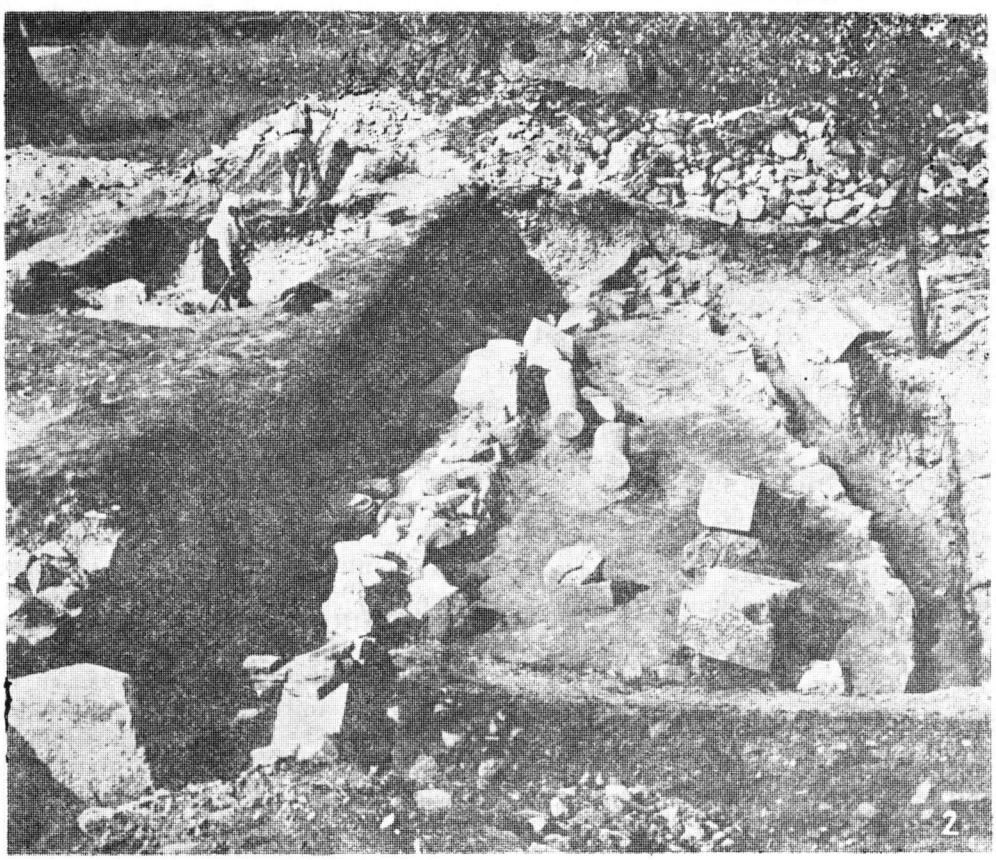

Fig. 4. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 porţiunea de vest a hypocaustului din încăperea 1 a clădirii 002; 2 partea centrală a SA: zidul din secolul al IV-lea e.n. şi canalul est-vest.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

3. SA. Între contraforturile de pe latura sudică a clădirii 001 și latura nordică a încăperii 1 din 002, respectiv a spațiului notat convențional cu 003.1, s-a săpat o suprafață (SA) de 15,65 × 12 m, orientată E—V. Stratigrafia suprafeței se compune, de sus în jos, dintr-un strat vegetal gros de 32,5 cm, un strat de dărîmătură cu piatră mărunță și sfărîmături de țiglă gros de 13 cm și un strat de cultură cu moloz de dimensiuni mai mari, gros de 37,5 cm.

În partea de est a suprafeței a fost identificată o structură de zidărie demolată cu dimensiunile de 8,35 × 8,35 m comportînd patru încăperi; cele două din jumătatea de nord erau pavate cu un amestec de mortar și cărămidă sfărîmată de o calitate mai slabă decît ceea ce numin în mod obișnuit *cocciopesto*. Este posibil ca aceste încăperi să fi aparținut tot clădirii 002 și să se extindă spre est, într-o zonă încă nesăpată. Va trebui, firește, pînă la urmă, să se găsească explicația demolării structurii menționate, precum și a faptului că demolarea a fost inegală, colțul de nord-vest fiind mai înalt decît restul.

SA a furnizat două descoperiri de mare însemnătate: un lot de inscripții care se publică mai jos, și un zid lung de 11 m și lat de 39—54 cm, situat la circa 4 m de limita sudică a suprafeței investigate. Zidul, orientat ENE—VSV, este construit fără mortar, din piatră de rîu, țigle și cărămizi, blocuri de marmură (unele epigrafe) reutilizate (fig. 4/2 și 5). Două altare votive închinate de M. Luceius Felix, procurator financiar al Daciei Apulensis, care fac parte din zid, și un fund de vas cu o *crux monogrammatica* incizată stîngaci după ardere (fig. 12/3), descoperit în dărîmătura zidului, asigură datarea acestuia în secolul al IV-lea e.n.[5].

că aparțin unei faze anterioare. Dimensiunile cărămizilor din ambele șiruri sînt 42 × 30 × 5,5 cm.

Cele două șiruri de cărămizi constituie fundul a două canale.

Spre deosebire de aceste două canale, construite cu grijă și datînd, pare-se, dintr-o fază mai veche decît încăperea 1 a clădirii 002, există în întreaga suprafață investigată în 1980 canale construite neglijent, din piatră de rîu și piese de piatră sau de cărămidă mai vechi, refolosite. Unul din aceste canale pornește, probabil, de undeva de la sud de încăperea 1 a clădirii 002 și, mergînd spre nord, străbate această încăpere și camera 10, străpungînd zidul care inițial le despărțea. O ramură a acestui canal pornea, din încăperea 1, spre VSV, ajungea în încăperea 11, intra în încăperea 12, trecea apoi, rupînd zidul vestic al încăperii 12, în spațiul notat cu 003.1, rupea zidul nordic al acestuia și se unea probabil, la vest de suprafața SA, cu alt canal care o străbătea pe aceasta aproximativ de la est la vest (fig. 4/2).

Alt canal începe în spațiul 003.1 și se îndreaptă spre vest. Lățimea acestor canale este inegală; ea măsoară 0,50—1 m. Ele sînt în mod sigur tîrzii, fără a li se putea determina o epocă precisă de construcție; este foarte posibil ca ele să dateze din perioada postaureliană.

4. Secțiunea Z_4 (fig. 6), executată în grădina locuitorului Traian Jurj, are o lungime de 67 m, lățimea de 1,50 m și este orientată ENE-VSV. Secțiunea este paralelă cu zidul nordic al orașului și este situată la 68 m spre sud de acesta; spre vest, ea se oprește la 2,30 m de malul estic al pîrîului Apa Mică.

La 9,20 m de extremitatea vestică a secțiunii s-a găsit un „parament" de piatră (zid sec), lat de 50 cm, care mărginea spre est albia veche a

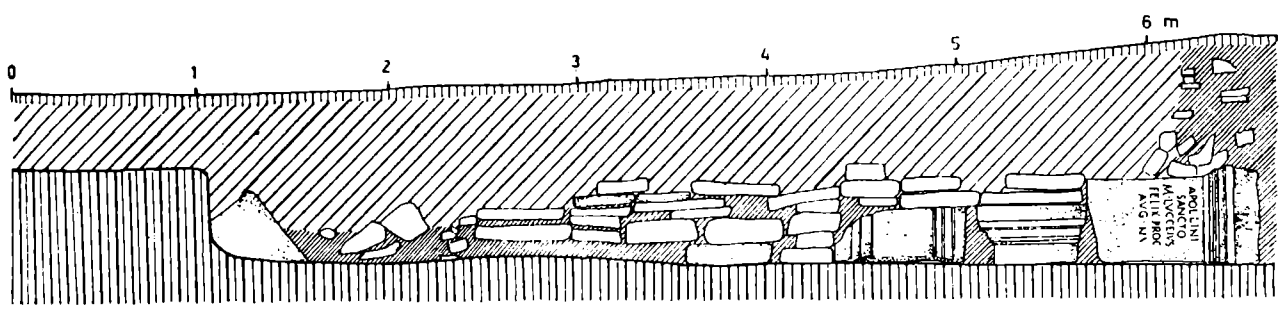

Fig. 5. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Profilul zidului tîrziu din SA.

În partea sudică a SA, de-a lungul zidului nordic al spațiului denumit convențional 003.1, au fost descoperite două șiruri de cărămizi, aproape paralele (distanța dintre ele este de 0,82 m la extremitatea estică și de 1,21 m la extremitatea vestică). Șirul de nord, care a putut fi urmărit pe o lungime de 7,80 m, este format din cărămizi așezate pe lungime, în timp ce cărămizile șirului de sud, așezate pe lățime, au fost urmărite pe o distanță de numai 7 m, căci ele intră sub zidul nordic al încăperii 1 din 002, ceea ce dovedește

rîului. Pe întreaga porțiune aflată la vest de acel zid, sub stratul vegetal și depunerea caracteristică luncilor, a cărei grosime variază între 25 și 45 cm, s-au găsit bolovăniș, pietriș de rîu, fragmente de cărămizi romane, țigle rulate și chiar fragmente ceramice. La est de „parament", între m 9,50 și 18, s-a găsit un strat masiv de dărîmătură scursă pe panta naturală a terenului spre rîu. În dreptul m 18 a apărut colțul unei clădiri; zidul, ridicat din piatră de rîu legată cu mortar, este lat de 75 cm. Între m 25,70 și 26,35 a fost surprinsă a treia latură a clădirii (încăperii). Lățimea încăperii a putut fi, deci,

[5] H. Daicoviciu, RRH, 20, 1981, 4, p.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

determinată; ea este de 6,90 m. Camera era pavată cu un strat de mortar alb, dur, aflat la 75 cm sub solul actual.

În dreptul m 28,50, la 1,50 m adîncime, sub stratul gros de dărîmătură compus din straturi de consistență diferită în funcție de elementul predominant (țiglă, piatră, nisip, mortar etc.), apare un strat de pămînt negru cu piatră măruntă. El se întinde pînă la m 33,90, unde este întrerupt de un alt zid. Stratul de pămînt negru s-a dovedit a fi umplutura unui șanț de fortificație. Între marginea sa vestică și zidul găsit la est este o distanță de 5,40 m; prelungind imaginar taluzul estic al șanțului, lățimea totală a acestuia este de 6,50 m. Adîncimea în antichitate era de circa 2 m. Pe fundul alveolat al șanțului s-a găsit o bucată de lemn și o tortiță de bronz (fig. 10/6).

Zidul cuprins între m 33,90 și 34,80 (socotind și crepidele) aparține aceleiași clădiri ca și încăperea pavată cu mortar alb. Paramentul vestic al zidului coboară mai adînc în umplutura șanțului decît paramentul estic, deși acesta din urmă pătrunde cu un rînd de piatră în pămîntul viu. La est de zid, pe solul antic, s-a observat un strat de cărbune și cenușă gros de cîțiva cm, pe o întindere de 1 m.

La m 37,10, la adîncimea de 1 m sub solul actual, începe al doilea șanț, umplut și el cu pămînt negru amestecat cu piatră. El a fost umplut cu mai multă grijă decît primul șanț; umplutura sa, bine bătută, prezintă la partea superioară un nivel aproape orizontal. La 3,30 m spre est de marginea estică a șanțului s-a găsit un zid de piatră cu mortar, care aparține aceleiași clădiri. Zidul face ca lățimea șanțului la gură (5,50 m) să rezulte numai din calcul. Taluzurile celui de al doilea șanț sînt mai abrupte decît ale primului, dar adîncimea este aceeași (2 m).

Zidul care întrerupe spre est taluzul șanțului constituie latura vestică a unei încăperi cu instalație de *hypocaustum;* pilele acestuia erau construite din cărămizi plate, cu excepția uneia la care s-a folosit un tub de lut ars, lung de 65 cm. Spre sud, această încăpere era mărginită de alte două, despărțite între ele de un zid lat de 80 cm. Încăperea vestică se pare că era pavată cu mortar alb; cea estică, nepavată, prezintă o stratigrafie complexă. Astfel, sub solul vegetal gros de 15—20 cm, apare un strat de dărîmături gros de 50—60 cm; sub acesta, imediat lîngă zidul despărțitor, a apărut un strat subțire de arsură pe o suprafață de circa 1 m^2. Arsura se găsea pe un strat de circa 1 m grosime de pămînt brun-gălbui compact, foarte bine bătut; la 60 cm sub limita superioară a acestuia există un strat subțire (1—3 cm), intermitent, de cărbune și cenușă. La adîncimea de 1,60 m, cam la mijlocul încăperii (în dreptul m 51,25), pe solul antic, au apărut doi bolovani de rîu ce mărgineau un strat de pietriș gros de 15—25 cm care se întinde pînă în dreptul m 57,50, fiind însă întrerupt între m 53,85—54,55 de un zid al clădirii menționate.

Cele două șanțuri sesizate în Z_4, care au fost umplute și peste care s-a construit clădirea, nu pot reprezenta altceva decît elemente defensive de pe latura de vest a castrului de pămînt ce a precedat întemeierea orașului antic[6]. Spre deosebire de laturile de est și de sud ale castrului, care urmează același traseu ca și zidul coloniei, și pe care urmele valului de pămînt sînt bine vizibile, latura de vest, situată în interiorul orașului antic, nu putea prezenta asemenea urme întrucît valul a fost desființat și aplatizat. Probabil că tocmai din pămîntul valului provine stratul compact, brun-gălbui, din încăperea a cărei stratigrafie a fost descrisă mai sus. Cît despre stratul de pietriș cu bordură de bolovani de rîu, el trebuie să reprezinte *via sagularis* a castrului; în acest caz, valul avea la bază o lățime de 8,25 m.

Este limpede acum că dimensiunile castrului de pămînt au fost mai mici decît cele ale orașului. Dacă trei laturi (nordică, estică și sudică) aveau același traseu, latura de vest a castrului se afla pe malul drept (estic) al Apei Mici, în timp ce latura vestică a orașului se afla pe malul stîng. Lucrul este ușor de înțeles, căci nu era normal ca un curs de apă să traverseze un castru.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR

Campania din 1980 a fost foarte rodnică în descoperiri de obiecte. Ele se publică pe categorii.

CĂRĂMIZI ȘI ȚIGLE ȘTAMPILATE

În timpul campaniei de săpături din vara anului 1980, în zona cercetată *intra muros* au fost descoperite 176 de cărămizi și țigle ștampilate, dintre care 169 cu ștampila lizibilă. Întrucît, după terminarea cercetării pieselor descoperite le va fi consacrat un studiu amplu, ne mărginim să facem aici o prezentare statistică.

Astfel, în secțiunile T_2 și T_3 și în nava sudică, dezvelită parțial, a clădirii 001 au fost descoperite 112 țigle cu ștampila LEG IIII FF în cartuș simplu (fig. 7/1—2) și 6 cu ștampila aceleiași legiuni în cartuș rotunjit (fig. 7/3); 6 țigle cu ștampila GIM în cartuș de forma unei *tabula ansata* (fig. 7/4), două țigle cu ștampila PRCOS în cartuș *tabula ansata* (fig. 7/8); 3 piese cu ștampila CSV în cartuș simplu (fig. 7/19); 3 piese cu o ștampilă în *tabula ansata* cu litere imprimate, greu lizibilă (fig. 7/9); 2 piese cu literele OPL scrise însă invers și de la dreapta spre stînga în cartuș simplu cu marginile adîncite (fig. 7/11).

În clădirea 002 au fost descoperite următoarele ștampile pe țigle și cărămizi: în camera 1 — două piese cu ștampila CIV în cartuș simplu cu marginile reliefate (fig. 7/12); în camera 4 — o piesă cu ștampila TERTULL...IVL AL... (fig. 7/14) și alta cu ștampila PR COS; în camera 10 — două țigle cu ștampila PR COS, una cu ștampila VAL cu literele imprimate și cartuș simplu cu marginile adîncite, nouă cu ștampila LEG IIII FF; în

[6] D. Alicu, Potaissa, 2, 1980, p. 23—29.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

camera 11 — o piesă cu ștampila PR COS, una

24. Fragment de zăbală descoperit în clădirea

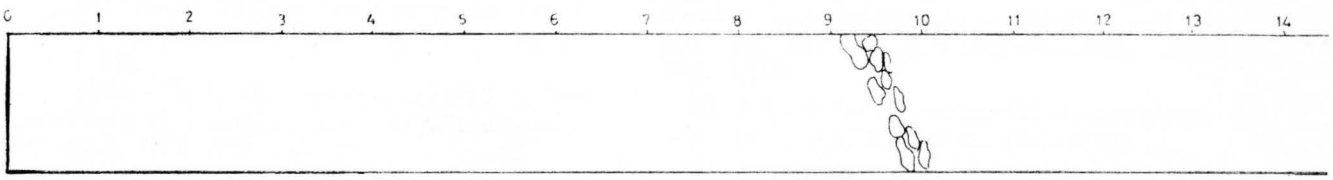

1

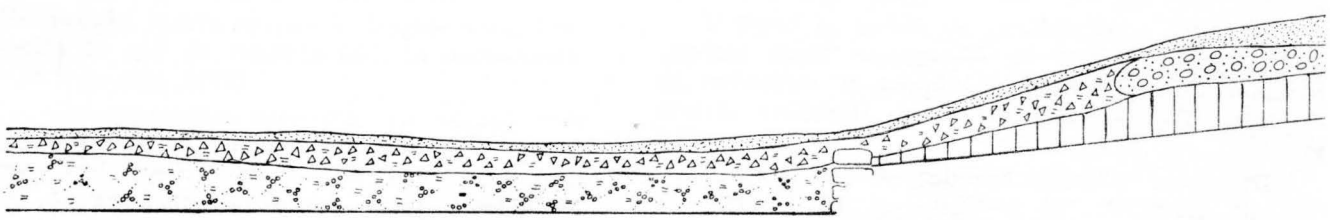

2

V 28818, V 28873, 24381 MS, V 30580 (fig. 9/9, 13, 17).

de semilună, decorată cu puncte și semicercuri. Spațiul liber a fost umplut cu o pastă vitroasă, roșie, din care se mai păstrează pe alocuri urme. În spate are două nituri cu care era fixată cureaua de piele. Aplica a fost descoperită la est de 001, între două contraforturi, pe nivelul inferior. 3,1 × 1,2 cm. Inv. V 28974 (fig. 10/3).

[7] Numerele de inventar însoțite de sigla MS sînt ale Muzeului arheologic din Sarmizegetusa; celelalte aparțin Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

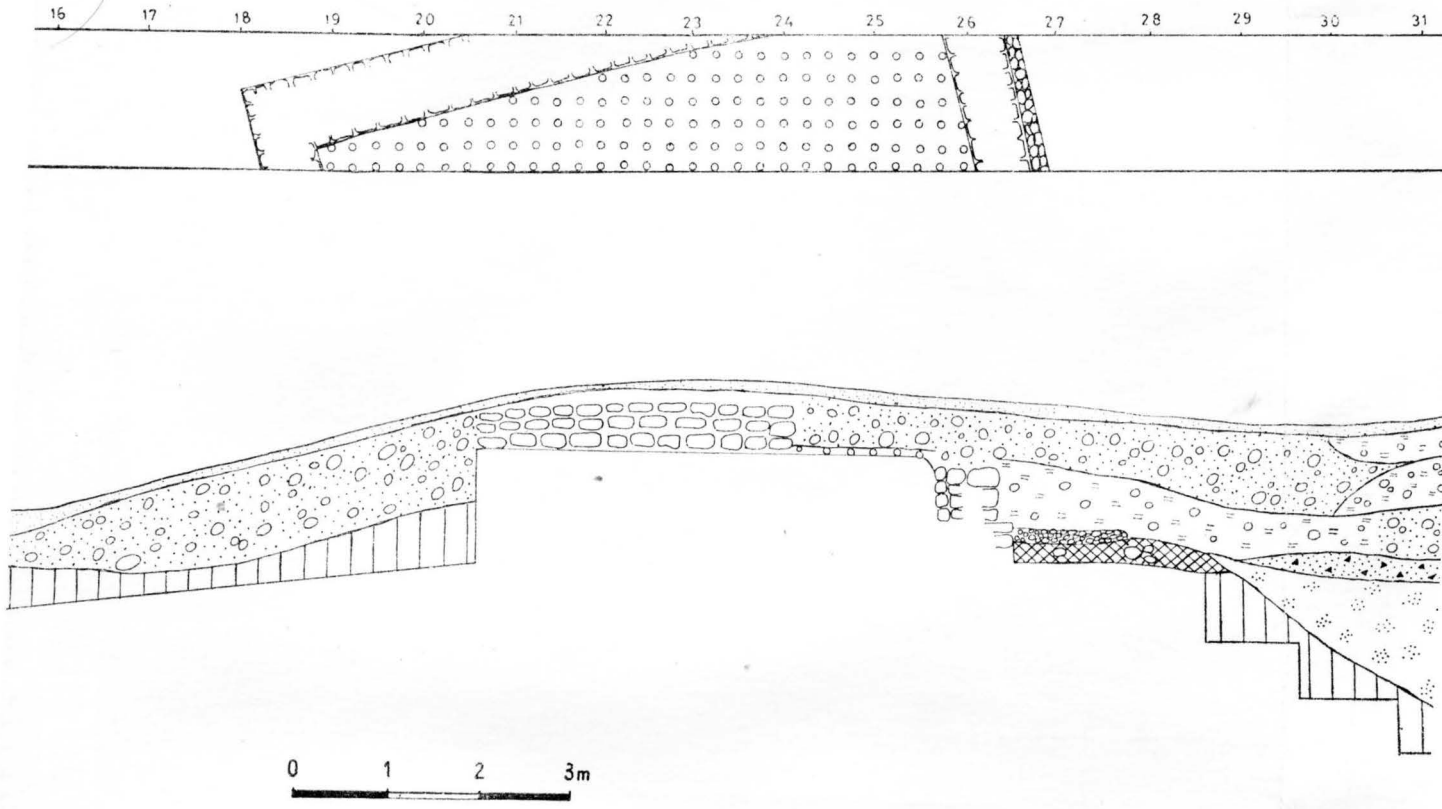

g. 6. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Secţiunea Z_4: 1 plan; 2 profilul peretelui de nord (Legenda: 1 sol vegetal; 2 pămînt negru de luncă; 3
de dărîmătură cu multă ţiglă; 9 strat de dărîmătură cu mortar şi nisip; 10 argilă nisipoasă; 11 pămînt brun nisipos=so
ars; 17 pămînt negru=1

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

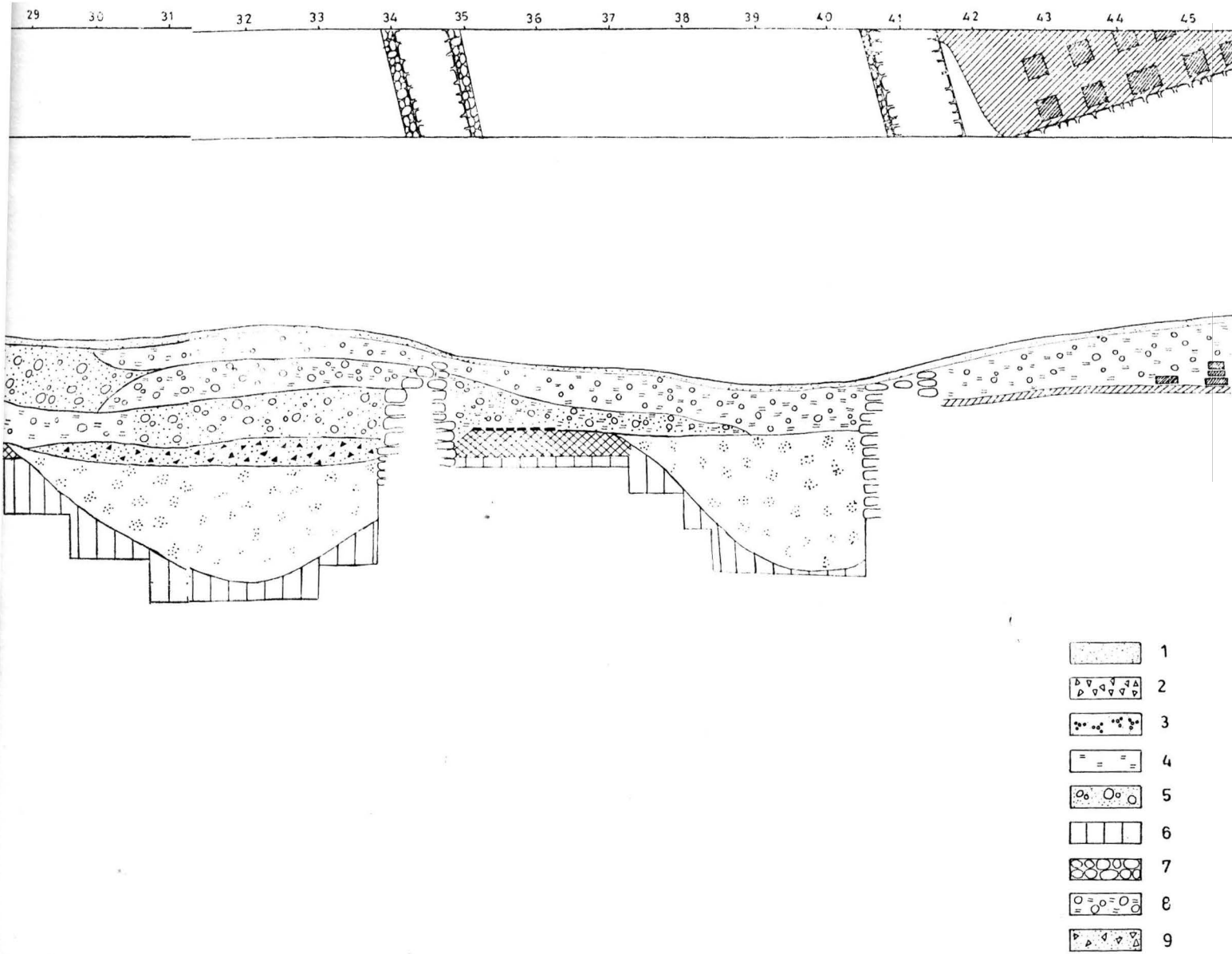

ınt negru de luncă; 3 pietriș de rîu cu cărămizi și ceramică rulată de apă; 4 cărămizi și țigle; 5. strat de dărîmătură cu pietriș și mortar; 6 pămînt ste
ınt brun nisipos=sol antic; 12 dărîmătură cu mortar, nisip, țiglă; 13 pavaj de mortar alb; 14 cenușă, arsură; 15 val de pămînt aplatizat; 16 pă
17 pămînt negru=umplutura șanțurilor; 18 *hypocaustum*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

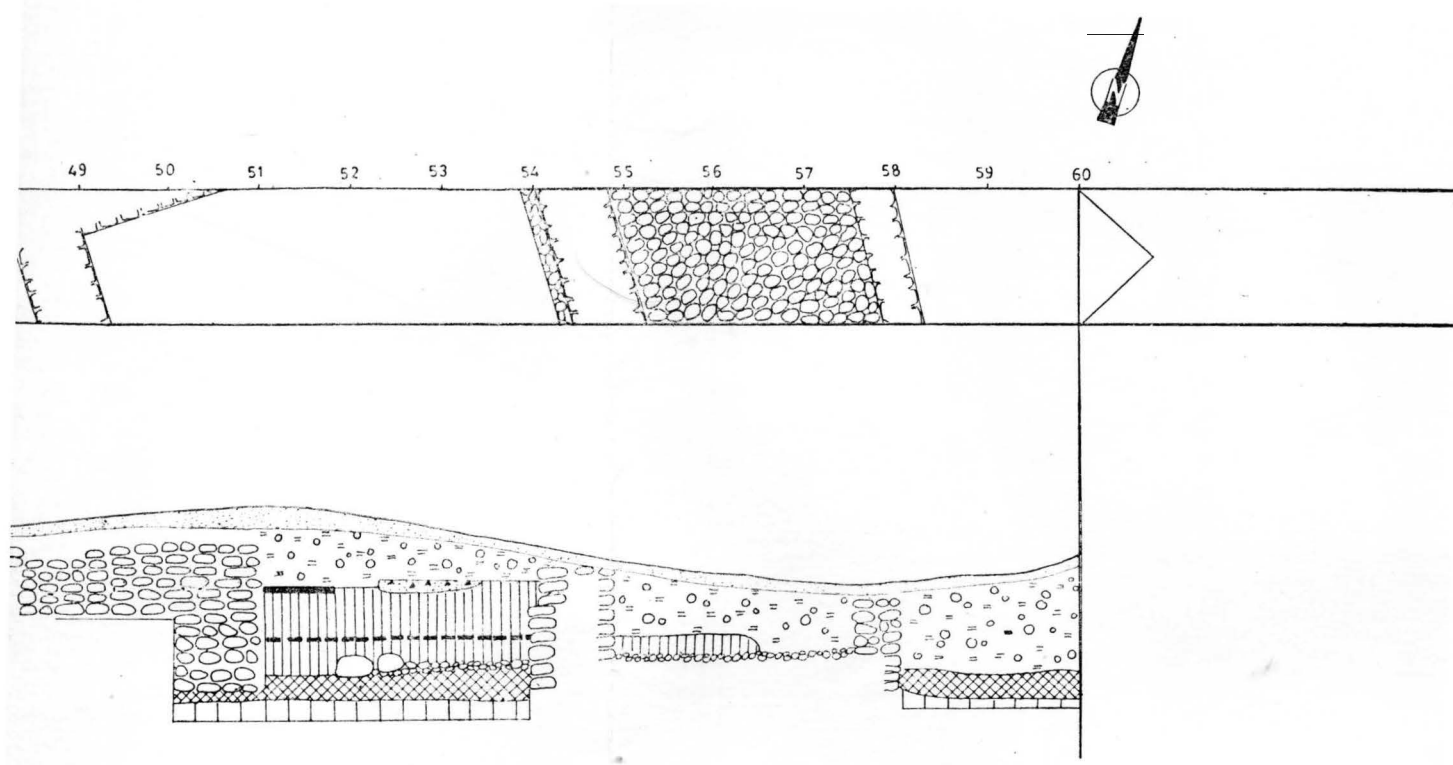

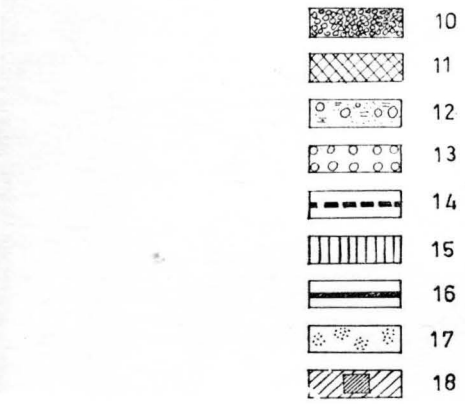

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

camera 11 — o piesă cu ştampila PR COS, una cu ştampila VAL (fig. 7/10), una cu ştampila PES cu literele imprimate, fără cartuş (fig. 7/15), una cu ştampila LEG IIII FF.

În dărîmătura dintre cele două clădiri au fost descoperite cinci ţigle cu ştampila CVC/PRAV (fig. 7/17), trei cu ştampila LEG III FF, patru cu ştampila PR COS, una cu ştampila M SER în cartuş simplu, (fig. 7/18), una cu ştampila MID cu litere imprimate, fără cartuş (fig. 7/16) şi o ştampilă în cartuş cu marginile reliefate, din care se păstrează ultimele două litere OL (cu L întors); litera anterioară poate fi un A sau un M (fig. 7/13).

În secţiunea Z_4 în clădirea intersectată au fost descoperite trei ştampile, toate în *tabula ansata:* QAB, QCS, QCC (fig. 7/5—7).

OBIECTE DE FIER

1. Disc de fier, subţiat la mijloc, descoperit în clădirea 002, camera 10. D=8,5 cm. Inv. 24380 MS[7] (fig. 8/1).

2. Mistrie cu lingura ovală şi coada subţiată spre vîrf pentru a fi înfiptă într-un mîner de lemn, descoperită la sud de clădirea 001, lîngă contrafortul 6. 27×6,9 cm. Inv. V 28814 (fig. 8/4).

3—12. Diverse cuie şi piroane descoperite între clădirile 001 şi 002 (fig. 8/2—3,5—11,13).

13. Scoabă foarte corodată, fragmentară, descoperită la sud de clădirea 001, în dărîmătură. L=14,5 cm (fig. 8/12).

14. Cheie omogen corodată, cu corpul uşor îngustat în partea inferioară. Limba în formă de T are trei dinţi. Descoperită în clădirea 001, nava 1, pe vatra ultimului nivel. L=6,5 cm. Inv. 24407 MS (fig. 9/1).

15. Cheie foarte corodată, descoperită în SA. L=4,4 cm. Inv. V 28980 (fig. 9/2).

16. Cheie cu cap perforat, delimitat de corpul îngustat spre bază printr-o uşoară gîtuitură;, limba are trei dinţi. Descoperită în clădirea 001, nava 1, la 1,35 m. L=7,5 cm. Inv. 24416 MS (fig. 9/3).

17. Cheie cu cap lăţit şi perforat, corp drept picior îngust, limbă cu trei dinţi, descoperită în nava nordică a clădirii 001. L=7 cm. Inv. 24398 MS (fig. 9/4).

18. Cheie de acelaşi tip cu precedenta, descoperită în clădirea 002, camera 10. L=6,3 cm. Inv. 23046 MS (fig. 9/5).

19. Bucşe aproape pătrată, cu colţuri rotunjite, descoperită la est de clădirea 001. 4,9×4,7 cm. Inv. 24379 MS (fig. 9/6)

20—23. Verigi de diverse dimensiuni descoperite între clădirile 001 şi 002 sau 003. Inv. V 28818, V 28873, 24381 MS, V 30580 (fig. 9/9, 13, 17).

24. Fragment de zăbală descoperit în clădirea 002, camera 1, în dărîmătură. L=11 cm. Inv. 24388 MS (fig. 9/8).

25. Fragment de *stilus*, descoperit în clădirea 001, nava 1. L=5,9 cm. Inv. V 28840 (fig. 9/10).

26. *Stilus* decorat la partea superioară cu o bandă de linii incizate, descoperit în clădirea 002, camera 10. L=10 cm. Inv. 24412 MS (fig. 9/11).

27. Cîrlig (?) confecţionat dintr-o bară aplatizată în cruce. Capătul opus cîrligului era subţiat şi ascuţit, probabil pentru a fi înfipt în lemn. Piesa a fost descoperită în clădirea 001, secţiunea T_3, nava 1. L=10,5 cm. Inv. 24408 MS (fig. 9/12).

28. Fibulă foarte corodată, fragmentară, descoperită în SA. L=6,3 cm (fig. 9/14).

29. Verigă de lanţ descoperită în SA. L=4,5 cm. Inv. 24384 MS (fig. 9/15).

30. Bandă îndoită în S cu un capăt ascuţit şi perforat (ruptură la capătul celălalt) şi cu un orificiu central. Probabil era garnitura metalică a unei lăzi. A fost descoperită la est de 001, în dărîmătură. L=8,4 cm. Inv. 24386 MS (fig. 9/16).

31. Vîrf de suliţă cu capul scurt, în patru muchii, şi cu un tub lung, conic, descoperit în secţiunea T_3, nava 4, pe vatră. L=9,3 cm. Inv. 24576 MS (fig. 9/19).

32. Piesă în formă de pendul, cu o buclă la capătul opus, descoperită cu prilejul lucrărilor de restaurare la templul închinat probabil, mai multor divinităţi. L=10 cm. Inv. V 28876 (fig. 9/20).

33. Fragment de tub sau manşon, descoperit în clădirea 001, la —0,30 m. Inv. V 28839 (fig. 9/18).

34. Fragment dintr-un mecanism de închidere, descoperit în clădirea 001. 2,7×1,9 cm. Inv. 28841 (fig. 9/7).

35. Cuţit cu lamă dreaptă şi muchia teşită spre vîrf, descoperit în dărîmătura camerei 1 din clădirea 003. L=13,4 cm. Inv. V 28842 (fig. 9/21).

36. Fragment de cuţit descoperit în clădirea 002, camera 10. L=11,5 cm. Inv. 24387 MS (fig. 9/22).

OBIECTE DE BRONZ

1. Talger de balanţă de formă circular-concavă, cu trei găuri de agăţare, descoperit la est de 001, lîngă un contrafort. D=7 cm. Inv. V 28963 (fig. 10/1).

2. Aplică de centură confecţionată dintr-o placă dreptunghiulară cu extremităţile în formă de semilună, decorată cu puncte şi semicercuri. Spaţiul liber a fost umplut cu o pastă vitroasă, roşie, din care se mai păstrează pe alocuri urme. În spate are două nituri cu care era fixată cureaua de piele. Aplica a fost descoperită la est de 001, între două contraforturi, pe nivelul inferior. 3,1×1,2 cm. Inv. V 28974 (fig. 10/3).

[7] Numerele de inventar însoţite de sigla MS sînt ale Muzeului arheologic din Sarmizegetusa; celelalte aparţin Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

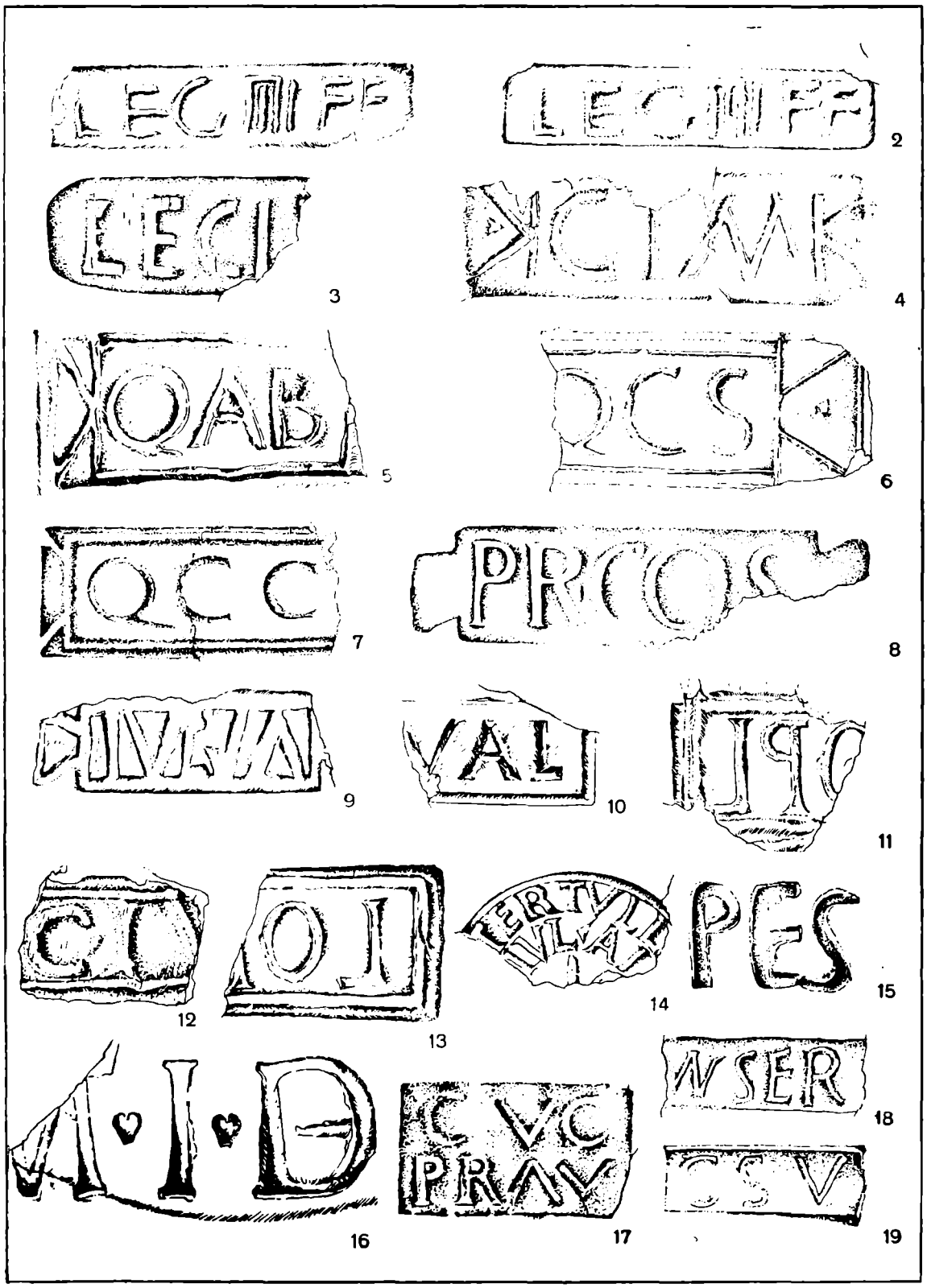

Fig. 7. Upia Traiana Sarmizegetusa. Ştampile de pe cărămizi şi ţigle: 1—4, 8—9, 11, 19 clădirea 001; 5—7 secţiunea Z.: 10.12. 14 — 15 clădirea 002; 13, 16—18 stratul de dărîmături dintre clădirile 001 şi 003.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

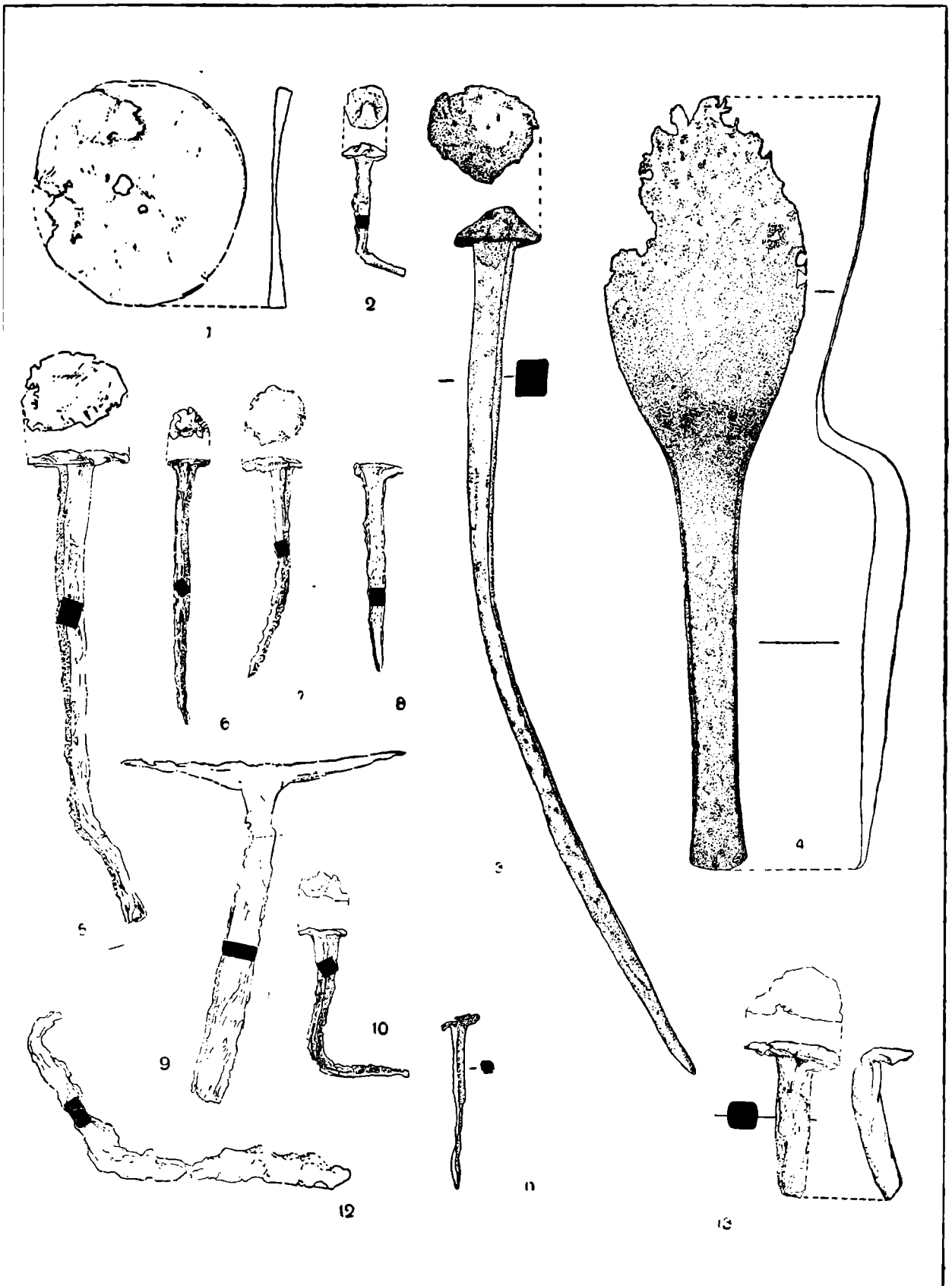

Fig. 8. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de fier: 1 disc; 2—3, 5—11, 13 cuie și piroane; 4 mistrie; 12 scoabă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

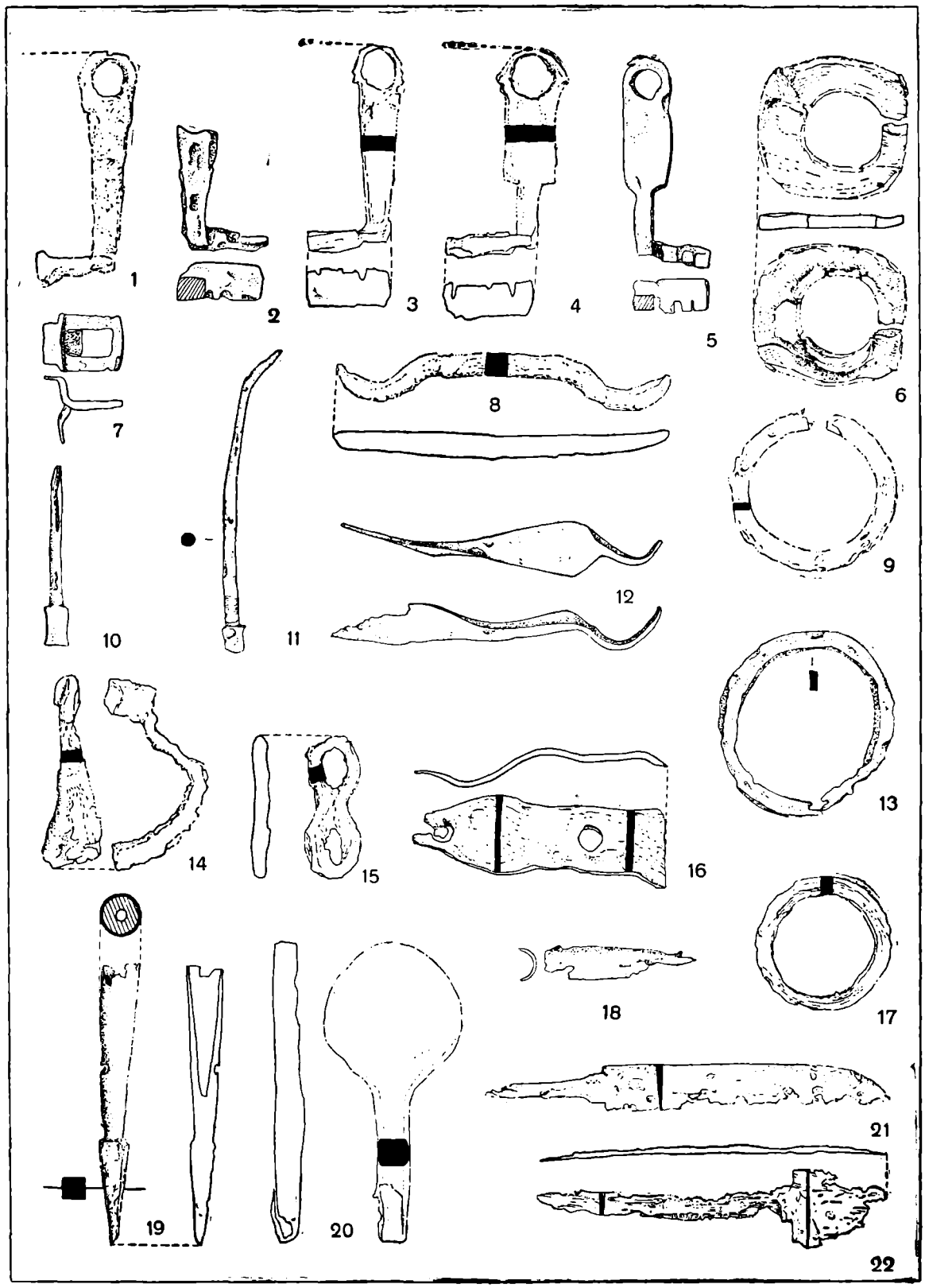

Fig. 9. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de fier: 1—5 chei; 6 bucşă; 7 fragment dintr-un mecanism de închidere; 8 fragment de zăbală; 9, 13, 17 verigi; 10 fragment de *stilus*; 11 *stilus*; 12 cîrlig (?); 14 fibulă; 15 verigă de lanţ; 16 bandă în formă de S; 18 fragment de tub cu manşon; 19 vîrf de suliţă; 20 piesă în formă de pendul; 21 cuţit cu lama dreaptă; 22 fragment de cuţit.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

3. Fibulă perfect conservată, descoperită în dărîmătura din SA. L=3,2 cm. Inv. V 28964 (fig. 10/4).

4. Scoabă de mici dimensiuni cu extremităţile braţelor îndoite, descoperită în dărîmături, la est de 001. 3,3×1,5 cm. Inv. V 28988 (fig. 10/5)

5. Tortiţă de sîrmă a unui vas de sticlă, descoperită în secţiunea Z_4, pe fundul primului şanţ. D=4,7 cm. Inv. V 28965 (fig. 10/6).

6. Buton cu marginea plată şi zimţată, iar partea centrală bombată şi perforată, descoperit în SA. 3,7×0,9 cm. Inv. V 28967 (fig. 10/8).

7. Ţintă plată, descoperită în secţiunea T_2, nivelul inferior. D=1,6 cm. Inv. V 28976 (fig. 10/17).

8. Cui cu cap semisferic descoperit în SA. L=3,4 cm. Inv. V 28984 (fig. 10/9).

9. Cui cu cap sferic, descoperit în clădirea 001, nava 1. L=3,8 cm. Inv. V 28966 (fig. 10/10).

10. Tija unui ac ascuţit la vîrf, descoperit în SA. L=6,1 cm. Inv. V 28989 (fig. 10/11).

11. Extremitatea metalică, conică, terminată cu un cîrlig mic, a unui instrument cu mîner de lemn, descoperită în spaţiul 003.1. L=5,1 cm. Inv. V 28973 (fig. 10/12).

12. Element decorativ de costum militar constînd dintr-un tub şi o bandă ajurată din care se păstrează foarte puţin, descoperit în SA, nivelul inferior. L=2,9 cm. Inv. V 28991. (fig. 10/13).

13—15. Verigi descoperite în SA, nivelul inferior. Inv. V 28986, V 28983, V 28962 (fig. 10/14—16).

16. Plăcuţă de *lorica squamata*, descoperită în SA, nivelul inferior. 2,3×1,2 cm. Inv. V 28987 (fig. 10/18).

17. Fragment dintr-un obiect a cărui destinaţie nu poate fi precizată, descoperit în SA, în dărîmătură. 3,6×3 cm. Inv. V 28990 (fig. 10/7).

18. Placă de centură din metal alb cu patru nituri, decor central ajurat şi un buton central de fier (?), descoperită în clădirea 002, camera 10, nivelul inferior. 4,9×3,8 cm. Inv. V 28977 (fig. 10/2).

OBIECTE DE OS

1. Ac de păr rupt în partea superioară, descoperit în secţiunea T_1, la −0,30 m. L=8,8 cm. Inv. V 28978 a (fig. 11/1).

2. Ac de păr rupt în partea superioară, descoperit în SA. L=8,7 cm. Inv. V 28940 (fig. 11/2).

3. Ac de păr cu capul conic, rupt în partea inferioară, descoperit în SA. L=6,7 cm. Inv. V 28937 (fig. 11/3).

4. Ac de păr cu capul rotunjit, descoperit în SA. L=6,6 cm. Inv. P 28939 (fig. 11/4).

5. Ac de păr cu capul rotunjit şi corpul subţiat spre vîrf, descoperit în secţiunea Z_4. L=7,5 cm. Inv. V 28944 (fig. 11/5).

6. Ac de cusut cu urechea ruptă, descoperit în clădirea 002, camera 1. L=9,2 cm. Inv. V 28935 (fig. 11/6).

7. Ac de cusut descoperit în acelaşi context cu precedentul. L=9 cm. Inv. V 28936 (fig. 11/7).

8. Ac de cusut cu vîrful rupt, descoperit în clădirea 002, camera 10. L=6,9 cm. Inv. V 28943 (fig. 11/8).

9. Vîrful unui ac, probabil de cusut, descoperit în dărîmătura din SA. L=7,4 cm. Inv. V 28938 (fig. 11/9).

10. Jeton descoperit în clădirea 002, camera 10. D=1,9 cm. Inv. V 28941 (fig. 11/10).

11. Jeton descoperit în acelaşi context cu precedentul. D=2,4 cm. Inv. V 28942 (fig. 11/11).

OPAIŢE

1. Fragment de opaiţ cu bordura largă, decorată cu o protuberanţă, toarta înaltă, perforată, decorată cu două linii incizate. Pastă gălbuie, angobă cărămizie. Descoperit în clădirea 001, secţiunea T_1, −0,50 m. 4,9×4×2,6 cm.

2. Opaiţ uşor deteriorat, de tipul X, cu trei protuberanţe pe bordură. Pastă gălbui-cărămizie, angobă cărămizie. Descoperit în clădirea 001, secţiunea T_2, la −0,60 m. 7,7×5,1×2,5 cm.

3. Fragment de opaiţ de tipul X. Se păstrează o parte din cioc şi bordura cu o protuberanţă. Pastă cărămizie, urme de angobă cărămizie. Descoperit în clădirea 001, pe zidul sudic. L=4 cm.

4. Fragment de opaiţ de tipul I. Discul alveolat este decorat cu o *cista* deasupra căreia apare un *caduceus* şi o ramură. Fundul era mărginit de un cerc incizat. Pastă cărămizie, angobă gălbui-cărămizie. Descoperit în clădirea 002, camera 2, în umplutura dintre primul şi al doilea nivel. 3,5×5,4×2,8 cm.

5. Opaiţ de tipul X cu o parte din disc şi cioc deteriorate. Pe bordură se păstrează două protuberanţe. Fundul este marcat de două cercuri concentrice avînd în centru ştampila OCTAVI. Pastă cărămizie, angobă cărămizie, urme de ardere secundară. Descoperit în clădirea 002, camera 9, la −0,71 cm. 10,3×6,6 cm (fig. 12/1).

6. Fragment de opaiţ de tipul X. Pastă cărămizie, urme de angobă cărămizie. Descoperit în clădirea 002, camera 9. 10,3×3,6 cm.

7. Fragment din capacul unui opaiţ de tipul I. Discul alveolat este decorat cu un vultur în poziţie pasivă, aşezat pe o ramură. Pastă gălbuie, angobă cărămizie. Descoperit în clădirea 002, camera 11. 5×5,2 cm.

8. Fragment de opaiţ al cărui tip nu poate fi determinat. Se păstrează o parte din bazin şi bordura cu o toartă lamelară neperforată. Discul era alveolat şi decorat cu un motiv vegetal (?). Descoperit în clădirea 002, camera 12. 2×3,6 cm.

9. Opaiţ de tipul X cu discul spart şi două protuberanţe pe bordură. Fundul marcat pe două cercuri concentrice incizate avînd în centru ştampila OCTAVI. Pastă gălbuie cu mică, angobă cărămizie. Descoperit în clădirea 002, „terasa" de la vest de camera 10, la −1,48 m. 8×5,1×2,6 cm.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

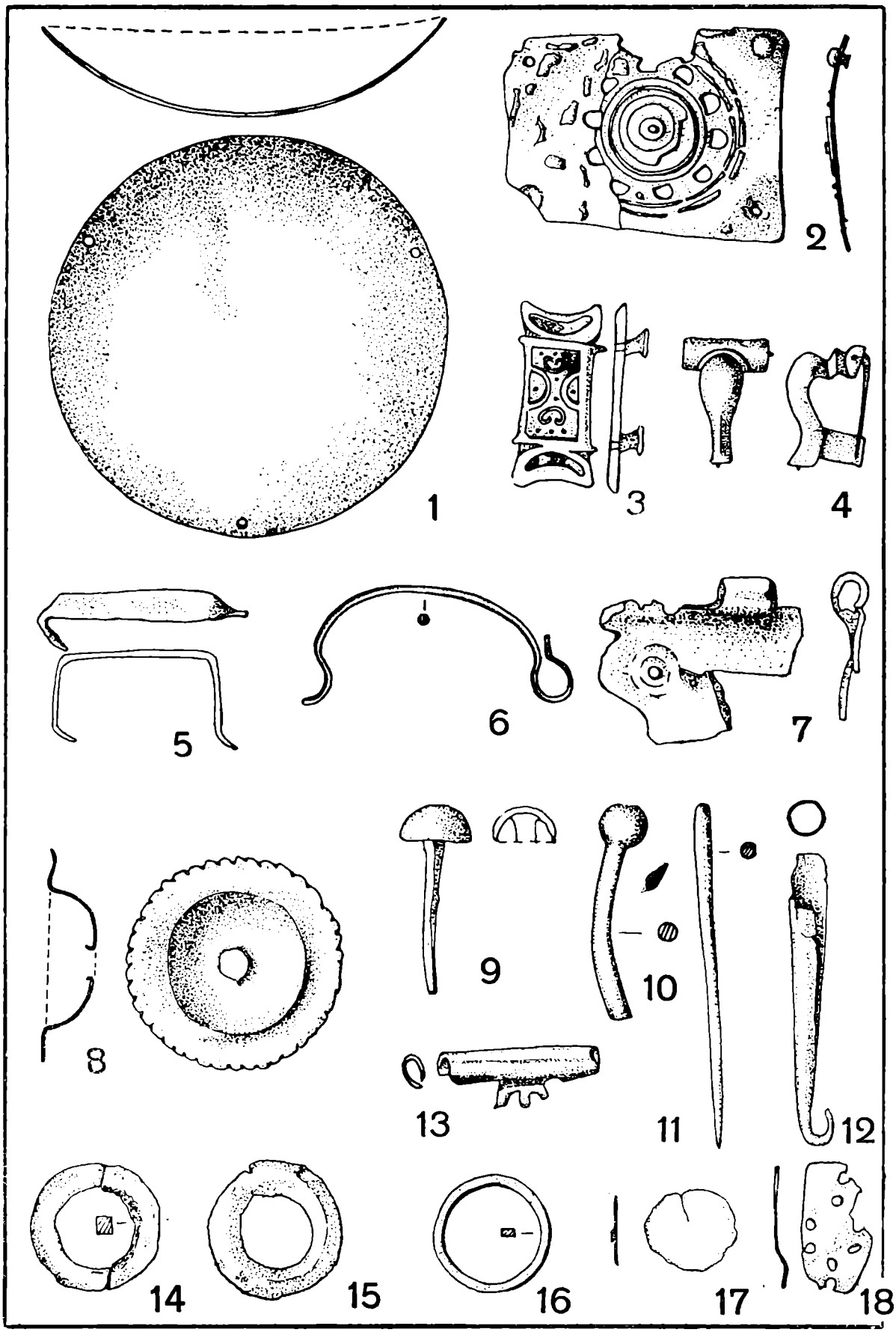

Fig. 10. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de bronz: 1 talger de balanţă; 2 placă de centură; 3 aplică de centură; 4 fibulă; 5 scoabă; 6 tortiţă; 7 fragment de obiect neidentificabil; 8 buton; 9—10 cuie; 11 tijă de ac; 12 fragment de unealtă cu cîrlig; 13 podoabă de costum militar; 14—16 verigi; 17 ţintă plată; 18 plăcuţă de *lorica squamata*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

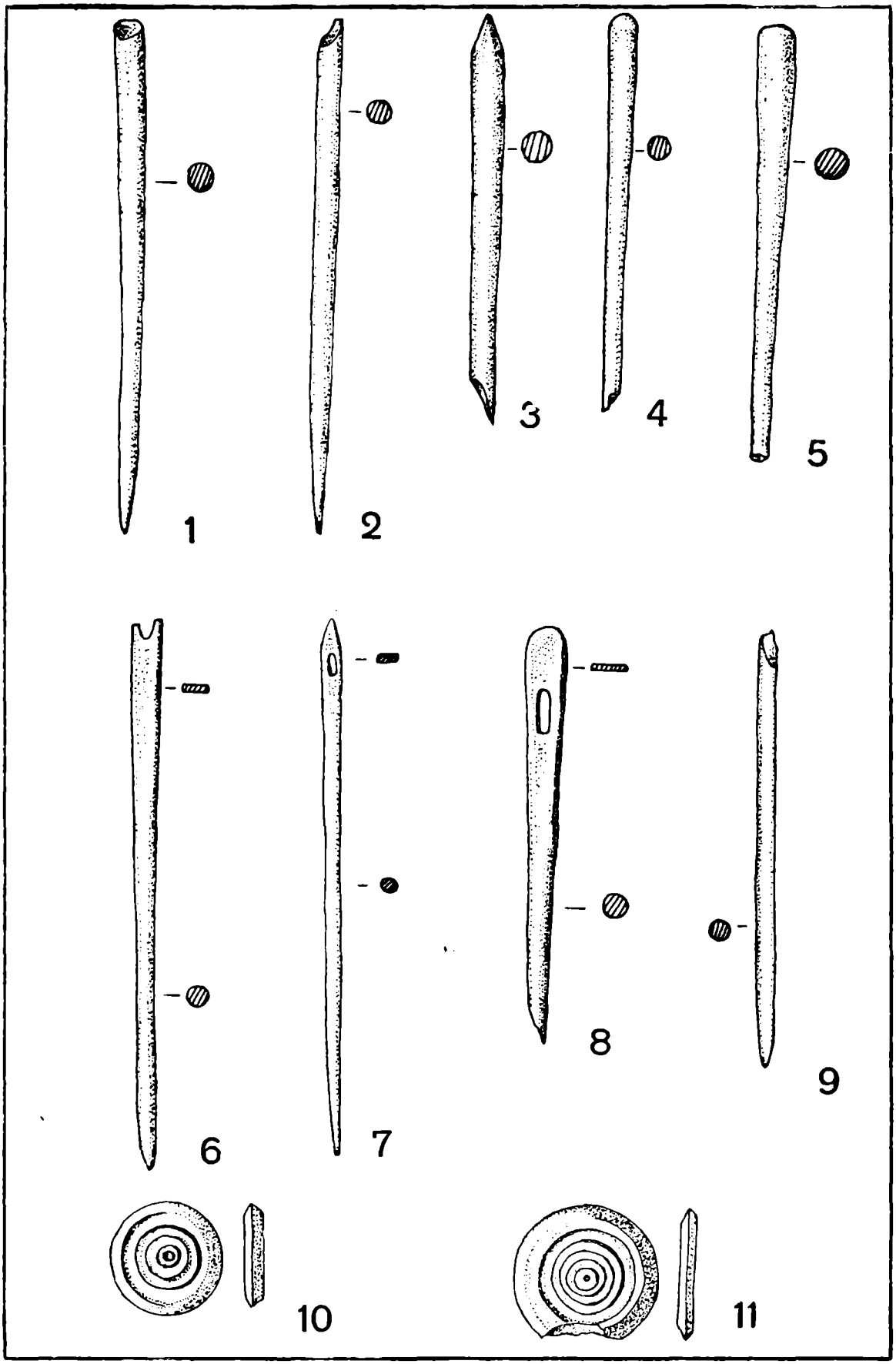

Fig. 11. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de os: 1—5 ace de păr; 6—8 ace de cusut; 9 vîrf de ac; 10—11 jetoane.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

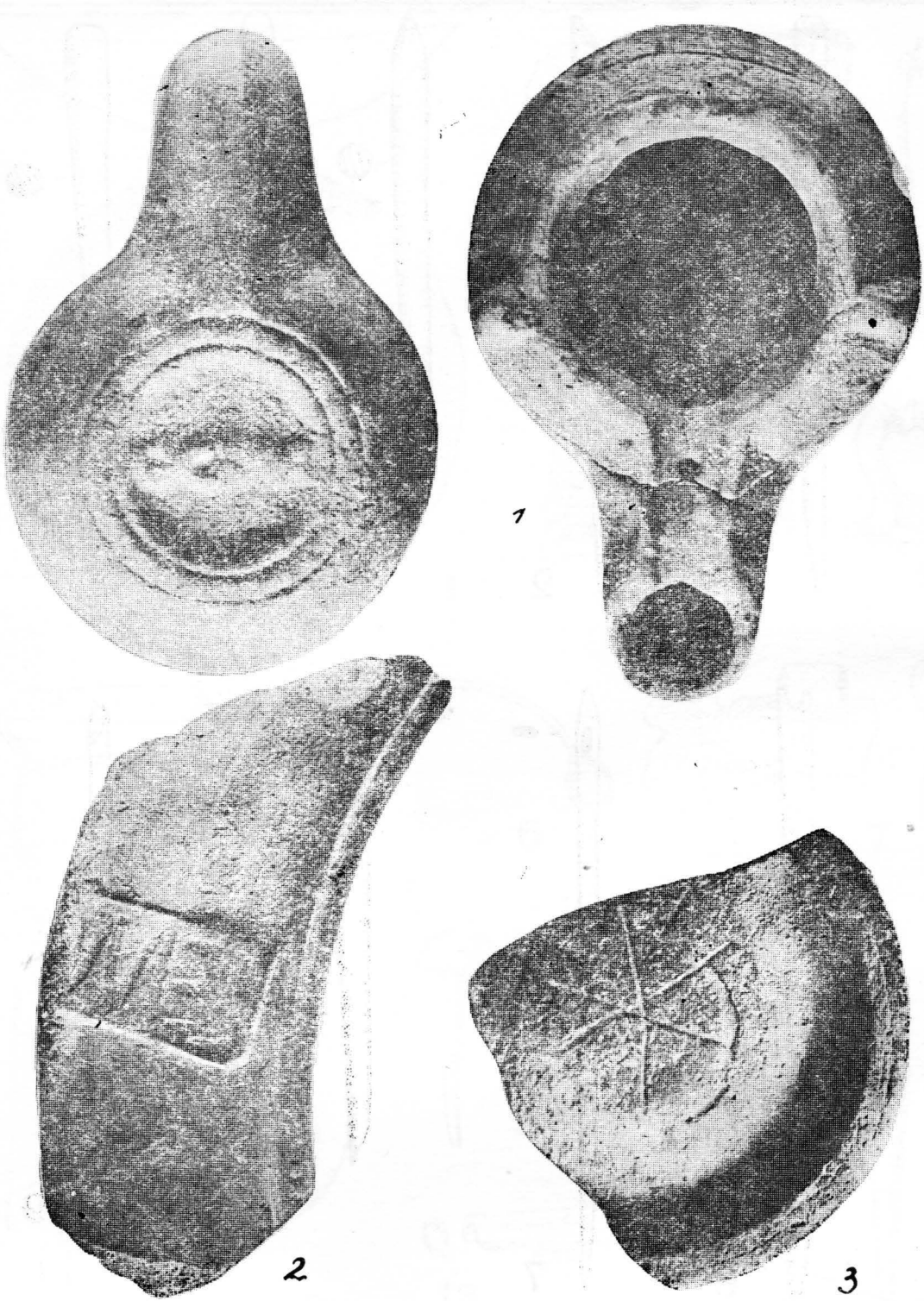

Fig. 12. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 opaiţ cu ştampila OCTAVI; 2 buză de *mortarium* ştampilată; 3 fragment de vas cu chrismon.

10. Opaiţ întregibil de tipul X cu bordura decorată cu protuberanţe simple. Fundul era mărginit de două cercuri incizate avînd în centru ştampila OCTAVI. Pastă gălbui-cărămizie, angobă orange. Descoperit în SA.

11. Fragment de opaiţ al cărui tip nu poate fi determinat, cu ştampilă ilizibilă. Pastă gălbuie, urme de ardere secundară. Descoperit în SA $3,7 \times 4,6 \times 2,5$ cm.

12. Fragment de opaiţ al cărui tip nu poate fi determinat. Se păstrează o parte din fundul decorat cu rozete şi toarta verticală, perforată. Pastă gălbuie, angobă brun-tutunie. Descoperit în SA. $5,1 \times 1,8$ cm.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

13. Fragment de opaiţ al cărui tip nu poate fi determinat. Se păstrează o parte din capacul cu disc perforat, bordura netedă, toarta inelară. Pastă fină, cărămizie, angobă gălbuie. Descoperit în SA. 6,1 × 2 cm.

14. Fragment de opaiţ de tipul X. Se păstrează o parte din cioc şi din bazin cu bordura decorată cu o protuberanţă. Descoperit în SA. 4,6 × 2 cm.

15. Fragment de opaiţ al cărui tip nu poate fi determinat. Se păstrează o parte din fund şi din peretele bazinului. Fundul era delimitat de două cercuri concentrice. Din ştampilă se păstrează IA [nuari]. Descoperit în SA. 4,2 × 0,6 cm.

CERAMICA

Materialul ceramic cunoaşte o mare varietate de forme. Deşi fragmentar, acest material ne-a servit la reconstituirea grafică a unor tipuri şi variante de recipiente şi a altor obiecte de lut ars, folosite sau depozitate în clădirile 001 şi 002, prezentate în cele ce urmează. În ceea ce priveşte recipientele, acestea sînt asemănătoare, în general, cu cele descoperite în celelalte obiective săpate la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, atît din punctul de vedere al formelor, cît şi al facturii (pastă semifină în general, dar şi fină sau grosieră, cu nisip, mică sau pietricele, roşie sau cenuşie, cu nuanţele care derivă din aceste culori). Am putut constata încă o dată unitatea acestui material, Sarmizegetusa romană constituind o aşazisă micro-zonă în ceea ce priveşte fabricarea şi desfacerea ceramicii de uz comun.

Materialul cercetat în care n-am inclus opaiţele, publicate separat, a fost împărţit după cum urmează:

A. **Recipiente** 1. forme joase:
a. farfurii
b. străchini
c. *mortaria*
2. forme înalte:
a. amfore
b. ulcioare şi căni
c. oale
d. vase fine cu pereţi subţiri
3. categorii aparte:
a. ceramică glazurată
b. ceramică ştampilată
c. *terra sigillata*
d. vase cu figurine antropomorfe

B. **Alte obiecte ceramice**

Menţionăm că materialul este prezentat în cele ce urmează într-o formă oarecum provizorie, făcîndu-se o clasificare preliminară pentru ca el să poată fi studiat într-o oarecare ordine. Urmează ca la terminarea dezvelirii acestui obiectiv *(insula* din care fac parte şi cele două clădiri numite convenţional 001 şi 002) să fie întocmită o tipologie corespunzătoare, pe baza întregului material ceramic descoperit. Deocamdată, recipientele şi celelalte obiecte de lut ars rezultate din campania 1980 vor fi prezentate aproximativ în ordinea în care apar ele în planşe, separat pentru fiecare din cele două clădiri. Menţionăm însă că pentru simplificarea şi pentru economisirea spaţiului tipografic, planşele cuprind atît materialul dintr-o clădire cît şi din cealaltă, existînd cazuri în care acelaşi tip de recipient apare în ambele clădiri; într-o asemenea situaţie, tipul respectiv figurează în text la ambele clădiri, în timp ce în planşe apare o singură dată.

A. RECIPIENTE

CLĂDIREA 001

1. FORME JOASE

Fig. 13/3. Strachină cu buza evazată oblic în sus şi corpul uşor bombat. Fragment. Pastă cenuşie, semifină. Dg (= diametrul gurii): 13 cm. Secţiunea T_2. Inv. 15192 MS.

Fig. 13/9. Strachină cu buza îngroşată şi canelată. Corpul tronconic cu baza mică în jos, fund drept. Fragment. Pastă cenuşie, semifină. Unele recipiente din această variantă de străchini sînt confecţionate din pastă roşcată, semifină. Dg = 22 cm. Nava 6. Inv. 16358 MS.

Fig. 13/10. Castron cu buza răsfrîntă şi canelată. Corpul uşor bombat. Fragment. Pastă cenuşie, semifină. D = 30 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15320 + 15422 MS.

Fig. 14/3. Strachină cu buza înclinată spre interior şi cantul rotunjit. Corpul uşor bombat. Fragment. Pastă cenuşie, semifină. Dg = 16 cm. Secţiunea T_2. Inv. 15173 MS.

Fig. 14/6. Strachină cu buza întoarsă spre interior. Partea superioară rotunjită şi îngustată. Corp bombat. Fund drept. Fragment. Pastă roşcată semifină, cu slip lustruit, de aceeaşi culoare. Urme de ardere secundară. Dg = 28 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15319 + 15352 + 15378 + 15385 MS.

Fig. 14/8. Strachină cu buza întoarsă spre interior şi cantul rotunjit. Corp semisferic. Fund drept. Fragment. Pastă roşcat-gălbuie, semifină. Dg = 22 cm. Nava 1. Inv. 15113 MS.

Fig. 14/10. Strachină cu buza întoarsă spre interior şi cantul rotunjit. Corpul arcuit spre exterior. Fund drept. Fragment. Pastă cenuşie, semifină. Dg = 38 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15424 MS.

Fig. 15/1. Mortarium cu buza evazată şi corpul bombat. Fragment. Pastă cenuşie, semifină cu nisip şi pietricele. Dg: 42 cm. SA. Inv. 16701 MS.

2. FORME ÎNALTE

a. **Amfora**

Fig. 16/2. Amforă cu buza îngroşată şi uşor întoarsă spre interior; cantul unghiular. Fragment. Pastă semifină roşcată, gălbuie la exterior. Dg = 15 cm. Nava 6. Inv. 16356 MS.

Fig. 16/7. Amforă cu buza îngroşată şi întoarsă spre interior. Partea superioară a buzei teşită.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

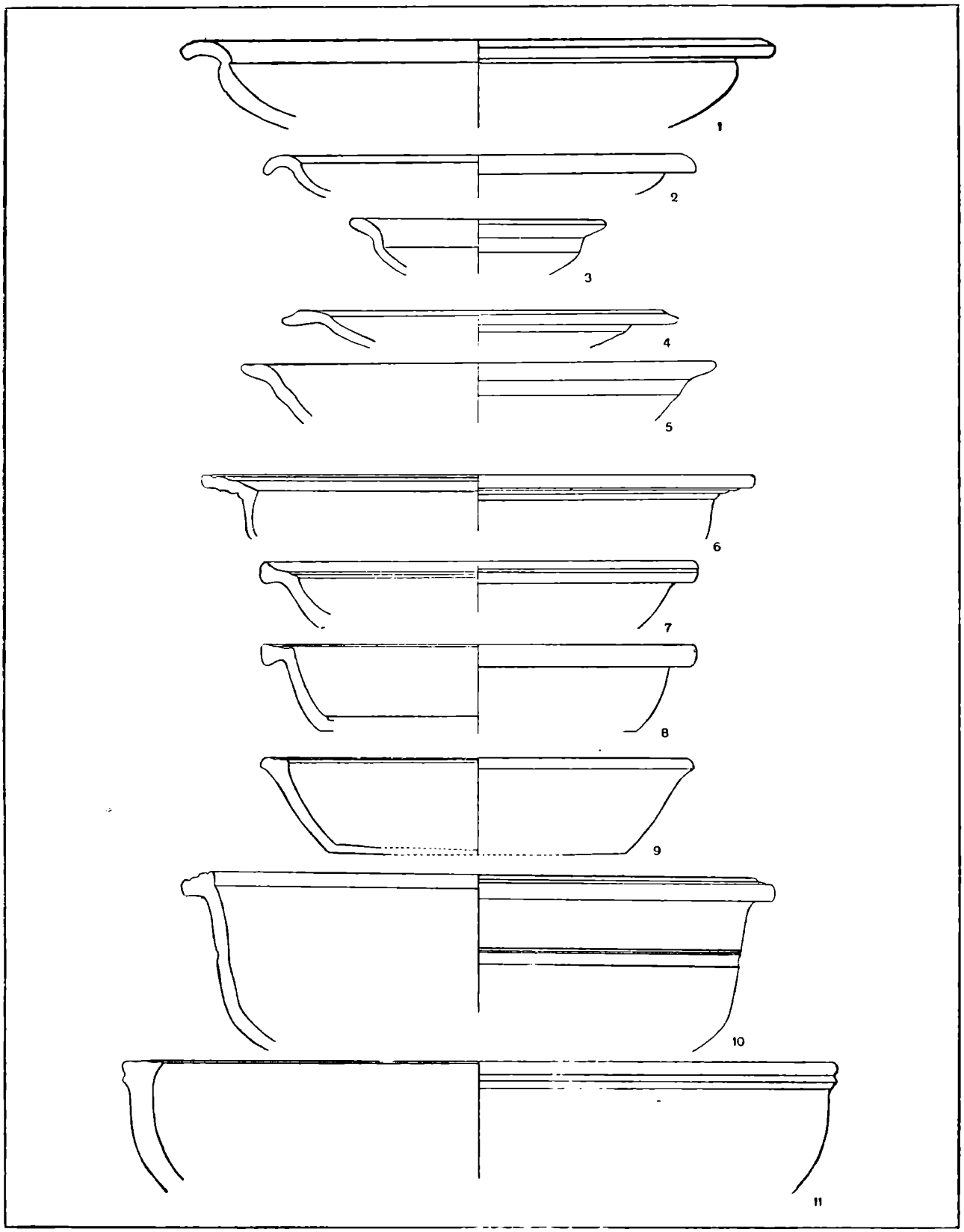

Fig. 13. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—3, 5—9 străchini; 4 farfurie; 10 castron; 11 strachină.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

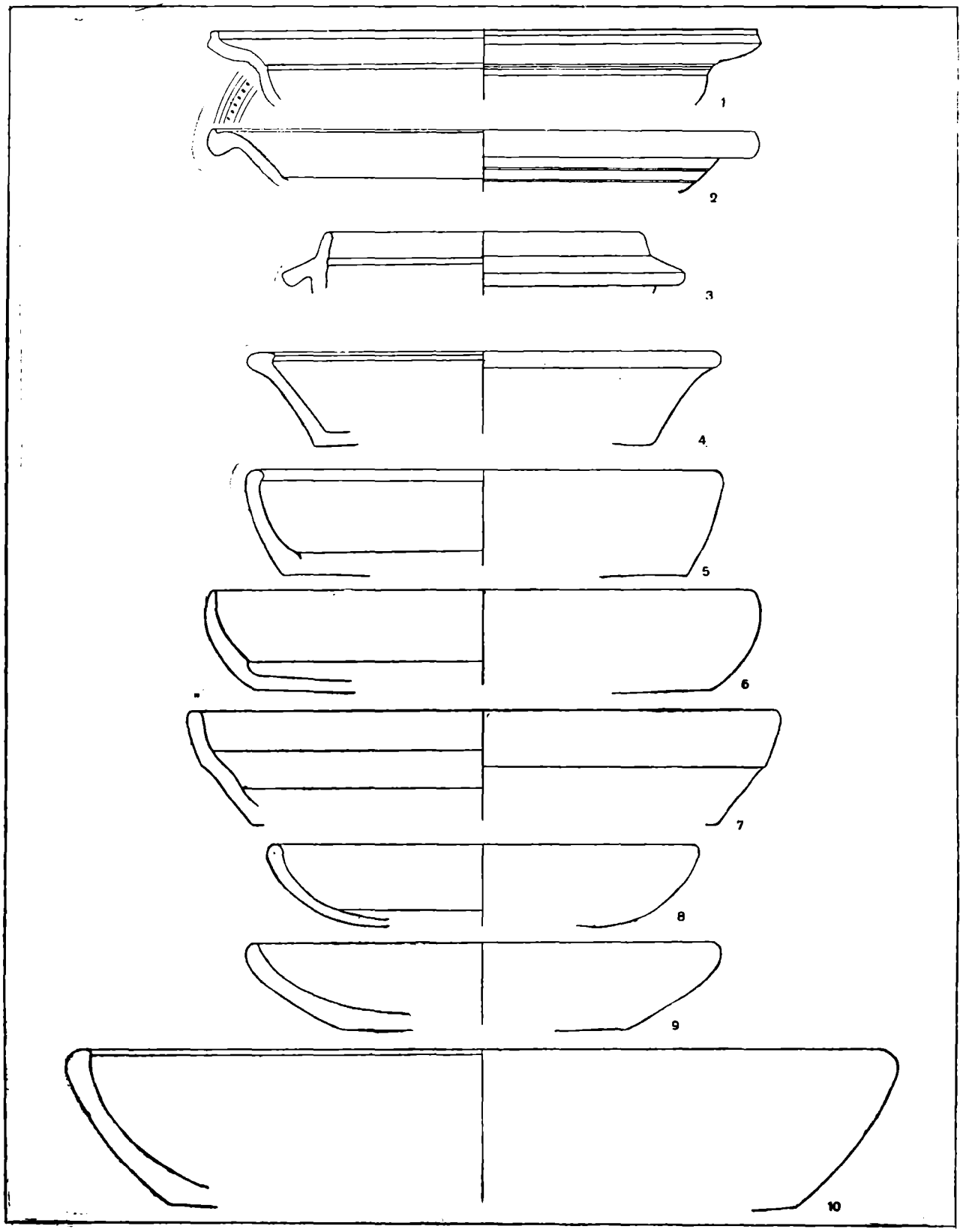

Fig. 14. Ulpia Traiana Sarmizegetusa 1, 3—10 străchini; 2 farfurie.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

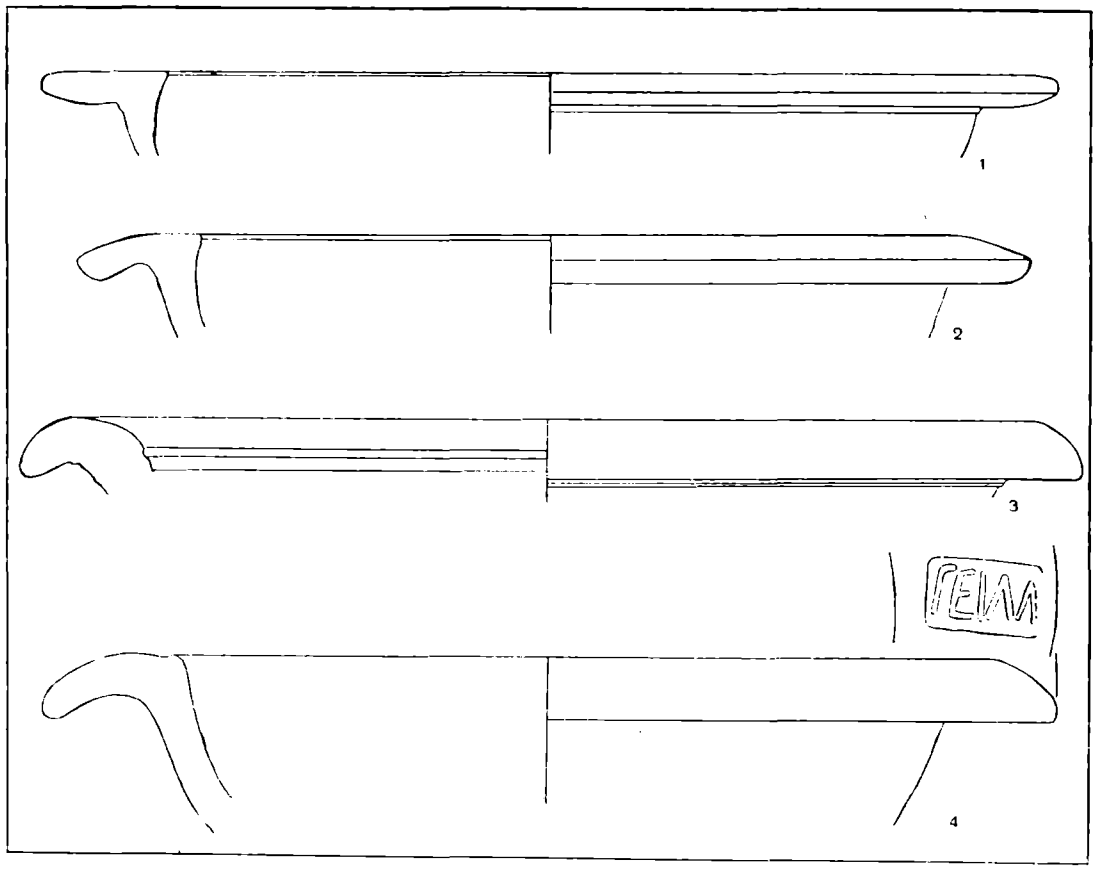

Fig. 15. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—4 *mortaria*.

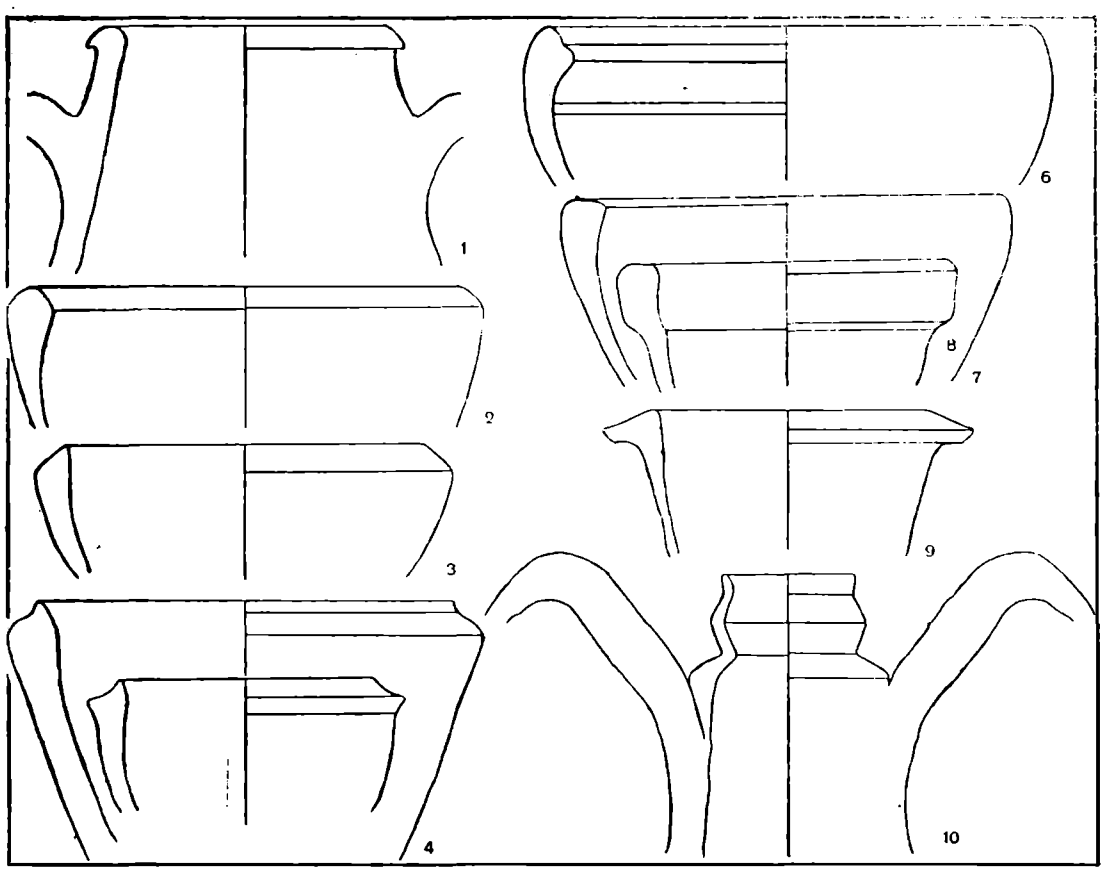

Fig. 16. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—10 amfore.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fragment. Pastă gălbuie semifină. Dg=17 cm. Nava 1; 2,83 m adîncime, în arsură. Inv. 15103+15104 MS.

Fig. 16/8. Amforă cu buza îngroşată şi cantul rotunjit. Fragment. Pastă gălbuie, semifină. Dg=13 cm. SA. Inv. 16767 MS.

Fig. 16/10. Amforă cu buza subţire, profil în formă de S, cantul unghiular; două torţi. Fragment. Pastă roşcată, semifină. Dg=5 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15864 MS.

b. **Ulcioare şi căni**

Fig. 17/4. Ulcior cu buza uşor îngroşată, profilată. Partea ei superioară, unghiulară. Gît arcuit. Fragment. Pastă cenuşie, semifină. Dg=11 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15400 MS.

Fig. 17/5. Ulcior cu buza îngroşată şi uşor rotunjită. Fragment. Pastă cenuşie, semifină. Dg=11 cm. SA. Inv. 16679 MS.

Fig. 17/6. Ulcior cu buza profilată — un brîu simplu în exteriorul ei; partea superioară îngustată şi rotunjită. Fragment. Pastă roşcată, semifină. Dg=7 cm. SA. Inv. 16752 MS.

Fig. 17/8. Cană cu două torţi, buza îngroşată şi cantul rotunjit. Fragment. Pastă roşcată semifină, urme de vopsea roşie. Dg=6—7 cm. SA. Inv. 16791 MS.

Fig. 17/11. Ulcior cu una sau două torţi simple, buza răsfrîntă, partea superioară a buzei îngustată şi unghiulară. Gît arcuit. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=4,5 cm. Nava 6. Inv. 16367 MS.

Fig. 17/13. Ulcior cu buza îngroşată şi cantul teşit; un brîu simplu sub buză. Fragment. Pastă roşcată semifină. Dg=7 cm. SA. Inv. 16773 MS.

Fig. 17/15. Ulcior cu buza treflată şi cu o toartă. Fragment. Pastă cenuşie semifină (unele exemplare sînt confecţionate din pastă roşcată semifină). Dg (peste deversor)=9,5 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15760 MS.

c. **Oale**

Fig. 18/1. Oală cu buza răsfrîntă şi îngroşată; o şănţuire în partea inferioară, sub buză. Două torţi. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=14 cm. Secţiunea T_2. Inv. 15300 MS.

Fig. 18/2. Oală cu profil în formă de S; buza uşor îngroşată, cantul unghiular. Una sau două torţi. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Unele exemplare din această variantă sînt confecţionate din pastă roşcată semifină. Dg=14 cm (variază de la o variantă la alta între 13 şi 16 cm). SA. Inv. 16441 MS.

Fig. 18/3. Oală cu corp bombat şi gît cilindric sau tronconic; două sau trei torţi. Buza îngroşată şi canelată. Fragment. Pastă roşcată semifină pînă la fină; vopsea roşie. Foarte puţine exemplare sînt confecţionate din pastă cenuşie. Urme de ardere secundară. Dg=14 cm. Nava 1, 2,82 m adîncime, în arsură. Inv. 15108 MS.

Fig. 18/4. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus şi uşor îngroşată. Corpul bombat; două caneluri late pe umărul vasului. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=16 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15323+15327+15408+15417 a—b MS.

Fig. 18/6. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus şi uşor îngroşată. Corp bombat. Două caneluri late pe umărul vasului. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=16 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15402+15414+15415+15326 MS.

Fig. 18/7. Vas cu pereţi subţiri, buza profilată cu cantul rotunjit. Corp arcuit. Fragment. Pastă roşcată fină cu urme puternice de ardere secundară. Dg=10 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15394 MS.

Fig. 19/1. Oală cu buza evazată; cantul rotunjit; şănţuire interioară pentru capac. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=28 cm. SA. Inv. 16669 MS.

Fig. 19/3. Oală cu buza îngroşată şi răsfrîntă; şănţuire interioară pentru capac. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=26 cm. Secţiunea T_2. Inv. 15231 MS.

Fig. 19/4. Oală cu buza evazată şi îngroşată; cantul rotunjit. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=24 cm. Secţiunea T_2. Inv. 15216 MS.

Fig. 19/5. Oală cu două torţi; buza răsfrîntă şi îngroşată, cu cantul rotunjit; şanţ interior pentru capac. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=18 cm. SA. Inv. 16658 MS.

Fig. 19/6. Oală cu una sau două torţi, profilul în formă de S, buza uşor îngroşată şi cantul rotunjit. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg variază între 12 şi 16 cm. SA. Inv. 16690 MS.

Fig. 19/7. Oală cu profilul în formă de S, buza îngroşată. O toartă. Fragment. Pastă roşcată semifină. Dg=26 cm. Inv. 15014+15017 MS.

Fig. 19/12. Oală cu buza îngroşată şi cantul unghiular. O gîtuire scurtă, tronconică, sub buză. Fragment. Pastă cenuşie semifină (cîteva exemplare din pastă roşie grosieră). Dg=24 cm. SA. Inv. 16640 MS.

Fig. 19/14. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus şi îngroşată; şănţuire interioară pentru capac; o nervură orizontală sub buză. Fragment. Pastă cenuşiu-negricioasă semifină cu nisip şi mică. Dg=16 cm. Secţiunea T_3. Inv. 15293 MS.

Fig. 20/2. Oală cu buza dreaptă şi înaltă; o gîtuire mai accentuată sub buză. Pereţi subţiri. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=12 cm. Nava 1, 2,83 m adîncime, în arsură. Inv. 15111 MS.

Fig. 20/12. Oală cu buza evazată şi îngroşată; partea superioară a buzei înclinată spre interior. Două caneluri late pe umărul vasului. Fragment. Pastă cenuşie semifină (unele exemplare sînt confecţionate din pastă roşcată semifină). Dg=22—30 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15383 MS.

Fig. 20/14. Oală cu buza evazată; partea superioară uşor înclinată spre interior. Praguri succesive orizontale pe umărul vasului. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=24 cm. Zidul sudic al clădirii. Inv. 15754. MS.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

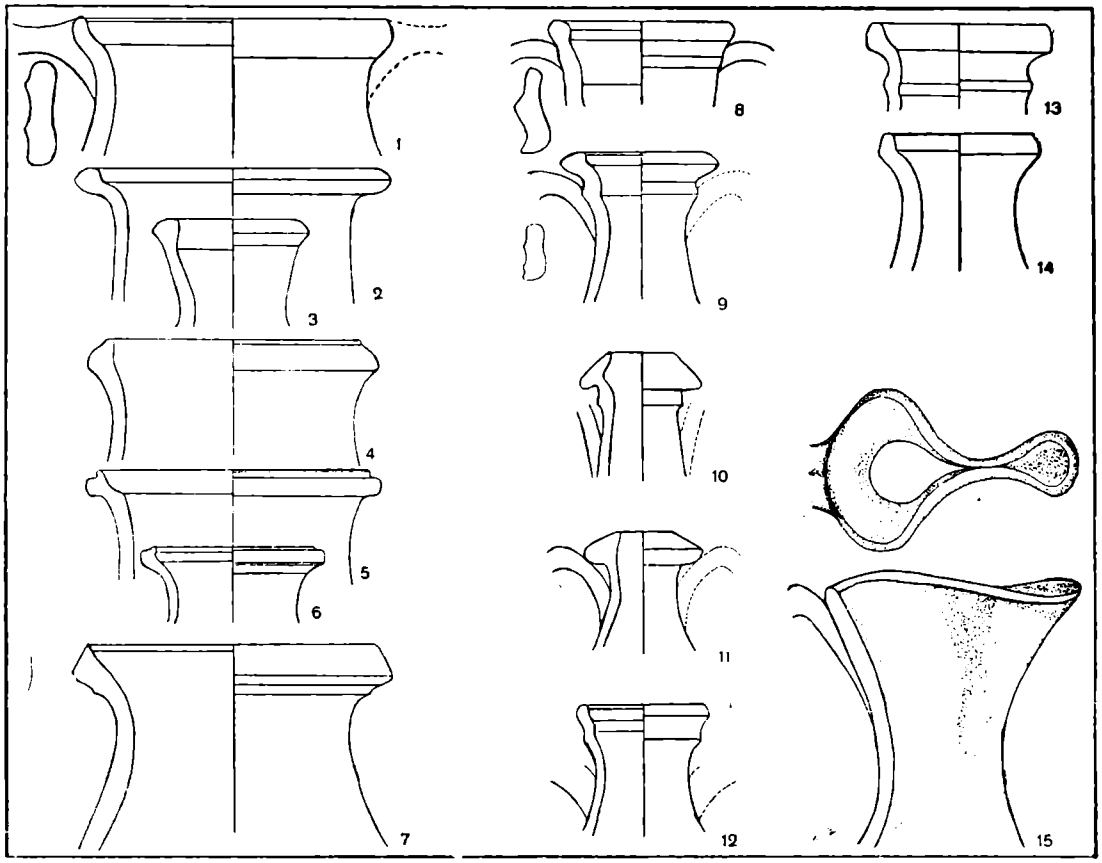

Fig. 17. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—2, 4—6, 9—15 ulcioare. 3, 8 căni; 7 oală.

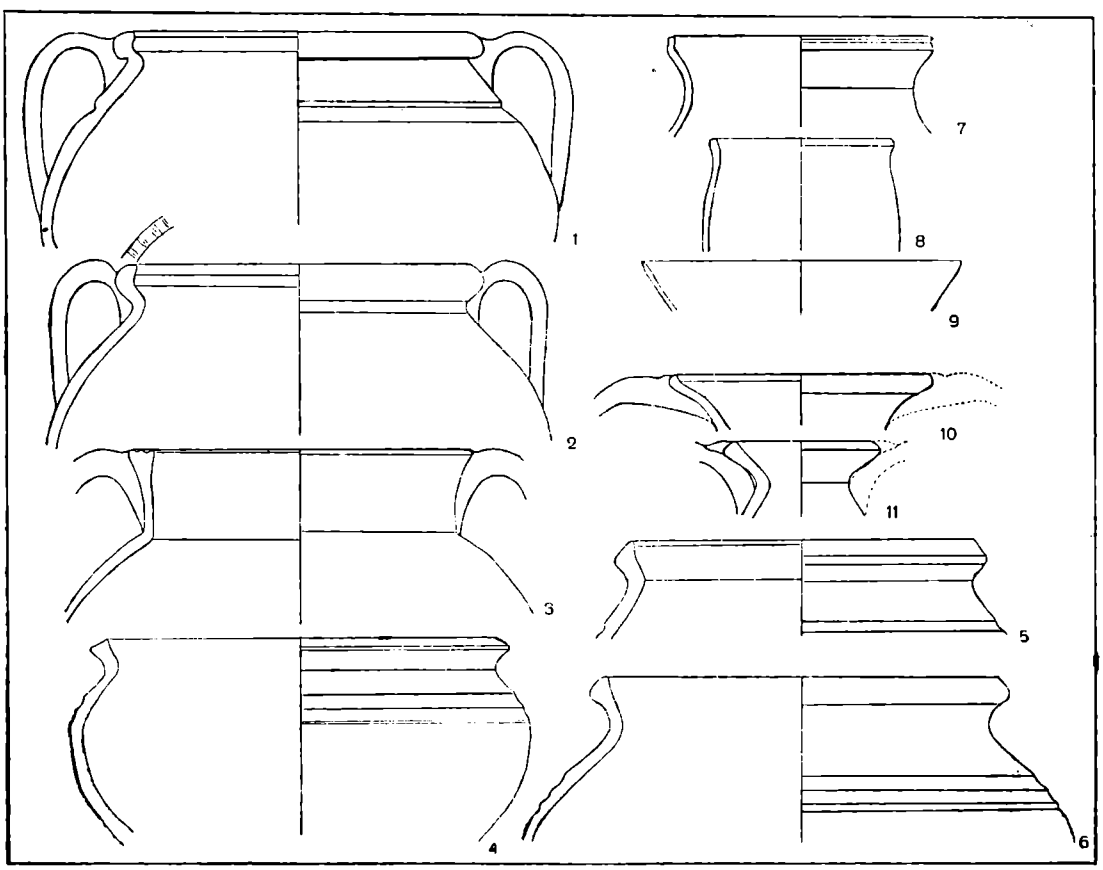

Fig. 18. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—8 oale; 7—11 vase cu pereţi subţiri.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

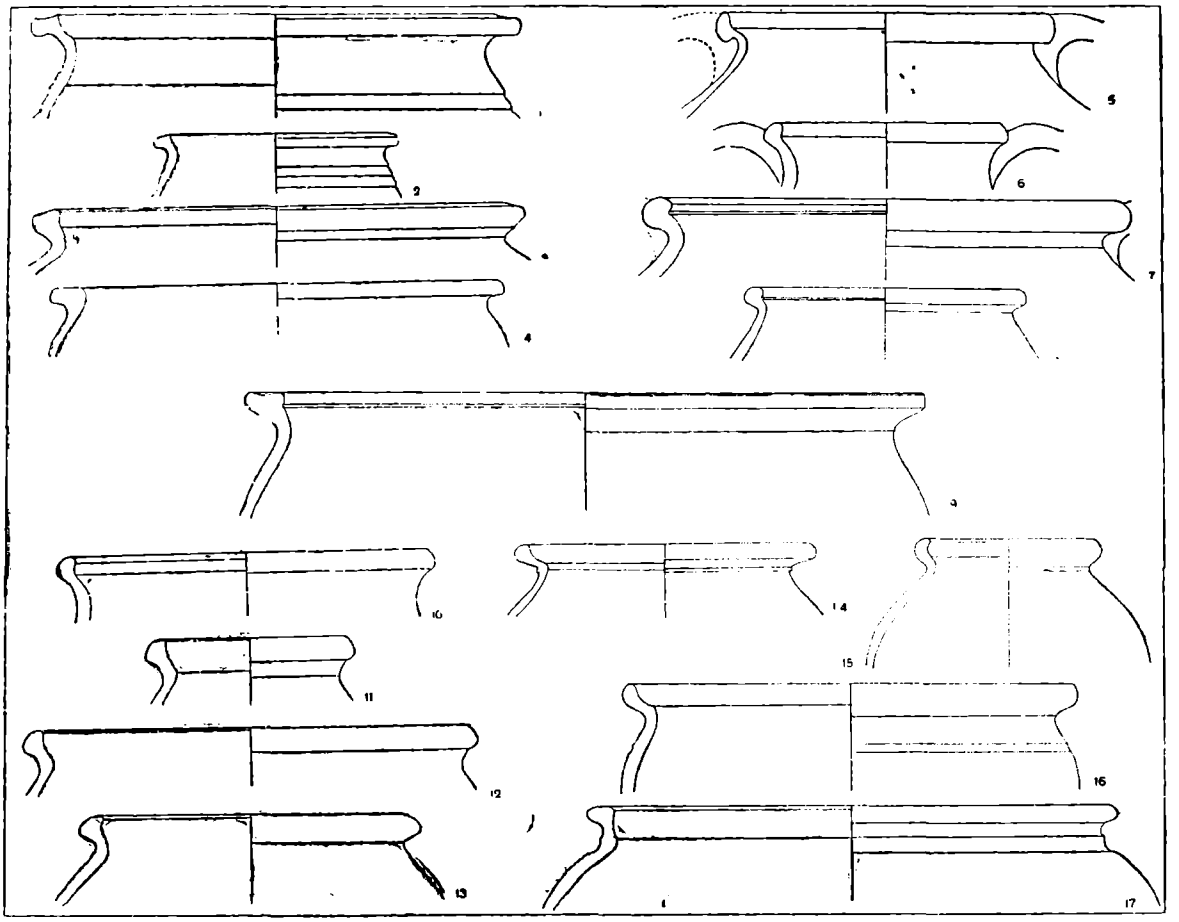

19. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—17 oale.

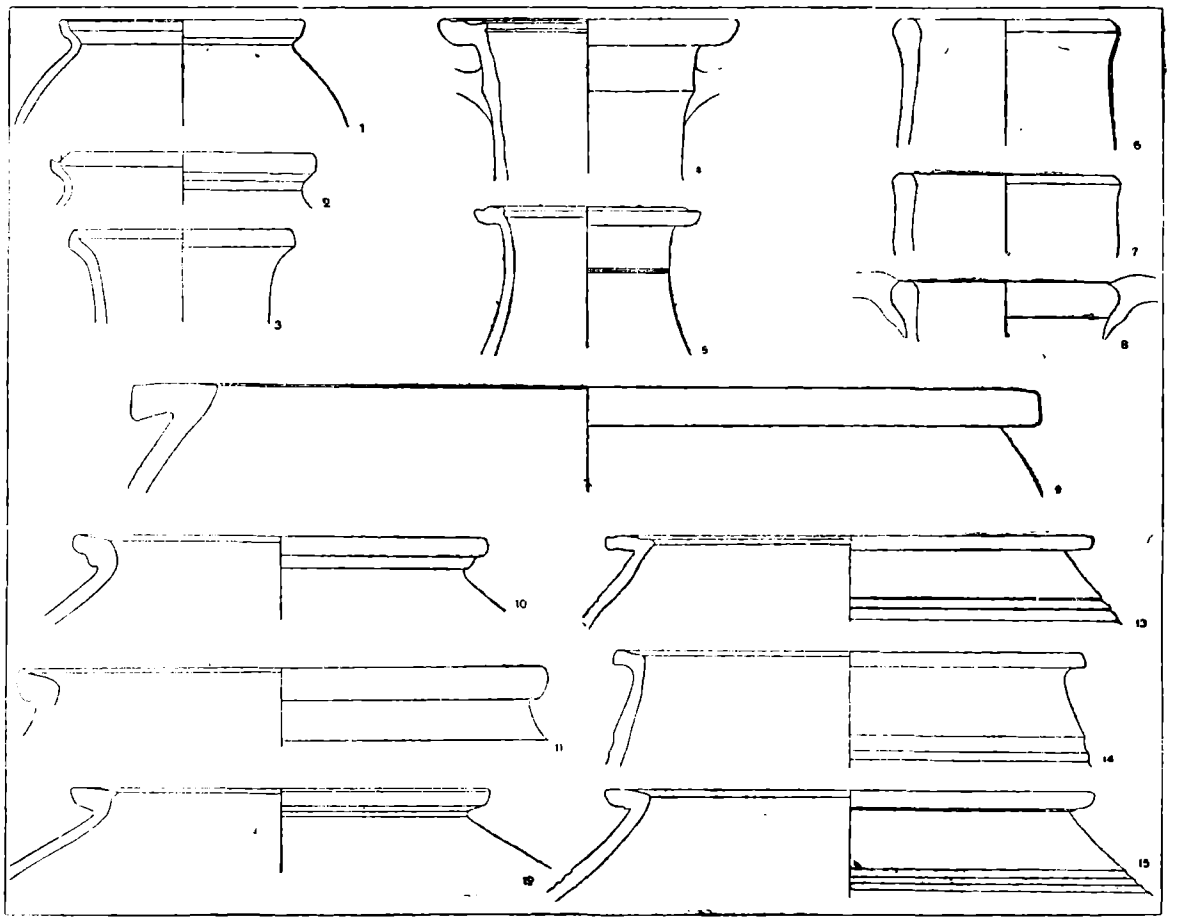

Fig. 20. Ulpia Traiana Sarmizegetusa 1—2,8 10—15 oale; 3—4 căni; 5 ulcior; 6—7 vase cu pereții drepți; 9 vas cu pereții groși.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

CLĂDIREA 002

1. FORME JOASE

Fig. 13/1. Strachină cu buza răsfrîntă. Fragment. Pastă cenuşie semifină, slip cenuşiu lustruit. Dg=30 cm. Camera 9. Inv. 14994 MS.

Fig. 13/2. Strachină cu buza răsfrîntă şi corpul uşor bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină, slip cenuşiu lustruit dispus în benzi orizontale, paralele, pe buză şi în interiorul vasului. Dg= 22 cm. SA. Inv. 15477 MS.

Fig. 13/4. Farfurie cu buza uşor răsfrîntă. Fragment. Pastă roşcat-gălbuie semifină. Dg= 20 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 18008 MS.

Fig. 13/5. Strachină cu buza evazată oblic în sus şi cantul rotunjit. Fragment. Pastă brun-gălbuie semifină. Dg=24 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 20351 MS.

Fig. 13/6. Strachină cu buza evazată oblic în sus; o canelură îngustă pe partea superioară a buzei, de-a lungul circumferinţei ei. Corpul uşor bombat. Fragment. Pastă alb-gălbuie „caolinoasă", semifină. Dg=28 cm. SA. Inv. 17086 MS.

Fig. 13/7. Strachină cu buza evazată oblic în sus; o canelură îngustă de-a lungul circumferinţei ei. Corpul uşor bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=22 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 20322 MS.

Fig. 13/8. Strachină cu buza evazată şi canelată. Corp bombat fund plan. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=22 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 14628 MS.

Fig. 13/9. Strachină cu buza îngroşată şi canelată. Corp tronconic cu baza mică în jos; fund plan. Fragment. Pastă cenuşie semifină, urme de ardere secundară. Unele exemplare sînt confecţionate din pastă alb-gălbuie „caolinoasă". Dg=22 cm. Camera 12. Inv. 15680 MS.

Fig. 13/10. Castron cu buza răsfrîntă şi canelată. Corp bombat. Fragment. Pastă roşcată semifină. Dg=30 cm. Camera 12. Inv. 15680 MS.

Fig. 13/11. Castron cu buza îngroşată şi profilată; caneluri pe partea superioară a buzei. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=36 cm. SA. Inv. 17776 MS.

Fig. 14/1. Strachină cu buza evazată oblic în sus şi profilată; cantul rotunjit; caneluri înguste sub buză. Corp bombat. Fragment. Pastă roşcată semifină cu slip orange lustruit. Dg= 28 cm. SA. Inv. 17732 MS.

Fig. 14/2. Farfurie cu buza răsfrîntă şi îngroşată; o şănţuire de-a lungul circumferinţei ei, în interiorul vasului; sub şănţuire un şir de impresiuni (probabil ornament cu rotiţa). Corp tronconic cu baza mică în jos. Fragment. Pastă roşcată semifină, slip roşu lustruit. Dg=28 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 14590 MS.

Fig. 14/4. Strachină cu buza îngroşată şi întoarsă spre interior. Corp tronconic cu baza mică în jos. Fund plan. Două nervuri pe partea superioară a buzei. Fragment. Pastă cenuşiu-negricioasă semifină. Loc de descoperire incert. Inv. 14312 MS.

Fig. 14/5. Strachină cu buza întoarsă spre interior şi corpul bombat. Fund drept. Fragment. Pastă roşcată semifină (unele exemplare sînt confecţionate din pastă cenuşie semifină). Dg= 24 cm. Camera 12. Inv. 16313 MS.

Fig. 14/6. Strachină cu buza întoarsă spre interior; partea superioară rotunjită şi îngustată. Corp bombat. Fund drept. Fragment. Pastă roşcat-gălbuie semifină, slip lustruit gălbui, slab conservat. Urme de ardere secundară. Dg=28 cm. SA. Inv. 17332 MS.

Fig. 14/7. Strachină cu buza dreaptă.; partea superioară a buzei rotunjită. Corp tronconic cu baza mică în jos; un prag care trece aproximativ pe la jumătatea vasului. Fund drept. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=30 cm. „Terasa" de la vest de camera 10. Inv. 17926 MS.

Fig. 14/8. Strachină cu buza întoarsă spre interior, partea superioară rotunjită. Corp semisferic. Fund drept. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină, slip roşcat lustruit; urme de ardere secundară. Foarte puţine recipiente din această variantă sînt confecţionate din pastă cenuşie semifină. Dg=22 cm. SA. Inv. 17340 MS.

Fig. 14/9. Strachină cu buza întoarsă spre interior, cantul rotunjit. Corpul arcuit. Fund plan. Fragment. Pastă roşcată semifină, cu urme de ardere secundară. Dg=24 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 20357 MS.

Fig. 14/10. Strachină de dimensiuni mari cu buza întoarsă spre interior; cantul rotunjit. Corp arcuit. Fund drept. Pereţi groşi. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină, slip roşcat lustruit, urme de ardere secundară. Dg=42 cm. SA. Inv. 17398+17480 MS.

Fig. 15/1. Mortarium cu buza evazată şi corpul uşor bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină cu nisip şi pietricele. Dg=38 cm (la unele exemplare diametrul ajunge pînă la 46 cm). SA. Inv. 17283 MS.

Fig. 15/2. Mortarium cu buza răsfrîntă şi corpul tronconic cu baza mică în jos. Fragment. Pastă cenuşie semifină cu nisip şi pietricele. Dg= 36 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 20317 MS.

Fig. 15/3. Mortarium cu ştampilă. Buza răsfrîntă şi corpul bombat. O canelură de-a lungul circumferinţei buzei. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină cu urme de calcar; pietricele în peretele interior al vasului. Pe buză e aplicată o ştampilă în cartuş dreptunghiular: ΓEW (adică LEM). Dg=32 cm. SA, în dărîmătură.

Fig. 15/4. Mortarium cu buza răsfrîntă. Fragment. Pastă roşcată semifină cu nisip şi pietricele. Dg=40 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 18402 MS.

2. FORME ÎNALTE

Fig. 16/1. Amforă cu buza îngroşată şi răsfrîntă; partea superioară rotunjită. La aproximativ 5 cm sub buză, două torţi simple. Corpul se lărgeşte imediat sub buză. Fragment. Pastă roşcat-gălbuie grosieră cu nisip şi pietricele. Dg=12 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17337 MS.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 16/2. Amforă cu buza îngroşată şi întoarsă spre interior, cantul unghiular. Fragment. Pastă roşcată semifină, gălbuie la exterior, nisip şi mică, depuneri de calcar. Dg=18 cm. SA. Inv. 17478 MS.

Fig. 16/3. Amforă cu buza îngroşată, îngustîndu-se treptat spre cant; cantul unghiular. Fragment. Pastă gălbuie semifină. Dg=16 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17399 MS.

Fig. 16/4. Amforă cu buza îngroşată şi profilată în trepte, cantul unghiular. Fragment. Pastă gălbui-roşcată semifină. Dg=18 cm. Camera 12. Inv. 16317 MS.

Fig. 16/5. Amforă cu buza îngroşată, o şănţuire de-a lungul circumferinţei ei, în exterior; cantul unghiular. Fragment. Pastă gălbui-roşcată semifină. Dg=12 cm. SA. Inv. 17479 MS.

Fig. 16/6. Amforă cu buza îngroşată şi cantul rotunjit; o şănţuire de-a lungul circumferinţei buzei, în interior. Fragment. Pastă gălbuie semifină, cu nisip degresant. Dg=18 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17336 MS.

Fig. 16/7. Amforă cu buza îngroşată şi întoarsă spre interior. Partea ei superioară teşită. Fragment. Pastă gălbuie semifină. Dg=16 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 18011 MS.

Fig. 16/8. Amforă cu buza îngroşată şi cantul rotunjit. Fragment. Pastă gălbuie semifină. Dg=13 cm. SA, în canal. Inv. 17174 MS.

Fig. 16/9. Amforă cu buza îngroşată şi răsfrîntă, partea superioară unghiulară, cantul teşit. Fragment. Pastă gălbuie semifină. Dg=14—16 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17738 MS.

Fig. 17/1. Ulcior cu buza verticală şi cantul teşit; gîtuire sub buză; gît înalt şi arcuit. Una sau două torţi. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=12 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17216 MS.

Fig. 17/2. Ulcior cu buza răsfrîntă şi îngroşată, cantul rotunjit; o şănţuire de-a lungul circumferinţei buzei, în partea interioară. Gît drept. Fragment. Pastă roşcată semifină. Dg=12 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17735 MS.

Fig. 17/3. Cană cu buza răsfrîntă şi îngroşată, cantul unghiular. Gît tronconic cu baza mică în jos. Fragment. Pastă gălbuie semifină cu urme de ardere secundară. Dg=6 cm. „Terasa" de la vest de camera 10. Inv. 17949 MS.

Fig. 17/4. Ulcior cu buza îngroşată şi profilată. Partea superioară unghiulară. Gîtul arcuit. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=11 cm. SA. Inv. 17054 MS.

Fig. 17/5. Ulcior cu buza îngroşată şi un brîu simplu în exteriorul ei. Partea superioară îngustată şi rotunjită. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=11 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 14463 MS.

Fig. 17/7. Oală cu buza îngroşată, cantul oblic, teşit spre exterior. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=12 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 14349 MS.

Fig. 17/9. Ulcior cu buza îngroşată, gîtul arcuit, una sau două torţi, care pornesc de sub buză. Fragment. Pastă gălbuie semifină. Dg=6 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17200 MS.

Fig. 17/10. Ulcior cu una sau două torţi; buza profilată şi îngroşată; cantul oblic, teşit spre exterior. Gît tronconic cu baza mică în sus. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină; nisip degresant. Dg=2,5 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17425 MS.

Fig. 17/12. Ulcior cu una sau două torţi, buza profilată cu cantul rotunjit. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină, slip cărămiziu lustruit. Dg=5 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17342 MS.

Fig. 17/13. Ulcior cu buza îngroşată şi cantul teşit; un brîu simplu sub buză. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină. Dg=7 cm. SA. Inv. 15563 MS.

Fig. 17/14. Ulcior cu buza îngroşată şi cantul teşit. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=6 cm. SA. Inv. 15522 MS.

Fig. 17/15. Ulcior cu buza treflată şi cu o toartă. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=9,5 cm (peste deversor). SA. Inv. 14577 MS.

Fig. 18/1. Oală cu buza răsfrîntă şi îngroşată; o şănţuire în partea interioară, sub buză. Una sau două torţi. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină cu nisip degresant. Unele exemplare sînt confecţionate din pastă roşcată semifină. Dg=14 cm. SA. Inv. 17475 MS.

Fig. 18/2. Oală cu profilul în formă de S; buza îngroşată, cantul unghiular. Una sau două torţi. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=14 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17446 MS. Unul din exemplarele găsite, care face parte tot din această variantă, are partea superioară a buzei orientată cu incizii radiale (Inv. 14635 MS).

Fig. 18/3. Oală cu buza îngroşată şi canelată, gît cilindric sau tronconic, corp bombat, două sau trei torţi. Fragment. Pastă roşcată semifină pînă la fină, vopsea roşie (cîteva exemplare din pastă cenuşie semifină). Urme de ardere secundară. Dg=14 cm. SA. Inv. 17487 MS.

Fig. 18/5. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus şi uşor îngroşată; o şănţuire în partea interioară a buzei; o canelură lată pe umărul vasului. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=14 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 20334 MS.

Fig. 18/6. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus şi îngroşată. Corp bombat. Două caneluri late pe umărul vasului. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=18 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17751 MS.

Fig. 18/8. Vas cu pereţi subţiri; buza răsfrîntă oblic în sus. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie fină. Dg=7—8 cm. Camera 12. Inv. 16325 MS.

Fig. 18/9. Vas cu pereţi subţiri. Buza dreaptă cu cantul unghiular. Corp tronconic cu baza mare în sus. Fragment. Pastă roşie fină. Dg=12 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 14465 MS.

Fig. 18/10. Vas cu una sau două torţi. Buza profilată. Pereţi subţiri. Fragment. Pastă cenuşie fină. Dg=10 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 14624 MS.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 18/11. Vas cu buza răsfrîntă oblic în sus şi cantul teşit oblic în exterior. Una sau două torţi. Fragment. Pastă cenuşie fină. Dg=6 cm. „Terasa" de la vest de camera 10. Inv. 17950 MS.

Fig. 19/1. Oală cu buza evazată; cantul rotunjit; şănţuire interioară pentru capac. Fragment. Pastă brun-cenuşie semifină cu nisip şi pietricele. Dg=26 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17441 MS.

Fig. 19/2. Oală cu buza evazată şi cantul rotunjit, şănţuire interioară pentru capac. Praguri succesive orizontale sub buză. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=13 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 20318 MS.

Fig. 19/3. Oală cu buza îngroşată şi răsfrîntă; şănţuire interioară pentru capac. Fragment. Pastă cenuşie semifină (unele exemplare sînt confecţionate din pastă roşie). Dg=26 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17306 MS.

Fig. 19/4. Oală cu buza evazată şi îngroşată; cantul rotunjit. Fragment. Pastă roşcată semifină (unele exemplare sînt confecţionate din pastă cenuşie). Dg=24 cm. Camera 12. Inv. 16212 MS.

Fig. 19/5. Oală cu două torţi; buza răsfrîntă şi îngroşată, cu cantul rotunjit; şanţ interior pentru capac. Fragment. Pastă cenuşie semifină cu nisip şi pietricele. Dg=18 cm. SA. Inv. 17470 MS.

Fig. 19/6. Oală cu profilul în formă de S, buza îngroşată cu cantul rotunjit. Una sau două torţi. Fragment. Pastă cenuşie semifină (foarte puţine exemplare sînt confecţionate din pastă roşcată semifină). Dg=variază între 12—14 cm. SA. Inv. 17294 MS.

Fig. 19/7. Oală cu profilul în formă de S; buza îngroşată; o toartă simplă. Fragment. Pastă brun-cenuşie semifină. Dg=24 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 18003 MS.

Fig. 19/8. Oală cu profilul în formă de S; buza îngroşată şi răsfrîntă. Fragment. Pastă cenuşiu-negricioasă semifină, cu urme de ardere deficitară sau secundară; cîteva exemplare din pastă roşcată semifină. Dg=variază între 13—16 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17429 MS.

Fig. 19/9. Oală cu buza evazată şi îngroşată; pe partea superioară a buzei o şănţuire circulară; o canelură îngustă, în interiorul vasului, sub buză. Corpul uşor bombat. Fragment. Pastă cenuşiu-negricioasă semifină, cu nisip şi mică; decivează. Dg =36 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17431 MS.

Fig. 19/10. Oală cu profilul în formă de S. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=20 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 16866 MS.

Fig. 19/11. Oală cu buza îngroşată şi cantul unghiular. O gîtuire scurtă, tronconică, sub buză; o toartă. Fragment. Pastă cenuşie semifină (unele exemplare sînt confecţionate din pastă roşcată semifină). Dg=12 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17279 MS.

Fig. 19/12. Oală cu buza îngroşată; cantul unghiular; o gîtuire scurtă, tronconică, sub buză. Fragment. Pastă cenuşiu-negricioasă semifină cu nisip şi mică. Dg=24 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17427 MS.

Fig. 19/13. Oală cu buza răsfrîntă şi îngroşată; cantul unghiular; şanţ pentru capac. Fragment. Pastă roşcată semifină. Dg=18 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 18038 MS.

Fig. 19/14. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus şi îngroşată; şănţuire interioară pentru capac; o nervură orizontală sub buză. Fragment. Pastă cenuşie semifină cu nisip şi mică; urme de ardere secundară. Dg=16 cm. SA. Inv. 17460 MS.

Fig. 19/15. Oală cu profilul în formă de S; buza înaltă şi îngroşată. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=10 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 18044 MS.

Fig. 19/16. Oală cu buza înaltă şi răsfrîntă oblic în sus; şanţ interior pentru capac. Corp bombat. Fragment. Pastă roşcată semifină. Dg=24 cm. SA. Inv. 22125 MS.

Fig. 19/17. Oală cu buza evazată; partea superioară a buzei rotunjită; şanţ interior pentru capac; un prag orizontal sub buză. Corp bombat. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=28 cm. Camera 10. Inv. 17891 MS.

Fig. 20/1. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus; o gîtuire mai pronunţată sub buză; pereţi subţiri. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=12—14 cm. SA. Inv. 15480 MS.

Fig. 20/2. Oală cu buza dreaptă şi înaltă; o gîtuire mai accentuată sub buză. Pereţi subţiri. Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=variază între 12—16 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17307 MS.

Fig. 20/3. Cană cu buza răsfrîntă oblic în sus şi cantul unghiular; gît cilindric; Fragment. Pastă cenuşie semifină. Dg=12 cm. „Terasa" de la vest de camera 10. Inv. 17951 MS.

Fig. 20/4. Cană cu buza îngroşată, evazată şi canelată; partea interioară a gîtului are urme pronunţate de la fabricare. Una sau două torţi. Fragment. Pastă roşcată semifină. Dg=16 cm. SA. Inv. 16980.

Fig. 20/5. Ulcior cu buza îngroşată, evazată şi canelată; una sau două torţi; gît lung şi arcuit. Fragment. Pastă roşcat-gălbuie semifină. Dg=12 cm. SA. Inv. 22065+22110 MS.

Fig. 20/6. Vas cu pereţi drepţi; buza uşor îngroşată şi cantul teşit. „Coaste" în partea interioară a vasului, provenite în urma fabricării. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină. Dg=12 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17202 MS.

Fig. 20/7. Vas cu pereţi drepţi, foarte uşor profilaţi; cantul buzei teşit. Fragment. Pastă cenuşiu-roşcată semifină. Dg=12 cm. SA. Inv. 17108 MS.

Fig. 20/8. Oală cu buza îngroşată şi cantul rotunjit. Una sau două torţi. Fragment. Pastă roşcat-cărămizie semifină, divers colorată în profil (miez cenuşiu), cu nisip şi mică. Dg=12 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17397 MS.

Fig. 20/9. Vas de dimensiuni mari, cu pereţi groşi. Buza evazată şi îngroşată. Fragment. Pastă roşcată grosieră cu nisip şi pietricele (unele

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

exemplare din pastă cenușie semifină). Dg=48 cm. SA, în dărîmătură. Inv. 17238 MS.

Fig. 20/10. Oală cu buza răsfrîntă oblic în sus; partea inferioară a buzei are două praguri succesive orizontale. Fragment. Pastă cenușie semifină. Dg=22 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 18043 MS.

Fig. 20/11. Oală cu buza îngroșată și răsfrîntă oblic în sus; sub buză o șănțuire mai accentuată; partea superioară a buzei înclinată spre interior. Fragment. Pastă roșcată semifină. Dg=28 cm. Loc de descoperire incert. Inv. 20352 MS.

Fig. 20/12. Oală cu buza evazată și îngroșată; partea superioară a buzei înclinată spre interior. Fragment. Pastă roșcat-cărămizie semifină (unele exemplare sînt confecționate din pastă cenușie semifină). Dg=22 cm. SA, în afara canalului. Inv. 17338 MS.

Fig. 20/13. Oală cu buza evazată; partea superioară ușor înclinată spre interior și canelată; praguri succesive orizontale pe umărul vasului. Fragment. Pastă roșcat-cărămizie semifină (cîteva exemplare din pastă cenușie semifină). Dg=28 cm. Inv. 17137 MS.

Fig. 20/14. Oală cu buza evazată; partea superioară înclinată spre interior. Praguri succesive orizontale pe umărul vasului. Fragment. Pastă cenușiu-negricioasă grosieră cu nisip și pietricele (cîteva exemplare din pastă brun-roșcată semifină). Dg=24 cm. SA. Inv. 17462 MS.

Fig. 20/15. Oală cu buza evazată; partea superioară înclinată spre interior și bombată. Caneluri late pe umărul vasului. Fragment. Pastă brun-roșcată semifină, urme de ardere secundară. Dg=26 cm. SA. Inv. 22083+22108 MS.

3. CATEGORII APARTE DE RECIPIENTE DIN CERAMICĂ

a. Ceramică glazurată

Fig. 21/1. Fund de vas, inelar. Inelul de susținere tronconic cu baza mare în jos; partea interioară a vasului, arcuită; urme pronunțate de la roată. Fragment. Pastă cenușie semifină. Glazură verde închis lustruită; stare de conservare bună. Dg=5,4 cm. Clădirea 002, SA, în canalul dinspre sud.

b. Ceramică ștampilată

Fig. 21/4 și *23/1.* Vas cu ornament ștampilat constînd din două registre decorate cu impresiuni circulare dispuse în triunghiuri, cercuri concentrice executate cu rotița, linii în val formate tot din ornamente cu rotița și încadrate de impresiuni circulare. Cele două registre sînt despărțite printr-o canelură îngustă, care traversează ornamentul de bază. Două fragmente. Nu cunoaștem forma căreia ar putea să-i aparțină aceste fragmente și pînă în prezent nu am găsit nici o analogie corespunzătoare ornamentului respectiv. Pastă roșcat-cărămizie semifină cu urme de vopsea roșie. D. max.=circa 26 cm. Cele două fragmente au fost descoperite într-o secțiune perpendiculară pe Z_4, executată de cercetătorul Radu Popa pentru descoperirea unor vestigii medievale.

c. Terra sigillata

Forme lise

Fig. 22/1. Strachină cu buza răsfrîntă și corpul bombat. O canelură îngustă în partea interioară a vasului, sub buză. Fragment. Pastă roșcată foarte fină, slip roșu lustruit; stare de conservare foarte bună. Dg=25,3 cm. Clădirea 001, secțiunea T_2, în dărîmătură.

Fig. 22/3. Farfurie cu buza dreaptă; corp tronconic cu baza mare în sus. O incizie în interiorul vasului, în dreptul buzei. Fragment. Pastă roșcată foarte fină, slip roșu lustruit. Stare de conservare bună. Dg=15 cm. Clădirea 002, camera 1, pe pavajul inferior.

Forme ornamentale

Fig. 22/2. Vas ornamentat. Nu cunoaștem forma căreia ar putea să-i aparțină acest fragment probabil un castron. Ornamente: Orfeu cu lira, șezînd pe cathedra; decorul a fost introdus în metope despărțite prin linii perlate. D. max.= 12 cm. Clădirea 002, camera 1.

Fig. 22/4. Castron ornamentat; buza dreaptă; caneluri late și înguste sub buză; o nervură circulară în exteriorul vasului, sub banda ornamentală. Fragment. Ornamentația: în așa-numitul stil „liber", o scenă cu diverse animale; ove; linie în val; frunze stilizate. Pastă roșcată foarte fină; slip roșu lustruit. Stare de conservare bună. Dg=18 cm. Clădirea 002, camera 1.

d. Vase cu figurine antropomorfe

Fig. 23/3. Vas cu figurină antropomorfă. Fragment. Se păstrează doar capul unui personaj masculin cu ochi exoftalmici, nas acvilin, gura întredeschisă, bărbie proeminentă sau cioc. Elementele plastice ale figurii personajului au fost aplicate pe peretele crud al vasului, acesta fiind ars ulterior. Pastă roșcată semifină, bine arsă, nisip și mică. D. max. =10 cm. Spațiul 003.1.

B. ALTE OBIECTE CERAMICE

Am inclus sub această denumire obiectele de lut ars care nu sînt recipiente:

1. În secțiunea perpendiculară pe Z_4 s-a descoperit fragmentul unei statuete de teracotă reprezentînd-o pe zeița Venus. Din sculptură se conservă doar partea inferioară a corpului. Picioarele divinității sînt acoperite cu o *palla* drapată îndoită și răsfrîntă în față peste pîntece. Elementul vestimentar și modalitatea de înfățișare a lui pledează pentru această divinitate. Dimensiuni: $8,5 \times 5,5 \times 1,5$ cm.

2. Rotiță de lut fragmentară (fig. 21/3 și 23/2). Părțile dintre spițe sînt umplute; partea dorsală a rotiței este dreaptă; se observă urmele modelării, eventual amprentele olarului. Pastă

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

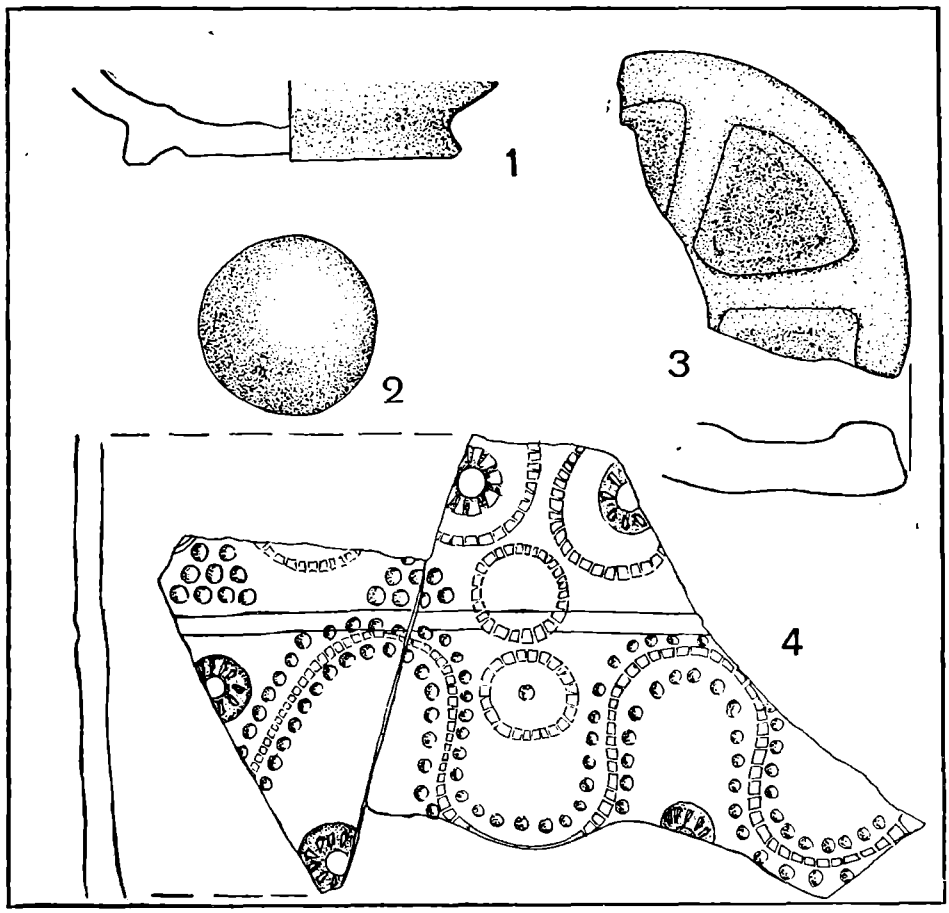

Fig. 21. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 fund de vas glazurat; 2 bilă de lut; 3 rotiță de lut fragmentară; 4 vas cu ornament ștampilat.

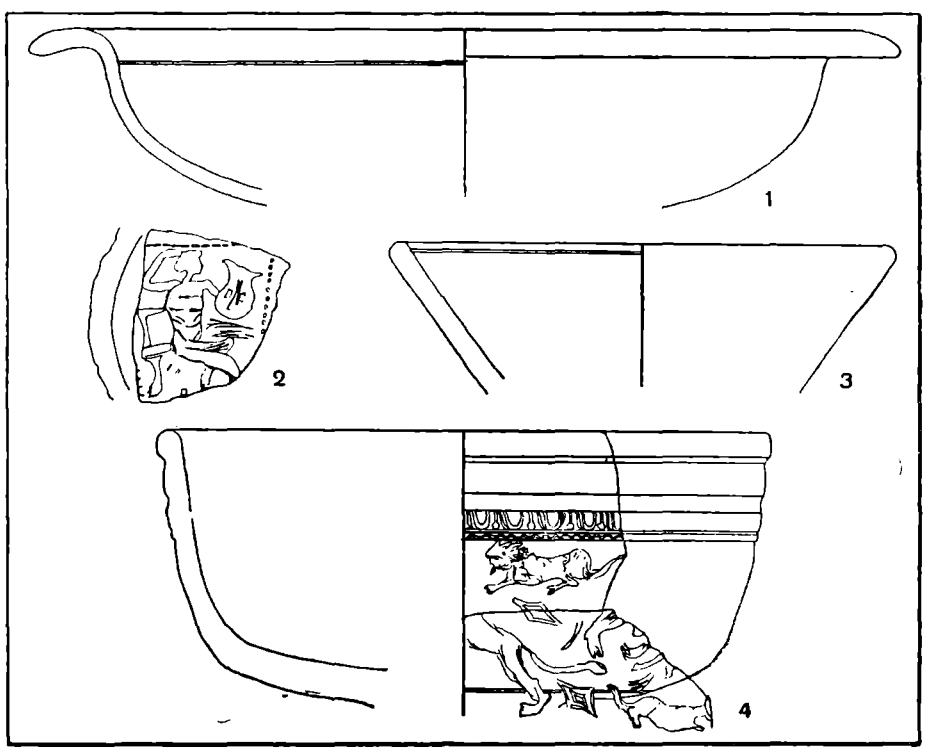

Fig. 22. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—4 fragmente de *terra sigillata*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

roşcată semifină. D=8 cm; G=0,8—1 cm. Clădirea 002, camera 2, nivelul 2.

3. Bilă de lut (fig. 21/2). Pastă roşcată semifină. D=3 cm. Clădirea 002.

PIESE SCULPTURALE

În campania de săpături din anul 1980 de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa s-au descoperit şi cîteva monumente sculpturale din marmură, din păcate toate fragmentare. Starea lor de conservare fiind precară şi faptul că din aceste piese nu s-au păstrat decît elemente cu totul nesemnificative (părţi inferioare, chenare etc.) sînt motive obiective care ne-au împiedicat să identificăm personajele reprezentate şi, deci, să stabilim funcţionalitatea monumentelor. În cadrul larg al clădirii 002 s-au găsit următoarele fragmente:

1. Pectoralul stîng, gol, al unei statui din care se păstrează şi un rest al braţului cu o mică porţiune din cot. Sculptura vădeşte un simţ artistic deosebit. L. totală=21 cm; L. pectoralului= 9,6 cm; L. braţului=6,8 cm.

2. Laba piciorului drept al unei statui, plasată pe un postament dreptunghiular. Î. totală=17,3 cm; l=6 cm; soclul=9×16,7×3,2 cm.

3. Partea inferioară a unei sculpturi din care postamentul dreptunghiular şi restul piciorului stîng (laba şi un mic fragment din gleznă) al unui personaj sînt bine vizibile. În stînga, se mai observă elementele unei alte scene ce par a sugera trunchiul unui arbore avînd pe el un vrej (şarpe?), iar deasupra gleznei faldurile unui veşmînt. Judecînd după stilul piesei (în special, laba piciorului personajului), micul fragment figurat a putut face parte din acelaşi ansamblu sculptural ca şi monumentul nr. 2. Î=25 cm; l=26,5 cm; G=13,4 cm.

4. Fragment sculptural din care se păstrează postamentul şi un rest neidentificabil, în genul unui fus (?) cu o bandă sinusoidală (?). Î. totală= 14,2 cm; soclul=9,3×20×15,5 cm.

5. Capitel compozit fragmentar. Se conservă cîteva frunze de acant. Dimensiuni=18,3×30× 13,5 cm.

6. În secţiunea perpendiculară pe Z_4 s-au descoperit două fragmente din porţiunea stîngă a aceluiaşi basorelief de marmură. Se păstrează doar partea inferioară a monumentului. Într-un chenar se remarcă vîrfurile picioarelor unui personaj care ies de sub faldurile veşmîntului lung pînă la pămînt şi, în dreapta, un glob, atribut care ar pleda pentru identificarea personajului cu Iuppiter. 14×25×4 cm.

INSCRIPŢII[8]

Cu excepţia primei inscripţii dintre cele publicate mai jos, descoperită în spaţiul 003.1, toate celelalte au fost găsite în SA.

1. Placă de marmură fragmentară (fig. 24/1). 62,5×77×15 cm. Cîmpul inscripţiei măsoară 50,5×59 cm. Literele sînt înalte de 7 cm în r.1, de 6 cm în r.2 şi de 5 cm în r. 3—6. Textul poate fi întregit în felul următor:

[Imp(eratori) Cae]s(ari) Lu[cio]
[Septimi]o Sev[ero]
[Pio Pe]rtinaci Aug(usto)
[Arabi]co Adiabe[nico]
[...]ron(ius) Antonian[us]
[pro]c(urator) eius prov(inciae) Dac(iae) Apu[l(ensis)].

Faptul că Septimius Severus poartă epitetele triumfale *Arabicus* şi *Adiabenicus*, dar nu şi *Parthicus Maximus*, datează inscripţia între primăvara sau vara anului 195 şi luna februarie (?) a anului 198[9]. Dedicantul, ...ronius Antonianus, procurator financiar al Daciei Apulensis nu este cunoscut din alte izvoare.

2. Altar de marmură, crăpat în partea superioară (fig. 24/2). 73,5×47×38 cm. Cîmpul inscripţiei măsoară 36×34 cm, iar literele sînt înalte de circa 4 cm.

Genio col(oniae)
Sarmizeget(usae)
Q(uintus) Axius Aelia-
nus v(ir) e(gregius) proc(urator)
Aug(usti) n(ostri)

Q. Axius Aelianus este cunoscut ca procurator financiar al Daciei Apulensis în timpul domniei lui Maximinus Thrax şi a lui Maximus (235—238)[10]. El a fost *procurator Augusti* la sfîrşitul domniei lui Severus Alexander sau, mai probabil, la începutul domniei lui Gordianus al III-lea.

3. Colţul inferior stîng al unei plăci votive de marmură. 24×29×3,5 cm. Literele au înălţimea de 5 cm în penultimul rînd şi de 4,5 cm în ultimul rînd. Din primul rînd păstrat, mai scurt, se mai distinge un M martelat. Ultimul rînd adăugat ulterior, de o altă mînă. Textul poate fi reconstituit astfel:

.....
[pro salute .....]
M(arci) [Iul(ii) Philippi Aug(usti) sau nob(ilissimi) Caes(aris)]
M(arcus) Lu[cc(eius) Felix proc(urator) Augg(ustorum)]
P(ublius) Ael(ius) H[ammonius proc(urator) Augg(ustorum)]

P. Aelius Hammonius este cunoscut ca procurator financiar al Daciei Apulensis în prima jumătate a domniei celor doi Philippi. Aceasta înseamnă că M. Lucceius Felix a îndeplinit aceeaşi funcţie în a doua parte a domniei lui Gordianus al III-lea şi la începutul domniei Philippilor. Inscripţia se datează, deci, prin anii 244—245.

4. Altar de marmură rupt în două (fig. 25/1). 125×57×36 cm. Cîmpul inscripţiei măsoară 46× 44,5 cm. Coronamentul este împodobit în faţă

[8] Inscripţiile descoperite la Sarmizegetusa în campania din 1980 vor fi publicate detaliat de I. Piso, ZPE, 1982.

[9] P. Kneissl, *Die Siegestitulatur der römischen Kaiser*, Göttingen, 1969, p. 129, 141, 211—216.

[10] Th. Mommsen, ad CIL, III, 1456.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

cu acrotere şi cu un vultur cu aripile desfăcute, iar lateral cu acrotere şi cu cîte un con de pin. Literele au înălţimea de 4,5 cm în r. 1 şi de 4 cm în r. 2—5. Descoperit în zidul tîrziu.

Apollini
sancto
M(arcus) Lucceius
Felix proc(urator)
Aug(usti) n(ostri)

Monumentul se poate data între 242 şi 245.

5. Altar de marmură (fig. 26/1). 113×52×43 cm. Cîmpul inscripţiei măsoară 46×44,5 cm. Literele au înălţimea de 4 cm.

Dianae
sanctae
M(arcus) Lucceius
Felix proc(urator)
Aug(usti) n(ostri)

Altarul a fost scris de aceeaşi mînă ca şi piesa nr. 4. Ele au fost înălţate, fără îndoială, alături şi în acelaşi timp. Se datează în anii 242—245.

6. Altar de marmură (fig. 25/2). 69×39,5×30,5 cm. Cîmpul inscripţiei măsoară 33×30 cm. Coronamentul este în mare parte distrus pe faţa anterioară; lateral, el este decorat cu cîte o ro-

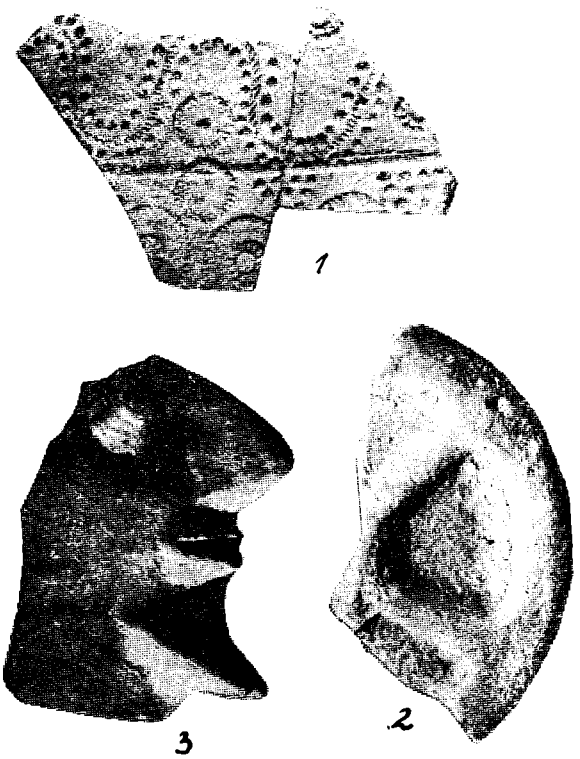

Fig. 23. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 vas cu ornamen ştampilat; 2 rotiţă de lut fragmentară; 3 vas cu figurin antropomorfă.

Fig. 24. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 inscripţie onorară fragmentară; 2 altar.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

zetă. Literele au înălțimea de 4 cm. Descoperit în zidul tîrziu.

M(arcus) Lucce-
ius Felix
proc(urator) Aug(usti)
n(ostri) conse-
cravit

Nu se poate ști la ce divinitate se referă predicatul *consecravit*. Aceasta trebuie să fi reieșit din așezarea altarului în apropierea imaginii respectivei zeități. Piesa se datează în 242—245.

7. Altar de marmură sau, avînd în vedere coronamentul foarte scund, baza statuii divinității amintite în inscripție (fig. 26/2). 84,5×58,5×42,5 cm. Cîmpul inscripției măsoară 49×47 cm. Literele au înălțimea de 5 cm.

Fortunae
Aug(ustae)
Ael(ius) Apolli-
naris
proc(urator) Aug(usti)

Aelius Apollinaris era cunoscut sub numele de Αἴλιος Ἀπολ(λ)ινάριος dintr-o inscripție în limba greacă descoperită tot în „Grohotea Tornească"[11]. A îndeplinit funcția de procurator financiar al Daciei Apulensis probabil pe vremea lui Severus Alexander.

8. Două fragmente dintr-o placă de marmură: a) 29×18×2,2 cm; b) 9×12×2,2 cm. Literele au 3,3 cm înălțime. Textul, destul de dificil, ar putea fi completat în felul următor.

.....m
[ded]icatum [a Temonio ?]
[Se]cundo v(iro) [e (gregio) proc(uratore)
Aug(usti) ?]
[pe]r Messia[m.....]
...m s.....mus.....

Procuratorul este, foarte probabil, identic cu Tem(onius?) Secundus, cunoscut dintr-o altă inscripție descoperită în „Grohotea Tornească"[12] Monumentul a fost închinat, pare-se, printr-un intermediar. Se datează în prima jumătate a secolului al III-lea e.n.

9. Bază de statue de marmură (fig. 26/3). 74×47×44 cm. Cîmpul inscripției măsoară 47×37,5 cm. Înălțimea literelor este de 4,2 cm în r. 1—7, de 3,8 cm în r. 8 și de 3 cm în r. 9.

Numinibus prae-
sentissimis Apol-
lini et Bono puero
M(arcus) Aur(elius) Marcus v(ir) e(gregius)
proc(urator) Aug(usti) n(ostri) age(n)s
vice praesidis
Heraclida alumn-
us pro salute patro-
ni sui posuit

Consemnăm o greșeală în conceperea textului: nu M. Aurelius Marcus închină monumentul, deși numele lui este la nominativ, ci (M. Aurelius) Heraclida, *alumnus* și, în același timp, libert al procuratorului, în sănătatea acestuia.

M. Aurelius Marcus mai este cunoscut dintr-o inscripție de la Apulum[13]. Din recitirea acesteia, în curs de publicare, rezultă datarea funcției sale în timpul domniei lui Trebonianus Gallus și a lui Volusianus (251—253). Personajul a putut fi *procurator Augusti* pe la sfîrșitul domniei lui Decius, în primăvara anului 251, sau, mai probabil, în vara anului 253, cînd uzurpatorul Aemilianus își va fi extins autoritatea și asupra Daciei.

LES FOUILLES DE 1980 À ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA

RÉSUMÉ

Au lieu-dit „Grohotea Tornească" on a continué à fouiller les édifices appelés conventionnellement 001 et 002.

On a pu établir les dimensions de l'édifice 001 (fig. 1), orienté Est-Ouest: 56,40×20,60 m. A ces dimensions il faut ajouter celles des contreforts: 2,60 m dans le sens de la longueur et 2,50 m dans le sens de la largeur du bâtiment. Les murs extérieurs ont une largeur de 1,20—1,40 m.

À l'intérieur, l'édifice 001 est traversé dans toute sa longuer par 5 murs parallèles, larges de 1—1,15 m, qui le divisent ainsi en 6 nefs. Tous ces murs se trouvent au sous-sol de la construction et avaient pour but de soutenir le plancher du rez-de-chaussée qui ne s'est conservé dans aucun des endroits fouillés jusqu'à présent. On a constaté que les murs extérieurs sur les côtés est, sud et ouest étaient percés, à distance variable, d'ouvertures larges de 0,40 m, servant très probablement à l'aération; on suppose que de telles ouvertures se trouvaient aussi sur le côté nord, non encore fouillé.

Dans l'édifice 002 (fig. 1 et 3) on a continué à fouiller la chambre nº 1 qui, longue de 33,25 m et large de 3—3,25 m seulement, ressemble à un couloir en forme de L (au moins que sa branche courte ne forme une pièce à part, la nº 12). Seule la moitié nord de la chambre était chauffée à l'aide d'un *hypocaustum* à deux fours. À l'intérieur de la chambre

[11] C. Daicoviciu, ACMIT, 4, 1932—1938, p. 392, 409 = AnnEp, 1939, 5 = IDR, III/2, 222.

[12] I. Piso, StCl, 18, 1979, p. 137—138, nr. 1 = IDR, III/2, 338.

[13] B. Cserni, AFEvk, 12, 1903, p. 137 = A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapesta, 1944, p. 72.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

nº 1 on a identifié les traces d'une construction plus ancienne que l'édifice 002.

Deux autres chambres (nos 9 et 10) présentent des traces évidentes de réfections; il paraît qu'à un certain moment une espèce de terrasse couverte s'étendait à l'ouest de la pièce nº 10, dans le prolongement de celle-ci. Quant à la pièce nº 11,

Entre les édifices 001 et 002 on a fouillé une surface (SA) de 15,65 × 12 m, dans la partie est de laquelle on a identifié les restes d'une construction démolie (8,35 × 8,35 m) comportant quatre pièces et appartenant, peut-être, au bâtiment 002. Dans cet espace on a découvert une série d'inscriptions, ainsi qu'un mur long de 11 m et large de 39—54 cm, construit

Fig. 25. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—2 altare.

Fig. 26. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 altar; 2 altar sau bază de statuie; 3 bază de statuie.

Il paraît qu'elle ait servi sourtout à faire fonctionner un des iours de l'hypocauste de la chambre nº 1 et le four de l'hypocauste qui chauffait partiellement (la moitié est) la pièce nº 1a (ou bien la branche courte de la pièce nº 1).

À l'ouest des pièces nos 1 et 12 on a fouillé une surface de 7,50 × 7 m qui peut être aussi bien une cour intérieure du bâtiment 002 qu'une chambre d'un autre édifice (003). Dans cet espace on a découvert une inscription honoraire fragmentaire (voir l'inscription nº 1 dans le texte roumain).

sans mortier de gros galets, mais aussi de tuiles et de blocs de marbre (donx deut inscriptions) visiblement réutilisés (fig. 4/2 et 5). La présence dans le mur de deux autels dédiés par M. Lucceius Felix, procurateur financier de la Dacie Apulensis en 242—245, la découverte dans les décombres d'un fragment céramique à chrisme (fig. 12/3) et la technique même du mur assurent la datation de celui-ci au IVème siècle de n. ère.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Dans le jardin de l'habitant Traian Jurj on a exécuté une section (Z_4) longue de 67 m et large de 1,50 m La principale découverte ont été les traces du côté ouest du champ militaire romain ayant précédé la fondation de la ville. Le rempart de terre a été aplati pour faire place aux constructions urbaines, mais les vestiges des deux fossés, évidemment remplis dans le même but, sont bien visibles: le fossé extérieur était large de 6,50 m et profond d'environ 2 m, tandis que le fossé le plus rapproché du rempart mesurait 5,50 m en largeur et 2 m en profondeur. On a établi de cette facon que le camp fut plus petit que la ville: son côté ouest se trouvait sur la rive droite du ruisseau appelé Apa Mică, tandis que le mur ouest de la ville courait assez loin de là, sur la rive gauche.

Les découvertes, remarquablement riches, de la campagne de fouilles de 1980 furent les suivantes:

Briques et tuiles estempillées (fig. 7). On a trouvé surtout des estampilles de la LEG IIII FF (la plupart dans le bâtiment 001), mais aussi d'autres: GIM, PR COS, CSV, OPL, CIV, TERTVLL... IVL AL..., VAL, PES, CVC/PRAV, M SER, MID, QAB, QCS, QCC.

Objets de fer (fig. 8—9).

Objets de bronze (fig. 10).

Objets d'os (fig. 11).

Lampes (fig. 12/1).

Vases et autres objets en terre cuite (fig. 13—23).

Pièces sculpturales fragmentaires en marbre

Inscription (voir p. 273—275 et fig. 24—26).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Plan des fouilles au lieu-dit „Grohotea Tornească".

Fig. 2. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Edifice 001: profil de la paroi est de la section T_2. Légende: 1 sol végétal; 2 décombres; 3 terre jaune; 4 pavage en mortier blanc; 5 sol antique; 6 sable et mortier; 7 mur; 8 briques; 9 pierres; 10 gravier, sable, briques, tessons céramiques; 11 sable, mortier, céramiques; 12 sol vierge.

Fig. 3. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Plan de l'édifice 002.

Fig. 4. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 zone ouest de l'hypocauste de la chambre 1 du bâtiment 002; 2 partie centrale de la SA: le mur du IV*ème* siècle et le canal Est—Ouest.

Fig. 5. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Profil du mur tardif dans la SA.

Fig. 6. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Section Z_4: 1 plan; 2 profil de la paroi nord (Légende: 1 sol végétal; 2 terre noire; 3 gravier avec des briques et des fragments céramiques roulés par l'eau; 4 briques et tuiles; 5 couche de décombres avec gravier et mortier; 6 terre stérile; 7 mur de pierre; 8 couche de décombres avec beaucoup de tuiles; 9 couche de décombres avec mortier et sable; 10 argile sablonneuse; 11 terre brune sablonneuse=sol antique; 12 couche de décombres avec sable, mortier et tuiles; 13 pavage en mortier blanc; 14 cendres, traces de brûlure; 15 rempart de terre aplati; 16 terre brûlée; 17 terre noire=remplissage des fossés; 18 *hypocaustum*.

Fig. 7. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Estampilles sur briques et tuiles: 1—4, 8—9, 11, 19 edifice 001; 5—7 section Z_4; 10, 12, 14—15 edifice 002; 13, 16—18 couche de décombres entre les bâtiments 001 et 002.

Fig. 8. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets de fer: 1 disque; 2—3, 5—11, 13 clous et gros clous; 4 truelle; 12 crampon.

Fig. 9. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets de fer: 1—5 clés; 6 boîte de roue; 7 fragment d'un mécanisme de fermeture; 8 fragment de mors; 9, 13, 17 anneaux; 10 fragment de *stilus;* 11 *stilus;* 12 crochet (?); 14 fibule; 15 maillot de chaîne; 16 bande en S; 18 fragment de tube à manchon; 19 pointe de javelot; 20 pièce en forme de pendule; 21 couteau à lame droite; 22 frgmaent de couteau.

Fig. 10. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets de bronze: 1 plateau de balance; 2 plaque de ceinture; 3 applique de ceinture; 4 fibule; 5 crampon; 6 petite anse; 7 fragment d'un objet indéterminable; 8 bouton; 9—10 clous; 11 tige d'épingle; 12 fragment d'un outil à crochet; 13 parure pour costume militaire; 14—16 anneaux; 17 clou plat; 18 petite plaque de *lorica squamata*.

Fig. 11. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets d'os: 1—5 epingles de cheveaux; 6—8 aiguilles à coudre; 9 pointe d'aiguille; 10—11 jetons.

Fig. 12. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 lampe à l'estampille OCTAVI; 2 bord de *mortarium* estampillé; 3 fragment de vase à chrisme.

Fig. 13. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—3, 5—9 ecuelles; 4 assiette; 10 bol.

Fig. 14. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1, 3—10 ecuelles; 2 assiette.

Fig. 15. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—4 *mortaria*.

Fig. 16. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—10 amphores.

Fig. 17. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—2, 4—6, 9—15 cruches; 3, 8 brocs; 7 pot.

Fig. 18. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—6 pots; 7—11 vases aux parois minces.

Fig. 19. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—17 pots.

Fig. 20. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—2, 8, 10—15 pots; 3—4 brocs; 5 cruche; 6—7 vases aux parois droites; 9 vase aux parois épaisses.

Fig. 21. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 fond de vase à glasure; 2 bille en terre cuite; 3 petite roue fragmentaire en terre cuite; 4 vase à ornament imprimé.

Fig. 22. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—4 fragments de *terra sigillata*.

Fig. 23. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 vase à ornament imprimé; 2 petite roue fragmentaire en terre cuite; 3 vase à figurine anthropomorphe.

Fig. 24. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 inscription honoraire fragmentaire; 2 autel.

Fig. 25. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1—2 autels.

Fig. 26. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. 1 autel.; 2 autel ou base de statue; 3 base de statue.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice în castrul roman de la Apulum

VASILE MOGA

Despre castrul legiunii XIII Gemina ridicat la Apulum în primii ani ai stăpînirii romane există, în literatura de specialitate, mai multe discuții și supoziții datorate, în marea lor majoritate, imposibilității identificării sale pe teren, dat fiind faptul că aici, ca și în alte părți, peste vestigiile clasice s-au ridicat numeroase alte construcții în decursul epocilor medievală și modernă. Referitor la fortificația antică toți cercetătorii care s-au ocupat direct sau indirect de începuturile vieții romane pe teritoriul centrului urban din dreapta Mureșului consideră că acesta a fost cel mai mare din Dacia și că de aici porneau mai multe drumuri de legătură ce uneau cele mai importante castre înglobate în sistemul defensiv provincial. Din motive obiective, cauzate în mare parte de suprapunerile succesive de clădiri, deci a imposibilității efectuării unor cercetări arheologice propriu-zise, unele amănunte cum ar fi forma, dimensiunile și fazele de construcție nu sînt cunoscute nici pînă astăzi. Cu toate aceste carențe, în decursul timpului, în incinta cetății austriece a orașului Alba Iulia, s-au efectuat cîteva sondaje care, fără să-și fi propus în mod expres depistarea fortificației romane, au descoperit și unele din elementele acesteia. Fie-ne permis ca înainte de a prezenta raportul arheologic să înfățișăm sumar ce se cunoștea sau presupunea pînă în anul arheologic 1980 despre castrul legiunii XIII Gemina.

Astfel, în anul 1897 arheologul Adalbert Cserni a efectuat sondaje în zona de est a cetății actuale, descoperind blocuri fasonate și urme de ziduri, presupuse ca făcînd parte din zona porții *principalis sinistra* a fortificației romane. La aceste prime informații s-au adăugat, începînd cu anul 1966, alte detalii interesante. Sondajele arheologice dintre anii 1966—1968 din partea de vest a cetății bastionare au identificat între poarta IV-Catedrala Reîntregirii — Baia Publică — un șanț cu lățimea de 16 m, a cărui profil de formă ascuțită este identic cu șanțurile exterioare ale castrelor romane. În apropierea acestui punct, cercetările arheologice din zona Catedralei Romano-Catolice, conduse de R. Heitel, au surprins în două din secțiuni un val de pămînt *(agger)* aparținînd castrului roman. În sfîrșit, într-o ipoteză de lucru, M. Rusu procedînd la suprapunerea planurilor cetății medievale de secolele XII—XVII peste planurile cetății ridicate la Alba Iulia din ordinul împăratului Austriei, Carol VI, a constatat că cea mai mare parte din suprafața interioară a presupusei cetăți medievale vechi nu a fost afectată de lucrările de la începutul secolului al XVIII-lea, concluzionînd că zidurile vizibile și astăzi pe laturile de nord și sud și considerate ca aparținînd cetății din secolele XII—XVII nu reprezintă decît urme ale vechiului castru, cu planimetria pătrată (420×420 m) a cărui recuperare și adaptare la condițiile evului mediu era un fenomen întîlnit și în alte părți ale fostului Imperiu roman. Pornind de la aceste supoziții, am inițiat în cursul verii anului trecut o primă campanie de cercetări arheologice al cărui obiectiv nu a fost altul decît acela al verificării și elucidării, pe cît posibil, multdiscutatei dar necercetatei îndeajuns chestiuni a fortificației romane de la Apulum.

Atenția noastră s-a concentrat pe terenul din curtea grădiniței de copii de pe strada Militari, situat în partea de sud a cetății austriece, în apropierea unuia din zidurile de incintă care se găsește și acum în picioare. În decursul Evului Mediu, locul în discuție a servit la ridicarea mai multor clădiri — o mănăstire și apoi monetăria austriacă — așa încît am ales ca loc de cercetare o zonă ce nu părea afectată de alte lucrări cu caracter edilitar. Orientată pe direcția sud-nord, secțiunea arheologică, cu dimensiunile de 25×2 m a fost trasată perpendicular pe zidul fortificației, foarte aproape de clădirea manutanței. Stratul de depunere arheologică, aparținînd epocii medievale și romane, a atins, pe anumite porțiuni, o grosime variabilă, cuprinsă între 0,20—5,50 m. Majoritatea materialelor de factura medievală au provenit dintr-o mare locuință din secolele XVII—XVIII. În capătul sudic al secțiunii, lipit de piatră, am identificat aggerul castrului, avînd la bază lungimea de 8,70 m, și înălțimea de 3,70 m. Secționarea acestui prim element defensiv din interiorul fortificației romane nu a dus decît la descoperirea cîtorva fragmente ceramice romane atipice. Aggerul se sprijinea de un alt zid alcătuit din piatră de rîu, prinsă cu mortar, avînd înălțimea de 2,30 m, grosimea variabilă (0,50—0,75 m), înfipt fiind în solul galben-virgin. În legătură cu rostul acestuia ne-am gîndit la acela de a susține din interior aggerul, cunoscut fiind faptul că asemenea ziduri au mai apărut și la

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

castre din Dacia, între care dorim să menționăm aici castrul de la Buciumi unde, cercetările din ultimii ani l-au identificat, într-una din secțiuni. De la acest zid de sprijin începea *via sagularis* ce s-a mai păstrat pe 2,50 m lățime. Drumul sol-

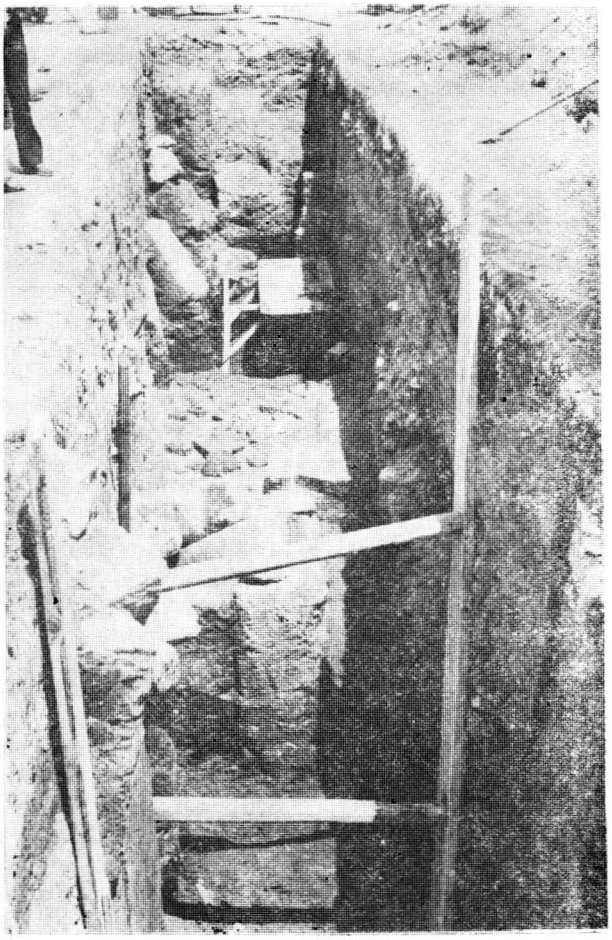

Fig. 1. Alba Iulia. Castrul roman Apulum — vedere a secțiunii arheologice cu *via sagularis* și bărăcile militarilor legiunii XIII Gemina.

daților, în cazul castrului de la Apulum, a avut două faze de construcție. Într-o fază mai veche drumul propriu-zis, așezat pe un strat de pietriș, a fost pavat cu cărămizi și bucăți de piatră. Ulterior, într-o perioadă pe care o punem în legătură cu anumite refaceri ale castrului, în parte semnalate și epigrafic, drumul a fost înălțat cu aproximativ 50 cm, fiind pavat, în noua conjunctură, cu plăci de piatră din calcar cu grosimea de 0,25 m și cărămizi dreptunghiulare. Un număr de 7 fragmente de cărămizi aparțin categoriei de produse tegulare ștampilate, avînd imprimat într-un cartuș dreptunghiular insemnul abreviat al unității LEG XIII GEM și aparținînd, din punct de vedere cronologic, primei jumătăți a secolului al II-lea e.n.

Dintre clădirile de interior, atîta cît au fost cercetate în campania din anul 1980, am identificat porțiuni deranjate din fundații, puse pe același pat de pietriș și alcătuite din bolovani de rîu și cărămizi fragmentare. În această zonă am descoperit, la adîncimea de 2,20 m, o conductă de evacuare, din olane romane. Între zidul de susținere a aggerului, *via sagularis* și începutul barăcilor s-a recuperat un bogat material arheologic, constînd din fragmente ceramice de la vase de culoare roșie-cărămizie și cenușie, fragmente din vase de sticlă, obiecte din fier (respectiv cuie și un picior de fibulă) precum și două statuete fragmentare din marmură și bronz. Pe toată întinderea secțiunii au apărut multe blocuri de piatră, cu dimensiuni variabile, blocuri ce se găsesc, de fapt, și în alcătuirea zidului de incintă de pe latura de sud.

Rezultatul primei campanii de săpături arheologice ne îndreptățește să afirmăm, cu certitudine, că am descoperit o parte din interiorul castrului roman de la Apulum, identic prin elementele sesizate arheologic cu maniera de construcție a castrelor romane din piatră. Aflate într-un stadiu incipient, cercetările arheologice de la castrul legiunii XIII Gemina nu ne permit, cel puțin în actualul stadiu, să avansăm alte opinii în legătură cu fortificația recent identificată. Nu putem ști, de exemplu, dacă fortificația romană apulensă a avut o dublă fază de construcție sau doar una singură și anume faza de piatră, cum sîntem înclinați să o presupunem dacă ne gîndim la importanța acesteia în cadrul sistemului defensiv al provinciei. Numai secționarea exteriorului fortificației, pe care o intenționăm în acest an arheologic, ar putea da un răspuns elocvent la această problemă și apoi la aceea dacă zidul aflat pe latura de sud este cu certitudine roman, sau feudal ce a reutilizat atît traiectul zidului antic cît și materialul de piatră existent deja.

Amintim că în cazul via sagularis s-au identificat două etape de construcție, cea mai nouă confirmînd acum arheologic refacerea unor părți din castru despre care par să amintească epigrafa cu semnalarea soldatului Felix din legiunea XIII Gemina Antoniniana, aflată și astăzi la baza zidului de incintă, precum și un fragment de inscripție onorifică (CIL, III, 7741) interpretată ca referindu-se la refacerea pretoriului castrului apulens, în anul 205 e.n. cînd din ordinul consularului Daciei, Mevius Surus, subofițerii legiunii XIII Gemina și-au construit, eventual în castru, un loc de întîlnire — *scola speculatorum* — aluzie clară la aplicarea unora din reformele militare ale împăratului Septimius Severus și la nivelul unității militare de la Apulum.

La ora actuală putem reconstitui, în linii generale, două din laturile castrului legiunii XIII Gemina, respectiv cea de sud, pe care am cercetat-o și cea de vest, apărută în cercetări arheologice ce-și propuneau alt obiectiv, pe unde trecea atît aggerul cît și șanțul de apărare. Viitoarele săpături arheologice vor completa, sîntem siguri, cu date inedite problema celui mai mare castru din provincia nord-danubiană.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS LE CASTRUM ROMAIN D'APULUM

RÉSUMÉ

On presente les prémieres fouilles archéologiques dans le plus grand castrum de la Dacia Romaine d'Apulum, ou pendant les II—III siècles n.è. a été campé la XIIIe legion Gemina. Les fouilles sistematiques ont identifié quelques elements de cette grande fortification, c'est a dire vallum via sagularis et ainsi les constructions-baraques-des soldats.

Parmi les materiaux archéologiques, l'auteur signale la céramique romaine (de facture provinciale) des objets en fer et bronse et 7 briques avec l'estampille de la legion (LEG XIII GEM).

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Alba Iulia. Le castrum romain d'Apulum — vue de la section archéologique avec *via sagularis* et les baraques des militaires de la XIIIe legion Gemina.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Şantierul arheologic Cluj-Mănăştur

P. IAMBOR, ŞT. MATEI, A. HALASU

În campania de săpături 1980 în cadrul complexului arheologic de la Cluj-Mănăştur s-au urmărit fazele de locuire din interiorul incintei, dezvelirea în continuare a cimitirului, precum şi a celui mai vechi lăcaş de cult, a fortificaţiei propriu-zise şi a unor anexe ale vechii mănăstiri.

În secţiunea S XVII, orientată E—V, paralelă cu celelalte mai vechi, săpate în partea de vest a incintei, s-au repetat, în linii mari, elementele cunoscute din campaniile trecute, fapt care confirmă încă o dată ideea existenţei, înaintea mănăstirii şi a cimitirului din secolele XI—XII, a unei aşezări cu locuinţe de tip adîncit şi de suprafaţă contemporane cu primele două faze ale fortificaţiei de pămînt şi lemn. În secţiunea respectivă, lungă de 32,50 m şi lată de 2 m, s-a constatat următoarea situaţie stratigrafică: imediat sub solul vegetal, între m 0—19,75, există o nivelare medievală tîrzie, cu o grosime de 0,20—0,30 m, iar între m 19,75—27 şi între m 30—32,50, un nivel cu o grosime de 0,10—0,30 m de dărîmare a zidului de fortificaţie al mănăstirii, a cărui fundaţie a fost surprinsă între m 27—30 pînă la adîncimea de 1,55—1,60 m faţă de nivelul actual de călcare. Acest zid, al cărui colţ de S—V şi unele porţiuni din laturile de S şi de V au fost dezvelite în S XV/1979, a fost ridicat probabil la sfîrşitul secolului al XIII-lea sau la începutul celui următor, avînd în vedere materialul ceramic găsit pe nivelul său de construcţie, vizibil destul de clar între m 25—27 şi 30—32.50. Sub zid, şi fără a fi deranjate de temelia lui, au fost descoperite mormintele nr. 77, 78 şi 79.

Reîntorcîndu-ne la stratigrafie, sub nivelarea medievală de care am vorbit, s-a putut constata un prim strat de cioplitură de piatră rezultat de la un atelier pentru una din fazele de construcţie sau de reparare fie a bisericii, fie a clădirilor mănăstireşti, fie chiar a zidului mai înainte amintit. Urmează un nivel cu o grosime între 0,50—0,70 m, de culoare cenuşie, cu material ceramic şi cîteva piese de metal (un pinten, cuţite, potcoave etc.) specifice secolelor XIII—XIV, în care se intercalează şi nivelul de construcţie al zidului de incintă. Sub acesta din urmă, se află un alt nivel, de culoare cenuşie, gros de 0,25—0,40 m, cu ceramică din secolul al XII-lea în general, de culoare roşcată, cu buza evazată, avînd ca decor linii paralele incizate, cu spaţii mai mari între ele, combinat cu împunsături cu „unghia", dispuse în general pe gîtul vasului. Un al doilea strat de aşchii de piatră se suprapune peste humusul antic, prezent la adîncimea cuprinsă între 1,15/1,35 m şi 1,75/1,80 m faţă de suprafaţa actuală. În humusul antic, care conţine urme de locuire şi ceramică hallstattiană, romană şi din perioada feudalismului timpuriu, au fost săpate gropile mormintelor (după cum se poate vedea în profilul secţiunii, între m 25,25—27 şi 30,50—31,5 ale lui M.76, M.77, M.78 şi M.83). În porţiunea cuprinsă între m 1,60—4,25 s-a descoperit o locuinţă adîncită în lutul galben, iar între m 6,25—7, groapa unui cuptor, aparţinînd fie acestuia fie eventual unei alte locuinţe de suprafaţă contemporană.

Groapa bordeiului a fost săpată începînd de la 1,40 m faţă de suprafaţa actuală, de pe un nivel cu material ceramic din secolele X—XI, avînd adîncimea de 0,95—1 m. În interiorul lui, în partea de vest, au fost surprinse resturile unui cuptor din pietre, cu un diametru de 0,90 m, a cărui groapă a fost adîncită cu 0,10 m faţă de podeaua bordeiului. Deşi nu a fost dezvelit în întregime, se poate aprecia lungimea laturilor sale ca fiind de 4—4,50 m, după cum rezultă din porţiunea săpată în S XVIII şi în caseta A, deschisă pe latura de sud a secţiunii, între m 2,25—3,60. Ceramica găsită în umplutura bordeiului, precum şi pe podeaua acestuia şi printre pietrele cuptorului, prezintă caracteristicile celei descoperite şi cu ocazia campaniilor trecute, în cîteva locuinţe şi anexe gospodăreşti ce fac parte din orizontul de locuire din secolul al X-lea, eventual începutul secolului al XI-lea. În cea mai mare proporţie este de culoare neagră, arsă incomplet, lucrată la roată, vasele avînd pereţii destul de subţiri, şi este ornamentată cu linii paralele incizate, dispuse foarte des pe întreaga suprafaţă. O altă categorie, numeric mult redusă, o constituie ceramica de culoare cenuşie-roşcată, ornamentată cu împunsături succesive, cu registre de cîte trei-patru linii paralele incizate, precum şi cu linii ondulate. Pe lîngă fragmentele aparţinînd unor vase borcan (două întregibile) s-au găsit cîteva fragmente de străchini şi cupe, precum — lucru foarte important — şi cîteva bucăţi de tipsii de lut, lucrate cu mîna. Absenţa unor elemente specifice ceramicii din secolul al XI-lea, cum ar fi cazanele de lut (găsite, dealtfel,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

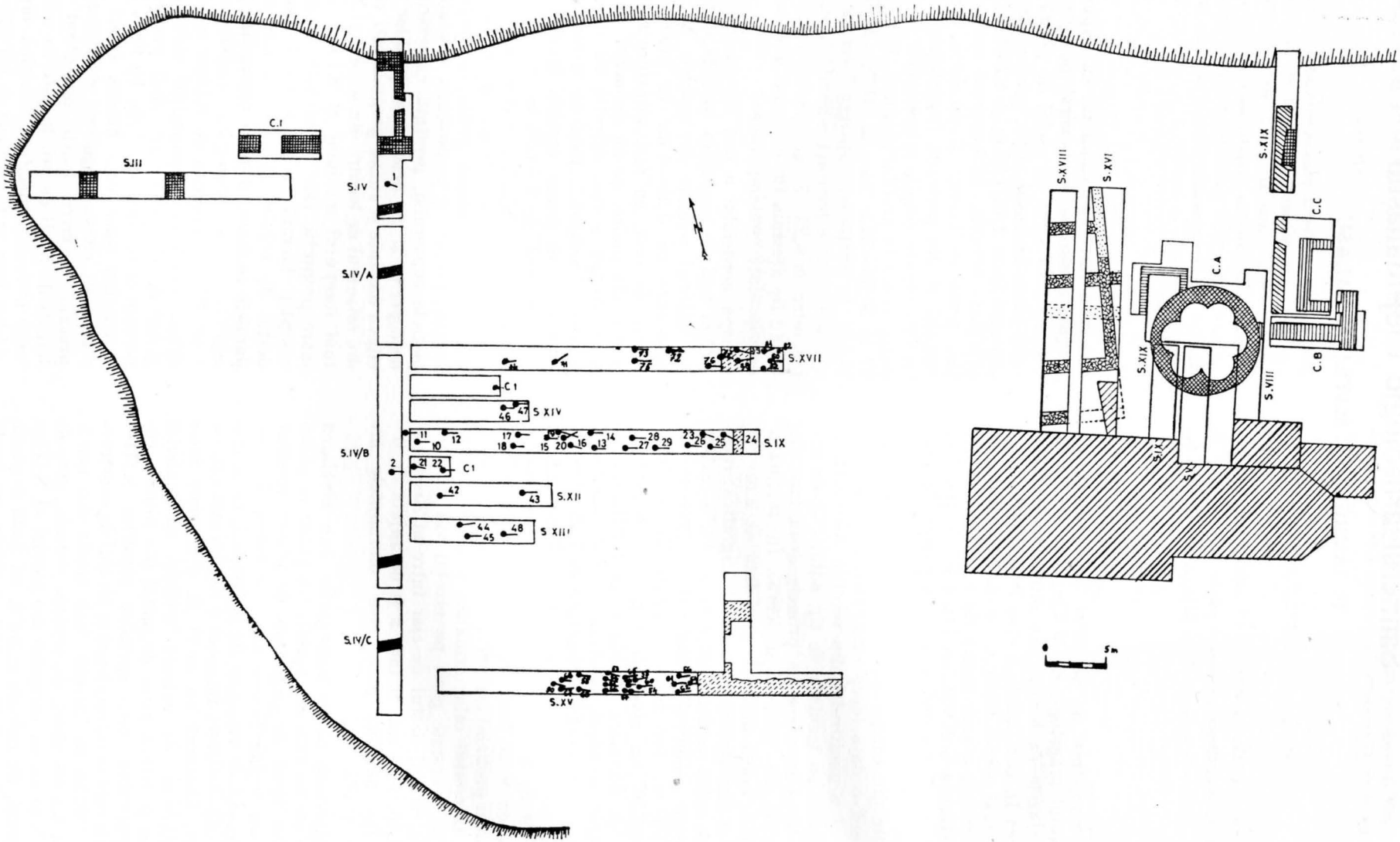

Fig. 1. Cluj-Mănăștur. Planul general al săpăturilor.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

destul de frecvent în această secţiune, precum şi în celelalte din campaniile precedente, dar în straturile superioare) şi ceramica ornamentată cu „unghia" şi rotiţa dinţată, ne întăreşte convingerea că bordeiul respectiv datează din secolul al X-lea, mai ales că în cercetările trecute, la sud de S XVIII, topografic pe aceeaşi linie, adică în extremitatea de vest a incintei, în S IV B, S IV C şi S IX, au fost descoperite locuinţe cu material similar. Menţionăm descoperirea, pe podeaua bordeiului, a unui fragment de rîşniţă, dintr-o piatră cu mult conţinut de oxid de fier. La 2—2,75 m spre est, pe nivelul de călcare din timpul funcţionării bordeiului, a fost dezvelit un cuptor din piatră, de formă ovală, a cărui vatră a fost adîncită cu 0,30 m în lutul galben şi căptuşită cu bolovani de rîu, foarte probabil boltit, dar prăbuşit ulterior, care putea aparţine fie unei locuinţe de suprafaţă contemporană cu bordeiul, fie acestuia — ca o anexă exterioară. În orice caz, ceramica din jurul cuptorului respectiv este identică cu cea găsită în bordei. Deasupra bordeiului, în SXVII, au fost sesizate urmele unei locuinţe de suprafaţă, între m 0—4,15, printr-un strat de arsură cu pietre, gros de 0,10—0,20 m, şi printr-un pavaj sau podea din pietre, în caseta de pe latura de sud a secţiunii, care este ulterioară, după cum s-a putut observa atît stratigrafic cît şi din punctul de vedere al ceramicii, ornamentată în general cu rotiţa dinţată. În orice caz, locuinţa este anterioară celor două morminte descoperite în caseta A, gropile acestora distrugînd o parte a podelei respective.

Cele 13 morminte din S XVII, au scheletele orientate E—V (cu unele mici devieri în două cazuri — M.71 şi M.79 —) şi sînt destul de bine păstrate, *în cîteva cazuri putîndu-se distinge şi* urmele sicrielor de lemn. Gropile au fost săpate *la* adîncimi mici, cam la 0,45—0,60 m faţă de nivelul corespunzător de călcare. În partea de vest a secţiunii, pînă la m 8,50, mormintele lipsesc, fiind apoi mai rare, ele îndesindu-se spre est, spre lăcaşul de cult. Cîteva au avut inventar specific secolelor XI—XII, similar cu cel al mormintelor din celelalte secţiuni săpate în partea aceasta de vest a incintei, precum şi în secţiunile din vecinătatea bisericii.

M.71, situat între m 12—13,50 cu scheletul orientat NE—SV; ca inventar conţine trei inele de tîmplă din sîrmă subţire de argint îndoite la un capăt în formă de S, foarte prost păstrate.

M.73, situat între m 19,50—20,50, aparţinînd unui copil, a avut trei inele de tîmplă mici, din sîrmă subţire de argint, îndoite la un capăt în formă de S.

M.75, situat între m 19,40—21,25, cu urme de sicriu, a avut ca inventar două inele de tîmplă dintr-o sîrmă mai groasă de argint, terminate la un capăt în formă de S, cu un diametru de 2 cm; un inel digital format dintr-o verigă lamelară de argint, cu capetele îngustate şi suprapuse, avînd pe suprafaţa exterioară un decor compus dintr-o succesiune de striuri oblice în două sensuri, grupate în unghiuri cu vîrfurile spre cele două margini ale benzii, realizate cu ajutorul unei dăltiţe dinţate; un denar de argint de la regele Ladislau I (1077—1095) găsit în mandibulă.

M.76, situat între m 25,50—27, de adolescent, a avut patru inele de tîmplă mici, din sîrmă subţire de argint (două cu diametrul de 1,5 cm, iar două de 1 cm), îndoite la un capăt în formă de S.

În S XVIII, pe lîngă cîteva morminte medievale mai tîrzii ale căror schelete au fost găsite în sarcofage de piatră au fost dezvelite şi cinci aparţinînd aceluiaşi cimitir din secolele XI—XII.

M.84, situat între m 0—1, al cărui schelet a fost tăiat ulterior în partea superioară de către contrafortul bisericii gotice, a avut pe bazin un inel digital din argint, confecţionat din trei sîrme circulare în secţiune împletite şi cu capetele bătute, subţiate şi apropiate.

M.85, situat în dreptul m 3, a avut un inel de tîmplă dintr-o sîrmă foarte subţire, probabil de bronz, terminat la un capăt în formă de S.

M.86, situat între m 15—16, a avut două inele de tîmplă dintr-o sîrmă mai groasă de argint, îndoite la un capăt în formă de S, păstrate fragmentar.

Un al doilea punct de lucru, continuînd cercetările din campaniile trecute, a fost cel din partea de nord a bisericii actuale, unde a fost trasată S XVIII, pe direcţia N—S, lungă de 20,5 m şi lată de 2 m, cu scopul de a urmări fundaţiile lăcaşului de cult romanic, distrus în timpul marii invazii tătare de la 1241. În secţiune au apărut şase temelii de zid, avînd orientarea E—V. Reţin atenţia, în mod deosebit, patru dintre ele, situate la aceeaşi adîncime de 2,80 m, avînd aceeaşi grosime, între 0,95—1 m şi fiind construite *într-o tehnică identică* (*din blocuri* de calcar legate cu mortar). Distanţele dintre temelii sînt deosebit de interesante: între temelia cea mai de sud, situată la un metru faţă de fundaţia navei bisericii gotice (peste care se ridică, dealtfel, nava bisericii actuale) şi o altă temelie, mai la nord de ea, distanţa este de 3,25 m. Între aceasta şi următoarea, distanţa este de 6,25 m. Spaţiul dintre temeliile cele mai de nord este de asemenea de 3,25 m. Aceeaşi situaţie a fost surprinsă şi în S XVI/1979, ceea ce ne întăreşte presupunerea că avem de-a face cu o construcţie de tip bazilical, cele patru temelii corespunzînd celor două nave laterale şi navei centrale. Temelia orientată N—S din S XVII/1979 închidea navele laterale pe latura de est şi separa nava centrală de absida altarului. De la această temelie, spre est, continuă doar cele două fundaţii ale navei centrale, ceea ce ar indica dezvoltarea absidei altarului. Deci, în cazul de faţă bazilica ar avea o singură absidă. O porţiune de 3 m lăţime între S XVI şi caseta în care au fost descoperite temeliile rotondei, ar putea confirma, prin săparea ei în campania viitoare, cele de mai sus. Datorită unor construcţii şi demolări în mai multe etape, pe acelaşi loc, stratigrafia, în cea mai mare parte, nu ne poate oferi elemente de datare. Totuşi, construcţia aceasta pare să fi fost distrusă destul de timpuriu, avînd în vedere sarcofagul găsit pe temelia de sud

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

a navei laterale, între m 1,25—2 (construit din blocuri refolosite, printre care şi un fragment dintr-o sculptură romană), ce adăpostea un schelet de copil (M.89), cu craniul încadrat de trei cărămizi tot romane, dintre care una cu inscripţia R S N. Au mai fost găsite încă trei sarcofage construite din blocuri mari de piatră şi placate cu lespezi, între m 6,80—7,75 (M.90), între m 7,90—9 (M.91) şi între m 9—10 (M.92), din păcate asupra scheletelor negăsindu-se nici un fel de inventar.

Asupra cercetărilor din S VIII, caseta C şi S XIX, unde au fost descoperite o serie de ziduri construite în etape diferite, deocamdată nu ne putem pronunţa. Cu ocazia cercetărilor viitoare în această zonă, cînd se va mări suprafaţa dezvelită, sperăm că se vor desluşi mai clar planurile şi succesiunea în timp a unor anexe mănăstireşti, pa care în momentul de faţă doar le bănuim.

În concluzie, ultima campanie de cercetări nu numai că a avut ca rezultat recoltarea unui bogat material arheologic, dar a şi contribuit substanţial la confirmarea existenţei unei aşezări civile, cu locuinţe de tip adîncit şi de suprafaţă, contemporană cu primele faze ale cetăţii de pămînt şi lemn şi anterioară primului lăcaş mănăstiresc şi cimitirului adiacent acestuia. De asemenea, au fost obţinute cîteva date noi cu privire la planul bisericii romanice şi la existenţa unei fortificaţii de piatră aparţinînd mănăstirii, care fusese ridicată către sfîrşitul veacului al XII-lea, după ce vechea cetate de pămînt cu palisadă îşi pierduse eficacitatea odată cu invazia tătarilor.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE CLUJ-MĂNĂŞTUR

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées pendant la campagne de 1980 dans l'enceinte fortifiée de Cluj-Mănăştur, contribuient à l'enrichissement des données concernant le rapport cronologique entre l'établissement appartenent aux IXe—XIe siècles et la nécropole de XIe—XIIe siècles (datée par monnais, boucle d'oreille en S, bagues etc.), contemporaine avec première église. Il convient de faire une mention spéciale concernant la découverte du mur de la fortification du monastère (dans S XVII) et des murs de la basilique avec trois nefs (dans S XVIII).

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Cluj-Mănăştur. Plan général des fouilles.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice executate la Moigrad (Porolissum). I. Castrul de pe „Pomet"

N. GUDEA, EUG. CHIRILĂ, I. BAJUSZ

În vara anului 1980 s-au desfășurat la Moigrad[1] atît săpături arheologice cît și lucrări de conservare la unele din obiectivele cercetate[2]. Au fost executate săpături arheologice la două din obiectivele planificate din cadrul complexului arheologic: castrul roman de pe dealul „Pomet" (A), construcția N 3 cu anexele ei de pe terasa sanctuarelor (N); drumul roman (K), cel de al treilea obiectiv prevăzut pentru cercetare nu a putut fi săpat în continuare și dezvelit din cauza condițiilor nefavorabile de timp (fig. 1).

În cele ce urmează vom expune rezultatele obținute prin săpături la castrul mare de pe dealul „Pomet"[3] (fig. 2). Săpăturile s-au desfășurat aici în două puncte: a) clădirea comandamentului — unde au fost concentrate principalele acțiuni de investigare arheologică și b) turnul din colțul de sud. Motivele care ne-au îndemnat la o atare orientare a săpăturilor au fost următoarele:

— clădirea comandamentului *(principia)* reprezintă cea mai importantă construcție din castru, atît din punct de vedere al orientării acestuia cît și din punct de vedere arhitectural;

— această construcție a fost în trecut mult răscolită de căutătorii de comori, jefuitorii de piatră pentru construcții, iar în două etape au fost executate aici sondaje și săpături arheologice (1939, 1943)[4];

— lipsa documentației tehnice în legătură cu această construcție și carențele desenelor publicate recent[5], datele obținute de noi în secțiunile de control anterioare[6] ne-au impus trecerea la identificarea construcției;

— materialele provenind din zona clădirii, obținute fie prin săpături, fie datorită descoperirii lor întîmplătoare, păreau foarte promițătoare pentru rezolvarea unor probleme legate de organizarea și datarea castrului.

La turnul din colțul de sud se mai executase un sondaj în anul 1959[7], dar planul și indicațiile stratigrafice nu s-au păstrat.

La clădirea comandamentului au fost executate trei secțiuni paralele, distanțate între ele cu 10 m (S 31, 33, 37), începute de la nivelul drumului *(via principalis)* peste întreaga clădire. De la sud-est spre nord-vest lateral de la secțiuni și între ele au fost executate casete, pe trei șiruri, (C 31, C 33, C 37, C 37 a). După fotografierea și desenarea profilelor la secțiuni și martori (acolo unde acest lucru s-a putut realiza) s-a executat o dezvelire totală a clădirii.

La turnul de colț au fost executate trei secțiuni paralele (S 70, S 70 a și S 70 b) avînd lungimea de 10 m; lățimea lor a fost diferită. După identificarea turnului, precizarea stratigrafiei și dimensiunilor lui, turnul a fost dezvelit.

Secțiunile și casetele executate în zona centrală a castrului au permis determinarea clădirii comandamentului. Acțiunea nu a fost încă încheiată, deoarece au fost identificate pe latura de sud-vest a clădirii o serie de încăperi adăugate mai tîrziu, care nu au fost dezvelite în întregime (fig. 3).

Clădirea comandamentului *(principia)* a fost ridicată într-o poziție centrală; ea este situată în pantă, cu înclinarea principală de la nord-est spre sud-vest; laturile clădirii mai cuprind și pantele terenului spre sud-est și spre vest. Dimensiunile corpului principal al clădirii (deci fără adăugirile mai tîrzii) sînt 30 × 29 m. Construcția s-a păstrat relativ bine. Excepție face partea dezvelită în anul 1943 care, lăsată neacoperită și fără supraveghere, a fost distrusă, iar piatra jefuită. Sistemul de construcție prezintă cîteva

[1] Pentru săpăturile executate în anii 1977—1979 vezi raportul din ActaMP, 4, 1980, p. 81—104. Responsabilul săpăturilor de la Moigrad este Eugen Chirilă (Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca). Pentru săpăturile de la castru răspunde N. Gudea. La săpăturile de la clădirea comandamentului am fost asistați de arhitecta Amalia Landes (Institutul de Proiectări Cluj-Napoca).

[2] În anul 1980 au fost restaurate și conservate: colțul de nord al castrului cu turnul, *poarta decumana* și o parte din clădirea comandamentului. Lucrările de restaurare și conservare au fost conduse de Vasile Lucăcel (Muzeul de Istorie și Artă din Zalău).

[3] Întrucît, din motive independente de colectivul de cercetare, nu a fost posibilă întocmirea unui raport general și comun prezentăm un raport preliminar numai în legătură cu acest obiectiv al complexului de la Moigrad.

[4] Pentru săpăturile executate în anul 1939 vezi: L. Ghergariu, ActaMP, 4, 1980, p. 77—79; pentru săpăturile executate de A. Radnóti în anul 1943 vezi: E. Tóth, *Porolissum. Das Castellum in Moigrad. Ausgrabungen von A. Radnóti 1943*, Budapest, 1978.

[5] E. Tóth, *op. cit.*, fig. 5.

[6] În anul 1978 am mai executat trei secțiuni de control în zona centrală a castrului cu intenția de a verifica starea de conservare a clădirii, fără a obține un plan corect al construcției.

[7] M. Macrea și colab., Materiale, 8, 1962, p. 372.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

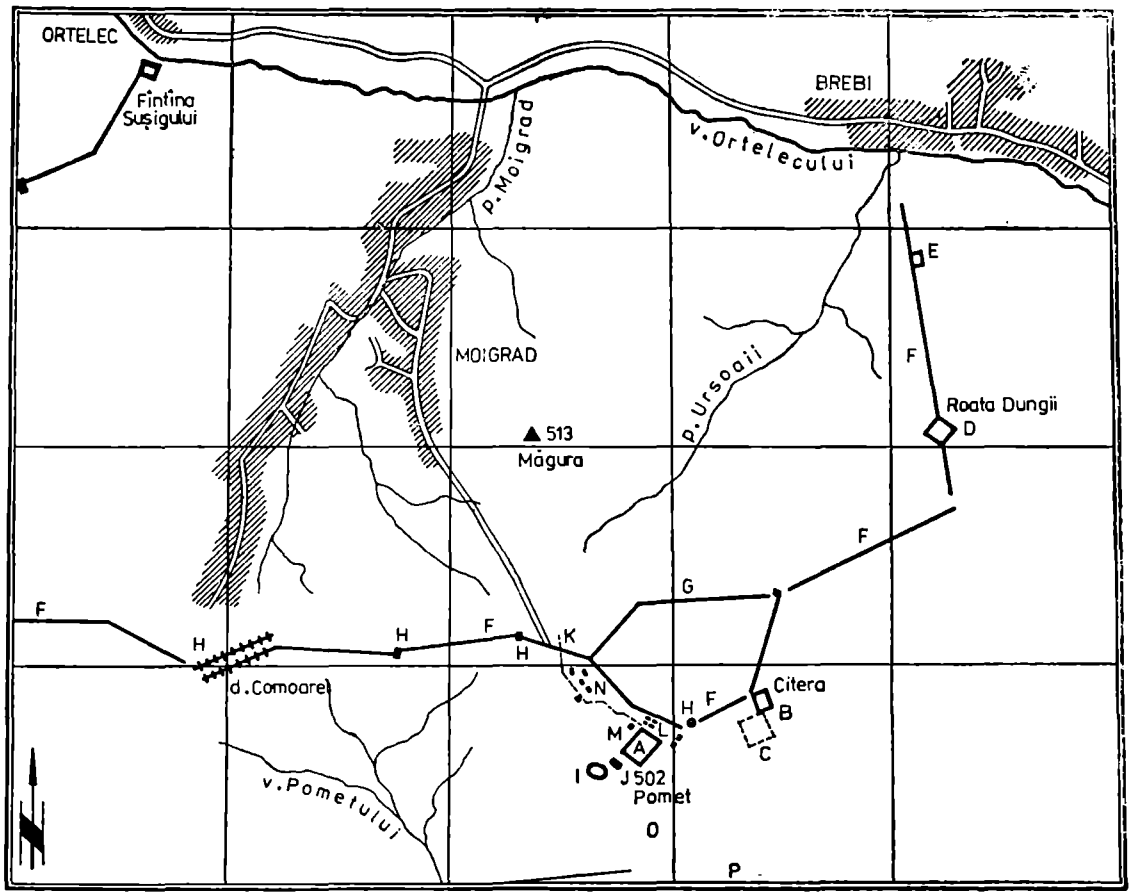

Fig. 1. Moigrad, jud. Sălaj. Planul provizoriu al complexului roman de la Porolissum.

aspecte specifice, în legătură cu care vom reveni cu altă ocazie. La corpul principal al clădirii au fost adăugate trei încăperi pe latura de nord-vest și încă două încăperi pe latura de sud-vest.

Clădirea este alcătuită din cele trei părți tipice: a) șirul de încăperi de pe latura din spate; acestea sînt în număr de cinci, avînd aceeași lățime (6 m); lungimea încăperilor diferă; dintre ele se remarcă încăperea centrală (probabil sala drapelelor) mai mare, avînd o intrare mai largă; zidurile laterale ale acestei încăperi au fost sprijinite într-o etapă ulterioară cu ziduri de sprijin. b) curtea acoperită *(basilica)*. Lățimea ei este de 29 m; lungimea porțiunii acoperite este de 7,50 m; în capătul spre nord-vest al curții acoperite a fost construită o încăpere, care după poziție, putea servi ca tribunal. c) curtea neacoperită *(atrium)* ocupa întreaga parte din față a construcției. Ea era despărțită de curtea acoperită într-o primă fază printr-un șir de postamente pentru stîlpi; într-o fază ulterioară acest șir a fost nivelat construindu-se un zid care la capete avea două întăriri. Curtea neacoperită este alcătuită din mai multe sectoare:

— în mijloc cea mai mare porțiune (16 × 8 m) a fost pavată. pavajul curții se lega printr-un culoar pavat cu *via principalis*. Pe părțile laterale ale pavajului au fost identificate în unele locuri urmele sistemului de scurgere a apei, constînd din porțiuni de canal amenajat din cărămizi și țigle.

— de-o parte și de alta a sectorului pavat pînă la zidurile laterale ale clădirii curtea era acoperită; lateral au fost identificate atît urme ale unor postamente cît și (numai în partea stîngă, dacă stăm cu fața spre intrare) urmele unor stîlpi de susținere.

— porțiunea dintre sectorul pavat și zidul din față a fost acoperită — în partea dreaptă — unde s-au construit trei încăperi și liberă — în partea stîngă — unde s-a construit un pavaj din piatră măruntă de rîu.

— intrarea este largă de 4 m; la capetele zidurilor care marchează intrarea se află cîte un postament; la colțurile dintre culoarul ce lega *via principalis* de sectorul pavat al curții au fost ridicate încă două postamente, care serveau probabil pentru o intrare mai spectaculoasă în clădirea comandamentului.

— între zidul din față al clădirii și *via principalis* a fost identificat un *porticus*, constînd dintr-un șir de postamente, situate la 1 m distanță de *via principalis*; în partea dreaptă postamentele erau din piatră de gresie; în partea stîngă peste postamentele inițiale din gresie a fost construit un zid.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

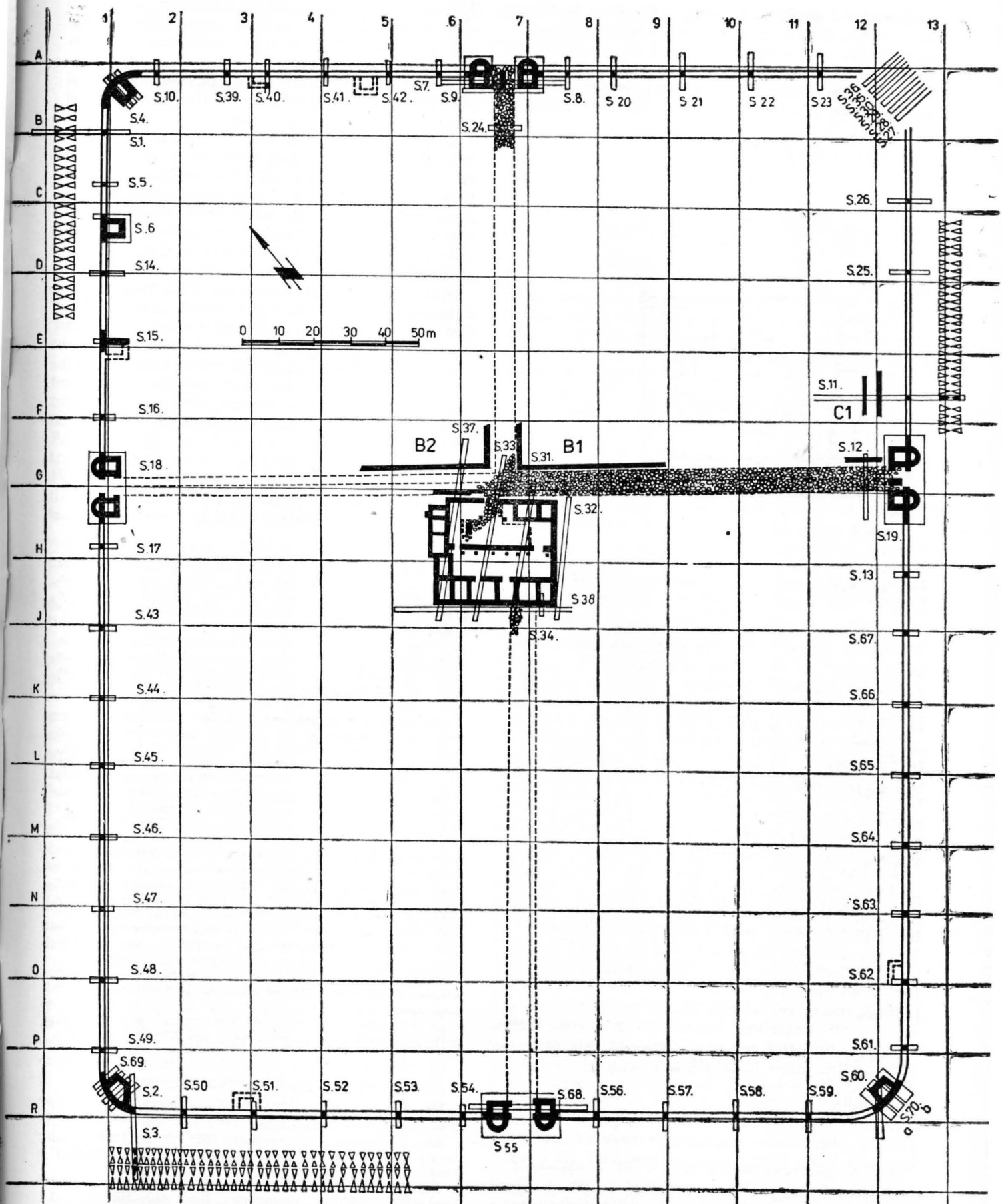

Fig. 2. Moigrad, jud. Sălaj. Planul castrului de pe dealul Pomet — pînă la data săpăturilor din 1981.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Descrierea generală a clădirii se referă de fapt la ultima ei fază de construcție. Detaliile obținute în legătură cu modul și sistemul de construcție sugerează existența mai multor etape de construcție. Prezentarea exactă a acestor etape succesive de construcție nu se poate face acum.

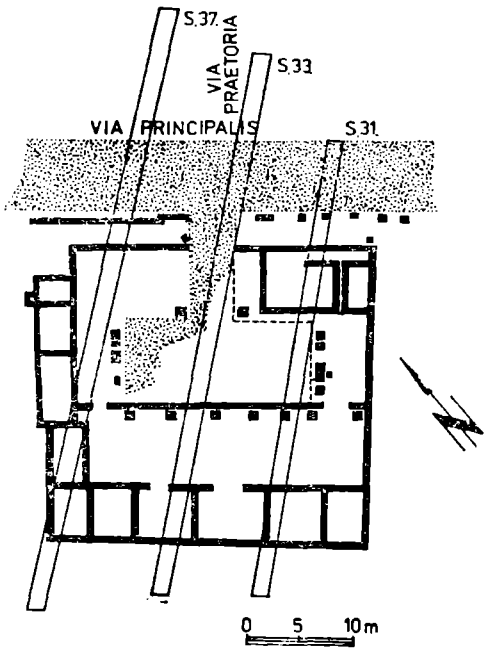

Fig. 3. Moigrad, jud. Sălaj. Planul provizoriu al clădirii comandamentului (*principia*) de la castrul de pe dealul Pomet.

În stadiul actual — în care materialul arheologic neprelucrat nu și-a spus cuvîntul — se poate susține că din punct de vedere al evoluției planului pot fi identificate cinci etape (cel puțin). Aceste etape pornesc de la planul inițial al clădirii cu zid de piatră. Adăugirile ulterioare pot fi împărțite în două grupe: a) adăugiri care modifică planul inițial: încăperile adăugate pe latura de sud-vest; încăperile adăugate pe latura de nord-vest; construirea tribunalului; construirea încăperilor din colțul drept în față; b) adăugiri care nu modifică planul; nivelarea postamentelor dintre curtea acoperită și cea neacoperită, construirea diferitelor postamente laterale, modificările aduse sistemului de drenare a apei. Toate aceste modificări pot fi foarte greu încadrate cronologic.

Dacă admitem că prima construcție din piatră a fost ridicată în timpul lui Hadrianus, deci într-o fază cînd încă incinta castrului era din val de pămînt, toate celelalte adăugiri pot fi încadrate în perioada cuprinsă între 150—271 e.n. Una din faze, probabil cea mai mare, ca întindere a construcției, poate fi datată la începutul secolului III e.n., încadrîndu-se în lucrările generale de construcție și refacere de la castru[8]. Ultimele lucrări au fost cele executate la încăperile laterale unde și observațiile stratigrafice sugerează o datare mai tîrzie (după mijlocul secolului III e.n.).

Menționăm că toate aceste încercări de datare sînt deocamdată în stadiul unor ipoteze. Ele vor fi confirmate sau chiar infirmate odată cu studierea materialului arheologic, epigrafic și numismatic descoperit în timpul săpăturilor și eventual după o reanalizare a întregului material epigrafic descoperit în castru.

În interiorul construcției au apărut materiale arheologice diferite (fragmente de la monumente și elemente arhitectonice din piatră, material tegular, vase ceramice — mai ales fragmentare — obiecte din fier, bronz, sticlă etc.). Toate acestea urmează să fie restaurate și conservate, apoi determinate pentru a fi folosite la datarea construcției.

Turnul din colțul de sud are plan trapezoidal. Dimensiunile părții exterioare sînt: $5{,}40 \times 4{,}65 \times 4{,}80 \times (7)$ m. Zidurile, cu excepția celui de incintă, au fost demantelate de către locuitorii satului vecin încă după săpăturile din 1959. Planul turnului a fost întocmit după urmele cu mortar ale șanțurilor săpate pentru ziduri. Materialul arheologic obținut a fost foarte puțin.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS CARRIED OUT AT MOIGRAD (POROLISSUM). I. ROMAN FORT ON „POMET" HILL

ABSTRACT

After a brief presentation of the archaeological excavations and the conserving-restoring works, carried out in 1980 at Moigrad (Porolissum) — fig. 1 —, the authors refere only to the works carried out at the Roman fort situated on „Pomet" hill. The researches in this fort (wich is the largest of the auxilliary troop forts in Dacia) were directed towards two objectives: a) the *principia* of the fort; b) the south corner tower. The authors enumerate the works carried out at the *principia* and the south corner tower (ditches, cassets) and the works for the cleatring out of the *principia*.

Observing the stratigraphy of the site, the buildings system and the plan of the *principia* (wich is discribed in detail) the authors discuss the structure of the building, its evolution from the architectural point of view, and try to establish a cronology for it. Based on the construction's stages of the *principia* the authors presume several succesive stages. The study of the archaeological material will complete and establisch more precisely these phase. The initial stage belongs to a very short period dating from the early Roman presence at Porolissum. In the second stage (probably under Hadrianus) the main stone building was erected, having a stone wall and the typical distribusion. During the other succesive phases the plan of the main building was altered either by adding rooms (e.g. the rooms on the Southwestern and Northwestern area), or enlarging interior spaces, or adding other (pedestals, *porticus*). As the research is not finished yet, these phases can not be precisely delimited.

The south corner tower area was sectioned (with three parallel ditches) and cleared out. The plan of the tower is trapezoidal.

A large amount of archaeological material was obtained: pottery (imported, local and usual), building material (tiles, bricks) iron objects bronze objects (fibulae, coins) etc.

EXPLIANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Moigrad—Sălaj county. Provisional plan of the Roman site from Porolissum.

Fig. 2. Moigrad—Sălaj county. Plan of the Roman fort on the „Pomet" hill (before the archaeological research of 1981).

Fig. 3. Moigrad—Sălaj county. Provisional plan of the head-quartersbuilding (*principia*) from the Roman fort on „Pomet" hill.

[8] Pentru faza de construcție și reparații de la începutul secolului III e.n. vezi M. Macrea, SCIV, 8, 1957, p. 215.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice din castrul roman de la Ilișua (jud. Bistrița-Năsăud)

D. PROTASE, G. MARINESCU, C. GAIU

În continuarea lucrărilor arheologice din 1978 și 1979, între 20 iunie și 20 iulie 1980, Universitatea din Cluj-Napoca, în colaborare cu Muzeul județean de istorie din Bistrița, a efectuat săpături organizate la castrul roman de la Ilișua, cu scopul de a obține date noi referitoare la sistemul de apărare și la stratigrafia acestui lagăr militar, precum și pentru a descoperi material documentar în legătură cu romanizarea Daciei. Pentru atingerea obiectivului propus, au fost trasate trei secțiuni (notate, în continuare, cu IV, V, VI) peste laturile de NV, NE și SE, secțiuni pe care le prezentăm în cele ce urmează, împreună cu principalele rezultate obținute (fig. 1).

Secțiunea IV (110 × 1 m) a fost amplasată pe latura de NE a castrului, la 70 m distanță de colțul estic. Din lungimea totală de 110 m, aproape două treimi (70 m) se află în exteriorul castrului, traversînd berma și șanțurile de apărare (fig. 2).

În acest loc stratigrafia este următoarea: peste pămîntul neumblat, dens și de culoare brună-gălbuie, aflat la adîncime de 1,20—1,40 m, se constată un strat de depunere de 0,40—0,50 m grosime, negru la culoare, conținînd slabe resturi arheologice, unele putînd fi datate în epoca bronzului, iar altele, eventual, în Latène-ul tîrziu dacic. Deasupra acestui strat se găsește o fișie de prundiș și nisip galben-roșcat, gros de 5—10 cm, după care urmează stratul cu resturi arheologice din epoca romană. În anumite porțiuni, peste și în stratul roman s-a întîlnit un nivel de locuire, reprezentat prin puternice urme de incendiu (arsură, cenușă), ceramică romană și dacică specifică, îndeosebi lucrată cu mîna, avînd uneori motive decorative caracteristice olăriei dacice (șir de alveole și brîu alveolar).

Înregistrarea amănunțită a diferitelor elemente și situații arheologice întîlnite de-a lungul acestei secțiuni — mergînd din interior spre exterior — ne arată stratigrafia următoare. Între m 2,70 și m 6,50, s-a prins un șanț de apărare al primului castru de pămînt, șanț adînc de 2,75 m, astupat în epoca romană, fapt dovedit de fișia de prundiș care îl căpăcuiește. Peste acest șanț nivelat s-a suprapus o locuință (nr. 1), de la care, în urma unui incendiu, au rămas urme de arsură, cenușă și bucățele de chirpic ars la roșu, ceramică romană și modelată cu mîna, de factură dacică. Această locuință, prin deschiderea unei casete (C_1), s-a degajat și cercetat integral. Între m 9 și m 15, a apărut încă un șanț aparținător și el primului castru de pămînt. Din cauza apei freatice care se infiltra mereu în săpătură, acest șanț nu a putut fi săpat integral. Totuși, s-a putut observa că șanțul de aici este mai mare decît precedentul (deschiderea 6 m și adîncimea estimată la 3,20 m) și că la gură a fost umplut cu un strat de pietriș și dărîmături, a cărui grosime (1 m la centru) se ridică pînă la baza solului cultivabil. Între m 26,60 și m 28, s-a identificat un șanț de dimensiuni reduse (deschiderea circa 1,50 m și adîncimea 1,60 m), care, fiind situat la poala valului castrului de piatră, socotim că nu poate fi decît rigola dintre *agger* și *via sagularis*. Peste acest șanț nivelat în epoca feudală s-a săpat o groapă, deranjîndu-i escarpa dinspre *agger*. Între m 15 și m 26, s-a surprins o locuință (nr. 2) de dimensiuni mari, reprezentată iarăși prin urme de arsură, chirpici, cărbune și cioburi de vase. Pe baza asemănării cu locuința precedentă și a ceramicii de netă factură dacică descoperită în interiorul ei, locuința aceasta se dovedește a fi de asemenea de tipul celei menționate mai sus. Începînd de la m 26 și pînă la m 39 se întinde valul castrului de piatră, val care aparține castrului al doilea de pămînt. El are grosimea maximă de 1,20 m și este făcut din lut galben și cafeniu, foarte bine bătut. În escarpa exterioară a acestui *agger* s-a fixat fundația zidului de incintă a castrului de piatră, fundație care nu atinge nivelul de călcare din vremea romană, oprindu-se la stratul de pietriș așezat deasupra acestuia. Între m 37 și m 38,20 se află temelia de la zidul castrului, făcută din piatră spartă de carieră, nelegată cu mortar. În fața zidului, între m 36,60 și m 38,40 s-a întîlnit berma, formată din pămîntul galben-brun și îndesat al valului de la al doilea castru de pămînt. De la m 38,40 spre exterior se profilează gura primului șanț de apărare al castrului de piatră, care nu a putut fi adîncit din cauza apei freatice, care a inundat și restul secțiunii. Pe bermă și în gura șanțului s-a găsit un strat de moloz, gros de 20—60 cm, provenit din demolarea zidului de incintă.

Secțiunea V (47 × 1 m) a fost deschisă, la distanță de 25 m de colțul nordic, peste latura de NV a castrului, spre a verifica datele obținute în

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

secţiunea I (1978). Din lungimea ei totală, 15 m se află în exteriorul, iar 32 m în interiorul castrului de piatră (fig. 3).

cioburi de oale, multe lucrate cu mîna, de factură dacică. De la m 7,60 pînă la m 15,20 sub stratul de moloz ce se întinde la baza solului cultivabil,

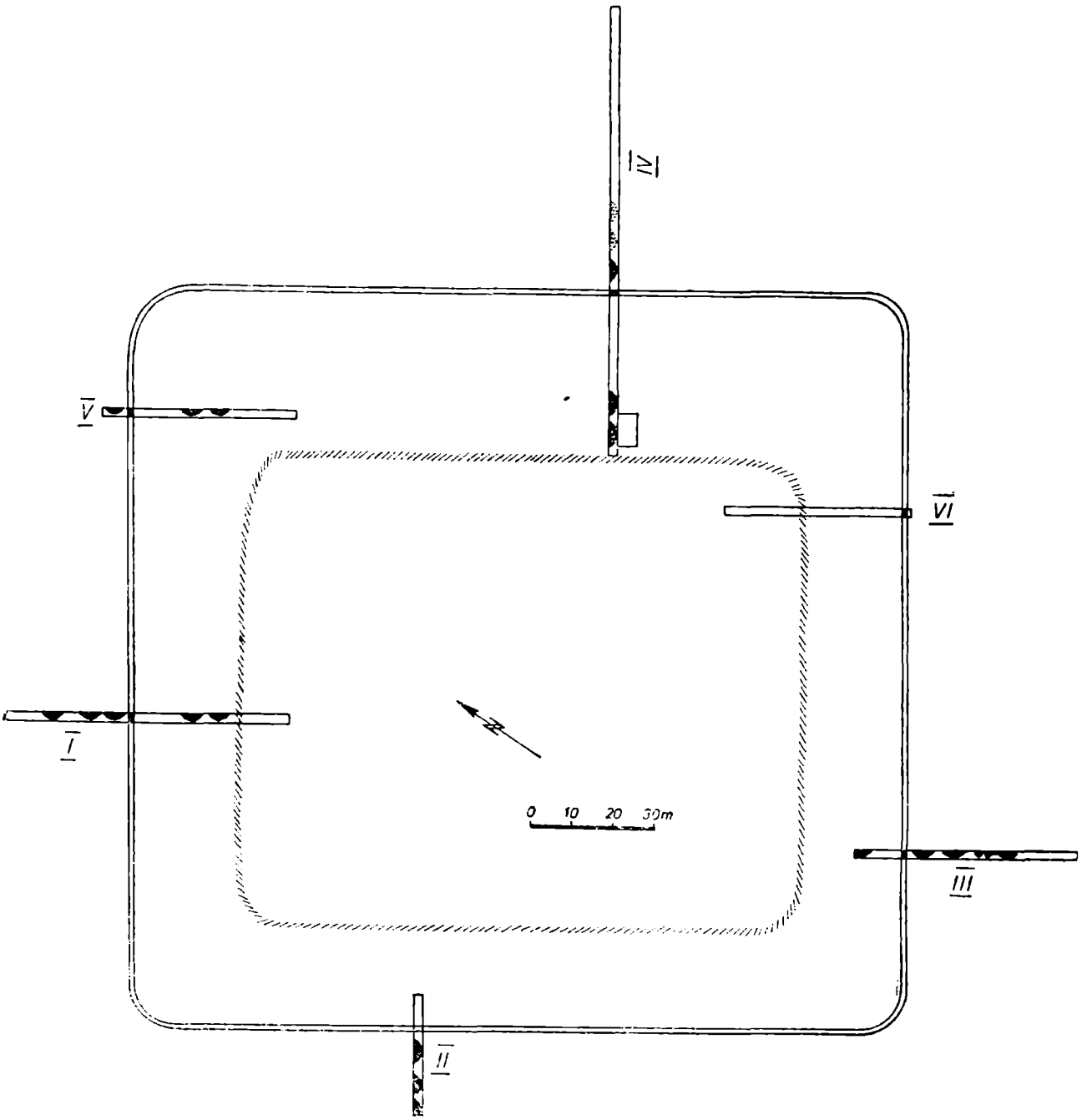

Fig. 1. Ilişua. Planul castrului roman, cu săpăturile din anii 1978—1980.

Înregistrînd elementele stratigrafice şi obiectivele întîlnite în săpătură, de la interior către exteriorul secţiunii, situaţia se prezintă în felul următor. Între m 0 şi m 7,50, s-a dat peste un strat de moloz şi dărîmături, care începe din solul vegetal şi continuă în adîncime sub 2 m, unde nu a mai fost urmărit. Avem de a face cu o umplutură şi nivelare modernă a unei gropi chiar în locul de unde s-au scos zidurile unei clădiri romane. Sub o parte a stratului de moloz s-au descoperit resturile unei locuinţe (nr. 3) de tipul celor două precedente, avînd ca inventar

s-a surprins *agger*-ul primului castru de pămîn şi groapa unui stîlp puternic de susţinere, car pătrundea, sub val, în pămîntul viu. Între m 1 şi m 20,70 s-a prins un şanţ de apărare al primulu castru de pămînt, adînc de 2,60 m şi larg de 5,70m avînd escarpa interioară în formă de şa. Ea est cu mult mai lungă şi mai lină decît cea exterioară De la m 23 la m 27,50 s-a întîlnit al doilea şan de apărare al primului castru de pămînt, larg d 4,50 m şi adînc de 2,60 m. Şi aici panta interioară prezintă o înclinare ceva mai mică decît ce exterioară. Între cele două şanţuri există un pra

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

de pămînt cruțat, lat de circa 2 m, în care s-a identificat gaura unui stîlp, ce pătrundea pînă la stratul de lut virgin. Peste primul șanț se întinde o fîșie de pietriș, iar deasupra acesteia se află depunerea groasă de moloz și dărîmături, care acoperea integral pragul amintit și aproape toată deschiderea celui de al doilea șanț de apărare. Și în umplutura acestui șanț s-a descoperit o locuință incendiată (nr. 4), marcată printr-o impresionantă cantitate de pămînt ars, cărbune și cenușă, locuință în care, s-a găsit și ceramică dacică lucrată cu mîna. Între m 27,50 și m 37 se află valul celui de al doilea castru de pămînt, val format din lut galben-cafeniu, bine tasat, a cărui înălțime maximă măsoară acum 1,20 m. În panta lui exterioară s-a înfipt temelia zidului de piatră, gros de 1,05 m, care se oprește la nivelul de călcare roman, fără a-l străpunge. În fața zidului, se găsește berma, lată de circa 1,80 m, constituită din lutul galben-cafeniu, îndesat, de la marginea externă a valului aparținător castrului al doilea de pămînt. Acest val, reamenajat, a servit ca *agger* și pentru castrul de piatră. De la m 37,50 începea primul șanț (din cele trei) al castrului durat în piatră de carieră, șanț care nu a putut fi săpat decît în partea lui superioară, din cauza pînzei de apă freatică. Dealtfel, profilul pentru cele trei șanțuri de apărare pe această latură a fost bine precizat în secțiunea I (1978), așa încît nu mai este neapărat nevoie de o reluare a săpăturii în acest punct.

Secțiunea VI (46 × 1 m) a fost amplasată pe latura de SE, la 50 m distanță de colțul estic, cu scopul de a surprinde șanțurile de apărare ale primului castru de pămînt. De-a lungul ei, mergînd spre exterior, s-au întîlnit următoarele situații arheologice.

Pînă la m 3,50 s-au descoperit resturile unei locuințe de tipul celor precedente (nr. 5). Cenușa, cărbunele și chirpicul ars, existente în cantitate mare, demonstrează că și aici locuința a fost mistuită de incendiu. Sub acest strat de arsură de la 50 cm în jos, se întinde o fîșie de dărîmături, groasă de 25—35 cm, amestecată cu pămînt gălbui, ce se constată în tot profilul acestei secțiuni, suprapunîndu-se peste un strat de pietriș, gros de 5—10 cm, cu resturi romane. Dedesubt se află un strat de pămînt compact cu fragmente ceramice din epoca bronzului și, eventual, din Latène. Apoi, apare lutul galben neumblat, la adîncimea medie de 1,40—1,50 m, față de nivelul solului actual. Între m 3,60 și m 6, adîncită pînă la 2,25 m în lutul galben virgin, s-a dat peste groapa unui bordei din epoca bronzului. De la m 10,50 pînă la m 12,50, străpungînd un strat de moloz-roman, s-au descoperit urmele unei locuințe (nr. 6), reprezentată prin elementele obișnuite: arsură, cenușă, chirpici și ceramică specifică, lucrată cu mîna și la roată. Aceleași tipuri de locuințe, mistuite de incendiu, s-au mai întîlnit de la m 14 la m 18 (nr. 7) și între m 30,50 și m 35,50 (nr. 8), în ambele locuri sub nivelul podinei identificîndu-se cîte o gaură de la stîlpii de susținere. Vestigii de locuire curmată prin foc (nr. 9), se constată de asemenea între m 38 și m 42,60, unde a fost deranjat valul castrului al doilea de pămînt, val din care se mai vede doar o mică porțiune din marginea lui interioară. Aici, între m 35 și m 36 există o groapă, probabil de la un alt bordei din epoca bronzului, acoperită parțial de valul roman. Zidul castrului de piatră — care a fost scos pînă la temelie și din care a rămas doar moloz — și-a lăsat urma clară între m 42,75 și m 44. Urmează apoi berma, acoperită cu moloz și începutul primului șanț de apărare al castrului de piatră. Secțiunea nu a fost prelungită, spre a descoperi cele trei șanțuri de apărare de pe această latură, deoarece situația de aici s-a clarificat prin secțiunea III/1979.

MATERIALE ARHEOLOGICE DESCOPERITE

Pe lîngă datele științifice privind castrul și fazele de locuire din acest punct, săpăturile din vara anului 1980 au furnizat și o cantitate de material arheologic. Astfel, s-a obținut ceramică din epoca bronzului și dacică, iar din vremea funcționării castrului s-au descoperit fragmente de vase produse în Dacia sau de import, vîrfuri de lance și de suliță, un interesant coif de fier placat cu bronz, o fibulă romană de fier (tîrzie), un denar de la Antoninus Pius și o monedă de bronz cu *Prov. Dacia*, precum și mult material de construcție romană: cărămizi, țigle, olane, scoabe, piroane și cuie de fier. O mențiune aparte merită și o inscripție funerară romană descoperită în secolul trecut, recuperată de la un sătean din Cristeștii Ciceului (CIL, III, 815). Pe de altă parte, o semnificație particulară prezintă descoperirea pentru prima oară în acest castru a unor vase întregi și fragmente de ceramică modelată cu mîna (fig. 4).

CONCLUZII

Deși timpul ploios a stînjenit într-o oarecare măsură desfășurarea lucrărilor, totuși putem spune că cercetările din 1980 la Ilișua și-au atins scopul. Astfel, s-a putut preciza din nou că în punctul unde se află castrul s-au găsit materiale din mai multe epoci: bronz, Hallstatt timpuriu, Latène tîrziu dacic, romană, postromană (?) și feudală.

Referitor la castrul roman, s-a stabilit cu certitudine că înainte de a fi construit din piatră și cu trei șanțuri de apărare, el a fost precedat pe același loc de două faze de pămînt (fig. 1). Primul castru de pămînt, prevăzut cu două șanțuri de apărare, avea dimensiunile de circa 120 × 135 m și era orientat cu lungimea pe direcția NV—SE, iar al doilea, de asemenea cu două șanțuri în exterior, coincidea ca mărime, traseu, orientare cu castrul de piatră, care măsoară 180 × 187 m. Castrul de piatră, printr-o oarecare ajustare a folosit *agger*-ul și cele două șanțuri de apărare ale castrului de pămînt anterior, peste care s-a suprapus. În plus, s-a săpat un nou

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

şanţ de apărare, mai mic, în exteriorul celor două existente, adaptate la incinta de zid.

O atenţie specială merită să se acorde în cercetările viitoare locuinţelor — eventual barăcii militare — aflate pe locul castrului, locuinţe distruse de un puternic incendiu, la o dată şi în împrejurări ce sperăm că vor putea fi precizate prin explorarea arheologică din anii următori.

Une attention spéciale mérite la poterie dace, trouvée dans les baraques romaines et aussi dans l'interieur de quelques habitations datant à la fin du IIIe siècle et au commencement du siècle suivant, après l'abandon officiel de la province de Dacie sous l'empereur Aurélien.

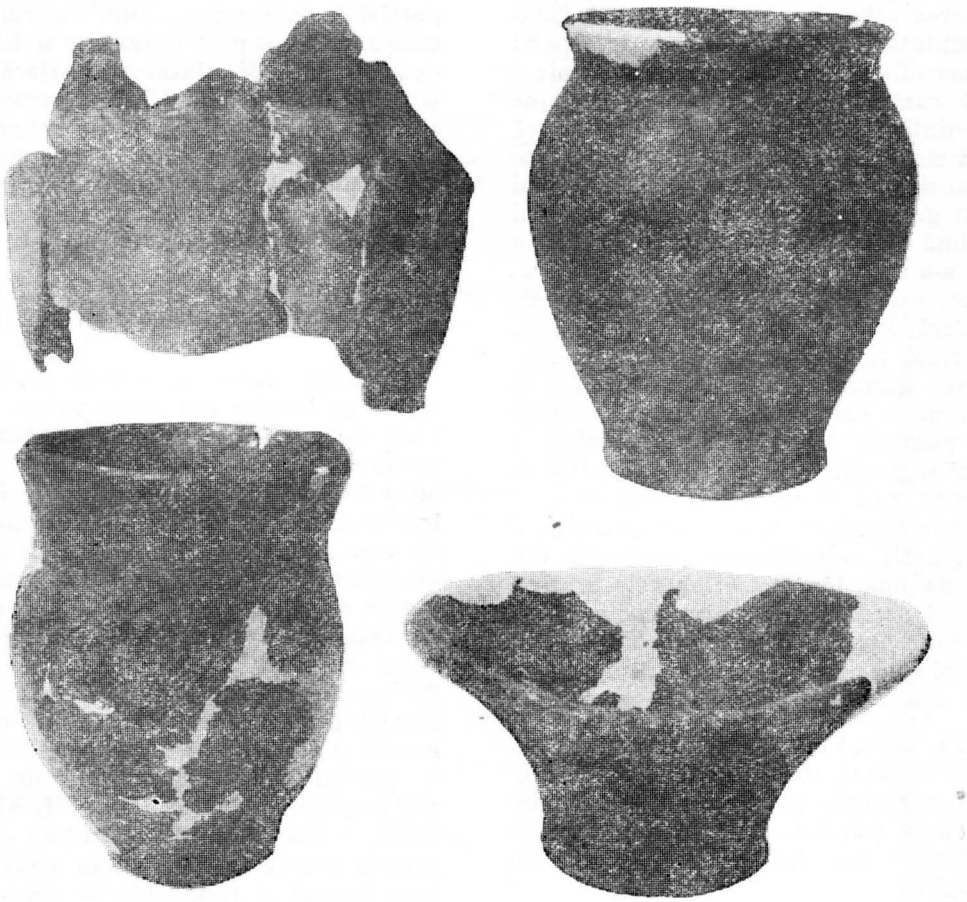

Fig. 4. Ilişua. Ceramică dacică modelată cu mîna, descoperită în castrul roman.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LE CAMP ROMAIN D'ILIŞUA (DÉP. DE BISTRIŢA-NĂSĂUD)

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques pratiquées en 1980 ont confirmé les résultats des recherches des années 1978—1979 et ont fournis des informations nouvelles relatives à ce camp romain.

Le premier camp était bâti en terre (circa 120 × 125 m) et avait deux fossés défensifs, sa longueur étant orientée nord-est-sud-ouest. Le deuxième camp, bâti aussi en terre sur même lieu et prévu avec deux fossés, coïncide — au point de vue du tracé, des dimensions et de l'orientation — avec le camp bâti en pierre (180 × 187 m). Outre cela, on a creusé un troisième fossé, plus petit, à l'exterieur de les deux fossés déjà existents.

Les matériel découvert consiste en céramique romaine locale ou importée, poterie dace travaillée à la main, des fibules, des briques et tuiles, des monnaies romaines qui s'échelonnent jusqu'au Philippe l'Arabe, une casque, des points de lance et d'autres objets.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ilişua. Plan du camp romain, levé après les fouilles des années 1978—1980.

Fig. 2. Ilişua. Profil du talus nord de la IVe séction, qui traverse le côté nord-est du camp romain: 1 sol végétal; 2 sol noir-brun contenant des fragments céramiques daces et romains; 3 croûte de terre cuite; 4 sol noir-cendreux contenant des tessons daces et romains; 5 cendre; 6 sol brun-jaunâtre contenant de nombreuses vestiges romaines; 7 humus préromain; 8 remplissage de terre — les fossés du camp; 9 terre glaise vierge; 10 remplissage de graviers et plâtras; 11 terre glaise boulversée; 12 graviers; 13 cendre-charbons; 14 remplissage (fosse) de l'époque féodale-moderne; 15 *agger;* 16 mur d'enceinte.

Fig. 3. Ilişua. Profil du talus sud de la Ve séction, qui taille le côté nord-ouest du camp romain: 1 sol végétal; 2 gravats; 3 sol noir mélangé avec charbons; 4 remplissage — terre glaise mélangée avec noire; 5 terre cuite-charboneuse, compacte; 6 remplissage; 7 sol noir-cendreux; 8 sol brun-noirâtre contenant beaucoup de terre cuite et charbons; 9 graviers rougeâtres; 10 *agger*; 11 graviers de rivière; 12 terre glaise compacte; 13 remplissage-les fossés du camp; 14 mur d'enceinte; 15 trou de pilier.

Fig. 4. Ilişua. Poterie dace travaillée à la main, découverte dans le camp romain.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

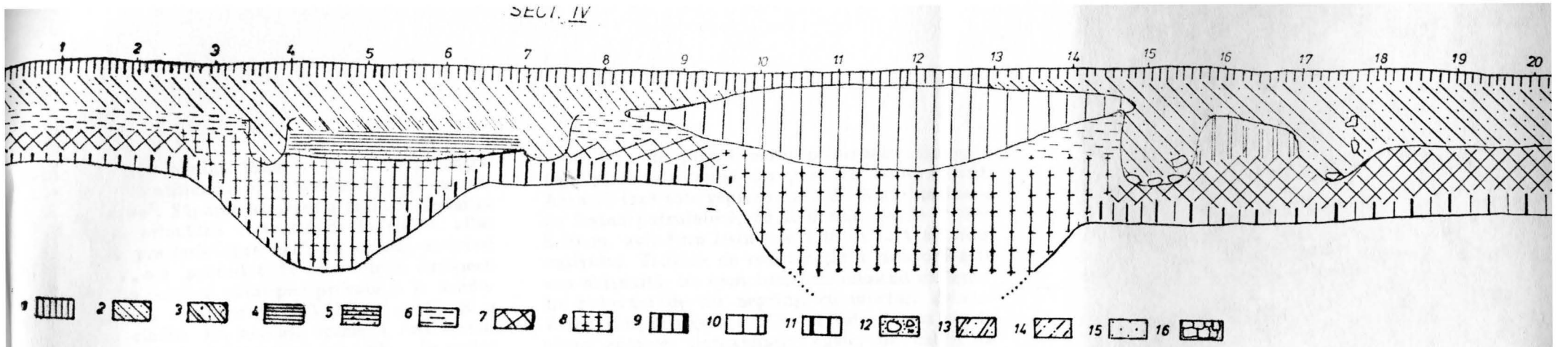

Fig. 2 Ilişua Castrul roman. Profilul peretelui de nord al secţiunii IV, pe latura de nord-est: 1 humus modern; 2 negru-castaniu cu ceramică dacică şi romană; 3 crustă de pămînt ars; 4 negru-cen
răscolit; 12 pietriş de rîu; 13 cenuşă-cărbune; 14 umplutură

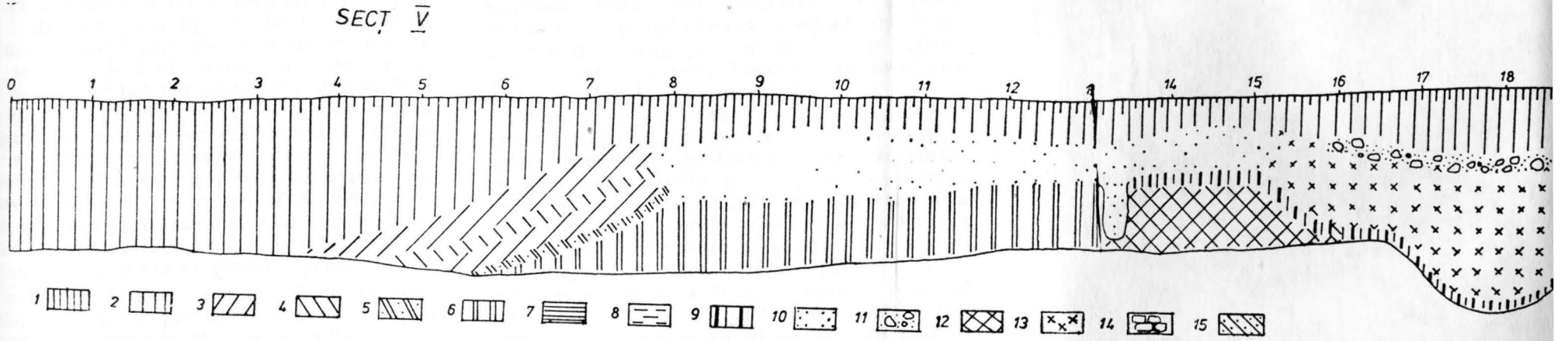

Fig. 3. Ilişua. Castrul roman. Profilul peretelui de sud al secţiunii V, pe latura de nord-vest: 1 humus modern; 2 dărîmătură; 3 negru amestecat cu cărbune; 4 umplutură — pămînt galben ameste
şanţurile castrului; 14 zidul de incintă

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

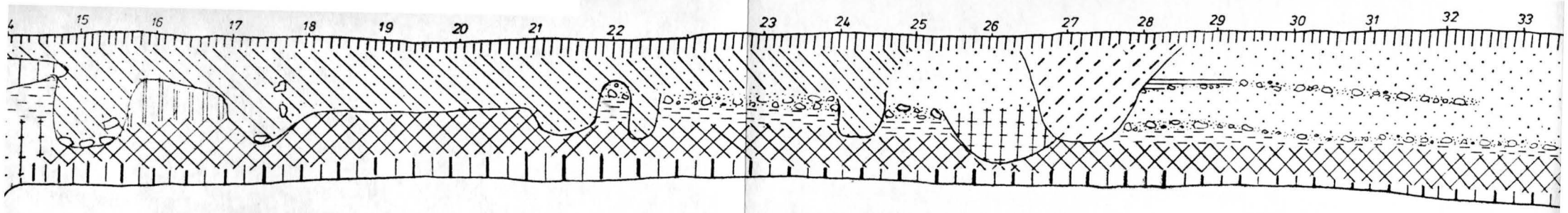

ramică dacică şi romană; 3 crustă de pămînt ars; 4 negru-cenuşos, cu fragmente ceramice dacice şi romane; 5 cenuşă; 6 brun-gălbui cu multe vestigii romane; 7 humus preroman; 8 umplutură-şanţurile castrului; răscolit; 12 pietriş de rîu; 13 cenuşă-cărbune; 14 umplutură feudală-modernă (groapă); 15 *agger*; 16 zidul de incintă al castrului.

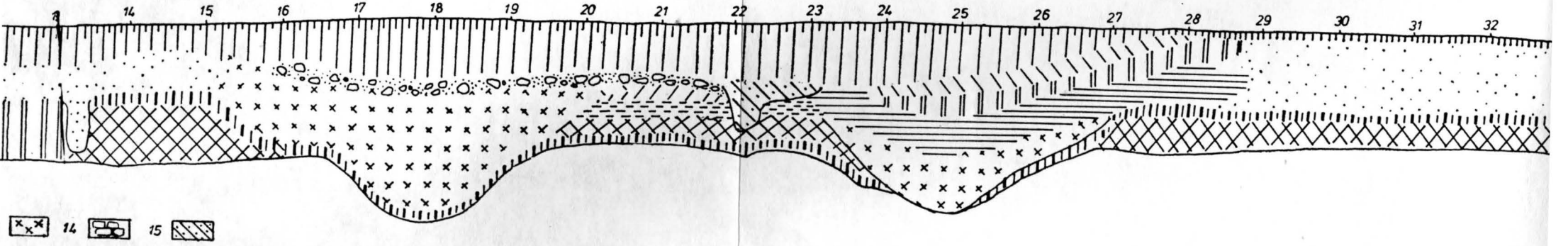

negru amestecat cu cărbune; 4 umplutură — pămînt galben amestecat cu negru; 5 arsură compactă; 6 pămînt de umplutură; 7 negru-cenuşos; 8 castaniu-negricios cu multă arsură; 9 prundiş roşcat; 10 *ag*
şanţurile castrului; 14 zidul de incintă al castrului; 15 gaură de stîlp cu pămînt afînat şi arsură.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

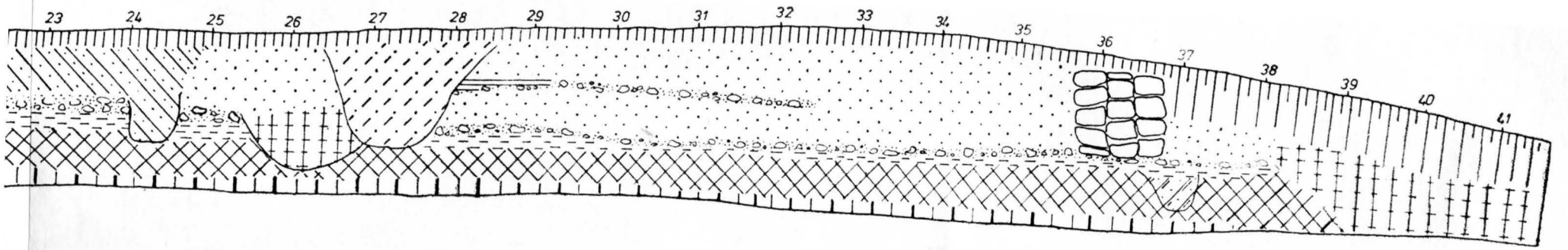

ice și romane; 5 cenușă; 6 brun-gălbui cu multe vestigii romane; 7 humus preroman; 8 umplutură-șanțurile castrului; 9 pământ galben virgin; 10 umplutură, pietriș, dărîmătură; 11 galben-castaniu, *agger*; 16 zidul de incintă al castrului.

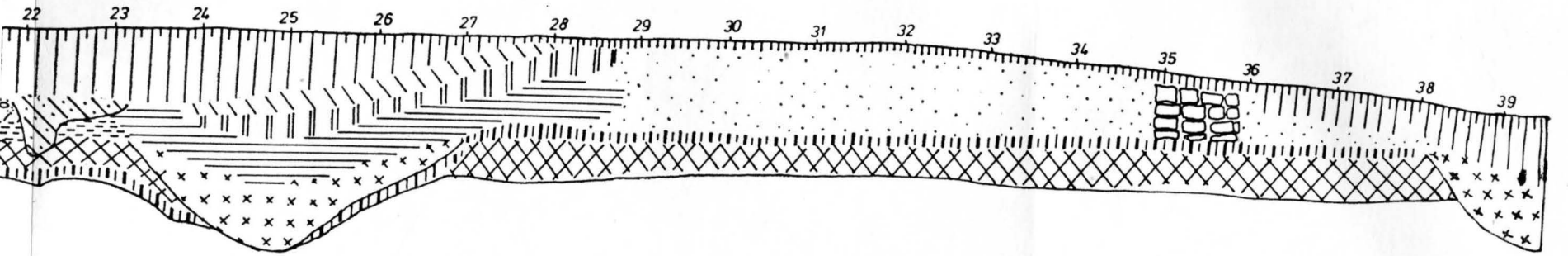

ctă; 6 pământ de umplutură; 7 negru-cenușos; 8 castaniu-negricios cu multă arsură; 9 prundiș roșcat; 10 *agger*; 11 pietriș de riu; 12 castaniu-gălbui compact; 13 umplutură — u pământ afinat și arsură.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Castrul roman Gilău

DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU

Campania anului 1980 a avut ca principal obiectiv identificarea și dezvelirea porții *principalis dextra*[1]. Săparea acesteia a lămurit definitiv problema orientării castrului de la Gilău, aflat cu *porta praetoria* spre est[2]. În cursul aceleiași campanii s-a procedat la dezvelirea încăperii sudice din *oecus*-ul principiei precum și la sondarea printr-o secțiune (S XVIII) a curții B a aceleiași clădiri. Cu aceeași ocazie a fost terminată restaurarea integrală a *oecus*-ului. În colțul de nord-vest al castrului a fost descoperită o încăpere adiacentă a bastionului săpat și restaurat anterior[3]. De asemenea, a fost dezvoltată spre est săpătura anterioară de la *porta decumana*, unde a fost descoperit un vas din bronz cu scene de palestră[4].

Porta principalis dextra este situată la 57 m distanță de latura de est a castrului și la 164 m de cea de vest (vezi fig. 1). Pentru stabilirea etapelor de funcționare ale porții au fost trasate două secțiuni: S XVI paralelă cu zidul de incintă și intersectînd *via principalis* și cele două bastioane ale porții; precum și S XVII prin bastionul de vest și perpendiculară pe prima, care a intersectat elementele de fortificație. Dezvoltarea ulterioară a săpăturii, pentru clarificarea complexei stratigrafii orizontale și verticale, s-a făcut prin săparea unui număr de 13 carouri. În consecință, a fost sesizată faza de pămînt precum și cea de piatră a porții.

Din faza de pămînt, am identificat *via principalis*, două șanțuri paralele precum și un număr de 8 gropi de pari sau stîlpi, reprezentînd urmele unei construcții de lemn. *Via principalis* corespunzătoare acestei faze, orientată nord-sud, cotește sub un unghi drept înspre vest la ieșirea din castru, prin spațiul dintre cele două șanțuri paralele. Aparent, ar putea fi vorba despre o intrare claviculară. Rămîne ca săpăturile din anul următor să elucideze pe deplin planul porții din faza de pămînt precum și eventualele etape de folosire a acesteia.

În faza de piatră *porta principalis dextra* a fost construită după un plan cu totul diferit. Această fază este reprezentată de două bastioane de formă patrulateră, cu dimensiunile de 7,50 × 5,50 m, avînd un ieșind de 1,40 m față de zidul castrului. Tehnica de construcție a zidurilor este cea obișnuită, un *opus incertum* folosind ca temelie bolovani de rîu neprinși cu mortar. Deschiderea porții măsoară 8 m și este împărțită în două culoare, aproximativ egale, de către un pinten lung de 5,60 m. Cu această ocazie șanțurile fazei de pămînt au fost astupate, în locul lor funcționînd alte două șanțuri, ce suferă amenajări succesive. Concomitent, a fost ridicat un *agger* din lut bine tasat, în care alternează dungi de culoare gri-deschisă cu altele brun-închise. Dovada construirii simultane a zidurilor de piatră și a *agger-ului* o constituie faptul că în exteriorul celor două bastioane, pe profilele realizate, se poate observa o dungă orizontală de mortar și nisip pornind de la baza zidului spre miezul *agger*-ului. Această constatare este valabilă cel puțin în zona porții.

Sistemul de săpătură adoptat, prin coroborarea stratigrafiei din cele trei profile N—S (prin bastionul de V și cele două deschideri ale porții) cu cele două profile E—V (prin deschiderea porții și cele două bastioane, respectiv prin spatele porții), a permis sesizarea a două etape de construcție ale fazei de piatră.

În *etapa I de piatră*, zidurile bastioanelor au o lățime medie de 1,50 m, în timp ce pintenul este lat de 1,05 m. În deschiderea porții a fost amenajat un strat de balast galben, care însă nu depășește limita exterioară a bastioanelor. Totodată, în deschiderea estică a porții a fost practicat un canal pentru deversarea reziduurilor în afara castrului. Acesta a funcționat deschis, avînd marginile construite din blocuri înguste prinse cu mortar, fundul său fiind podit cu tegule mari dreptunghiulare, așezate pe un pat de pietre de rîu prinse cu mortar. Pe una din tegulele din canal s-a păstrat o ștampilă a alei Siliana în *tabula ansata* de un tip neîntîlnit pînă acum în castru[5].

---

[1] *Porta principalis dextra* constituie obiectivul unui studiu aparte ActaMN, 18, 1981.

[2] Vezi Potaissa, 2, 1980, p. 32 sq.

[3] *Ibidem*, p. 37 sq., fig. 5.

[4] Vasul a constituit obiectul unei comunicări (Dan Isac) ținută în cadrul sesiunii de comunicări a Muzeului de Istorie al Transilvaniei.

[5] D. Isac, ActaMN, 16, 1979, p. 56, fig. 3 c; cunoscut doar în urma unor descoperiri întîmplătoare la Vișlea, nu departe de Gilău, acest tip de ștampilă, identificat și în castru, și considerat de noi timpuriu, poate fi judecat ca atare, dată fiind descoperirea tegulei cu ștampilă în fundul canalului din *porta principalis dextra*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

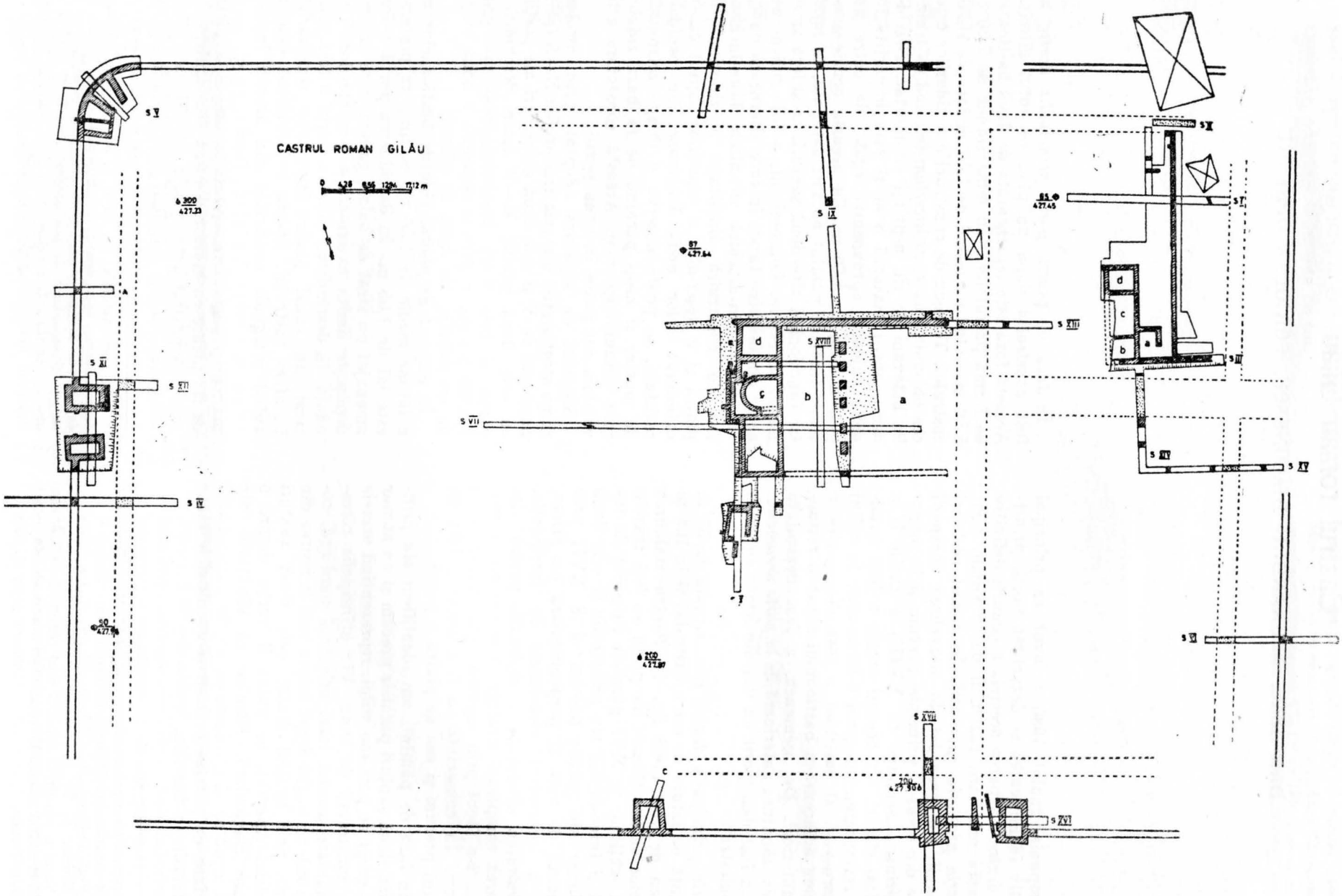

Fig. 1. Gilău. Castrul roman. Stadiul săpăturilor în 1980 (ridicare topografică D. Ursaţiu).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Interiorul bastioanelor este diferit, în cel de est existînd o podea din mortar alb compact cu puține urme arheologice, în timp ce în bastionul de vest, lipsit de o podea propriu-zisă, există bogate depuneri de locuire.

În această primă etapă de piatră se constată slabe depuneri pe *via principalis*, materialul arheologic recoltat în deschiderea porții fiind sporadic. Comparativ cu etapa următoare, unde depunerile și reamenajările sînt mai numeroase, se pare că prima etapă de piatră nu a funcționat prea mult timp.

În *etapa a II-a de piatră*, folosind ca temelie vechile ziduri, au fost construite în aceeași tehnică ziduri mai înguste ale bastioanelor, cu o lățime medie de 1,10 m, în timp ce zidul pintenului măsoară acum doar 0,60 m lățime. Bastionul de vest este mult mai bine conservat, pe mijlocul laturii dinspre interiorul castrului păstrîndu-se o intrare largă de 1,30 m, ce are pragul amenajat cu un strat de mortar atent fasonat.

În vreme ce prin deschiderea vestică continuă să existe un drum de pietriș, delimitat de cel anterior printr-un strat de amenajare, în cea estică s-au construit două trotuare care flancau canalul. Trotuarul dinspre pinten este alcătuit dintr-un strat compact de mortar alb, pe cînd celălalt folosește drept bază o parte a zidului etapei I a bastionului estic. Ulterior, trotuarele au fost reamenajate. Canalul a cunoscut umpleri și amenajări succesive, sub forma unor podele albiate din mortar și apoi din lut bătătorit. Aceleași amenajări se observă și la podeaua bastionului de est. Corespunzător acestei etape, în bastionul de vest au fost surprinse straturi de depuneri succesive bogate în materiale arheologice.

Tot acestei etape îi aparține și un prag aflat pe mijlocul deschiderii porții, în dreptul capătului sudic al pintenului. Acesta, avînd aspectul unei borduri, este lat de numai 0,60 m și este alcătuit dintr-un singur șir de blocuri de piatră de carieră neprinse cu mortar și nelipite de zidurile bastioanelor și nici de pinten. Pragul este așezat direct pe pietrișul *viei principalis* din ultima fază. Ultimei perioade de funcționare a porții îi corespunde un strat de depuneri în bastioane și în deschiderea ei, strat foarte bogat în material arheologic. Dărîmătura postromană cu puține tegule se așază direct pe acesta. Probabil foarte tîrzie este o vatră de foc identificată în deschiderea vestică a porții și așezată pe respectivul strat de depuneri.

Săparea porții a prilejuit recoltarea unui deosebit de bogat și valoros material arheologic. Extrem de rar în faza de pămînt a porții și în pietrișul *viei principalis* a etapei I de piatră, el este în schimb abundent în nivelele celei de a II-a etape de piatră. Materialul ceramic constînd din olărie provincială și cîteva fragmente de *terra sigillata* se asociază cu fragmente de vase dacice modelate cu mîna, foarte frecvente în castrul de la Gilău și prezente cu deosebire în ultimele niveluri de locuire. Dintre obiectele din bronz se remarcă o frumoasă protomă în formă de cap de leu, fragmente de vase și alte piese mărunte. Alte obiecte din fier, dintre care este de amintit un zar complet de la o casetă, sticlărie, constituie un material arheologic deosebit de bogat. Cel mai valoros obiect îl reprezintă însă o splendidă mască antropomorfă confecționată din bronz și aparținînd unui coif de paradă, ieșită la iveală în fundul șanțului castrului de pămînt. O altă piesă importantă este un altar din piatră, de mari dimensiuni, descoperit în stratul de dărîmături, pe capătul nordic al pintenului median. Altarul conține o dedicație lui IOM CONSERVATOR din partea unui *praefectus* al alei Siliana complet necunoscut în prosopografia Imperiului, M. IVNIVS IVNIANVS. În zona șanțurilor, tot în stratul de dărîmături, au fost descoperite mai multe fragmente epigrafice și sculpturale ce fuseseră refolosite în construcția porții. Mai multe monede descoperite în diferitele niveluri de folosire a porții pot reprezenta elemente mai precise de datare a principalelor faze. Din ultimul nivel, spre exemplu, provin două piese cu legenda PROVINCIA DACIA emise de Philippus Arabs.

În cursul aceleiași campanii a fost continuată dezvelirea *oecus*-ului din *principia*. S-a descoperit încăperea de sud a clădirii, numită convențional E, dar care din păcate avea stratigrafia distrusă de vegetație. Din această cauză nu s-au putut identifica decît resturile unor canale de aducțiune a aerului cald. Materialul arheologic descoperit este sărac, remarcîndu-se cîteva fragmente epigrafice, monede și lucerne precum și o fibulă din bronz găsită în mortarul unuia din zidurile canalului de hypocaust.

În curtea B a principiei, secțiunea S XVIII a pus în evidență un singur nivel de călcare și resturile unei încăperi de pe latura sudică a principiei.

Săpătura în colțul de NV al castrului a condus la dezvelirea unei clădiri adiacente bastionului respectiv, construcție ce fusese observată cu ocazia restaurării bastionului în anul 1978. Clădirea, numită convențional „clădirea B", a funcționat la subsol ca un canal de deversare a apelor reziduale din zona retenturii. Clădirea a fost construită ulterior bastionului de colț, căruia îi este adosată, avînd laturile de 5, respectiv de 4 m lungime (vezi fig. 1), cu o grosime a zidurilor de 0,60—0,80 m. În centrul ei, pe direcția E—V și perpendicular pe zidul de incintă, a fost surprins un canal în formă de „V" ce a funcționat și înainte de ridicarea clădirii. În această fază, canalul, săpat direct în lut și cu pereții foarte înclinați și înalți, conducea apa în șanțul castrului printr-o deschidere formată din trei blocuri dreptunghiulare de mari dimensiuni și fasonate cu grijă, ce au fost încastrate la baza zidului de incintă. Construcția clădirii a dus la astuparea vechiului canal, deoarece zidul estic al acestuia a fost construit perpendicular pe traseul canalului. După umplerea cu mîl și resturi menajere pînă la nivelul deschiderii de sub zidul castrului,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

canalul va fi reamenajat la un nivel superior, trecînd prin zidul estic al clădirii şi printr-o deschidere în zidul castrului, practicată mai sus, dar nesesizată datorită distrugerii acestuia. Amenajările succesive ale canalului pot fi în schimb uşor observate sub forma unor albieturi în „V", alcătuite din mortar, respectiv lut foarte bine tasat. Din fundul canalului precum şi din diferitele etape de funcţionare a fost recoltat un bogat material ceramic, remarcîndu-se numeroase fragmente dacice lucrate cu mîna. Un element inedit l-a reprezentat descoperirea între ultimele două amenajări ale canalului a unui schelet uman mutilat, din care s-au păstrat doar craniul şi toracele împreună cu cele două femure.

În fine, dezvoltarea spre est a casetei porţii *decumana* a prilejuit descoperirea în ultimul nivel de dărîmătură al viei *decumana* a unor interesante piese din bronz, remarcîndu-se fragmentele unei apărători de cap de cal, din categoria armurilor de paradă, confecţionate din bronz. S-au păstrat perfect cele două piese globulare traforate servind drept apărătoare pentru ochi[6] precum şi un fragment din placa mediană pe care era reprezentat zeul Marte.

[6] O piesă similară, fragmentară, a fost descoperită în castrul de la Inlăceni (N. Gudea, ActaMP, 3, 1979, p. 197, nr. 7, pl. 23/7) şi considerată element central de scut. Asupra acestor piese vezi şi J. Keim — H. Klumbach, *Der römische Schatzfund von Straubing*, München, 1951, pl. 20—21 şi mai ales 33.

DAS RÖMISCHE LAGER VON GILĂU (KR. CLUJ).

ZUSAMMENFASSUNG

Die Ausgrabungen von 1980 wurden an mehreren Stellen des Lagers durchgeführt, die auch gelegentlich der vorhergegangenen Arbeiten untersucht wurden. Auf diese Weise wurde die Ausgrabung und die Wiederherstellung der sich auf der Hinterseite der *principia* befindlichen Räumlichkeiten beendet, es wurde eine dicht an dem in der nordwestlichen Ecke liegenden Turme befindliche Räumlichkeit enthüllt sowie ein ebenda verlaufender auswärts führender Kanal, dem große Mengen archäologischen Materials entnommen werden konnten. Auch wurde die Ausgrabung in der *via decumana* ausgeweitet wo, im vergangenen Jahre ein mit reichlichem von hohem künstlerischen Geschmack zeugenden Sportszenen verzierter bronzener Topf entdeckt wurde. Zu den vielen, im Laufe dieses Jahres entnommenen Materialien gehören auch Teile eines mit dem ausgeprägten Bilde des Mars verzierten Pferdkopfpanzers.

Das Hauptziel der Ausgrabungen 1980 war die Aufdeckung und die Enthüllung der an der Seite *S* des Lagers stehenden *porta principalis dextra* (siehe Abb. 1, Plan des Lagers). Die Ausgrabung wies das Vorhandensein einer mannigfaltigen, einen Komplex bildenden Aufschichtung die nicht nur die Erkennung des Tores des Erd-und steinernen Lagers ermöglichte, sondern auch die Wahrnehmung mehrerer Bau-und Verwendungsetappen der beiden Phasen. Wir wollen doch nun von einer weiteren Behandlung dieses Objektives ablassen, da es wohl den Gegenstand eines ausführlichen Berichtes in der *ActaMN*, XVIII, 1981 macht.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb.1. Gilău. Das römische Lager. Stadium der Ausgrabungen in 1980 (topographische Erhebung D. Ursuţiu).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Castrul roman de la Căşei

IOAN PISO, DAN ISAC, ALEXANDRU DIACONESCU, CORIOLAN OPREANU

Între 23 iulie—10 august 1980 s-a desfăşurat campania de săpături în castrul roman de la Căşei (jud. Cluj), unde Em. Panaitescu executase săpături în perioada interbelică[1]. A fost trasată o singură secţiune, S I (lungă de 97 m şi lată de 1,50 m) perpendiculară pe latura de NE a castrului. Secţiunea a intersectat elementele de fortificaţie ale laturii nord-estice, barăcile din *praetentura dextra* şi, de asemenea, *via principalis*, ajungînd pînă în *latus dextrum praetorii*. Din păcate, în exteriorul castrului, secţiunea nu a putut fi prelungită pentru a urmări în întregime sistemul de şanţuri, datorită lucrărilor agricole. De asemenea, datorită ploilor abundente, pînza freatică s-a ridicat foarte mult, împiedicînd urmărirea nivelurilor mai adînci din zona elementelor de fortificaţie. Cu toate acestea s-a reuşit identificarea sub nivelul roman a unei locuiri preistorice.

Secţiunea a identificat o fază de pămînt şi una de piatră a fortificaţiei. Datorită greutăţilor de care am amintit, din faza de pămînt au putut fi urmărite doar începuturile a două şanţuri: cel exterior, peste care se suprapune şanţul castrului de piatră şi care iese în dreptul metrului 5,75 (v. fig. 1), respectiv un altul interior care ţine de la m 10,35 pînă la m 12,25. Precizăm că fundul celor două şanţuri nu a putut fi atins. Tot corespunzător fazei de pămînt, între m 21—28, a fost identificat un strat de bolovani de rîu şi lespezi sfărîmate, constituind probabil *via sagularis* a cărei rigolă apare la m 28,25—29. Lăţimea neobişnuită pentru un astfel de drum se poate datora amenajării deasupra acestuia a *agger*-ului fazei de piatră.

În faza de piatră şanţurile anterioare au fost astupate, iar zidul a fost aşezat în porţiunea dintre ele. Din motivele mai sus amintite, săpătura nu a putut preciza forma şi dimensiunile şanţului fazei de piatră. Şarpanta interioară a acestuia iese în dreptul m 5,25, şanţul fiind umplut cu dărîmătura zidului şi cu nisip aluvionar provenit din inundaţii. Între acesta şi zid se găseşte o bermă lată de 3,25 m. Zidul castrului, cu o lăţime de 1,30 m, are pe cele două feţe cîte un rînd de pietre de carieră, iar în mijloc un emplecton din piatră sfărîmată amestecată cu mortar. Secţiunea noastră a intersectat incinta între doi contraforţi, element constructiv pus în evidenţă de săpăturile anterioare. În faza de piatră în spatele zidului a fost aşezat un *agger* lat de aproximativ 11 m. El este alcătuit dintr-un pămînt lutos gri cu pigmenţi ruginii, avînd de altfel aceeaşi culoare şi consistenţă cu stratul preroman. Valul are un miez format dintr-un pămînt gras, brun închis. Am putut sesiza în *agger* la nivelul bazei zidului o dungă de mortar şi nisip, reprezentînd probabil nivelul de construcţie al zidului. Corespunzător fazei de piatră am identificat două *viae sagulares* suprapuse, late de aproximativ 3 m şi alcătuite din bolovani şi pietriş.

În *praetentura dextra* secţiunea a pus în evidenţă existenţa a două faze de construire şi locuire a barăcilor.

În prima fază au fost identificate un număr de 5 barăci, orientate paralel cu *via principalis* care a fost surprinsă între m 82—87,52. Acestea aveau zidurile din lemn şi chirpic, fiind ulterior demolate, astfel încît în profil au apărut doar urmele unor ziduri scoase. O baracă este cuprinsă între patru asemenea gropi, delimitînd între ele două spaţii late de 3,30 m şi unul lat de 1,25 m, reprezentînd două încăperi şi un coridor (*contubernium, jumentum, armamentarium* cu probabilitate). Această situaţie se repetă de cinci ori, cu menţiunea că primele două barăci sînt lipite, urmînd apoi un *interstitium* între m 48,50—54, iar în continuare alte trei barăci. În mod logic, situaţia ar trebui să se repete şi în *praetentura sinistra*, astfel încît putem aprecia că în prima fază *praetentura* avea 10 barăci. Depunerile de locuire în barăcile primei faze au fost probabil înlăturate cu ocazia demolării lor, astfel încît acest nivel conţine puţine materiale arheologice. Doar în primele două barăci s-a putut observa un strat subţire de cărbune şi chirpic ars.

După scoaterea zidurilor primei faze şi nivelarea întregii suprafeţe de locuire, aceasta a fost acoperită cu un lut gri cu pete galbene. Este cu siguranţă o amenajare, dată fiind raritatea materialului arheologic recoltat din acest strat.

[1] Pentru săpăturile din 1926—1929 vezi Em. Panaitescu, BSH, 15, 1929, p. 73—82; idem, ACMIT, 2, 1929, p. 323—327. Reluarea săpăturilor s-a făcut de către Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca în colaborare cu Muzeul de istorie din Dej.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Din faza a doua de locuire nu am identificat ziduri şi nici urme de scoatere a lor. În această fază a fost probabil modificată dispunerea barăcilor. În schimb, *via principalis* corespunzătoare celei de-a doua faze se suprapune pe cea anterioară. Ca şi precedenta, ea este alcătuită dintr-un strat de pietriş şi lespezi sfărîmate, fiind însă mai lată (6,50 m). La partea superioară a lentilei de pietriş a fost amenajat un strat de lespezi plate, pe o lăţime de circa 3 m. În extremitatea sud-vestică a lentilei de pietriş au fost găsite două blocuri mari, atent fasonate, neprinse cu mortar şi dispuse paralel cu drumul. Acestea constituiau poate baze de piloni ce flancau *via principalis*.

În barăcile fazei a doua nu au putut fi identificate eventualele etape intermediare de locuire. În medie, între adîncimea de 0,25 şi 0,75 m, corespunzător acestei faze a fost recoltat un bogat material arheologic, mai abundent la extreme. La jumătatea distanţei dintre *via principalis* şi *via sagularis*, între m 49—52, a fost identificat un drum de pietriş. Existenţa sa ar putea pleda o dată în plus pentru o orientare diferită a barăcilor în faza a doua.

Stratul de dărîmătură postromană conţine relativ puţine tegule, piatră sau mortar, aici însă stratigrafia a fost deranjată de arătură, materialele romane apărînd pînă la suprafaţă.

O atenţie deosebită merită cele două cuptoare surprinse de secţiune în profilul opus celui prezentat în fig. 1. Ele au laturile delimitate de tegule în picioare, fiind aşezate pe o bază de bolovani de rîu. Cuptoarele sînt adîncite în amenajarea de lut galben-cenuşiu care precede faza a doua de locuire în barăci, căreia îi şi aparţin de fapt cele două cuptoare.

Materialul arheologic recoltat este cel obişnuit pentru un castru roman: ceramică provincială şi de import, ceramică dacică lucrată cu mîna, arme, monede, fibule precum şi alte obiecte din fier şi bronz, o tegulă cu ştampile *CIB* şi un fragment de inscripţie.

DAS RÖMISCHE LAGER VON CAŞEI (KR. CLUJ)

ZUSAMMENFASSUNG

Wo in der Zeitspanne zwischen den beiden Weltkriegen Em. Panaitescu Ausgrabungen durchgeführt hatte (ACMIT, 2, 1929, S. 323—327; BSH, 15, 1929, S. 73—82), wurden 1980 die archäologischen Ausgrabungen wiederaufgenommen.

Dabei wurde in der *praetentura dextra* ein 97 m langer Schnitt (S I; siehe Abb. 1) ausgeführt, der das Vorhandensein einer Erd- und einer steinernen Phase hervorwies, sowie das zweier Wohnetappen in Baracken. Obwohl wegen des Grundwassers im Bereiche der Befestigungsanlagen eine Vertiefung der Ausgrabung einfach ausgeschlossen war, konnten jedoch zwei Gräben des Erdlagers sowie auch eine Anzahl von 5 Baracken der 1. Wohnetappe gesichtet werden.

Bei der steinernen Phase wurde der *agger* zusammen mit der umliegenden Mauer und ein Teil des entsprechenden Grabens entdeckt. In der *praetentura dextra* wurden die Baracken der 2. Wohnetappe unterschiedlich orientiert, so daß der Schnitt keine Mauer sondern nur einen abtrennenden, der *via principalis* parallel verlaufenden Weg, durchkreuzte.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Căşei. S. I, Profil SE: 1 Steriler gelber Lehm; 2 Schwarzer Lehm, steril von archäologischem Standpunkt aus; 3 Grauer Lehm mit rostfarbigen Pigmenten; 4 Dunkelbraune fette lehmige Erde; 5 Gelber Lehm für Füllung; 6 Sandige graue lockere Erde mit Brennspuren und angebranntem, reich an archäologischem Material; 7 Trümmer der Mauer; 8 Gelb-rötlicher aluvionärer Sand; 9 Nachrömische Trümmer und moderner Humus; 10 Gelber aluvionärer Sand (neuere Überschwemmungen); 11 Braun-rötliche Erde mit Brandspuren und angebranntem Lehm; reich an archäologischem Material (Wohnen in Baracken der zweiten Phase); 12 Grauer Lehm, vermischt mit gelb (Füllung); 13 Schotter; 14 Kies, Sand; 15 Angebrannter Lehm und Brandspuren; 16 Ziegel; 17 Mörtel; 18 Gestein; 19 Angebrannter Lehm und Brandspuren aus vorrömischer Schicht; 20 Linse aus zitrongelbem Lehm.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile de salvare de la Gherla

DUMITRU PROTASE, RADU ARDEVAN

Deşi cunoscut încă din secolul trecut[1], castrul roman de la Gherla (jud. Cluj) a fost cercetat în foarte mică măsură. După săpăturile amatorilor J. Ornstein şi E. Orosz[2], au urmat cercetările sistematice conduse de Gherasim Pintea (1937), ale căror rezultate s-au pierdut[3]. Acţiuni de salvare au mai avut loc în anii 1960—1962, cînd construirea Combinatului de prelucrare a lemnului din localitate a distrus în cea mai mare parte *praetentura* şi pretoriul castrului[4]. Săpături sistematice de mai mică amploare (încă inedite) au avut loc în 1968, în *retentura* şi pe latura lungă de est[5]. Cunoştinţele noastre despre castrul de la Gherla sînt, aşadar, cu totul nesatisfăcătoare. Totuşi, notăm că de aici provin cîteva descoperiri de valoare cu totul excepţională, ca de exemplu: cele două diplome militare care documentează reorganizarea Daciei romane în timpul lui Hadrian[6], inscripţii lapidare cu nume trace şi ilire ale militarilor[7], o cărămidă cu inscripţie latină cursivă[8], monede postaureliene (izolate şi în tezaur)[9], un opaiţ paleocreştin din secolul al V-lea[10], sau un frumos relief votiv din bronz[11].

Lucrările de extindere spre sud a C.P.L. Gherla, începute în 1979, au afectat *retentura* castrului, singura lui porţiune încă păstrată. Muzeul de istorie al Transilvaniei a efectuat aici în acelaşi an săpături de salvare[12]. În primăvara anului 1980, reluarea lucrărilor de extindere a C.P.L. a făcut necesară o nouă săpătură de salvare[13].

Săpătura de salvare a avut loc pe terenul cultivat (cu porumb şi legume) din spatele Combinatului, în *retentura dextra*, zona cea mai periclitată de lucrările industriale (fig. 1).

Retentura castrului este străbătută pe direcţia nord-sud de un drum asfaltat, care leagă Combinatul de Staţia de conexiuni 35/15/6 kv. În primăvara anului 1980 s-a excavat o largă porţiune de teren între acest drum şi Canalul Morii, pentru construirea unei estacade termice, cînd a fost distrusă cu totul zona cercetată arheologic în 1979. Investigaţiile noastre au pornit chiar din această parte, prin netezirea taluzului lăsat de excavator, unde s-a obţiunt un profil pe care convenţional l-am numit S.I (lungimea 23 m, adîncimea variind între 1,25 şi 2,75 m). Taluzul este orientat perpendicular pe drumul asfaltat. Ulterior s-au practicat alte trei secţiuni, una la est de acest drum, S. II ($13 \times 1{,}25 \times 2{,}10$ m) şi două, unite apoi, la vest de acesta, S. III ($20 \times 1{,}20 \times 2$ m) şi S. IV ($4 \times 1{,}20 \times 1$ m).

În toate secţiunile s-a constatat o stratigrafie similară: peste prundişul aluvionar, steril din punct de vedere arheologic, se află un pămînt negru lipsit de material arheologic, deasupra căruia începe stratul de cultură (gros de circa 0,60 m), care se pierde în humusul vegetal. Remarcăm faptul că stratul cu resturi arheologice se află aproape de suprafaţa solului actual (grosimea humusului arareori trece de 0,30 m) şi este afectat de lucrările agricole. Nu se distinge decît un singur nivel de locuire, cel roman (fig. 2).

---

[1] Dintre cele mai vechi semnalări, menţionăm: F.F. Hene, *Beyträge zur dacischen Geschichte*, Sibiu, 1836, p. 74; J.F. Neigebaur, *Dacien. Aus den Ueberresten des klassischen Alterthums, mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen*, Braşov, 1851, p. 231—233; C. Gooss, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, Sibiu, 1876, p. 117.

[2] Pentru bibliografia esenţială, vezi I.I. Russu, *Dacia şi Pannonia Inferior în lumina diplomei militare din anul 123*, Bucureşti, 1973, p. 33, nota 22.

[3] M. Macrea, AISC, 5, 1944—1948, p. 232—238; I.I. Russu, Materiale, 6, 1959, p. 874—875.

[4] Dacia, N.S., 1961, p. 574; D. Protase, Probleme de muzeografie, Cluj, [1964], p. 177—181.

[5] Dacia, N.S., 13, 1969, p. 521—522.

[6] C. Daicoviciu, D. Protase, JRS, 51, 1961, p. 63—70; idem, ActaMN, 1, 1964, p. 163—180; I.I. Russu, op. cit.

[7] D. Protase, SCIV, 19, 1968, 2, p. 339—341.

[8]. Descoperită în 1968 (inedită).

[9] D. Protase, în *Probleme de muzeografie*, Cluj, [1964], p. 180; E. Chirilă, I. Chifor, ActaMP, 3, 1979, p. 142; E. Chirilă, N. Gudea, I. Chifor, ActaMP, 3, 1979, p. 529; E. Chirilă, I. Chifor, ActaMP, 4, 1980, p. 246.

[10] N. Vlassa, ActaMN, 16, 1979, p. 185—187.

[11] Descoperit întîmplător în primăvara anului 1980 (în curs de publicare). Informaţie verbală de la Dan Isac (Cluj-Napoca), descoperitorul piesei.

[12] C. Pop, B. Jungbert, I. Chifor, Materiale, Tulcea, 1980.

[13] Lucrările au fost efectuate de D. Protase (Universitatea din Cluj-Napoca) şi R. Ardevan (O.P.C.N. Cluj-Napoca) cu fondurile băneşti furnizate de Universitatea clujeană. S-a lucrat între 30 iunie—28 iulie 1980, cu elevii de la liceul „Petru Maior" din Gherla. Tot timpul, lucrările şantierului s-au bucurat de sprijinul primăriei, al organizaţiei orăşeneşti U.T.C. şi al conducerii C.P.L. din localitate, cărora le aducem şi aici mulţumirile cuvenite.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

În S.I, în dreptul metrului 23 şi la o adîncime de 1,90 m, a apărut şi un mormînt de incineraţie din epoca bronzului (secolul XIII î.e.n.), avînd ca inventar cel puţin trei vase mari (fig. 3/1)[14]. Această descoperire se leagă de alte materiale arheologice din aceeaşi vreme, sesizate în vatra Gherlei[15]. Dealtfel, chiar în timpul amenajărilor din primăvara anului 1980, a fost descocărămizi şi ţigle (una singură ştampilată), cîteva mici piese de metal. Stratul de cultură este mai bogat în vestigii între metri 19—23, unde se află probabil rămăşiţele unei barăci. În această porţiune au apărut un fragment de inscripţie latină lapidară (fig. 4/1) şi cioburi de vase cenuşii-negricioase, lucrate dintr-o pastă fină, specifică secolului al IV-lea e.n.

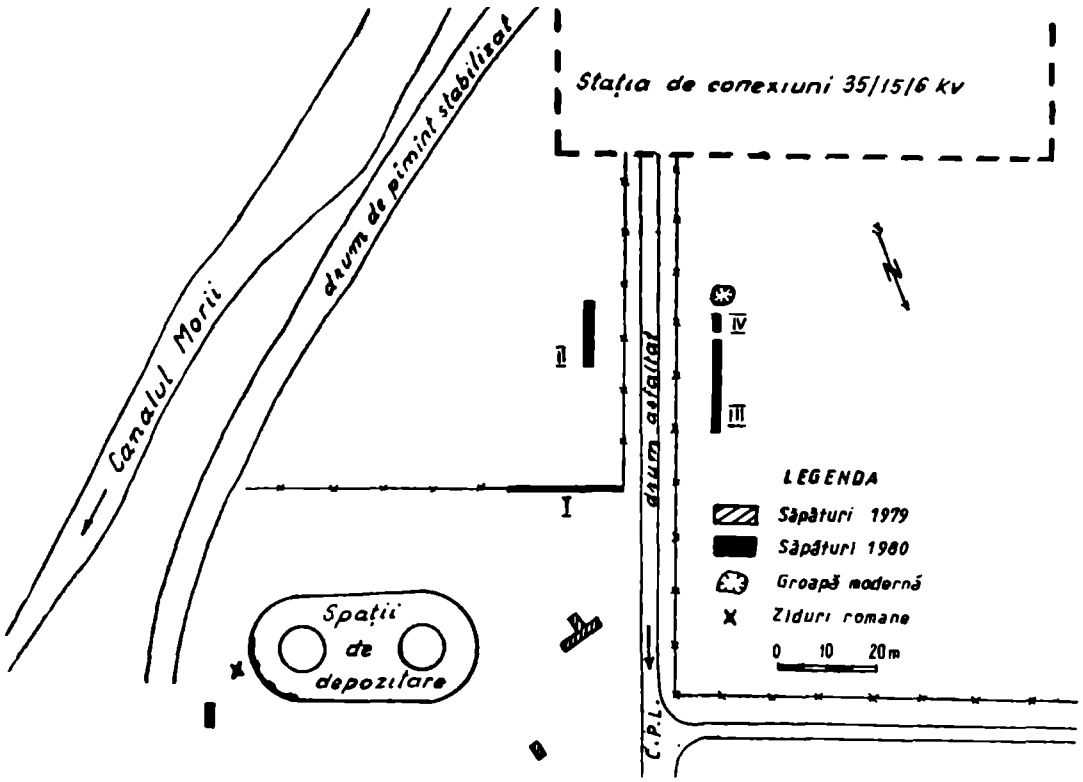

Fig. 1. Gherla. Plan de situaţie al săpăturilor din 1979 ş 1980.

perit întîmplător un vas cu două torţi caracteristic culturii Noua (fig. 5). Este posibil ca un întreg grup de morminte din etapa tîrzie a epocii bronzului să se afle sub castrul roman.

În S. I a fost surprins un zid de piatră (1,25 × 0,70 m) destul de rău păstrat, în dreptul metrului 21. Poziţia şi dimensiunile lui arată că este vorba de continuarea zidului de incintă descoperit în 1979, pe latura de est a castrului. În profil nu s-a mai putut distinge însă baza acestui zid, aşa cum fusese observată cu un an în urmă[16]. La est de zid se conturează o bermă foarte îngustă şi un început de *fossa* (între metri 1—4), iar la vest — o denivelare care ar putea marca şanţul castrului de pămînt. Nu am putut sesiza prezenţa unui *agger*, deşi el a existat cu siguranţă.

În cadrul secţiunii s-au găsit multe fragmente ceramice de factură romană, resturi osteologice,

După încheierea săpăturilor noastre, cu prilejul construirii estacadei termice, s-au găsit fragmente ceramice romane şi oase de animale la est de zidul de incintă al castrului. Ele au fost descoperite la adîncime de peste 2,50 m, în stratul steril, şi par a fi simple resturi menajere, aruncate înainte de ridicarea incintei de piatră.

Spre nord-est de S. I, la circa 60 m în linie dreaptă de la zidul de incintă, se află o mică porţiune de teren încă nederanjată de lucrările Combinatului, unde am putut observa fundaţiile a trei ziduri romane paralele (orientate NE—SV) şi o pardoseală de *cocciopesto*. Desigur că ne aflăm în faţa vestigiilor unei clădiri de zid destul de impozante din aşezarea civilă română; se pare că ea dispunea chiar de hipocaust.

În S. II s-au pus în evidenţă urmele a două ziduri romane paralele (circa 1,25 × 0,75 m fiecare), orientate E—V, ambele demolate în epoca modernă (fig. 3/2). S-au descoperit foarte multe fragmente de olane, ţigle şi cărămizi (toate fără ştampilă), puţină ceramică, o bucată de sticlă, oase de animale, un vîrf de *hasta* din fier. Pe un ciob cu firnis roşu se disting literele latine NCO, scrijelate după ardere (fig. 4/6). În dreptul metrului 15, la numai 15 cm adîncime, am găsit

[14] Informaţie verbală de la T. Soroceanu (Cluj-Napoca).
[15] Cîteva semnalări se găsesc la: I. Marţian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistriţa, 1920, p. 288; M. Roska, *Erdély régészeti repertoriuma*, I. Cluj, 1942, 254, nr. 28; K. Horedt, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 111, nr. 56—57.
[16] C. Pop, B. Jungbert, I. Chifor, *op.cit.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

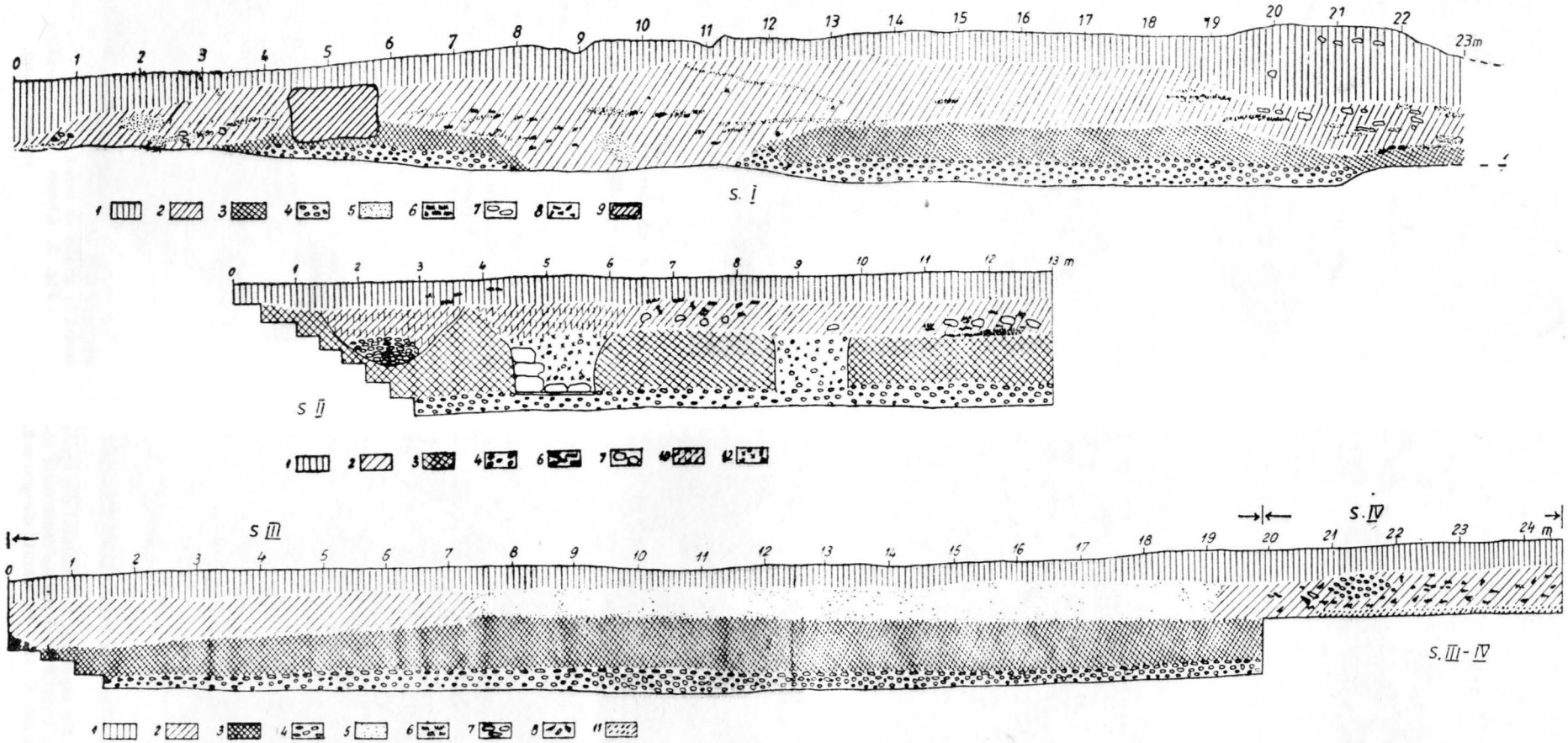

Fig. 2. Gherla. Profilul secţiunilor S. I—IV: 1 humus vegetal; 2 strat de cultură; 3 pămînt compact negru-castaniu,fără urme arheologice; 4 prundiş aluvionar; 5 var şi dărîmături; 6 arsură şi cioburi mărunte; 7 pietre; 8 fragmente ceramice; 9 zid roman; 10 groapă modernă; 11 *cocciopesto*; 12 loc de zid roman scos.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

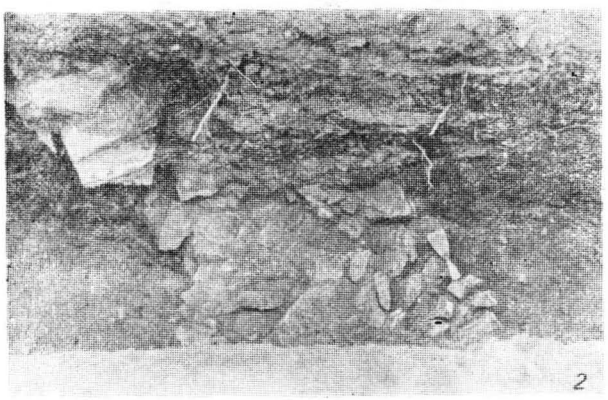

Fig. 3. Gherla. Aspecte din săpătură: 1 mormîntul din epoca bronzului; 2 resturi din temelia unui zid de construcţie romană din S. II; 3 secţiunile S. III—IV, văzute dinspre sud.

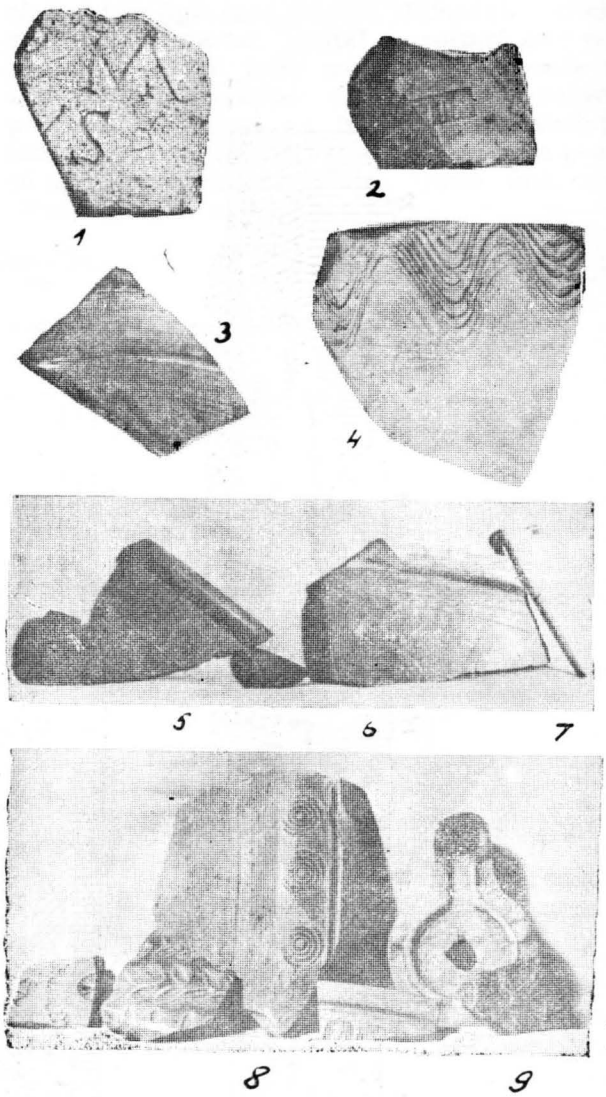

Fig. 4. Gherla. Materiale descoperite în săpăturile din 1980: 1 fragment de inscripţie lapidară; 2 ţiglă cu ştampilă; 3 fragment ceramic cenuşiu, fin, cu ornament lustruit; 4 fragment de vas gălbui-roşcat, de factură romană; 5 fragment de *terra sigillata;* 6 fragment ceramic roman, roşu, avînd scrijelate, după ardere, literele NCO; 7 ac de os; 8 ceramică romană ştampilată; 9 un opaiţ de lut ars.

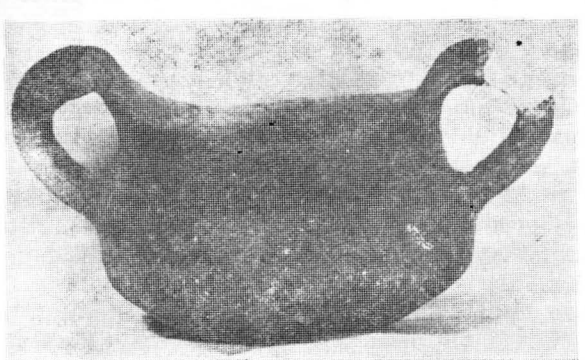

Fig. 5. Gherla. Vas brun-gălbui, aparţinînd culturii Noua.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

un fragment ceramic galben-roșcat cu ornament în val realizat cu pieptenele, fragment care — după factură și decor — ar putea data din secolul al IV-lea e.n. Tot aici, dar la o adîncime mai mare (0,70 m), s-a găsit și un fragment ceramic cenușiu ornamentat cu val realizat prin lustruire (fig. 4/3).

În S. III, spre capătul ei sud-vestic, stratul de cultură este reprezentat printr-o porțiune compactă de pămînt afînat, foarte bogată în resturi ceramice și dărîmături; aici pare a fi locul unei barăci (fig. 3/3). Puțin mai la sud, *în S. IV*, s-a surprins o pardoseală de *cocciopesto*. Ceramica romană era deosebit de abundentă, mai ales între metri 18—22, unde au apărut cioburi de *terra sigillata* locale și de import, ceramică ștampilată, un opaiț, un ac de os (fig. 4/5—9), oase de animale, o monedă de bronz *(sestertius)*, piese mici de metal (cuie, o brățară de bronz, o cheie-inel, o *squama* de *lorica*, un strigil de bronz etc.).

La sud de S. IV se afla o groapă modernă (3,40 × 1,70 × 2 m), în care se găseau multe fragmente ceramice romane, cîteva piese de fier și urme de zidărie.

De pe terenul cultivat, situat la vest de drumul asfaltat amintit mai sus *(retentura sinistra)*, au fost adunate cîteva fragmente de *tegulae mammatae*, bucăți de calcar cu urme de prelucrare, pietre de rîșnițe romane[17] și multe țigle romane (dintre care 21 ștampilate). Toate ștampilele tegulare aparțin trupei *ala II Pannoniorum* (fig. 4/2), care a staționat permanent aici. Grafia lor este cea cunoscută: AL II P (A+L în ligatură).

Făcînd bilanțul săpăturii de salvare din 1980, remarcăm că s-au obținut rezultate noi, referitoare la zidul de est al castrului și, probabil, la șanțul din faza castrului de pămînt. Au fost identificate de asemenea resturi de barăci sau de grajduri în *retentura* și s-au descoperit materiale diverse, obișnuite într-un castru roman. Ceramică dacică nu s-a găsit. Date noi s-au înregistrat și cu privire la stratigrafia din interiorul castrului.

Un cîștig al cercetării din 1980 îl constituie, fără îndoială, sesizarea unei construcții de zid din așezarea civilă, constatarea lipsei unor urme de distrugere violentă și mai ales prezența ceramicii din secolul al IV-lea, necunoscută aici anterior. Astfel, locuirea în interiorul și împrejurimile castrului în secolele IV—V, cunoscută din descoperiri monetare și printr-o lucernă paleocreștină de tip coptic[18], se confirmă și prin ceramică. Fără îndoială că locuirea aceasta în continuare se leagă de populația provincială romană.

Apreciem că se impune în viitor urmărirea atentă a extinderii platformei C.P.L. Gherla și, în funcție de aceasta, continuarea săpăturilor de salvare.

DIE RETTUNGSAUSGRABUNGEN VON GHERLA

ZUSAMMENFASSUNG

Das Römerlager von Gherla (Kreis Cluj) wurde bisher nur sehr wenig erforscht. Im Sommer 1980 wurden Rettungsausgrabungen in der *retentura dextra* unternommen. Es kam zur Eröffnung von vier Schnitten (S. I, S. II, S. III, S. IV). Dabei stiess man auf die östliche Mauer des Lagers sowie auf Überreste von Baracken. Die Stratigraphie weist eine einzige Wohnschicht, die römische auf. Es wurden aber auch Fragmente von Tonwaren aus dem IV. Jh. unserer Zeitrechnung entdeckt, neben römischen Funden. Zu diesen gesellt sich noch ein Verbrennungsgrab aus der Bronzezeit. Nichts scheint auf eine gewaltsame Zerstörung des Lagers zu deuten.

Das wichtigste Ergebnis der Forschungen des Jahres 1980 ist jedenfalls die Entdeckung der Bruchstücke von Keramik aus dem IV. Jh. welche die bisher entdeckten Spuren unterstützen und das Fortbestehen der dakisch-römischen Bevölkerung auf dem Gebiete des Lagers im IV.—V. Jh. bestätigen.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Gherla. Übersichtsplan der Ausgrabungen von 1979 und 1980.

Abb. 2. Gherla. Profil des Schnitts S. I—IV: 1 vegetaler Humus; 2 Kulturschicht; 3 schwarz-braune kompakte Erde, ohne archäologische Spuren; 4 angeschwemmter Kiesel; 5 Mörtel und Schutt; 6 Verbrennungsspuren und kleine Tonscherben; 7 Steine; 8 Keramikbruchstücke; 9 römische Mauer; 10 moderne Grube; 11 *cocciopesto;* 12 Spur einer ausgehobenen römischee Mauer.

Abb. 3. Gherla. Ansichten der Graubungen: 1 das bronzezeitliche Grab; 2 Reste des Fundaments einer römischen Mauer aus Schnitt S. II; 3 Schnitte III—IV von Süden gesehen.

Abb. 4. Gherla. Fundstoffe aus den Ausgrabungen von 1980: 1 Bruchteil einer Steininschrift; 2 gestempelter Ziegel; 3 feiner grauer Scherbe mit polierter Verzierung; 4 rötlich-gelber Gefässcherbe römischen Typs; 5 *terra sigillata* — Scherben; 6 römischer roter Tonscherbe mit den Buchstaben NCO nach dem Brennen eingeritzt; 7 Knochennadel; 8 gestempelte römische Keramik; 9 Tonlampe.

Abb. 5. Gherla. Braun-gelbes Gefäss der Noua-Kultur angehörend.

[17] Aceste materiale au intrat în colecțiile Muzeului din Gherla, iar celelalte se află la Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca.

[18] Cf. *supra*, nota 9 și 10.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Roport în legătură cu cercetările și săpăturile arheologice executate pe linia înaintată de turnuri a limesului de vest

NICOLAE GUDEA

În anul 1980, cu fondurile oferite de Academia R.S.R. au fost continuate prospecțiunile, cercetările de teren și sondajele arheologice menite să lămurească organizarea subsectorului liniei înaintate a limesului cuprins între trecătoarea numită „Porțile Meseșului" și cotul Someșului de la Surduc (jud. Sălaj).

Spre deosebire de restul subsectoarelor de linie înaintată, plasate pe culmea masivului munților Meseș, care se prezintă ca o coamă ce continuă cu ușoare denivelări, întreaga zonă situată la Nord de valea Ortelecului este o zonă puternic fragmentată, de ruptură. Ea este alcătuită dintr-o succesiune de măguri și vîrfuri izolate, împădurite în bună măsură, care formează un lanț continuu de la capătul propriu-zis al Munților Meseș (falia Moigradului) pînă la vărsarea văilor Agrijului și Almașului în Someșu Mare. Toate aceste dealuri sînt scunde, cu multe posibilități de trecere din spre Est spre Vest. Vizibilitatea este aproape perfectă, atît spre Sud-Vest, spre sistemul de la Porolissum, cît și spre Nord-Est, spre castrul de la Tihău.

În anul 1981, cercetările au fost efectuate în luna aprilie, și au constat în următoarele lucrări:

a. în zona cuprinsă între vîrful numit „Poguiorul", situat deasupra trecătorii „Porțile Meseșului" în punctul numit „la strîmtură" și valea Agrijului spre Nord, au fost cercetate prin prospecțiuni toate dealurile care se înșiruie paralel cu valea Ortelecului.

b. aceeași zonă, dar porțiunea de dealuri situate spre Vest, spre valea Silvaniei, a fost străbătută tot prin prospecțiuni.

c. în zona cuprinsă între valea Agrijului și pîrîul Varului au fost efectuate prospecțiuni pe toate dealurile situate în partea de Vest (cu vizibilitate spre valea Someșului).

Posibilitățile de cercetare au fost mult îngreunate de faptul că majoritatea punctelor susceptibile a fi monumente istorice se află în pădure, iar vegetația acesteia a fost deja prea dezvoltată. Acest fapt a împiedicat identificarea unor alte puncte arheologice care să poată fi încadrate în același sistem.

Au fost obținute următoarele rezultate: a. pe vîrfurile „dealul mare" în două puncte: pe vîrf (39) și lîngă „tăul Valerii" (40), „la comoară sau comorîște" (41), „dealul mănăstirii" (42) și „dumbravă" (43) au fost identificate puncte care, datorită aspectului lor exterior, sînt susceptibile a fi turnuri romane.

b. în punctele „dealu mare" (pe vîrf), „comorîște" și „dealu mănăstirii" au fost executate sondaje ce au constat din cîte o secțiune diagonală executată peste ruine; dimensiunile au fost 5×1 m; posibilitățile de executare au fost reduse din cauza copacilor pădurii.

c. au fost identificate urme de construcție din piatră (mortar, pietre cu mortar) resturi arheologice (fragmente de vase ceramice, oase, cenușă, etc.) care ne permit să presupunem aici existența unor turnuri cu zid de piatră datînd din epoca romană. Materialele de construcție folosite (piatra cioplită, mortarul, fragmentele de cărămizi) ca și resturile arheologice prezintă caracteristice care ne permit să le încadrăm în perioada provinciei Dacia și în grupa produselor tipice din jurul orașului Porolissum.

d. toate turnurile identificate în aceste puncte au vizibilitate foarte bună spre Porolissum, nu numai cu castrele mari (Pomet, Citera) ci și cu burgurile și turnurile proprii ale complexului.

e. au fost identificate o serie de puncte care după aspectul exterior ar putea fi încadrate în familia turnurilor romane. În două din cazurile cercetate arheologic (la Vest de Poguior, deasupra Ortelecului, și „După deal" deasupra Jacului) nu au apărut urme arheologice. Punctele de pe „dealul Mare", „dealul Taraboilor", „d. Cucului" unde mai apar astfel de puncte urmează a fi cercetate în viitor.

Cercetarea acestui sector urmează a fi dusă pînă la dealurile ce bordează Someșul în jurul castrului de la Tihău și încheiată. Pînă atunci se poate spune că cercetările din anul 1980 completează cunoștințele în legătură cu organizarea liniei înaintate de turnuri pentru o regiune cu un anume specific, sugerează modul în care se efectuau relațiile oficiale între Imperiu și popoarele barbare situate în afara lui, arată odată în plus forța de organizare a Imperului Roman la hotare. Organizarea liniei înaintate arată și în acest caz importanța pe care o acorda Imperiul Roman asigurării liniștii externe și implicit interne a provinciei prin organizarea apărării ei.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

RESEARCHES AND ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS CARRIED OUT ON THE ADVANCED LINE OF THE TOWERS OF THE WESTERN LIMES

ABSTRACT

The author presents a short report on the researches and surveying carried out on the Northern section of Dacia's Western limes, wich is a subsection situated between the valley of Ortelec and that of the Someş to North. After the description of the geological and geographical characteristics of the area, the author shows that several points were identified which, judging by their external apearance, could be Roman, a watch and signal tower. In some of this points traces of Roman towers have been identified by excavations. This towers — as the excavations show — were built of stone (Dealul Mare, Comorişte, Dealul Mînăstirii, Dumbravă). In other places, which were suspected to be towers, the excavations carried out confirm this supposition, in spite of their external look.

The researches will be continued.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Tibiscum

DOINA BENEA

În anul 1980 săpăturile arheologice s-au continuat în unele dintre obiectivele atinse în anii precedenți și anume la o clădire cu mai multe încăperi aflată în estul castrului (cercetată de Muzeul de istorie Caransebeș) și la edificiile VIII, II din așezarea civilă (Muzeul Banatului)[1].

Cercetările arheologice întreprinse pînă acum la cele două clădiri au fost de durată. În cursul săpăturilor efectuate de M. Moga în anii 1964—1965 ele au fost dezvelite pînă la adîncimea de 0,60—0,70 m. Ulterior s-a căutat să se stabilească unele repere cronologice și s-au trasat o serie de secțiuni de control în vederea obținerii de observații stratigrafice și pentru identificarea unor eventuale niveluri de locuire anterioare construcțiilor de piatră. Rezultatele acestor cercetări, coroborate cu anumite piese arheologice ieșite la iveală în perioada dintre 1964 și 1975, formează obiectul prezentului raport.

Clădirea VIII (Prăvălie). Este amplasată în imediata apropiere a drumului de acces în rezervația arheologică, înspre nord. M. Moga a identificat o încăpere cu dimensiunile 13,20×7 m,[2] în care a apărut un bogat material arheologic. Cu acest prilej a fost surprinsă o pivniță pe pardoseala căreia au apărut mai multe vase ceramice întregi. În partea vestică a pivniței au mai fost descoperite trei recipiente din lemn cu boabe din grîu, mei, in sau cînepă(?). În partea nord-estică a încăperii rămăsese un martor nesăpat pentru observarea stratigrafiei. În urma cercetărilor întreprinse și pe baza materialului arheologic recuperat M. Moga ajungea la concluzia că avem de-a face cu o clădire cu pivniță (din care însă nu se dezvelise decît o încăpere) și anume cu o prăvălie antică. Clădirea era construită din piatră de rîu cu mortar. Elementele de datare mai sigure nu cunoaștem.

Cercetările au fost reluate în anul 1976, în colțul de nord-est al încăperii și apoi continuate spre sud într-o a doua încăpere. După demontarea martorului, în care de fapt a fost dezvelit un zid de factură romană tîrzie ce compartimenta clădirea pe direcția nord-sud și s-a atins pardoseala pivniței, săpăturile au vizat continuarea cercetărilor pînă la solul viu; cu această ocazie au fost identificate mai multe niveluri de locuire, anterioare construcției din piatră.

În interiorul încăperii nr. 1 pentru studierea stratigrafiei s-a trasat o secțiune I pe direcția nord-sud=7×1 m, la 5 m de colțul de nord-est al încăperii. Au fost surprinse patru niveluri de locuire intensă, distruse prin incendii puternice, intercalate cu straturi de pietriș steril, nivelator, care formau baza pentru refacerea construcției respective. Pe întreaga suprafață a secțiunii, în nivelurile de locuire, a ieșit la iveală un bogat inventar ceramic și mai ales numismatic, deteriorat în mare parte datorită incendiilor. Stratigrafic situația cea mai clară a fost surprinsă în una din cele două casete (a. b) respectiv „a". Caseta „a" a fost trasată între SI și pragul de lemn, avînd dimensiunile de 3,50×3,00 m.

Stratigrafia:[3] sub pardoseala pivniței (adîncimea de 1,10 m) apare o lentilă nivelatoare din lut galben de 10—25 cm, sub care un nivel de locuire marcat printr-un strat subțire de arsură de lemn de 10 cm, cu fragmente de zgură și bucăți de metal, sporadic fragmente ceramice. Sub acest nivel, urmează un strat de lut bătut de 20—25 cm steril, ce suprapune un alt nivel de locuire de 15—20 cm (lemn ars, zgură, ceramică). Urmează o lentilă subțire de arsură la roșu de 15 cm (adîncimea de 1,65—1,85), sub care din nou o lentilă de lut galben (10 cm). Primul nivel de locuire apare la 1,95—2,20 m de asemenea cu multă zgură metaliferă, bucăți de fier topit, monede (fig. 3).

În această casetă, materialul arheologic recuperat permite cîteva repere cronologice. Astfel, în primul nivel de locuire de sub pardoseala pivniței (1,35—1,45 m) a apărut și o căniță cu corpul globular și buza răsfrîntă, piesă tipică pentru perioada cuprinsă între mijlocul secolului II — prima jumătate a secolului III[4]. Alături de aceasta au apărut mai multe monede de la împăratul Traian (înv. sant, 2, 5,/1977) și Hadrian

[1] Ultima publicare în Materiale, Tulcea, 1980, p. 302 sqq.

[2] Dintr-o regretabilă eroare în raportul mai sus menționat la p. 302 lățimea camerei a fost trecută de 10 m, fiind în realitate de 7 m. De asemenea a apărut o inversiune a textelor de la fig. 5 cu fig. 7, respectiv „cuptorul de topit sticlă, camera de foc" este de fapt „cuptorul de olar descoperit în 1978 în așezarea civilă".

[3] Adîncimea se dă în funcție de primul rînd de piatră ce marchează partea superioară a fundației.

[4] M. Babeș, Dacia, N.S., 14, 1970, *passim*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

(inv./55/1977) identificabile doar după efigie, datorită gradului mare de deteriorare prin ardere.

La adîncimea de 1,60 m, în stratul de lut, au apărut fragmentele unui opaiț de tipul *firmalampen*, dintr-o pastă gălbuie, cu angobă carmin, corpul rotund, ștampilă ilizibilă, ciocul lipsă (inv. sant 10/1977). În nivelul trei de sub pardoseală (corespunzător primului nivel de locuire) a fost descoperită o monedă arsă de la Traian, împreună cu o *fibulă* de bronz cu arcul puternic curbat, decorat cu incizii longitudinale, iar pe mijlocul acului cu o bandă transversală. Resortul fibulei, bilateral, dintr-un fir răsucit în spirală de la care pornea acul. Tipologic piesa se datează în veacul al II-lea[5].

Caseta „b", trasată între zidul de nord al încăperii 1 și peretele de lemn (3,50×3 m), prezintă o situație stratigrafică similară, ce atestă existența a trei niveluri de locuire intensă, anterioare clădirii din piatră. Materialul arheologic descoperit, foarte bogat, constă îndeosebi din fragmente ceramice, dar și din piese care pot constitui elemente de datare a nivelurilor respective. În nivelul de lut galben de sub pardoseala încăperii a apărut între altele și un opaiț fragmentar cu ștampila [SEX] TI. Produse ale unei oficine de la Aquileia, asemenea opaițe sînt atestate în prima jumătate a secolului II[6]. Ele apar asociate de obicei cu monede de la Hadrianus, Antoninus Pius, Faustina. În stratul de locuire marcat prin arsură — nivelul 3 de locuire de sub pardoseală — alături de un ac de bronz, o plăcuță gen *tabula ansata*, a apărut un opaiț fragmentar cu ștampila STROBILI; piesa se încadrează cronologic în secolul I și prima jumătate a celui următor. În diferite descoperiri aceste opaițe apar asociate cu monede din această perioadă, cu excepția pieselor de la Apulum publicate de C. Băluță care le datează cu monede de la Hadrianus, Lucius Verus, Severus Alexander[7]. În primul nivel antic din caseta „b"(ne referim la stratul prim de la 1,95 m) au fost recuperate o cheie din fier (L=7,8 cm), o cataramă simplă semiovală din fier (diametru=3,3 cm), ace de cusut din os (inv. șant 76, 77, 82/1977), patru monede de bronz tocite.

Încăperea nr. 2 este continuarea spre sud a zidurilor de vest și est ale clădirii (fig. 1). O casetă a fost trasată în partea de nord-vest a încăperii (5×2 m) Sub pardoseala încăperii, acoperită de un strat dens de dărîmătură, care corespunde cronologic construcției din piatră, au fost identificate mai multe niveluri de locuire. Pardoseala încăperii apare la 0,70—0,80 m de la nivelul superior al fundației. Urmează un strat de lut steril, de circa 30 cm, în care au putut fi surprinse porțiuni dintr-o podea de mortar refăcută de mai multe ori. Aceste fragmente de podea din mortar sînt groase de 1 cm și corespund unor refaceri ale pardoselilor încăperii. Sub acest nivel apare o lentilă masivă de arsură, cu zgură, puține fragmente ceramice (20 cm), apoi un nivel care marchează la fel un strat de lut nivelator pe întreaga suprafață a casetei (gros de 20 cm). În al doilea nivel de arsură masivă de bîrne de lemn apar de asemenea bucăți mari din fier, reziduri de topire etc. (20 cm atingînd în unele porțiuni chiar 35 cm).

La 2 m de colțul de nord-vest al încăperii, aproape de malul de est al casetei, la adîncimea de 2 m, a apărut „o cutie" executată prin alipirea a patru cărămizi: două de 41×28×6 cm și două de 32×28×6 cm. În interiorul acestei cutii nu au apărut decît oase de animal și anume coaste, pe podeaua lăcașului într-un strat dens de cenușă ușor rozalie (?), într-un strat de 17—20 cm (fig. 15).

Lîngă această cutie au apărut fragmentele unui vas-borcan de culoare cenușie-neagră (Î= 30,5 cm), lucrat cu mîna și decorat în *rețea* cu pieptenul. Vasul are buza răsfrîntă în afară, corpul ușor deformat. În interiorul vasului s-au descoperit de asemenea oase de animale (fig. 16). În imediata apropiere a cutiei de cărămidă a ieșit la iveală un perete din lut peste care s-a aplicat o tencuială de lut fin, operație care se repetă de mai multe ori, astfel încît în profil apar 6 straturi de pastă fină (fig. 1; fig 15). Materialul arheologic descoperit aici constă din bucăți de fier topit, bulgări de metal nedefiniți, zgură.

Monedele descoperite în cele trei niveluri sînt trecute prin foc și din această cauză, greu de identificat, doar după efigie, fiind de la Traianus și Hadrianus (inv. șant 86, 87/1977).

Construcția din lemn, sau mai bine-zis construcțiile ridicate se extindeau mult spre vest și nu sînt dezvelite complet. Un al patrulea nivel de locuire este marcat de ridicarea unei construcții de piatră de rîu și mortar, după nivelarea stratului trei de arsură și suprapunerea cu un strat de pietriș. Fundația noii clădiri constă dintr-un strat dens din piatră de rîu aruncată într-un șanț înalt de 2,10 m, după care urmează 0,70 m de piatră de rîu, pe care se observă var prelins, fundația construcției ridicîndu-se încă cu 0,70 m. Groasime zidului este de 0,70 m.

Încăperea 1 (dimensiuni 13,20×7 m) are forma dreptunghiulară; pe pereții interiori, la nivelul fundației, se observă urme de tencuială destul de neglijent executată. Intrarea în încăpere, surprinsă în cursul cercetărilor efectuate de M. Moga, era dispusă pe latura de est, la 2,50 m de colțul de nord-est al încăperii, avînd o lățime de 1,30 m.

Stratul de dărîmătură foarte dens de circa 1,00 m conține: țigle fragmentare, olane, cărămizi, piatră de rîu, mortar. Unele ștampile de pe materialul de construcție cum ar fi: ARF, MID, denotă execuția lor în oficinele tibiscense.

[5] N. Gudea, ActaMP, 3, 1978, p. 234.

[6] F. Buchi, *Lucerne del Museo di Aquilea*, I, 1975, p. 141—145; N. Gostar, ArhMold, 1, 1965, p. 188.

[7] E. Buchi, *op. cit.*, p. 148—149; C. Băluță, Apulum, 5, 1961, p. 213—214.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Întregul nivel de incendiu denotă o distrugere de anvergură. În anii 1964—1975, M. Moga a cercetat cea mai mare parte a încăperii, care a fost golită pînă la nivelul de călcare roman, format dintr-o pardoseală de mortar. În expoziția de bază se păstrează mai multe recipiente, care sînt executate dintr-o pastă roșietică nu prea fină, cu degresant, aspră la pipăit, lucrată la roată. Ceramica cuprinde o paletă largă de tipuri de vase de uz comun: vase mari de provizii, ulcioare, străchini, căni, oale, farfurii-patere, fructiere (fig. 8,9). Majoritatea acestor piese întregi au fost descoperite la baza stratului de dărîmătură în care au ieșit la iveală și bucăți mari de grinzi arse. Adîncimea mare la care au apărut piesele pe nivelul de călcare al încăperii (între 2,00—2,20 m de la marginea de sus a fundației) a condus pe M. Moga la concluzia că aici s-ar afla o pivniță-depozit a clădirii, care adăpostea în bună parte o prăvălie. Nu avem alte informații asupra pieselor descoperite în acest sector, care să contribuie la o datare mai strînsă a clădirii. Materialul ceramic descoperit prefigurează ca formă tipologică ceramica de uz comun caracteristică secolelor II—IV. Elementele de decor utilizate sînt ornamentele de bază incizate: linii în val sau striuri de linii drepte.

În anul 1976, la 3,30 m de colțul de nord-est al încăperii, în imediata apropiere a zidului de nord, au apărut două șiruri de cărămizi mari din lut amestecat cu pleavă, nearse, de formă trapezoidală (46(42)×18×20 cm). Ele erau stivuite pe două șiruri, perpendiculare pe zidul de nord al încăperii, pe o lungime de 1,60 fiind suprapuse de un al doilea rînd. În imediata apropiere a fost descoperit un bulgăre de var (cu un diametru de 95 cm), alături de o movilă de nisip fin, deci materialul de construcție, necesar pentru executarea unei lucrări. Se cuvine să remarcăm că pînă acum sînt singurele materiale de construcție din lut executate mai primitiv — cu pleavă, de o formă puțin aparte, uscate, dar *nearse*.

În partea de vest a construcției, cercetată de M. Moga pînă în anul 1976, au putut fi identificate cele trei recipiente din lemn — butoaie îngropate în pămînt — care erau despărțite de restul încăperii printr-un perete de lemn gros de 25 cm. În cele trei butoaie au fost descoperite: grîu, mei, poate boabe de in sau cînepă. În anul 1976, cînd cercetările au fost reluate, nu au mai putut fi identificate recipientele, doar izolat, în pămîntul răvășit, au putut fi recuperate boabe de grîu și semințe de in.

Pardoseala pivniței constă dintr-o placă fină, care a fost întinsă peste un rînd de piatră de rîu în stratul de lut nivelator.

Zidurile de vest și de est ale încăperii 1 se prelungesc spre sud, într-o nouă încăpere. Lățimea încăperii nu a putut fi stabilită, cercetarea fiind oprită de existența șoselei moderne de acces în rezervația arheologică. Pe latura de *est*, între M 0—0,90 (notarea începe din colțul de nord-est al încăperii 2) zidul este întrerupt, marcînd o intrare; în continuare zidul este construit din cărămidă și mortar (M 2,10 m) după care zidul continuă pînă la M 4,10—5,40 unde este parțial demontat, iar între 6,60—7,10 m, complet demantelat. Între 7,80—8,20 m, perpendicular pe zidul de est al construcției, se observă urmele unor bîrne din lemn, care compartimentau încăperea, pardoseala continuînd spre sud. Zidul de est a putut fi urmărit pînă la 9,75 m. Zidul de *vest* între M 0—0,65 prezintă o intrare(?), blocată la o dată ulterioară, asemenea celei de pe latura de est. Zidul prezintă pe fața interioară urme de tencuială destul de neglijent lucrată. Zidul, construit din piatră de rîu și mortar, are o grosime de 0,70 m, fundația fără mortar este puțin adîncă, doar de 0,60 m. În partea superioară, zidul prezintă o refacere contemporană cu blocarea celor două intrări, judecînd după modul de execuție a zidului. Pardoseala încăperii constă dintr-o placă de mortar groasă de 2 cm întinsă peste două rînduri din piatră de rîu. Porțiunea intactă a podelei apare în treimea estică a încăperii 2 cu multe fragmente ceramice, îndeosebi de amforă, între care și una cu ștampila MARKOY. În partea de vest a camerei stratul de cultură a fost deranjat în parte și de o locuire tîrzie, Ea a putut fi surprinsă doar în anumite porțiuni.

La adîncimea de 0,80 m de la nivelul păstrat al zidului, la 5—5,10 m de colțul de nord-vest al încăperii, a fost dezvelită o platformă din lut bătut, lungă de 3 m și lată de 0,90 m. Platforma era amplasată la circa 1,20 m de zidul de nord al încăperii. Ușor albiată spre nord, platforma era mărginită de o bordură lată de circa 10—15 cm (bordură păstrată doar pe mici porțiuni). Pe latura de est a platformei sînt dispuse două bazine, orientate est-vest. Pereții bazinelor erau executați din cărămizi lipite cu lut. Amprenta lor se mai păstrează pe marginea bazinelor. În interior, podeaua bazinelor este din lut, fiind nivelată ca un strat din lut fin. Primul bazin se află la 1,20 m de zidul de nord al încăperii, iar al doilea la 1,02 m de primul. Ambele construcții, executate în aceeași manieră, au lățimea de 0,50 m, respectiv 0,56 m și o lungime de 0,80 m. Cele două bazine, descoperite în stare fragmentară, au putut fi utilizate pentru macerarea lutului, curățirea sa de impurități pentru obținerea unei paste elastice necesară modelării vaselor. Cele două piese-accesorii ale unui atelier de olărie, indispensabile în activitatea de producere a ceramicii, reprezintă o noutate, ele nefiind surprinse arheologic pînă acum în atelierele ceramice daco-romane, deși evident existența lor nu poate fi contestată.

După cum menționam în raportul publicat în 1980[8], la 5,40 m de zidul de nord și la 2,50 m de zidul de vest al încăperii au apărut urmele unui cuptor de olar păstrat realtiv bine și de o formă diferită de cea cunoscută în Dacia romană (fig. 17, 19). La baza construcției se păstrează

[8] D. Benea, F. Medeleț, P. Bona, R. Petrovsky, Materiale, Tulcea, p. 302.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

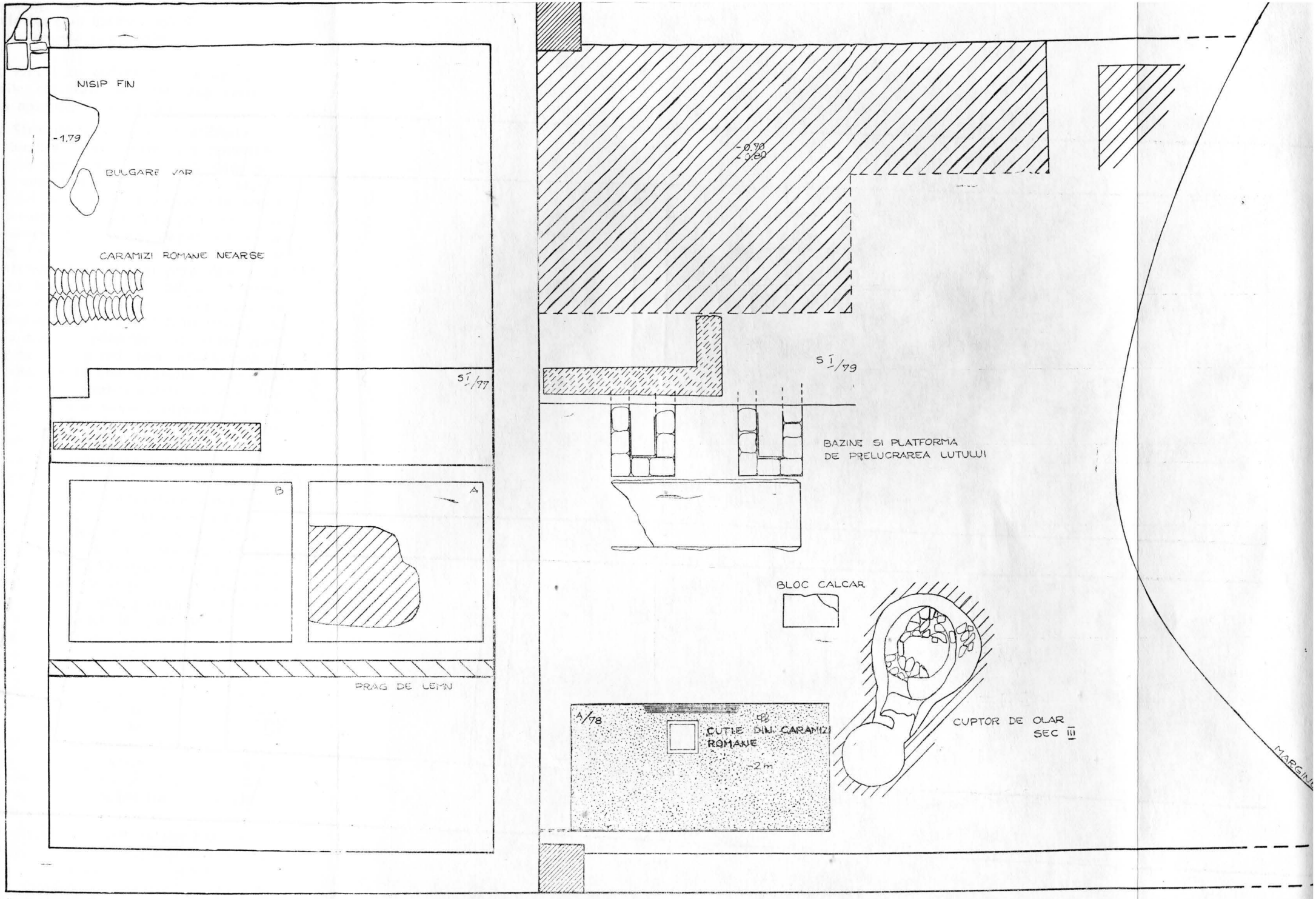

Fig. 1. Tibiscum. Așezarea civilă, clădirea VIII.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

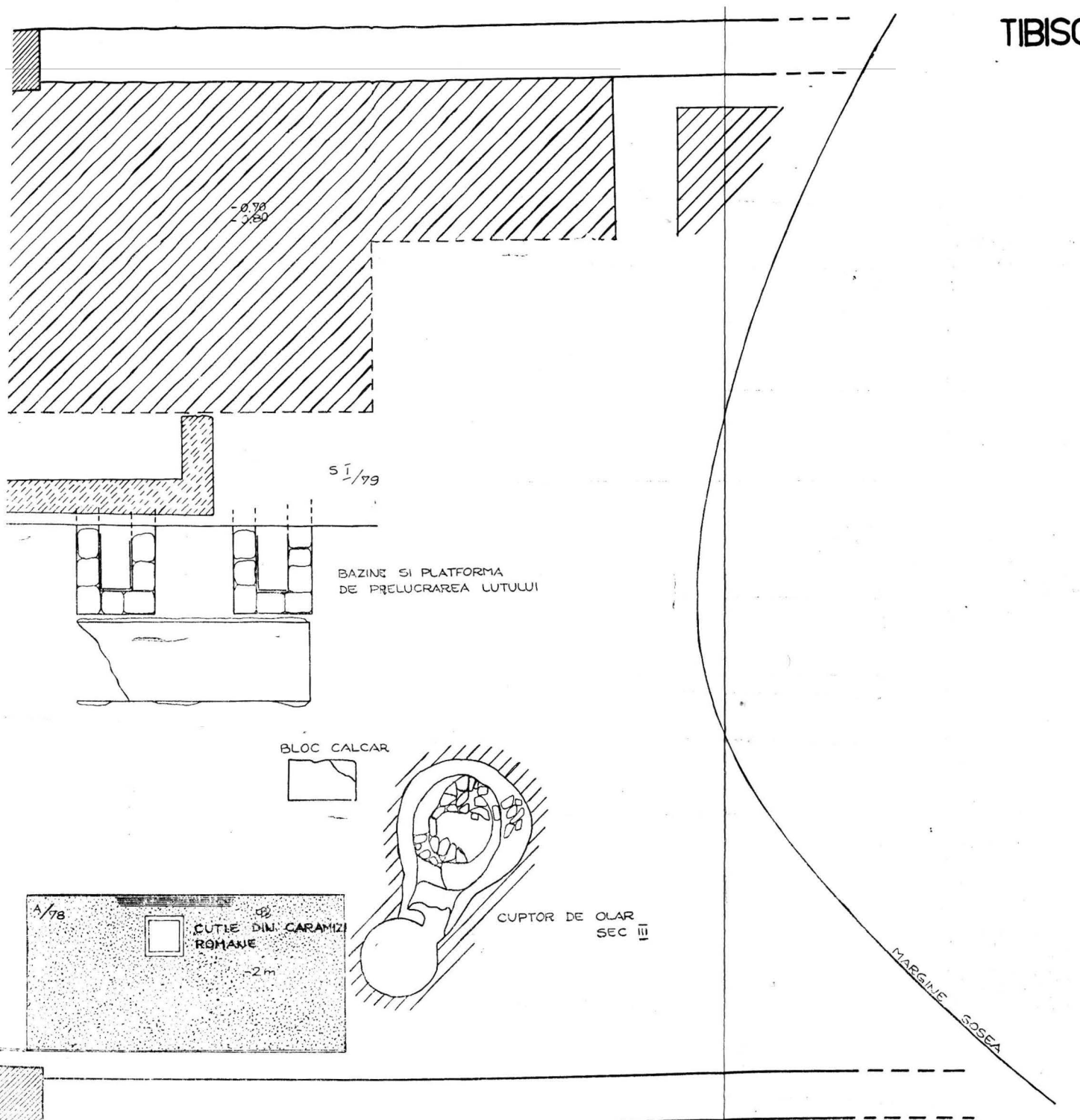

TIBISCUM ASEZAREA CIVILA
CLADIREA VIII

N

NIVEL DE CALCARE ANTERIOR CLADIRII CU PIVNITA

CLADIRE CU PIVNITA SEC III.

ZIDURI ROMANE TIRZII

PODEA

REFACERE ULTERIOARA

SC 1:50

Fig. 1. Tibiscum. Asezarea civilă, clădirea VIII.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

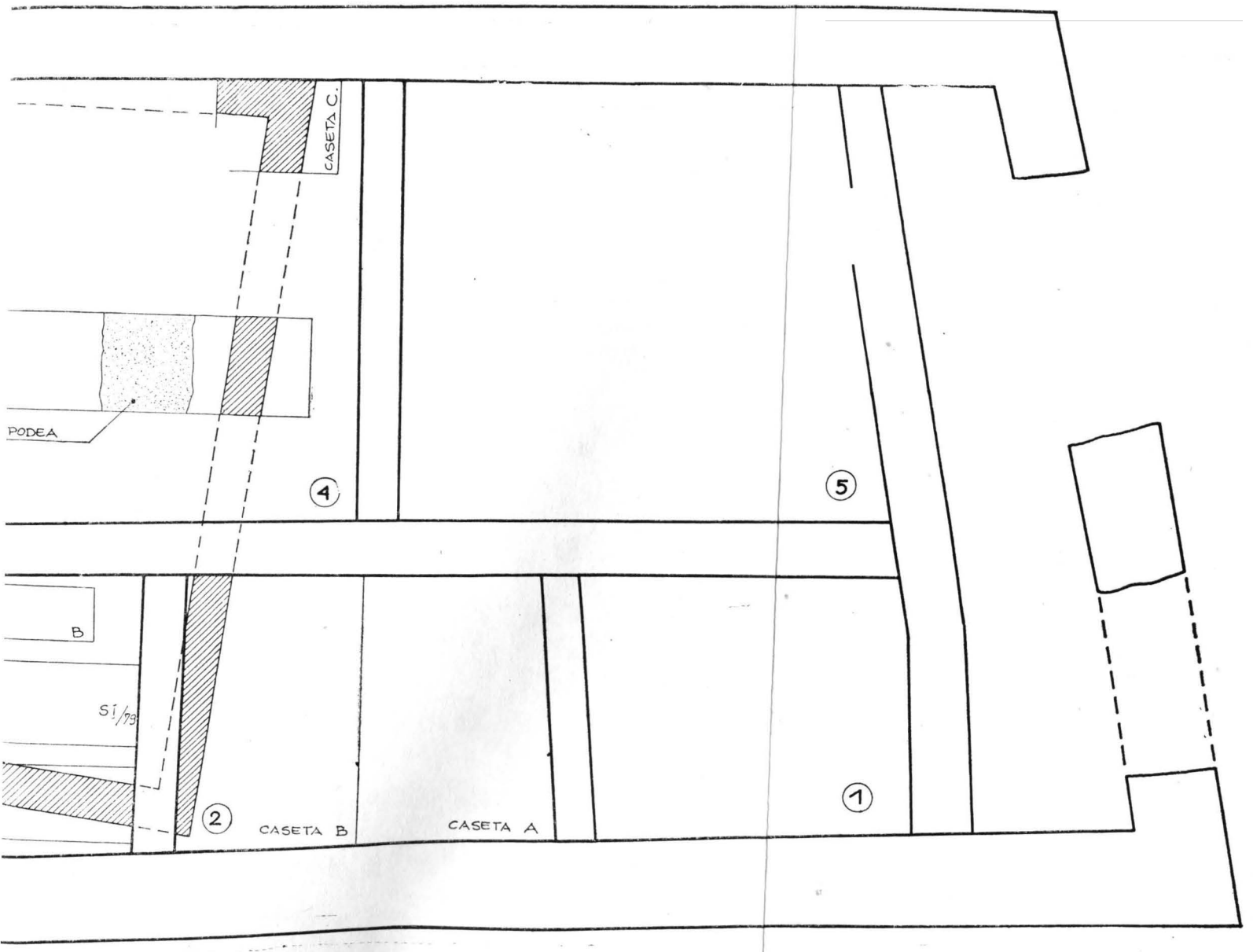

TIBISCUM - ASEZAREA CIVILĂ
CLĂDIREA II

FAZA I SEC. I/I
FAZA II SEC. I-III.
FAZA III SEC. III/I.
FAZA IV SEC. III-IV.

SC. 1:50

Fig. 2. Tibiscum. Așezarea civilă, clădirea II.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

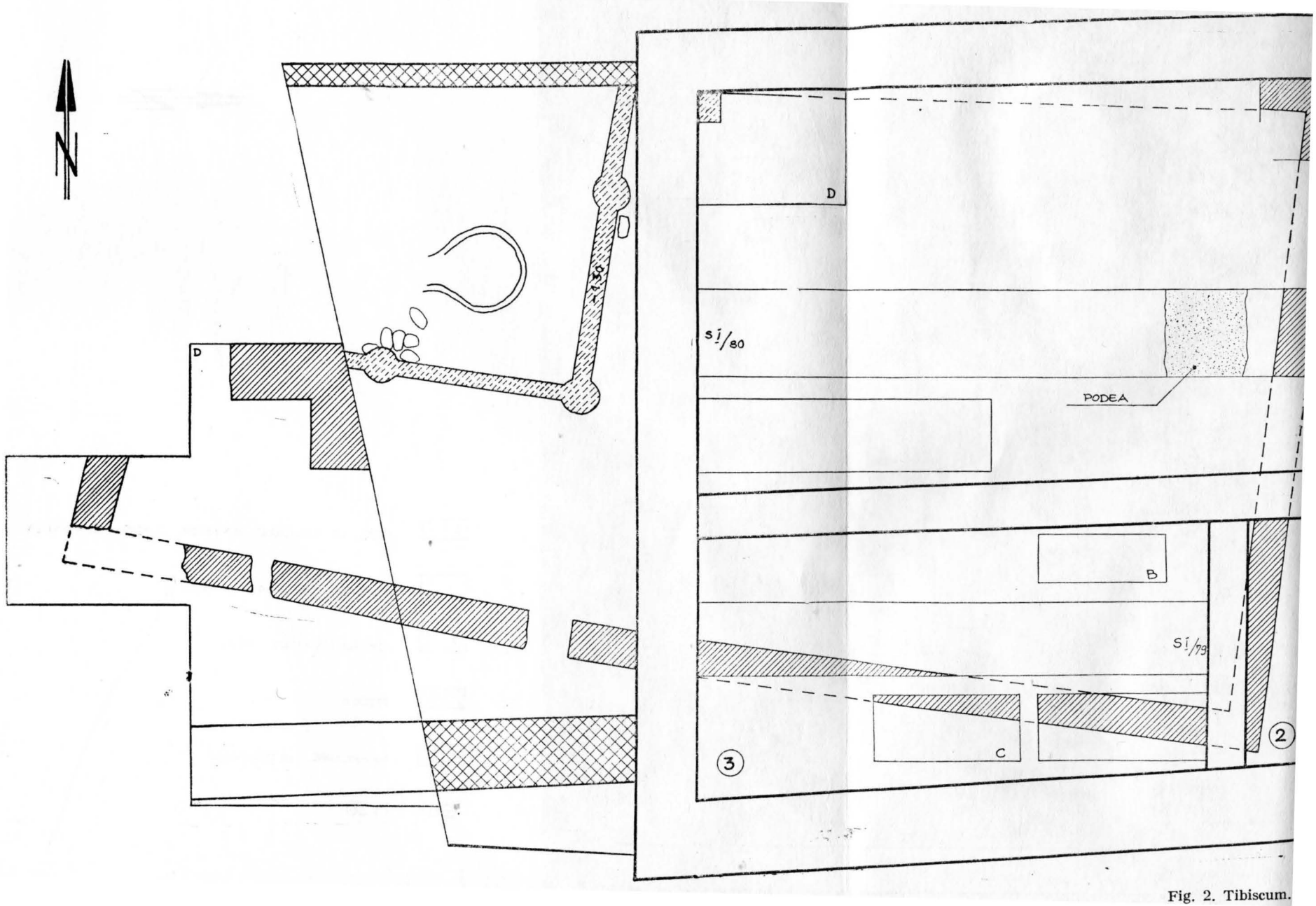

Fig. 2. Tibiscum.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

pe o porțiune relativ mare pardoseala din mortar, groasă de un cm, așezată pe stratul de lut bătut. Cuptorul, de dimensiuni modeste (diametru de 1,50 m), este săpat în lut. Înălțimea sa este de 45 cm, are o formă rotundă și este orientat vest-est, cu gura de alimentare spre vest (foarte puțin înaltă 15—20 cm). Pereții cuptorului au o grosime de 12—15 cm. În centrul cuptorului s-a descoperit un stîlp central de formă tronconică, executat din bucăți de olane, cărămizi, țigle, legate cu lut (Î=35 cm, diam.=90 cm). Stîlpul se sprijină pe peretele opus gurii de alimentare, din care cauză este ușor înclinat în această direcție; el constituie platforma pe care se așezau vasele pentru ardere. Întrucît nu s-a descoperit pe suprafața acestui pilon nici o urmă de chirpici provenind de la o eventuală placă de reverberație, trebuie să presupunem că aerul cald pentru coacerea recipientelor pătrundea prin spațiul dintre pereții laterali și acest suport. Bolta cuptorului, din care se păstrează doar o mică parte pe latura de sud, constă din bucăți de cărămidă gate cu lut. Depunerea recipientelor pentru coacere s-a făcut probabil printr-un orificiu amplasat deasupra gurii de alimentare. Dimensiunile reduse ale camerei de ardere denotă o capacitate relativ mică. În fața cuptorului se observă podeaua de mortar ușor albiată, cu groapa pentru cenușă (diam.=0,80 cm). Într-un strat dens de cenușă apar sîmburi de cireșe(?), oase de pasăre, bucăți de zgură, cărbune de lemn, o cană cu o toartă și o strachină din pastă fină cenușie cu urme de *firnis* în partea superioară (fig. 20). În jurul cuptorului de olar au apărut bucăți de chirpici arse pînă la zgurificare.

În imediata apropiere a cuptorului de olar, la 3,50 m de zidul de nord al încăperii și la 4 m de zidul de vest al acesteia, se află un bloc din calcar de 0,80×0,50 m, fixat pe două rînduri de piatră de rîu legată cu mortar. În mijloc, blocul avea un orificiu pătrat, fiind probabil utilizat la compartimentarea încăperii printr-un perete de scîndură ale cărui urme n-au putut fi surprinse arheologic. Blocul apare la adîncimea de 1,35 m față de nivelul păstrat al zidului de nord al încăperii.

La circa 4,10 m, încăperea a fost împărțită în două de un zid din piatră de rîu, cu o substrucție slabă, cu o grosime de 0,40 m. Zidul a fost ridicat pe stratul de dărîmătură, nivelat și suprapus de un strat de nisip, de unde, după un rînd din piatră de rîu a fost înălțat zidul propriu-zis. Zidul nu atinge peretele de sud al încăperii, fiind dezafectat de cercetările anterioare. Această refacere este de factură tîrzie, cînd nu se mai folosea întreaga clădire, ci doar un spațiu mult mai restrîns.

Încăperea a doua are un zid similar ca factură, de aproximativ aceleași dimensiuni (L=13,20; lățimea neputînd fi stabilită). La 4,45 m de colțul de sud-est al încăperii apare un zid de 0,40 m, perpendicular pe zidul de nord al camerei. Zidul este ridicat direct pe stratul de dărîmătură nivelat și suprapus de un strat de pietriș. Stratul de dărîmătură are o grosime de 0,80—0,90 m; în el au apărut tegule cu ștampila ARF MID, piatră de rîu, mortar etc. Zidul este adosat celui de nord și împarte încăperea în două pe direcția nord-sud 2,80 m, apoi face un unghi de 90° și se prelungește încă un metru. Structura sa neglijent executată denotă o utilizare tîrzie a acestei încăperi.

Asemenea ziduri au apărut pînă acum în mai toate clădirile cercetate din așezarea civilă și din imediata apropiere a castrului.

Concluzii, Stratigrafic, au fost identificate șase niveluri de locuire, dintre care trei aparținînd unei construcții din lemn, surprinsă doar parțial în cursul cercetărilor efectuate la acest edificiu. Materialul arheologic recuperat din aceste niveluri de locuire nu depășește, judecînd după monedele descoperite, domnia împăraților Traian—Hadrian. Locuirile s-au încheiat de fiecare dată prin incendii puternice și prin dese refaceri făcute în aceași manieră, adică nivelarea resturilor rămase după ardere — suprapunerea cu un strat nivelator de pietriș, lut, pregătindu-se terenul pentru noua construcție. Cantitatea mare de fier și zgură descoperită aici, aflată încă la analiză în Laboratorul Combinatului Siderurgic din Reșița, ar pleda pentru existența unei fierării, care lucra pentru nevoile armatei. Desele refaceri ale construcției, în care persistă urmele de metal topit, fragmente de creuzete, zgură, dovedesc caracterul îndelungat al utilizării acestui atelier, în condiții, însă, modeste.

Clădirea trebuie să fi fost destinată deservirii nevoilor din castru, cu atît mai mult, cu cît în această perioadă are loc trecerea la construirea fortificației din piatră sau de abia era ridicată cea de pămînt. Fierăria a funcționat poate tocmai pentru a satisface nevoile impuse de construirea castrului. Cele două incendii puternice ar putea fi atribuite unor eventuale pericole externe.

De remarcat „cutia" din cărămizi cu oase de animale alături de vasul, lucrat cu mîna, de cea mai pură factură autohtonă. Nu cunoaștem analogii încă pentru a încerca stabilirea rostului lor, semnificația lor putînd fi una cultică sau una practică, de utilizare a lor în procesul de reducere a minereului de fier ca adaos de calciu[9]. Pînă acum nu au fost descoperite urmele unei instalații de redus minereu de fier sau măcar pentru prelucrarea sa, construcția extinzîndu-se mult spre vest.

Atelierul de fierărie, ridicat în imediata apropeire a castrului, a fost utilizat ca o oficină militară, ce deservea nevoile trupei, pentru repararea echipamentului militar, a harnașamentului, a unor materiale necesare la construirea castrului. Prezența vasului dacic într-un asemenea atelier ne determină să credem într-o eventuală mînă de lucru autohtonă, adusă pentru a parti-

[9] Informație Ștefan Olteanu — Institutul de Arheologie — căruia îi mulțumim și pe această cale pentru sfaturile primite cu privire la descoperirile din acest atelier.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

cipa la lucrările de fortificație sau că, măcar o parte din meșteri, erau daci care lucrau sub conducerea și supravegherea artizanilor militari romani.

Atelierul de fierărie nu constituie un *unicum*. În anii 1978—1979, în punctul Therme, a fost dezvelit un atelier militar de factură modestă, din lemn, în care se turnau piese de echipament (aplici, cataramе, distribuitoare de curele etc). Activitatea acestui atelier, limitată în timp, se datează în veacul al II-lea[10].

Clădirea din piatră, din care au fost dezvelite cele două camere, a fost ridicată la mijlocul secolului II. Materialul arheologic descoperit se încadrează în răstimpul mai larg al secolelor II—III. Ceramica apărută în pivnița încăperii 1 este de factură tîrzie și trădează o oarecare neglijență în execuție, dar se încadrează în aria mare a ceramicii provinciale romane, de uz comun, din veacul al III-lea.

În încăperea 2, pardoseala este intactă în partea de est; se constată anumite refaceri la o dată ulterioară — ce nu depășește veacul al II—lea —, cînd sînt blocate cele două intrări și cînd zidul de vest al clădirii suferă o refacere în partea superioară. Acestei etape trebuie să-i corespundă și construirea cuptorului de olar cu accesoriile sale: platforma de lut și bazinele de macerat pastă.

Capacitatea cuptorului este relativ mică și denotă o activitate restrînsă, poate, la nevoile comunității tibiscense. Descoperirea unei mari cantități de vase întregi pe pardoseala pivniței din prima încăpere ne determină a presupune existența aici a depozitului acestui atelier de olărie.

Cele două ziduri de factură tîrzie dezvelite atestă o perioadă de utilizare restrînsă a unor spații din această clădire, fără a avea posibilități de datare mai strînsă a unor materiale arheologice apărute aici.

Clădirea II. Construcția este amplasată în imediata apropiere a clădirii I — atelier de sticlă de care este despărțită printr-o stradelă îngustă. Clădirea este orientată cu fațada spre est, spre strada pavată cu dale din piatră, ce traversa așezarea civilă. Cercetările arheologice au fost reluate în anul 1979 într-un edificiu dezvelit pînă la adîncimea de 0,60—0,70 m de către M. Moga. Edificiul avea cinci încăperi, din care în cea de a cincea s-au observat urmele unei casete ,care a fost adîncită pînă la solul viu.

În anul 1979, s-au trasat mai multe secțiuni de control în încăperile 1, 3, iar în anul 1980, în încăperile 2, 4 și o secțiune în afara clădirii, la 4 m de latura de vest, cu dimensiunile de 8 × 1,50m. În secțiunile trasate au fost identificate mai multe niveluri de locuire, care sînt anterioare construcției de piatră, dezvelită în cea mai mare parte de săpăturile lui M. Moga.

Cele mai semnificative descoperiri au apărut în casetele a, b, c, și în secțiunea din camera 3. Stratigrafic, au fost surprinse următoarele niveluri de locuire: pînă la 0,60—0,70 m interiorul încăperii a fost dezvelit de săpăturile efectuate anterior; primul nivel de locuire identificat de săpăturile noastre este marcat de o podea de mortar, suprapusă de o lentilă subțire de dărîmătură provenind de la același nivel (10 cm), apoi pardoseala de mortar este întinsă pe un strat de pietriș nivelator (variind între 12—15cm); al doilea nivel de locuire constă dintr-un strat dens cu mult chirpici ars și mult material arheologic constînd mai ales din ceramică remarcîndu-se un opaiț cu ștampila FORTIS. În acest nivel de locuire au fost surprinse, în jumătatea de est a camerei, cîteva conducte de încălzire, de mici dimensiuni, fixate una de alta cu mortar. Sub acest nivel apare unul de lut bătut (grosime 25—30 cm). Al treilea nivel de locuire constă dintr-o arsură puternică, masivă, la roșu, avînd în partea inferioară o puternică dungă de lemn ars, ceea ce marchează partea superioară a unei construcții (17—20 cm) și un strat de lut nivelator (50—65 cm); al patrulea nivel de locuire, de fapt primul ridicat pe acest loc, constă dintr-o arsură puternică de lemn (15—20 cm).

În încăperea 3, a fost surprins un zid ce traversa oblic întreaga încăpere și făcea parte dintr-o construcție anterioară. În camerele 1, 2, s-a confirmat aceeași stratigrafie, iar sub zidul ce despărțea camerele 2 și 3 a fost dezvelit, sub un strat dens de arsură la roșu, zidul ce delimita spre est construcția anterioară și care se extindea pînă în camera 4 și parțial sub zidul de nord al clădirii II (fig. 2).

În încăperile 1 și 2, sub stratul de arsură la roșu, a fost identificat un strat compact din patru rînduri de piatră de rîu ce pava, se pare, întreaga parte de est a construcției din piatră; ea nu a putut fi observată în camera 5, unde stratigrafia este deranjată de săpăturile anterioare.

Săpăturile efectuate în afara clădirii au permis identificarea a încă două niveluri de locuire: unul mai vechi, și al doilea marcînd ultima fază de utilizare a acestei clădiri.

Rezultatele obținute se pot sintetiza pe acest loc în următoarele etape de locuire:

I. În caseta „a" a secțiunii S II/1980, a fost dezvelită parțial o construcție din lemn avînd la colțuri stîlpi din lemn. A fost surprins doar un colț al clădirii, cu gropile pentru stîlpi (diam= 45 cm) și urmele bîrnelor ce formau pereții clădirii (l=20 cm). Distanța dintre colțul dinspre est este de 2,40 m, iar cel dinspre vest 2,20 m. Construcția se întinde spre nord sub stradela dintre clădirea I și II. La 3,30 m de colțul de nord-vest al clădirii II și din acest punct 1,50 m spre vest pe stratul de lut, a fost apoi ridicat un cuptor de formă aproape rotundă (cu un diametru de 1 m). Gura de alimentare se afla spre

[10] P. Bona, R. Petrovsky, M. Petrovsky, ActaMN, 18, 1981.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

vest. Cuptorul era distrus pînă la baza camerei de foc. În interiorul camerei de foc a fost descoperită o fructieră din pastă roșie, lucrată la roată, decorată cu brîu alveolar crestat, alături de o căniță cu corpul sferoidal, lucrată tot din pastă roșie.

În imediata apropiere (în S II/1980), deci la gura cuptorului, au apărut o pateră și trei cești dacice, lucrate cu mîna, cu pereții răsfrînți mult (fig. 20/3; 27/1—4).

Cuptorul a fost nivelat, dînd un strat de arsură de mare grosime. În caroul 2—3, între 1,40—1,70 m, a apărut o statuetă Venus, alături de alte fragmente de piese aparținînd unor reprezentări venusiene. Întregul complex a apărut la adîncimea de 1,70—1,75 m (de la nivelul actual al solului). Se observă că după acest strat de arsură și distrugere intenționată a cuptorului pentru nivelarea terenului (ca urmare a unui incendiu puternic) a urmat întinderea unui strat de lut steril galben, gros de 45 cm. La acest nivel, exact deasupra cuptorului de olar, a fost ridicată o a doua instalație, și anume un cuptor de topit sticlă. Față de fragmentul de cuptor descoperit în Suprafața A/1979, noua instalație nu aduce nimic nou. Cuptorul este, practic, distrus; se păstrează o țiglă fragmentară cu bordura în jos, formînd podeaua camerei de foc. cu un strat gros de cenușă, păstrat încă. Pereții sînt executați din sferturi de cărămizi (16×15 cm) legate cu lut, avînd o fățuială din lut fin de circa 1 cm în interior (peretele se păstrează pînă la înălțimea de 14 cm, practic două rînduri de cărămizi). Pereții au urme de sticlă prelinsă și bulgări de zgură sticloasă ce formau o masă compactă, sub care a apărut un strat dens de cenușă de 2,5 cm. Dimensiunile unei astfel de instalații sînt reduse, nedepășind 1 m în diametru, ceea ce presupune că topirea sticlei se făcea într-un recipient din ceramică — oală cu gura largă. Fragmentele de vase descoperite în apropierea cuptorului, au sticlă topită, prelinsă alături de fragmente de tuburi de ceramică cu sticlă prelinsă pe fața exterioară, utilizate la amestecarea pastei sticloase în timpul topirii și amestecului cu coloranți. În apropierea cuptorului și pe toată suprafața, între 80—90 cm, au apărut mărgele, fragmente de sticlă albă, ceea ce denotă că întregul complex făcea parte dintr-un atelier de sticlă, anexă a clădirii principale.

În general, asemenea instalații de topit sticlă nu se descoperă întregi, ele sînt în bună parte distruse după un timp, nefiind îndeajuns de trainice. O reconstituire a unui cuptor de topit sticlă a propus Klaus Kühne (fig. 7), instalația fiind asemănătoare cu descoperirea noastră; ba mai mult, la Tibiscum s-au descoperit elemente din toate componentele unei astfel de instalații: vasele în care se topea sticla, fragmente din pereții cuptoarelor, executați din cărămidă legată cu lut[11]. Distrugerea cuptoarelor tibiscense pînă la camera de ardere este determinată în bună parte de distrugerea pe o arie întinsă a întregului atelier, ceea ce a putut fi determinat și de cauze externe și care, implicit, a permis descoperirea *in situ* a unui bogat inventar arheologic, inventar care permite reconstituirea în elementele sale de bază a procesului de fabricare a sticlei în general și a mărgelelor în special.

II. Contemporană cu acest atelier de sticlă, înglobîndu-l de fapt, este construcția de formă rectangulară (15,50×9,30 m), din piatră de rîu și mortar. Fundația clădirii este așezată, în unele porțiuni, direct pe stratul de lut aluvionar, unde nu întretaie construcția din lemn. În șantul fundației s-a aruncat piatră de rîu pe o înălțime de 0,80 m, apoi alți 0,80 m cu piatră de mortar prelins, după care urmează o placă egalizatoare din mortar și rîndurile succesive din piatră de rîu și mortar. Partea superioară a clădirii a avut zidurile din cărămidă. Incendiul care a distrus clădirea a determinat formarea unui strat gros de arsură la roșu. Materialul arheologic descoperit în stratul de arsură constă mai ales din ceramică, iar monedele descoperite nu depășesc domnia lui Antoninus Pius și Marcus Aurelius (46, 49, 48, 53/1980). În camera 3, în nivelul de arsură, a fost descoperit un fragment de *terra sigillata* de cea mai bună calitate, decorat cu două registre: primul cu semiove, iar al doilea reprezentînd scene de vînătoare cu Marte, Minerva și lei (inv. șant. 48/1979).

III. La ridicarea celei de a treia construcții nu s-a respectat planul inițial al construcției, și edificiul nou ridicat a fost dispus vest-est cu fațada spre strada pavată ce traversa așezarea. De formă dreptunghiulară, noua construcție de dimensiuni mult mai mari (21,20×11,50 m) a avut, probabil, în față, coloane. Noua clădire avea cinci încăperi dispuse trei pe latura de sud și două pe cea de nord. Zidurile construite din piatră de rîu și mortar folosesc, în unele porțiuni, ca fundație, zidul construcției anterioare (colțul camerei 3/2 și între camerele 4/5).

Inventarul arheologic este divers, constînd îndeosebi din piese de uz gospodăresc, ceea ce ne determină să presupunem existența aici a unei locuințe. Monedele descoperite se datează în veacul al III-lea (Iulia Domna, Severus Alexander, Traianus Decius). În anul 1979, în camera 3 a fost descoperit un tipar de medalion ceramic fragmentar, prea puțin păstrat pentru a permite identificarea scenei reprezentate.

IV. Într-o ultimă etapă, sînt adosate două ziduri pe latura de vest a construcției, orientate vest-est; primul, aflat la 1,25 m de colțul sud-vestic al construcției, are o substrucție foarte slabă (o lățime de 0,90 m); cel de al doilea, construit în aceeași manieră în colțul nord-vestic, are o lățime de 0,35 m. Cele două ziduri marchează o etapă tîrzie de folosire a acestei construcții. În stratul superficial aparținînd acestei perioade au apărut fragmente de olane, țigle (dintre care una cu ștampila întîlnită și la alte construcții tibiscense). Singura monedă descoperită aici

[11] Klaus Kühne, *Werkstoff Glas*, Berlin, 1976, p. 23.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

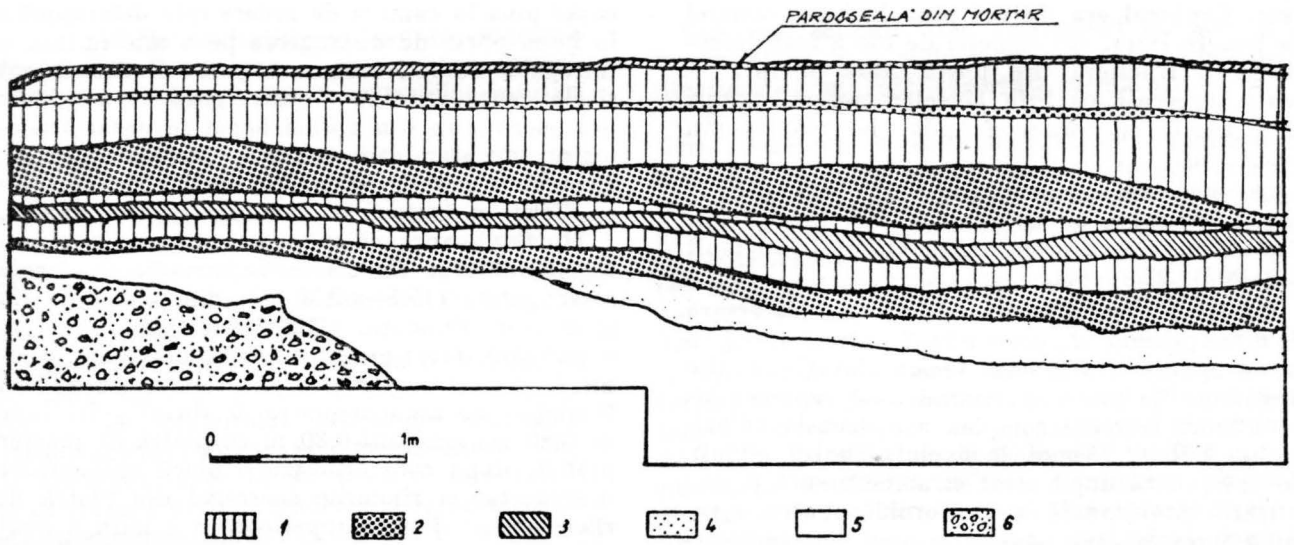

Fig. 3. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 1, caseta „a" — profil: 1 strat de lut galben nivelator; 2 niveluri de locuire romană; 3 nivel de arsură la roşu — nivel de locuire; 4 lentilă de lut cu pietriș; 5 solul viu; 6 pietriș.

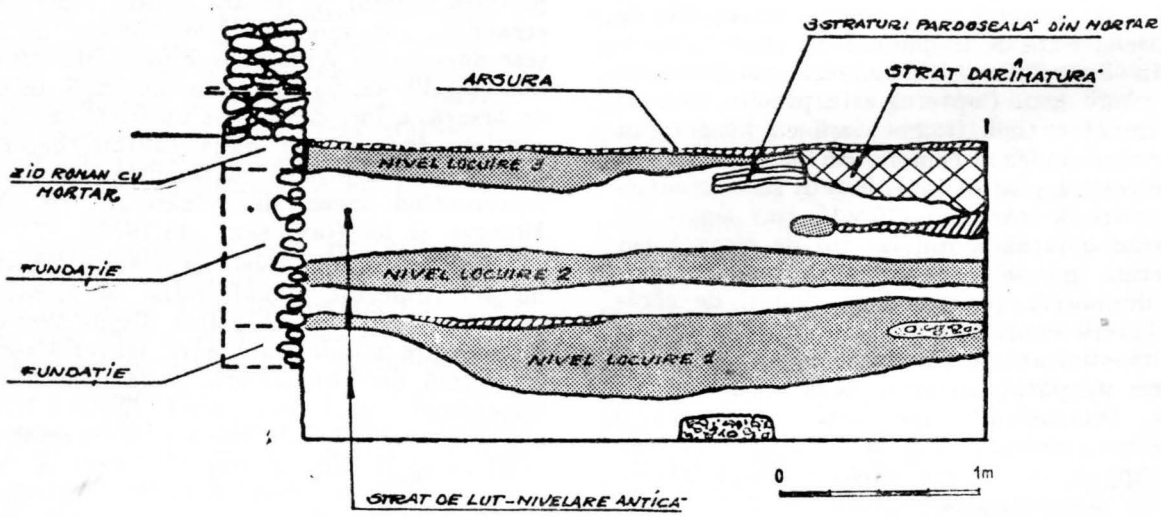

Fig. 4. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 2, caseta „b" — profil.

provine de la Marcia Otacilia, soția lui Filip Arabul.

Primele concluzii pot fi formulate, dar numai completa publicare a materialului arheologic rezultat din săpături va putea întregi și confirma aceste ipoteze de lucru. Conform acestora, prima etapă de locuire este legată de construcția din lemn, ridicată într-o perioadă cînd toate clădirile erau construite din lemn, imediat după cucerirea romană. Cuptorul apărut, distrus pînă la baza camerei de ardere, pare a fi un cuptor de olar. Înclinăm spre această identificare și datorită apropierii foarte mari de o altă asemenea instalație, apărută la numai 10 m spre nord, în suprafața A/1979, cuptor databil tot în primii ani de după cucerirea romană. Nu este ipsită de semnificație prezența ceramicii lucrate cu mîna, de tradiție autohtonă, alături de cea romană, ceramică apărută în imediata apropiere a ambelor cuptoare descoperite pînă acum[12].

Într-o a doua etapă, este construită acea clădire rectangulară, în orice caz în prima jumătate a secolului al II-lea, distrusă fiind și ea de un puternic incendiu. Instalația de topire a sticlei se datează tot în această perioadă, putînd fi considerată o anexă a atelierului deja identificat. Sfîrșitul său pare să aibă loc în vremea lui Marcus Aurelius (numai în acest caz este posibilă o precizare cronologică a activității atelierului prin monedele descoperite aici), atelierul din clădirea I continîndu-și activitatea, neîntrerupt, timp de două veacuri.

Construcția impunătoare ridicată în prima jumătate a secolului al III-lea marchează perioada

[12] D. Benea, Potaissa, 3, 1981.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

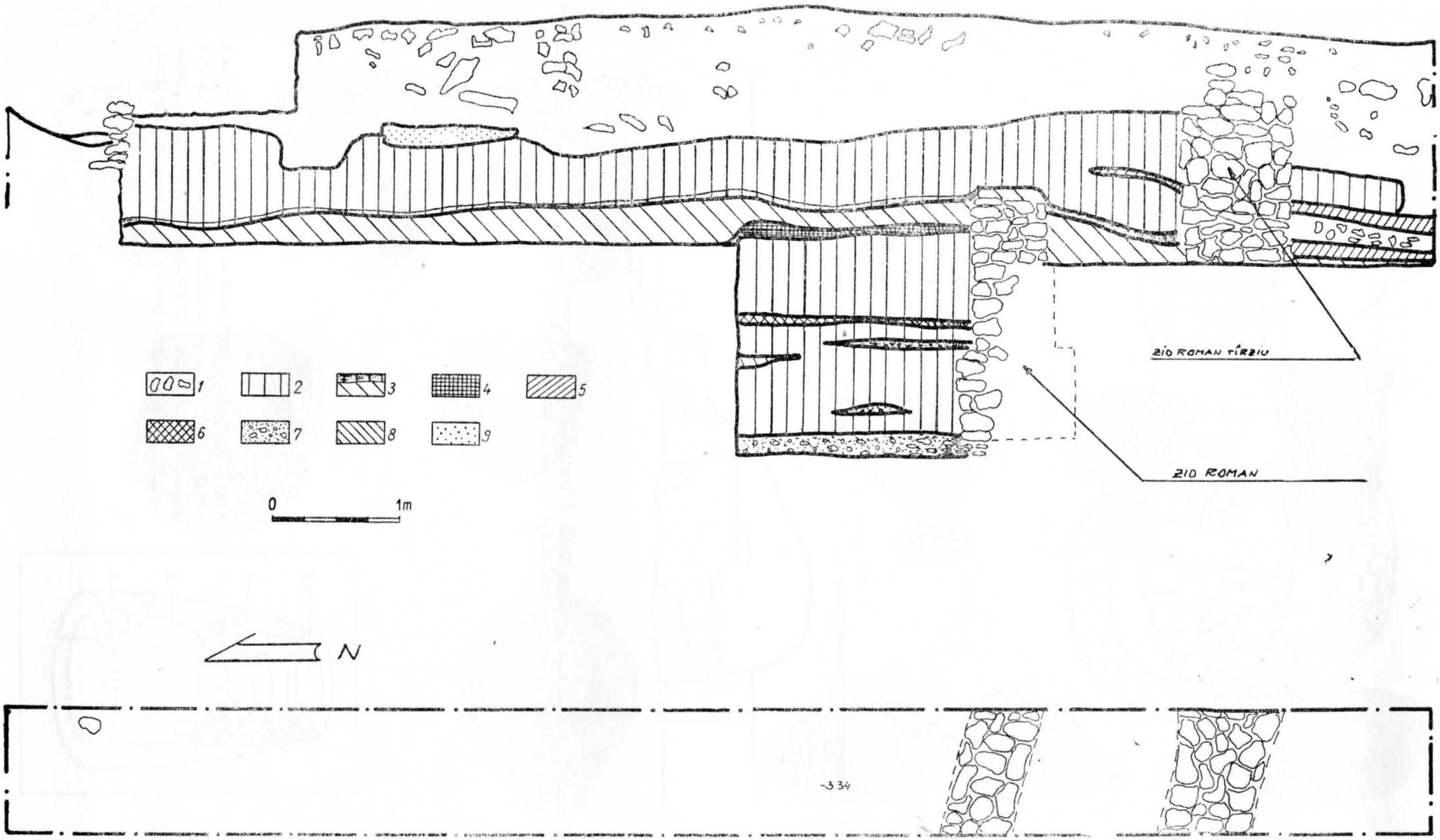

Fig. 5. Tibiscum. Clădirea II — profil — peretele de est al S II/1980: 1 strat de dărîmătură din ultimul nivel de locuire; 2 lut steril nivelator; 3 nivel de locuire; 4 nivel de locuire; 5 arsură la roșu a stratului de locuire; 6 nivel de locuire; 7 solul viu — pietriș; 8 nivel de locuire; 9 lentilă de lut steril.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

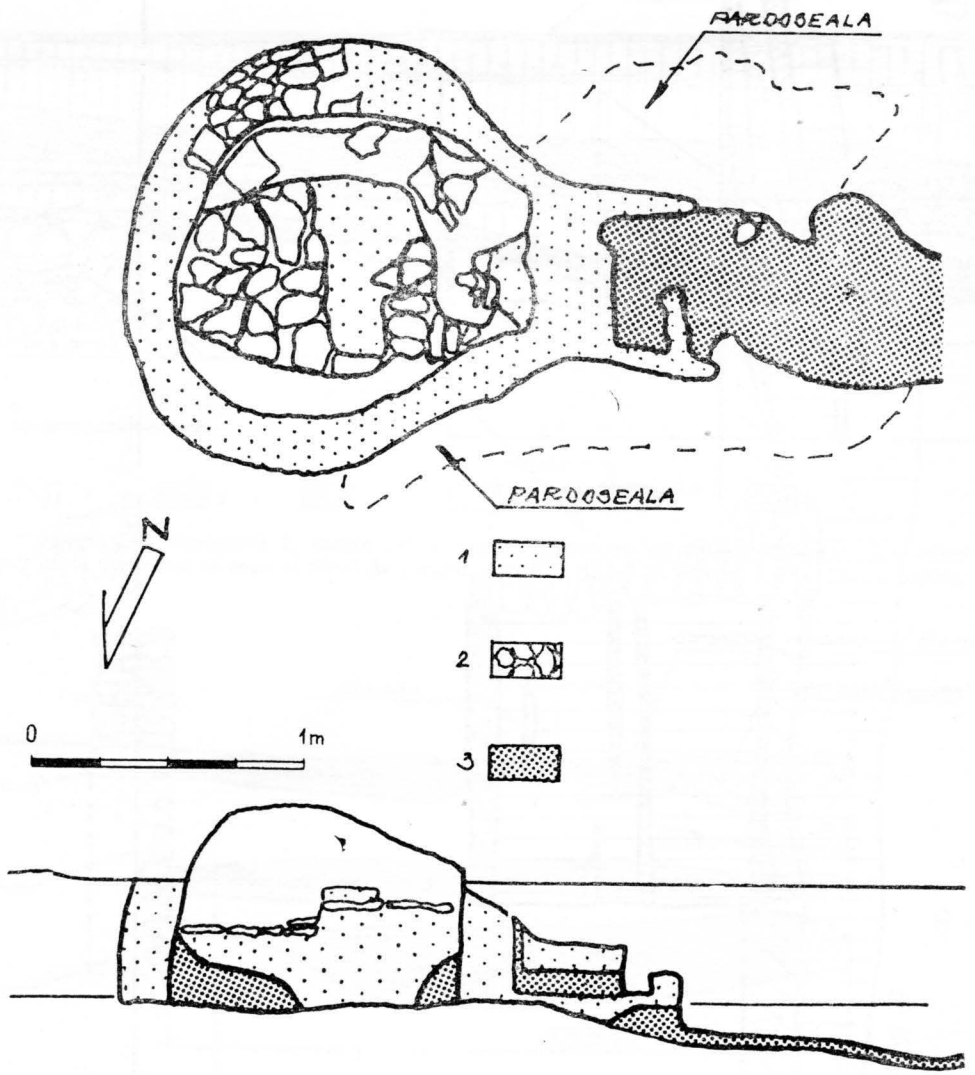

Fig. 6. Tibiscum. Cuptor de olar, clădirea VIII: 1 perete de lut; 2 fragmente de cărămizi, ţigle, olane din boltă; 3 cenuşă din camera de foc a cuptorului.

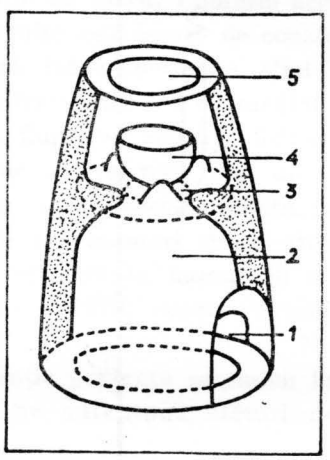

Fig. 7. Tibiscum. Planul unui cuptor de sticlă reconstituit (după K. Kühne): 1 gura de alimentare pentru lemn; 2 camera de foc; 3 orificii pentru pătrunderea aerului cald; 4 vas pentru topirea sticlei; 5 orificiu pentru scoaterea pastei de sticlă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 8—9. Tibiscum. Ceramică descoperită în pivnița încăperii. 1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

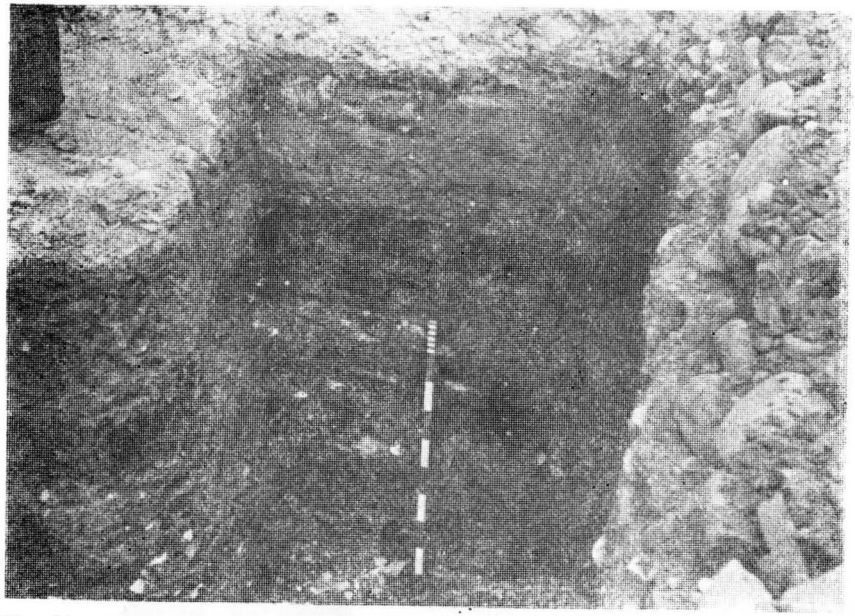

Fig. 10. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 1, profilul malului de sud al casetei b.

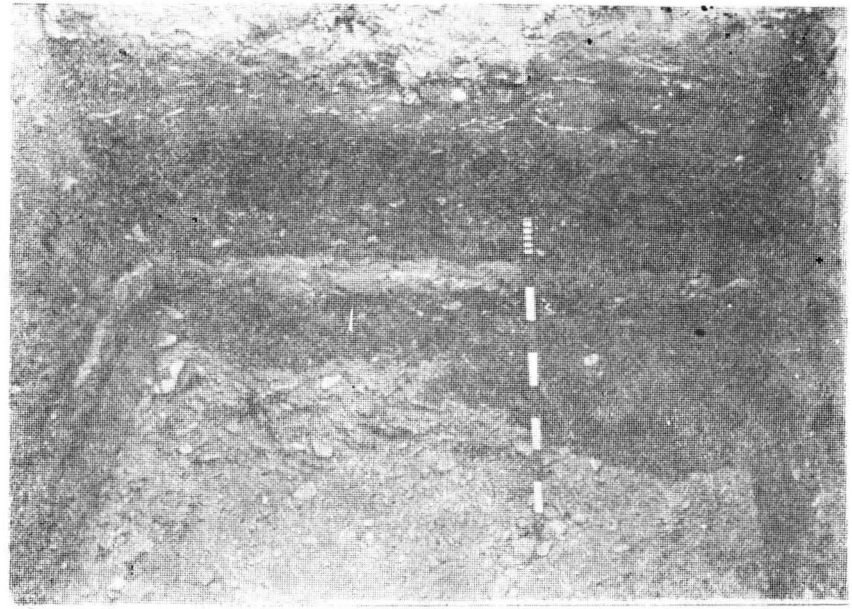

Fig. 11. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 1, profilul în caseta „a" — peretele de est al casetei.

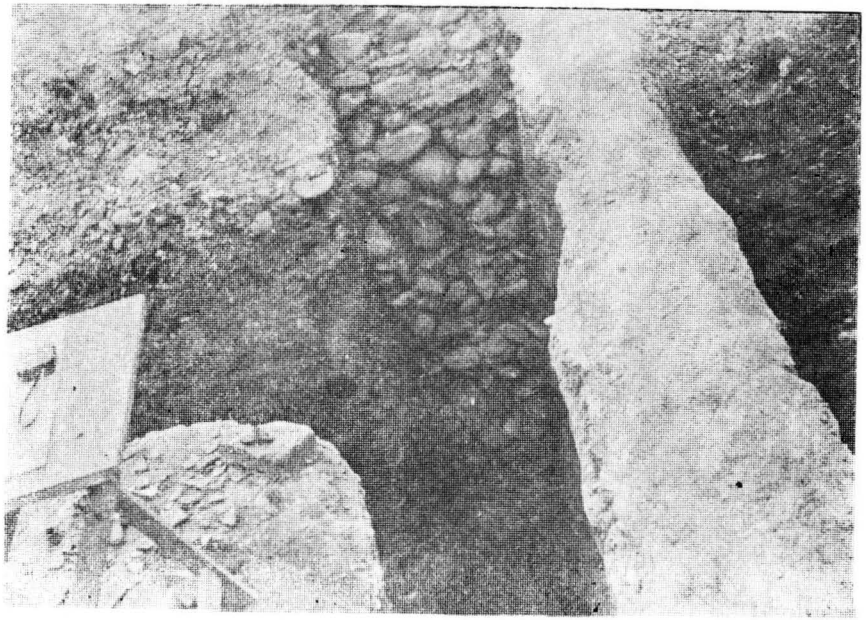

Fig. 12. Tibiscum. Fundația încăperii 1 a clădirii.

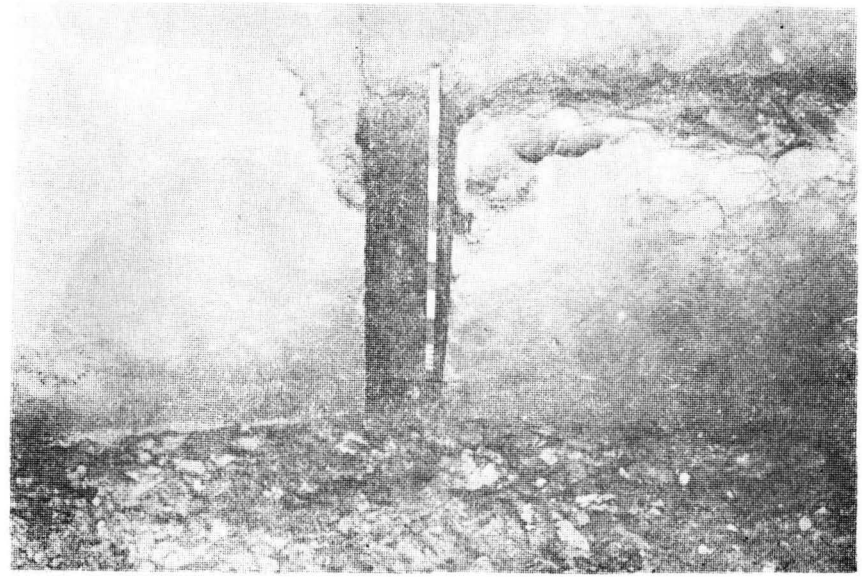

Fig. 13. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 2, pardoseala cu mortar.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

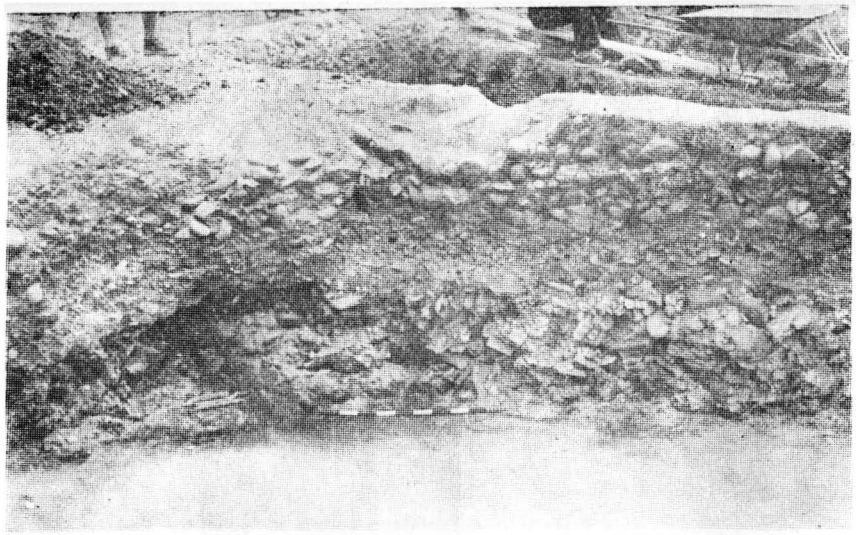

Fig. 14. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 2, zidul roman tîrziu.

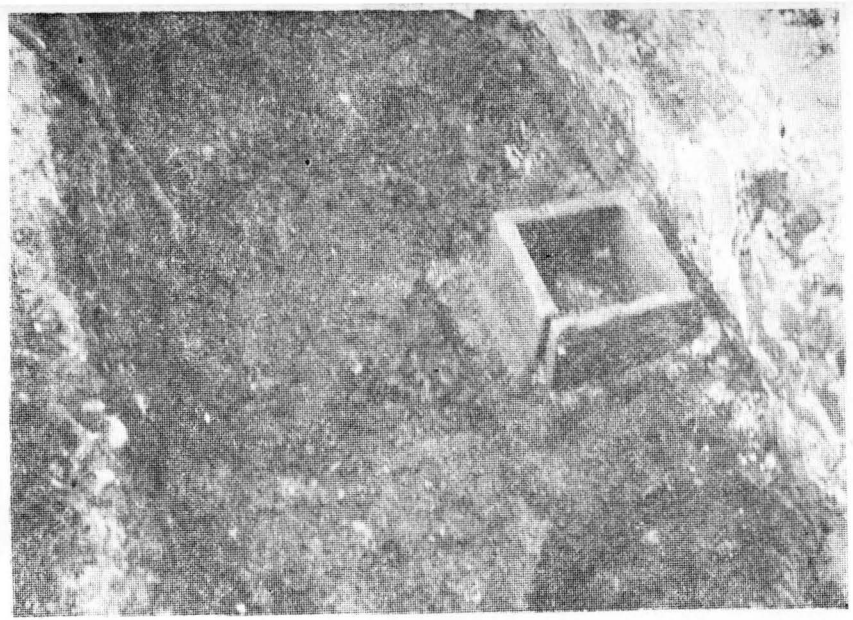

Fig. 15. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 2. Atelier de fierărie.

Fig. 16. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 2. Vas pe factură autohtonă descoperit în atelierul de fierărie.

Fig. 17. Tibiscum. Clădirea VIII, încăperea 2. Cuptorul de olar.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

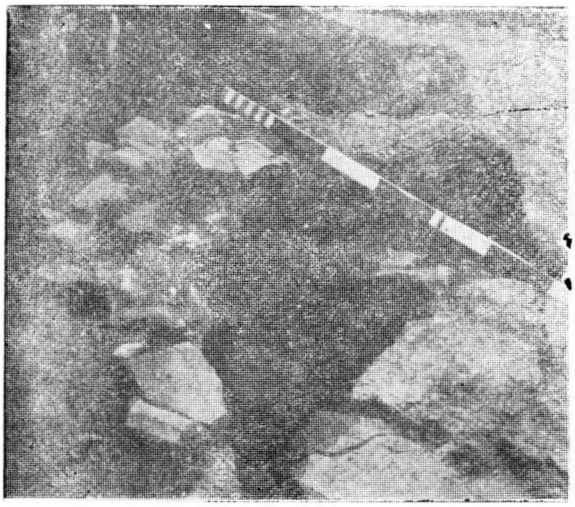

Fig. 18. Tibiscum. Cuptorul de olar daco-roman.

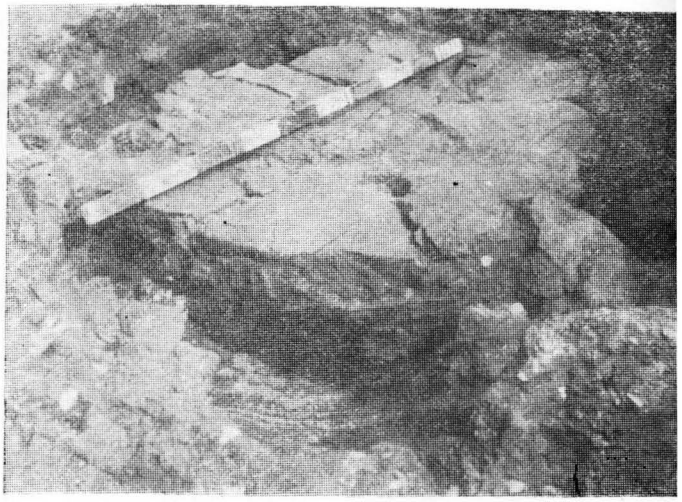

Fig. 19. Tibiscum. Cuptor de olar.

Fig. 20. Tibiscum. 1 —2 ceramică descoperită în groapa cuptorului de olar; 3 pateră descoperită la gura cuptorului din clădirea II.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

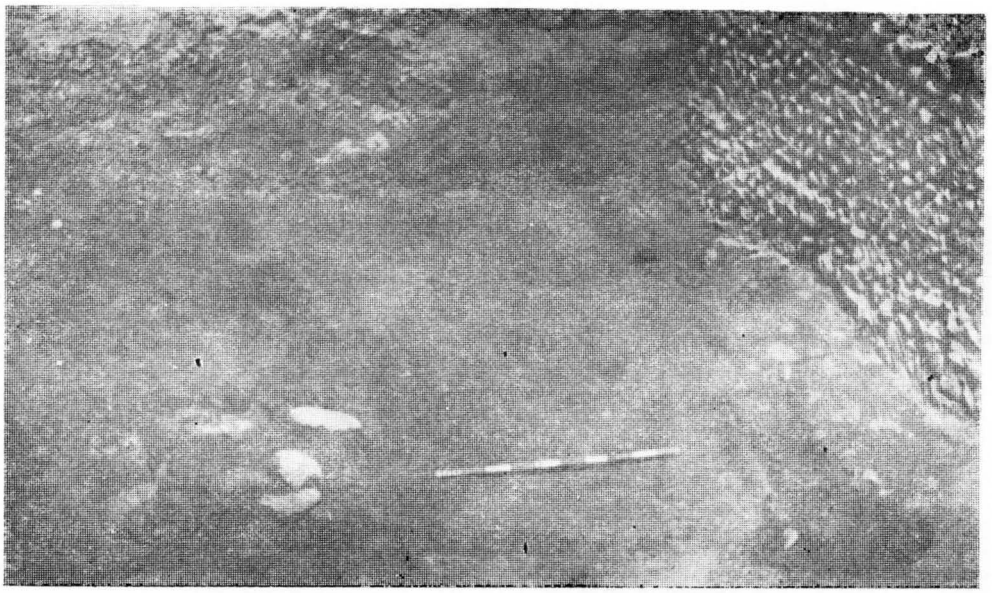

Fig. 21. Tibiscum. Clădirea II, nivelul 1 de locuire — construcția din lemn.

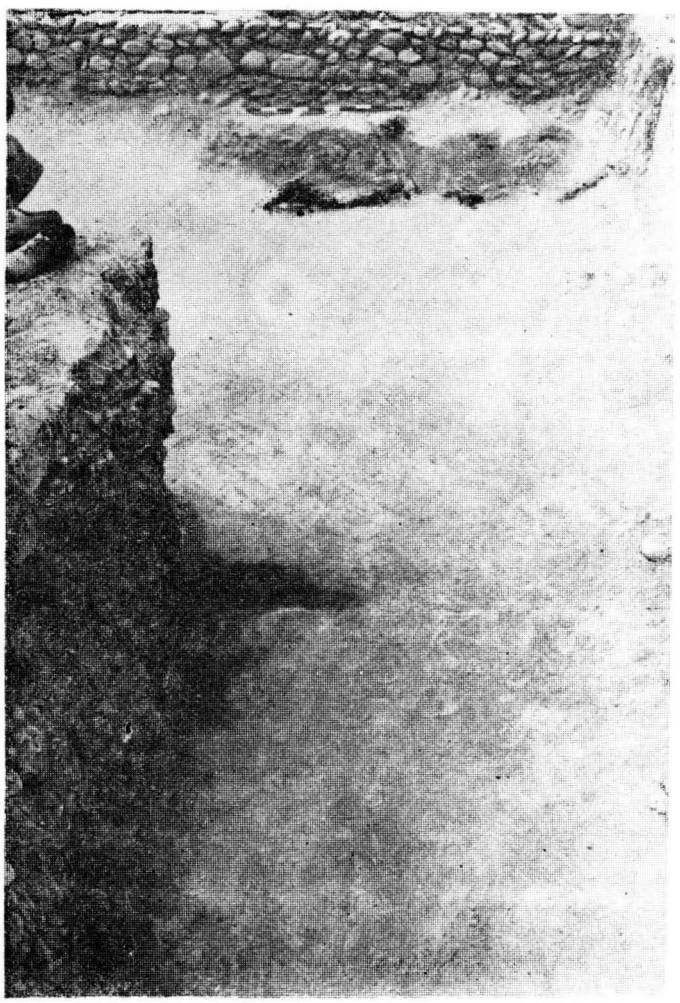

Fig. 22. Tibiscum. Clădirea II, nivelul 2 de locuire — zidul ce traversează încăperea 3 a construcției din nivelul 3.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

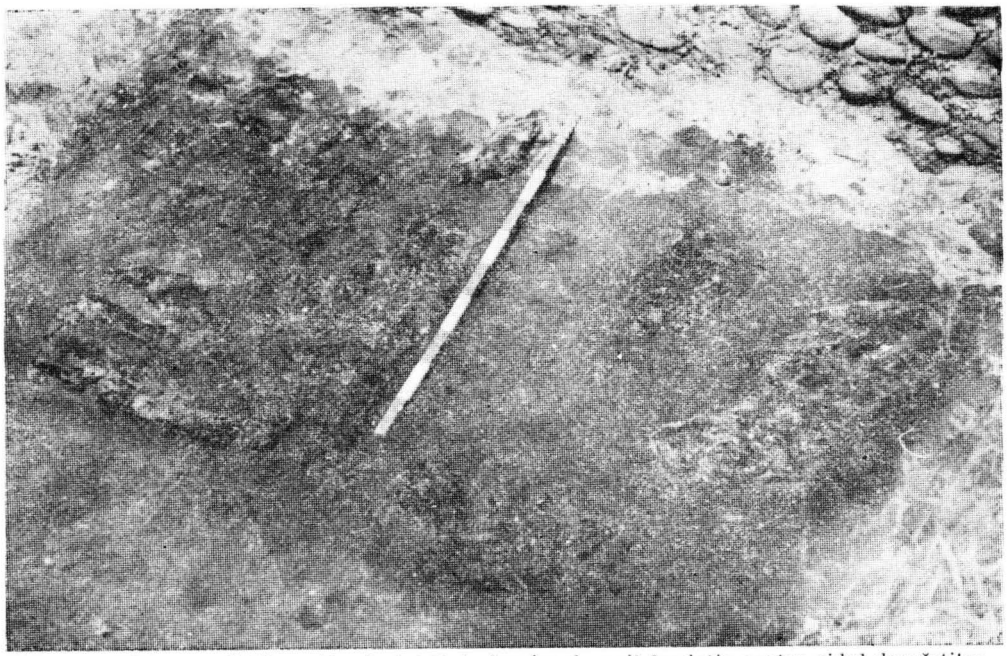

Fig. 23. Tibiscum. Clădirea II, nivelul 2 de locuire devenit fundație pentru zidul despărțitor dintre camerele 2 și 3.

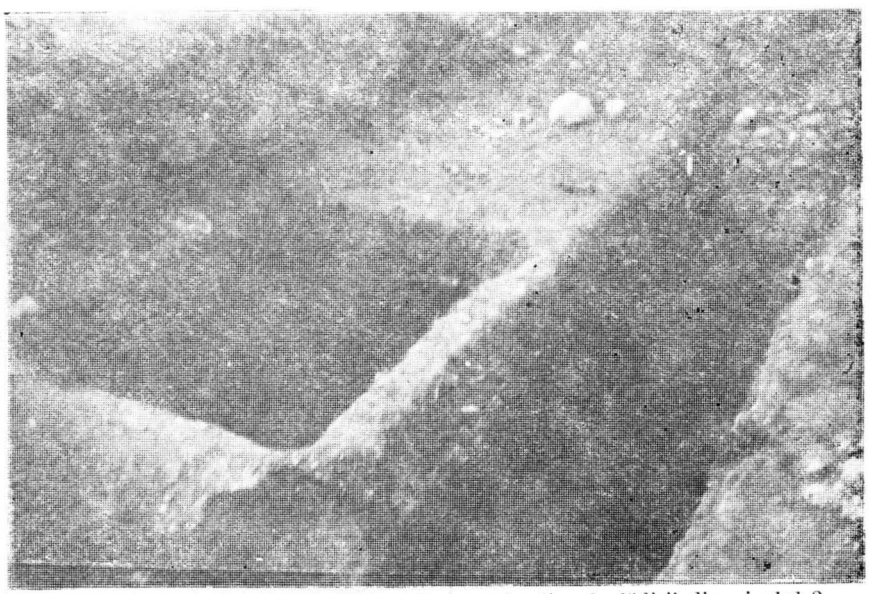

Fig. 24. Tibiscum. Clădirea II, colțul nord-estic al clădirii din nivelul 2.

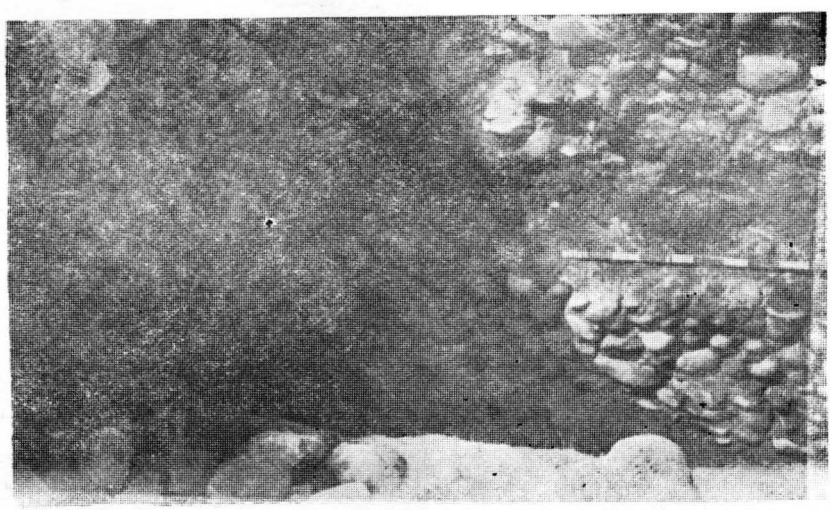

Fig. 25. Tibiscum. Clădirea II. Zidul de sud al clădirii din nivelul 2 ce este suprapus de clădirea III.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

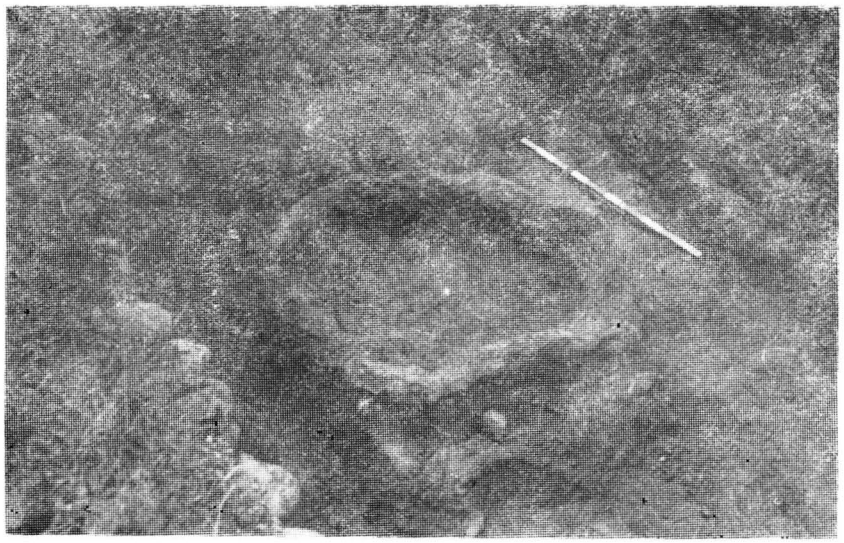

Fig. 26. Tibiscum. Cuptorul descoperit în clădirea din nivelul 1.

Fig. 27. Tibiscum. Ceramică descoperită la gura cuptorului

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

de maximă înflorire şi este posibil să fi fost utilizată ca locuinţă sau să fi devenit o anexă (în nici un caz nu era un atelier productiv). Fragmentele foarte numeroase de vase din sticlă, descoperite în camera 3, ar putea pleda pentru o astfel de atribuire.

Ultimul nivel de locuire trădează deja o neglijenţă în construcţie, rostul celor două ziduri neputînd fi prea clar înţeles. Cercetările viitoare ce vor trebui să dezvelească întregul complex de clădiri din nivelurile 1,2 şi 4, vor aduce, probabil, noi informaţii în legătură cu stabilirea destinaţiei acestei construcţii.

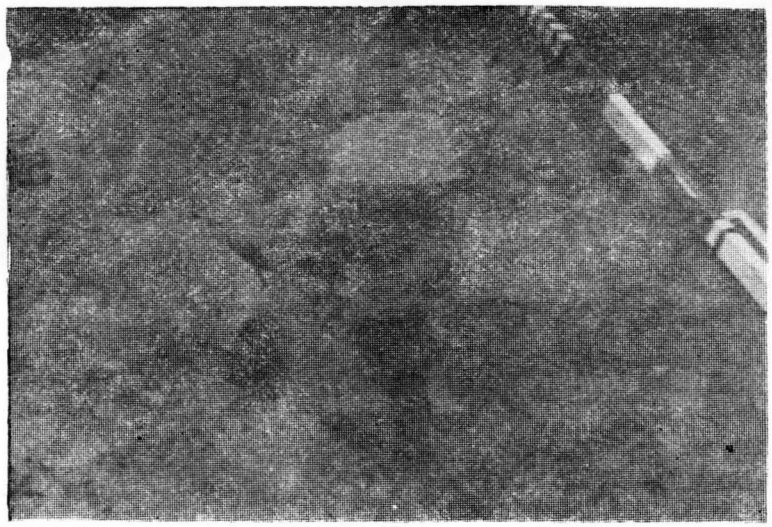

Fig. 28. Tibiscum. Instalaţia de topit sticlă, descoperită în nivelul 2 al camerei de foc.

DIE ARCHÄOLOGISCHEN AUSGRABUNGEN VON TIBISCUM

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorligenden archäologischen Studien wurden anhand der vorjährigen Befunde weitergeführt und betreffen ein Gebäude in der nächsten Nähe des Lagers und die Buten II, VII die zum Canabae gehören.

Gebäude VIII (Kaufladen). In der Zeitspanne 1964—1975 wurde ein Raum des Gebäudes (13,20 × 7 m) untersucht. Die Mauern sind aus vermörteltem Flusstein. Dabei wurde auf der Westseite dieses Raumes ein von einer hölzernen Wand (20 m) abgegrenzter Raum, drei grosse Behälter, eingegrabene hölzerne Fässer mit Weizen, Hirse, Hanf und Leinensamen gefunden. Nach Beseitigung des Bauschuttes wurde auf der östlichen Seite des Raumes unbeschädigte, umfangreiche Vorratbehälter, doppelhenkelige Kannen, Schüsseln, Lampen und eine bedeutende, auf einer grossen Fläche verstreute, Masse von Keramikscherben entdeckt.

Prof. M. Moga, der zwischen 1964—1975 in diesem Gebäude Ausgrabungen ausgeführt hatte, kam zu der Schlussfolgerung, dass es sich um den Lagerraum eines antiken Kaufladens handelt. Die aus einer ziemlich groben Paste, gefertigte Keramik, auf der Drehscheibe geformt, ist mit geradlinigen oder gewellten Einkerbungen verziert. In der Nord-Ost-Ecke des grossen Raumes wurden 1976 zwei Reihen römische, ungebrannte Ziegel entdeckt, die ordentlich aufgebaut waren, neben einem Klumpen ungelöschten Kalks und einem Haufen feinen Sandes, das wahrscheinlich das vorbereitetes Baumaterial darstellt.

Das Gebäude mit Keller kann mit Hilfe der Keramik und Münzen datiert werden: erste Hälfte des III Jh. bis zur Mitte desselben.

In den Jahren 1978—1980 wurde die Forschung südwärts fortgesetzt und ein neuer Raum aufgedeckt. Die Forschung wurde nicht beendet, da sich über einem Teil der Baustelle die neue Landstrasse hinzieht. In Raum 1 wurde ein Töpferofen entdeckt. 1980 wurde eine Plattform von 3 m Länge und 0,90 m Breite mit zwei auf der Bstseite gelegene Becken identifiziert. Die Plattform mit einem stellweise erhaltenem Rand von 10—15 cm und die zwei Becken wurden für das Kneten und Bearten des Tons zu einer elastischen leichtformbaren Paste benützt.

Diese Einrichtungen, die Plattform sowie die zwei Becken ergänzen die Ausrüstung der Töpferwerkstatt. Die im Gebäude VIII entdeckte Töpferwerkstatt hatte eine langjährige Tätigkeit auch nach dem römischen Rückzug von 271. Wir konnten zu dieser Schlussfolgerung auf Grund der im Raume 1 entdeckten Keramik gelangen. Die auf dem Boden des Raumes 1 entdeckte Keramik stammt aus der selben Zeit, wie die Töpferwerkstätte selbst.

Der Steinbau ersetzte einen zweimal abgebranten und wiedererrichteten Holzbau. Der Holzbau breitete sich starck gegen Westen aus. Die archäologisehen Befunde bestehen aus: geschmölzenen Eisenklumpen, Schlacke, Schmelztiegel und selten Keramikscherben, was auf eine Schmiedewerkstatt deutet. Die hier entdeckten Münzen zeigen die Spuren eines Brandes und stammen aus der Zeit Traiani, Antonini Pii.

Zwei späte römische Mauern, welche beide Räumen in Richtung Nord-Sud teilen bezeugen deren letzte Benutzung. Ein Teil des Gebäudes wurde auch nach dem Rückzug der Römer aus Dazien benutzt auscheinend bis ins IV Jhr.

Gebäude II. Durch die im Jahre 1979—1980 ausgeführten Ausgrabungen wurde das Gebäude bis zum gewachsenen Boden freigelegt. Dem ersten Wohnniveau entspricht ein Holzbau. Nur ein kleiner Teil dieses Gebäudes und zwar der süd-westliche, wo die Uberreste eines bis zur Feuerkammer zerstörten Ofen gefunden wurde, wurde aufgedeckt. Der Ofen steht auf einem Unterbau aus Flussteinen welcher direkt auf auf dem Lehmboden liegt. Der Befund liegt 1,70—1,75 m tief. Der Bau ist von einer dichten Brandschichte überzogen. Die Brandschichte wurde mit einer 50 cm dicken, gestampften Lehmschichte überdeckt und auf dieser ist eine Glaswerkstatt eingerichtet.

Diese Glaswerkstatt befindet sich im Rahmen eines rechteckigen Baus aus vermörtelten Flusssteinen. Auch dieses Gebäude fiel einem Brand zum Opfer. Der dritte Bau bleibt dem urspünglichen Plan nicht mehr treu; er wurde auf eine öst-westliche Axe errichtet; seine Vorderfront liegt an der gepflasterten Strasse, die die ganze Siedlung durchquert. Es besteht aus 5 Räume, davon 3 an der Südseite, und 2 an der Nordseite. Die ausgegrabenen Gegenstände gehören zum hauswirtschaftlichen Bereich, was uns zur Uberlegung

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

führt, dass es sich um eine Wohnung handelt. Als späteren Anbau deuten wir die zwei auf der westlichen Seites des Gebäudes errichteten Mauern mit schwachem Unterbau.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Tibiscum. Bau VIII.
Abb. 2. Tibiscum. Bau II.
Abb. 3. Tibiscum. Bau VIII, Raum 1, Kasette „a" — Profil: 1 gelbe panierungsschicht; 2 römische Wohnungsschichten; 3 Brandschicht-Wohnungsniveau; 4 Lehm mit Schatten; 5 gewachsener Boden; 6 Schatter.
Abb. 4. Tibiscum. Bau VIII, Raum 2, Kasette „b". Profil.
Abb. 5. Tibiscum. Bau II. Profil — östliche Wand des S II/1980 Schnittes: 1 Zerstörungsniveau aus der letzter Wohnungsschich 2 sterile Planierungsschicht; 3—4 Wohnungsschicht; 5 rote Brandschicht des Wohnungsniveaus; 6 Wohnungschicht; 7 gewachsener Boden. Schatter; 8 Wohnungsschicht; 9 sterile Lehm.
Abb. 6. Tibiscum. Töpferofen, Bau VIII: 1 Lehmwand; 2 Bruchstücke von Mauer — und Deckziegeln aus dem Gewölbe; 3 Asche aus dem Feuerraum des Ofens.
Abb. 7. Tibiscum. Wiederherstellung eines Glasofens (nach K. Kühne): 1 Öffnung für den Brennstoff; 2 Feuerraum; 3 Öffnungen für den warmen Luftzug; 4 Gefaß für das Einschmelzen des Glases; 5 Öffnung für Räumung der Glasschlacke.
Abb. 8. Tibiscum. Im Keller des Raumes 1 gefundene Keramik.
Abb. 9. Tibiscum. Im Keller des Raumes 1 gefundene Keramik.
Abb. 10. Tibiscum. Bau VIII, Raum 1. Profil des Südwand des Kasette „b".
Abb. 11. Tibiscum. Bau VIII, Raum 1. Profil des östlichenwand des Kasette „a".
Abb. 12. Tibiscum. Untergrund des Raumes 1.
Abb. 13. Tibiscum. Bau VIII, Raum 2. 1—3 vermörtelter Fußboden.
Abb. 14. Tibiscum. Bau VIII, Raum 2. Spätrömische Mauer.
Abb. 15. Tibiscum. Bau VIII, Raum 2. Schmidewerkstatt.
Abb. 16. Tibiscum. Bau VIII, Raum 2. In der Schmiedewerkstatt gefundenes einheimischer Gefäß.
Abb. 17. Tibiscum. Bau VIII, Raum 2. Töpferofen.
Abb. 18. Tibiscum. Dakisch-römisches Töpferofen.
Abb. 19. Tibiscum. Töpferofen.
Abb. 20. Tibiscum. 1—2 in der Töpferofengrube gefundene Keramik; 3 Pàtere, gefunden in der Nähe des Ofens aus dem Bau II.
Abb. 21. Tibiscum. Bau II. 1. Wohnungsschicht-Holzbau.
Abb. 22. Tibiscum. Bau II. 2. Wohnungsschicht—Mauer, die den Raum 3 der Wohnung aus dem 3, Niveau durchquert.
Abb. 23. Tibiscum. Bau II. Die als Grundboden gewordene für die Trennmauer zwischen den Räumen 2 u. 3 gewordene 2. Wohnungsschicht.
Abb. 24. Tibiscum. Bau II. nord-östlische Ecke des Baues aus dem 2. Niveau.
Abb. 25. Tibiscum. Bau II. Südliche Mauer des Baues aus dem 2. Niveau, die vom III Bau. überschichtet wurde.
Abb. 26. Tibiscum. Im Bau der 1. Schicht gefundener Ofen.
Abb. 27. Tibiscum. Keramik gefunden neben des Öffnung des Ofens.
Abb. 28. Tibiscum. Glasschmelzenanlage eimittelt im 2. Niveau des Feuerraumes.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Romula

G. POPILIAN, ŞT. CHITU, M. VASILESCU

În anul 1980 au continuat săpăturile în sectorul „Poarta", pentru a se cerceta clădirea apărută în campaniile anterioare şi raportul acesteia cu aşa-numitul „zid al lui Filip Arabul". În acest scop s-au trasat trei secţiuni, paralele cu cele din anii trecuţi. Secţiunile au fost notate S_1, S_2 şi S_3 1980, iar dimensiunile lor erau de 32 m în lungime şi 2 m în lăţime. Între secţiunile 1 şi 2, s-a lăsat un intreval de 0,60 m. S-a constatat că ceea ce consideram a fi o simplă încăpere, era în realitate o clădire împărţită în mai multe camere. După toate probabilităţile, clădirea avea faţa spre răsărit, de-a lungul marginii de vest a drumului roman ce ieşea din oraş prin poarta aflată în acest punct şi se îndrepta spre Acidava. Latura lungă a clădirii era în direcţia nord-sud. Clădirea era împărţită de un zid, paralel cu laturile ei lungi, în două părţi. Cea de răsărit era largă de 8 m iar cea de apus de 5,50 m. Cele două părţi ale clădirii erau divizate în mai multe încăperi. Stratigrafia a fost stabilită cu mare dificultate, deoarece stratul roman a fost distrus de locuinţele din secolele XVIII—XIX. În stadiul actual al cercetărilor nu se poate preciza dacă această clădire a suferit refaceri. S-a constatat existenţa a două tehnici de construcţie a zidurilor, mai exact a fundaţiilor acestora. De cele mai multe ori, drept fundaţie, se folosea un strat de pietriş gros de 0,40—0,50 m, aşezat în şanţuri excavate în acest scop. Peste această temelie se zidea cu cărămizi care aveau lungimea de 0,47 m, lăţimea de 0,29 m, iar grosimea de 0,08 m. Alteori, drept fundaţie, în locul pietrişului se foloseau fragmente de cărămizi. În interiorul clădirii s-au găsit şi cărămizi pătrate care de obicei se foloseau pentru construirea *pilae*-lor de *hypocaust*. Prezenţa acestora, cît şi a numeroase tuburi care se foloseau la acelaşi gen de instalaţii, ne face să bănuim că această clădire era dotată cu *hypocaust*.

Cu toate dificultăţile de care aminteam mai înainte, s-au putut preciza două niveluri, unul din prima jumătate a secolului al II-lea, iar altul din primele decenii ale secolului al III-lea. Primul nivel a fost datat de monedele emise de Traian şi Hadrian. Clădirea a suprapus acest nivel şi a fost construită la sfîrşitul secolului al II-lea, probabil în vremea lui Septimius Severus şi a continuat să dăinuiască pînă la mijlocul secolului al III-lea. Şi acest nivel s-a datat tot cu ajutorul monedelor, emisiuni de la Septimius Severus pînă la Gordian al III-lea.

În campania din anul 1980, s-a stabilit şi raportul stratigrafic dintre zidul lui Filip Arabul şi clădirea dezvelită în ultimii ani. S-a putut preciza clar că zidurile clădirii au fost suprapuse de zidul de incintă al oraşului construit, după cît se pare, de Filip Arabul. Din fericire, în această campanie s-a descoperit şi un fragment din acest zid intact, nedistrus, aşa cum a fost aproape tot zidul, în timpurile moderne, mai ales la sfîrşitul secolului trecut, cînd cărămida din zidul de incintă a fost scoasă pentru a fi folosită la clădiri moderne. Zidul lui Filip Arabul avea temelia săpată la o adîncime de 2,50 m faţă de nivelul actual. În şanţul de temelie s-a aşezat mai întîi un strat de fragmente de cărămizi, gros de 0,70—0,80 m. Peste acesta s-a zidit cu cărămizi de dimensiunile $44 \times 29 \times 7$ cm. Cărămizile erau legate între ele cu mortar de var. Zidul era gros de 1,50 m. Ca şi în celelalte campanii, cel mai numeros material arheologic îl constituie ceramica, în întregime lucrată la roată. Luînd drept criteriu pasta, se pot distinge două categorii: *ceramica roşie* şi *ceramica cenuşie*. S-a găsit aproape întreg repertoriul formelor ceramice obişnuit la Romula. Cele mai frecvente forme sînt oala-borcan, căniţa, castronul de diferite tipuri, amforele (de tipul IV), farfuria, afumătoriile etc. Din categoria vaselor decorate în relief notăm mai multe fragmente decorate cu solzi în tehnica barbotinei. (fig. 1/6). Trebuie remarcat la capitolul vase de ceramică şi numărul mare de fragmente din vase decorate cu şerpi (fig. 1/7). Din categoria vaselor de import amintim un fragment de *terra sigillata*.

Din alte categorii de obiecte de ceramică notăm două opaiţe de factură locală şi unul ştampilat (STROBILVS) (fig. 1/1). S-au descoperit şi cîteva fragmente de statuete de lut, dintre care amintim în primul rînd un fragment care reprezintă pe zeiţa *Venus* şi alte două fragmente de statuetă care reprezentau un cocoş (fig. 1/2,4). Tot din lut sînt şi cele cîteva piese de mozaic în formă de pişcot, descoperite în acest an şi care ne fac să credem că pavimentul clădirii era construit în tehnica mozaicului. S-au găsit puţine

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

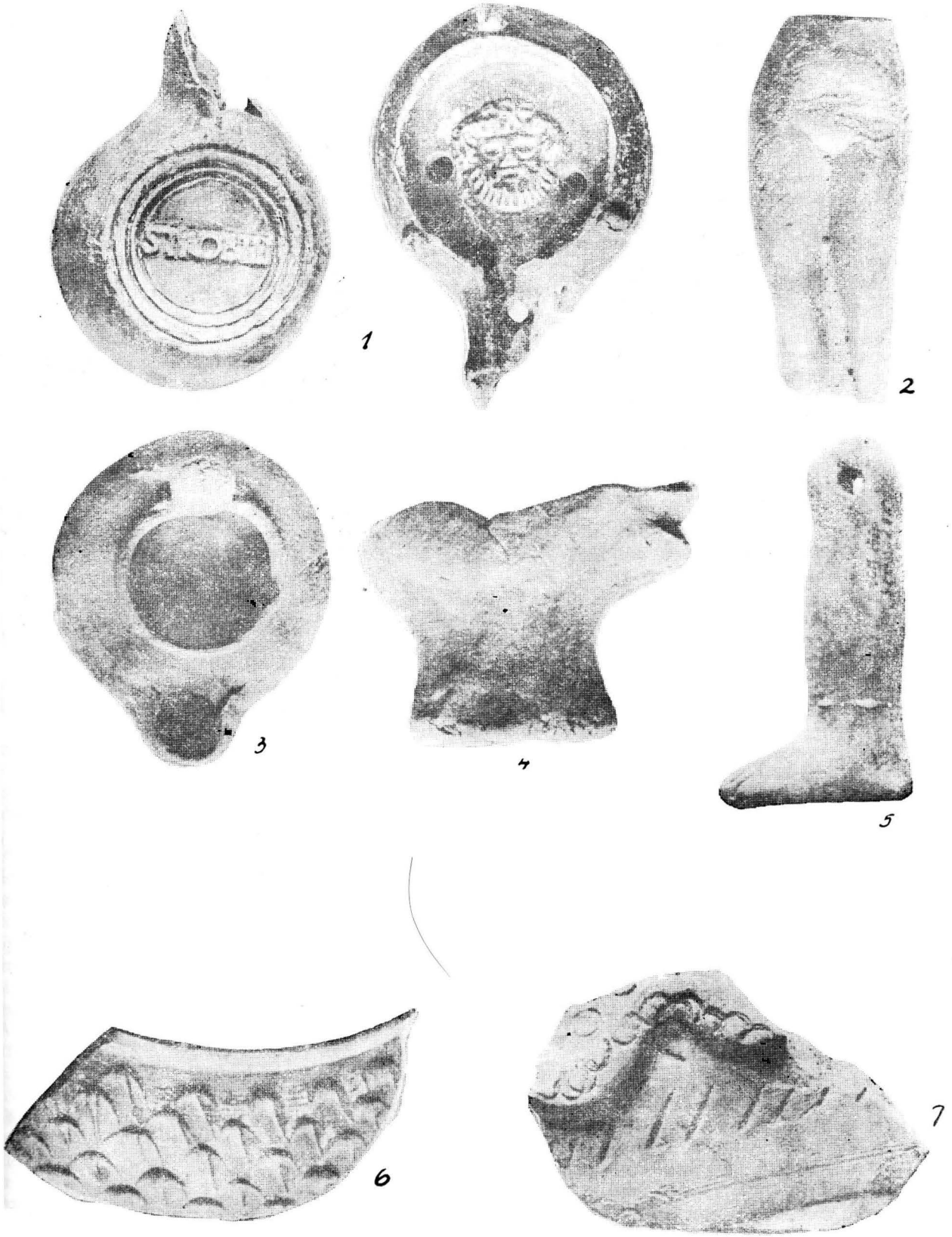

Fig. 1. Romula. 1—2 opaiţ cu ştampila STROBILI; 3, 5 fragmente de statuete; 4 opaiţ; 6 amuletă; 7 fragment ceramic decorat cu şerpi.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

obiecte de bronz, dintre care amintim un ac. Notăm și numărul mare al fragmentelor de sticlă, dar de dimensiuni mici, ceea ce nu ne permite reconstituirea nici unei forme. De menționat mai multe fragmente de geam gros de 4 mm, care era probabil folosit la ferestrele clădirii.

În anul 1980 s-au găsit și opt monede. Cinci denari s-au găsit la un loc, cel mai vechi fiind o emisiune din vremea lui Vespasian, iar cel mai nou bătut de Antoninus Pius. Faptul că aceste cinci piese au fost găsite împreună, ne face să bănuim că ar fi făcut parte dintr-un tezaur, ale cărui monede se înscriu cronologic din secolul I pînă în deceniile VII—VIII ale celui de-al II-lea secol. Tezaure cu această compoziție s-au mai găsit în Oltenia.

Așa după cum menționam și în rapoartele din anii anteriori, socotim că această clădire trebuie să fie pusă tot în legătură cu cartierul meșteșugăresc depistat de noi în urmă cu zece ani, în această zonă a orașului Romula. Așa-numita *villa suburbana*, pe care o socoteam ca fiind locuința stăpînului atelierelor de ceramică se află vis-à-vis de clădirea pe care am descris-o mai sus, clădire care este așezată însă „intra muros". Numeroasele tipare de statuete și de vase cu decor în relief, precum și produsele confecționate cu ajutorul acestora, vasele rebut ne fac să admitem că și aici ne aflăm tot în cartierul meșteșugăresc al Romulei.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE ROMULA

RÉSUMÉ

Les fouilles entreprises à Romula (secteur „Poarta") ont continué les recherches antérieures. On a constaté que les murs du bâtiment (découvert pendant les fouilles antérieures) ont été superposés par le mur d'enceinte de la ville romaine Romula, attribué à l'empereur Philippe l'Arabe, qui est donc plus vieux que le batiment fouillé. Pendant les fouilles ont été trouvés plusieurs matériaux archéologiques, parmi lesquels huit monnaies (Ier et II^{er} siècles), des lampes (dont une avec l'éstampille STROBILI), des vases céramiques, etc.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Romula. 1—2 lampe avec l'éstampille STROBILI; 3, 5 fragments de statuettes; 4 lampe; 6 amulette; 7 fragment céramique decoré avec des serpents.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Şantierul arheologic Sucidava - Celei

D. TUDOR, C. TOROPU, C. TĂTULEA, M. NICA, F. BÎCIU

În campania arheologică din anul 1980, la Sucidava-Celei (jud. Olt) s-au efectuat cercetări în sectorul „Aşezarea civilă" *(extra muros)*[1] şi în sectorul „Cetatea romano-bizantină".

Principalele obiective urmărite în această campanie, în sectorul „Cetatea romano-bizantină", au fost:

I. Redezvelirea unui complex arheologic aparţinînd aspectului cultural Celei, descoperit în anii 1957—1958[2], aflat în colţul sud-vestic al cetăţii, în scopul studierii şi punerii acestuia în circuitul turistic.

II. Definitivarea săpăturilor arheologice efectuate în campaniile anterioare în colţul sud-estic al cetăţii.

III. Cercetarea zonei din imediata vecinătate vestică, sudică şi estică a basilicii creştine din secolul al VI-lea e.n.

IV. Consolidări ale unor complexe de zidărie ameninţate de distrugeri.

Vom prezenta în continuare cele mai importante rezultate obţinute pentru fiecare dintre obiectivele propuse.

I. Secţiunea trasată pe mijlocul tellului preistoric din colţul sud-estic al cetăţii a permis redezvelirea unui complex arheologic format dintr-un cuptor cu vatra în formă de potcoavă şi trei „cuve" cilindrice modelate pe loc, cu baza lipită de pămînt, toate lucrate din lut (fig. 1). În jurul acestora s-au găsit rîşniţe, ceramică şi resturi menajere. În legătură cu rosturile acestui complex s-au formulat două ipoteze. Acesta ar putea fi un complex casnic („bucătărie") sau un interesant loc de cult.

II. În sectorul din colţul de sud-est al cetăţii au fost continuate săpăturile din anii 1978—1979, în vederea datării construcţiilor descoperite în campaniile anterioare şi a stabilirii stratigrafiei generale în această zonă. Secţiunea S_I/1979 a fost prelungită pînă în dreptul turnului *H*, ajungînd la o lungime totală de 34 m. Totodată, jumătatea sudică a secţiunii a fost adîncită, pe o lungime de 16,50 m, pînă la solul viu. Noile cercetări, coroborate cu cele din anii anteriori[3], au dovedit existenţa, în acest sector, a următoarelor niveluri de locuire:

1. Cel mai vechi nivel, constînd dintr-un strat de cultură gros de 1,20—1,45 m, aparţine epocii geto-dacice. El cuprinde două faze de locuire separate de un strat de arsură gros de circa 0,05 m. În cuprinsul nivelului geto-dacic au fost descoperite patru gropi menajere (gropile 3—6), de formă aproximativ cilindrică, şi două gropi de provizii (gropile 1 şi 2), de dimensiuni modeste, avînd formă de pară. Stratigrafic, gropile 2—4 aparţin primei faze de locuire, în timp ce gropile 1, 5 şi 6 celei de a doua faze. Suprapunerea gropilor 5—2 şi, respectiv, 6—4 ne-a permis analiza comparativă a materialului ceramic, fapt care a întărit constatarea noastră mai veche privind datarea celor două faze de locuire geto-dacică, în sectorul colţului de sud-est al cetăţii, în secolele II—I î.e.n. şi, respectiv, I î.e.n.—I e.n.[4].

Materialul arheologic descoperit în nivelul de locuire geto-dacică constă în exclusivitate din ceramică. Predomină *ceramica grosieră*, constînd din oale „borcan" decorate cu brîuri alveolate ori crestate şi butoni cilindrici sau, mai rar, aplatizaţi. Reţine atenţia un fragment de vas decorat cu un brîu meandric, în relief.

Ceramica fină este reprezentată îndeosebi prin fragmente cenuşii, lucrate la roată. Menţionăm o căniţă lucrată cu mîna, din pastă cărămizie, arsă secundar (piesă care are fundul delimitat, puţin boltit, corpul uşor bombat, gîtul înalt şi buza puţin răsfrîntă spre exterior; toarta, ovală în secţiune, porneşte de sub buză, prinzîndu-se de pîntec), fragmentele de străchini cu corpul adînc, fundul inelar şi buza îngroşată, rotunjită, trasă spre exterior, precum şi un fragment de cană decorat cu „brăduţ", delimitat vertical de cerculeţe imprimate.

2. Locuirea geto-dacică, distrusă pe întreaga suprafaţă de un puternic incendiu[5], este suprapusă de un nivel de locuire romană tîrzie (sfîrşitul secolului al III-lea—a doua jumătate a secolului al IV-lea). Acestui nivel îi aparţine o

[1] Gh. Popilian a întocmit un raport separat asupra rezultatelor din acest sector.

[2] D. Tudor, *Sucidava*, Craiova, 1974, p. 21, fig. 43.

[3] D. Tudor, O.Toropu, C. Tătulea, M. Nica, Materiale, Tulcea, 1980; C. M. Tătulea, Fl. Bîciu, Oltenia. Studii şi comunicări, 2, 1980, p. 59—65.

[4] C. Tătulea. Fl. Bîciu, *op. cit.*, p. 65.

[5] *Ibidem*; V. Barbu, SCIV, 24, 1973, 1, p. 31—32.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

construcţie de formă patrulateră, cu ziduri de piatră groase de 0,60 m, avînd podeaua lucrată din mortar şi vatra din cărămizi romane. Ea a fost cercetată numai parţial, deoarece este suprapusă de o importantă construcţie feudală. Nivelul este suprapus de urmele unui incendiu (cenuşe şi cărbune) şi alte unei nivelări cu lut galben.

3. Al doilea nivel roman tîrziu datează din perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al IV-lea şi — circa — anul 447[6] e.n. În această vreme se datează complexul de zidărie descoperit cu prilejul săpăturilor din anii 1979—1980: un zid masiv, lat de 2,00 m, care uneşte pilonii din spatele turnului *H*.

Din bogatul material arheologic recoltat în cele două niveluri de locuire romană tîrzie amintim numeroasele fragmente de amfore, de vase de sticlă şi de ulcioare cu glazură verde-olive, două capace de amforă, trei ace de păr lucrate din os, un ac de păr lucrat din bronz, o pensetă din bronz, o fibulă şi nouă monede de bronz din secolele IV—V.

4. Nivelul de locuire paleobizantin este, în acest sector, mai sărac în materiale, deşi constă dintr-un strat de depunere gros de 0,50—0,85 m. Cercetarea lui pare să confirme însă un fapt constatat şi în alte sectoare ale cetăţii — anume existenţa a două faze distincte stratigrafic, greu încă de delimitat cronologic. În această direcţie sperăm însă ca cercetările viitoare să aducă noi date, dintre cele mai interesante.

5. Ultimul nivel de locuire datează din evul mediu. El constă dintr-un strat de depunere gros de 0,20—0,30 m, în cuprinsul căruia au apărut mai multe fragmente de vase cu pereţi subţiri, lucraţi din pastă fină, aspră, caracteristică epocii feudale. A fost identificat, printre altele, un fragment dintr-o buză trilobată, databil în secolele XIII—XIV[7].

Nivelului de locuire feudală îi aparţine bastionul descoperit în anul 1977, dezvelit în întregime în campania anului 1980. Acesta constă dintr-o construcţie patrulateră, orientată nord-vest—sud-est, lucrată din piatră legată cu pămînt argilos. Zidul, gros de 0,57—0,66 m, se păstrează integral pe latura de vest (4,60 m) şi fragmentar pe laturile de nord-vest şi sud-est (1,94 m). Încăperea delimitată de ziduri este pavată cu cărămizi romane.

În faţa turnului, la circa 2,50 m de latura de sud-est, se află şanţul de apărare al fortificaţiei feudale, orientat, se pare, sud-vest—nord-est. Întrucît în stadiul actual al cercetărilor nu putem stabili o corelare între această fortificaţie şi cea descoperită în acelaşi sector de către prof. D. Tudor, datată în secolul al XVI-lea[8], avînd în vedere materialul ceramic descoperit de noi, care ni se pare mai vechi, avansăm ipotetic ideea existenţei unei singure fortificaţii feudale, care a continuat să funcţioneze din secolele XIII—XIV pînă, cel puţin, în secolul al XVI-lea.

III. În scopul cercetării nivelurilor de locuire din jurul basilicii creştine au fost executate două mari secţiuni (fig. 2).

a) Secţiunea „2 basilică" trasată spre vest de basilică, orientată, aproximativ, nord-sud, începe de lîngă zidul curtinei *E—F* şi merge spre interiorul cetăţii. La est este limitată de zidul vestic al navei basilicii. Măsoară 26,85 m lungime şi — circa — 4,00 m lăţime. Are un singur profil pe latura de vest (fig.3).

b) Secţiunea „3 basilică" trasată spre sud de basilică, orientată aproximativ, vest-est, începînd de la limita sud-vestică a secţiunii „2 basilică" şi pînă în marginea „gropii nemţeşti" (săpată în anii 1916—1918). Secţiunea este lungă de 25,00 m şi lată de — circa — 5,90 m (de la zidul sudic al basilicii) şi are — de asemenea — un singur profil, pe latura de sud. Aceasta se lăţeşte considerabil în zona dintre absida basilicii şi marginea „gropii nemţeşti".

S-a constatat că nivelurile de depunere arheologică din apropierea curtinei *E—F* şi din jurul basilicii au fost deranjate de săpături mai vechi, astfel că nu s-au putut face observaţii stratigrafice în zonele respective.

Cu toate că şi în restul celor două secţiuni au fost surprinse numeroase intervenţii din epoca modernă (unele sînt cercetări arheologice mai vechi), au putut fi precizate şase niveluri de locuire (fig. 3).

1. Cel mai vechi nivel de locuire, la care săpăturile au fost sistate, este cel dacic. Din acest nivel a fost cercetată numai o groapă menajeră (nr. 9) care conţinea ceramică lucrată cu mîna şi la roată. Nivelul era acoperit de un strat de arsură provenind de la un incendiu care a pus capăt aşezării dacice, spre sfîrşitul secolului I sau începutul secolului al II-lea e.n., probabil în urma unor războaie cu romanii.

2. Nivelul dacic este suprapus de un nivel de locuire romană, în care au fost identificate urmele unei locuinţe cu temelia din zidărie legată cu lut şi cu pardoseala din mortar (fig. 4), două vetre din lut galben arse la roşu şi un complex (pardoseală?, drum interior?) lucrat din trei rînduri suprapuse, de cărămizi întregi ori fragmentare, pietre şi ţigle fixate în balast şi — în parte — legate cu mortar. În locuinţe şi pe nivelul de călcare s-au descoperit: 20 monede din bronz (una emisă în vremea lui Probus), două fibule din secolul al III-lea e.n., o verigă şi o fusaiolă din bronz, un fragment dintr-un altar votiv din marmură, ceramică uzuală (un opaiţ întreg) şi amfore fragmentare cu „slip" gălbui la suprafaţă, piatră, cărămizi, ţigle etc.

Acestui nivel îi aparţin şi două gropi menajere (nr. 7 şi 8) care conţineau: o monedă din bronz, o cataramă patrulateră din bronz (spinul lip-

[6] D. Tudor, *op. cit.*, p. 91—96; O. Toropu, C. Tătulea, Drobeta, 5 (sub tipar).

[7] Piese asemănătoare au fost descoperite şi în alte sectoare ale cetăţii (D. Tudor, *op. cit.*, p. 149 şi fig. 80).

[8] D. Tudor, *op. cit.*, p. 149—150.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

seşte), ceramică de uz comun, pietre, fragmente de cărămizi şi ţigle şi oase de animale.

În partea superioară a nivelului există un strat subţire, discontinu, de cărbune şi cenuşe.

Materialele descoperite în nivel permit datarea acestuia în a doua jumătate a secolului al III-lea şi — eventual — la începutul secolului al IV-lea e.n. Nu putem preciza — în actualul stadiu al cercetărilor — împrejurările încetării acestui nivel de locuire.

3. Deasupra nivelului de locuire din secolele III—IV e.n. s-a efectuat o nivelare cu lut galben, care se află la baza celui de al treilea nivel. În acesta au fost precizate urmele a două locuinţe (fig. 5 şi 6) cu temelii din zidărie legată cu lut şi cu podele din lut galben, fragmente din podelele de lut galben ale altor locuinţe şi o vatră — de asemenea fragmentară — lucrată din cărămizi. În locuinţe şi în depunerile obişnuite s-au găsit 14 monede din bronz, 4 piese provenind de la rîşniţe din piatră, pietre, cărămizi, ţigle, olane, dintre care două cărămizi purtau ştampile cu inscripţiile *O T* [*V*] şi *V T O* şi o ţiglă cu ştampila *O T V*, un clopot fragmentar şi o cupă din bronz, o piesă de podoabă lucrată din pastă sticloasă, decorată cu o figură umană, o mărgea de mari dimensiuni lucrată — de asemenea — din pastă sticloasă, un ac de păr din bronz, o placă de marmură şi ceramică (uzuală, cu glazură verde-olive şi amfore decorate cu striuri dese sau cu „coaste").

În acest nivel au mai fost cercetate trei gropi menajere şi un cuptor de ars ceramică.

Fig. 1. Sucidava. Complex arheologic aparţinînd aspectului cultural Celei.

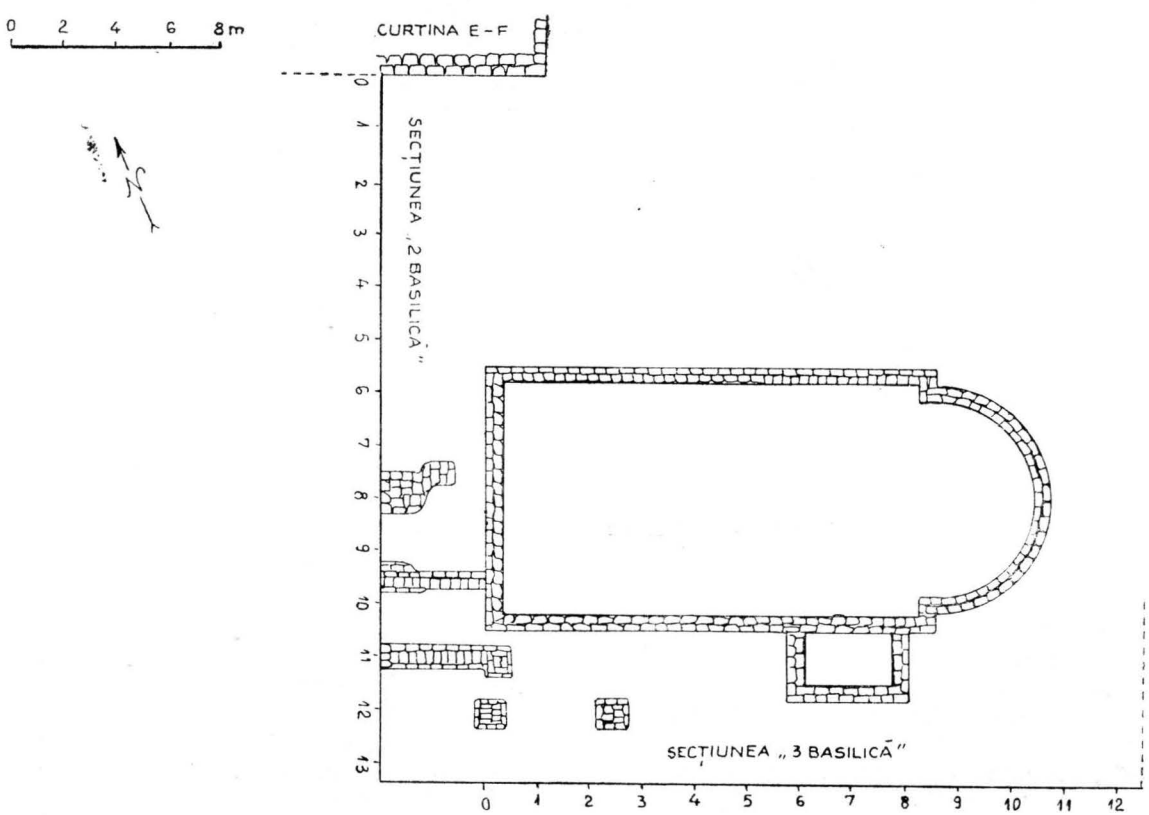

Fig. 2. Sucidava. Planul săpăturilor arheologice din zona basilicii creştine.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

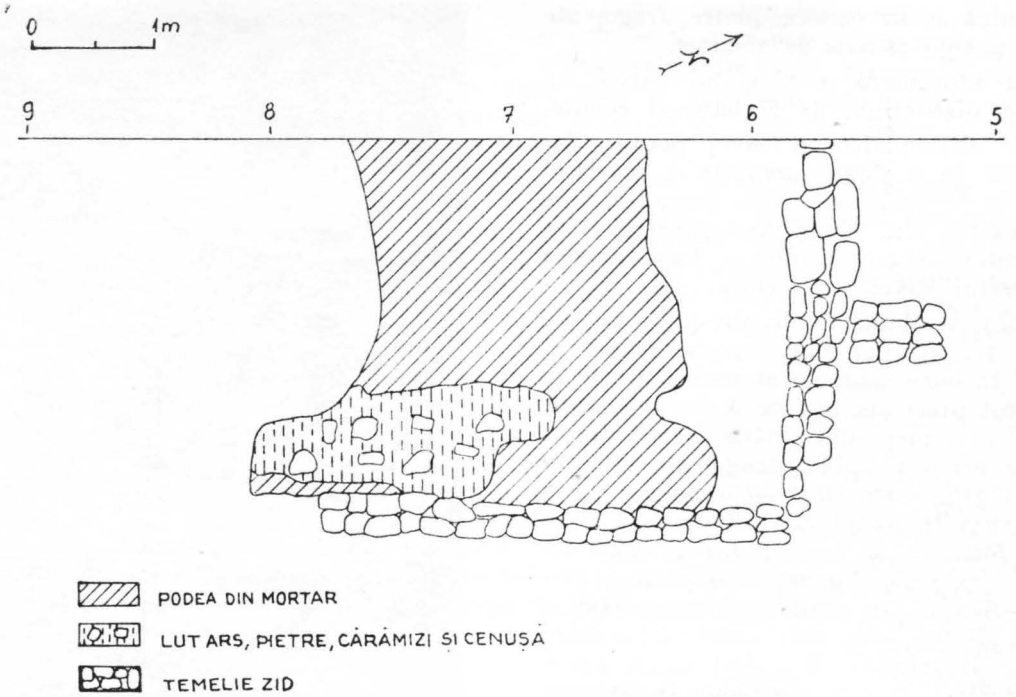

Fig. 4. Sucidava. Locuinţe din secolele III—IV e.n.

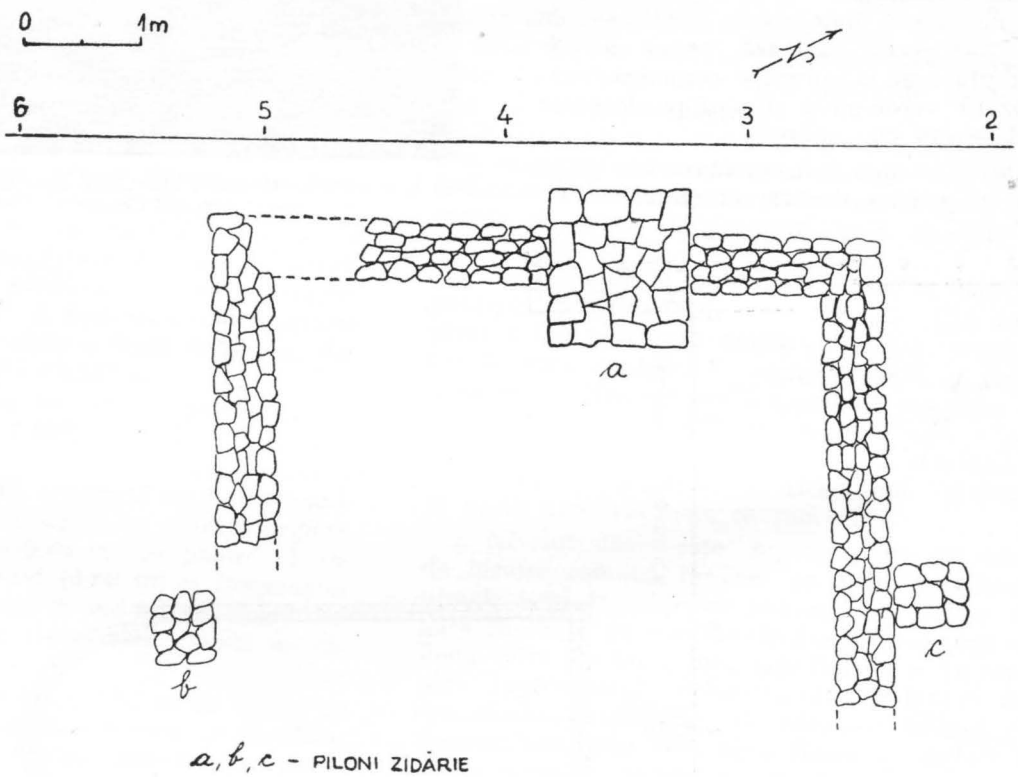

Fig. 5. Sucidava. Locuinţe din secolul al IV-lea.

Gropile (nr. 4, 5 şi 6) conţineau: 4 monede din bronz, ceramică (uzuală, cu glazură verde-olive, roşie fină decorată — în relief — cu motive geometrice, amfore simple, cu „slip" gălbui la suprafaţă ori decorate cu striuri dese sau cu „coaste"), un capac din plumb, o piesă fragmentară din fier cu ac din bronz, o verigă de catarămă din bronz, piroane şi cuie din fier, piese fragmentare din bronz atipice, o greutate din lut, multe fragmente provenind de la vase din sticlă (unele decorate cu dungi în relief), o brăţară din sticlă de culoare albastră-închis (întregibilă), zgură de fier şi oase de animale.

Cuptorul de ars ceramică este de mici dimensiuni. A fost construit în lut „cruţat". Camera de „servire" este flancată, spre camera de alimen-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

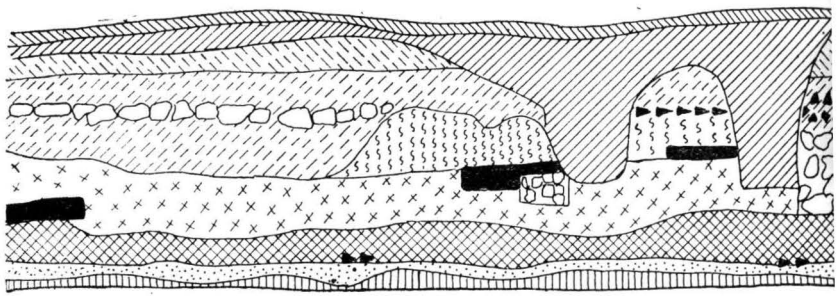

LUT NEGRU - GĂLBUI; LUT GALBEN - CASTANIU; LUT GALBEN; LU

LUT GALBEN; LUT CENUSIU - NEGRICIOS CU UN STRAT DE PĂMÎNT NEGRU ÎN PARTI

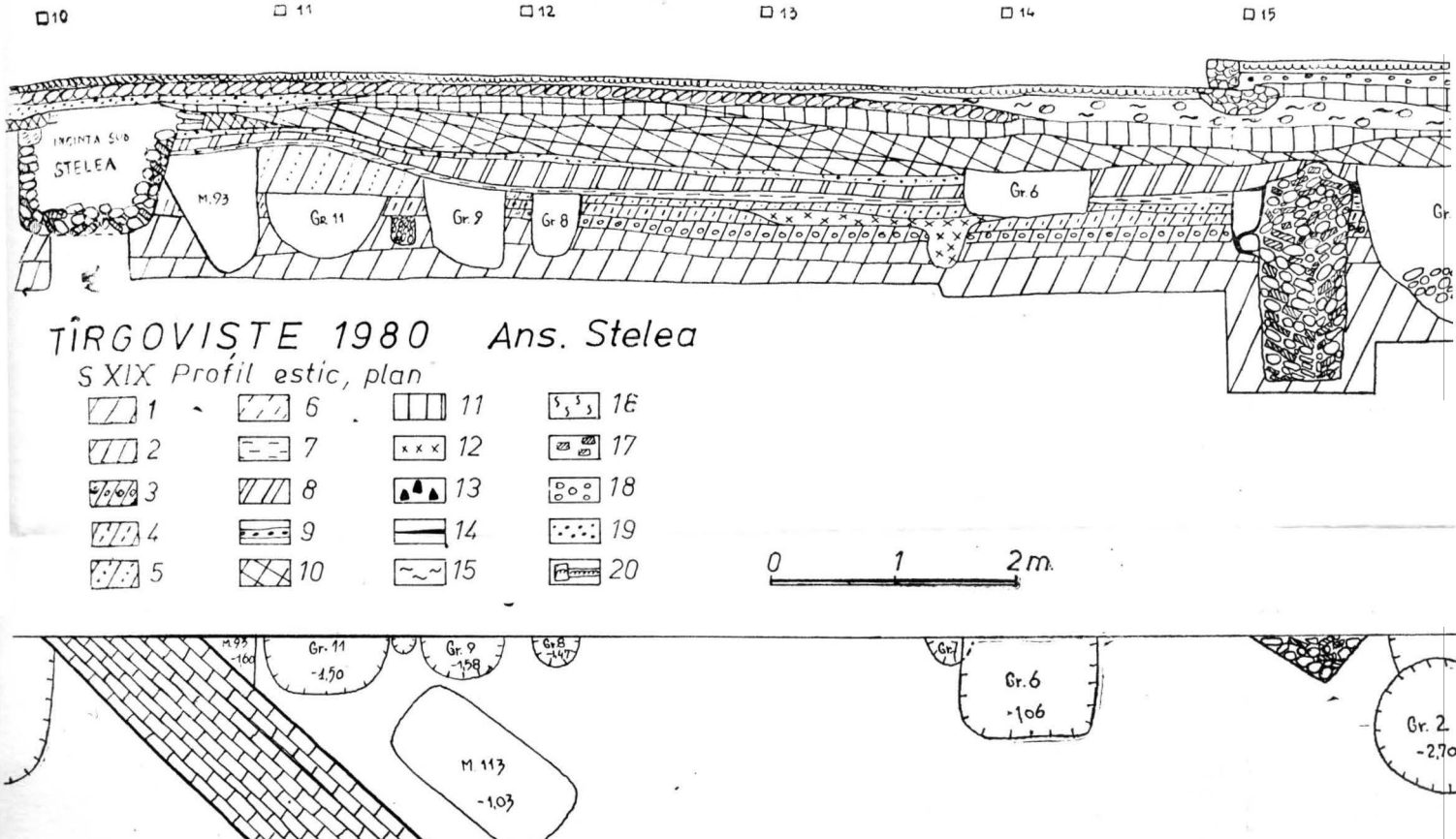

Fig. 2. Tîrgovişte — zona centrală (ansamblul Stelea). S.XIX/1980 — profilul estic şi planul, între carourile 10—24. Legenda: 1 — pămînt viu locuinţei nr. 2; 7 — depuneri sec. XVI; 8 — depuneri prima jumătate a sec. XVII; 9 — nivel construcţie al incintei mănăstirii Stelea (164 pietriş,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

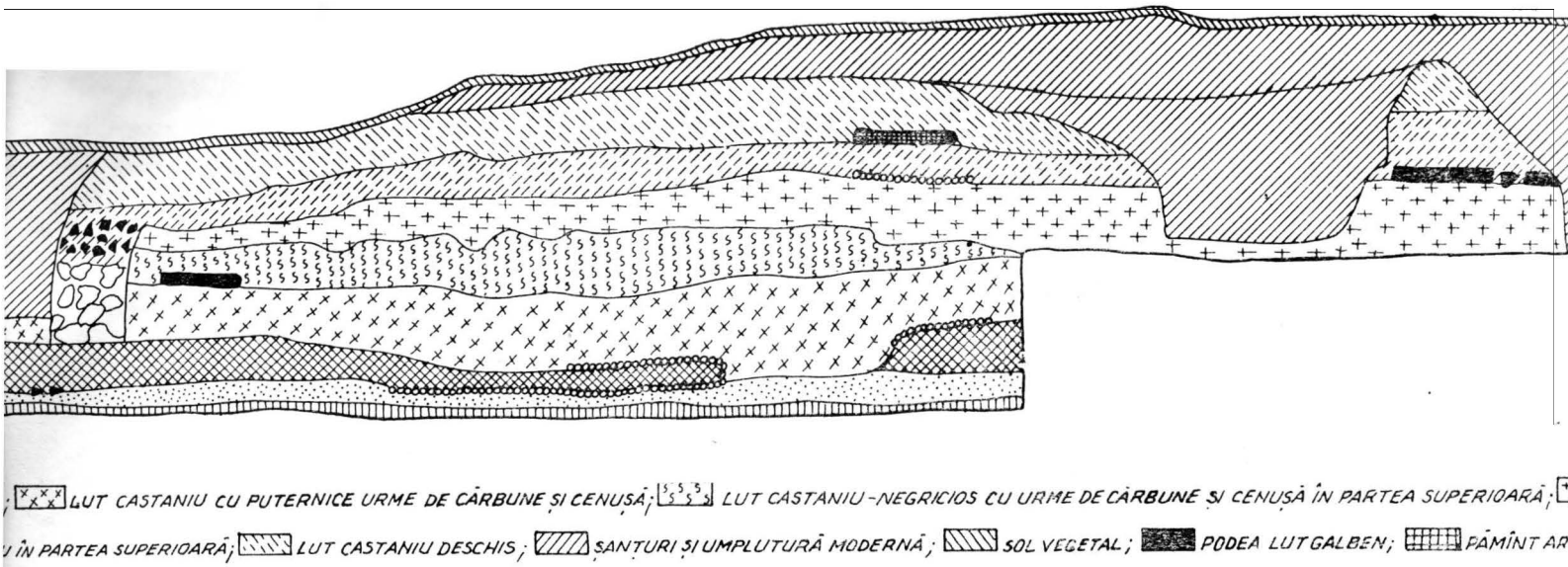

Fig. 3. Sucidava. Profilul de vest al secțiunii „2 Basilică".

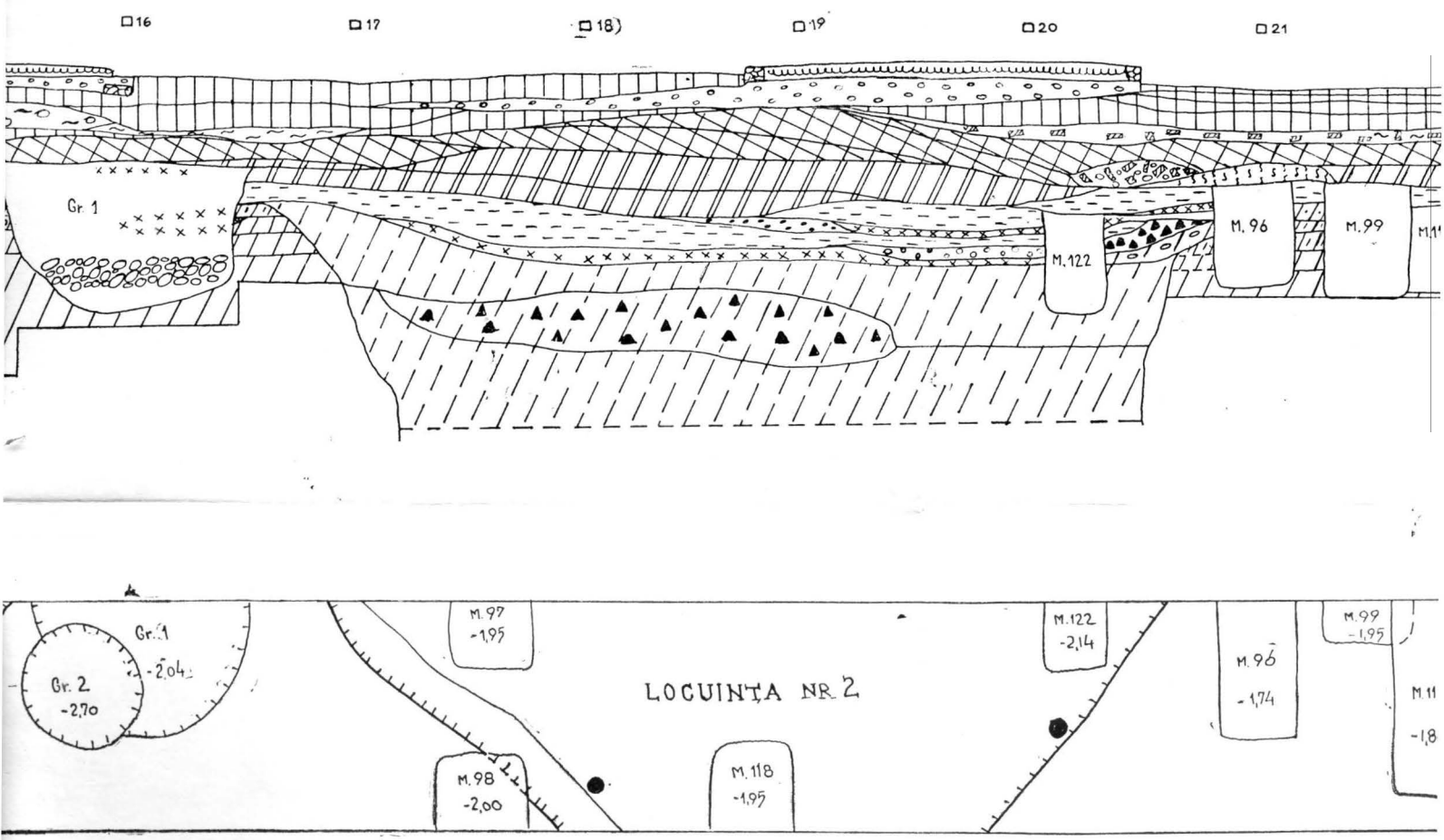

pământ viu; 2 — humus; 3 — pământ roșcat cu pietriș; 4 — pământ castaniu-cenușiu cu urme de cărbune; 5 — pământ cenușiu-castaniu cu urme de pietri
Stelea (1645); 10 — depuneri a doua jumătate a sec. XVII și sec. XVIII; 11 — nivelări sec. XIX și XX; 12 — cărbune; 13 — chirpici; 14 — mortar; 15
pietriș, pietre; 19 — nisip; 20 — pavaj stradă modernă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

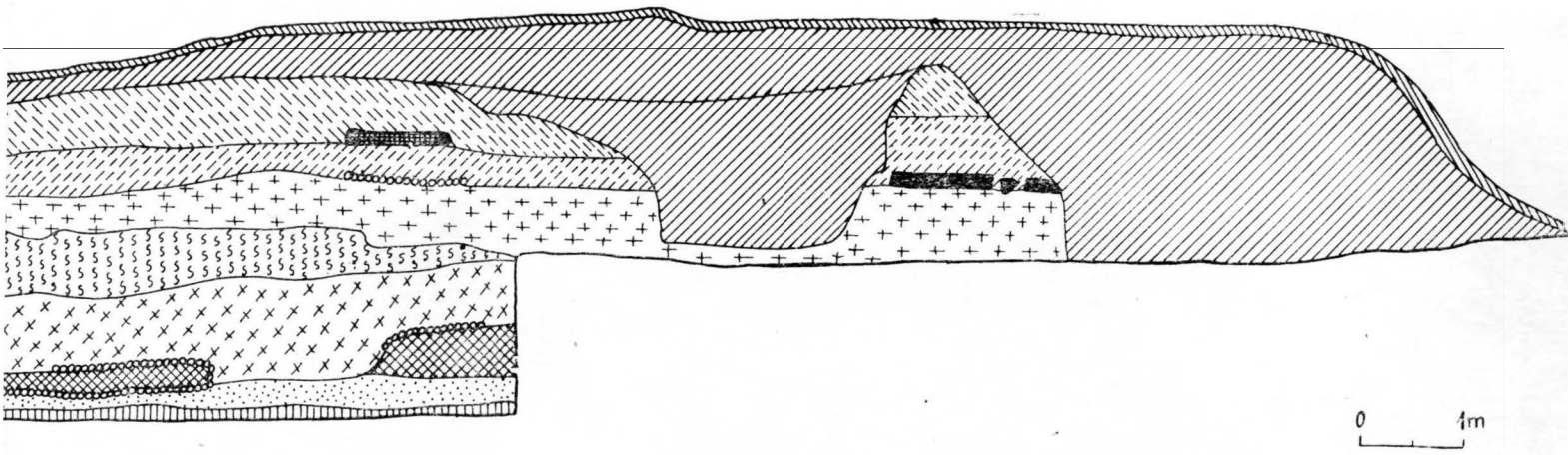

INE ȘI CENUȘĂ; LUT CASTANIU-NEGRICIOS CU URME DE CĂRBUNE ȘI CENUȘĂ ÎN PARTEA SUPERIOARĂ; LUT CASTANIU-CENUȘIU CU LENTILE DE
; ȘANȚURI ȘI UMPLUTURĂ MODERNĂ; SOL VEGETAL; PODEA LUT GALBEN; PĂMÎNT ARS; PIATRĂ; MORTAR; CĂRĂMIZI

. Profilul de vest al secțiunii „2 Basilică".

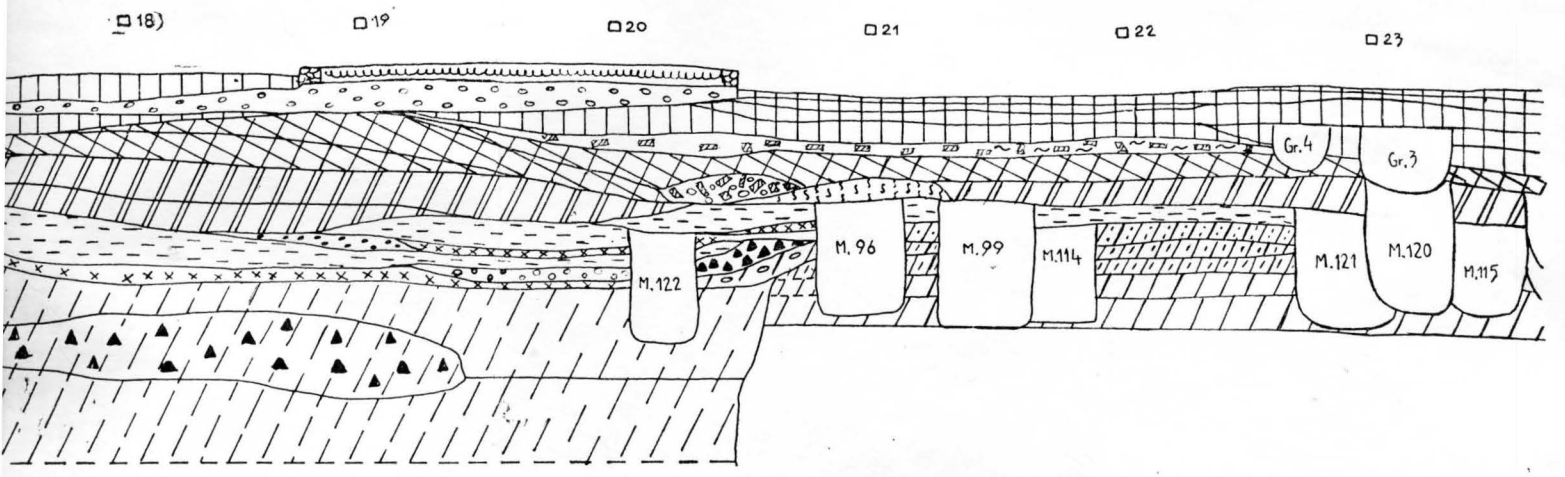

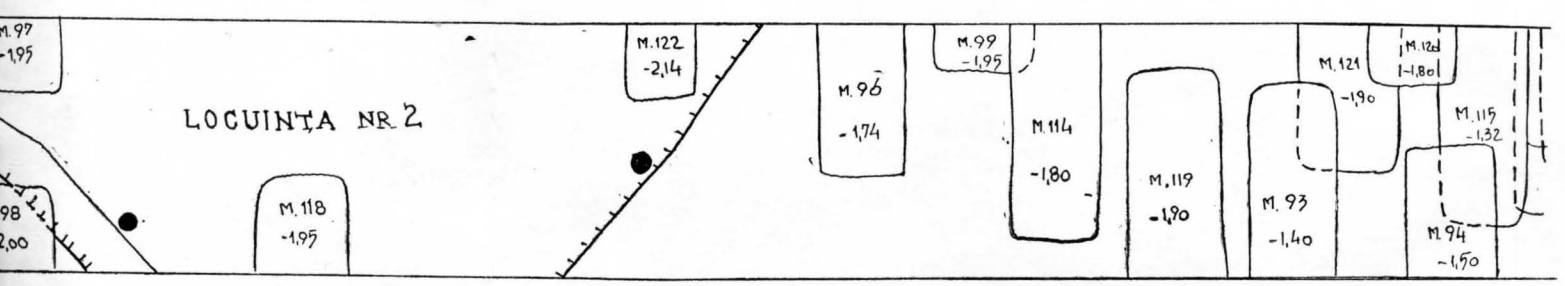

triș; 4 — pămînt castaniu-cenușiu cu urme de cărbune; 5 — pămînt cenușiu-castaniu cu urme de pietriș, cărbune, granule chirpici; 6 — umplutura
ec. XVII și sec. XVIII; 11 — nivelări sec. XIX și XX; 12 — cărbune; 13 — chirpici; 14 — mortar; 15 — moloz; 16 — var; 17 — cărămidă; 18 —

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

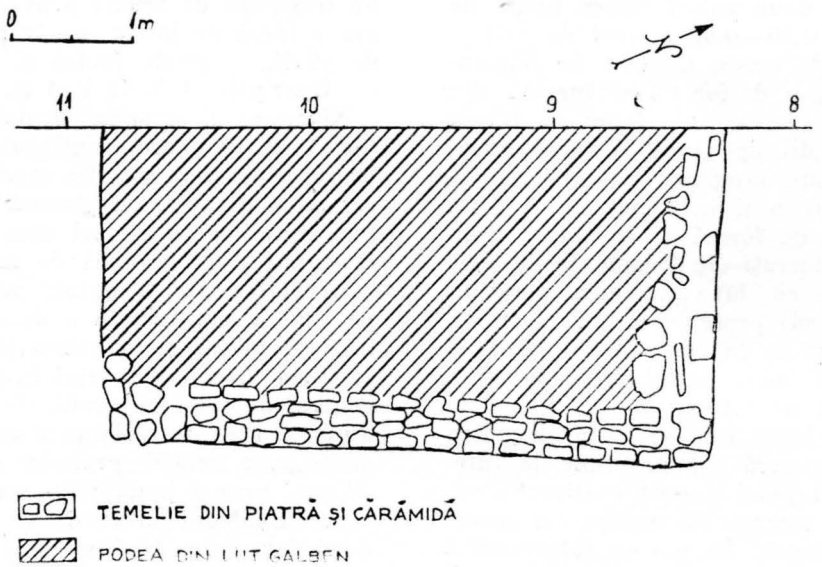

Fig. 6. Sucidava. Locuinţe din secolul al IV-lea.

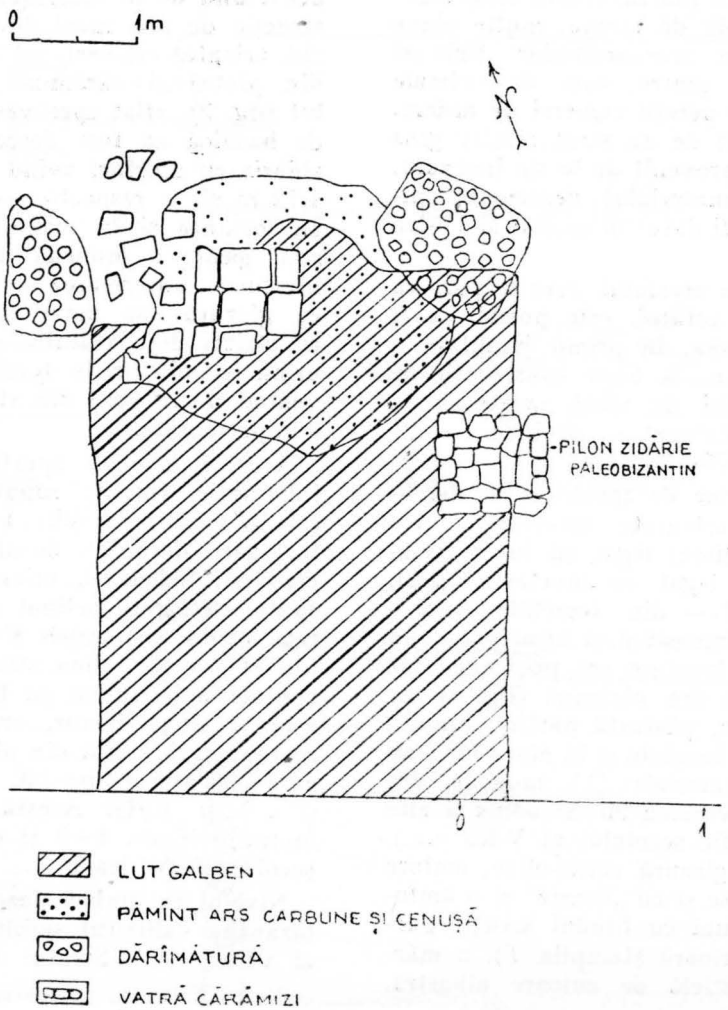

Fig. 7. Sucidava. Locuinţe din secolele IV—V e.n.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

tare şi de foc, de două ziduri oblice, înalte de 0,89 m şi late de 0,56—0,67 m (cel de est) şi 0,61—0,71 m (cel de vest). Camera de alimentare şi — totodată — de foc a fost lucrată din cărămizi de mari dimensiuni. Este de formă pentagonală, cu profil de „casă" cu acoperişul în două „ape", şi are lungimea de 0,80 m, lăţimea de 0,35—0,40 m şi înălţimea de 0,52 m. Camera de ardere, de formă aproximativ tronconică, are pereţii lucraţi din fragmente de ţiglă şi cărămizi legate cu lut (grosimea pereţilor este de 0,10—0,15 m) peste care, spre interior, s-a aplicat un strat de lut gros de — circa — 0,01 m (s-au găsit două straturi de lutuire). Aceasta este înaltă de 1,15 m şi are diametrul de 0,99—1,03 m la bază, 1,05—1,07 m, la centru şi 1,09—1,10 m la gură (dimensiunile la interior). În lipsa unei plăci pentru susţinerea vaselor introduse în camera de ardere, s-a recurs la o soluţie ingenioasă. În partea inferioară a camerei de ardere s-au aşezat, în poziţie verticală, olane întregi deasupra cărora au fost puse — pe lat — cărămizi care, la rîndul lor, susţineau vasele destinate arderii. În cuptor s-au găsit: o monedă din bronz, ceramică (uzuală şi roşie fină cu decor în relief), o piesă provenind de la o rîşniţă din piatră, cîteva fragmente atipice din fier şi tablă de aramă, multe olane întregi şi fragmentare arse secundar, ţigle şi cărămizi fragmentare, pietre, oase de animale şi lut ars, căzut de pe pereţii camerei de ardere.

Nivelul este acoperit de un strat relativ gros de cenuşe şi cărbune provenit de la un incendiu.

Avînd în vedere materialul descoperit, nivelul de locuire poate fi datat în secolul al IV-lea e.n.

Nivelarea de la baza nivelului, care se pare că este evasigenerală în cetate[9], este posibil să fi fost impusă de iniţierea, în prima jumătate a secolului al IV-lea e.n., a unor construcţii de mari proporţii. Nivelul de viaţă încetează în urma unui incendiu datorat — probabil — evenimentelor din anii 378—382 e.n.

4. În nivelul următor de locuire s-au descoperit două ziduri, orientate est-vest, dintre care unul (0,80 m lăţime) legat cu lut şi celălalt (1,25 m lăţime) legat cu mortar (fig. 2), provenind — probabil — din temeliile unor construcţii de mari dimensiuni, şi urmele a două locuinţe. Una dintre locuinţe era poditā cu lut galben şi avea vatra din cărămizi (fig. 7) iar cealaltă avea o podea, păstrată parţial, lucrată tot din lut galben. În locuinţe şi în afara lor s-au găsit următoarele materiale: 11 monede din bronz (una emisă în vremea lui Arcadius şi alte două cu modul specific secolului al V-lea e.n.), ceramică (uzuală, cu glazură verde-olive, amfore decorate cu striuri dese şi cu „coaste" şi o amforetă de mici dimensiuni cu fundul ascuţit, purtînd spre partea inferioară ştampila *T*), o mărgea oval-plată din sticlă de culoare albastră, un fragment de aramă provenind de la o aplică sau o piesă de lorica, un fragment dintr-un vas de sticlă, o gresie (cute) şi o ţiglă ştampilată cu inscripţia *L V M V A R*.

Nivelului îi aparţin şi două gropi menajere (nr. 1 şi 3) care conţineau: o monedă din bronz cu modul specific secolului al V-lea e.n., ceramică (uzuală, cu glazură verde-olive şi amfore decorate cu striuri dese şi „coaste") şi un fragment dintr-o placă de marmură.

Nivelul poate fi datat, pe baza materialelor pe care le conţine, în a doua jumătate a secolului al IV-lea şi în prima jumătate a secolului al V-lea. Acesta a încetat în urma unui incendiu general de mari proporţii, de la care s-a păstrat un strat gros de cărbune şi cenuşe, care a însoţit distrugerea cetăţii, probabil de către huni, spre sfîrşitul primei jumătăţi a secolului al V-lea e.n.

5. Următorul nivel de locuire are cel puţin două faze care, însă, nu sînt suficient precizate în actualul stadiu al cercetărilor.

În acest nivel au fost descoperite două platforme de mortar în care au fost fixate cărămizi pe lat, trei podele din lut (fig. 8), resturile unor temelii din piatră şi cărămizi legate cu mortar şi lut şi două vetre fragmentare din lut, toate provenind de la locuinţe. Probabil de la o construcţie de mai mari dimensiuni s-a păstrat un zid, orientat est-vest, lat de 0,70—1,10 m, lucrat din piatră şi cărămizi fragmentare legate cu lut (fig. 2), aflat spre vest de basilică. Spre sud de basilică au fost descoperiţi şi doi piloni de zidărie cu mortar, avînd dimensiunile de 1,15×1,12 m şi — respectiv — 0,90×0,85 m (fig. 2). În locuinţe şi în nivelul obişnuit de depuneri s-au găsit: o monedă din bronz (provine din nivelurile anterioare), ceramică (de uz comun, cu glazură sau zmalţ verde, amfore decorate cu striuri dese vălurite şi cu „coaste", cele din urmă avînd tortiţe torsionate), fragmente provenind de la vase din sticlă şi oase de animale semiprelucrate.

Acestui nivel îi aparţine şi un mormînt de înhumaţie (nr. 3) săpat în anii 1946—1947 (M „C") şi redezvelit acum, cînd scheletul a fost găsit deranjat. Se află spre vest de basilica creştină. Scheletul, orientat vest-est, aşezat pe spate, cu capul înclinat spre dreapta, cu picioarele întinse şi paralele şi cu braţele uşor îndoite din cot şi cu palma stîngă aşezată pe zona de contact a bazinului cu femurul iar cea dreaptă aşezată lîngă femur, era depus într-o groapă rectangulară, zidită din pietre legate cu lut, peste care s-au aşezat, pe lat, fragmente de cărămizi (fig. 9 şi 10/1). Acesta este contemporan cu mormintele nr. 4—9 şi cu basilica creştină din secolul al VI-lea[10].

Nivelul, cu ambele faze, aparţine epocii paleobizantine (sfîrşitul secolului al V-lea şi secolul al VI-lea e.n.). Stratul de arsură care-l acoperă

[9] Situaţia este asemănătoare la poarta de vest a cetăţii.

[10] D. Tudor, O. Toropu, C. Tătulea, M. Nica, *op. cit.*; O. Toropu, Arhivele Olteniei, N.S., 1, 1981.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

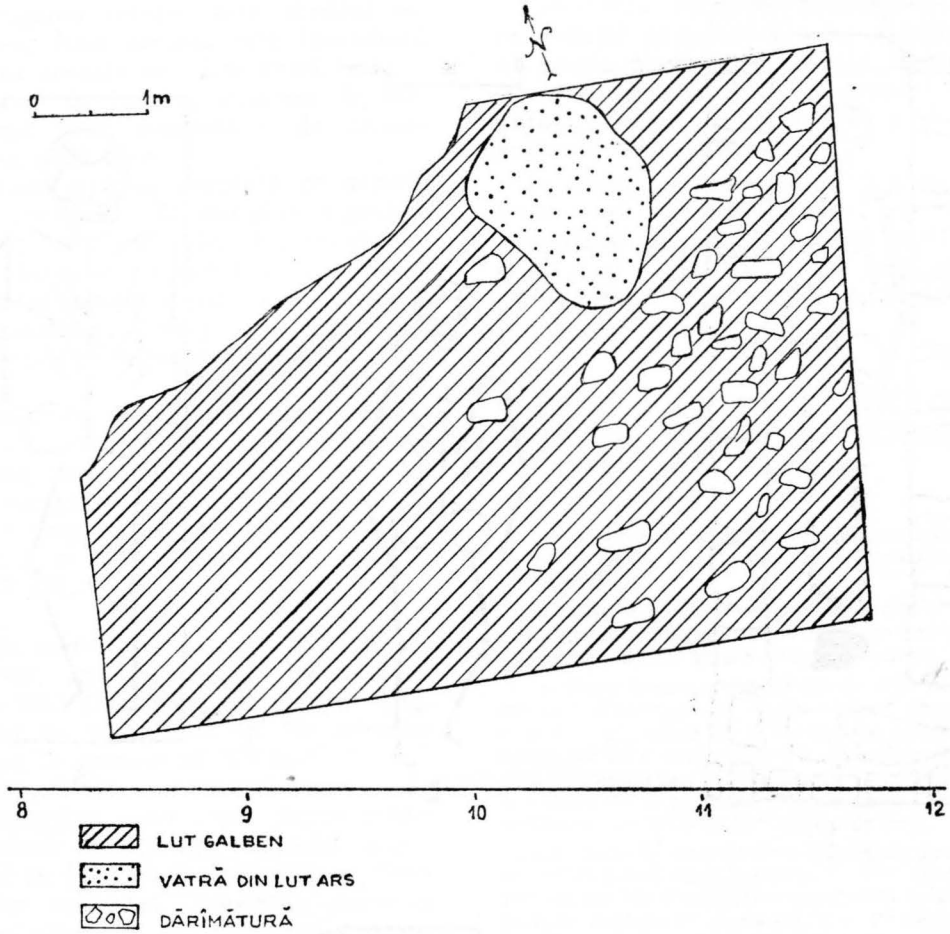

Fig. 8. Sucidava. Locuinţe din epoca paleobizantină.

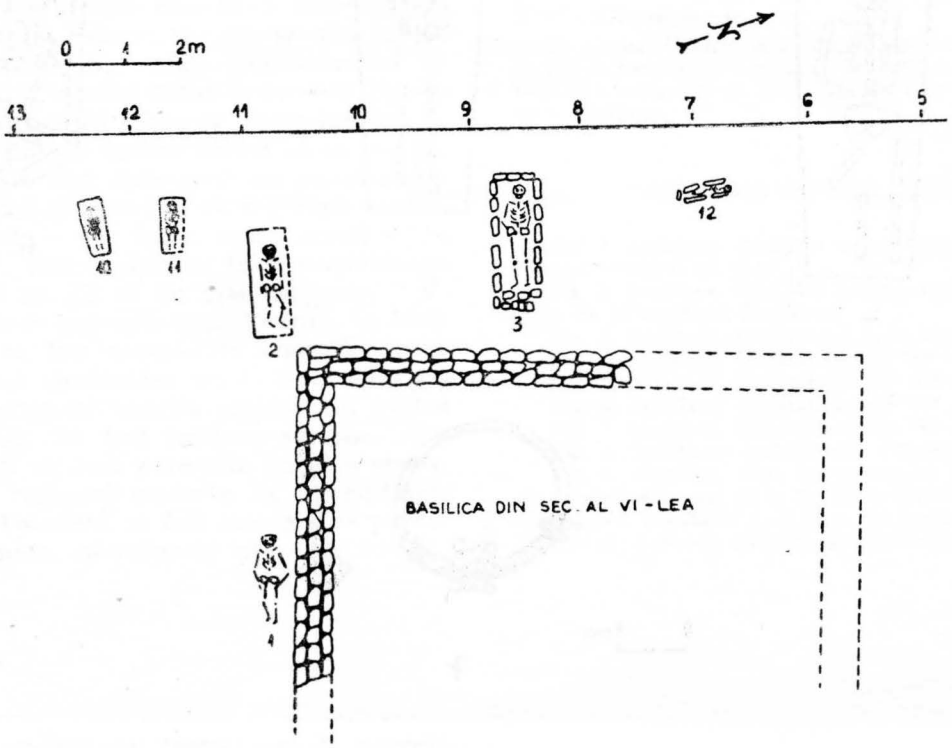

Fig. 9. Sucidava. Planul mormintelor nr. 1—3 şi 10—12 din zona sud-vestică a basilicii creştine.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

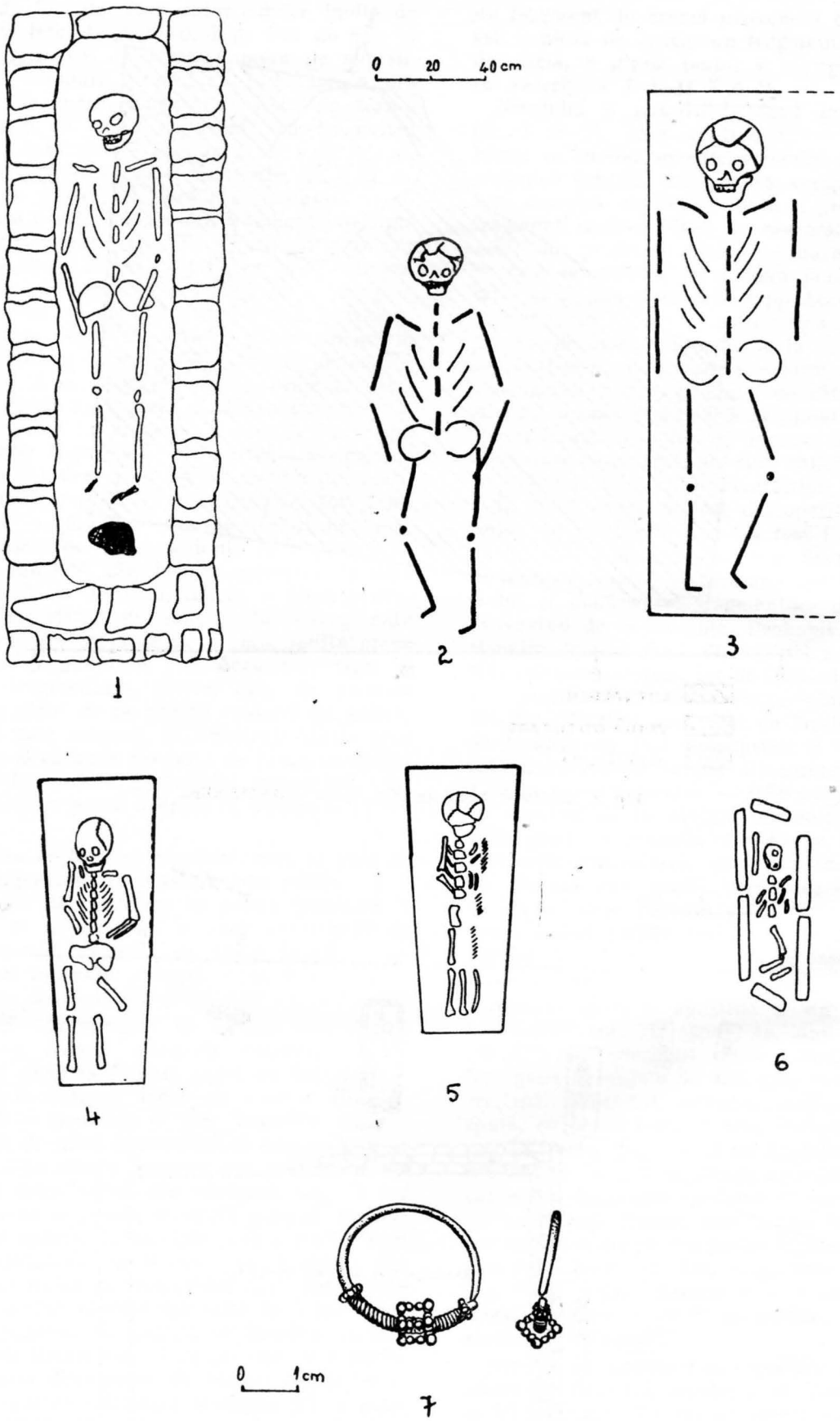

Fig. 10. Sucidava. 1—6 planul mormintelor M. 3, M. 1—2 şi M. 10—12; 7 cercel descoperit în M. 10.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

dovedeşte distrugerea cetăţii, spre sfîrşitul secolului al VI-lea, cînd aceasta este incendiată din nou, de data aceasta de către avari.

6. Ultimul nivel de locuire, surprins de cercetările din anul 1980, prezintă — de asemenea — cel puţin două faze.

a) Una din faze este reprezentată de urmele a două locuinţe (vetre din lut ars) şi de o groapă menajeră (nr. 2). Din locuinţe, din groapă şi din depunerile obişnuite au putut fi culese fragmente de caramică uzuală şi smălţuită, o fusaiolă, oase de animale, solzi de peşte etc. Această fază datează, cel mai probabil, din secolele XIII—XIV e.n.

b) Fazei următoare îi aparţin, sigur, patru morminte şi — cu foarte multă probabilitate —un al cincilea, toate de înhumaţie. Mormintele se află în apropierea zidurilor de sud şi de vest ale basilicii creştine (fig. 9). Dintre acestea, mormintele nr. 1 şi 2 au fost descoperite în anii 1946—1947 (M„A" şi M„B") şi nr. 10—12 în anul 1980.

Scheletele din mormintele nr. 1, 2, 10 şi 11, orientate vest-est, au fost depuse în coşciuge din lemn (fig. 10). Un cercel din argint (fig. 10/7), descoperit în mormîntul nr. 10, permite datarea acestora în secolul al XV-lea[11].

Mormîntul nr. 12 este — de asemenea — de înhumaţie şi aparţine unui copil depus într-o „cutie" patrulateră lucrată din cărămizi sparte aşezate vertical în pămînt, şi acoperită cu două cărămizi aşezate orizontal. Scheletul, deranjat parţial, orientat nord-sud, era aşezat spre stînga cu picioarele „chircite", cu braţul drept deplasat şi cu cel stîng lipsă (fig. 10/6). Datarea acestuia în evul mediu nu este sigură. Nu s-a putut preciza începutul gropii date fiind dimensiunile mici ale acesteia. Oricum, groapa se află la nivel anterior celui din epoca paleobizantină şi pătrunde pînă în nivelul datat în secolele IV—V e.n. Înclinăm pentru datarea mormîntului în evul mediu, avînd în vedere faptul că în cetatea Sucidava a mai fost descoperit un mormînt de copil, cu aceeaşi orientare şi cu o groapă asemănătoare, datat — pe baza unui cercel — în evul mediu[12]. Nu excludem însă posibilitatea ca mormîntul nr. 12 să fie mai timpuriu.

IV. În ceea ce priveşte consolidările, la basilica creştină au fost completate temeliile de pe laturile de vest (jumătatea nordică) şi nord (în totalitate) precum şi temelia absidei din partea de nord şi est. Au fost înălţate zidurile „diaconiconului" şi au fost pardosite basilica şi diaconiconul cu cărămizi moderne de dimensiunile celor antice. Totodată au fost marcate pe pardoseală, cu vopsea, mormintele nr. 4—8.

Cercetarea turnului exterior şi interior *H*, cu prilejul consolidării sale, a permis concluzia că acesta prezintă cel puţin trei faze de construcţie, iar la incinta din dreptul turnului s-au putut preciza numai urmele a două faze importante de construcţie.

În campania din anul 1980, a mai fost consolidat — provizoriu — turnul inferior *F*, au fost consolidaţi pilonii din spatele curtinelor *E* şi *F* şi *F* şi *G* — parţial — au fost consolidate zidurile aflate spre nord-estul basilicii din secolul al VI-lea e.n.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE SUCIDAVA — CELEI

RÉSUMÉ

Les principaux résultats de la campagne archéologique de 1980 dans le secteur de „La cité romano-byzantine" sont les suivants:

I. Dans la partie sud-ouest de la cité il a été déterré un complexe archéologique découvert dans les années 1957—1958, qui appartient à l'aspect culturel de Celei.

II. Dans la partie sud-est de la cité on a précisé cinq niveaux d'habitations: dace, à deux étapes (IIe-Ier siècle a. n è — Ier siécle de n è); romain tardif de la deuxième moitié du III-e siècle jusqu'à la seconde moitié du IVe siécle de n. è; romain tardif de la fin du IVe siècle et la moitié du Ve siècle de n. è; paléobyzantin du VIe siècle de n. è et médieval des XIIIe-XIVe siècles de n. è.

III. Dans la zone située à immediate proximité à l'ouest, au sud et à l'est de la basilique du VIe siècle on a pu identifier six niveau d'habitation dont voilà la succession chronologique: dace du Ier siècle a n. è — Ier siècle de n. è; romain tardif de la seconde moitié du IIIe siècle et le début du IVe siècle de n. è; romain tardif dès le début du IVe jusqu'à la fin du IVe siècle de n. è; romain tardif de la fin du IVe jusqu'à la seconde moitié du Ve siècle de n.è; paléobyzantin de la fin du Ve siècle et du VIe siècle de n. è; médiéval du XIIIe—XVe siècles de n. è.

IV. Consolidations: la basilique chrétienne du VIe siècle de n.è, la tour extérieure et intérieure *H*, les pylônes dès derrière les courtines *E—F*, et *F—G* et des murs situés au nord-est de la basilique.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Sucidava. Complex archéologique appartenant à l'aspect culturel de Celei.
Fig. 2. Sucidava. Plan des fouilles archéologiques de la zone de la basilique chrétienne.
Fig. 3. Sucidava. Profil ouest de la section „2 Basilique".
Fig. 4. Sucidava. Habitations des IIIe—IVe siècles de n.è.
Fig. 5. Sucidava. Habitations du IVe siècle de n.è.
Fig. 6. Sucidava. Habitations du IVe siècle de n.è.
Fig. 7. Sucidava. Habitations des IVe—Ve siècles de n.è.
Fig. 8. Sucidava. Habitations d'époque paléobyzantine.
Fig. 9. Sucidava. Plan des tombeaux T. 1—3 et 10—12 de la zone sud-ouest de la basilique chrétienne.
Fig. 10. Sucidava. 1—6 plan des tombeaux T. 3, T.1—2 et 10—12; 7 boucle d'oreille découverte dans le tombe T.10.

[11] Analogii apropiate la Drobeta — cf. Al. Bărcăcilă, Materiale, 5, 1959, p. 780, fig. 3/1—2 şi cu deosebire 3/3.
[12] D. Tudor şi colab., Materiale 7, 1961, p. 487.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Şantierul arheologic Stolniceni-Buridava (jud. Vîlcea)

GH. BICHIR, P. BARDAŞU

În campania din 1981 au fost continuate săpăturile arheologice începute în anul 1971 în aşezarea civilă romană, sectorul terme.

Aşezarea se află pe malul drept al Oltului vis-à-vis de Combinatul chimic Govora, fiind suprapusă în întregime de actualul sat Stolniceni, suburbie a municipiului Rîmnicu Vîlcea. Acest lucru a făcut ca cea mai mare parte din aşezarea antică să fie distrusă de construcţiile gospodăreşti, lucrările agricole şi numeroasele canale (conducte) de mari dimensiuni, care alimentează combinatul cu apă din rîul Olt, prin intermediul celor două prize (staţii de pompare a apei din Olt) instalate în perimetrul aşezării civile romane.

Întrucît lucrările în zona industrială continuă, cu sprijinul autorităţilor judeţene, a fost împrejmuită cu gard din plasă de sîrmă regiunea cea mai bogată în vestigii arheologice, circa 10 000 m², şi s-a construit un depozit de materiale în incinta rezervaţiei (fig. 2/1, 5).

Săpăturile arheologice efectuate în perioada 1971—1980 s-au concentrat asupra termelor mari, reuşind să dezvelim cea mai mare parte a lor (fig. 1—5). În 1981 am făcut săpături de salvare în punctul „Poteacă", la circa 200 m nord de termele mari, acolo unde lucrătorii de la direcţia judeţeană de drumuri şi poduri, săpînd un canal de scurgere a apei (lat de circa 3,5 m) de la şosea în rîul Olt, au distrus mai multe ziduri.

Înainte de a prezenta descoperirile făcute în 1981, menţionăm pe scurt rezultatele obţinute anterior în sectorul terme, sau la Codreanu (după numele locuitorului a cărui casă şi anexe gospodăreşti au suprapus termele mari pe care le-au distrus în mare parte). Precizăm că la Stolniceni se află o puternică aşezare civilă romană, ce se întinde pe o suprafaţă de circa 800 m lungime şi 350 m lăţime, fiind delimitată de Olt şi şoseaua Rîmnicu Vîlcea—Drăgăşani.

Cele mai vechi urme găsite în zona cercetată aparţin hallstattului, respectiv culturii Ferigile şi trebuie puse în legătură cu necropola tumulară şi aşezarea (neidentificată) de la Rîureni, aflate la circa 3 km mai spre nord. E vorba de cioburi puţine, care au apărut în mod sporadic, fără a constitui nicăieri un strat de cultură.

La fel stau lucrurile şi cu unele fragmente ceramice dacice specifice secolelor I î.e.n.—I.e.n. şi care în funcţie de unele monede imperiale romane pot fi datate în secolul I e.n. Este vorba de o monedă de bronz de la Tiberius, emisă între anii 14—21, de un dupondius (an 73) şi un denar (an 75) de la Vespasian, monede găsite sub cel mai vechi nivel de locuire romană.

În schimb, cele trei monede de bronz de la Domitian (una din anii 92—94, iar la alte două foarte uzate nu se poate preciza anul emisiei) şi una lucrată din acelaşi metal, de la Nerva (anii 96—98), tot uzată, ar putea pune problema unei prezenţe romane la Stolniceni, încă din această vreme, în măsura în care ele nu au circulat şi în primii ani ai domniei lui Traian, aşa cum credem noi, ţinînd seama de faptul că ele au apărut în cel mai vechi nivel de locuire romană, bine datat cu monede de la Traian (emisiuni din anii: 100, 104, 112—114 şi 115)[2], cît şi de faptul că toate monedele de la Domitian şi Nerva sînt foarte uzate.

În funcţie de observaţiile făcute pînă în prezent, este de presupus că la Stolniceni a fost o modestă aşezare dacică, a cărei existenţă poate fi dovedită arheologic pentru perioada Augustus-Traian. Probabil că aici se stabiliseră oameni care lucrau la încărcarea sării adusă de la Ocnele Mari, în bărcile care navigau pe rîul Olt. Sărăcia materialului dacic de la Stolniceni contrastează cu bogatele vestigii din aceeaşi vreme constatate la Ocniţa şi Buleta, aşezări dacice situate pe dealurile din apropiere. Ne reţine atenţia faptul că la Stolniceni, nici în săpăturile noastre, nici în şanţurile făcute de muncitorii de la Combinatul chimic şi direcţia judeţeană de drumuri şi poduri şi nici în săpăturile făcute de săteni cu ocazia diferitelor construcţii gospodăreşti şi lucrări agricole n-au apărut complexe şi vestigii care să vorbească de o intensă locuire dacică în epoca preromană.

În sectorul terme (la Codreanu), s-au identificat şase niveluri de locuire: cinci sînt romane, iar al şaselea post retragerea stăpînirii romane din Dacia.

Primele construcţii romane de la Stolniceni sînt făcute în vremea lui Traian, iar ultimele

[1] Pentru sondajele anterioare făcute la Stolniceni vezi D. Tudor, OR[4], p. 33—34, 214, 216—217; D. Tudor şi P. Purcărescu, Buridava, 2, 1976, p. 41—44.

[2] Monedele de la Stolniceni au fost determinate de Gh. Poenaru Bordea şi Carmen Petolescu.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

de către Filip Arabul. Așa cum am amintit deja, obiectivul principal al cercetărilor noastre l-au constituit termele care se numără printre cele mai mari construcții de acest fel din Dacia.

La construcția termelor și a altor edificii din epoca lui Traian au participat detașamente din legiunile: I Italica, a V-a Macedonica și a XI-a Claudia și echipe de lucru din cohors II Flavia Bessorum, cohors IX Batavorum și pedites singulares. În cadrul termelor s-au identificat guri de cuptoare (praefurnia), încăperi cu hypocaust (fig. 5/1—4), canale de eliminare a apei (fig. 5/5—6), mai multe căzi (*alveus*), două bazine (*piscina*) etc. (fig. 3—4). Interesante sînt fragmentele de tencuială pictate cu roșu pompeian, de o rară frumusețe, iar culoarea este atît de vie și bine păstrată, încît cu greu poți crede că a rezistat în pămînt circa 1800 de ani. Menționăm că complexele dezvelite, după ce au fost descrise, desenate și fotografiate, au fost umplute cu nisip și apoi acoperite cu pămînt, pentru a nu fi distruse de intemperii și atmosfera poluată din preajma Combinatului chimic; zidurile au fost acoperite toate cu o șapă de ciment (fig. 2—3).

Așezarea civilă romană de la Stolniceni cunoaște maximum de dezvoltare în secolul al II-lea și prima jumătate a secolului al III-lea e.n. În cadrul ei s-au descoperit, în afară de materiale de construcții (cărămizi, tegule, piroane de mărimi diferite etc.), vase de bronz și sticlă, ace de os și bronz, chei, fibule, monede etc. Ceramica, exceptînd ultimul nivel de locuire, este în proporție de 90% romană, restul de 10% fiind dacică. Cele mai bogate în material arheologic sînt nivelurile I—IV, datate în perioada Traian-Filip Arabul, perioadă care corespunde epocii de existență a *termelor mari*. În cadrul nivelului V, cultura materială este mai modestă și reflectă din plin criza economică prin care trece imperiul.

În această perioadă, termele mari își schimbă destinația, încăperile mari sînt redimensionate și împărțite în două sau trei compartimente, fiind folosite drept locuințe. Tot ce se construiește (reface) acum este făcut în grabă. Menționăm că nivelul IV de locuire, distrus în urma atacului carpic din 215—217, și nivelul al III-lea, distrus în vremea lui Caracalla, probabil tot ca urmare a unui atac carpic ce a avut loc în 214, poartă puternice urme de incendiu. Ultimul nivel de locuire de la Stolniceni aparține unei comunități formate din daco-romani rămași pe loc și carpi pătrunși aici după retragerea stăpînirii romane din Dacia, așa cum arată unele gropi de cult (înhumări de câini), parte din materialul ceramic și alte elemente asupra cărora nu putem insista aici[3]. Locuitorii ultimului nivel folosesc unele dintre camerele termelor al căror zid îl refac cu pietre, fără mortar, iar pavimentul (podeaua) locuințelor, realizat în *opus signimum*, este reparat acum cu lut. Unii dintre noii veniți își construiesc chiar bordeie. Ultimul nivel de locuire se datează în linii mari, la sfîrșitul secolului al III-lea și în primele decenii ale secolului al IV-lea.

În campania din 1980 am reușit ca, după mulți ani de încercări, să putem săpa în curtea casei Mariei Albăstroiu, fost conac Boroneasa, unde D. Tudor considera (chiar dă un plan cu dimensiuni exacte) că a fost castrul de la Buridava, menționat de papirusul Hunt și *Tabula Peutingeriana*. Aici am trasat două secțiuni paralele (cam pe la mijlocul presupusului castru) cu dimensiunile de $10 \times 1{,}50$ m, la un metru distanță una de alta. În cele două secțiuni săpate n-am identificat nici un zid, în schimb am constatat existența unui strat de cultură subțire din epoca romană, sărac în material arheologic, distrus în cea mai mare parte de un cimitir medieval, datat, pe baza a trei monede de bronz, în secolul al XVI-lea.

S-au descoperit 23 de morminte ale căror gropi (greu observabile în profil) aveau forma rectangulară cu colțurile rotunjite și au fost adîncite pînă la stratul de pietriș, care în mod obișnuit se află la —1,20 m. Oasele erau prost conservate, iar la indivizii mai tineri ele s-au descompus aproape complet. Scheletele aveau orientarea est-vest (cu capul la vest), cu mici oscilații spre sud sau nord, în funcție de anotimpul cînd au fost înmormîntați cei în cauză. Poziția scheletelor era cea întinsă pe spate, cu mîinile așezate pe piept sau abdomen, iar uneori alunecate pe bazin. Trei dintre schelete aveau mîna dreaptă îndoită din cot și dusă către bărbie. Craniile erau în poziția normală ori înclinate spre dreapta sau spre stînga. La unele dintre morminte s-au păstrat și urme de cosciug. Cu excepția celor trei monede amintite, mormintele n-au avut nici un fel de inventar.

Așadar problema identificării castrului de la Stolniceni-Buridava rămîne deschisă, și în campaniile viitoare vor trebui făcute noi sondaje în zonă, inclusiv în curtea Mariei Albăstroiu. Un lucru este cert însă : ceea ce D. Tudor considera zid al castrului erau simple blocuri de piatră (tuf dacitic) puse de proprietarul casei pentru a proteja gardul.

În 1981, datorită faptului că terenul a fost cultivat cu grîu, am făcut săpături de salvare în punctul la „Potecă", acolo unde lucrătorii de la Întreprinderea drumuri și poduri au distrus mai multe ziduri cu prilejul săpării canalului amintit. Aici am deschis casete de o parte și de alta a șanțului făcut de muncitorii de la drumuri (notate cu A1 și A2), dezvelind o suprafață de 20×9 m, în cadrul căreia am identificat ruinele unui nou grup de terme, contemporane în parte cu termele mari. Noile terme au fost construite în aceeași tehnică cu primele și au folosit aceleași materiale: piatră de carieră (tuf dacitic), pietre de rîu, cărămizi etc. S-au dezvelit, în parte, două încăperi cu hypocaust și s-a identificat, la est de terme, un segment lung de 0,95 m dintr-o conductă de apă, făcută din tuburi de lut ars. S-au găsit patru asemenea tuburi, trei întregi (cu dimensi-

[3] Cf. Gh. Bichir, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 299—300.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

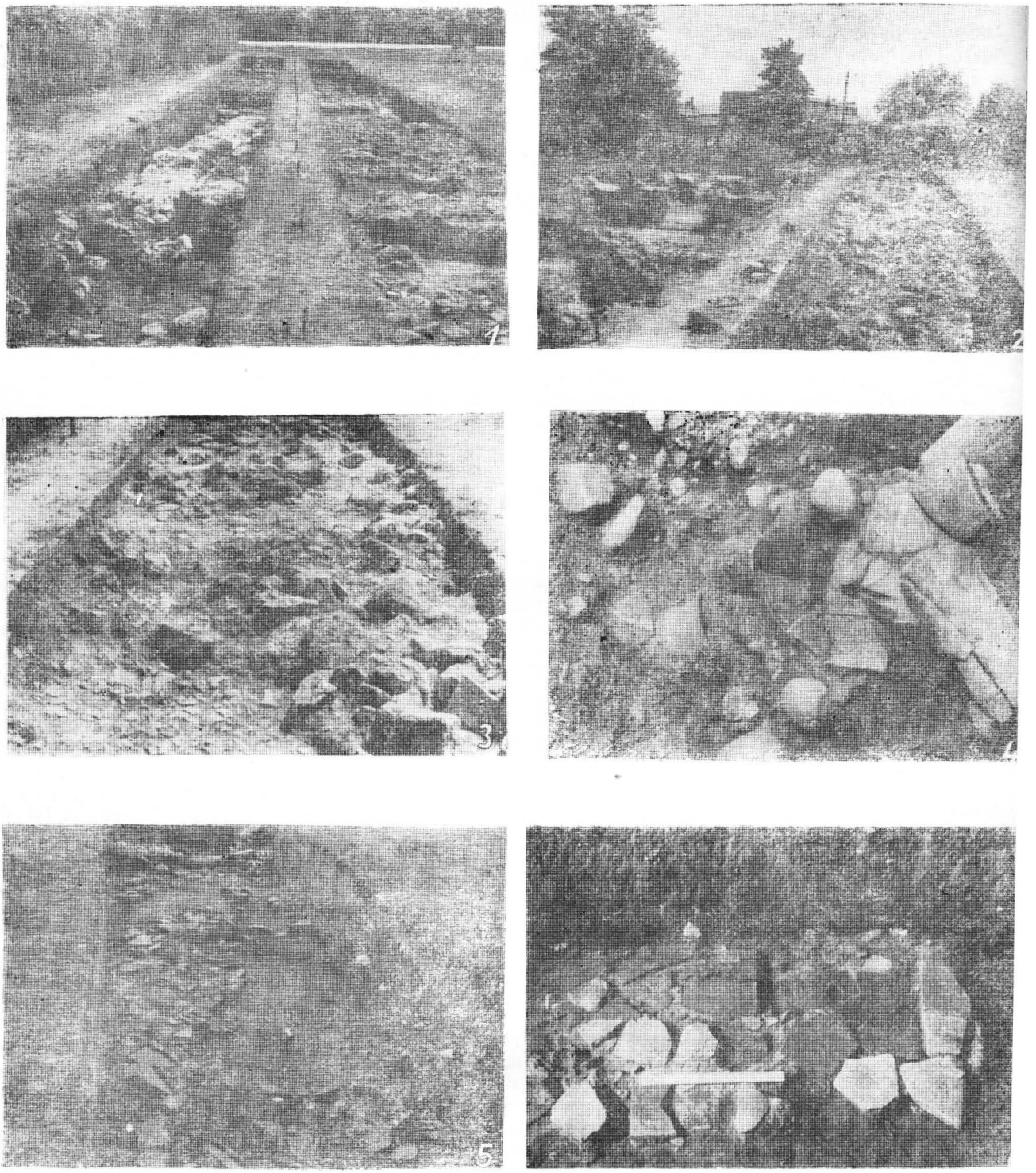

Fig. 1. Stolniceni-Buridava, așezarea civilă. Primele secțiuni (1971—1973).

unile de 0,30×0,11; 0,28×0,11 și 0,25×0,11) și unul fragmentar (0,12×0,11).

Alte două secțiuni, cu dimensiunile de 32×2 m, au fost trasate la sud de „Potecă", paralel cu casetele A1 și A2 și respectiv poteca, notate pe plan cu B1 și B2. În ambele secțiuni au fost identificate ziduri de la diverse construcții, al căror rost rămîne să fie precizat în anii viitori, cînd se va extinde săpătura. De reținut faptul că în secțiunea B1 s-a găsit o mare cantitate de „pișcoturi" de teracotă de la pavajul unei locuințe, distrusă de arăturile adînci făcute cu tractorul, iar în B2, instalația de hypocaust a unei locuințe ale cărei ziduri au fost făcute din piatră și cărămidă.

Spre deosebire de sectorul terme sau la Codreanu, unde am identificat șase niveluri de locuire, la „Potecă" am putut preciza numai patru niveluri de locuire. În funcție de materialul descoperit, inclusiv monede, se poate spune că în sectorul „Potecă" locuirea începe în vremea lui

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

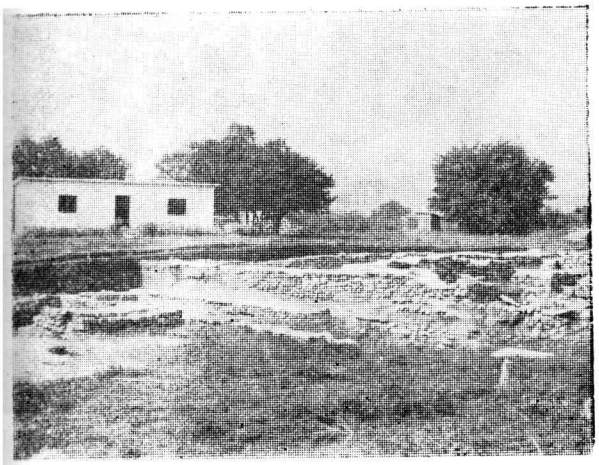

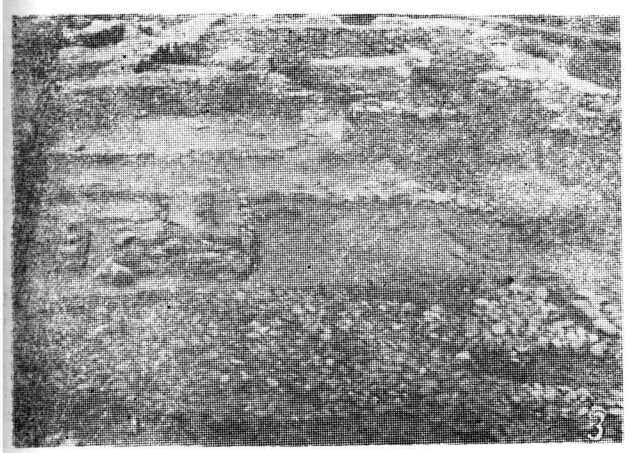

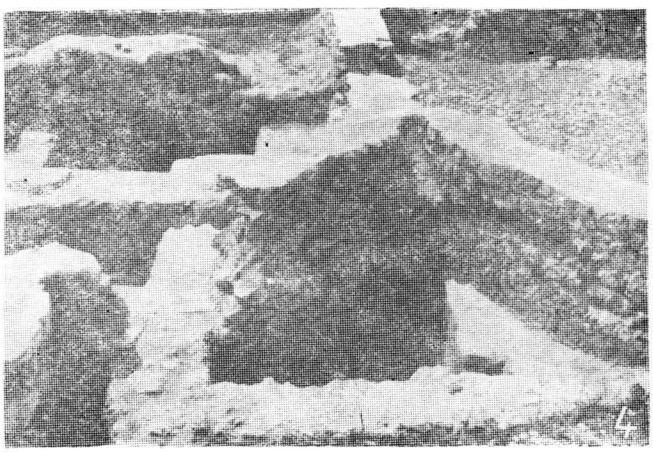

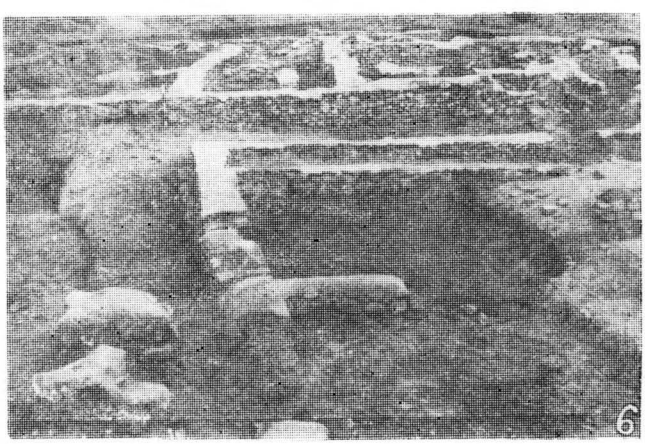

Fig. 2. — Stolniceni-Buridava, sectorul termele mari. Aspecte din timpul cercetărilor. La nr. 1 se vede și depozitul de materiale arheologice, construit în 1976.

Antoninus Pius și se încheie odată cu retragerea Aureliană. În acest sector lipsesc urmele din epoca Traian-Hadrian și cele corespunzătoare nivelului VI din sectorul termele mari, fapt ce arată că după retragerea stăpînirii romane din Dacia, locuirea se restrînge numai la zona centrală. De reținut că în așezarea civilă romană alături de coloniști au trăit și daci, așa cum arată ceramica descoperită. Sînt prezente peste tot ceașca dacică și vasul-borcan ornamentat cu brîu alveolar în relief, de asemenea cănița cu o toartă, aceasta din urmă lucrată la roată. Apariția în nivelul de locuire de la începutul secolului al III-lea (nivel datat cu monede de la Caracalla) a cestilor dacice lucrate la roată și a vaselor-borcan cu brîu alveolar, realizate în aceeași tehnică, demonstrează că simbioza daco-romană a fost atît de profundă în această vreme, încît dacii au început să-și lucreze și formele lor tradiționale-specifice în manieră romană.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

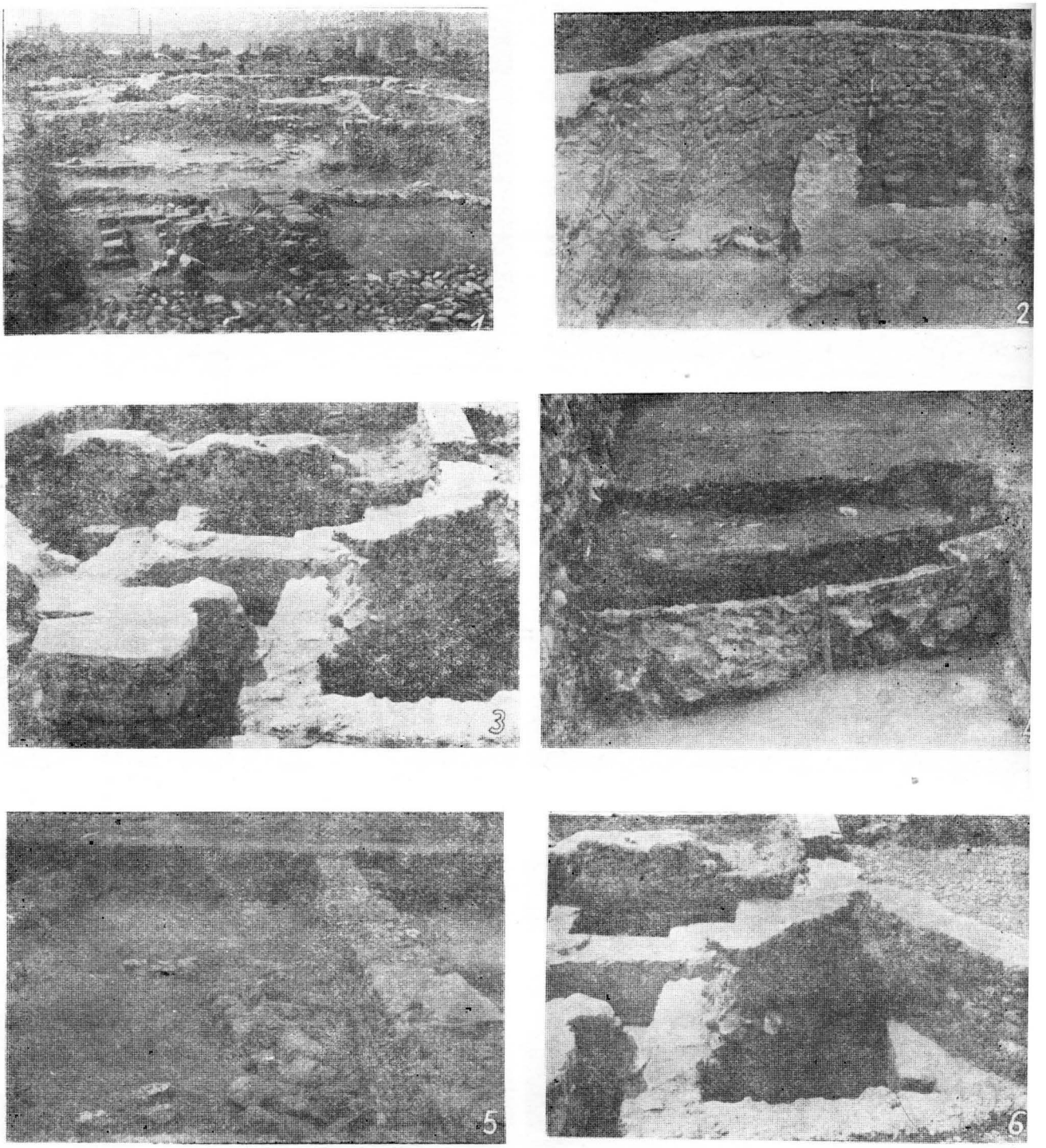

Fig. 3. Stolniceni-Buridava, sectorul termele mari. Aspecte din timpul cercetărilor.

De altfel, despre continuitatea populației daeice în regiune vorbește însăși denumirea așezării — *Buridava* — toponimic geto-dacic pe care romanii l-au dat așezării întemeiată de ei în anii 102—103. Probabil că după distrugerea așezării de la Ocnița (Buridava dacică)[4], romanii au adus în teritoriul noii Buridave, la Căzănești și la Plută, parte din populația dacică. Altă parte din locuitorii davei de la Ocnița, au fost așezați la loc deschis, pe malul stîng al Pîrîului Sărat, la vest de actualele băi de la Ocnele Mari, unde există o așezare și o necropolă din secolele II-III e.n.[5]. Aici au rămas, cu asentimentul romanilor, cei care erau necesari pentru exploatarea sării.

Identificarea ultimului nivel de locuire din sectorul termele mari sau la Codreanu arată că

[4] Pentru Ocnița vezi D. Berciu, *Buridava-Dacică*, București, 1981.

[5] Cercetări de suprafață efectuate de noi împreună cu Gh. I. Petre-Govora.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

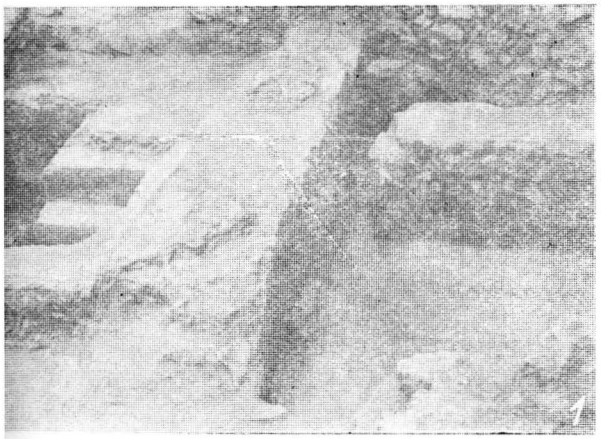
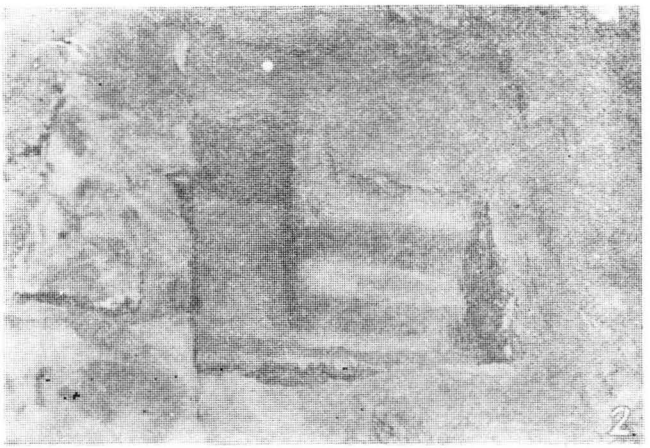
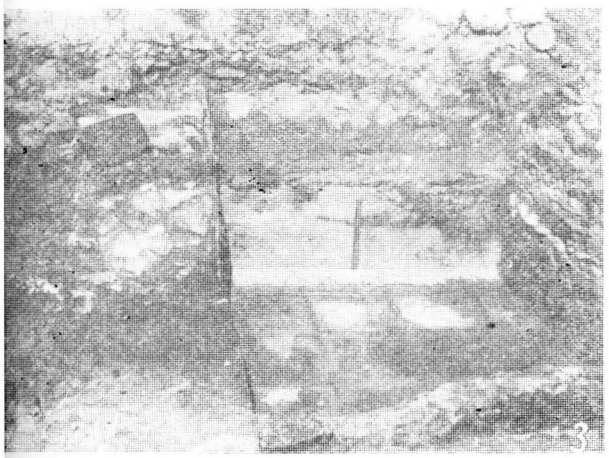
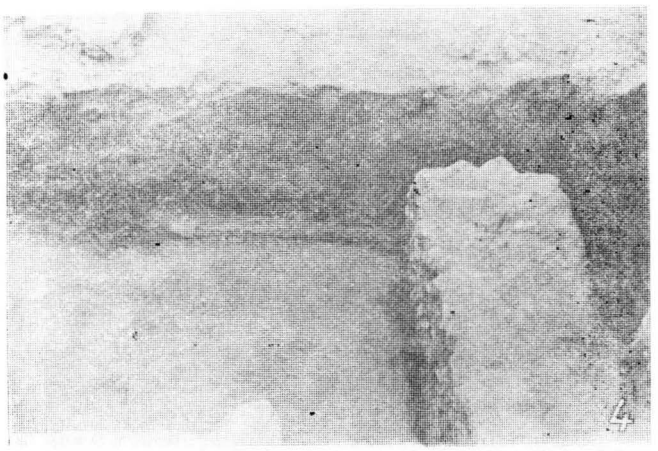

Fig. 4. Stolniceni-Buridava, termele mari. Bazine şi căzi *in situ*.

după retragerea stăpînirii romane din Dacia, cei care pătrund pe teritoriul fostei provincii sînt carpii şi nu goţii, aşa cum credeau unii cercetători[6]. Aşa încît, se poate spune că pierderile în populaţie suferite de provincia Dacia ca urmare a retragerii armatei şi a unei părţi din populaţia înstărită, au fost compensate prin pătrunderea dacilor liberi.

[6]. Fr. Altheim, *Die Soldatenkaiser*, Frankfurt am Main 1939, p. 103; idem, *Le déclin du monde antique* (traducere André Coeuroy), Paris, 1953, p. 250.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE STOLNICENI-BURIDAVA

RÉSUMÉ

Des fouilles archéologique ont été pratiquées dans l'établissement civile romaine, longé sur à peu près 800 mètre la rive droite de l'Olt, entièrement superposée par les bâtiments du village actuel. En 1962, on a procédé aux premiers sondages archéologiques sur les lieux et, à partir de 1971, l'Institut d'archéologie organise en collaboration avec le Museé Départemental de Vîlcea des campagnes de fouilles, poursuivies chaque année.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

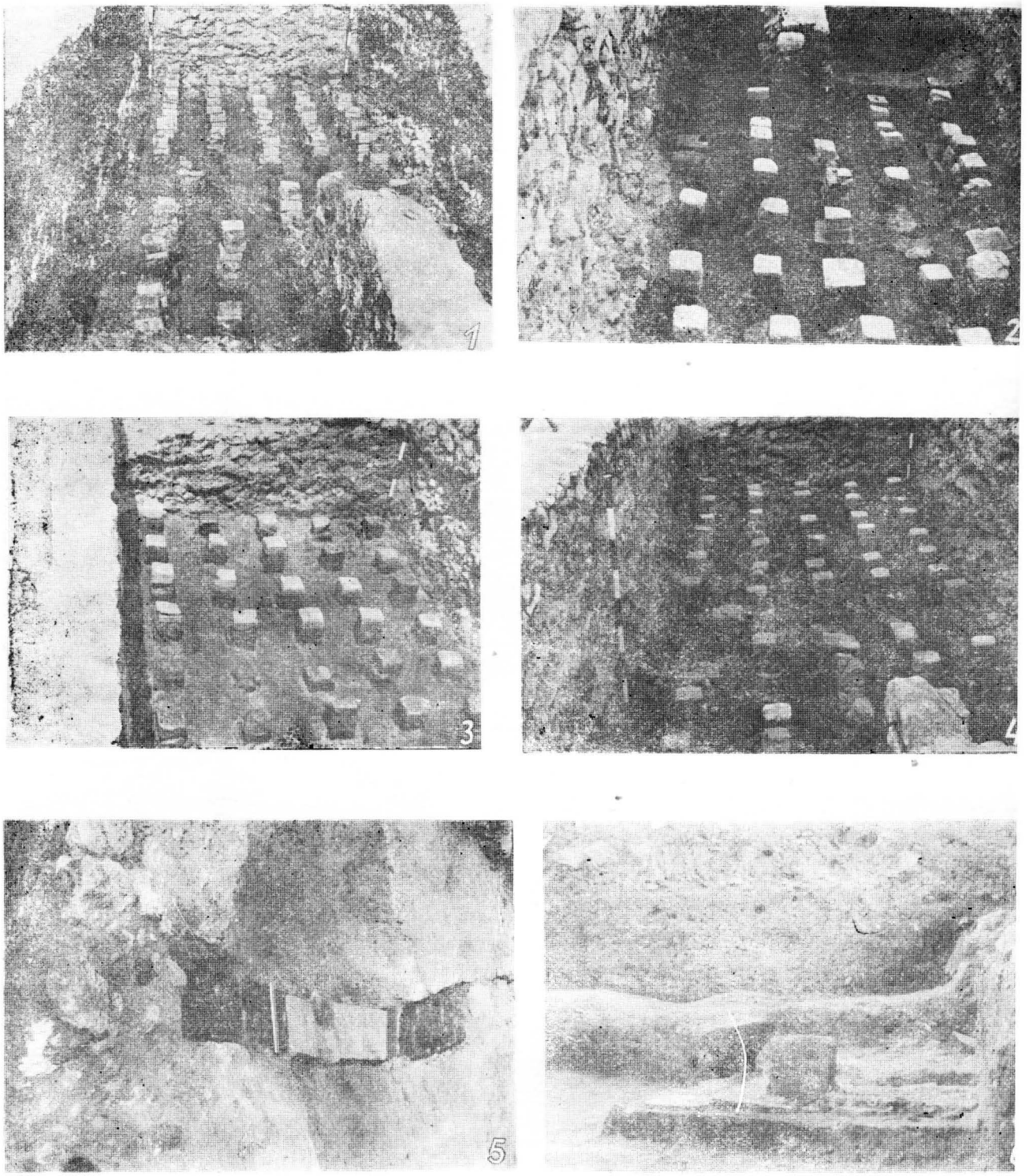

Fig. 5. Stolniceni-Buridava, termele mari: 1—4 încăperi cu hypocaust; 5—6 canale de scurgere a apei, realizate din cărămizi

Les vestiges le plus anciens en date localisés dans la zone étudiée remontent au Hallstatt final, c'est-à-dire à la culture Ferigile, attribuée aux Thraco-Daces. On a, également, mis au jour les restes d'un établissement dace du Ier siècle de n.è.

Arrivés sur les lieux au cours des années 102—103, les Romains y jettent les bases d'une localité importante, appelée à prendre un grand essor aux IIe—IIIe siècles de n.è. C'est là qu'on a localisé la *Buridava* romaine mentionnée par la *Tabula Peutingeriana et le Papyrus Hunt.*

Les Romains édifient, à Stolniceni-Buridava, des bâtiments, de caractère public et privé, solidement faits de pierre et de briques, avec des toitures de tuiles. Deux groupes des thermes ont été identifié par les fouilles, dotées avec des bassins et des baignoires rectangulaires ou à demi circulaires (fig. 3 et 4), pieces à hypocauste (fig. 5/1—4), égouts (fig. 5/5—6), ainsi que quelques autres éléments composants des thermes (fig. 2—3). Après Philippe l'Arabe, les grands thermes de Buridava reçoivent une autre destination; les vastes pièces qui les composaient sont réduites et aménagées pour servir d'habitations. A en juger d'après l'abondance des briques estampées, ainsi que quelques autres éléments, Stolniceni-Buridava a du connaitre sous Trajan une grande concentration de forces militaires. Puis, d'importante base

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

militaire, Buridava deviendra au IIe—IIIe siècles de n.è. un important centre économique. Daces et Romains ont cohabité dans ce site.

Après l'abandon de la Dacie par l'administration romaine, les Carpes s'emparèrent de la localité Buridava, en y cohabitant avec la population daco-romaine demeurée sur place, ainsi que le dernier niveau d'habitat du secteur des grands thermes l'atteste. Au stade actuel de la recherche, nous datons le dernier niveau d'habitat de Stolniceni-Buridava de la seconde moitié du IIIe siècle (probablement après l'an 725) et des premières décennies du IVe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Stolniceni-Buridava, établissement civile, Premiérs sections (1971—1973).

Fig. 2. Stolniceni-Buridava, secteur des grands thermes. Aspects au cours des fouilles.

Fig. 3. Stolniceni-Buridava, secteur des grands thermes. Aspects au cours des fouilles.

Fig. 4. Stolniceni-Buridava, secteur des grands thermes. Bassins *(piscina)* et des baignoires rectangulaires ou à demi circulaires *(alveus) in situ.*

Fig. 5. Stolniceni-Buridava, secteur des grands thermes: 1—4 pièces à hypocauste; 5—6 égouts.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din așezarea civilă a castrului de la Slăveni (jud. Olt)

G. POPILIAN

În anul 1980 s-au continuat săpăturile în așezarea civilă. Pentru a vedea dacă zona clădirilor continuă să se întindă de-a lungul drumului, mai precis la est de acesta, în campania din vara trecută s-a făcut un sondaj la o distanță de 200 m de clădirea thermelor.

S-au trasat două secțiuni paralele în direcția est-vest. Ele aveau lungimea de 48 m, iar lățimea de 2 m. Între cele două secțiuni s-a lăsat un interval de 0,60 m. În cele două secțiuni s-au prins mai multe ziduri. În S_1 caroul 1, s-a descoperit colțul de sud-vest al unei clădiri. Între carourile 13—16 s-au descoperit de asemenea zidurile unei clădiri care era orientată cu fața spre vest, spre drumul roman, depistat și el în capetele de vest ale celor două secțiuni, în ultimele trei carouri. Clădirea era lată de 4 m, iar lungimea nu a fost precizată deoarece se întindea în afara suprafeței cercetate.

Tehnica de construcție este cea cunoscută deja ca fiind folosită la Slăveni și Romula. Pentru temelie se săpa un șanț adînc de 0,50 m și lat tot de 0,50 m, care se umplea cu pietriș. Pe această temelie se zidea cu cărămizi de dimensiunile 48 × 28 × 3,5 cm. Zidurile s-au păstrat în puține locuri, fiind distruse de locuințe-bordei din secolul trecut. Aceste locuințe aveau vetrele și podelele construite din cărămizi romane. Și această clădire a fost dotată cu *hypocaust*. S-au găsit *tubuli* și cărămizi speciale folosite numai la construirea *pilae*-lor care susțineau pavimentul. Cele cîteva bucăți de conducte de apă dovedesc că locuința dispunea și de o instalație de apă necesară uzului casnic. Este de notat faptul că în săpăturile din vara trecută au fost găsite diferite forme de cărămizi. Cel mai obișnuit tip este acela folosit la construcția zidului (cu dimensiunile amintite mai înainte). Alt tip, din care s-au găsit multe exemplare, în formă de L, cu laturile egale, erau folosite la construirea pavimentului. Al treilea tip avea formă dreptunghiulară, dar mult mai lungă decît cărămizile folosite uzual la zidurile clădirilor descoperite la Slăveni. Are dimensiunile 55 × 29 × 6 cm. Exemplarele care aparțin celui de-al treilea tip nu s-au găsit *in situ*, ci într-un strat de dărîmături nivelat de locuitorii satului din secolul trecut. Ca și în zona thermelor, și în complexul dezvelit în 1980 s-a constatat existența a două niveluri de locuire. Primul se poate data înainte de epoca Severilor, iar al doilea, din care fac parte și clădirile descoperite în cele două secțiuni, datează de la sfîrșitul secolului al II-lea pînă la mijlocul secolului următor.

Ceramica descoperită în anul 1980, din punct de vedere al formelor și al tehnicii, este aceeași ca și cea aflată în campaniile anterioare. Notăm însă numărul mare de fragmente din vase-sufertaș și din oale cu două torți (tipul 4, după tipologia noastră). De asemenea menționăm și trei fragmente de *terra sigillata*, importate din Gallia centrală.

S-au descoperit numai *trei monede* în săpăturile din campania anului 1980. Toate trei sînt denari, emisiuni ale împăraților Septimius Severus, Severus Alexander și Filip Arabul.

Cercetările din anul 1980 din așezarea civilă a castrului de la Slăveni confirmă presupunerea că latura de est a drumului roman era flancată de clădiri, cel puțin pe o distanță de 500 m. S-a confirmat de asemenea faptul că așezarea împreună cu castrul au fost distruse în jurul anului 251.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'ÉTABLISSEMENT CIVIL DU CAMP DE SLĂVENI, DÉP D'OLT

RÉSUMÉ

Pendant la campagne de 1980, les recherches ont été éffectuées dans les *canabae* du camp. Ont été creusées deux tranchées paralélles (48 × 2 m) à 200 m au nord de thermes. On a decouvert une partie d'un grand bâtiment. Le materiel céramique trouvé est identique avec celui decouvert pendant les fouilles anterieurs. On a precisé que les bâtiments de l'établissement civil sont assises sur le côté droit de la route romaine qui passe entre le camp et les *canabae*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice în Castrul Roman de la Racovița, jud. Vîlcea și în zona aferentă

CRISTIAN M. VLĂDESCU, GH. POENARU BORDEA

În continuarea cercetărilor din 1976 și 1978, care au adus precizări asupra sistemului de construcție, elementelor de stratigrafie și dimensiunilor castrului, precum și asupra modului de aprovizionare cu apă[1], săpăturile din campania 1980 au avut ca obiectiv principal determinarea și dezvelirea construcțiilor interioare, urmărindu-se de asemenea mai buna cunoaștere a împrejurimilor[2].

Pretoriul reprezintă construcția cea mai importantă din castru, alcătuită din trei compartimente distincte, și este plasat la 51,60 m de *porta praetoria*, cu o orientare ușor asimetrică față de laturile incintei (fig. 1). Zidurile exterioare ale pretoriului așezate direct pe lutul bătut sînt construite în aceeași tehnică cu incinta, din piatră de rîu legată cu mortar alb, latura vestică avînd colțurile întărite cu rînduri de cărămizi, ca și ieșindurile platformelor și turnurilor de colț. Zidurile se păstrează pe o înălțime maximă de 1,50 m și sînt groase de 0,80—0,85 m. Latura estică măsoară 21,90 m, la 7,70 m de la colțul sud-estic aflîndu-se intrarea (lată de 6,10 m). Latura nordică este lungă de 29 m, latura vestică de 21,30 m, iar latura sudică de 28,90 m.

De la intrarea pretoriului se deschidea un *atrium* cu dimensiunile 20,50 × 10,15 m. Un pavaj, din fragmente de cărămizi, lat de 1,80 m, situat în partea de vest a atriului, ar putea marca intrarea, neprecizată altfel, în al doilea compartiment al pretoriului, pe care-l identificăm cu *peristylum*, cu dimensiunile 19,50 × 9,50 m (fig. 2). De o parte și de alta a axului intrării în *praetorium* apar porțiuni de pavaj alcătuit din fragmente de țigle și de cărămizi, care ar sugera existența a două încăperi în dreapta și stînga unui coridor central.

Cel de al treilea compartiment cuprinde grupul de încăperi *oecus* și *capela* la care nu s-au putut preciza intrări dinspre *peristylum* și nici de comunicare între ele. *Capela*, în poziția centrală, are, începînd de la est, ziduri de 6,10 × 5,75 × 6,35 × 5,85 m, cu grosimea de 0,70—0,75 m. Încăperea de nord măsoară 5,90 × 5,75 × 5,85 × 5,70 m, iar cea sudică 5,78 × 5,80 × 5,85 × 5,70 m. S-au putut observa două faze constructive, pe latura de vest apărînd clară adosarea la nord și sud a zidurilor încăperilor *oecus*, la capelă, datorită structurii cu cărămizi a capetelor acestora (fig. 3). Zidurile de la încăperile *oecus* se leagă organic de laturile nord și sud ale peristylului, în timp ce atriul ar putea reprezenta o completare ținînd de o a treia fază. Doar încheierea lucrărilor a închegat planul obișnuit al pretoriului.

În *atrium* și în *peristylum* au apărut pe anumite porțiuni pietre, țigle fragmentare și pachete de cărămizi întregi, provenite din dărîmarea zidurilor și a acoperișului. Merită să menționăm că în *atrium* s-au găsit fragmente ceramice, un fund de vas, piroane de fier și o fibulă de bronz, în timp ce în *peristylum* s-a descoperit un denar de la Septimius Severus și piese de harnașament din fier și din bronz.

La 12,90 m nord de *praetorium* se află *horreum* (fig. 4), construit din piatră cu mortar alb. Zidurile au grosimi inegale, cuprinse între 1,14 1,40 m, și se păstrează pe o înălțime maximă de 0,46 m. Intrarea în *horreum*, lată de 7 m, se deschidea pe latura sudică, dinspre pretoriu, la 11,50 m de colțul sud-estic. Latura sudică are lungimea de 26,96 m, cea estică 17,80 m, cea nordică 27,60 m, iar cea vestică 17,90 m, întregul prezentînd ușoare asimetrii, situație similară cu cea de la *praetorium*.

În interior, în spațiul nord-vestic, se află, pe o suprafață de 8,30 × 10 × 8,10 × 9,80 m, un pavaj din pietre de rîu așezate destul de regulat, care marca poate o încăpere de la care pornea spre intrare un coridor, alcătuit tot din pietre de rîu, lat de 0,90 m spre intrare. Deși dimensiunile magaziei sînt destul de mari, nu s-au descoperit

---

[1] Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Castrul de la Racovița, jud. Vîlcea*, comunicare la a XIII-a sesiune anuală de rapoarte (privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1978), Oradea, 9—11.III.1979, *mss.*; *ibidem*, *Les deux camps Praetorium sur les limes Alutanus*, în *Roman Frontier Studies 1979. Papers presented to the 12th International Congres of Roman Frontier Studies* (BAR International series 71) Oxford, 1980, p. 815—829; *ibidem*, *Castrele de la Praetorium din sectorul de nord al limesului Alutanus*, Drobeta, 4, 1980, p. 109—118.

[2] Din colectivul de cercetare au făcut parte pe lîngă semnatarii raportului, reprezentînd Muzeul militar central și Institutul de arheologie, București, prof. Onoriu Stoica (Craiova), Mihai Zahariade, cercetător la Centrul de cercetări de teorie și istorie militară, București, prof. Eugen Nicolae, Eugen Palade (București) și Cristian Troncotă, absolvent al Facultății de istorie și filozofie, București.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

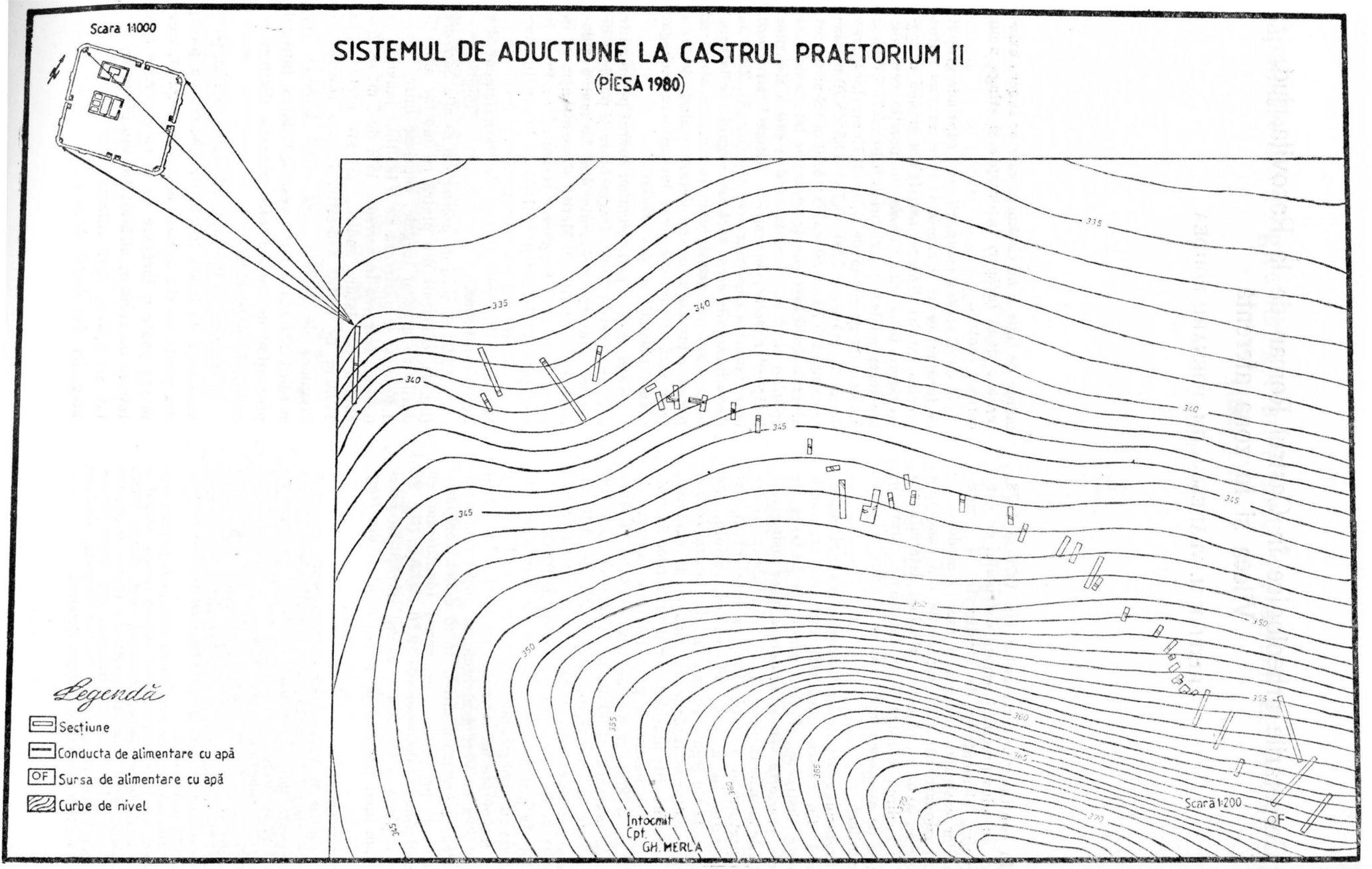

Fig. 1. Racovița—Vîlcea. Planul castrului *Praetorium II* cu situația în teren a sistemului de aducțiune a apei (ridicare executată de căpitan topograf Gh. Merla).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

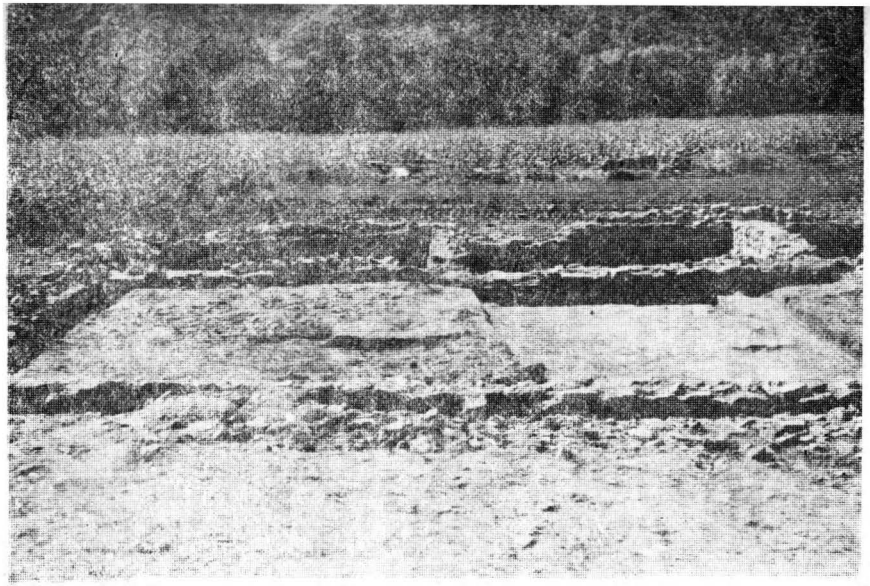

Fig. 2. Racoviţa—Vîlcea. Pretoriul văzut din *atrium*.

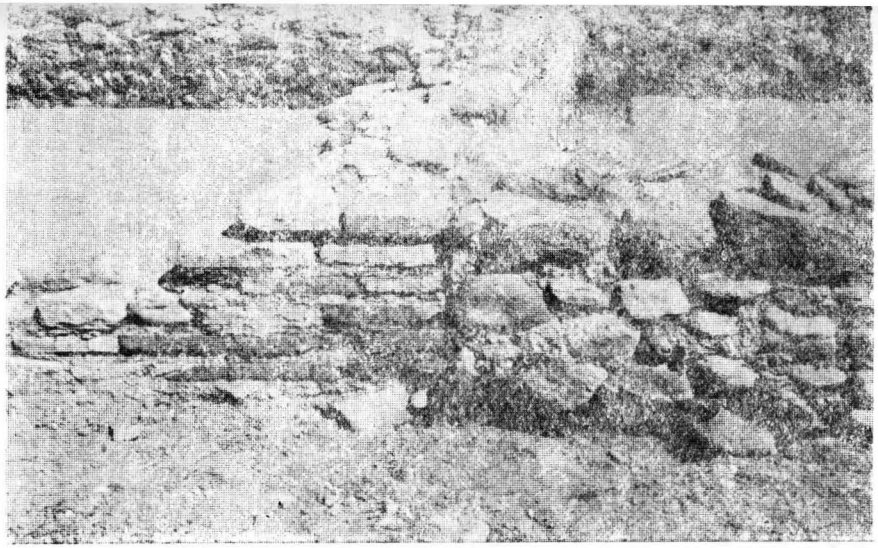

Fig. 3. Racoviţa—Vîlcea. Detaliu al zidului vestic al pretoriului la locul de adosare a încăperii nordice.

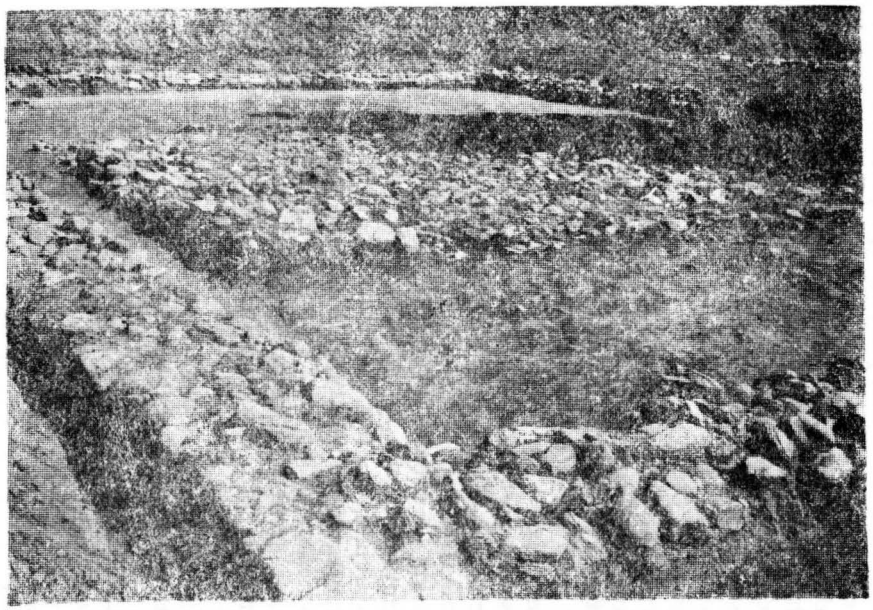

Fig. 4. Racoviţa—Vîlcea. *Horreum*, vedere de ansamblu.

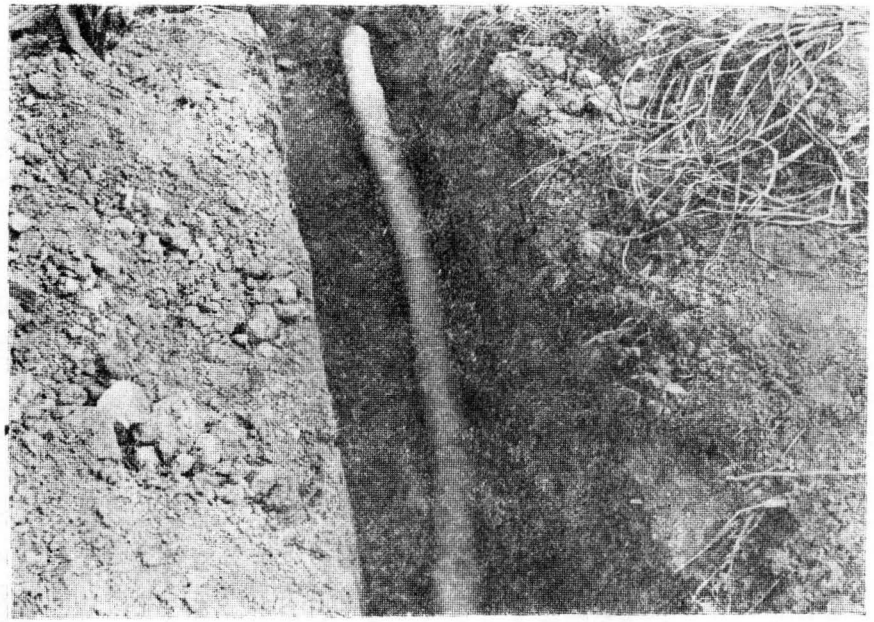

Fig. 5. Racoviţa—Vîlcea. Segment din sistemul de aducţiune

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

nici găuri de la stîlpii de susținere a acoperișului și nici contraforți exteriori[3].

In *horreum*, s-au găsit, în partea de nord-est, piroane, aplice de harnașament, vîrfuri de *pila*, un fragment de vîrf de săgeată, un *pugio* și un instrument din fier de marcaj, cu o monogramă neprecizată.

Față de investigarea sistemului de aducțiune a apei din 1978, s-a putut preciza în teren sursa captată la 600 m sud-est de castru, aflată pe un deal la cota 360 m. Din bazinul de captare s-au mai găsit trei lespezi de dimensiunile $94 \times 48 \times 4$; $93 \times 88 \times 4$; $96 \times 89 \times 7$. Pentru a urmări traseul conductei, formată din tuburi de argilă evazate la un capăt, care se introduceau unul într-altul (fig. 5), s-au deschis 23 de secțiuni pe o lungime de aproximativ 195,15 m pînă aproape de piciorul pantei. Cu acest prilej s-a putut constata că tuburile nu se îndreptau direct, în pantă, spre castru, ci urmau configurația terenului, după curbele de nivel, cu o linie șerpuită, coborînd treptat (fig. 1).

Un alt obiectiv a fost urmărirea în teren a drumului roman care la sud s-a parcurs prin satul Drăgănești-Olt pînă la 1,5 km nord de gara Lotru. Localnicii îl cunosc sub numele de „drumul lui Traian" și pînă în 1979 a fost folosit ca drum de care săpat la poalele stîncii, cu excepția unei porțiuni cuprinsă între valea Băieșului și Drăgănești-Olt, unde amenajările moderne l-au lărgit pentru a deschide o cale de acces a drumului forestier spre culmea muntelui Cozia.

La nord de Racovița, drumul a fost parcurs pe o distanță de 8 km, pînă în apropiere de satul Greblești, depășind satul Robești aflat pe malul drept al Oltului, pe șoseaua Rîmnicu Vîlcea—Sibiu. Și în această direcție este cunoscut ca drum vechi, practicat numai de care, săpat pe porțiuni destul de mari în stîncă, în dreptul satului Robești, traseul său aflîndu-se chiar pe muchia malului abrupt al Oltului.

S-a putut astfel constata că drumul este greu accesibil dar practicabil și ușor de supravegheat datorită reliefului. Stînca în care a fost săpat nu este prea înaltă și proteja traficul, atacul fiind vizibil de la distanță, exceptînd o zonă deschisă care putea fi repede străbătută, cu acoperire la nevoie din partea celor care păzeau drumul.

Față de culmile învecinate, ce puteau constitui eventualele puncte de observație naturale sau amenajate, au fost cercetate două din cele mai importante ca legătură în semnalizare. Astfel, a fost efectuat un sondaj pe piscul Turnu, de pe malul drept al pîrîului Clocotici, cu vizibilitate perfectă spre nord-est, în direcția castrului de la Titești și spre sud-vest în, direcția castrului de la Racovița, constatîndu-se o amenajare a sa într-o perioadă nedeterminată.

Al doilea punct de legătură al Racoviței cu limesul l-ar fi putut constitui culmea cunoscută sub numele de „Turnul lui Doancă". Fără a exclude posibilitatea folosirii lui în epoca romană, pentru care sondajul efectuat nu a adus însă probe materiale, se poate afirma cu certitudine existența unui turn din secolul al XIV-lea[4]. De sus se realiza o vizibilitate foarte bună spre Copăceni și Racovița, precum și spre drumul de pe valea Băieșului, care ducea la varianta de ocolire a masivului Cozia[5].

*

În ce privește data de construcție și rostul fortificației de la Racovița (Praetorium II), care avea să adăpostească în continuare sediul militarilor încartiruiți înainte la Copăceni (Praetorium I), *numerus burgariorum et veredariorum*, pentru apărarea și supravegherea liniei de frontieră pe valea Oltului, într-o zonă de mare importanță strategică, se pare că aceasta a fost durată către mijlocul secolului al III-lea și a fost folosită cel mult pînă la retragerea strategică din timpul împăratului Aurelian.

Este posibil ca misiunea de pază a trupelor de aici să se fi efectuat între Pons Vetus, la nord și Arutela, la sud, asigurînd legătura prin folosirea posturilor de observație și deplasarea patrulelor pînă în punctele de întîmpinare cu cele care veneau din centrele menționate[6].

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DU CAMP ROMAIN DE RACOVIȚA, DÉP. DE VÎLCEA, ET DE LA ZONE AFFERENTE

RÉSUMÉ

Pendant les fouilles de la campagne de 1980, continuant les recherches de 1976 et 1978, on a découvert le prétoire et le *horreum*.

Le prétoire situé à 51,60 m de la *porta praetoria* est composé d'un *atrium* ($20,50 \times 10,15$ m), d'un *peristylum* ($19,50 \times 9,50$ m), peu-être composé de deux chambres à droite et à gauche d'un corridor central, et enfin d'un *oecus*, composé d'une *capela* centrale ($6,10 \times 5,75 \times 6,35 \times 5,85$m), flanquée par deux autres chambres. On a observé l'existence de trois phases successives de construction.

En dehors des tessons céramiques habituels, dans le *horreum* de $26,96 \times 17,80 \times 27,60 \times 17,90$ m, on a mis à jours des pièces de harnachements, des points de *pila* et des pointes de flèches, un *pugio* et un instrument à marquer avec un monogramme qu'on n'a pas pu préciser, tandis que dans le prétoire on a mis à jour une monnaie de Septime Sévère, une fibule et des pièces de harnachement en fer et en bronze.

Il est probable que le camp, construit vers le milieu du IIIe siècle, ait fonctionné jusqu'à l'abandon de la Dacie au temps de l'empereur Aurélien.

À une distance de 600 m de camp, on a découvert une source d'eau captée et la conduite d'adduction, faite par des

[3] D. Tudor, *Oltenia romană*[4], București, 1978, p. 289—290 cu planul și dimensiunile după Gr. Tocilescu, diferite pentru *praetorium* și *horreum* de cele rezultate din campania din 1980.

[4] Onoriu Stoica, SMMIM, 14—15, 1981—1982, p. 83—87.

[5] Cr. M. Vlădescu și Gh. Poenaru Bordea, în *Acles du IXe Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6—13 septembrie 1972*, București—Köln—Wien, 1974, p. 247—257.

[6] Cr. M. Vlădescu, *Castrul de la Racovița și rolul său defensiv în garnizoana Praetorium*, comunicare la „Posada 650", sesiune organizată de Muzeul județean Vîlcea, noiembrie 1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

tubes en terre cuite, qu'on a poursuivie par 23 séctions sur une longueur de 195,15 m.

Des recherches en surface ont été également entreprises tout au long du chemin romain de Racoviţa à Grebleşti (8km), vers le nord et jusqu'à 1,5 km nord de la gare du chemin de fer Lotru, vers le sud.

L'utilisation par les romains de deux hauteurs naturelles, Turnu et Turnul lui Doancă, reste possible, même şi les fouilles n'ont pas apporté la confirmation attendue. Dans le deuxième point qu'on vient de nommer on a découvert les fondations d'une tour du XIVe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Racoviţa—Vîlcea. Plan du camp romain *Praetorium II* avec la situation du système d'adduction de l'eau (éxécuté par le capitaine topographe Gh. Merla).

Fig. 2. Racoviţa—Vîlcea. Le prétoire vu de l'*atrium*.

Fig. 3. Racoviţa—Vîlcea. Détail de mur ouest du prétoire au point d'adossage de la chambre nordique.

Fig. 4. Racoviţa—Vîlcea. *Horreum*, vue d'ensemble.

Fig. 5. Racoviţa—Vîlcea. Segment du système d'adduction de l'eau.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Lucrările de restaurare și consolidare la castrul cu zid de piatră de la Bumbești-Jiu (jud. Gorj)

EXSPECTATUS BUJOR

Cunoscută din literatura de specialitate, această fortificație pare să fie clasată definitiv printre obiectivele epuizate în ceea ce privește cercetările arheologice. Săpăturile din 1897 notate în manuscrisele lui Gr. Tocilescu și P. Polonic, cele din 1937 ale lui C. S. Nicolăescu-Plopșor, cele din 1955 ale lui Gr. Florescu, toate au fost sintetizate de D. Tudor în Oltenia romană. Martorul rămas pe teren, din ceea ce a fost odinioară siguranță pentru unii și primejdie pentru ceilalți, nu prezintă suficientă încredere că ar merita investiții de noi preocupări, eforturi și fonduri, fiind cunoscute elementele esențiale: formă, sistem de construcție, etapă istorică, unitate militară. La prima lectură a materialului bibliografic așa s-ar părea.

O analiză mai atentă a surselor de informare face să se constate că cercetările ce fuseseră executate la acest obiectiv au făcut să apară probleme, dar n-au răspuns acestora. Inscripția găsită de Tocilescu—Polonic la poarta castrului nominalizează unitatea militară care a construit zidul fortificației — *Cohors I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana;* dar nu avem nici o mărturie că această unitate a avut aici garnizoana. În schimb, cu prilejul acelorași săpături, au fost găsite cărămizi cu ștampila unității *C(ohors) IV C(ypria);* iar Al. Bărcăcilă semnala o cărămidă cu ștampila unei mari unități militare — *L(egio) V M(acedonica)* (!). Reluînd cercetările, în vederea consolidărilor și a conservării *in situ* a monumentului istoric, am găsit un număr impresionant de mare de cărămizi ce purtau diferite tipuri de ștampile ale unității *C(ohors) IV C(ypria)*, căzute împreună cu dărîmăturile zidului de incintă în *fossa* din dreptul singurului turn ce s-a păstrat, cel de sud-est. Iar într-una din *pilae*-le din *hipocaustum*-ul de la *thermae*, am găsit (cu zece ani în urmă) o cărămidă cu ștampila unei mari unități militare — *Leg(io) IV Fl(avia)*. Aceste descoperiri ridică probleme: ale raportului dintre unitățile militare, a timpului de staționare, a razei de acțiune a acestora, pentru a căror rezolvare mai sînt necesare mărturii, situații concludente, care s-ar putea să mai apară.

Se știa că zidul este din piatră și mortar; dar pentru lucrările de conservare mai erau necesare studii privind tehnica de construcție. Prin degajarea dărîmăturilor, dar și prin secțiunile ce le-am executat în exteriorul incintei, s-au obținut unele observații. Pe lîngă utilizarea mortarului alb de var cu nisip și pietriș, depus abia după primele două rînduri de bolovani de la bază, s-a constatat prezența unor straturi orizontale de mortar, la diferite înălțimi ale zidului. Aceste niveluri ar indica etape de construcție necesare uscării mortarului, precum și asigurării unei bune rezistențe construcției. La fundație au fost utilizați bolovani de rîu, iar la înălțarea zidului, piatră de rîu și piatră de stîncă, aceasta cu o față dreaptă cînd era așezată spre exterior. Acestea sînt observații de care va trebui să ținem seamă în cursul lucrărilor de restaurare.

Cercetările anterioare au notat prezența șanțului de apărare — *fossa*, care ar fi avut cînd 9 m, cînd 15 m lărgime, în funcție de autor. Iar *berma* or n-ar fi existat, or ar fi fost lată de 2,50 m între zid și șanțul de apărare. Ca urmare a secțiunilor executate în exteriorul incintei, atît pe latura de est, cît și pe cea de sud, în porțiunile adiacente turnului de sud-est, am constatat că *fossa* contemporană zidului era largă numai de 7 m; iar *berma* era foarte îngustă, numai în dreptul turnului atingea lățimea de 1 m. Această lățire indică o îndepărtare a șanțului de apărare în jurul turnului de colț; dar mai poate indica și forma inițială a rotunjirii colțului fortificației, cu lărgire spre exterior, în prima fază a lagărului cu val de pămînt. Această observație ne îndeamnă să facem o paralelă între această eventuală formă inițială și cea constatată la colțurile de est ale fortificației de la Pleșa (=Porceni), care tocmai din cauza acestei particularități, după unii, nu ar putea fi atribuită epocii romane, nici după descoperirea în interiorul ei a ceramicii romane. În același timp, această observație ar putea explica, poate, unghiul ascuțit de la colțul de sud-est al castrului cu zid de piatră, prin aceeași neperpendicularitate a laturilor, la fel ca la Pleșa. Dar mai sînt necesare observații și în celelalte două jumătăți ale laturilor, care, împreună cu cele obținute, să ajute la elucidarea unor probleme de construcție, de etape și chiar de încadrare istorică.

Fossa, cu dărîmăturile zidului de incintă, a fost amenajată în pămîntul murdar, care umplea o *fossa* anterioară, lipsită de resturi de construcție. Această situație este în concordanță cu afirmația din inscripția menționată, cum că a fost refăcut în piatră castrul cu val din brazde de pămînt —

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

muros cespiticios vetustate dilapsos lapide eos restituerunt. Dar atît inscripția de refacere, cît și cele două șanțuri de apărare suprapuse, implică existența în interiorul fortificației a unor situații echivalente, fie de depuneri, fie de construcții, sau refaceri în timp. Dar pînă acum nu avem nici o știre de la cercetările anterioare. Nici chiar la *vallum*, cel mai apropiat element de șanțul de apărare, nu avem detalii de construcție. Ori, fără aceste observații nu se poate considera problema rezolvată. Iar aflarea unei a treia *fossa*, depărtată cu 2 m de cele suprapuse și largă de 5 m, deschide o problemă pentru care în afară de această observație nu mai avem, deocamdată, alte elemente spre elucidare. După cum se vede, problema șanțurilor de apărare este în studiu; este o problemă abia deschisă și ea privește cronologia.

Turnul din colțul de sud-est al fortificației este marcat în interiorul ei pe planul Polonic; latura exterioară este curbată, iar celelalte laturi — drepte, avînd dimensiunile cunoscute în bibliografie. Dar despre depunerile din interiorul său nu știm nimic. Or, turnul de colț este parte componentă a zidului de incintă și unul din elementele de greutate și de uzură în existența fortificației, atît în etapa de pămînt, dar mai ales în cea de piatră, de pe urma căreia au ajuns în șanțul de apărare numeroasele cărămizi ștampilate. De asemenea, turnurile de la porți necesită o atenție deosebită, pentru că au fost pur și simplu distruse de extractorii de piatră. Astfel că fiecare observație are mare preț pentru o bună și adecvată conservare.

Prezența, în apropierea castrului, atît a *thermae*-lor, dar mai ales a numeroaselor locuințe, impune cuprinderea fortificației în ansamblul civic roman, urmărindu-se raportul dintre etapele de existență a fortificației militare și cele ale construcțiilor civile. Ele formează un tot unitar.

Cele trei fortificații: de la gara Bumbești, de la pîrîul Vîrtop și de la școala din Pleșa, cu așezarea civilă dezvoltată în jurul primului, aveau un rol bine stabilit în organizarea militară și administrativă a provinciei romane Dacia. Legătura dintre Imperiu și capitala provinciei era asigurată și pe această scurtă cale dintre Drobeta și Sarmizegetusa — Ulpia Traiana, cea care trecea prin Pasul Vîlcan. În scurta istorie a provinciei Dacia, punctul obligatoriu de trecere pe la Bumbești — Jiu a fost tot timpul în plină activitate, ceea ce a dus la permanența staționare militară și la dezvoltarea așezării civile.

După cum se vede, consolidările și conservările *in situ* de la castrul cu zid de piatră de la Bumbești — Jiu au necesitat și necesită în continuare executarea unor studii adecvate de teren, care să stea la baza lucrărilor tehnice solicitate. Aceste studii documentare, care se fac mai întotdeauna înainte de proiectarea lucrărilor, se continuă și în timpul execuției. Fără ele sînt de neconceput consolidarea și conservarea.

Realizarea în ultimii ani a rezervației arheologice, care cuprinde o bună parte din așezarea romană împreună cu castrul cu zid de piatră, a dat posibilitatea Comitetului pentru cultură și educație socialistă al județului Gorj să-și înscrie în planul de lucru acțiunea de conservare a monumentelor și, totodată, să o finanțeze, beneficiar fiind Muzeul județean Gorj, care își va îmbogăți patrimoniul cultural cu o colecție de obiective arheologice, rod al colaborării ce o are de mai mulți ani cu Institutul de arheologie din București.

LA RESTAURATION ET LA CONSERVATION DU CAMP ROMAIN EN PIERE DE BUMBEȘTI — JIU, DÉP. DE GORJ

RÉSUMÉ

En temps de préparatifs pour la restauration du camp romain en pierre, près de la gare de Bumbești, ont été effectuées des fouilles archéologiques, qui ont offri des nouveaux données concernant le mode de construction et le système de défense de la fortification.

Le mur d'enceinte a été bâti en pierre et roche liées avec du crépi blanc. Le fossé contemporain au mur a été aménagé dans le fossé antérieur, c'est à dire dans le fossé du camp romain en vallum. Et, seulement à l'intervalle de deux mètres, on a trouvé un autre fossé dépurvu de restes archéologiques. La berme est très etroite, seulement près de tour elle a un mètre en largeur. Des nombreuses briques à l'estampille de la *C(ohors) IV C(ypria)* ont été trouvées dans le fossé, parmi les décombres du tour de sud-est.

Cettes observations, à côté des autres, démontrent l'obligation d'être continuées les recherches archéologiques à ce monument historique, avant de et pendant la restauration.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Date noi despre fortificaţia de la Ovidiu-Municipiul Constanţa

MIHAI BUCOVALĂ, GHEORGHE PAPUC

Săpăturile arheologice efectuate anul trecut pe malul lacului Mamaia, în marginea sud-estică a comunei suburbane Ovidiu, au dus la identificarea unui quadriburgium. Lungimea fortificaţiei este de 69 m, iar lăţimea măsoară 53 m. La capetele curtinei dinspre lac se află cîte un turn dreptunghiular (turn A şi turn B), iar latura opusă este mărginită de turnuri circulare notate B şi C cu diametrul de 9 m. Grosimea zidurilor turnurilor varia între 1,90 m şi 2,20 m. S-a observat că sub turnul A, de formă dreptunghiulară, se afla un turn circular (notat A'), demantelat pînă la nivelul de construcţie al primului[1].

Pe baza materialului arheologic rezultat s-a stabilit că fortificaţia fusese construită în secolul al IV-lea[2] şi a funcţionat pînă în secolele VI—VIII[3].

În campania de săpături arheologice ne-am propus stabilirea unor raporturi cronologice între turnurile suprapuse, descoperirea căii de acces, a modului de racordare a turnului circular C cu cele două curtine (de vest şi de nord) şi în final, observaţii stratigrafice în legătură cu incinta, mai ales pe latura vestică.

În legătură cu primul obiectiv propus, anume relaţia dintre cele două turnuri, s-a trecut la desfiinţarea unor martori. Cu această ocazie a apărut intrarea în turnul A, lată de 1,25 m, nivelul de călcare fiind la 63 cm faţă de intrare, fapt ce a dus la aşezarea unor blocuri de piatră utilizate drept treaptă. În latura frontală a turnului A a fost înglobată, pe o lungime de peste 2 m, o parte din turnul circular A'. Date fiind zidurile fragmentare[4] înglobate în latura estică a turnului dreptunghiular A, se poate stabili, cu aproximaţie, că frontul turnului circular A' era spre sud-vest (fig. 1). Aşadar etapa constructivă marcată de turnul A' demantelat cuprindea un perimetru deosebit de cel al burgului de secol IV, vechea arie aflîndu-se sub lacul din imediata vecinătate. Dat fiind faptul că micul sondaj executat în interiorul turnului A, în acelaşi timp

Fig. 1. Ovidiu. Turnul dreptunghiular A (suprapus peste turnul circular A').

şi în interiorul turnului A' (sub nivelul de construcţie a lui A dar în depunerile lui A'), a scos la lumină diverse fragmente ceramice şi o monedă de la Septimiu Sever[5], putem considera că prima etapă datează din secolul al III-lea e.n. Cercetarea din interiorul turnului A a dus la descoperirea pe nivelul acestuia (deasupra zidurilor rase ale turnului A') a unei amfore fusiforme, specifică secolului al VI-lea[6], şi a unei monede de la Iustinian (bătută la 540—541)[7].

[1] M. Bucovală, Gh. Papuc, Pontica, 12, 1980.

[2] Materialele descoperite pînă acum, în special cele numismatice, pot proba această afirmaţie.

[3] În secolul VII nu mai poate fi vorba de aspectul defensiv al fortificaţiei, ci de locuirea care continuă între zidurile burgului.

[4] Vezi nota 1.

[5] Datarea monedei, ca şi a întregului material numismatic a fost făcută de către colega A. Vertan, căreia îi mulţumim.

[6] Pontica, 9, 1970, p. 156—170, pl. 14/4—6.

[7] M.I.B., 1, p. 115, nr. 96.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cel de-al doilea scop propus, anume descoperirea intrării în fortificație, considerată de noi ca fiind pe latura de vest, a determinat deschiderea a 9 careuri de 4×4 m, pe traseul curtine-

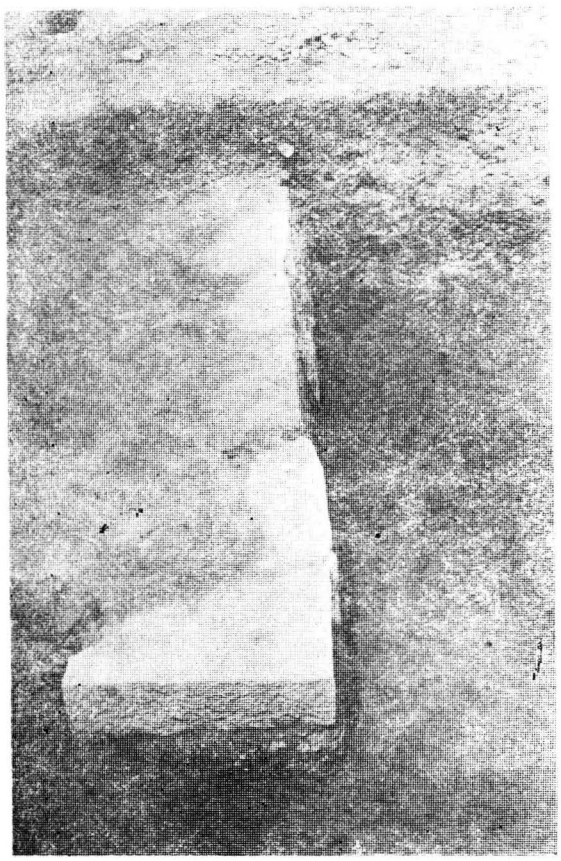

Fig. 2. Ovidiu. Îngroșarea zidului de incintă pe latura de vest.

vestice. Dacă intrarea nu a apărut în zona cercetată, au ieșit în schimb la lumină o serie de noi detalii ale zidului de incintă, care în zona centrală a laturii vestice are lățimea de 4,30 m, ceea ce reprezintă dublul grosimii zidului la plecarea din turnul C și în general față de lățimea cunoscută pînă acum. Dacă spre nord nu am surprins punctul de îngroșare a incintei, acest lucru a fost identificat în jumătatea de sud, unde, la 17 m de turnul D, are loc îngroșarea zidului, pornită perpendicular pe ax (lucrată din blocuri țesute organic cu zidul propriu-zis). Nu este vorba de o îngroșare ulterioară, observațiile de pînă acum determinîndu-ne să afirmăm acest lucru (fig. 2). Oare numai faptul că era cea mai expusă latură a determinat acest mod de construcție? Cercetările viitoare vor da răspunsul cert la această întrebare.

Săpăturile ce au continuat în acest an în zona turnului C au relevat că acesta se leagă organic cu cele două curtine, care au grosimea de 2,20 m[7] și care se păstrează pe înălțimea a două asize, cea de-a doua fiind retrasă cu circa 12 cm față de prima. Intrarea în turnul C era pavată cu cărămizi de formă aproximativ pătrată. În interior, în unghiul dintre cele două curtine, s-a descoperit un pavaj alcătuit din două rînduri de cărămizi suprapuse, care stau pe o suprafață acoperită cu mortar. Utilitatea acestuia urmează să fie stabilită de cercetările viitoare (fig. 3).

Fig. 3. Ovidiu. Pavajul din fața intrării în turnul circular C.

Pînă la această dată, din punct de vedere stratigrafic, în interior, lîngă curtina de vest, situația se prezintă astfel: — un strat vegetal de 20—30 cm; — strat de depunere din pămînt cenușiu gălbui cu resturi de cărămizi și fragmente ceramice; — nivelul I, care apare la circa 35—40 cm, este marcat de cărămizi întregi și de consistența pămîntului[8].

În interiorul turnurilor depunerile arheologice au următoarea structură: — strat vegetal gros de 20—30 cm; — strat de depunere naturală gros de 15—20 cm; — strat ce conține țigle, olane, cărămizi fragmentare, urme vizibile de ardere secundară (grosimea 40—60 cm); — strat de cenușă cu urme de lemn carbonizat, cuie de fier etc., gros de circa 10 cm; — nivelul I, care în cazul turnului A este marcat de zidul demantelat al turnului A'.

Dacă amintim că situația aceasta se repetă și în cazul turnurilor A și B, constatăm că fortificația a suferit o distrugere violentă către sfîrșitul primei sau în a doua jumătate a secolului

[8] În general săpătura arheologică pe latura de vest nu a depășit 2,5 m spre interior față de incintă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

al VI-lea e.n.[9]. În imediata vecinătate a turnurilor, deasupra nivelului cu distrugerea amintită, se mai află un nivel de locuire ce denotă că aria a continuat să fie locuită după distrugerea amintită, cînd funcționalitatea defensivă a fortificației fusese abandonată[10].

Materialele arheologice recoltate în această campanie sînt, în general, fragmente de amfore tîrzii, ornamentate cu caneluri și striuri orizonate, ondulate sau drepte, fragmente din farfurii sau platouri cu decor ștampilat, fragmente din vase de sticlă (pahare sau cupe). Monedele descoperite (cu excepția celor de la Septimiu Sever și Iustinian, menționate mai sus) datează din secolele IV—V e.n.

Pe baza descoperirilor făcute în campaniile de săpături din anii 1979—1980, putem preciza că la Ovidiu a funcționat o fortificație militară quadriburgium. Tehnica de construcție, materialele arheologice probează funcționarea acestuia în veacurile IV—VI e.n. Din punct de vedere constructiv, obiectivul de la Ovidiu are analogii cu cel localizat la Traian (jud. Tulcea)[11], cu cele de la Hinova și Puținei (jud. Mehedinți)[12], precum și cu fortificațiile de pe malul iugoslav[13] al Dunării.

Fortificația de la Ovidiu nu este unicul punct fortificat de pe malul fostului golf al Mării Negre. Periegezele efectuate au dus la identificarea în satul Palazu Mare a unui burgus care are dimensiuni aproximative de 15/25 m. Acesta se află la circa 3 km spre sud-est de obiectivul de la Ovidiu. În apropierea Constanței, în zona cea mai sudică a lacului, a apropierea Cișmelei, între șoseaua ce merge spre Mamaia și lac, pe un promontoriu, se află un alt punct fortificat marcat de blocuri de piatră, fragmente arhitectonice, cărămizi și un bogat material ceramic. Se observă conturul unor ziduri ce înconjoară aria pe care se află materialele arheologice menționate mai sus. În spatele zidurilor, pe trei laturi (mai puțin spre lac) sînt vizibile urmele valului de pămînt ce apăra incinta.

Din anul 1978, Muzeul județean Tulcea a întreprins săpături de salvare pe malul lacului Topraichioi, unde a fost descoperit un burgus avînd dimensiunile de 14/38 m, zidul incintei avînd grosimea de 3,40 m. Fortificația a funcționat în secolele IV—VI e.n.[14].

La 2 km nord de marginea orașului Babadag, pe malul lacului cu același nume, se află o fortificație romano-bizantină[15], așezată pe un promontoriu mărginit de lac, o vale naturală și un șanț.

Pe malul aceluiași lac, la circa 8 km de punctul menționat mai sus, au fost localizate cele două obiective de la Enisala. Enisala 1 este așezată pe un promontoriu. Latura de sud are lungimea de 150 m, traseul fiind perfect rectiliniu. Latura estică, perpendiculară pe prima este lungă de 85 m. Celelalte laturi au traseul adaptat terenului. Fortificația pare să fi fost prevăzută cu turnuri[16].

La est de fortificația amintită, se află Enisala 2, de formă rectangulară, avînd dimensiunile de 30/40 m, prevăzută cu șanț de apărare. Acest burgus era așezat la capătul unui dig pe care îl apăra[17].

Fortificațiile menționate mai sus pun problema defensivei zonei litorale în secolele IV—VI e.n. și în general a Dobrogei. Considerăm că sistemul de apărare din Dobrogea secolelor IV—VI e.n. este mult mai complex decît se cunoaște pînă la această dată. Cercetările arheologice, coroborate cu interpretarea aerofotogramelor și cu studiul documentelor de arhivă, pot crea imaginea atît de complexă a modului în care autoritatea imperială rezolvase această problemă.

NOUVELLES DATES SUR LA FORTIFICATION D'OVIDIU, VILLE DE CONSTANȚA

RÉSUMÉ

Sur la rive gauche du lac Mamaia, autrefois golfe de la Mer Noire, au sud de la commune d'Ovidiu, a été identifié une fortification (castellum) rectangulaire (69×53) ayant quatre tours de défense aux coins.

Les fouilles de 1980, ont démontrés que le côté ouest de l'enceinte, large aux extrémités de 2,20 m présente au milieu un importante grossissement (4,30 m) doues aux raisons stratégiques.

La fortification a fonctionnée entre IVe et VIe siècles, probablement le debut du VIIe siècle. On a découvert un étape constructive de IIIe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ovidiu. La tour réctangulaire A (superposée sur la tour circulaire A').

Fig. 2. Ovidiu. L'épaississement du mur d'enceinte sur la partie de l'ouest.

Fig. 3. Ovidiu. Le pavage de l'entrée dans la tour circulaire C.

[9] Moneda de la Iustinian nu poate fi considerată decît ca o dată *antequem* distrugerii surprinse.

[10] Situația similară la Tropaeum Traiani, vezi Gh. Papuc, Pontica, 10, 1978, p. 357—360.

[11] Al. S. Ștefan în *Actes de IX-e Congrès International d'Etudes sur les Frontières Romaines*, p. 108.

[12] D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. IV 1978, p. 277, 286.

[13] *Stare Kulture u Djerdapu*, Galerija Sirpske Akademije Nauka i Utmetnosti, Beograd, 1969, p. 86, 105, 143.

[14] A. Opaiț, Materiale, Oradea, 1979, p. 325—332.

[15] SCIV, 5, 1954, 1—2, p. 112; SCN; 2, 1958, p. 450.

[16] Al. S. Ștefan, BMIA, 46, 1977, 2, p. 15—24.

[17] *Ibidem*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice din sectorul D al cetății Tropaeum Traiani

A. PANAITESCU

Cercetările arheologice sistematice începute în anul 1977 pe *via forensis* au identificat, la adîncuri ce variază între 1,30 și 0,80 m de la nivelul actual de călcare, urmele unui pavaj. Problemele ridicate de stratigrafia acestuia au constituit unul din principalele obiective pe care le-am urmărit în cursul campaniei 1977 și 1978.

Rezultatele obținute, pe baza studierii monedelor descoperite în săpătură, ne-au dus la emiterea ipotezei că în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n. a avut loc o refacere a pavajului viei forensis, pavaj realizat în prima jumătate a acestui secol în vremea împăraților Constantin și Licinius[1]. De asemenea s-a constatat că în cursul secolului al IV-lea e.n., la sfîrșitul acestuia, a avut loc acoperirea primului nivel reparat cu un strat de pămînt galben bine bătătorit, în care au fost tasate fragmente ceramice și pietriș. Deci întîlnim al doilea nivel de utilizare a străzii pentru această perioadă și corelîndu-l cu pavajul unei străzi secundare, cercetate parțial, extindem folosirea viei forensis, cu acest al doilea pavaj, pînă în a doua jumătate a secolului al VI-lea e.n.[2].

În campania din luna iunie 1980 am avut în vedere continuarea cercetărilor pe *via forensis* pentru a urmări pavajul și a încerca să clarificăm problemele legate de sistemul stradal de pe porțiunea dinspre poarta de sud a cetății.

Pentru a realiza scopurile propuse am executat, în continuarea secțiunilor vechi, două secțiuni orientate est-vest și perpendiculare pe axul străzii, cu dimensiunile de 2×10 m, Ds 10 și Ds 11 (vezi fig. 1) și o casetă Dc 4 pe latura de est a viei forensis. O primă constatare, rezultată în urma excavării pămîntului vegetal și a dărîmăturii antice din Ds 10 și Ds 11, a fost că pavajul realizat din fragmente ceramice și pietriș prinse într-un strat de pămînt galben bine bătătorit, cu o grosime de 0,38 m, continuă. Adîncimea la care l-am surprins este mai mică decît în celelalte secțiuni. Situația este normală dacă ținem cont că terenul pe care a fost construită strada urcă spre sud, pornind de la latura de sud a basilicii Forensis. Astfel, pavajul apare la 0,50—0,60 m de la nivelul actual de călcare. Excavarea celor două secțiuni ridică însă și o altă problemă deosebit de importantă privind modul cum continuă via forensis către poarta de sud. Avînd în vedere că din locul unde am executat cele două secțiuni panta coboară destul de abrupt către poarta de sud, pe de o parte, și că poarta are trepte, fiind utilizată numai de pietoni, de cealaltă parte, emitem ipoteza, cu rezervele cuvenite, că, începînd din acest loc, strada coboară în trepte probabil destul de lungi, către sud. O comparație cu *via principalis* în panta de vest a acesteia, ni se pare exagerată, deoarece panta ce coboară către poarta de vest este mult mai lină, iar poarta era utilizată și pentru pătrunderea în cetate a mijloacelor de transport.

În această situație, este de la sine înțeles că și canalizarea la via forensis a fost adaptată la condițiile specifice porțiunii respective. În același timp, scurgerea apelor pluviale se putea realiza mult mai bine decît în cazul cînd strada ar fi coborît în pantă abruptă, continuă, către poarta de sud. O asemenea realizare stradală pe lîngă aspectul practic pe care îl avea, dădea și o imagine deosebită cartierelor existente în cursul secolelor IV—VI e.n., pe partea de est și de vest a ei.

Cercetările efectuate în Dc 4 au dus la identificarea, la 0,30 m de la nivelul actual de călcare, a unui zid confecționat din blocuri de piatră prinsă cu pămînt, rest al unui edificiu din epoca tîrzie din viața cetății Tropaeum Traiani. În legătură cu acesta, considerăm interesant să amintim că și în casetele Dc 1 și Dc 3 au fost descoperite ziduri aparținînd unor edificii situate la est de via forensis. Reamintim că în Dc 1 am identificat, în cursul campaniei din 1978 zidul unui edificiu, avînd latura de vest pe *via forensis* și cea de sud pe strada secundară[3]. Cercetările efectuate în cursul anului 1980 au dus la descoperirea intrării pe latura de sud a edificiului în discuție, în apropierea colțului de sud-vest al clădirii. În profil se disting urmele prăbușirii elementelor de suprastructură, resturi de țiglă și olane și fragmente de chirpici. De altfel, dărîmătură cu același conținut a fost identificată și în profilul de est al casetei Dc 1. Ultima descoperire, la care adăugăm și fragmente din același material constructiv identificate în Dc 2, Dc 3

[1] A. Panaitescu, Materiale, Oradea, 1979, p. 247—253.
[2] *Ibidem*, p. 249.
[3] Idem, Pontica, 12, 1979. Edificiul urmează a fi cercetat.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

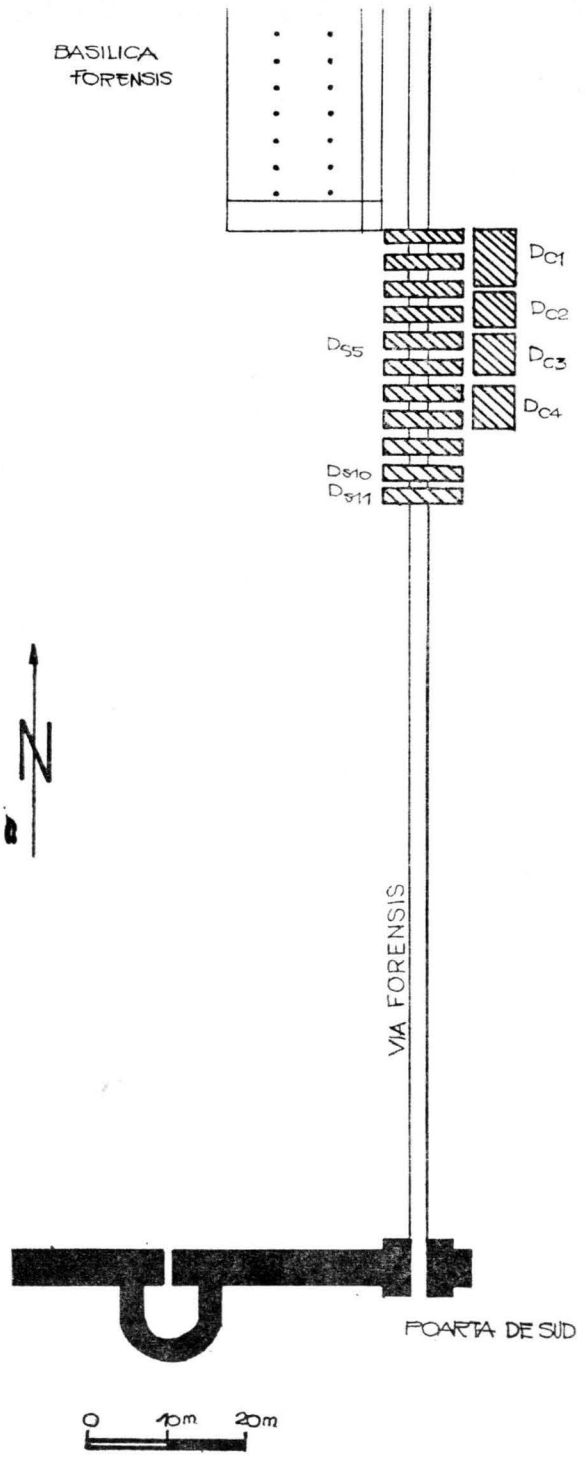

Fig. 1. Tropaeum Traiani. Poarta de sud a cetății.

și Dc 4, provenind de la alte clădiri, vin să confirme afirmația că în perioada secolelor IV—VI e.n. edificiile din interiorul cetății aveau etaje realizate din chirpici și cărămidă, situație datorată sporirii populației ce locuia în cetate[4].

Un alt zid realizat ca și cel al edificiului din Dc 1 îl avem în Dc 4. Structura sa este constituită din blocuri de piatră de mărime mijlocie, sumar cioplite, așezate în chip de parament, consolidate cu cărămizi și țigle și prinse cu lut. În interiorul zidului sînt așezate pietre de mici dimensiuni, legate tot cu lut, într-o tehnică ce ne amintește de emplecton. Existența și în alte sectoare cercetate în cetate a unor edificii construite din asemenea ziduri, datate în secolele IV—VI e.n.[5], cu mai multe faze de utilizare, nu face decît să confirme faptul că și pe via forensis și pe una din străzile secundare ce o întretaie situația este identică.

În legătură cu bazele de coloane descoperite atît în cursul campaniilor anterioare, cît și în cea din 1980, este important să amintim existența în Ds 5 a unei baze de coloană, de mari dimensiuni, aflată chiar pe pavajul străzii. După dimensiunile mari ale acesteia și după faptul că străpunge pavajul, fiind deci vorba de nivelul al doilea din ultima parte a secolului al IV-lea e.n., considerăm că provine de la un edificiu aflat la vest de via forensis și că s-a prăbușit ulterior din zidul edificiului respectiv. Condițiile prăbușirii vor putea fi clarificate numai cînd se va cerceta și această porțiune din via forensis. Baza de coloană în discuție a făcut parte dintr-o mare construcție, demantelată, probabil, cu ocazia reconstrucției cetății, la începutul secolului al IV-lea e.n.

Cercetarea arheologică efectuată în anul 1980 a dus la descoperirea a două străzi secundare care întretaie via forensis. Una dintre acestea se află pe latura de est, iar cealaltă pe latura de vest. Avînd în vedere importanța și complexitatea problemei ridicate, avem în vedere ca obiectiv viitor cercetarea aprofundată a acestui aspect în cursul campaniilor următoare.

Numeroasele fragmente ceramice și numărul relativ mare de fragmente de sticlă descoperite în nivelurile superioare ale cetății Tropaeum Traiani, vor constitui de asemenea obiective de studiat în viitor.

ARCHÄOLOGISCHE AUSGRABUNGEN IM D-SEKTOR DER BURG TROPAEUM TRAIANI

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser präsentiert die wichtigsten Ergebnisse der im Jahre 1980 in der Burg Tropaeum Traiani stattgefundenen systematischen archäologischen Ausgrabungen. Es wird die Hypothese vorgelegt, daß die *via forensis* mittels eines Treppensystems gegen das Südtor der Burg absteigt. Nachher werden die Mauern einiger Bauten aus der römisch-byzantinischen Epoche beschrieben, die sich auf der Ostseite der *via forensis* befinden, wie auch die Möglichkeit vorausgesetzt, daß bei diesen Bauten Stokwerke aus ungebrannten und gebrannten Ziegeln bestanden.

ABBILDUNGVERZEICHNIS

Abb. 1. Tropaeum Traiani. Südliches Tor der Burg.

[4] I. Bogdan-Cătăniciu, M. Mărgineanu-Cârstoiu, în *Tropaeum Traiani, I. Cetatea*, București, 1979, p. 106.

[5] *Ibidem*, p. 104, N. IV și N în conformitate cu stratigrafia cetății.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele săpăturilor arheologice de la Histria — sector A

CATRINEL DOMĂNEANȚU

Cercetările arheologice efectuate la Histria în sectorul nord-estic al incintei romane tîrzii au început în 1974 și nu s-au încheiat încă.

Rezultatele obținute fiind prezentate anual în cadrul sesiunilor de rapoarte, considerăm că nu mai este necesar să reluăm totalitatea problemelor ivite pe parcursul anilor de studiu, referindu-ne doar la cele care și-au găsit rezolvarea în cursul campaniei din vara lui 1980.

Reamintim totuși că cercetarea noastră a urmărit și urmărește în continuare două probleme (foarte diferite din punct de vedere cronologic, dar care și-au dat întîlnire în această zonă), și anume:

1. Descoperirea limitei de nord a zonei sacre grecești.

2. Dezvelirea porțiunii de nord-est a incintei romane tîrzii și stabilirea fazelor sale de existență în funcție de construcțiile adiacente. (Menționăm, dacă mai era nevoie, că în exterior și această latură a incintei a fost scoasă la lumină încă din anul 1915 de către V. Pârvan[1]).

În cursul cercetărilor, ca urmare a datelor apărute în teren, ordinea priorităților s-a schimbat întrucîtva, eforturile noastre concentrîndu-se în principal asupra problemelor ridicate de zidul de apărare al cetății.

Întreaga suprafață a fost împărțită în 14 casete, păstrîndu-se între ele profile de control, unele perpendiculare pe latura de nord a incintei, altele perpendiculare pe cea de est (fig. 1)[2].

S-a descoperit astfel o *insula*, cuprinsă între zona sacră, curtina *a* și latura de est a incintei, încadrată din punct de vedere cronologic în secolele al VI-lea—al VII-lea e.n., avînd în secolul al VI-lea două momente de existență, clar determinate. Locuirea aparținînd secolului al VII-lea, ca peste tot în cetate, este sporadică, fiind surprinsă într-un singur loc, în A 12.

Locuințele din această zonă, caracteristice epocii, au pereții cu soclu din piatră măruntă legată cu pămînt și suprastructura din chirpici. Multe dintre ele refolosesc zidurile cu mortar ale unor construcții mai vechi, reparîndu-le în tehnica vremii și adosîndu-le, nu o dată, ziduri noi, cu orientări diferite.

Înainte de a prezenta rezultatele cercetărilor efectuate în vara anului 1980, care s-au concentrat asupra laturii de est a incintei și turnului A, ni se pare necesar să mai facem o paranteză pentru a aminti că pînă în prezent s-a considerat că zidul de apărare al Histriei, în epoca romană tîrzie, are două mari faze constructive: faza A, ridicată imediat după distrugerea gotică de la mijlocul secolului al III-lea e.n., care apăra o suprafață mai restrînsă a orașului (pe frontul vestic ea nu depășește turnurile C — la nord — și I — la sud)[3] și faza B, care constituie o refacere masivă de la începutul secolului al IV-lea e.n., necesară în urma unui nou atac gotic (probabil, cel din anul 295, care a afectat și cetatea Tropaeum Traiani)[4]. Cu această ocazie incintei i se adaugă curtinele *k* și *l* și turnul K — la sud și curtinele și turnurile B și A — la nord[5]. Atît faza A cît și faza B au suferit în timp unele reparații și refaceri parțiale.

Din cele expuse mai sus rezultă că turnurile B și A, precum și curtinele *b*, *a* și, parțial, cea de est (probabil tronsonul nord-estic) aparțin fazei B.II. Nubar și A. Sion au surprins la curtina și turnul B o refacere în secolul al VI-lea e.n. (notată cu indicativul B 1)[6]. Un fenomen asemănător a fost sesizat din punct de vedere constructiv încă din campaniile trecute și la turnul A și curtina de est.

Pentru stabilirea cronologiei acestor două momente de existență, precum și a traseului exact al curtinei de est — distrusă în cea mai mare parte pînă la nivelul fundației — am coborît în casetele A 12, A 13 și A 14 sub nivelele aparținînd secolului al VI-lea e.n.

Rezultatele obținute sînt următoarele:

Prima fază (faza B) a curtinei de est (tronsonul nord-estic) și a turnului de colț A, caracterizată constructiv prin folosirea atît în emplecton, cît

1

[1] V. Pârvan, ACMI, 1915—1916, p. 190; vezi și plan u publicat în *Histria IV*, ARMSI, 38, 1916, p. 704.

[2] Releveul a fost executat de către arh. A. Sion, căreia îi aducem vii mulțumiri.

[3] Gr. Florescu, în *Histria*, I, 1954, p. 322—324; H. Nubar și arh. D. Theodorescu, Materiale, 9, 1970, p. 190—193; H. Nubar, A. Sion, Rev. Muz. Mon. 1, 1980, p. 19—24 și 30.

[4] Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 94; H. Nubar, A. Sion, *op. cit.*, p. 30—31.

[5] Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 66 și 293; H. Nubar, A. Sion, *op. cit.*, p. 31.

[6] *Ibidem*, p. 24—27.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

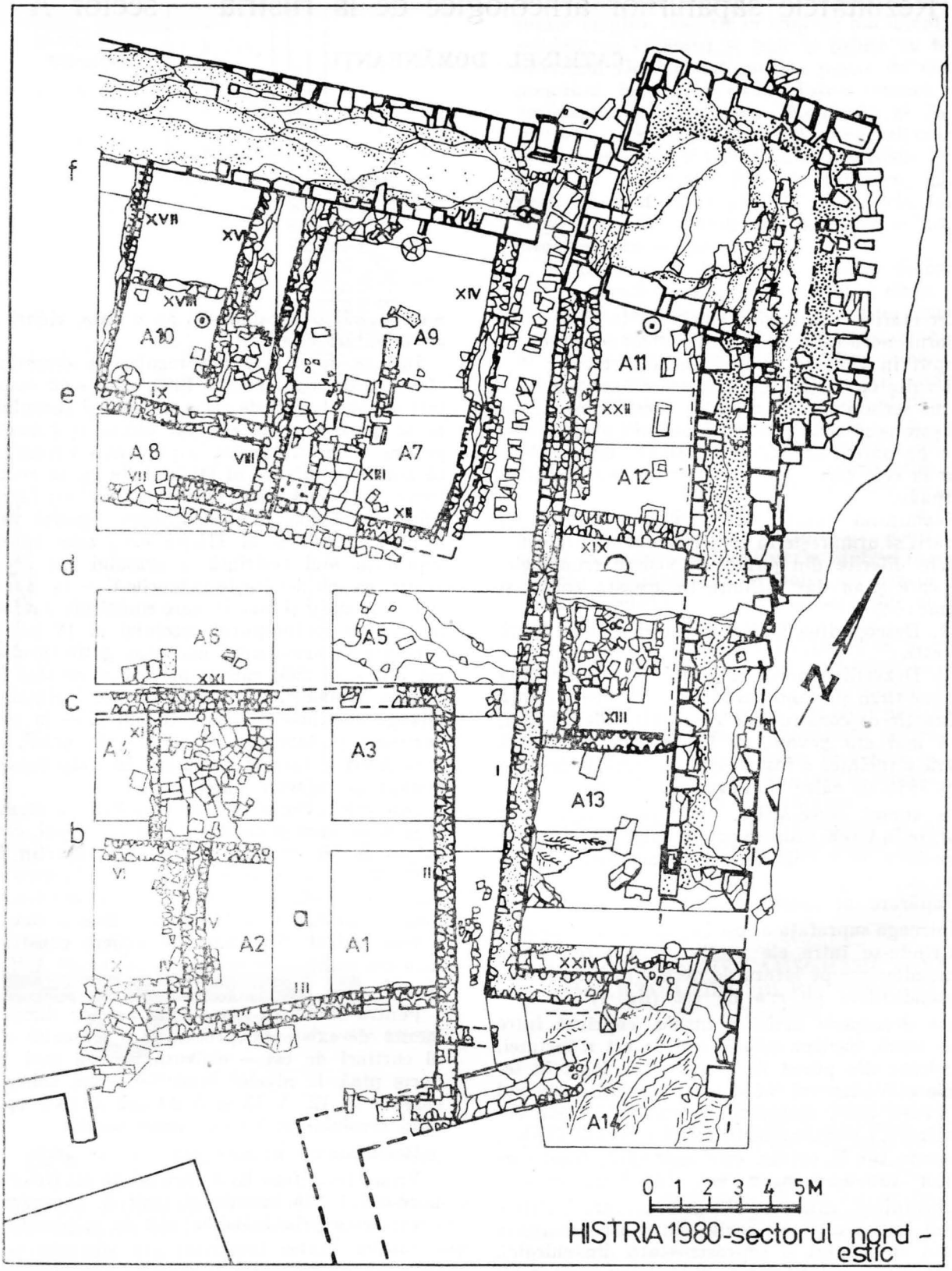

Fig. 1. Histria. Planul săpăturilor efectuate în acest sector în perioada 1974—1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

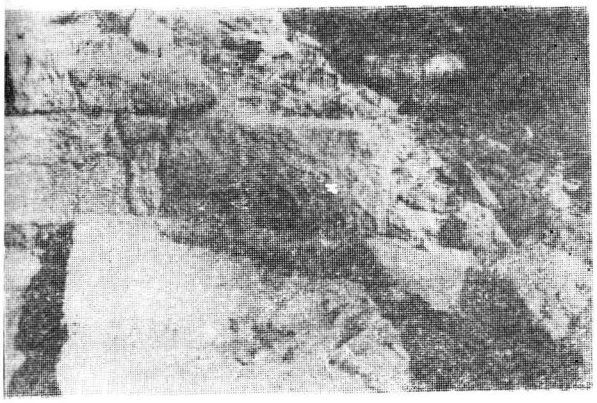

Fig. 2. Histria. Turnul A și curtina de nord-est.

Fig. 3. Histria. Latura de est a turnului A.

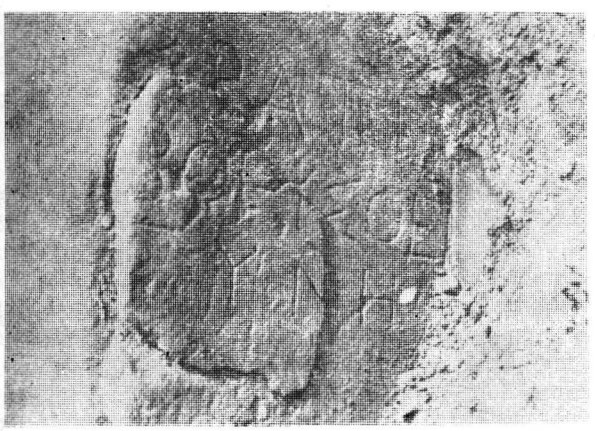

Fig. 4. Histria. Inscripție funerară descoperită în paramentul interior al curtinei de nord-est.

și la legarea blocurilor din parament a unui mortar de var, alb, cu multe scoici, datează de la începutul secolului al IV-lea e.n., probabil vremea lui Constantin cel Mare, în timpul domniei căruia a avut loc o vastă operă de refacere a fortificațiilor cetăților din Scythia Minor și de întărire a limesului dunărean.

Această precizare cronologică o datorăm descoperirii unei construcții adiacente incintei, orientată aproximativ paralel cu latura sa estică (fig. 1). Momentul construirii sale, stabilit cu ajutorul materialului ceramic și al monedelor descoperite, este începutul secolului al IV-lea e.n.[7].

Din curtina de nord-est a acestei faze nu s-a păstrat decît paramentul interior și acesta nu pe întreaga lungime a săpăturii, ci numai în cîteva puncte, dintre care cel mai important este, desigur, cel în care se ține cu paramentul interior al turnului de colț A, faza B (fig. 2). Paramentul său exterior pare a fi complet distrus[8].

Momentul următor, ușor sesizabil constructiv deoarece folosește un mortar de var amestecat cu bucăți de cărămidă sfărîmată, aduce cu sine o modificare a traseului curtinei de nord-est. Ea este retrasă spre vest, paramentul interior al fazei B devenind parament exterior pentru noua fază, iar turnul A este reparat și mărit în exterior pe laturile de nord și de est (fig. 2 și 3).

Întrebarea firească ce se pune este cînd a avut loc această refacere și de ce eveniment istoric poate fi ea legată.

Surprinderea șanțului de fundație al noii curtine care taie toate nivelele anterioare sfîrșitului secolului al IV-lea e.n. și în interiorul căruia am descoperit o monedă de la sfîrșitul acestui secol, ne-au determinat să tragem concluzia că ea a fost construită în această perioadă, probabil în timpul domniei împăratului Teodosius, a cărui politică de reparare a unor cetăți și drumuri în Scythia Minor începe să se contureze[9].

Distrugerea curtinei de nord-est și deteriorarea turnului A — faza B, credem că s-au datorat tot unui atac gotic, și anume celui din timpul domniei lui Valens. Săpăturile efectuate în ultimii ani la Histria ne oferă unele indicii în acest sens.

Precizarea cronologiei celor două faze ale curtinei de nord-est și turnului A ni se pare a fi cîștigul cel mai de seamă al cercetărilor noastre din vara trecută.

În ceea ce privește rezolvarea primei probleme pe care ne-o propusesem, descoperirea limitei de nord a zonei sacre grecești, ea a rămas încă în suspensie. Singura precizare care se poate face, deocamdată, este că zona templelor se afla — contrar afirmațiilor de pînă acum — pe o înălțime, stînca pe care erau construite coborînd într-o pantă destul de accentuată spre nord. Numai astfel se poate explica faptul că nivelul templului lui Zeus, secolul al VI-lea î.e.n., este cu un metru, un metru și jumătate mai sus decît nivelele aparținînd secolului al VI-lea e.n., din imediata vecinătate.

---

[7] Toate monedele descoperite în cursul cercetărilor din acest sector au fost identificate de către dr. Gh. Poenaru-Bordea, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[8] Este posibil ca fundația exterioară a curtinei de est — faza B — să se păstreze la o cotă mai joasă decît aceea la care s-au oprit cercetările noastre în această zonă. Datorită nivelului ridicat al pînzei de apă freatică nu am putut însă efectua verificări.

[9] I. Barnea, DID, II, 1968, p. 405—406; Al. Barnea, Materiale, Oradea, 1979, p. 206.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Nu vrem să încheiem înainte de a mai aminti descoperirea în paramentul interior al curtinei de est a două inscripții, dintre care una, o frumoasă stelă funerară, înaltă de trei metri, aparține sfîrșitului secolului al IV-lea î.e.n. (fig. 4).

RESULTATS DER ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN IM HISTRIA — SEKTOR A

ZUSAMMENFASSUNG

Die in Histria im Jahre 1980, ausgeführten archäologischen Forschungen im Sektor der nord-östlichen spätrömischen Festungsmauer, hatten als wichtiges Resultat die Festsetzung der Chronologie der beiden konstruktiven Phasen der nord-östlichen Kurtine und des Turmes A.

— Die erste Phase (B) wurde Anfang des 4.Jh. u.Z. erbaut, als sich die geschützte Oberfläche der Stadt vergrösserte, und zwei neue Viertel im Süden und Norden einverleibt wurden;

— Die zweite Phase dauert vom ende desselben Jahrhunderts. Sie wird durch die Veränderung der Strecke der nord-östlichen Kurtine charakterisiert, die sich nach Westen auch durch Aussenverschiebung der Nord und Ostseiten des Turmes A zurückzieht.

Vom Standpunkt des antiken Reliefs, bringt die Forschung dieses Sektors die Präzisierung, dass sich der heilige Bezirk —T auf einer Anhöhe befand und dass sich der Felsen, worauf diese gebaut war, in einem steilen Abhang nordwärts abstieg

ABBILDUNSVERZEICHNIS

Abb. 1. Histria. Plan der Ausgrabungen die im diesem Sektor zwischen 1971—1980 ausgefürt wurden.

Abb. 2. Histria. Turm A und nord-östliche Kurtine.

Abb. 3. Histria. Die östliche Seite des Turmes A.

Abb. 4. Histria. Im inneren Parament der nord-östliche Kurtine entdeckte Grabinschrift.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările din sectorul V al cetății Capidava

ZIZI COVACEF

În primele patru campanii pe care le-am întreprins în sectorul V, situat în colțul de sud-est al cetății Capidava, au fost dezvelite zidurile cîtorva încăperi, destul de distruse însă de locuințele feudale-timpurii aflate în straturile de deasupra[1]. În două din aceste încăperi — prima situată lîngă zidul de incintă al curtinei G, a doua lîngă curtina F — au fost găsite, pe lîngă o însemnată cantitate de fragmente de amfore, și cîte un *dolium*. Poziția încăperilor față de poarta cetății, precum și destinația inventarului ceramic recuperat din interiorul lor, ne-au determinat să presupunem că acestea funcționau ca magazii pentru provizii.

În campania din vara anului 1980, s-a lucrat în carourile M 76, L 76, K 76 și K 75. A fost degajat complet de dărîmături caroul M 76, unde a fost surprinsă încă o bună parte din zidul „b" aparținînd primei încăperi. Materialele arheologice scoase odată cu dărîmăturile sînt în exclusivitate de factură romano-bizantină și sînt constituite din fragmente ceramice, fragmente de sticlă și o mare cantitate de cărămizi.

În caroul L 76 a fost desființată locuința-bordei nr. 6. La demontarea pereților acesteia a fost găsit un fragment dintr-o stelă funerară, din care se mai păstrează o parte din chenarul decorat cu ciorchini și frunze de viță, precum și primele litere de la patru rînduri. Tot de aici a fost recuperat fundul unui platou ceramic cu decor stampat. Printre numeroasele fragmente ceramice provenind de la amfore, căni, ulcioare opaițe, fragmente de vase de sticlă (fig. 5/8—9), cuie de fier, am găsit un obiect din os, frumos șlefuit, avînd aspectul unei fusaiole (fig. 5/2), precum și un fragment dintr-o piesă din bronz ce făcea parte, probabil, dintr-un element de decor de mobilier (fig. 5/3).

În această campanie am insistat, în mod special, în investigarea celei de a doua încăperi, ocolită mai mult de locuințele feudale-timpurii. Rezultatele obținute aici au confirmat, pe de o parte, ipoteza funcționării în aceste încăperi a magaziilor cetății, iar, pe de altă parte, au oferit date deosebit de importante cu privire la istoria cetății.

O parte din această încăpere, surprinsă în carourile K 76 și respectiv J 76, a fost cercetată în campania anterioară, cînd ne-am oprit la —1,90 m, pe un nivel afectat de un puternic incendiu. În mai multe puncte, pe acest nivel, s-au păstrat urme ale unei podine din cărămizi (fig. 2). Dintre descoperirile făcute în această parte a încăperii, remarcăm mai multe fragmente de amfore, afectate de incendiu și trei monede. Două dintre acestea au fost găsite la —1,40 m (un Iustinian, în valoare de 20 nummia, din anii 546/547 și un Iustin II, în valoare de 40 nummia, din anii 568/569, în timp ce cea de a treia monedă s-a descoperit la —0,80 m, pe zidul „c" al încăperii (un Iustin II, în valoare de 20 nummia, datînd din 572/573). Deoarece la vremea aceea descoperirea nu ne permitea avansarea vreunei concluzii, ne-am propus degajarea completă, măcar a acestei încăperi. Deși cruțată mai mult de locuințele feudale-timpurii, o bună parte din centrul încăperii era afectată de construcția locuinței-bordei nr. 4, datînd din secolul al XI-lea[2].

Imediat sub stratul vegetal s-au descoperit cîteva fragmente ceramice feudale-timpurii (fig. 3/1—2), dar nu pe un nivel cert, ci amestecate cu dărîmăturile romano-bizantine (cărămizi, olane, pietre de diferite mărimi, fragmente ceramice și foarte mult mortar). După aproximativ 0,50 m, încep să apară urmele unui puternic incendiu, constînd din pietre și cărămizi carbonizate și bucăți de bîrne arse, urme care continuă pînă la nivelul de călcare al încăperii. Înlăturarea completă a dărîmăturilor din caroul K 75 — păstrînd profilul spre nord-vest — a dus la dezvelirea unui adevărat depozit de amfore, de diferite forme și dimensiuni, toate din secolul al VI-lea: două amfore întregi, trei sparte de dărîmături (fig. 5/1; 6/1—2), numeroase fragmente din alte amfore, pe care sperăm să le întregim după campania viitoare, cînd încăperea va fi degajată în întregime de dărîmături. Remarcăm faptul că amforele au apărut lîngă chiupul descoperit în urmă cu cinci ani și lăsat *in situ*. La golirea acestuia, după descoperire, ca și în timpul degajării amforelor, au fost scoase fragmente mari dintr-un alt chiup, distrus însă de incendiu.

[1] Z. Covacef, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice din sectorul V al cetății Capidava (Campaniile din anii 1975, 1976, 1978 și 1979)*, Pontica, 13 (sub tipar).

[2] Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava I. Monografie arheologică*, București, 1958, p. 151 și urm.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fiecare din cele cinci amfore (întregi sau întregite), descoperite în această campanie, aparține unui alt tip.

Adăugăm la acestea și un ulcior care nu a putut fi întregit, lipsindu-ne elementele esențiale: fund, gît. S-a păstrat, fragmentar, corpul globular și remarcăm gîtul subțire și o singură toartă (fig. 3/3).

Fără a insista asupra fiecărei amfore, tipurile lor fiind cunoscute, subliniem totuși faptul că pe două dintre acestea sînt inscripții realizate cu vopsea roșie, inscripții ce le găsim și pe alte cîteva fragmente de amforă. Vom prezenta în continuare două din aceste recipiente. Una dintre amforele intacte aparține unui tip mai rar (fig. 3/1). Fragmente de amfore de acest tip au mai fost găsite la Tomis, la Edificiul roman cu mozaic, precum și la Histria, la nivelul secolului al VI-lea[4]. Amfora de la Capidava, lucrată din pastă de culoare gălbuie, are corp sferoidal, fundul rotund, este fără gît și are buza îngroșată (I=0,40 m; diam. max. 0,335 m; diam. gurii=0,08 m). Pe umăr are două urechiușe-apucători. În zona tortițelor are o bandă de striuri foarte fine, iar pe corp este decorată cu caneluri profunde. Pe corp mai apar și mai multe pete roșii cauzate de incendiu, iar pe una din laturi — două orificii, perfect circulare (unul plasat în partea superioară a corpului, celălalt în partea inferioară)[5].

Cea de a doua amforă întreagă ne-a trezit interesul nu atît prin forma sa, cît mai ales datorită modului în care a fost găsită (fig. 4/2). Ca formă, tipul este destul de cunoscut și răspîndit în secolele VI—VII e.n.[6]: corpul ovoidal, fundul rotund, decor de brîuri în relief, orizontale, distanțate (I=0,51 m; diam. max. =0,22 m; diam. gurii=0,065 m). Condițiile descoperirii ne fac să credem că amfora a stat chiar în centrul incendiului, vasul fiind ars intens, motiv pentru care a și crăpat în mai multe locuri, iar pe corpul amforei aflîndu-se, lipită, o monedă din bronz. Curățată, moneda s-a dovedit a fi un Iustinian cu valoare de 40 nummia, din anii 541/542 (fig. 4/3). Descoperirea ni se pare remarcabilă în primul rînd datorită faptului că ne oferă un *terminus post quem* pentru incendierea cetății la acest nivel. Luînd în discuție și celelalte monede descoperite în această încăpere, avem ca limită inferioară această emisiune din anii 541/542, iar ca limită finală moneda de la Iustin II din anii 572/573, descoperită pe zidul „c", delimitîndu-se în acest fel o perioadă de 30 de ani marcată de incendii consecutive. Considerăm că această descoperire răstoarnă complet datele privind cele patru faze constructive ale cetății, stabilite dealtfel, cu aproximație, pe baza cercetărilor efectuate în exteriorul zidurilor de incintă și în turnuri, în coroborare cu informațiile scrise[7]. Săpăturile executîndu-se în interiorul cetății numai în nivelurile de locuire feudale-timpurii, datele au fost preluate ca atare, considerîndu-se ca ultimă fază — cea a castelului tîrziu, presupus a fi fost construit în timpul lui Anastasius[8], în cadrul măsurilor de refacere a *limes*-ului (cînd sînt atestate reconstrucții și în alte centre ale Dobrogei antice: Histria[9], Dinogeția[10], Tomis[11], Sacidava[12]) și distrus în secolul al VI-lea e.n. cînd a și fost părăsit.

Astăzi însă putem privi problema altfel. Capidava a avut parte de aceeași soartă ca și celelalte așezări ale Dobrogei antice, care au suferit distrugeri violente începînd de la mijlocul secolului al VI-lea, cauzate de incursiunile kutrigurilor, aliați cu bulgari și slavi, iar mai tîrziu, spre sfîrșitul secolului, de atacurile avarilor. Astfel, la Dinogeția, un strat masiv de arsură atestă marea lovitură primită de cetate la sfîrșitul domniei lui Iustinian[13]. În sectorul central al Histriei, pe nivelul datat între 527—544[14], se constată, de asemenea, un sfîrșit violent cauzat de un incendiu puternic.

Recenta descoperire de la Capidava ne determină să considerăm că cetatea a intrat în aria distrugerilor violente de la mijlocul secolului al VI-lea; refăcută într-o oarecare măsură în timpul lui Iustin II, ea a avut de suportat invazia pîrjolitoare a avarilor din anul 587. Stațiunea militară de aici avînd sarcina de a supraveghea un însemnat punct de trecere peste Dunăre, cetatea nu a fost părăsită ci, după trecerea pericolului, refăcută. Rănile provocate de nenumăratele atacuri de-a lungul celor 30 de ani și mai cu seamă ale acestuia din urmă au fost prea mari și nu mai existau suficiente forțe (fizice și economice) pentru a se reface în întregime cetatea.

Ca atare, s-a întărit numai un sfert din incintă și credem că ridicarea castelului tîrziu trebuie plasată la începutul secolului al VII-lea.

Continuarea săpăturilor, atît în această zonă, cît și în celelalte sectore ale Capidavei, credem că va confirma faptul că sfîrșitul cetății mari trebuie plasat la finele secolului al VI-lea, dată după care viața va continua numai în incinta mică.

---

[3] Inedite.

[4] *Histria. Monografie arheologică*, I, București, 1954, p. 458, tipul nr. 5, fig. 385.

[5] Presupunem că amfora a fost folosită ca recipient pentru cereale, situație în care cele două orificii au fost realizate pentru a se asigura o mai bună aerisire interioară.

[6] Numeroase amfore de acest tip au fost găsite la Capidava, Altinum, Carsium, Dinogeția, Tomis, Histria etc.: cf. Pontica, 8, 1975, p. 274, pl. 3/5—8; 10/3—6.

[7] *Capidava*, p. 71—72.

[8] *Ibidem*, p. 72.

[9] *Histria*, I, p. 61; Em. Popescu, StCl, 8, 1966, p. 197.

[10] Gh. Ștefan și colab., SCIV, 2, 1951, 1, p. 33; idem, SCIV, 4, 1954, 1—2, p. 168; Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Chisvasi-Comșa, B. Mitrea, Materiale, 6, 1959, p. 646; I. Barnea, Dacia, N. S., 4, 1960, p. 365—367.

[11] I. Barnea, op. cit., p. 367—373.

[12] Pontica, 6, 1973, p. 319 și urm.

[13] I. Barnea, Dacia, N. S., 10, 1966, p. 237—259.

[14] Pontica, 4, 1971, p. 164—167.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Capidava. Imagine din sectorul de lucru; se vede construcția hypocaustului iar în ultim plan pereții celei de a doua încăperi.

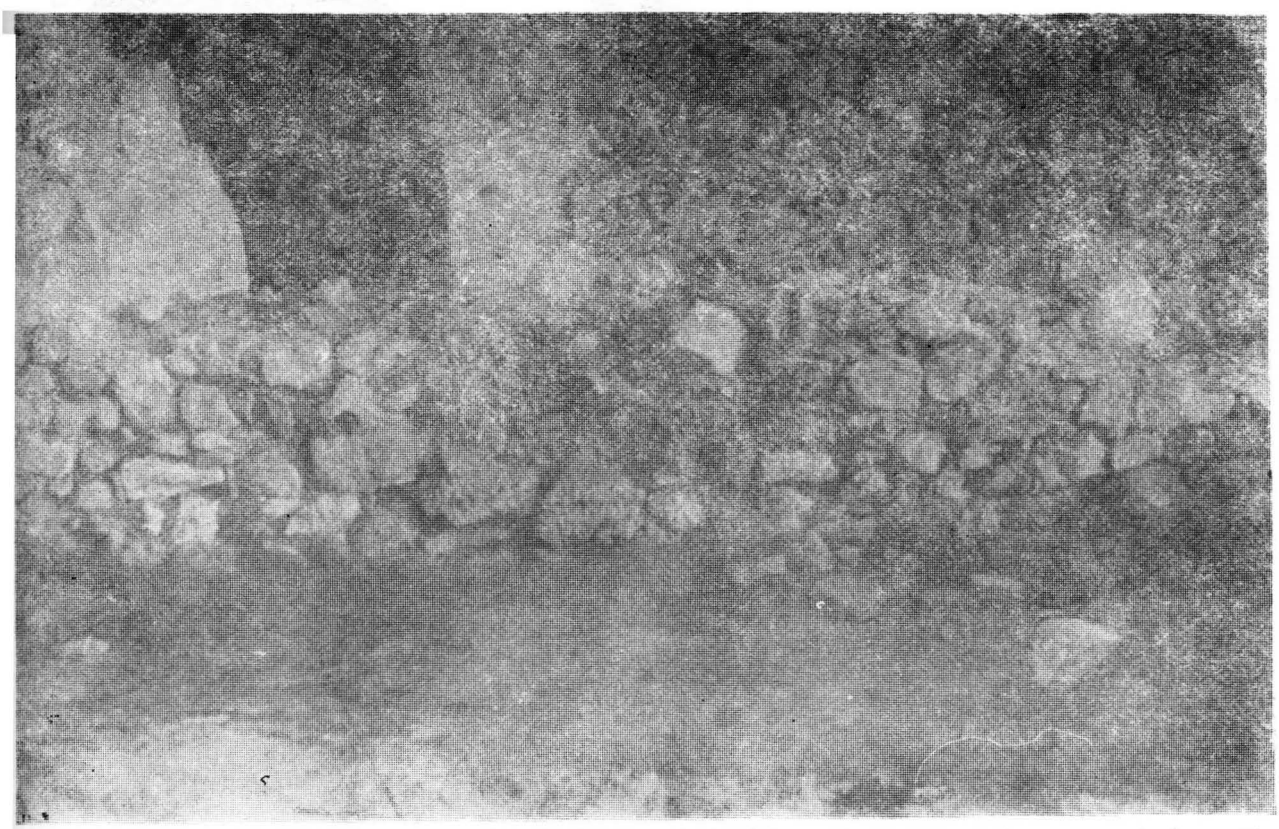

Fig. 2. Capidava. Zidul „c" al celei de a doua încăperi, văzut dinspre interior.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

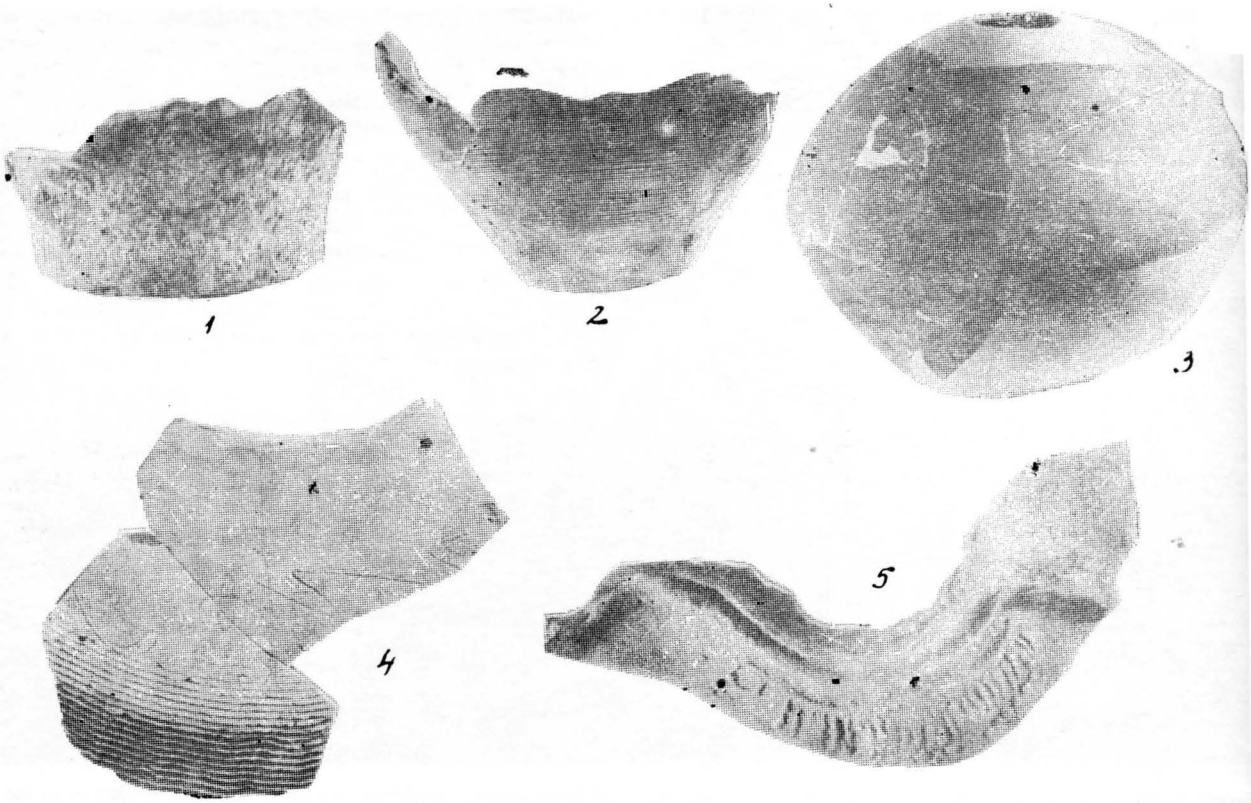

Fig. 3. Capidava. 1—2 vase fragmentare din secolele X—XI; 3 ulcior fragmentar din secolul al VI-lea (Inv. 28913); 4 fragment de amforă cu inscripţia din secolul al VI-lea; 5 jumătate dintr-un opaiţ (secolul al VI-lea e.n.).

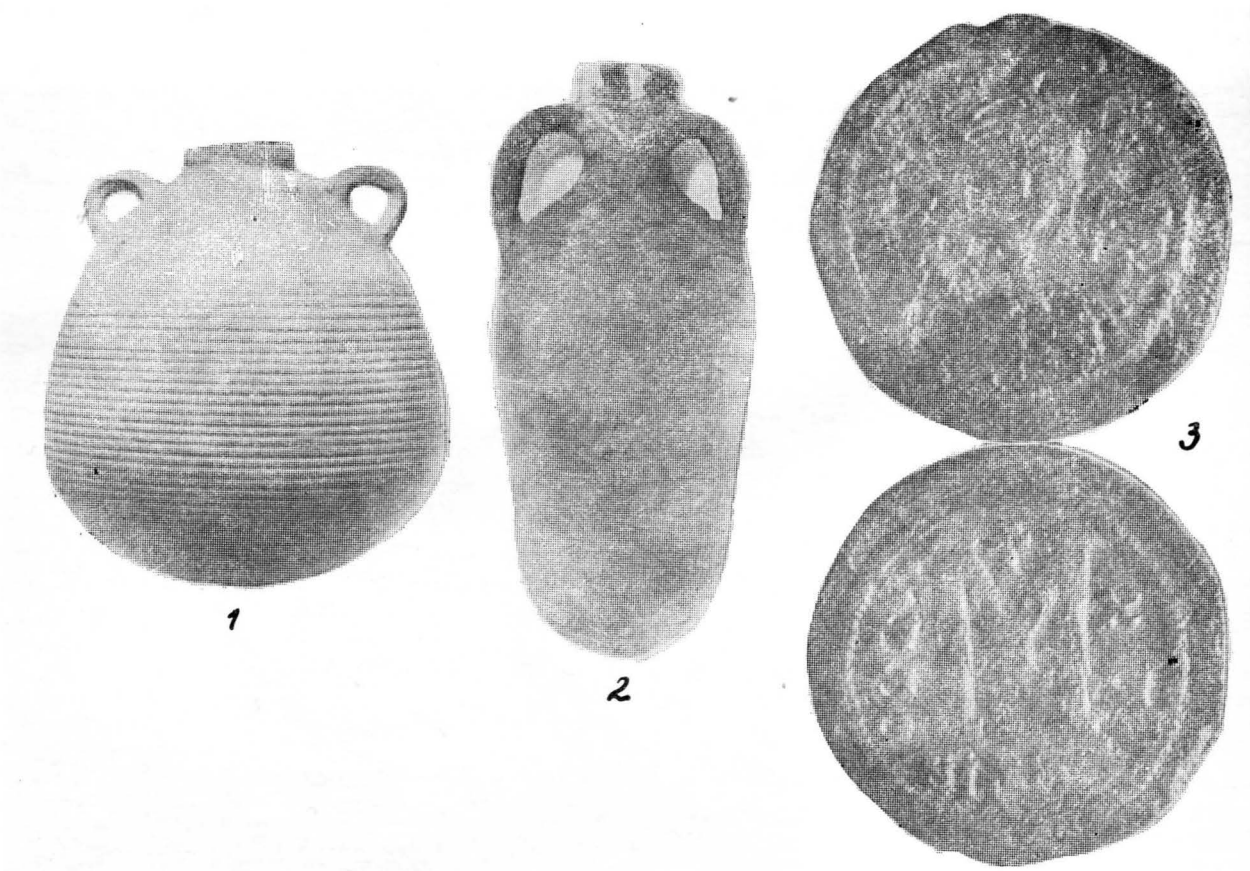

Fig. 4. Capidava. 1 amforă întreagă din secolul VI (Inv. 28908); 2 amfora pe care s-a găsit lipită moneda (secolul al VI-lea); 3 monedă Iustinian din bronz (541/542).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

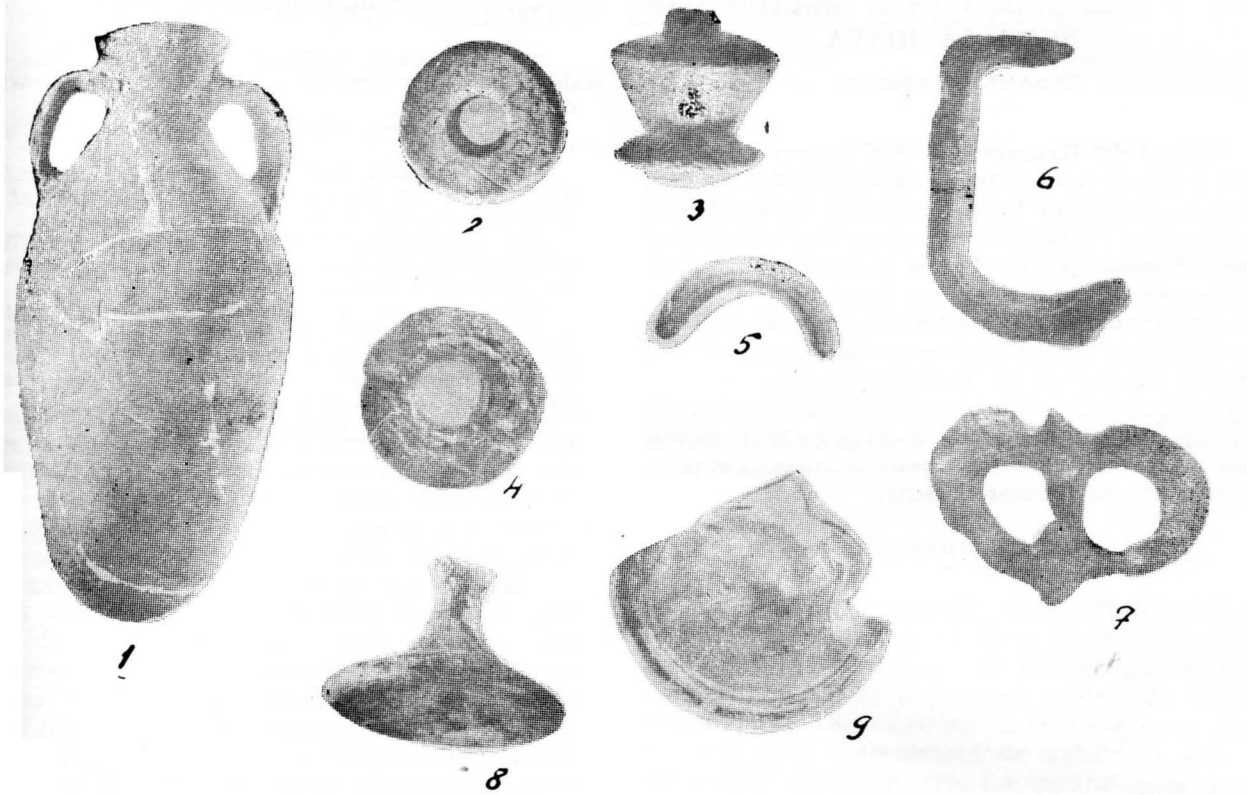

Fig. 5. Capidava. 1 amforă cu inscripție, întregită, din secolul al VI-lea (Inv. 28911); 2 obiect din os în formă de fusaiolă; 3 fragment dintr-o piesă de decor pentru mobilier din bronz; 4 mărgică din sticlă, de dimensiuni mari; 5 inel din bronz; 6—7 obiecte din fier: mîner (?), cataramă; 8—9 fragmente din vase de sticlă.

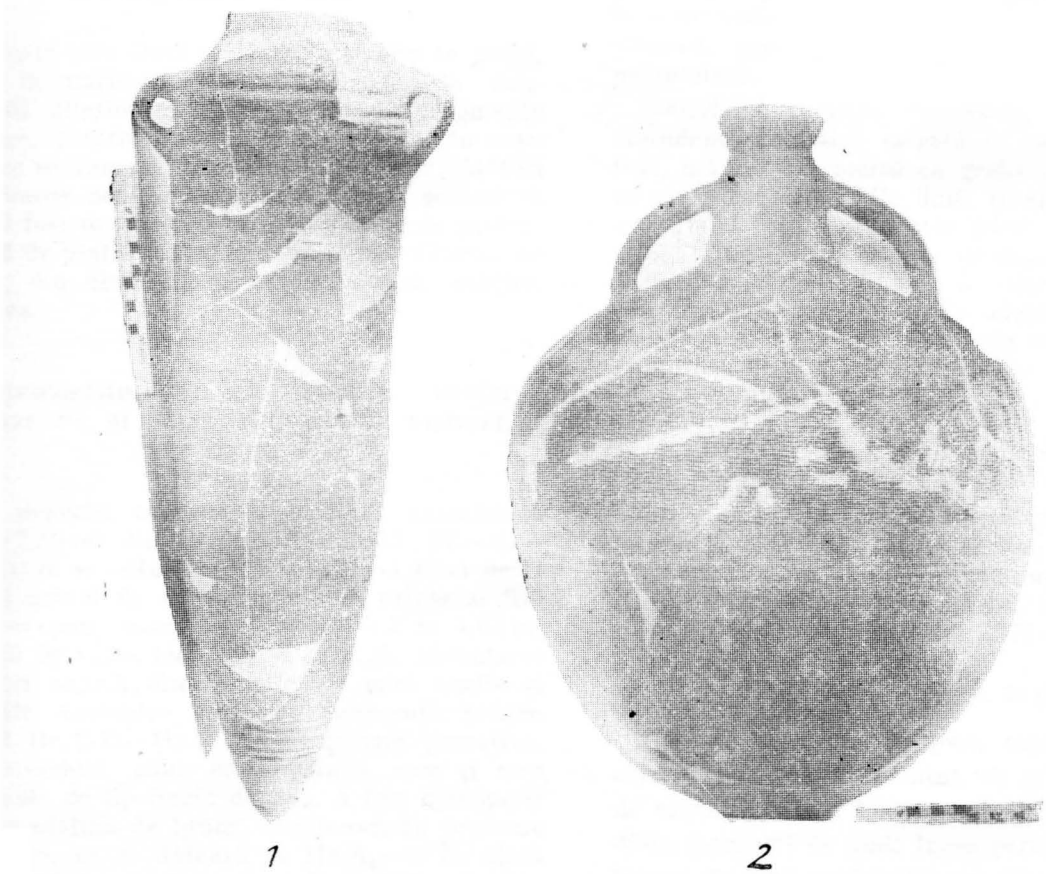

Fig. 6. Capidava. Amfore întregite, descoperite în încăperea a doua (secolul al VI-lea): 1 I=0,79 m; diam. max.=0,215 m (Inv. 28910); 2 I=0,70 m; diam. max.=0,480 m (Inv. 28909) — cu inscripție.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

DIE FORSCHUNGEN IM 5. SEKTOR DER BURG CAPIDAVA

ZUSAMMENFASSUNG

Während der Kampagne aus dem Sommer des Jahres 1980 wurden in dem zweiten, in südöstlichen Teil der Burg Capidava freigelegten Raum eingehendere Untersuchungen unternommen. Das Ergebnis der Grabung war die Entdeckung eines Amphorendepots (zwei ganze, drei ergänzte und Fragmente anderer), das in folge eines Brandes zerstört wurde. Eine Münze von Justinian aus den Jahren 541/542, die wegen des Brandes an eine der Amphoren geklbet war, ergibt einen *terminus post quem* für die Zerstärung der Burg.

Die Analyse der Materiellen Beweise bejaht einerseits die Hypothese, dass hier die Vorratsräume der Burg angeordnet waren und andererseits ergeben sie besonders wichtige Angaben für die Gechichte derselben.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Capidava. Ansicht der Grabungszone; man sieht das Gebände des Hypocaustus: im Hintergrund die Wände des Nebenraumes.

Abb. 2. Capidava. Wand „c" des Nebenraumes; Ansicht von Innen.

Abb. 3. Capidava. 1—2 Gefäße des 10.—11. Jhs. u.Z.; 3 Krug, 6. Jh. u.Z. (Inv. 28913; 4 Amphoren fragment mit Inschrift, 6. Jh. u.Z.; 5 Hälfte einer Firmalampe, 6. Jh. u.Z.

Abb. 4. Capidava. 1 Amphore, 6. Jh. u.Z. (Inv. 28908); 2 Amphore mit Münze, 6.Jh. u.Z. (Inv. 28912); 3 Münze aus der Amphore 2 — Iustinian (541/542).

Abb. 5. Capidava. 1 restaurierte Amphore mit Inschrift, 6. Jh.u.Z. (Inv. 28911); 2 Spinwirtelförmiger Gegenstand aus Knochen; 3 Bronzenes Fragment eines Möbelornaments; 4 große Glasperle; 5 Bronzering; 6—7 Eisengegenstände: Henckel (?), Schnalle; 8—9 Glasscherben.

Abb. 6. Capidava. Restaurierte Amphoren aus dem Nebenraum (6. Jh. u.Z.): 1 H=0,79 m; D. max.=0,215 m (Inv. 28910); 2 H=0,70 m; D. max.=0,180 m (Inv. 28909) — mit Inschrift.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Raport asupra săpăturilor arheologice de la Biharea

S. DUMITRAȘCU

În anul 1980 s-au continuat cercetările în stațiunea arheologică de la Biharea, în punctul „Grădina C.A.P.—Baraj", aflat la nord de cetatea de pământ. Au fost săpate trei secțiuni (1×30 m), spre sud, în continuarea săpăturilor din anii 1977—1979. Deoarece în această parte a așezării secțiunile au pătruns într-o fostă viroagă colmatată, cercetările s-au continuat spre nord de zona investigată în anii anteriori prin trasarea a încă două secțiuni (1×30 m). Toate secțiunile sînt paralele, fiind dispuse pe direcția E—V (de la Ceșmeu spre drumul național Oradea-Satu Mare). Materialele și complexele arheologice ieșite la iveală în cursul săpăturilor vor fi prezentate mai jos în succesiune cronologică.

I. DESCOPERIRI NEOLITICE

În toate cele cinci secțiuni, mai ales în gropi, dar și în martorii singulari nedistruși de construcțiile ulterioare, s-au descoperit fragmente ceramice, printre care și două pictate în roșu crud, ce se datează în neoliticul mijlociu. Alături de cioburile neolitice aflate în poziție secundară au mai fost descoperite și cîteva piese de piatră: o daltă de piatră șlefuită, două lame în formă de frunză, din obsidian, și o lamă lungă, subțire, de silex.

II. DESCOPERIRI DE LA SFÎRȘITUL EPOCII BRONZULUI ȘI ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI (Br. C—D—Ha A_1)

S-a dezvelit complet o locuință patrulateră (4,85×2,80 m) din Br. C-D-HaA_1 (S. IV—V — Casetă), ce se adîncea pînă la 1,35—1,40 m de la nivelul actual de călcare. Au fost prinse și trei gropi de pari, care se adîncesc pînă la 1,61 m, iar față de vatra locuinței — cu 0,25. Inventarul locuinței constă din ceramică și mici unelte și ustensile. Ceramica este cea cunoscută pentru nivelul Br. C-D—HaA_1: vase-cuptoare portative, oale, străchini, căni, cești, printre care și rare fragmente de tip Suciu de Sus. A fost descoperit și un medalion de bronz, semilunar, cu protome de pasăre, ce se datează în Ha A_1 —. În afară de această locuință, au mai fost găsite concentrări de cioburi, în genere la adîncime mică (—0,40 m), sub stratul vegetal, probabil morminte (?) distruse, avînd același material ceramic ca și locuința.

III. DESCOPERIRI LA TÈNE

Suprapunînd locuința Br. C—D—HaA_1, și fiind la rîndul său suprapusă de o locuință feudală timpurie, sub un strat de dărîmături feudale timpurii, a apărut o locuință celtică, de formă patrulateră: 3,85×2,80 m. În mijlocul ei se conturează, prin concentrarea de *cioburi*, o alveolă de pămînt de umplutură. La capătul celor două axe, est-vest și nord-sud, au fost descoperite, grupate cîte două, gropile pentru stîlpii locuinței, care prin dispunerea lor impun definitiv forma patrulateră a locuinței. La început, ne-am gîndit la o locuință de formă ovală, cu „poliță" de la streașină, jur-împrejur, care ar fi avut formă patrulateră.

Materialul ceramic descoperit nu este prea abundent: ceramică lucrată la roată din pastă fină, mată, și ceramică cu grafit în pastă, ornamentată cu striuri. Pe lîngă ceramică, s-au mai găsit mici fragmente de la piese de bronz, distruse, și un *idol* de lut ars, cu împunsături făcute înainte de ardere, în părțile vitale ale corpului (cap, plămîni, stomac). În afară de ceramica celtică, s-au găsit trei fragmente ceramice lucrate cu mîna, de factură autohtonă.

IV. DESCOPERIRI DACICE DE EPOCĂ ROMANĂ

Au mai fost descoperite zece gropi, complexe relativ închise, considerate de noi, pînă la proba contrarie, morminte (?) sau complexe funerare dacice (M.29—38 — numerotarea se face în continuarea descoperirilor din 1977—1979).

1) MORMÎNTUL (?) Nr. 29 (S.I.)

Groapă în formă de pară (ușor tronconică), care se adîncește în pămînt, de la nivelul actual de călcare pînă la 2,30; are diam. gurii = 1,21 m, diam. pragului de unde încep pereții oblici (unde începe de fapt conicitatea gropii) = 1,31 și diam. fundului 0,60 m.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

În groapă au fost descoperite, invariabil, cele două categorii ceramice dacice de epocă romană: lucrată la mînă și la roată, de culoare cenușie și cărămizie (ceramica lucrată la roată).

2) MORMÎNTUL (?) Nr. 30 (S-III)

Groapă în formă de sac, mai puțin adîncă decît groapa nr. 1 cu material ceramic lucrat cu mîna și la roată, printre care și un prîsnel.

3) MORMÎNTUL (?) Nr. 31 ȘI MORMÎNTUL (?) Nr. 32 (S-III)

Au fost descoperite două gropi, una lîngă alta, cu un prag între ele de 0,30 cm, amîndouă în formă de sac, cu material arheologic dacic aproape identic: ceramică lucrată cu mîna și la roată, de culoare cenușie și cărămizie.

4) MORMÎNTUL (?) Nr. 33 (S-IV CASETĂ)

Groapă în formă de sac, cu material dacic. Are adîncimea de 0,97—1 m de la nivelul actual de călcare și diam.=1,10×1,18 m. A fost suprapusă de un mormînt de copil, datînd din secolele IV—V e.n.

5) MORMÎNTUL (?) Nr. 34 (S-IV CASETĂ

Sub nivelul de călcare al unei locuințe feudale timpurii a apărut o groapă cu material dacic de epocă romană, mai bine păstrat, din care a putut fi restaurat un castron lucrat la roată din pastă cenușie. Groapa are formă de butoi și se adîncește în pămînt de la nivelul actual de călcare, pînă la 1,63 m. Are diam.=1,21 la gură și 0,72 m la fund, însă pereții, curbi, îi dau nu o formă tronconică, ci de butoi.

6) MORMINTELE (?) Nr. 35 și 36 (S-V)

Două gropi în formă de sac (?) aflate una lîngă alta, una spre nord și cealaltă spre sud, cu un prag între ele, conțin material dacic de epocă romană, lucrat cu mîna și la roată, de culoare cărămizie. Au fost puternic deranjate, pe alocuri distruse de o locuință feudală timpurie, care le-a suprapus.

7) Mormîntul (?) Nr. 37

Groapă ce apare la 0,60 m adîncime și se adîncește pînă la 1,15 m. Are tot formă de butoi, cu pereții curbi, cu diam. gurii=1,31 m și diam. fundului de 1,00 m.

La fundul gropii, a fost depus pămînt negru-compact și fragmente ceramice dacice, lucrate cu mîna și la roată, de culoare cenușie și cărămizie. A fost restaurat un vas-borcan, ornamentat cu butoni, lucrat din pastă cenușie-negricioasă. Pare a fi mai tîrziu decît celelalte morminte (?) gropi, eventual de la sfîrșitul secolului al III-lea începutul secolului al IV-lea e.n.

8) MORMÎNTUL (?) Nr. 38

Groapă în formă de sac, se adîncește pînă la 1,21 m, cu diam.=1,20 m, respectiv 1,00 la fund. În groapă s-au găsit ceramică lucrată cu mîna și la roată și un fragment de fibulă de bronz.

V. DESCOPERIRI POSTROMANE

MORMÎNTUL Nr. 1

La adîncimea de 0,40 m, sub solul vegetal, apare scheletul unui copil, depus pe spate, pe patul de lut galben-virgin, acoperind parțial o groapă dacică. La cap se pare că a avut un vas cenușiu (se pare, deoarece la adîncimea la care se afla (—0,22 m) răsturnat, putea fi antrenat și de plug) și *sigur* la gît un *șirag de mărgele*. Este orientat nord-sud.

MORMÎNTUL Nr. 2

La adîncimea de 0,30/0,35, sub stratul de pămînt vegetal, acoperită de vatra unei locuințe feudale timpurii, a fost găsită o groapă goală, adîncă de 0,75 m, patrulateră.

MORMÎNTUL Nr. 3

Sub vatra unei locuințe feudale se conturează groapa patrulateră a unui mormînt (2,05×0,63), care se adîncea în lutul virgin pînă la 0,87 m. În groapă era depus, pe spate, un schelet, parțial distrus în vechime de locuința feudală timpurie sau, eventual, cu alt prilej (îi lipsea mîna stîngă și o parte din vertebre). Este orientat nord-sud.

Inventarul. La picioare avea depus un vas bitronconic, lucrat cu mîna, un prîsnel și peste 500 de mărgele, constituind, probabil, inițial, unul sau mai multe șiraguri de mărgele. Cîteva mărgele mai mari (galbene, albe) au fost găsite în dreptul pieptului (la gît?) și a mîinii stîngi.

La gît (?) s-a găsit un colan de bronz de tipul cu inel și buton, iar la mîna dreaptă — o brățară de bronz.

După ritualul de a depune mărgelele la picioare sau a avea șiraguri de mărgele la picioare, mormîntul pare a fi sarmatic. Colanul și brățara, ca și mărgelele de ambră (chihlimbar) conduc însă spre lumea germanică (de tip Przeworsk)[1], iar vasul, eventual, spre lumea sarmato-alană. Toate acestea ne fac să presupunem o datare mai tîrzie a mormintelor, în secolele IV—V e.n., aparținînd nivelului huno-alano-vandalic.

Sînt morminte singulare de femeie și copil (mama și copilul), lipsind mormîntul (?) bărbatului. Ele apar, după cum ne arată descoperirile de pînă în prezent de la Biharea, în mod accidental, nefiind exclusă posibilitatea unor căsătorii mixte.

[1] K. Goldlowski, *The Chronologie of the Late Roman and Early Migrations Periods in Central Europe*, Krakow, 1970, pl. 3/19; 5/32; 11/20, 22; 13/8; 19/1; 20/20.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

VI. EPOCA ROMANO-BIZANTINĂ

Într-o casetă deschisă spre sud pentru urmărirea unei locuințe feudale timpurii (S—IV) a fost prinsă și o locuință datînd din secolul al VI-lea e.n. Apare imediat sub stratul vegetal (0,33 m) un pămînt de umplutură, negru-mazăros, cu cioburi și un pieptene de os cu dinți bilaterali. Are dimensiunile de 3,75×4,50 m și se adîncea cu vatra pînă la 0,70 m. Au fost prinse gropile stîlpilor de susținere a pereților și acoperișului (patru pe laturile de vest și est și cîte două pe laturile de sud și nord). Intrarea o avea pe partea de sud și vatra în jumătatea de nord a locuinței.

Materialul descoperit constă în special din ceramică, lucrată cu mîna (puțină) și la roată, din pastă cenușie și mai ales negricioasă, datînd, împreună cu pieptenele cu dinți bilaterali, din secolul al VI-lea e.n. Din punct de vedere ento-cultural atribuim locuința populației daco-romanice autohtone de la Biharia.

VII. EPOCA VECHE ROMÂNEASCĂ
(secolele VII/VIII—XI e.n.)

A. *Locuință* datînd din secolele VIII-IX e.n.

Sub stratul vegetal (0,30 m) a fost prinsă vatra unei locuințe (3×3,90 m), avînd înspre sud încă o încăpere sau un pridvor, care nu a putut fi surprinsă însă din cauza adîncimii la care se afla, fiind distrusă de arături.

În partea de nord, pe latura de vest, a fost găsit, dărîmat un *cuptor* de piatră. În fața cuptorului, spre est, se aflau resturile unui „țest" sau ale unui alt cuptoraș de lut (L=0,08 m și l=0,46 m).

Materialul ceramic descoperit — ceramică lucrată cu roata și ornamentată cu benzi de linii simple și în val, cu *striuri*, permite datarea locuinței în secolul al VIII-lea, eventual începutul secolului al IX-lea e.n.

B. *Locuință* datînd din sec. IX—X.

Sub stratul vegetal a fost descoperită o locuință feudală timpurie, de formă patrulateră, cu dimensiunile de 4,15×4,60 m. Se adîncește pînă la 0,62 m. În jumătatea de nord au fost găsite resturile vetrei de foc (cenușă, cioburi). Pe latura de est au fost prinse trei gropi de stîlpi, iar pe latura de vest, unde are, pare-se, și intrarea, patru stîlpi. Gropile de stîlpi sînt mai groase în partea de deasupra și apoi se îngustează (respectiv cu diam. mare=0,40 m și cel mic =0,24 m).

Pe latura de nord și est au mai fost prinse urmele unui jgheab, în care au fost puse și au putrezit bîrnele pentru susținerea pereților locuinței. Analogii, deși mai tîrziu, de asemenea locuințe, avem în așezarea de la *Coconi*, din Cîmpia Română (datînd din vremea lui Mircea cel Bătrîn). Redăm descrierea descoperirii de la Coconi: „Demn de menționat, însă, este faptul că unele bordeie erau căptușite în groapă cu loazbe și scînduri de lemn (pe toate laturile, cum sînt bordeiele nr. 17, 18, 19, 27, 43 sau parțial ca la nr. 41). Asemenea căptușeli se sprijineau pe tălpi (bîrne groase, cioplite) îngropate în mici șențulețe (făgașe) practicate de-a lungul laturilor, în podea. De asemenea, înregistrăm făgașe de tălpi numai pe una din laturi, semn că, chiar peretele respectiv al gropii este căptușit cu lemn (Nr. 1, 29, 39, 62) și tot astfel vedem lucrurile în cuprinsul bordeielor compartimentate unde despărțirea (în paiantă, probabil) se sprijinea pe asemenea tălpi în făgașe (nr. 33, 41, 58, 66)[2].

Locuința de la *Biharea*, după materialul descoperit — ceramică lucrată la roată și ornamentată cu *benzi simple* și *în val*, cu *striuri* și șiruri de ornamente obținute cu *rotița* (?) — datează din secolele IX—X eventual sfîrșitul secolului al IX-lea—începutul secolului al XI-lea e.n.

Ambele locuințe aparțin populației românești, datînd dintr-o perioadă anterioară contactului cu organizarea feudală a regatului apostolic maghiar.

VIII. DESCOPERIRI FEUDALE TIMPURII

Deosebit de nivelul amintit mai sus, au apărut, din nou, elemente ale unui nivel feudal timpuriu din secolele XI—XIII, caracterizat prin ceramică cu cazane de lut.

Locuința. Deasupra locuinței Br. C—D—HaA_1 și a celei LT celtice, a gropilor dacice (pe care le-a deranjat) a apărut o locuință medievală evasi-patrulateră, distrusă de lucrările agricole. S-a surprins numai partea sudică, unde s-au păstrat dărîmăturile de pereți (?), adică cîteva grămezi de lut ars, aplatizate de lucrările agricole. Inventarul recuperat constă dintr-o placă mică de os (de la un pieptene), o mărgea (?) bitronconică de lut (refolosită sau antrenată din straturile anterioare —?—) și ceramică lucrată la roată, cu ornamente puține, și *cu mîna*. Această ultimă categorie constă dintr-o ceramică specifică, arhaică. Alături de fragmente de oale au apărut și buze de cazane de lut. Nivelul cu cazane de lut din secolele XI—XIII se deosebește de nivelul autohton anterior (secolele VII—X — începutul secolului al XI-lea). Inventarul locuinței, în special materialul ceramic, se deosebește de alte descoperiri de la Biharea, datate tot în secolele XI-XIII, care cuprindeau și ele cazane de lut, dar păstrau și multe elemente vechi. Această situație demonstrează menținerea, continuitatea populației autohtone românești și în noile condiții din a doua jumătate a secolului al XI-lea, cînd pătrund în Crișana grupuri de pecenegi, maghiari, secui.

Cercetarea în continuare a unor astfel de obiective va permite desigur stabilirea adevărului istoric cu privire la feudalismul timpuriu (seco-

[2] N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1972, p. 41, fig. 10—16.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

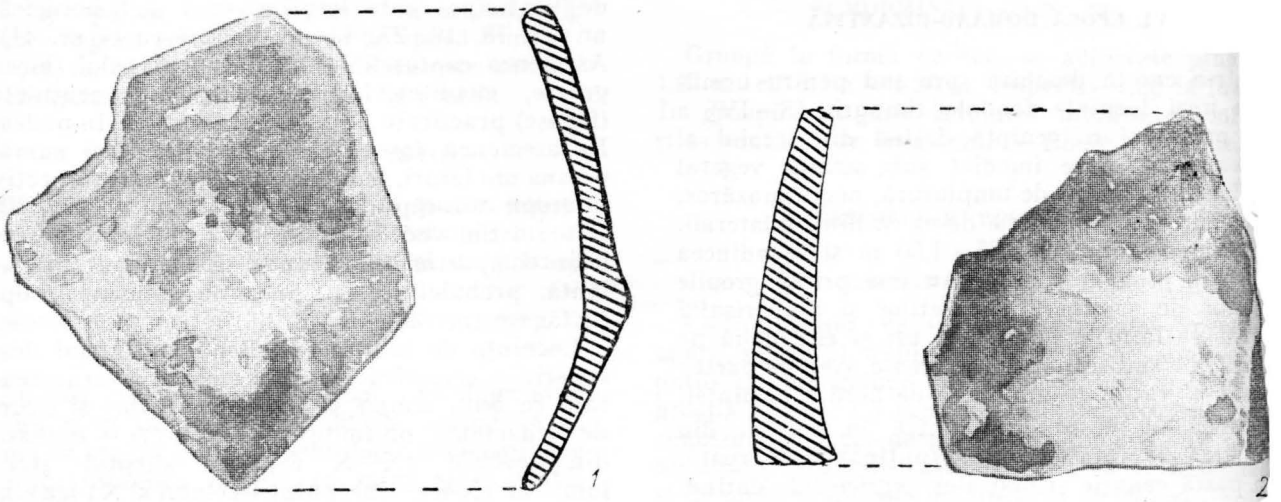

Fig.1. Biharea. 1—2 ceramică neolitică pictată cu roșu crud.

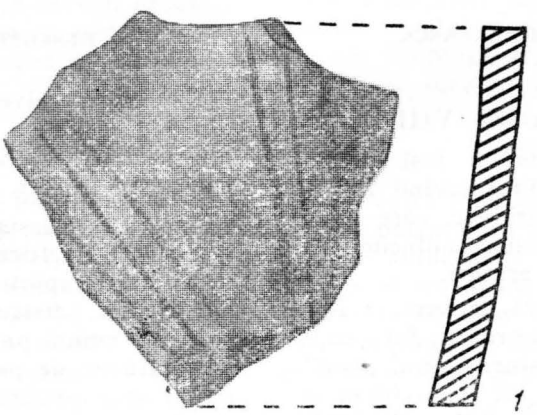

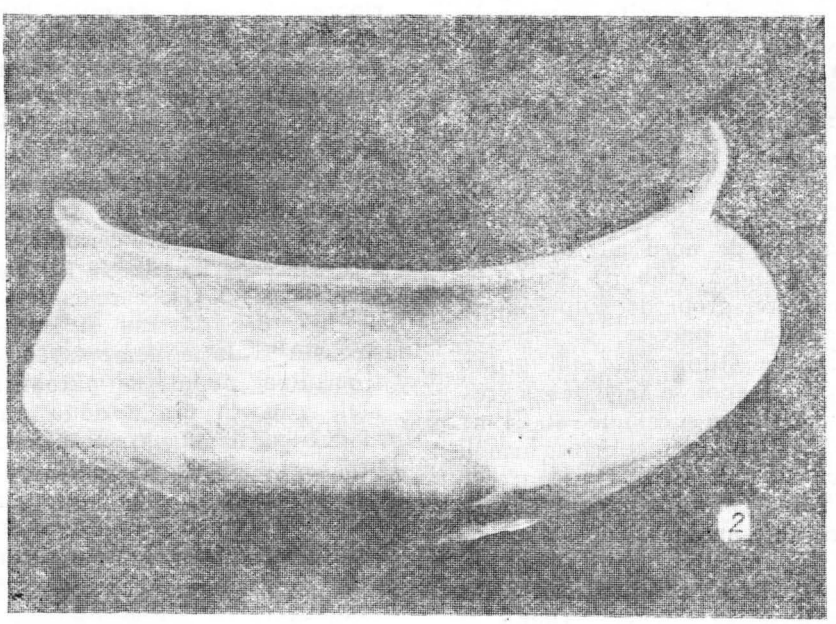

Fig. 2. Biharea. 1 ceramică neolitică pictată cu maroniu; 2 fragment de ceașcă datînd din Br. C—D—Ha A_1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

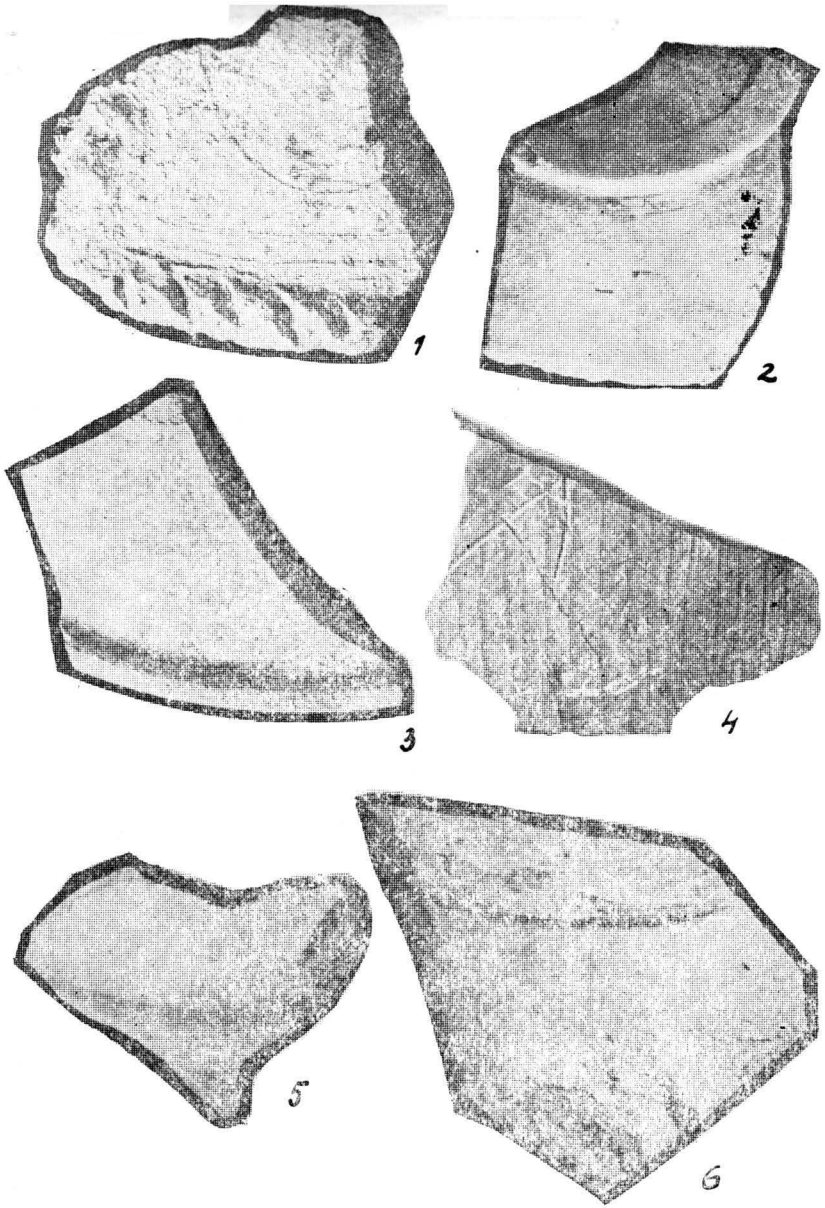

Fig. 3. Biharea. 1—6 ceramică dacică.

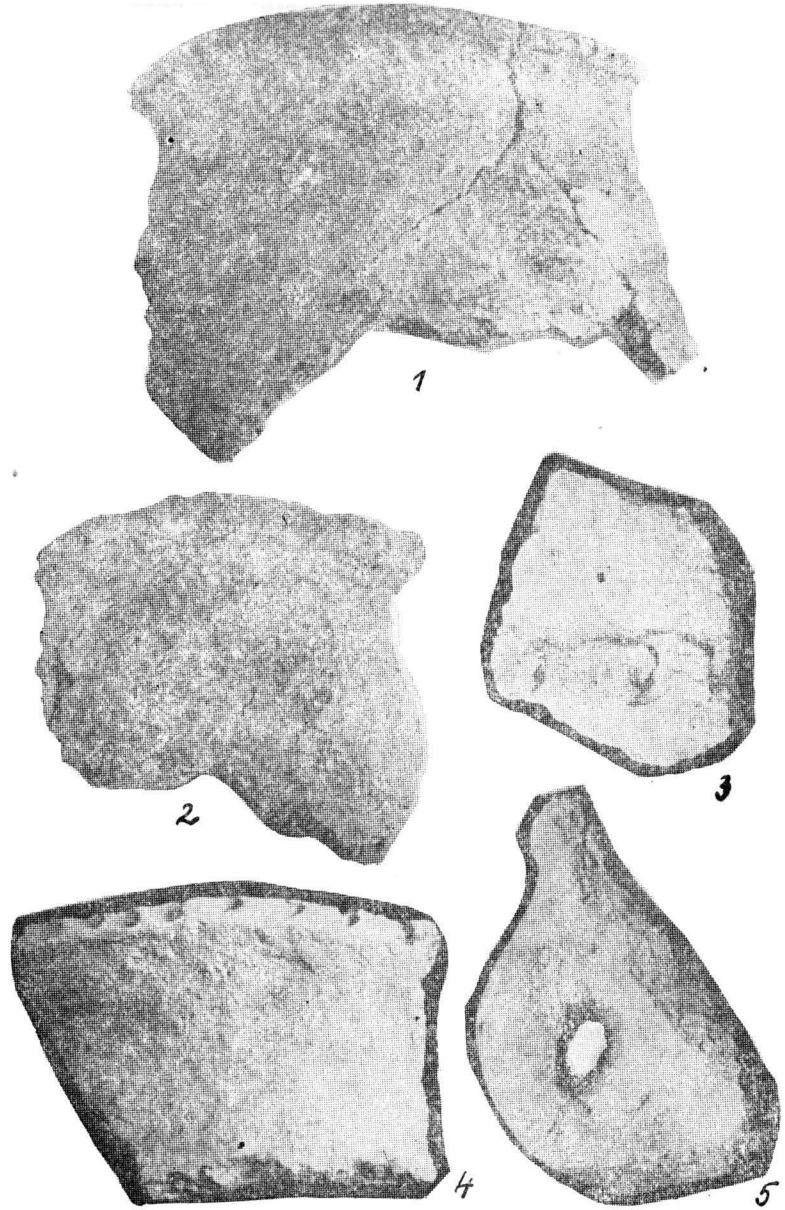

Fig. 4. Biharea. 1—5 ceramică dacică.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

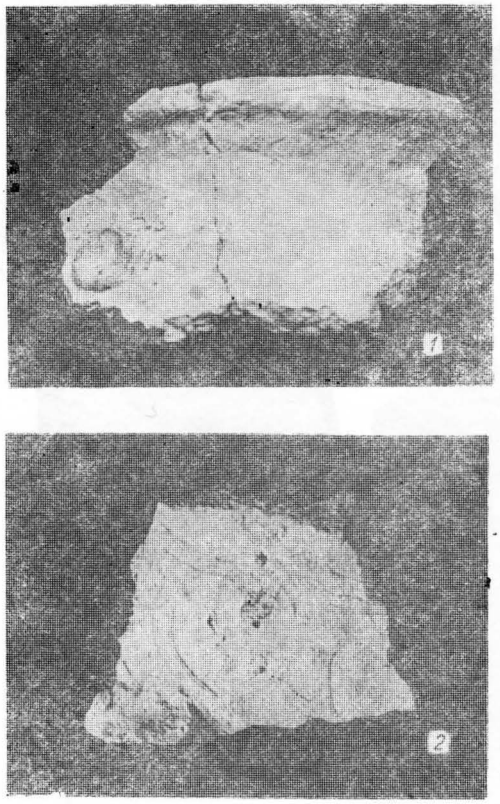

Fig. 5. Biharea. 1—2 ceramică dacică.

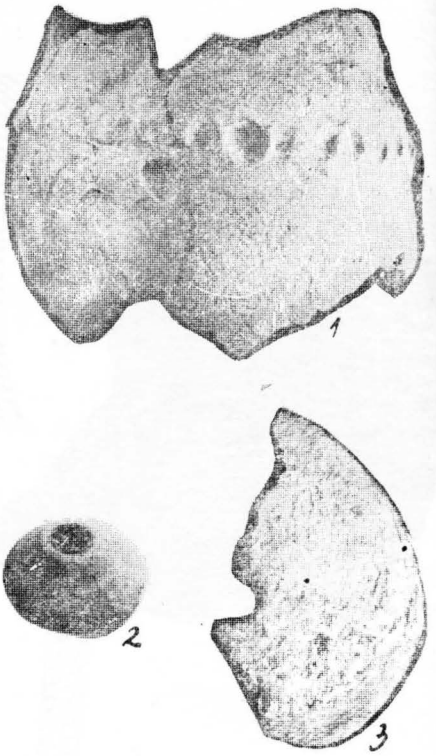

Fig. 7. Biharea. 1—3 ceramică dacică.

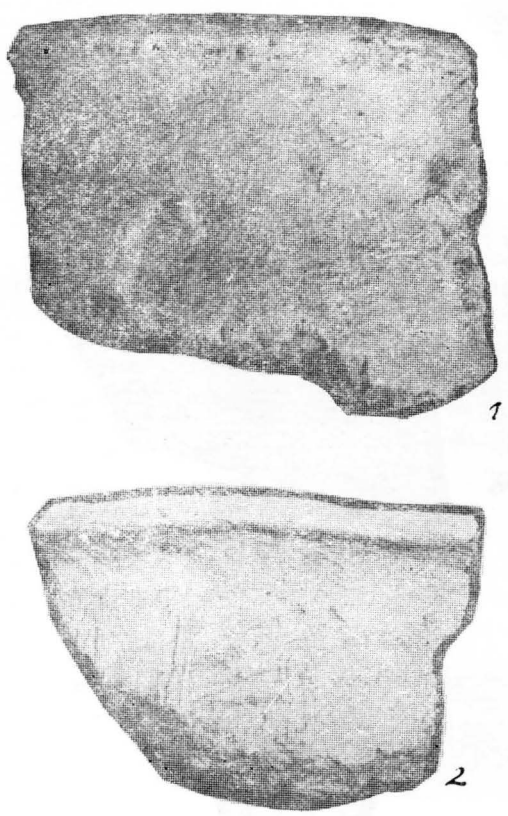

Fig. 6. Biharea. 1—2 ceramica dacică.

Fig. 8. Biharea. 1—2 vas și „fusaiolă" din M.3.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

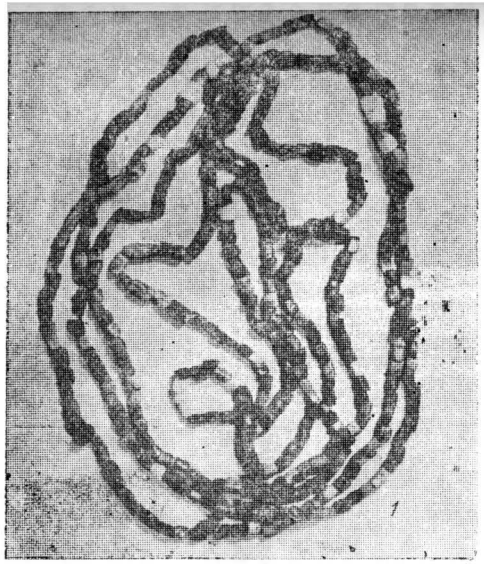

Fig. 9. Biharea. 1 mărgele din M.3; 2 mărgele din M1.

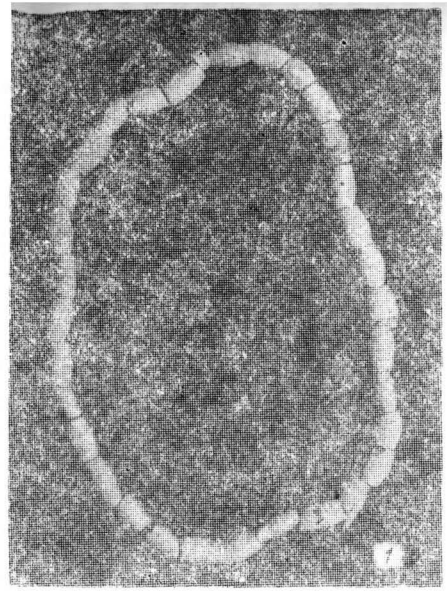

Fig. 10. Biharea. 1—2 mărgele din M3.

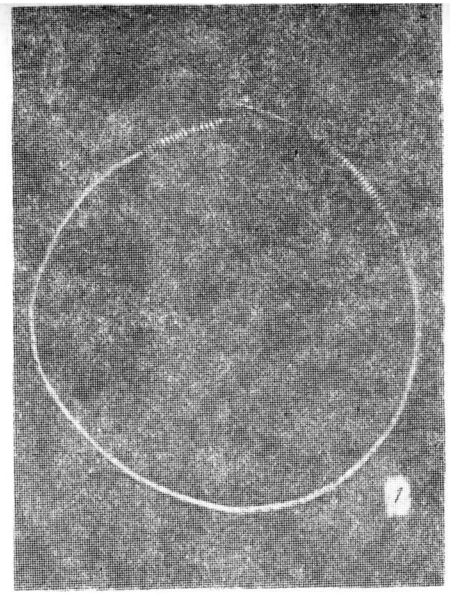

Fig. 11. Biharea. 1 colan de bronz din M.3; 2 brățară de bronz din M.3.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

lelc IXI—XII), epocă în care populația autohtonă a trăit alături de grupurile alogene nou pătrunse aici, interferențele probabile și influența exercitată de civilizația și cultura autohtonă românească de factură veche romanică și bizantină asupra civilizației și culturii noilor sosiți urmînd a fi scoase mai bine în evidență.

RAPPORT SUR LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BIHAREA

RÉSUMÉ

En 1980 on a continué les fouilles archéologiques dans la station de Biharea. On a découvert des fragments céramiques néolitiques (en position secondaire); une habitation du commencement de l'Age du fer (Br. C—D — Ha A_1); une autre datant du La Tène celtique, et dix fosses au matériel dacique d'époque romaine (IIe—IVe s. de n.è.). Datant de l'époque post-romaine (IVe s. — commencement du Ve s. de n.è.), on a découvert deux tombes d'inhumation et un emplacement de tombe sans squelette. De l'époque romaine-byzantine on a découvert une habitation de forme quadrilatère, à céramique faite à la main et au tour, de facture locale, datant du VIe s. de n.è.

Deux autres habitations de forme quadrilatère datant du VIIIe—Xe s. de n.è.: *la première* du VIIIe—IX s., à céramieque faite au tour et décoré à stries et à bandes de lignes simples et en zigzag et *la deuxième* du IXe—Xe s., à céramique faite au tour et décorée à stries, bandes de lignes et en zigzag et à petits cercles.

La série des découvertes fut achévée par la découverte d'une habitation, partiellement détruite, datant des XIe—XIIIe siècles, le niveau de la céramique à *chaudrons de terre cuite*, du Haut Moyen-Age.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Biharea. 1—2 céramique néolithique peinte en rouge cru.
Fig. 2. Biharea. 1 céramique néolithique peinte en marron; 2 fragment de tasse dattand du Br. C—D — Ha A_1.
Fig. 3. Biharea. 1—6 céramique dace.
Fig. 4. Biharea. 1—5 céramique dace.
Fig. 5. Biharea. 1—2 céramique dace.
Fig. 5. Biharea. 1—2 céramique dace.
Fig. 6. Biharea. 1—2 céramique dace.
Fig. 7. Biharea. 1—3 céramique dace.
Fig. 8. Biharea. 1—2 vase et „fusaiole" du T.3.
Fig. 9. Biharea. 1 perles du T.3; 2 perles du T.1.
Fig. 10. Biharea. 1—2 perles du T.3.
Fig. 11. Biharea. 1 collier en bronze du T.3; 2 bracelet en bronze du T.3.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Alba Iulia — „Staţia de slavare"

M. BLĂJAN, AL. POPA

În urma extinderii cartierului „Platoul romanilor", lucrările edilitare efectuate în ultimii ani la nord-vest de oraş au scos la iveală numeroase vestigii arheologice romane şi feudale timpurii. Săpăturile de salvare începute în această zonă în octombrie 1979 şi între 16 aprilie — 30 decembrie 1980 au mai identificat trei bordeie şi fundaţiile de piatră a 15 clădiri cu scheletul de lemn, acoperite cu ţigle şi olane, două fîntîni, din care una mai funcţiona în prima jumătate a secolului al III-lea e.n., după cum ne dovedeşte moneda de la Caracalla găsită în pămîntul de umplutură, un atelier de pietrărie, un cuptor de ars var şi 85 morminte, toate din epoca romană.

Cuptorul de ars var, săpat în pămînt pînă la adîncimea de circa 3 m, avea corpul cilindric, cu diametrul de 2,75 m, fiind prevăzut cu gura de alimentare pe latura de est, unde s-a dezvelit parţial şi camera de aprovizionare cu combustibil (fig. 1/1). Această instalaţie, care utiliza ca materie primă piatra de var, adusă din masivele calcaroase ale Munţilor Apuseni, era aşezată în vecinătatea unui mare atelier de pietrărie. Amplasat pe malul stîng al albiei de odinioară a Ampoiului, care trecea prin această zonă, atelierul constă dintr-o îngrămădire de blocuri masive din gresie calcaroasă-silicioasă, aduse din cariera de piatră de la Ighiu, exploatată încă din epoca romană. Alături de blocurile paralelipipedice, cioplite grosier sau nefasonate, se găsesc, pe o suprafaţă de circa 2 ari, resturi nefasonate din pietre prelucrate (monumente funerare sau arhitectonice) şi piese în curs de prelucrare sau finisare. Dintre monumentele destinate practicilor funerare, remarcăm stelele fragmentare, cu urme de sculpturi şi inscripţii, altarele, conurile de pin, monumentele cu lei funerari etc., iar ca elemente arhitectonice civile semnalăm coloanele bazele de coloane, capitelurile şi o arhitravă, lungă de circa 3 m, frumos împodobită cu motive geometrice şi florale (fig 1/2).

Cea de-a doua necropolă a oraşului Apulum se află la circa 300 m spre nord-vest de atelierul de pietrărie, întinzîndu-se pe o suprafaţă de zeci de hectare. Din aria necropolei, în parte afectată de construcţiile edilitare, s-au dezvelit pînă în prezent 85 morminte, din care numai 25 aparţin ritului de înhumaţie. Scheletele, depuse la adîncimi cuprinse între 80—200 cm, sînt aşezate în decubit dorsal, cu capul spre est şi picioarele la vest sau pe direcţia NV—SE. Majoritatea au mîna dreaptă întinsă de-a lungul corpului şi cea stîngă pe abdomen, dar întîlnim şi schelete cu ambele palme pe bazin şi picioarele legate, cu călcîiul drept aşezat deasupra celui stîng. Aşezaţi în sicrie de lemn, indivizii au groapa săpată la adîncime mare (100—180 cm), în stratul de pietriş aluvionar. În zece cazuri, scheletele sînt adăpostite în casete de cărămidă, cu sau fără capac, iar alţi doi indivizi sînt depuşi în sarcofage de piatră.

Celelalte 65 morminte au resturile încinerate ale defuncţilor şi inventarul aferent depuse într-o groapă oval-alungită (150×70 cm), cu pereţi nearşi. Cînd arderea individului a avut loc în altă parte, gropile mormintelor sînt săpate la adîncime redusă (40—60 cm) şi prezintă axul lung orientat pe direcţia E—V sau ENE—VSV. În şapte morminte, individul a fost ars în groapă, pe locul înmormîntării, în acest caz pereţii laterali avînd aspectul unei cruste, groase de 1—3 cm, de culoare roşu-maronie. Nu lipsesc, însă, nici mormintele în care resturile osoase umane calcinate sînt adăpostite în sarcofage cu capac, scobite în blocuri paralelipipedice de piatră, şi în urnă, folosindu-se o oală sau un vas de sticlă. Unele morminte de incineraţie au resturile funerare aşezate pe fundul gropii, nearsă, şi acoperite cu bolovani sau blocuri din gresie calcaroasă.

Inventarul din mormintele de înhumaţie, frecvent jefuite, constă, în majoritatea cazurilor, din monede de bronz şi străchini aşezate la picioare. În mormintele de incineraţie, piesele identificate în componenţa mobilierului funerar sînt numeroase şi mai variate: ceramică (ulcioare, fructiere, străchini, opaiţe, căni etc.), obiecte de podoabă (coliere de bronz, brăţări, pandantive, mărgele, catarame din bronz ajurate etc.), cuie şi monede.

În privinţa compoziţiei demografice a cimitirului constatăm prezenţa resturilor osoase de indivizi de toate vîrstele şi de ambele sexe, atît în mormintele de incineraţie, care predomină numeric, cît şi în cele de înhumaţie.

Mormintele semnalate aparţin celui de-al doilea cimitir al oraşului Apulum, ridicat la mijlocul secolului al III-lea e.n., la rangul de *colonia Nova Apulensis*.

Complexul funerar roman este suprapus în parte de cimitirul feudal timpuriu al municipiului Alba Iulia, care ocupa o suprafaţă de mai multe hectare, lungă de circa 0,5 km.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

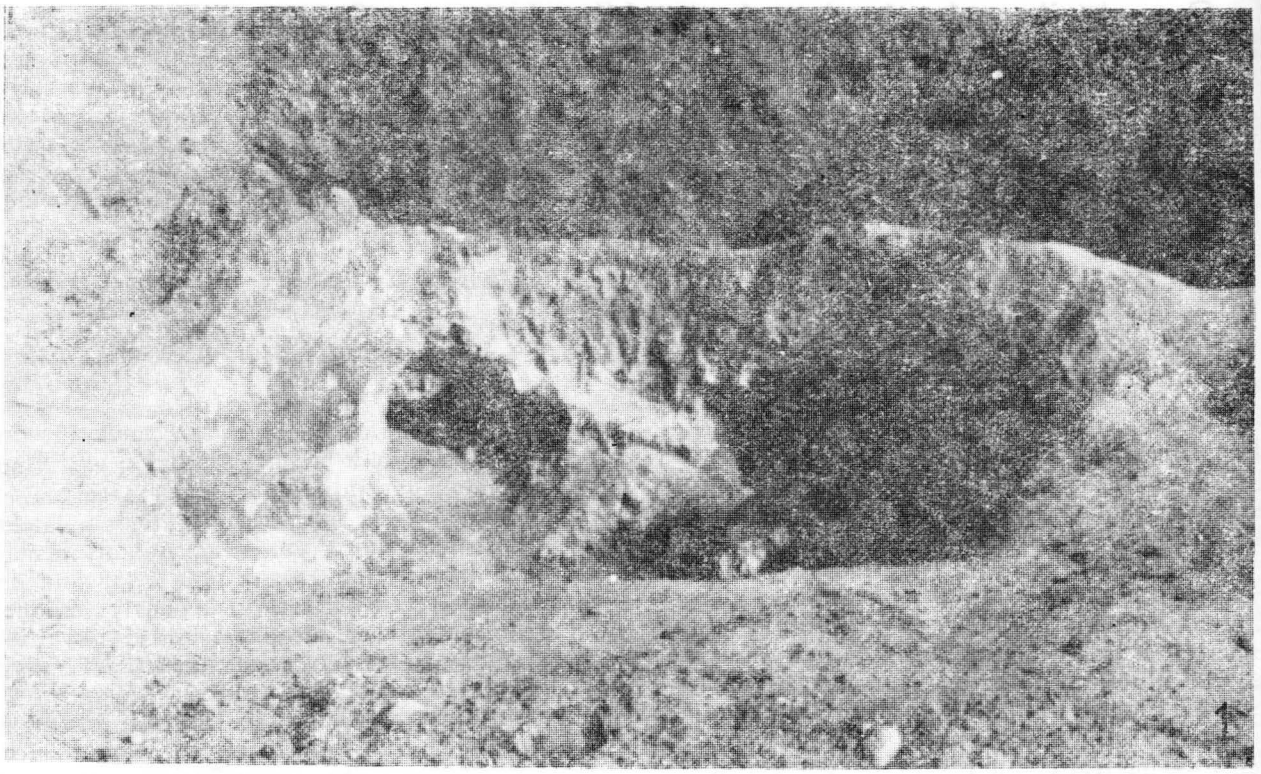

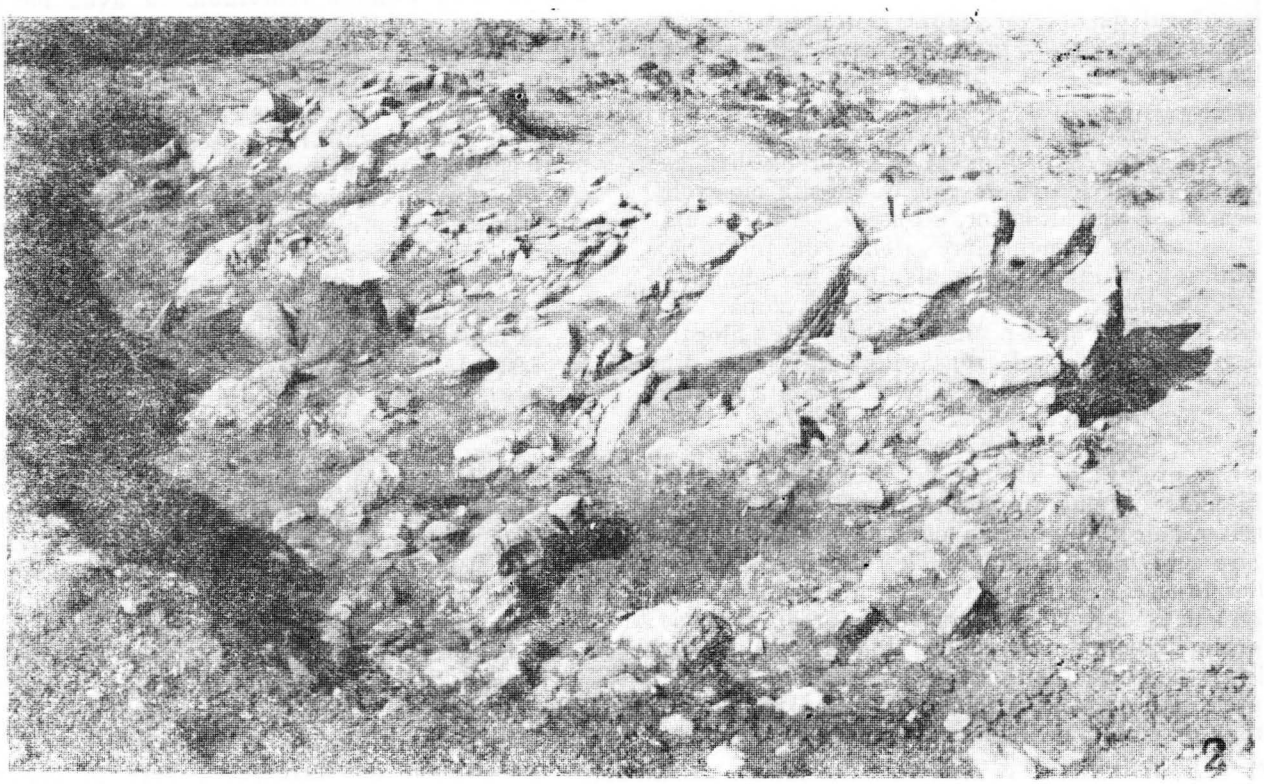

Fig. 1. Alba Iulia — „Stația de salvare". 1 cuptor de ars var — vedere de NV; 2 atelier de pietrărie — vedere generală de E.

Cu toate că lucrările edilitare efectuate în toamna anului 1979 și în primăvara anului 1980 au distrus numeroase complexe funerare romane și feudale timpurii, totuși, prin săpăturile de salvare inițiate în această zonă, s-au recuperat pînă în prezent 450 morminte. Din acestea, 270 provin din zona nordică a cimitirului și cuprind patru urne de incinerație și 266 schelete de diferite vîrste și sexe dispuse în gropi dreptunghiulare sau trapezoidale, cu colțurile rotunjite sau unghiulare, săpate la adîncimi diferite (30—200 cm). Majoritatea indivizilor, înveliți în materiale

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

perisabile, sînt întinşi pe spate, pe fundul gropii, şi protejaţi, în zona capului şi umerilor, cu pietre sau cărămizi romane refolosite, în timp ce depunerea defuncţilor în sicrie din scînduri de lemn este semnalată doar în patru cazuri. În privinţa orientării mormintelor, constatăm existenţa unui grup numeros de schelete dispuse cu capul spre NV şi picioarele la SE, dar nu lipsesc nici indivizii, cu predilecţie copii pînă la vîrsta de adolescent şi în cazuri rare adulţi, orientaţi cu capul spre E sau SE şi picioarele la V şi respectiv NV. Poziţia mîinilor este diferită şi variată. Cea mai mare parte dintre indivizi au membrele superioare întinse de-a lungul corpului sau îndoite din cot şi aşezate cu palma pe abdomen, dar nu lipsesc nici cazurile în care una dintre mîini este întinsă pe lîngă corp şi cealaltă aşezată cu palma pe piept, abdomen sau coxale (fig. 2/1). Trei schelete au braţele ridicate, cu palmele spre umeri.

Orientarea diferită de cea creştină a unor schelete şi poziţia variată a mîinilor pot fi puse în legătură cu anotimpul în care a avut loc înmormîntarea sau cu unele practici aflate încă în uz la populaţia înhumată. În acelaşi timp, ne gîndim şi la posibilitatea identificării în cimitir a două grupe etnice diferite (populaţia româno-slavă, una creştină şi alta în curs de creştinare, care conviețuiai în aceeaşi aşezare şi utilizau, ca loc de înmormîntare, un cimitir comun.

Dacă un număr redus de morminte sînt lipsite de inventar, cele mai multe complexe funerare au scheletele însoţite de obiecte de podoabă (cercei, mărgele, medalioane, inele, brăţări (fig. 3/2) etc.), ustensile (cuţitaşe, fusaiole de lut ars, amnare, cute (fig. 3/3), aşchii de cremene etc.), vase de lut (fig. 3/1), o tolbă şi vîrfuri de săgeţi (6 cazuri), la care se adaugă ouăle de pasăre şi resturile de oase reprezentînd ofranda de carne a animalelor sacrificate la ospăţul funerar (porcine, bovine, ovicaprine etc.). Numărul mare şi varietatea pieselor de inventar contribuie la datarea mormintelor în secolele IX—X e.n. Pentru o datare mai timpurie (secolul al VIII-lea e.n.) a cimitirului pledează cele patru urne, compuse dintr-un vas ornamentat cu benzi de linii în val sau striuri, pline cu oase calcinate.

Celelalte 180 morminte, descoperite în apropierea str. Vînătorilor, utilizează aceleaşi tipuri de gropi ca şi cele din secolele IX—X, fiind săpate în stratul argilos aluvionar, la adîncime mică (25—100 cm). Unele gropi de copii au forma oval-alungită şi adîncimea de 30—60 cm.

Scheletele lipsite de sicrie sînt orientate, cu precădere, în direcţia V—E şi mai rar NV—SE şi au o stare de conservare precară (fig. 2/2—4). Poziţia mîinilor indivizilor aşezaţi în decubit dorsal cuprinde aceleaşi variante semnalate la scheletele mai timpurii.

Cele mai multe morminte sînt lipsite de inventar, dar întîlnim şi cazuri în care mobilierul funerar al unor copii şi femei consta din obiecte de podoabă (cercei, inele, mărgele, brăţări (fig. 3/4) etc.) şi monede din secolele XI—XII.

Din analiza structurii interne a cimitirului, a poziţiei scheletelor şi a inventarului concludent, rezultă că la nord-vest de municipiul Alba Iulia a fost identificat unul din cele mai mari complexe funerare feudale timpurii din Transilvania, care începe în secolul al VIII-lea şi continuă şi după năvălirea tătară (1241). Cimitirul, suprapunînd cea mai mare parte din necropola romană, se compune din două zone distincte, cu înmormîntări succesive. Prima zonă ocupă o suprafaţă de circa 0,5 km² şi cuprinde morminte din secolele VIII—XI e.n. Suprafaţa celeilalte zone, situată la circa 300 m spre sud-est de ultimele înmormîntări ale primului complex, se reduce la circa 0,5 ha şi este ocupată numai de morminte din secolele XI—XII. Densitatea mare şi numărul redus al mormintelor suprapuse parţial sau total în zonele destinate înmormîntărilor sînt argumente care pledează pentru o continuitate de înmormîntare a aceleaşi populaţii în prima zonă, pînă la epuizarea sa în secolul al XI-lea, fapt care a impus înfiinţarea unui nou cimitir în apropiere, în secolele XI—XII.

Majoritatea mormintelor din secolele VIII—X sînt grupate în cuiburi familiale, în timp ce acelea din secolele XI—XII sînt dispuse în şiruri, orientate pe direcţia NE—SV. Mormintele sînt distanţate între ele şi, în cazuri rare, se întretaie.

În general, fiecare complex funerar cuprinde cîte un schelet, dar semnalăm şi şase cazuri cu cîte doi indivizi (soţ-soţie sau mamă-copil). Mormintele cuprind indivizi de toate vîrstele, cu precădere copii, aşezaţi, în majoritatea cazurilor pe spate, de obicei după ritul creştin. Din circa 450 morminte, peste 30% conţin schelete de copii de diferite vîrste (sugari-adolescenţi), ceea ce ne indică o mortalitate ridicată în rîndul acestora. Ceilalţi indivizi sînt bărbaţi şi femei, de talie mijlocie sau mare, a căror dentiţie bine păstrată ne arată că decesul survenea la vîrsta adult-matură şi, în cazuri rare, la vîrsta bătrîneţii.

Cea mai mare parte din subiecţii cercetaţi decedau în condiţii normale, datorate unor cauze endogene şi exogene, necunoscute încă datorită lipsei studiului antropologic, dar întîlnim şi indivizi decedaţi în urma unei intervenţii violente, ca decapitarea şi săgetarea (3 cazuri). Observaţiile efectuate asupra materialului osteologic constată şi unele afecţiuni ale oaselor (osteopatii), din care cele mai frecvente sînt cariile, paradentozele, fracturarea tibiei şi spondiloza coloanei vertebrale, la nivelul vertebrelor lombare etc.

Majoritatea mormintelor din secolele IX—X sînt acoperite cu ţigle şi pietre, fasonate sau informe, aduse din fundaţiile şi zidurile clădirilor antice în ruină, aflate în împrejurimi. Indivizii lipsiţi de sicriu au scheletele protejate la cap, picioare şi pe margine sau sînt depuşi în casete făcute din cărămizi, ţigle, pietre de rîu şi lespezi de gresie refolosite.

Piesele de inventar care însoţesc scheletele sînt mai numeroase în mormintele timpurii şi se răresc în cele din secolele XI—XII, fiind, în general, obiecte de podoabă, ustensile, vase şi, în

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

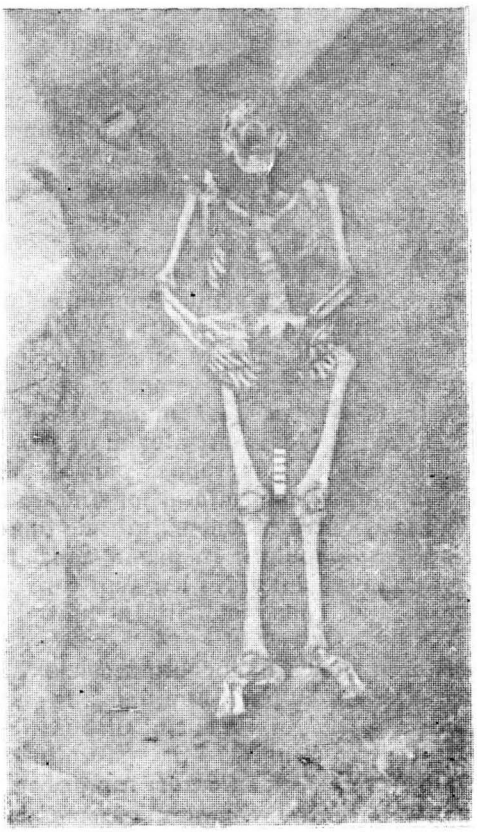

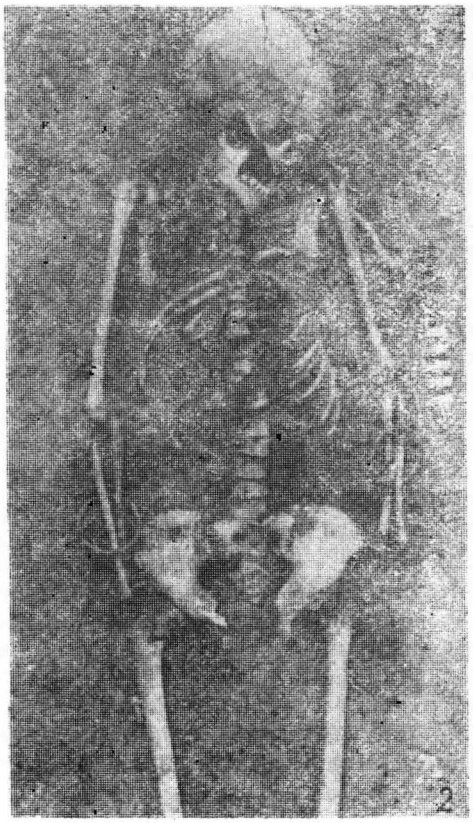

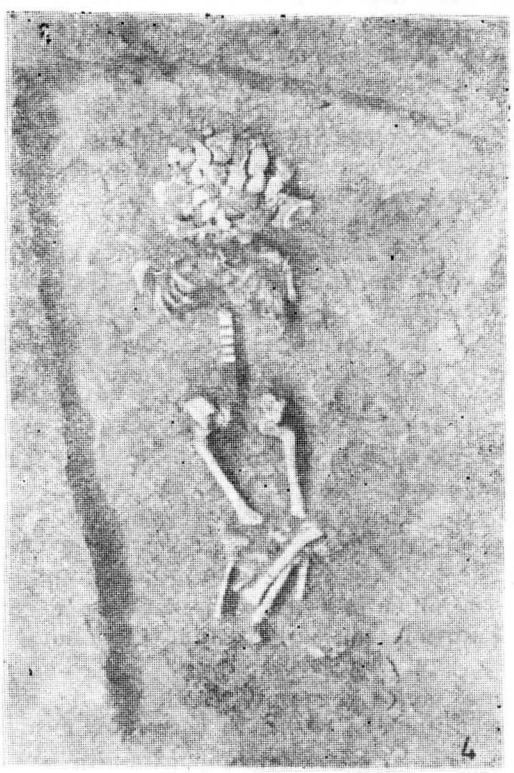

Fig. 2. Alba Iulia — „Staţia de salvare". 1 **mormînt de înhumaţie** din secolul al X-lea (M.26); 2—4 **morminte de înhumaţie** din **secolele XI—XII** (**M. 19, 80,** 107 a—b).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

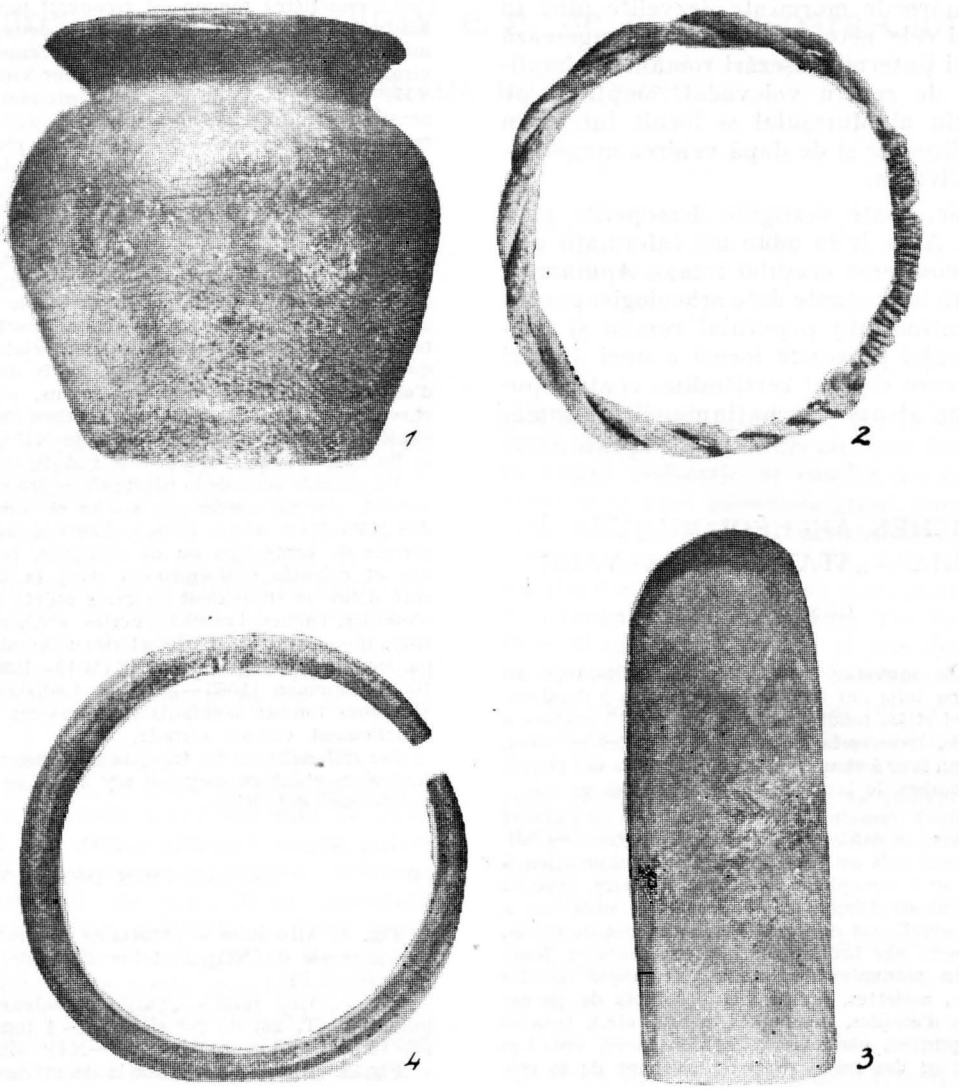

Fig. 3. Alba Iulia „Staţia de salvare". Obiecte de inventar din morminte: vas (secol X), brăţări de bronz din M.405 şi M. 80 (secolele X—XI) şi gresie din M.406 (secolul X).

cazuri rare, vîrfuri de săgeţi. Dacă unele obiecte de podoabă au o circulaţie largă în spaţiul balcano-carpato-pannonic, în schimb inelele de argint lucrate din sîrmă împletită, mărgelele şi unele pandantive ornamentate cu motive granulare, întîlnite frecvent în aşezările bizantine din Dobrogea, sînt de origine sud-balcanică şi prezenţa lor în morminte argumentează schimburile comerciale intense dintre românii din Transilvania şi Imperiul Bizantin.

Lipsesc cu desăvîrşire obiectele de harnaşament, piesele de podoabă presate şi armele (săbii, pumnale, securi de luptă etc.) întîlnite în mormintele călăreţilor războinici maghiari, din secolul al X-lea e.n.

Prin urmare, poziţia creştină a majorităţii scheletelor, componenţa inventarului funerar, înmormîntarea indivizilor de vîrste şi sexe diferite, lipsa monedei maghiare în inventarul mormintelor timpurii, depunerea vaselor de lut ca ofrandă şi a unei jumătăţi de rîşniţă etc. sînt doar cîteva elemente care pledează pentru atribuirea acestui cimitir populaţiei româneşti (eventual româno-slave) din aşezarea de tip Dridu, identificată în ultimii ani în „Cetate", sub fundaţiile catedralei romano-catolice şi la nord de cimitir, pe terasa „Lumea Nouă". Depunerea de pietre şi cărămizi pe morminte, protejarea sau aşezarea unora dintre defuncţi în casete ridicate din materiale de construcţie, aduse din fundaţiile şi zidurile edificiilor romane din apropiere, confirmă ştirile oferite de izvoarele medievale timpurii, care afirmă că la venirea primelor grupuri de războinici maghiari în Transilvania acestea au întîlnit aici un oraş în ruine, ridicat de coloniştii aduşi de Traian, în urma războaielor cu dacii.

Lipsa monedelor în mormintele timpurii, dar prezenţa lor în cele din secolele XI—XII, poate fi explicată prin inexistenţa monedei maghiare la populaţia locală din secolul al X-lea şi penetraţia acesteia abia după formarea regatului maghiar şi înstăpînirea sa în bazinul mijlociu al Mureşului, în secolele următoare.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Numărul mare de morminte dezvelite pînă în prezent, ca și cele necercetate încă ne sugerează existența unei puternice așezări românești, împlinind funcția de centru voievodal, amplasat pe cursul mijlociu al Mureșului și locuit intens în perioada de dinainte și de după venirea maghiarilor în Transilvania.

În concluzie, toate vestigiile descoperite pînă în prezent la Alba Iulia aduc noi informații privitoare la cunoașterea orașului roman *Apulum* și, totodată, oferă importante date arheologice pentru dovedirea continuității poporului român și adeverirea existenței pe aceste locuri a unei așezări foarte mari, care era, cu certitudine, centrul politic și militar al unei formațiuni politice românești.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À ALBA IULIA — „STAȚIA DE SALVARE"

RÉSUMÉ

Les fouilles de sauvetage pratiquées en 1979—1980 au nord-ouest d'Alba Iulia ont identifié trois huttes à demi enfouies dans le sol et les fondations en pierre de 15 édifices à squelette de bois, recouverts de tuiles et de tuiles creusées, deux fontaines, un four à chaux, un atelier de taille des pierres et environ 85 tombes, le tout des IIe—IIIe siècles de n.è.

Dans la nécropole romaine, située à proximité de l'atelier de taille des pierres et qui a été affectée par les travaux édilitaires, nous avons mis au jour 25 tombes d'inhumation à cercueil en bois ou à sarcophage en brique et pierre, avec ou sans couvercle, et 65 tombes d'incinération à urne ou à même la fosse, laquelle est de forme ovale allongée ou ronde, purifiée rituelement par brûlure ou non. Le mobilier funéraire consiste en monnaies de bronze, céramique (petites cruches, cruches, assiettes, lampes etc.), objets de parure (bagues, boucles d'oreilles, pendentifs, perles etc.), boucles de ceinture, appliques, clous, récipients en verre etc. Les tombes contiennent des restes osseux provenant de la crémation ou de l'inhumation d'individus de tous les âges et des deux sexes, appartenant au second cimetière de la ville d'Apulum.

Le cimetière romain est recouvert par une nécropole de haute époque féodale, composée de deux section d'enterrement. Dans la première section, qui occupe une surface d'environ 0,5 km², nous avons mis au jour 270 tombes datant du VIIIe au XIe siècle de n.è., qui renfermaient 4 urnes d'incinération et 266 squelettes inhumés, avec ou sans cercueil en bois, certains dans une cassette de pierre. Les individus étaient étendus sur le dos et orientés dans les directions O—E, NO—SE ou E—O, la plupart en position chrétienne. Les tombes renfermaient en général un abondant mobilier composé de vases (pots avec ou sans anse, amphores etc.) du type Dridu, d'objets de parure en bronze, plomb, argent et or (boucles d'oreilles, anneaux de cheveux, médaillons, bagues, bracelets, etc.), perles en verre, céramique, ambre et pierres semi-précieuses, ustensiles (couteaux, fusaioles en terre cuite, pierres à briquet, queux, éclats de silex), un carquois et des pointes de flèches, oeufs de volaille et restes d'offrandes animales (porcins, bovins, ovi-caprins, équidés et volaille). La majorité des tombes datent des IXe—Xe siècles de n.è., plus quelques-unes du XIe siècle qui marquent la fin des sépultures sur le côté sud du cimetière.

La seconde zone de la nécropole se trouve à environ 200 m sud-est, elle ne couvre que 0,5 ha et comprend 180 tombes des XIe—XIIe siècles de n.è. Les squelettes, dépourvus de pierres de protection ou de cercueils, sont étendus sur le dos et orientés uniformément dans la direction O—E. À côté d'eux se trouvaient de rares objets de parure (boucles d'oreilles, bagues, bracelets, perles etc.), une boucle de ceinture, une pointe de flèche et des monnaies d'argent émises par les rois de Hongrie André Ier (1046—1060), Bela Ier (1048—1063), Salomon (1063—1074) et Ladislas Ier (1077—1095). Quelques tombes d'enfants renfermaient des oeufs déposés rituellement comme offrade.

Les recherches et les travaux de dégagement des complexes funéraires étant en cours, il n'y a pas lieu de formuler des conclusions définitives.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Alba Iulia — „Stația de salvare". 1 four à chaux — vue générale du NO; 2 atelier de taille des pierres — vue générale de l'E.

Fig. 2. Alba Iulia — „Stația de salvare". 1 tombe à inhumation (T. 26) du Xe siècle; 2—4 tombes à inhumation (T. 19, 80, 107 a—b) des XIe—XIIe siècles.

Fig. 3. Alba Iulia — „Stația de salvare". Objets du mobilier des tombes: pot (Xe siècle), bracelets en bronze de T.405 et T.80 (X^e—XIe siècles) et queux de grès de T.406 (Xe siècle).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Aşezarea din secolele III-IV e. n. de la Timişoara-Cioreni

ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA

În primăvara anului 1980, cu ocazia unor nivelări de teren în punctul Cioreni, în apropiere de gara Timişoara-Ronaţ, au fost deranjate urme de locuire aparţinînd mai multor epoci. Dintre acestea, cele mai importante sînt o necropolă de înhumaţie şi o aşezare din secolele III—IV e.n., obiective în care s-au organizat în anul 1980 săpături de salvare, desfăşurate, la necropolă — sub conducerea arheologului Alexandru Rădulescu, iar la aşezarea de secolele III—IV sub conducerea arheologilor Adrian Bejan şi Doina Benea.

S-a efectuat un sondaj în luna aprilie, continuat în luna august, în zona în care, la suprafaţă, s-au găsit resturile unui vas mic de cult, cilindric, avînd la exterior incizate semne paleocreştine. Sondajul a constat dintr-o secţiune S 1 cu dimensiunile de 8×1,80 m orientată N—S, care a surprins colţurile a două semibordeie. Pentru degajarea integrală a locuinţelor s-au deschis două casete, unite apoi într-o singură casetă mare (C 1) cu dimensiunile 8×3 m şi o casetă mai mică (C 2) de 3×3 m, plasată la sud de S 1 şi în continuarea casetei C 1, din care s-a recuperat material arheologic (ceramică) fără însă a surprinde urme de locuinţă.

Cele două locuinţe din S 1 şi C 1 sînt de formă dreptunghiulară, cu colţurile rotunjite. Semibordeiul nr. 1, de mai mici dimensiuni, orientat E—V, are laturile de 3,30×2,50 m, groapa sa coborînd pînă la adîncimea de 0,80/0,90 m. Nu s-a mai putut surprinde vatra, distrusă din vechime, dar s-a delimitat forma sa ovală după fragmentele de pămînt ars ce apar în zona vestică a locuinţei. Fragmentele de arsură apar la adîncimea de 0,75/0,80 m de la nivelul actual de călcare, coborînd pînă la adîncimea de 1,40 m. Ele intră mult în peretele vestic al locuinţei, dovedind că vatra a fost scobită în acest perete.

A doua locuinţă are dimensiuni mai mari şi nu a fost degajată decît parţial. Dimensiunile surprinse sînt de 4,20×3 m, groapa semibordeiului coborînd şi aici pînă la adîncimea de 0,80/0,90 m. Resturile vetrei se află la aceeaşi adîncime cu ale vetrei precedente, ele fiind plasate însă în interiorul locuinţei, spre latura vestică a sa. Dinspre vatră porneşte spre latura nordică a locuinţei o groapă de acces, ce se adînceşte pînă la adîncimea de 1,10 m, şi este lată de 1,50 m. Pe latura estică, semibordeiul este străpuns de mai multe gropi ulterioare, dintre care două, mai mari, sînt probabil laturi ale unor locuinţe. Astfel, în colţul nod-estic al casetei s-a surprins colţul rotunjit al unei asemenea gropi, coborînd pînă la adîncimea de 0,60 m (dimensiunile de 1×1 m). De asemenea, între m 1,50—3,60 m s-a surprins parţial o a doua groapă de mari dimensiuni, adîncită inegal, între 0,70—1 m. Tot în colţul nord-estic al casetei au apărut şi alte două gropi mai mici, ovale, coborînd pînă la adîncimea de 1,20 m.

Din ambele locuinţe s-au recuperat fragmente ceramice executate cu mîna şi la roată, de secolele III—IV e.n., ceramica la roată fiind din pastă fină, cenuşie şi roşie. Pînă în prezent a fost restaurat un vas lucrat cu mîna, prezentînd elemente de tradiţie dacică.

Luînd în considerare suprapunerile de locuire ce au apărut în cadrul sondajului, considerăm că aşezarea a cunoscut cel puţin două niveluri de locuire îndelungată.

Atît pe baza materialului ceramic recuperat, cît şi pe baza caracteristicilor locuinţelor deranjate, putem concluziona că aşezarea de la Timişoara—Cioreni se încadrează în tipul aşezărilor rurale din secolele III—IV e.n., găsindu-şi analogii în descoperirile din Banat[1] şi în general de pe întreg teritoriul patriei noastre[2].

În judeţul Timiş, alături de aşezarea din aceeaşi perioadă de la Hodoni—Pustă, unde au început săpăturile arheologice din anul 1979, aşezarea de la Timişoara—Cioreni constituie a doua aşezare ce urmează a fi cercetată sistematic. Concluziile ce se vor desprinde din cercetarea arheologică a aşezării de la Timişoara—Cioreni vor contribui, alături de alte descoperiri similare făcute în zonă, la o mai bună cunoaştere a evoluţiei populaţiei autohtone, daco-romane, de pe teritoriul Banatului, în secolele III—IV e.n.

---

[1] E. Iaroslavschi—Gh. Lazarovici, ActaMN, 15, 1978, p. 255—261.

[2] D. Protase, Banatica, 1, 1971, p. 99—102, cu bibliografia aferentă.

[3] A. Bejan, Analele Banatului, S.N., 1, 1981.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

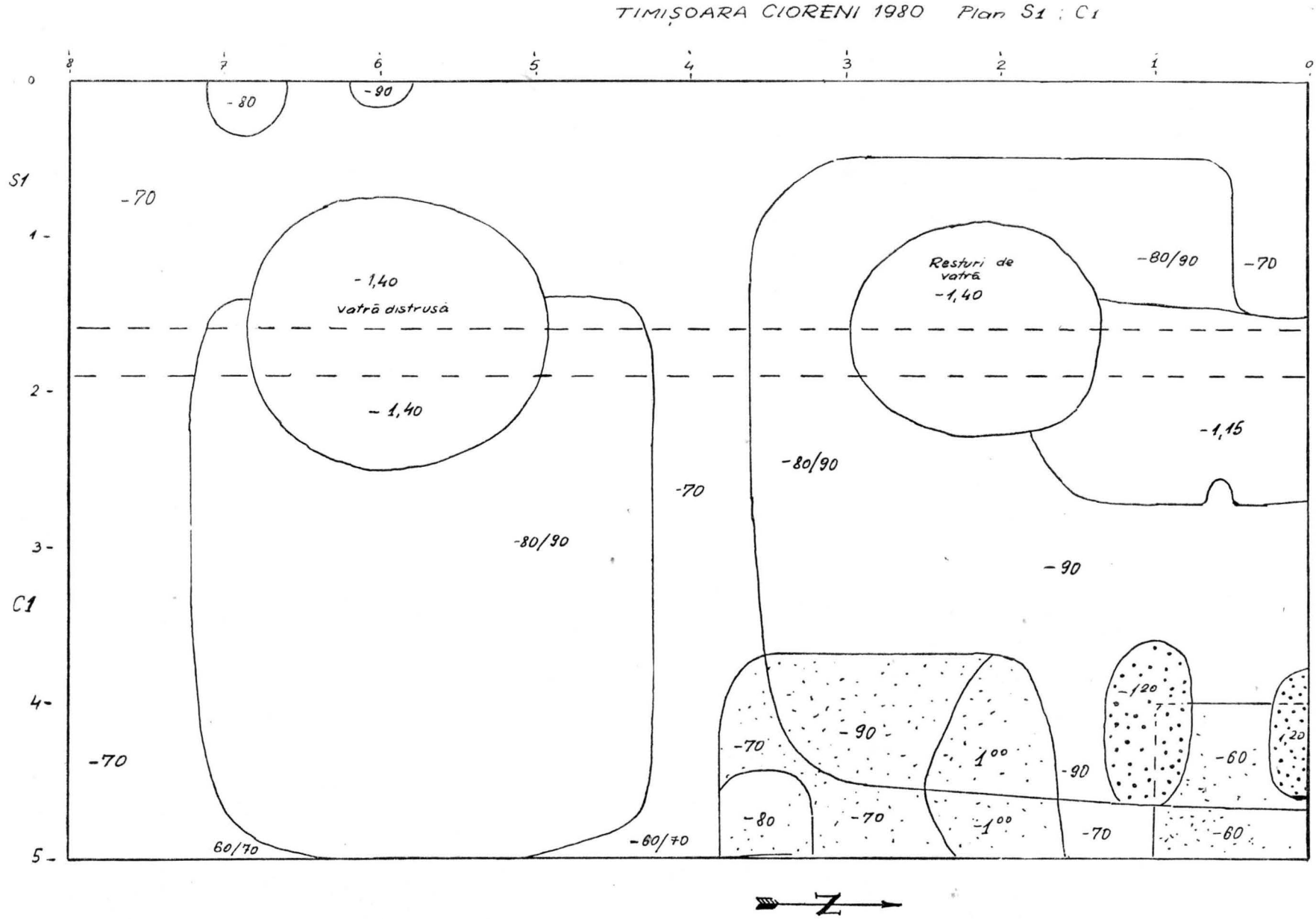

Fig. 1. Timişoara — „Cioreni". Locuinţe din secolele III—IV e.n., descoperite în anul 1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

EINE ANSIEDLUNG AUS DEM 3.—4. JH.U.Z. BEI TIMIŞOARA — „CIORENI"

ZUSAMMENFASSUNG

Gelegentlich landwirtschaftlichen Arbeiten wurde im Frühjahr 1980 bei Timişoara — „Cioreni" eine Ansiedlung aus dem 3.—4. Jh.u.Z. ermittelt. Während den Ausgrabungen, die kurz nach der Entdeckung durchgeführt wurden, sind zwei Wohnungen in der Form von wenig eingetieften, rechteckigen Gruben (mit abgerundeten Ecken) freigelegt worden. Es wurde sowohl feine, graue und rötliche Drehscheibenkeramik als auch grobe, mit der Hand gefertigte Ware zutage gebracht; beide Sorten sind im 3.—4. Jh.u.Z. datierbar. Eine Überlappung von zwei Wohnungen spricht dafür, daß es sich um eine aus zwei Niveaus bestehende Siedlung handelt.

Die Station von Timişoara — „Cioreni" gehört zum Typ der dörflichen Siedlungen des 3.—4. Jh.u.Z. und kann mit der Niederlassung von Hodoni-Pustă, wo seit 1979 archäologische Grabungen stattfinden verglichen werden. Die Erforschung dieser beiden Siedlungen wird zu einer besseren Kenntnis der Entwicklung der einheimischen römischdakischen Bevölkerung aus dem 3.—4. Jh.u.Z. in Banat beitragen.

ABBILDUNGVERZEICHNIS

Abb. 1. Timişoara —„Cioreni". Wohnungen aus dem 3.—4 Jh.u.Z., im Jahre 1980 entdeckt.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele cercetărilor arheologice de la Şirna-Prahova

ŞT. OLTEANU, N. NEAGU

Cercetările arheologice din vara anului 1980 de la Şirna, jud. Prahova, au continuat pe acelaşi promontoriu denumit „Fîntîna lui Hîrţu", unde s-au efectuat săpături în campaniile anilor 1977—1979, prin deschiderea a două secţiuni (S.VII şi S.VIII) în lungime de peste 40 m fiecare.

Ca şi în secţiunile anterioare, cele mai vechi urme de locuire interceptate în cele două secţiuni amintite datează din epoca bronzului (culturile Monteoru şi Tei), constînd din fragmente ceramice specifice, dispersate pe o suprafaţă relativ mare, fără a fi identificate, pînă în prezent, în zona cercetată, locuinţe sau alte obiective de epocă. Potrivit constatărilor mai vechi, se pare că locuirea din epoca bronzului se concentrează spre vest de punctul cercetat în vara anului 1980, la circa 100 m de Secţiunea VIII.

Nivelului de locuire din epoca bronzului îi succed, într-o dinamică sensibilă, evidenţiată şi de rezultatele din campaniile anterioare, aşezări alcătuite din locuinţe şi obiective cu caracter economic (cuptoare de redus minereul de fier, cuptoare de utilitate casnică) ce datează din perioada secolelor III—XI e.n. după cum urmează.

Faţă de situaţia din S.IV, unde nivelul de locuire din secolele III—IV a fost mai bine prins, în S.VII şi S.VIII acest nivel se reduce la cîteva vestigii (fragmente ceramice, fragmente din pereţii unui cuptor de utilitate casnică). Semnalăm în mod deosebit descoperirea unei monede emise în localitatea Deultum din Tracia de către Filip Arabul-fiul şi a unei fibule de bronz măsurînd 0,08 m (deschiderea de la arc la locul de întoarcere a piciorului fibulei), de tipul celor cu piciorul întors pe dedesubt, dar deosebindu-se de cele din această categorie prin dimensiuni (lungime şi grosime). În ceea ce priveşte moneda, ea are un diam. de 23 mm, în greutate de 5,35 gr şi prezintă pe avers inscripţia: M IUL PHILIPPUS CAES (capul împăratului radiat dreapta); pe revers: COL FL PAC DEULT (în exergă Zeus şade pe tron cu patera în dreapta şi cu sceptrul în mîna stîngă; jos vulturul). Moneda este perforată la margine, fapt care presupune o folosire a ei în afara funcţiei din circuitul economic, într-o vreme posterioară anului ei de emisie, adică posterioară mijlocului secolului al III-lea. Această situaţie cronologică (termenul postquem) ar data cu mai multă precizie şi fibula amintită, deci începînd cu a doua jumătate a secolului al III-lea. Cît priveşte limita superioară în timp a utilizării fibulei şi a noii funcţiuni a monedei, aceasta este indicată de nivelul a două locuinţe surprinse în cele două secţiuni care se adîncesc de la baza stratului în care au fost găsite fibula şi moneda. Cele două locuinţe identificate în S.VII şi S.VIII sînt de tipul bordeiului adîncit pînă la 0,70 m, măsurat de la nivelul stratului vegetal actual şi de circa 0,40 m de la nivelul de călcare al epocii respective (fig. 1). Forma lor diferă oarecum: una are o formă ovală cu diametrul mare de 2,80 m, cel mic de 2 m; cealaltă de dimensiuni mai mari, de formă poligonală cu colţurile uşor rotunjite, cu laturi de 3,20 m lungime. Ca elemente comune, ambele locuinţe au amenajate în interior vetre ovale deschise, cu diametrul mare de 0,60 m şi cel mic de 0,40 m, uşor adîncite în podeaua locuinţei (3—4 cm); la una din locuinţe, vatra este plasată, oarecum, pe latura de nord; la cealaltă, vatra este amenajată în colţul de sud-vest. În general, locuinţele sînt sărace în materiale, ceramica fiind cea mai numeroasă. Au fost scoase la iveală fragmente ceramice cenuşii şi roşietice lucrate la roata rapidă, cu pasta bine frămîntată, unele ornamentate cu val dublu şi striuri ce se încadrează în cultura Sîntana de Mureş, deci în secolul al IV-lea e.n. Această varietate ceramică apare totuşi sporadic în comparaţie cu cea lucrată cu mîna, dintr-o pastă mai puţin îngrijită, atît în ceea ce priveşte calitatea pastei cît şi a degresantului introdus şi chiar a arderii ei. Este incontestabil vorba de o degradare a ceramicii de tip Sîntana, cu menţiunea că forme ale acesteia continuă să fie realizate, dar cu mîna sau, în cel mai fericit caz, cu roata înceată. Ne referim în special la castroane şi farfurioare atît de evidente în cultura Sîntana, acum degradate ca realizare tehnică.

O apariţie ce părea pînă acum neobişnuită pentru această vreme, fiind considerată specifică, în exclusivitate, slavilor, o constituie tipsia sau tigăiţa confecţionată din lut cu mîna, cu margini scunde şi drepte şi cu fundul plat, neconfundabilă cu castronaşele sau farfurioarele amintite deja, întîlnite mai în toate epocile. Un mare fragment dintr-o asemenea tipsie a fost găsit într-una din cele două locuinţe, alături de alte fragmente mai mici (fig. 2). Cum, potrivit caracteristicilor ceramicii aparţinînd celor două locuinţe (degradarea tehnică vădită a tipurilor ceramice Sîntana de

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Mureș), datarea locuințelor se situează post 376, fiind suprapuse de nivelul altor locuințe din secolele V—VI, apariția tipsiei infirmă caracterul exclusiv etnic al acesteia atribuit pînă acum slavilor, tipsia întîlnindu-se, deci, și la populația autohtonă din secolul al IV-lea și al V-lea în zona sud carpatică.

Nivelului de locuire din sec. IV—V îi aparțin și trei cuptoare de redus minereul de fier, amplasate spre pantă, la marginea așezării din sec. IV—V. Din cuptoare se păstrează creuzetul, restul construcției fiind distrus de locuirile ulterioare și de lucrările agricole. Ca dimensiuni, cuptoarele aveau diametrul creuzetului, la nivelul păstrat, de 20—25 cm, iar ca adîncime 15—20 cm. Întregul creuzet era căptușit cu o crustă de fier de 5 cm grosime, interiorul lui fiind încărcat cu bucăți de zgură și lupe de fier rezultate din procesul de reducere a minereului respectiv. Peretele creuzetului prezenta o puternică arsură în grosime de 10 cm pe alocuri. Potrivit observațiilor din teren, cuptoarele au funcționat succesiv, ele fiind însă contemporane ca epocă. Succesiunea se datorește distrugerii cuptorului după fiecare șarjă și construirea alăturea a altuia nou, fapt care demonstrează că aceste tipuri de cuptoare nu prezentau deschideri laterale pentru evacuarea zgurii, a încărcăturii acestuia în general, fiind tipuri de cuptoare care funcționau pe baza curentului de aer introdus natural sau artificial, deși fragmente din fluierul foalelor n-au fost găsite pînă în prezent în cuptoarele cercetate.

Complexul de cuptoare și cele două locuințe datînd din secolele IV—V au fost deranjate de un nivel de locuire din etapa imediat următoare. Este vorba de trei locuințe ușor adîncite (0,20—0,30 m) avînd aceeași orientare (N—S) prinse în cele două secțiuni (S.VII și S.VIII). Locuința din capătul de sud al secțiunilor, care interceptează locuința din nivelul anterior (secolele IV—V) și cea din capătul de nord au aceleași dimensiuni (3,25/3,50 × 2,20 m) și chiar aceeași formă (ușor dreptunghiulară). Fiecare locuință este prevăzută cu un cuptor de uz casnic amplasat pe latura de N, construit din interiorul locuinței în afară, diametrul vetrei măsurînd 0,40 m. Cuptoarele s-au păstrat aproape în întregime, doar partea superioară a boltei a fost afectată de plug (vezi fig. 1). Ca deosebire, se remarcă faptul că gura cuptorului locuinței din capătul de sud al secțiunilor a fost întărită cu două cărămizi de tip roman, bine arse, în scopul protejării gurii acestuia. A treia locuință prezintă aceeași orientare și dimensiuni ca celelalte două, cuptorul fiind amplasat și aici pe latura nordică, scobit din interior în afară. Însă acest cuptor, păstrat intact cu boltă cu tot, diferă ca dimensiuni de celelalte, diametrul vetrei măsurînd 0,60 m, iar înălțimea gurii 0,40 m; înălțimea de la bază (vatră) de 0,50 m. Bolta cuptorului, păstrată pe o lățime de 10 cm, era lutuită în zona gurii. În fața cuptorului, pe o zonă circulară cu diametrul de 0,80 m, se afla cenușarul puternic ars, ca și vatra. În interiorul locuințelor a ieșit la iveală o mare cantitate de fragmente ceramice lucrate la roată și cu mîna, acestea din urmă predominînd vizibil. Ceramica lucrată cu mîna prezintă în pastă cioburi pisate și alte ingrediente, alături de ea însă găsindu-se și ceramică mai bine lucrată, cu unele tipuri moștenite din fondul anterior de tip Sîntana cum sînt, de pildă, castronașele și farfurioarele. Caracteristicile prezentate de ceramică datează acest nivel de locuire în secolele V—VII, fără a putea deosebi, deocamdată, eventuale etape de locuire în cadrul acestei mari perioade. Alături de ceramică se remarcă cîteva fusaiole bitronconice din lut, fragmente de cuțite din fier, torți și urechi de căldări, precum și un fragment dintr-un tipar de piatră, pe care se observă resturile unor linii sinuoase adîncite în piatră. Acestui nivel de locuire îi aparține și un alt cuptor distrus pînă la vatră de lucrările agricole, asemănător însă cu celelalte, care se pare că era amenajat în afara locuințelor, fiind prevăzut cu o groapă de deservire, precum și un cuptor de redus minereul de fier. Observațiile stratigrafice făcute la acesta din urmă demonstrează că creuzetul acestuia a fost realizat în nivelul secolelor III—IV și IV—V, pe care le intercepteză. Cuptorul prezintă cam aceleași caracteristici ca și cele din secolele IV—V; diametrul la nivelul de păstrare a creuzetului măsoară 0,45 m (inclusiv pereții acestuia), adîncimea fiind de 0,25 m. Și aici interiorul creuzetului prezintă o crustă de fier continuă, de 3—4 cm grosime. O bucată din peretele construit la suprafața solului se află prăbușită în interiorul cuptorului (fig. 3).

În sfîrșit, ultimul nivel de locuire este reprezentat printr-o locuință Dridu de formă rectangulară, măsurînd 3,20 × 2,30 m. În interior, spre latura nordică, avea amenajat un „pietrar" din care au mai rămas doar unele pietre și, evident, o mare cantitate de ceramică prezentînd caracteristicile bine cunoscute ale acestei etape culturale (secolele VIII—X).

Potrivit datelor de pînă în prezent, centrul așezării de tip Dridu se plasează ceva mai la

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

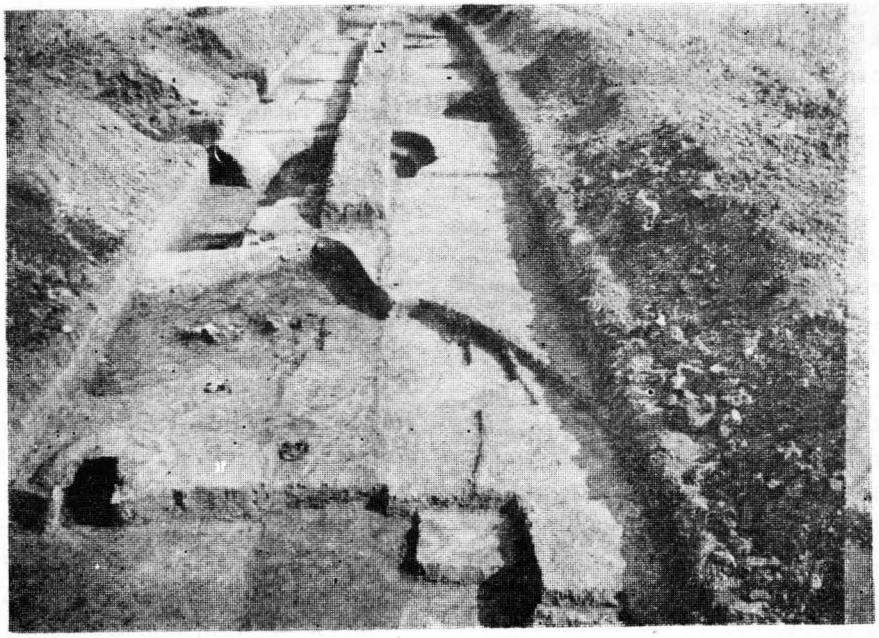

Fig. 1. Șirna—Prahova. Vedere generală a secțiunilor VII și VIII.

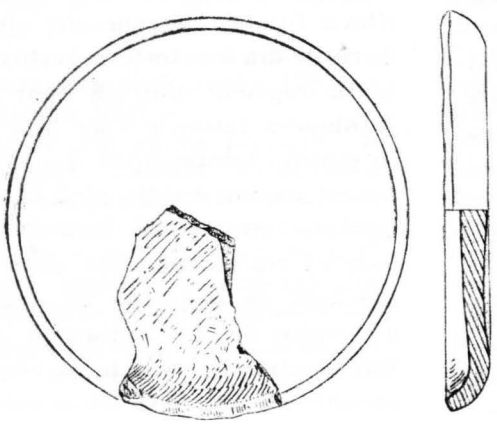

Fig. 2. Șirna—Prahova. Fragment ceramic lucrat cu mîna, datînd din secolele IV—V e.n.

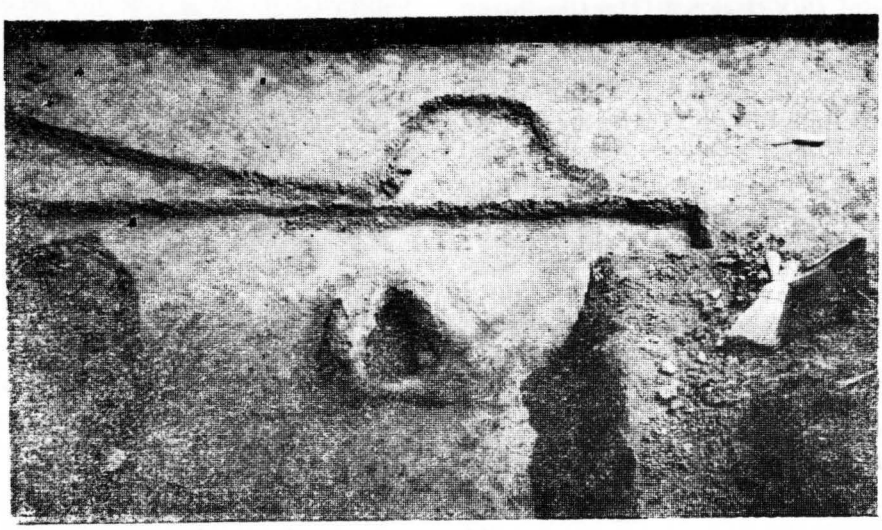

Fig. 3. Șirna— Prahova. Cuptor de redus minereu de fier datînd din secolele V—VII e.n.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

vest față de această locuință, care aparține mai mult periferiei așezării; zona în care au fost deschise secțiunile din 1980 a fost locuită mai cu seamă de comunitățile din secolele IV—V și V—VI.

RESULTATS DES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE ȘIRNA—PRAHOVA

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées en 1981 à Șirna dép. Prahova (les sections VII et VIII) ont mise en évidence des huttes en datand des IIIe—IVe siècles, IVe—Ve siècles, V^e—VIIe siècles et des VIIIe—IXe siècles.

Parmi les objets découverts, il faut mentionner une monnaie du IIIe siècle frappée par Filip Arabul junior à Deultum et, aussi, des fibules en bronze des IIIe et du début du IVe siècle.

Tout à fait remarquables sont les fours (fourneaux) à reduire le minerai de fer (1 exemplaires des IVe et Ve siècles) de petites dimensiones.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Șirna—Prahova. Vue générale des Sections VII et VIII.

Fig. 2. Șirna—Prahova. Fragment céramique travaillé à la main, de IV—V s. de n.è.

Fig. 3. Șirna—Prahova. Four pour la réduction du minérai de fer, de V—VII s. de n.è.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Şantierul arheologic Hodoni-Pustă

ADRIAN BEJAN, DOINA BENEA

I. Cu ocazia sondajului arheologic efectuat în anul 1976 pe teritoriul satului Hodoni, punctul „Picioroane" s-au întreprins şi cercetări de suprafaţă în zonă. Pe platoul de la nord de ferma furajeră nr. 4 Hodoni s-a observat că unul din cele două mari şanţuri de evacuare a reziduurilor fermei — numit ulterior S 1 — (şanţuri excavate cu puţin timp înainte, orientate fiind N—S şi SE — NV şi având dimensiunile de 855 × 1,20 × 2 m, respectiv 1 000 × 1,20 × 2 m) a străbătut de la un capăt la altul, aproximativ pe axa longitudinală (S—N), două aşezări; una de epoca bronzului, peste care se suprapune, în spaţiul nordestic şi intrînd mult sub vatra actuală a satului Hodoni, o altă aşezare datînd din secolele III—IV e,n,.

De asemenea, în profilul S 1, între metrii 0—350, s-au evidenţiat elemente de fortificare, stratul de cultură urcînd şi coborînd sub limita de doi metri (adîncimea şanţului excavat), dovedind astfel existenţa unor şanţuri şi valuri aplatizate[1] (fig. 10).

În anul 1979, au început săpăturile sistematice trasîndu-se S 3, perpendiculară pe axa S 1, cu intenţia continuării sale şi în anii următori, pentru a constitui un al doilea profil magistral al aşezării, respectiv axa transversală a sa. Secţiunea S 3 şi cele două casete aferente (C 1 şi C 2) au degajat parţial două locuinţe, un cuptor şi două gropi menajere.

II. În anul 1980 s-a continuat cercetarea, conform proiectului de săpătură aprobat de DPCN, colectivul de cercetare fiind constituit de semnatarii prezentului raport.

S-au trasat următoarele secţiuni şi casete:

1. S-a prelungit cu 20 de metri secţiunea S3[e]

2. Secţiunea S4, în continuarea lui S3, spr. est, despărţită de S3 prin drumul comunal ce merge paralel cu şanţurile S1 şi S2. S4 are dimensiunile de 20 × 1,25 × 1,50 m.

3. Secţiunea S5, orientată N—S, cu dimensiunile de 4 × 1,25 × 1,50 m.

4. Secţiunea S6, orientată N—S, cu dimensiunile 24 × 1,50 × 1,50 (2) m.

5. Casetele C3, C4, C5, C6, C7, dimensiunile fiecăreia fiind de 3 × 3 × 1,5(2)m.

6. De asemenea, s-au practicat trei casete mici (C8, C9, C10), plasate pe latura vestică a secţiunii S1, pentru a salva resturile unor complexe distruse de şanţul de evacuare. Dimensiunile lor: 2 × 2 × 1,5(2) m.

Ca urmare a acestor lucrări au rezultat următoarele elemente:

A. URME DE LOCUIRE DIN EPOCA BRONZULUI

Nivelul de locuire din epoca bronzului se surprinde în toate secţiunile şi casetele, dovedind că la Hodoni—Pustă există de la sfîrşitul acestei perioade o aşezare de mari dimensiuni, peste care s-a suprapus, deranjînd-o parţial, aşezarea postromană. S-au degajat în anul 1980 două locuinţe de la sfîrşitul epocii bronzului, cu un material ceramic fragmentar şi parţial întregibil, relativ bogat.

B. AŞEZAREA DE SECOLE III—IV e.n.

a). Din această aşezare, s-au surprins, pînă în prezent, patru locuinţe, dintre care două, de mai mari dimensiuni, au cîte două încăperi, iar două sînt bordeie, cu cîte o încăpere. Locuinţa nr. 1, conţine în una din încăperi resturile vetrei unui cuptor menajer.

b) S-au degajat nouă gropi ovale şi dreptunghiulare, unele surprinse parţial (o parte din acestea putînd fi marginile unor locuinţe) cu material ceramic, din secolele III—IV e.n.

C) Au fost depistate *resturile a trei cuptoare:*

1) cuptorul menajer din locuinţa nr. 1;

2) cuptor de olar, probabil de tipul cuptoarelor cu grătar, avînd grătarul distrus;

3) cuptorul secţionat de şanţul nr. 1, de formă patrulateră, lunguieţ, cu înălţimea gurii relativ mică (20 cm); partea sa inferioară este mai coborîtă cu 40 cm faţă de gură. Nu cunoaştem pînă în prezent analogii pentru acest tip de cuptor.

În S 7 şi C 7, continuîndu-se însă şi în afara lor, au apărut un şanţ şi o groapă, provenind probabil de la un gard ce separa două locuinţe cu anexele lor.

În faza actuală de cercetare nu ne putem încă pronunţa asupra sistemului de fortificaţie surprins.

[1] Materiale, Tulcea, 1980, p. 366—373.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

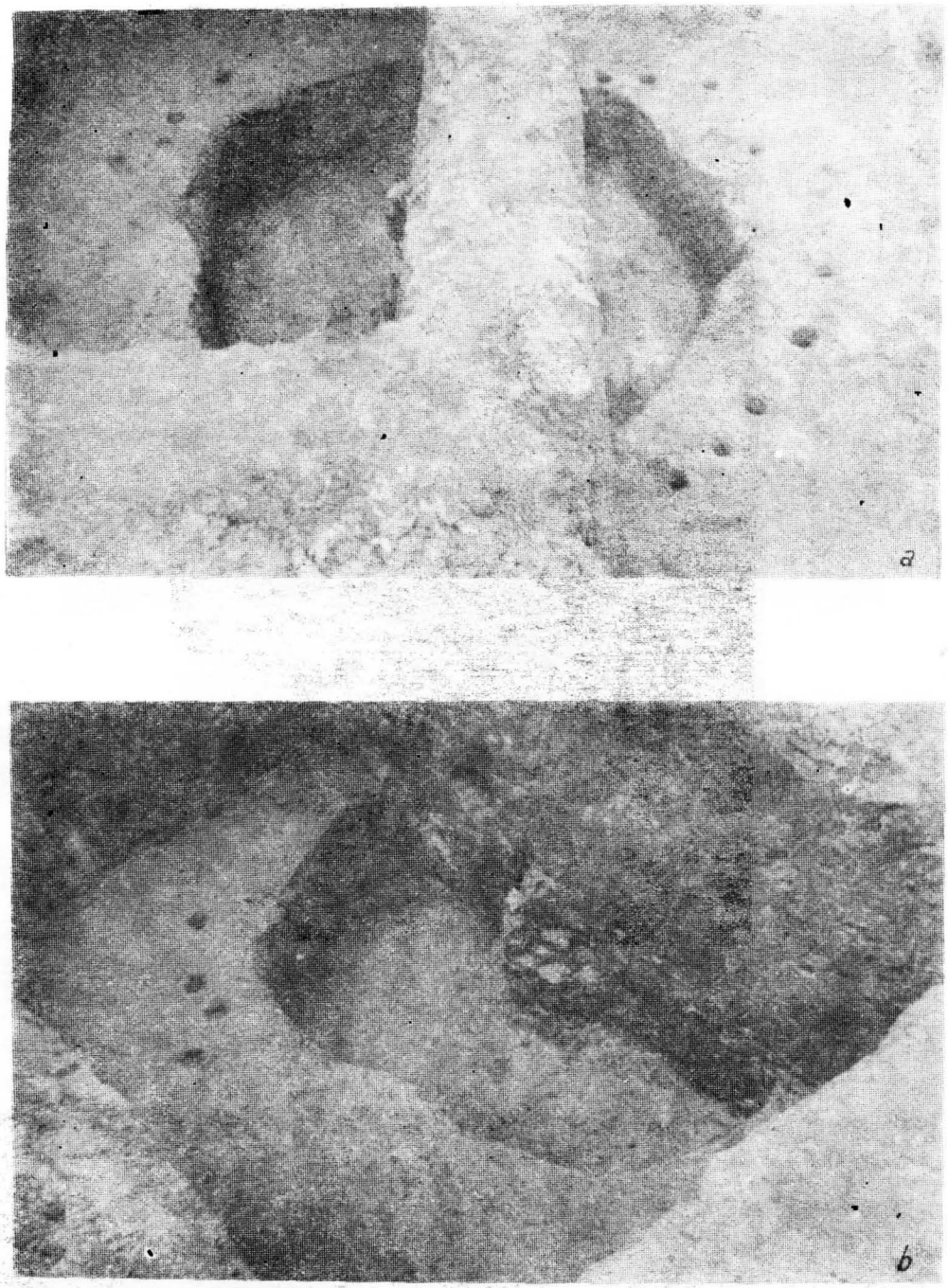

Fig. 1. Hodoni—Pustă. a—b Secţiunea 6/1980. Groapă de provizii din secolele III—IV e.n.

Se pare însă că elementele de fortificaţie (cel puţin în bună parte) aparţin aşezării de epoca bronzului.

Ceramica recuperată în aşezare este de două tipuri:

a) *Ceramică lucrată la roată*, de culoare cenuşie, predominînd oala-borcan, castronul şi strachina. Este reprezentată atît ceramica fină cît şi ceramica mai dură, aspră la pipăit.

b) *Ceramică lucrată cu mîna*, grosolană ca execuţie, predominînd oala-borcan. Majoritatea fragmentelor ceramice sînt nedecorate, dar unele buze sînt alveolate. Analogiile pentru ceramica din aşezare se încadrează în tipurile romane de secolele III—IV e.n., cu elemente dacice, specifice ceramicii lucrate cu mîna.

În etapa actuală de cercetare, pare probabilă o dispunere a locuinţelor pe rînduri relativ drepte, spaţiul dintre locuinţe fiind ocupat de anexele gospodăreşti (cuptoare, gropi de provizii etc.).

*

Cercetările mai recente ale Muzeului Banatului (îndeosebi cercetările de suprafaţă) au dus la

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 2. Hodoni—Pustă. a—b Secțiunea 6/1980. Groapă de provizii din secolele III—IV e.n.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

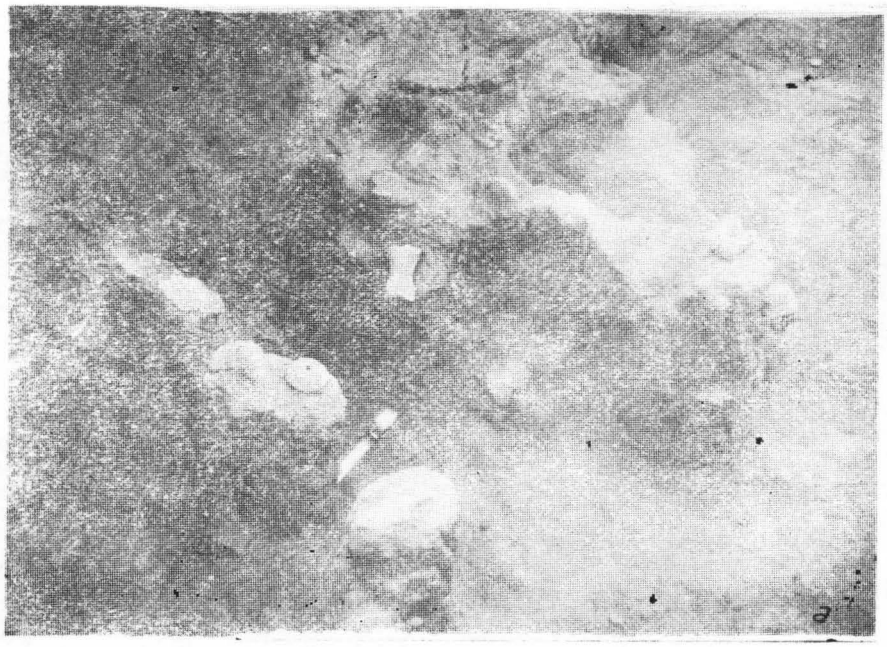

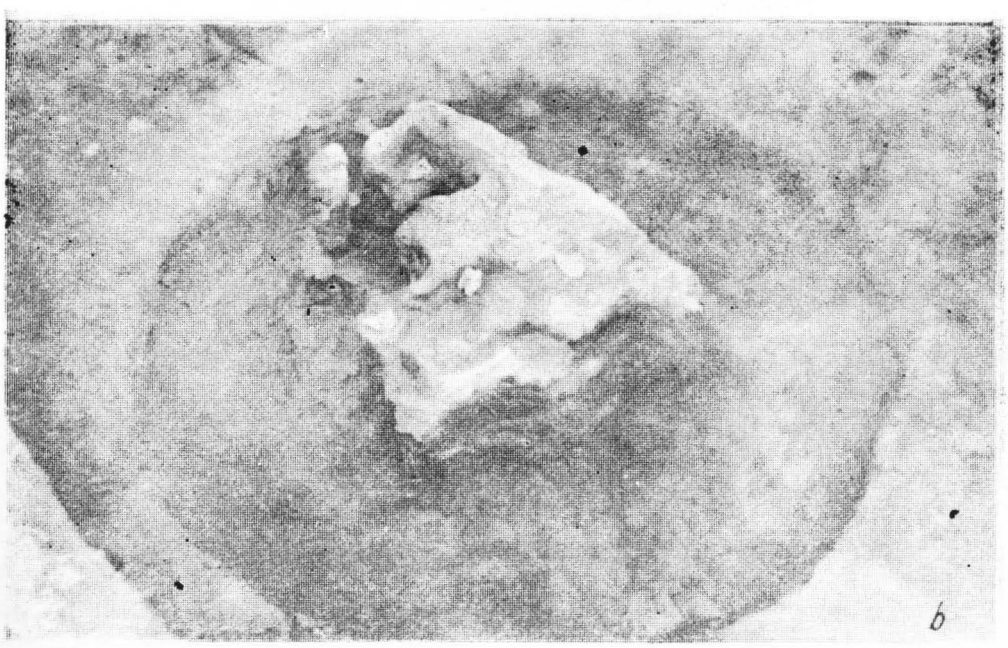

Fig. 3. Hodoni—Pustă. a—b Secțiunea 6/1980. Groapă de provizii din secolele III—IV.

depistarea urmelor unor așezări din secolele III—IV e.n. în aria localităților Lenauheim, Jebel, Satchinez, Herneacova[2], Timișoara—Cioreni[3] și Hodoni—Pustă. Aceste descoperiri constau din așezări (cu locuințe constituite la suprafața solului, semibordeie și bordeie adîncite în pămînt), care au, printre și lîngă locuințe, gropi pentru păstrarea proviziilor, de formă cilindrică sau tronconică. Locuințele sînt îndeosebi de formă patrulateră, cu una sau două încăperi, cu cuptoare sau vetre deschise în interior.

Fără a putea preciza, în stadiul actual al cercetărilor, dacă aceste așezări își încep existența în perioada romană și continuă pînă în secolul al IV-lea, putem totuși constata prezența elementelor autohtone, daco-romane[4]. Prin elementele constitutive, așezările menționate se încadrează în timpul așezărilor rurale postromane din secolele III—IV e.n. de pe teritoriul țării noastre, consti-

[1] A. Bejan, *Așezări rurale ale populației daco-romane din Banat secolele III—IV e.n. în lumina unor cercetări arheologice*, Analele Banatului, S.N., 1, 1981 (sub tipar).

[3] A. Bejan, D. Benea, în acest volum, raportul cu privire la săpăturile de la Timișoara—Cioreni.

[4] D. Protase, Banat'ca, 1, 1971, p. 99—102.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

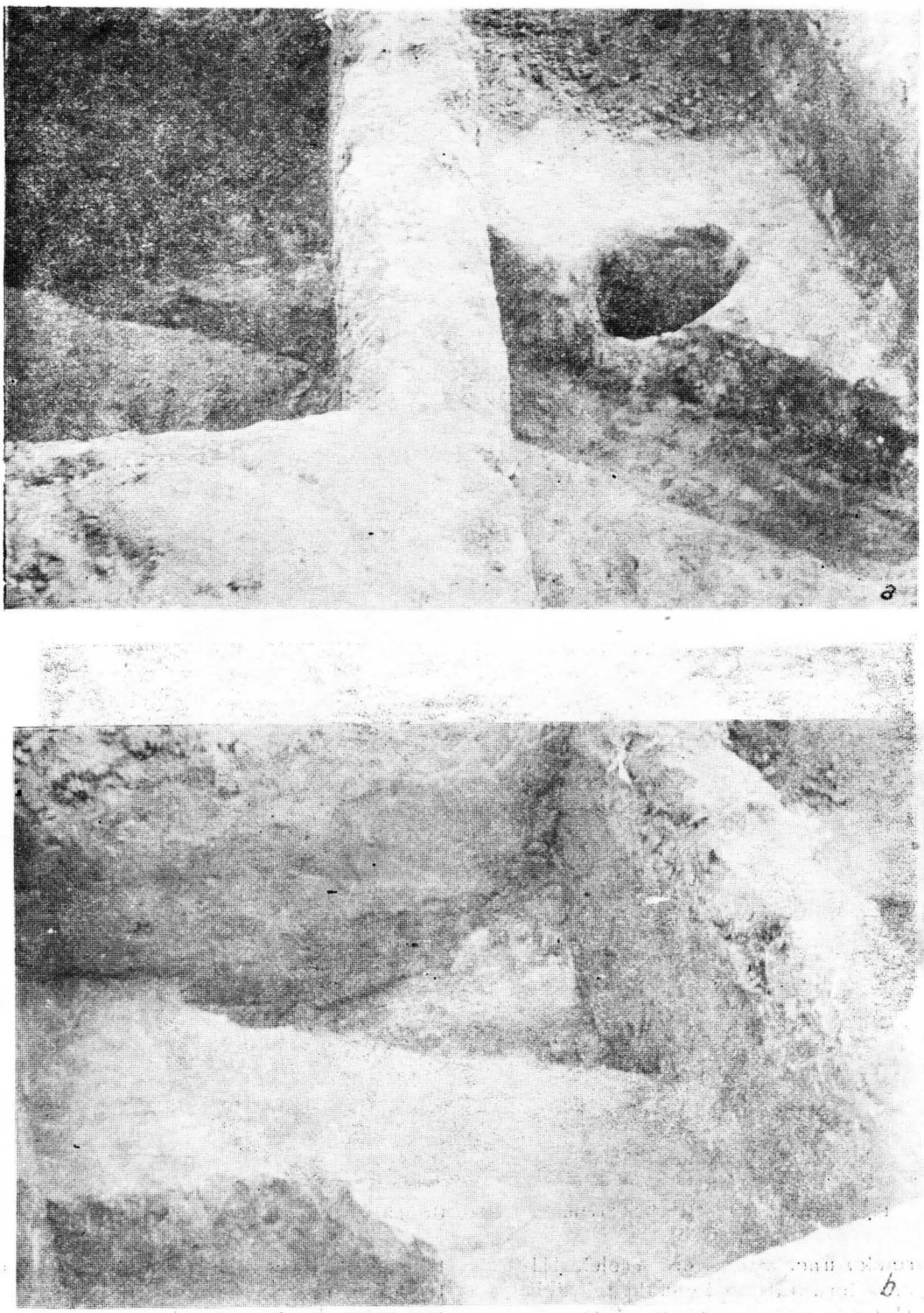

Fig. 4. Hodoni — Pustă. a—b Secțiunea 6/1980. Caseta 7/1980. Șanț cu groapă de stîlp.

tuind, alături de alte descoperiri (numismatice, descoperiri întîmplătoare de podoabe și accesorii vestimentare etc.) elemente ale continuității daco-romane pe teritoriul Banatului[5].

[5] O. Răuț, V. Ioniță, *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976, p. 13 și nota 48; E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, ActaMN, 15, 1978, p. 255—261 și harta; A. Bejan, Analele Banatului, S. N., 1, 1981.

DIE AUSGRABUNGEN VON HODONI—PUSTA

ZUSAMMENFASSUNG

Die im Jahr 1980 durchgeführten Arbeiten (Abb. 1) ergaben folgende Schlussfolgerungen:

I. 1) Auf der ganzen Oberfläche des erschlossenen Objectivs wurden zwei distinkte Siedlungsphasen festgestellt, eine vom Ende der Bronzezeit und die andere aus dem 3—4 Jhs. u.Z.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

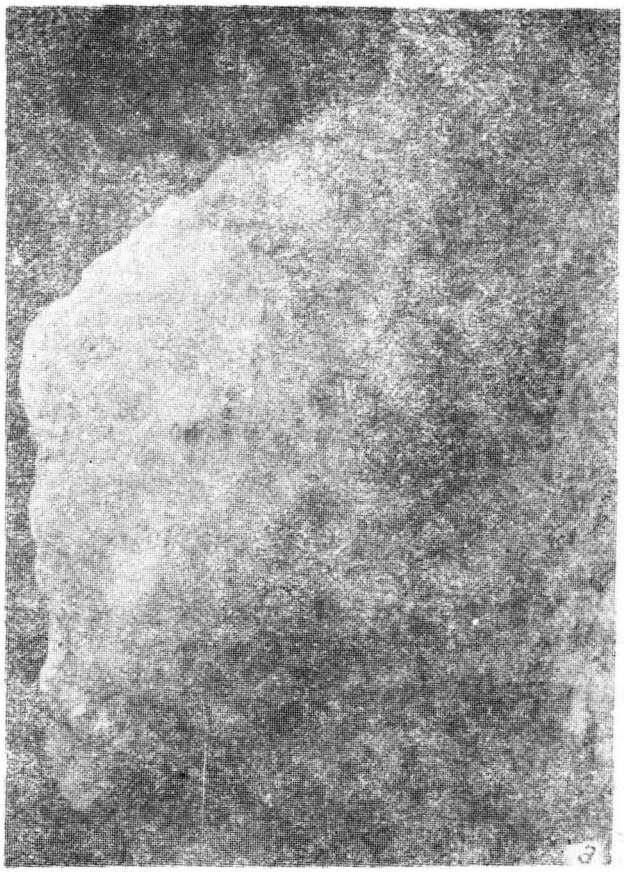

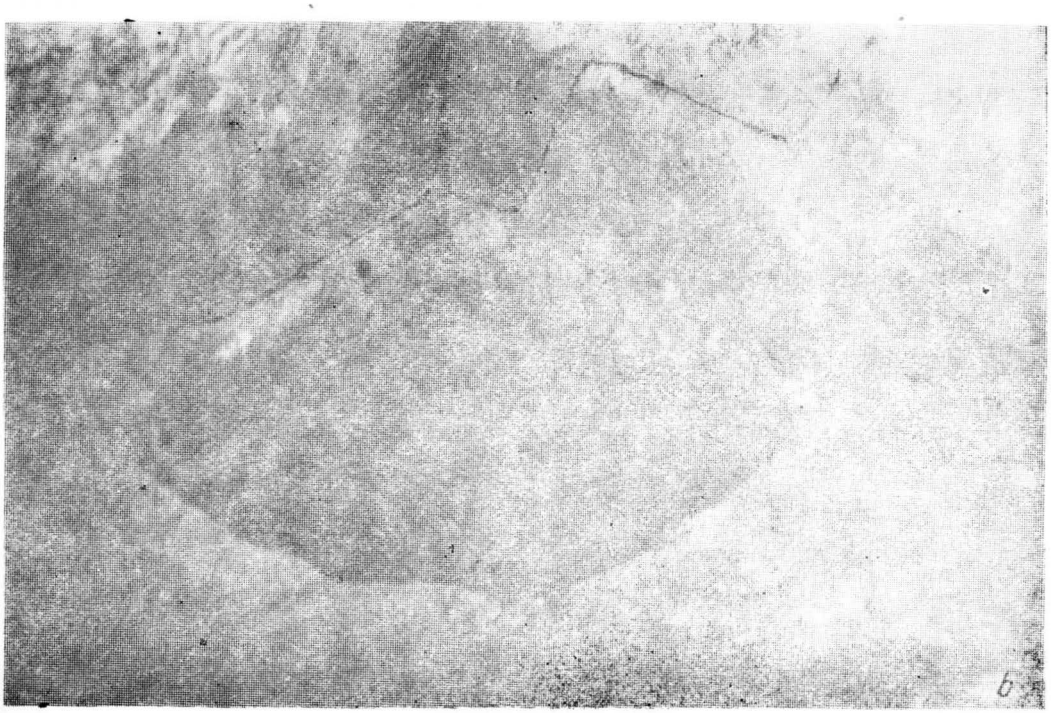

Fig. 5. Hodoni—Pustă. a cuptorul nr. 2; b Caseta 7/1980, colţul nord-estic. Locuinţă din secolele III—IV e.n. ce suprapune o groapă de epoca bronzului.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

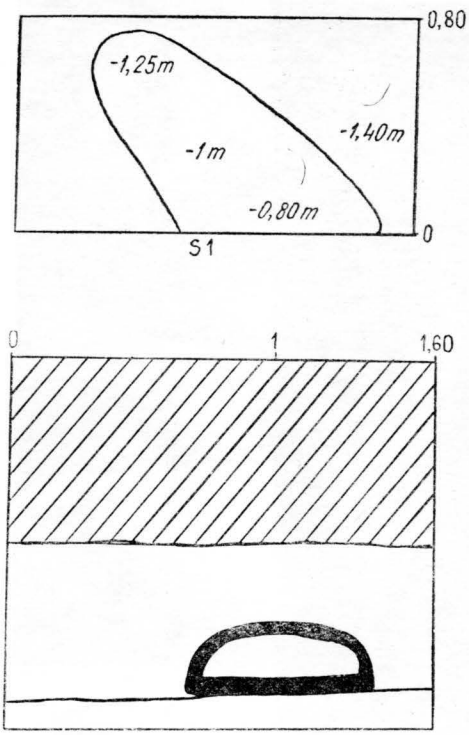

Fig. 6. Hodoni—Pustă. Cuptorul nr. 2.

2) Wahrscheinlich gehöhrt das Befestigungssystem, dass in den vergangenen Jahren erschlossen wurde (1976), der Bronzezeit an (Abb. 5). Wir können uns noch nicht in Bezug auf die Angehörigkeit und chronologische Einstufung der beiden, aus Holzphälen bestehenden Zäune aussern. Die Klärung dieser Dinge bleibt den nächsten Forschungen vorbehalten.

3) Es wurden viereckige Wohnungen entdeckt, die der Siedlung angehören, woraus archäologisches Material geborgen wurde (Keramik).

II. In der Siedlung aus dem 3—4 Jhs. u.Z. wurde 1979 eine grössere viereckige Wohnung entdeckt (teilweise dieses Jahr freigelegt) zu der auch ein, in der Nähe sich befindener Backofen, gehört.

Während den Forschungen die im Jahre fortgesetzt wurden, wurde die Wohnung integral freigelegt (der zweite Raum mit einem Herd, der sich im Inneren der Wohnung befand), sowie ein zweiter Backofen und Gruben für Haushaltszwecke. In der Sektion S6, wurden zwei ovale Vorrazsgruben von nich grösseres Dimensionen freigelegt, in einer davon wurden Spuren von Pfählen vorgefunden, die einmal eine Dachstuhl angehört haben.

Die gefundene Keramik lässt darauf schliessen, dass die Siedlung einer dako-rämischen Dorfgemeinschaft aus dem 3—4 Jhs. u.Z. angehört. Durch seine Merkmale lässt sich diese Siedlung in den Typ der dako-römische Dorfsiedlungen, die im 3—4 Jhs. u.Z. auf dem Boden unseres Landes existiert haben, eingliedern. Die Fortsetzung der Forschungen in den nächsten Jahren wird die Kenntnisse in Bezug auf die wirtschaftliche Entwicklung der dako-römischen Komunität Hodoni—Pustă bereichern.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Hodoni—Pustă. a—b Sektion 6/1980. Die Vorratsgrube, 3—4 Jh. u.Z.

Abb. 2. Hodoni—Pustă. a—b Sektion 6/1980. Die Vorratsgrube, 3—4 Jh.u.Z.

Abb. 3. Hodoni—Pustă. a—b Sektion 6/1980. Die Vorratsgrube, 3—4 Jh.u.Z.

Abb. 4. Hodoni—Pustă. a—b Sektion 6/1980. Kasette 7/1980. Graben mit Pfostenloch.

Abb. 5. Hodoni—Pustă. a Ofen Nr. 2; b Kasette 7/1980, die nord-östliche Ecke. Wohnung aus dem 3—4 Jh.u.Z., überlagert eine bronzezeitliche Grube.

Abb. 6. Hodoni—Pustă. Ofen Nr. 2.

Abb. 7. Hodoni—Pustă. Plan der Siedlung.

Abb 8. Hodoni—Pustă. Plan der Sektionen 1979/1980.

Abb. 9 Hodoni—Pustă. Die S 6 Sektion.

Abb. 10. Hodoni—Pustă. Westliches Profil der Sektion 1

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

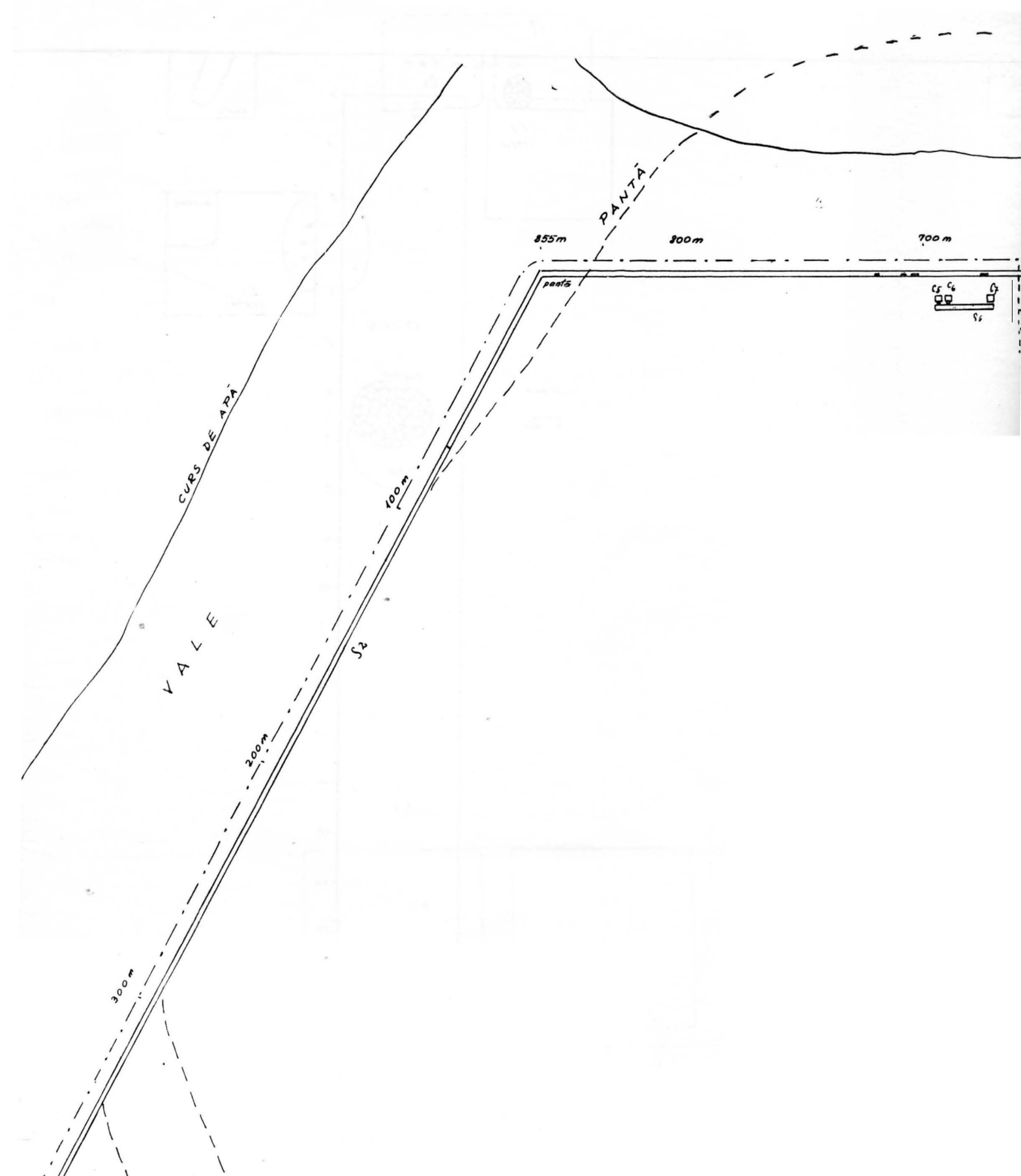

Fig. 7. Hodoni — Pustă. Planul general al așezării.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

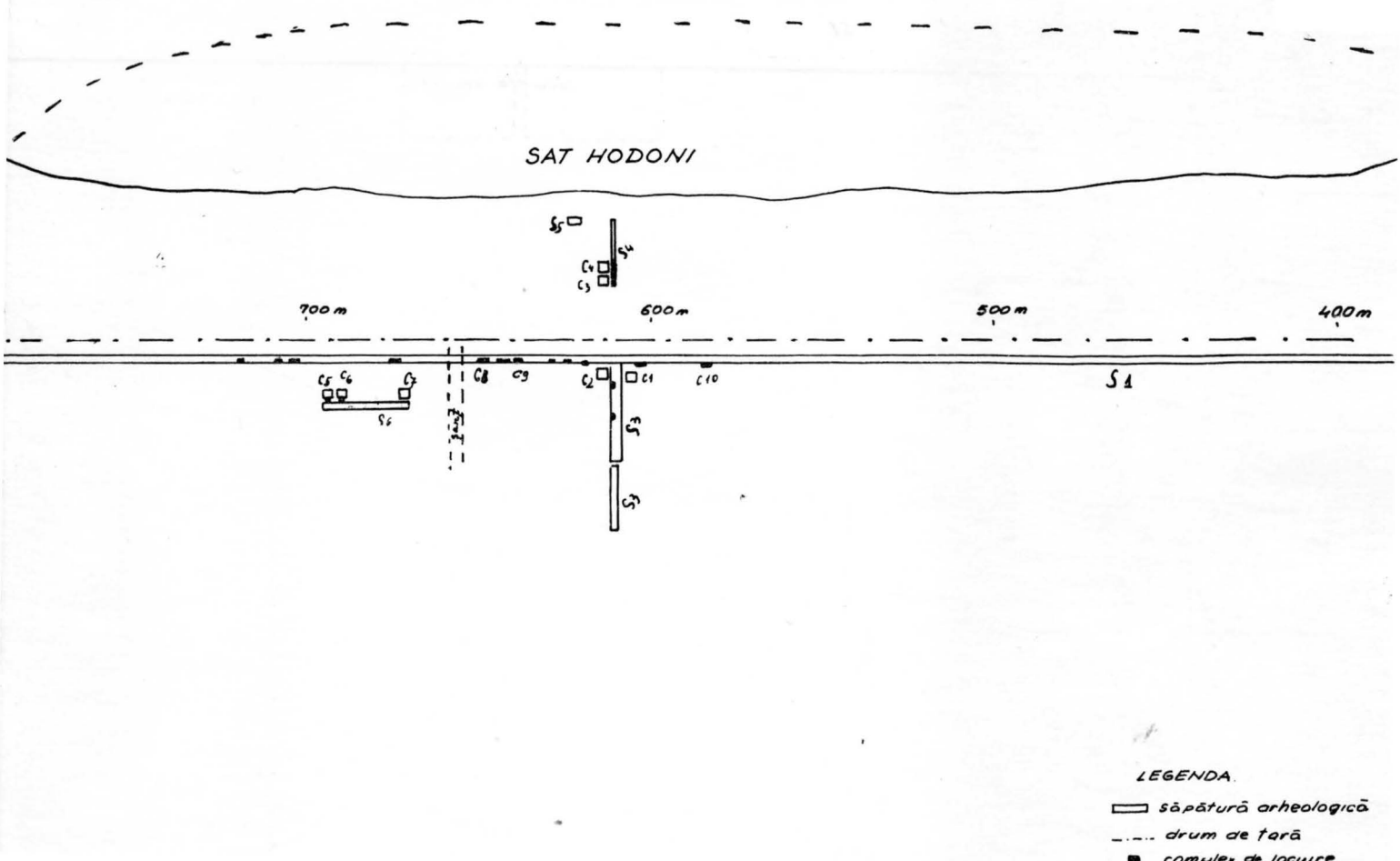

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 8. Hodoni — Pusta. Planul secțiunilor 1979/1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 8. Hodoni—Pustă. Planul secțiunilor 197

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

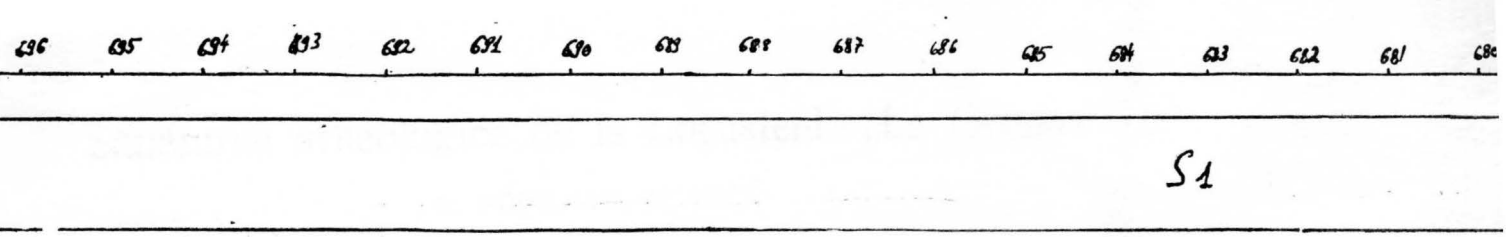

S1

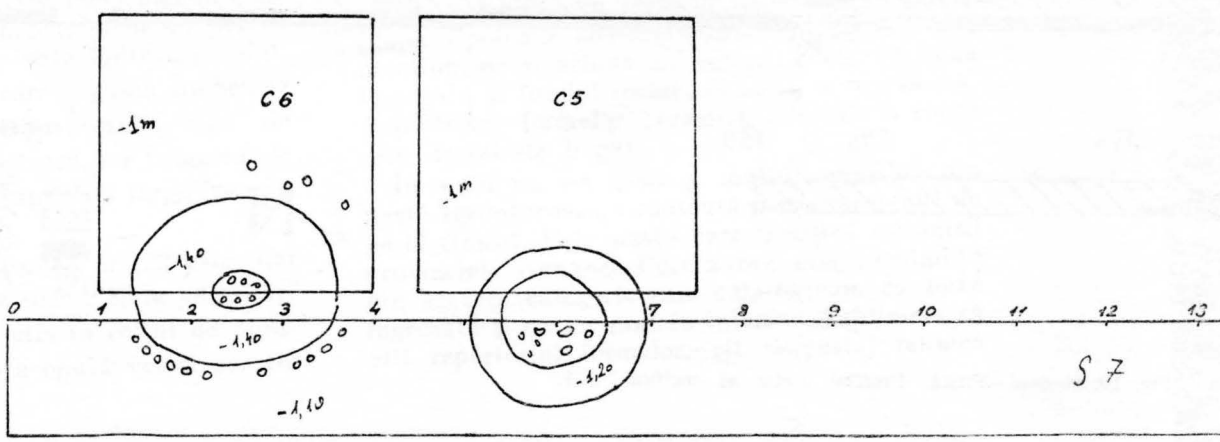

Fig. 9. Hodoni — Pustă. Secțiu

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

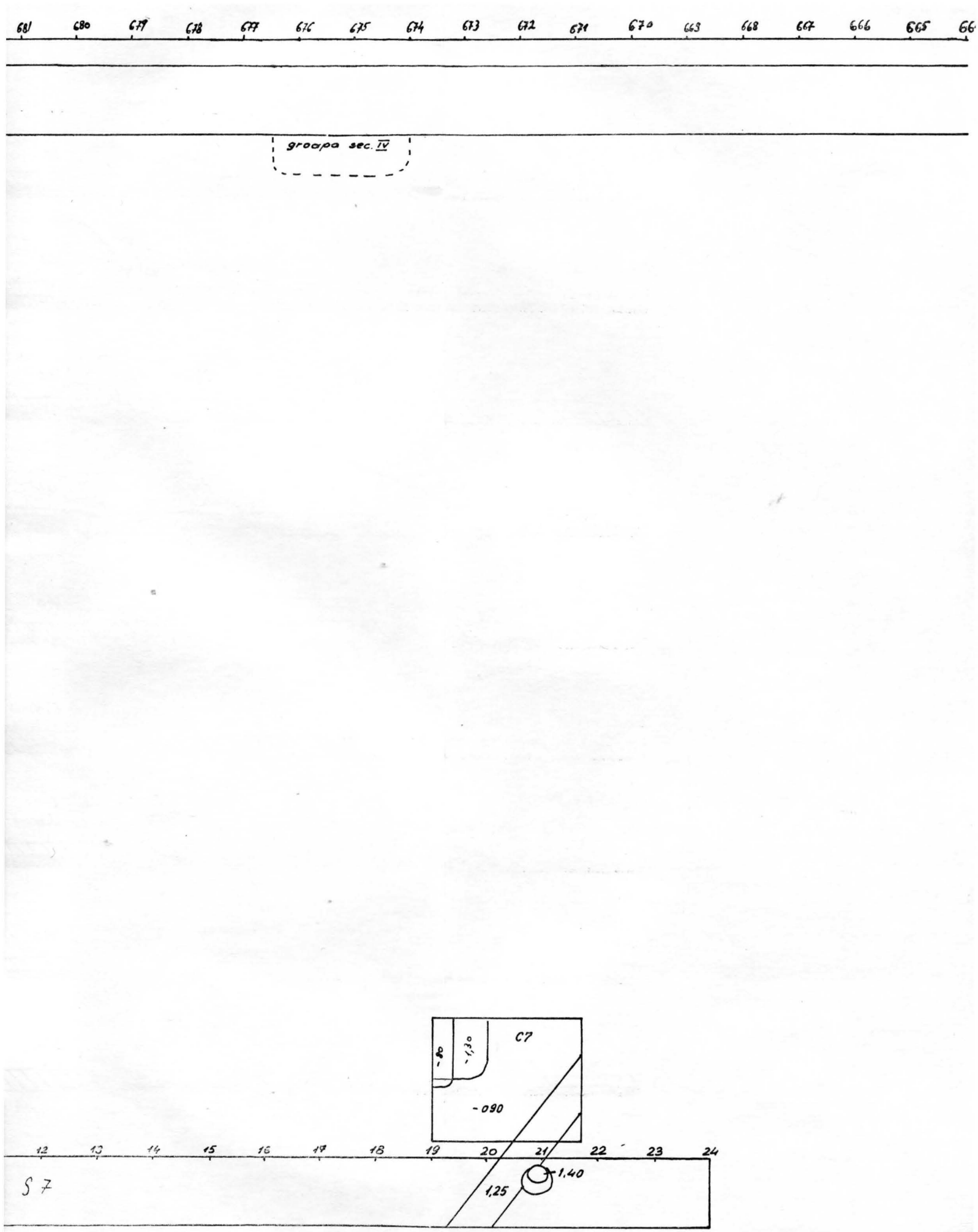

ni—Pustă. Secțiunea S 6.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

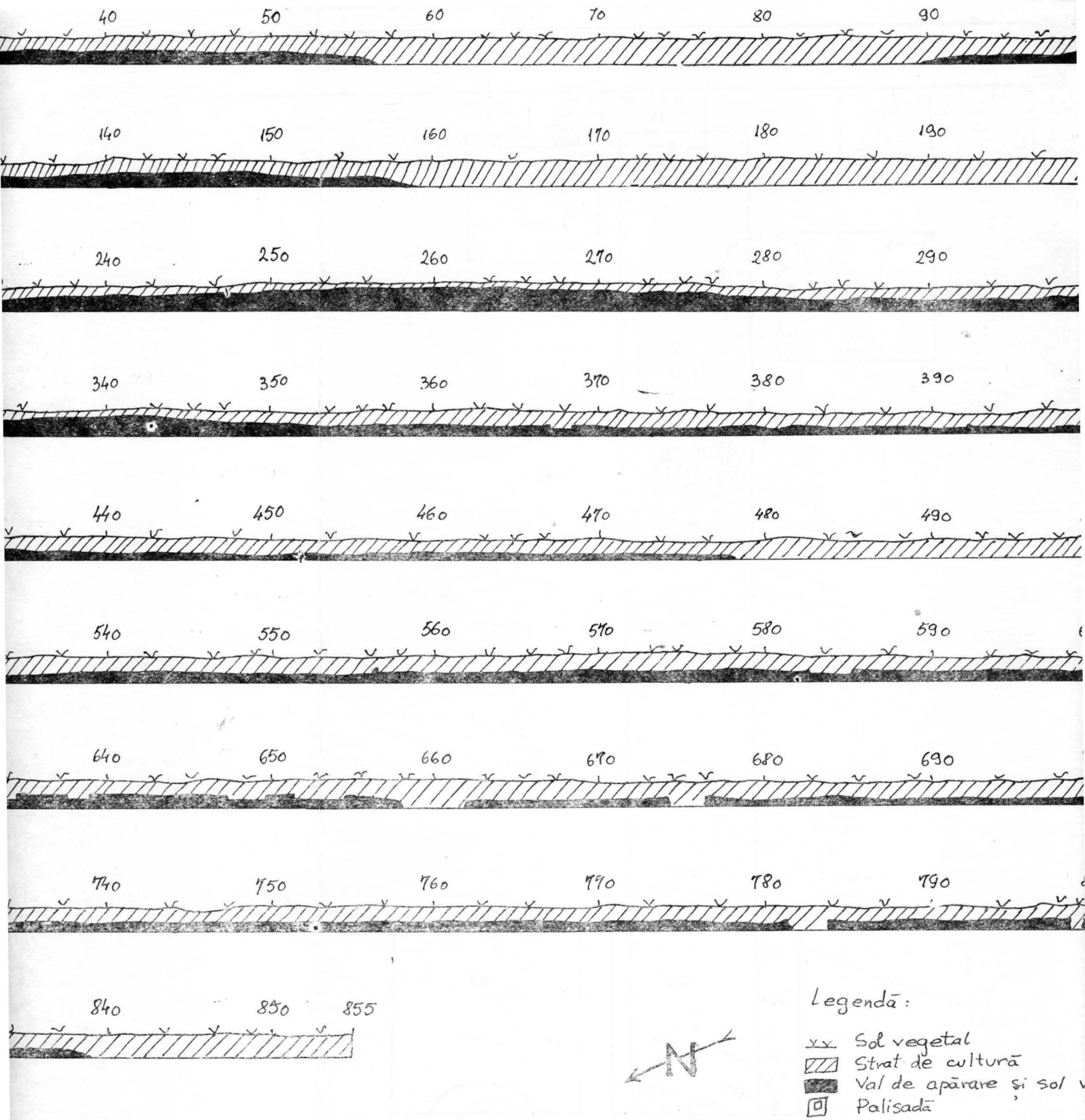

Fig. 10. Hodoni—Pustă. Profilul vestic al secțiun S 1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

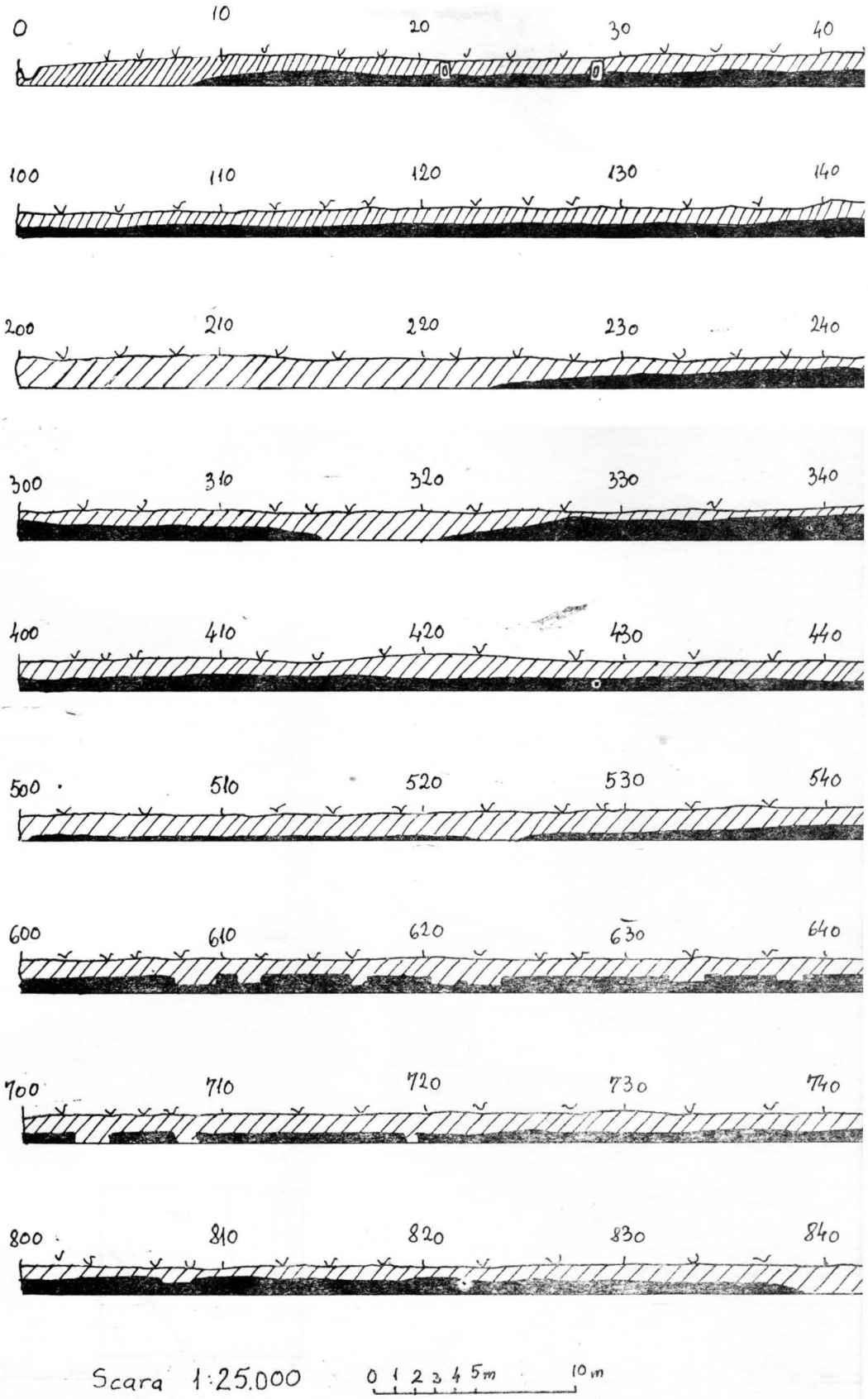

Fig. 10. H

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Locusteni - „La Gropan"

G. POPILIAN, M. NICA

În campania din anul 1980, în cadrul șantierului Locusteni, s-a lucrat numai în sectorul *„La Gropan"*. S-a încercat cercetarea exhaustivă a așezării din secolul al IV e.n. din acest punct, deoarece era amenințată de distrugere, fiind inclusă în aria unor ample lucrări de ameliorări funciare, ce se efectuează în zona sistemului de irigații Sadova–Corabia.

După cercetarea suprafețelor în care se săpase deja în cele două campanii anterioare, s-au trasat 25 de secțiuni (în general lungi de 22 m și late de 2 m) în direcția nord-sud, cuprinzînd astfel, socotim noi, întreaga suprafață pe care se întindea așezarea. Menționăm că secțiunile au fost trasate în general din 4 în 4 m, excepție făcînd locurile unde s-au ivit diferite complexe arheologice (locuințe, gropi, cuptoare de ars ceramică etc.), cînd s-a lucrat pe suprafețe largi. Volumul mare de săpături a fost posibil datorită faptului că stratul de cultură nu este prea gros și că solul este nisipos, lucrîndu-se foarte ușor. Așezarea *„La Gropan"* se află într-o zonă cu microrelief de dune, caracterizat prin valuri uniforme, cu coame și depresiuni interdunare, cu înălțimi și adîncimi care variază între 5 și 10 m. Depresiunile interdunare sînt umede, iar pe fundul unora, așa cum este cazul *„La Gropan"*, curg pîraie. Așezarea este plasată pe panta însorită a unei dune.

În acest an, s-au dezvelit două locuințe, care în general au aceleași caracteristici ca și locuințele descoperite în campaniile anterioare. Locuința nr. 6 este o locuință puțin îngropată. Față de nivelul de călcare antic, podeaua ei se află la adîncimi între 0,15 și 0,60 m. Are forma unui dreptunghi cu laturile rotunjite, cu latura lungă orientată spre nord. Numeroasele fragmente de chirpici ne îndeamnă să presupunem că pereții erau realizați din nuiele împletite, lipite cu pămînt, iar acoperișul era din stuf, care se găsea din belșug în imediată apropiere. Dimensiunile erau de 8 m × 5 m. Vatra a fost distrusă, iar fragmentele ei au fost răspîndite pe o suprafață largă, nemaiputînd fi localizată precis.

Locuința nr. 7 din secțiunea nr. 23 este mai adîncită, podeaua ei aflîndu-se la 0,85 m adîncime. Vatra, de formă ovală, se afla în colțul de nord-vest al locuinței. Pe latura opusă vetrei se afla intrarea. Dimensiunile locuinței nr. 7 sînt mult mai mici: 3,50 m × 3 m. Tehnica de construcție a fost aceeași.

O încăpere mai adîncită, folosită într-un anumit scop, a fost detectată în capătul de sud al secțiunii 32 m. Datorită faptului că aici s-au găsit multe greutăți pentru războiul de țesut, am socotit că ar fi putut fi un loc unde se țesea, o *argea* cum era denumit în Oltenia, cu cîteva decenii în urmă chiar, locul amenajat în vederea practicării unei astfel de îndeletniciri.

Gropile menajere, descoperite în număr destul de mare, aveau, în general, o formă cilindrică, fiind ușor mai largi la fund.

Firește, materialul arheologic cel mai numeros îl reprezintă ceramica. Dacă ținem seama de tehnica în care a fost realizată, ceramica lucrată la roată predomină net. Pasta este de cele mai multe ori de culoare vînătă. Există vase și din pastă roșie-cărămizie.

Forma cea mai răspîndită este aceea a chiupului cu buza trasă mult înăuntru, orizontal, adesea foarte lată (fig. 1/8—9). Forma aceasta, cu variante multiple, de cele mai multe ori este de mari dimensiuni, ajungînd să treacă în înălțime de 1 m. Există însă și vase de acest tip de dimensiuni mai mici, dar nu sînt atît de frecvente. Acest tip de vas este adesea decorat. Principalul element de decor îl reprezintă valul realizat din mai multe linii incizate. Alături de acesta, se întîlnesc ghirlandele, liniile paralele, grupurile de linii oblice incizate etc. Zona decorată este jumătatea superioară a vasului, care este acoperită în întregime de elemente de decor. De cele mai multe ori este decorată și suprafața superioară a buzei, mai ales cu linii incizate în val.

O altă formă este castronul, de tipul roman obișnuit, întîlnit în secolele anterioare. Tipul 1 (după tipologia noastră) este des întîlnit. Mai menționăm: strachina cu pereții oblici, cu buza îngroșată și fundul inelar; cana cu o toartă ș.a. Repertoriul formelor ceramicii lucrate la roată este destul de bogat.

În acest an, s-a găsit și multă ceramică din pastă zgrunțuroasă, cunoscută și sub termenul de *pastă ciment*. Este pasta caracteristică ceramicii provinciale romane. Forma cea mai răspîndită din această categorie este oala-borcan, cu buza îngroșată și cu un șanț în interior. Subliniem că atît repertoriul formelor, cît și pasta, tehnica

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

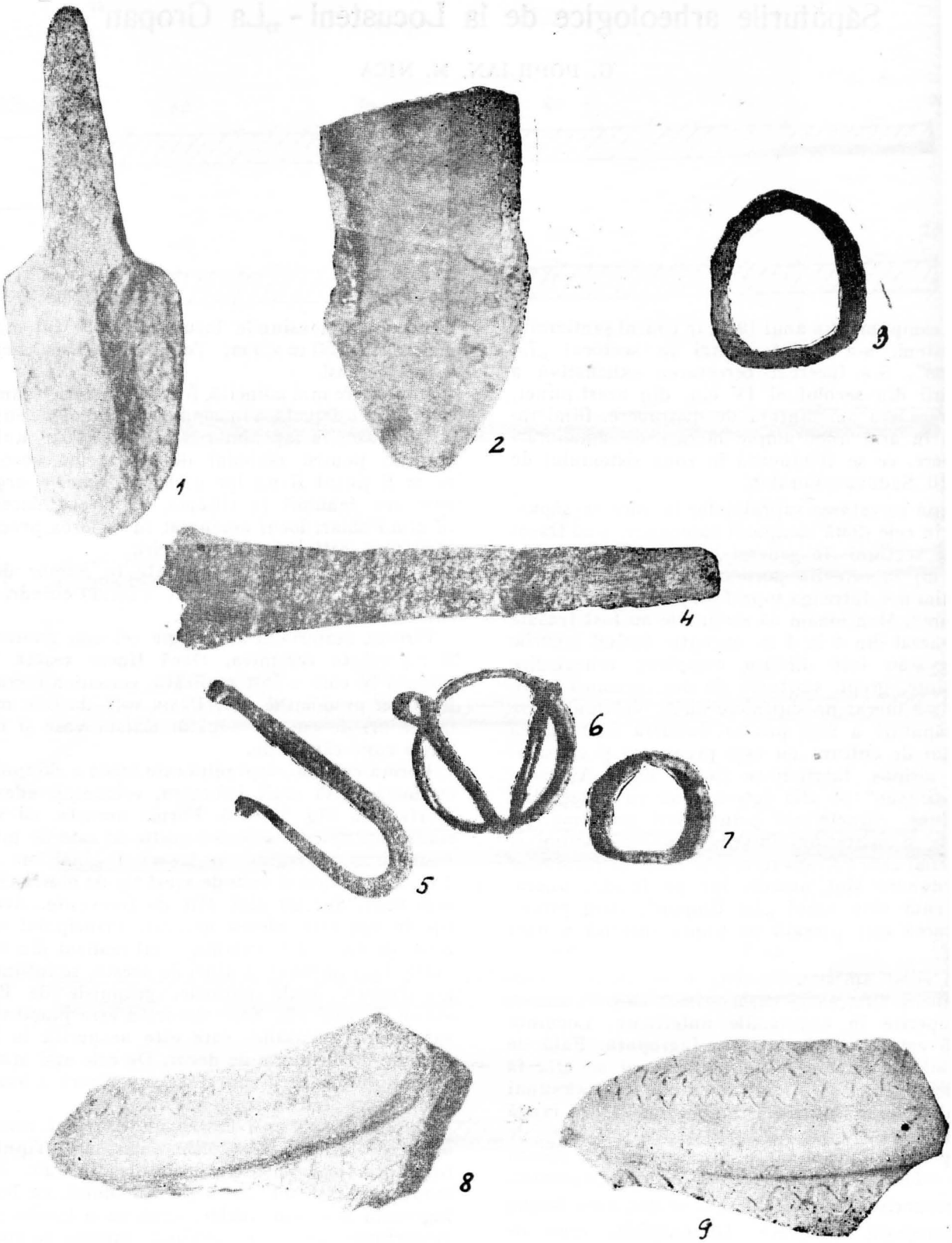

Fig. 1. Locusteni — „La Gropan". 1—2 brăzdare de plug din fier; 3 manşon din fier; 4—7 diferite obiecte din fier; 8—9 fragmente din vase ceramice mari.

ceramicii este daco-romană şi că acestea nu reprezintă altceva decît o etapă în dezvoltarea ceramicii din epoca romană anterioară.

Tradiţia veacurilor anterioare nu s-a păstrat numai în cazul categoriei ceramicii lucrate la roată, ci şi în cel al ceramicii lucrate cu mîna. Forma cea mai frecventă este vasul borcan, identic cu vasul borcan neornamentat din aşezarea şi necropola daco-romană de la Locusteni, din

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

punctul „*Predești*". Această formă se va păstra și în secolele următoare.

O altă formă caracteristică și pentru ceramica lucrată cu mîna din secolul al IV-lea, descoperită în așezarea de „La Gropan", este ceașca dacică. Cele mai multe exemplare sînt decorate la bază cu un șir de alveole.

Ceramica de import, sau mai exact spus *de târg*, cumpărată din centrele urbane sau militare aflate pe linia Dunării, nu lipsește din așezarea de la Locusteni „La Gropan". Cele mai multe fragmente de vase din această categorie aparțin amforelor. Sînt prezente de asemenea fragmente de ulcioare cu două torți, cunoscute și sub termenul de amforidoane, lucrate din pastă roșie fină, precum și din pastă fină acoperită cu un smalț de culoare verde-olive, ceramică obișnuită în această vreme la Sucidava și, în general, în Imperiul Roman tîrziu.

Săpăturile ultimei campanii au scos la iveală și un cuptor de ars ceramică. Acesta este rotund, cu camera de ardere despărțită de un perete median, care sprijină placa perforată pe care se așeza ceramica pentru a fi arsă. Este același tip de cuptor descoperit și la Locusteni „Predești", în așezarea din secolele II—III. Remarcăm însă că bolta celor două guri a cuptorului de „La Gropan" era întărită cu pietre de dimensiuni mari. Cuptorul a fost construit în pămînt, sub nivelul de călcare; în fața gurilor de foc se afla o groapă de formă ovală, din care se alimenta camera de foc cu combustibil. În această groapă s-au găsit numeroase fragmente ceramice aparținînd tuturor categoriilor ceramice aflate în așezare, excepînd, firește, ceramica de import.

Obiecte de fier. În locuința nr. 6 s-au descoperit două seceri, două zăbale (fig. 1/6), un cuțit și un vîrf de lance. Într-o groapă din secțiunea nr. 23, s-au găsit depozitate trei brăzdare de plug (fig. 1/1—2). Unul dintre ele aparține tipului roman răspîndit în Imperiu în răstimpul dintre secolul al II-lea și secolul al IV-lea e.n. Celelalte două au forma tradițională dacică, foarte asemănătoare, dacă nu identică, cu brăzdarele descoperite la Grădiștea Muncelului. Lupele și zgura de fier aflate în săpături ne îndreptățesc să afirmăm că s-a practicat aici și meșteșugul fierăriei și că toate uneltele de fier au fost confecționate pe loc.

Numeroasele unelte descoperite în așezarea de „La Gropan" atestă că ocupația principală a locuitorilor de aci era agricultura, fapt care pledează și în favoarea afirmației că această populație era sedentară, ceea ce, credem, are o deosebită importanță.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE LOCUSTENI — „LA GROPAN"

RÉSUMÉ

Le Musée d'Oltenie a continué les fouilles archéologiques de sauvegarde entreprises à Locusteni (dép. de Dolj), dans l'établissement daco-romain qui est emplacé au lieu dit „La Gropan". Cet établissement date de IVe siècle n.è.

On a trouvé deux cabanes, un four de potier et plusieurs fosses à détritus. Les cabanes, ainsi que les fosses à détritus renfermaient un inventaire archéologique composé de céramique, d'ossement d'animaux domestiques, ainsi que d'outils agricoles.

La céramique peut être groupée en trois categories: 1. céramique grise fine, 2. céramique grumeleuse, contenant de petites pierres et du sable, tournée, 3. céramique de facture locale, poreuse, d'éxécution grossière, à la main et caractéristique à la civilisation dace. Parmi les outils en fer notons, les trois socs, trouvés dans une petite fosse.

Les habitants s'adonnaient à l'agriculture et à l'élevage. On peut mentioner d'autre occupations encore, comme la poterie, le tissage et la forge.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Locusteni — „La Gropan". 1—2 socs en fer; 3 manchon en fer; 4—7 diverses objets en fer; 8—9 fragments céramiques des grandes vases.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din necropola de la Bîrlad — Valea Seacă

VASILE PALADE

Cercetările arheologice în cursul anului 1980 în necropola de la Bîrlad—Valea Seacă au avut ca obiectiv atît epuizarea sectorului din partea de vest (pe pantă) unde aceasta, probabil, se mai continua, cît și verificarea, prin noi secțiuni, a periferiei necropolei, pentru a se surprinde eventualele morminte izolate, deoarece, după toate posibilitățile, suprafața acesteia putea fi socotită în întregime cercetată. În acest scop, au fost trasate 32 de noi secțiuni, atît pe latura de vest cît și pe celelalte laturi. Cele 32 de noi secțiuni însumează 392 m liniari, majoritatea lor fiind de 1 m lățime (numai două secțiuni lungi, respectiv, de 21 m și 27,5 m au avut lățimea de 1,50 m) și ajung pînă la adîncimea cuprinsă între 0,80—1,90 m.

În cadrul acestei campanii au mai fost descoperite încă opt morminte, toate de înhumație, situate în prelungirea necropolei pe pantă, în partea de vest. Prin secțiunile de control trasate pe celelalte laturi nu s-a mai identificat nici un mormînt, așa încît se poate aprecia că necropola a fost epuizată.

Putem explica forma alungită a suprafeței utilizate pentru necropolă remarcînd faptul că aceasta se află amplasată, de fapt, pe un monticul de alunecare aplatizat (o terasă falsă) și stabilizat, desprins din partea înclinată de la vest la est. Pe latura de nord și de sud necropola era și, în bună măsură, este și în prezent, flancată de ravene relativ adînci, care se unesc imediat la periferia de vest a acestuia. Secțiunile din anii anteriori cît și cele din ultima campanie de săpături au dovedit că perimetrul necropolei nu se mai putea extinde, acesta fiind delimitat de hogașurile amintite.

Împreună cu cele 8 morminte descoperite în ultima campanie, necropola de la Bîrlad—Valea Seacă cuprinde un număr total de 547 morminte, dintre care 295 de incinerație și 252 de înhumație.

În privința celor 8 morminte descoperite în această campanie, menționăm faptul că în groapa unuia dintre ele (M.542) au fost depuse numai ofrandele funerare (5 vase — fig. 1/2). Este vorba de un mormînt simbolic, cenotaf, asemenea morminte fiind descoperite în necropolă și în anii anteriori[1].

Șase morminte (inclusiv mormîntul — cenotaf) au gropile orientate pe direcția nord-sud, înhumații fiind așezați cu capul la nord, iar două morminte au gropile orientate vest-est, morții fiind depuși cu capul la vest (M.544, 545).

Sub aspectul amenajărilor interioare, remarcăm faptul că cinci gropi au una sau două trepte pe laturile lungi, ori o treaptă pe una din laturi și nișă pe latura opusă (M.540), sau o singură treaptă la unul din capete (capătul de sud — M.539). Procentual, mormintele prevăzute cu trepte și nișe reprezintă 62,5% față de numărul celor descoperite în această campanie. După cum se știe, asemenea amenajări reflectă vechi obiceiuri rituale, specifice numai neamurilor sarmatice. Dealtfel, în necropola în discuție au fost descoperite și în campaniile precedente morminte de înhumație avînd gropile prevăzute cu praguri ori nișe, sau praguri și nișe[2], cele cinci morminte nou descoperite adăugîndu-se indivizilor de neam sarmatic înmormîntați aici, al căror procent este de aproape 10%, față de numărul total al mormintelor din necropolă, și de peste 20% raportate numai la cele de înhumație. Patru înhumați din mormintele cu gropile prevăzute cu trepte au scheletele așezate cu capul la nord, iar unul are capul la vest, indicînd o probabilă convertire la creștinism și a unor indivizi de neam sarmatic.

Un alt aspect care se impune a fi remarcat este acela că din cele șapte morminte cu schelete, patru au fost deranjate din vechime, în sensul că oasele scheletelor au fost răscolite și cutia craniană sfărîmată (M.539, 540, 544), sau a fost distrusă cușca toracică și deplasate de pe locul lor humerusurile și cutia craniană (M.543), evitîndu-se însă în general, deplasarea ofrandelor funerare (vase ceramice etc.). Trei dintre morminte au înhumații orientați cu capul la nord (M.539, 540, 543) iar unul are capul la vest (M.544). Semnificativ este faptul că cele trei morminte cu înhumații orientați cu capul la nord și scheletele deranjate au și gropile prevăzute cu una sau două trepte, ori cu treaptă și nișă, atestînd practicarea acestui obicei magico-ritual și de către grupurile de populație de neam sarmatic aflate

[1] V. Palade, Materiale, Tulcea, 1980, p. 407—416

[2] *Ibidem.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

în sinul comunităților autohtone, în secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n.[3].

În legătură cu unele practici rituale, menționăm prezența cărbunilor pe fundul gropilor, în special pe jumătatea lor nordică (M.540, 546) cît și obiceiul de a se acoperi întreaga suprafață a gropii probabil cu o împletitură vegetală așezată peste cel înmormîntat, aceasta după ce, în prealabil, s-a depus inventarul funerar și un strat de pămînt gros de aproximativ 0,40—0,45 m (M.540, 543, 546). Acoperămîntul respectiv a fost așezat pe un pod de loazbe de lemn puse de-a curmezișul gropii, acestea păstrîndu-se totdeauna carbonizate, ca și cum ar fi ars inoxidant, deși urmele combustiei nu se observă la nici unul dintre morminte, în sensul că pămîntul din jurul lemnului carbonizat nu prezintă urmele arderii pe loc.

Un alt aspect pe care dorim să-l semnalăm este prezența peștelui în ofrandele alimentare, apărut într-un singur mormînt din necropolă (M.546), împreună cu ofrandele de ovicaprine, pasăre și ouă.

Menționăm, de asemenea, prezența silexului, asociat probabil cu un amnar de fier, puternic oxidat, o gresie pentru ascuțit și cîteva piese din fier, după toate probabilitățile vîrfuri de săgeată, și un *pilum* depuse în mormîntul nr. 543. În același mormînt a apărut și o piesă de bronz, probabil un pinten, care a fost prins pe un suport de piele prin nituri, cu ajutorul unei șuvițe înguste de tablă de bronz așezată pe partea opusă a suportului (fig. 2/1; 4/3).

Din inventarul funerar amintim în primu rînd ceramica lucrată cu mîna și la roată. Remarcăm și de această dată existența unor vase lucrate cu mîna și la roată, arse incomplet, a căror prezență simbolică în mormînt este în afara oricărei discuții. Dintre vasele lucrate cu mîna amintim oala mică din mormîntul nr. 541, decorată cu o bandă fină de linii în val, realizată neuniform (pe unele porțiuni apare în zig-zag) ce este dispusă circular pe umăr și pe jumătatea inferioară a vasului (fig. 3/3; 5/12). Decorul respectiv se întîlnește rar pe vasele lucrate cu mîna din secolul al IV-lea e.n. El reflectă, însă, continuarea unor vechi tradiții decorative ale ceramicii geto-dacice[4]. Dispunerea sa în bandă de linii incizate, pe umăr și pe jumătatea inferioară a vasului, este caracteristică pentru ceramica autohtonă și reprezintă un motiv ornamental care se va dezvolta în secolele V—VI e.n.[5]. Dealtfel linia incizată în val o întîlnim și pe o oală din același mormînt, lucrată la roată, din pastă zgrunțuroasă, al cărei decor este dispus orizontal, numai pe o treime din circumferința pîntecului acesteia (fig. 3/4; 5/10).

Atrag de asemenea atenția două străchini lucrate din pastă zgrunțuroasă, la roată, aflate

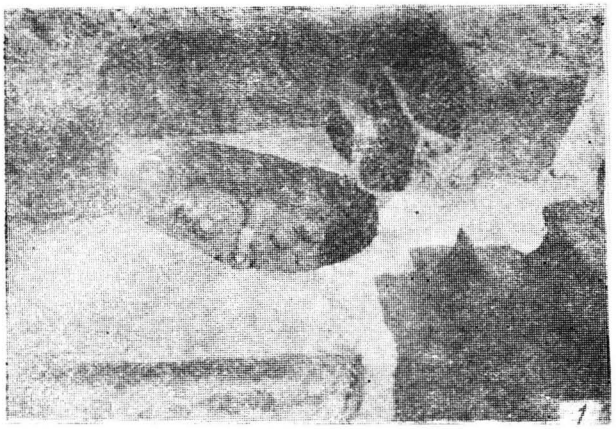

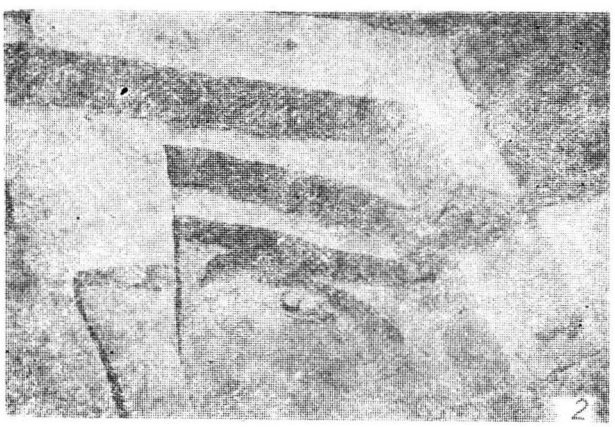

Fig. 1. Valea Seacă—Bîrlad. 1 M. 541; 2 M. 542; 3 M. 546.

în inventarul mormintelor 540 și 543 (fig. 5/1), extrem de rare în aria culturii Sîntana de Mureș din secolul al IV-lea e.n. În inventarul ceramic din mormîntul 543, pe lîngă două oale lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă (fig. 5/11), apare și una prevăzută cu două torți, cu gîtul relativ înalt, lucrată din aceeași pastă (fig. 3/5; 6/10).

În cadrul ceramicii fine cenușii se remarcă, prin eleganța formelor, cîteva căni cu cioc, apărute în inventarul mormintelor 540, 543, 546 (fig. 6/8; 6/11; 6/9) și cîteva străchini al căror profil corespunde celui al străchinilor geto-dacice

[3] Idem, Thraco-Dacica, 3, 1982, p. 181—191.
[4] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 67, 74—76.
[5] Ligia Bârzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania* în secolele IV—V e.n., București, 1973, p. 72, 81—82.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

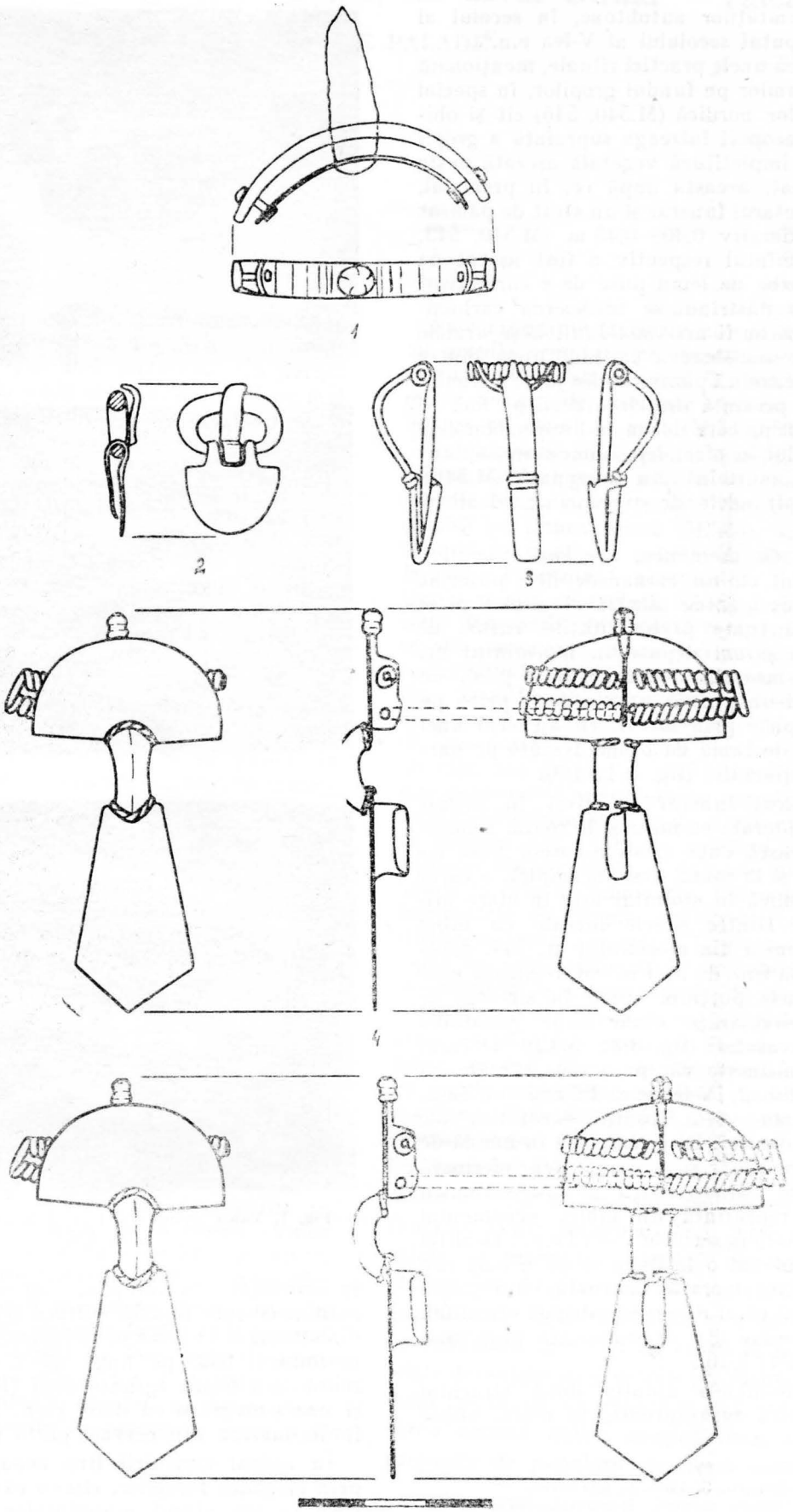

Fig. 2. Valea Seacă—Bîrlad. Obiecte de metal: 1, 2 M. 543; 3 M. 540; 4—5 M. 541.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

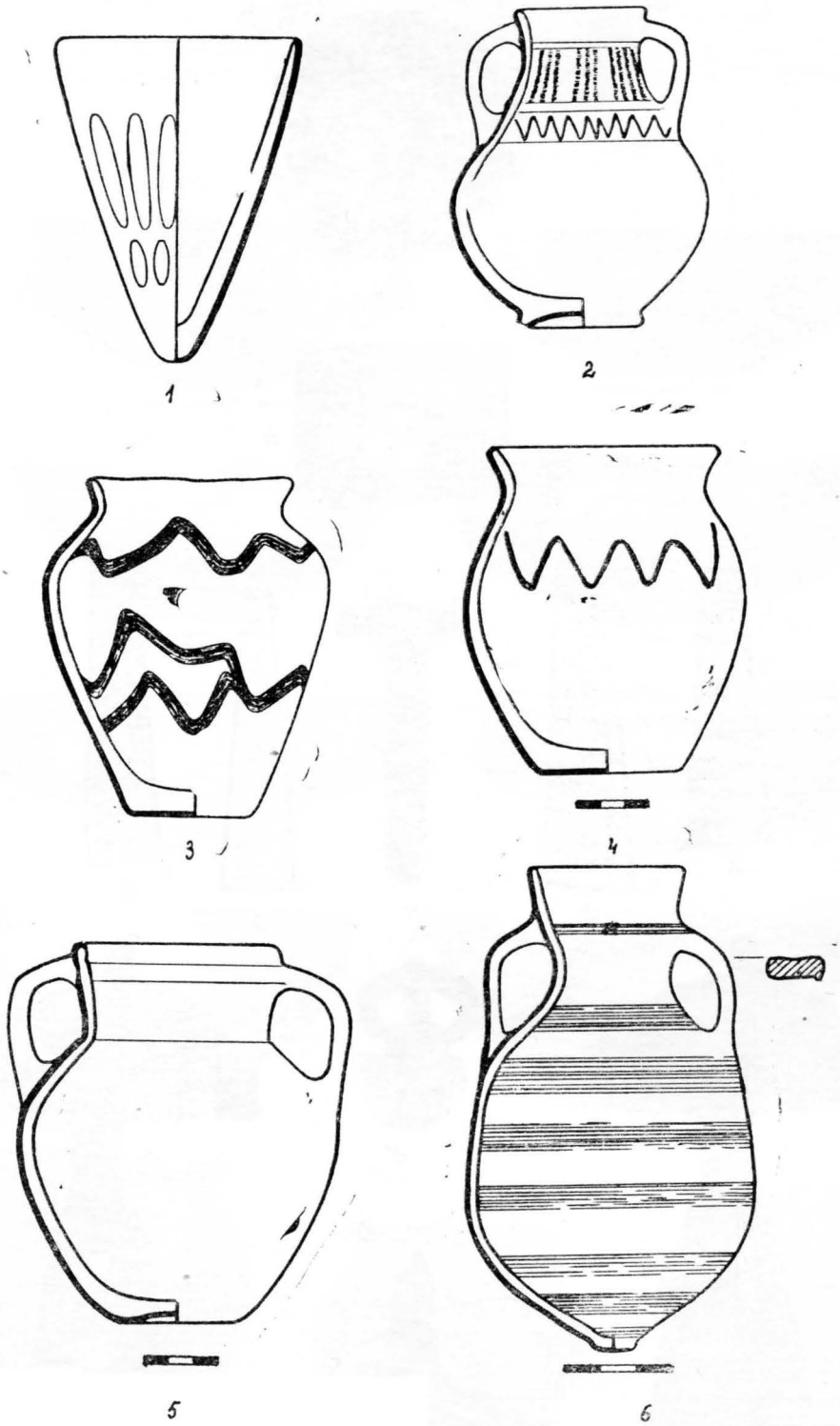

Fig. 3. Valea Seacă—Bîrlad. 1 cupă de sticlă; 2—6 ceramică. 1—4, 6 M. 541; 5 M. 543.

din secolele anterioare[6], aşa cum o dovedesc exemplarele descoperite în mormintele 540, 541, 543, 546 (fig. 5/2—9). În seria oalelor lucrate la roată, din pastă fină cenuşie, întîlnim recipiente de dimensiuni relativ mici, cu corpul sferic sau bitronconic turtit şi buza dreaptă uşor evazată, adesea îngroşată şi rotunjită, mai scundă sau mai înaltă (fig. 6/1—3, 5, 7). În inventarul mormîntului 541 apare şi o oliţă cu două torţi, lucrată la roată, din pastă fină cenuşie, cu angobă de culoare închisă pe suprafaţa exterioară. Vasul are gîtul decorat în tehnica lustruirii, bine cunoscută la ceramica similară geto-dacică din secolele precedente[7]. Astfel, la baza gîtului se

[6] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 74—76.

[7] *Ibidem*, p. 88.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

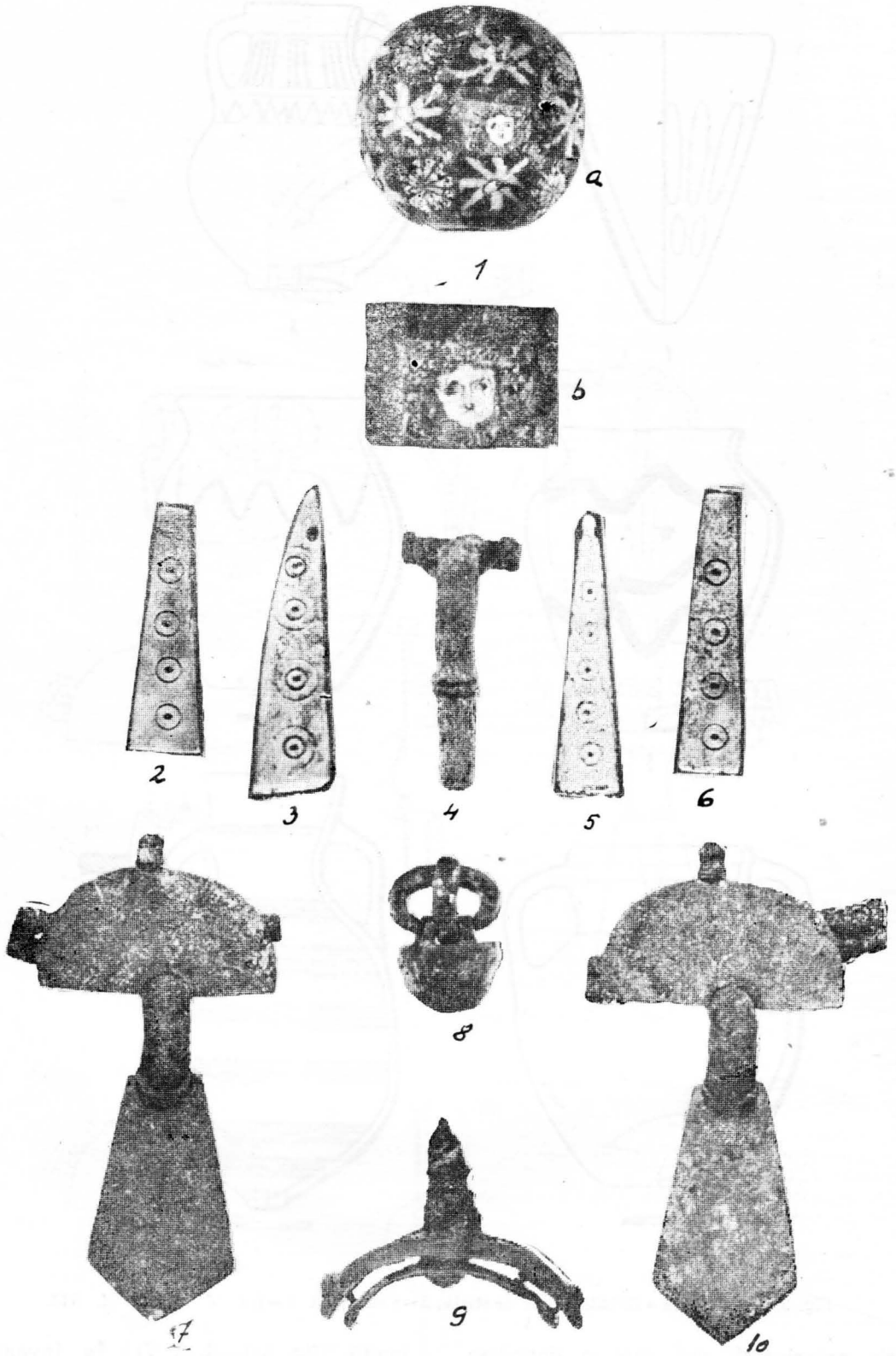

Fig. 1. Valea Seacă—Bîrlad. Obiecte de sticlă, os și metal. 1 a—b mărgea de sticlă (M. 546); 2, 3, 5, 6 pandantive de os (M. 540); 7, 10 fibule cu semi-disc (M. 541); 8, 9 cataramă și pinten.

află o linie lustruită în zigzag, dispusă orizontal, încadrată de un mic prag la bază și o nervură fină deasupra; sub buză are o altă nervură fină circulară, iar pe gît, între cele două nervuri, sînt trasate linii lustruite dispuse vertical (fig. 3/2; 6/4).

Ceramica de import este, și de această dată, slab reprezentată. De fapt aceasta se reduce la o singură amforetă de culoare cărămizie deschisă, cu corpul în formă de burduf, cu diametrul maxim la partea inferioară, decorată cu benzi de caneluri dispuse orizontal pe tot corpul (fig.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

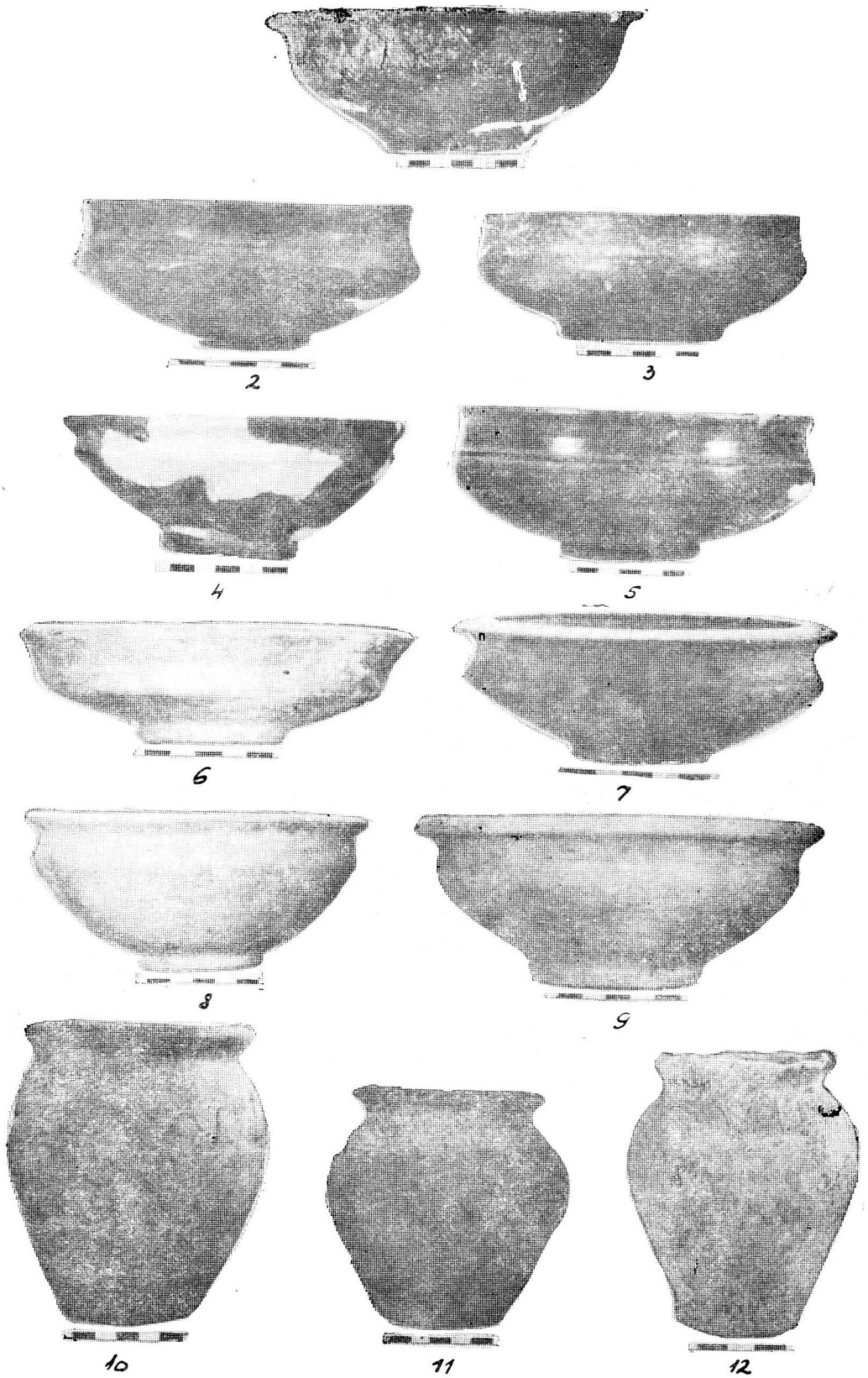

Fig. 5. Valea Seacă—Bîrlad. 1—11 ceramică lucrată la roată; 12 ceramică lucrată cu mîna: 1, 7, 8, 11 M. 543; 2 M. 546; 3, 4, 10, 12 M.541; 5, 6, 9 M. 540.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

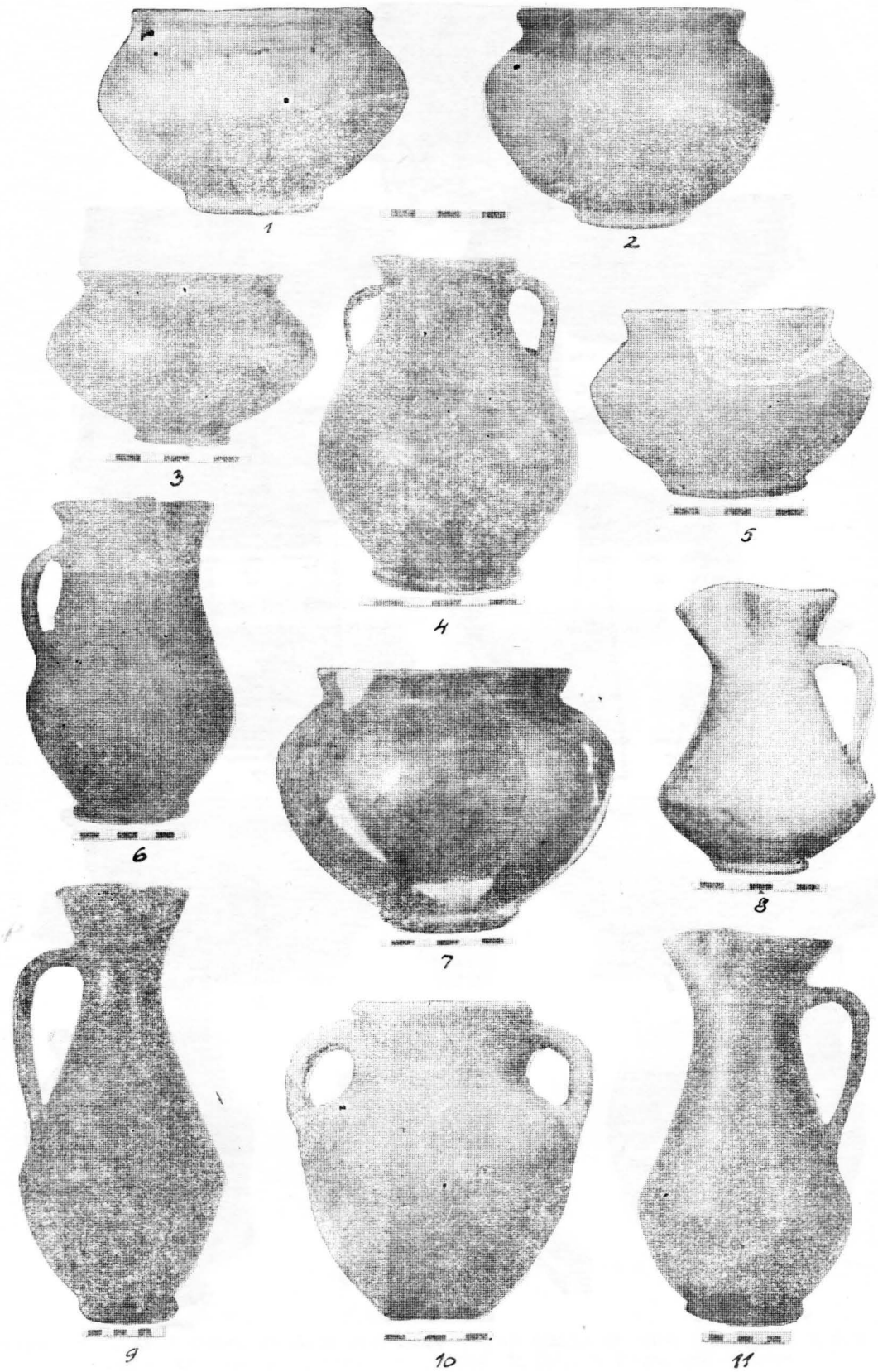

Fig. 6. Valea Seacă – Bîrlad. Ceramică lucrată la **roată.** 1, 2, 10, 11 M.543; 3, 7, 8 M.540; 4, 6 M.541; 5 M 542; 9 M 546.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

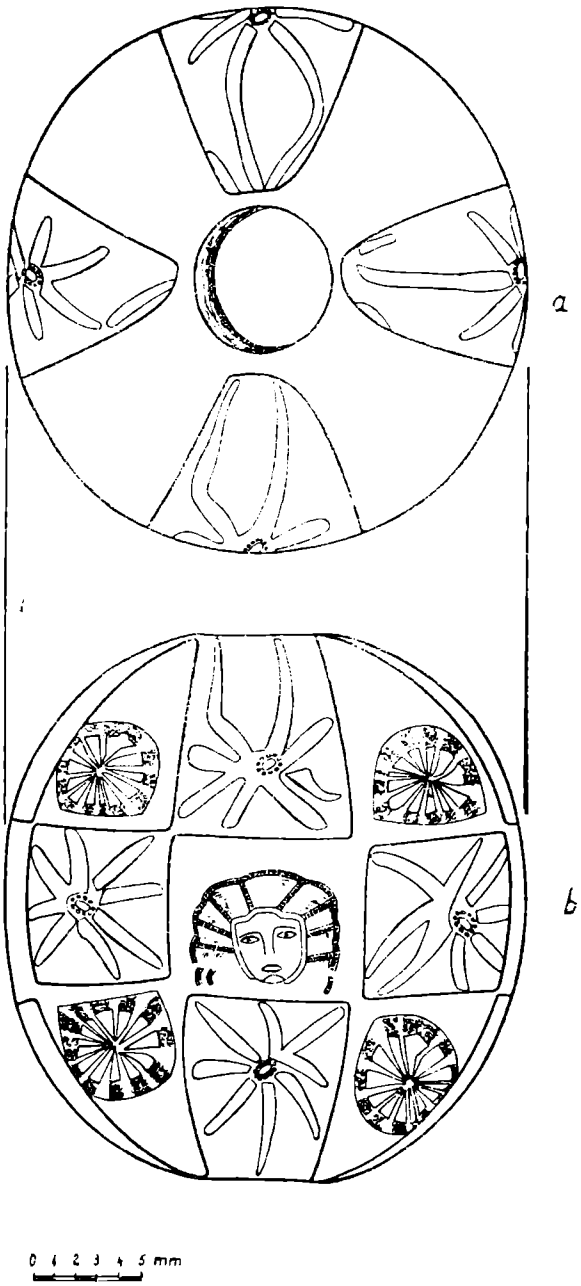

Fig. 7. Valea Seacă—Bîrlad. Mărgea de sticlă — detaliu (M. 546).

3/6), descoperită în mormîntul 541. În același mormînt apare și o cană cu cioc, de culoare gălbui-cărămizie, decorată cu caneluri fine circulare dispuse cîte două la număr și pe gît și o nervură circulară sub buză (fig. 6/6). Aceasta poate fi socotită, mai curînd, o imitație locală, arsă oxidant, deoarece în necropolă și în așezare se întîlnesc căni similare de culoare cenușie.

Din inventarul metalic menționăm două fibule cu semidisc și resort dublu, lucrate din metal alb, descoperite în mormîntul 541 (fig. 2/4, 5; 4/7, 8), o cataramă mică, cu placă de prindere semicirculară, lucrată din același metal, descoperită în mormîntul 543 (fig. 2/2; 4/8), două fibule cu piciorul întors pe dedesubt, înfășurat, lucrate tot din metal alb, descoperite în mormîntul 540 (fig. 2/3; 4/4) și alte exemplare, aparținînd aceluiași tip, lucrate din bronz. Amintim aici și pintenul de bronz din mormîntul 543.

Dintre obiectele de sticlă reține atenția un pahar conic, înalt de 13,5 cm, cu diametrul gurii de aproximativ 10 cm și al fundului de 1,5—1,7 cm, aflat într-o stare de degradare aproape totală (fig. 3/1). Cea mai interesantă piesă din sticlă este o mărgică sferică, cu diametrul de 2,4 cm, descoperită în mormîntul 546, împreună cu alte mărgele lucrate din același material. Mărgica în discuție este lucrată dintr-o sticlă de culoare bleu-verzuie și are încrustată masă de sticlă de culoare albastră închisă, formînd cîte opt metope care alternează coloristic, dispuse pe trei registre. Metopele din zona centrală sînt de formă pătrată. Cele dispuse la poli sînt fie triunghiulare cu vîrful rotunjit, — cele albastru închis — fie trapezoidale — cele bleu — verzui. Toate metopele de culoare albastră-închisă au încrustate, în cîmp, cu sticlă de culoare albă, probabil o floare stilizată. În centrul acestei flori s-a aplicat cu vopsea un punct galben. Petele albe, inegale ca lungime, vădesc preocuparea meșterului de a acoperi întregul cîmp al metopei (fig. 4/1 a, b). Pe cele patru metope de culoare bleu-verzuie din zona centrală este redat un chip uman, avînd fața realizată din sticlă albă încrustată, pe care s-au conturat, cu vopsea neagră, ochii, nasul și gura. Părul, relativ bogat și ondulat, este redat prin vopsea de culoare galbenă (fig. 4/1 B; 7/1 b). Pe celelalte metope de culoare bleu-verzuie, dinspre poli, în cîmp au fost realizate rozete prin fascicule triunghiulare dispuse radiar, de culoare albă, probabil din sticlă încrustată, iar extremitățile colorate în galben cu vopsea (fig. 7/1 b). Privită dinspre poli, mărgica redă în culoare bleu-verzuie o cruce, datorită alternanței metopelor de culoare albastră închisă, încrustate, al căror vîrf nu ajunge (cu o singură excepție) la circumferința găurii pentru suspendare (fig. 7/1 a). Pentru tehnica de execuție a acestei piese nu cunoaștem analogii pînă la această dată. Elementele florale și, în principal, modul de redare a chipului uman par să ne conducă către lumea bizantină.

Din punct de vedere cronologic, ultimele morminte descoperite se datează la sfîrșitul secolului al IV-lea e.n. și în primele decenii ale secolului următor. Cu toată prudența care se impune, socotim că paharul conic de sticlă din mormîntul 541 nu poate fi datat decît în primele decenii ale secolului al V-lea e.n., așa cum am opinat și în altă împrejurare[8]. Olița lucrată cu mîna și cea lucrată la roată, din pastă zgrunțuroasă, din același mormînt, decorate cu benzi de linii și linii simple în zigzag, întăresc această datare tîrzie a sectorului vestic al necropolei în discuție. De altfel și cana cenușie cu cioc de turnare, cu gîtul alungit și strîmt, din mormîntul 546, se datează tot

[8] V. Palase, Materiale, Oradea, 1979, p. 269—270; vezi și nota 1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

într-o etapă tîrzie, asociindu-se, totdeauna, cu diferite obiecte databile după anul 400[9]. Mărgica de sticlă din același mormînt, cu metope și decor încrustat, pe care apare redat într-o manieră deosebită chipul uman, este fără îndoială un produs de factură romano-bizantină ce nu poate fi datat decît la începutul secolului al V-lea e.n., această piesă fiind diferită și incontestabil mai evoluată decît cele din cimitirul nr. 1 de la Bratei, datate la limita dintre secolul al IV-lea și al V-lea e.n.[10].

Din punct de vedere etnic, în afara elementului sarmatic deja amintit, se aflau reprezentanți ai populației autohtone, așa cum o atestă, prin decorul lor, unele vase lucrate cu mîna și la roată din mormîntul 541, ca dealtfel întreaga gamă de vase lucrate la roată, din pastă fină cenușie și din pastă zgrunțuroasă, din inventarul mormintelor descoperite în această campanie.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA NECROPOLE DE BÎRLAD—VALEA SEACĂ

RÉSUMÉ

La campagne de 1980 a eu comme but l'identification des dernières tombes de cette nécropole. Dans les 32 tranchées, ont été découvertes 8 tombes d'inhumations, situées du côté ouest du cimetière. Une fois la campagne achevée, nous considérons cette nécropole comme épuisée. Elle comprenait 547 tombes, dont 295 d'incinérations et 252 d'inhumation.

Parmi des 8 tombes découvertes en 1980, une était un cénotaphe. Du point de vue orientation, six (y compris le cénotaphe) étaient disposées Nord-Sud et deux Est-Ouest. Quatre tombes deinhumation avaient été dérangées depuis l'Antiquité, probablement dans des buts magico-rituels. Cinq tombes avaient les fosses pourvues d'une ou de deux marches du côté longitudinal, ou bien d'une marche et d'une niche du côté opposé, ou, enfin, tout simplement, d'une seule marche à l'un des buts, coutume spécifique aux populations sarmatiques. Les tombes orientées Est-Ouest ne disposaient pas d'inventaire funéraire. Celles orientées Nord-Sud contenaient un mobilier funéraire particulièrement riche.

Outre la céramique grise au tour et certains vases travaillés à la main, de certe tradition géto-dace, signalons une petite amphore romaine d'importation, de couleur rouge.

Parmi les objets en métal, il faut remarquer les fibules à semi-disque et au pied pentagonal, un éperon et quelques fibules du type „mit umgeschlagenem Fuss".

Il y avait également quelques objets en verre, dont des perles de différentes formes et dimensions. L'une, particulièrement grande, en verre coloré et incrusté, était décorée de huit métopes en trois registres, dont celles du registre écuatorial avec, au centre, une figure humaine.

Du point de vue chronologique, les tombes récemment fouillées datent de la fin du IVe et des premières décennies du Ve s. de n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Valea Seacă—Bîrlad. 1 T. 541; 2 T. 542; 3 T. 546.

Fig. 2. Valea Seacă—Bîrlad. Objets en metal.: 1, 2 T.543; 3 T. 540; 4—5 T. 511.

Fig. 3. Valea Seacă—Bîrlad. 1 coupe en verre; 2—6 céramique. 1—4, 6 T. 541; 5 T. 543.

Fig. 4. Valea Seacă—Bîrlad. Objets en verre, os et metal. 1 a—b perle en verre (T. 546); 2, 3, 5, 6 pendentifs en os (T. 540); 7, 10 fibules a semi-disc (T. 541); 8, 9 boucle de centure et eperon (T. 543).

Fig. 5. Valea Seacă—Bîrlad. 1—11 céramique travaillée au tour; 12 céramique travaillée à la main: 1, 7, 8, 11 T. 543; 2 T. 564; 3, 4, 10, 12 T. 541; 5, 6, 9 T. 540.

Fig. 6. Valea Seacă—Bîrlad. Ceramique travaillée au tour. 1, 2, 10, 11 T. 543; 3, 7, 8 T. 540; 4, 6 T. 541; 5 T. 542; 9 T. 546.

Fig. 7. Valea Seacă —Bîrlad. Perle en verre-détail (T. 546).

[9] H. G. Rau, ActaPraehArch, 3, 1973, p. 158.
[10] Ligia Bârzu, *op. cit.*, p. 72 .

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice de la Vînători (jud. Galați)

M. BRUDIU

Cercetările arheologice efectuate în anul 1980 la Vînători, jud. Galați, au avut caracter de salvare, fiind impuse de lucrările de irigații din Cîmpia Covurluiului. Suprafața cercetată se află situată pe faleza lacului Brateș, unde este o vastă stațiune arheologică cu urme de locuire umană, începînd din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului (cultura Folteşti) și continuînd cu Hallstattul (cultura Babadag), apoi cu epoca migrațiilor (cultura Sîntana de Mureș), secolele X—XI (cultura Dridu), epoca medievală (secolul XVI) și contemporană (secolul XX)[1].

Au fost trasate 30 de secțiuni, prin care s-a urmărit cercetarea zonei în care urmează să fie săpat canalul pentru conducta magistrală care va asigura necesarul de apă al unui mare sistem de irigații din Cîmpia Covurluiului (fig. 1). Secțiunile au controlat o zonă de 1 500 m², în care au apărut complexe arheologice ce se încadrează în trei etape de locuire, și anume:

1. Cea mai veche locuire datează din secolul al IV-lea e.n., aparținînd culturii Sîntana de de Mureș.
2. Următoarea etapă de locuire datează din secolele X—XI.
3. A treia etapă de locuire datează din secolul al XVI-lea.

COMPLEXE ARHEOLOGICE DIN SECOLUL AL IV-LEA e.n.

Cultura Sîntana de Mureș este atestată de un semibordei și trei gropi de provizii.

Bordeiul I a fost descoperit în secțiunile I și III. Planul prezintă o formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite. Materialul ceramic este format din fragmente lucrate cu mîna sau la roată, neîntregibile, specifice sec. IV e.n.

Groapa nr. 3 a fost descoperită în S XIII. A avut o formă de clopot. Materialul ceramic rezultat este, cantitativ, puțin și este reprezentat de cîteva fragmente de vase romane și dacice, lucrate la mînă sau la roată, databile în secolul al IV-lea e.n.

Groapa nr. 4 a fost descoperită în S XIX. Au apărut fragmente de amfore romane, cîteva de vase lucrate cu mîna, și fragmente de oase. Groapa avea formă de clopot, cu diametrul fundului de 1,60 m, fiind adîncă de 0,95 m. După specificul materialului arheologic datează din secolul al IV-lea e.n.

Groapa nr. 5 a fost identificată în S XXI și avea formă de sac. Diametrul fundului a fost de 0,60 m, iar adîncimea de 0,70 m. Fragmentele ceramice, găsite în pămîntul de umplutură al gropii, datează din secolul al IV-lea e.n.

Material arheologic aparținînd secolului al IV-lea e.n. s-a găsit și pe traseele secțiunilor II, XII, XIII, XVI, XVII, XVIII, XXV. Au fost găsite fragmente ceramice aparținînd autohtonilor, lucrate cu mîna sau la roată, sau ceramică de import, reprezentată prin fragmente și torți de amfore din pastă roz-gălbui cu nisip maroniu.

COMPLEXE DATÎND DIN SECOLELE X—XI

Locuirea cea mai intensă din această zonă a falezei Brateșului aparține secolelor X—XI. Au fost descoperite trei bordeie, un cuptor și șapte gropi. Din poziția acestor complexe în planul general al săpăturii, credem că ne aflăm la limita nordică a locuirii din secolele X—XI. În ceea ce privește dispunerea în plan a complexelor se observă o dispersare și numai într-un caz se interferează două complexe — Bordeiul 5 cu groapa 6.

Bordeiul IV a fost descoperit în S IX. Are formă aproape trapezoidală. Groapa semibordeiului a fost deranjată de șanțul unei conducte de apă care a distrus jumătate din latura nordică și colțul de NE. Adîncimea bordeiului este de 70—80 cm de la nivelul de călcare al secolului X. În colțul de NV se află instalația de încălzire, for-

[1] În 1979, am efectuat săpături de salvare în această stațiune, și anume la limita ei sudică, unde am descoperit două nivele de locuire: din perioada hallstattului timpuriu (cultura Babadag, faza I) și epoca migrațiilor (cultura Sîntana de Mureș). Dacă locuirile din diferite epoci au avut extinderi mai mult sau mai puțin întinse în acest sector al falezei Brateșului, în schimb, purtătorii culturii Sîntana, de Mureș care au locuit aici, au ocupat cea mai mare suprafață, a cărei lungime este de doi km de-a lungul falezei. Această așezare de tip Sîntana de Mureș o considerăm importantă nu numai ca mărime, ci și după poziția geografică pe care o are, fiind situată la 10 km de Dunăre.

Consemnăm faptul că și în acest sector al falezei Brateșului se găsesc izvoare naturale care au constituit unul din factorii ecologici care au determinat locuirile repetate pe același teren.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

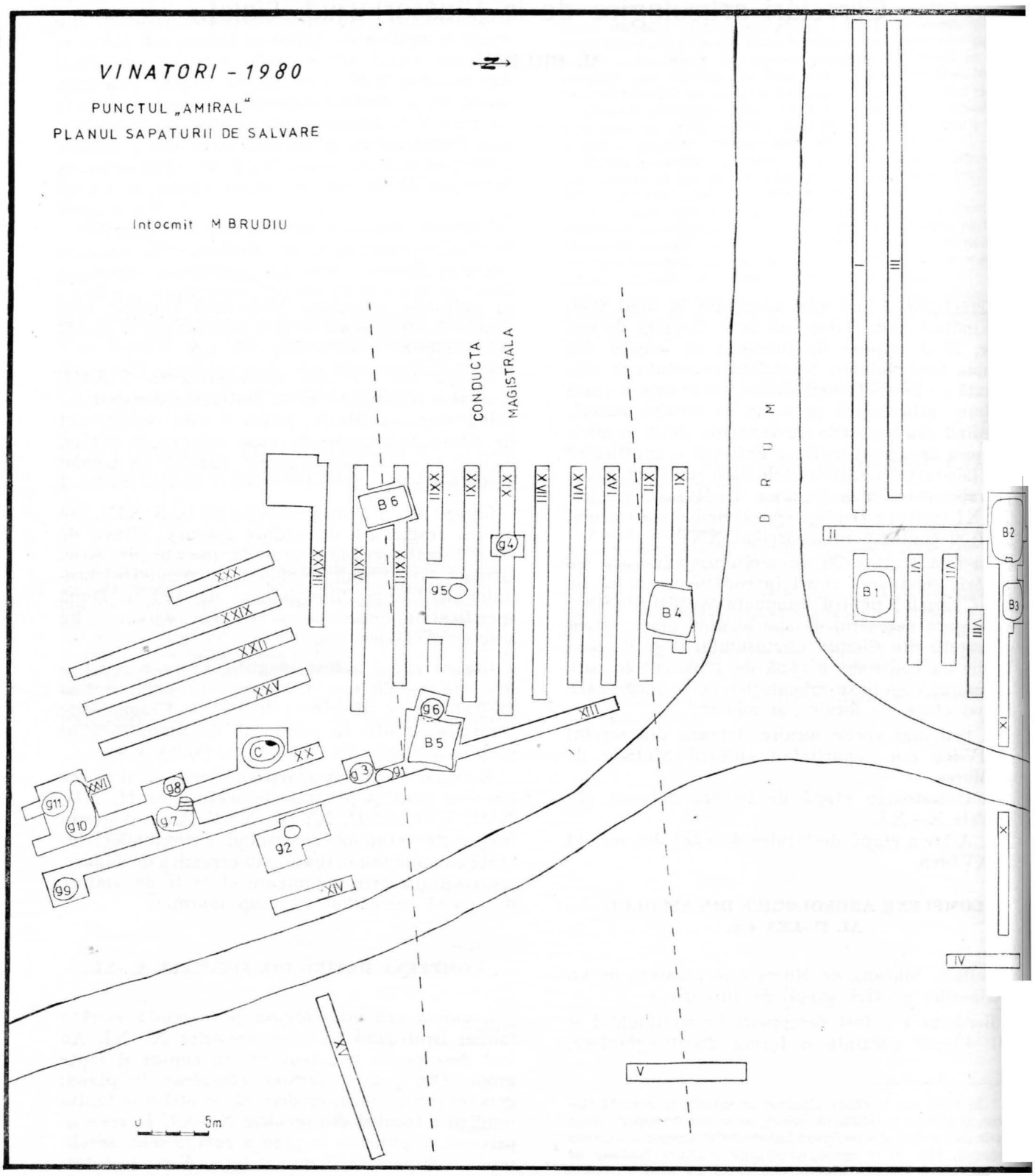

Fig. 1. Vinători — „Amiral". Planul săpăturilor arheologice.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

mată dintr-o vatră amenajată cu lipitură calcinată, la podea, şi numeroase pietre (gresii şi concreţiuni calcaroase), împrăştiate în zona dintre vatră şi latura de vest. La mijlocul acestei laturi se află locul unde a fost încastrat în perete un par, probabil pentru susţinerea grinzii acoperişului. La mijlocul laturii estice, pe podea, s-a descoperit un fragment de rîşniţă din conglomerat de Carpaţi. Nu s-a putut descoperi gîrliciul bordeiului (fig. 1). În afara fragmentului de rîşniţă s-a descoperit un număr redus de fragmente ceramice din secolele X—XI. Sărăcia materialului arheologic şi lipsa unor urme de incendiu ne conduc la concluzia că acest semibordei a fost părăsit, dintr-o cauză pe care n-o putem explica în prezent.

Bordeiul V a fost descoperit în S XIII. Are o formă dreptunghiulară, avînd axul lung E—V. Laturile lungi sînt concave, ceea ce dă planului un aspect de strangulare la mijloc. Nu s-a putut găsi gîrliciul. Instalaţia de încălzire se află spre colţul de NE, fiind constituită dintr-o vatră de lut bătut şi puternic calcinat, avînd în jur numeroase pietre de gresie locală, provenită din depozitele levantine. Pe latura de vest, şi anume spre colţul de SV, s-a găsit marginea gropii nr. 6. Adîncimea bordeiului era de 0,80 m faţă de nivelul de călcare al secolului al X-lea.

În pămîntul de umplutură a gropii bordeiului s-au găsit fragmente ceramice databile în secolele X—XI (fig. 3/2). Din punctul de vedere al pastei predomină aceea cu ingredient de nisip, şi în mai mică măsură se află ceramica cenuşie fină, cu linii incizate orizontale.

Au mai fost antrenate cîteva fragmente ceramice hallstattiene şi din secolul al IV-lea e.n.

Nu există urme de incendiu.

Bordeiul VI a fost descoperit în S XXIII şi XXIV. Are formă trapezoidală, latura estică fiind mai mare. Colţurile sînt rotunjite şi pereţii puţin înclinaţi. Nu s-au găsit urme de pari.

Instalaţia de încălzire se află în colţul de NE, fiind formată dintr-un număr mare de pietre (gresii locale sau şisturi de Dobrogea) formînd o grămadă, în jurul căreia se află fragmente mai mari din vase. În interiorul pietrarului s-au mai găsit două bucăţi de cărămidă romană, purtînd pe ambele feţe urme adînci de la ascuţitul unor unelte. O bucată de şist verde de Dobrogea este faţetată prin şlefuire. Tot în cadrul pietrarului a mai fost găsită o bucată de silex de Prut, utilizat probabil pentru aprinderea focului cu amnarul. Au fost descoperite două împungătoare din os, unul fiind pregătit prin şlefuire, celălalt fiind un os cu şlefuire de uzură. A mai fost descoperit un os tubular, retezat la capete, folosit, probabil, pentru păstrarea acelor.

Materialul ceramic este cantitativ mai bogat în raport cu ceea ce s-a găsit în celelalte bordeie. Predominantă este ceramica cu ingrediente (nisip, calcar, scoică şi mică pisată) ornamentată cu linii orizontale, vălurite sau cu puncte, toate realizate prin incizie. Vasele, de dimensiuni mari, sînt lucrate atît la roată înceată cît şi la roata rapidă. Cele care sînt lucrate la roata rapidă au buza răsfrîntă şi profilată (fig. 2/1; fig. 3/1). A fost găsit şi un fragment ceramic lucrat la roata înceată, avînd suprafaţa exterioară vopsită cu ocru vişiniu şi ornamentată cu un grup de linii vălurite (fig. 2/3). Au fost găsite trei funduri de vase, două lucrate la roata înceată purtînd ştampile (fig. 2/2; fig. 5/4).

Este prezentă şi ceramica fină cenuşie, care, datorită recalcinării, are pete gălbui şi o puternică corodare.

În conţinutul umpluturii bordeiului s-au mai găsit fragmente ceramice din secolul al IV-lea e.n.

Groapa 6 s-a găsit cu ocazia săpării bordeiului nr. 5. Groapa are o gură în formă de clopot care se lărgeşte pînă la diametrul de 2 m, unde ia formă de cilindru cu înălţimea de 0,60 cm. În conţinutul gropii s-a găsit puţină cenuşă şi fragmente ceramice specifice secolului al X-lea, un inel de tîmplă, o aplică şi un inel de bronz în stare fragmentară (fig. 6/4—6).

Pereţii gropii au fost arşi puternic.

Groapa 7 a fost descoperită în S XX. Are formă aproape ovală, iar la marginea vestică erau două trepte pentru acces în interiorul gropii, care avea pereţii drepţi, iar fundul prezenta denivelări. Diametrul mare era de 3 m, iar cel mic de 2,30 m. Adîncimea maximă era de 1,90 m. Forma acestei gropi, ca şi existenţa treptelor de acces spre interiorul ei ne pot indica rolul ei ca groapă din care s-a scos lutul necesar trebuinţelor gospodăreşti. Această explicaţie poate fi confirmată şi de marea cantitate de cenuşă şi fragmente ceramice, descoperite aici. După ce groapa s-a umplut, cenuşa s-a depus în jurul acesteia, pe orizontul de călcare al aşezării.

Din această groapă provine un bogat material ceramic, în stare fragmentară, databil în secolele X—XI şi cîteva fragmente de amfore romane din secolul al III-lea şi o căţuie dacică, în stare fragmentară (fig. 5/7).

CERAMICA DIN SECOLELE X—XI

Ceramica locală aparţine celor două categorii principale: a) cu degresant în pastă b) ceramică fină cenuşie.

a) Ceramica cu degresant în pastă este dominantă şi provine de la borcane. Degresantul este în primul rînd nisipul, uneori cu bobul fin, alteori mai mare. Urmează apoi nisipul amestecat cu scoici pisate; probabil că acest nisip provine de pe faleza Braţeşului. S-au mai folosit ca degresant, în măsură mai redusă, fluturaşi de mică, procuraţi din bolovani aduşi dintr-o altă zonă.

Din fragmentele ceramice nu s-a putut reconstitui nici un vas. Din cercetarea atentă a părţilor componente se poate deduce însă că acestea provin de la peste 25 vase, toate aparţinînd categoriei borcanelor. Majoritatea borcanelor erau la exterior de culoare gălbui-cărămizie, iar în spărtură — cu miezul peretelui cenuşiu. Se mai

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

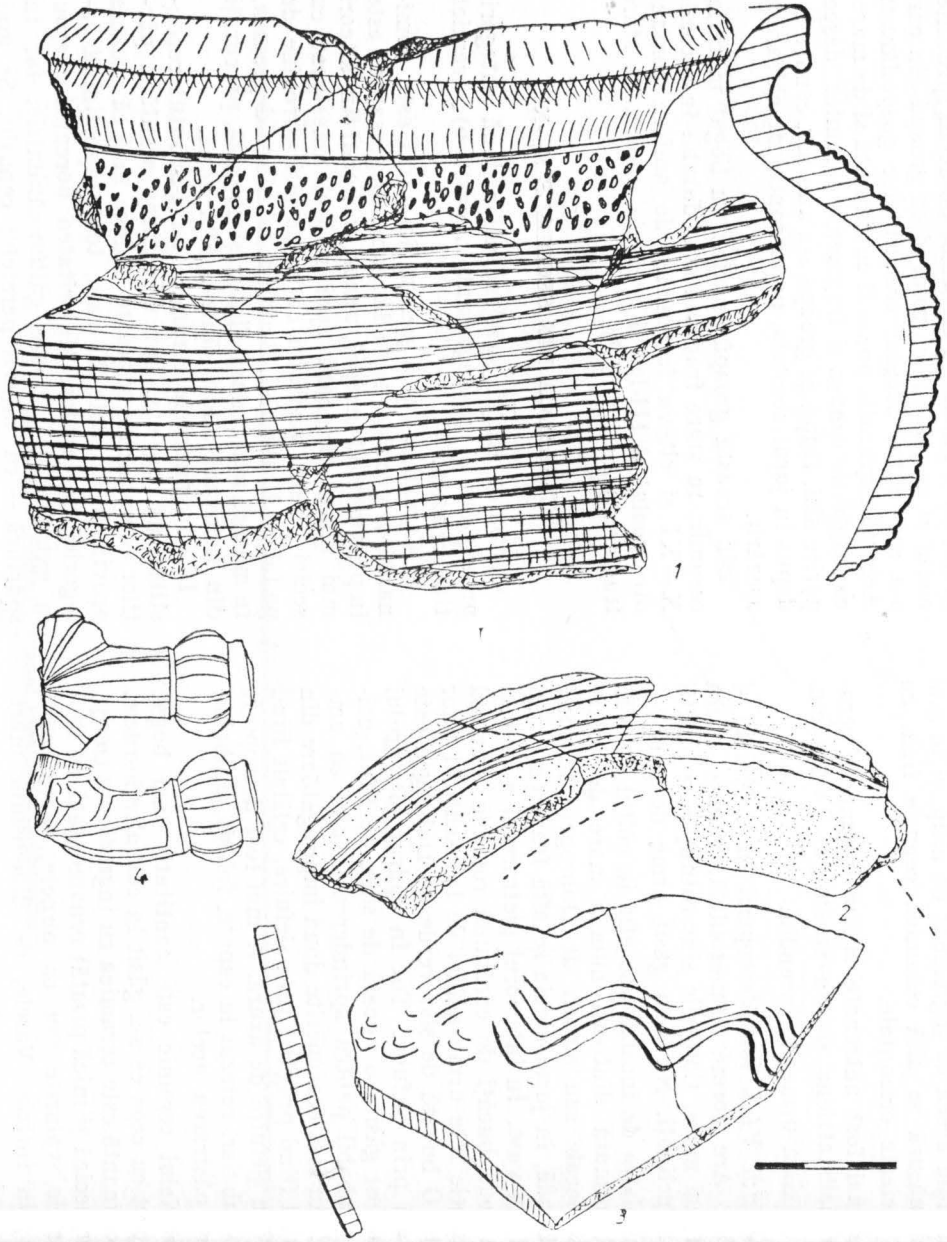

Fig. 2. Vinători — „Amiral". 1—3 obiecte din bordeiul 6; 4 lulea din bordeiul 2.

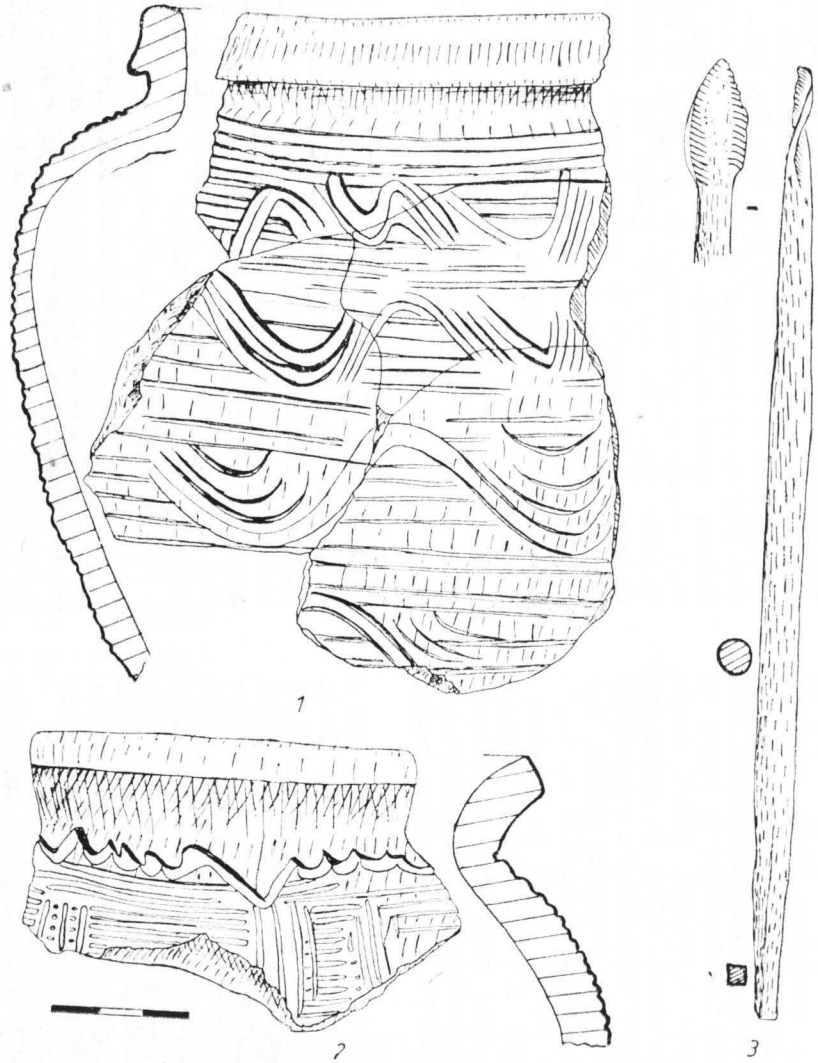

Fig. 3. Vinători — „Amiral". Obiecte din inventarul arheologic: 1 din bordeiul 6; 2 din bordeiul 5; 3 din bordeiul 2.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

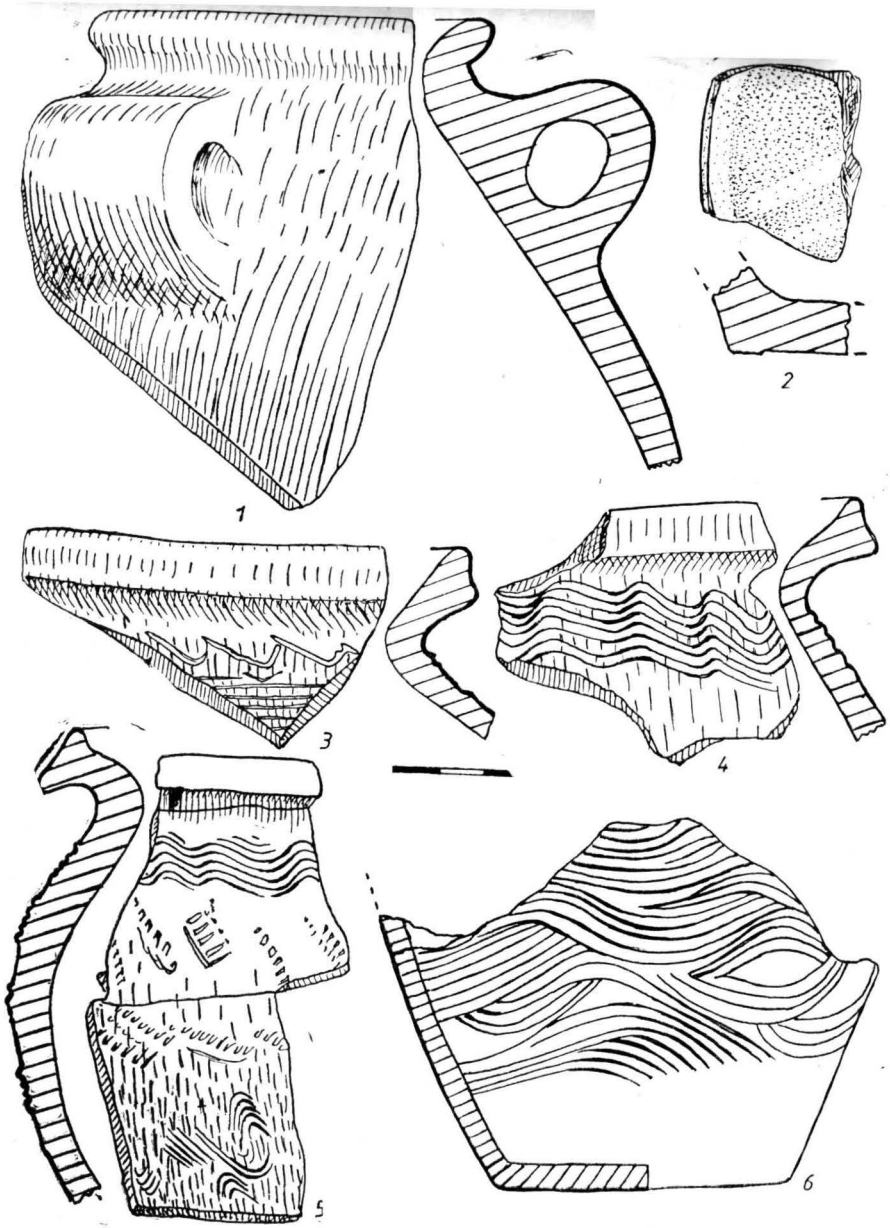

Fig. 4 Vînători-„Amiral". Obiecte din groapa nr. 7.

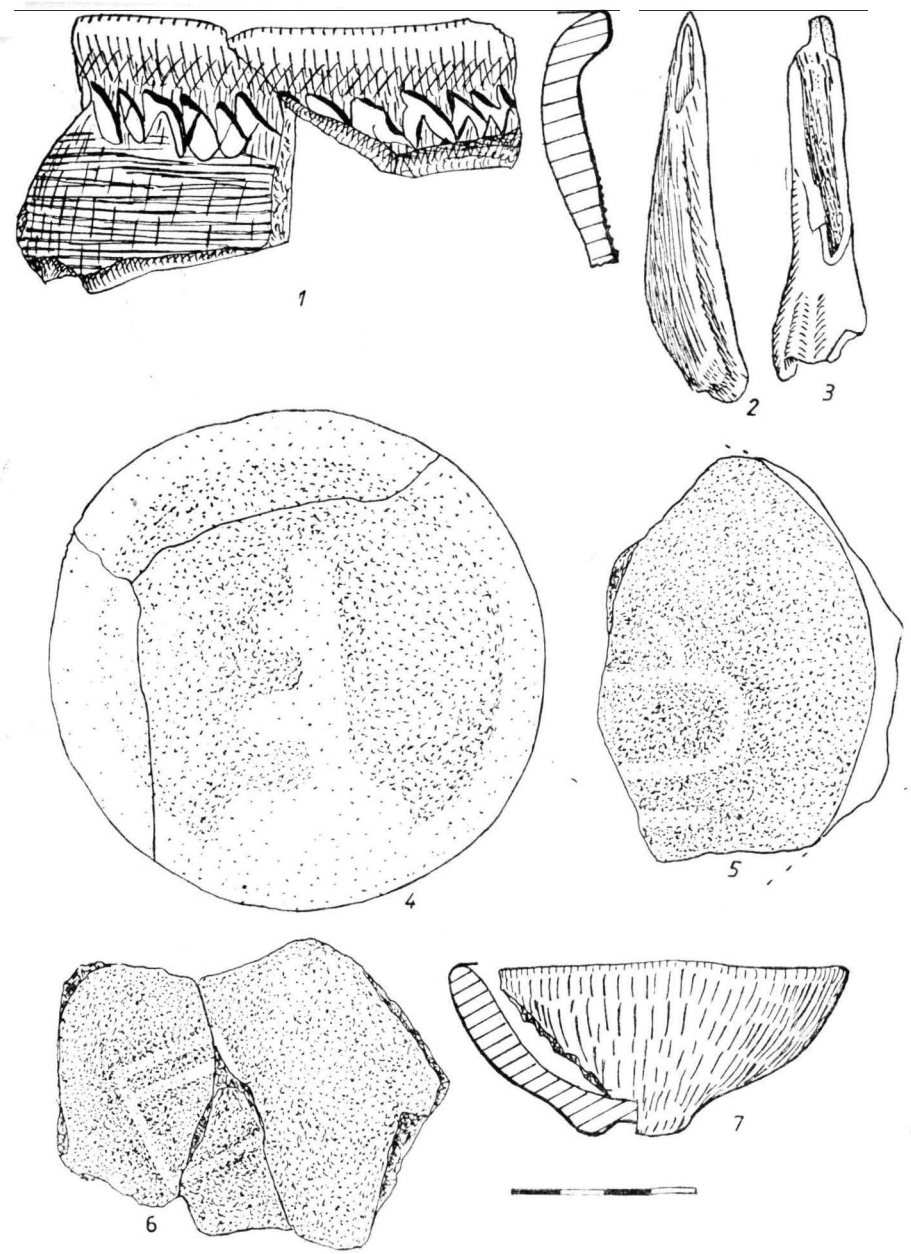

Fig. 5. Vînători — „Amiral". Obiecte: 1 din groapa nr. 7; 2—4 din bordeiul 6; 5—6 din secțiunea 26; 7 ceașcă dacică antrenată în groapa nr. 7.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

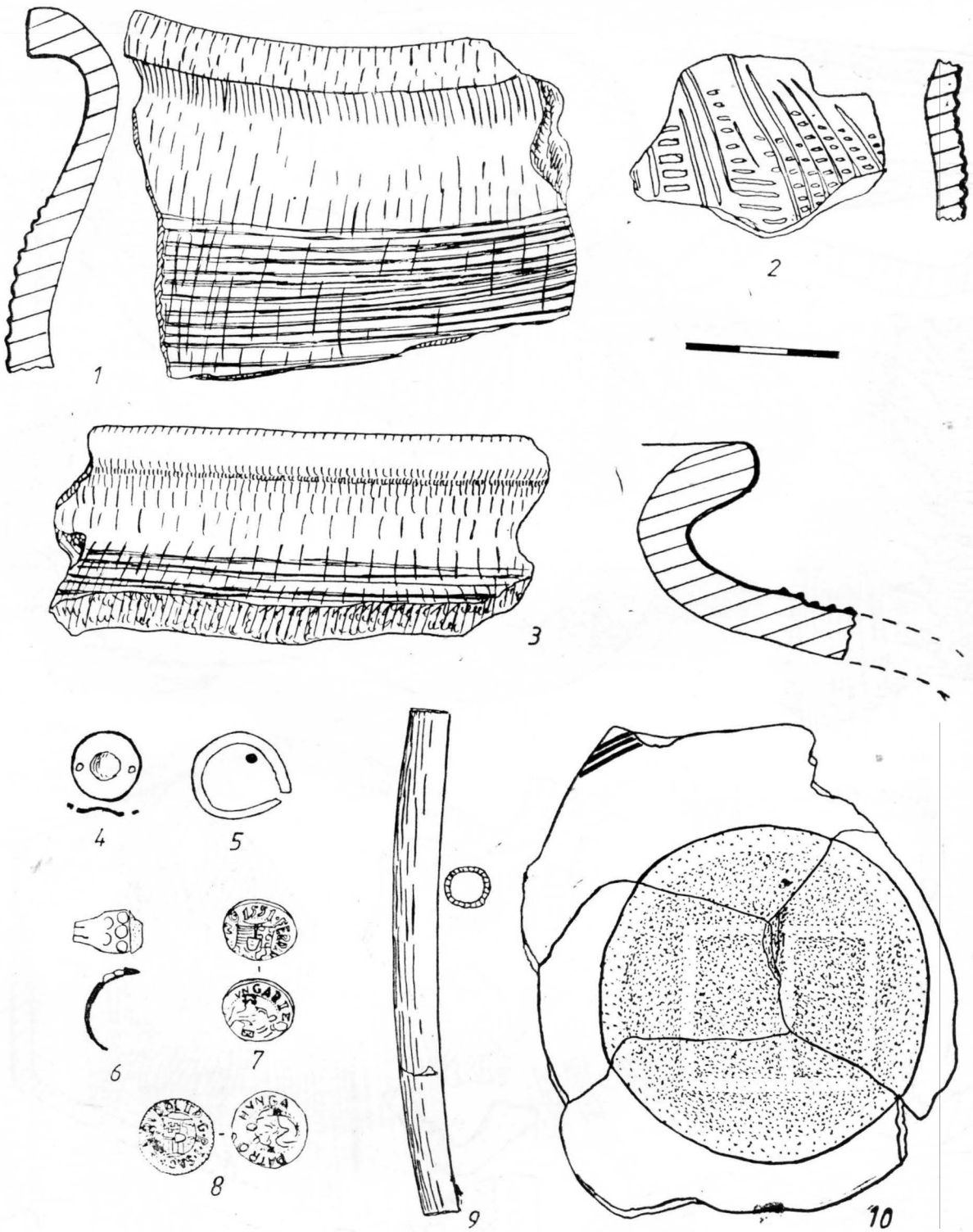

Fig. 6. Vînători — „Amiral". Obiecte: 1—3, 10 din groapa nr. 7; 4—6 din groapa nr. 6; 7 din bordeiul 3; 8 din bordeiul 2; 9 din bordeiul 6.

observă că nu toate vasele au fost arse astfel prezentînd uneori pete gălbui şi negre pe suprafaţa lor. Puţine sînt de culoare neagră şi, de asemenea, puţine sînt complet oxidate prin ardere pînă la roşu cărămiziu.

Din punct de vedere tipologic este documentat un tip de borcan cu umerii puternic boltiţi, gîtul scurt şi buza răsfrîntă (care poate fi teşită drept, sau puţin oblic, poate fi inelară, sau cu marginea profilată). (fig. 6/1, 3, 4/3—5).

Există apoi un tip de borcan cu umerii lăsaţi în jos, avînd gîtul puţin mai degajat, iar buza evazată teşită sau rotunjită (fig. 5/1).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Ornamentele. Predomină liniile orizontale, care înfăşoară părţile principale ale corpului vasului. Sub gîtul vaselor se găseşte un registru ornamental realizat dintr-un şir de linii vălurite, sau cu vîrful cuţitului. Uneori se întîlneşte numai o singură linie valurită. Sînt cazuri cînd lipseşte acest registru. Liniile incizate sînt uneori adînci şi late, alteori subţiri şi dese (fig. 4/3—5; fig. 5/1).

Se întîlneşte şi o combinaţie a liniilor drepte cu cele vălurite, sau a celor vălurite cu grupuri de împunsături (fig. 4/3, 5). Uneori, exteriorul vasului este ornamentat cu benzi din linii incizate. Pe un fragment de vas se întîlneşte ornamentul vălurit, din care, prin întretăiere, rezultă un fel de ochi (fig. 4/6).

Fundul vaselor este drept şi simplu. Numai în două cazuri se găsesc semne în relief. În primul caz se distinge un dreptunghi tăiat de altă linie în două (fig. 6/10), iar în celălalt caz ornamentul este indescifrabil din cauza stării de conservare a fragmentului ceramic (fig. 4/2).

Din ceramica fină cenuşie fac parte fragmente neîntregibile. Vasele sînt fie de dimensiuni mari, cu buza evazată şi puţin profilată, fie de dimensiuni mai mici. Au fundul drept, iar exteriorul este ornamentat cu linii incizate sau cu linii lustruite. Există şi cîteva fragmente din pastă fină de culoare gălbuie (fig. 3/1).

Groapa 8, ca şi groapa 7 din apropiere, a fost folosită pentru scoaterea lutului. Materialul ceramic din umplutura ei aparţine secolelor X—XI. Categoria ceramicii cu ingredient este preponderentă, provenind de la aceleaşi tipuri de vase care s-au găsit şi în groapa 7.

Groapa 9 a fost identificată în capătul sudic al secţiunii XIII. A fost o groapă mică, pentru scos lutul. S-au găsit fragmente ceramice cu ingredient în pastă, precum şi din pastă de bună calitate, care sînt specifice secolelor X—XI.

Groapa 10. Această groapă este asemănătoare cu groapa nr. 7, din punct de vedere al destinaţiei — groapă pentru scos lut.

Materialul arheologic este reprezentat de fragmente de vase databile în secolele X—XI. Din punctul de vedere al pastei, remarcăm trei categorii ceramice. a) Ceramică cu ingredient de nisip şi mică, ornamentată cu linii, valuri şi puncte incizate, vasele avînd gura răsfrîntă şi profilată. Pasta are culoare roşie la exterior şi este neagră în interior. Există şi un fragment ceramic din pastă roşie compactă; b) O altă categorie ceramică este executată din caolin, fără ingredient; c) A treia categorie ceramică este de culoare cenuşie fină, cu lustru sau cu linii lustruite la exterior.

Cuptorul nr. 1 a fost descoperit în secţiunea XX. Forma gropii este ovală, spre sud şi vest peretele este înclinat, prezentînd şi un uşor prag, iar fundul este drept. Nu au fost identificate gropi de pari.

Cuptorul se află în partea de nord-vest a gropii, fiind săpat în malul acesteia. Gura cuptorului şi vatra sînt lutuite. Gura este largă de 10 cm. Vatra are în interior o formă rotundă, cu diametrul de 1,40 m, şi este mai joasă cu 7—8 cm faţă de gura cuptorului. Bolta era prăbuşită total în interiorul cuptorului. Pe vatră am găsit un strat gros de cenuşă. Lîngă gura cuptorului s-au descoperit cîteva fragmente ceramice din categoria cu ingredient, neîntregibile. Au mai fost găsite două pietre: o gresie locală şi alta cu fluturaşi de mică, provenind din Carpaţi.

Umplutura bordeiului conţine o mare cantitate de cenuşă.

COMPLEXE DE LOCUIRE DIN SECOLUL AL XVI-LEA

Bordeiul II a fost descoperit în secţiunea II. Are o formă dreptunghiulară, cu axul mare est-vest. Intrarea se află pe latura estică, sub forma unui gîrlici cu două trepte în interior. Colţurile bordeiului sînt rotunjite, iar pereţii sînt puţin înclinaţi. Pe latura nordică, în apropierea colţului de est, se află vatra şi hornul care a fost săpat în mal, avînd ieşirea spre exteriorul bordeiului. Vatra este din lipitură calcinată, avînd marginea ridicată. Aproape de mijlocul laturii de vest este locul unui par care susţinea bîrna acoperişului. Această bîrnă se mai sprijinea şi pe un stîlp a cărui groapă se află în interiorul bordeiului, la 0,60 m de latura de vest.

Bîrna din lemn de salcie care susţinea acoperişul era de circa 0,30 m. Gîrliciul se afla pe latura estică. Adîncimea bordeiului, de la suprafaţa actuală, este de 1,42 m.

Inventarul arheologic este redus cantitativ. Au fost găsite cîteva fragmente ceramice din pastă roşie de bună calitate şi unul provenind de la o farfurie din caolin, avînd smalţ verde în interior. Au mai fost descoperite: o cute de gresie, o piatră de brici din şist verde de Dobrogea, un sfredel de fier (fig. 3/3), o lulea fragmentară din pastă fină, neagră, şi o monedă de argint din timpul lui Rudolf II, avînd scutul pe avers şi Madona de la Sibiu pe revers (fig. 2/4; 6/7—8).

Credem că bordeiul a fost distrus de un incendiu, după ce locuitorii săi au reuşit să-l evacueze.

Semibordeiul III a fost descoperit în secţiunea IX, la 1,50 m est de bordeiul II. Are o formă dreptunghiulară, cu axul mare dispus est-vest. Colţurile sînt mai bine rotunjite decît la bordeiul II. Adîncimea semibordeiului III era de 0,50 m, faţă de nivelul actual.

Vatra se află pe latura de vest, fiind construită din lut, puternic calcinat. Marginea dinspre sud a vetrei era în apropierea gîrliciului bordeiului III.

Inventarul arheologic. Pe fundul semibordeiului III s-a găsit o monedă din argint din anul 1551, de la Ferdinand, avînd scutul pe avers, Madona de la Sibiu pe revers.

Materialul ceramic este format din puţine fragmente, provenind de la vase din pastă roşie şi din caolin. Vasul din caolin a fost parţial afumat, iar în rest se observă un ornament de

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

linii paralele subțiri sau mai late, din ocru. Au mai fost descoperite fragmente ceramice de la farfurii, lucrate din pastă roșie, avînd pe suprafața interioară un smalț alb, pe care s-a pictat cu un smalț păstos de culoare albastră. Ornamentele sînt puțin în relief și reprezintă motive fitomorfe. Tot din pastă roșie foarte fină este și un fragment de ulcior, ornamentat cu linii ușor incizate, orizontale, drepte sau vălurite. Pe umărul vasului se află ca ornament motivul șnurului răsucit. Menționăm prezența unei lulele din argilă cenușie, spartă la ambele capete.

Cercetările de salvare de la Vînători — punctul „Amiral" aduc contribuții noi asupra perioadei de formare și dezvoltare a poporului român. Dacă pentru perioada secolului al IV-lea complexele arheologice și materialele rezultate din săpături sînt cantitativ reduse, apariția lor în săpăturile de salvare din 1980, coroborată cu dovezile de locuire rezultate din săpăturile din 1979 ne indică existența unei foarte întinse așezări de tip Sîntana de Mureș, pe faleza Brateșului.

În ceea ce privește complexele de locuire din secolele X—XI, acestea, prin specificul inventarului arheologic, al ceramicii, poate avea bune analogii cu cele cunoscute la Dinogeția[2] și Șendreni[3], atît din punct de vedere al pastei cu ingredienți, cît și al pastei fine cenușii. Fragmentele ceramice lucrate la roată înceată credem că aparțin secolului al X-lea. Bune analogii cu ceramica de la Șendreni găsim în repertoriul care este format din linii orizontale peste care uneori s-au tras linii mai scurte, oblice sau verticale (fig. 6/2 și fig. 3/2) sau linii vălurite sau în zig-zag (fig. 2/3; fig. 3/1, 2; fig. 4/3—6; fig. 5/1). La fel ca și la Șendreni, ies în evidență fundurile de vase cu diferite mărci de olar (fig. 2/2; 4/2; 5/4—6; 6/10). Unele piese de podoabă din groapa nr. 6 au analogii în bogatul repertoriu al podoabelor descoperite la Dinogeția, și anume: aplica de bronz, inelul de tîmplă și fragmentul de inel cu partea din față lățită (fig. 6/4—6), care sînt datate în secolul al XI-lea[4].

Planurile bordeielor sînt identice, prin forma rectangulară, întotdeauna cu sursa de încălzire situată spre latura nordică, cu cele cunoscute îndeobște pentru această perioadă, atît în Dobrogea, cît și în Cîmpia Română și podișul Moldovei.

Cele două locuințe medievale (bordeiul II ș bor deiul III), datate cu monede din anul 1551 ș respectiv 1587, prezintă, de asemenea, un interes deosebit pentru arheologia acestei etape, deoarece în sud-estul Moldovei, pînă în prezent, nu au început cercetări sistematice în sate medievale românești. Cu tot inventarul lor sărac, aceste două locuințe aduc precizări de natură paleoetnografică cu privire la tipul de locuință la jumătatea mileniului nostru, precum și la o ocupație mai puțin documentată pînă acum, și anume lemnăritul, dacă admitem că sfredelul descoperit în bordeiul II, cu calități tehnice superioare, poate atesta acest meșteșug. Mai menționăm și prezența celor două pipe, care atestă fumatul ca deprindere a oamenilor din această zonă de acum peste 400 de ani.

Considerăm că rezultatele acestor cercetări de salvare vor incita interesul celor care urmăresc să adîncească problemele celor trei etape istorice atestate pe faleza Brateșului la Vînători, lîngă Galați, continuîndu-și în viitor cercetările.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE SAUVETAGE A VÎNĂTORI (DEP. DE GALAȚI)

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques de sauvetage de Vînători dép. de Galați) ont été déterminées par les travaux du système d'irrigation en voie de construction dans la Plaine de Covorlui. Les fouilles ont eu lieu sur la falaise du lac Brateș, au lieu-dit „Amiral", où l'on a tracé 30 sections de contrôle qui ont mis en évidence plusieurs ensembles archéologiques.

Les ensembles les plus anciens appartiennent à la culture de Sîntana de Mureș: une habitation à demi enfouie dans le sol et trois fosses.

Les ensembles suivants datent des Xe—XIe siècles: trois habitations mi-enfouies, cinq fosses et un four avec fosse. Le mobilier de ces ensembles — céramique et objets de parure — date l'établissement des Xe—XIe siècles, les découvertes se rapprochant de celles de Dinogetia et de Șendreni — Galați.

On a également identifié, par deux habitations mi-enfouies, un habitat médiéval. Les habitations ont livré chacune une monnaie (1551 et 1578), ainsi que quelques fragments céramiques, une vrille et une pipe chacune.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Vînători — „Amiral". Plan des fouilles archéologiques.

Fig. 2. Vînători — „Amiral". 1—3 objets de l'habitation demi-enfouie 6; 4 pipe.

Fig. 3. Vînători — „Amiral". Objets: 1 de l'habitation demi-enfouie 6; 2 de l'habitation demi-enfouie 5. 3 de l'habitation demi-enfouie 2.

Fig. 4. Vînători — „Amiral". Objets de la fosse 7.

Fig. 5. Vînători — „Amiral". Objets: 1 de la fosse 7; 2—4 de l'habitation demi-enfouie 6; 5—6 de la section 26; 7 tasse dace entraînée dans la fosse 7.

Fig. 6. Vînători — „Amiral". Objets: 1—3, 10 de la fosse 7; 4—6 de la fosse 6; 7 de l'habitation demi-enfouie 3; 8 de l'habitation demi-enfouie 6.

[2] Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa *Dinogeția, I*, 1967, p. 134—170.

[3] Dan Gh. Teodor, Danubius, 1, 1967, p. 129—132; idem, *Teritoriul est carpatic în veacurile V—XI* e.n., *1978*, p. 115..

[4] Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa, *op. cit.* p. 203, 284, 287.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Necropola din secolul al IV-lea e. n. de la Barcea (jud. Galați)

ȘTEFAN ȚAU, MIRCEA NICU

În campania din vara anului 1980 s-au trasat trei secțiuni însumînd o suprafață de 200 m², dezvelindu-se 17 morminte, dintre care unul de incinerație și 16 de înhumație, numărul total al mormintelor cercetate pînă în prezent ajungînd la 114.

Săpăturile din acest an întăresc observația că există o anumită grupare a mormintelor potrivit ritului practicat, deoarece în partea de vest a necropolei, în zona de pantă lină, aproape de zona mlăștinoasă a locului, apar cu preponderență incinerați, numărul înhumaților fiind foarte mic. În zona centrală și nordică a necropolei numărul mormintelor de înhumație crește, în timp ce al celor de incinerație scade, dovadă fiind rezultatele campaniilor din 1979 și 1980. Urmează ca cercetările viitoare să confirme sau să infirme această presupunere.

Necropola birituală de la Barcea prezintă o situație stratigrafică simplă, fără nici un alt nivel de locuire în afară de cel al secolului al IV-lea e.n. O dificultate în cercetarea acesteia o constituie faptul că gropile mormintelor de incinerație nu au putut fi observate, o parte din morminte fiind distruse de lucrările agricole, datorită adîncimii mici la care se aflau (0,25—0,40 m). Nu același lucru se poate afirma despre mormintele de înhumație, care nu au suferit deranjări decît numai în cîteva cazuri (acestea fiind din vechime).

DESCRIEREA MORMINTELOR

Mormînt 98: înhumație; —1,17 m; NE—SV; groapă rectangulară cu colțuri rotunjite, mai lată în zona craniului (1,30×0,90 m); (1,32×0,70 m); scheletul, aparținînd unui copil, este prost conservat (s-au păstrat numai craniul, claviculele, fragmente din omoplat și oasele lungi ale picioarelor). Inventarul cuprinde 3 vase lucrate la roată, așezate pe partea stîngă, începînd din zona craniului înspre picioare, unul lîngă altul.

1. Borcănel din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, fund plat, corp bombat, pe umăr cinci caneluri, buza fațetată și răsfrîntă în exterior, așezat lîngă craniu.

2. Borcănel din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, fund plat îngust, corp bombat, pe umăr patru caneluri, buza fațetată și răsfrîntă în exterior, așezat în dreptul umărului.

3. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp bitronconic, buza dreaptă, fund inelar, o toartă în bandă lată, așezată în dreptul toracelui.

Mormînt 99: înhumație; — 1,27 m; NE—SV; groapă rectangulară cu colțuri rotunjite (1,40×0,80 m; 1,40×0,60 m) cu nișă; scheletul prost conservat (se păstrează numai capul înclinat pe dreapta, oasele lungi ale picioarelor). Inventarul cuprinde o strachină așezată cu gura în jos, lîngă bazin, în partea stîngă în nișă, o cataramă din fier aflată pe bazin, ofrandă depusă în stînga scheletului, în nișă.

1. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp carenat cu un inel în relief sub buză, fund inelar, depusă în stînga bazinului în nișă.

2. Cataramă din fier, corp oval cu plăcuță de prindere prevăzută cu patru nituri de argint, depusă pe bazin.

3. Ofrandă de ovicaprină depusă în nișă în stînga scheletului.

Mormînt 100: înhumație; —1,35 m; NE—SV; groapă ovală (2,43×0,70 m); scheletul bine conservat, așezat pe partea dreaptă, brațul stîng îndoit din cot și adus pe bazin, brațul drept întins pe lîngă corp, picioarele întinse și răsucite. Inventarul cuprinde 7 vase, toate lucrate la roată cataramă din fier în partea stîngă a maxilarului, cataramă din bronz, depusă pe bazin în partea dreaptă, ofrandă de ovicaprină.

1. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp oval, fund inelar, gura treflată, depusă culcată cu gura spre picioare.

2. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, depus pe tibia dreaptă.

3. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, depus lîngă genunchiul drept.

4. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, așezat în poziție culcată, pe palma mîinii drepte.

5. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, ca decor fațete în lanț pe diametrul maxim, depusă pe clavicula dreaptă.

6. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată gura treflată, depusă culcată lîngă umărul stîng.

7. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, depusă la cap.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

8. Cataramă din fier, cu veriga ovală puternic corodată, depusă în partea stîngă a maxilarului.

9. Cataramă din bronz cu veriga ovală, cu spinul lung îndoit, îmbrăcată cu o foiță din metal alb, depusă pe bazin, în partea dreaptă.

10. Ofrandă de ovicaprină, depusă lîngă craniu.

Mormînt 101: înhumație; —1,20 m; NE—SV; groapă rectangulară cu o treaptă de 0,20 m (1,60 × 0,80 m și 1,25 × 0,45 m); scheletul foarte prost conservat aparține unui copil (se păstrează numai craniul înclinat spre stînga și cîteva oase lungi ale picioarelor). Inventarul cuprinde 7 vase, din care 6 lucrate la roată și unul lucrat cu mîna, toate așezate în partea stîngă, un pieptene de os, o fibulă din bronz, 2 mărgele de sticlă, ofrandă de pasăre.

1. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp bitronconic, gît cilindric, buză lățită și trasă în exterior, fund inelar, așezată deasupra capului.

2. Castron din pastă fină cenușie, lucrat la roată, stare fragmentară, așezat pe brațul stîng.

3. Borcănel din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, cu două caneluri pe umăr, fund drept, așezat pe piept.

4. Borcănel din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, cu patru caneluri pe umăr, fund drept, așezat pe bazin.

5. Borcănel din pastă poroasă cenușiu-gălbuie, lucrat cu mîna, buza evazată, fund plat ușor tălpuit, așezat pe bazin, în partea stîngă.

6. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată, cu o toartă rectangulară, gura treflată, așezată pe bazin, în partea stîngă.

7. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, fund inelar, așezată lîngă cană.

8. Pieptene din os, cu mîner semicircular aplatizat, cu cinci plăcuțe prinse în 8 nituri din bronz, depus la cap.

9. Fibulă din bronz, cu picior înfășurat, așezată pe piept.

10. Două mărgele din sticlă, una albastră, alta gălbuie, descoperite în zona cervicală.

11. Ofrandă de pasăre și ouă așezate în strachina de pe umărul stîng.

Mormînt 102: înhumație; —0,70 m; NE—SV; groapa nu s-a putut observa; schelet prost conservat (s-au păstrat numai fragmente din craniu). Inventarul cuprinde două vase lucrate la roată, depuse în partea stîngă a craniului, și ofranda depusă în partea dreaptă a craniului.

1. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp carenat, depusă în stînga craniului.

2. Castronel din pastă fină, cenușiu-gălbui, lucrat la roată, corp carenat, fund plat, ca decor un lanț de fațete pe linia maximă, depus în stînga craniului.

3. Ofrandă de ovicaprină, depusă în dreapta capului.

Mormînt 103: înhumație; —0,75 m; groapa nu s-a putut observa; scheletul, distrus, a aparținut unui copil (s-a păstrat numai capul orientat spre dreapta). Inventarul cuprinde 4 vase din care unul lucrat la roată și trei lucrate cu mîna, precum și ofrandă.

1. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, depus în stînga craniului, pe pămînt cruțat.

2. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat cu mîna, depus în dreapta craniului, pe pămînt cruțat.

3. Borcănel din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat cu mîna, depus în dreapta craniului, pe pămînt cruțat.

4. Borcănel din pastă zgrunțuroasă, gălbui-roșcat, depus în dreapta craniului.

5. Ofrandă de ovicaprină, depusă în dreapta craniului.

Mormînt 104: înhumație; —1,00 m; NE—SV; groapa nu s-a observat; scheletul prost conservat (s-au păstrat fragmente din craniu, mîna stîngă adusă pe bazin, picioarele întinse și alăturate). Inventarul cuprinde o strachină și două fibule din bronz.

1. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp carenat, depusă în stînga craniului, pe pămînt cruțat.

2. Fibulă din bronz, cu piciorul întors și înfășurat, depusă în zona claviculei stîngi.

3. Fibulă din bronz, cu piciorul întors și înfășurat, depusă în zona claviculei drepte.

Mormînt 105: înhumație; NNE—SSV; groapa nu s-a putut observa; scheletul, aparținînd unui copil, este foarte prost conservat (se păstrează craniul și cîteva fragmente din oasele lungi ale picioarelor). Inventarul cuprinde 8 vase, din care 5 lucrate la roată și 3 lucrate cu mîna, un pieptene din os, 2 fibule din bronz, 6 mărgele.

1. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată, depusă lîngă craniu.

2. Străchinuță din pastă fină cenușie, lucrată la roată, depusă lîngă craniu.

3. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, depusă lîngă craniu, pe pămînt cruțat.

4. Borcănel din pastă zgrunțuroasă, lucrat cu mîna, depus lîngă strachină, pe pămînt cruțat.

5. Borcan din pastă grosieră, lucrat cu mîna, depus pe lîngă borcănel, pe pămînt cruțat.

6. Borcan din pastă fină cenușie, lucrat la roată, corp rotunjit, buza lățită, depus lîngă borcan, pe pămînt cruțat.

7. Borcănel din pastă-ciment cenușie, lucrat la roată, depus lîngă craniu, pe pămînt cruțat.

8. Borcănel din pastă grosieră gălbuie, lucrat cu mîna, depus lîngă torace, în poziție culcată.

9. Pieptene din os, cu mîner în formă de clopot, cu umeri drepți, format din două plăcuțe cu dinți și prins în 10 nituri din foițe de cupru. Ca decor are două linii incizate la baza mînerului. A fost depus în dreapta craniului.

10. Fibulă din bronz, cu picior întors pe dedesubt, depusă lîngă căniță.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

11. Fibulă din bronz, cu picior înfăşurat pe dedesubt, descoperită sub craniu.
12. Mărgele din sticlă albastră, discoidale, descoperite la baza craniului.

Mormînt 106: înhumaţie; —0,70 m; NE—SV; groapa nu s-a putut observa; scheletul prost conservat (s-au păstrat numai cîteva oase lungi de la picioare). Inventarul cuprinde un vas fragmentar şi un cuţit din fier.

1. Borcan fragmentar din pastă zgrunţuroasă, lucrat la roată, depus lîngă tibia dreaptă.
2. Cuţit din fier, puternic corodat, depus în zona bazinului, în partea dreaptă.

Mormînt 107: înhumaţie; —1,45 m; NE—SV; groapă ovală (2,70×0,80 m); scheletul, bine conservat, aparţinînd unui adult, zăcea în poziţie întins pe spate, cu capul înclinat pe dreapta, mîna stîngă pe lîngă corp, dreapta depărtată şi îndoită de la cot, picioarele întinse şi alăturate. Inventarul cuprinde 7 vase lucrate la roată, o fibulă din bronz, un cuţit din fier, un nasture din bronz, un pieptene din os, o cataramă din bronz, 2 fusaiole, 301 mărgele în şirag, ofrandă, pe vase.

1. Borcan din pastă zgrunţuroasă cenuşie, lucrat la roată, depus deasupra craniului.
2. Borcan din pastă zgrunţuroasă cenuşie, lucrat la roată, depus deasupra craniului.
3. Castronel din pastă fină cenuşie, lucrat la roată, depus deasupra craniului.
4. Strachină înaltă din pastă fină cenuşie, lucrată la roată, corp puternic carenat, depus deasupra craniului.
5. Strachină din pastă fină cenuşie, lucrată la roată, depusă deasupra craniului.
6. Castron din pastă fină cenuşie, lucrat la roată, fund inelar, corp înalt, buza lăţită, cu o nervură în relief la baza gîtului şi o canelură pe diametrul maxim, depus în stînga craniului.
7. Ulcior din pastă fină cenuşie, lucrat la roată, depus în stînga craniului.
8. Fibulă din bronz cu teacă laterală, depusă pe umărul drept.
9. Cuţit din fier, puternic corodat, depus sub cotul stîng.
10. Nasture din bronz, depus pe piept, în partea stîngă.
11. Pieptene din os, cu mîner semicircular, depus în strachină.
12. Cataramă din bronz, cu plăcuţă de prins cureaua, depusă pe bazin.
13. Fusaiolă din lut, bitronconică cu bazele concave, pe corp prevăzută cu caneluri oblice, depusă pe bazin.
14. Fusaiolă din lut, bitronconică cu bazele concave, depusă lîngă umărul stîng.
15. Şirag de mărgele în jurul gîtului, 194 discoidale din sticlă albastră, 3 îngemănate din sticlă albastră, una poliedrică din sticlă albastră, una bitronconică din sticlă albastră, 2 mărgele îngemănate din sticlă galbenă.
16. Ofrandă de ovicaprină, depusă pe vasele de deasupra capului, şi mandibulă de ovicaprină, lîngă mîna stîngă şi torace.

Mormînt 108: înhumaţie; NE—SV; groapă rectangulară cu colţuri rotunjite (2,20×1,10 m); scheletul, aparţinînd unui adult, zăcea întins pe spate cu capul înclinat spre dreapta, mîna stîngă adusă pe bazin, dreapta pe lîngă corp, picioarele întinse şi alăturate. Inventarul cuprinde 13 vase lucrate la roată, cuţit din fier, cataramă din bronz, pieptene din os, fragmente informe din fier, ofrandă, ouă.

1. Ulcior din pastă fină cărămizie, lucrat la roată, cu o toartă, corp oval, fund inelar, gura în formă de pîlnie, aşezat în partea stîngă deasupra craniului.
2. Borcan din pastă zgrunţuroasă cenuşie, lucrat la roată, corp rotunjit, fund îngust, buza faţetată, aşezat lîngă ulcior.
3. Borcan din pastă zgrunţuroasă cenuşie, lucrat la roată, aşezat în stînga lîngă craniu.
4. Vas din pastă fină cenuşie, lucrat la roată, corp bitronconic, fund inelar, buza dreaptă, aşezat lîngă humerusul stîng.
5. Strachină din pastă fină cenuşie, lucrată la roată, corp carenat, fund inelar, aşezată lîngă cotul stîng.
6. Strachină din pastă fină cenuşie, lucrată la roată, corp carenat, fund inelar, aşezată lîngă strachină.
7. Ulcior din pastă fină cărămizie, lucrat la roată, corp oval, fund inelar, gura în formă de pîlnie, cu o toartă, aşezat lîngă bazin, în partea stîngă, în poziţie înclinată.
8. Cană din pastă fină cenuşie, lucrată la roată, corp alungit, fund inelar, gura treflată, cu o toartă rotundă în secţiune, aşezată lîngă ulcior, în dreptul bazinului.
9. Castron din pastă fină cenuşie, lucrat la roată, corp bombat, fund inelar, buza faţetată şi răsfrîntă în exterior, ca decor — o linie în zig-zag pe umăr, aşezat în dreptul craniului, în partea stîngă.
10. Străchinuţă din pastă fină cenuşie, lucrată la roată, corp carenat, fund inelar, aşezată în castron.
11. Borcan din pastă zgrunţuroasă cenuşie, lucrat la roată, fund îngust, corp bombat, buza rotunjită şi trasă oblic în exterior, aşezat lîngă castron.
12. Borcănel din pastă zgrunţuroasă cenuşie, lucrat la roată, corp bombat, fund îngust, buza rotunjită trasă oblic în exterior, pe umăr un grup de 4 caneluri; aşezat lîngă borcan, în dreptul humerusului stîng.
13. Borcan din pastă zgrunţuroasă cenuşie, lucrat la roată, corp bombat, buza rotunjită, aşezat în dreptul humerusului stîng.
14. Pieptene din os, cu mîner semicircular, cu aripioare ridicate albiat, format din 5 plăcuţe prinse în 7 nituri de bronz, aşezat în borcan.
15. Fibulă din bronz, cu piciorul întors pe dedesubt, aşezată pe piept, în partea dreaptă.
16. Cataramă din bronz, cu placă semicirculară, cu două nituri, aşezată pe bazin, în partea stîngă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

17. Cuțit din fier, puternic corodat, depus lîngă ofrande de ovicaprină.

18. Ofrandă de ovicaprină, depusă între vase, în partea stîngă, în dreptul craniului.

19. Ofrandă de pasăre, depusă în dreptul bazinului, în partea stîngă.

20. Ouă depuse lîngă ofranda de pasăre.

21. Fragmente fier, depuse lîngă cuțit.

Mormînt 109: înhumat; —1,10 m; NE—SV; groapă rectangulară cu colțuri rotunjite (1,80 × 0,62 m); scheletul, aparținînd unui adult, zăcea întins pe spate cu capul înclinat spre dreapta, mîna stîngă pe lîngă corp, dreapta îndoită din cot și adusă pe torace, picioarele întinse și alăturate. Inventarul cuprinde 2 vase lucrate la roată, o fibulă din bronz, o cataramă din bronz, șirag de mărgele, fragmente din fier.

1. Strachină din pastă cenușie zgrunțuroasă, așezată pe umărul stîng.

2. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, corp oval, fund plat, buza rotunjită și ușor răsfrîntă în exterior, așezat pe cotul stîng.

3. Fibulă din bronz, cu piciorul întors și înfășurat, depusă pe clavicula dreaptă.

4. Cataramă din bronz, depusă pe bazin, în partea stîngă.

5. Șirag din 122 de mărgele discoidale din sticlă albastră și una din cornalină, așezat în jurul gîtului.

6. Fragmente de fier, puternic corodate, descoperite sub peroneul drept.

Mormînt 110: înhumație; —1,40 m; NE—SV; groapă rectangulară (1,65 × 1,10 m); scheletul, aparținînd unui copil, este așezat pe 4 vase, capul înclinat spre dreapta pe un borcan, corpul pe o cană și 2 borcane, iar picioarele, întinse, erau așezate pe un castron mare cu 3 torți. Inventarul cuprinde 5 vase — patru lucrate la roată și unul lucrat cu mîna, 2 catarame din argint, un cuțitaș din bronz, un ac din bronz, 5 mărgele.

1. Castron din pastă fină cenușie, lucrat la roată, corp bitronconic, buza în formă de T, cu 3 torți, depus sub labele picioarelor.

2. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată corp oval, gura în formă de pîlnie, depusă sub bazin.

3. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, depus sub craniu.

4. Borcan din pastă fină cenușie, lucrat la roată, depus sub torace.

5. Pahar din pastă grosieră, lucrat cu mîna, cu picior scurt tălpuit, depus în dreapta bazinului.

6. Cataramă de argint, cu plăcuță de prins cu un nit, așezată în stînga, pe bazin.

7. Cataramă de argint, cu plăcuță de prins cu un nit, așezată în dreapta, pe bazin.

8. Cuțitaș de bronz, depus în partea dreaptă a scheletului, lîngă bazin.

9. Ac din bronz, depus lîngă bazin, în partea dreaptă.

10. Mărgele din sticlă albastră, depuse la gît.

Mormînt 111: înhumație; —1,77 m; NE—SV; groapă rectangulară mai lată la cap și mai îngustă la picioare (2,30 × 0,90 m; 2,30 × 0,65 m); scheletul, aparținînd unui adult, zăcea întins pe spate, cu capul înclinat spre dreapta, mîna stîngă pe bazin, dreapta pe lîngă corp, picioarele întinse și alăturate. Inventarul cuprinde 7 vase lucrate la roată, o cataramă din fier, cuțit din fier, ofrandă.

1. Cană din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp oval, gura treflată; sub buză, o nervură în relief, toarta lipsă din vechime; depusă în poziție înclinată, lîngă craniu, în partea de N.

2. Borcănel din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, depus înclinat, lîngă craniu.

3. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp carenat, depusă lîngă cană.

4. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp carenat, depusă lîngă borcănel, la nord de craniu.

5. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, depusă înclinată, lîngă strachină.

6. Borcan din pastă-ciment cenușie, lucrat la roată, depus lîngă strachină.

7. Borcan din pastă zgrunțuroasă cenușie, lucrat la roată, depus sub cană.

8. Cataramă din fier, puternic corodată, depusă pe bazin, în partea dreaptă.

9. Cuțit din fier, puternic corodat, depus pe bazin, în partea dreaptă.

10. Ofrandă de ovicaprină, depusă sub grupul de vase.

Mormîntul 112: incinerație; —0,50 m; groapa nu s-a observat; urna este un castron din pastă fină cenușie, fund inelar, corp carenat, buza teșită oblic în exterior, un inel în relief deasupra diametrului maxim. Capacul este format din mai multe fragmente de vase, ce provin de la o ceașcă cu toartă plină, un vas poros lucrat cu mîna și de la un castron din pastă fină, lucrat la roată.

Mormînt 113: înhumație; —1,45 m; NE—SV; groapă rectangulară cu colțuri rotunjite (1,80 × 0,70 m); scheletul deranjat din vechime. Inventarul cuprinde un vas lucrat cu mîna, o cataramă din fier, un cuțit din fier, o cataramă din bronz, un ac de fibulă, din bronz.

1. Borcănel din pastă zgrunțuroasă, lucrat cu mîna, descoperit printre oasele scheletului.

2. Cataramă din fier, puternic corodată, cu veriga ovală.

3. Cuțit din fier, puternic corodat, cu urme de lemn pe mîner.

4. Cataramă din bronz, cu plăcuță de prindere lungă.

5. Ac de fibulă din bronz.

Mormînt 114: înhumație; NE—SV; —1,80 m; groapă rectangulară cu colțuri rotunjite (2,00 × 1,20 m); schelet prost conservat (se păstrează craniul în stare fragmentară și cîteva vertebre). Inventarul cuprinde 8 vase, din care șapte lucrate la roată și unul lucrat cu mîna, un pahar din sticlă, șirag de mărgele, fragmente de fier, ofrandă, ouă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

1. Castron din pastă fină cenușie, lucrat la roată, partea superioară verticală, cu trei torți, depus în zona tibiei stîngi.

2. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, depusă lîngă castron.

3. Strachină din pastă zgrunțuroasă, lucrată cu mîna, fund inelar, pereții verticali, gura largă, buza evazată, are trei apucători verticale, depusă sub strachină.

4. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp carenat, depus lîngă castron.

5. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, depusă lîngă castron.

6. Borcan din pastă zgrunțuroasă, lucrat la roată, cu 4 linii incizate pe umăr, depus în zona labei stîngi.

7. Căniță din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp bitronconic, gît cilindric, cu o toartă, depusă lîngă castron.

8. Strachină din pastă fină cenușie, lucrată la roată, corp carenat, depusă lîngă castron.

9. Pahar de sticlă, formă conică cu decor aplicat în zig-zag, depus culcat, în castron.

10. Șirag de mărgele: 6 din sticlă albastră, fațetate, una rotundă, din sticlă galbenă, 3 tubulare, din coral, depuse în zona gîtului.

11. Fragmente din fier, descoperite în zona bazinului.

12. Ofrandă de ovicaprină, descoperită în zona umărului drept.

13. Ouă, depuse lîngă grupul de vase, în zona genunchiului stîng.

INVENTARUL MORMINTELOR

Toate obiectele de la Barcea au fost descoperite numai în morminte de înhumație, caracterizîndu-se printr-o mare bogăție și varietate de forme.

Fibule. Din cele nouă fibule din bronz descoperite în campania 1980, șapte fac parte din tipul cu piciorul întors și înfășurat[1] (M. 100, 101, 104, 105, 108) (fig. 2/3—6). Fibula descoperită în mormîntul 109 se încadrează în tipul celor cu teacă laterală pe toată lungimea piciorului[2], cu arcul înalt în bandă rectangulară și cu resortul mic (fig. 2/2). În mormîntul 107 s-a descoperit o fibulă din bronz (fig. 2/1), cu teacă laterală, resort mic cu bucla rotundă pe deasupra, corpul înalt carenat, cu decor format din puncte incizate[3].

Catarame. Într-un număr de 8 morminte au fost descoperite 11 catarame, din care 4 din fier (M.99, M.100, M.111, M.113), 5 din bronz (M.100, M.107, M.108, M.109, M.113) și 2 din argint (M.110). Ele se aflau depuse în zona bazinului, cu excepția celor din mormîntul 113, a căror poziție nu a putut fi stabilită, acesta fiind deranjat din avechime.

După felul cum erau prinse de curea, cataramele pot fi împărțite în: a) catarame cu veriga simplă, cu cureaua străpunsă de spin[4] (fig. 3/1, 2, 10); b) catarame cu veriga simplă și plăcuță de fixat cureaua cu un nit (fig. 3/8, 9), cu două nituri (fig. 3/4) și cu 4 nituri (fig. 3/3, 6); c) catarama din mormîntul 109 (fig. 3/5) este deosebită de restul cataramelor descoperite pînă în prezent în necropola de la Barcea, deoarece atît veriga cît și placa de prindere a curelei au fost turnate împreună, fiind mobil numai spinul[5].

Cataramele din necropola de la Barcea pot fi datate în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n. și își găsesc numeroase analogii în cimitirele aparținînd culturii Sîntana de Mureș[6].

Cuțite. În șase morminte au fost descoperite cuțite: 5 din fier (M.106, M.107, M.108, M.111, M.113) și unul din bronz (M.110). Ele au fost depuse pe bazin, în partea dreaptă (M.106, M.110, M.111), lîngă colul drept (M.107), sub ofrandă (M.108). Cuțitele din fier fac parte din tipul celor mari, cu lama dreaptă și îngustă la vîrf, cu mînerul din lemn (fig. 2/8, 9; 3/12, 14)[7]. Cuțitașul din bronz (fig. 3/13) face parte din tipul celor de toaletă[8] și are analogii în necropolele din Muntenia[9] și Moldova[10].

Piepteni de os. În campania din anul 1980 au fost descoperiți 4 piepteni întregi, din care unul lîngă bazin, în partea dreaptă (M 101), două în stînga craniului, depuse în vase (M 107, M 108) și unul depus în partea de nord a craniului (M 105). În ceea ce privește tehnica confecționării lor, aceștia au fost realizați din 2—6 plăcuțe cu dinți fixate prin nituri din bronz (fig 1/1—3) și tuburi din tablă de cupru (fig 1/4) Pieptenii descoperiți la Barcea fac parte din tipul cu mîner semicircular și mîner în formă de clopot, cu umerii drepți, avînd analogii apropiate în necropolele de tip Sîntana de Mureș din Moldova[11] și Muntenia[12], putînd fi datați în secolul al IV-lea e n

Ac din bronz În mormîntul 110 a fost descoperit, în partea dreaptă a scheletului, un ac de bronz,

---

[1] Gh. Diaconu, *Tîrgșor...*, București, 1965, p. 92; idem, Dacia, N. S., 15, 1971, pl. 8/1, 2; B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul IV e.n. in Muntenia*, București, 1966, p. 280, fig. 107/3, 4.

[2] Gh. Diaconu o încadrează în tipul III (vezi *Tîrgșor...*, p. 93, pl. 113/2).

[3] Nu cunoaștem pînă în prezent acest tip de fibulă în descoperirile datate în secolul al IV-lea e.n. din țara noastră.

[4] C. Bloșiu, ArhMold, 8, 1975, p. 213.

[5] Nu cunoaștem pînă în prezent acest tip de cataramă în descoperirile din secolul al IV-lea din țara noastră.

[6] Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 290; N. Zaharia, Em. Zaharia, V. Palade, Materiale 8, 1962, p. 525, fig. 7/5; C. Bloșiu, *op. cit.*, p. 213.

[7] Tipul cuțitelor din necropola de la Barcea este întîlnit frecvent în întreaga arie a culturii Sîntana de Mureș (Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 259, pl. 109; idem, SCIVA, 28, 1977, 3, p. 413, fig. 10/1; C. Bloșiu, *op. cit.*, fig. 17/5; B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 139).

[8] B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 139.

[9] Gh. Diaconu, *Tîrgșor...*, p. 89; idem, SCIVA, 29, 1978, 4, p. 520, fig. 2/3.

[10] Radu Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, București, 1957, fig. 326/1.

[11] *Ibidem*, fig. 318/3; V. Palade, ArhMold, 4, 1966, p. 261—275; idem, Carpica, 4, 1971, p. 207—214.

[12] Gh. Diaconu, *Tîrgșor...*, pl. 79/10; 98/8; idem, SCIVA, 24, 1973, 3, p. 464; B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, fig. 61/7; 107/11; 183/6.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ce face parte din tipul celor confecționați dintr-o sîrmă de cupru lungă de 4,7 cm, la un capăt ascuțit, capătul opus fiind plat și perforat[13] (fig 1/6)

Mărgele. Aceste obiecte de podoabă au fost găsite în 6 morminte de înhumație, alcătuind coliere în jurul gîtului. În marea lor majoritate, mărgelele sînt din sticlă de culoare albastră. Mărgelele din sticlă se pot împărți în mai multe tipuri: mărgele mici, discoidale, de culoare albastră (fig. 1/5, 2/7); mărgele îngemănate (fig. 2/7); mărgele globulare (fig. 1/5); mărgele poliedrice (fig. 2/7). Pe lîngă mărgelele de sticlă au mai fost descoperite și mărgele din coral (M.114) și coralină (M.109) (fig. 1/5).

Mărgelele descoperite în mormintele de la Barcea pot fi datate în secolul al IV-lea e.n., pe baza inventarului ceramic și al fibulelor, și își găsesc analogii în descoperirile de la Sîntana de Mureș[14], Izvoare[15], Tîrgșor[16], Spanțov[17], Independența[18], Lețcani[19], Gherăseni[20].

Fusaiole. În total au fost descoperite două exemplare, în mormîntul de înhumație 107, depuse, una la umărul stîng, iar alta pe bazin. Amîndouă sînt confecționate din lut, avînd formă bitronconică cu bazele concave. Una singură are ca decor caneluri oblice (fig. 1/7).

Ofrande de carne. Astfel de ofrande au fost determinate la 9 morminte de înhumație, cele mai multe ofrande provenind de la ovicaprine; nu lipsesc nici cele de pasăre și ouăle. În ceea ce privește poziția ofrandei, ea a fost depusă la cap, în cazul mormintelor 102 și 107, sau sub grupul de vase (M.99, M.108, M.111). Ofranda de pasăre a fost depusă fie în vas, cazul mormîntului 107, fie lîngă vase (M.108). Sacrificările de ovicaprine și păsări sînt comune tuturor descoperirilor aparținînd culturii Sîntana de Mureș[21], demonstrînd preferința comunităților pentru creșterea anumitor specii de animale și cornute mici [22].

Ceramica. În cele 17 morminte au fost descoperite 79 de vase, dintre acestea numai două au aparținut mormîntului de incinerație, iar 77 mormintelor de înhumație. Potrivit ritualului, ofrandele de hrană erau așezate în vase, al căror număr oscila între unu și treisprezece vase. În funcție de acest număr, poziția lor în mormînt era la cap, la picioare sau erau grupate pe partea stîngă.

Din punct de vedere al tehnicii de lucru, ceramica din morminte poate fi împărțită în două mari categorii: I ceramică lucrată cu mîna; II ceramică lucrată la roată.

I. Din cele 9 vase lucrate cu mîna, 8 au fost descoperite în morminte de înhumație și unul în mormînt de incinerație. Poziția lor în morminte este aceeași cu cea a vaselor lucrate la roată.

După formă, vasele lucrate cu mîna fac parte din tipul borcan, cu pereții rotunjiți, cu fund plat, buza rotunjită și evazată (fig. 4/8—12); ceașcă cu o toartă plină, de tip dacic, folosită drept capac la mormîntul de incinerație 112 (dig. 6/8); strachină (M.114) lucrată dintr-o pastă zgrunțuroasă, cu mult nisip în compoziție, cu fund inelar, pereții ușor oblici, buza răsfrîntă în exterior, prevăzută cu trei apucători verticale, care pot avea și rol decorativ[23] (fig. 5/12).

II. Ceramica lucrată la roată poate fi împărțită, după compoziția pastei, în două grupe: A, vase lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă; B, vase lucrate la roată, din pastă fină.

A. Vasele lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă, sînt reprezentate prin 23 exemplare. Aspectul zgrunțuros al pastei se datorează prezenței în compoziția ei a pietricelelor folosite ca degresant. Culoarea este aproape aceeași, de la cenușiu închis la cenușiu deschis. Majoritatea vaselor face parte din tipul borcanelor mai mari sau mai mici, cu corpul sferoidal, fund plat, gura largă, buza îngroșată, rotunjită și răsfrîntă în exterior (fig. 4/1—7). La unele dintre vase se întîlnesc, ca decor, canelurile (fig. 4/6). În categoria vaselor din pastă zgrunțuroasă se încadrează și o strachină (M.109), cu fund plat, gura largă, buza rotunjită și răsfrîntă în exterior (fig. 5/10).

Ceramica zgrunțuroasă din necropola de la Barcea își găsește analogii frecvente în toate necropolele de tip Sîntana de Mureș din țara noastră[24].

B. Vasele lucrate la roată, din pastă fină, (44 de exemplare) reprezintă o largă varietate de forme. Străchinile și castroanele au dimensiuni diferite, corpul bitronconic carenat sau rotunjit, fundul drept sau inelar, buza rotunjită (fig. 5/1—11). Castroanele cu trei torți, descoperite la Barcea, au corpul puternic carenat, fund inelar, toarta în bandă lată cu șănțuire mediană sau caneluri, gura largă, buza în forma literei „T" (fig. 6/2, 3). Aceste forme de vase sînt destul de frecvente în toate necropolele de tip Sîntana de Mureș. Castroanele cu trei torți nu au decor; în schimb, pe străchini apar frecvent nervuri (fig. 5/1, 6, 8) sau fațete înlănțuite în ghirlandă, în zona carenată (fig. 5/11), decor mai

[13] Gh. Diaconu, *Tîrgșor...*, p. 102; C. Bloșiu, *op. cit.*, p. 122.

[14] István Kovács, DolgCluj, 3, 1912, 2, fig. 19/6; 25/6; 52/6; 83/3; 86/5.

[15] Radu Vulpe, *op. cit.*, fig. 322 și 323.

[16] Gh. Diaconu, *op. cit.*, pl. 79, 126 și 138.

[17] B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, fig. 11/7.

[18] *Ibidem.*

[19] C. Bloșiu, *op. cit.*, fig. 11/7; 30/7.

[20] Gh. Diaconu, SCIVA, 28, 1977, 3, p. 442, fig. 9/13, 14.

[21] Idem, *Tîrgșor...*, p. 52; I. Ioniță, ArhMold, 4, 1966, p. 239.

[22] I. Ioniță, *op. cit.* (vezi notele 164 și 166).

[23] Această formă de strachină nu a fost descoperită pînă acum în așezările sau necropolele de tip Sîntana de Mureș din România.

[24] Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 75—76; B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 132; I. Ioniță, *op. cit.*, p. 201 și urm.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

rar întîlnit în necropolele din secolul al IV-lea e.n. din țara noastră[25].

Oalele constituie și ele o formă frecventă în morminte, fiind de culoare cenușie — în unele cazuri se mai păstrează urme de angobă. În general, vasele aparținînd acestei categorii au corpul sferic, fund inelar, buza ușor teșită sau rotunjită și răsfrîntă în exterior. Singurul ornament întîlnit pe aceste vase este nervura de la baza gîtului (fig. 6/5, 6). Oalele descoperite în mormintele de la Barcea sînt caracteristice culturii Sîntana de Mureș și își au originea în ceramica autohtonă din secolul al III-lea e.n.[26].

Cănile se înscriu, de asemenea, în formele caracteristice ceramicii cenușii, fiind descoperite numai în morminte de înhumație și pot fi împărțite în mai multe tipuri: a) căni cu o singură toartă, cu corp bitronconic rotunjit, gît cilindric mai lung sau mai scurt, fund inelar, buza rotunjită și dreaptă (fig. 7/2, 3, 5). Ca și oalele, tipul de căni în discuție își găsește originea în ceramica autohtonă din secolul al III-lea e.n.[27]. b) Căni cu gura trilobată, care imită pe cele de origine romană din acel timp: au corpul bitronconic alungit mai mult în partea superioară, fund inelar, cu toarta în bandă lată cu șănțuire mediană (fig. 8/3) sau rotundă (fig. 7/4, 8/1). Ca decor, apare un inel, care marchează gîtul (fig. 7/1, 4)[28].

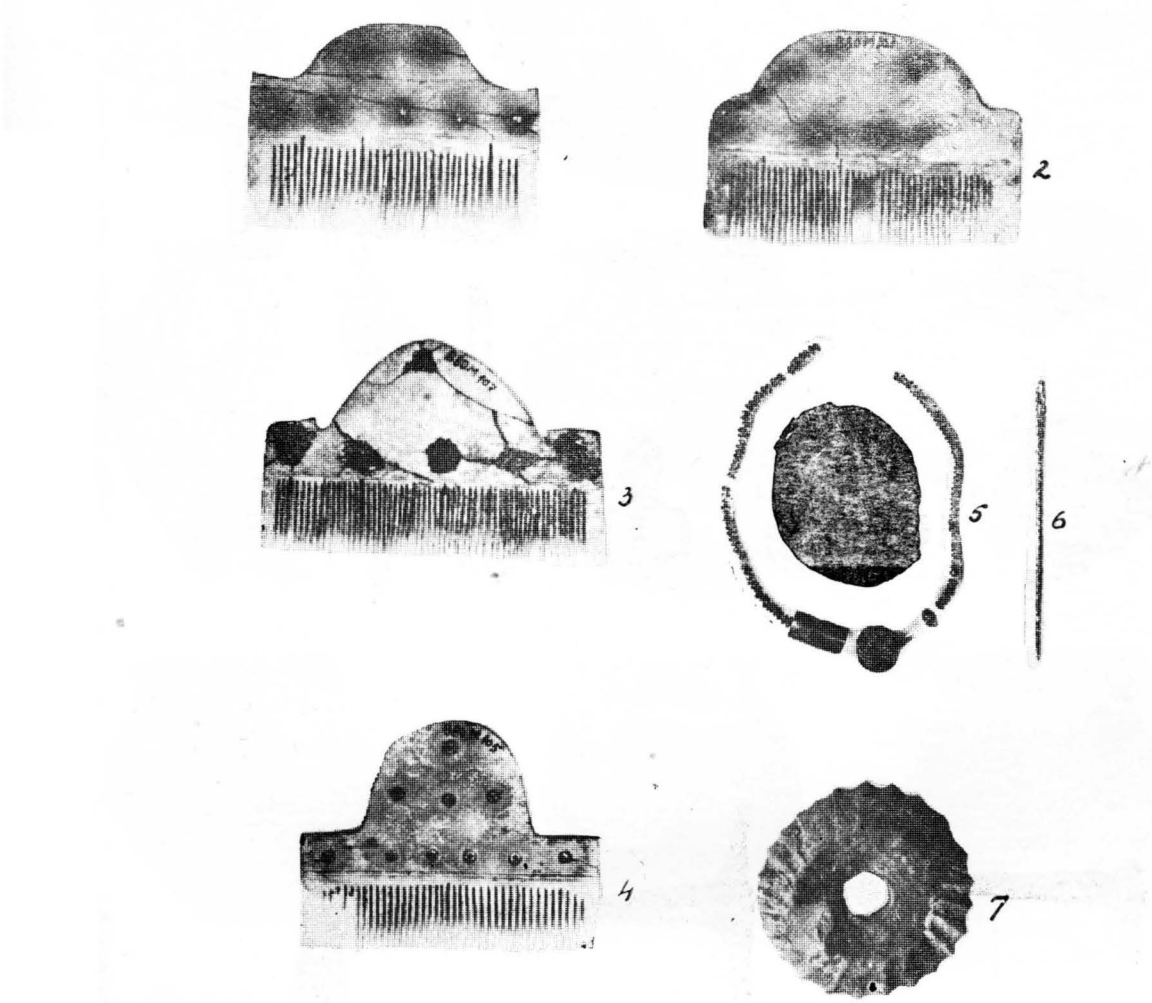

Fig. 1. Barcea — Tecuci. Obiecte descoperite în necropolă.

Ceramica de import este prezentă și ea în cimitirul de la Barcea prin două ulcioare (fig. 7/8; 8/2), care au corpul oval, gura în formă de pîlnie, fund inelar. Acest tip de vas se găsește destul de rar în necropolele din secolul al IV-lea e.n. din țara noastră[29].

Pahar de sticlă. Al treilea exemplar descoperit pînă acum în necropola de la Barcea aparține tipului conic cu pereții subțiri irizați (fig. 8/6), cu decor în relief, în zig-zag, în două nuanțe, galben-verzui și albastru. El aparține unei perioade mai tîrzii — sfîrșitului secolului al IV-lea e.n. și începutul secolului al V-lea e.n.[30] și are

[25] Analogii la Tîrgșor: Gh. Diaconu, *op. cit.*, pl. 91/1; Sultana: C. Isăcescu, B. Ionescu, Muzeul Național, 3, 1976, pl. 1/3; Lețcani: C. Bloșiu, *op. cit.*, fig. 24/9.

[26] Gh. Diaconu, *op. cit.* p. 78, notele 32 și 33.

[27] *Ibidem*, p. 81.

[28] Aceste forme de vase își găsesc analogii în necropolele din Muntenia și Moldova (vezi notele 24 și 25 de mai sus).

[29] B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 134.

[30] Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 107.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

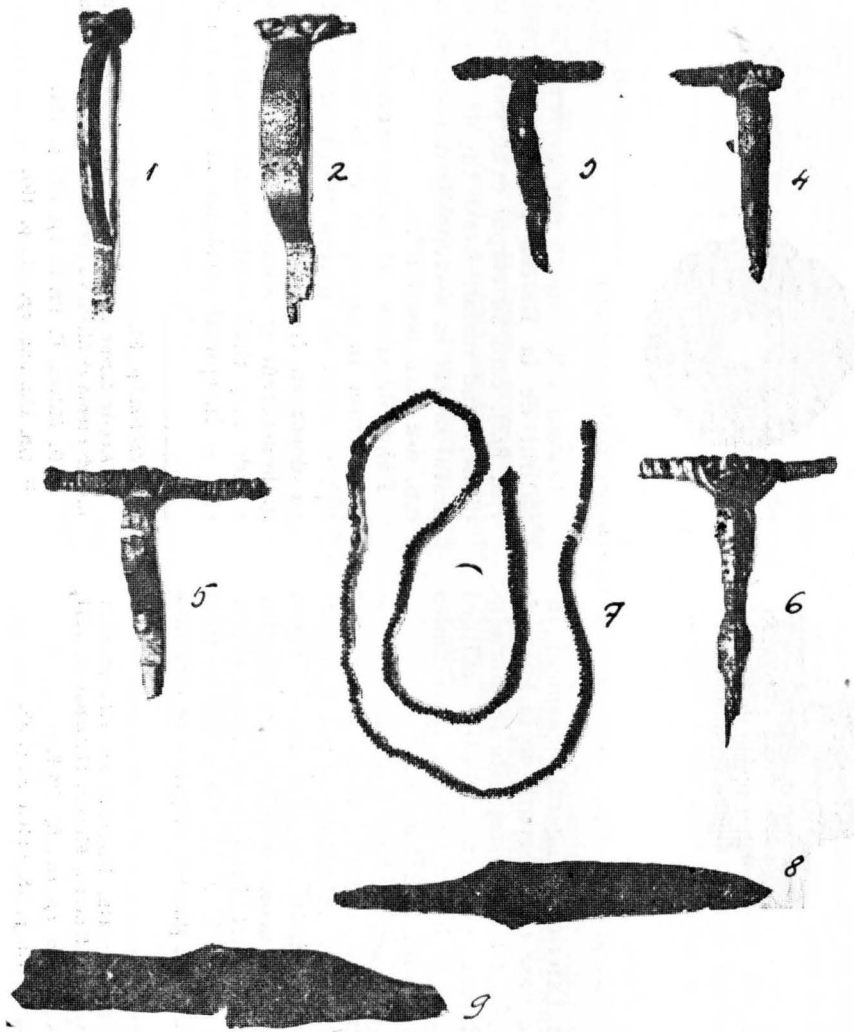

Fig. 2. Barcea—Tecuci. Obiecte descoperite în necropolă.

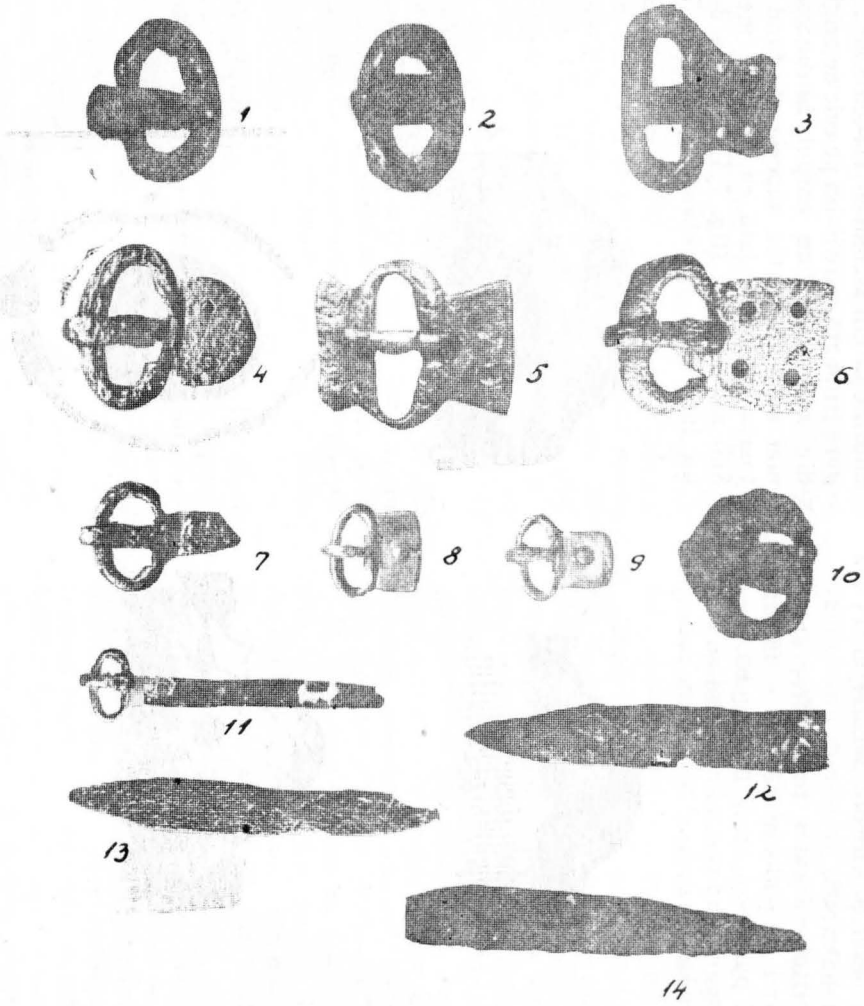

Fig. 3. Barcea—Tecuci. Obiecte descoperite în necropolă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

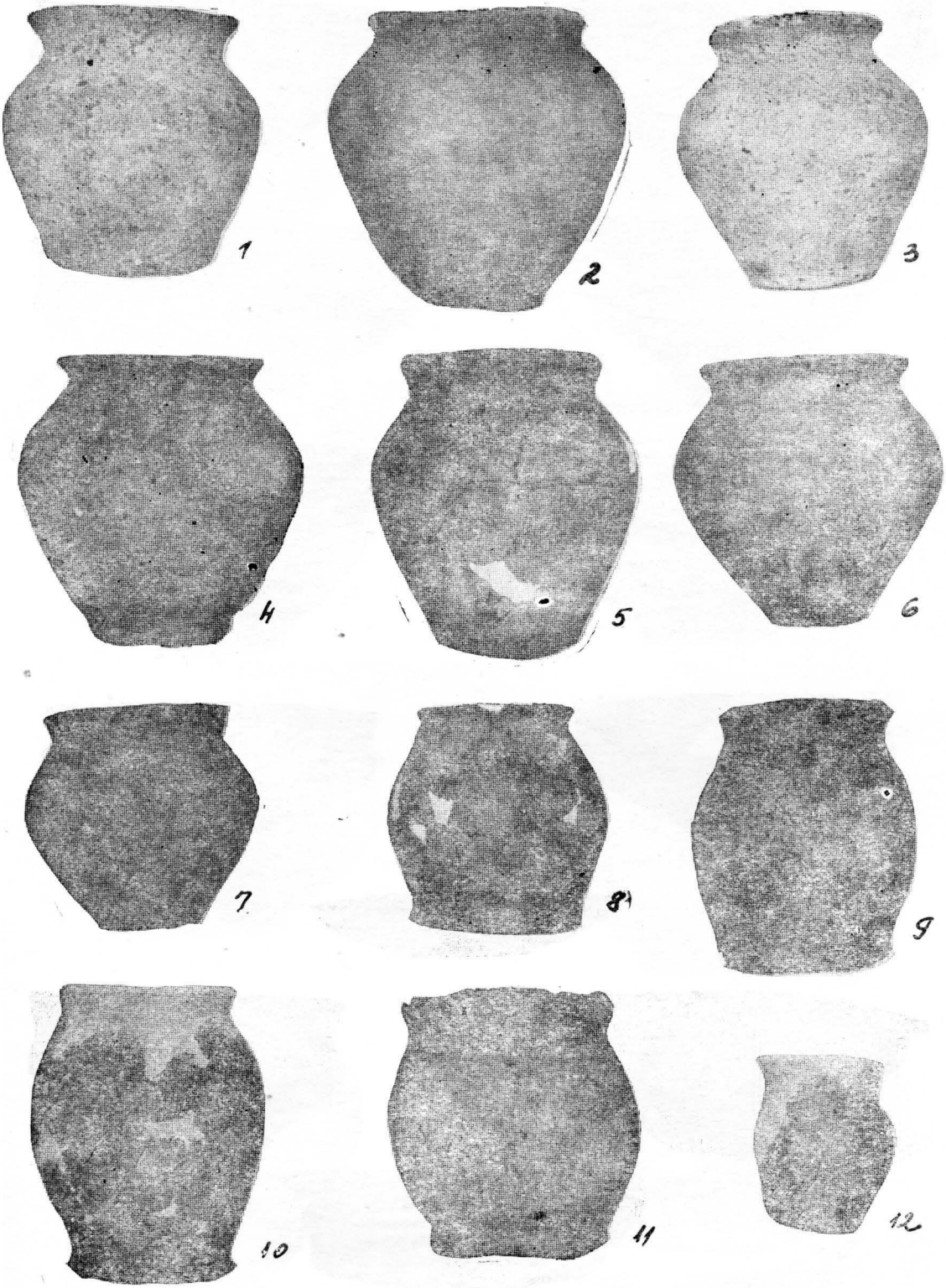

Fig. 4. Barcea—Tecuci. Ceramică descoperită în necropolă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

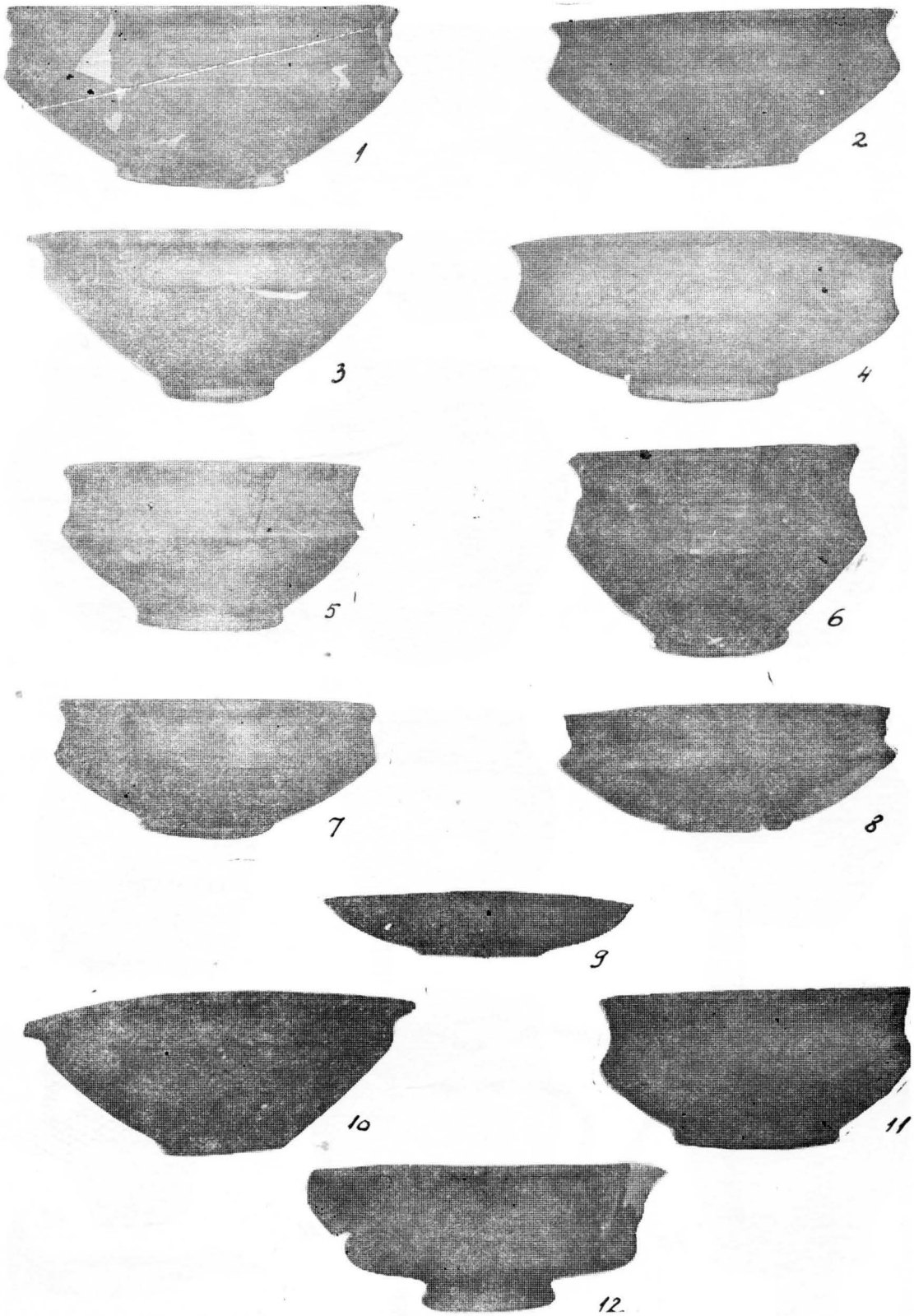

Fig. 5. Barcea—Tecuci-Ceramică descoperită în necropolă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

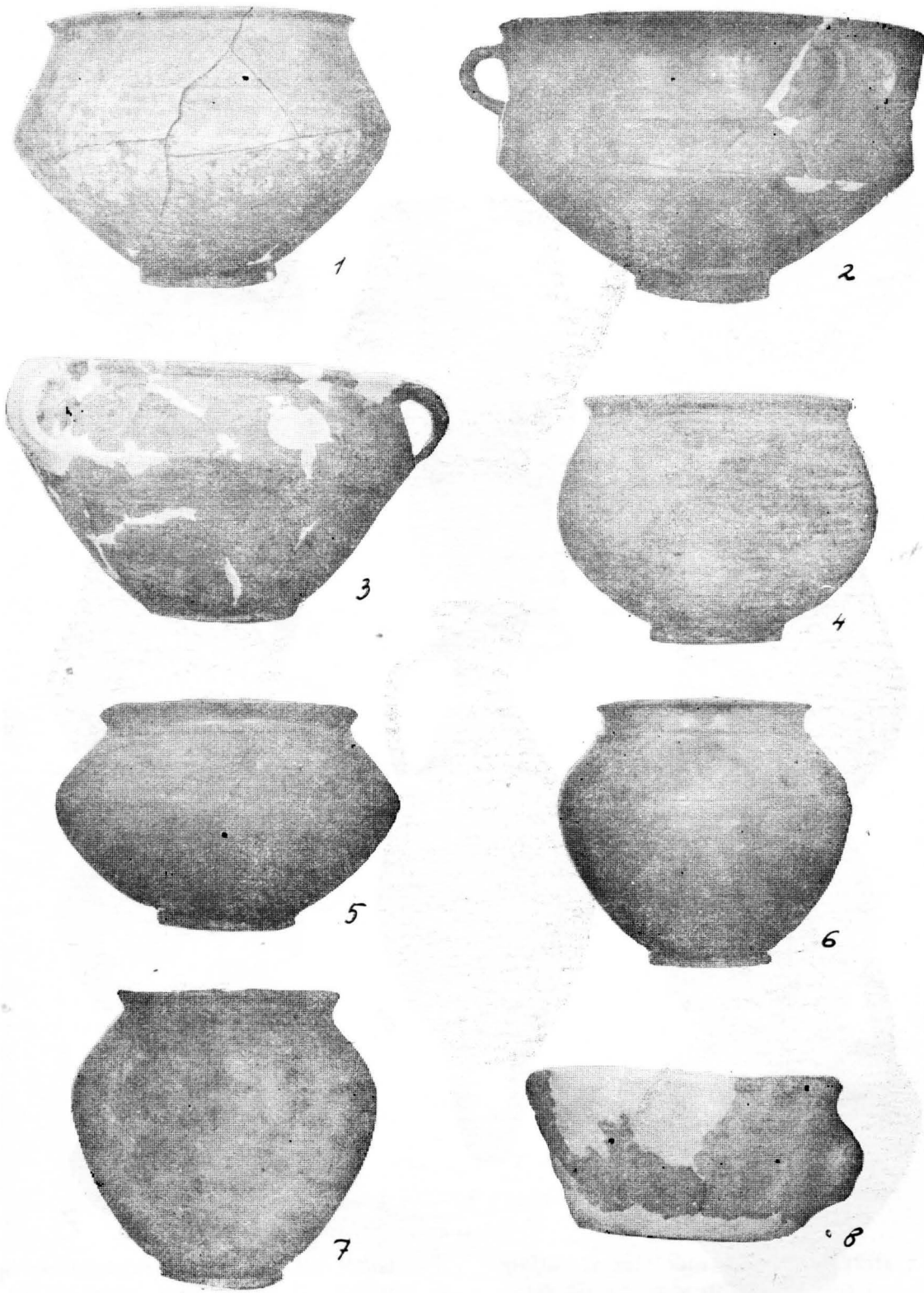

Fig. 6. Barcea — Tecuci. Ceramică descoperită în necropolă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

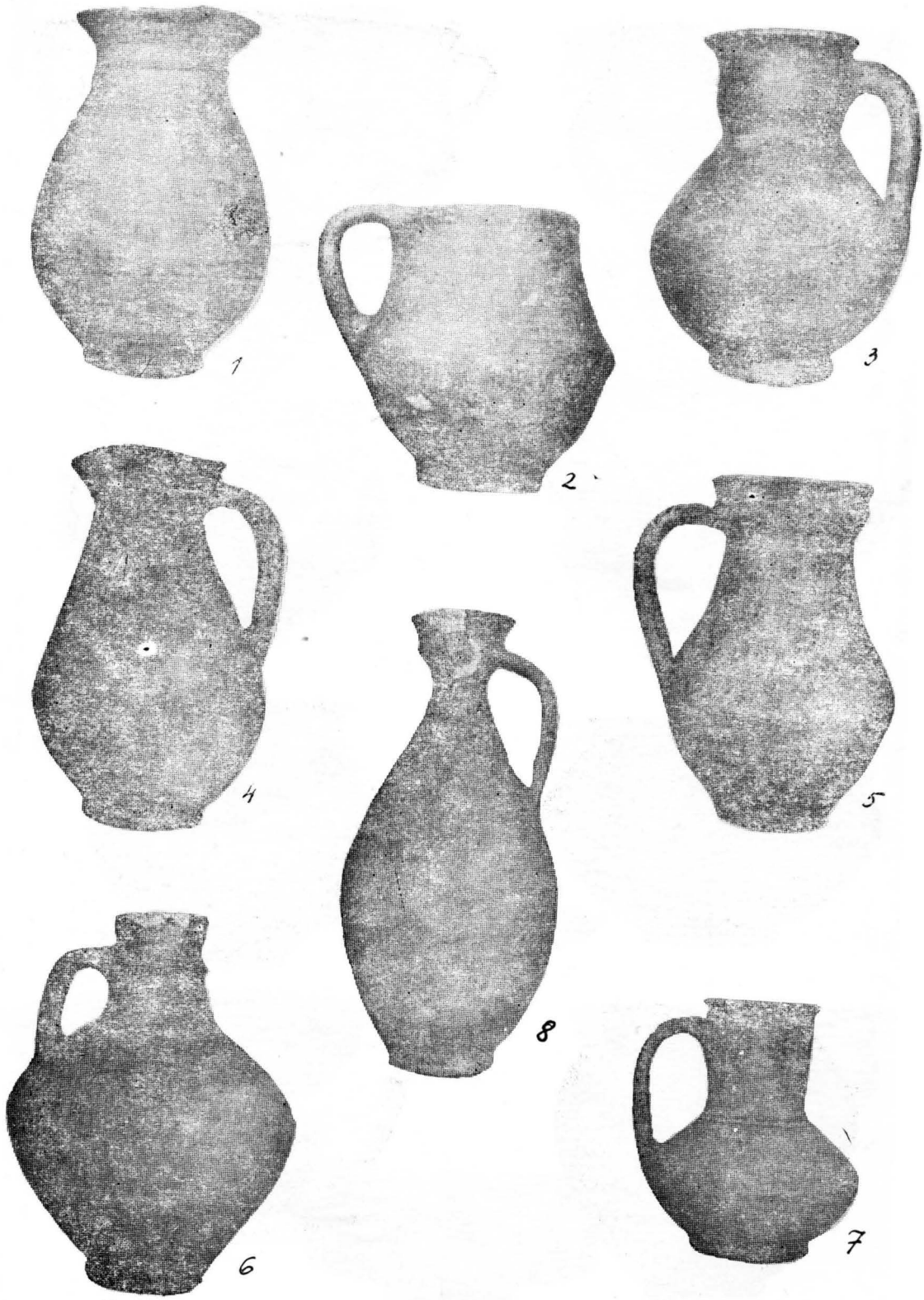

Fig. 7. Barcea—Tecuci. Ceramică descoperită în necropolă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

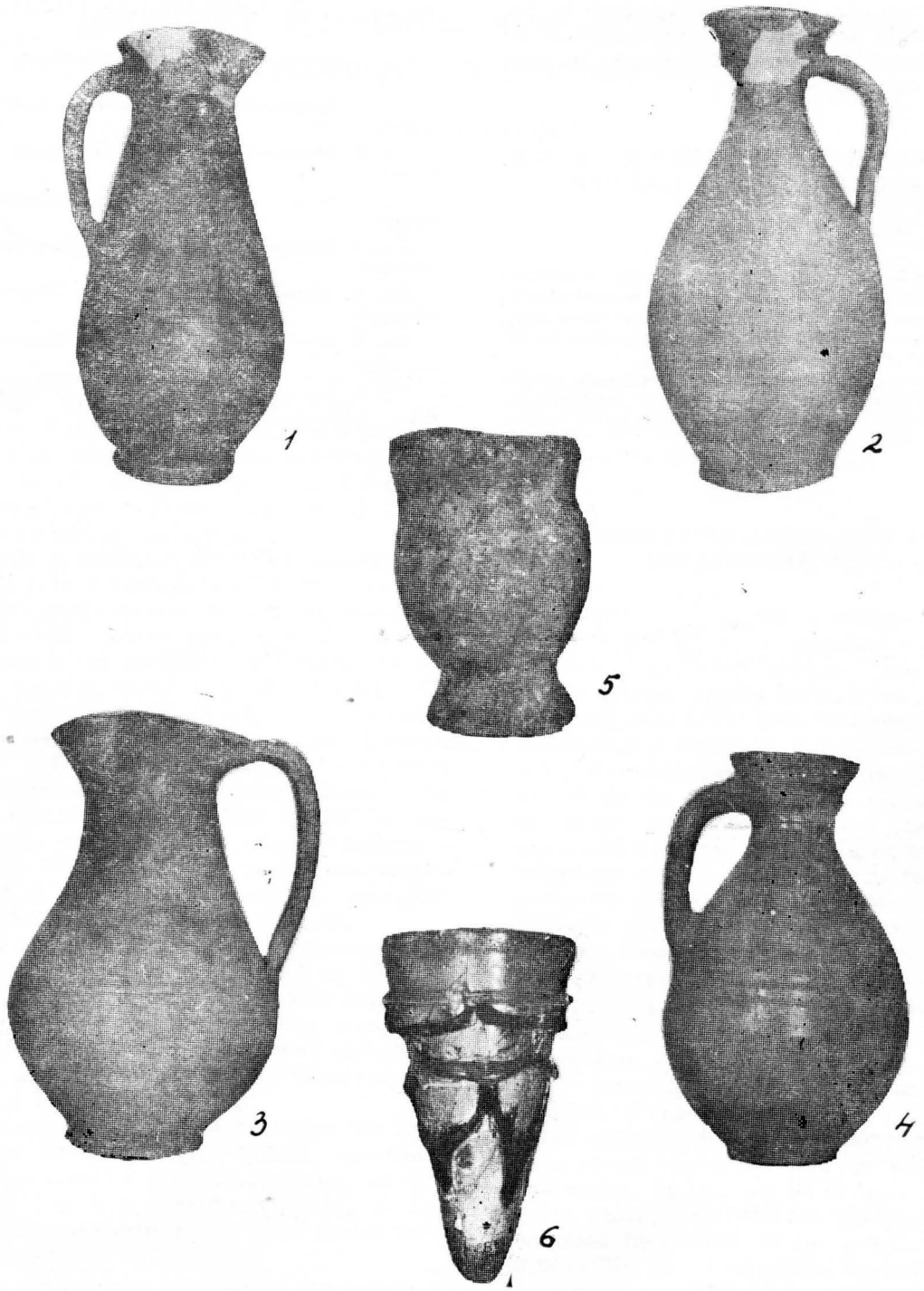

Fig. 8. Barcea—Tecuci. Ceramică și sticlă descoperită în necropolă.

analogii cu celelalte descoperiri din România[31]. Acest tip de pahar este destul de răspîndit în aria culturii Sîntana de Mureș—Cerneahov, constituind import din lumea romană[32].

Necropola de la Barcea se încadrează în tipul necropolelor birituale de tip Sîntana de Mureș, putînd fi datată în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n. și la sfîrșitul secolului al IV-lea e.n.

Inventarul mormintelor descoperite la Barcea confirmă compoziția eterogenă a culturii Sîntana de Mureș. Prezența autohtonilor se face simțită prin ceramica lucrată cu mîna, ornamentată cu linii incizate în val, precum și a celei lucrate la roată, din pastă fină sau zgrunțuroasă (strachina, cana cu o toartă, oala borcan). Nu trebuie negli-

[31] *Ibidem*, pl. 116/8; B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 143, fig. 216; I. Kovács, *op. cit.*, fig. 108.

[32] Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 107.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

jate nici elementele geto-sarmatice, care își fac simțită prezența în necropolă prin obiectele de podoabă și formele ceramice descoperite în mormintele de înhumație.

LA NECROPOLE DE IV SIÈCLE DE N.E. DE BARCEA (DÉP. DE GALAȚI)

RÉSUMÉ

La nécropole de Barcea s'encadre aux nécropoles birituelles du type Sintana de Mureș, comme prouvent les particularités rituelles, aussi que les matériaux caractéristiques découvertes dans les tombeaux qui présentent des analogies dans les découvertes du IVe siècle de n.è. de notre pays.

Pour l'encadrament chronologique de la nécropole à l'aide du matériel, on peut établir comme date des tombeaux investigués, la deuxième moitié du IVe siècle et la fin du celui-ci.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Barcea—Tecuci. Objets découverts dans la nécropole.

Fig. 2. Barcea—Tecuci. Objets découverts dans la nécropole.

Fig. 3. Barcea—Tecuci. Objets découverts dans la nécropole.

Fig. 4. Barcea—Tecuci. Céramique découverte dans la nécropole.

Fig. 5. Barcea—Tecuci. Céramique découverte dans la nécropole.

Fig. 6. Barcea—Tecuci. Céramique découverte dans la nécropole.

Fig. 7. Barcea—Tecuci. Céramique découverte dans la nécropole.

Fig. 8. Barcea—Tecuci. Céramique et verre découvertes dans la nécropole.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea de la Izvoare-Bahna (secolele VI-IX e. n.)

IOAN MITREA

În campania de săpături arheologice din anul 1980 au fost continuate cercetările în așezarea de la Izvoare—Bahna. Așezarea, în care începînd din 1971 s-au întreprins săpături arheologice sistematice[1], se află situată în punctul „La pod la Hărămănești", pe teritoriul agricol al C.A.P. Izvoare, com Bahna, jud. Neamț.

Săpăturile arheologice din 1980, amplasate la SE față de zona cercetată în 1979, au avut drept obiectiv urmărirea limitei așezării din epoca formării poporului român[2], precum și surprinderea și dezvelirea a noi complexe de locuire. Au fost săpate 14 secțiuni, orientate pe direcția NE—SV, respectiv secțiunile LIX—LXXII, și trei casete pentru dezvelirea locuințelor surprinse. Lățimea secțiunilor a fost, în toate cazurile, de 1,50 m, distanța dintre secțiuni de 2 m, iar notarea caroiajului s-a făcut dinspre capătul de NE al secțiunilor. Prin cele 14 secțiuni, a căror lungime a variat între 27 m și 39,50 m, a fost investigată o apreciabilă suprafață din așezare, ajungînd, foarte probabil, spre limita de sud-est.

Ca și în campaniile de săpături arheologice din anii trecuți, în suprafața cercetată în 1980, în afara materialelor ce aparțin așezării din epoca formării poporului român, sporadic, s-au găsit și materiale caracteristice unor epoci mai vechi, respectiv din neolitic — cultura Cucuteni, din Hallstatt și Latène.

În campania de săpături arheologice din 1980, în așezarea de la Izvoare—Bahna, aparținînd epocii de formare a poporului român, au fost descoperite încă trei locuințe (L_{19}. L_{20} și L_{21}) și două vetre construite în aer liber (vatra nr. 7 și vatra nr. 8).

În afara materialelor arheologice descoperite în cele trei locuințe și cele două vetre în aer liber, în restul suprafețelor săpate, ca și în campaniile precedente, s-au găsit foarte puține materiale aparținînd epocii secolelor VI—IX e.n., (doar cîteva fragmente de vase borcan și fragmente de tipsii).

Descoperirile arheologice din 1980 de la Izvoare-Bahna aparțin o parte nivelului de locuire din secolele VI—VII e.n. iar o altă parte nivelului de locuire din secolele VIII—IX e.n. În continuare vom proceda la prezentarea, pe etape cronologice, a acestor descoperiri.

COMPLEXELE APARȚINÎND AȘEZĂRII DIN SECOLELE VI—VII e.n.

Locuința — L_{29}. În secțiunea LXIV, între metri 18,50—22, a fost surprinsă o parte din umplutura gropii unei locuințe. Umplutura și respectiv groapa acestei locuințe au fost surprinse și în secțiunea LXV. Prin deschiderea unei casete, cuprinzînd și suprafața dintre cele două secțiuni, s-a putut delimita și dezveli în întregime o locuință de tip bordei, notată L_{20}. Locuința L_{20}, de formă patrulateră în plan, cu laturile de circa 3,25 × 3,75 m, avea colțurile mult rotunjite, adîncindu-se cu circa 0,90—1 m față de nivelul prefeudal de călcare și cu 1,35 pînă la 1,50 m față de nivelul actual al terenului (fig. 1/1). Podeaua locuinței a fost doar bătătorită, prezentînd unele mici denivelări.

În colțul de nord al locuinței, s-a găsit un cuptor, realizat într-un calup din pămînt galben, cruțat la săparea gropii bordeiului. Vatra cuptorului avea o formă ușor ovală în spate și aproape dreaptă la gură. Gura cuptorului era dreptunghiulară, avînd colțurile de sus ușor rotunjite. Atît vatra cît și pereții cuptorului erau arși puternic. Pereții cuptorului, în interior, erau ușor arcuiți și, în parte, căptușiți cu bolovani. Înălțimea cuptorului, realizată în calupul de lut cruțat, era de circa 0,40 m. Nu s-au găsit resturi din bolta cuptorului. În schimb s-au găsit mai multe pietre, fie căzute în interiorul cuptorului, fie dislocate și împrăștiate deasupra cuptorului. Foarte probabil că partea finală a bolții cuptorului a fost realizată din bolovani fixați cu lut. Așa se explică prezența a numeroși bolovani căzuți în interiorul cuptorului, cît și a altora, dislocați, deasupra cuptorului. În cuptor, printre bolovanii prăbușiți, s-au găsit cîteva fragmente ceramice, care provin din vase borcan, caracteristice secolelor VI—VII e.n.

Inventarul descoperit în acest bordei este sărac; el constă din ceramică, fragmente de vase borcan și tipsii, lucrate cu mîna, dintr-o pastă grosieră, avînd cioburi în compoziție (fig. 2/1—3; 3/1—5). Cu excepția cîtorva fragmente ceramice, ce par a

[1] Pentru rezultatele cercetărilor din anii 1971—1979: I. Mitrea, Carpica, 6, 1973—1974, p. 55—76; idem, Carpica, 10, 1978, p. 205—252; idem, Carpica, 12, 1980, p. 55—190.

[2] Pentru suprafața din așezare cercetată în anii 1971—1979: I. Mitrea, Carpica, 12, 1980, p. 6.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

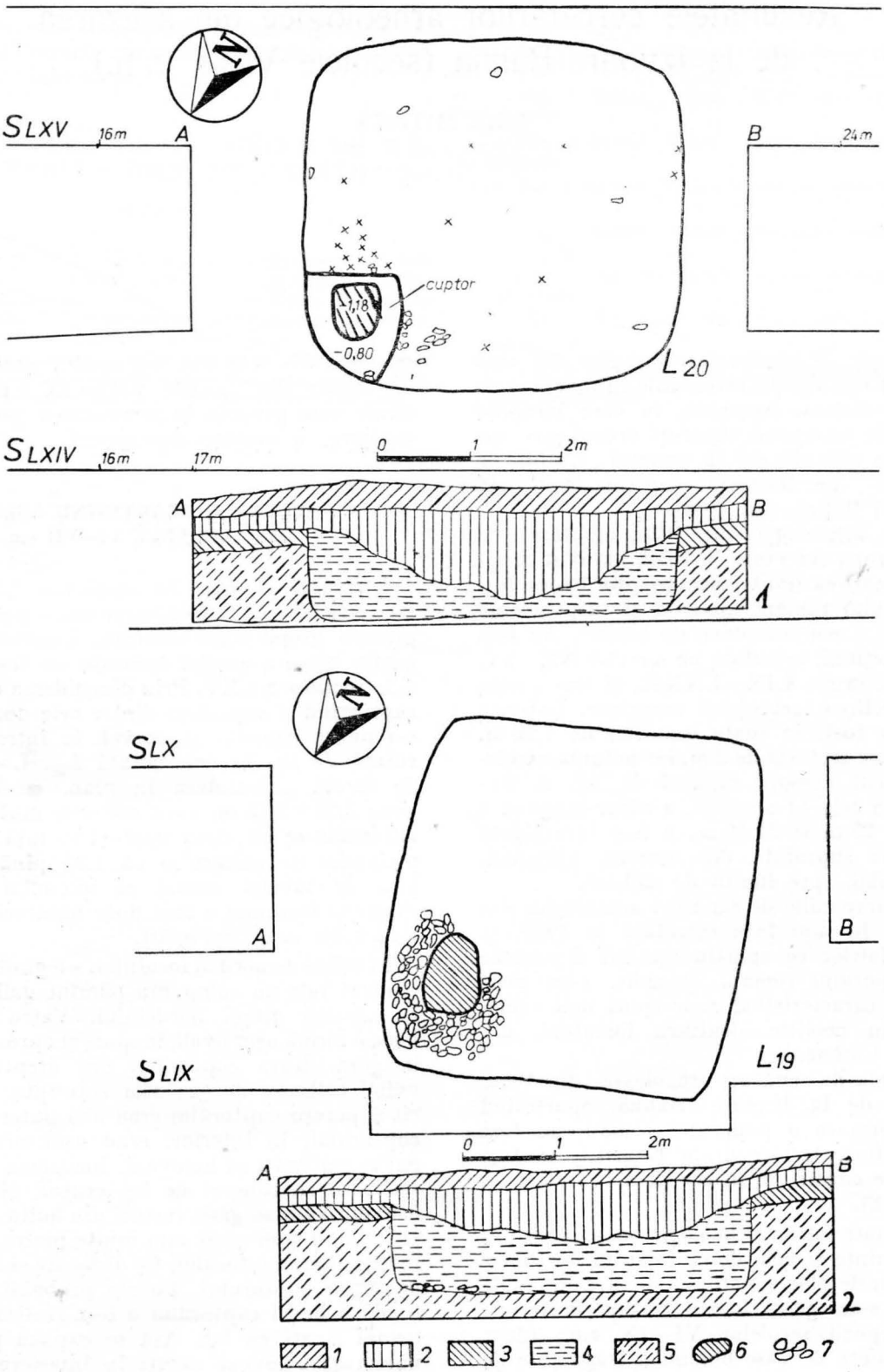

Fig. 1. Izvoare—Bahna. Planul şi profilul locuinţelor L_{20} din secolele VI—VII e.n. şi L_{19} din secolele VIII—IX e.n.: 1 sol vegetal; 2 sol cenuşiu-măzăros; 3 sol cafeniu; 4 umplutură; 5 sol galben; 6 vatră; 7 pietre.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

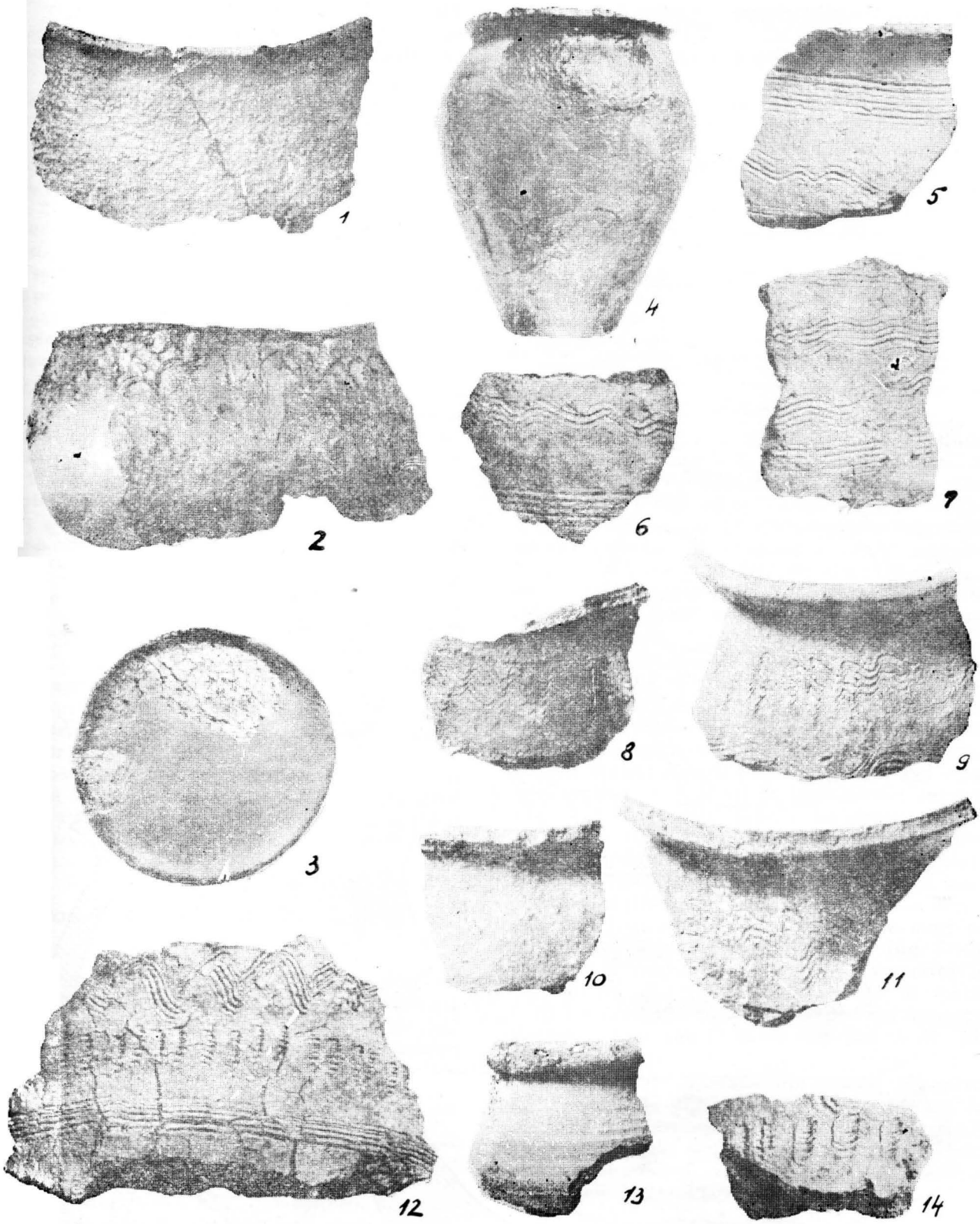

Fig. 2. Izvoare—Bahna. Ceramică: 1—3 din L_{20} (secolele VI—VII); 4—7 din $L_{1\ 9}$ (secolele VIII—IX); 8—14 din L_{21}.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

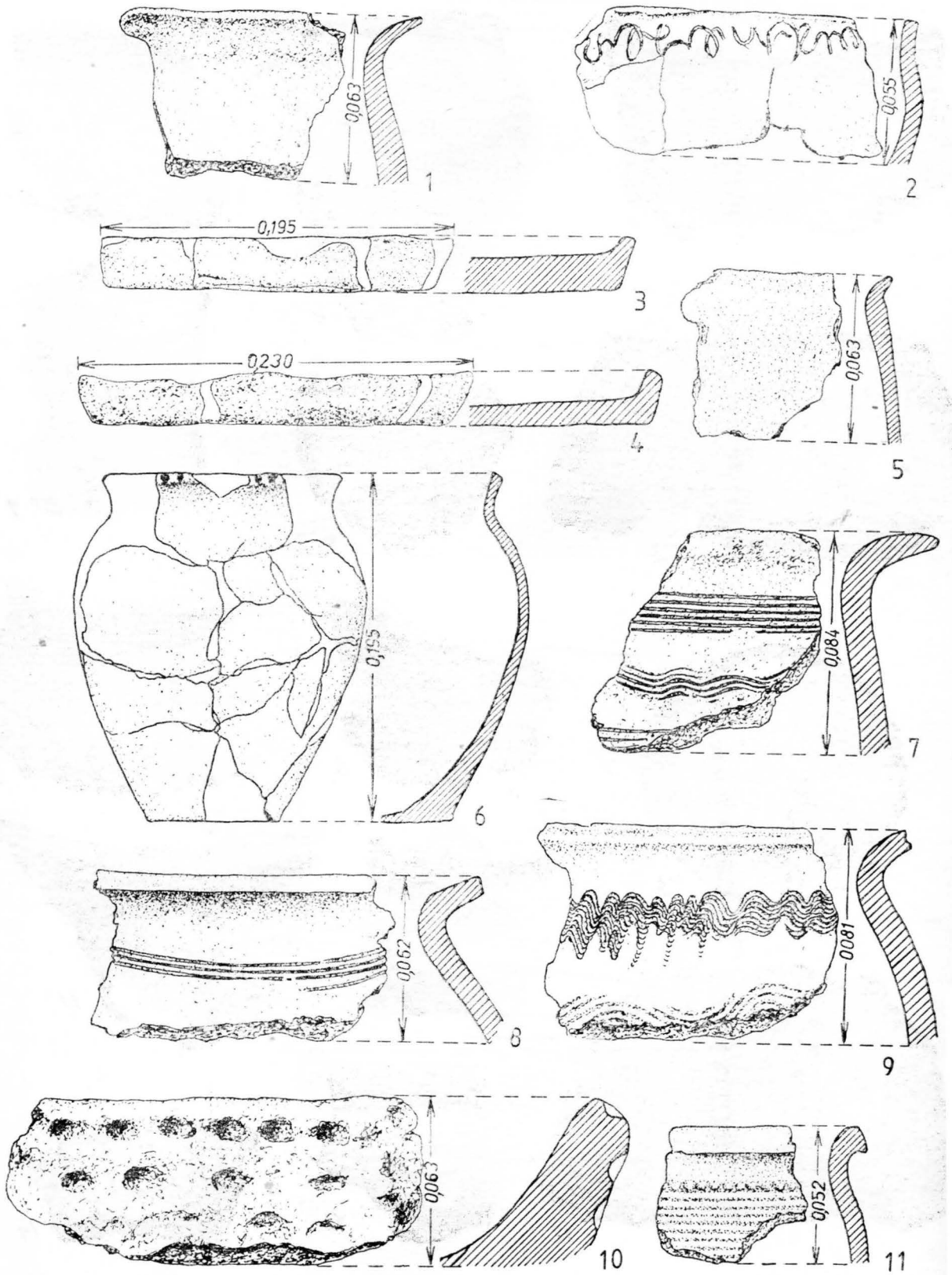

Fig. 3. Izvoare—Bahna. Ceramică: 1—5 din L_{20} (secolele VI—VII); 6—7 din L_{19} (secolele VIII—IX); 8—11 din L_{21}

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

proveni din vase borcan îndreptate la roată, toată ceramica din această locuință este lucrată cu mîna. Dintre toate fragmentele ceramice, descoperite în această locuință, doar unul este ornamentat. Este un fragment din gura unui vas-borcan, lucrat din pastă cu cioburi în compoziție, de culoare cărămizie. Vasul a fost de dimensiuni mici, cu pereții subțiri, avînd gura aproape dreaptă (fără buză răsfrîntă). Ca ornament, aproape de gură, prezintă o linie vălurită, dispusă neregulat (fig. 2/2; fig. 3/2). În ansamblul său, materialul ceramic descoperit în locuința L_{20}, prin caracteristicile sale[3], se datează în secolele VI—VII e.n. Mai menționăm că în umplutura gropii locuinței L_{20}, pe lîngă ceramică, s-au găsit mai multe oase de animale.

Așezării din secolele VI—VII e.n. îi aparțin și două vetre, construite în aer liber.

Vatra nr. 7. În secțiunea LXIV, la 3,20 m de la capătul de NE, mai aproape de peretele nordic al secțiunii, s-a descoperit o vatră, în aer liber, de formă aproape rotundă (0,60×0,55 m). Vatra era albiată, fiind delimitată de mai multe pietre înfipte în pămînt. Printre pietrele dislocate s-au găsit cîteva fragmente ceramice, care provin din vase-borcan, lucrate cu mîna, caracteristice secolelor VI—VII e.n.

Vatra nr. 8. În secțiunea LXXI, spre capătul de SV, între metri 37,30—37,70 și la 0,35 m adîncime, față de nivelul actual al terenului, s-a descoperit o vatră în aer liber, din lut și pietre. Cele șase fragmente ceramice, aflate printre pietrele vetrei, provin din vase-borcan, lucrate cu mîna, care, prin caracteristicile lor, pot fi atribuite secolelor VI—VII e.n.

Pe baza analizei ceramicii descoperite[4], atît locuința L_{20} cît și cele două vetre în aer liber pot fi atribuite nivelului mai vechi al așezării de la Izvoare—Bahna, respectiv secolelor VI—VII e.n.

COMPLEXELE APARȚINÎND AȘEZĂRII DIN SECOLELE VIII—IX e. n.

Locuința — L_{19}. În secțiunea LIX, între metri 28,20—32,10, a fost surprinsă, parțial, groapa unei locuințe de tipul celor adîncite în pămînt. Săparea unei casete, care a cuprins și lățimea secțiunii LX, a dus la dezvelirea unei locuințe notată L_{19}. Această locuință este un bordei (fig. 1/2), care se adîncea cu circa 0,75—0,85 m față de nivelul vechi de călcare și cu 1,30 m față de nivelul actual al terenului. Locuința L_{19} avea o formă aproape pătrată în plan orizontal, cu laturile de circa 3,35×3,75 m și colțurile ușor rotunjite. Înspre colțul de nord s-au găsit resturile unei instalații pentru foc, constînd dintr-o vatră deschisă, înconjurată de mulți bolovani.

Din inventarul locuinței L_{19} menționăm în primul rînd ceramica lucrată cu mîna și la roată (fig. 2/4—7; fig. 3/6—7). Cu mîna au fost lucrate vase-borcan și tipsii. Vasele borcan au fost ornamentate pe buză cu alveole sau crestături. Uneori, aceste vase au fost ornamentate și pe corp cu striuri drepte sau vălurite. Fragmentele ceramice care provin din vase borcan lucrate la roată au fost ornamentate, de regulă, cu striuri drepte sau vălurite. Pe lîngă ceramică, din inventarul acestei locuințe mai menționăm: un fragment din sîrmă din bronz, avînd un capăt îngroșat, care poate proveni de la un cercel cu capătul îngroșat, și un fragment, slab conservat, probabil dintr-o secere (sau cuțit?) din fier. În umplutura locuinței s-au găsit mai multe oase de animale.

Analiza inventarului descoperit în L_{19}, și în primul rînd caracteristicile ceramicii[5], ne determină s-o atribuim nivelului mai nou al așezării, respectiv secolelor VIII—IX e.n.

Locuința — L_{20}. În secțiunea LXVIII, între metri 2,25 și circa 6,30, s-au surprins resturile unei locuințe de suprafață. Deschiderea unei casete, care a cuprins și lățimea secțiunii LXIX, a dus la delimitarea cu aproximație a suprafeței acestei locuințe. Se pare că a fost o locuință rectangulară, cu suprafața de circa 14 m². Mai aproape de marginea de nord a suprafeței locuinței L_{21} s-au găsit resturile unei vetre deschise, din pietre.

Ceramica descoperită în L_{21} provine din vase-borcan, lucrate cu mîna și la roată (fig. 2/8—14; fig. 3/8—11). Unele buze de vase-borcan, lucrate cu mîna, au fost ornamentate cu alveole sau crestături. Mai rar, vasele-borcan lucrate cu mîna au fost ornamentate și cu striuri drepte sau vălurite, precum și cu șiruri de împunsături paralele dispuse vertical, între benzile din striuri vălurite și drepte (fig. 2/12). Din categoria ceramicii lucrate cu mîna, menționăm și cîteva fragmente de tipsii. Tot cu mîna, a fost lucrată o tavă mare (vatră portativă), din marginea căreia s-a descoperit un fragment, decorat cu alveole mari pe muchie și pe marginea exterioară (fig. 3/10). Numeroase fragmente ceramice, descoperite în L_{21}, provin din vase-borcan, lucrate la roată, fiind ornamentate cu striuri drepte sau vălurite, dispuse simplu sau în benzi (fig. 2/8, 9, 11, 13; fig. 3/8, 9, 11).

În ansamblul său, materialul ceramic descoperit în locuința de suprafață L_{21} se încadrează în ceramica caracteristică secolelor VIII—IX e.n.[6]. Pe această bază, atribuim locuința L_{21} nivelului mai nou al așezării, respectiv orizontului încadrat în secolele VIII—IX e.n.

*

Cercetările arheologice din 1980 de la Izvoare—Bahna vin să întregească imaginea asupra acestei

[3] Pentru caracteristicile ceramicii din secolele VI—VII e.n.: Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1978, p. 24—29, p. 43—45; I. Mitrea, Carpica, 10, 1980, p. 75—82.

[4] *Ibidem.*

[5] Pentru caracteristicile ceramicii din secolele VIII—IX e.n.: Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 80—85; I. Mitrea, Carpica, 12, 1980, p. 82—88.

[6] *Ibidem.*

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

așezări din epoca încheierii procesului de formare a poporului român.

Din această așezare, în care s-au delimitat două etape de locuire, una mai veche — din secolele VI—VII, și o etapă mai nouă, din secolele VIII—IX, au fost dezvelite 21 de locuințe. Dintre acestea, opt aparțin nivelului din secolele VI—VII e.n., iar 13 locuințe aparțin așezării din secolele VIII—IX. Precizăm că între cele două etape de locuire de la Izvoare—Bahna există o continuitate de viață, așezarea din secolele VIII-IX situîndu-se în vatra așezării din secolele VI—VII.

Dacă în așezarea din secolele VI—VII, alături de materialele caracteristice fondului cultural autohton se întîlnesc și materiale de factură slavă arhaică, în așezarea aparținînd secolelor VIII—IX, elementele slave sînt puțin numeroase, dominante fiind materialele caracteristice culturii vechi românești, expresie a încheierii procesului de formare a poporului român.

RESULTATS DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'ÉTABLISSEMENT D'IZVOARE—BAHNA (VI—IX SIECLES DE N.E.)

RÉSUMÉ

En 1980, on a continué les recherches dans l'habit de Izvoare—Bahna, la commune Bahna, le département de Neamț.

Au niveau de l'habitat daté aux VI—VIIe siècles n.è. on a découvert encore une habitation, L_{20}, de type hutte (fig. 1/1) et deux âtres construits en plein air. L'inventaire trouvé dans l'habitation L_2 et les âtres n. 7 et n. 8, est formé de céramique caractéristique aux VIe—VIIe siècles n.è. (fig. 2/1—3; fig. 3/1—5). L'habitat des VIIIe—IXe siècles possède deux habitation découvertes en 1980. L'une des habitations, L_{19}, est de type hutte, (fig. 1/2), et la deuxième, L_{21}, est une habitation construite à la surface. Le matériel découvert dans les deux habitations, consiste en céramique travaillée à la main et à la roue, souvent ornementée (fig. 2/1—14; fig. 3/6—11), tout comme en deux objets en métal, fragmentaires et mal conservés.

La céramique découverte dans L_{19} et L_{21}, par ses caractéristiques, appartient aux VIIIe—IXe siècles n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Izvoare—Bahna. Plan et profil des habitations L_{20} des VI—VIIe siècles de n.è. et L_{19} des VIII—IXe siècles de n.è.

Fig. 2. Izvoare—Bahna. Ceramique: 1—3 de L_{20} (VI—VIIe siècles de n.è); 4—7 de L_{19} (VIII—IXe siècles de n.è.); 8—14 de L_{21}.

Fig. 3. Izvoare—Bahna. Ceramique: 1—5 de L_{20} (VI—VIIe siècles de n.è.); 6—7 de L_{19} (VIII—IXe siècles de n.è.); 8—11 de L_{21}.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Păcuiul lui Soare

PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, P. VLĂDILĂ, G. CUSTUREA, VALERIU SÎRBU

Colectivul de arheologi care a lucrat acest an la Păcuiul lui Soare a fost format din: Petre Diaconu (Institutul de arheologie din București), responsabil, Tudor Papasima și Petre Vlădilă (Muzeul județean Călărași), Gabriel Custurea (Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța), Valeriu Sîrbu (Muzeul de istorie al județului Brăila) și studenții: Florin Diaconu, Aurelia și Dim. Enache, Anca Radu și Marcel Vlădescu, toți de la Facultatea de istorie-filozofie din București.

În primele zile ale campaniei, s-a lucrat la evacuarea nisipului depus în vechile secțiuni de către apele crescute ale Dunării. În aceeași perioadă s-a efectuat și defrișarea din zonele adiacente secțiunilor.

Activitatea arheologică propriu-zisă, s-a desfășurat în cadrul secțiunilor S I O, S I R și S I S, din zona *Porții de nord a cetății* și în S IX A și S IX B, din zona *Portului*. În S I O, după evacuarea pămîntului galben s-a trecut la cercetarea a ceea ce a mai rămăsese din urmele de viețuire din epoca medievală (secolele XIII—XIV). Cu acest prilej s-a descoperit cea mai mare parte dintr-o farfurie smălțuită în culori maro și verde. Cele opt bucăți recuperate s-au găsit nu grupate într-un singur loc ci răspîndite pe o suprafață de vreo 2 m², ceea ce înseamnă că ele au fost dislocate de rădăcinile copacilor care acoperă insula Păcuiul lui Soare.[1] Pe fața interioară a farfuriei a fost sgrafitată în pasta crudă o reprezentare influențată de decorul vulturului bicefal, atît de frecvent întîlnit în ceramica de la sfîrșitul secolului al XIV-lea din amintita așezare arheologică.

Tot în S I O, la o distanță de circa 6 m depărtare de zidul răsăritean al incintei, apăruse încă din vara anului 1979 un zid orientat N—S, gros de 1,10 m. Cercetările din 1980 au definit dimensiunile și orientarea celor trei ziduri, care, împreună cu o parte a zidului descoperit în 1979, înscriu un dreptunghi pe fața dinspre apus a acestuia din urmă. Nu s-a putut observa dacă pietrele au fost sau nu prinse cu lipitură de lut. Pe una dintre pietre se mai păstrau urmele materialului hidrofug, de la prima folosire a acestora. Între acest zid, a cărui funcționalitate nu a fost determinată încă, și zidul de incintă s-a dezvelit un cotlon din pietre, datînd din secolul al XI-lea. După toate probabilitățile, cotlonul a fost amenajat în afara locuinței. Oricum, el nu a putut fi legat de un anume complex de locuire aflat în preajma-i.

Dintre piesele care au apărut în S I O vom menționa între altele un tub de conductă din ceramică, contemporan desigur epocii de funcționare a cetății (din ultima treime a veacului al X-lea). Prezența unor conducte atrage după sine punerea problemei existenței unui *sistem de aprovizionare cu apă*, a unor izvoare de apă potabilă pe insulă, cum și a unor eventuale terme. Alături de tubul de conductă vom remarca o bucată dintr-o olană, care a avut pe ea un semn în relief. O asemenea olană, tot fragmentară, s-a descoperit în S IX A. Cu ani în urmă noi ne-am ocupat de aceste olane[1]. Cu acest prilej am susținut că ele datează de la sfîrșitul secolului al X-lea. Asemenea olane lipsesc din centrele bulgărești de la Pliska, Preslav și Tzar Krum (aceasta din urmă identificat cu Preslavu Mic). Observația este extrem de importantă pentru că ea definește încă o deosebire între cetățile vechi bulgărești mai sus amintite și cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare. Monedele descoperite aici, în număr de 10, sînt de bronz, bizantine și datează din secolul al XI-lea. Un interes deosebit îl prezintă o greutate sferică pentru cnut, perforată longitudinal, confecționată din corn de cerb. Asemenea piese s-au descoperit în nordul Dobrogei la Dinogeția—Garvăn[2]. Greutăți de bronz pentru bici, de la Păcuiul lui Soare, se cunosc mai demult[3]. În sfîrșit, vom mai aminti numeroasele scoabe, cuie și cuțite de fier, greutăți de piatră sau cărămidă pentru plasa de pescuit etc., comune tuturor secțiunilor dar și tuturor nivelurilor de viețuire de la Păcuiul lui Soare.

Și în S I R s-a cercetat la început partea rămasă neexplorată din nivelurile de viețuire feudală. Cu acest prilej s-a descoperit un fragment dintr-o farfurie smălțuită, avînd ca reprezentare o figură umană scrijelată în pasta crudă a vasului, înainte de smălțuirea acestuia. Farfuria datează din secolul al XIV-lea.

---

[1] Petre Diaconu, SCIV, 10, 1959, 2, p. 491—497.

[2] Gh. Ștefan și colab., *Dinogetia. Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța—Garvăn*, I, București, 1967, p. 339, fig. 182/9, 12—15, 17.

[3] Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală (secolele XIII—XV)*, II, București, 1977, p. 213, pl. 20/8, 13.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Paralel cu S I R s-a trasat o altă secţiune (S I S). Aici s-a ajuns cu săpătura pînă la adîncimea de 1,10 m fără a se epuiza nivelurile de vieţuire feudală.

Interesante sînt şi situaţiile din secţiunile IX A şi IX B, din zona Portului.

În S IX A, la o adîncime de 1,40—1,50 m faţă de coama zidului de incintă, se află un cuptor de formă circulară, în plăci. Se găseşte la o depărtare de numai 0,20 m faţă de zidul de incintă. Diametrul exterior al cuptorului este de circa 1,30 m. Asupra lui însă vom reveni ceva mai încolo.

La 4—6 m distanţă de zidul de incintă, în apropiere de malul care desparte S IX A de S IX B, există urmele unei locuinţe din secolul al XI-lea. Acestei locuinţe îi aparţine şi o bucată dintr-o piatră de rişniţă. Nu există nici un motiv pentru corelarea cuptorului mai sus amintit cu această locuinţă. Datarea ei în secolel al XI-lea este sugerată şi de descoperirea unei monede de bronz, bizantină.

O situaţie complicată rămîne aceea dinspre mijlocul secţiunii, unde încă de-acum doi ani a apărut o locuinţă de suprafaţă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Ea este datată, între altele, şi cu două monede ale lui Terter, fiul lui Dobrotiţă, atribuite greşit pînă de curînd lui Ivanco[4]. Complicaţia este determinată de faptul că nici pînă acum nu s-a putut observa dacă această locuinţă are două încăperi sau ceea ce este considerat a doua încăpere nu-i cumva altă locuinţă perfect contemporană cu cealaltă. Latura dinspre sud a primei încăperi a fost surprinsă pe o lungime de 1,80 m. Ea se prezintă sub forma unui şir de pietre mijlocii, oarecum paralelipipedice, refolosite. Această latură, orientată E—V, continuă spre vest cu o porţiune lungă de 1 m şi lată de 0,45 m, formată din pietre mai mici, neregulate, refolosite, bucăţi de cărămizi fragmentare, printre care şi o greutate de pescuit confecţionată dintr-o bucată de cărămidă căreia i s-a făcut o gaură. Tot în această porţiune se disting şi doi bolovani de cremene dintre care unul are un diametru de 0,25 m cum şi greutăţi de piatră, în formă de „păpuşă" pentru plasa de pescuit. Acest şir, cu aspect de prag, este ceva mai jos decît şirul de piatră de mărime mijlocie de unde şi impresia că este o intrare în încăpere. Lăţimea locuinţei nu a fost determinată încă, deoarece latura dinspre nord se găseşte sub malul dintre S IX A şi S IX B.

Această locuinţă suprapune una mai veche cu o vatră bine arsă, păstrată în colţul de sud-est al actualei locuinţe. Vatra este acoperită de pietrele care constituie latura de sud a locuinţei descrise.

În privinţa cuptorului amintit ceva mai sus se cuvine a adăuga următoarele: el datează de pe la mijlocul secolului al XI-lea. Datarea lui în această vreme este impusă de observaţiile stratigrafice dar şi de descoperirea unei monede (aparţinînd lui Constantin X Ducas) în dărîmăturile cuptorului. Perimetrul cuptorului era determinat de pietre mijlocii, oarecum neregulate. Faţa exterioară a pietrelor, deci şi a cuptorului circular, a fost acoperită cu o feţuială de lut groasă de circa 5 mm. Ridicînd pietrele de mărime mică şi mijlocie de deasupra cuptorului (provenite din probuşirea boltei) şi trecînd prin chirpicul gros de 12—15 cm s-a ajuns la o vatră de foc, bine arsă şi netezită, cu aspect de placă de ciment, de formă ovală în plan. Această vatră se află la o adîncime de 1,43 m faţă de nivelul actual lăsat în panta profilului de sud a lui S IX A. Vatra face corp comun cu pămîntul de sub ea, ars la roşu. Vatra şi acest pămînt realizează laolaltă o grosime de 5—6 cm. Vatra (inclusiv pămîntul roşu) zace pe un pat din cioburi de oale din secolul al XI-lea. La rîndul lor, cioburile zac pe o altă vatră, aidoma celei descrise mai sus, sub care urmează un alt rînd de cioburi ş.a.m.d. În totului tot, cuptorul are, după cîte putem să ne dăm seama, patru paturi de cioburi şi cinci vetre. Gura cuptorului se află spre nord-vest. În faţa gurii pămîntul este ars la roşu pe o porţiune lungă de vreo 2 m şi lată de 1,20. În stînga gurii cuptorului, în afara lui, s-a găsit o grămadă de mei carbonificat.

Cuptorul a fost cercetat parţial numai; de aceea nu se poate spune încă la ce anume a folosit şi care sînt toate particularităţile lui tehnice. Este posibil ca viitoarele investiţii să ne aducă date noi, pe de o parte, iar pe cele vechi să le corecteze, de altă parte.

În pămîntul care acoperea partea din faţă a cuptorului s-a descoperit scheletul unui individ înmormîntat creştineşte, în veacul al XIV-lea.

Dintre obiectele descoperite în această zonă se remarcă monedele bizantine din secolul al XI-lea cum şi o cruciuliţă-engolpion din aceeaşi vreme.

La obiectele descoperite în secţiuni se adaugă altele culese de pe malul Dunării. Între ele se numără: monede de bronz, de argint (una din vremea lui Vlaicu Vodă, iar alta tătărască), ponduri de plumb (între care unul de circa 240 g, ceea ce ar corespunde unei *marca* genoveze sau veneţiene), piese de harnaşament (între care un pandativ foliform atribuit pecenegilor), cuţite, bucăţi de căldare de aramă, fragmente de tuci, de la vase de provizii, aplici, inele, cercei şi alte podoabe.

[4] Petre Diaconu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 185—201.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE PĂCUIUL LUI SOARE

RÉSUMÉ

Les fouilles practiquées dans la séctions S IO ont mis au jour les restes d'un édifice en pierre. Ici ont été trouvées 8 monnaies en bronze, byzantines. Dans la séction S IXA a été mis au jour un four pour la cuisson du pain. A part cela, ont été trouvées les fondations de quelques maisons en surface de la terre.

Parmi les objects trouvés, nous allons remarquer les couteaux de fer, les hameçons de ferre, les bracelets, les anneaux, les armes, la céramiques, les monnaies etc.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Raport preliminar asupra săpăturilor executate la Slon (jud. Prahova)

MARIA COMȘA

În campania din anul 1980 s-au continuat cercetările în jurul complexelor de pe dealul „La Ciugă".

Pe de o parte, săpăturile au continuat pe platoul din fața celor trei cetăți (de lemn, de cărămidă și de piatră) în jurul clădirilor eneziale de pe acest platou, pe de altă parte s-au efectuat cercetări la poalele dealului „La Ciugă", în partea de est, unde în campaniile anterioare am descoperit urmele unui zid din epoca feudală timpurie, construit pentru a bara valea[1].

Pe platoul din fața cetății, săpăturile s-au desfășurat în porțiunea de teren care se afla spre est de clădirile eneziale nr. I—V[2], în imediata apropiere a acestora, ca și unele porțiuni din interiorul acestor clădiri, rămase necercetate în campaniile anterioare.

Pentru a putea cerceta sistematic porțiunea de teren pe care ne-am propus să o săpăm în acest an, au fost prelungite, spre est, cu încă 25 m, secțiunile XXIII și XXIII a, iar spre sud de ele s-au trasat încă șase secțiuni (LIX, LX, LXI, LXII, LXIII, LXIV), lăsînd între ele profiluri intermediare, pentru studiu.

În toate secțiunile menționate mai sus am constatat că, într-o albiere de teren naturală, care se afla la partea superioară a pantei de est a dealului „La Ciugă", au fost amenajate un fel de adăposturi sezoniere, de dimensiuni destul de mari adîncite în pămînt cu 0,30 m față de nivelul vechi de călcare. În pămîntul de umplutură al gropii lor, puțin adîncite, au ieșit la iveală numeroase bucățele de cărbune și fragmente ceramice lucrate la roată de mînă precum și la roata rapidă fiind ornamentate cu linii orizontale și în val, databile în secolele IX—X.

Întrucît în cursul campaniilor de săpături din anii 1980 și 1981, cercetarea acestor construcții sezoniere nu a putut fi epuizată, asupra lor vom reveni într-un raport următor.

Ceva mai sus de aceste adăposturi sezoniere de dimensiuni mai mari, către vîrful dealului „La Ciugă", au fost descoperite mai multe gropi rotunde sau ovale cu fundul albiat, din umplutura cărora au ieșit la iveală fragmente ceramice, bucățele de cărbuni și uneori fragmente de cărămizi. De asemenea, la începutul pantei de est există un fel de albieri ovale (unele din ele fiind observate încă în secțiunile din 1961), avînd în umplutură bucățele de cărbuni și, adeseori, fragmente ceramice. Se pare că avem de-a face cu un fel de colibe sezoniere care, fie că au fost folosite de constructorii cetăților I A și I B, fie că sînt anterioare lor. În campaniile ce urmează, va trebui să facem noi observații asupra acestor complexe, pentru a putea ajunge la concluzii definitive.

Al doilea punct unde am făcut cercetări se află, după cum am arătat, către poalele dealului „La Ciugă", spre nord-nord-est de cele trei cetăți.

Aici am fost constrînsă să fac cercetări de salvare, deoarece, în urma ploilor abundente din zonă, terenul a crăpat puternic și era pe cale de a se prăvăli în vale, împreună cu toate resturile arheologice ce le conținea.

După ce am cercetat cu atenție malurile rupte de ape, am făcut cîteva mici secțiuni, menite a elucida problema existenței unor ziduri, care au barat valea de la est de cele trei cetăți.

În urma observațiilor pe care le-am făcut, am constatat că fiecare din cele trei cetăți a avut un sistem propriu de barare a văii din apropiere.

Astfel, cetății de lemn[3] îi corespunde o palisadă. Urmele acesteia au fost studiate prin trei secțiuni, executate la poalele dealului „La Ciugă". Urmele palisadei sînt atestate prin numeroase bucăți de cărbuni. În una din secțiuni au fost surprinse și două gropi, în care fuseseră înfipte trunchiuri de copaci. Cele două gropi, una aflată spre marginea de sud, iar cealaltă pe mijlocul palisadei, s-au conturat clar în pămîntul galben de la baza palisadei adîncită în solul vechi. Una din ele era ovală, cu diametrele de 0,40 × 0,50 m, adîncită față de baza palisadei cu 0,20 m, iar a doua era rotundă, avînd diametrul de 0,50 m, fiind adîncită de la baza palisadei cu 0,40 m. Porțiunea adîncită cu 0,20—0,40 m, surprinsă în toate

[1] O primă secțiune în zidul care bara valea, aparținînd cetății I B (de piatră), a fost făcută în anul 1978, cf. Maria Comșa, *Un knézat roumain des Xe—XIIe siècles à Slon—Prahova (Étude préliminaire)*, Dacia, 22, 1978, p. 307—308. Tot atunci în apropiere de acest zid, am putut observa, în malurile rupte de ape, urme de cărbuni din palisada de lemn, care bara de asemenea valea, și a aparținut cetății de lemn.

[2] Maria Comșa, *op. cit.*, p. 308—315.

[3] Maria Comșa, *Cetatea de lemn din secolele VIII—IX de la Slon—Prahova*, Muzeul Național, 4, 1981, p. 133—136.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

secțiunile în care au apărut urmele palisadei, marca traseul acesteia, cel puțin în terenul mai argilos, dacă nu peste tot. Lățimea ei variază între 2,50—3 m, în funcție de teren.

Pe baza resturilor de cărbuni păstrate s-a constatat că palisada fusese ridicată din trunchiuri de copaci înfipți în pămînt (de la care am surprins doar gropile), între care au fost așezate trunchiuri și crengi de copaci, dispuse transversal și longitudinal (din care s-au păstrat doar bucățele de cărbuni).

Negativul zidului de cărămidă legat cu mortar, avînd și o suprastructură de lemn (căci au apărut și bucățele de cărbuni), aparținînd cetății I A (de cărămidă)[4], a putut fi surprins în două secțiuni. Lățimea acestui zid fusese de 2,20 m. Baza lui era adîncită cu 0,20—0,30 m de la nivelul vechi de călcare, la fel ca și zidul de incintă al cetății I A, căreia îi aparține.

În general, însă, urmele lui sînt proaspăt păstrate, locul pe unde a trecut, fiind răscolit de rădăcinile unor arbori seculari, iar zidul mai nou de barare a văii, construit din blocuri de piatră aparținînd cetății I B (de piatră), l-a distrus parțial.

Urmele zidului aparținînd cetății I B (de piatră)[5] au fost sesizate încă în săpăturile din anul 1978, cînd am executat o secțiune prin el[6]. În cursul săpăturilor din 1980 au fost executate alte trei secțiuni, urmărindu-se în continuare traseul lui.

În porțiunile secționate am putut constata că zidul de barare a văii (ca de altfel și zidul de incintă al cetății I B) are fundații ce se adîncesc în solul vechi, în medie cu —0,50 m. Baza lor variază în funcție de teren. În anumite porțiuni ale pantei aceste fundații sînt mai adînci înspre cele două fețe ale zidului. Alteori, fundațiile au partea de jos în trepte.

Fundațiile au fost turnate din var cald, în care s-au aruncat sau au fost așezate pietre de rîu, precum și pietre ecarisate și cărămizi, luate din zidul de barare a văii, anterior, aparținînd cetății I A. Lățimea zidurilor de barare a văii, aparținînd cetății I B măsoară la bază 2,40 m.

Faptul că în partea superioară a dărîmăturilor apar și bucăți de cărbune pare să indice că el, ca și zidul de piatră și cărămidă al cetății I A, avea o suprastructură din lemn.

La poalele dealului „La Ciugă" traseele celor două ziduri și cel al palisadei de lemn nu coincid. În linii mari, spre poalele dealului „La Ciugă", cele trei fortificații urmează aproximativ aceeași direcție, fără ca una să o suprapună pe cealaltă, ci doar întretăindu-se pe anumite porțiuni.

Pe la mijlocul pantei, însă, toate cele trei linii de fortificații, suprapunîndu-se parțial, cotesc spre sud. Ele urcă apoi în continuare pe panta dealului „La Ciugă" (traversînd drumul actual) pînă la cetățile cărora le-au aparținut[7]. Așa cum am prevăzut, joncțiunea între zidul care bara valea, atît la cetatea I A (de cărămidă), cît și la cetatea I B (de piatră), se făcea la turnul de apărare de pe latura de est[8], iar la cetatea de lemn a fost surprinsă o porțiune din palisadă, tot pe latura de est a cetății, care coboară pe panta dealului „La Ciugă"[9].

Palisada continua pînă în vale, capătul de jos fiind reprezentat de porțiunea cercetată de noi la poalele dealului.

În urma cercetărilor efectuate în campania din 1980 am reușit să obținem date noi cu privire la locuirea de pe platoul din fața celor trei cetăți și mai ales am reușit să deslușim chipul în care a fost barată valea, care se afla la est de dealul „La Ciugă": la început, printr-o palisadă de lemn, ce poate fi datată în secolele VIII—IX; apoi, în secolul al IX-lea, printr-un zid de piatră și cărămidă cu suprastructură de lemn; și, în sfîrșit, printr-un zid de piatră cu suprastructură de lemn, în secolele IX—X[10].

Acest sistem de barare a văii, împreună cu cetățile cărora le-a aparținut, apăra una din cele mai importante căi de comunicație și totodată drum comercial care lega Muntenia cu Transilvania, în perioada feudalismului timpuriu[11].

RAPPORT PRÉLIMINAIRE SUR LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES EXÉCUTÉS À SLON, DÉP. DE PRAHOVA

RÉSUMÉ

En 1980, les fouilles ont continué sur le plateau devant les trois cités (en bois, datant du VIIIe—IXe ss; en briques, du IXe—X^e ss et en pierre, du Xe s).

Dans une enfoncement sur la partie supérieure de la pente de l'est de la colline „La Ciugă", ont été amenagés une sorte des maisons peu creusés dans la terre glaise ayant un caractère sézonier. Plus haut, sur la partie supérieure de la même pente, ont été découvertes des fossès rondes ou ovales ayant le fond arrondé ou près que plat. Les maisons et les fosses mentionées, qui d'après les fragments céramiques, peuvent être datés du IXe—Xe siècles, ont appartenu probablement aux constructeurs des cités I A (en briques) et I B (en pierre).

On a observé que chacune des trois cités ont eu un système propre pour barer la vallée avoisinante de l'est. La cité en bois a eu une palissade; la cité I A un mur en briques, construit dans le même systéme comme le mur d'enceinte; enfin, la cité I B a eu un mur en pierre ayant des fondaments. Les trois fortifications pour barrer la vallée du ruisseau Drăjnuța Mică avec leur cités sur la colline „La Ciugă" ont défendu une route marchande très importante, qui aux IXe—X^e ss a lié la Munténie (Grande Valachie) avec la Transylvanie.

[4] Pentru cetatea I A (de cărămidă) cf. Maria Comșa, *Un knézat roumain...*, p. 302—306.

[5] *Ibidem*, p. 306.

[6] *Ibidem*.

[7] Drumul actual de pe coasta de est a dealului „La Ciugă" probabil că nu a existat în timpul cît au funcționat cele trei cetăți. Acest drum a fost amenajat în coasta dealului se pare în evul mediu dezvoltat și reamenajat mai ales în ultimul timp. În prezent, în locul acestui drum, se construiește o șosea.

[8] Maria Comșa, *Un knézat roumain...*, p. 307.

[9] Idem, *Cetatea de lemn...*, fig. 1 după p. 134.

[10] Pentru datarea cetăților I A și I B cf. M. Comșa, *Un knézat roumain...*, p. 304—307. În legătură cu alte ziduri de barare a văilor de la noi și din alte părți cf. *Ibidem*, p. 308 și bibl. indicată acolo.

[11] În legătură cu acest drum comercial cf. Maria Comșa, *Un knézat roumain...*, p. 315.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Dridu — „La Metereze" (jud. Ialomița) (1979 — 1980)

VIORICA MIHAI

Amenajarea lacului de acumulare de pe cursul Ialomiței, în zona Dridu—Fierbinți Tîrg, din partea de vest a județului Ialomița, a impus organizarea unui vast șantier de salvare a vestigiilor arheologice. Colectivul constituit în acest scop de către Muzeul județean Ilfov a întreprins cercetări de suprafață în întreaga zonă și a identificat numeroase puncte, ce urmau a fi afectate de lucrările șantierului și de modificările hidrografice. Două dintre aceste puncte, notate convențional cu cifrele XXVI și XXXI, au revenit spre cercetare autoarei acestor note, iar săpăturile de salvare au început în campania 1979, continuînd și în campania 1980. Rezultatele obținute aduc precizări deosebit de importante în legătură cu viața materială și spirituală a poporului român și a strămoșilor săi în Cîmpia Română, pentru o perioadă foarte îndelungată. Descoperirile se eșalonează, în timp, de la începutul mileniului VI î.e.n. (neoliticul timpuriu aceramic) și pînă în secolul al XVII-lea e.n.

Punctul „La Metereze", de la marginea nord-estică a satului Dridu (comuna Dridu), notat convențional cu cifra XXXI în planul săpăturilor de salvare, este un pinten de terasă de pe malul drept al rîului Ialomița, mărginit în partea sa de est și de nord-est de pante abrupte, cu adîncimea de 12—25 m. Pintenul domină confluența rîurilor Ialomița și Prahova, aflîndu-se la numai circa 250 m în aval de barajul viitorului lac de acumulare.

Cele 8 secțiuni și casetele aferente efectuate în două campanii în punctul „La Metereze" au pus în evidență existența în acest loc a șapte niveluri succesive de locuire[1]:

I. O necropolă de înhumație din neoliticul timpuriu aceramic. Trupurile defuncților au fost depuse în morminte pe spate, cu rotirea ușoară a corpului spre stînga sau spre dreapta și cu picioarele întinse sau ușor chircite. Orientarea generală a mormintelor este nord vest—sud est. În două morminte, ce par a face parte dintr-un șir cu orientare identică, s-a evidențiat ritualul decapitării defunctului, cu depunerea pe loc a craniului. Decapitarea defunctului s-a efectuat în momentul depunerii în mormînt. Capul detașat de corp nu a fost așezat în poziția impusă de vertebrele gîtului ci în apropiere, cu privirea spre răsărit, spre punctul vernal (punctul echinocțiului de primăvară). Pentru consolidarea poziției de orientare a craniului s-a fixat perpendicular pe sutura din spate o dăltiță confecționată dintr-o rocă dură de culoare roșie. (fig. 1/1).

Ritualul decapitării defuncților se întîlnește pe o arie geografică largă, din Europa Centrală pînă în Orientul Apropiat, încă din mezolitic, dar în această perioadă mai veche se obișnuia îngroparea separată a craniilor.

Aparținînd aceluiași nivel de locuire, un complex funerar pune în evidență un ritual în care se practicau sacrificii umane. Astfel, într-o groapă circulară au fost descoperite două schelete, unul lungit și altul ușor chircit, primul cu privirea spre apus și al doilea spre răsărit. În timpul ritualului, primului individ i s-a tăiat piciorul drept de deasupra genunchiului iar celui de al doilea i s-a smuls piciorul stîng din șold. Alături de schelete s-au descoperit ofrande: canini de cîine și o ovi-caprină. Orientarea complexului funerar este nord-sud.

Orientarea rituală a craniilor spre răsăritul sau apusul soarelui precum și groapa perfect circulară a complexului funerar avut în discuție ne obligă să admitem că aceste practici rituale sînt în legătură cu cultul SOARELUI.

II. Al doilea nivel de locuire este reprezentat de o așezare întinsă pe circa 2,5 ha aparținînd fazelor I—II ale culturii Babadag, din Hallstattul timpuriu. Bordeiele, de formă ovală, cu diametrul de circa 5,5 m, conțin în umplutură un inventar bogat compus din ceramică, unelte, podoabe și material osteologic (fig. 1/4—19). Este documentată folosirea pînă în această perioadă a lamelor de silex. În umplutura bordeielor au apărut ace de bronz pentru confecționarea îmbrăcămintei și încălțămintei de piele, o săgeată din bronz și diferite piese de podoabă, printre care amintim acele din bronz pentru păr și un fragment de fibulă de fier. Piesele descoperite atestă diferite meșteșuguri casnice printre care amintim torsul, țesutul, olăritul și confecționarea uneltelor din silex. Apariția în umplutura bordeielor așezării și în nivelul arheologic care-i corespunde a oaselor de ovi-caprine și de cornute mari domestice, atestă păstoritul ca una din ocupațiile principale

[1] Descriu succint toate nivelurile arheologice; mă voi ocupa în mod special de nivelul VI datorită importanței descoperirilor pentru istoria poporului român.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

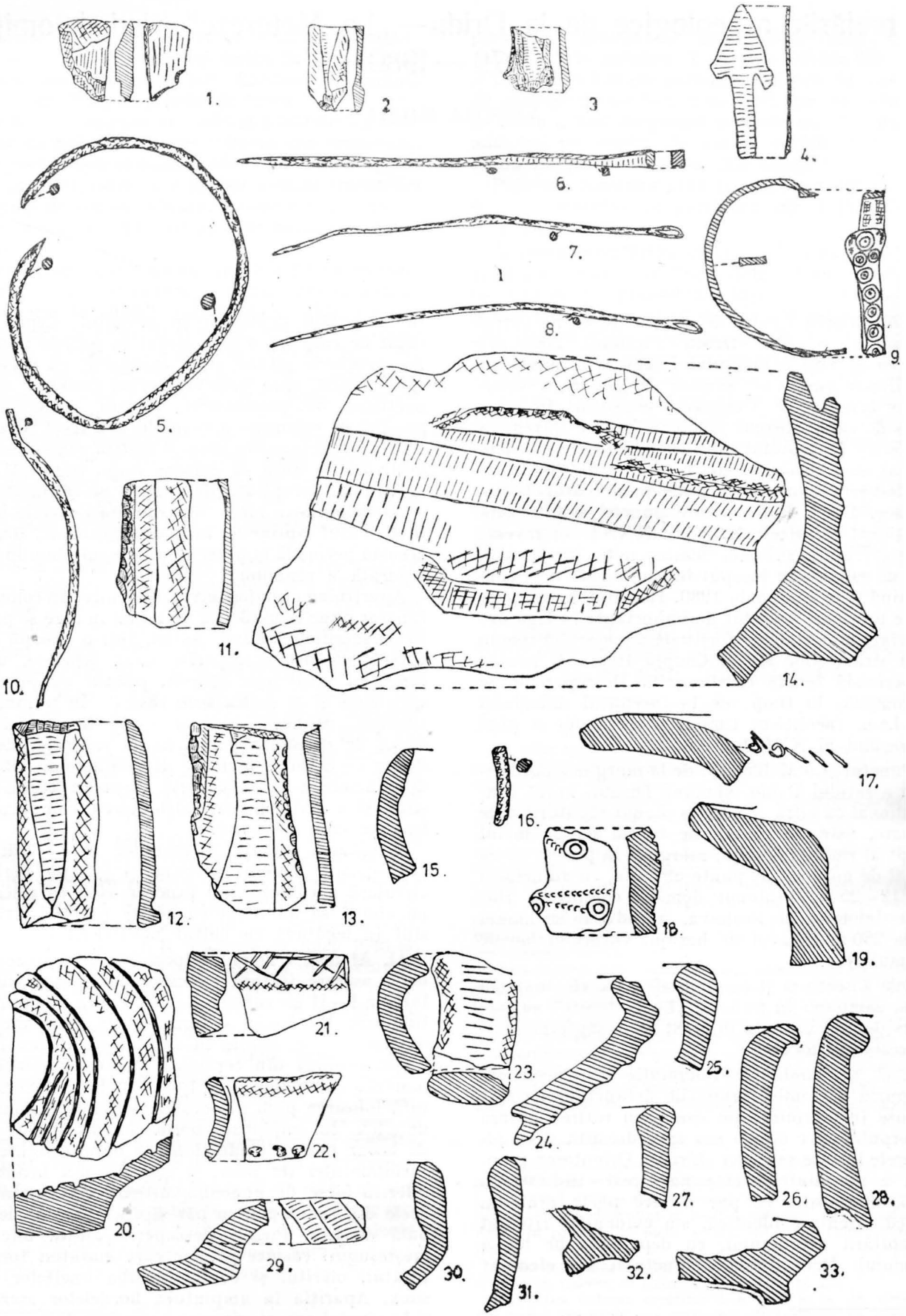

Fig. 1. Dridu — „La Metereze". 1—3 unelte microlitice aparţinînd neoliticului timpuriu aceramic; 4—19 piese datînd din hallstattul timpuriu, cultura Babadag I—II: 4 săgeată de bronz; 5, 9, 16 brăţări din bronz; 6 ac de păr din bronz; 7—8 ace; 10 fragment de arc de fibulă, din fier; 11—13 unelte din silex; 14, 15, 17—19 fragmente ceramice; 20—23 fragmente ceramice din secolele VI—V î.e.n.; 24—30 fragmente ceramice din secolele IV—III î.e.n.; fragmente de vase La Tène III, lucrate la roată.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ale colectivității. Apariția oaselor de animale sălbatice, în special de mistreț, dovedește că la această vreme împrejurimile așezării erau masiv împădurite. Această concluzie este subliniată și de culoarea brun-roșcată a stratului de depuneri și de frecvența resturilor de melci, care atestă un climat cald și umed.

III. Următorul nivel de locuire aparține unei așezări din secolele VI—V î.e.n. În această vreme, locuințele erau de suprafață, cu vetrele de foc amenajate din pietre. Frecvența descoperirii râșnițelor de mînă demonstrează că principala ocupație a locuitorilor acestei așezări a fost agricultura. În cuprinsul locuințelor și în gropile menajere s-au descoperit vîrfuri de săgeți din bronz cu trei muchii și tub de înmănușare, precum și numeroase fragmente ceramice (fig. 1/20—24). Resturile osteologice aparținînd acestei așezări atestă folosirea calului în activitățile zilnice.

IV. În perioada următoare, — secolele IV—III î.e.n. — așezarea din acest loc s-a restrîns în partea de nord-est a pintenului de terasă. Acum, s-a efectuat fortificarea așezării în partea de sud prin șanț dublat cu val de apărare. Din așezarea fortificată au fost surprinse doar părțile inferioare ale unei gropi menajere, care perforau depunerile mai vechi. Resturile locuințelor ce au aparținut așezării din secolele IV—III î.e.n. au fost distruse în urmă cu trei ani, cînd porțiuni însemnate ale pintenului de terasă au fost decapate pînă la adîncimea de 1—1,5 m pentru obținerea pămîntului necesar lucrătorilor șantierului (fig. 1/25—30).

V. Nivelul următor de viețuire aparține unei așezări dacice din epoca clasică, din secolele I î.e.n.—I e.n., atestată doar prin materiale ceramice caracteristice, care au apărut în solul agricol, răspîndite de plug (fig. 1/31—33). Această așezare, care avea o extindere teritorială mai mare decît aceea fortificată ce a precedat-o, pare a fi fost, și ea, distrusă de decapările executate în urmă cu trei ani, cel puțin în porțiunile cercetate pînă în prezent.

VI. Următoarea așezare, care a existat în punctul „La Metereze", datează, în principal, din secolul al XII-lea e.n., cu începuturi încă de la finele secolului precedent și continuînd, eventual, pînă la jumătatea secolului al XIII-lea; este vorba de o așezare fortificată cu șanț de apărare. Vestigiile descoperite aparțin la două faze de locuire. Datorită faptului că această așezare reprezintă, în stadiul actual al cercetărilor, primul sat fortificat în Cîmpia Română din secolele XI—XIII e.n. împreună cu necropola sa (începînd cu jumătatea secolului al XII-lea), considerăm acest nivel ca fiind, deocamdată, principala descoperire a săpăturilor noastre de la Dridu și ne propunem să stăruim mai jos asupra ei.

VII. Ultimul nivel de locuire descoperit în săpătură aparține unei așezări foarte întinse, care a durat din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XVII-lea. Vestigiile acestei așezări sînt ulterioare, sub raport stratigrafic, așezării din secolele XI-XIII e.n., tăind, printre altele, umplutura șanțului de apărare al acestei din urmă așezări. Resturile unei locuințe cu temelie de piatră, descoperite în grosimea umpluturii șanțului de apărare din secolele XI—XIII, au putut fi datate în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, cu ajutorul monedelor emise de Vladislav-Vlaicu. Unele materiale, aparținînd așezării, par a fi mai timpurii, din prima jumătate a secolului numit sau chiar de la sfîrșitul secolului al XIII-lea, astfel încît nu este exclus ca distanța în timp dintre sfîrșitul așezării notate mai sus cu nr. VI și această din urmă așezare să fie în realitate foarte mică. Asupra acestui aspect urmează să ofere lămuriri cercetările viitoare, chiar dacă în zona accesibilă săpăturilor arheologice se constată că vestigiile așezării din secolele XIV—XVII au fost serios afectate de lucrările agricole și de activitatea șantierului lacului de acumulare (fig. 2/18—19).

*

Așa cum am precizat mai sus, nivelul VI de locuire de pe pintenul de terasă numit de localnici „La Metereze" este reprezentat de o așezare fortificată, cu două faze de existență. Fortificația a constat dintr-un șanț de apărare, al cărui traseu este diferit de șanțul așezării din secolele IV—III î.e.n. (vezi mai sus, punctul IV), incluzînd o suprafață mai mare de teren. Chiar și șanțul de apărare atestă două faze de funcționare, deoarece, la un moment dat, a suferit lucrări de adîncire. Existența unui val de pămînt sau doar a unei palisade de lemn, care să dubleze șanțul, rămîne de verificat prin săpături viitoare.

Prima fază a așezării, din a doua jumătate a secolului al XI-lea și prima jumătate a secolului al XII-lea, se caracterizează prin locuințe de suprafață cu plan rectangular, ai căror pereți erau din lut aplicat pe un schelet de lemn, așa cum o demonstrează fragmentele de lipitură, pe care se remarcă impregnarea formei parilor și a nuielelor. Inventarul arheologic descoperit în cuprinsul acestor locuințe se compune din fragmente din căldări de lut (fig. 2/2) cu decor canelat și din fragmente de vase-borcan, asemănătoare celor descoperite în așezările de tip Dridu[2], dar atestînd o fază mai tîrzie a acestei ceramici. Decorul vaselor-borcan constă din striuri paralele și din fascicole de linii paralele, trasate, ușor vălurit, cu pieptenele. Se cuvine semnalată apariția unui fragment de ulcior de factură bizantină (fig. (fig. 2/17), modelat la roata rapidă și acoperit cu smalț verde-măsliniu. Asemenea asocieri de materiale ceramice se întîlnesc în așezări dobrogene, ca și în Transilvania, datînd din se-

[2] I. Nestor, Dacia, N.S., 2, 1958, p. 371—382; I. Nestor și Eug. Zaharia, Materiale 6, 1959, *n.* 595—599; Eugenia Zaharia, *Săpăturile arheologice de la Dridu*, București, 1967, p. 1—75.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

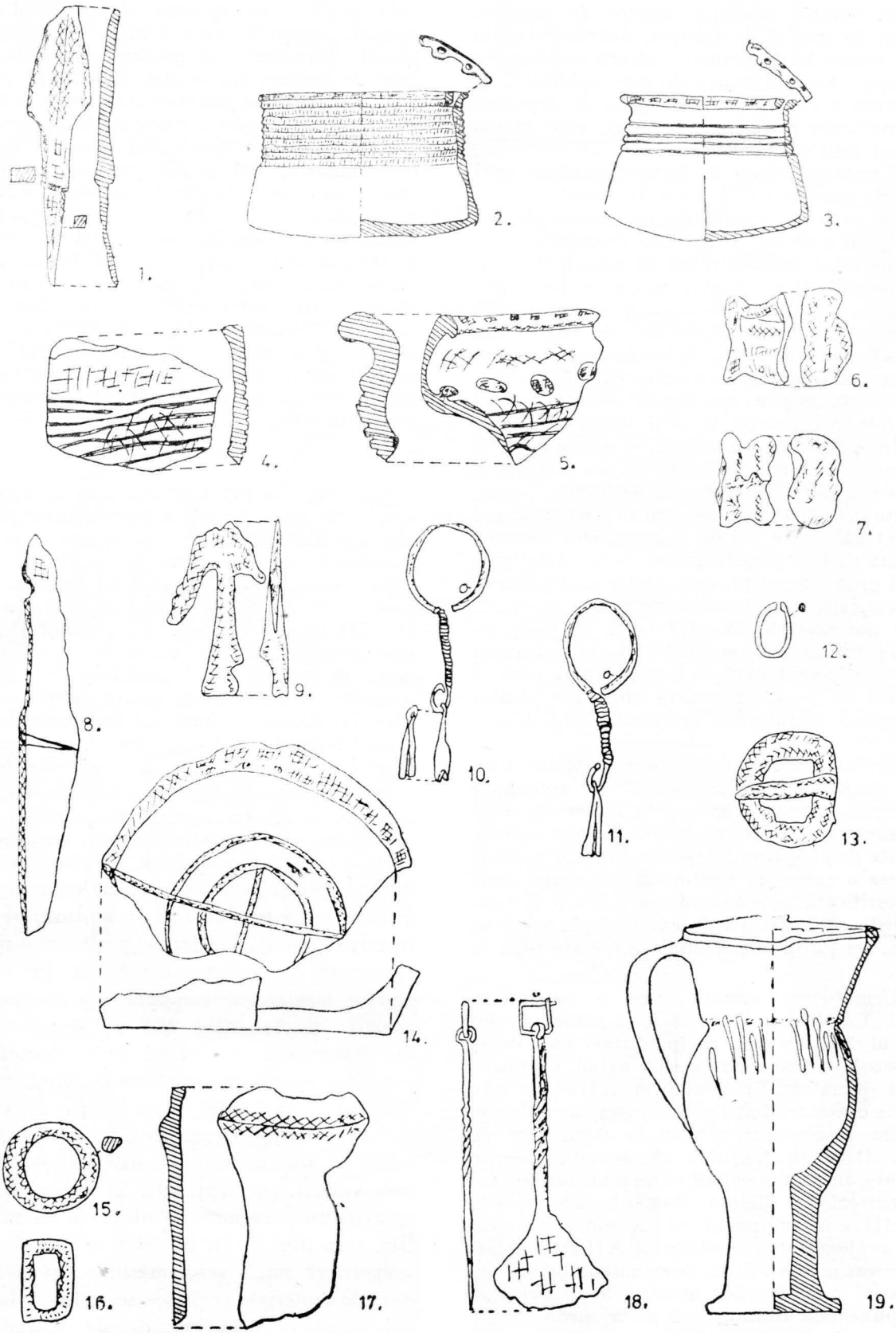

Fig. 2. Dridu — „La Metereze". 1, 2, 17 piese datînd din secolele XI—XIII: 1 vîrf de săgeată de fier; 2 căldare de lut; 17 fragment ceramic smălţuit; 3—16 piese aparţinînd secolelor XII—XIII: 3 căldare de lut; 4, 5 fragmente ceramice; 6, 7 arşice (M.6); 8 cuţit de fier (M.6); 9 vîrf de săgeată (M.12); 10—12 cercei din bronz (M.4 şi 19); 13, 15, 16 piese de centură (M.10); 14 fragment ceramic cu ştampilă în relief; piese din secolul al XIV-lea: 18 unealtă din fier; 19 cupă cu picior.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

colele XI—XII[3]. Aceleiași faze de locuire îl aparțin cîteva vîrfuri de săgeată din fier (fig. 2/1).

În a doua fază de existență, așezarea din secolele XI—XII și-a restrîns aria în partea de nord-est a pintenului de terasă, fiind delimitată, în continuare, spre sud, de șanțul de apărare, care a fost adîncit. În zona în care a încetat locuirea, și-a făcut apariția o necropolă de înhumație, cu inventar caracteristic secolului al XII-lea, mai probabil jumătății a doua a secolului (fig. 2/6—13, 15—16). Pentru această fază, prin urmare, atît așezarea cît și necropola ei au fost adăpostite de același șanț de apărare.

Locuințele celei de a doua faze sînt de tipul adîncit în pămînt. Inventarul arheologic din aceste locuințe se compune din aceleași căldări de lut, dar cu decor diferit, deoarece în locul canelurilor apar fascicole de linii incizate cu pieptenul. Vasele-borcan atestă forme ceva mai tîrzii, ce-și găsesc analogii în descoperiri pentru care s-a propus datarea la începutul secolului al XIII-lea. Aceleași materiale ceramice apar și pe baza adîncită prin curățire a șanțului de apărare, fapt ce dovedește contemporaneitatea complexelor (fig. 2/3—5, 14). Pentru succesiunea în timp a celor două faze amintim că un mormînt al necropolei medievale din a doua jumătate a secolului al XII-lea secționează umplutura unei gropi menajere din prima fază a așezării și că o verigă din fier de la o centură, descoperită la baza șanțului de apărare, este de același tip cu două verigi descoperite ca inventar funerar în mormintele necropolei.

În ceea ce privește inventarul necropolei, el este surprinzător de variat, constînd din podoabe, piese de costum, arme și unelte. Din categoria podoabelor fac parte cercei din bronz cu pandativ sau în formă de verigă. Butonii din bronz sferici, descoperiți în necropolă, se datează într-o perioadă mai îndelungată de timp[4], dar cataramele circulare cu spin median și cataramele ovale, cu baza dreaptă, se întîlnesc mai ales în complexe din secolul al XII-lea[5]; această datare este întărită de absența cataramelor în formă de liră, caracteristice pentru așezările dunărene într-o perioadă doar cu puțin mai timpurie, aceea a secolelor X—XI[6]. Din categoria armelor face parte un vîrf de săgeată din fier, cu aripioare laterale, prevăzut cu tub de înmănușare, iar din aceea a uneltelor, o seceră de fier, depusă ritual pe mîinile defunctului, acestea din urmă împreunate pe bazin.

Cît despre ritul funerar specific necropolei, el este, în general, asemănător celui atestat în necropolele medievale românești, cu mici variații de orientare și de poziție a brațelor scheletelor, variații a căror semnificație va putea fi stabilită după cercetarea integrală a necropolei. O primă examinare, sub raport antropologic, a scheletelor, efectuată pe șantier[7], a relevat existența unui complex de caractere tipice pentru populația medievală românească. Un singur schelet prezintă evidente trăsături antropologice oriental-mongoloide, dar acesta nu a apărut în cadrul necropolei, ci într-un mormînt izolat, situat în exteriorul șanțului de apărare.

În funcție de amploarea săpăturilor efectuate în campaniile 1979—1980, de repartizarea pe teren a descoperirilor, ca și de detaliile topografice ale punctului „La Metereze", din marginea satului Dridu, se poate preciza că așezarea din secolele XII—XIII și necropola ei au fost investigate arheologic în proporție de circa 50%. Cum este și firesc, într-o atare situație se impune ca încheierile istorice întemeiate pe documentul meterial să adopte o anumită prudență, mai ales în ceea ce privește precizările de detaliu. Astfel, data exactă de început și aceea de sfîrșit a așezării rămîn a fi verificate și nu este exclus, așa cum am arătat mai sus, ca așezarea din secolele XII—XIII să se continue, în realitate, cu aceea din secolele XIV—XVII, sau ca inelul de legătură dintre ele să se afle undeva în imediata vecinătate, în aceeași zonă a confluenței dintre Ialomița și Prahova.

Informațiile arheologice de care dispunem în prezent asupra așezărilor din Cîmpia Română la sfîrșitul mileniului I e.n. și la începutul mileniului nostru, au dus la concluzia că numeroase așezări de tip Dridu, cunoscute în aproape întreg teritoriul dintre Dunăre și Carpații Meridionali, își încetează existența la începutul secolului al XI-lea. Faptul a fost pus în legătură cu pătrunderea triburilor pecenege în această zonă, la sfîrșitul secolului al X-lea sau în primii ani ai secolului următor[8]. Deși nu lipsesc unele descoperiri izolate datînd din etapa istorică ce a urmat acestui eveniment[9], principala categorie de documente arheologice datînd din secolele XI—XII, din regiunile de cîmpie situate la nordul Dunării de Jos, este reprezentată, deocamdată, de morminte — izolate și puține la număr — aparținînd călăreților nomazi și războinici de origine turcică, adică pecenegilor și cumanilor[10]. Coroborîndu-se această situație cu prezența în aceleași regiuni a unui număr relativ însemnat de toponime și mai ales

---

[3] Grigore Florescu, Radu Florescu, Materiale, 6, 1959, p. 626; Gh. Ștefan, Ion Barnea, Maria Chișvasi-Comșa și Bucur Mitrea, Materiale, 6, 1959, p. 640—645; Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa și Eug. Comșa, *Dinogetia*, I, București, 1967; Petre Diaconu și D. Vîlceanu, *Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, București, 1972.

[4] *Ibidem*, p. 140, fig. 56/7; D. Popescu, Materiale, 2, 1956, p. 89, fig. 83/12; Peiu Gatev, ArheologijaKiev, 1, 1977, p. 32, fig. 1/3; 2.

[5] *Ibidem*, fig. 3/1—2 și tabelul 2.

[6] Petre Diaconu, D. Vîlceanu, *op. cit.*, p. 154—156.

[7] Mulțumesc și pe această cale antropologilor Cantemir și Irina Rișcuția de la Institutul de Antropologie „Victor Babeș" — București, care ne-au vizitat șantierul și ne-au comunicat unele observații preliminare asupra indivizilor înmormîntați în necropola din secolele XII—XIII, acceptînd colaborarea în cercetarea problemelor de antropologie.

[8] P. Diaconu, *Les Petchénègue au Bas-Danube*, București, 1970, p. 37—38, 46—49 și 79—80.

[9] Victor Spinei, în *Relations between the autochtonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, 1975, p. 268—273, fig. 1; idem, SCIV, 21, 1970, 4, p. 606—610; M. Sâmpetru, SCIV, 24, 1973, 3, p. 641, fig. 1.

[10] Idem, Dacia, N.S., 18, 1974, p. 254—263.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

hidronime ce au fost atribuite mai ales cumanilor[11], s-a ajuns, în istoriografia noastră, la imaginea, mai clar sau mai puțin explicit formulată, a unei cîmpii nord-dunărene stăpînite în mod efectiv și direct de către triburile de pecenegi, uzi și cumani. Potrivit unor asemenea ipoteze, aceștia își pășunau aici turmele și au determinat retragerea spre zone mai adăpostite a populației sedentare căreia i-au aparținut așezările și necropolele pe care le cunoaștem în secolele IX și X.

Dar, în acest fel, întîrzia să-și capete o documentare arheologică, și materială corespunzătoare ideea de mare intuiție istorică, formulată încă de multă vreme de către Nicolae Iorga, aceea a „colaborării româno-cumane"[12], întemeiată pe realitățile social-politice și militare pe care le oglindesc izvoarele din secolele XIII—XIV, din vremea afirmării structurilor statelor românești în teritoriile situate la sud și la răsărit de Carpați.

Revenit la Dunăre, și chiar la nord de gurile fluviului, la sfîrșitul secolului al X-lea, Imperiu Bizantin a fost, ulterior, nevoit să accepte vecinătatea stăpînirii exercitate de pecenegi, iar după anul 1091 de către cumani. Cu toate acestea, împărații de la Constantinopol nu au încetat, pe durata secolelor XI—XII, să ia în considerare și teritoriile nord-dunărene, în planurile lor politice și militare. Campania din anul 1166, în care armatele bizantine, care cuprindeau „și o mare mulțime de vlahi", au pătruns în Transilvania dinspre sud-est, din Cîmpia Română sau din sudul Moldovei[13], a fost doar unul dintre episoadele care au marcat această realitate.

Pe de altă parte, teritoriile situate la sud și la răsărit de Carpați au reprezentat zone prin care au trecut, în secolele XI—XII, expedițiile pecenege și cumane, îndreptate împotriva Transilvaniei. O parte a acestor nomazi războinici s-au sedentarizat în interiorul arcului carpatic, alături de români, apariția lor fiind consemnată de izvoarele scrise narative, de toponime sau de informații ca aceea care atestă în începutul secolului al XIII-lea „pădurea românilor și a pecenegilor" în sudul Transilvaniei[14].

La sfîrșitul secolului al XII-lea și mai ales la începutul secolului al XIII-lea, după ce granița de pe linia Carpaților a regatului medieval arpadian a căpătat consistență și eficacitate[15], aceleași teritorii din estul Munteniei și sudul Moldovei — în a căror vecinătate stăpînirea bizantină a fost înlocuită prin aceea a țaratului româno-bulgar de la Tîrnovo — au devenit obiectiv al expedițiilor maghiare. Aceste acțiuni au căpătat amploare în deceniile doi și trei ale secolului al XIII—lea, cînd cavalerii teutoni, instalați în Țara Bîrsei, au întreprins, probabil, expediții și dincolo de munți[16]. Cu acest prilej este menționată creștinarea unui mare număr de cumani, și întemeierea „episcopiei cumanilor"[17]. Avînd în vedere faptul că în cadrul episcopiei cumanilor, potrivit documentelor de la începutul secolului al XIII-lea, țara valahilor sau a brodnicilor este nominalizată separat față de țara cumanilor, considerăm că aceasta din urmă era situată mai ales la nord de gurile Dunării. Nu știm care au fost ritmul și particularitățile procesului de sedentarizare a triburilor turce, deși faptul că o mare parte a lor a fugit la apariția pericolului tătar pledează mai degrabă pentru o sedentarizare tîrzie și incompletă. Se poate, în schimb, spune că, chiar dacă posedăm încă din secolul al XII-lea știri răzlețe despre răspîndirea creștinismului în sînul societății cumane[18], procesul propriu-zis de creștinare a colectivităților cumane s-a petrecut abia în prima jumătate a secolului al XIII-lea, după apariția pericolului mongol și că acest proces a fost mai mult fenomen de suprafață, devreme ce, la sfîrșitul aceluiași secol, cumanii așezați în regiunea Tisei continuau să fie considerați ca păgîni.

Aceste cîteva considerații de ordin general oferă schema mai largă a tabloului istoric — în continuă transformare pe durata a două secole — în care se integrează așezarea de la Dridu, „La Metereze", împreună cu necropola ei. Complexul arheologic pe care l-am prezentat mai sus provine de la o colectivitate sătească sedentară și stabilă pe durata mai multor generații. Apariția urmelor de locuințe, paralel cu descoperirea necropolei, va permite aprecieri asupra mărimii așezării și a duratei sale în timp, după cercetarea arheologică integrală a obiectivului. Chiar dacă nu scăpăm din vedere faptul că necropola descoperită aparține unei singure faze din cele două pe care le-a cunoscut așezarea, putem de pe acum aprecia că la Dridu nu a existat o colectivitate prea numeroasă, numărul familiilor plasîndu-se, probabil, între limitele de 15—20. Asemenea comunități sătești locuiau în secolul al XII-lea în cea mai mare parte din continentul nostru.

Rezultatele de pînă acum ale cercetărilor pledează pentru practicarea de către această colectivitate de agricultori și crescători de vite a unei economii mixte, deci a unei economii adaptate la resursele naturale ale zonei în care locuiau. Caracterul creștin al acestei colectivități în secolele XI—XIII este în afara oricărei îndoieli. Totodată, semnificația geografică a locului așezării în cadrul Cîmpiei Române, în centrul acestei cîmpii și într-un punct important, determinat de confluența principalelor rîuri ce străbat zona — Ialomița și

[11] Ion Donat, în *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, 1975, p. 291—298.

[12] Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, București, 1937, p. 68—74.

[13] Ion Kinnamos, *Epitoma*, VI, 3, 1973, București, p. 239 și urm.

[14] DIR, C, Transilvania, veac. XI—XIII, București, I, p. 209, 338—340.

[15] K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, București, 1958.

[16] DIR, C, Transilvania, veac. XI—XIII, București, I, p. 150—151, 154, 157, 182—184, 187—188.

[17] I. Ferenț, *Cumanii și episcopia lor*, Blaj, 1831.

[18] *Istoria României*, II, 1961, București, p. 110.

[19] Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 1—75.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Prahova — îi defineşte pe locuitorii din secolele XI—XIII de la Dridu drept parte a unei populaţii româneşti stabile, temeinic instalate, fără contaminare cumană din punct de vedere antropologic. Existenţa urmelor fortificaţiei ce apăra aşezarea, care a fost întreţinută şi chiar întărită pe parcursul celor două faze de locuire, reflectă un coeficient de nesiguranţă, care este foarte firesc în contextul istoric pe care l-am schiţat mai sus. Cultura materială a aşezării din secolele XI—XIII de la Dridu ne apare ca o urmare firească, în timp, a aspectelor civilizaţiei româneşti din secolele VIII—X, cunoscută în literatura de specialitate şi sub numele de „cultura Dridu", după aşezarea cercetată pe malul lacului Comana[19], la circa 15 km de locul săpăturilor noastre.

Există prin urmare, toate motivele pentru a vedea în aşezarea asupra căreia am stăruit un document material semnificativ al societăţii româneşti din Cîmpia Română din epoca pe care Nicolae Iorga a definit-o ca fiind epoca „colaborării româno-cumane".

LES FOUILES EFECTUÉES À DRIDU — „LA METEREZE", DÉP. DE IALOMIŢA

RÉSUMÉ

La lieu-dit „La Metereze" est situé à la limite nord-est du village de Dridu (com. de Dridu, dép. de Ialomiţa). C'est un éperon en terrasse sur la rive de la Ialomiţa; il se termine à l'est et au nord-est par des pentes abruptes de 12 à 25 m. La Metereze" se trouve à 250 m. environ en aval du barrage du futur lac d'accumulation; ce lieu-dit domine le point de confluence des riviéres de la Ialomiţa et de la Prahova.

Les 8 section et cassettes afférentes effectuées lors des deux càmpagnes de fouilles 1979—1980 ont mis au jour l'existence de 7 niveaux d'habitat: I. Une nécropole d'inhumation du Néolithique ancien acéramique; II. Un habitat de la phase I—II de la culture de Babadag (Hallstatt ancien); III. Un habitat des VIe—Ve siècles av. n.è.; IV. Uu site fortifié avec fossé et mur de terre (IVe siècles av n.è.); V. Un habitat du Ier siècle av. n.è. — Ier siècle de n.è.; Un site fortifié des XIe—XIIIe siècles comprenant deux habitats successifs. Une nécropole d'inhumation de rite chrétien correspondant au second habitat (XIIe—XIIIe siècles) a été mise au jour à proximté. Les fouilles montrent que les habitants pratiquaient alors une économie mixte. Etant donné sa position géographique — au centre de la Plaine Roumaine et à la confluence des principales rivières de la zone: la Ialomiţa et la Prahova, le site de Dridu était habité aux XIe—XIIIe siècles par une population roumaine stable, solidement installée. VII. Le dernier niveau mis au jour est celui d'un habitat beaucoup plus étendu qui s'est perpétué du XIVe au XVIIe siècles.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. Dridu — „La Metereze". 1—3 outils microlithiques appartenant au Néolithique ancien acéramique; 4—19 pièces datant du Hallstatt Ancien, civilisation de Babadag I—II; 4 flèche de bronze; 5, 9, 16 bracelets de bronze; 6 épingle à cheveaux de bronze; 7—8 aiguilles; 10 fragment d'arc de fibule de fer; 11—13 outils de silex; 14, 15, 17—19 fragments céramiques. 20—23 fragments céramiques des VI—Ve siècles av. n.è.; 24—30 fragments céramiques des IV—IIIe siècles av. n.è.; 31—33 fragments de vases La Tène III, travaillés au tour.

Fig. 2. Dridu — „La Metereze". 1, 4, 17 pièces datant des XI—XIIe siècles: pointe de flèche de fer; 2 chaudron d'argile; 17 fragment céramique bitumé; 3—16 pièces appartenant aux XIIe—XIIIe siècles; 3 chaudron d'argile; 4, 5 fragments céramique; 6, 7 osselets (T.6); 8 couteau de fer (T.6); 9 pointe de flèche (T.12); 10—12 boucles d'oreille de bronze (T.4 et 19); 13, 15, 16 éléments de ceinture (T.10); 14 fragment céramique avec cachet en relief; pièces du XIVe siècle: 18 outil de fer; 19 coupe à pied.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din așezarea de la Alba Iulia

RADU HEITEL

Campania începută în august 1980 a însemnat, de fapt, reluarea cercetărilor asupra obiectivului primordial stabilit la sfîrșitul primei campanii de săpături sistematice efectuate în 1968 la catedrala romano-catolică din Alba Iulia — monument de artă și arhitectură din secolul al XIII-lea. Acest obiectiv a fost și rămîne cercetarea și identificarea așezărilor și necropolelor populației autohtone și a celor alogene și a eventualelor monumente majore, aparținînd societății autohtone.

La întreruperea, în 1977, a săpăturilor arheologice privind monumentul și arealul lui, în pofida dificultăților sub semnul cărora s-au executat aceste cercetări, se cunoștea în mod asigurat următoarea situație:

În cadrul spațiului marcat de existența unui val de pămînt, construit în epocă Hadrian, ulterior (în epocă postromană) locuirea continuă, fapt dovedit, în mod indubitabil, de seria descoperirilor arheologice din acest spațiu, datate în secolele IV, V, VI (așezare), secolul al VIII-lea, secolul al IX-lea și începuturile celui de al X-lea (așezare de tip Dridu, eventual, din a doua jumătate a secolului al IX-lea existînd și monumentul eclesiastic de origine bizantină, identificat ca atare de noi și cunoscut în urma publicațiilor noastre sub numele de „rotonda de la Alba Iulia"). Mai departe, două mari monumente eclesiastice, respectiv din prima și a doua jumătate a secolului al XI-lea ce-au precedat actualul monument din secolul al XIII-lea, o așezare din a doua jumătate a secolului al XI-lea și, în sfîrșit, un cimitir a cărui *primă fază* începe din anul 1096 și se încheie între anii 1205—1235.

Gropile acestui mare cimitir (foarte probabil peste 1200 de morminte) au afectat, în mare măsură, stratigrafia arheologică din cadrul terenului cercetat, fără, însă — pînă la urmă — să împiedice stabilirea unei cronologii relative pentru succesiunea orizonturilor culturale precizate mai sus.

Pentru a înțelege hotărîrile noastre din campania anului 1980 mai trebuie precizat un fapt: două dintre secțiunile lucrate în campaniile 1974—1975 au reușit să treacă de marginea de vest a cimitirului din secolul al XII-lea, secționînd în două locuri valul roman și între altele, au reușit să surprindă *in situ*, *resturile a două locuințe de tip Dridu*, amîndouă databile în *a doua jumătate a secolului al IX-lea*, locuințe a căror existență nu a depășit începuturile secolului al X-lea, cînd au fost incendiate. Totodată, în cursul acestor săpături au fost cercetate și resturile a două locuințe din a doua jumătate a secolului al XI-lea. La încheierea acestor campanii a apărut evident faptul că locuințele cercetate marchează limita de vest a așezării din secolul al IX-lea de pe terasa Mureșului de la Alba.

Ținînd cont de datele de ordin stratigrafic și de poziția siturilor arheologice pe care le cunoaștem pînă acum, în 1980, dacă prin *secțiunea* C_{23} (12 m × 2 m), dispusă pe axul est-vest al catedralei, la circa 30 m est de absida ei, am verificat pînă la 4 m faptul că unele construcții din secolul al XVII-lea — aflate și pe cunoscutul plan al lui Visconti din 1711 — au distrus, în această zonă, întreaga stratigrafie arheologică, prin secțiunea S I (8 m × 2 m) — notată astfel și pentru a marca ieșirea din zona catedralei — trasată perpendicular pe zidul de nord al fostei *„monetării"* (la aproximativ 130 m est de absida catedralei) am reușit să reinterceptăm depunerile arheologice databile din epoca romană și pînă în secolul al XIII-lea.

Condiții obiective au împiedicat epuizarea secțiunii S I, lucru ce îl vom încerca însă în anul 1981, așa încît, cu acest prilej vom aminti numai principalele descoperiri arheologice efectuate pînă acum, descoperiri ce, oricum, beneficiind de datări asigurate, constituie totodată și documente revelatoare pentru importanța cu totul aparte a situației arheologice ce pare să fi fost identificată în și prin secțiunea S I.

După înlăturarea stratului de depuneri de epocă modernă și a două straturi de natură artificială (suporturile a două pavaje din bolovani și pietriș de rîu), databile, respectiv, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, în carourile 1 și 2, între 1,20 și 1,45 m, au fost cercetate două niveluri din secolul al XII-lea.

În depunerile legate de aceste două niveluri — marcate de două vetre deschise, suprapuse — au apărut bolovani și piatră brută, păstrînd urme de mortar. Nu știm încă dacă avem de-aface cu resturile unei locuințe de suprafață sau de alt tip sau cu resturi dintr-o clădire romană, aflată în apropiere sau dedesubt, dar ceea ce s-a putut constata în mod sigur — datorită între altele și interceptării unei zone (careurile 3—4) unde suita materialelor ceramice indică clar un

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Alba Iulia. Fragmente ceramice din secolul al XII-lea.

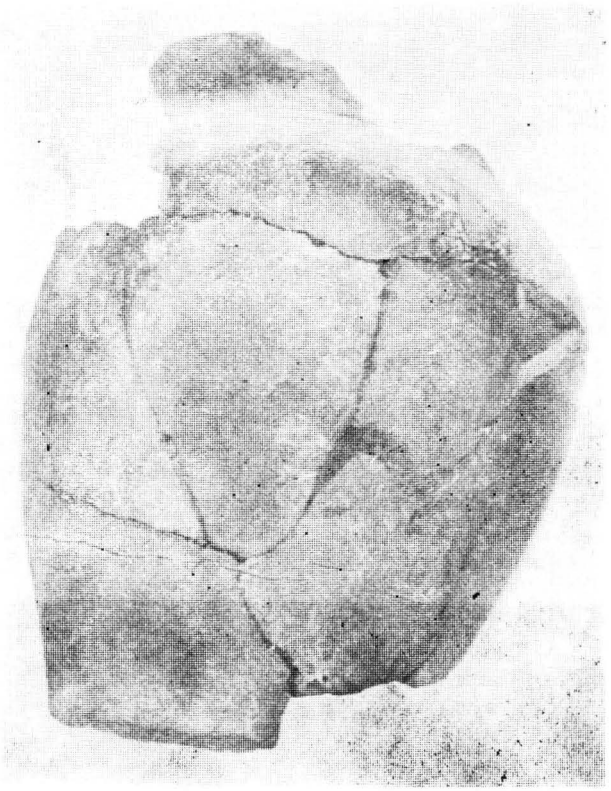

Fig. 2. Alba Iulia. Vas-borcan decorat în „tehnica lustrului" din secolul al XII-lea.

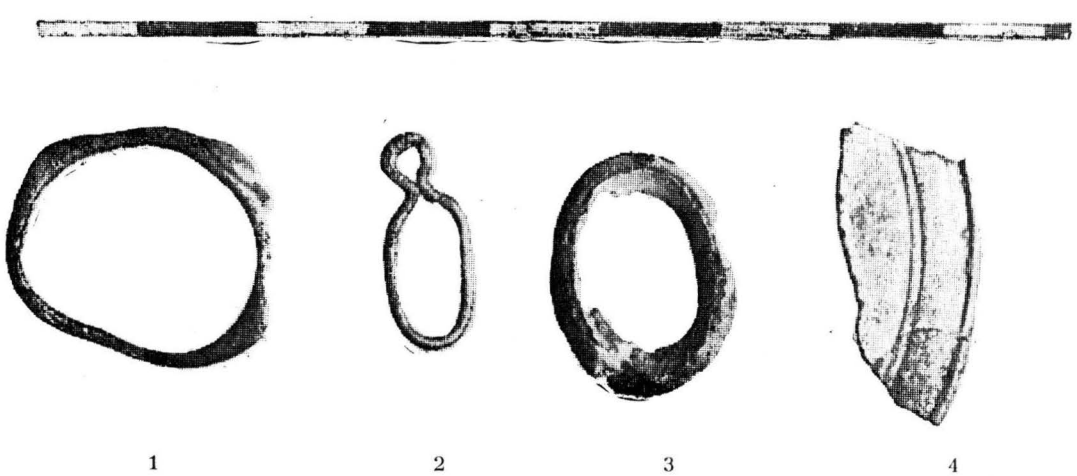

1 2 3 4

Fig. 3. Alba Iulia: 1 inel de bronz — secolul al IV-lea; 2 piesă din sîrmă de bronz — secolul al III-lea; 3 verigă din bronz-aurit — secolul al III-lea; 4 fragment dintr-o faleră (?) de argint — a doua jumătate a secolului al III-lea.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

fenomen de telescopare — este faptul că depunerile din secolul al XII-lea au suprapus direct un nivel din a doua jumătate a secolului al XI-lea, vatra deschisă a acestuia din urmă fiind descoperită în careul 3, ea intrînd și în profilul de est al secțiunii.

Între materialele ceramice recoltate pînă acum, provenind din vase decorate cu rotițe, din cunoscutele „căldăruțe" sau din vasele mari de tip borcan, decorate cu striuri sau val (fig. 1), ca element de excepție a apărut un fragment dintr-un vas smălțuit (verde-olive), *sigur import din ambianță bizantină*, și — din fericire — reconstituibil. Este vorba de un vas-borcan, cu o înălțime de aproximativ 135 mm, lucrat pe o roată cu turația medie, cu umerii bombați, colul îngust, buza evazată, neprofilată, pasta compactă, vas ce a fost supus unei arderi oxidante, și — ceea ce constituie surpriză absolută — *după ardere, a fost decorat pe tot corpul în „tehnica lustrului"* (fig. 2, culoarea actuală a suprafeței, brun-cenușie, pare a se datora unei arderi secundare). Descoperirea constituie, evident, un eveniment, ridicînd de-acum *problema continuității ceramicii decorate în tehnica lustrului din secolul al IX-lea — pînă în cel de-al XII-lea.*

În Caroul 4 al secțiunii, imediat sub nivelul din a doua jumătate a secolului al XI-lea — interceptat în acest loc pînă la 1,50 m — au apărut cîteva mici fragmente ceramice, databile în a doua jumătate a secolului al IX-lea, precum și un inel de deget, cu proluberanțe laterale, de un tip cunoscut pentru secolul al IV-lea e.n., o verigă de bronz — aurită, precum și un fragment dintr-o faleră (?) de argint (fig. 3), oricum piese de epoca romană.

La 1,50, în careul 1, săpătura a atins un strat de pămînt lutos, de culoare brună, amestecat cu cărbune de lemn (brad și fag), strat căruia îi aparțin atît fragmentele ceramice din secolul al IX-lea cît și piesele de epocă romană.

Situația nu este inedită la Alba și, după experiența pe care o avem acum, s-ar putea să fi interceptat, din nou, *spațiul interior al unei locuințe din secolul al IX-lea*, sau — pentru prima dată — o depunere din secolul al IX-lea, *in situ*.

Cercetările vor continua.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE LA CITE D'ALBA IULIA

RÉSUMÉ

À la suite des investigation archéologiques établies par l'auteur avec son regreté profeseur Ion Nestor, en principale envisageant là réidentification d'un site archéologique du IXe siècle, d'époque prémagyare, au cours de la dérnière campagne éfectuée dans la cité d'Alba Iulia (en. 1980, au point dit „Monetăria"), par deux sections disposées à l'est de la cathedrale catholique — monument d'architecture éclectique de l'art romane tardive et gothique du XIIIe siècle — on y a identifié jusqu'au présent des materiaux d'époque romaine (IIe—IIIe siècles), du IXe siècle et du XIe—XIIe siècles.

Les recherches continuéront.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Alba Iulia. Fragments céramiques du XIIe siècle.

Fig. 2. Alba Iulia. Vase-pot decorée en „téchniques lustrée" du XII siècle.

Fig. 3. Alba Iulia: 1 bague en bronze — IVe siècle; 2 pièce en bronze — IIIe siècle; 3 anneu en bronze — doré — III siècle; 4 fragment d'une phalere (?) d'argent — II moitie de III siècle.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Bratei (jud. Sibiu)

EUGENIA ZAHARIA

După încheierea în 1977 a cercetărilor arheologice din așezarea nr. 1, lucrările noastre s-au concentrat asupra așezării nr. 2, situată la aproximativ 300 m est de prima așezare, și asupra celei de a patra necropole de la Bratei. Acestea sînt ultimele complexe în curs de cercetare din marele ansamblu arheologic de la Bratei, pe care le lucrăm odată, deoarece ocupă, ca și în așezarea nr. 1, aceeași arie[1].

Săpăturile arheologice din anul 1980, ca și cele care vor urma sînt situate în regiunea marginii de sud a așezării nr. 2, unde resturile de locuire aparțin mai ales secolului al XII-lea.

Așezarea nr. 2 a fost locuită de populația autohtonă în patru etape, primele trei fiind în succesiune continuă din secolul al IV-lea pînă în secolul al VIII-lea. Aceste resturi de locuire se integrează în culturile Bratei-Ipotești, Cîndești-Dridu timpuriu. În cuprinsul primei etape s-au deosebit trei niveluri de locuire, în a doua — trei niveluri, iar în a treia — un singur nivel de locuire care aparține secolului al VIII-lea. Ultima etapă aparține secolului XII, deosebindu-se stratigrafic două niveluri de locuire, prin întretăiere de bordeie, de bordeie cu gropi și de vetre suprapuse peste bordeie.

În toate cele patru etape menționate s-a folosit ca locuință semi-bordeiul. În unele s-au observat gropi de pari, două sau patru. În prima etapă și anume în perioada daco-romană unele bordeie — mai ales cele din secolul al IV-lea — nu au instalație de foc. În rest, în celelalte etape de locuire, s-a folosit vatra simplă, vatra în groapă înconjurată cu pietre, pietrarul (caracteristic mai ales secolelor VI—VII) și cuptorul. Izolat de bordeie, se găsesc, în puține cazuri și numai în perioada daco-romană, cuptoare de gospodărie sau vatră în groapă. În acest an s-a găsit un cuptor dublu de gospodărie, în a cărui groapă era și un țest spart pe loc.

Locuințele celor patru etape ocupă succesiv aceeași arie de locuire, cu observația că marginea de sud a așezării este ocupată de bordeiele secolului al XII-lea (după cercetările făcute în anii 1980—1981). În unele cazuri, bordeiele succedîndu-se s-au tăiat între ele, fapt care indică o refacere, o pregătire prealabilă a terenului de la o etapă la alta, în vederea instalării noilor locuințe sau a lucrării pămîntului.

Locuirea daco-romană ocupă mai intens regiunile nordice și centrale ale așezării, rărindu-se spre sud. În această etapă s-au deosebit trei niveluri de locuire. Primul nivel este caracterizat de bordeie foarte mari, rectangulare și adînci, cu latura uneori de peste 4 m lungime. Nu au niciodată instalație de foc. În ele se găsesc, de obicei pe fund, foarte puține oase de animale și fragmente ceramice, din care nu lipsește, alături de ceramica cenușie la roata rapidă, ceramică lucrată cu mîna: străchinuțe-capace și căluia dacică. Bordeiele din acest nivel sînt cele mai puțin numeroase și aparțin secolului al IV-lea. Ele indică o locuire de mai scurtă durată, și au fost probabil evacuate. Nivelurile următoare ale perioadei daco-romane sînt caracterizate de bordeie mai mici, multe din ele cu instalație de foc: vatră simplă, uneori îngropată și înconjurată cu pietre, pietre scunde și cuptoare. Conțin foarte multă cenușă, oase de animale și fragmente ceramice.

Cea de a doua etapă de locuire, a secolelor VI—VII, ocupă aceeași arie de locuire cu prima. Bordeiele sînt mari și la cele mai multe s-au întîlnit găuri de pari la colțuri. Toate au avut instalație de foc: vetre înconjurate cu pietre sau pietrare Conțin foarte puțin material, obișnuit în jurul vetrei, ceramică, cute, împungătoare de os.

Cea de a treia etapă de locuire (din secolul al VIII-lea) este reprezentată de un număr redus de bordeie, unele cu cuptor, situate în zona centrală a așezării.

Ultima etapă de locuire, care aparține secolului XII, ocupă întreaga așezare. Bordeiele sînt de dimensiuni variate. Forma și adîncimea gropilor sînt de asemenea variate, neuniforme. Sînt de tipul rectangular, trapezoidal, triunghiular și cu cotloane. Unele au gropi de pari, obișnuit două pe mijloc. Cele mai multe au cotloane pentru foc, unul, două sau trei: acestea sînt săpate sus, din peretele gropii bordeiului. Foarte rare sînt bordeiele care au cuptor cu vatra lipită pe podea de fragmente ceramice.

În pămîntul de umplutură al gropii bordeielor se găsește foarte multă cenușă și cărbune, uneori bucăți mari din scînduri sau pari groși, pietre și bucăți de chirpici și de lipitură de vatră; oase de animale și foarte multă ceramică. Numeroase obiecte din fier, întregi și fragmentare, între care

[1] Materiale, 10, 1973, p. 191 și urm.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

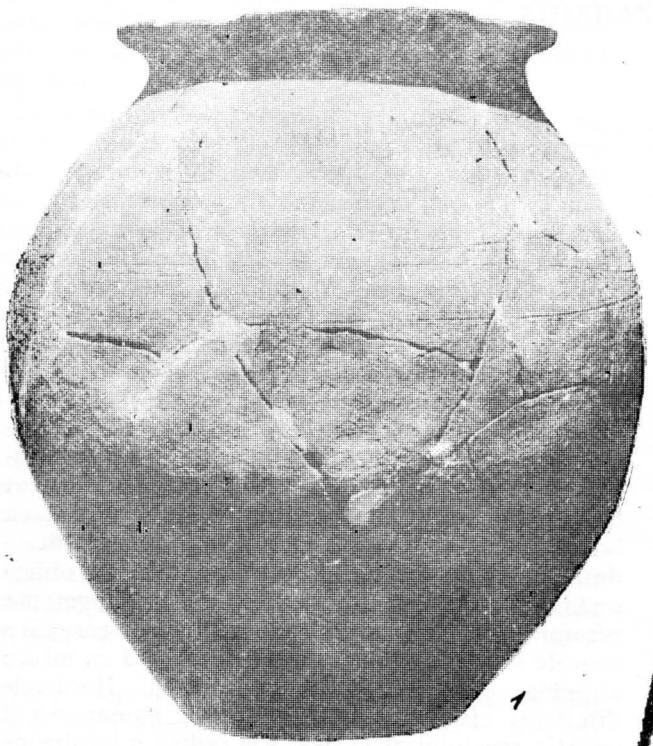

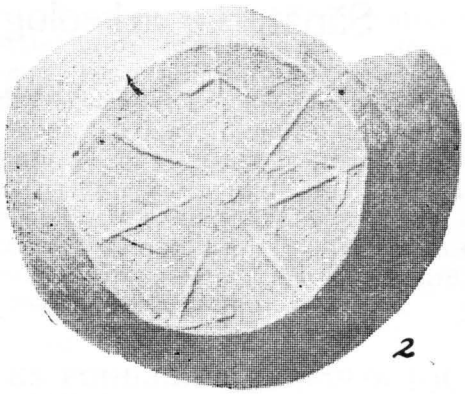

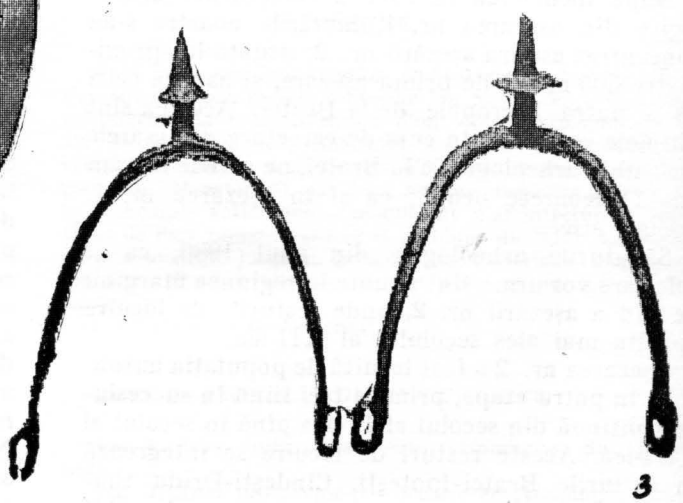

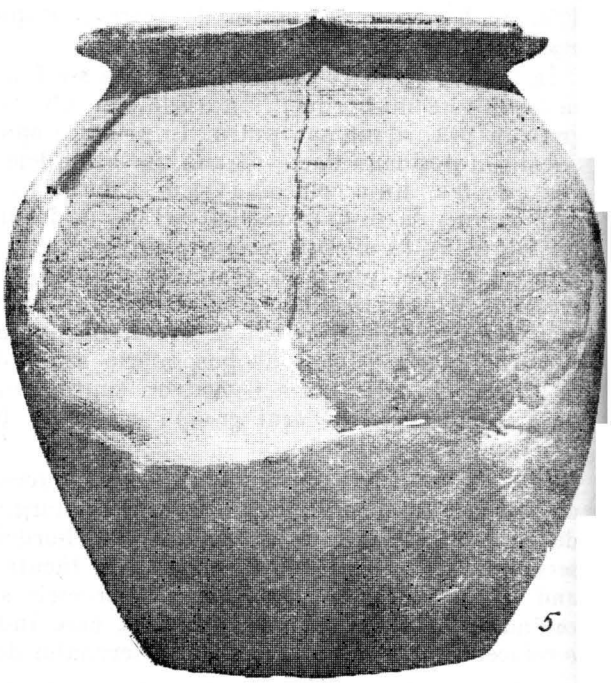

Fig. 1. Bratei. 1—2, 4—5 ceramică din secolul XII; 3 pinteni din fier.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

apar foarte frecvent caiele și pinteni cu spin (fig. 1/3). Prezența lor aproape în fiecare bordei, de cele mai multe ori o pereche, indică existența unor călăreți printre locuitorii acestor așezări. De aceea, unii cercetători ai acestei perioade au ezitat o vreme să atribuie și românilor acest nivel de locuire, general răspîndit în secolele XI—XIII, în regiunile intracarpatice ale țării noastre. Ținînd însă seama de caracterul sedentar al culturii, de legăturile sale cu civilizația secolelor VIII—XI, ca și de rezultatele unor cercetări mai recente, privind turnurile întărite din Transilvania (cercetări făcute de Radu Popa în țara Hațegului), putem accepta prezența unor grupe organizate de călăreți, în cadrul formațiunilor de țară. Toate aceste descoperiri aduc elemente importante pentru cunoașterea stadiului de dezvoltare social-economică și militar-politică a formațiunilor prestatale românești.

Acest ultim nivel de locuire este datat de ceramica caracteristică, de pintenii cu spini, de cercei cu capătul în S; într-un bordei s-a găsit și o monedă de argint maghiară de la Ștefan II (1162—1172) —Unger 81.

În apropierea bordeiului (68/1980) în care a fost găsită moneda, s-a descoperit un mic cuptor de ars oale de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, compus din cuptorul propriu-zis spre vest (0,70×0,50 m) și groapa olarului spre est (1,75×1,60 m), legătura dintre cuptor și groapă făcîndu-se printr-un gît îngust (0,40×0,30 m). Cuptorul a avut două camere suprapuse: cea de jos, în care se făcea focul, era cuptorită, rezervîndu-se în partea de sus, un strat de pămînt gros de 18—20 cm. Acest strat forma placa despărțitoare dintre camera de foc și camera de ardere, acoperită de o cupolă construită, din care nu ni s-a păstrat nimic. În placa despărțitoare s-au făcut șase găuri-lăcașuri, peste care se clădeau oalele pentru a fi arse. S-au păstrat bine patru din aceste găuri-lăcașuri cu oalele clădite și sparte pe loc (fig. 1/1, 2, 4, 5).

*

În aria cercetată din așezarea nr. 2 s-au găsit 150 de gropi care pot fi astfel distribuite cronologic și cultural: 55 aparțin etapei daco-romane (cultura Bratei); din acestea, 9 au avut groapa cu pereții arși, de tipul c'm't'rului nr. 1 de la Bratei[2]; 23 de gropi aparțin etapei romanice culturii Ipotești-Cîndești); două — secolului VIII, iar restul de 56 secolului XII. Din totalul gropilor descoperite, 16 nu pot fi atribuite, datorită lipsei totale de material și a oricărei indicații de ordin ritual.

Gropile conțin cenușă, cărbune, pămînt ars, uneori în foarte mare cantitate, pietre; oase de animale, ceramică, în foarte rare cazuri vase întregi; obiecte de fier, de cele mai multe ori fragmentare.

Unele gropi din secolele IV—V sau XII au pereții arși. Dimensiunile mici ale multora din ele, ca și conținutul lor sărac, sau foarte sărac, vasele întregi (găsite nesparte) sau arderea rituală a unora dintre ele, înlătură total ipoteza unor gropi menajere. Asemenea gropi s-au găsit și în cuprinsul așezării nr. 1 (acestea aparțin secolelor IV—VII) și în așezarea asemănătoare de la Sighișoara-Cătunu Viilor[3].

Se consideră morminte caracterizate prin lipsa oaselor incinerate, ritual cunoscut și practicat și în regiunile noastre în epoca geto-dacică. Asemenea gropi din perioada dacică s-au descoperit și la Bratei. Sînt cunoscute și din epoca romană și romană tîrzie. Gropile din cuprinsul așezării nr. 1 și nr. 2 alcătuiesc cea de a 4-a necropolă de la Bratei.

Gropile atribuite secolelor IV—V, prin compunerea și conținutul lor, comparativ cu descoperirile asemănătoare din Pannonia, sînt probabil puțin mai vechi decît cele din cuprinsul cimitirului nr. 1 Bratei.

Referindu-ne la aceste gropi, menționăm că cele din secolul al XII-lea prezintă un interes deosebit prin practicarea în continuare a unor ritualuri folosite în secolele III—VII în regiunile noastre. Asemenea gropi apar și în secolele IX—X, cum este cazul descoperirilor de la Bucov[4].

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BRATEI (DÉP. DE SIBIU)

RÉSUMÉ

Les dernières fouilles archéologiques de Bratei occupent la région sud de l'établissement n° 2.

La plus ancienne couche d'habitation se rapporte à la civilisation daco-romaine de Bratei (IVe—VIe siècles); la seconde à la civilisation d'Ipotești-Cîndești (VIe—VIIe siècles); la troisième au VIIIe siècle et la dernière appartient aux XIIe—XIIIe siècles, de la même civilisation autochtone.

Dans les fouilles de l'année 1980, dont les résultats nous nous occupons dans le présent rapport, les restes archéologiques les plus riches appartient aux XIIe—XIIIe siècles. Il s'agit de huttes à demi-enterrées et de fosses dont le contenu et les rituels les rattachent aux tombes d'incinération.

La plus intéressante découverte de la dernière étape est un four de potier.

Par les recherches de Bratei nous pouvons connaître et définir la civilisation matérielle et la continuité des autochtones entre le IVe et le XIIIe siècles.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Bratei. 1—2, 4—5 céramique du XII siècle: 3 éperon.

[2] Ligia Bârzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul nr. 1 de la Bratei)*, București, 1973.

[3] Gh. Baltag, Marisia, 9, 1979, p. 75.

[4] Maria Comșa, *Cultura materială veche românească*, București, 1978, p. 138—140.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Lozna - Străteni (jud. Botoșani)

DAN GH. TEODOR

Prin săpăturile arheologice întreprinse în anul 1980 la Lozna-Străteni (com. Dersca, jud. Botoșani), în punctul „La Ocoale", s-a cercetat în continuare zona de est-nord-est a așezării datînd din secolele VII—VIII e.n., identificată mai demult aici și parțial investigată în anii trecuți, zonă delimitată de albia unui vechi pîrîu, astăzi secat. După cum par să indice cercetările arheologice efectuate pînă în prezent, locuințele și complexele meșteșugărești din această vreme se grupează de-a lungul malului de nord-vest al pîrîului și probabil la confluența acestuia cu pîrîul „Bahna", care izvorăște din mlaștina eutrofă (turbăria) de la Lozna, aflată la circa 1,5 km, spre vest.

În sectorul investigat în anul 1980 s-a prelungit pentru control secțiunea I din anul 1979 (cu încă 65 de m) și s-au trasat încă șase secțiuni noi și mai multe casete, însumînd, în final, o suprafață efectiv cercetată, de aproximativ 450 m² (fig. 1).

În prelungirea secțiunii I, în imediata apropiere a locuinței-atelier B-3, dezvelită în 1979, s-a descoperit un nou bordei, numerotat B-5, iar spre sud de acesta, la circa 15 m, o groapă-atelier, special amenajată pentru activități meșteșugărești, numerotată B-6.

Bordeiul, B-5, de formă aproximativ trapezoidală are laturile de circa 3m×3 50m și adîncimea, socotită de la nivelul actual de călcare, de 0,70 m. În colțul de sud-vest se afla vatra, de formă ovală, înconjurată de un parament de pietre de rîu și gresii locale, parțial arse și înegrite de fum și destul de răvășite pe podeaua locuinței. La colțuri și în fața gurii cuptorului au fost descoperite gropi de la parii de susținere a pereților și a acoperișului. La colțurile dinspre est și nord gropile de pari sînt duble, probabil de la o refacere, deoarece, într-un caz, acestea se intersectează. De asemenea, două alveolări, cu diametrul de 0,70 m și respectiv, de 0,90 m și cu adîncimile de 0,15 și 0,30 m, umplute cu cenușă, erau situate în fața cuptorului și către latura de est. O altă groapă, mai mică, cu diametrul de circa 0,30 m, adîncă de 0,16 m se afla în spre colțul de nord și era, de asemenea, umplută cu cenușă. Printre pietrele cuptorului și în umplutura bordeiului se aflau foarte multe fragmente ceramice și cîteva oale întregi, presate de greutatea pămîntului, tipsii și castroane tronconice lucrate cu mîna, din pastă care conținea cioburi pisate în compoziție. De asemenea, s-au găsit și cîteva fragmente ceramice provenite din vase lucrate cu roata, ornamentate cu linii incizate vălurite și orizontale, precum și cîteva fusaiole de lut și mici obiecte din fier, os, lut și piatră, uneori greu de identificat din cauza stării lor precare.

Așa cum am amintit, în aceeași secțiune s-a descoperit și o groapă circulară, cu prag, avînd diametrul de 2,50 m la gură și de circa 0,90 m către fund, iar adîncimea de 1,10 m, numerotată B-6. Pragul și pereții gropii erau parțial înroșiți de foc și înegriți de fum, în interiorul ei, îndeosebi pe anumite porțiuni din prag, aflîndu-se mai multe resturi de cărbuni și cenușă. În interior au fost găsite cîteva resturi de oale și o tipsie fragmentară, lucrate cu mîna, un mic creuzet de lut păstrat în întregime, un fragment dintr-un tipar de lut, mai multe resturi de zgură de fier și bulgări de aramă. Caracteristicile acestei gropi, fundul îngust, probabil special amenajat, existența pragului, urmele de arsură și inventarul specific, indică folosirea ei pentru unele operații meșteșugărești legate de prelucrarea metalelor, poate a obiectelor de podoabă, prin urmare ea trebuind să fie considerată atelier (fig. 3/2).

La circa 20 m spre sud-vest de atelierul amintit, în aceeași secțiune, s-a descoperit o groapă numerotată G-2, avînd o formă oval alungită, cu dimensiunile de circa 2,25 m × 1 m și adîncimea de 0,75 m, care avea foarte puține resturi ceramice în umplutura ei.

În secțiunea II, trasată paralel cu secțiunea I, în imediata apropiere a complexului meșteșugăresc B-3 și a bordeiului B-5, s-a descoperit un alt atelier pentru prelucrarea fierului, numerotat B-4. De formă ovală, săpat în două praguri, atelierul are dimensiuni mari, lungimea sa maximă fiind de circa 6 m, lățimea de circa 3,50 m iar adîncimea, măsurată de la suprafața actuală a solului, de 1,80 m. Este cel de al treilea atelier destinat prelucrării fierului, descoperit pînă acum în așezarea de la Lozna-Străteni. În partea sa de nord-est, ca și spre sud, urme de pămînt puternic înroșit, pietre arse, cărbuni, cenușă și fragmente de lipitură de lut zgurificată de foc indicau probabil locul cuptoarelor în care se reducea minereul de fier — limonitul —, obținut

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

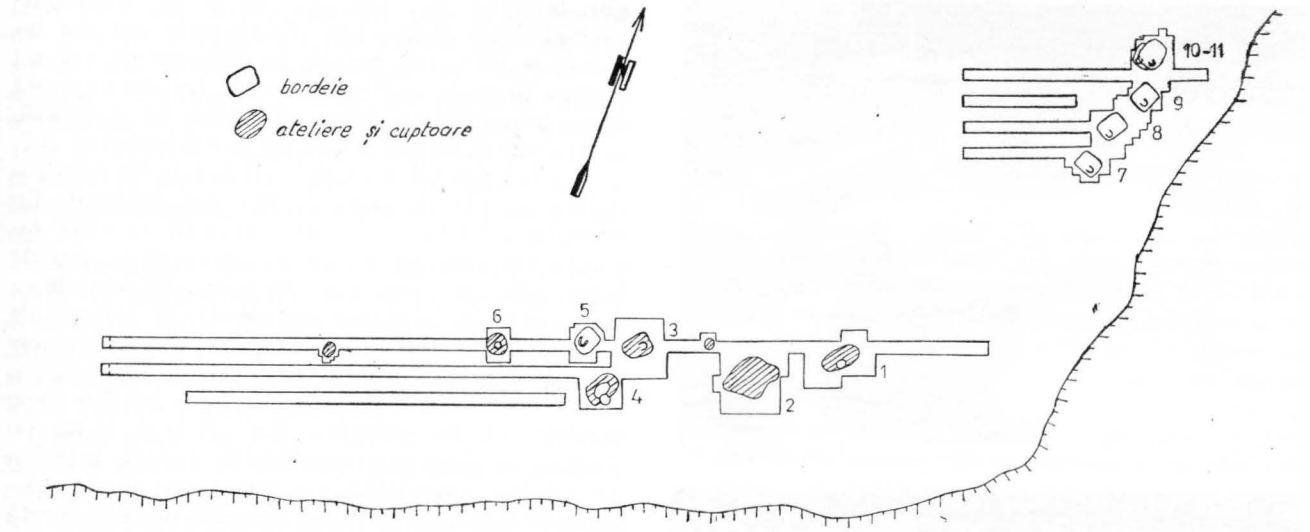

Fig. 1. Lozna — Străteni. Planul general al săpăturilor, 1979 — 1980.

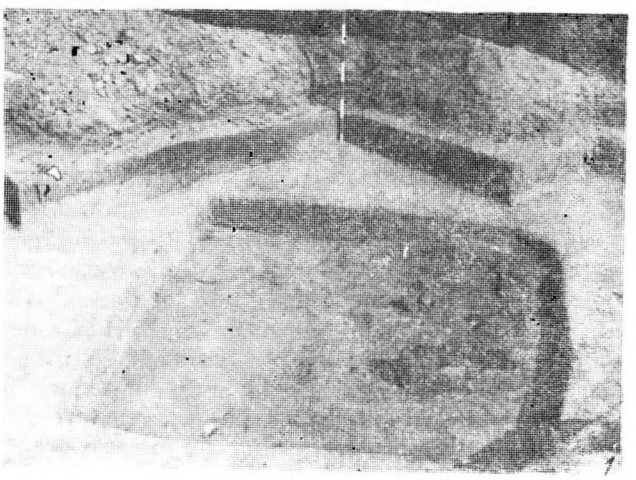

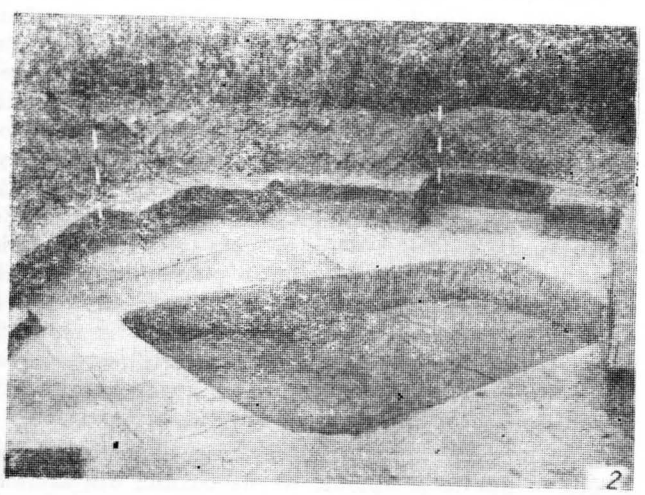

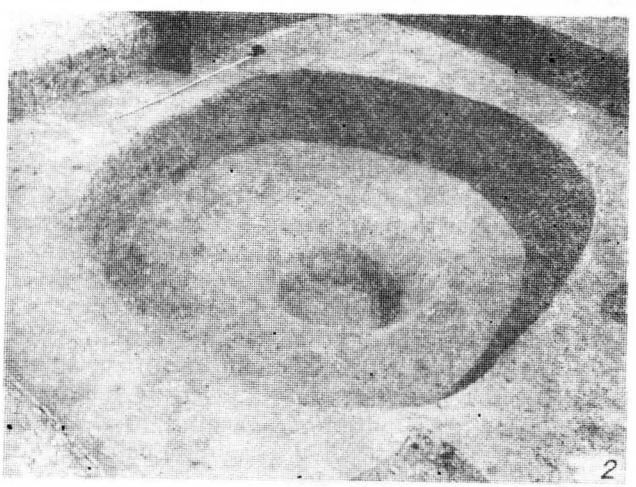

Fig. 2. Lozna — Străteni. 1 vedere de ansamblu a locuințelor B.7 — B.10; 2 locuințeleB.10 și B.11.

Fig. 3. Lozna — Străteni. 1 locuința B.9; 2 atelierul nr. 6

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

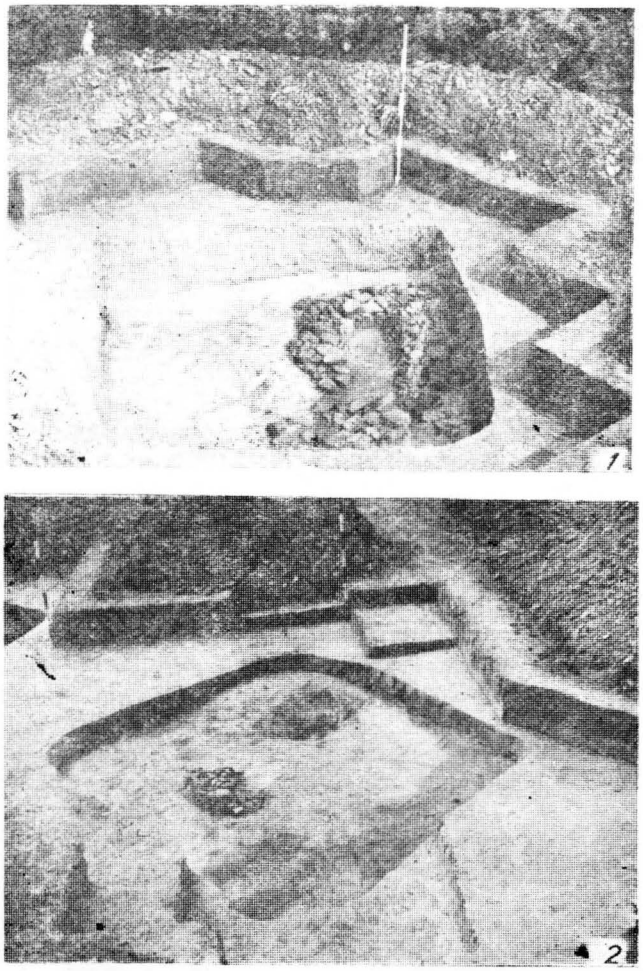

Fig. 4. Lozna—Străteni. 1 locuința B.7; 2 locuința B.8.

fie din depozitele de oxizi de fier, din turbăria de la Lozna, fie din depunerile aluvionare ale pîrîului „Bahna", foarte bogate în astfel de urme.

În interiorul atelierului s-au găsit resturi de zgură de fier, cîteva creuzete mari din lut, fragmentare, mai multe obiecte, întregi sau fragmentare, din fier, unelte din os, lut și piatră, precum și numeroase resturi ceramice, lucrate îndeosebi cu mîna, marea majoritate provenite de la oale-borcan, castroane, tigăițe, în foarte multe cazuri avînd marginea ornamentată cu alveole și creștături. De asemenea, s-au descoperit numeroase oase de animale domestice mari și mici, precum și de animale sălbatice, mai ales mistreți, cerbi și căprioare.

Înspre capătul de nord-est al secțiunii I, la circa 25 m spre vest, în apropierea unor complexe de locuire dezvelite în 1964, s-au trasat încă pentru patru secțiuni paralele, numerotate IV—VII, avînd aceeași orientare cu precedentele. Prin acestea s-a reușit să se dezvelească alte cinci locuințe-bordei, situate foarte aproape unele de altele. Ele se află la cîțiva metri de locuințele dezvelite în anii anteriori, formînd astfel, mai multe șiruri grupate de-a lungul albiei pîrîului amintit (fig. 2/1; 3/1; 4/2).

Bordeiele sînt de formă aproximativ rectangulară, cu colțurile ușor rotunjite, cu dimensiunile laturilor de 3 m × 3,50 m și cu adîncimile variind între 0,65—1 m. Cuptoarele acestor locuințe se aflau, de regulă, în colțurile de sud-est și erau formate dintr-o vatră de lut, înconjurată de un parament de pietre, în formă de potcoavă, cu diametrul de circa 1 m. În cazul locuinței B-7, (fig. 4/1) cuptorul a avut, inițial, o boltă construită tot din piatră, care, ulterior, s-a prăbușit. Cu excepția bordeiului B-5, deja amintit, la nici o locuință din acest sector nu s-au descoperit gropi de la parii de susținere a acoperișului. În schimb, ca și la unele din bordeiele descoperite în campaniile de săpături anterioare, s-au putut surprinde resturi de bîrne de lemn de stejar, carbonizate, situate de-a lungul pereților, la baza lor. La unele bordeie, ca de exemplu B-6, B-7 și B-10, pe podea s-au descoperit porțiuni de arsură. Intrarea nu a putut fi precizată la nici unul din aceste complexe de locuire. O situație deosebit de interesantă s-a înregistrat pentru locuințele B-10 și B-11 (fig. 2/2) care se suprapun, locuința B-10 intersectînd suprafața bordeiului B-11 pe aproximativ o jumătate din ea, afectînd într-o anumită măsură vatra, aflată, la acesta din urmă, în colțul de sud-vest.

Situația stratigrafică înregistrată în această zonă a așezării este, pînă în prezent, unică. Observațiile atente arată însă că nu este vorba aici de existența a două faze cronologice ci, probabil, de o refacere, la puțină vreme după distrugerea primului bordei. Adîncimea locuințelor foarte apropiată, stratul de cultură destul de subțire, ca și identitatea materialelor ceramice recoltate pledează, într-o anumită măsură, pentru concluzia de mai sus. Evident, este încă necesar ca cercetările viitoare să urmărească cu foarte mare atenție această problemă, cu atît mai mult cu cît, așa cum am amintit, stratul de cultură este destul de subțire, iar în unele locuri ale așezării lipsește chiar cu totul.

În locuințele descoperite în această zonă a așezării s-au aflat numeroase resturi ceramice, îndeosebi lucrate cu mîna, din pastă avînd cioburi pisate în compoziție, remarcîndu-se oalele-borcan, castroanele tronconice, castroanele-strecurători, tipsiile și tăvile portative. Subliniem numărul foarte mare al tipsiilor, în comparație cu alte așezări din această vreme din Moldova. De asemenea, s-au descoperit și fragmente ceramice lucrate cu roata înceată, din aceeași pastă folosită pentru olăria lucrată cu mîna, precum și cîteva fragmente ceramice lucrate cu roata rapidă, dintr-o pastă cenușie-gălbuie fină, cu urme de lustru la exterior. Din această ultimă categorie se evidențiază un fragment provenit, probabil, de la un opaiț, precum și un fund de vas cu inel. Pe lîngă ceramica avînd în compoziție șamotă, pentru olăria lucrată cu mîna se întîlnește, destul de frecvent, și pasta fină, de culoare gălbuie sau albicioasă, avînd uneori nisip în structura ei.

Împreună cu resturile ceramice s-au descoperit cîteva unelte și obiecte de uz casnic, din metale, sticlă, os, lut și piatră. Dintre acestea, amintim două seceri din fier, fragmentare, mai multe

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

lame de cuțit, cîrlige, amnar, cuie și o săgeată din fier, două fragmente din pahare sau vase din sticlă, mai multe fusaiole din lut, lucrate cu mîna și patru lucrate la roată, din pastă de caolin, ornamentate, mai multe străpungătoare, mînere, ace și diferite obiecte din corn și os, unele în stare de prelucrare, altele finite, pietre pentru ascuțit, fragmente de creuzete mici pentru turnat etc.

Ca și pentru campania de săpături din anul 1979, subliniem bogăția deosebită a descoperirilor arheologice din 1980 din așezarea de la Lozna-Străteni și mai ales importanța lor pentru cunoașterea aspectului de cultură materială din secolele VII—VIII e.n. din Moldova.

Ținînd seama de importanța economică și culturală a așezării de aici, din care pînă în prezent s-au scos la iveală 11 locuințe, patru ateliere și trei complexe meșteșugărești în aer liber, putem considera că, în cursul secolelor VII—VIII *e.n.*, la Lozna-Străteni a existat un puternic centru meșteșugăresc, care întreținea numeroase relații cu zone destul de îndepărtate, dovadă fiind obiectele de import descoperite aici, venite probabil din lumea bizantină, poate din Dobrogea.

Cercetarea atentă și exhaustivă a bogatului material descoperit pînă acum la Lozna-Străteni, precum și obținerea unor noi date prin cercetările ce vor fi întreprinse vor putea contribui, în chip substanțial, la precizarea unor interesante și inedite aspecte de ordin social-economic și cultural, dintr-o epocă istorică importantă, în care a avut loc și încheierea procesului de formare a poporului român.

PRINCIPAUX RÉSULTATS DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À LOZNA-STRĂTENI, DÉP. DE BOTOȘANI

RÉSUMÉ

Pendant l'année 1980 on a découvert dans cet habitat datant des VIIe—VIIIe siècles n.è., deux nouveaux ateliers artisanaux, l'un B-5 destiné à travailler le fer, l'autre B-6 à travailler les objets de parure, ainsi que six nouvelles habitations du type hutte B-4, B-7, B-11. On y a prélevé un très riche matériel céramique, outils et objets de parure, dont certains d'importation.

Jusqu'à présent on a mis à jour 15 complexes d'habitations et ateliers, quatre fours et trois fosses, ce qui permet de considérer que, à cette époque il y avait là un puissant centre artisanal, où l'obtention du fer par la réduction des dépôts d'oxydes de fer de la tourberie et de ruisseau du voisinage tenait la première place.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Lozna—Străteni. Plan d'ensamble des fouilles 1979—1980.

Fig. 2. Lozna—Străteni. 1 vue d'ensamble des huttes B.7—B.11; 2 huttes B.10 et B.11.

Fig. 3. Lozna—Străteni. 1 hutte B.9; 2 atélier n° 6.

Fig. 4. Lozna—Străteni. 1 hutte B.7; 2 hutte B.8.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Drăgești — Vaslui

DAN GH. TEODOR, GHENUȚĂ COMAN

Prin săpăturile arheologice continuate și în 1980 la Drăgești—Vaslui în obiectivul situat în marginea de sud-sud-est a satului, pe malul stîng al rîului Sacovăț, în locul denumit „Sub Silișteˮ, s-au obținut noi și importante rezultate, îndeosebi referitoare la așezările din primul mileniu al e.n.

Conform planului general stabilit inițial și care vizează cercetarea în întregime a unora din așezările identificate aici, în cursul anului 1980 s-au efectuat săpături în zona centrală a terasei, îndeosebi în spațiul rămas neexploatat în campaniile anterioare, trasîndu-se încă opt secțiuni, de lungimi diferite, și mai multe casete, însumînd în final o suprafață efectiv controlată de aproximativ 600 m^2 (fig. 1).

Ca și în anii trecuți, suprapunerile unor numeroase orizonturi culturale în această parte a terasei au impus secțiunilor o anumită orientare, prioritate avînd-o în continuare obiectivele arheologice datînd din mileniul I al e.n.

Reamintim că pe baza cercetărilor de pînă acum, resturile cele mai vechi atestate aici aparținînd sfîrșitului epocii bronzului (cultura Noua), ca și acelea datînd din epoca La Tène (secolul al II-lea î.e.n.), se grupează cu precădere către marginea de sud-vest a terasei, în restul ei, dar mai ales în partea centrală a acesteia, concentrîndu-se vestigiile carpice din secolele II—III e.n., acelea din secolele IV—V e.n., unele resturi din veacurile X—XII, precum și o parte din urmele satului medieval din secolele XVI—XVII.

În ceea ce privește așezarea din secolele II—III e.n., incontestabil cea mai bogată în această porțiune a terasei, în campania din anul 1980 au fost dezvelite încă șase locuințe de suprafață, numerotate în continuarea acelora găsite în anii precedenți, L 13—L 18. Tot acestei așezări îi aparțin și trei bordeie, numerotate și ele în ordinea acelora descoperite anterior, B 14, B 15 și B 16. Pînă în prezent, din așezarea datînd din secolele II—III e.n. de la Drăgești-Vaslui s-au scos la iveală 16 locuințe de suprafață și șase bordeie, obiectivul arheologic de aici fiind astfel unul din cele mai intens cercetate din Podișul Central Moldovenesc.

Referitor la locuințele de suprafață din secolele II—III e.n. cercetate în 1980, ele se află, în general, la adîncimi cuprinse între 0,65 m—1,25 m, diferențele dintre ele datorîndu-se poziției lor în cadrul așezării, cele mai adînci fiind situate de regulă către marginea terasei, spre piciorul pantei acoperit de mai multe depuneri. Resturile de chirpici răspîndite în neorînduială acoperă de obicei suprafețe de circa 3,50 m × 4 m, fiind masate în unele porțiuni, mai rare sau lipsind chiar cu totul în altele, dar de regulă neputîndu-se preciza forma inițială a acestor locuințe. Doar într-un caz sau două din campaniile anilor precedenți, unele din ele păreau să fi fost de formă dreptunghiulară. Fiecare din aceste locuințe are cîte o vatră simplă, de formă ovală sau circulară, cu diametrul variind între 0,75 m—1,20 m, constituită aproape în toate cazurile dintr-un pat de pietre plate (de rîu sau gresii locale), acoperite cu lut (fig. 2).

Printre resturile de chirpici și peste vatră, împreună cu urme de cărbune și cenușă, au fost descoperite numeroase resturi ceramice lucrate cu roata și cu mîna (fig. 5), precum și unele obiecte și unelte din metale, os, lut și piatră (fig. 3). Dintre acestea se remarcă mai multe tipuri de oală cu sau fără toartă, căni, ulcioare, străchini și fructiere lucrate din pastă fină cenușie sau albicioasă, rareori gălbuie, sau din pastă roșie, în multe cazuri acoperită cu angobă. De asemenea, sînt atestate vasele mari de provizii (chiupuri) și mai ales amforele lucrate din pastă nisipoasă, de culoare gălbuie albicioasă. Alături de olăria lucrată cu roata se întîlnește o mare cantitate de ceramică lucrată cu mîna, dintre care frecvente sînt borcanele simple sau ornamentate cu brîuri în relief, cănile și căluile. Mai rar apar tigăițele cu marginea foarte scundă.

Pe lîngă olăria menționată mai sus s-au descoperit și cîteva fragmente de lame de cuțit din fier, cîrlige sau mici obiecte fragmentare, încă greu de precizat ca destinație, fusaiole de lut bitronconice sau cilindrice, obiecte fragmentare din os, cute de ascuțit etc. O fibulă din fier, conservată relativ bine, și un lanț fragmentar din aramă provin din locuința nr. 16 (fig. 3). Descoperirea acestei fibule din fier, a cărei cronologie restrînsă este limitată la secolul al II-lea, ținînd seama de complexele arheologice din Moldova sau din alte regiuni în care acestea apar de obicei, la care se adaugă și fibula de bronz, de tipul cu portagrafa înaltă, și moneda romană de argint, (emisiune de la Iulia Maesa 223 e.n.) aflate la Dră-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

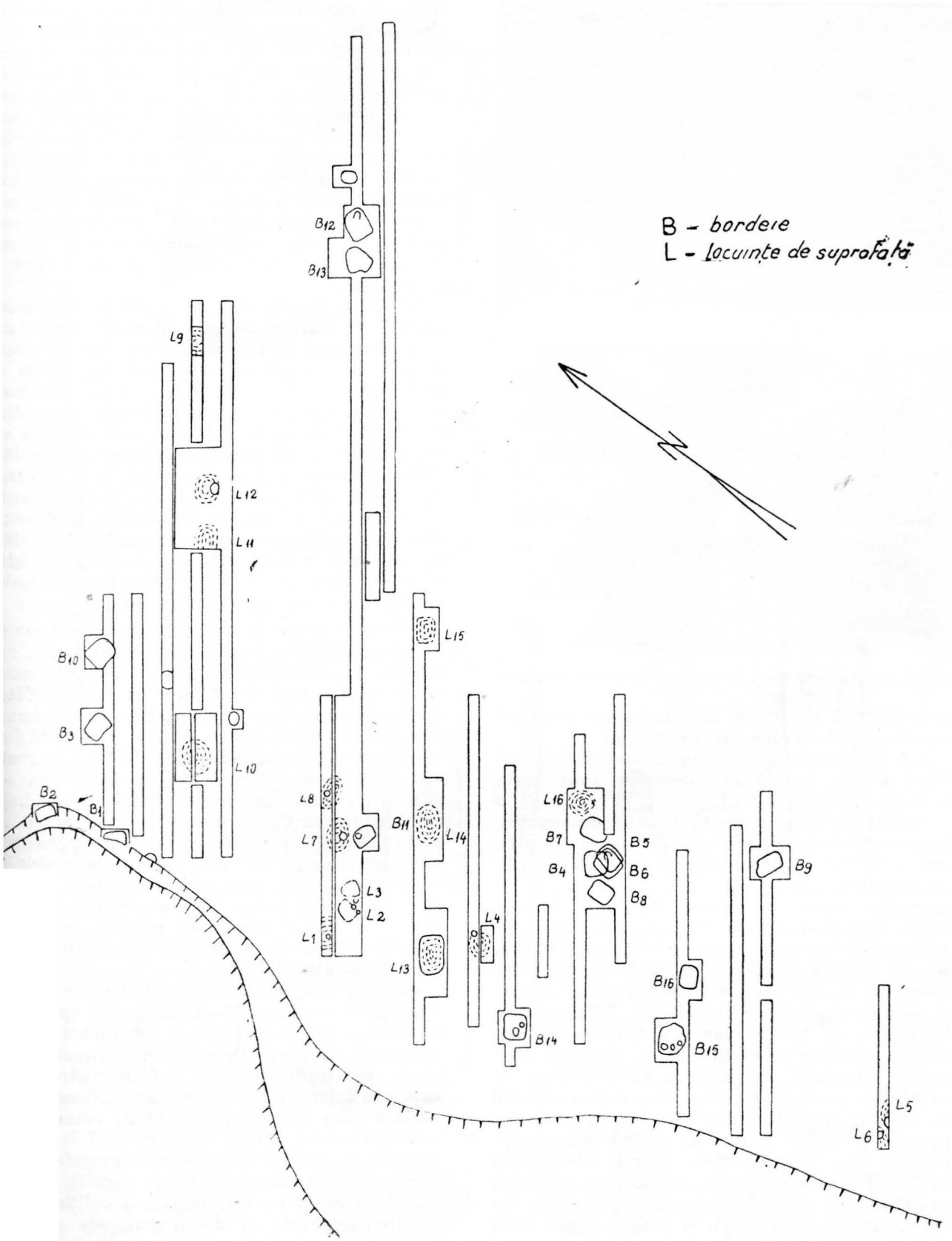

Fig. 1. Drăgești — Vaslui. Planul general al săpăturilor, 1978 — 1980

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

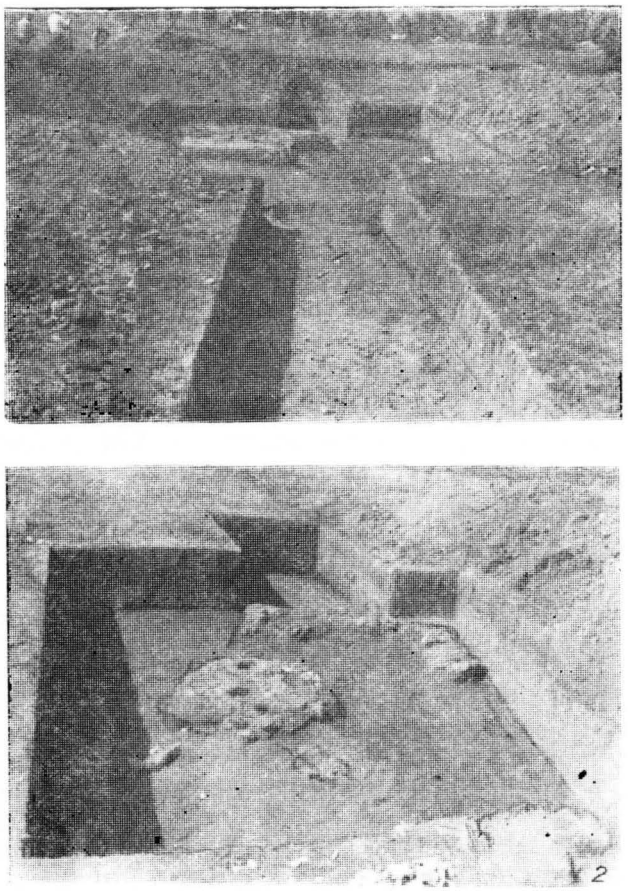

Fig. 2 Drăgești—Vaslui. 1 locuința nr. 16; 2 locuința nr. 15.

geşti în 1979, contribuie la o mai bună încadrare cronologică a aşezării carpice de aici.

Aşa cum am amintit, din aceeaşi vreme datează şi cele trei bordeie dezvelite anul acesta în secţiunile XIII şi XVI.

Primul dintre ele, avînd o formă, aproximativ, dreptunghiulară, este destul de mare, laturile sale măsurînd 5,50 m × 3,80 m. Podeaua simplă, amenajată la orizontală, se află la —1,35 m de la suprafaţa actuală a solului. Bordeiul nu avea vatră, dar în imediata lui apropiere, la circa 1,50 m către vest şi la adîncimea de circa 0,60 m se afla o vatră ovală construită din pietre plate acoperite cu lut, aparţinînd nivelului de călcare al aşezării din secolele II—III e.n. În umplutura bordeiului au fost descoperite numeroase fragmente ceramice provenite de la borcane, castroane, străchini, fructiere şi căni, lucrate cu roata, din pastă fină cenuşie sau roşie acoperită cu angobă, fragmente din vase lucrate cu mîna, precum şi cîteva resturi de amfore de culoare gălbuie sau roz-albicioasă, lucrate din pastă nisipoasă sau mai densă. Nu s-a găsit nici o unealtă sau obiect, în afară de o rîşniţă de tip roman lucrată din rocă vulcanică şi compusă din două părţi (meta şi catillus), foarte bine conservată (fig. 4). Alături de numeroase rîşniţe fragmentare aflate în campaniile de săpături din anii precedenţi şi de uneltele agricole din fier (seceri, cosoare, săpăligă etc.) aparţinînd unor locuinţe din anii trecuţi, descoperirea acestei rîşniţe romane, la care se mai adaugă încă o jumătate, bine păstrată, găsită tot în 1980, reprezintă dovezi incontestabile referitoare la îndeletnicirile agricole ale carpilor din această vreme. La acestea pot fi adăugate, pe lîngă resturile de grîne carbonizate aflate în unele locuinţe, şi rezultatele analizelor urmelor faunistice, care atestă şi ele existenţa în aşezarea de la Drăgeşti—Vaslui din secolele II—III e.n. a unor animale domestice, probabil folsite şi la tracţiune (boul, calul) sau a unora mai mici, cum sînt capra, porcul sau păsările de curte, toate indicînd evident un sedentarism legat de practicarea pe scară largă a agriculturii.

Al doilea bordei, de formă patrulateră neregulată, cu laturile de circa 3,80 m × 4 m × 5 m, avea adîncimea de 1,35 m. În colţul de nord-vest se găsea o groapă cu diametrul de 1,40 m şi adîncimea de 0,55 m şi alături de ea, spre sud, o alta mai mică cu aceeaşi adîncime şi cu diametrul de 0,70 m. În colţul de sud-vest, era situată vatra, avînd formă circular-ovală, cu diametrul de circa 0,50 m construită, ca şi în cazul locuinţelor, dintr-un pat de pietre plate acoperite cu o lipitură de lut. În umplutura bordeiului, s-au găsit numeroase resturi ceramice de acelaşi tip, pastă şi tehnică de lucru ca şi în celelalte locuinţe. Cîteva mici obiecte de lut şi os (fusaiole, mînere etc.) întregesc inventarul bordeiului.

Cel de al treilea bordei, de forma aproximativ dreptunghiulară, cu colţurile uşor rotunjite, are laturile de circa 3,40 m × 2,50 m, iar adîncimea, de la solul actual de călcare, de 1,55 m. Către mijlocul laturii dinspre sud se află vatra de formă circulară, cu diametrul de 0,70 m, construită dintr-un pat de lipituri succesive de lut, aşternute direct pe podea. Din interiorul bordeiului s-a adunat un foarte numeros material ceramic fragmentar, provenit îndeosebi de la vase lucrate cu roata. Destul de numeroase sînt şi fragmentele ceramice lucrate cu mîna. S-au descoperit şi cîteva căni întregi, precum şi o amforetă păstrată aproape în întregime. De asemenea, s-au găsit şi cîteva fusaiole lucrate cu mîna şi unele mici obiecte de os, lut şi piatră, fragmentare, mai greu de identificat.

Pe lîngă complexele de locuire descrise mai sus aparţinînd secolelor II—III e.n., în apropierea locuinţelor sau în spaţiul mai larg dintre ele s-au descoperit şi şapte vetre simple, circulare sau ovale, construite dintr-un pat de pietre, peste care s-au aşternut lipituri de lut. Diametrul lor variază între 0,40 m şi 0,80 m, iar adîncimea la care apar, între 0,55 m—0,80 m fiind în general identică cu aceea a locuinţelor de suprafaţă, prin urmare ele aparţinînd nivelului secolelor II—III e.n. Încadrarea lor cronologică şi culturală este dealtfel asigurată şi de fragmentele ceramice carpice care apar peste ele sau în jurul lor.

Din stratul de cultură geto-dacic din secolele II—III mai provin: o rîşniţă circulară de gresie, cîteva obiecte din fier (cuţitaşe, chei, cîrlige, cuie, dălţi etc.), fusaiole din lut, mai multe obiecte fragmentare din os, dintre care remarcăm un

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

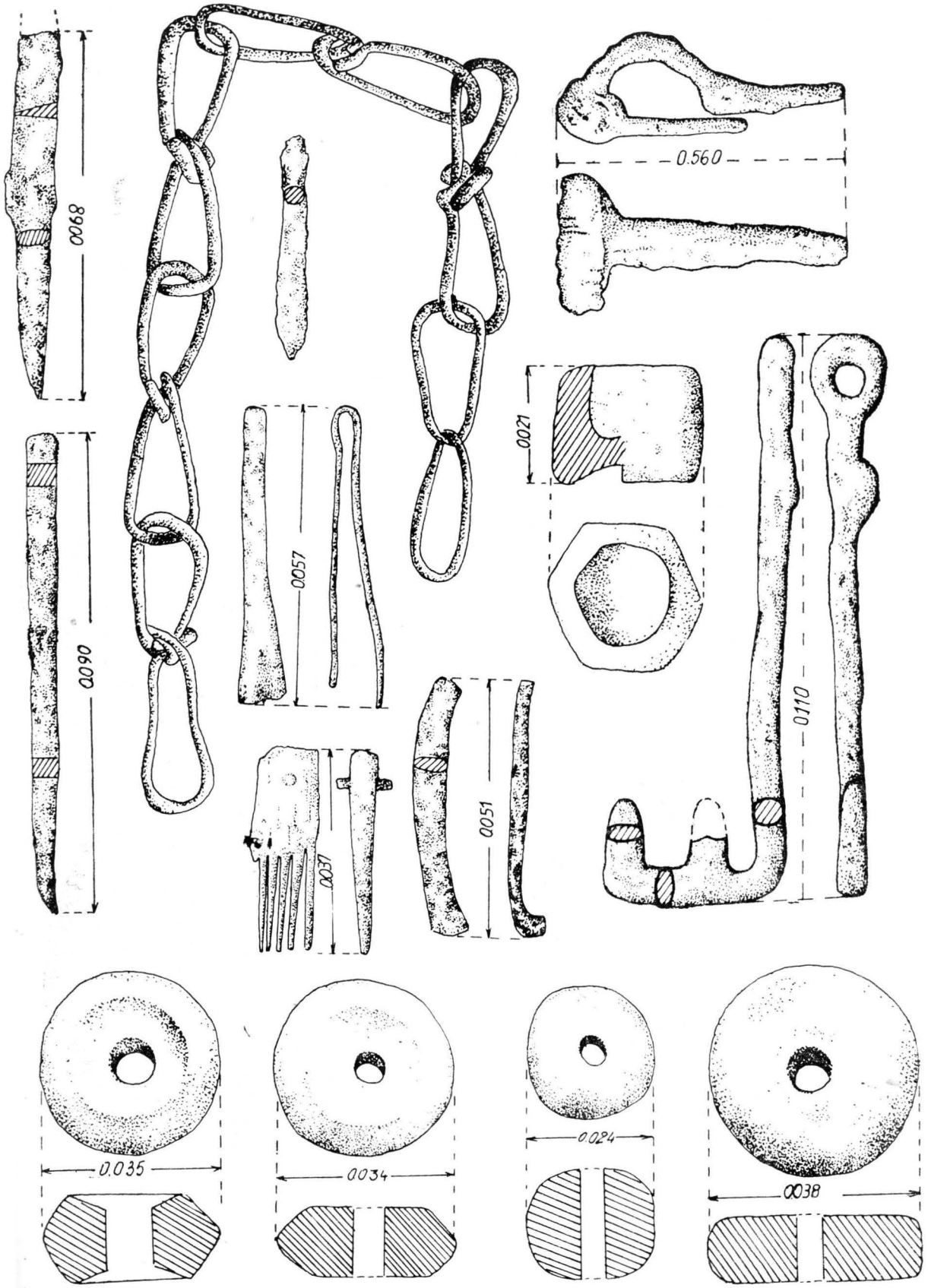

Fig. 3. Drăgești—Vaslui. Obiecte din secolele III—V e.n.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

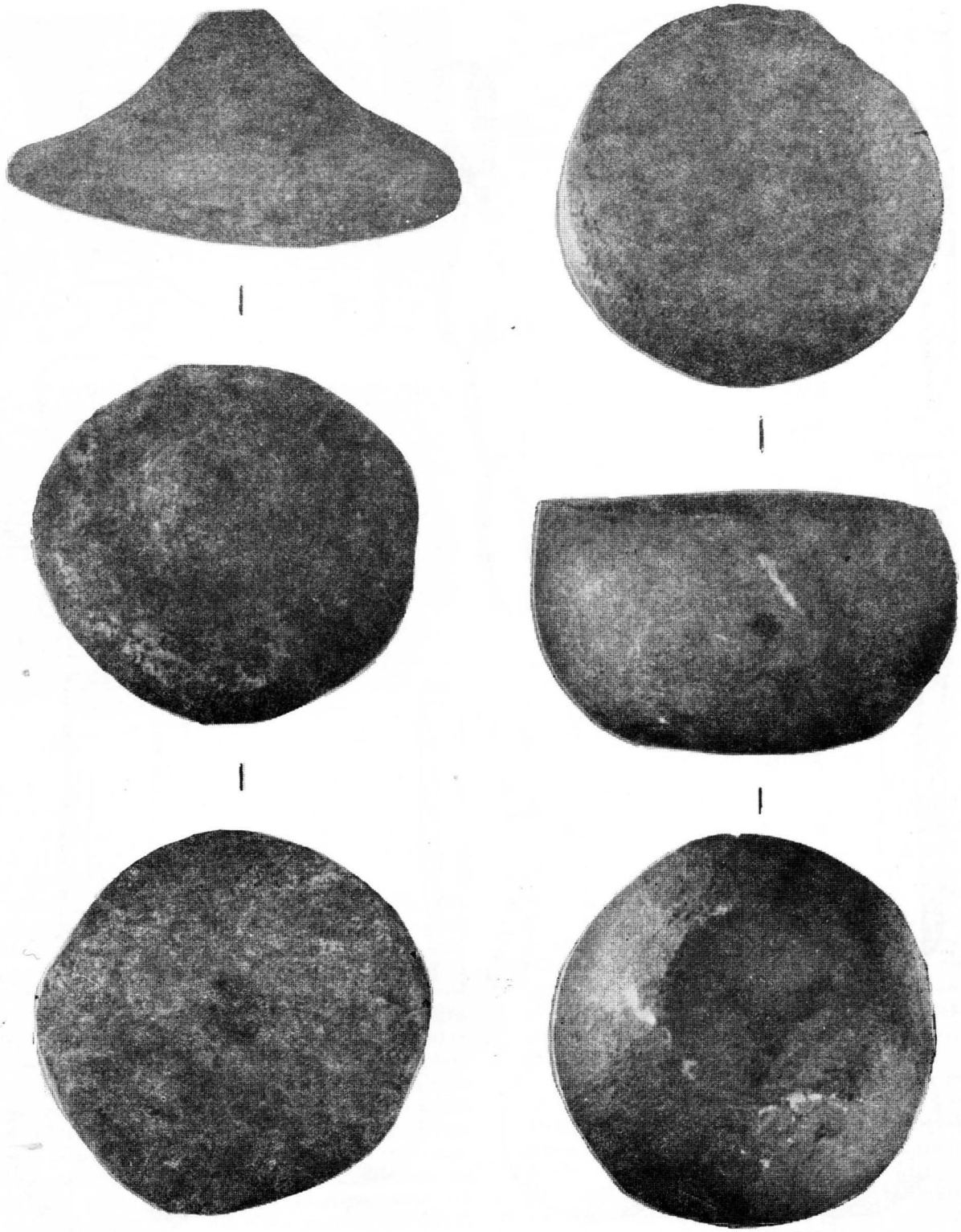

Fig. 4. Drăgești—Vaslui. Rîșniță din secolele II—III e.n.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

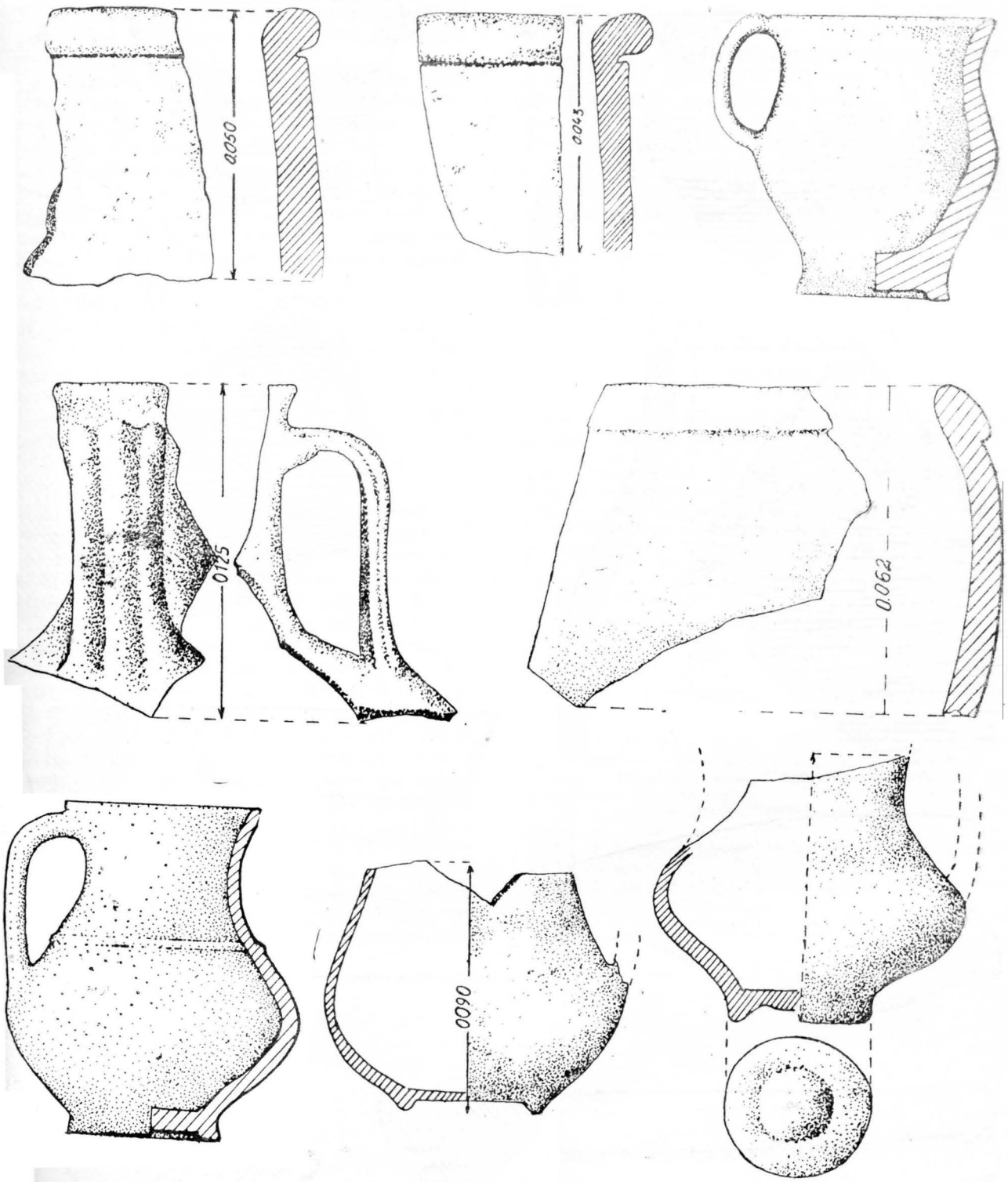

Fig. 5. Drăgești—Vaslui. Ceramică din secolele II—III e.n.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

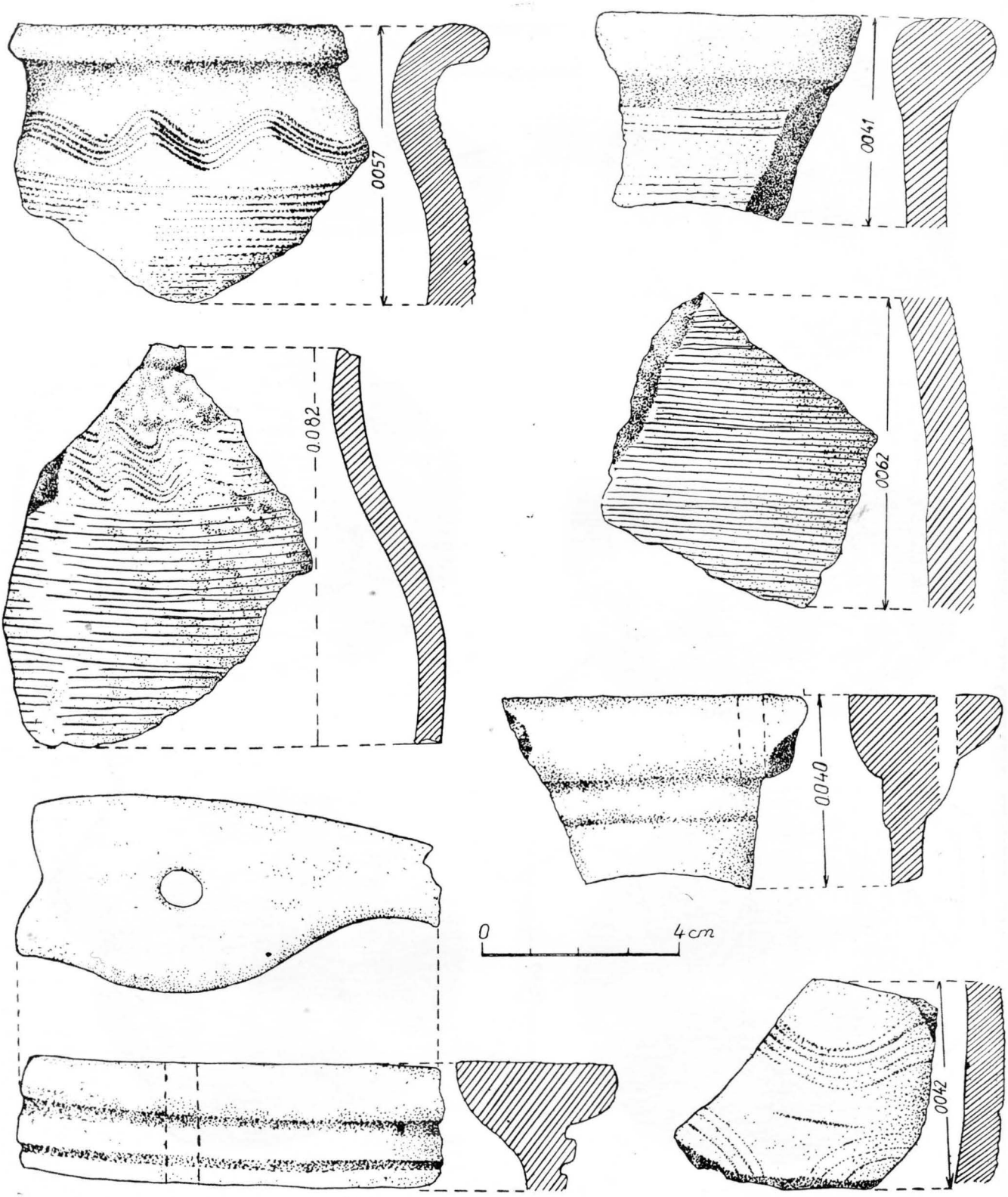

Fig. 6. Drăgeşti—Vaslui. Ceramică din secolele X—XII.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

fragment dintr-un pieptene, gresii pentru ascuțit etc., care întregesc inventarul, destul de bogat, al acestei așezări.

Din perioada secolelor IV—V e.n. în anul 1980 s-au găsit numai fragmente ceramice răspîndite sporadic în porțiunea de teren cercetată, determinîndu-ne să considerăm că în această zonă ne aflăm probabil la periferia așezării din vremea respectivă, așezare a cărei maximă densitate este posibil să se situeze către partea de nord-vest a terasei, acolo unde, dealtfel, în campaniile anterioare au și fost depistate numeroase complexe de locuire daco-romane.

Destul de puțin numeroase sînt și resturile datînd din secolele X—XII, deși fragmente ceramice de la vase borcan ornamentate cu linii orizontale și vălurite incizate, castroane tronconice sau căldări de lut au apărut aproape în toate secțiunile (fig. 6). O săgeată din os, cîteva mici obiecte din fier fragmentare și o fusaiolă de lut pot fi de asemenea atribuite orizontului secolelor X—XII.

În sfîrșit, după cum am mai amintit, cu prilejul săpăturilor din anul 1980 au fost descoperite și cîteva fragmente ceramice, obiecte din fier (cuțite, cîrlige, cuie, săgeți etc.), din os, lut și piatră, aparținînd așezării feudale din secolele XVI—XVII. Un bordei din această vreme, distrus în cea mai mare parte de eroziunile care afectează anual malul înalt al terasei, a putut fi cercetat parțial, recoltîndu-se foarte puțin material ceramic.

Considerăm, în încheiere, că cercetările arheologice întreprinse în anul 1980 la Drăgești—Vaslui au adus date noi și importante referitoare îndeosebi la așezarea din secolele II—III e.n., avînd în acest caz o valoare aparte pentru o mai bună cunoaștere a conținutului culturii materiale carpice, cercetată după cum se știe, în ultimele decenii, în Moldova, mai ales pe baza necropolelor. Continuarea cercetărilor la Drăgești—Vaslui, cu certitudinea obținerii unor noi și revelatoare date, rezultatele analizei atente a ceramicii, a uneltelor și a obiectelor de uz curent sau de podoabă, prelucrarea datelor privind sistemul de construcție a locuințelor, numărul și dispoziția lor în cadrul așezării, datele analizelor de faună și floră și altele, vor putea contribui și mai mult la cunoașterea stadiului de dezvoltare social-economică a comunităților sătești carpice, în general, oferind totodată elementele de bază pentru înțelegerea și definirea exactă a structurii și evoluției obștii sătești daco-romanice și apoi vechi românești din perioada primului mileniu al e.n.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES À DRĂGEȘTI—VASLUI

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques entreprises en 1980 à Drăgești, commune de Todirești, département de Vaslui, ont mis à jour six nouvelles habitations de surface des IIe—IIIe siècles n.è., ainsi que trois huttes de la même époque. Leur inventaire particulièrement riche, est composé de céramique locale faconnée au tour et à la main, d'outils et D' objets de parure. On remarque la céramique de tradition dace, ainsi que la céramique romane d'importation (amphores et coupes). De cet habitat géto-dace datant des IIe—IIIe siècles n.è. on a mis à jour jusqu'à présent 16 habitations de surface et six huttes.

On y a découvert également des traces des IVe—Ve siècles, ainsi que des Xe—XIIe.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Drăgești—Vaslui. Plan d'ensamble des fouilles, 1978—1980.

Fig. 2. Drăgești—Vaslui. 1 habitation de surface n° 16; 2 habitation de surface n°15.

Fig. 3. Drăgești—Vaslui. Objets des IIIe—IVe siècles de n.è

Fig. 4. Drăgeșsi—Vaslui. Meule à bras des IIe—IIIe siècles de n.è.

Fig. 5. Drăgești—Vaslui. Céramique des IIe—IIIe siècles de n.è.

Fig. 6 Drăgești—Vaslui. Céramique des Xe—XIIe siècles de n.è.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Gura Idrici — Vaslui

DAN GH. TEODOR, RUXANDRA MAXIM-ALAIBA

Săpăturile de salvare efectuate în 1979 în comuna Roșiești, satul Gura Idrici, punctul „La Coșere", în apropierea malului abrupt al rîului Idrici, pe terasa ușor înclinată, puternic erodată de apă în fiecare an, au dus la descoperirea unei bogate așezări neolitice și a unor obiective datînd din primul mileniu al erei noastre — secolele III—IV și secolele VIII—IX.

Cercetările din 1980 s-au concentrat atît în sectorul B, pe terasa de la nord de rîul Idrici, în zona imediat învecinată locuințelor actuale din marginea de vest a satului cu același nume, cît și în sectorul D, aflat pe terasa de la sud de acest rîu, ca și pe prelungirile pantelor dealului din apropiere, ușor înclinate și despărțite prîn cîteva mici văiugi.

Stratigrafia sectoarelor B și D este în general asemănătoare. Cel mai vechi nivel de cultură materială descoperit aparține neoliticului (cultura Cucuteni A), fiind reprezentat doar prin cîteva fragmente ceramice și unelte de silex și piatră. Mai bogat este nivelul din secolele III—IV, din care s-au dezvelit anul acesta două locuințe, un cuptor în aer liber și o groapă. În cele două sectoare cercetate, cea mai intensă locuire pare să fie cea care datează din secolele VIII—IX. Din acest nivel au fost scoase la iveală două bordeie, mai multe gropi, documentînd astfel un strat de cultură mult mai bogat decît cel din perioada anterioară. Ultimul nivel de locuire aparține feudalismului tîrziu, respectiv din secolele XVII—XVIII și este reprezentat de materiale arheologice specifice acestei perioade, găsite sporadic, și de un bordei cu vatră cotlonită, datat cu monedă.

Urmele de locuire neolitice fiind doar sporadice, ne vom opri numai asupra descoperirilor datînd din mileniul I al e.n., precum și a acelora medievale.

Astfel, în sectorul D, pe mijlocul pantei ce formează imașul actual, în secțiunea XI, s-a dezvelit o locuință de suprafață, datată în secolele III—IV e.n. Nu s-a putut stabili cu exactitate forma inițială a acesteia, dar după lipiturile căzute prin dărîmarea pereților pare să fi avut o formă aproximativ patrulateră, cu laturile de circa 3 m × 3,5 m, cu orientarea nord-sud. Față de nivelul actual de călcare masa de chirpici se află la aproximativ 0,30 m. În interiorul locuinței, în partea de nord-nord-est, printre resturile de chirpici, s-au descoperit mai multe pietre și arsură, provenite probabil de la o vatră. Inventarul este format dintr-o greutate din lut, o verigă de fier pentru fixat coasa, un fragment de pieptene de os și ceramică. Puținele fragmente ceramice aparțin unor vase lucrate la roată, din pastă cenușie, fină. De asemenea, au apărut și două fragmente de amforă, de culoare galbenă, lucrate din pastă nisipoasă. Poziția în pantă a locuinței a avut drept urmare o puternică erodare, o bună parte din ea fiind distrusă.

În sectorul B, în secțiunea VIII, s-a dezvelit anul acesta o altă locuință, ce aparține tot secolelor III—IV. Este un bordei de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, avînd laturile de 3 m × 2,40 m, iar orientarea aproximativ nord-sud. Adîncimea podelei, față de nivelul inițial de călcare, este de 0,60 m. În interiorul locuinței s-a descoperit, în colțul de nord-vest, o vatră de formă ovală, cu dimensiunile de 0,60 m × 0,70 m, înconjurată de mai multe pietre. Inventarul, destul de sărac, este reprezentat de ceramică cenușie *fină*, lucrată la roată, și din ceramică *grosieră*, lucrată cu mîna, din aceasta din urmă păstrîndu-se fragmentar un capac și partea superioară a unui vas.

În colțul de est al acestui bordei, la —0,35 m—0,45 m față de nivelul actual de călcare, apar mai multe pietre ce au aparținut unei vetre construite în aer liber care după resturile ceramice găsite în jurul ei datează din aceeași vreme cu bordeiul. Dintre acestea, se remarcă cîteva fragmente ceramice lucrate la roată, cu buza groasă și baza inelară, unele fragmente ceramice provenind de la vase lucrate cu mîna și mai multe resturi de amforă.

Avîndu-se în vedere că resturile datînd din secolele III—IV apar în ambele sectoare cercetate în anul acesta (B și D), credem că așezarea din această vreme era situată de o parte și de alta a rîului Idrici, ocupînd îndeosebi terasele din imediata lui apropiere.

În ceea ce privește așezarea din secolele VIII—IX, în anul 1980 s-a constatat că locuirea, la fel ca și în etapa anterioară, s-a extins și în sectorul D, aflat la sud de rîul Idrici.

În sectorul B, prin secțiunile VII—VIII, s-a descoperit o locuință de tip bordei, ce aparține secolelor VIII—IX e.n. Locuința are formă patrulateră, cu colțurile ușor rotunjite, cu dimensiunile laturilor de 3,60 m × 3,50 m, și este orien-

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Gura Idrici. Obiecte de fier şi argint: 5—6 din secolele III—IV; 3, 4, 7, 9, 10 din secolele VIII—IX; 1, 2, 8, 11 din secolele XVII—XVIII.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

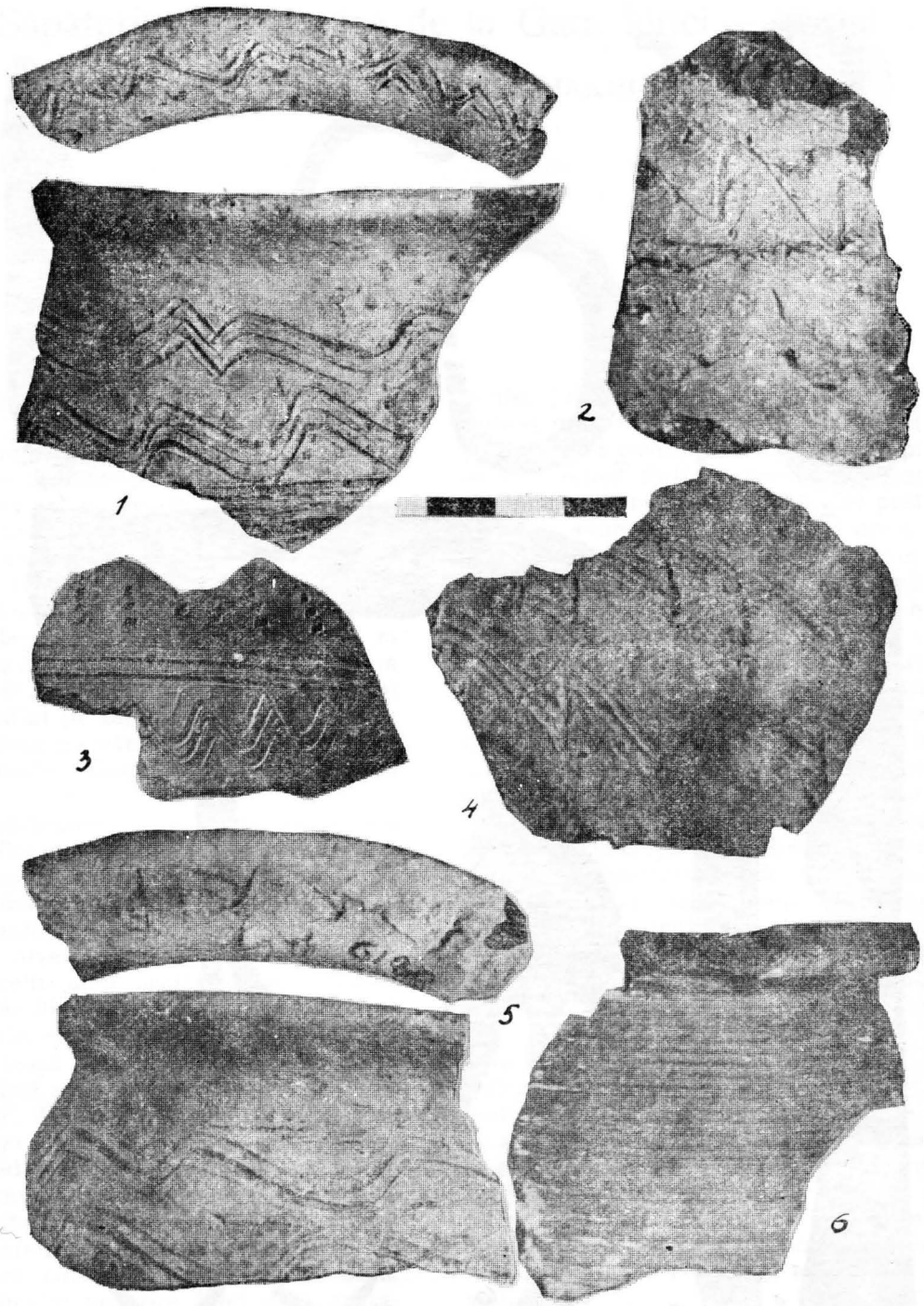

Fig. 2. Gura Idrici. Fragmente ceramice lucrate cu roata (secolele VIII—IX).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

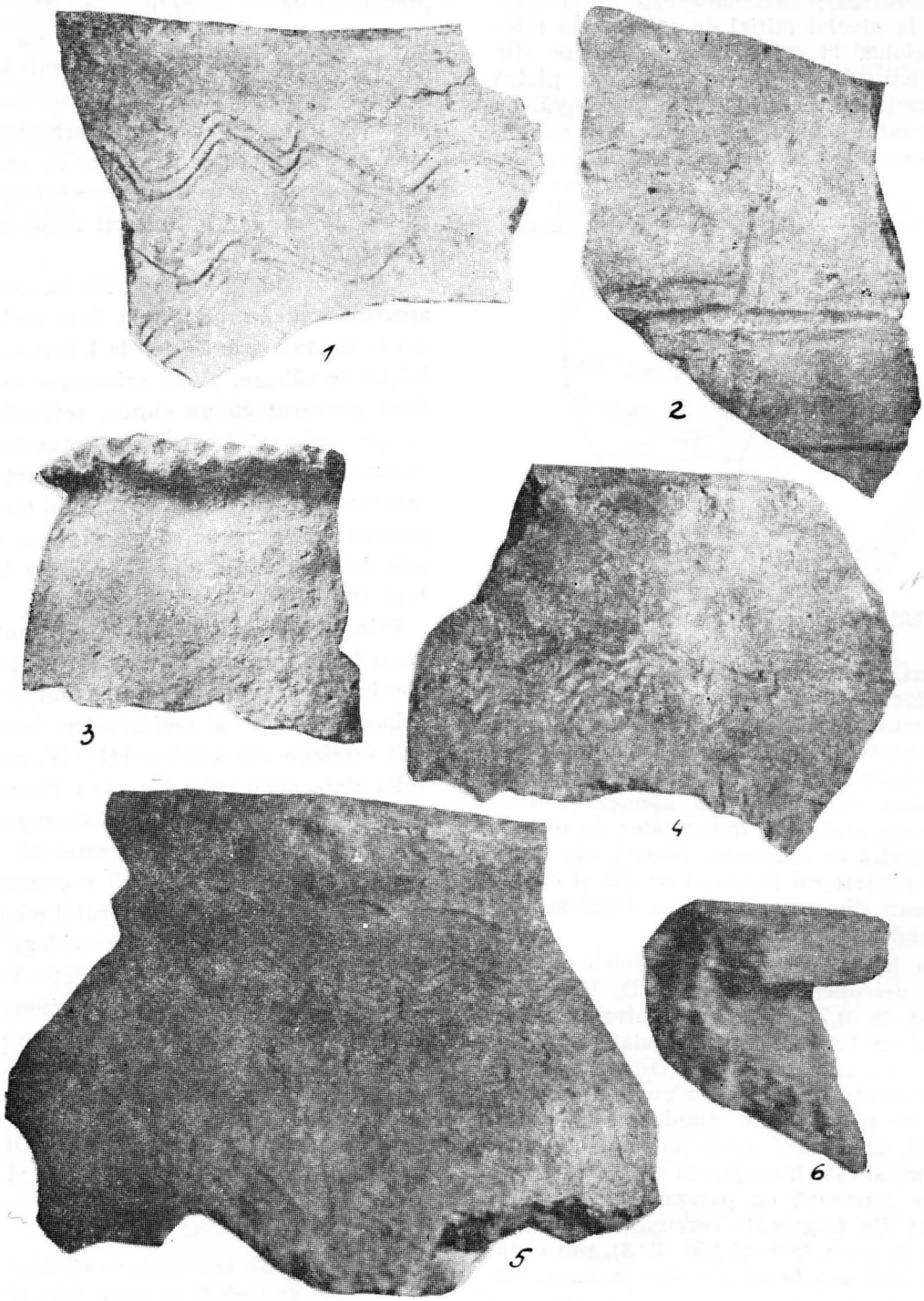

Fig. 3. Gura Idrici. Fragmente ceramice lucrate cu roata (secolele VIII—IX).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

tată nord-nord-vest; adîncimea este de 0,95 m, socotită de la nivelul inițial de călcare. În interiorul bordeiului, în colțul de nord-est, se află cuptorul, distrus parțial, construit din piatră de rîu și gresie; el avea formă de potcoavă, cu vatra de foc lutuită, avînd dimensiunile de 0,80 m ×0,85 m. S-au mai putut preciza și urmele a trei

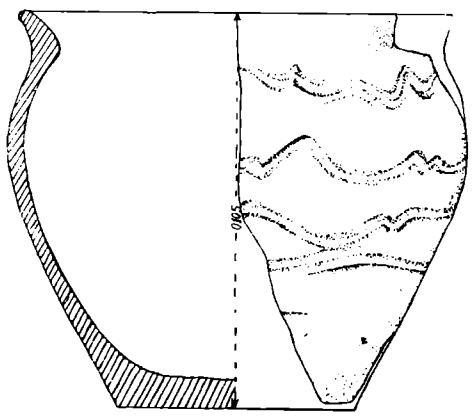

Fig. 4. Gura Idrici. Vas lucrat cu roata (secolele VIII—IX).

gropi de pari, aflate în colțurile opuse cuptorului Inventarul locuinței este compus mai ales din fragmente ceramice lucrate cu roata înceată. Unele sînt ornamentate cu linii incizate, orizontale sau vălurite, dispuse pe umeri și corp. In interiorul locuinței, s-au descoperit, de asemenea, două fusaiole ornamentate, un împungător de os și o buclă semisferică de cataramă, lucrată din bronz (fig. 1/4). În interiorul locuinței se află și un bolovan de mari dimensiuni (0,43 m ×0,35 m), folosit, probabil, ca scaun.

Al doilea bordei, datînd din secolele VIII—IX, a fost descoperit în sectorul D, în pantă; este adîncit la 0,75 m față de nivelul inițial de călcare și are forma relativ patrulateră (2,65 × 3,10 m), cu colțurile rotunjite. Orientarea bordeiului este nord-nord-vest. Nu au fost descoperite urme de pari. Vatra, amplasată în colțul dinspre nord, are formă ovală (cu diametrele de 0,65 ×0,70 m) și este înconjurată cu pietre de rîu și gresie, ce formează un parament. Inventarul este alcătuit din fragmente ceramice, în majoritate lucrate la roata înceată (fig. 2, 3), sînt ornamentate cu linii sau benzi din linii incizate, orizontale sau vălurite. Ornamentul se repetă uneori și pe buzele vaselor. Din fragmente s-a putut întregi un vas lucrat la roata înceată, din pastă negricioasă (fig. 4) și un borcan cu buza ușor răsfrîntă în afară și cu corpul ornamentat pe toată suprafața cu linii incizate în val. Un alt vas-borcan întregit are numai pe partea sa superioară, pe umăr, un ornament realizat din incizii. În același bordei s-au mai descoperit cîteva fusaiole, dintre care una ornamentată pe toată suprafața cu unghia, un fragment de seceră, cinci împungătoare de os, un vîrf de săgeată, o lamă de cuțit din fier, precum și un ac de argint (fig. 1/3, 6, 7, 9, 10). Din cele prezentate mai sus reiese că așezarea din secolele VIII—IX este destul de bogată și întinsă. Terenul, îndeosebi în sectorul D, oferă posibilitatea unei cercetări arheologice ample, ceea ce va conduce în viitor, cu certitudine, la obținerea unor noi și valoroase informații referitoare la conținutul culturii materiale din acea vreme.

Ultima locuință descoperită în campania 1980 aparține feudalismului tîrziu. Este vorba de un bordei de formă ovală, adîncit la 1,10 m față de nivelul inițial de călcare, avînd orientarea nord-nord-est, fiind prevăzut cu un cuptor cotlonit în peretele dinspre sud-vest. Are ca inventar un bogat material ceramic, care, în cea mai mare parte, este fragmentar. Din umplutura bordeiului mai provine un pandantiv și o monedă din argint, un cuțit cu prășele de os și mai multe obiecte din fier fragmentare (fig. 1/1, 2, 8).

Prin cercetările arheologice din anul 1980 de la Gura Idrici s-au obținut rezultate importante, mai ales în ceea ce privește locuirea umană din perioada primului mileniu al erei noastre. Interesante sînt atît vestigiile din secolele III—IV, care se adaugă celor deja cunoscute din zona Podișului Central Moldovenesc, cît și mai ales descoperirile din secolele VIII—IX, de o deosebită însemnătate pentru cunoașterea culturii materiale din epoca de încheiere a formării poporului român. Descoperirile din această vreme au analogii la Dodești[1], Dănești[2], Bogdănești[3] — în județul Vaslui —, precum și la Suceava — Drumul Național[4], Izvoare—Bahna[5] ș.a., putînd fi astfel atribuite civilizației vechi românești, din secolele VIII—IX e.n.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE GURA IDRICI—VASLUI

RÉSUMÉ

Dans les fouilles archéologiques effectuées en 1980, dans la commune de Roșiești, la village Gura Idrici, aux points nommés „La Coșere" et „Pe Islaz", on a découvert des importants objectifs archéologiques du premier millénaire de notre ère (III—IVe siècles) et du Moyen Âge (XVIIe—XVIIIe siècles).

[1] D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1978, p. 67—99.

[2] *Ibidem.*

[3] N. Ciucă, V. Palade, Gh. Coman, MemAntiq, 3, 1971, p. 469—478.

[4] T. Martinovici, Șt. Olteanu, Materiale, 6, 1959, p. 687—692.

[5] I. Mitrea, Carpica, 6—7, 1973—1974, p. 55—76.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cette année on a découvert deux habitations, un four en air libre et un fossé du IIIe—IVe siècles.

Les deux huttes, les plusieurs fossés découverts dans les secteurs recherchés prouvent un habitation plus intense aux VIIIe—IXe siècles, phènomene qui a une importance particulière dans le parachèvement du processus de la formation du peuple roumain.

Le dernier niveau d'habitation apartient au Moyen Âge tardif (XVIIe—XVIIIe siècles) et est soutenu par les matérieux archéologiques spécifiques à cette période, représentés par une hutte à foyer et par les objets découverts sporadiquement dans le couche de culture.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Gura Idrici. Objets en fer et argent: 5—6 du IIIe—IVe s. de n.è.; 3, 4, 7, 9, 10 du VIIIe—IXe siècles; 1, 2, 8, 11 du XVIIe—XVIIIe siècles.

Fig. 2. Gura Idrici. Fragments céramiques travaillés à la tour (VIIIe—IXe siècles).

Fig. 3. Gura Idrici. Fragments céramique travaillés à la tour (VIIIe—IXe siècles).

Fig. 4. Gura Idrici. Vase travaillée à la tour (VIIIe—IXe siècles).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice efectuate în com. Nufăru (jud. Tulcea)

GHEORGHE MĂNUCU ADAMEȘTEANU

În anul 1976 la Muzeul din Tulcea au fost aduse două vase sferoconice, care proveneau din com. Nufăru[1] (fig. 1/1). În urma cercetărilor efectuate de către specialiștii muzeului a reieșit că era vorba de un depozit de vase[2]. Săteanul în curtea căruia au fost descoperite le-a risipit și, cu toate eforturile depuse, nu a mai putut fi recuperată decît o parte din ele.

La noi în țară descoperirile de acest fel sînt destul de puțin numeroase. În Dobrogea s-au găsit la Dinogetia—Garvăn[3] și la Păcuiul lui Soare[4], în timp ce din restul țării se menționează o singură descoperire în Moldova, în com. Nănești, jud. Vrancea[5]. La aceste materiale cunoscute în urma cercetărilor efectuate se pot adăuga încă două localități noi: Isaccea și Babadag[6]. Cu excepția vaselor sferoconice de la Dinogetia — Garvăn, ce au rezultat în urma săpăturilor arheologice, toate celelalte exemplare se datorează unor descoperiri întîmplătoare și nu ne pot da un răspuns la una din primele întrebări ce s-ar pune: cum se datează aceste vase? Mai mult chiar, încadrarea cronologică a materialelor de la Dinogetia—Garvăn este și ea disputată. Descoperitorul, Ion Barnea, le încadrează în secolele XI—XII[7], în timp ce Petre Diaconu crede că acestea au circulat mai ales la începutul secolului al XIII-lea[8]. Se știe că descoperirile făcute în afara teritoriului țării noastre au încadrare cronologică foarte largă, secolele VIII—XIV[9]. Numărul mare de vase descoperite la Nufăru, bănuiala că s-ar mai putea recupera și alte exemplare, precum și posibilitatea executării unei săpături ne-au determinat să efectuăm un sondaj de mici proporții, în speranța că acesta ne va aduce noi date, care vor contribui la lămurirea problemei.

În primăvara anului 1980, am trasat o secțiune de 8×2 m, orientată E—V (lungimea și orientarea ei fiindu-ne impuse de configurația terenului). Spre surprinderea noastră, primele vestigii descoperite cu acest prilej nu aparțin unei așezări, ci unei necropole care suprapune locuirea din zona respectivă. S-au descoperit 11 morminte, de rit creștin, orientate cu privirea spre răsărit (fig. 1/2). Gropile sînt săpate la o adîncime destul de mică față de nivelul actual de călcare, variind între 0,60 și 0,90 m. Din totalul de 11 morminte, aproape jumătate sînt deranjate (M_1, M_3, M_4, M_{10}, M_{11}). În unele cazuri este vorba de suprapunerea unor morminte mai vechi de către morminte mai noi: astfel, groapa lui M_4 a căzut peste mormintele mai vechi M_5 și M_6, ale căror schelete au fost reînhumate, de o parte și de alta, la picioarele lui M_4, M_3 a deranjat și el două morminte, din care au fost reînhumate doar craniile, unul de adult și unul de copil; ele au fost depuse în zona capului și nu la picioare cum se întîmplă de obicei. O situație aparte întîlnim la M_{10} și M_{11} — două morminte „suprapuse". Nu este vorba de săparea unui mormînt nou peste unul vechi, ci de depunerea în același mormînt a două persoane, M_{10} aparținînd unei femei, înmormîntată în sicriu. Peste aceasta, în zona pieptului, a fost depusă o altă femeie — M_{11}. Un singur mormînt (M_1) a fost deranjat de o construcție modernă.

Înmormîntările s-au făcut în gropi simple, doar în trei cazuri semnalîndu-se prezența sicrielor: M_2, M_4, M_{10}. Scheletele sînt orientate vest-est; doar M_2 este deviat puțin, aceasta desigur datorîndu-se anotimpului în care a fost înmormîntat. Poziția brațelor respectă ritualul creștin: la două morminte — M_4 și M_{11} — brațele sînt încrucișate pe bazin; la M_3 și M_7 brațele sînt împreunate pe stomac, la M_8 mîna stîngă este pe piept iar cea dreaptă adusă spre umăr, iar la M_{10} ambele brațe sînt îndoite spre omoplați.

Pe vîrste și sexe, avem un singur mormînt de copil și 10 de adulți; 4 sînt femei (M_3, M_4,

---

[1] Com. Nufăru se află pe brațul Sf. Gheorghe, la 11 km est de Tulcea.

[2] Primele cercetări au fost făcute de V. H. Baumann și A. Opaiț.

[3] Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa, *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 275—276.

[4] Informație Petre Diaconu.

[5] Victor Spinei, SCIV, 21, 1970, 2, p. 253—266.

[6] Materiale inedite.

[7] Vezi nota 3.

[8] Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas Danube aux XIe et XIIe siècle*, București, 1978, p. 123.

[9] Victor Spinei, *op. cit.*, p. 260—262.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

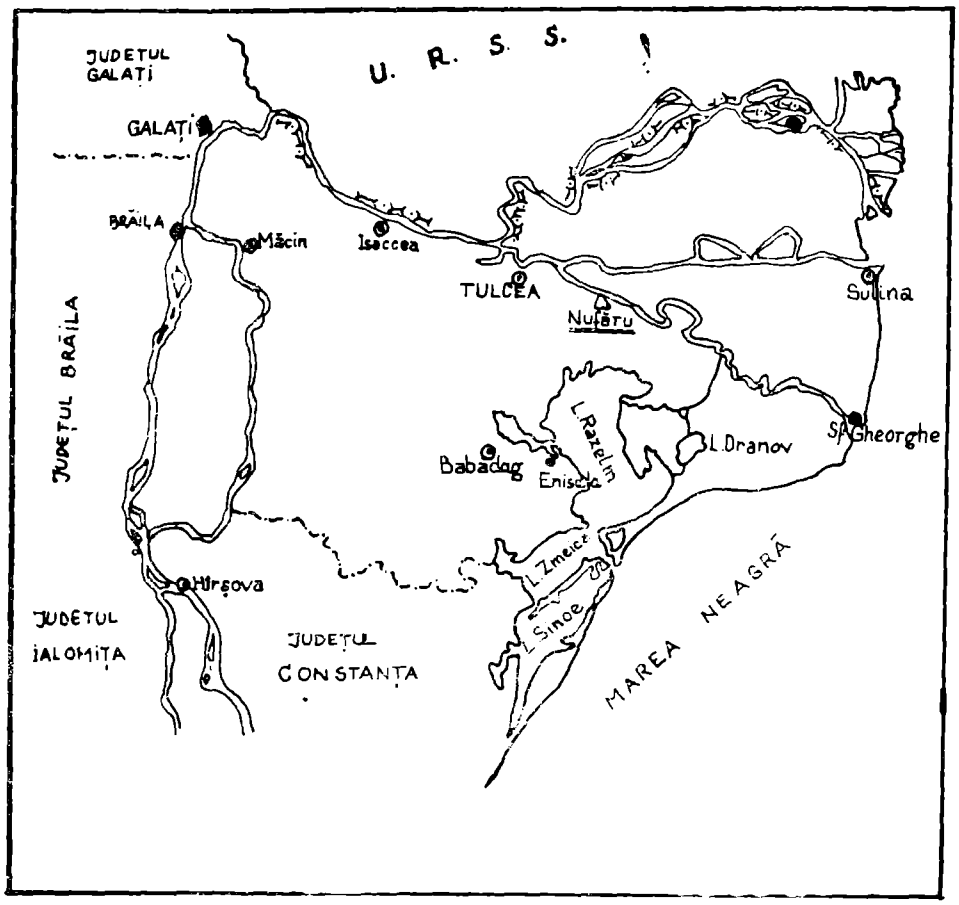

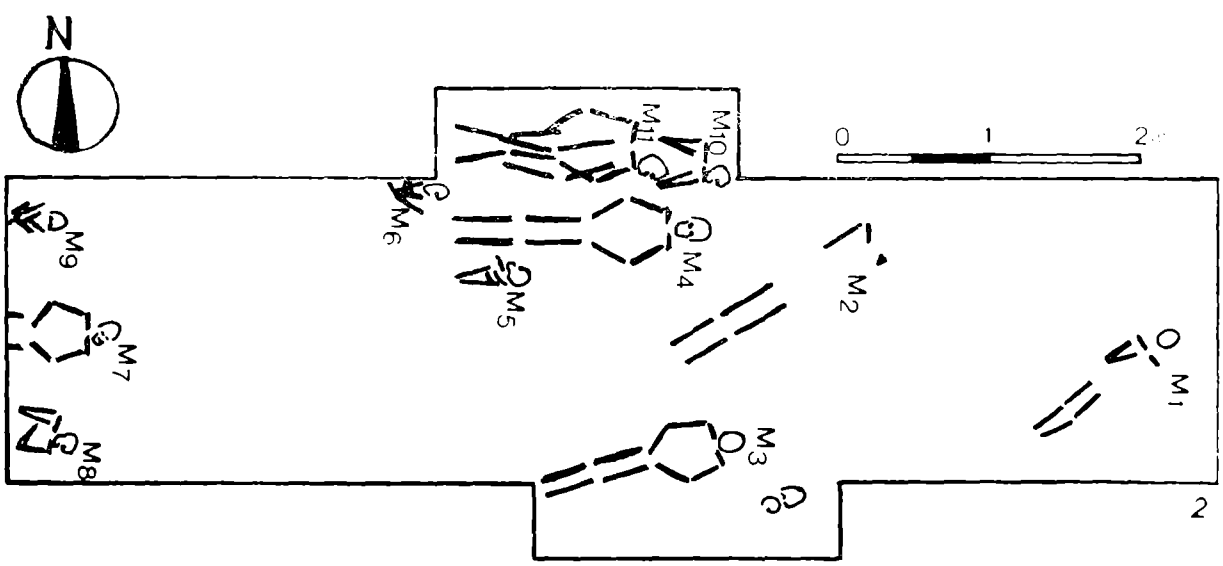

Fig. 1. Nufăru. 1 amplasarea localității Nufăru pe harta județului Tulcea; 2 dispunerea mormintelor din secolele XII—XIII, descoperite în 1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

M_{10}, M_{11}), asupra celorlalte șase neputîndu-ne încă pronunța. Din statistică reiese o situație interesantă: un singur mormînt de copil și restul de adulți[10], cînd se știe că proporția este, în general, inversă: mai multe morminte de copii și mai puține de adulți.

Inventarul mormintelor este foarte sărac: cîteva verigi simple de bronz, o mărgică de sticlă și două monede; la M_2 o monedă de billon imitație latină de tip D, din prima jumătate a secolului al XIII-lea iar în M_{10} o monedă bizantină schifată, emisă la Constantinopol, de Isaac II Comnenul (1185—1195)[11]. Pe baza acestora se poate aprecia că necropola a existat între sfîrșitul secolului al XII—lea și începutul secolului următor. Suprapunerea mormintelor și numărul mare al acestora pe o suprafață destul de mică ne indică o perioadă mai îndelungată de folosire a necropolei.

După cum am menționat și la început, mormintele au suprapus și deranjat locuirea din zonă. Materialele din așezare sînt reprezentate în exclusivitate de ceramică și cîteva fragmente de brățări din pastă de sticlă, albastre și negre, cu secțiunea circulară sau ovală[12]. Ceramica — din care n-a putut fi întregit nici un vas — poate fi împărțită în două mari categorii: ceramica locală și ceramica de import.

Ceramica locală. În proporție de circa 75% ceramica descoperită se încadrează în această categorie. După formă, destingem două tipuri: oala-borcan și castronul.

Oala-borcan. Fragmentele sînt lucrate din argilă obișnuită, ce are în compoziție cochilii de melci pisate, calcar și pietriș mărunt. Arse oxidant, vasele au o culoare roșie-cărămizie, iar în spărtură cenușie, datorită arderii incomplete. Uneori, au o culoare rozie, în pastă fiind amestecate și bucățele de ocru. Buza este rotunjită și răsfrîntă la exterior sau teșită, iar gîtul scund este uneori bine marcat. Decorul este reprezentat de linii orizontale incizate pe tot corpul, benzi de linii în val, combinate cu linii orizontale, sau o simplă linie în val. Folosirea rotiței — atît de caracteristică pentru nordul Dobrogei — nu este atestată decît de un exemplar.

În cadrul acestei grupe, luînd în considerare pasta și tehnica de lucru, distingem și o categorie aparte. Este o ceramică modelată la roata încetă, dintr-o pastă grosolană și are în compoziție pietriș, cochilii pisate de melci și calcar. Vasele au pereții groși, cu denivelări și adîncituri. Decorul, neglijent executat, este format din linii orizontale incizate, trasate neglijent.

Castroane. Sînt lucrate dintr-o pastă aspră la pipăit, cu nisip, cochilii pisate de melci și mică; exteriorul este cărămiziu-maroniu iar în spărtură cenușiu. Buza este teșită oblic spre interior iar corpul ușor curbat. Un exemplar este decorat, pînă aproape de buză, cu caneluri orizontale.

Ceramica de import. Aici am inclus ceramica smălțuită, amforele și ceramica roșie.

Ceramica smălțuită. Fragmentele ceramice smălțuite nu sînt prea numeroase, numărul lor mic fiind compensat oarecum de o destul de mare varietate de forme și culori.

Ceramica cu smalț verde-măsliniu. Toată ceramica descoperită provine de la ulcioare lucrate din pastă cenușie. Unul este decorat cu o bandă de caneluri, care este încadrată de baghete în relief și se termină, la capete, cu butoni.

Ceramica monocromă. Materialele acestea sînt cele mai numeroase, după formă putînd fi împărțite în două categorii.

Vase deschise. Lucrate din caolin, acestea sînt smălțuite la interior cu smalț galben-verzui sau verde.

Ulcioare. Descoperirile din această categorie se limitează la două fragmente, lucrate dintr-o argilă de culoare roșie, dată la exterior cu un smalț portocaliu-maroniu. Pe corp, au aplicate baghete ce sînt decorate prin impresiuni cu linii oblice.

Ceramica cu decor pictat. Ca și pînă acum, formele existente sînt reprezentate de ulcioare și vase deschise.

Ulcioare. Dintr-o argilă brună, arsă reducător sînt smălțuite la exterior cu un smalț verde-închis. Cu un smalț de aceeași culoare, dar de nuanță deschisă, sînt pictate cercuri concentrice. Acestea suprapun, pe partea mediană, două caneluri orizontale.

Vase deschise.

— Fund de vas cu suport inelar, din argilă de culoare roșie. La interior, are un smalț galben-maroniu, peste care sînt trasate cu cornul dungi de culoare albă, ce pleacă radial din centrul vasului.

— Fragment din caolin, stropit la interior cu mici pete neregulate de culoare gălbuie. La exterior are un strat subțire de smalț verzui.

— Fragment din caolin, decorat pe cele două fețe cu un smalț gălbui, ce are în compunere mici puncte roz și negricioase.

Amfore. Fragmentele din această grupă fac parte din tipul larg răspîndit al amforelor cu torțile supraînălțate. După pastă, buză, torți și decor acestea au fost împărțite în două subgrupe.

a) Lucrate dintr-o pastă bună untoasă, de culoare galben-portocalie, au buza răsfrîntă la exterior ca un manșon și lipită de o toartă plată, care se înalță puțin și apoi cade oblic pe umăr. Cea mai mare parte a corpului este netedă, excepție făcînd umărul și fundul, care sînt decorate cu caneluri orizontale. b) Amforele acestea sînt dintr-o pastă mai aspră la pipăit și ceva mai închisă la culoare. Buza mică este îngustă și răs-

[10] O situație similară întîlnim în necropola de la Isaccea (secolele XI—XII); cf. Ioan Vasiliu, Materiale, Tulcea, 1980, p. 486.

[11] Monedele au fost identificate de Ernest Oberländer Târnoveanu.

[12] Brățările de acest tip au circulat o perioadă mai îndelungată de timp (secolele X—XIII) și nu ne pot ajuta la încadrarea cronologică a materialelor din așezare. Vezi *Dinogetia*, I, p. 302—315; Petre Diaconu, Dumitru Vîlceanu, *Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, București, 1972, p. 150—154; Petre Diaconu, *Păcuiul lui Soare — Vicina*, Byzantina, Thessalonica, 1976, pl. 53/17—19.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

frîntă pe loc, fiind „îngropată" de cele două torți masive, ovale în secțiune. Decorul, realizat din caneluri dese, este repartizat pe aproape tot corpul.

Ceramica roșie. Aici am inclus o serie de materiale ce se deosebesc net de cele descrise pînă acum. Dintr-o argilă de bună calitate, vasele au pereții subțiri (0,4—0,5 cm), un singur exemplar avînd 0,75 cm. Lucrate la roată rapidă, ele sînt arse uniform, avînd o culoare roșie-cărămizie.

Cu excepția unei buze de la un ulcior trilobat, în rest nu se poate spune nimic despre forma lor.

Torțile, plate, ovale în secțiune, se prind direct de buză. La exterior, au două nervuri longitudinale și cîte una sau două alveole, executate cu degetul, la partea superioară.

Decorul, uneori eșalonat pe mai multe registre, cuprinde două motive de bază: linia în val și canelura, care se întîlnesc într-un număr destul de mare de combinații. La acestea se mai adaugă dungi oblice lustruite, pe care le întîlnim mai ales la partea inferioară a vaselor.

Încadrarea cronologică a materialelor din așezare se poate face relativ ușor, descoperirile în ansamblul lor fiind destul de sugestive.

Lipsa ceramicii decorate cu rotița dințată, precum și a amforelor sferoidale — atît de caracteristice în nordul Dobrogei pentru sfîrșitul secolului al X-lea și jumătatea celui următor[13] ne face să fixăm începutul locuirii din această zonă pe la jumătatea secolului al XI-lea. Încetarea ei trebuie să se fi produs la jumătatea secolului al XII-lea sau cel mai tîrziu în primele decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului al XII-lea. Primele înmormîntări au fost practicate începînd cu ultimul sfert al secolului al XII-lea, între sfîrșitul locuirii și apariția necropolei trebuind să mai fi trecut o perioadă oarecare.

Cercetările din anul 1980, deși modeste sub aspect spectacular, au adus cîteva lămuriri la cunoașterea culturii materiale a populației din nordul Dobrogei în perioada evului mediu.

În primul rînd, trebuie menționată înscrierea pe harta arheologică a unei necropole de la cumpăna secolelor XII—XIII, perioadă care este foarte puțin cunoscută. În Dobrogea, aceasta este singura descoperire de acest fel, datată cu ajutorul monedelor.

Suprapunerea și deranjarea nivelului de locuire de către morminte, fapt ce a făcut imposibilă descoperirea materialelor în condiții stratigrafice care să permită o datare mai sigură a lor are și un aspect pozitiv, mormintele bine datate permițînd stabilirea cu destulă siguranță a limitei cronologice superioare a așezării.

Pe baza acestor descoperiri, se pot data și vasele sferoconice găsite în anul 1976, apartenența lor la nivelul de locuire anterior necropolei fiind confirmată prin descoperirea în sondajul nostru a unui fragment din fundul unui asemenea vas; pe baza celor spuse pînă acum putem încadra aceste vase între jumătatea secolului al XI-lea și jumătatea secolului următor[14].

De o deosebită importanță este și prezența ceramicii roșii, descoperirile de la Nufăru aducînd date noi și deosebit de importante pentru începuturile pătrunderii acestei categorii ceramice în zona gurilor Dunării.

Deși modeste, ca volum al lucrărilor și al materialelor descoperite în anul 1980, sperăm că prin cele cîteva precizări ce le-am putut aduce la cunoașterea vieții din această zonă, să justificăm continuarea cercetărilor în com. Nufăru, investigațiile următoare avînd de rezolvat probleme legate de această așezare dunăreană din secolele X—XIV.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES EFECTUÉES À NUFĂRU (DÉP. DE TULCEA)

RÉSUMÉ

En 1980 on a continué les fouilles dans l'établissement médiéval de Nufăru, dans le but de délimiter l'aire habitée et de vérifier le contexte dont est sorti, en 1976, un dépôt de vases sphéroconiques.

On a investigué 11 tombes chrétiennes, datées, sur la foi des monnaies, de la fin du XIIe- début du XIIIe siècle. L'inventaire funéraire était très pauvre, outre les deux monnaies (dont l'une este une emission d'Isaac II et la seconde une imitation latine type D de la première moitié du XIIIe siècle) et quelques boucles de bronze, simple et une perle de verre.

Les tombes ont superposé un niveau d'habitation daté du milieu du XIe siècle au milieu du XIIe siècle. Sauf quelques fragments de bracelets de verre, le matériel archéologique livré consiste en poterie fragmentaire, des fragments céramiques émaillés et d'amphores.

Les découvertes de cette campagne de fouilles ont permis la datation des vases sphéroconiques découverts en 1976 aux XI—XII^er siècles.

EXPLICATION DE FIGURE

Fig. 1. Nufăru. 1 emplacement de la localité Nufăru sur la carte du dép. de Tulcea; 2 disposition des tombes des XII—XIIIe siècles, decouvertes en 1980.

[13] *Dinogetia*, I, p. 196—205, 249—257.

[14] Reamintim că și exemplarele descoperite la Dinogetia sînt datate în secolele XI—XII iar vasul descoperit în Moldova, într-o încercare de datare mai strînsă, este încadrat cronologic în secolele X—XI. Vezi nota 3 și 5.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice la Cetatea de Piatră (Chioar)

SERGIU IOSIPESCU, VIORICA URSU, TRAIAN URSU ŞI COLABORATORII

Săpăturile arheologice întreprinse în anii 1979—1980 la Cetatea de Piatră (Chioar) au încheiat cea de-a doua etapă de cercetare (1976—1980) la cea mai mare fortificaţie medievală din nord-vestul României. Cercetările au fost efectuate de Centrul de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară, Muzeul judeţean Maramureş — Baia Mare, cu colaborarea studenţilor de la Universitatea din Bucureşti[1].

Investigaţiile arheologice şi acelea de teren din Ţara Lăpuş-Chioar se încadrează în tema de cercetare a fortificaţiilor medievale din nord-vestul României şi a civilizaţiei carpato-dunăreano-pontice[2] (fig. 1).

Fortificaţia semi-montană cu plan neregulat, mulată pe şaua de deal pe care a fost înălţată şi treptat amplificată, pînă la acoperirea cu construcţii a întregii suprafeţe, cetatea Chioarului a făcut în anii 1979—1980 obiectul unor cercetări în sectoarele pieţii centrale a cetăţii (sigla B), castelului mic, exterior (C) şi pieţii de jos a cetăţii (D), (fig. 2).

SECTORUL B (PIAŢA CENTRALĂ A CETĂŢII)

Turnul de est al porţii. (fig. 3)Încă din anul 1968, în prima campanie de cercetări (CHR. 68), fusese trasat pe platoul pieţii centrale a cetăţii un sistem de secţiuni (B.I—V), care au surprins diferite amenajări în pavimentul constituit aici de stînca dealului, menite să primească temelii de construcţii sau să îngăduie transportul. Către unghiul nord-vestic al platoului secţionarea unei movile a scos la iveală turnul de est al porţii pieţii centrale. Turnul, patrulater, are zidurile din piatră de carieră, făţuită cu mai multă grijă la colţuri, şi cărămidă, legată cu mortar alb-gălbui. Zidul care despărţea camera de la parter a turnului de casa scării era prevăzut cu o nişă boltită. Urme de tencuială s-au găsit, atît pe faţa interioară a peretelui estic, cît şi în molozul din turn. Unele porţiuni mai mari înfăţişează o zugrăveală cu linii roşii şi negre cu puncte roşii. De la —0,8 m, în interiorul turnului a apărut o lutuire cu argilă galbenă peste un strat de moloz, suprapus, la rîndu-i, unui nivel de incendiere (—0,8 m). O monedă de aramă din 1705, „poltură" de la Francisc II Rakoczi, îngăduie datarea ultimei perioade de utilizare a turnului. În exterior, de jur împrejurul turnului, după decaparea pînă la nivelul de călcare a ultimei faze de funcţionare (secolul al XVII-lea — începutul secolului al XVIII-lea), s-au găsit numeroase pietre, cărămizi fragmente de ancadramente de uşi şi ferestre, cahle, olane de horn, provenind, în cea mai mare parte, din dărîmarea acestei construcţii. Cîteva dintre aceste fragmente au permis reconstituirea (arh. V. Brâncu, 1977) parţială a unui cadru de fereastră aparţinînd renaşterii transilvane (mijlocul secolului al XVI-lea — mijlocul secolului al XVII-lea). Între dărîmături s-a identificat şi prima treaptă de piatră, lucrată rudimentar, pentru scara în melc pe care se urca la încăperea de la primul cat şi pe terasa turnului.

Întrucît turnul face obiectul unui proiect de restaurare pînă la nivelul podelei primului cat (proiect arh. V. Brâncu), în campania anului 1980 (CHR. 80) am efectuat o secţiune (N—S) de control final în interiorul turnului. (fig. 4; fig. 6). Secţiunea a evidenţiat mai multe reamenajări ale podelei anterioare nivelului la care decaparea se oprise încampania din 1968. Fragmente ceramice scoase de la —0,50 — 0,60 m sub acest nivel sînt din pastă grosieră, arsă mai puţin bine, pictate cu alb-roşu castaniu şi unul cu val şi caneluri; tot aici s-au aflat urme de lemn ars. Punînd această situaţie stratigrafică în legătură cu deplasarea evidentă a temeliei faţă de asizele peretelui de est al turnului, cît şi cu găsirea unui prag al intrării pe aceeaşi latură, orientat după temelie şi căpăcuit de ultimul prag ce a funcţionat, se poate conchide existenţa a două faze de construcţie a turnului porţii. Descoperirea în exterior aproape de peretele vestic al turnului, la —1,50 m, a unor fragmente ceramice din pastă neagră-cenuşie, ca şi a unui gros polon de argint de la Alexandru Jagello (1501—1506) în faţa laturii de nord la aceeaşi adîncime (—1 m în raport cu solul în pantă accentuată încă aici) par indicii pentru datarea funcţionării încă în jurul anului 1500 a

[1] La campaniile de cercetări au participat: Anca Radu, Dumitru Tomoni, Victor Stuparu, Graziella şi Florin Diaconu, precum şi, temporar, Andrei Pippidi.

[2] S-a avut, totodată, în vedere stringerea materialului din zonă, pentru realizarea lucrării de perspectivă „Repertoriul fortificaţiilor antice şi medievale din ţările româneşti", pe care o pregăteşte „Centrul de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară".

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

primului turn construit aici. Pe temelia sa s-au înălțat zidurile turnului ce a fost utilizat pînă la sfîrșitul funcționării cetății.

În peretele de est al acestuia se observă conturul unei deschideri zidite, prin care străjerii din turn puteau ajunge rapid în spatele porții. Umplerea cu zidărie a acestei intrări în turn nu pare să aibă atît o relație cu sistemul defensiv al porții, cît mai ales cu necesitatea consolidării turnului (fig. 5).

Cercetările din campaniile 1979 și 1980 au fost urmate, în vara anului 1981, de lucrări de restaurare, care se vor încheia, probabil, în anul 1982.

Caseta de pe latura de est a turnului estic al porții.

Verificarea relației între temelia primei faze de construcție a turnului și zidul de incintă a determinat săparea unei casete (6,4 × 5,4 m) pe latura de est a turnului. Ea a fost practicată pînă la stînca dealului ce coboară într-o pantă destul de rapidă de la sud spre nord. Adîncimea casetei lîngă fundația zidului de incintă sprijinit pe stîncă este de circa 1 m, umplutura degajată permițînd recoltarea unui bogat material arheologic. O mare cantitate de fragmente de cahle nesmălțuite, de culoare cărămizie deschis cu pigmentație de mică, cu decorație în relief din motive vegetale (flori de crin și de dovleac) în cîmpuri romboidale sau eliptice, obținute prin întretăierea unor benzi curbe, găsite spre latura sudică a casetei pare să provină, ca și cîteva olane de horn, de la o sobă, aflată, poate, în turn. Rare sînt fragmentele de cahle cu smalț verde închis; din ele, unul are cifra „8", parte a unei date. Alte fragmente ceramice aparțin vaselor de uz casnic (oale, ulcioare, capace), unul dintre ele cu pereții foarte subțiri (3—5 mm). Alături de cuie de fier și zgură, piesele de feronerie recoltate evocă pescuitul (cîrlige mari: aproximativ 3 cm) și fireste activitatea principală a garnizoanei, meșteșugul armelor (fragmente de halebardă, de lamă de spadă, mîner de cuțit).

Din molozul care acoperea vechiul nivel de călcare în piața centrală a cetății s-au adunat bucăți din lespezi de piatră fasonată, cărămizi de construcție (unele prezentînd urme de ardere secundară sau chiar depuneri sticloase), cărămizi mai subțiri, posibil din pavimentul încăperilor turnului, bucăți de tencuială cu urme de zugrăveală.

În profilul estic al casetei au apărut temeliile puțin adînci ale unor clădiri, adosate zidului de incintă, care se continuă spre colțul nord-estic al pieței centrale a cetății.

Ansamblul turnului de vest al porții pieții centrale (fig.7). Lămurirea întregului sistem de apărare al porții pieții centrale a determinat efectuarea, în campaniile arheologice din anii 1979—1980, a unor săpături, în casete, la vest de turnul porții descoperit anterior. Denivelările solului, molozul abia îmbrăcat de sol și vegetație indicau existența, la mică adîncime, a unor construcții.

Cele trei casete trasate pe temeiul compartimentării construcțiilor se racordează secțiunii B IV, care străbate longitudinal piața centrală a cetății, urcînd panta spre castelul mic, exterior.

Turnul de vest al porții (patrulater) are peretele nordic, dinspre piața de jos a cetății, comun cu zidul curtinei pieții centrale. Zidurile sînt din piatră de carieră, fasonată pentru zonele de rezistență (muchii, îmbinări). Colțul nord-estic al turnului este susținut spre panta pieții de jos printr-un contrafort solid. Din turn s-a mai conservat doar încăperea de la parter, din care s-a evacuat molozul pînă la —2 m. În colțul de sud-vest al încăperii funcționase un cămin din cărămidă de mici dimensiuni. (fig. 11) Camera de la parter a turnului comunica spre nord-vest cu o mică încăpere anexă, amenajată în grosimea zidului nordic al curtinei pieții centrale (fig. 12). Pe fața exterioară a peretelui estic al turnului, se observă conturul unei intrări blocate, corespunzătoare celei de la turnul estic, pereche, al porții. Folosirea camerei de la parter a turnului vestic pare să fie contemporană funcționării acestei intrări. Ulterior, accesul la parterul turnului se va fi făcut, dinspre catul superior, doar printr-o scară amenajată în amintita încăpere anexă din colțul de nord-vest al turnului. Îngroșarea neobișnuită (circa 4 m) a zidului curtinei nordice a pieții centrale, surprinsă pe cîțiva metri la vest de turn, se poate explica prin amenajarea la nivelul podelei primului cat a unui drum de strajă, lat de 1,85 m, apărat de un parapet de 1 m grosime, constituit de prelungirea zidului turnului. Ruinarea construcției pînă la pardoseala drumului de strajă nu îngăduie pînă acum precizarea amenajărilor defensive ale parapetului (creneluri, ambrazuri, guri de tragere) și nici alte amănunte constructive (transformarea posibilă în drum de strajă acoperit).

Accesul din piața centrală la catul superior al turnului de vest al porții se făcea dintr-o încăpere adosată zidului curtinei printr-un coridor boltit, pe o scară din lemn (caseta 3) (fig. 10). Resturile ei, carbonizate prin incendiere, au fost găsite în umplutura casei scării, la capătul dinspre turn al coridorului boltit.

Cu doi pereți comuni cu turnul și încăperea de acces la acesta fusese construită o cameră (caseta 2) destul de spațioasă (5,4 m × 2,65 m), prevăzută cu un cămin impozant, cu baza (vatra și cenușarul) din cărămidă (fig. 8—9 *a, b*). Nu este exclus ca pe această bază să se fi înălțat o sobă din cahle cu smalț verde, ce poartă inscripțiile 1618 și 1616, cu decor zoomorf (pasăre bicefală) sau cu vas ornamental. Abundența în caseta acestei camere a fragmentelor de cahle aparținînd tipurilor amintite, unele complet întregibile, pare să se datoreze prăbușirii sobei din colțul nord-vestic.

Deși zidurile exterioare ale acestei încăperi nu se păstrează decît pînă la o înălțime de 0,50—1,50 m, totuși pe latura estică se conturează în asizele de cărămidă locul pervazului unei ferestre. Pe aceeași latură a camerei se află și intrarea, lată de 1,70 m, prin care se făcea accesul din piața centrală a cetății. Probabil, cîteva trepte de lemn sau piatră permiteau urcarea de la nivelul pieței la acela al pragului ușii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

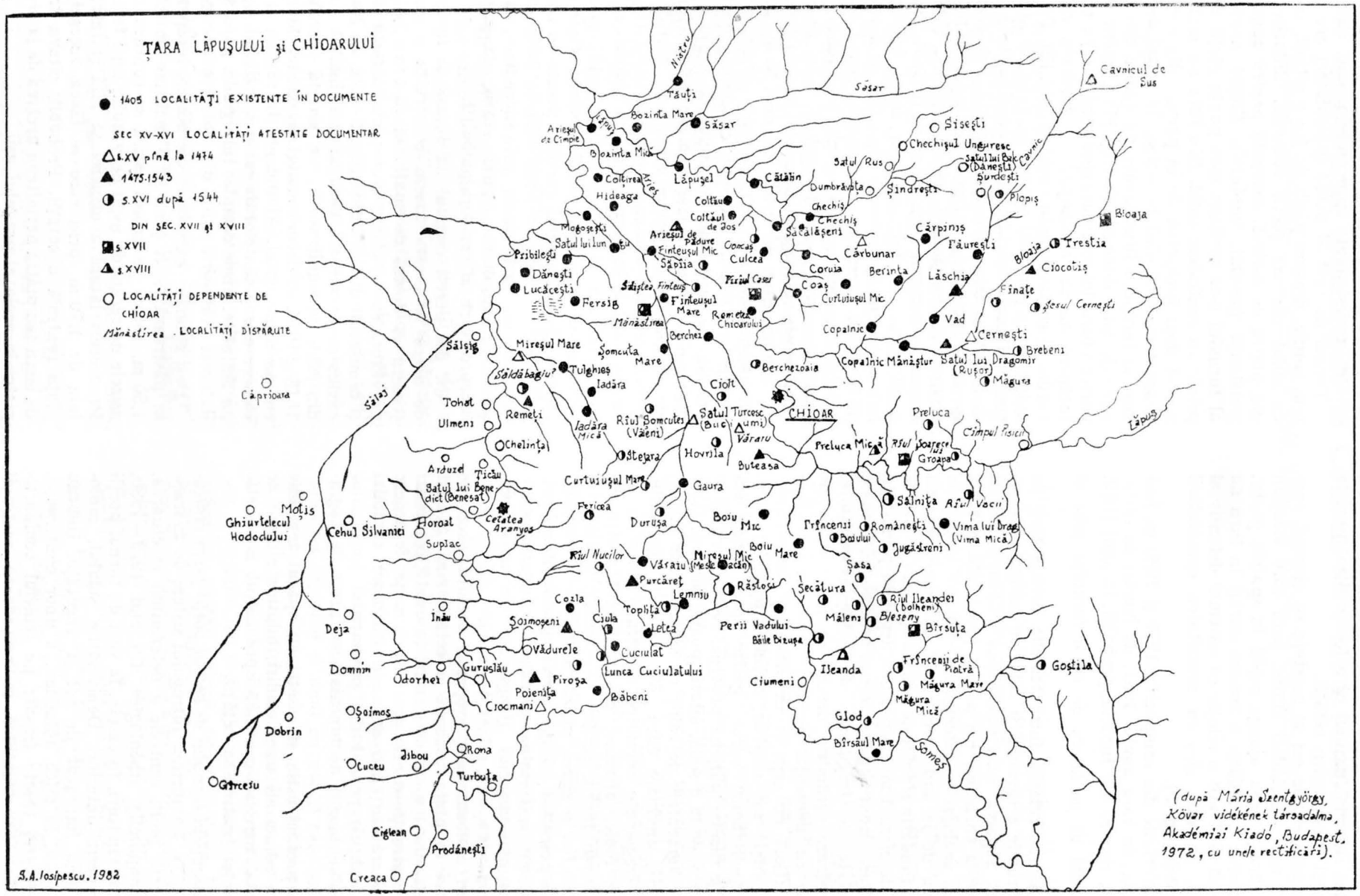

Fig. 1. Ţara Lăpuşului şi a Chioarului. Vechimea principalelor aşezări.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

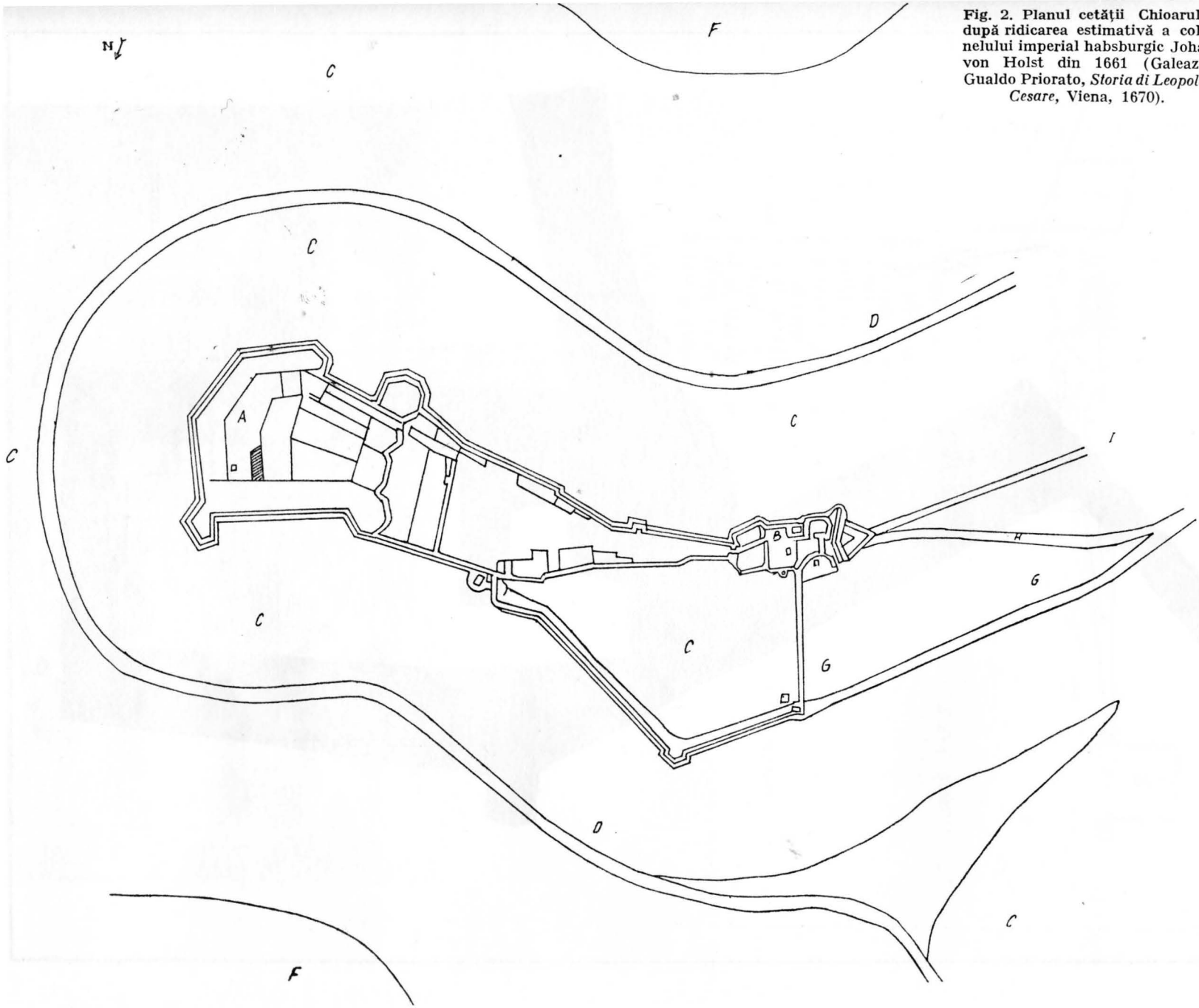

Fig. 2. Planul cetății Chioarului după ridicarea estimativă a colonelului imperial habsburgic Johan von Holst din 1661 (Galeazzo Gualdo Priorato, *Storia di Leopoldo Cesare*, Viena, 1670).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

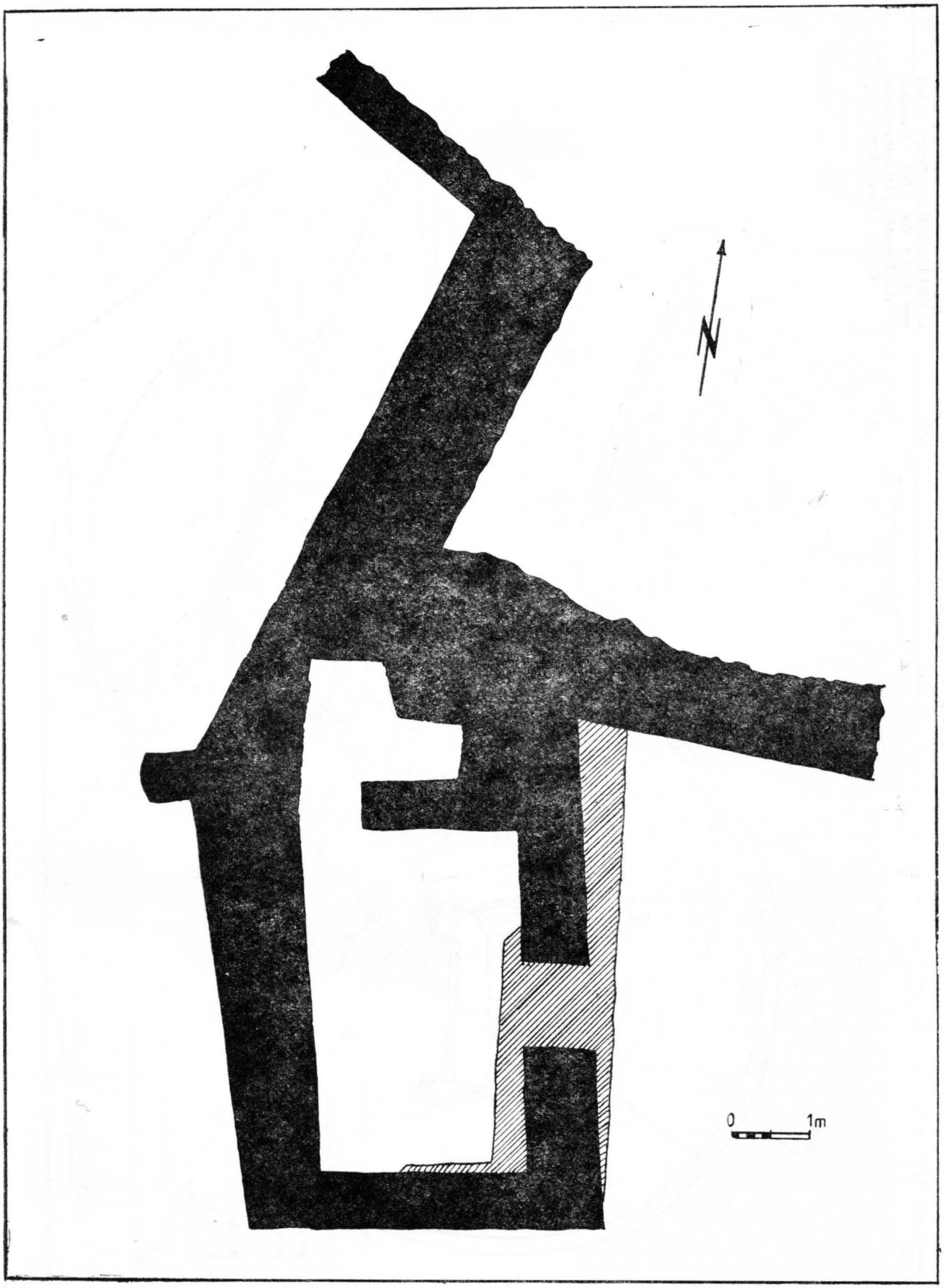

Fig. 3. Chioar. Turnul de est al porţii curţii centrale a cetăţii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

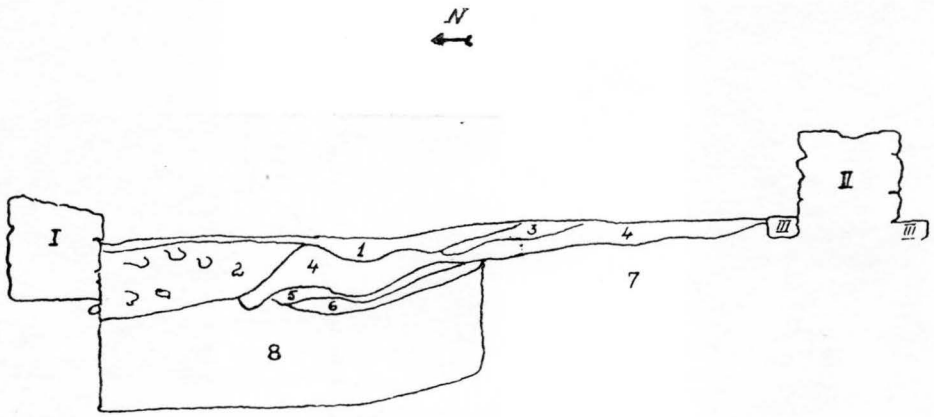

Scara 1:50

I Zidul casei scării
II. Peretele sudic al turnului
III. Primele asize ale fazei anterioare a turnului
1. umplutură sub ultima podea
2. groapă cu pământ și moloz
3 strat roșu de ardere
4. strat de pământ galben lutos cu urme de arsură roșie și cărbune
5. cenușă
6 strat roșu de ardere.
7. stîncă
8. pământ galben lutos.

Fig. 4. Chioar. Secțiune longitudinală în turnul de est. Profilul estic.

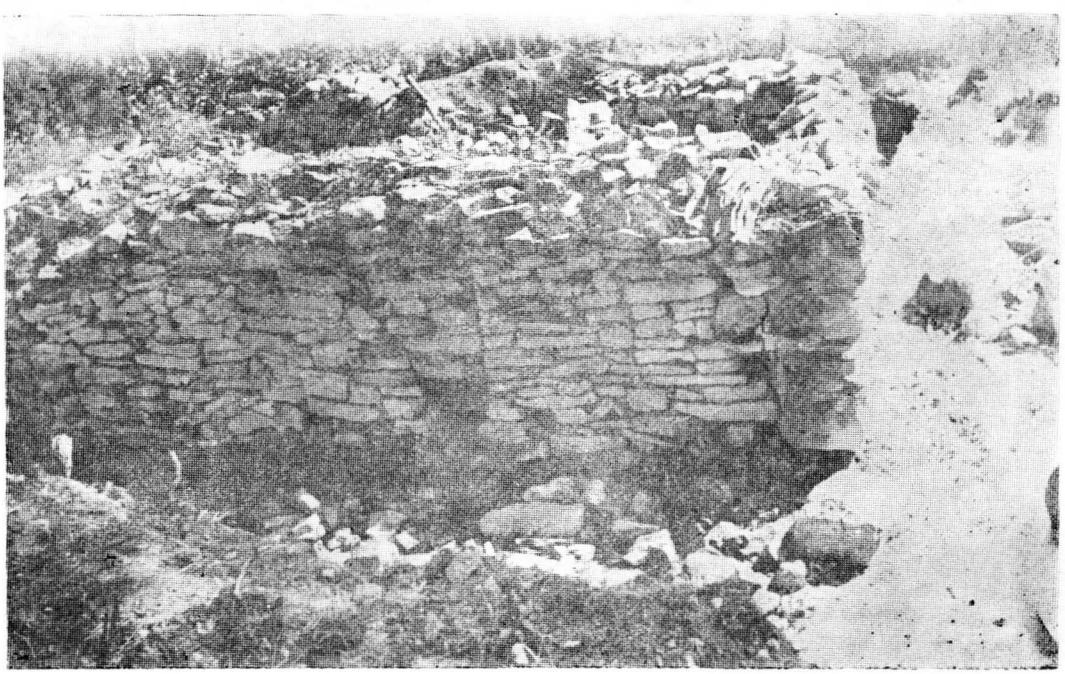

Fig. 5. Chioar. Turnul de est al porții curții centrale a cetății. Se observă intrarea de pe această latură zidită.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

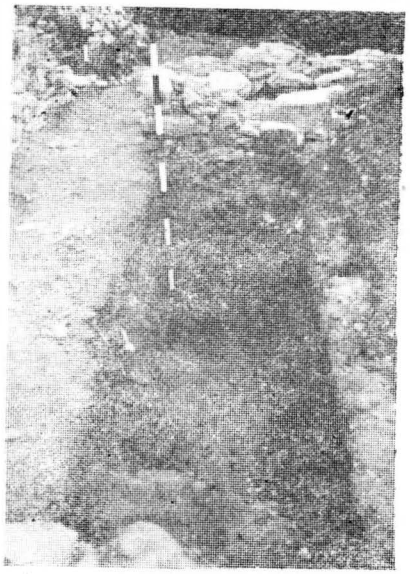

Fig. 6. Chioar. Secţiune longitudinală în turnul de est. Jalonul se sprijină pe zidul casei scării.

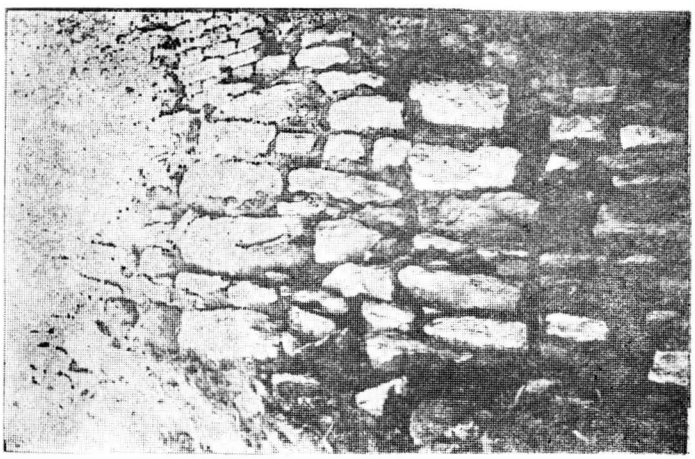

Fig. 7. Chioar. Detaliu al zidului turnului de vest al porţii curţii centrale a cetăţii. Intrarea zidită în turn.

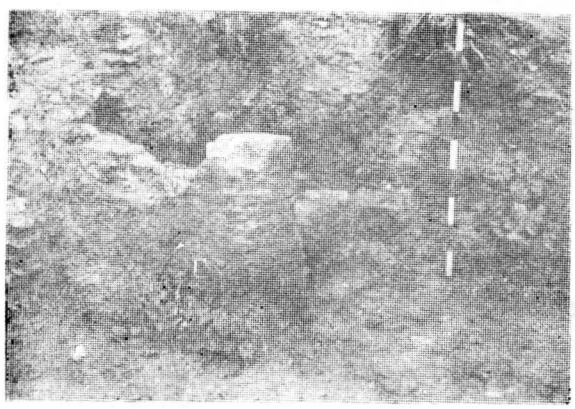

Fig. 8. Chioar. Căminul camerei adosate spre sud a turnului de vest.

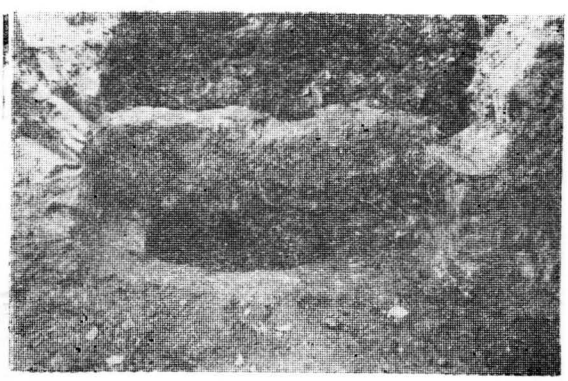

a

b

Fig. 9. Chioar. a, b, detalii ale căminului.

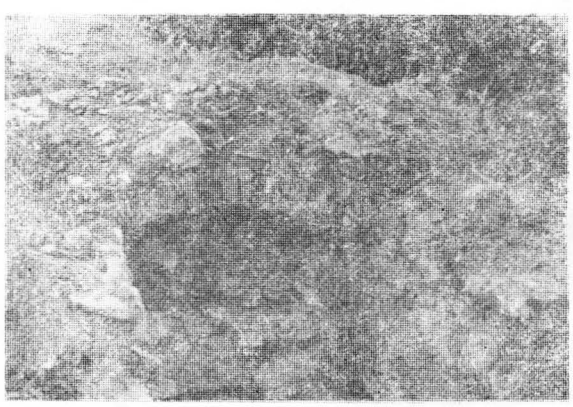

Fig. 10. Chioar. Coridorul boltit ce ducea la catul superior al turnului de vest.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

a

Fig. 11. Chioar. a, b, horn de la parterul turnului de vest.

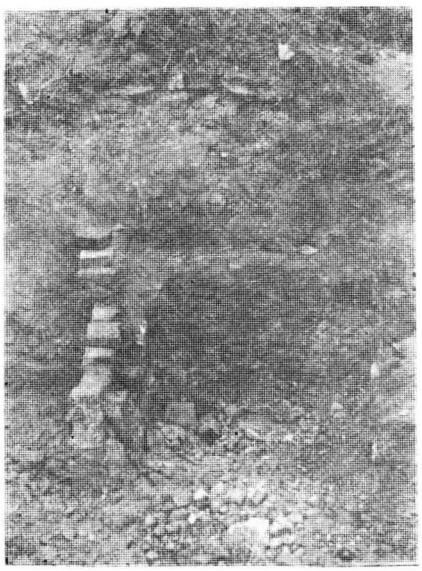

b

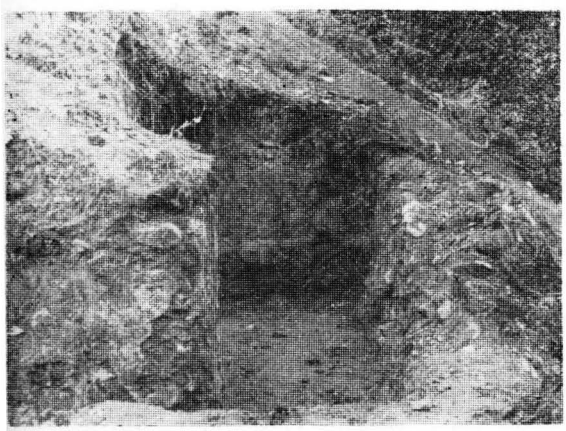

Fig. 12. Chioar. Încăpere anexă în colțul nord-vestic al turnului de vest.

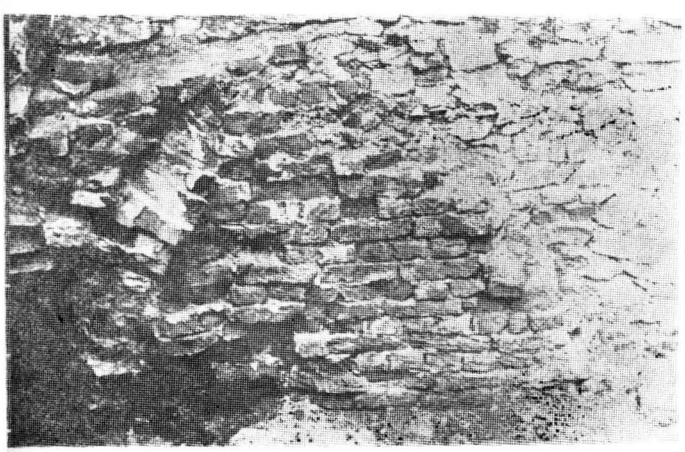

a

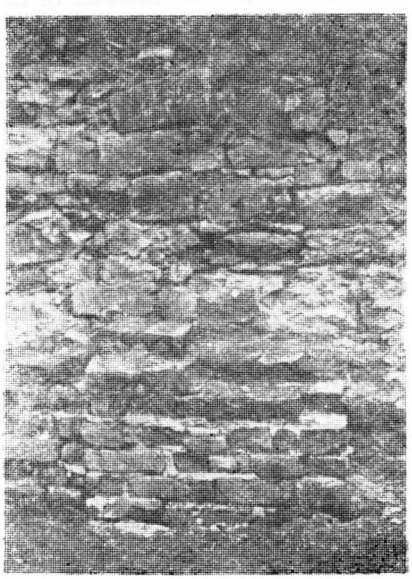

b

Fig. 13. Chioar. a, b, amprente și începuturi de bolți ale încăperilor adosate pe flancul sudic al bastionului cu urechiușă (sector C).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Materialul arheologic recoltat din ansamblul de construcţii al turnului de vest a constat din ceramică din secolul al XVII-lea, smălţuită (verde-cafeniu deschis) şi nesmălţuită (caseta 1), cahle cu smalţ verde, teracote, piese de armament (vîrfuri şi securi semicirculare de halebardă, trăgaci de armă portativă), de feronerie (cuie, răzuitor vatră?), zgură (casetele 1 şi 2). În încăperea de acces spre coridorul boltit al turnului s-au descoperit, la —1,15 m, în partea nordică a sa, spre intrarea coridorului, fragmentele carbonizate a două grinzi, într-un strat de arsură şi moloz. Ele provin, posibil, din plafonul acestei încăperi. Din aceeaşi încăpere provine o bandă de metal (aliaj de argint), pregătită, poate, pentru ştanţarea monedelor (evident falsificate) locale, precum şi o jumătate de sigiliu de plumb, pentru cupoanele de ţesături. Revelaţia a constituit-o un fragment masiv de lespede calcaroasă tencuită, păstrînd partea de jos a unei inscripţii săpate în piatră şi întărite cu vopsea indigo:

MC /rupt/
DÑI D NI R.I.IIV
M I>O:STEP.KATONA
ET MAT.VER.1624

Racordarea ansamblului de construcţii al turnului de vest la turnul de est al porţii pieţei centrale îngăduie reconstituirea sistemului de apărare din această zonă a cetăţii. Cele două turnuri, care flancau poarta, lăsau o trecere largă de 4,15 m, respectiv 3,15 m, printre cei doi stîlpi ai porţii, îngăduind accesul carelor grele. Urmele roţilor acestora se observă în făgaşurile săpate la baza stîlpului de vest al porţii.

SECTORUL C (CASTELUL MIC, EXTERIOR)

În campaniile 1979 şi 1980 s-a continuat cercetarea bastionului cu urechiuşă — à oreillons (secţiunile C IV şi C V), evacuarea umpluturii (pămînt, moloz) beciului boltit semicilindric de sub acesta, efectuîndu-se şi alte lucrări, de defrişare şi consolidare.

Construcţiile adosate laturii sud-estice a bastionului cu urechiuşă s-au prăbuşit, odată cu zidul de incintă, pe panta prăpăstioasă spre cursul Lăpuşului, surprinzîndu-se doar inserţiile bolţilor semicilindrice de pe flancul bastionului (secţiunea C V) (fig. 13a-b). Din molozul degajat s-au recoltat numeroase fragmente ceramice (secolele XVI—X VII), cîteva lespezi fasonate paralelipipedice, cu caneluri, ferăstruiri şi foramene (0,92×0,22×0,15; 1,25×0,32×0,27), precum şi un jeton minier circular confecţionat din aramă, purtînd inscripţiile: a. 1629 D.G.G.P. r.

P.F.
V

(două ciocane de mînier încrucişate).

Jetonul de minier datează, deci, din ultimul an al domniei principelui Gabriel Bethlen (1613—1629), fiind cel mai vechi însemn monetar de acest gen cunoscut pînă astăzi în bazinul Băii Mari.

SECTORUL D (PIAŢA DE JOS A CETĂŢII)

În campania arheologică din anul 1980 cercetările s-au orientat spre sistemul defensiv al porţii pieţii de jos, semnalată în teren de întretăierea în unghi drept a vechiului drum de la jumătatea flancului dealului cu valul de pămînt acoperitor al zidului de incintă ruinat, ce cobora de la castelul mic exterior. O secţiune în lungul drumului şi o casetă adiacentă, practicate în acest loc de intersecţie, au surprins poarta pieţii de jos cu turnul şi şanţul ei exterior. Încastrat între cărămizile capătului zidului vestic al pieţii de jos, a apărut unul dintre stîlpii porţii, alcătuit din prisme paralelipipedice de gresie. Din celălalt stîlp al porţii nu s-a mai găsit decît piatra prismatică de la bază (0,5×0,5×0,9 m), ce mai purta încă urme de tencuială. Acest stîlp era prins în peretele turnului care flanca spre nord poarta pieţii de jos a cetăţii. Deschiderea intrării prin care pătrundea drumul printre cei doi stîlpi era de 3,70 m.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUE À CHIOARU ET RECHERCHES FAITES DANS LES PAYS DE LĂPUŞ ET CHIOAR

RÉSUMÉ

La breve étude ci-jointe presente les resultats des campagnes archéologiques dans le Maramureş (nord-ouest de la Roumanie) en 1979 et 1980, spéciallement les fouilles à la forteresse de Chioar sur la rivière de Lăpuş. Les recherches du Centre d'histoire et de théorie militaire et du Musée de Maramureş ont mis au jour les vestiges de la civilisation du Moyen-Âge (XVe siècle) de la Renaissance et de l'Âge Classique (XVIe—XVIIe), les reflects de ces époques dans la manière de fortifier (l'apparition des bastions, même à oreillons) mais aussi dans la décoration des chambres. On a trouvé de nombreux fragment des poêles et des cheminées en terre-cuite ornés des blasons ou des motifs vegetaux, avec le millésime 1618 À la même période de travaux d'embellissement de Chioar par le soins des princes de Transsylvanie appartien une inscription lapidaire latine (1624).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le pays de Lăpuș et de Chioar: évolution historique de l'habitat.

Fig. 2. Plan de forteresse de Chioar d'après le relèvement estimatif du colonel autrichien Johann von Holst (d'après Galeazzo Gualdo Priorato, *Storia di Leopoldo Cesare*, Vienne, 1670).

Fig. 3. Chioaru. La tour d'est de la porte (cour centrale de la forteresse).

Fig. 4. Chioaru. La tour d'est; fouille longitudinale — le profil d'est.

Fig. 5. Chioaru. La tour d'est de la porte (cour centrale de la forteresse). On voit l'entrée murée sur une des côtes.

Fig. 6. Chioaru. La tour d'est: fouille longitudinale; le jalon repose sur le mur de la cage de l'escalier.

Fig. 7. Chioaru. La tour d'ouest de la porte de la cour centrale. Detail de la maçonnerie: l'entrée murée.

Fig. 8. Chioaru. Cheminée dans une chambre adossée à la côte sud du tour d'ouest.

Fig. 9. Chioaru. La même cheminée: a, b, details.

Fig. 10. Chioaru. Couloir vouté conduisant à l'étage superieur de la tour d'ouest.

Fig. 11. Chioaru. a, b, cheminée au parterre de la tour d'ouest.

Fig. 12. Chioaru. Enclos dans le coin nord-ouest de la même tour.

Fig. 13. Chioaru. a, b, empreintes et commencements de voûtes des salles adossées au flanc sud du bastion à oreillons (secteur C de la forteresse).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci)

LUCIAN CHIȚESCU, ANCA PĂUNESCU, VENERA RĂDULESCU, PETRE VLĂDILĂ, TUDOR PAPASIMA

Cea de a 6-a campanie consecutivă de la Orașul de Floci, s-a desfășurat, ca și cele precedente, în trei sectoare distincte ale vechiului oraș medieval românesc, și anume: sectorul I „mănăstire" (biserica nr. 1); sectorul II — locuințe din lemn și sectorul III — biserica nr. 2[1]. Ca și în anii anteriori, cercetările din 1980 vor fi prezentate, în ordinea sectoarelor, de către autorii săpăturilor care au reprezentat statornic Muzeul național de istorie al R.S.R. și Muzeul de arheologie și istorie din Călărași.

Sectorul I „mănăstire" (biserica nr. 1). Cercetările de aici au urmărit, în principal, surprinderea limitei de est a necropolei din jurul bisericii nr. 1 și continuarea săpăturilor în zona vestică a necropolei a cărei limită a fost fixată, în campania precedentă, la aproximativ 25 m de la pridvorul monumentului. Cu ajutorul secțiunii XXXVI (20 × 1,50 m) și a șapte casete adiacente (W3 — W9) la 5 m est de absida altarului bisericii nr. 1, la adîncimea de 0,38—0,55 m, a apărut o întinsă suprafață de pietre neregulate, acoperite cu o mare cantitate de material osteologic animalier, parte din el spart în vederea prelucrării, precum și un număr de 22 nasturi din os, aflați în diferite stadii de prelucrare[2]. Toate observațiile conduc indubitabil la concluzia că avem de-a face cu resturile unui atelier de prelucrat osul și de confecționat nasturi, datat, pe baza unei monede din 1623, în prima parte a secolului al XVII-lea. Este cel de al doilea atelier de acest fel descoperit și cercetat pînă acum pe suprafața Orașului de Floci[3], dimensiunile lui aproximative indicînd o construcție ușoară de circa 17 × 5 m, dispusă pe linia nord-sud, la numai 5 m est de altarul bisericii. Atelierul a putut funcționa, deci, în acest loc, numai în faza de întrerupere a funcționării lăcașului de cult, întrerupere care a determinat în cursul secolului al XVII-lea reconstruirea integrală din cărămidă a bisericii, pe vechea fundație din piatră de la cumpăna secolelor XV—XVI.

Secțiunea XXXVII (20 × 3 m), practicată la vest de pridvorul edificiului de cult, a surprins un număr de 15 morminte, mult deranjate de intervenții ulterioare și extrem de sărace din punctul de vedere al inventarului, comparativ cu celelalte morminte din alte zone ale acestei necropole.

Sectorul II — locuințe din lemn. Prin intermediul secțiunii XXXIV (100 × 1,50 m), dispusă la 25 m sud de șoseaua Țăndărei—Giurgeni, pe direcția nord-sud, în dreptul bornei 105,260 km, au fost surprinse, în sectorul cu locuințe din lemn incendiate ale orașului medieval, aceleași două importante niveluri de locuire, datînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea și respectiv de la finele secolului următor. Dacă în nivelul de locuire mai vechi nu a fost surprins de astă dată nici un complex de locuit ci numai urmele puternicului incendiu care a pricinuit grele pierderi orașului ialomițean la începutul lunii martie a anului 1470[4], nivelul următor, aparținînd secolului al XVI—lea, a prilejuit importante descoperiri, între care resturile bine păstrate de la o locuință de suprafață din lemn, cea de a 11-a de acest tip cercetată integral pînă acum în cuprinsul Orașului de Floci, precum și urmele celui de al treilea atelier de prelucrare a osului din cuprinsul acestei așezări medievale urbane.

Podeaua locuinței 11 a fost surprinsă și cercetată în cuprinsul carourilor 5—8 și se află la adîncimea de —0.30 m față de solul actual ,în nivelul de puternic incendiu ce marchează aici secolul al XVI-lea. Incendiate, ca și cele cercetate anterior, resturile locuinței 11 se compun din podeaua bine bătătorită, lutuită și arsă la roșu, bine delimitată peste tot de lăcașele bîrnelor talpă ale pereților, păstrate în săpătură sub forma unor șanțuri late de circa 0,30 m și adînci de aproximativ de 0,10 m, în care se păstrează, încă, pe alocuri, chiar resturile carbonizate ale bîrnelor, sub forma unor resturi de lemn ars. Deși distrusă parțial de o intervenție modernă, este evident că locuința se compunea din două încăperi, dispuse pe direcția est-vest, cea apuseană, păstrată integral, avînd dimensiunile de 4,50 × 5 m (ultima dimensiune indicînd și lățimea întregii

[1] Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate anterior la Orașul de Floci sînt publicate în seria Muzeului național de istorie al R.S.R. CercetArh, 3, 1979, p. 199—246 (campaniile 1975—1977) și CercetArh, 4, 1981 (campaniile 1978 și 1979).

[2] Pentru primul atelier de prelucrat osul de aici vezi CercetArh, 3, 1979, p. 208—210.

[3] *Ibidem*, p. 201.

[4] Mihai Costăchescu, *Arderea Tîrgului Floci și a Ialomiței în 1470*, Iași, 1935, p. 151.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

case). Dacă în legătură cu încăperea distrusă de intervenţia mai tîrzie nu putem face altă precizare decît că pe podeaua ei, în colţul de sud-vest, pe o bucată de grindă carbonizată, s-au găsit boabe de grîu arse, ca dovadă a păstrării acestor seminţe cerealiere în podul casei, în schimb cealaltă încăpere, păstrată integral, avea în colţul de nord-est un cuptor de la care s-a păstrat doar baza pereţilor, ca o masă de pămînt galben depus în formă de potcoavă, în jurul vetrei. Lîngă cuptor, pe podeaua locuinţei, alături de fragmente ceramice din secolul al XVI-lea, s-a descoperit un tezaur monetar, compus din 81 monede din bronz şi argint, întregi sau fragmentare, puternic arse de incendiul care a distrus locuinţa[5]. Din întregul tezaur monetar recuperat n-au putut fi identificate, din păcate, decît 8 monede, dintre care 6 aspri de la Soliman I (1520—1566) şi 2 dinari ungureşti din secolul al XVI-lea. Întrucît toate celelalte monede recuperate sînt extrem de arse şi absolut ilizibile sîntem nevoiţi a data întregul tezaur la sfîrşitul secolului al XVI-lea, cînd se plasează al doilea nivel mare de arsură de pe suprafaţa acestui oraş. Consemnăm în acest fel cel dintîi tezaur monetar descoperit în timpul cercetărilor sistematice, într-o locuinţă în Oraşul de Floci[6], care se adaugă altor 3 tezaure monetare descoperite anterior, întîmplător însă, pe suprafaţa oraşului, unul din secolul al XV-lea, iar alte două din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Prin toate elementele constructive, casa nr. 11 se încadrează în categoria locuinţelor de suprafaţă din lemn, cu una sau mai multe încăperi, ceea ce atestă un tip unitar de habitat în interiorul acestui oraş medieval românesc de cîmpie, pe întreaga durată a existenţei sale[7].

În imediata apropiere a locuinţei 11, în cuprinsul caroului 5, la —0,45 m adîncime, în nivelul de arsură al secolului al XVI-lea, a fost descoperit un engolpion de bronz (10×6,5 cm) cu capete în formă de cruce cu braţe drepte. Ambele feţe ale piesei au în mijloc pe Isus pe cruce, încadrat de patru medalioane cu figuri biblice stilizate, totul fiind redat în relief. Ca şi tezaurul monetar din locuinţa 11 şi engolpionul a fost puternic ars şi numai datorită eforturilor lăudabile ale restauratorilor de metale de la Muzeul naţional piesa nu a fost complet compromisă. Analiza stilistică şi mai cu seamă aflarea lui certă în nivelul de arsură aparţinînd locuinţei 11 de la sfîrşitul secolului al XVI-lea impun datarea engolpionului în această vreme, fapt ce consemnează cea mai tîrzie piesă de acest gen cunoscută de noi, într-o aşezare medievală românească.

La circa 45 m sud de locuinţa 11, în cuprinsul carourilor 27—28 ale secţiunii XXXIV, la adîncimea de —0,40 m corespunzătoare aceluiaşi nivel de locuire din secolul al XVI-lea, a fost interceptată o suprafaţă pavată cu pietre neregulate, întregi sau sparte, peste care au fost găsite foarte multe oase de animale mici (ovicaprine, porcine) şi ele întregi sau sparte, fără urme vizibile de prelucrare. Urmărirea prin aceste casete adiacente secţiunii XXXIV a suprafeţei pavate cu pietre a condus la dezvelirea unui nou atelier de prelucrare a osului — cel de al treilea de la Oraşul de Floci — care chiar dacă nu păstrează în interiorul său dovezi numeroase ale categoriei pieselor realizate (întrucît acesta nu a fost părăsit brusc ci golit cu grijă înainte de a fi abandonat) prezenţa totuşi a unui nasture finit din os printre pietrele podinei pare a indica limpede că şi aici se produceau nasturi. Atelierul nr. 3 de prelucrat osul are, în schimb, avantajul păstrării integrale a formei şi dimensiunilor podelei, greu de dedus din resturile rău păstrate ale celorlalte. Aici este vorba de o suprafaţă rectangulară alungită, cu dimensiunile de 8×3,50 m, compusă din două încăperi inegale, podite cu pietre, prima de 5,75×3,50 m iar cealaltă de 2,25×3,50 m, despărţite de lăcaşul unei bîrne talpă păstrat perfect în săpătură. Întrucît podeaua din pietre neuniforme a amenajării în discuţie se păstrează foarte bine, iar lăcaşul bîrnei talpă indică numai peretele despărţitor al celor două camere, marginile construcţiei nefiind marcate nici de lăcaşe de bîrnă şi nici de urme de stîlpi, pare a rezulta că atelierul nu avea pereţi laterali — nici la celelalte ateliere nu s-a păstrat vreo urmă a pereţilor — zgomotul făcut de spargerea oaselor putînd, eventual, impune o astfel de construcţie cu laturile deschise. Toate datele culese în timpul săpăturilor par a sugera că era în fapt o amenajare extrem de simplă, compusă, practic, din podina de pietre şi dintr-un acoperiş în două ape inegale, cu cumpăna sprijinită pe peretele despărţitor dintre cele două „încăperi" şi cu streaşina susţinută de stîlpi, care, la rîndul lor, vor fi fost fixaţi pe bîrne-talpă şi nu înfipţi în pămînt.

Deosebit de importantă rămîne constatarea că pe podeaua atelierului, în afara nasturelui din os deja menţionat, a fost descoperit un degetar din bronz şi două monede, un dinar unguresc din secolul al XVI-lea, aflat în lăcaşul bîrnei-talpă, şi un alt dinar unguresc de la Ferdinand I (1557)[8], găsit printre pietrele podelei. Ţinînd seama de toate acestea şi avînd în vedere constatarea că atelierul nr. 3 de prelucrat osul de la Oraşul de Floci nu a fost distrus de incendiul de la sfîrşitul secolului al XVI-lea, socotim că datarea construcţiei este posibilă într-o etapă puţin anterioară acestui moment, respectiv în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cele două monede reprezentînd indicii sugestive în acest sens.

[5] Pentru celelalte tezaure descoperite întîmplător la Oraşul de Floci, vezi CercetArh, 3, 1979, p. 240.

[6] Locuinţa se află în curtea I.A.S. Avicola, Giurgeni. Vezi Lucian Chiţescu şi colab., CercetArh, 4, 1981.

[7] Nicolae Conovici, Materiale, Oradea, 1979, p. 419—421.

[8] Unger Emil, *Ujkor I füzet (1526—1675)*, *Magyar Régészte. Művészettörtineti és Èremtani Társulat*, Budapest, 1958, tip. 55.

[9] CercetArh, 3, 1979, p. 232.

[10] *Ibidem*, p. 224.

[11] *Ibidem*, p. 231, fig. 17/6, 12, 13.

[12] *Ibidem*, p. 221, fig. 16/4—5; p. 231, fig. 17/8.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

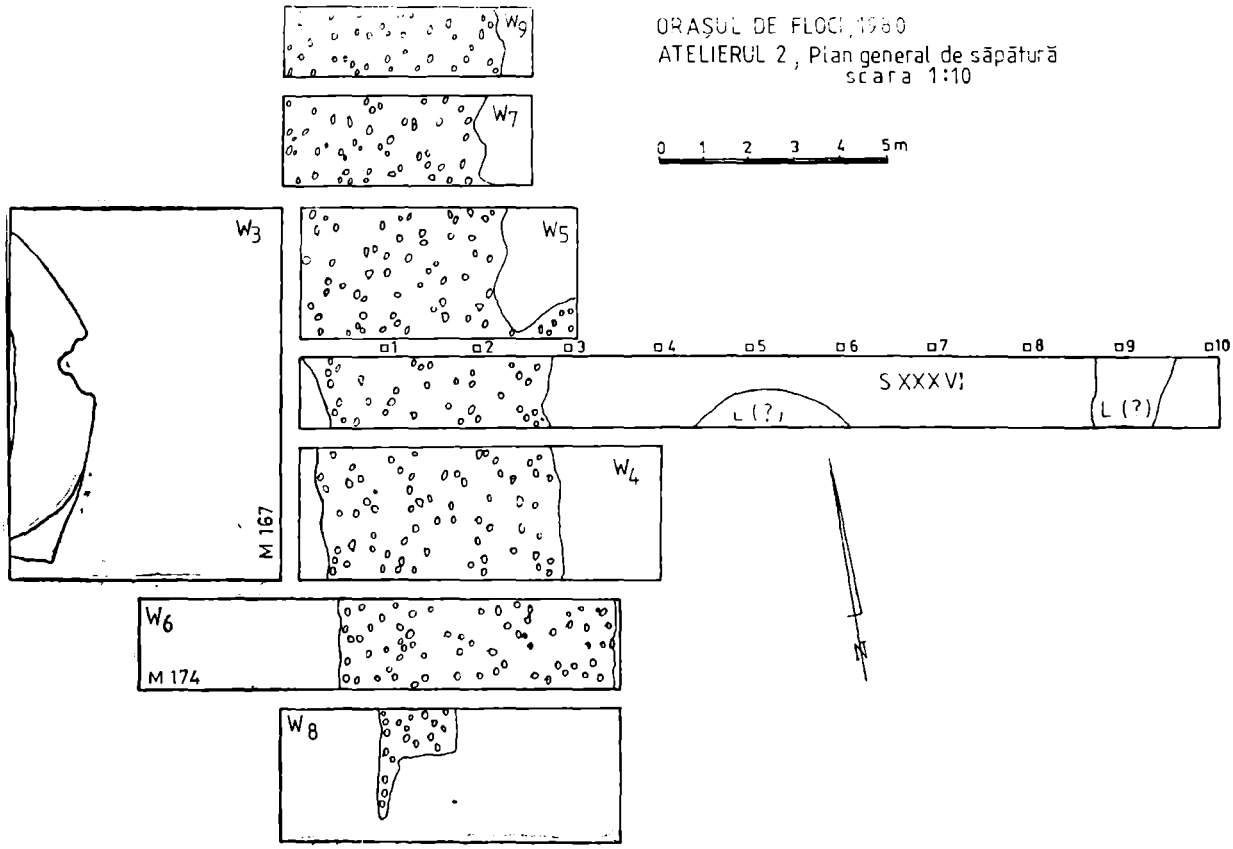

Fig. 1. Piua Petrii. Atelierul nr. 2 de prelucrare a osului de la Oraşul de Floci.

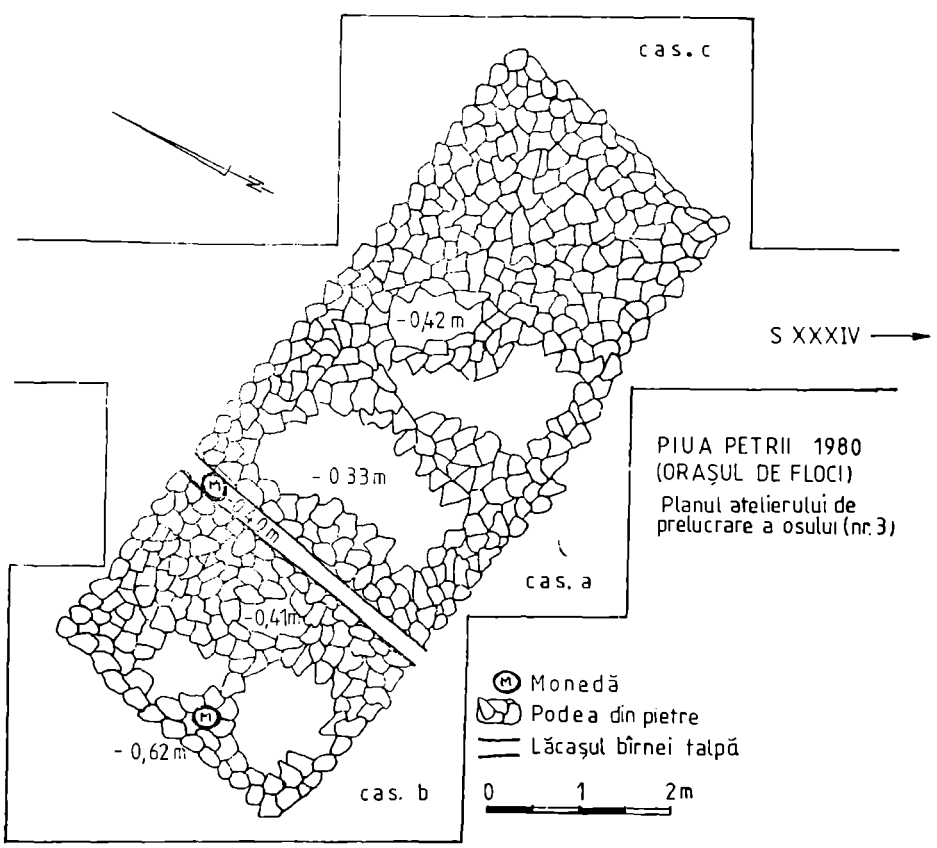

Fig. 2. Piua Petrii. Planul atelierului nr. 3 de prelucrare a osului de la Oraşul de Floci.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

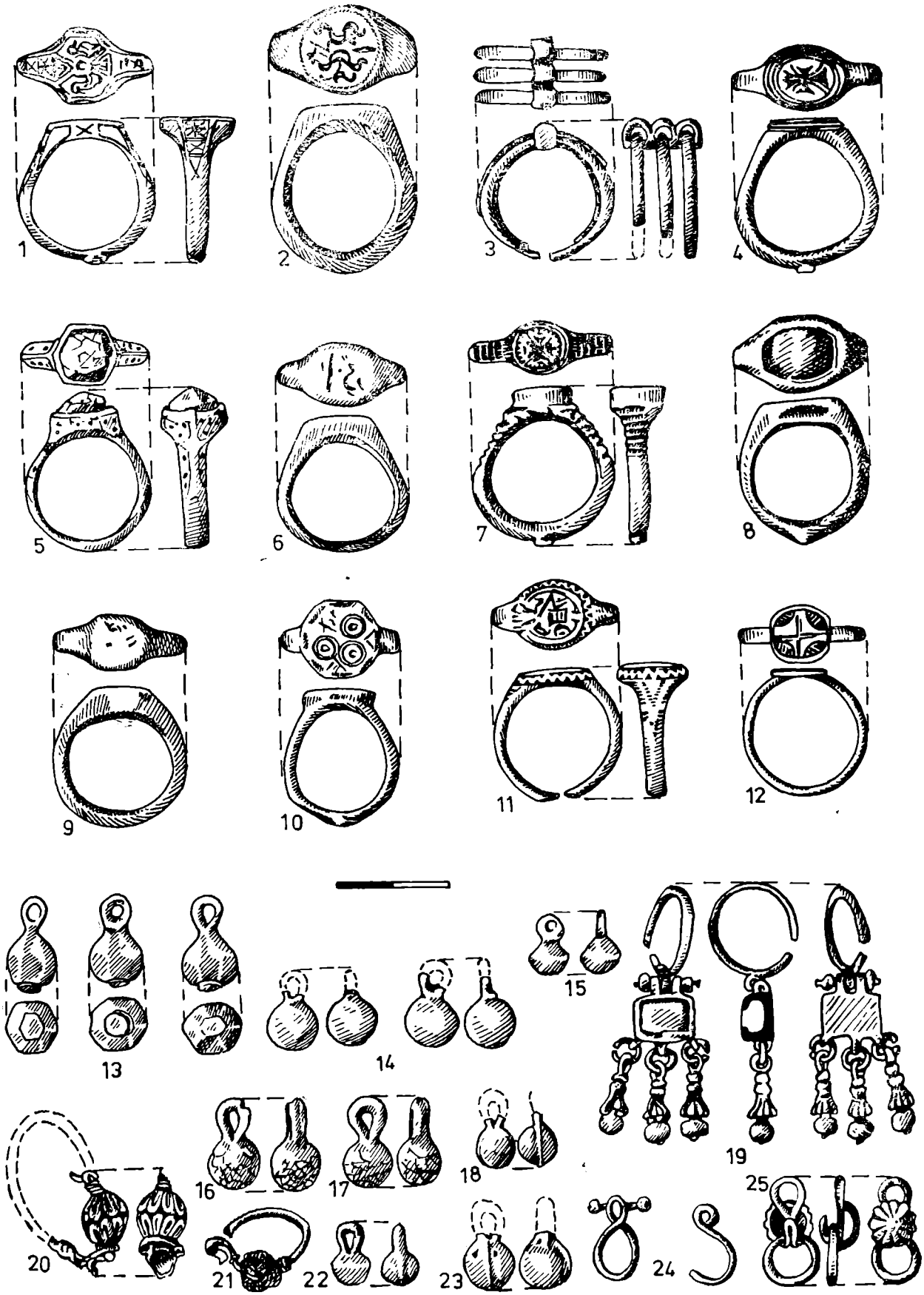

Fig. 3. Piua Petrii. Podoabe din necropola bisericii nr. 2 de la Orașul de Floci, secolele XVI—XVII

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Semnalăm, în fine, descoperirea, la sud de acest atelier, în cuprinsul caroului 34 al aceleiași secțiuni, la adîncimea de —0,28 m, a unui plumb sigilar pentru postav, foarte bine păstrat, cu diam.=2,5 cm, avînd pe avers, în prim plan, un viaduct și în plan secundar o construcție, iar pe revers același viaduct, pe care este incizată efigia unui ponson, acvila cu aripile ușor desfăcute.

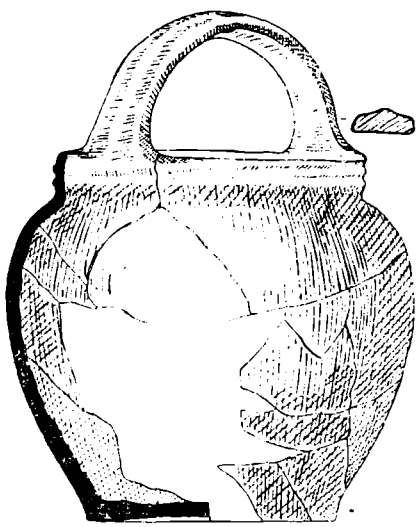

Fig. 4. Piua Petrii. Oală cu toartă de la Orașul de Floci, secolele XVI—XVII.

Campania arheologică din vara anului 1980 și-a propus, de asemenea, investigarea în continuare a locuinței datată în secolul al XVII-lea, cercetată parțial în anul 1978[9].

În acest scop a fost trasată secțiunea XIX (17 m × 2 m), avînd orientarea nord-vest, sud-est, situată la vest și paralelă cu S XIX (1978), cu un martor de 0,50 m.

La adîncimea de —0,20 m—0,60 m, pe o lungime de 7,34 m, a apărut stratul de chirpici puternic incendiat, aparținînd pereților acestei locuințe. S-au păstrat nenumărate fragmente, avînd grosimea de circa 5 cm, cu impresiuni de nuiele iar unele cu suprafețe frumos fățuite și acoperite cu humă. Locuința se desfășoară pe lungime, în direcția est-vest, fiind surprinsă pe această direcție în cele trei secțiuni cercetate (S XIX, S XIXA și S XIXB), pe o distanță de 7 m.

Pe podeaua locuinței amintite s-au găsit mai multe cărămizi de la o sobă precum și fragmente de cahle din seria celor descoperite în campania anului 1978[10], fragmente ceramice de la castroane cu fund inelar, smălțuite în interior cu verde, ca și fragmente de ulcioare.

În pămîntul galben purtat, pigmentat cu mult cărbune, servind ca strat de nivelare pentru construcția amintită, au apărut patru bolovani fasonați, cu suprafețele rectangulare, avînd dimensiunile de circa 0,40 × 0,60 m, situație întîlnită și în S XIX și S XIXA (1978). Aceștia au aparținut probabil unei construcții anterioare. În acest nivel a fost recoltat material ceramic fragmentar, smălțuit sau nesmălțuit (oale borcan, oale cahle, farfurii cu fund inelar — decor sgrafitat și smalț policrom), o oală cu toarta deasupra, gen „mîner de coș", o cană cu gura trilobată și smalț policrom, făcînd parte din ceramica orientală de import, o aplică de argint de la o curea (3,3 cm × 1,9 cm), avînd motive vegetale, un inel de aramă cu veriga simplă, deschisă, o copcă de argint.

În vecinătatea imediată a laturii nordice a construcției, la circa 1 m, a reapărut necropola nr. 3, materializată prin prezența mai multor oase umane, uneori fragmentare, aparținînd în acest caz unor reînhumări. Au fost depistate 5 morminte de rit creștin (orientate vest-est, mîinile pe cutia toracică). S-a găsit un inventar funerar sărac: două ace din argint, pentru maramă, și o aplică din bronz.

Mormintele sînt anterioare construcției, gropile acestora fiind căpăcuite de stratul de chirpici puternic incendiat. Necropola distruge, la rîndul ei, nivelul de locuire din prima jumătate a secolului al XVI-lea, etapa de funcționare fiind, în zona amintită, între sfîrșitul secolului al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Ca și în alte puncte cercetate la Orașul de Floci, și în S XIX B a apărut nivelul de locuire propriu sfîrșitului secolului al XV-lea și primei jumătăți a secolului al XVI-lea. În sudul secțiunii, la adîncimea de —0,50 m—0,70 m, pe o lungime de trei metri, a apărut podeaua de lut bătut, de două ori refăcută la intervale mici, a unei construcții din lemn. Această construcție este contemporană cu locuința situată la circa 50 m est și cercetată integral în anul 1978.

S-au descoperit mai multe bîrne carbonizate, prăbușite de la acoperișul construcției, ca și gropi de pari. Pe podeaua locuinței s-a găsit un dinar unguresc — emisiune Ferdinand I din anul 1530, ceea ce ajută la datarea complexului.

Sectorul III — biserica nr. 2 și necropola aferentă. În acest sector s-a continuat cercetarea necropolei, prin trasarea a încă patru secțiuni (S XXXI a, b, c, d) perpendiculare pe axul bisericii, în dreptul absidelor, secțiuni lungi de 15 m și late de 2 m, păstrîndu-se între ele un martor de 0,50 m.

Prin trasarea acestor secțiuni s-au mai verificat încă o dată limitele necropolei și s-a repetat observația că atît fundația bisericii cît și gropile mormintelor străpung nivelul de locuire[11], distrus de incendii puternice în secolul al XV-lea. Orientarea scheletelor în cele 82 de morminte descoperite, care se adaugă la cele 103 cercetate în campaniile anterioare[12], era vest-est, cu obișnuitele deviații determinate de anotimpul în care a avut loc înhumarea. O singură excepție o constituie M.58, în care trupul decedatului fusese aruncat cu fața în jos, cu capul spre est și picioarele spre vest, cu mîna stîngă îndoită din cot, iar mîna dreaptă sub corp. La cîteva morminte s-au mai

[13] Marin Matei Popescu, *Podoabe medievale în țările române*, București, 1970, p. 34, fig. 29.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

păstrat și resturi ale sicrielor din lemn. Poziția scheletelor: erau întinse pe spate, majoritatea cu brațele îndoite din cot, cu palmele pe piept sau mîna stîngă îndoită din cot cu palma pe toracele stîng iar mîna dreaptă îndoită cu palma pe abdomen. Din totalul de 82 de morminte cercetate și 6 grupuri de reînhumări, 65 erau de adulți, 17 de copii.

Adîncimea gropilor este între —0,70 m și —1,25 m, iar pe latura de sud a bisericii s-a constatat și în acest an o aglomerare mai mare de înhumări și reînhumări în comparație cu latura de nord, unde chiar limita cimitirului este mai apropiată de biserică.

Inventarul mormintelor cercetate de noi în această campanie este format din monede, inele, cercei, nasturi-bumbi, mărgele, copci, ace de maramă, paiete și fragmente de țesătură și broderie cu fir metalic. Din cele 51 de monede descoperite, 40 fac parte din inventarul mormintelor, dar din păcate sînt foarte mult deteriorate și puțin lizibile. Inelele descoperite în acest an fac parte, cu două excepții (M. 40 și M. 92), din grupa celor din argint sau bronz, la care montura era turnată împreună cu veriga. În general veriga are secțiune semiovală, cu capetele puțin aplatizate și lățite de o parte și de alta a monturii, de formă ovală sau rotundă, cu diverse semne incizate. Excepții sînt doar două inele cu pietre montate, cum este de exemplu inelul descoperit în M.43, din bronz, cu montura în formă de casetă hexagonală, în care se afla fixată o piatră alb-opacă (probabil cuarț). Atît suprafața exterioară a casetei cît și a verigii a fost împodobită cu email bleu-albastru, alb și galben. Prin analogii, această grupă de inele se datează în cursul secolelor XVI—XVII.

Un model de inel foarte original, făcînd parte din inventarul M.40, este format din trei verigi din argint (cu secțiunea rotundă) paralele, egale ca dimensiuni, unite printr-un ornament alcătuit din trei mici cilindrii sudați între ei, dispuși în partea exterioară; la partea inferioară, verigile sînt subțiate treptat și apropiate. Fața celor trei mici cilindrii este fațetată romboidal.

Inelul din inventarul M.29 este singurul lucrat dintr-o verigă simplă, cu secțiune lamelară, cu capetele apropiate și lipite sub placa ovală, subțire a monturii, decorată cu motive geometrice.

Cerceii descoperiți aparțin mai multor tipuri. Un exemplar foarte bine conservat, din argint aurit (M.46), face parte din tipul de cercei cu montura pătrată sau dreptunghiulară, cu o piatră montată în centru și cu trei pandelocuri terminate cu perle de sticlă sau metal.

Alt tip de cercei, pentru prima oară întîlnit printre podoabele de la Orașul de Floci, este reprezentat de un exemplar întreg (M.64) din argint și altul fragmentar, din bronz. Tortița cercelului este făcută dintr-o sîrmă subțire, arcuită ca o verigă, cu capetele apropiate. Unul din capete a fost lățit prin batere și răsucit în exterior, formînd o buclă pentru închiderea verigii. Pe aceasta a fost fixată o mărgică formată din patru fire torsionate, răsucite, înodate ca un ghem. Mărgica a fost fixată cu ajutorul unui fir de sîrmă din argint, răsucit de o parte și de alta a ei, pe verigă.

Tot din categoria cerceilor cu mărgică fixată pe verigă face parte și exemplarul fragmentar din M.85. Mărgica era formată din două semisfere lipite, alcătuită fiecare din cîte zece petale filigranate. Așa cum se păstrează, se pare că mai era lipită o altă mărgică și în exteriorul verigii, în dreptul celei existente. Spațiul dintre ele era ornat cu trei tubulețe așezate longitudinal, lucrate dintr-un fir de sîrmă, răsucit în jurul unui pivot. Mărgelele filigranate și decorarea cu tubulețe sînt specifice cerceilor din secolele XIV—XVI. Exemplarul descoperit de noi se poate data în secolul al XVI-lea, fiind vorba de reluarea în lucru de către meșterul bijutier a unor motive mai vechi. Oricum, aceste ultime două exemplare prezentate, reprezintă unicate în gama cerceilor găsiți pînă în prezent în necropolele medievale de la Orașul de Floci. În sfîrșit, mai menționăm exemplarele fragmentare ale unor cercei executați foarte rudimentar. O sîrmă subțire era trecută de-a lungul unei mărgele din sticlă, poliedrică-tubulară sau în formă de pară și care, în partea superioară, se arcuia formînd tortița de prindere. De multe ori, o parte din lungimea sîrmei și a pietrei era acoperită cu o foiță de metal, în formă de trunchi de con, ceea ce dădea monturii cercelului aspectul unui boboc cu floarea în jos. Acest tip de cercei se datează în cursul secolelor XVII—XVIII, judecînd după monedele din inventar. Nasturii-bumbi, de formă sferică sau ușor aplatizați, sînt confecționați prin turnare, din metal comun, cu dimensiuni ușor diferite (între 1,1 cm și 0,7 cm). Deosebiți sînt cei 17 nasturi-bumbi din bronz (descoperiți în inventarul mormîntului 23), de formă sferică — piriformă aplatizată în partea opusă tortiței, unde se află și o pastilă plată rotundă sau octogonală. Suprafața nasturilor este ușor fațetată (prin pilire) formînd 8 suprafețe mai mult sau mai puțin egale. Pe bază de analogii, acești nasturi aparțin secolelor XVII—XVIII.

Majoritatea copcilor descoperite sînt lucrate din sîrmă subțire, de forma celor de azi. Într-un singur caz (M.26) s-a găsit o copcă de argint, pe care a fost lipită o semisferă cu diametrul de 0,8 cm, ornamentată pe fața exterioară cu striuri radiare. Pe baza unor analogii, piesa datează din secolul al XVI-lea[13].

Acele de maramă, din bronz, sînt decorate cu o mărgică rotundă aplatizată ușor.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Mărgelele sînt toate din sticlă diferit colorată: albastru inchis, bleu, roșu cărămiziu, alb; au forme și mărimi diferite: tubulare, cilindrice, gîtuite la mijlocul lungimii, rotunde sau poliedrice.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À PIUA PETRII (LA VILLE DE FLOCI), DÉP. DE IALOMIȚA

RÉSUMÉ

La 6ème campagne archéologique entreprise sur l'étendue de l'ancienne ville médiévale roumaine, actuellement disparue „La Ville de Floci" c'est déroulé aussi bien que les autres, en trois secteurs différents, c'est à dire: le Ier secteur: l'église no. 1; le IIe secteur: habitations en torchis sur cadre de bois et le IIIe secteur: l'église no. 2 et la nécropole.

Dans le Ier secteur ont été identifiées et investiguées les traces d'un atelier (17 × 5 m) ou on travaillait en os et on confectionnait des boutons toujours en os et qu'on peut dater dans la première moitié du XVIIe siècle. C'est le deuxième atelier du genre qui a été investigué ici, puisque le premier a été découvert en 1977 et a été daté à la fin du XVIe siècle.

Dans le IIe secteur ont été investiquées une habitation de surface en torchis sur cadre de bois détruite par un sinistre à la fin du XVIe siècle et un autre atelier pour travailler et confectionner des boutons en os (atelier no. 3) dont les dimensions se sont parfaitement conservées (8 m × 3,4 m) et qu'on a pu daté d'après une monnaie dans la deuxième moitié du XVIe siècle.

Dans le IIIe secteur ont été continuées les fouilles dans la nécropole située tout autour de l'église no. 2 y existente. À cette ocassion des 82 tombeaux investigués ont été récupérées 50 monnaies des XVe—XVIIIe siècles, 12 bagues en argent et bronze, 7 bouclés d'oreille en argent et bronze et d'autres pièces d'inventaire aussi.

EXPLICATION DES FIGURE

Fig. 1. Piua Petrii. Plan de l'atelier no. 2 pour le travail de l'os, de la Ville de Floci, XVIe siècle.

Fig. 2. Piua Petrii. Plan de l'atelier no. 3 pour le travail de l'os de la Ville de Floci, XVIe siècle.

Fig. 3. Piua Petrii. Objets de parure en provenance du cimitière de l'église no. 2 de la Ville de Floci, XVI—XIII siècle.

Fig. 4. Piua Petrii. Pot à l'anse en provenance de la Ville de Floci, XVIe—XVIIe siècle.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Date antropologice preliminare asupra materialului osteologic uman descoperit în necropola I-a de la Piua Petrii. Eşantioanele 1977, 1979, 1980

LAURENŢIA GEORGESCU

Piua Petrii este situată pe malul stîng al rîului Ialomiţa la confluenţa ei cu Dunărea. Ea este „vatra unei aşezări medievale" de mult dispărute ce a intrat în atenţia cercetătorilor arheologi încă înainte de anul 1930. Publicaţiile care finalizau aceste cercetări le găsim menţionate în lucrări de specialitate. Din anul 1975 secţia de istorie medie a Muzeului de Istorie al RSR — Bucureşti în colaborare cu secţia de arheologie a Muzeului din Călăraşi au reluat cercetările de teren pentru a stabili mai precis limitele acestei aşezări, încadrarea în timp şi evoluţia ei, dată fiind importanţa politică şi comercială pe care a avut-o pentru Ţara Romă-nească.

În acest studiu vă prezentăm datele preliminare ale eşantioanelor: I (1977), II (1979) şi III (1980) din Necropola I-a de la Piua Petrii pe care arheologul Anca Păunescu o datează ca aparţinînd secolelor XVI—XVIII.

Din primul eşantion avem 42 de subiecţi, din al doilea avem 16 subiecţi iar din al treilea avem 72 de subiecţi (din care doi în stare foarte proastă de conservare). Subiecţii au prezentat grade diferite de conservare şi sînt inegali repartizaţi ca sex şi vîrstă.

Eşantionul I (1977). Cele 42 de schelete care ne-au fost date pentru studiu nu au fost chiar aşa de bine conservate, unii din subiecţi nepermiţînd un studiu de detaliu.

Seria masculină este reprezentată de unsprezece subiecţi care au decedat între limitele de vîrstă 20—60 de ani (±5 ani) încadrîndu-se în categoriile de vîrstă adult (1 subiect) şi matur (matur I=3 sub.; matur II=3 sub.; matur III=4 sub.).

Dimensionarea calotelor ne-a permis să observăm că la nivelul g-op (ului) ele se încadrează în mod variabil în categoriile calotelor de lungime scurtă grafat pînă la mărimi foarte lungi (ponderea fiind la categoria mijlocie şi lungă), lăţimea urmînd şi ea toată gama mărimilor de la foarte înguste la foarte late (cele înguste predominînd). Înălţimea calotelor este însă foarte scundă şi mijlocie cu foarte puţine cazuri în care ele sînt înalte şi uneori chiar foarte înalte. Variaţia dimensiunilor sus menţionate s-a reflectat şi în repartiţia indicilor cranieni care sînt aproape egali repartizaţi de la grupa hiperdolicocraniilor pînă la cea a hiperbrahicraniilor; de la camaecrani la hipsicrani şi de la tapeinocrani la acrocrani (Tabelele nr. 1, nr. 2 şi nr. 3).

Frunţile sînt în general foarte înguste şi înguste (cu două mici excepţii = mijlocie şi lată) la nivelul dimensiunii maxime (co-co) iar la nivelul dimensiunii minime (ft-ft) sînt de lăţime mijlocie şi lată (cu două excepţii = foarte îngust şi îngust), au permis încadrarea lor în categoria frunţilor intermediare (avem două cazuri de frunţi-bombate ca indice), eurimetope, stenometope, metriometope, camemetope şi ortometope (tabelul nr. 1 şi nr. 2).

Feţele la nivelul n-gn se încadrează în categoriile mijlocii şi înalte (cu două cazuri joase şi foarte joase), de lăţime mijlocie spre lată la nivelul zy-zy (cu un singur caz îngust), indicele facial este egal repartizat în toate grupările de la hipereuriprosop la leptoprosop; la nivelul n-pr (înălţimea superioară a feţei) urmînd aceeaşi grupare între limitele feţelor hipereuriene, pînă la cele hiperleptene inclusiv. La feţe atît de diferite avem bine înţeles orbite camaeconche, mesoconche şi hipsiconche care încadrează nasuri mezorine (6, cu un caz leptorin şi unul chamerhin). La unele cazuri am putut calcula indicele Flower care a încadrat şase subiecţi din şapte în categoria ortignat (un caz progant deci).

Seria feminină este reprezentată de 17 subiecţi, care au decedat între 20 şi 50 de ani (±5 ani), încadrîndu-se în categoriile adolescent (trei subiecţi), adult (doi subiecţi) şi matur (12 subiecţi egal repartizaţi între cele trei categorii de vîrstă matură).

De lungime extrem de variabilă (mijlocie, scurte şi lungi, în ordinea frecvenţei), calotele sînt de lăţime înguste, foarte înguste şi mijlocii, înălţimile urmînd o variaţie extrem de mare, de la forme foarte scunde la cele foarte înalte. Indicii cranieni enunţaţi după acelaşi criteriu al frecvenţei, prezintă foarte mari oscilaţii:

Indicele 8:1 — de la dolicocrani la hiperbrahicrani.
20:1 — de la camaecrani la hipsicrani.
20:8 — de la tapeinocrani la acrocrani.

Frunţile la nivelul dimensiunilor maxime, sînt foarte înguste, înguste şi mijlocii, iar la nivelul dimensiunilor minime sînt foarte înguste gradat pînă la foarte late. Deci avem aproape toată gama lor dimensională, caracteristică frunţilor intermediare (cu două excepţii de frunţi bombate), ortometope, camemetope.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Tabelul nr. 1

REPARTIȚIA DUPĂ CATEGORIILE DIMENSIUNILOR CRANIENE A SUBIECȚILOR STUDIAȚI DIN NECROPOLA I-a DE LA PIUA PETRII

Nr. Martin	Categoria	♂	♀	Eșantion 1977		Eșantion 1979		Eșantion 1980	
				♂	♀	♂	♀	♂	♀
1. *g-op.*	f. scurt	×—169	×—161	—	—	—	—	—	2
	scurt	170—177	162—169	1	3	1	2	6	—
	mijlociu	178—185	170—176	4	6	1	2	6	1
	lung	186—193	177—184	3	2	2	—	5	7
	f. lung	194—×	185—×	1	×	—	—	5	—
8. eu-eu	f. îngust	×—139	×—134	2	4	1	1	5	2
	îngust	140—147	135—141	6	5	1	2	14	2
	mijlociu	184—155	142—149	1	3	2	1	6	7
	lat	156—163	150—157	2	—	—	—	1	1
	f. lat	164—×	158—×	1	—	—	—	—	2
17. *ba—b.*	f. scund	×—125	×—120	1	—	1	—	2	1
	scund	126—130	121—125	3	6	—	—	3	1
	mijlociu	131—137	126—132	4	—	1	1	6	2
	înalt	138—142	133—137	—	2	1	—	2	—
	f. înalt	143—×	138—×	1	2	—	—	4	—
20. po-b.	f. scund	×—106	×—102	6	1	2	3	6	6
	scund	107—112	103—108	1	4	1	1	11	1
	mijlociu	113—118	109—114	3	3	1	—	4	4
	înalt	119—124	115—121	1	3	—	—	1	1
	f. înalt	125—×	122—×	1	1	—	—	—	—
9. ft-ft.	f. îngustă	×— 91	×— 87	1	1	1	1	1	—
	îngustă	92— 96	88— 92	1	4	2	1	10	5
	mijlocie	97—101	93— 97	6	6	3	2	15	8
	lată	102—106	98—102	2	1	—	—	2	2
	f. lată	107—×	103—×	—	3	—	—	1	—
10. co-co.	f. îngustă	×—113	×—p8	3	3	1	1	3	1
	îngustă	114—120	109—115	5	6	2	1	16	4
	mijlocie	121—127	116—122	1	4	3	2	8	8
	lată	128—134	123—129	1	—	—	—	1	2
	f. lată	135—×	130—×	—	—	—	—	1	—
47. *n-gn.*	f. joasă	×—103	×— 95	1	1	—	—	—	—
	joasă	104—111	96—103	1	1	2	2	3	1
	mijlocie	112—120	104—112	5	5	1	—	7	6
	înaltă	121—128	113—120	2	3	—	—	2	2
	f. înaltă	129—×	121—×	—	2	—	—	1	1
48. n-pr.	f. joasă	×—60	×—56	1	1	2	—	1	1
	joasă	61—63	57—60	—	—	—	3	1	3
	mijlocie	64—69	61—66	3	5	2	1	8	4
	înaltă	70—72	67—70	1	3	—	1	4	2
	f. înaltă	73—×	71—×	3	3	—	—	9	2
45. zy—zy.	f. îngustă	×—121	×—116	—	1	—	1	1	1
	îngustă	122—127	117—122	1	3	1	2	3	2
	mijlocie	128—133	123—128	3	4	1	—	8	4
	lată	134—139	129—134	4	2	1	—	9	2
	f. lată	140—×	135—×	—	—	2	—	2	3
40. ba-pr.	scurtă	×—89	×—88	—	2	—	—	2	1
	mijlocie	90—98	89—95	8	6	2	2	—	2
	lungă	99—×	96—×	—	1	—	—	14	1

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Tabelul nr. 2

REPARTIȚIA DUPĂ CATEGORIILE INDICILOR CRANIENI A SUBIECȚILOR STUDIAȚI DIN NECROPOLA I-a DE LA PIUA PETRII. EȘANTIONUL 1977.

Indicele 8:1	Scara	♀	♂	Indicele 47:45	Scara	♀	♂
ultradolicocran.	×—64,9	—	—	hipercuriprosop	×—79,9	1	2
hiperdolicocran.	65—69,9	—	2	curiprosop	80—84,9	2	2
dolicocran	70—74,9	2	—	mesoprosop	85—89,9	2	2
mesocran	75—79,9	3	2	leptoprosop	90—94,9	2	2
brahicran	80—84,9	5	1	hiperleptoprosop	95—×	—	—
hiperbrahicran	85—89,9	2	2				
Indicele 17:1	**Scara**	**♀**	**♂**	**Indicele 48:45**	**Scara**	**♀**	**♂**
camaecran	×—69,9	1	2	hipereurien	×—44,9	1	2
ortocran	70—74,9	4	5	eurien	45—49,9	2	2
hipsicran	75—×	4	1	mesen	50—54,9	2	2
				lepten	55—59,9	5	2
				hiperlepten	60—×	—	—
Indicele 17:8	**Scara**	**♀**	**♂**	**Indicele 9:8**	**Scara**	**♀**	**♂**
tapeinocran	×—91,9	4	4	stenometop	×—65,9	3	3
metriocran	92—97,9	1	4	metriometop	66—68,9	5	2
acrocran	98—×	4	1	eurimetop	69—×	4	5
Indicele 20:1:	**Scara**	**♀**	**♂**	**Indicele 9:10**	**Scara**	**♀**	**♂**
camaecran	×—57,9	1	2	frunte bombată	×—79,9	2	2
ortocran	58—62,9	5	4	frunte intermed.	80—99,9	11	8
hipsicran	63—×	4	3	frunte paralelă	100—×	—	—
Indicele 20:8	**Scara**	**♀**	**♂**	**Indicele 29:26**	**Scara**	**♀**	**♂**
tapeinocran	×—79,9	7	8	ortometop	×—90,0	10	4
metriocran	80—85,9	3	1	camemetopă	90—×	4	6
acrocran	86—×	—	2				
Indicele 30:27	**Scara**	**♀**	**♂**	**Indicele 12:8**	**Scara**	**♀**	**♂**
parietal bombat	×—87,9	3	4	occipital îngust	×—71,9	—	1
parietal cu bombare mijlocie	88—90,4	7	3	occipital mijl.	72—78,9	7	5
				occipital lat	79—85,9	3	4
parietal plat	90—×	3	3	occipital f. lat	86—×	1	—
Indicele 40:5	**Scara**	**♀**	**♂**	**Indicele 52:51**	**Scara**	**♀**	**♂**
ortognat	×—97,9	7	6	camaeconchă	×—75,9	—	2
mezognat	98—102,9	2	—	mesoconchă	76—84,9	7	4
prognat	103—×	1	1	hipsiconchă	85—×	7	4
Indicele 54:55	**Scara**	**♀**	**♂**				
leptorin	×—46,9	6	2				
mezorin	47—50,9	2	7				
chamerhin	51—57,9	4	1				
hiperchamer	58—×	1	—				

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Tabelul nr. 3

REPARTIȚIA DUPĂ CATEGORIILE INDICILOR CRANIENI A SUBIECȚILOR STUDIAȚI DIN NECROPOLA I-a DE LA PIUA PETRII. EȘANTIONUL 1979

Indicele 8:1	Scara	♂	♂	Indicele 47:45	Scara	♂	♀
Ultradolicocran	×—64,9	—	—	hipereuriprosop	×—79,9	2	—
hiperdolicocran	65—69,9	—	—	euriprosop	80—84,9	1	—
dolicocran	70—74,9	2	2	mesoprosop	85—89,9	—	1
mesocran	75—79,9	1	1	leptoprosop	90—94,9	—	1
brahicran	80—84,9	1	1	hiperleptoprosop	95—×	—	—
hiperbrahicran	85—89,9	1	1				
ultrabrahicran	90—×	—	—				
Indicele 17:1	Scara	♂	♀	Indicele 48:45	Scara	♂	♀
camaecran	×—69,9	—	—	hipereurien	×—44,9	2	—
ortocran	70—74,4	4	—	eurien	45—49,9	2	1
hipsicran	75—×	2	2	mesen	50—54,9	—	2
				lepten	55—59,9	—	—
				hiperlepten	60—×	—	2
Indicele 17:8	Scara	♂	♀	Indicele 9:8	Scara	♂	♀
tapeinocran	×—91,9	3	1	stenometop	×—65,9	3	1
metriocran	92—97,9	—	1	metriometop	66—68,9	—	2
acsocran	98—×	—	—	eurimetop	69—×	2	1
Indicele 20:1	Scara	♂	♀	Indicele 9:10	Scara	♂	♀
camaecran	×—57,9	2	—	frunte bombată	×—79,9	2	2
ortocran	58—62,9	—	3	frunte intermed.	80—99,9	5	3
hipsicran	63—×	3	—	frunte paralelă	100—×	—	—
Indicele 20:8	Scara	♂	♀	Indicele 29:26	Scara	♂	♀
tapeinocran	×—79,9	5	4	ortometopă	×—90	5	5
metriocran	80—85,9	—	—	camemetopă	90—×	2	2
acrocran	86—×	—	—				
Indicele 30:27	Scara	♂	♀	Indicele 12:8	Scara	♂	♀
parietal bombat	×—87,9	2	1	occip. îngust	×—71,9	1	—
parietal bombat mijlociu	88—90,4	2	2	occip. mijlociu	72—78,9	1	3
parietal plat	90,5—×	1	1	occip. lat	79—85,9	3	4
				occip. f. lat	86—×	1	×
Indicele 40:5	Scara	♂	♀	Indicele 52:51	Scasa	♂	♀
ortognat	×—97,9	3	2	camaeconchă	×—75,9	1	—
mezognat	98—102,9	—	—	mesoconhă	76—84,9	2	3
prognat	03—×	—	—	hipsiconhă	85—×	1	2
Indicele 54:55	Scara	♂	♀				
leptorin	×—46,9	3	2				
mezorin	47—50,9	—	2				
chamerhin	51—57,9	1	1				
hiperchamerhin.	58—×	1	—				

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Feţele sînt în majoritate de înălţime mijlocie, înaltă şi foarte înaltă (la nivelul n-gn) şi sînt armonizate cu lăţimii înguste, mijlocii şi late. Avem un singur caz cu o faţă foarte îngustă. Indicele facial total merge descrescînd de la leptoprosop la hipereuriprosop, şi de la hiperlepten la eurien (cu oscilaţii foarte mici).

Orbitele subiecţilor sînt în mod egal mesoconche şi hipsiconche încadrînd nasuri foarte diferite leptorine, mezorine, camerhine. Majoritatea subiecţilor după indicele Flower sînt ortognaţi (cu două cazuri mezognate şi unul prognat).

Acolo unde starea de conservare a scheletului postcranian a permis metria segmentelor, am calculat talia după metoda lui Manouvrier (corecţia G. Oliver) care la bărbaţi variază între limitele 155,2 cm şi 174,2 cm, iar la femei oscilează între limitele 142,8 cm şi 161,5 cm .

Copiii sînt reprezentaţi prin cinci schelete:

— trei subiecţi în grupa de vîrstă infans I, subgrupa 3—7 ani (cu molarul definitiv de 6 ani erupt).

— doi subiecţi în grupa de vîrstă infans II (7—14 ani), grupa de vîrstă 7—10 ani (au erupt incisivii laterali superiori şi inferiori de 8 ani; caninii inferiori şi primi premolari superiori de 9 ani. Subiecţii sînt foarte prost conservaţi.

În două morminte ce aparţin unor femei s-au găsit cîte un reînhumat, aproape pulverizat la atingere (adult??).

Ca formă, mărime şi tip antropologic, eşantionul prezintă variaţii foarte mari. Studiul de detaliu îl vom face pe toată necropola, la nivel de eşantion neprezentînd importanţă istorică, deoarece cele enunţate mai sus caracterizează exclusiv grupul uman studiat şi nu întreaga necropolă care nu are încă cercetarea de teren finalizată.

Eşantionul II (1979) este format dintr-un grup de 16 schelete foarte prost conservate care sînt repartizate după sex şi vîrstă inegal.

Bărbaţii sînt reprezentaţi de 7 subiecţi decedaţi între următoarele limite de vîrstă: cîte un caz între 30—40 de ani şi între 40—50 de ani şi 5 subiecţi între 50 şi 60 de ani.

Femeile prezente prin 5 cazuri, decedate cîte un subiect între limitele de vîrstă 15—20 de ani şi 20—30 de ani; trei subiecţi între limitele de vîrstă 50—60 de ani.

Copiii sînt prezenţi prin trei subiecţi decedaţi între limitele de vîrstă: 0—7 ani (2 cazuri de la 8 la 10 ani; un caz de 5 ani; un subiect între 7—14 ani).

Bărbaţii au calote de lungimi şi lăţimi variabile, oscilînd între limitele categoriilor scurte şi foarte lungi, de lăţime foarte îngustă gradat pînă la mijloace; înălţimile sînt foarte scunde, scunde şi mijlocii. Indicii cranieni oscilează între limitele categoriilor dolicocrane-hiperbrahicrane (71,58—89,41); camaecran-hipsicran (66,49-81,18); tapeinocran (83,89—90,79); tapeinocran (68,83—75,48). Frontalul oscilează la nivelul dimensiunii minime între limitele categoriilor îngust şi foarte lat (96 mm—118 mm), iar la nivelul dimensiunii maxime între limitele foarte îngust şi foarte lat (107 mm—140 mm). Indicii cranieni încadrează subiecţii în categoriile metriometop, stenometop, eurimetop (în ordinea frecvenţei) cu aspect intermediar sau bombat (tabel. nr. 1; nr. 2; nr. 3).

Faţa în cazurile în care s-a păstrat, este joasă sau mijlocie, de lăţime îngustă cu valori intermediare pînă la mărimi foarte late (tabelul nr. 2—3). Indicele facial este hipereuriprosop-hipereurien şi euriprosop-eurien (tabelul nr. 3). Orbitele sînt mesoconche spre hipsiconhe încadrînd nasuri leptorine, chamerhine. În trei cazuri indicele Flower ne-a dat valori în categoria ortognat.

Femeile au calote scurte şi mijlocii (162 mm—178 mm), ca lăţime foarte înguste, înguste şi mijlocii (137 mm—147 mm) cu înălţimi foarte scunde (tabel nr. 3). Indicii cranieni încadrează subiecţii studiaţi în categoriile dolicocran-hiperbrahicran, ca şi la seria masculină, însă între valorile 79,19—87,65; hipsicran, ortocran; tapeinocran metriocran (tabelul nr. 3). Frontalul prezintă valori care permit să facem încadrarea lor în categoriile îngust-lat şi îngust-foarte lat (9.= 94 mm—102mm; 10.+112 mm—139 mm), indicii frontali caracterizîndu-le ca frunţibo mbate intermediare, metriometope, stenometope şi eurimetope (9:10=69,06—91,07; 9:8=64,38—72,26).

Faţa este în foarte puţine cazuri păstrată, încadrîndu-se în formele foarte înguste, înguste şi joase; mijlocii şi înalte (tabelul nr. 3). Orbitele sînt mesoconche-hipsiconche (78,57—86,48) cu indicii nasali leptorhin-chamerhin (40,0—51,06). Indicele Flover este ortognat (91,0—94,79).

Scheletul postcranian este foarte prost conservat la majoritatea subiecţilor (unele segmente erau complet pulverizate). Din acest motiv foarte puţini indivizi au fost dimensionaţi. Atît la bărbaţi cît şi la femei avem subiecţi cu aspect de robusticitate sub medie spre puternică.

Talia la bărbaţi în medie este supramijlocie (169,80 cm) şi oscilează între limitele valorilor submijlocie şi mare (162,75 cm—178,75 cm). La femei talia se încadrează în categoria staturilor mari (163,13 cm), toţi subiecţii intrînd în această categorie (160,0 cm—167,80 cm).

Eşantionul III (1980) este reprezentat de 72 subiecţi cu grad de conservare sub mediu, mediu şi foarte bun.

Seria masculină este formată din 32 de subiecţi care au decedat între limitele de vîrstă 20—60 de ani (±5 ani), încadrîndu-se în categoriile de vîrstă adult (1 caz), matur I—II—II (29 de cazuri) şi senil I—II (2 cazuri). Aspect general de robusticitate submediu spre puternic.

La nivelul g-op calotele se încadrează între formele scurte şi foarte lungi (172mm—198 mm), aproape egal repartizaţi ca lăţime însă (8.= 134 mm—156 mm), inegal grupaţi în toate categoriile (tabel nr. 4). Înălţimea calotelor este variabilă (17.=101 mm—144 mm; 20.=94 mm—124 mm). Indicii cranieni concentrează majoritatea subiecţilor între limitele categoriilor dolicocrane-brahicrane (8:1=71,20—84,66); camaecrane-hipsicrane (17:1=57,29—79,77; 20:1.=51,37—65,34). tapeinocran-metriocran (17:8=70,14—105,8; 20:8=68,11—87,32).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Tabelul nr. 4

REPARTIȚIA DUPĂ CATEGORIILE INDICILOR CRANIENI A SUBIECȚILOR STUDIAȚI DIN NECROPOLA I-a DE LA PIUA PETRII. EȘANTIONUL 1980

Indicele 8:1	Scara	♀	♂	Indicele 47:45	Scara	♀	♂
ultradolicocran	×—64,9	—	—	hipereuriprosop	×—79,9	3	—
hiperdolicocran	65—69,9	—	—	euriprosop	80—84,9	1	4
dolicocran	70—74,9	1	5	mesoprosop	85—89,9	4	1
mesocran	75—79,9	5	7	leptoprosop	90—94,9	2	3
brahicran	80—84,9	1	10	hiperleptoprosop	95—×	—	1
hiperbrahicran	85—89,9	3	—				
Indicele 17:1	Scara	♀	♂	Indicele 48:45	Scara	♀	♂
camaecran	×—69,9	1	4	hipereurien	×—44,9	2	1
ortocran	70—74,9	1	7	eurien	45—49,9	2	3
hipsicran	75—×	1	5	mesen	50—54,9	5	11
				lepten	55—59,9	1	4
				hiperlepten	60—×	1	2
Indicele 17:8	Scara	♀	♂	Indicele 9:8	Scara	♀	♂
tapeinocran	×—91,9	2	8	stenometop	×—65,9	5	6
metriocran	92—97,9	2	2	metriometop	66—68,9	4	10
acrocran	98—×	—	6	eurimetop	69—×	4	9
Indicele 20:1	Scara	♂	♂	Indicele 9:10	Scara	♀	♂
camaecran	×—57,9	4	9	frunte bombată	×—79,9	6	5
ortocran	58—62,9	3	7	frunte intermed.	80—99,9	9	25
hipsicran	63—×	1	5	frunte paralelă,	100—×	—	—
Indicele 20:8	Scara	♂	♂	Indicele 29:26	Scara	♀	♂
tapeinocran	×—79,9	9	17	ortometop	×—90,0	11	15
metriometop	80—85,9	1	3	camemetopă	90—×	4	13
Indicele 30:27	Scara	♀	♂	Indicele 12:8	Scara	♀	♂
parietal bombat	×—87,9	4	7	occipital îngust	×—71,9	2	1
parietal cu bombare mijlocie	88—90,4	4	5	occipital mijl.	72—78,9	5	12
parietal plat	90,5—×	4	10	occipital lat	79—85,9	3	9
				occipital f. lat	86—×	2	1
Indicele 40:5	Scara	♀	♂	Indicele 52:51	Scara	♀	♂
ortognat	×—97,9	1	12	camaeconchă	×—75,9	—	1
mezognat	98—102,9	1	4	mesoconhă	76—84,9	6	15
prognat	103—×	—	—	hipsiconhă	85—×	7	8
Indicele 54:55	Scara	♀	♂				
leptorin	×—46,9	1	11				
mezorin	47—50,9	4	4				
chamerin	51—57,9	5	3				
hipercamer.	58—×	1	4				

♀ = femeie; ♂ = bărbat.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Frunţile sînt ca dimensiune înguste şi mijlocii cu cîte un caz sau două în celelalte categorii (9.=84 mm—105 mm; 10=99 mm—141 mm). Indicii frontali încadrează subiecţii între categoriile stenometope-eurimetope (9:8=56,90—71,11); bombate şi intermediare (9:10=77,69—85,34) (tabel nr. 4).

Feţele la nivelul n-gn oscilează între limitele joase-înalte (47=104—130 mm; 48:51mm—87mm) şi sînt de lăţime îngustă pînă la foarte lată cu ponderea în categoria mijlocie şi lată (120 mm—144 mm) (tabelul nr. 4). Indicii faciali (47:45=80,62—98,48; 48:45=38,34—63,16) concentrează majoritatea subiecţilor între categoriie euriprosop, leptoprosop şi hipereurien-hiperlepten (tabelul nr. 4). La feţe atît de diferite avem orbite mesoconche şi hipsiconche (cu un singur caz camaeconch) (52:51=73,81—102,38) ce încadrează în majoritate nasuri leptorine, cu subiecţi aproximativ egali repartizaţi în celelalte categorii (54:55=29,35—100,0) (tabelul nr. 4).

La 16 cazuri am putut calcula Indicele Flower (40:5=63,20—102,91) care este în majoritate ortognat (în 11 cazuri).

Comparativ cu seria masculină, *cea feminină* este reprezentată numai de 17 subiecţi (23,61% din totalul seriei exhumate în 1980, pe cînd bărbaţii reprezintă 44,44%), aproximativ egali repartizaţi între categoriile de vîrstă juvenil-maturus III cu excepţia intervalului de vîrstă 30—40 de ani unde avem 6 subiecţi. Lungimea calotelor variază între limitele 157 mm—184 mm. cu lăţimi extrem de variabile (8=133 mm—161 mm); înălţimea este foarte scundă, gradat pînă la înaltă (20=89 mm—115 mm; 17=125 mm—139 mm). Indicii cranieni încadrează subiecţii studiaţi în categoriile dolicocran-brahicran (72, 67, 97, 35); tapeinocran-acrocran (17:8=88,03—97,74; 20:8=63,57—80,29); camaecran-hipsicran (17:1= 69,06—78,53; 20:1=34,64—69,01) (tabelul nr. 4).

Frunţile sînt în majoritate înguste, mijlocii şi late (9=89 mm—102 mm; 10=108 mm—132 mm); stenometop-eurimetop (9:8=59,63—80,53), bombate, însă în majoritate au bombare intermediară (9:10=68,42—92,03) (tabel nr. 4). Facialul oscilează între limitele categoriilor joasă-foarte înaltă la nivelul n-gn (47=97 mm—122 mm; 48=54 mm—90 mm) indicii încadrîndu-le aproximativ gradat (47:48=65,54—93,8; 48:45=39,86—75,00) între limitele euriprosop-hiperleptoprosop şi hipereurien-hiperlepten (tabel nr. 4). La o variabilitate atît de mare a feţelor, orbitele se concentrează în categoria mezoconchă (15 cazuri) şi hipsiconchă (8 cazuri) cu un singur caz camaeconch. Nasul osos este mai variabil (54:55=40,38—75,76) majoritatea subiecţilor sînt concentraţi în categoria leptorină (11 cazuri). Indicele Flower (40:5=67,17—101,03) încadrează 11 subiecţi din 15 în categoria ortognat (tabelul nr. 4). Doi subiecţi nu au prezentat suficiente date pentru determinare sex-vîrstă.

Talia la bărbaţi oscilează între limitele 155,5 cm —175,4 cm, iar la femei între limitele 140,0 cm—160,0 cm (după metoda lui Manouvrier).

Copii sînt reprezentaţi de 21 de subiecţi care s-au grupat astfel:

— Infans I (0—7 ani)=14 subiecţi; — Infans II (7—14 ani)=7 subiecţi.

Nu insistăm asupra studiului de copii pentru că pe întreaga necropolă noi vom face repartiţia pe sub grupe ca şi un studiu de detaliu. În cadrul eşantionului exhumat în 1980 ei reprezintă 29,17%.

Cele trei eşantioane studiate (1977, 1979 şi 1980) reprezintă trei grupe de înhumaţi care fac parte din aceeaşi necropolă, însă înhumaţi ca poziţie diferită în raport cu monumentul eclezialic descoperit, dar cu aceeaşi datare. La finalizarea cercetării de teren, noi vom putea concentra subiecţii şi după alte criterii de studiu. Subiecţii din cele trei grupe studiate se încadrează ca mărime şi formă între limite de variabilitate foarte mari (pe sexe), aspectul de noemogenitate reflectîndu-se şi din analiza tipologică unde componentele alpine, dinarice, mediteranide, nordice (mai puţine cazuri) şi mongoloide (cîteva cazuri) cu influenţe-metisaj sînt predominante. Nu am dat frecvenţele deoarece pot fi întîmplătoare, neavînd importanţă istorică la nivel de eşantioane. Dar, acest lucru este totuşi explicabil, deoarece Piua Petrii era una din porţile de intrare şi de schimb comercial ale Ţării Româneşti, notificate în documentele medievale interne şi externe.

Săpăturile sistematice vor continua în anii ce vin la Piua Petrii, urmînd ca la încheierea cercetării să prezentăm un studiu sintetic comparativ, avînd în vedere şi necropolele cu care aceasta are tangenţe.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Dan M. Iliescu, *Un vechi oraş dispărut: Cetatea de Floci*, Bucureşti, 1930.

2. N. Conovici, RevMuzMon, 12, 1975, 2, p. 63—66.

3. Lucică Chiţescu, Niculae Conovici, Radu Lungu, Anca Păunescu şi Venera Rădulescu, CercetArh, 1979, p. 199—242.

4. G. Oliver, *Pratique anthropologique*, Paris, 1960.

5. Rudolf Martin, Lehrbuch der Anthropologie, II, 1928, Jena.

DONNÉS ANTHROPOLOGIQUES PRÉLIMINAIRE CONCERNANT LE MATÉRIEL OSTÉOLOGIQUE HUMAIN DÉCOUVERT DANS LA NÉCROPOLE No I DE PIUA PETRII.

RÉSUMÉ

Les trois échantillons étudiés (1977, 1979, 1980) représentant trois groupes d'inhumés qui font partie de la même nécropole.

Les sujets étudiés selon leurs dimensions et formes, oscillent entre des limites de trés grandes valeures. Le groupe humain étudieé n'est pas homogéne ni du point de vue typologique, représenté par les types alpins, dinariques, nordiques (peu de cas) médiiteranoids, mongoloids (peu de cas), avec des influences — metissage.

Cette chose est explicable parce que Piua Petrii était une des portes d'entrées et d'échange commercial de la Valachie, notifiées dans les documents internes et externes.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele săpăturilor privind epoca feudală executate în jud. Covasna

SZÉKELY ZOLTAN

În campania de săpături din anul 1980 au fost executate cercetări și săpături în așezări și cimitire în următoarele localități:

1. *PETENI* (jud. Covasna). Scopul săpăturilor din anul 1980 a fost stabilirea extinderii cimitirului și delimitarea lui. În direcția axei lungi — NE—SV — a cimitirului au fost deschise casete, cu dimensiunile 5×5 m, numerotate în continuarea celor din anul precedent. În casetele deschise, pe o lățime de 30 m, la capetele nord-estic și sud-vestic, nu a fost găsit nici un mormînt. Mai avem de controlat zona vestică a necropolei și a așezării, care încă nu a fost găsită.

2. *ARIUȘD* (jud. Covasna). În hotarul satului Ariușd, în afară de așezarea neolitică de pe movila Tyszk, un alt punct arheologic este situat pe promontoriul cunoscut sub denumirea de „Csókás", plasat la capătul nordic al satului, pe partea dreaptă a drumului care duce la Araci. Promontoriul este tăiat printr-un șanț de restul masivului muntos (fig. 1/1). Platoul are forma ovală, extinzîndu-se în direcția nord-sud; la capătul nordic, în fața șanțului și la marginile sale estică și vestică, este un val de pămînt, înalt de 0,5 m, care dispare la capătul sudic. Pornind de la capătul nordic platoul a fost secționat la mijloc cu un șanț, lung de 45 m și lat de 1 m (S.I). La capătul nordic profilul este următorul: sub humusul gros de 30 cm a fost un strat de lut galben, gros de 60—80 cm, în care a fost săpat un șanț, adînc de 0,80 m și lat de 2 m pentru fundația unui zid de piatră. Pietrele fiind scoase, a rămas numai molozul amestecat cu pietre mici. Sub zid și pe ambele laturi ale zidului au fost stîlpi de stejar, groși de 30—40 cm, arși și așezați orizontal (fig. 1/2). La capătul nordic al șanțului, peste stîlpii carbonizați, a fost descoperit un strat de cenușă, gros de 20—30 cm, iar la cel sudic, lutul era ars la roșu. În fața zidului, printre stîlpi arși, au fost găsite o zăbală de fier și fragmentul unei săbii de fier (fig. 3).

Perpendicular pe șanțul I, în direcția vestică, a fost deschisă o casetă, cu dimensiunile 5×5 m. La adîncimea de 0,96 m se afla o suprafață acoperită cu pietre, suprapusă direct solului virgin. Tot perpendicular pe SI, în direcția estică, a fost săpat un șanț lung de 20 m (S. II) pînă la marginea platoului. Peretele șanțului arată următorul profil: sub humusul gros de 10 cm apare un strat de culoare brun-neagră, gros de 40 cm, în care a fost săpat șanțul pentru fundația zidului, care a fost scos (fig. 1/3). Sub stratul de moloz, în stratul de lut galben, au fost găsiți stîlpi de stejar arși, așezați orizontal și vertical. Între zid și stîlpi pămîntul era ars la roșu și avea o grosime de 1 m (fig. 4).

În șanțurile V—VI, executate perpendicular pe marginea estică a platoului, a fost surprins zidul de piatră, gros de 1 m, care pe partea estică apare numai în șanțul nr. IV. Începînd de la mijloc, spre sud, terenul este abrupt, în această parte zidul nefiind găsit.

Pe partea nordică a terenului, șanțul de apărare, adînc de 6 m și lat de 4—5 m, nu a păstrat forma lui originală, fiind folosit ca drum de acces pe platou.

Resturile de construcții descoperite pe platou sînt medievale și ele pot fi încadrate în două faze. Primei faze îi aparține un val de pămînt, întărit cu stîlpi de stejar, ale căror resturi arse au fost găsite sub zidul de piatră. Promontoriul a fost tăiat cu un șanț, iar în fața șanțului, pe această parte, a fost amenajat un val de pămînt, cu stîlpi. Peste acest val de pămînt, după ce a fost distrus printr-un incendiu, s-a construit cetatea cu zid de piatră legată cu mortar (fig. 2).

În Transilvania sistemul de fortificare cu val la o construcție de lemn este cunoscut la cetatea de la Dăbîca, în prima ei fază de construcție[1] și în general la cetățile feudale timpurii din secolele al XI-lea și al XII-lea[2]. Pe baza sistemului de construcție prima etapă de fortificare se poate situa într-o perioadă timpurie, în secolul al XI-lea. Această încadrare este confirmată și de cele două obiecte găsite printre stîlpii arși: o sabie și o zăbală. Sabia este de tipul celor timpurii, cu un singur tăiș, la care axa mînerului nu corespunde cu axa lamei, înclinîndu-se puțin spre tăișul lamei[3] (fig. 5). Zăbala, făcută din două bare rotunde, cu capetele plate, încovoiate și legate între ele, are și

[1] ActaMN, 4, 1968, p. 179.

[2] Gy. Novák, Az épités és épitészettudomány, 7, 1969, 3—4, p. 338—339.

[3] Fr. Csillag, Kardok történelmünkben, Budapesta, 1971 p. 21.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

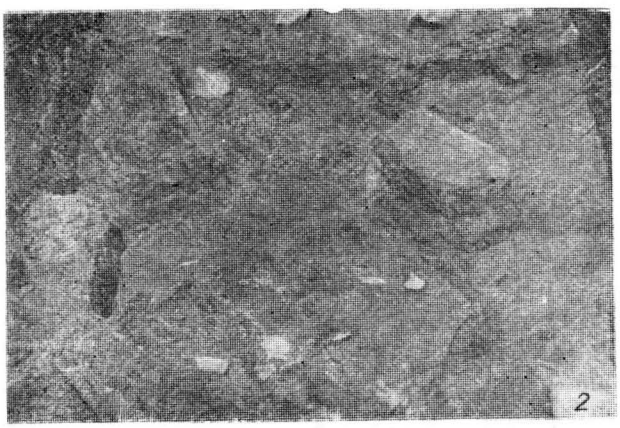

Fig. 1. Ariușd. 1 vedere generală a muntelui „Csókás"; 2 grinzi carbonizate din S I; 3 urma zidului scos din S II.

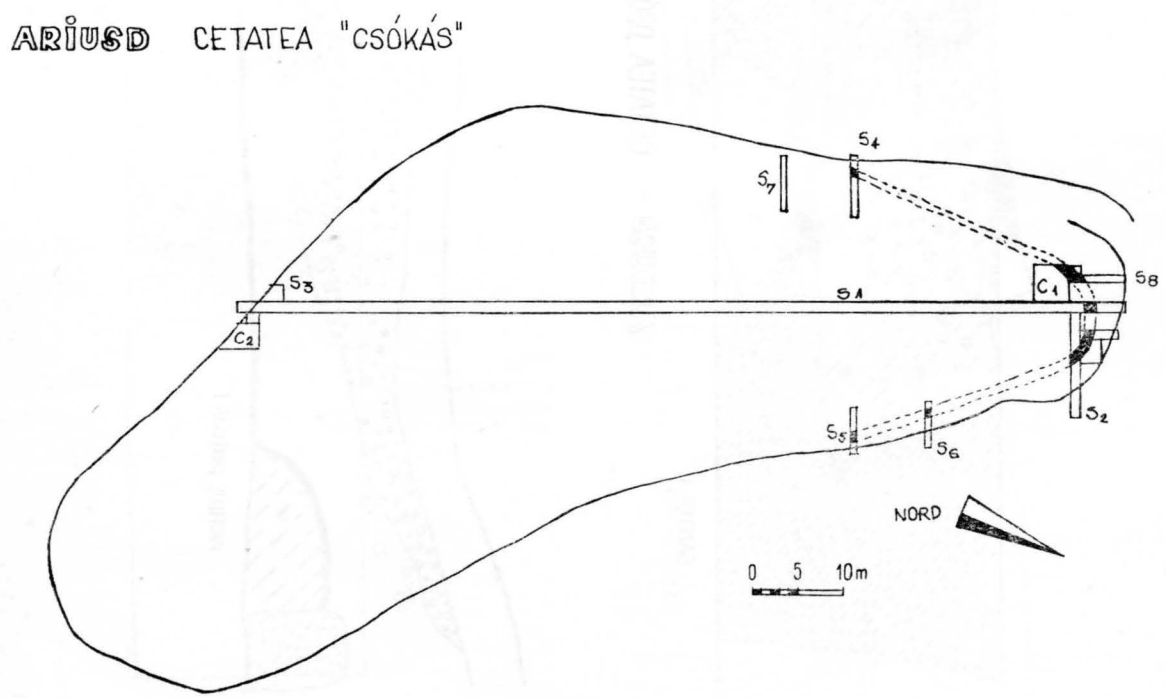

Fig. 2. Ariușd. Planul săpăturii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

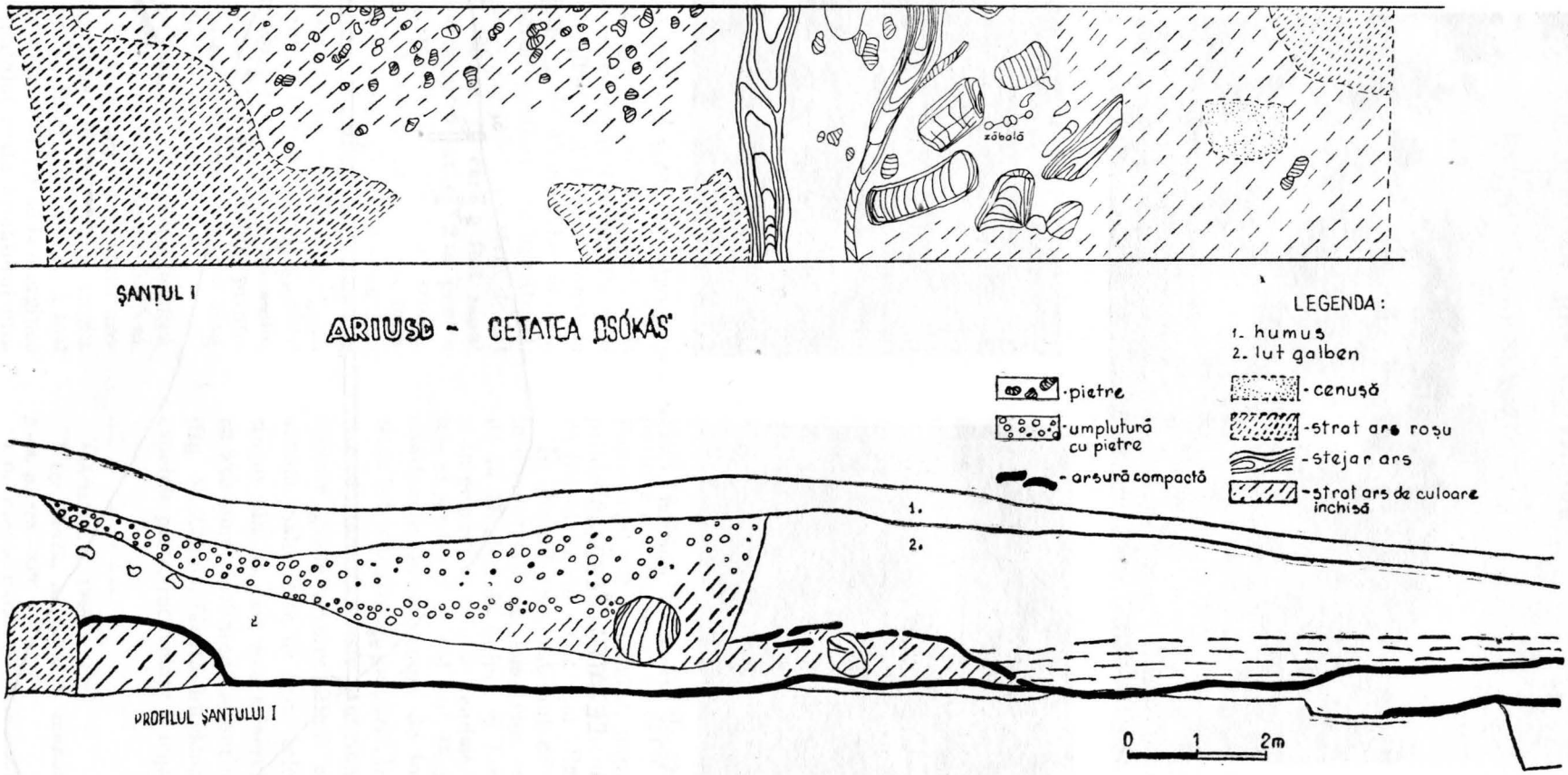

Fig. 3. Ariuşd. Profilul şanţului S I.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

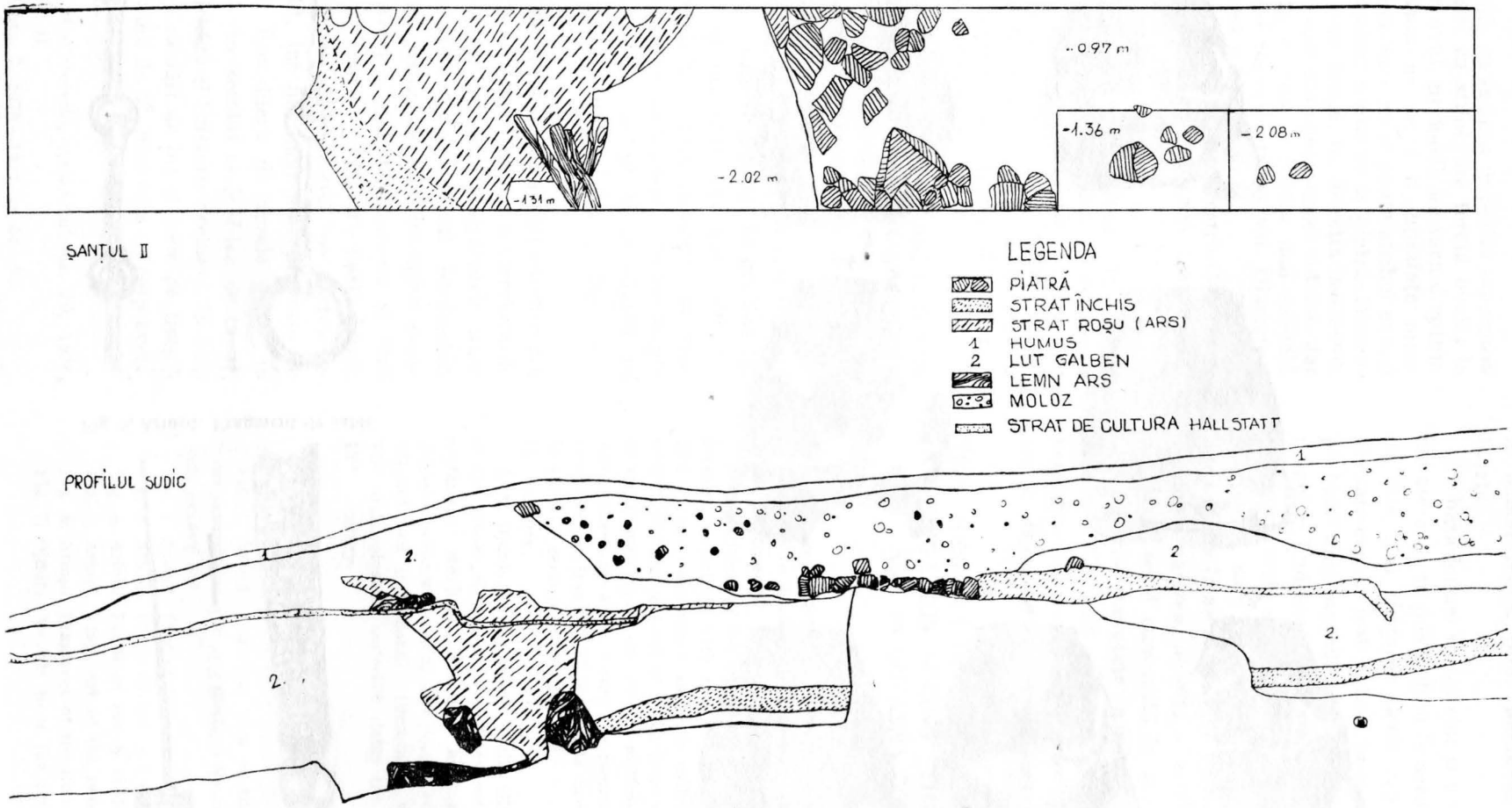

Fig. 4. Ariușd. Profilul șanțului S II.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 5. Ariușd. Fragment de sabie.

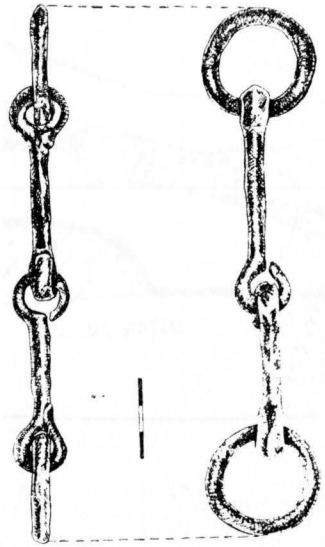

Fig. 6. Ariușd.
Fragment de zăbală din fier.

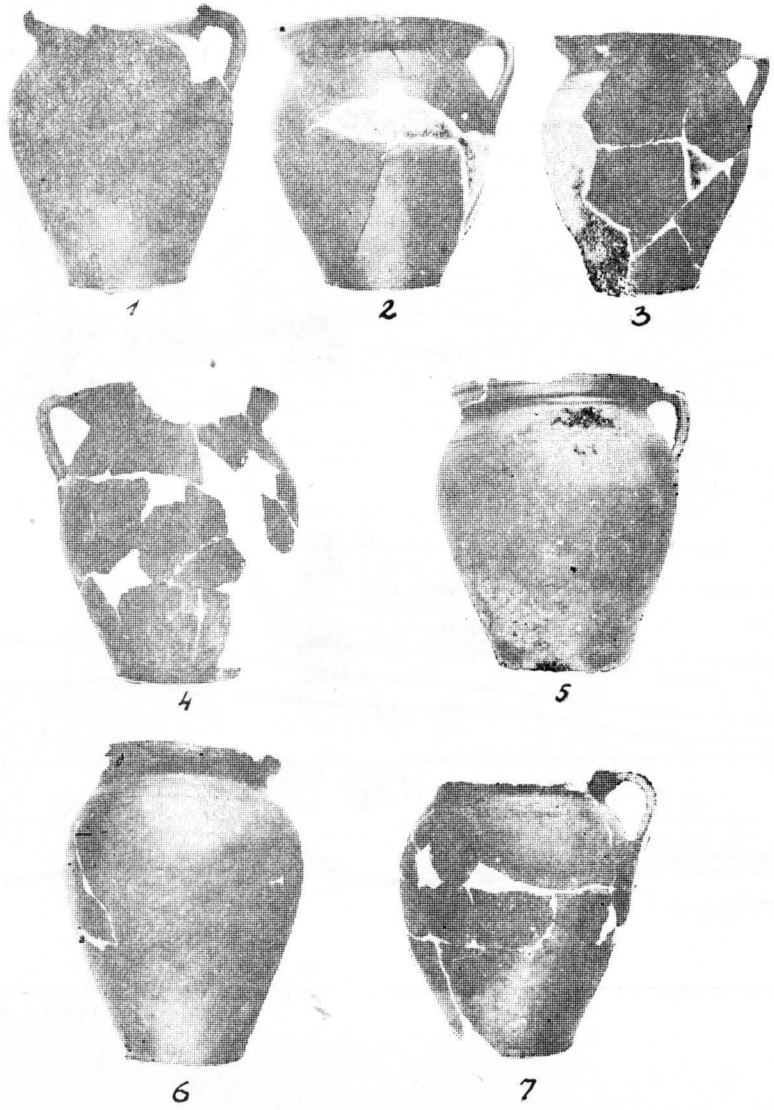

Fig. 7. Ojdula.
Vase din așezare.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

două verigi laterale, tipul fiind cunoscut dintr-o perioadă timpurie, adică din secolele X—XI[4] (fig. 6).

Cetatea feudală, cu incinta de piatră suprapusă peste valul întărit cu stîlpi, are formă ovală; la capătul nordic a avut, probabil, un turn dreptunghiular, după cum ne arată o suprafață mare acoperită cu moloz, care nu se poate atribui numai lucrărilor de demolare a zidului de piatră. Dimensiunile cetății: axa lungă, în direcția nord-sud, nu s-a putut măsura din cauza lipsei zidului, dar se poate accepta că numai partea mai ridicată a platoului a fost înconjurată cu zid. Diametrul în direcția est-vest a fost de 30 m.

În privința datei cînd a fost construită cetatea, săpătura nu a adus nici o dovadă arheologică. În încadrarea ei cronologică nu ne putem baza numai pe forma cetății și pe tehnica de construire cu mortar. Pe baza cercetărilor făcute în cetățile feudale din județul Covasna credem că cetatea a fost construită înaintea stabilirii secuilor pe aceste meleaguri, în secolul al XII-lea[5]. Avînd o poziție excelentă pe malul drept al Oltului ea supraveghea regiunea Țării Bîrsei și a fost o stavilă în calea dușmanilor.

3. *OJDULA*. Pe teritoriul comunei, în fundul unei văi, curge un pîrîu denumit „Kopolna". Pe ambele maluri ale pîrîului, care este traversat de drumul asfaltat, sînt construite casele țăranilor. Față-n față cu podul drumului asfaltat, pe malul drept al pîrîului, este o terasă mai ridicată unde sînt înșiruite case și grădini. În grădina lui Bőgőzi Ioan (casa nr. 403), în anul 1980, cu ocazia săpării șanțului pentru conducta de apă, au fost găsite resturile unor bordeie de formă dreptunghiulară cu cuptor, avînd bolta săpată în peretele locuinței. Locuințele sînt de tip semiadîncit în pămînt.

În anul 1980 săpătura nu s-a putut executa din motive obiective. S-a făcut numai o cercetare de suprafață și au fost adunate fragmentele unor vase care constituiseră inventarul bordeielor. Din fragmentele găsite au fost întregite șapte vase (fig. 7). Acestea sînt borcane cu și fără toartă, lucrate la roata rapidă, din pastă bună. Au gura largă, buza este dreaptă, pe partea interioară cu șanț, iar pe umăr sînt decorate cu striuri paralele. Ele diferă de vasele găsite în așezările datate în secolul al XII-lea de la Sf. Gheorghe—Bedeháza și Cristuru Secuiesc, în care au fost găsite și căldări de lut și inele de tîmplă cu capătul în formă de S[6]. Sînt oale cu corp zvelt. Vase de tip borcan, fără toartă, caracteristice pentru secolul al XII-lea, au fost găsite numai în număr redus, tipul dominant fiind vasul cu toartă.

Pe baza formei locuințelor și a vaselor aflate în ele așezarea se poate data în secolul al XIII-lea; ea este mai timpurie decît cea descoperită la Cernat, care a fost datată în secolul al XIV-lea pe baza unei monede (denar de argint al regelui maghiar Ludovic cel Mare)[7]. Această încadrare este confirmată și de aspectul materialului ceramic descoperit, care corespunde numai în parte ceramicii găsite în așezarea de la Cernat. Deocamdată — după părerea noastră — este prima așezare din acest secol cunoscută în această regiune.

Săpăturile executate în anul 1980 pe teritoriul județului Covasna au îmbogățit cu noi date arheologice cunoștințele noastre privind primele secole ale epocii feudale din această regiune.

THE RESULTS OF THE ARCHEOLOGICAL INVESTIGATION SEEING THE MEDIEVAL AGE IN COVASNA COUNTI

ABSTRACT

1. The scope of the archeological excavations at Peteni in 1980 was to discover the limits of the cemetery beloging to the 12. century.

2. At Ariușd, on the top of the hill named „Csókás" was revealed o fortress with two construction phases. In the first phase it was raised an earth vallum and was built a wooden fortress, in front of which there was a defenss ditch. In the second phase, the wooden fortress, which was burnt, was replaces by a stone one. We remarke a fragment of a sword and an iron bit. These objects dates the earth fortress in the 11 century, while the stone fortress belongs to the 13 century.

3. At Ojdula, in the middle of the village, on the terrace of the brook „Kopolna", was discovered a settlement with rectangular dwellings. The nud huts had fire places with digged into the wall domes. The pottery consists in vessels-pot without and with handles, decorated with paralell lines. The archaeological materials dates the settlement in the 13th century.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Ariușd. 1 general view of the „Csókás" Mount; 2 carbonized girdes in S I ditch; 3 the remains of the stone wall, drawed out.

Fig. 2. Ariușd. Plan of the excavations.

Fig. 3. Ariușd. Profil of the S I ditch.

Fig. 4. Ariușd. Profil of the S II ditch.

Fig. 5. Ariușd. Fragment of the sword.

Fig. 6. Ariușd. Fragment of the iron bit.

Fig. 7. Ojdula. Vessels from the settlement.

[4] A. Koperski—M. Parcevski, ActaArchLodz, 30, 1978, 1—2, p. 221, fig. 10 D.

[5] Z. Székely, Aluta, 7, 1976—1977, p. 54—65.

[6] Idem, Aluta, 6, 1974—1975, p. 65; idem, Aluta, 7, 1976—1977, p. 68, fig. 30/1—6.

[7] *Ibidem*.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Principalele rezultate ale săpăturilor de la Curtea Domnească din Vaslui

ALEXANDRU ANDRONIC și | RICA POPESCU |

În urma rezultatelor obținute prin săpăturile sistematice anterioare, cercetările au continuat la Vaslui—Curțile Domnești, în vara anului 1980, urmărindu-se, în primul rînd, identificarea construcțiilor medievale din imediata apropiere a bisericii Sf. Ioan Botezătorul. În consecință, aici au fost trasate următoarele secțiuni și casete: BXIV (4 m × 1 m), BXV (5,80 m × 1 m), BXVI (2,50 m × 2,50 m), BXVII (inițial 18 m × 1 m, prelungită, apoi, cu 14 m × 1,50 m, pînă la zidul stadionului sportiv, fiind orientată vest-est, paralelă cu biserica Sf. Ioan), BXVIII (9 m × 1 m), BXIX (4,50 m × 2 m). Pe latura de nord a bisericii, lîngă curtea școlii generale nr. 6, au fost trasate secțiunile: BXX (17 m × 1 m), BXXI (6 m × 1 m) și caseta BXXII (2,50 m × 2,50 m). În fine, lîngă casa parohială, pe latura ei de sud, a fost trasată secțiunea BXXIII (9 m × 1,50 m). În felul acesta a fost cercetată o suprafață de aproximativ 150 m².

Limitarea săpăturilor în perimetrul din imediata apropiere a bisericii Sf. Ioan (înălțată, în anul 1490, de Ștefan cel Mare) a fost determinată de următoarele considerente: a) aflarea limitelor cimitirului medieval; b) depistarea unor eventuale resturi de construcții eclesiastice anterioare actualului edificiu; c) eventuala descoperire, și în sectorul B, a unor construcții din piatră din secolele XV—XVII, aparținînd complexului medieval al Curților Domnești.

Concomitent, s-a urmărit și precizarea elementelor de stratigrafie, dat fiind faptul că, prin cercetările anterioare, pe locul denumit Curțile Domnești a fost identificat și nivelul de locuire din secolul al XV-lea, de cînd datează la Vaslui și cele mai vechi construcții de piatră, fie laice, fie eclesiastice.

În linii generale, stratigrafia în sectorul B se caracterizează prin deranjarea, în cea mai mare parte, a depunerilor arheologice, din cauza săpării mormintelor din cimitirul din jurul bisericii Sf. Ioan. Și în sectorul B, la baza depunerilor arheologice se află lutul galben-verzui, peste care s-a depus un strat de pămînt brun-roșcat. În alte sectoare (sectorul A și sectorul C), în acest strat au fost descoperite depuneri din epoca comunei primitive, precum și din epoca fierului.

În schimb, stratul de pămînt negru compact, denumit convențional humus medieval, a fost observat parțial în sectorul B, în săpăturile din anul 1980, și numai în secțiunea B XV, fiind găsit *in situ* deasupra lui, un pavaj din pietre de rîu, asemănător pavajelor descoperite în sectoarele A și C, datînd din secolul al XV-lea, în preajma complexelor L9 și L10. Din păcate, acest pavaj a fost distrus în cea mai mare parte, iar în celelalte secțiuni din acest sector, în preajma bisericii Sf. Ioan, n-a mai fost găsit. Dealtfel și alte depuneri mai noi au fost distruse din cauza deselor îngropări efectuate pe o suprafață destul de redusă, din jurul acestei biserici.

Cu toate acestea, în sectorul B s-au putut observa depuneri din secolele XVII—XVIII, cum sînt cele identificate în secțiunea BXVII. Aici a fost surprinsă o situație deosebită din cauza intervențiilor din secolele XVIII—XIX, fiind vorba, după toate probabilitățile, de descoperirea unei gropi, cu dimensiuni destul de mari, din care provin numeroase fragmente de cahle, de frescă, faianță orientală și monede. În stadiul actual al cercetărilor se impune continuarea săpăturilor și în acest sector, nefiind exclusă posibilitatea descoperirii, și aici, a unor resturi de construcții medievale.

Menționăm, totodată, faptul că din curtea casei parohiale au fost recuperate șase fragmente de pietre profilate, provenind de la ancadramentele originale de la biserica lui Ștefan cel Mare, rămase pe loc după restaurare, precum și un disc ornamental, cu reprezentarea stemei Moldovei (fig. 1). Discul mai păstrează angoba și părți din smaltul verde deschis, specific secolului al XV-lea. Tot de aici provin și alte două sute de fragmente de pietre profilate noi, care urmau a fi folosite la construirea, separat de biserică, a unei clopotnițe, măsură rămasă un deziderat. Actualmente, biserica are o clopotniță de lemn.

Sub raportul dezafectării treptate a cimitirului de aici, semnalăm descoperirea, în secțiunea BXXIII, a fundației vechii case parohiale, la care s-au folosit pietre funerare cu inscripții din secolele XVIII—XIX, provenite de la mormintele din preajma bisericii.

În ceea ce privește limitele cimitirului medieval, săpăturile din vara anului 1980 au permis să se fixeze următoarele: a) limita de apus, marcată de faptul că în secțiunea BXXIII nu s-au mai găsit morminte de înhumație în sicrie. Dealtfel, în cursul săpăturilor din anul 1976, în secțiunile BIII—BV și în casetele BIII a-c, de asemenea,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

nu s-au găsit morminte; b) limita de est este marcată de panta dinspre Vasluieț, către zidul care desparte curtea bisericii Sf. Ioan de stadionul sportiv al municipiului Vaslui; c) limita de sud o considerăm ca fiind marcată de gardul despărțitor al actualei case parohiale, deoarece, în direcția respectivă, cimitirul nu s-a extins mai mult, după cum s-a constatat în urma săpăturilor din anul 1976, cînd, în secțiunea BIX, nu s-au găsit morminte din epoca feudală; d) limita de nord rămîne incertă, deoarece secțiunile BXX—BXXII, orientate vest-est, paralel cu biserica, au dat la iveală morminte feudale, dar din păcate, în direcția nord, cercetările sînt împiedicate de situația obiectivă creată de asfaltarea în întregime a curții Școlii generale nr. 6.

În cursul săpăturilor din vara anului 1980 au fost descoperite 12 morminte nederanjate, notate M 1—12/1980, și anume 4 în BXIV, 1 în BXVI, 4 în BXVIII și 3 în BXX, precum și multe morminte deranjate, descoperite în secțiunea BXXI. Pe baza monedelor descoperite în unele morminte, cimitirul din preajma bisericii Sf. Ioan a conținut și morminte din secolele XVII—XIX.

În sectorul B, așa cum s-a amintit, au fost descoperite și foarte numeroase fragmente de cahle cu decor geometric, animalier și compozit, fragmente de frescă, faianță orientală, monede ungurești, turcești și austriece, indicînd existența, în preajma acestei secțiuni, a unor eventuale construcții medievale. Aceste elemente noi, descoperite recent, constituite totodată și repere pentru cercetările viitoare de la Vaslui—Curțile Domnești.

Unele materiale descoperite în vara anului 1980 în sectorul B au perfecte analogii cu materialele descoperite în săpăturile anterioare din sectoarele A și C.

Astfel, se remarcă fragmentele de cahlă, nesmălțuite și smălțuite, din pastă omogenă, bine frămîntată și arsă oxidant, cu decor geometric. Din această categorie semnalăm fragmentele de cahle cu ornament solar stilizat. Se observă existența unor variante ale decorului respectiv. Astfel, pe unele fragmente, discul solar, redat în centrul cahlei patrulatere, este înconjurat de două cercuri, de triunghiuri afrontate, avînd, în colțuri, ornamente geometrice îmbinate cu motive florale. Decorul central este încadrat într-un chenar patrulater, alcătuit, la rîndul său, din pătrate, avînd înscrise o cruce în formă de x, mărginit de un rînd de triunghiuri cu vîrful orientat în exterior (fig. 2/1). Altele au ca decor discul solar înscris într-un cerc de triunghiuri cu vîrfurile orientate în interior, în mijloc fiind redată o rozetă cu 6 petale. În colțurile cahlei se repetă același ornament la o scară redusă (fig. 2/2—3, fig. 3/1); din ultima categorie de cahle fac parte și unele variante, în care chenarul patrulater este alcătuit din două șiruri de triunghiuri afrontate (fig. 2/4).

De asemenea, se impun atenției noastre și fragmentele de cahle cu decor animalier și compozit. Din această categorie fac parte acele fragmente de cahle care ne redau imaginea Sf. Gheorghe călare, omorînd un balaur (fig. 3/2). În sectorul B, au apărut variante ale acestui tip de cahlă, remarcîndu-se, ca detalii, elementele de harnașament de factură occidentală, ceea ce ne determină a data aceste cahle în a doua jumătate a secolului al XV-lea—începutul secolului al XVI-lea.

Celelalte tipuri de cahlă, datînd din secolele XVI—XVIII, se aseamănă foarte mult cu cahlele descoperite în sectoarele A și C, și aparțin aceluiași complex medieval al Curților Domnești.

Deosebit de importante pentru istoricul cimitirului medieval sînt descoperirile din secțiunea BXXIII, unde a fost depistată fundația vechii case parohiale. Cu prilejul cercetărilor au fost recuperate din această fundație mai multe fragmente de pietre funerare cu inscripții, datînd din secolele XVIII—XIX (fig. 4/1—4; 5/1—4). Semnalăm, în primul rînd, o piatră funerară întreagă (cu dimensiunile de 120/41/24 cm) cu o inscripție în litere chirilice de 3,50 cm, avînd următorul text: „1780, martie 11, odihnește doamne pre adormitul robul tău Gheorghie dascăl".

Alte pietre tombale, în stare fragmentară, au permis reconstituirea unor texte cu caractere chirilice în limba română, datînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Semnalăm, de pildă, de pe o piatră tombală reconstituită (cu dimensiunile de 150/72/17 cm), următorul text: „Toți roagă pe cel trecătoriu să nu uite că îi muritoriu. Să îi rogați ca să erte toate greșalele și să așază sufletele lor la odihna ce li se va da". Am reprodus aceste fragmente de inscripții, în vederea publicării lor ulterioare, în condițiile impuse de filologia clasică românească, datorită frumuseții limbii românești, de la începutul secolului al XIX-lea.

În ceea ce privește cercetările din sectorul C, la complexul L10, în vara anului 1980, ele s-au limitat la observații privind elementele constructive ale intrării în pantă în subsolul edificiului, adică a gîrliciului casei. În acest sector săpăturile vor continua pentru a se degaja complet acest gîrlici, ca să se completeze și celelalte elemente de arhitectură atestînd existența pridvorului casei respective, deoarece există mențiunea lui Ion Neculce, în *O samă de cuvinte*, despre „polimar" adică un pridvor constituind o parte componentă a Curților Domnești de la Vaslui, înălțate aici de gloriosul voievod Ștefan cel Mare.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Vaslui—Curţile Domneşti. Disc ornamental (secolul XV).

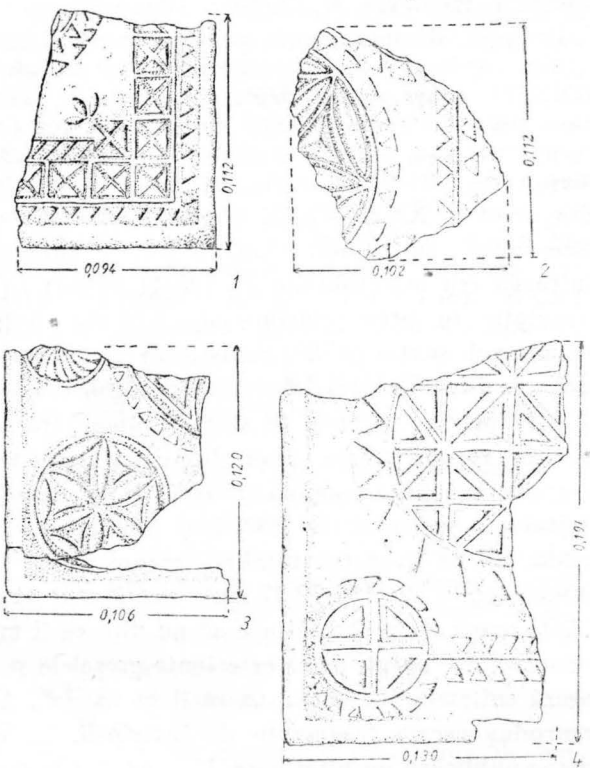

Fig. 2. Vaslui—Curţile Domneşti. Cahle de sobă (a doua jumătate a secolului XV).

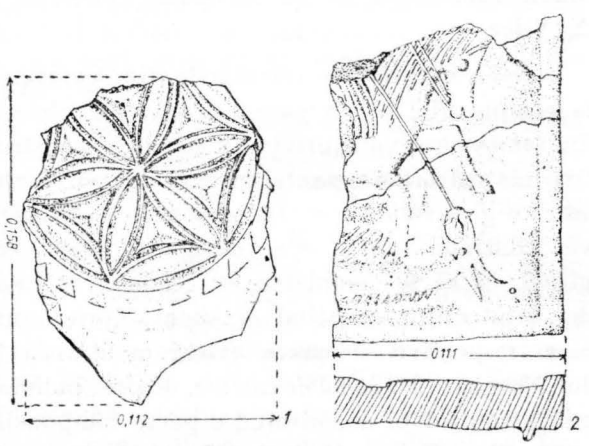

Fig. 3. Vaslui—Curţile Domneşti. Cahlă de sobă (a doua jumătate a secolului XV).

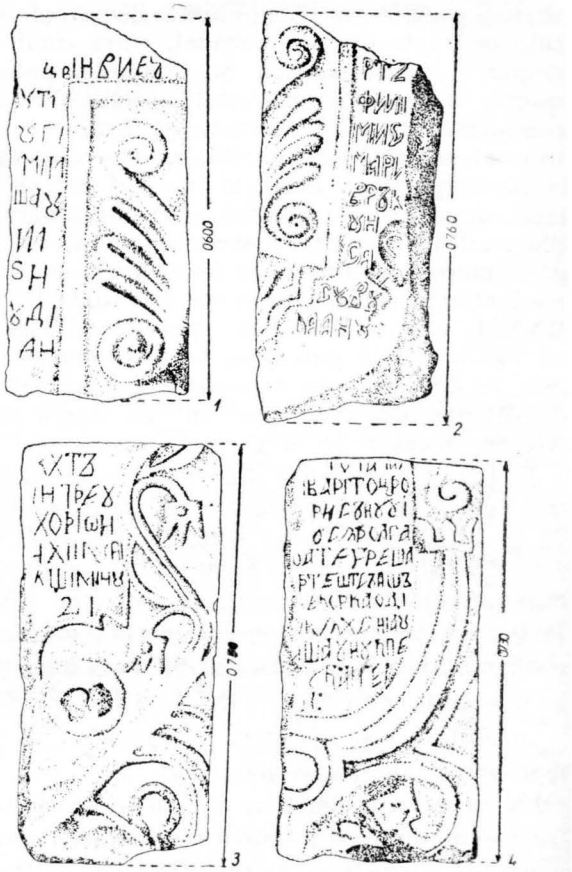

Fig. 4. Vaslui—Curţile Domneşti. Fragmente de pietre tombale (secolele XVII—XIX).

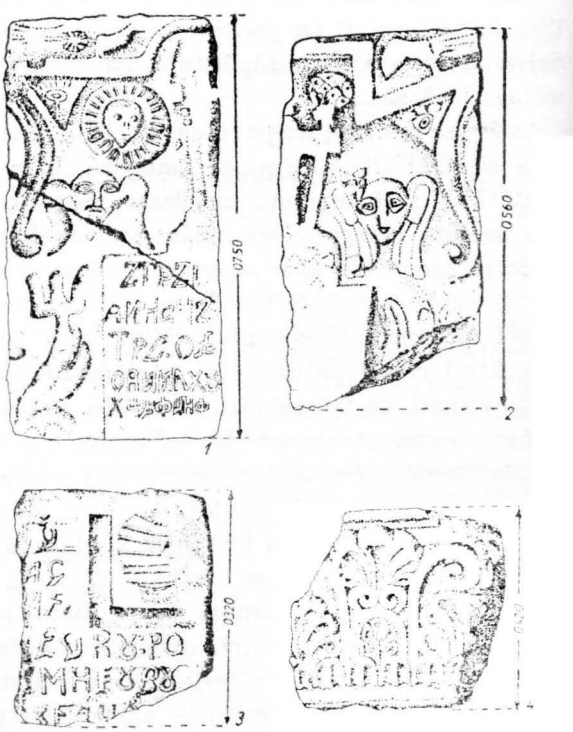

Fig. 5. Vaslui—Curţile Domneşti. Fragmente de pietre tombale (secolele XVII—XIX).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

PRINCIPAUX RÈSULTATS DES FOUILLES DANS LES COURS PRINCIÉRES DE VASLUI

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologique effectués à Vaslui en 1980, dans le but de chercher les vestiges de l'époque d'Étienne le Grand, ont abouti à la découverte des importants matériaux datant de la deuxième moitié du XVe siècle.

Dans le secteur B on a découvert des nombreux carreaux de poêle décorés avec des motifs geometriques, d'inspiration animalière et composite. D'une importance particulière pour l'histoire du cimitière féodal, a été la découverte du fondement de la maison paroissiale.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Vaslui—Les Cours Princières. Disque ornemental (XVe siècle).

Fig. 2. Vaslui—Les Cours Princières. Carreau de poêle (la deuxième moitie du XVe siècle).

Fig. 3. Vaslui—Les Cours Princières. Carreau de poêle (la deuxième moitie du XVe siècle).

Fig. 4. Vaslui—Les Cours Princières. Fragmentes de pierres tombales (XVII—XIXe siècles).

Fig. 5. Vaslui—Les Cours Princières. Fragmentes de pierres tombales (XVIII—XIXe siècles).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Tîrgoviște

GH. I. CANTACUZINO, P. DIACONESCU, G. MIHĂESCU

Problemele ridicate de cercetările efectuate de Muzeul județean Dîmbovița, în 1978 și 1979, la ruinele aflate pe fosta stradă a Rapsodiei nr. 37, din centrul municipiului Tîrgoviște, cercetări care au scos la iveală urme de locuire din secolul al XIV-lea, cărora li se suprapun resturi ale unui edificiu de cult transformat în mai multe rînduri, au impus, prin interesul lor, continuarea lucrărilor în 1980. Săpăturile au fost concentrate îndeosebi în zona situată între ruinele cercetate în 1978—1979 și ansamblul fostei mănăstiri Stelea. O secțiune lungă de 49 m (S.XIX) a fost trasată perpendicular pe latura de sud a ctitoriei lui Vasile Lupu, din dreptul contrafortului dinspre sud-est al acesteia, pînă în dreptul S.I/1978, din axul longitudinal al bisericii ruinate. Pentru urmărirea unor complexe de locuire descoperite în S.XIX, au fost deschise ulterior, la est de aceasta, S.V (10×2,5 m), S.VI (5×1,5 m) și S.VII (3,5×3 m). Pentru verificarea și precizarea unor date privind cronologia vestigiilor cercetate în 1978—1979 a fost săpat S.IV (10×1,5 m), perpendicular pe absida nordică. În sfîrșit, în partea de nord-est a incintei fostei mănăstiri Stelea, a fost prelungit S.XVII/1971 și s-a săpat S.XX. Obiectivul principal al cercetărilor a fost cunoașterea locuirii medievale din această parte a vechiului oraș de scaun, în atenția imediată fiind, ca aspecte particulare, verificarea și completarea datelor privind cronologia ruinelor cercetate în 1978 și 1979, urmărirea raportului între aceste vestigii și ansamblul fostei mănăstiri Stelea precum și completarea unor informații privind acest din urmă ansamblu, cercetat în 1969—1972. Săpăturile s-au efectuat într-o zonă aflată în pline transformări edilitare, ceea ce a influențat într-o anumită măsură desfășurarea lor.

Terenul cercetat a fost mult răvășit de diferite gropi moderne și de numeroase morminte — datate în intervalul ce începe cu secolul al XVI-lea și se încheie cu secolul al XIX-lea — aflate în jurul celor două edificii de cult. Cu toate aceste dificultăți de ordin obiectiv, se poate stabili, în linii mari, succesiunea cronologică a diferitelor complexe de locuire situate în spațiul cercetat. Ele sînt ulterioare unor depuneri de pămînt cenușiu sau cenușiu-castaniu, pigmentat cu cărbune sau cu urme de pămînt ars, ce se suprapun humusului de peste pămîntul viu, roșcat. Aceste depuneri, în care materialele arheologice se găsesc sporadic, corespund urmelor de viețuire din secolul al XIV-lea, descoperite prin săpăturile precedente. Două monede, una de la Mircea cel Bătrîn, emisă în 1400, alta din prima jumătate a secolului al XV-lea, probabil de la Sigismund de Luxemburg (1387—1437)[1], dovedesc existența unei locuiri, la începutul secolului al XV-lea, în zona în care avea să fie ridicată ctitoria lui Vasile Lupu.

Cercetarea — pe latura de nord, la exterior — a ruinelor bisericii din fosta stradă a Rapsodiei nu a putut duce, ea însăși, la rezultate deosebit de concludente din punctul de vedere al unor date de cronologie absolută, datorită gropilor mai recente precum și numeroaselor gropi de morminte, distruse sau lipsite de inventar, care au îngreunat observațiile stratigrafice. Nivelul de construcție al fundației din piatră și mortar a absidei nordice se află deasupra unor depuneri care pot fi puse în legătură cu urmele din secolul al XIV-lea și de la începutul secolului al XV-lea, descoperite în 1978, și succede unei gropi de mormînt (M.119), care poate fi încadrată în același orizont. Zidăria elevației, din bolovani și cărămidă, care se mai păstrează aici pînă la o înălțime de circa 0,60 m, corespunde, așadar, după datele stratigrafice menționate, unei perioade care ar cuprinde a doua jumătate a secolului al XV-lea precum și secolul al XVI-lea. Deasupra — retrasă în această parte cu aproape 0,40 m — se înalță zidăria din bolovani și cărămidă, corespunzînd unei refaceri și unei perioade de folosire a edificiului, în secolele XVII și XVIII. Nivelul de călcare era marcat de o lespede mare de piatră — de 1,50×0,75×0,16 m — lipsită de vreo inscripție, probabil o lespede simplă de mormînt, refolosită ca pavaj la exteriorul bisericii. Datele obținute în 1980 concordă cu rezultatele cercetărilor anterioare, care, prin elementele de datare conținute de mai multe morminte, precum și prin monedele descoperite, au adus o serie de repere de cronologie absolută. Mai rămîn de rezolvat unele probleme legate de diferitele etape de existență a edificiului de cult de care ne ocupăm. Nu se cunoaște încă planul primului lăcaș, căruia îi corespund morminte de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și mai ales din primele decenii ale se-

[1] Pentru identificarea monedelor aducem mulțumiir cercetătorului Octavian Iliescu.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

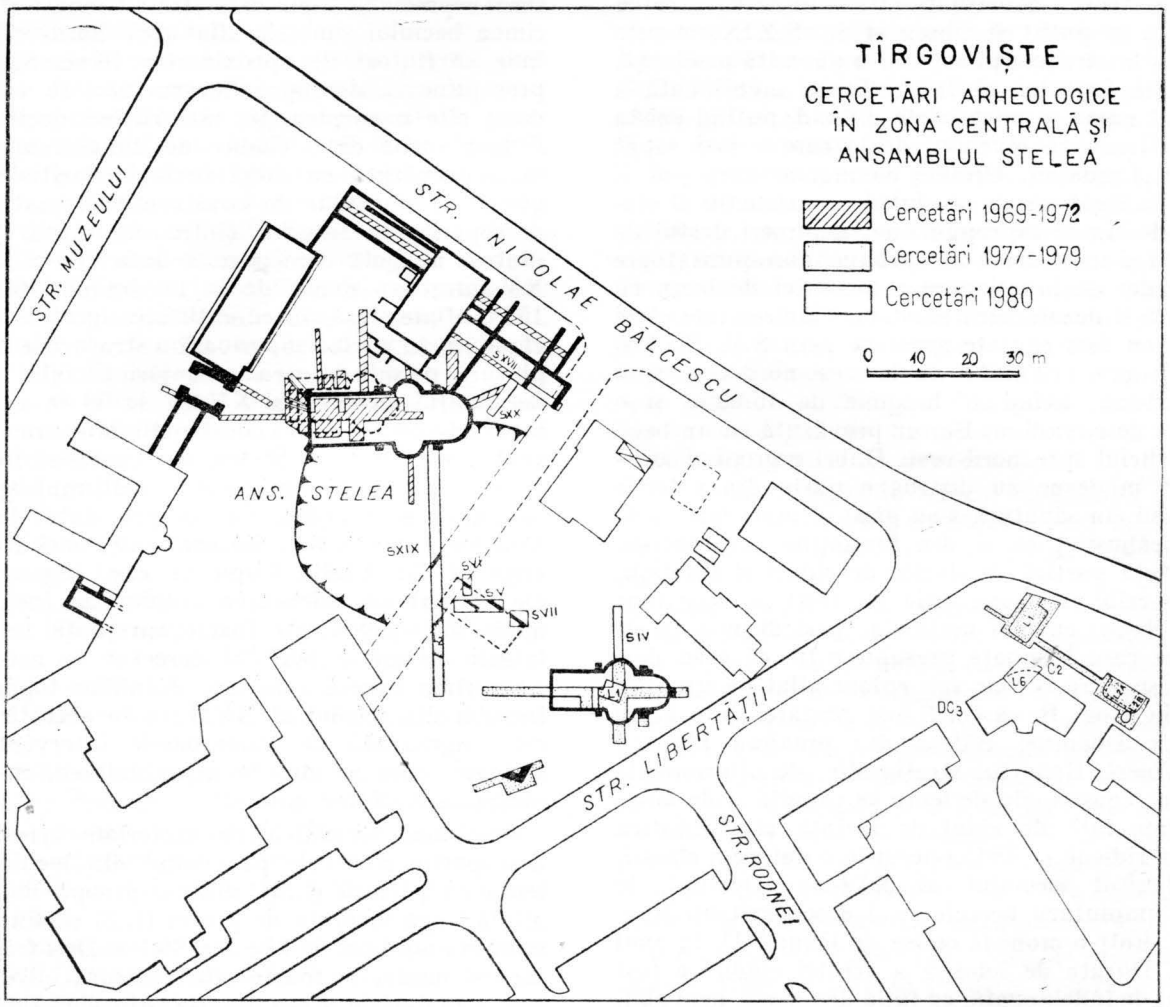

Fig. 1. Tîrgoviște. Planul cercetărilor arheologice efectuate în zona centrală a orașului și la ansamblul Stelea.

colului al XV-lea, lăcaș care se poate presupune a fi fost o construcție de zid. Mai rămîne de precizat măsura în care, în etapa a doua de construcție — căreia îi corespund și fundațiile cercetate în 1980 — planul bisericii va fi fost diferit de cel datorat ultimei refaceri, cînd, de altfel, au fost adăugate contraforturile de la est de absidele laterale.

La circa 20 m de vest-nord-vest de ruinele cercetate au fost descoperite (S.XIX) resturile pivniței unei locuințe de lemn, de dimensiuni destul de mari. Din păcate, motive obiective (surparea succesivă a pereților secțiunii și pericolul pe care îl prezenta continuarea săpăturilor, precum și necesitatea urgentării acestora datorită lucrărilor edilitare din vecinătate) au împiedicat cercetarea integrală a pivniței. Adîncimea acesteia față de nivelul de la care a fost amenajată este de peste 2 m, iar dimensiunile sale — destul de mari, depășind 5 m și respectiv 5,50 m, după cum se poate estima după porțiunea descoperită în săpătură. S-au putut distinge urmele a doi stîlpi de lemn, cu grosimea de circa 0,18 m, pe laturile dinspre nord-vest și sud-vest. La circa 0,40—0,50 m deasupra nivelului la care s-a oprit săpătura a fost descoperit un strat gros de 0,50—0,60 m cu chirpici ars și fragmente de cahle, reprezentînd resturile unei sobe prăbușite. În săpătură a apărut numai o mică parte a acestor dărîmături, răspîndite pe o lungime de peste 4 m, iar în lățime ajungînd la cel mult 1 m de marginea estică a secțiunii, ceea ce împiedică o reconstituire a sobei și precizarea amplasării ei în încăpere. Locuința poate fi datată în prima jumătate a secolului al XV-lea, ținînd seama de poziția stratigrafică a nivelului de la care a fost amenajată pivnița (partea superioară a unor depuneri nu prea groase suprapuse humusului de peste pămîntul viu), precum și de o monedă emisă de sultanul Murad II (1421—1451), descoperită în apropierea marginii de sud-est a pivniței, în partea inferioară a umpluturii. Nu au fost descoperite urme ale unei distrugeri prin incendiu. Locuința a fost dezafectată în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în umplutura pivniței fiind săpată groapa unui mormînt datat cu monedă din timpul lui Rudolf II (1572—1608), momentul umplerii fiind anterior unor morminte cu monede din 1546 (M.116) și din 1547 (M.115).

Într-o perioadă ulterioară a fost ridicată, puțin mai spre nord, o clădire mare din piatră și cărămidă. Raportul stratigrafic între colțul dinspre

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

vest al acestei construcții și locuința de lemn cu pivniță a putut fi observat în S.XIX. Aceste constatări trebuie privite cu o anumită prudență, datorită faptului că în secțiunea menționată a apărut numai o mică parte din zid, putînd exista îndoieli asupra nivelului de la care a fost săpat șanțul fundației. Urmele de mortar care pot fi puse în legătură cu nivelul de construcție al clădirii de zid se suprapun unor depuneri destul de subțiri și unor urme de cărbune, corespunzătoare perioadei de funcționare a locuinței de lemn cu pivniță și dezafectării acesteia. Clădirea (ale cărei urme au fost căutate spre est prin S.V, S.VI și S.VII) era orientată de la vest-nord-vest spre est-sud-est, avînd o lungime de 15,60 m și o lățime de circa 6 m. Ea era prevăzută cu un beci, cu gîrliciul spre nord-vest. Diferite gropi și amenajări moderne au distrus o parte din zidurile beciului (în săpătură s-au găsit și mari bucăți de zid prăbușite) ca și din fundațiile construcției, cercetată parțial. Resturile de ziduri și fundații, descoperite prin săpăturile din 1980, au aparținut unei clădiri cu mai multe încăperi dispuse în șir despre care se poate presupune fie că erau deschise spre un cerdac sau culoar aflat pe una din laturile lungi, fie că vor fi fost grupate, ca în cazul caselor Doamnei Bălașa din preajma bisericii Sf. Vineri. Raportul stratigrafic, de ulterioritate față de construcția de lemn cu pivniță și de anterioritate față de zidul de incintă al mănăstirii Stelea ridicat la 1645,[1] permite o datare a clădirii la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Dealtfel, la baza umpluturii beciului, s-a descoperit un fragment dintr-o monedă emisă de Rudolf II, în anul 1580. Durata de folosire a acestei clădiri a fost destul de îndelungată, ea fiind demolată, probabil, în secolul al XIX-lea, după cum o arată materialele găsite în umplutura beciului. Deasupra au fost ridicate construcții moderne, în prezent și ele demolate.

După cum am mai menționat, săpăturile au permis delimitarea spre sud-est a incintei mănăstirii Stelea, ctitorite de Vasile Lupu, pe locul bisericii în care fusese înmormîntat tatăl său. Zidul de incintă, lat de aproape 1 m, construit din piatră și cărămidă, a fost descoperit în imediata apropiere a actualei limite a ansamblului. Poziția stratigrafică a nivelului de construcție corespunde datării sale la mijlocul secolului al XVII-lea. Zidul este paralel cu latura de nord-vest a clădirii de zid de care ne-am ocupat; în spațiul dintre ele a putut fi distins un strat de pietriș, corespunzător nivelului de construcție a zidului de incintă, care ar putea să reprezinte nivelul de călcare pe ulița ce despărțea cele două ansambluri.

La est-nord-est de biserica Stelea au fost delimitate laturile lungi ale unui beci, care fusese descoperit parțial în cursul săpăturilor din 1971, beci simetric cu un altul, aflat cu circa 10 m mai spre nord-vest, lîngă care au fost ridicate casele egumenești ale căror ruine se mai păstrează. Beciul, cu ziduri groase de 0,60—0,70 m, orientat aproximativ nord-est—sud-vest, cu un gîrlici spre nord-est, avea lățimea de 6,20 m și o lungime încă neprecizată, dar care, ținînd seama de mărimea beciului simetric aflat spre nord-vest, trebuie să fi fost de aproximativ 10 m. Se poate presupune că deasupra fiecărui beci se va fi ridicat cîte o construcție, mai curînd decît că ar fi fost vorba de o clădire de dimensiuni foarte mari prevăzută cu două beciuri. Poziția stratigrafică a nivelului de construcție și materialele descoperite în interior (între ele, un fragment dintr-o monedă care pare a data din secolul al XV-lea și un denar de la Ferdinand, din anul 1533, aflate, însă, în condiții stratigrafice neconcludente, în partea superioară a straturilor de umplutură) permit datarea amenajării beciului înainte de sfîrșitul secolului al XV-lea, la fel cu cel aflat la nord-vest. Aceste construcții sînt anterioare vechii biserici a lui Stelea, care avea să fie ridicată în imediată apropiere, în ultimul sfert al secolului al XVI-lea. Cît despre data dezafectării lor, ea este, în orice caz, anterioară ridicării ctitoriei lui Vasile Lupu și casei egumenești. De reținut că orientarea zidului de incintă al mănăstirii Stelea este foarte apropiată de cea a laturii de est a beciului cercetat în acest an. Lămurirea exactă a tuturor detaliilor topografiei incintei din secolul al XVII-lea în această parte este îngreunată de numeroasele intervenții ulterioare, care au dus la demantelarea, în unele locuri, a vechilor ziduri.

Cele mai semnificative materiale arheologice descoperite sînt cele provenind din locuința de lemn cu pivniță (L.2), dintr-o groapă menajeră aflată lîngă locuința de piatră (L.3) și din beciul situat la nord-est de biserica Stelea. Deși fragmentare și numai în foarte mică măsură întregibile, aceste materiale atrag atenția prin varietatea lor.

Pentru o mai bună cunoaștere a locuințelor din secolul al XV-lea prezintă interes fragmentele de cahle, de variate forme, descoperite în pivnița locuinței de lemn, împreună cu bucăți de chirpici, purtînd amprente ale cahlelor. Ele reprezintă numai o mică parte din resturile sobei. Fragmentele descoperite aparțin mai multor tipuri, unele cu diferite variante. Menționăm, astfel: fragmente de cahle-borcan cu gura rotundă, buza dreaptă cu marginea ușor îngroșată, nesmălțuite și fără decor; fragmente de cahle nesmălțuite, adînci, cu fundul rotund și gura pătrată, avînd în interior un prag decorat cu crestături, uneori cu o rozetă incizată pe fund; fragmente de cahle adînci cu gura pătrată, cu prag, smălțuite cu verde; un fragment de disc traforat, smălțuit cu smalț verde-măsliniu, care acoperea o cahlă rotundă, adîncă; fragmente de cahle discoidale nesmălțuite, cu decor în relief dispus concentric, avînd marginea mai înaltă, crestată, sau mai scundă; un fragment de cahlă-placă, pătrată, decorată cu un motiv vegetal dispus simetric în patru cartiere, acoperită cu smalț verde. Cîtorva din aceste tipuri le aparțin unele fragmente descoperite în beciul de la nord-est de biserica Stelea: fragmente de cahle adînci cu gura pătrată, cu prag, nesmălțuite sau smălțuite, de cahle-placă nesmălțuită,

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

cu decor vegetal, ca și un mic fragment de cahlă cu smalț măsliniu.

Fragmentele ceramice descoperite permit constatarea folosirii unor tipuri variate de vase. Ceramica nesmălțuită este reprezentată prin: fragmente de oale cu toartă, cu buza dreaptă, decorate uneori cu dungi orizontale de angobă pe umăr; fragmente de căni și ulcioare cu fundul îngust sau cu picior înalt, decorate fie cu dungi lustruite, alternînd cîteodată cu dungi de angobă, fie cu incizii fine, cu incizii în benzi orizontale sau în val sau cu crestături în zona gîtului; mai rar, fragmente de borcan cu buza îngroșată („cu streașină"). De menționat un exemplar de cană cu o toartă, picior înalt și gura trilobată, precum și fragmente de capac cu marginea crestată sau decorate cu dungi de angobă. Ceramica smălțuită este prezentă prin fragmente provenind de la vase de forme și cu decoruri diferite: străchini cu picior inelar sau farfurii smălțuite cu verde, verde-gălbui, galben, rar castaniu, cu decor sgrafitat (un fragment cu „entrelacs"); fragmente mici de boluri acoperite cu smalț galben; fragmente de oale cu buza scurtă și de căni, cu smalț măsliniu, verde sau castaniu-roșcat în interior sau în partea superioară, sau de ulcioare smălțuite.

În săpăturile din apropierea bisericii Stelea s-au mai găsit fragmente de olane — în umplutura tîrzie — precum și elemente de ceramică decorativă, acoperite cu smalț galben, provenind, probabil de la vechea biserică a Stelei, din secolul al XVI-lea.

Alte materiale au fost găsite în proporție mult mai mică: bucăți de zgură de fier sau unele resturi de obiecte din metal.

Cercetările din 1980 au dus la descoperirea unui destul de mare număr de morminte. Lăsînd la o parte cele aflate lîngă ctitoria lui Vasile Lupu (între care două monede din a doua jumătate a secolului al XIX-lea), 33 morminte aparțin cimitirului din jurul bisericii de pe fosta stradă a Rapsodiei: 15 dintre acestea, în cea mai mare parte deranjate, au fost descoperite la nord de biserică, iar alte 18 la vest, pînă la o distanță de 20—25 m, două avînd gropile săpate în umplutura pivniței locuinței de lemn. Numai în 5 dintre morminte au fost găsite monede întregi sau fragmentare, datînd din secolul al XVI-lea, precum și un inel fragmentar de bronz. Înmormîntările atestă o îndelungată perioadă de folosire a acestui edificiu de cult.

În zona centrală a municipiului Tîrgoviște, la est și sud-est de locul în care s-au efectuat cercetările mai sus menționate, au fost urmărite, în anul 1980, lucrările de excavație făcute de constructori, în vederea ridicării unor blocuri de locuințe, fiind cercetate și cartate[2] vestigiile medievale scoase la iveală cu acest prilej.

Pe strada N. Bălcescu nr. 252, la excavațiile făcute pentru fundațiile unui bloc, au apărut urmele pivniței unei locuințe de lemn, adîncită cu peste 2 m în solul viu. S-au dezvelit parțial laturile de nord-vest și sud-est și total latura de sud-vest a beciului, de formă rectangulară, al cărei gîrlici se afla dedesubtul actualei străzi. S-au găsit urmele unor pari și ale unor loazbe care căptușeau pereții pivniței, precum și — în colțul de nord — o parte din postamentul sobei prăbușite, împreună cu fragmente de cahle-borcan cu gura rotundă și cahle-discuri nesmălțuite. Fragmentele ceramice apărute — ceramică nesmălțuită, între care fragmente de borcane avînd buza „cu streașină", și smălțuită — permit o datare a locuinței în secolul al XV-lea. În apropiere, spre exterior, la est, s-au descoperit urmele unui cuptor menajer, de formă ovală (1,50 × 1,20 m în interior), cu calota semisferică.

Pe strada Rodnei, în taluzul săpăturilor pentru fundația blocului A3, tronsonul C-D, în spatele Palatului Administrativ, s-au putut observa urmele a trei locuințe de lemn cu pivniță, distruse aproape complet. Din umplutura a două gropi smenajere aflate în apropiere s-au putut recolta fragmente de cahle adînci cu gura pătrată, nesmălțuite, precum și fragmente ceramice, de oale mari cu toartă, cu buza dreaptă, înaltă sau ușor evazată, sau de ulcioare decorate cu dungi lustruite, databile în prima jumătate a secolului al XV-lea. Existența și a altor locuințe de lemn cu pivnițe a putut fi constatată și în săpăturile pentru fundațiile locului A3 — tronson C, pe latura dinspre strada Rapsodiei, la circa 40—50 m sud-est de ruinele bisericii cercetate.

O secțiune de control (15 × 1,50 m), efectuată în august 1980 pe terenul pregătit pentru lucrările șantierului de construcție în același cvartal, pe strada Avram Iancu, colț cu strada Rodnei, a dus la surprinderea — în afara unor urme corespunzînd locuirii din secolele XVIII și XIX — urmelor a două gropi menajere cuprinzînd și fragmente ceramice din secolul al XVI-lea, în legătură cu o locuință aflată în apropiere. Sondajul permite presupunerea că în secolul al XV-lea locuințele nu se întindeau pînă în această zonă a orașului.

Săpăturile efectuate în centrul Tîrgoviștei, în 1980, au dus la o mai bună cunoaștere a două însemnate ansambluri arhitecturale medievale și au îmbogățit informațiile privind locuirea acestei părți a orașului. S-au completat datele privind locuirea și construcțiile existente în secolul al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea pe locul pe care avea să fie ridicată mănăstirea Stelea, după cum s-a conturat mai bine ansamblul arhitectonic situat la sud-est, limitat probabil de o împrejmuire simplă, dar clar deosebit de incinta înconjurată de zid a mănăstirii alăturate. Ansamblul, cunoscut datorită cercetărilor arheologice, mai cuprindea, în afara bisericii, o construcție, probabil clopotniță, cercetată în anii precedenți, precum și — în două etape distincte — clădirile ridicate succesiv în apropierea bisericii, spre nord-vest, a căror datare poate găsi corespondențe în cele două principale etape de refacere

[2] Observații efectuate de G. Mihăiescu și P. Diaconescu.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

a edificiului de cult. Acesta a suscitat un interes aparte datorită caracteristicilor planimetrice din ultima sa perioadă de existență, care au format obiectul unei analize speciale[3]. Cercetările nu au elucidat încă unele probleme legate de începuturile acestei ctitorii, în special privind planul edificiului căruia îi corespund morminte de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și din prima jumătate a celui următor. Lăcașul își încetase existența înainte de începutul secolului al XIX-lea, nefiind menționat de catagrafia din 1810 între cele 20 biserici în funcție la Tîrgoviște[4]. Indiferent de identificarea sa, este însă evidentă însemnătatea acestui edificiu de cult în Tîrgoviștea secolelor XV—XVII.

Cercetările din 1980 au dovedit intensitatea pe care a avut-o — încă din prima jumătate a secolului al XV-lea — locuirea urbană în această zonă a Tîrgoviștei, relativ îndepărtată de nucleul inițial al orașului. Această locuire urbană este atestată prin numeroase locuințe de lemn — material de construcție frecvent utilizat în orașele medievale — avînd dimensiuni mari, dotate cu pivnițe și cu anumite elemente de confort, o dovadă în acest sens fiind urmele de sobe cu cahle descoperite. De remarcat că încă de la sfîrșitul secolului al XV-lea în această zonă încep să fie ridicate clădiri de zid, care cu un veac mai tîrziu nu mai constituiau o excepție.

Un aspect care trebuie scos în evidență în mod deosebit este acela că cercetările din 1980 confirmă faptul — dovedit și de săpături și observații mai vechi, în alte zone ale orașului — că actuala trămă stradală a centrului istoric al Tîrgoviștei corespunde cu cea conturată încă din perioada de început a dezvoltării urbane, fapt scos în evidență de amplasarea și orientarea clădirilor cercetate sau ale căror urme au făcut obiectul diferitelor observații. Cercetările efectuate în centrul istoric al Tîrgoviștei vor trebui continuate, urmărind variatele probleme ale cunoașterii apariției și dezvoltării vechiului oraș.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES A TÎRGOVIȘTE, DANS LA ZONE CENTRALE

RÉSUMÉ

Des fouilles archéologique ont été effectuées en 1980 a Tîrgoviște, dans le centre de la ville, particulièrement dans la zône située à l'est et sud-est de l'église Stelea, jusqu'à l'endroit où les ruines d'une autre église ont été l'objet des fouilles en 1978 et 1979. Les sondages du coté nord de ces ruines ont confirmé la succession des étapes de construction établies pendant les recherches antérieures. Il reste a définir le plan éxact de cet édifice au cours de ses première phases.

Au nord-ouest de ces ruines ont été découverts les restes d'une grand maison en bois pourvue d'une cave, avec les débris d'une pôêle aux carreaux en terre cuite. Une monnaie de Murad II (1421—1451) permet l'encadrement chronologique de la maison, qui a été désaffectée dans la premiére moitié du XVIe siècle, antérieurement à deux tombes aux monnaies de 1546 et 1547.

Ultérieurement, vers nord-est a été érigée une maison aux murs en brique et pierre, d'asséz grandes dimensions (prés de 15 × 6 m), avec une cave, datée vers la fin du XVIe siècle Les deux maisons faisaient partie, successivement, de l'ensemble qui comprenait aussi l'église située quelques metres vers le sud-est. Cet ensemble était separé de l'enceinte du monastère Stelea qui était entouré d'un mur dont les traces ont été aussi découvertes en 1980. Au nord-est de l'église Stelea a été fouillée une cave au murs en pierre, datant de la fin du XVe siècle.

Les fouilles de 1980 aussi que les observations effectuées au cours des travaux édilitaires aux alentours, ont prouvé l'intensité de l'habitat dans cette zône de la ville Tîrgoviște aux débuts du XVe siècle, l'existence des maisons d'un certain degré de confort et aussi l'existance des maisons en pierre et brique à la fin du XVe et au XVIe siècle. Le réseau stradal est celui conturé aux débuts de la ville.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Tîrgoviște. Plan des fouilles archéologiques effectuées dans la zône centrale de la ville et à l'ensemble architectural Stelea.

Fig. 2. Tîrgoviște — zône centrale (ens. Stelea). Profil de la paroi est et plan du sondage XIX/1980. Légende: 1 — terre vièrge; 2 — humus; 3 — sol rougeâtre au gravier; 4 — sol marron avec des traces de charbon; 5 — sol gris avec des traces de gravier, charbon, torchis; 6 — remplissage de l'habitation nr. 2; 7 — dépôts du XVI-e siècle 8 — dépots de la première moitié du XVII-e siècle; 9 — niveau de construction de l'enceinte du monastère Stelea (1645); 10 — dépôts de la seconde moitié du XVII-e et du XVIII-e siècle; 11 — nivellements des XIX-e et XX-e siècles; 12 — charbon; 13 — torchis; 14 — mortier; 15 — plâtras; 16 — chaux; 17 — brique; 18 — gravier, cailloux; 19 — sable; 20 — pavage de la rue moderne.

[3] Cornel Ionescu, Valachica, 9, 1977, p. 345—351.
[4] N. M. Popescu, Amvonul, 18, 1915, 4—5, p. 149—156.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Sondajul arheologic de la Zalău — Ortelec

P. IAMBOR

În mijlocul localității Ortelec (în prezent înglobată municipiului Zalău), pe o terasă, în punctul numit „Cetate", a fost întreprins un sondaj arheologic, în octombrie 1980. Extremitatea terasei a fost separată spre vest cu un șanț destul de adînc, celelalte margini fiind abrupte, deasupra pîrîului Ortelec și a unui afluent al său care curge dinspre vest. Intrarea în incintă se făcea, odinioară, prin partea de nord, pe o șa domoală, vizibilă și astăzi. Incinta, de formă elipsoidală, are diametrele de 153,50 × 86,50 m. Pe latura de vest, valul artificial este destul de înalt însă, datorită faptului că pe panta sa interioară se află biserica și cimitirul actual n-a fost posibilă efectuarea unui sondaj. Însă, cu ocazia săpării gropilor de morminte, au fost găsite urme de arsură, precum și ceramică și unele unelte agricole (din păcate dispărute).

În colțul de nord-est al incintei au fost trasate patru secțiuni: S I de 10 × 4 m, S II de 10 × 2 m, S III de 28 × 2 m și S IV de 36 × 1,50 m, unde au fost descoperite — unele la o adîncime extrem de mică (0,10—0,25 m) — 31 schelete întregi, 25 de cranii, precum și un număr mare de oase răvășite, unele probabil din vechime (datorită înmormîntărilor succesive pe același loc), altele cu ocazia unor lucrări moderne. Acum cîțiva ani, în zona respectivă se mai putea observa o movilă destul de aplatizată, care a fost nivelată, pămîntul fiind împins spre mijlocul incintei, pentru asanarea unei bălți. Ca atare, după decopertare, datorită lucrărilor agricole, multe morminte au fost deranjate. Atît configurația terenului, cît și faptul că spre marginea de est a terasei, unele morminte au fost descoperite la o adîncime mai mare (între 0,25—0,90 m), pledează pentru existența inițială a unui tumul deasupra mormintelor.

Mormintele sînt de înhumație, orientate V—E, cu unele mici devieri de la axul principal. Morții au fost întinși pe spate, cu mîinile în general de-a lungul corpului, dar și îndoite pe piept în cîteva cazuri, fiind foarte probabil puși în sicrie, avînd în vedere prezența unor urme de lemn carbonizat și a unor cuie descoperite în preajma scheletelor. În S I și S II, precum și în partea de vest a lui S III, densitatea scheletelor a fost mai mare, observîndu-se mai multe suprapuneri, dar ele se rărеau spre marginea terasei, în S III și în partea de vest a S I, S II și S IV. În ceea ce privește datarea acestui cimitir, nu putem apela decît la puținul inventar găsit în cîteva morminte, pe locul respectiv neexistînd alte elemente care să ateste o locuire anterioară sau posterioară lui. Deși nu s-a găsit nici o monedă, inventarul, constînd din cîteva inele de tîmplă din bronz și din argint îndoite la un capăt în formă de S, pledează pentru încadrarea acestui cimitir în secolele XI—XII (contemporan cu cele mai recent cercetate de la Dăbîca, Cluj-Mănăștur, Sighișoara, Arad-Vladimirescu etc.). Menționăm, pe scurt, mormintele în care s-a găsit inventar. În S I la M_1: o cataramă mică din bronz, în formă de liră, avînd baza puțin îngroșată și decorată cu striuri; la M_3: un inel de tîmplă mic; la M_5: o brățară din bronz confecționată dintr-o sîrmă circulară, cu capetele apropiate și ascuțite; la M_9: un inel de tîmplă deosebit de mare, cu diametrul de 4,5 cm, avînd un capăt apaltizat și îndoit în formă de S. În S II, la M_{12}: un inel de tîmplă din bronz. În S III, la M_{17} s-au găsit fragmente dintr-un eventual pumnal de fier; la M_{24}: un inel de tîmplă, iar la M_{25}: două inele de tîmplă din bronz, îndoite la un capăt în formă de S. Din aceste sondaje a ieșit foarte puțină ceramică. Doar în S IV, la adîncimea de 0,30—0,35 m, în dreptul m 13 și m 16,50, alături de cîteva fragmente de cărămizi ce par a fi romane, au fost descoperite resturile a două vase întregibile lucrate la roată. Fragmentele sînt de culoare brună, ornamentate cu linii paralele incizate, începînd de sub buza vasului, în primul caz, și cu linii ondulate dispuse pe întreaga suprafață a vasului, în cazul celui de al doilea. În aceeași secțiune, la m 13,50, s-a găsit un vîrf de săgeată, cu o singură aripioară păstrată, avînd un tub circular relativ lung.

În alte două secțiuni de sondaj, în grădina de zarzavat a C.A.P., din partea de nord a fortificației, în stratul de cultură cuprins între 0,50—0,80 m adîncime față de suprafața actuală, au ieșit fragmente de ceramică feudal-timpurie, ornamentată cu linii ondulate și paralele precum și cu împunsături, caracteristice pentru secolul al XI-lea, precum și cîteva fragmente de ceramică hallstattiană.

În linii mari sondajul întreprins la acest obiectiv, cu rezultate deocamdată modeste, pare să confirme existența unei fortificații din perioada

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

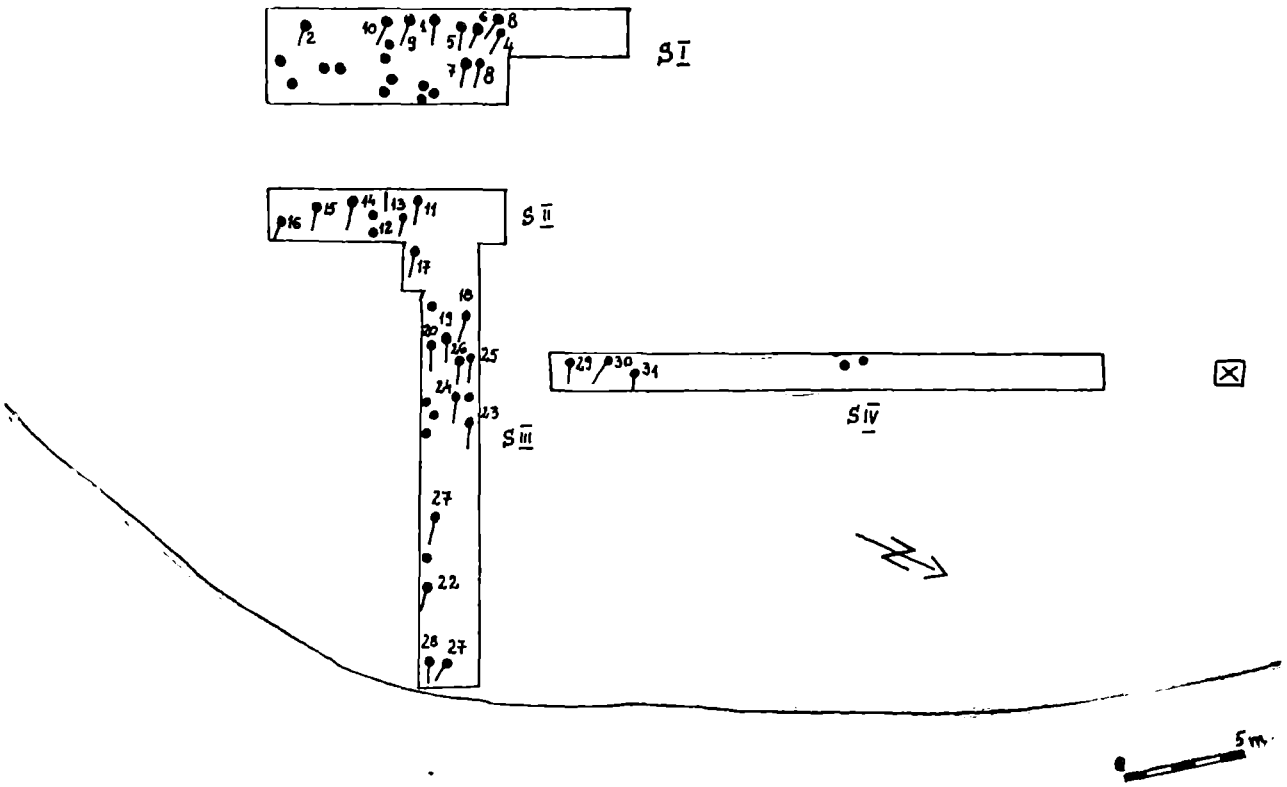

Fig. 1. Zalău — Orteleac. Planul general al săpăturilor, cu localizarea mormintelor.

de început a feudalismului, cu o aşezare în preajmă şi cu un cimitir în interiorul incintei. Amplificarea cercetărilor ar putea aduce date mai numeroase şi mai sigure privind începutul fortificaţiei, aşezată într-un punct extrem de important, atît economic cît şi strategic, şi anume la pătrunderea dinspre apus prin Poarta Meseşului (în partea răsăriteană a căreia se află fortificaţia de la Moigrad, abandonată probabil în aceeaşi perioadă cu cea de la Ortelec), pe binecunoscutul drum de intrare *în* şi de ieşire *din* Transilvania.

LE SONDAGE ARCHÉOLOGIQUE DE ZALĂU — ORTELEC

RÉSUMÉ

Au cours des sondages archéologiques entreprises dans l'enceinte fortifiée de Zalău — Ortelec, ont mis à jour quelques tombeaux datées entre le XIe — XIIe siècle (l'inventaire se compose de boucles d'oreille en S et de bague simples), et les traces d'un habitat appartenent à l'époque des débuts du Moyen Âge.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Zalău — Ortelec. Plan général des fouilles, avec la localisation des tombes.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea medievală de la Tg. Trotuș (jud. Bacău)

AL. ARTIMON

Problema genezei și dezvoltării orașelor din patria noastră preocupă de mult timp istoriografia românească. În studierea acestui aspect important al istoriei o contribuție deosebită au adus-o cercetările arheologice întreprinse în unele orașe ca: București, Suceava, Iași, Tîrgoviște, Baia, Siret, Vaslui, Roman. Cu acest prilej s-au obținut date importante privitoare la originea și evoluția istorică a acestor centre urbane.

În ultimii ani cercetările privind cunoașterea orașului medieval românesc au cunoscut o amploare deosebită. Cu ocazia unor cercetări metodice, a unor descoperiri întîmplătoare, cît și datorită lucrărilor edilitar-gospodărești s-au scos la iveală vestigii arheologice de inestimabilă valoare pentru elucidarea unor date privitoare la cultura materială și spirituală urbană din țările române.

Între orașele care au beneficiat de o atenție sporită în cercetarea trecutului lor istoric sînt și cele din sud-vestul Moldovei: Bacău, Tg. Trotuș și Adjudu Vechi. Cercetările arheologice întreprinse în aceste vechi centre urbane s-au soldat cu descoperirea unor valoroase date istorice privitoare la geneza și evoluția lor istorică în secolele XIV—XVII[1].

Un rol important am acordat studierii unui vechi centru orășenesc, Tg. Trotuș, menționat pentru prima oară în documente la 1408.

Orașul pe care îl avem în atenție s-a întemeiat lîngă apa Trotușului, de la care și-a luat numele, și era situat în apropierea unei vechi și însemnate ocne de sare și totodată în locul de unde începe drumul care, suind pe apa Oituzului, răspundea în Transilvania la Brețcu și de acolo, prin Tîrgu Secuiesc, la Brașov.

Primele investigații arheologice au început în anul 1976 în zona „Țara Nouă", aflată în partea de nord a localității Tg. Trotuș, zonă a cărei cercetare a continuat și în anii următori. Cercetările întreprinse aici au fost mai mult decît mulțumitoare și ne-au oferit posibilitatea să scoatem la iveală numeroase vestigii arheologice din secolele XIV—XVII. Menționăm descoperirea unor locuințe și gropi, precum și a unui bogat material arheologic, format din ceramică de uz casnic și ornamentală, obiecte de fier (cuie, piroane, cuțite, scoabe, diverse tipuri de unelte agricole și meșteșugărești) și monede[2].

Cu toate că rezultatele obținute au fost suficient de concludente pentru cunoașterea realităților istorice ale acestui centru orășenesc, mai continuă să existe încă multe probleme nerezolvate, legate, îndeosebi, de geneza acestui oraș, de dezvoltarea lui în secolele XIV—XV. Pînă în prezent, nu am reușit să identificăm centrul vechi al așezării, prin descoperirea unor locuințe și ateliere meșteșugărești, a unor construcții culturale și de altă natură. Trebuie să arătăm că aceste lacune se datorează și faptului că cercetările au fost axate pe o suprafață relativ mică, neexistînd nici posibilitatea, din considerente de natură obiectivă (cultivarea intensă și permanentă a suprafeței de pămînt în cauză), să extindem săpăturile arheologice. În vederea eliminării acestor carențe am continuat cercetarea arheologică a acestei așezări și în 1980, urmărind, în primul rînd, să surprindem întinderea așezării, în partea de est a locului cercetat în anii anteriori. Pentru aceasta, s-a trasat o secțiune în lungime de 70 m și lățime de 1,00 m, orientată nord-sud și aflată la 30 m față de secțiunea V, executată în anul 1979. Cercetările întreprinse în cadrul acestei secțiuni, numită convențional SVI, ne-au dat posibilitatea să observăm că în această parte nu există decît fragmente ceramice sporadice, caracteristice secolelor XV—XVII. De altfel, trebuie să arătăm că nu s-a surprins nici o locuință sau groapă din această vreme (fig. 1).

În stadiul actual al cercetărilor, nu sîntem încă în măsură să precizăm dacă ne aflăm în marginea de est a așezării medievale, și numai verificările viitoare vor putea clarifica acest lucru. Totuși, faptul că aici nu sînt decît rare urme arheologice ne-ar determina să opinăm că, în zona aceasta, nu există o aglomerare de locuințe sau alte obiective aparținînd așezării orășenești. Ținînd cont de acest lucru, ne-am orientat cercetările spre vest și am procedat la trasarea unei secțiuni (SVII) în lungime de 70 m și lățime de 1,50 m, paralelă cu secțiunile trasate în anii

[1] Vezi în această direcție articolele: Al. Artimon și I. Mitrea, Carpica, 8, 1976, p. 191—224; Al. Artimon, Carpica, 1, 1976, p. 235—253; Al. Artimon, Materiale, 14 (sub tipar).

[2] Rezultatele acestor cercetări au fost prezentate la sesiunile de rapoarte de la Oradea și Tulcea din anii 1979 și 1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

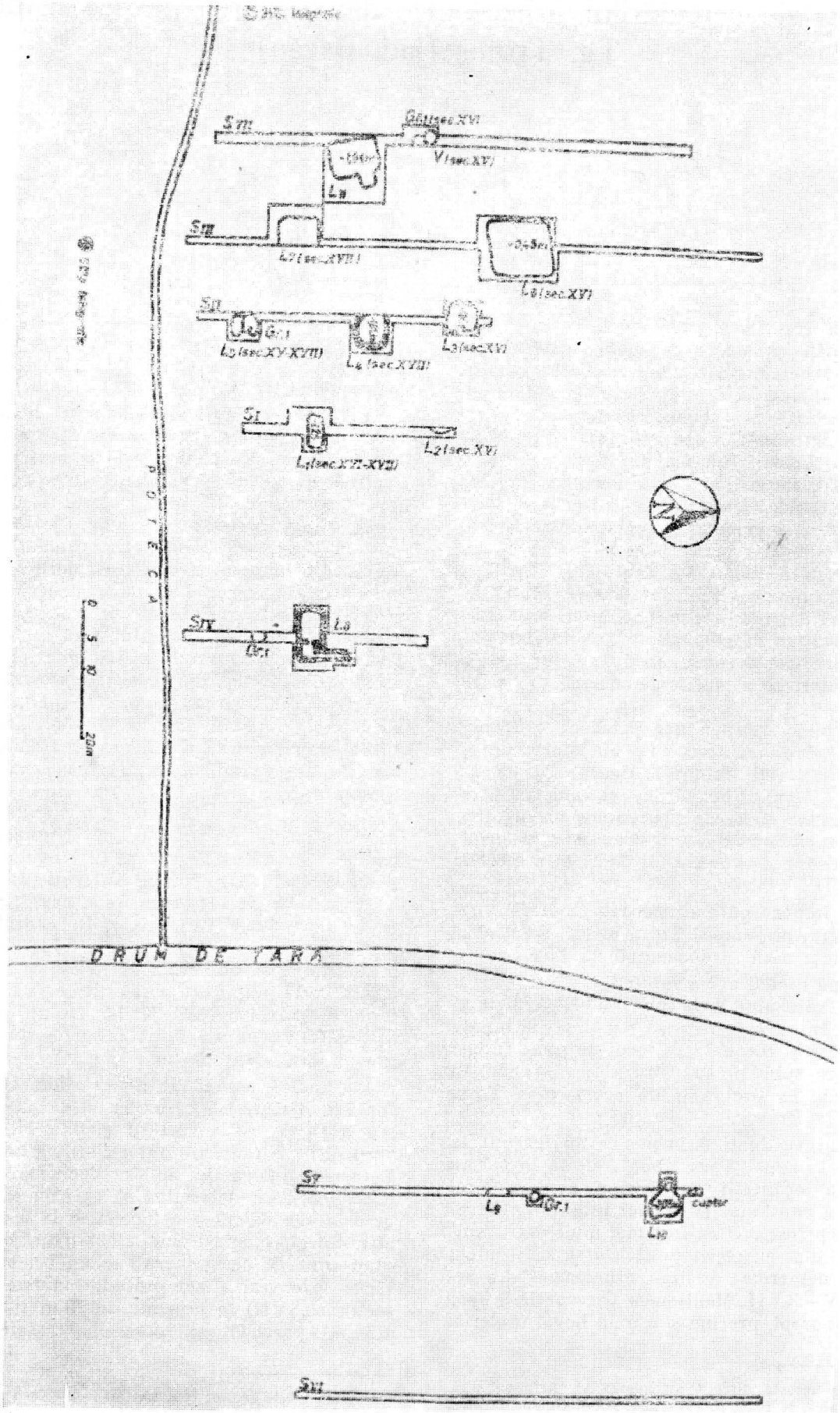

Fig. 1. Tg. Trotuș. Planul general al cercetărilor din anii 1976—1980.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

anteriori, și anume SI, SII, SIII (fig. 1). Rezultatele obținute prin deschiderea acestei secțiuni ne-au oferit posibilitatea să stabilim că în această zonă există o aglomerare de locuințe și gropi, aparținînd secolelor XIV—XVII. Într-adevăr, cercetările întreprinse în această secțiune au documentat existența unui nivel de locuire de la sfîrșitul secolului al XIV-lea—secolul al XV-lea, cît și a unor niveluri de locuire din secolele XVI—XVII.

mai rar cenușie, avînd un lut de bună calitate, în compoziția căruia intră nisip cu mici pietricele, precum și granule de calcar. Bine frămîntată, pasta este, totuși, grosieră, fapt ce face ca pereții vaselor să aibă grosimi mai mari decît cei ai vaselor modelate din pastă de foarte bună calitate. Fragmentele ceramice aparțin unor oale-borcan, sau unor castroane și sînt de diferite tipuri, după profilul buzei: îngroșată la margine, cu gîtul puțin profilat, sau cu buza relativ înaltă, cu o

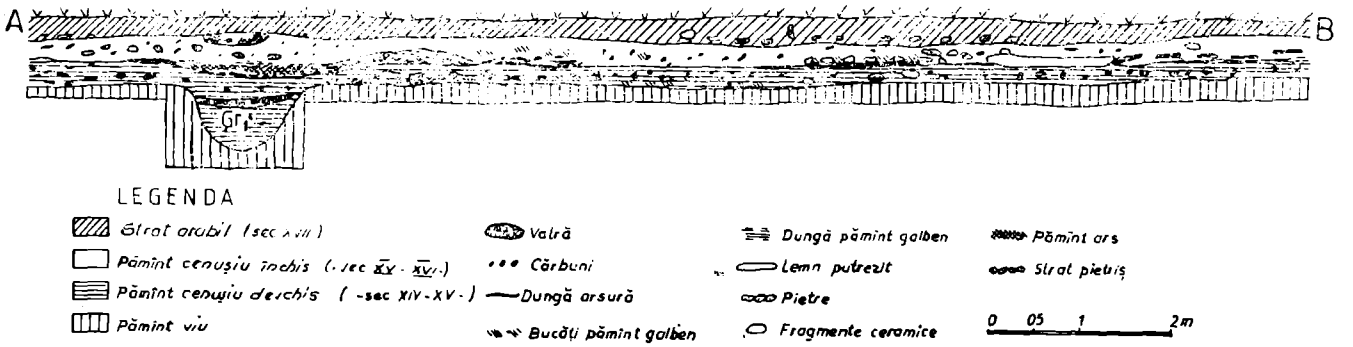

Fig. 2. Tg. Trotuș. Profilul peretelui de est al secțiunii VI (de la m. 28—42).

Nivelul de locuire de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea, a fost surprins destul de clar în carourile 14—21 (fig. 2). Astfel, în stratul de pămînt de culoare cenușie-deschisă, s-au găsit fragmente ceramice caracteristice sfîrșitului secolului al XIV-lea și primei jumătăți a secolului al XV-lea, cu analogii în descoperiri făcute pe teritoriul orașului Bacău[3]. De la baza acestui nivel pornește o groapă menajeră, pe care am cercetat-o integral. Groapa, de forma unui clopot, avea o adîncime de 1,50 m de la nivelul actual de călcare. În umplutura gropii s-au găsit fragmente ceramice, bucăți de chirpici, pietre și cărbuni. De asemenea, s-a descoperit o monedă de aramă care, din cauza gradului înaintat de uzură, nu ne-a permis să-i descifrăm emitentul. Studiul întreprins asupra acestei monede ne-a permis doar să observăm pe aversul ei un cap de bour, iar pe revers cîteva bare orizontale (3?), fără a observa florile de crin. Considerăm că această monedă face parte din emisiunile moldovene ale primei jumătăți a secolului al XV-lea

În stratul de locuire de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și din prima jumătate a secolului al XV-lea sînt multe urme de cărbuni, chirpici și fragmente ceramice. De asemenea, se observă și resturile unei vetre de locuință, surprinsă în caroul 16 sub forma unei dungi de pămînt înroșit la baza căreia s-au găsit fragmente ceramice din această perioadă (fig. 2).

Fragmentele ceramice găsite în acest nivel de locuire, după tehnică, compoziția pastei, ardere și forme se împart în două categorii. Cele mai numeroase sînt lucrate dintr-o pastă cărămizie și nervură la exterior, în interior avînd o șănțuire, pentru capac (fig. 3/1—5). Un fragment de castron, lucrat din pastă cenușie, este de tipul celor de formă tronconică, cu pereții vasului puțin curbați spre bază (care are diametrul mai mic decît cel al gurii) și cu buza lată, puțin înclinată, cu nervuri la exterior, care își găsește perfecte analogii în descoperirile din aceeași vreme de la Baia (fig. 3/6)[4].

Cea de a doua categorie ceramică găsită în acest nivel de locuire este reprezentată de vasele lucrate dintr-o pastă de foarte bună calitate, această ceramică are pasta bine frămîntată, vasele prezentînd în spărtură un aspect compact. Fragmentele ceramice din această categorie aparțin unor vase lucrate, în marea lor majoritate, din pastă cenușie fină și provin de la căni cu gura trilobată, ulcioare, pahare și castroane (fig. 3/7—14).

Ceramica găsită în nivelul de locuire de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea își găsește analogii în descoperirile de la Bacău[5], Roman[6], Baia[7], Suceava[8] și Iași[9].

---

[3] Al. Artimon și I. Mitrea, *op. cit.*, p. 200—217.

[4] Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, Iași, 1980, p. 114, fig. 73/5.

[5] Al. Artimon și I. Mitrea, *op. cit.*, p. 200—217.

[6] M. D. Matei, L. Chițescu, Dacia, N. S., 10, 1966, p. 298—307.

[7] Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 111—122.

[8] M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 131—160; Elena Busuioc, SCIV, 17, 1966, 2, p. 299 și urm.; idem, SCIV, 18, 1967, 3, p. 477 și urm.

[9] Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, ArhMold, 5, 1972, p. 210—218.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

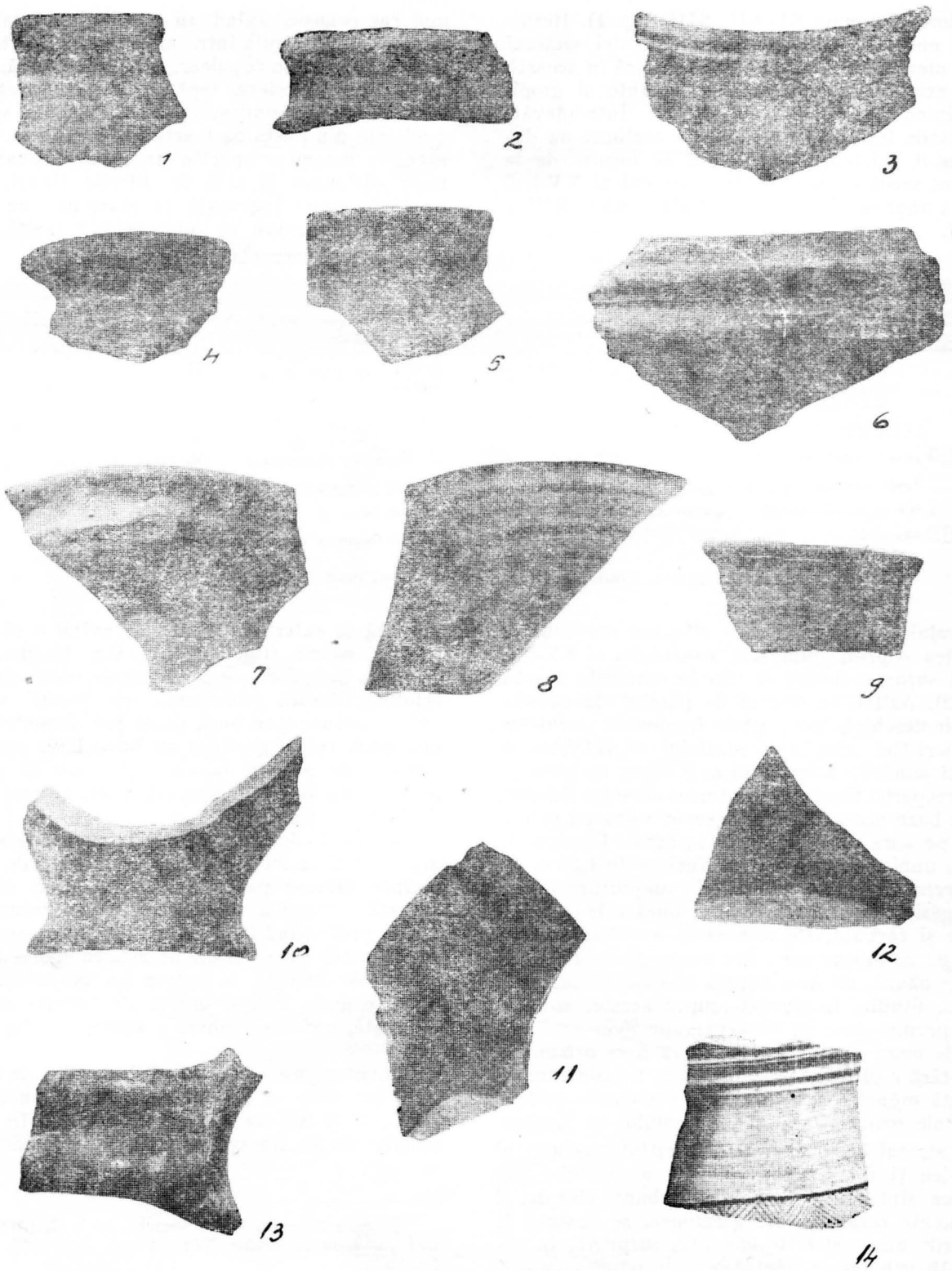

Fig. 3. Tg. Trotuş. Ceramică de uz casnic de la sfirşitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

În suprafața cercetată, și cu deosebire în carourile 14—21, s-a observat existența unui nivel de locuire din a doua jumătate a secolului al XV-lea, care apare sub forma unui strat de pămînt de culoare cenușie închisă, conținînd fragmente ceramice, bucăți de chirpici, pietricele, obiecte de fier, cărbuni și o dungă de arsură ce provenea de la un incendiu (fig. 2). În carourile 15 și 16 s-a depistat o vatră, aparținînd unei locuințe din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Vatra se afla la adîncimea de 0,45 m față de nivelul actual de călcare și avea grosimea arsurii de 7 cm. Pe vatră și sub ea s-au găsit fragmente ceramice, caracteristice celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea. În acest nivel de locuire s-au găsit numeroase fragmente ceramice, împreună cu un ciocan-teslă (fig. 4/1—6).

Din observațiile făcute aici a reieșit că la sfîrșitul secolului al XV-lea locul respectiv a suferit un puternic incendiu, numai astfel putîndu-se explica existența pe o suprafață întinsă de teren a unor puternice urme de cenușă și cărbuni.

În această secțiune s-a dezvelit și o locuință din secolele XVI—XVII (L.11). Într-adevăr, în carourile 9—13, s-au surprins urmele unei locuințe pentru dezvelirea căreia s-a trasat o casetă, cu dimensiunile de 8,50×8,00 m. Cu acest prilej s-a observat că nivelul de săpare a locuinței pornea de la baza unui strat de pămînt negru, cu fragmente ceramice caracteristice secolului al XVI-lea. Urmele acestei case cu pivniță nu se vedeau la suprafața solului. În săpătură, ea a apărut sub forma unei gropi adînci de 1,70 m ce ocupă o suprafață de 50 m², reprezentînd pivnița casei. La baza ei se afla un strat masiv de moloz, provenind de la nivelul superior al construcției, prăbușit în urma unui incendiu. Așa cum reiese și din situația stratigrafică, în partea de vest a locuinței exista o masă enormă de pămînt înroșit, cărămizi, pietre, arsură, provenind de la o sobă ce s-a prăbușit în pivnița casei (fig. 5). Cercetarea metodică a acestei locuințe ne-a dovedit că era o construcție de plan rectangular, cu lungimea de 6,40 m și lățimea de 5,30 m, avînd și un mic gîrlici în pantă lină, de pătrundere în locuință, cu dimensiunile de 2,30×3,20×1,90 m (fig. 6). Beciul era căptușit cu bîrne și scînduri, din care s-au mai păstrat bucăți carbonizate. Adîncimea maximă a beciului, față de nivelul actual de călcare, este de 1,70 m. La intrarea în beci prin gîrlici adîncimea variază între 0,80—1,20 m. O parte din grinzile și scîndurile carbonizate proveneau și de la tavanul și acoperișul casei. Nu dispunem de suficiente elemente pentru a aduce precizări referitoare la construcția acestei case de orășean din secolele XVI—XVII (ne referim la forma acoperișului casei, locul tuturor intrărilor, al ferestrelor).

Din observațiile efectuate a reieșit că această locuință a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după cum o dovedesc fragmentele ceramice găsite pe nivelul de călcare și o monedă descoperită în condiții stratigrafice clare, emisă la anul 1583, de Rudolf II. Distrugerea locuinței a avut loc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, așa cum reiese din materialul arheologic găsit pe podeaua beciului. În interiorul casei au fost descoperite numeroase materiale feroase, care au slujit la ridicarea construcției sau au aparținut inventarului acesteia (cuie, piroane, scoabe, țîțîni, belciuge, închizători, lacăte, chei etc.). Cuiele și piroanele găsite aici sînt dreptunghiulare în secțiune, subțiindu-se spre vîrf, iar floarea este în formă de ciupercă sau dreptunghiulară. Una dintre țîțînele descoperite (fig. 7/1) avea lungimea de 18,5 cm diametrul maxim al barei din care era confecționată fiind de 1 cm. Menționăm, de asemenea, găsirea unei închizători de ușă, realizată din două bare de fier, una cu lungimea de 7,5 cm și alta de 5,2 cm, cu orificii de fixare, și care, probabil, era completată și de un alt mecanism (fig. 7/3). S-au mai găsit: un belciug, folosit, probabil, la închisul ușilor, care era format dintr-o verigă cu diametrul de 6,5 cm, și două scoabe, realizate prin îndoirea unei benzi de fier, pe mijlocul ei, în buclă, după care capetele se unesc și se ascut (fig. 7/5).

În locuință s-au găsit și două lacăte. Ele au corpul de formă aproximativ discoidală, cu cîte o limbă semicirculară (unul are înălțimea maximă de 7 cm, iar celălalt de 4,5 cm — fig. 7/2 și 4 —). Împreună cu aceste două lacăte s-a descoperit și o cheie (cu lungimea de 11,2 cm), care are tija cilindrică, iar dispozitivul de acționare a mecanismului de închidere — de formă dreptunghiulară. La capătul opus mînerul are o formă de verigă (fig. 7/8).

Pentru aprinderea focului în aceste veacuri se utilizau, pe o scară destul de mare, amnarele. În locuință s-a găsit un amnar de formă elipsoidală alungită, avînd lungimea de 11 cm și lățimea maximă de 2 cm (fig. 7/9). Un exemplar asemănător s-a găsit la Baia [10], dar acela este datat în secolele XIV—XV.

Menționăm găsirea și a două cuțite. Unul face parte din tipul celor prevăzute cu peduncul, avînd lungimea totală de 11,5 cm, cea a lamei de 8,2 cm, iar lățimea acesteia de 1,2 cm. Lama este rotunjită la vîrf; mînerul, de formă cilindrică, cu lungimea de 3,2 cm, se subțiază treptat spre vîrf (fig. 7/11). Celălalt cuțit face parte din tipul celor prevăzute cu mîner în formă de lamă și prăsele prinse de aceasta cu nituri. Cuțitul are lungimea totală de 14 cm și lățimea maximă de 1,7 cm (fig. 7/10). De asemenea, s-a găsit și un frumos mîner de os, ornamentat, avînd lungimea de 6,2 cm, care aparținea unui cuțit cu peduncul sau unei furculițe (fig. 7/7).

Între alte obiecte de fier găsite aici menționăm un vîrf de săgeată și o drîmbă (fig. 7/12 și 6). De asemenea s-a mai descoperit în locuință și un clopoțel din bronz (fig. 7/13).

Majoritatea materialului arheologic recoltat din pămîntul de umplutură scos din locuință este

[10] Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 62, fig. 33/1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

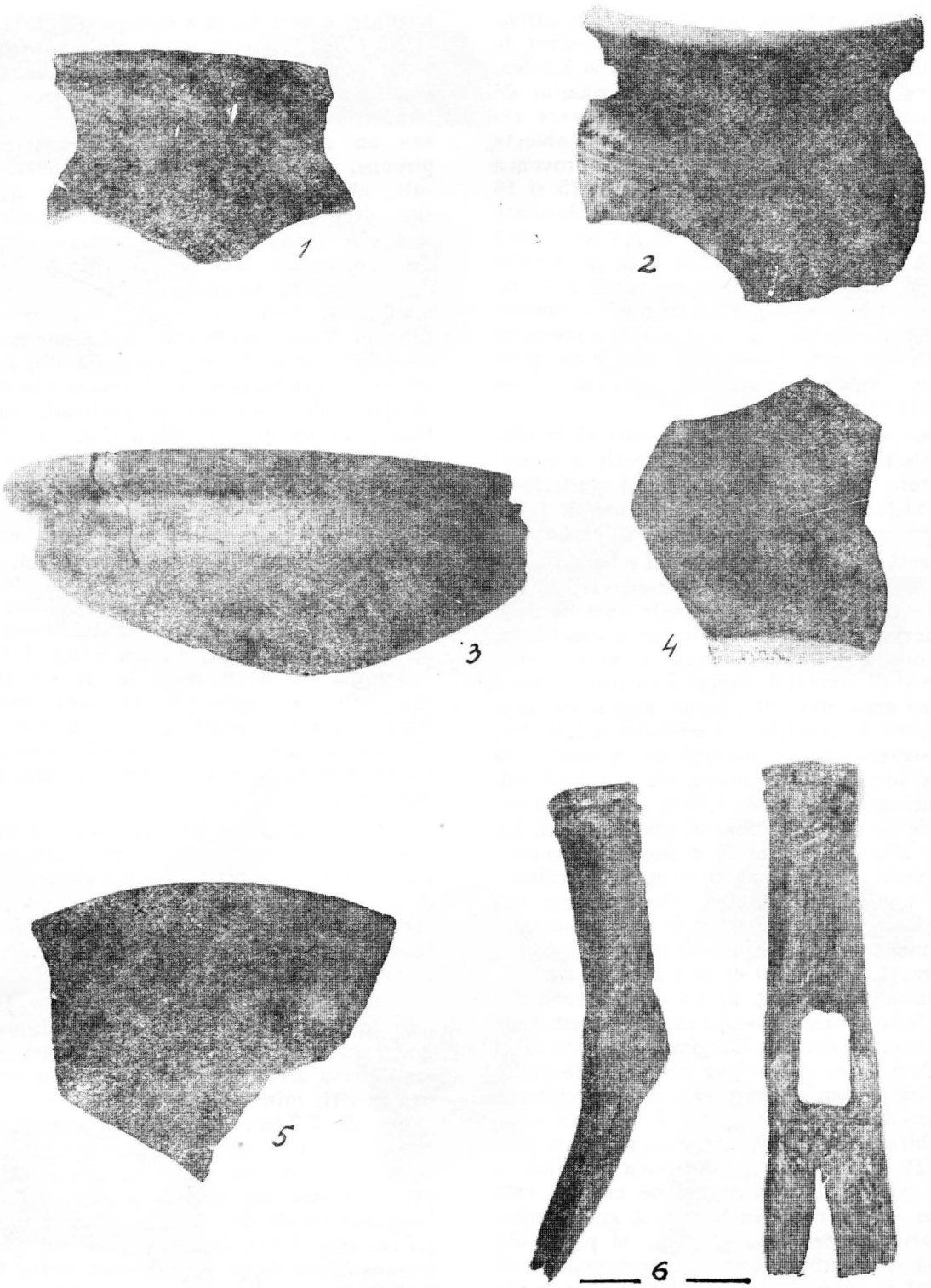

Fig. 4. Tg. Trotuș. Ceramică de uz casnic și un ciocan teslă din a doua jumătate a secolului al XV-lea

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

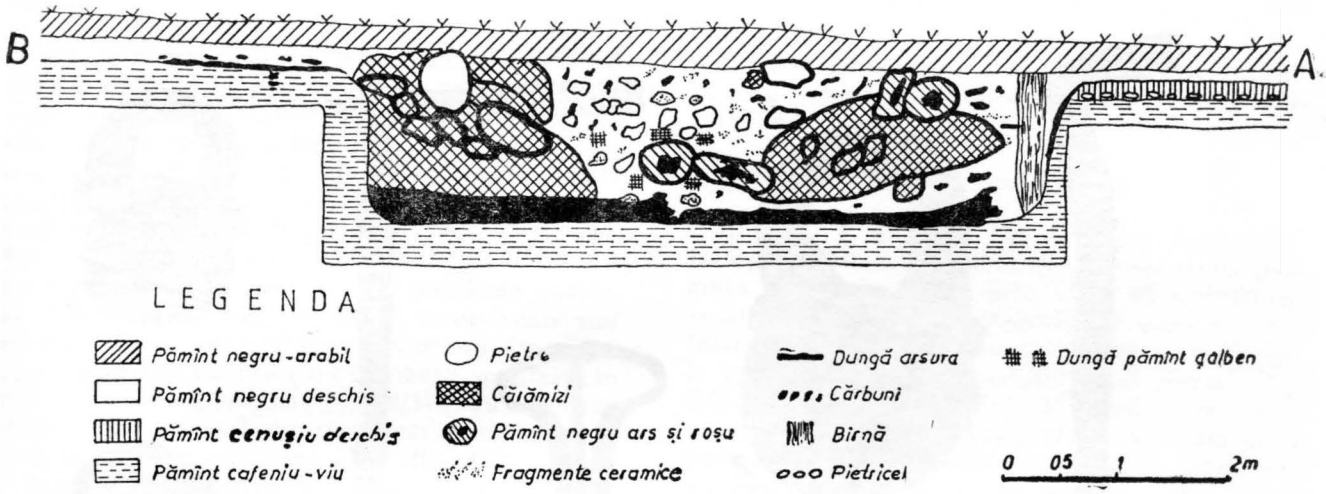

Fig. 5. Tg. Trotuș. Profilul peretelui de vest al secțiunii VII (de la m 16—27), care a interceptat locuința medievală.

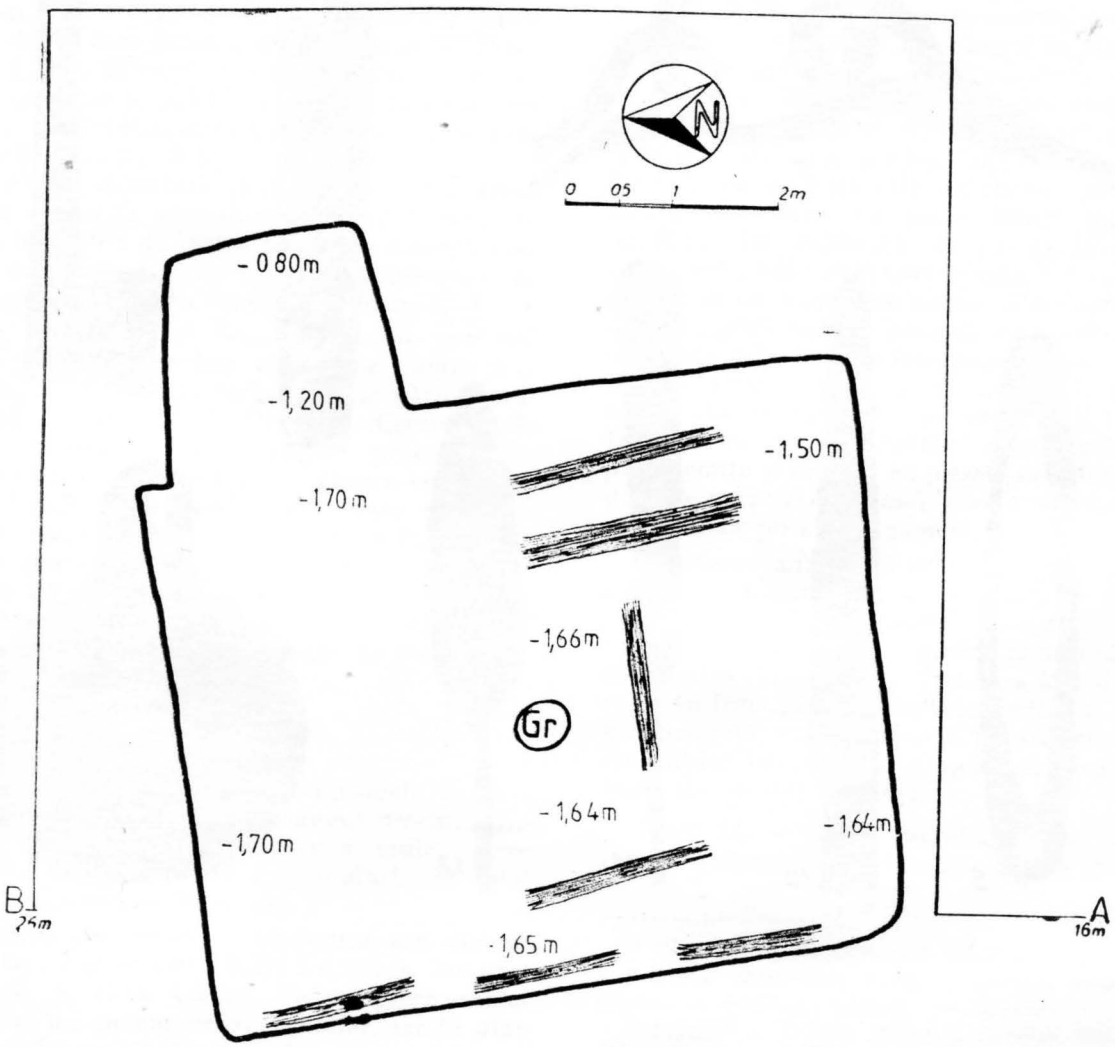

Fig. 6. Tg. Trotuș. Planul locuinței 11 din secțiunea VII.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

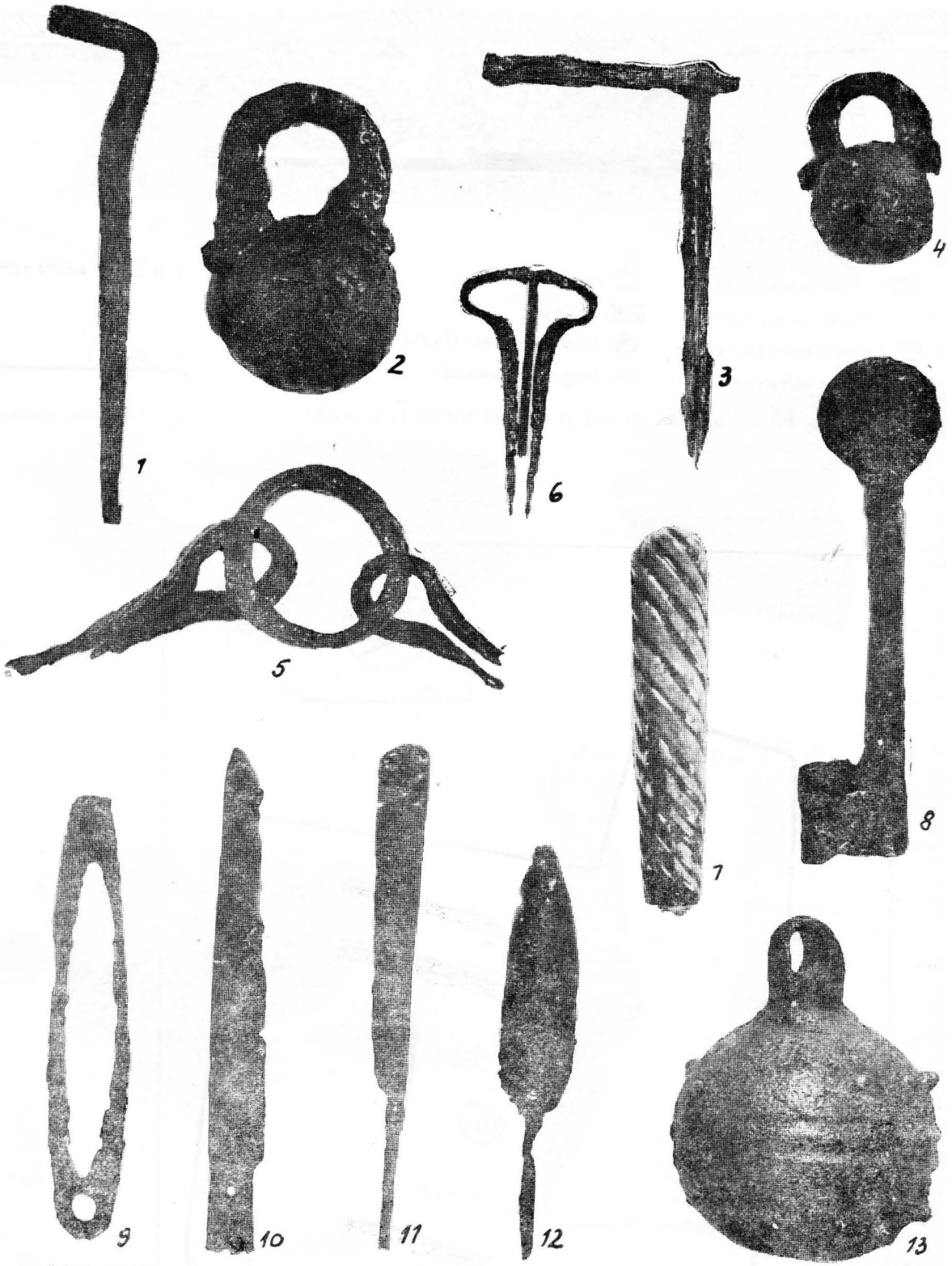

Fig. 7. Tg. Trotuş. Obiecte de fier şi un miner de os găsite în locuinţa 11.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

format din ceramică de uz casnic și ceramică ornamentală.

Ceramica de *uz casnic* este reprezentată de oale, căni cu gura trilobată, farfurii și castroane. Majoritatea sînt lucrate din pastă cărămizie, unele smălțuite la exterior — smalț galben — altele nesmălțuite, dar decorate pe gît cu humă albă, cu linii orizontale paralele și cu o linie în val. S-au găsit și fragmente lucrate din pastă de caolin, smălțuite în interior cu smalț verde-închis sau cafeniu. Între acestea menționăm un fragment aparținînd unei căni cu gura trilobată, smălțuită în exterior cu smalț maroniu (fig. 8/1) și un fragment de la o cană lucrată din pastă cărămizie și decorată la exterior cu humă albă (fig. 8/2).

Dintre vasele întregibile menționăm o căniță, lucrată din pastă cenușie, prevăzută cu toartă (care lipsește însă), și care are corpul bombat (fig. 8/5). Acest tip de vas datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. De asemenea s-a găsit un castron lucrat din pastă cărămizie (diametrul gurii=22 cm, diametrul fundului=8 cm și înălțimea=8 cm), decorat cu motive florale în interior și care datează din secolul al XVII-lea (fig. 8/4). S-a întregit și o mică farfurie caracteristică veacului al XVII-lea, smălțuită în galben cu pete verzi (diametrul gurii=14,5 cm, al fundului=8 cm — fig. 8/3).

O valoare deosebită prezintă ceramica *ornamentală* găsită în această locuință. Așa cum am arătat, în partea de vest a casei s-a prăbușit soba ei, din care au fost recuperate numeroase cahle întregi sau fragmentare, smălțuite și nesmălțuite.

Prin varietatea și bogăția acestui material arheologic ne putem face o imagine asupra gradului de dezvoltare la care ajunsese pătura orășenească în secolele XVI—XVII. Ceramica de interior, utilizată în dublu scop — practic și estetic — a fost destinată cu precădere construirii sobelor, care făceau parte integrantă din arhitectura interioară a locuinței. Cahlele sînt lucrate dintr-o pastă consistentă, avînd ca degresant nisip cu bobul mic, mijlociu și mare, și chiar, în unele cazuri, mici pietricele. Prezentăm în continuare tipurile de cahle folosite la construcția sobei din casa cu beci.

CAHLE SMĂLȚUITE

Marea majoritate o formează cahlele cu fața plină, dreptunghiulară și cu olanul deschis. Din această categorie s-au găsit mai multe cahle întregi și altele în stare fragmentară (în total au fost aproximativ 17 cahle).

I. Unicul tip de cahlă smălțuită are dimensiunile laturilor de circa 0,214×0,185 m, iar gardina este de circa 4,5 cm. Pe marginea cahlei este redat un chenar dreptunghiular, iar în plan central apare un alt chenar în forma unui octogon, avînd în interior un vas cu trei flori de lalea, stilizate și aranjate în cruce. La colțurile exterioare ale octogonului sînt redate alte patru flori de lalea, stilizate. Între aceste flori, atît la partea superioară a cahlei, cît și la cea inferioară, este redat un brîu din linii în zig-zag, motiv întîlnit în arta populară românească. Cahlele sînt smălțuite în verde deschis (fig. 9/1).

CAHLE NESMĂLȚUITE

I. *Tipul I.* În acest tip încadrăm două cahle întregi și cîteva fragmentare. Aceste cahle prezintă o valoare aparte prin aceea că sînt cu inscripție. Din această categorie s-a găsit o cahlă întreagă, avînd la partea superioară o inscripție, la partea inferioară inscripția fiind ștearsă (fig. 9/2). Un fragment dintr-o cahlă, aparținînd acestui tip, avea păstrată perfect inscripția de la partea inferioară a cahlei (fig. 9/5). De asemenea, s-a găsit și o cahlă, tot de acest tip, care a fost întregită, avînd inscripția păstrată numai la partea inferioară (fig. 9/4). Dispunînd de toate elementele de bază am reconstituit tipul de cahlă în discuție. Astfel cahlele au laturile de circa 0,210 m×0,175 m, iar gardina este de circa 4 cm. Pe marginea cahlei este redat un chenar, ornamentat cu linii verticale succesive, iar în plan central este redat un alt chenar în forma unui octogon, avînd în interior un vas de formă conică cu o floare stilizată. La cele patru colțuri exterioare ale octogonului sînt redate patru flori de crin stilizate. La partea superioară a cahlei, între florile de crin, este un chenar in interiorul căruia este scris cu litere latine majuscule: *MIKAI*. De asemenea, la partea inferioară a cahlei, între cele două flori de crin, într-un chenar, este scris cu majuscule latine: *PHTIHET* (precizăm faptul că, de această dată, tiparul este inversat). Observațiile întreprinse pînă în prezent asupra acestor cahle ne-ar arăta că, probabil, este vorba de un meșter pe nume MIKAI PHTIHET, care a confecționat aceste cahle. S-ar putea emite și ipoteza ca piesele să fi fost comandate de proprietarul casei, care a solicitat să i se menționeze pe ele și numele lui.

Descoperirea în cauză nu este singulară, întrucît au mai fost găsite cahle cu inscripție și în alte localități: Baia[11], Tîrgoviște[12], Suceava[13], Roșia[14], Făgăraș[15]. Ceea ce trebuie să menționăm însă, este faptul că, în prezent, nu s-au mai descoperit cahle cu inscripție de felul celei de la Tg. Trotuș[16]. Ele prezintă valoare aparte pentru cunoașterea realităților istorice din orașele medievale românești ale acestor vremuri.

Tipul II. — Cahlă, lucrată dintr-o pastă cărămizie, descoperită într-un singur exemplar:

---

[11] Vezi SCIVA, 25, 1974, 3, p. 474, fig. 1, și p. 475.

[12] Barbu Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, p. 111, fig. 114.

[13] Paraschiva Victoria Batariuc, Anuarul Muzeului J-u dețean Suceava, 1980, p. 663—665.

[14] Th. Nägler, *Culegere de studii și cercetări*, Muzeul Regional Brașov, I, 1967, p. 147, fig. 9.

[15] Ana Iliescu și Voica Pușcașu, BMI, 39, 1970, 4, p. 13—14, fig. 5.

[16] O prezentare mai dezvoltată asupra acestor cahle cu inscripție o vom face într-o lucrare viitoare.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

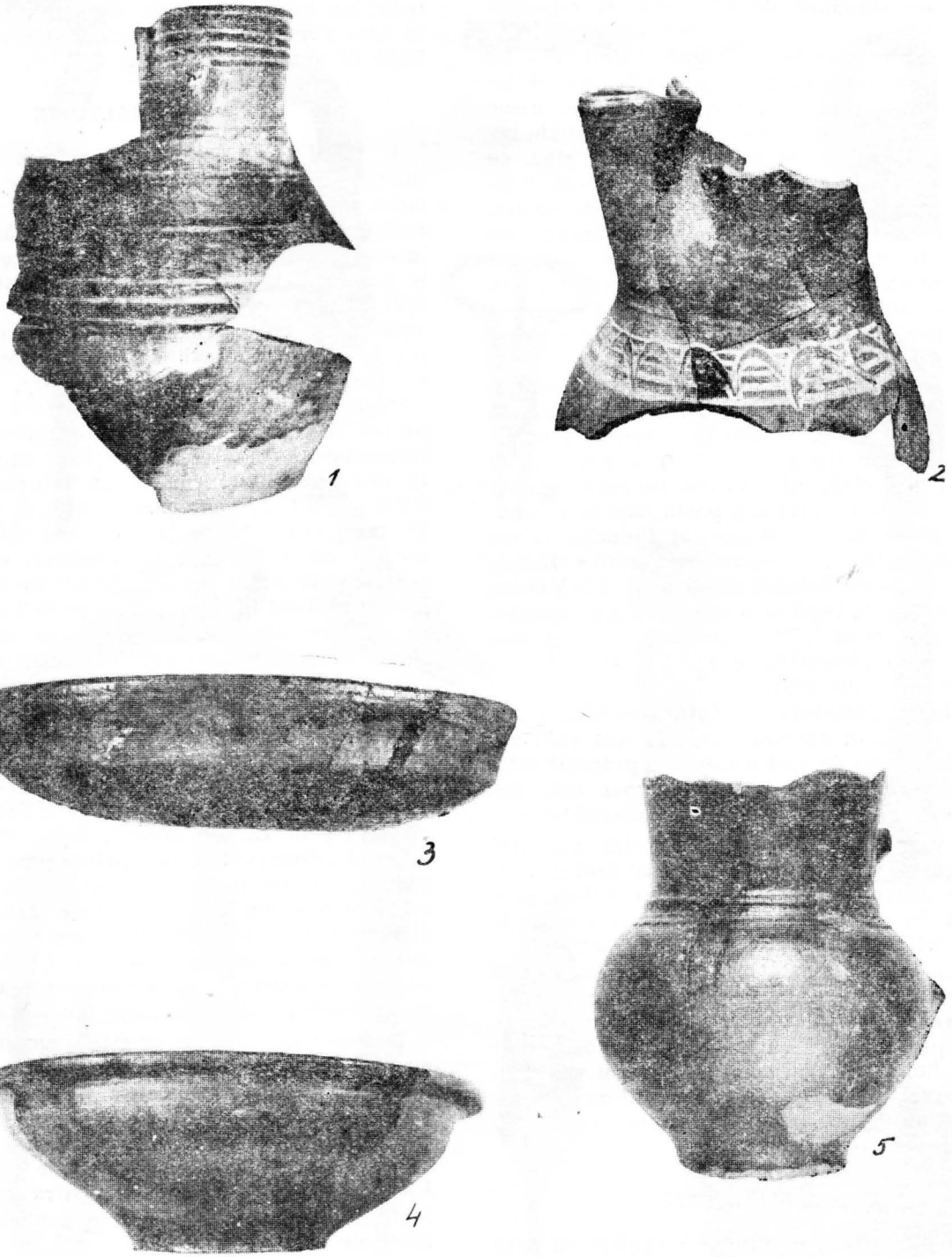

Fig. 8. Tg. Trotuș. Ceramică de uz casnic din secolele XVI—XVII descoperită în locuința 11.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

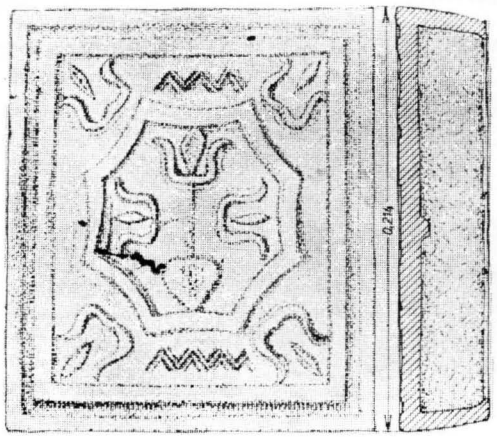

1

2

3

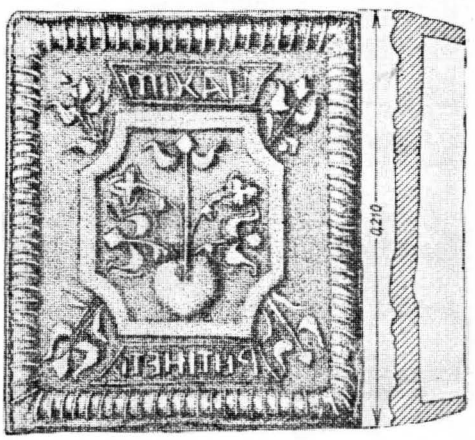

4

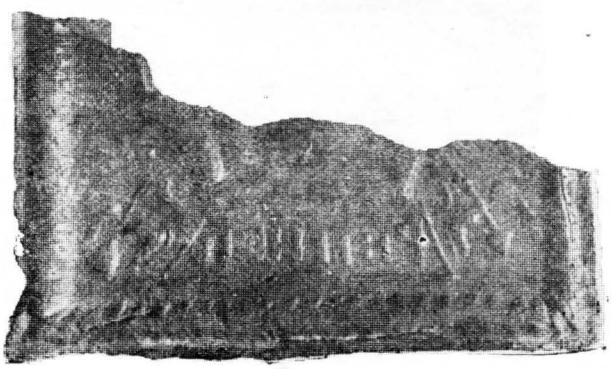

5

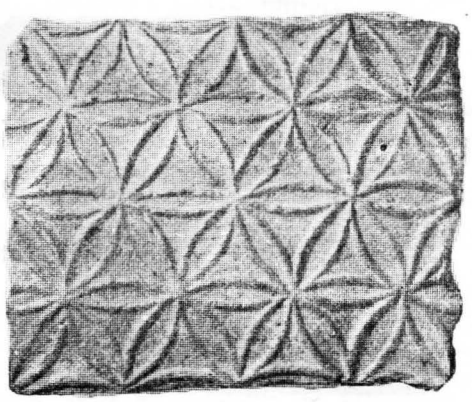

6

Fig. 9. Tg. Trotuș. Cahle descoperite în locuința 11.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

1

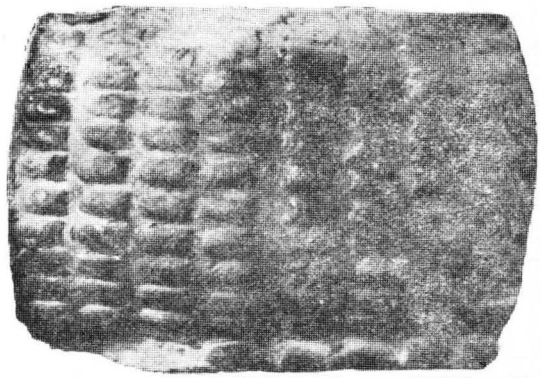

2

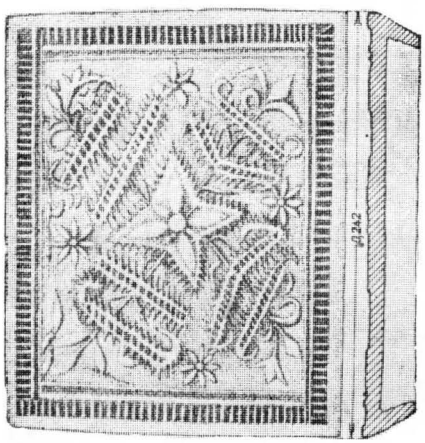

3

4

5

6

Fig. 10. Tg. Trotuş. Cahle descoperite în locuinţa 11.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

are laturile de 0,185 m × 0,155 m, fiind decorată cu motive geometrice stilizate, care reprezintă soarele sub forma unor rozete compuse (fig. 9/6). Asemenea motive sînt des întîlnite în arhitectura și arta populară românească.

Tipul III. — Cahlă (găsită într-un singur exemplar) de formă pătrată, cu laturile de 0,215 × 0,215 m; este lucrată din pastă cărămizie, are fața plină, decorată cu brîuri de linii în acolade, în interiorul cărora sînt redate motive vegetale stilizate (frunze de stejar) (fig. 10/1).

Tipul IV. — Cahlă de formă dreptunghiulară, cu laturile de 0,165 × 0,120 m; este decorată cu motive geometrice, constînd din proeminențe rectangulare, dispuse uniform, în șiruri (fig. 10/2).

Tipul V. — Cahlă cu laturile de 0,212 × 0,193 m; este mărginită de un chenar ornamentat cu linii verticale și orientale, iar în plan central este decorată cu motive florale și vegetale stilizate (fig. 10/3). S-au găsit un exemplar întregit și cîteva fragmente.

Tipul VI. — Cahle ce provin de la partea superioară a sobei; au laturile de circa 0,195 m × 0,150 m și sînt decorate cu motive geometrice și vegetale, stilizate (fig. 10/4).

Tot în cadrul acestui tip încadrăm și cahlele de colț, decorate cu aceleași motive geometrice și vegetale stilizate, fiind formate din două părți ce se îmbucau (fig. 10/5).

Tipul VII. — Cahle ce aparțin părții superioare a sobei; au laturile de 0,196 × 0,150 m și sînt decorate cu motive geometrice (fig. 10/6).

Bogăția și varietatea materialelor ce provin de la soba sau sobele construcției cu beci ne determină să considerăm că locuința aparținea unui orășean mai înstărit, eventual unui meșteșugar sau unui negustor.

În cadrul cercetărilor întreprinse la Tg. Trotuș în 1980 s-au găsit și monede, unele de argint (2 bucăți), dar cele mai multe de aramă și bronz, toate fiind într-o stare precară de conservare. Menționăm descoperirea, în cadrul cercetărilor de suprafață, a unei monede cu valoarea de un gros, emis pentru Moldova de Ștefăniță Voievod (1517—1527). O monedă de argint cu valoare de un dinar, emisă la anul 1585 pentru Ungaria, de Rudolf II, a fost găsită în locuința-beci, ea oferindu-ne posibilitatea să presupunem că această construcție a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. De asemenea menționăm găsirea unei monede de argint, emisă de Sigismund III (1587—1632) pentru Polonia. S-au descoperit și imitații de șilingi, unul de la Gustav II Adolf (1611—1632), altul de la Carol al XI-lea (1660—1697). Acestea din urmă au fost găsite în nivelul de locuire din secolul al XVII-lea.

CONCLUZII

Cercetările arheologice din anul 1980 de la Tg. Trotuș au arătat că nu sîntem în centrul așezării din secolele XIV—XV și că va trebui să extindem cercetările în partea de nord, vest și sud pentru a clarifica toate problemele legate de perimetrul vechiului oraș.

În același timp, trebuie să arătăm că s-au obținut rezultate valoroase în legătură cu dezvoltarea orașului în secolele XVI—XVII. Cercetarea metodică a construcțiilor orășenești de la Tg. Trotuș ne-a arătat că majoritatea caselor sînt de suprafață, cu pivniță și construite în tehnica paiantei, din două sau mai multe încăperi, înălțate pe un subsol ai cărui pereți erau căptușiți cu blăni de stejar sau de brad, îmbucate în stîlpi puternici care se ridicau deasupra solului, constituind scheletul principal al casei. O încercare de reconstituire ne arată că partea de deasupra solului era ridicată din bîrne, peste care se aplicau nuiele sau șipci întretăiate, lipite în interior și exterior cu un strat de lut. Între bîrne și peretele pivniței se bătea pămînt pe o lățime de 0,50 m. În interior, pereții erau lutuiți și văruiți. Un loc central în casa unui orășean din această vreme îl ocupa soba, realizată din cahle decorate cu motive geometrice și florale stilizate sau cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe.

Bogăția și varietatea materialului arheologic scos la iveală cu prilejul săpăturilor întreprinse aici ne dovedesc că acest oraș, situat într-o poziție geografică favorabilă, în apropierea graniței dintre Moldova și Transilvania, cunoaște o dezvoltare însemnată în secolele XV—XVII. Fiind un important centru vamal și avînd în apropiere ocnele de sare, era firesc ca el să fie un centru de producere și desfacere, la care participau negustori, meșteșugari și marea majoritate a țăranilor din satele aflate în zona de influență a orașului.

Viitoarele cercetări arheologice vor trebui să se axeze pe delimitarea vechiului perimetru al orașului, pe descoperirea zonei centrale și a cartierelor meșteșugărești, abia pe această bază putînd să formulăm concluziile referitoare la geneza și evoluția istorică a acestui important centru urban al Moldovei din secolele XIV—XVII.

RÉSULTATS DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES, DANS L'HABITAT MÉDIEVAL DE TG. TROTUȘ (DÉP. DE BACĂU)

RÉSUMÉ

Dans cet article l'auteur se réfère aux recherches archéologiques faits en 1980 au Tg. Trotuș. Avec cette occasion on a découvert une fosse du XIV-ème et XV-ème siècle, un habitation des XVI-ème et XVII-ème siècles.

Dans le niveau de l'habitation du XIV-ème et XV-ème siècle on a decouvert des fragments céramiques provénant des vases de type pot, cruchous et soupièrs. La céramique de cet époque est de deux types: les unes de ces vases sont travaillées d'une pâte rougeâtre et plus rare grisâtre, ayant un argile d'une bonne qualité, et dans sa composition entre un sable avec des cailloux, et des granules de calcar.

Bien pétrit, la pâte est pourtant grosière, fait qui fasse que les murs des vases aient des dimensions plus grandes que celles des vases modelées de pâte d'une trés bonne qualité (fig. 3/1—6; fig. 4/1—5).

L'autre catégorie de céramique est représentée par les vases travaillées d'une pâte d'une très bonne qualité et dans

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

son mélange on a employé un sable très fin. Travaillée à la tour rapide, cette céramique à la pâte très bien pétrit, les vases présentent dans sa fente un aspect compact sans espaces vides (fig. 3/7—14).

On a découvert aussi dans le niveau de l'habitation du XV-ème siècle le marteau-herminette (fig. 4/6).

L'habitation avec cave a été découvert dans la section numéro VII. L'habitation — cave était d'une forme rectangulaire, longue de 6,40 m sur 5,30 m de largeur. L'acces se faisait, du côté de la forteresse, par un entrée de 2,30 × 2,20 × 1,90 mètres (fig. 6).

La profondeur de niveau actuel de déviation jusqu'au plancher variait entre 150 et 170 mètres dans la porte principal de la chambre et 0,80 et 1,20 métrés dans la zone d'entré en cave. L'habitation a été élévée dans la XVI-ème siècle et elle a durée jusqu'au XVII-ème siècle. À la base de sol de remblai on a découvert des fragments céramiques caractéristiques du XVII-ème siècle qui ont fixé un terme postquem pour la période quand a été detruite l'habitation.

Dans l'habitation-cave on a découvert des objets en fier de la céramique d'usage ménager, céramique ornamentale, (fig. 7, 8, 9 şi 10). Entre ces materiaux ce remarque carreaux de pôele avec inscription: MIKAI PHTIHET, nome du artisan qui confectionait les objets (fig. 1—5).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Tg. Trotuş. Plan général des fouilles entre 1976 et 1980.

Fig. 2. Tg. Trotuş. Profil de la paroie ouest de la section VII (26—37 mètres).

Fig. 3. Tg. Trotuş. Céramique d'usage ménager de la fin du XIVe siécles — première moitié du XVe siècle.

Fig. 4. Tg. Trotuş. Céramique d'usage ménager et un marteau-herminette du XVe siècle.

Fig. 5. Tg. Trotuş. Profil de la paroie occidentale de la section VII (16—27 mètres) qui a intercepté l'habitation médiévale.

Fig. 6. Tg. Trotuş. Plan de l'habitation 11 de la section VII.

Fig. 7. Tg. Trotuş. Objets en fer et un manche en os découverts dans l'habitation 11.

Fig. 8. Tg. Trotuş. Céramique d'usage ménager du XVIe siècle decouverts dans l'habitation 11.

Fig. 9. Tg. Trotuş. Carreaux de pôle decouverts dans l'habitation 11.

Fig. 10. Tg. Trotuş, Carreaux de pôle decouverts dans l'habitation 11.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Șantierul arheologic Străulești — Măicănești

PANAIT I. PANAIT, MARGARETA CONSTANTINIU

Stațiunea arheologică Străulești—Măicănești reprezintă unul dintre cele mai importante obiective ale cercetărilor privind mileniul I.e.n. în centrul Cîmpiei Române. Mărturiile de locuire autohtonă aparțin epocii bronzului, latenului geto-dacic, secolelor III—IV, VI—VII, IX—XI și, în fine, vetrei satului Măicănești, datată pe baza izvoarelor arheologice în secolele XIV—XVI. Cercetarea acestor vestigii a început în 1960, continuînd, cu unele intermitențe, pînă în 1980[1]. Această ultimă campanie și-a propus investigarea laturii de nord-vest a terasei păstrătoare de monumente arheologice, flancată de albia Colentinei și de unul din pîraiele secundare ce porneau din pădurea Mogoșoaia pentru a-și purta modestul debit de apă în rîul sus menționat[2]. Prin aceste două văi s-a accentuat o ușoară mamelonare a primei terase a Colentinei, în general îndelung și intens locuită, așa cum au dovedit-o descoperirile de la Podul Străulești și cele de la I.L.F. Străulești, Lunca, Alba, Băneasa, Herăstrău, Bucureștii Noi, Dămăroaia și altele. Ca atare, obiectivele descoperite pînă acum la Străulești—Măicănești fac parte dintr-o bogată locuire autohtonă, ce acoperă mai bine de trei milenii și jumătate[3].

În campania din 1980 s-a deschis secțiunea 37, a cărei lungime a atins 40 m, lățimea rămînînd aceeași ca și la șanțurile anterioare, adică 1,50 m. Șanțul a fost trasat perpendicular pe albia Colentinei și relativ în paralel cu pîrîul afluent, primind, în cursul lucrărilor, casetele ce s-au impus. Zona respectivă, investigată și în campaniile anterioare prin șanțurile 9, 11, 18, 35, 36, este păstrătoare de monumente feudale timpurii și tîrzii, situație întru totul confirmată și cu acest prilej. În pofida faptului că terenul a suportat în ultimii ani, prin amenajarea taluzului noului lac Grivița, unele răzuiri, se constată păstrarea situației stratigrafice precizată în campaniile de început și verificată cu fiecare din secțiunile nou deschise. Deci, din acest punct de vedere, săpăturile din 1980 nu au adus nici un element necunoscut. Contribuția lor a constat în scoaterea la lumină a unor locuințe, cuptoare, gropi de cereale și vetre, care definesc mai temeinic caracterul și dimensiunile fiecăreia din etapele de locuire. Au fost studiate următoarele complexe: B 145, format dintr-un grup de trei cuptoare din secolul al VI-lea; B 148, datînd din secolele X—XI; B 146, 147, aparținînd ultimei faze a satului Măicănești; vatră medievală în aer liber; gropile 1 și 2, aparținînd țăranilor măicănești.

Din enunțarea acestor obiective rezultă că secțiunea 37 a permis studierea unor monumente a căror prezență este firească în această porțiune a sitului arheologic. Nu s-a semnalat nici o amenajare din secolele III—IV, întrucît șanțul a fost trasat în afara vetrei daco-romane ce ocupă o fișie de teren paralelă cu malul stîng al Colentinei, pe o adîncime de 80—100 m, S.37 străbătînd jumătatea de nord-est a stațiunii. O particularitate a descoperirilor făcute o reprezintă situația complexului 145, semnalat în capătul de sud-vest al șanțului, mai întîi ca o groapă, conturată clar în profilul săpăturii. Groapa cobora din stratul cenușiu, propriu locuirilor prefeudale și feudale timpurii, adîncindu-se în trepte pînă la 0,95 m față de solul actual. Ea conține un pămînt cenușiu-închis, amestecat cu bucăți de cărbuni, oase de bovine, ovine și porci, spărturi de chirpic ars și rare fragmente ceramice, provenite de la oale din lut cu nisip și pietricele, lucrate la roata rapidă și arse la roșu-brun. Aspectul gropii și fragmentele ceramice îndreptățeau atribuirea gropii unui bordei aparținînd așezării din secolul al VI-lea e.n. Pentru urmărirea obiectivului arheologic s-au deschis pe latura de nord-vest a secțiunii casetele A și B, acesteia din urmă adăugindu-i-se caseta C. În cele trei casete, care au acoperit o suprafață de circa 10 m², au fost descoperite trei cuptoare și două gropi, aparținînd cuptoarelor, groapa cercetată în parte în secțiunea 37 dovedindu-se a aparține nu unui bordei — cum s-a presupus — ci unuia dintre cuptoare.

Cuptoarele, notate 1—3, potrivit ordinei în care au apărut, au aceeași formă rotundă și aproximativ aceleași dimensiuni (diametrul lor variind între 1 și 1,15 m). Dimensiunile cuptorului 1, care a fost tăiat de cuptorul 2, pot fi numai deduse din resturile *in situ* ale cupolei și vetrei. Toate cele trei cuptoare au fost săpate în pămîntul castaniu care, la nivelul superior, a conținut slabe

[1] M. Constantiniu și Panait I. Panait, CercetArhBuc, 1, 1963, p. 77—138; Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, Ioana Cristache Panait, CercetArhBuc, 2, 1965, p. 75—238; Margareta Constantiniu, București, 7, 1969, p. 13—28.

[2] Panait I. Panait, Materiale de istorie și muzeografie, 1, 1964, p. 220, fig. 1.

[3] *Istoria orașului București*, București, 1965, I, p. 56, harta; p. 66, harta.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

urme preistorice (din epoca bronzului — cultura Glina). Acestea erau acoperite de stratul cenușiu-închis din care coboară cele două gropi, al căror nivel de pornire nu a fost surprins, conturul lor apărînd clar numai în solul castaniu, în care s-au adîncit. Cuptorul 1 (caseta A) a avut cupola la

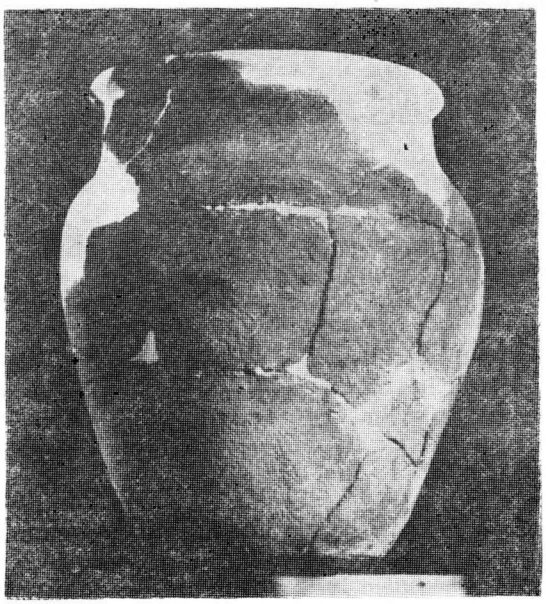

Fig. 1. Străulești—Măicănești. Vas din secolele VI—VII e.n.

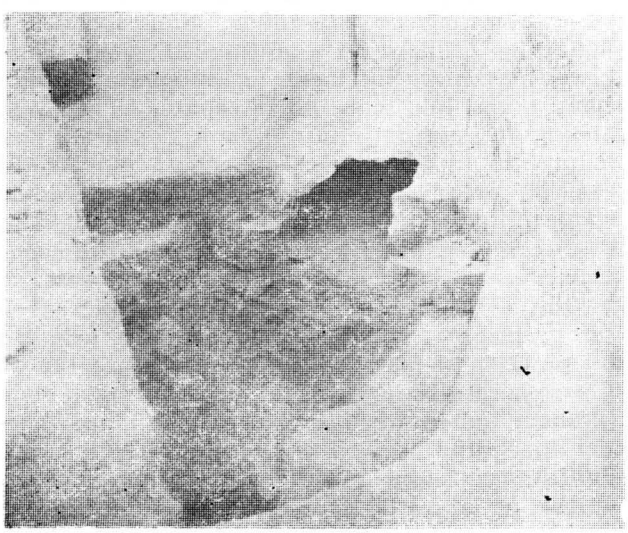

Fig. 2. Străulești—Măicănești. Cuptor din secolul al X-lea e.n.

0,55 m de la solul vegetal și vatra la 0,75 m. Cuptorul 2, situat la 0,25 m nord-vest de cuptorul 1, a avut cupola la 0,65 m și vatra la 1 m. Cel de al treilea cuptor, situat la 0,50 m est de cuptorul 1, a avut cupola la 0,65 m și vatra la 0,90 m. Gradul de ardere a celor trei cuptoare indică o folosire de durată egală, arsura vetrelor nedepășind 0,05 m, iar a cuptoarelor 0,04 m. În schimb starea lor de conservare nu este aceeași. Cuptorul 2, care s-a păstrat întreg, a avut vatra plană, cu lipitură calcinată, rezistentă și cu un prag înălțat în dreptul gurii, fiind orientat spre sud-est. Groapa din care a fost săpat avea formă oval-alungită (1 × 1,5 m) și adîncimea de 1,05 m. Pămîntul de umplutură a gropii, puternic înnegrit, conținea bucăți de cărbune și rare oase de animale domestice. Din cuptorul 3 s-a păstrat în întregime vatra plană și bine fățuită și o bună parte din cupolă. Orientarea nu poate fi decît presupusă, spre sud, ținînd seama de groapa din care a fost săpat. Groapa, de dimensiuni mari (2,50 în diametru) este de formă aproximativ rotundă și are aceeași umplutură de pămînt înnegrit de cărbune ca și groapa cuptorului 2, deosebindu-se de aceasta prin frecvența oaselor de animale domestice și a spărturilor de chirpici ars. Adîncimea maximă a gropii era, așa cum s-a spus, de 0,95 m și a fost săpată în trepte, acestea indicînd intrarea dinspre sud-est. Din cuptorul 1 n-a mai rămas decît un rest de cupolă, vatra fiind tăiată de groapa cuptorului 2. Gura cuptorului nu putea fi decît spre est, unde, desigur, a avut și groapa de acces, desființată de groapa cuptorului 3.

Din relatarea de mai sus reiese clar că după dezafectarea cuptorului 1 au fost amenajate celelalte două instalații. În lipsa indiciilor de ordin stratigrafic sau de altă natură, emitem ipoteza că amenajarea cuptorului 2 a survenit după aceea a cuptorului 3. Prezența cuptorului 3 și folosirea gropii 1 de către acesta au determinat, probabil, amplasarea cuptorului 2 și a gropii din care a fost săpat într-o poziție excentrică față de groapa cuptorului 1, pe care l-a tăiat. Nu putem respinge nici ipoteza că cuptoarele 2 și 3 au fost folosite concomitent. Situarea cupolelor ambelor cuptoare la același nivel, modul de umplere a gropilor și adîncimea lor, aproape aceeași, ar pleda pentru această din urmă ipoteză.

Oricare ar fi concluzia justă, se poate afirma că gruparea cuptoarelor nu a fost întîmplătoare. După amenajarea primei instalații, celelalte două au urmat-o, ele aparținînd aceleiași perioade. Ca elemente de datare nu dispunem decît de un număr redus de fragmente ceramice: un fragment de la o tipsie, altele de la oale fără toarte, de culoare cărămizie, lucrate la roata rapidă din lut cu nisip și pietricele, unele decorate pe umăr cu caneluri. Materialul ceramic, deși sărac, este suficient pentru a atribui grupul de cuptoare așezării autohtone romanice din secolul al VI-lea, cercetată în decursul anilor pe platoul de la Străulești. Cuptoare de acest tip, situate în afara locuințelor, au mai fost identificate aici și sînt întîlnite, în mod obișnuit, în așezările populației autohtone din secolele VI—VII, inclusiv cele cercetate pe teritoriul Bucureștilor. Dar în toate celelalte cazuri cuptoarele erau risipite în cuprinsul așezării. Numai la Băneasa—Stejar s-a întîlnit o situație oarecum asemănătoare celei relatate mai sus. Acolo, groapa unui bordei a fost folosită pentru trei cuptoare de foc, plasate pe marginile acesteia[4].

Complexul B 145 ne permite reamintirea unei situații similare întîlnită în campania din 1977,

[4] Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, Ioana Cristache Panait, CercetArhBuc, 2, 1965, p. 86.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

tot în această zonă, gruparea cercetată atunci aparţinînd însă unor locuinţe din secolele X—XI. Secţiunea trasată în 1977 a oferit cele mai bogate informaţii cu privire la aşezarea feudală timpurie de la Străuleşti—Măicăneşti. Dintre obiectivele studiate atunci s-au impus atenţiei noastre trei locuinţe adîncite (B 138, B 141 şi B 142), grupate într-un spaţiu restrîns, suprapuse parţial şi deranjate de o groapă, în care s-au găsit numai fragmente ceramice din secolele X—XI. Această situaţie constituie încă o dovadă incontestabilă a continuităţii în timp a locuirii autohtone feudale timpurii.

Campania din 1980 a permis identificarea în S 37 a lui B 148, care se plasează în imediata vecinătate a grupului amintit anterior, şi datează din secolele X—XI. El avea o formă patrulateră, cu laturile de 3,10×3,20 m, pereţii verticali, groapa coborînd cu 0,70 m faţă de nivelul de călcare. Nu s-a evidenţiat urme de pari sau indicii asupra vetrei şi cuptorului. Locuinţele feudale timpurii de la Măicăneşti prezintă de fapt cîteva caracteristici evidente. Unele, cum este B 148, nu au nici o instalaţie interioară pentru încălzit şi prepararea hranei. Altele au vatră (B 138) sau cuptoare rotunde, săpate în calup sau în afara încăperii (B 30, 140, 143). În fine, cea de a patra categorie au cuptoare patrulatere puternic arse (B 141, 142). B 148 face parte din prima categorie de locuinţe, caracterizată, printre altele, şi printr-un inventar sărac. Pe podeaua acestei locuinţe s-a găsit un număr de fragmente ceramice de la un borcan cu decor striat. Inventarul arheologic este modest şi fragmentar. Menţionăm pe lîngă resturile de vase cu decor striat fragmente ceramice cenuşii cu decor în lustru, cîteva oase de bovideu, bulgări de piatră, etc. Ca şi în cazul lui B 30 nu s-au găsit bucăţi de chirpici, lupe sau zgură de fier. Aceste cîteva observaţii permit încadrarea cronologică mai strînsă a complexelor Dridu.

Din moştenirea locuirii măicăneştene s-au identificat B 146 şi B 147, ambele datînd din secolul al XVI-lea. Sînt locuinţe puţin adîncite în pămînt (—0,40 m), cu pereţii verticali, podea de lut, acoperiş din paie, aşa cum indică cenuşa de deasupra solului. La B 147 s-au identificat resturi de chirpici cu una din feţe muruită cu un strat lutos galben. Toate indiciile arheologice confirmă nimicirea celor două locuinţe prin incendiu, după evacuarea inventarului lor. În B 146, în afara fragmentelor de oale cu buza înaltă, uşor oblică în afară, s-au semnalat resturi ale unor farfurii smălţuite, bucăţi de cărămidă şi altele. Aceleaşi etape îi aparţin şi fragmentele unor cahle plate, cu motiv geometric, prototip identificat şi în campaniile anterioare, în cuprinsul unor locuinţe datate şi ele în prima jumătate a secolului al XVI-lea. În general, numărul obiectelor descoperite în B 146 şi B 147 este redus. Prezenţa lor constituie o confirmare a extinderii vetrei satului Măicăneşti în secolul al XVI-lea cu mult peste terenul ocupat cu un veac în urmă. De fapt, etapa de maximă dezvoltare a satului Măicăneşti în vatra lui iniţială se plasează în prima parte a veacului al XVI-lea. Observaţiile făcute în aceste ultime locuinţe descoperite par a indica un sfîrşit violent al aşezării, fapt ce i-a determinat pe locuitorii săi să-şi mute satul la circa 1500 m spre est.

Campania acestui an a permis aşadar completarea ştirilor cu privire la aşezările din secolul al VI-lea, din secolele X—XI şi XIV—XVI de la Străuleşti—Măicăneşti.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE STRĂULEŞTI—MĂICĂNEŞTI

RÉSUMÉ

Pendant la campagne archéologique de 1980, à Străuleşti—Măicăneşti, les recherches ont portées sur un groupe de fours du VIe siècle, une habitation des Xe—XIe siècle, deux habitations du XVIe siècle ainsi que sur un âtre en plain air, des fosses alimentaires etc.

L'inventaire trouvé sur les lieux permit la datation des bâtisses en question.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Străuleşti—Măicăneşti. Vase du VIe—VIIe siècles.
Fig. 2. Străuleşti—Măicăneşti. Four du Xe siècle.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Mănești — Buftea

ARISTIDE ȘTEFĂNESCU

Problema celor două necropole din secolele XIV—XV[1] care au funcționat în raza satului Mănești—Buftea, a contemporaneității lor, constituie și în acest moment una din principalele preocupări ale cercetării în această stațiune. Se poate afirma că dacă inventarul funerar, în ansamblu, nu ne poate oferi indicii care să le departajeze în timp, singurele mărturii sigure ale existenței sau inexistenței vreunei diferențe în timp pot fi aduse de monedele ce se vor mai descoperi mai ales în necropola III.

În campania 1980, eforturile au fost îndreptate către un studiu mai atent al spațiului afectat necropolei III, în vederea delimitării cît mai precise a acestui cimitir medieval, a interferențelor sale cu necropola de incinerație datată în veacul al IV-lea e.n., semnalată cu un an înainte.

Celor două secțiuni anterioare ale acestui sector[2] li s-a adăugat o a treia, ce traversează terenul dintre S I și S II, cu posibilitatea de a fi prelungită către sud și nord, pînă în afara spațiului ce cuprinde înhumări. În acest fel, S III, din sectorul necropolei III, urma să permită încadrarea cimitirului III în planul general, în limite precizate pe axa nord-sud și cunoscute deja pe direcția est-vest (circa 30 m). Trasată în zona maximei înălțimi dintre două văioage ce serveau altădată la scurgerea apelor pluviale, S III străbate panta susceptibilă de a fi locul cimitirului din secolul al IV-lea, orientată spre sud, și sondează și panta opusă, dinspre văioaga de nord. Secțiunea putea surprinde orice urmă de locuire din această parte a locului.

O confirmare s-a făcut. Atît așezarea din secolul al IV-lea e.n., cît și locuirea medievală nu sînt prea aproape de zona cercetată a cimitirului III. În arătură și straturile superficiale nu s-au observat decît sporadice fragmente ceramice din secolele III—IV și XIV—XVII. Chiar și lipsa pigmenților de chirpici, provenind din arderea locuințelor, este un indiciu în acest sens. Dealtfel și stratigrafia observată în teren conduce spre aceeași concluzie. Sub marginea supraînălțată a șanțului de irigații și solul actual, acolo unde el nu este acoperit de pămînt scos din canal, urmează un pămînt cenușiu deschis la culoare, atins frecvent de lucrările agricole, confundîndu-se pe alocuri cu solul actual. Din acest nivel, lipsit de prea frecvente materiale, pornesc gropile mormintelor medievale, uneori chiar de sub arătură. Gropile traversează un pămînt cenușiu, închis la culoare, cu slabe fragmente ceramice cenușii, cu standring și pătrund în castaniul și galbenul virgin. Apropierea de vatra sătească ar fi determinat antrenarea unui material mai bogat și de o mai mare diversitate, situație pe care nu o avem, așa cum am remarcat anterior.

Secțiunea S III (lungă de 43 m) a permis cercetarea a douăsprezece morminte medievale[3]. De această dată n-au mai fost surprinse morminte de incinerație din secolul al IV-lea, dar situația amintită nu poate oferi repere demne de încredere pentru o concluzie asupra dimensiunilor cîmpului de urne.

În strat s-au întîlnit sporadic fragmente cenușii sau cărămizii ale unor vase cu fundul prevăzut cu inel de susținere. Mai frecvent, asemenea materiale au fost observate în pămîntul de umplutură al mormintelor medievale. Fragmente de diferite mărimi ale unor vase din secolul al IV-lea s-au remarcat la M.3015, M.3022. Au fost observate chiar bucăți de oase umane, printre care remarcăm un occipital calcinat[4]. Foarte probabil, necropola de incinerație se întindea pînă pe coama dintre cele două văioage, pentru că și în marginea supraînălțată a șanțului de irigații au fost observate mici fragmente de oase umane calcinate, răvășite cu ocazia săpării șanțului. Menționăm și faptul că, pe panta lină, spre capătul sudic al secțiunii, la −0,28 m, a fost descoperit un mic pachet de fragmente cenușii din secolul al IV-lea e.n., aparținînd pîntecului unui vas cu pereții subțiri. În interior sau în jur nu s-au găsit oase calcinate, iar încercarea de a reconstitui vasul nu a reușit.

Aparținînd stratigrafic aceleiași etape, pe o suprafață de 0,60 m × 0,30 m erau presărați pigmenți de cărbune de lemn. Nu este vorba de vreo vatră de foc, nici acolo și nici în imediata apro-

[1] Aristide Ștefănescu, SCIVA, 31, 1980, 1, p. 131—141.

[2] Aristide Ștefănescu, *Mănești-Buftea*, raport privind campania arheologică 1979, susținut la cea de a XIV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice, Tulcea, 14—16 martie, 1980.

[3] Numerotarea continuă seriile descoperite anterior, cifra miilor semnificînd necropola în care a fost descoperit.

[4] Observațiile antropologice le datorăm cercetătoarei Laurenția Georgescu de la Institutul de Genetică Umană „Dr. Victor Babeș".

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

piere, pămîntul nefiind ars. Focul s-a produs în altă parte, și doar cîțiva cărbuni vor fi fost aduși aici, în cadrul ritualului.

Cele 12 schelete, dezvelite în gropile necropolei medievale, aparțin unor indivizi de diferite categorii de vîrstă și sex, înscriindu-se perfect în indicii cimitirelor, relevați în cursul investigațiilor anterioare. Fac așadar parte dintre locuitorii satului Mănești de pe Colentina înmormîntați aici, la o distanță de circa 150 m de celălalt cimitir și la 200 m de locul unde intuim zona centrală a așezării. Inventarul funerar, relevat în comunicările anterioare, își păstrează caracteristicile, remarcabilă fiind frecvența inelelor și a verigilor, observate în acest an la un număr de 9 indivizi. Registrul elementelor decorative s-a îmbogățit cu trei noi variante ale acelorași tipuri, cercetate în campaniile trecute, atît în necropola II, cît și în III. Frecvenți, nasturii-bumbișori indică veșminte ce foloseau astfel de accesorii.

Secțiunea executată în campania 1980 a permis aprecierea că cimitirul medieval III măsoară circa 40 m (37,20) pe axul nord-sud, marginea lui nordică aflîndu-se în zona canalului de irigații. La săparea canalului au fost deranjate și o serie de morminte medievale, o dovadă constituind-o existența oaselor umane în pămîntul malului supraînălțat. Cercetarea antropologică a putut să identifice, în aceste condiții, un fragment de calotă craniană, aparținînd unui individ de 20—40 ani.

Șirurile cu direcția sud-sud-vest—nord-nord-est se mențin și de această dată cu rigurozitate, mormintele copiilor fiind, ca și în cazul necropolei II, integrate în șirurile generale. Se impune o observație. De această dată au fost dezvelite mai puține morminte de copii și adolescenți (M.3004A; M.3006 A; M.3009; M.3016).

Inventarul funerar este similar cu cel descoperit în necropola II, completînd *registrul elementelor de decor* și mai puțin al formelor, cu variante executate pe piese identice ca formă. Acesta este și motivul pentru care, cel puțin din punctul de vedere al inventarului curent, pot fi stabilite reale paralelisme. Un element al acestei caracteristici ar putea fi și slaba frecvență a inventarului în mormintele de copii și adolescenți. Atunci cînd acestea au inventar, el constă doar dintr-o monedă, păstrată, de cele mai multe ori, în condiții precare (M.3009). Chiar lipsa de economie a spațiului este un element de unitate ce nu se mai regăsește în necropola I, datată în secolele XVI—XVIII. De fapt, analiza comparativă a inventarului funerar din secolele XIV—XV descoperit la Mănești—Buftea cu cel din alte stațiuni comportă un studiu atent, pe categorii de obiecte. Acest examen este posibil în cazul Măneștilor prin numărul și varietatea fiecărei categorii. Podoabele (inele, cercei, mărgele), accesoriile pentru îmbrăcăminte (catarame, copci nasturi-bumbișori) resturile de costum etc. prezintă tipuri și variante, din punctul de vedere ale realizării tehnice, precum și o mare varietate de elemente decorative. Pentru exemplificare, prezentăm succint seria cataramelor din secolele XIV—XV de la Buftea, unul din accesoriile cel mai des relevate de cercetarea arheologică.

În clisura Dunării, la Gornea—Tircheviște[5], datată în secolele XIII—XIV, o cataramă rotundă are puternice asemănări cu cele de la Mănești. Similitudini pot fi stabilite și cu piesele de același gen scoase la lumină prin săpăturile de la Portărești—Giurgița[6]. În puținul inventar descoperit la Verbicioara, la cele 170 morminte dezvelite, cataramele n-au lipsit[7]. Ele se întîlnesc și în inventarul casnic la Cetățeni[8]. Confecționate din argint, capetele de curea și limbile au fost tezaurizate la Olteni (Teleorman)[9]. La cele 72 de morminte cercetate la Străulești—Măicănești[10], în raza Bucureștilor, numărul cataramelor este, de asemenea, demn de reținut. Pînă acum, la Coconi a fost descoperit cel mai bogat set de asemenea piese, folosite ca accesorii pentru încălțăminte, îmbrăcăminte, harnașament etc.[11], ele fiind recuperate din așezare. În șantierele dobrogene ale etapei, în rîndurile accesoriilor pentru îmbrăcăminte, cataramele dețin o pondere remarcabilă[12]. Ele sînt menționate, de asemenea, în tezaurul de la Cotul-Morii—Popricani (Iași)[13]. Asemănări ale pieselor descoperite pe arealul bucureștean pot fi stabilite și între exemplarele reliefate prin investigațiile de la Vornicenii Mari (Tulova)[14] și Zahareștii[15] (jud. Suceava), sau cele de la Cuhea în Maramureș[16]. Două catarame turnate în bronz, din secolele XIV—XVII, dar complet deosebite de cele descoperite pe întreg cuprinsul țării, au fost relevate în inventarul funerar de la Streisîngeorgiu și Strei[17]. Neta deosebire față de tipurile aflate în uzul general este o indicație prețioasă asupra activității unui centru local, ce producea pe scară mică aceste accesorii. Tot așa, pregnanta asemănare a pieselor de acest gen din Mehedinți pînă în Dobrogea și de acolo pînă în Moldova de nord și Maramureș sugerează elemente unitare de viață economică, contacte permanente între producătorii de pe întreg teritoriul românesc

---

[5] Ilie Uzum, Drobeta, 4, 1980, p. 131.

[6] C. Tătulea, *Săpăturile arheologice de la Portărești—Giurgița*, raport prezentat la sesiunea anuală de rapoarte, București, martie, 1978.

[7] D. Berciu, E. Comșa, G. Marin, S. Morintz, C. Nicolaescu-Plopșor, S. Popescu-Ialomița, C. Preda, SCIV, 2, 1951, 1, p. 244—245.

[8] D. V. Rosetti, Materiale, 8, 1962, p. 80.

[9] Idem, BMI, 40, 1972, 4, p. 3.

[10] Panait I. Panait, București, 5, 1967, p. 15 și urm.

[11] Nicolae Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1972, p. 96.

[12] I. Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, București, 1971, p. 400 și urm.

[13] Eugenia Neamțu, ArhMold, 1, 1961, p. 283.

[14] Mircea D. Matei, Emil Emandi, *Cercetările arheologice de la Vornicenii Mari (Tulova) și Zahareștii, județul Suceava*, raport prezentat la sesiunea de rapoarte arheologice, Oradea, martie, 1979.

[15] Idem, *Săpăturile arheologice de la Zahareștii*, Raport la sesiunea de rapoarte arheologice, Tulcea, martie, 1980.

[16] Radu Popa, Mircea Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru Voievodal din veacul al XIV-lea*, Muzeul regional Maramureș, Baia Mare, 1966, p. 24, fig. 16.

[17] Gheorghe Baltag, RevMuzMon, MIA, 12, 1976, p. 54—56, fig. 1/18-19

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Fig. 1. Mănești—Buftea. Catarame mici. Tipul patrulater (M. 308; M. 313; M. 315).

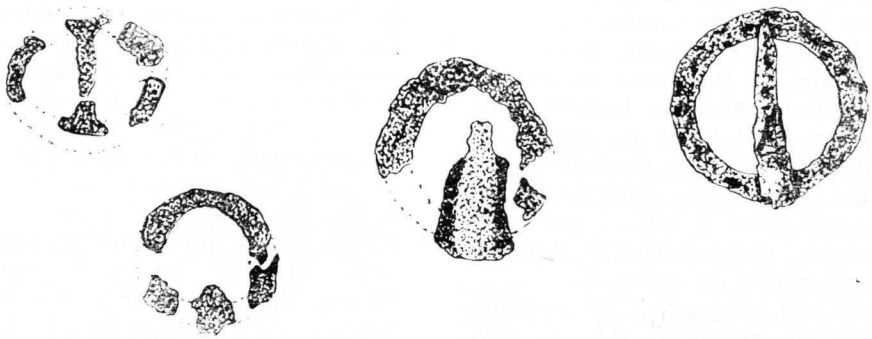

Fig. 2. Catarame mici rotunde (M.279; M. 303; M. 309; M. 312).

Fig. 3. Cataramă mare trapezoidală (M.316).

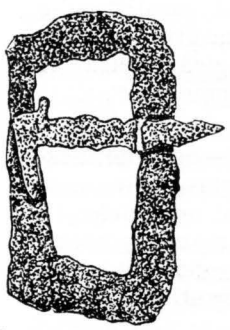

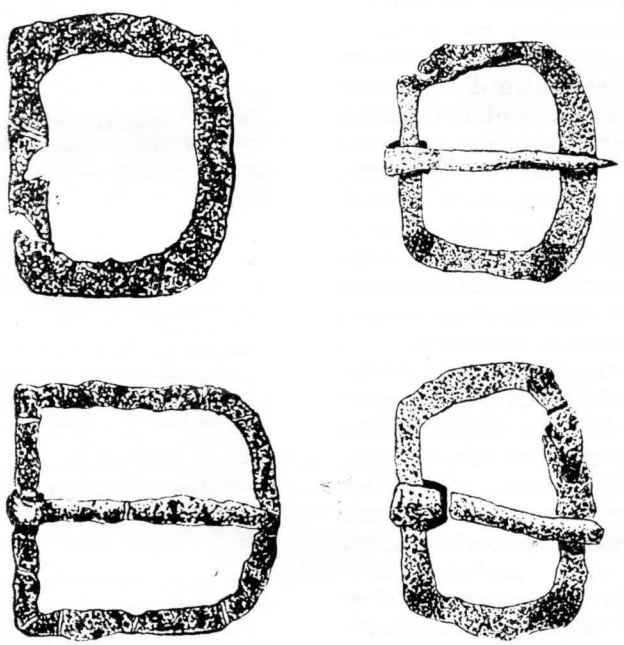

Fig. 4. Catarame mari cu partea anterioară arcuită (M.259; M, 260; M. 267; M. 282).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

și faptul că, deși simple în esență, cataramele nu sînt produse ale atelierelor sătești, lucrate pentru necesitățile comunității restrînse rurale.

Corespunzător secolelor XIV—XV, în inventarul funerar de la Mănești—Buftea au fost descoperite 18 catarame diverse, aflate în diferite stări de

a) patrulatere sau variante ale acestei forme, cu colțurile rotunjite (M.308; M.315; M.315). Unele asemănări se regăsesc în rîndul pieselor descoperite în bordeiele de la Coconi[18].

b) rotunde, de dimensiuni variabile (M.279; 303; 309; 312). La Gornea—Tîrcheviște, o piesă

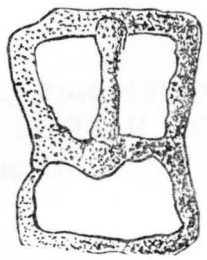

Fig. 5. Cataramă trapezoidală dublă (M.304).

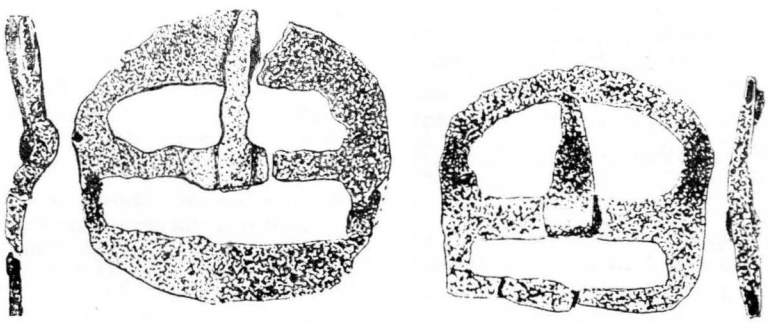

Fig. 6. Catarame duble cu partea anterioară arcuită (M.217; M.277).

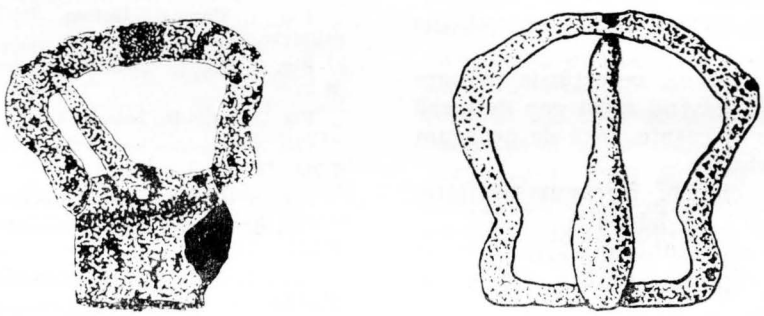

Fig. 7. Catarame cu partea anterioară în formă de evantai (M.300; M.312).

conservare, unele permițînd numai un tratament de identificare. Acestora li se adaugă o piesă surprinsă în strat, asemănătoare celor din necropolă grupate în tipul 2 B.

De remarcat este și faptul că, în două rînduri (M.312 și M.315), la același individ, în zona șoldurilor au fost descoperite cîte două catarame, documentînd, de bună seamă, o centură lată de tipul chimirelor.

Tipologic, cele 18 piese ce au putut fi identificate pot fi grupate, mai întîi după dimensiuni, în două mari categorii: 1) cataramele mici și 2) cataramele pentru centuri mai late.

1) Cataramele mici — (7 exemplare) — alcătuiesc, la rîndul lor, două familii:

similară este datată în secolele XIII—XIV[19], în timp ce la Coconi[20], de fiecare dată spinul este sprijinit pe o bară dreaptă, catarama căpătînd, astfel, forma majusculei „D".

2) Cataramele pentru centuri late — (11 exemplare) — pot fi ordonate, după formă, în cinci grupe tipologice, și anume:

A. Trapezoidale, cu partea anterioară mai mare și colțurile în unghi pronunțat (M.316). În alte stațiuni patrulaterul este un dreptunghi.

---

[18] Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 96, pl. 9/5, 8, 22.

[19] Ilie Uzum, *op. cit.*, p. 131, fig. 16.

[20] Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 96, pl. 9/2, 13, 6.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

B. Cu partea anterioară arcuită, avînd colţurile rotunjite. De fiecare dată partea posterioară este dreaptă, variantele acestui tip prezentînd, uneori, părţile laterale mai lungi şi colţurile din partea posterioară — în unghi. (M.259; M.260; M.267; M.282; S.IV). Este grupa cu cele mai numeroase corespondenţe, atît în Oltenia[21], cît şi în Moldova de Nord[22] şi Maramureş[23].

C. Dublu trapezoidală, cu bară la mijloc, partea posterioară servind la prinderea capătului petrecut al centurii (M.304). Exemplarul descoperit la Buftea are frapante asemănări cu o piesă datată în acelaşi interval, din necropola satului Măicăneşti[24], dar şi cu o piesă socotită de harnaşament la Coconi[25].

D. Catarame duble elipsoidale, sau cu partea posterioară dreaptă, ridicată în plan, avînd bară interioară pentru spin, partea posterioară servind la sprijinirea capului petrecut al curelei (M.217; M.277).

E. Cu părţile laterale arcuite şi cea anterioară în formă de evantai (M.300; M.312). Partea posterioară este dreaptă, cu colţurile evidente dar rotunjite. La Coconi, în complexul marelui sat din timpul lui Mircea cel Bătrîn, a fost descoperit un singur exemplar de acest gen[26].

Toate piesele descoperite la Măneşti—Buftea sînt confecţionate din fier, din bară paţrulateră în secţiune sau rotundă. În cazul în care s-a folosit bara rotundă, în timpul prelucrării ea a fost aplatizată prin lovituri de ciocan. Tehnica de realizare se reduce, de fapt, la încălzirea şi ciocănirea metalului, cu ceva mai multă insistenţă în zona colţurilor. Fără să fie vorba de o tehnologie prea pretenţioasă, considerăm, totuşi, că nu erau produse de un atelier ce servea numai necesităţile satului Măneşti.

Chiar dacă, de bună seamă, cercetările viitoare vor aduce noi mărturii privind acest gen de piesă a inventarului funerar şi casnic, încă de pe acum se impun cîteva concluzii:

a) Cataramele sînt obiecte frecvent întîlnite, atît la femei cît şi la bărbaţi;

b) Ele au evidente similitudini pe o arie de mare întindere, confirmînd elemente unitare din ornametica podoabelor;

c) Se prezintă într-o mare varietate de tipuri, uneori comparabile cu piesele de acelaşi gen din zilele noastre, denotînd o lentă evoluţie a acestui accesoriu pentru îmbrăcăminte;

d) Se dovedeşte a fi încă unul din produsele procurate de ţărani la tîrg, fiind executate cu pricepere şi îngrijire, de meşteşugari ce cunoşteau moda preferată de locuitorii întregului areal românesc.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE MĂNEŞTI—BUFTEA

RÉSUMÉ

L'étude expose les résultats des investigations de 1980 à Măneşti—Buftea, à commencer par l'établissement des dimensions de la nécropole III (XIVe—XVe siècles) sur l'axe nord-sud (40 m). A l'occasion, on apporte des nouvelles contributions à une meilleure connaissance de l'inventaire funéraire villageois de cette période; à remarquer le pourcentage élevé des parures d'argent.

La deuxième partie de l'étude comprend une analise des objets par catégories, en faisant ressortir leurs correspondences avec tout le territoire du pays. De même on y discute le problème des boucles de ceinture, en déterminant des éléments commune avec des pièces de même sorte découvertes dans l'Ouest de l'Olténie, dans le centre du pays, dans le nord de la Moldavie et dans le Maramureş. Du point de vue typologique, on détermine deux groupes de petits boucles et cinq groupes pour les grandes. En guise de conclusion on fait ressortir la variété des types de boucles de ceinture et leur lente évolution dans le temps.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Măneşti—Buftea. Pètites boucles — Type quadrilatère. (T.308; 313, 315).

Fig. 2. Petites boucles rondes (T.279; T.303; T.309; M.312).

Fig. 3. Grande boucle trapézoidale (T.316).

Fig. 4. Grandes boucles à partie antérieure arquée (T.259; T.260; T.267; T.282).

Fig. 5. Boucle double trapézoidale (T.304).

Fig. 6. Boucles doubles à partie antérieure arquée (T.217; T.277).

Fig. 7. Boucle à partie antérieure en évantail (T.300; T.312).

[21] C. Tătulea, *op. cit.*
[22] Mircea D. Matei, Emil Emandi, *op. cit.*
[23] Radu Popa, Mircea Zdroba, *op. cit.*
[24] Panait I. Panait, *op.cit.*
[25] Nicolae Constantinescu, *op. cit*, p. 96, pl. 9/19.
[26] *Ibidem*, pl. 9/13.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetări arheologice la Palatul domnesc de la Curtea Nouă din București

PANAIT I. PANAIT

Avîndu-se în vedere caracterul de salvare a vestigiilor domnești din Dealul Spirii, cercetările efectuate în campania 1980 s-au desfășurat în două etape, în funcție de programarea practicii productive a studenților Facultății de Istorie-Filozofie[1].

Obiectivele principale ale intervenției arheologice au fost:

— dezvelirea unor suprafețe ale edificiului, în urma căreia să se completeze planul marii construcții; — verificarea situației subsolurilor; — obținerea unor elemente suplimentare, privind tehnica de construcție; — recuperarea obiectelor arheologice, prin studierea cărora să se contureze mai convingător imaginea inventarului palatului domnesc; — precizarea provenienței indivizilor înmormîntați în jurul capelei Curții domnești.

Pentru obținerea datelor urmărite s-au deschis două șanțuri (S 7, S 8) orientate N—S și s-a extins dezvelirea fundațiilor palatului, atît pe latura de V, cît și pe cea de E. Pe baza observațiilor anterioare[2], verificate în campania 1980[3], se poate afirma că palatul Curții Noi, ridicat în anii 1775—1776, nu a beneficiat de subsoluri. Singura încăpere care a avut pivniță, din cele dezvelite pînă în prezent, a fost Culoarul 2, și nici acesta complet. Din suprafața sa de 11 m², numai 7 m² au fost ocupați de o pivniță foarte adîncă. Din acest punct de vedere edificiul domnesc din Dealul Spirii diferă de cele mai multe din palatele epocii medievale ridicate atît la București, cît și în alte părți ale Țării Românești. Lipsa acestor spații necesare vieții de curte a determinat executarea celor două mari grupuri de hrube din strada Pușul cu apă rece și din strada Cazărmii.[4] Nu ne este suficient de clar motivul care a impus o atare situație. Este posibil ca înfățișarea terenului să fi determinat această rezolvare. Cele două secțiuni deschise spre latura de V a marii casete au dovedit că palatul a fost fundat pe panta dealului și nu pe teren plat. În S 7, pe o lungime de 5 m de exemplu, nivelul de călcare al construcțiilor cobora cu 0,50 m. Pentru a corecta această denivelare constructorii au recurs la adăugirea unui pămînt alburiu, peste care s-a așezat un strat castaniu purtat, amestecat cu bulgări de mortar. Ca atare, constructorii au procedat la săparea și turnarea fundațiilor, apoi la nivelarea pămîntului în camerele palatului și, în fine, la amenajarea pavimentelor din cărămidă. Reținem faptul că încăperile de pe latura nordică a corpului 1, fiind amenajate în zona ridicată a pantei, nu au mai primit umplutura de pămînt purtat. Îndepărtarea solului vegetal a făcut ca pavimentele să se fixeze aci pe stratul castaniu neumblat, la o cotă de —0,25 m față de curtea interioară a ansamblului domnesc. Este posibil ca meșterii care au ridicat palatul să fi evitat săparea unor subsoluri, ținînd seama atît de panta terenului cît și de vastitatea clădirii. În urma campaniei din 1980 se poate afirma cu certitudine că edificiul domnesc era alcătuit din două corpuri: unul orientat E—V (Corpul 1), celălalt N—S (Corpul 2), care se lesea de primul prin latura răsăriteană a acestuia.

Corpul 1. Este aproape complet dezvelit[5]. El înscrie un plan dreptunghiular, cu laturile de circa 45 × 23 m. Suprafața de aproximativ 1035 m² se completează cu spațiul unei încăperi plasată în colțul de SE (C 16=24 m), cu cele trei turnuri de pe latura de N. și cu turnul din colțul de SV. Datele de care dispunem în stadiul de față, privind aceste turnuri, sînt cu totul insuficiente. Știm că turnul dinspre curtea interioară avea lățimea a două încăperi (Camerele 6 și 27), deci circa 12 m. Acceptînd forma sa dreptunghiulară, așa cum rezultă din planurile executate în 1970—1971, rezultă că toate patru puteau însuma 288 m². Ca atare Corpul 1 al palatului domnesc acoperea o suprafață totală de circa 1350 m². Planul interior al construcției indică existența unor încăperi-ax care permiteau comunicarea între toate celelalte camere. Este vorba de trei astfel de spații dispuse în forma literei T (C 3 prelungită cu

[1] Menționăm prezența pe șantier, alături de studenții anilor I și II a următoarelor cadre universitare: Ligia Bîrzu, Zoe Petre, L. Boia, V. Dupoi, Adina Berciu-Drăgescu.

[2] Panait I. Panait, Materiale, 11, 1979, p. 395—398, idem, *Materiale, A XIV-a Sesiune anuală de rapoarte*, Craiova, 1981 p. 632

[3] Colectivul de cercetare a fost alcătuit din: Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, Vasilica Sandu, Cristian Țico.

[4] Ambele construcții au fost cercetate de Gh. Cantacuzino, rezultatele fiind publicate în volumul *Bucureștii de odinioară*, București, 1959.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

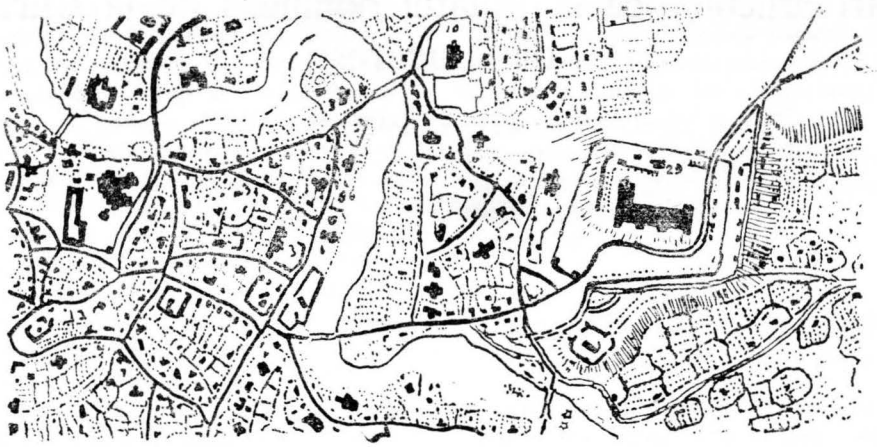

Fig. 1. București — „Curtea Nouă". Planul Purcel din 1790.

Fig. 2. București — „Curtea Nouă". Vestigiile Corpului nr. 1.

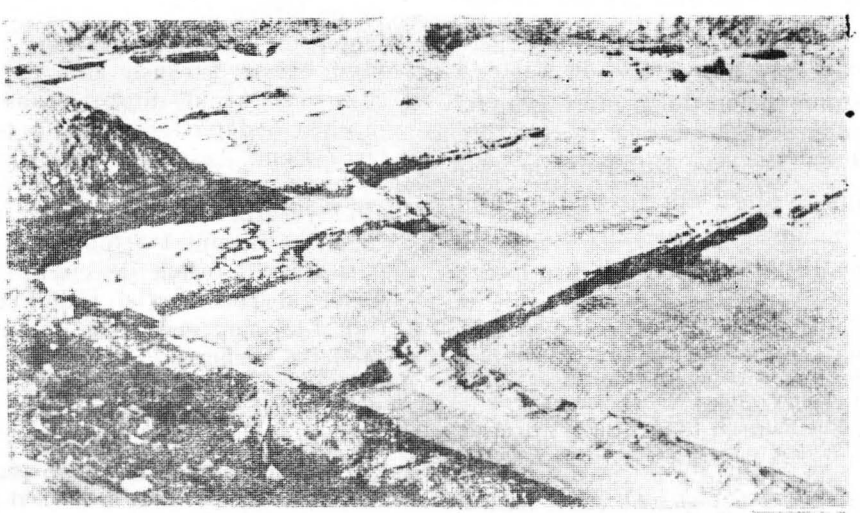

Fig. 3. București — „Curtea Nouă". Zona de tangență a celor două corpuri ale palatului.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

C 25 și completată cu C 6, orientată perpendicular față de primele două). Dimensiunile acestor săli de comunicare diferă, cea mai spațioasă fiind C 3, care străbătea jumătatea de E a întregului corp, însumînd o suprafață de 132 m². Camera 25, de formă dreptunghiulară, avea 65 m², iar C 6, și ea tot dreptunghiulară, avea 84 m². Aceste trei mari săli-ax distribuiau camerele, unele orientate spre partea interioară, altele spre fațada de N a edificiului, sau spre actuala stradă Uranus.

Datorită stării lor mai bune de conservare sînt mai clar conturate spațiile ce alcătuiesc latura sudică a acestui corp. Ea este formată din șapte încăperi, la care se adaugă cele două culoare menționate și în rapoartele anterioare. Dimensiunile încăperilor diferă, cele mai spațioase fiind C 6 și C 7. Această ultimă cameră a avut un rol important pentru cei ce-și desfășurau activitatea la parterul palatului. De latura ei sudică se țese o sală ce ocupă unghiul dintre două corpuri, asigurînd atît accesul prin C 7 în tot parterul edificiului cît și legătura cu spațiile de la etaj, practicată printr-o scară susținută pe un puternic zid. Practic, accesul spre curtea interioară, în cadrul căreia se afla și capela din palat, se făcea prin C 16, deci camera de pe colțul celor două corpuri, și prin turnul din colțul de SE.

Latura de nord a Corpului 1 este împărțită în opt spații de diferite dimensiuni. În general sînt încăperi dreptunghiulare, cu lungimi mai mari decît cele de pe latura opusă. Fațada de V a clădirii era ocupată de trei încăperi, de mărimi variate și ele. Astfel, Corpul 1 era alcătuit din 21 săli (centrale, încăperi și culoare) la care se adaugă turnurile de pe fațada dinspre Dimbovița, despre care datorită amplelor modificări ce au avut loc aici nu deținem în momentul de față nici o mărturie, și turnul dinspe curte, din colțul de SV. În pofida varietății dimensiunilor și plasării încăperilor, Corpul 1 al palatului ridicat de meșterii lui Alexandru Ipsilanti se desfășoară pe principiul sălii centrale, care distribuie în stînga și în dreapta camere de diferite mărimi. Cert este faptul că încăperile ce formau fațada de nord, deci cea dinspre rîu, erau mai spațioase decît cele dinspre curtea interioară.

După cum menționăm anterior, în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea palatul a primit importante reparații.[5] Cu acest prilej, s-a construit, peste fundațiile zidului ce separa C 6 de C 26, o platformă de zidărie patrulateră, cu laturile de 4×4 m, care susținea un turn, ridicat pe extrema de vest a edificiului.

Corpul 2 al palatului domnesc, orientat perpendicular pe primul, avea o lățime de 22 m, la care se adaugă grosimea zidului 25, care separă și țese, în același timp, cele două mari laturi ale construcției. Ca atare, lățimea este, în total, de 23 m, fiind egală cu cea a corpului I. Cercetările au dezvelit 30 m din lungimea acestei aripi, situația fiind mai clară pentru extrema de sud și mai confuză, din cauza modificărilor intervenite ulterior, în capătul dinspre Dîmbovița. Cert este faptul că ambele laturi au fost fundate odată. Zidul 25 se țese, de exemplu, cu Z 29 care alcătuiește unul din pereții ridicați pe lățimea clădirii descrise acum. Din analiza planului indicat de fundațiile dezvelite se pot descifra 11 încăperi, cu o suprafață totală de 690 m². Caracteristica acestei laturi este crearea unui plan ce nu respectă ritmul spațiilor corpului 1. Este drept că principiul culoarului central, exprimat în mod clar prin C 9 și C 10, s-a păstrat și aici. Același procedeu al amenajării laturii dinspre fațada exterioară, din încăperi mai lungi cu camere mai puțin adînci pe latura dinspre curtea interioară, se întîlnește și la Corpul 2. Astfel, camerele ce permiteau vederea spre vatra veche a orașului aveau lungimea de 8,5 m lățimea lor fiind variabilă (3 m la C 11, 4 m la C 12, 6 m la C 10 etc.). Șirul încăperilor dinspre curtea interioară nu măsura ca adîncime decît 5,80 m, dimensiune egală cu aceea a camerelor similare din Corpul 1. Nivelul de călcare al tuturor acestor încăperi este mai sus cu 0,35 m față de Corpul 1, situație determinată de aceeași necesitate a adaptării comode la configurația terenului.

Cercetările arheologice efectuate pînă în prezent au permis reconstituirea unei bune părți a planului palatului Curții Noi. Cei 2040 m² dezveliți pînă în prezent indică atît amplasarea construcției cît și compartimentarea parterului, ultimul sugerînd, în același timp, planimetria etajului. Campania din 1981 își propune scoaterea la lumină a întregului Corp 2, din care au rămas acoperiți cu moloz încă circa 500 m². Dintre amenajările complementare edificiului reținem canalul de evacuarea apei C 7 și fundația unui pilon de cărămidă, lat de 1 m. Aflat la 1 m sud sub zidul dinspre curtea interioară a Corpului 1, în dreptul peretelui ce separă Culoarul 1 de C 2, acesta este, deocamdată, un pilon singular. El ar putea anunța existența unui posibil portic pe această latură, care făcea legătura între C 16 și turnul din colțul de SV.

Cea mai mare parte a inventarului arheologic a fost descoperit în locul — tainiță din culoarul 2. În pămîntul de umplutură depus în urma incendiului din 1789 s-a găsit o mare cantitate de cărămizi afumate, bîrnele ce formau tavanul acestui subsol, obiecte de uz casnic, în general vase executate din: — lut (ulcioare, căni, străchini, sfeșnice, farfurii); — faianță și porțelan (farfurii întinse, castroane, cești); — sticlă (borcane de diferite forme și dimensiuni, căni, pahare, sticle).

Este un inventar variat și diferit din punct de vedere estetic și funcțional. Alături de obișnuitele recipiente din lut, comune gospodăriei orășenești, apar vasele din sticlă occidentale, cu intarsii de aur, ceșcuțe de cafea, executate în centre occidentale, sticlărie de Murano etc. Din acest punct de vedere se verifică situația semnalată și la cuhniile Curții Vechi unde, alături de ulcioarele

[5] Este vorba despre reparațiile executate de Constantin Hangherli, în 1798—1799.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

din lut, populare, se aflau vase de Iznik şi sticlărie occidentală datată în secolele XVII—XVIII[6]

Inventarul Curţii Noi se completează cu o serie de monede de proveniență otomană, bombarde din fontă, plumbi de flintă etc. Pentru clarificarea situaţiei cimitirului s-a deschis, la 19 m nord de capelă, un şanţ lung de 25,5 m, perpendicular pe S 1.

Şi de data aceasta au fost descoperite numai schelete de persoane mature. Nici unul din cele opt morminte nu a prilejuit descoperirea vreunui obiect care să permită datarea înhumării respective, situaţie remarcată şi în campania anterioară. Presupunem că este vorba de ostaşi austrieci, înmormîntaţi în jurul capelei domneşti la sfîrşitul anului 1789, cînd, la Curtea Nouă, s-a instalat spitalul trupelor imperiale angajate, sub comanda prinţului Saxa-Coburg, în luptele antiotomane de la Dunăre.

Astfel, în cursul celor două etape ale campaniei 1980, au fost obţinute date importante asupra celei mai mari construcţii laice ridicate în Ţara Românească în secolul al XVIII-lea, date care au fost puse la dispoziţia colectivului de proiectare al noului centru civic bucureştean.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES AU PALAIS PRINCIER DE CURTEA NOUĂ — BUCUREŞTI

RÉSUMÉ

La campagne de 1980 eût pour but, surtout, le dégagement des vestiges du Palais princier de „Curtea Nouă" (la Nouvelle Cour). C'est ainsi que furent determinés les deux grands côtés de l'édifice, et furent identifiées 32 chambres.

Avec les 2040 m² étudiès jusqu'à présent, auxquels s'ajouteront encore cca. 500 m², le Palais de Dealul Spirii constitue le plus grand édifice laique élevé pendant le XVIIIe siècle dans Valachie. L'inventaire archéologique comprend des récipients en porcelaine, verre, faience, glaise, des bombardes de foute, des objets de fer etc. Les recherches ont porté aussi sur 8 tombeaux appartenant au cimetière qui se trouvait autour de la chapelle pendant l'éxistence, sur la place, de l'hôpital des troupes du prince de Saxa—Cobourg, dans les dernières mais de l'année 1789.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Bucureşti — „Curtea Nouă". Plan Purcel de 1790.
Fig. 2. Bucureşti — „Curtea Nouă", Vestiges du corp n°1.
Fig. 3. Bucureşti — „Curtea Nouă". Zone de contact des deux corps du Palais.

[6] Panait I. Panait, Aristide Ştefănescu, *Muzeul Curtea Veche, Palatul Votevodal*, Bucureşti, 1973, p. 55.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Un cuptor de redus minereu de fier descoperit la Ghelari (jud. Hunedoara)

MIRCEA DAN LAZĂR, VOLKER WOLLMANN

Printre descoperirile arheologice controversate, de pe teritoriul Transilvaniei, care ar fi meritat o reinterpretare încă cu mulți ani în urmă, se află și cuptorul de redus minereu de fier de la Ghelari, descoperit în anul 1895. Fiind vorba despre o descoperire fortuită, care a apărut într-un context arheologic fără elemente de datare, ea a intrat doar cu titlul de „curiosum" în literatura de specialitate[1] a minerilor și metalurgiștilor la începutul acestui secol, datată în secolul al IX-lea cu o încadrare cronologică evident destul de arbitrară. Cunoscute fiind dificultățile legate de datarea unui complex prefeudal sau feudal timpuriu, chiar și în stadiul actual al cercetărilor, este de presupus că o atare datare s-a făcut exclusiv pe considerente tipologice, respectiv după o analogie mai puțin specifică.

O dovadă a faptului că încadrarea în timp a descoperirii de la Ghelari nu părea prea convingătoare pentru specialiștii din domeniul istoriei tehnicii, ne-o furnizează volumul IX al lucrării lui R. J. Forbes, *Studies in Ancient Technology*, p. 33, care reproducînd macheta acestui cuptor păstrată la Science Muzeum din Londra, specifică doar „model de furnal primitiv cu suflante". Descoperitorilor cuptorului le-a scăpat însă din vedere, că acest exemplar nu prezintă caracter de „unicat" în „Valea Caselor", unde a fost descoperit, căci, așa cum au demonstrat-o periegheze întreprinse în zonă între anii 1976—1978, în preajma locului de descoperire din anul 1895 mai există urmele altor instalații prelucrătoare, care reprezintă, după cum se va arăta mai jos, asemănări pînă la identitate. Dealtfel, acestea se află pe ambii versanți ai „Văii Caselor", dar cele de pe malul drept al pîrîiașului cu același nume au fost acoperite cu un strat foarte gros de steril, odată cu începerea, în anul 1862, la Ghelar, a exploatării minereului de fier la suprafață.

Pe malul de vest al pîrîiașului, la o distanță de circa 200 m de locul unde a fost descoperit cuptorul din anul 1895, pe panta dealului care se formează aici, la o distanță de aproximativ 20—25 m în sus, există urme vizibile ale unor proeminențe artificiale, unele dintre ele reprezentînd halde de zgură, altele, în schimb, ruinele unor instalații de topire, așezate în terase puțin pronunțate.

Vechimea exploatării fierului de la Ghelari este atestată sigur pentru perioada romană, cînd minereul se extrăgea chiar din adîncimi mai mari, cu galerii de coastă — unde au apărut și unelte ale unui miner în preajma unui schelet[2] — în timp ce la suprafață, și azi apar fragmente de ceramică romană. În cursul evului mediu s-au deschis și mai aproape de locul unde am întreprins săpătura din anul 1980, o serie de exploatări mai mici, care funcționau pînă la epuizarea unor cuiburi de magnetită.

*

Săpătura de salvare a fost efectuată în punctul în care au fost vizibile două orificii dreptunghiulare ale unui *cuptor* de redus minereu de fier, săpat în panta stîncoasă, (vezi fig. 1), cunoscute fiind încă cinci cuptoare în imediata apropiere, al căror material litic a fost refolosit, aproape în întregime, pentru diferite construcții gospodărești.

Cuptorul cel mai bine păstrat a fost cercetat prin două secțiuni paralele (S 1—2), trasate perpendicular pe panta dealului și adîncite pînă la nivelul bazei fundației zidăriei, care, în cea mai mare parte, coincidea cu nivelul pămîntului neumblat. Cu excepția unor materiale de uz casnico-gospodăresc, apărute la —0,15—0,20 m, nesemnificative și atipice, provenind din diferite epoci, dar mai ales din ultimele două secole, n-au mai fost descoperite decît bucăți de mangal, la nivelul de călcare (—0,20 m) din perioada de funcționare a cuptorului.

La capătul dinspre pantă al secțiunilor a apărut un zid sec, înalt de 1,65 m, care închide cuva cuptorului, săpată în stîncă în formă conică și cu

[1] Cf. Latinák Gyula, Bányaszáti és Kohászati Lapok, 39, 1906, 13, p. 3 și urm., fig. 6; vezi și Natura, 6, 1930, p. 33; D. Moroianu, I. Stefan, *Focul viu*, București, 1963, p. 63; N. Pîly, Metalurgia, 18, 1966, 11, p. 642—643; N. Chindler, S. Popa, Metalurgia, 21, 1969, 5, p. 213; N. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria minerităului în România*, București, 1970, p. 501

[2] M. J. Ackner, Mitteilungen der k.k. Central-Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, 1, 1856, p. 6,; F. Pošepny, Verhandlungen der k.k. geologischen Reichsanstalt, 1871, 1, p. 39; G. Téglás, Osterreichische Zeitschrift für Berg und Hüttenwessen, 36, 1888 (extras, p. 3 și fig. 11; 12; 15); idem, Földtani Közlöny. Despre urmele unor topitorii romane din zonă: Hollosváry Imre, A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve, 1906, p. 30 și urm.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

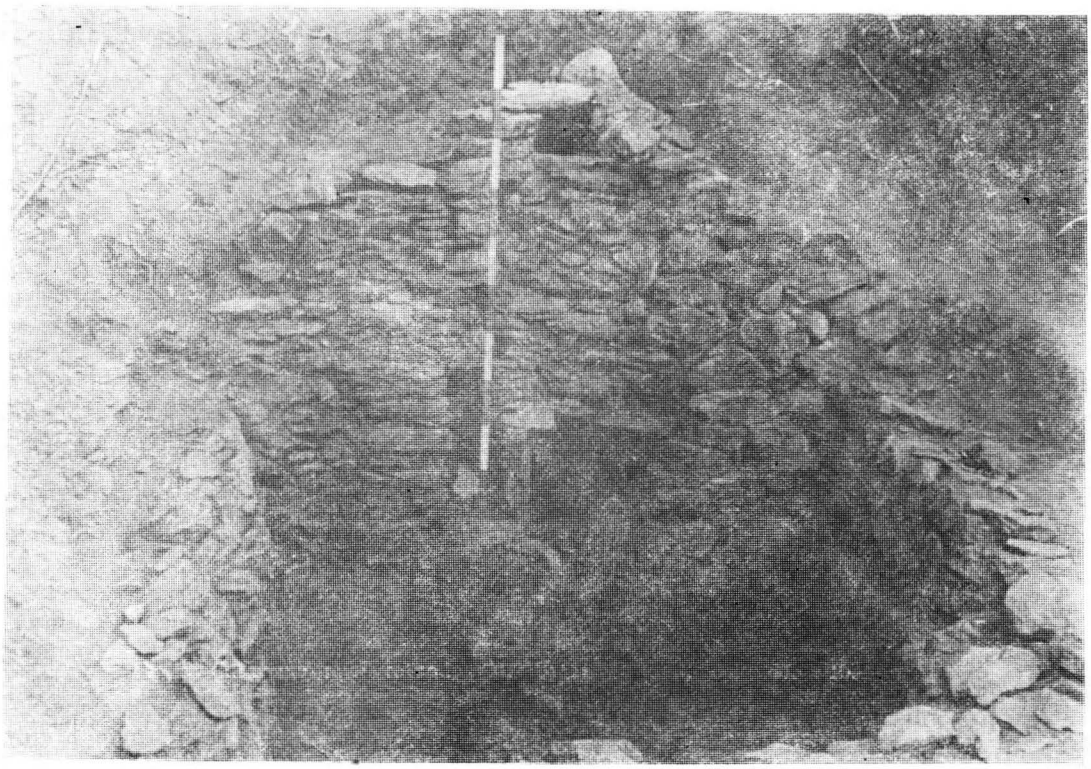

Fig. 1. Ghelari — „Valea Caselor". Cuptor de redus minereu de fier.

Fig. 2. Cuptor de redus minereu de fier, secolul al XVI-lea (reproducere după G. Agricola).

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

secțiune ovală. Înălțimea cuvei cuptorului este de 1,65 m, lățimea bazei de 0,30 m; diametrul, la mijloc, de 0,47 m, iar deschizătura maximă — aproape de suprafață — de 0,55 m. Cuptorul a fost acoperit cu lespezi de piatră locală, descoperite *in situ*, fiind prevăzut cu un orificiu oblic, sub formă de canal, de o secțiune de 0,15 × 0,15 m, pe direcția pantei. El nu putea servi decît pentru pătrunderea aerului, respectiv pentru asigurarea tirajului natural, în vederea accelerării procesului de topire. Zidul de sprijin al cuptorului, cu lățimea maximă de 2,85 m la bază, a fost bine „ancorat" în stînca nativă, iar pentru mărirea rezistenței lui i s-a dat o formă triunghiulară, cu înălțimea maximă de 1,70 m, care corespundea cu înălțimea cuvei. El a fost prevăzut cu cele două orificii menționate mai sus, unul de 0,30 × 0,30 m, iar cel din dreapta lui (privit din față) de 0,60 × 0,55 m, fiind amenajat pe axul vertical al cuvei și cu o înclinare pe direcția pantei. În acest punct, cel de-al doilea orificiu nu putea servi la altceva decît pentru scurgerea fierului brut, apoi a zgurii. Cel de dimensiuni mai mici, despărțit numai printr-o lespede așezată pe muchia îngustă, servea pentru introducerea unor foale (acționate manual).

În interior cuva cuptorului a fost căptușită cu un material refractar, sau un lut special, primind, în urma arderii la circa 800°, o culoare brun-roșietică.

Dacă pînă aici cuptorul prezintă aproape toate elementele descoperirii din 1895, cu mici deosebiri în ce privește dimensiunile și locul lui de amplasare în teren — dacă schița din 1906 a fost întocmită exact — în cursul campaniei de săpături din anul 1980 au apărut unele elemente noi, care, însă, nu pot schimba concepția noastră despre principiul de funcționare a cuptorului. Astfel, în fața zidului de sprijin, perpendicular pe acesta, au apărut fundațiile unei construcții de 2,20 × 2,80 m late de 0,60 m și cu înălțimea variind între 0,27 — 0,30 m. Latura opusă zidului de sprijin, care închide acest dreptunghi, pare să aibă două faze de construcție, cu urmele vizibile ale unui prag (orificiu ?), greu de explicat.

În lipsa unei alte explicații, pînă ce se vor ivi noi elemente de comparație la celelalte cuptoare (care urmează să fie cercetate) s-ar putea postula că această fundație a servit unei construcții din

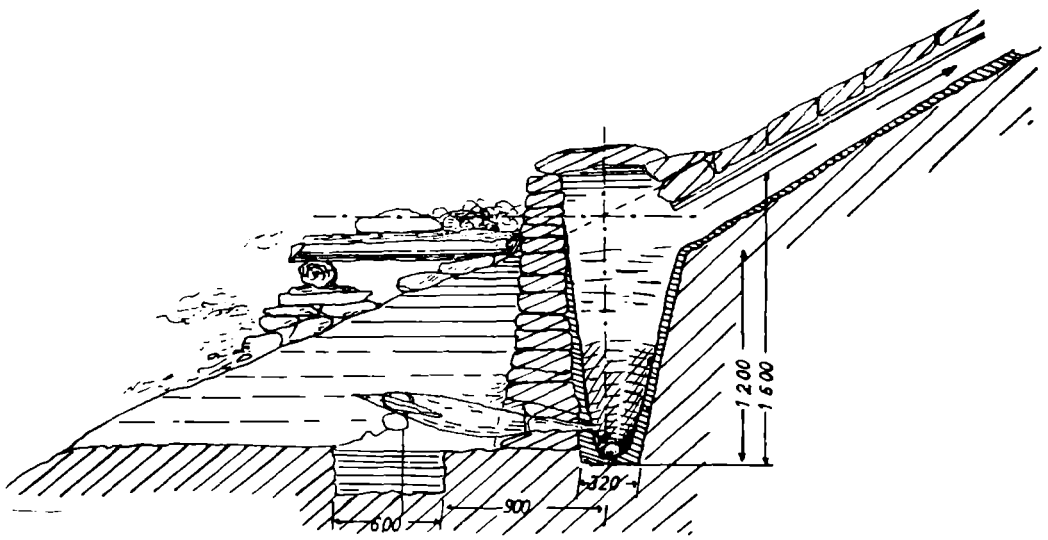

Fig. 3. Ghelari — „Valea Caselor". Schiță-reconstituire a cuptorului de redus minereu de fier descoperit în anul 1895.

lemn, care a slujit drept acoperiș pentru platforma din fața gurii cuptorului, așa cum se poate vedea și în reprezentarea lui G. Agricola din *„De re metallica libri XII"*, cartea IX, fol. 338 (prima ediție). Pe de altă parte, examinînd un cuptor de redus minereu de fier din secolul al XVI-lea, denumit de același Agricola „Rennfeuerofen", în preajma cuptorului (fig. 2), la nivelul orificiului de evacuare a minereului și a zgurii, se află o vatră supraînălțată, zidită, denumită „Vorherd", ce-i drept de dimensiuni mai mici. Pe această vatră se oprea fierul brut obținut în cuptor, în timp ce zgura se scurgea prin orificiul „C".

În schița-reconstituire din anul 1906 (fig. 3) apare groapa pentru captarea zgurii, dar pietrele din temelia platformei (??) lipsesc, ca și la celelalte cuptoare distruse parțial.

O explicație edificatoare ne-ar putea-o furniza dezvelirea unui alt cuptor, cu observații de stratigrafie orizontală foarte detaliate. Pentru operația de încărcare a cuptorului cu minereu și mangal, atît cel descoperit în anul 1895 cît și exemplarul cercetat în anul 1980 au fost prevăzute cu cîte o platformă de încărcare, din dale de piatră, amenajată în locul cel mai înalt al cuvei, prin nivelarea ușoară a pantei.

În faza actuală a cercetărilor, inventarul arheologic, aproape inexistent, nu ne permite o încadrare cronologică, fapt pentru care recurgem la prezentarea unor elemente tipologice esențiale.

Concepția de a se folosi terenul înconjurător pentru amenajarea cuvei cuptorului, construindu-se apoi, în față, un zid pentru sprijin și introducerea suflantelor, evident și pentru evacuarea materiei prime și a zgurii, s-a practicat, foarte frecvent, la așa-numitele fierării *catalane*, pînă

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

în evul mediu — argument folosit eventual de specialiștii care au datat cuptorul descoperit în anul 1895, în secolul al IX-lea (?!). Pe de altă parte, acest tip de cuptor de la „Valea Caselor" are multe trăsături ale cuptorului, parțial supraînălțat, „Stückofen", răspîndit în regiunea Alpilor și a Carpaților în secolul al XVI-lea (cf. Vanuccio Biringucio, *Pyrotehnica*, 1540 și ușor modificat la Agricola, *op. cit.; loc. cit.*). Avînd în vedere faptul că în această regiune, respectiv, la Ghelari — „Grine", s-a practicat (probabil în feudalismul timpuriu) reducerea fierului în „gropi" în care s-au descoperit și fragmente de suflante, este foarte posibil să fi luat naștere aici un tip aparte de „Stückofen", cu o serie de elemente „tradiționale" ale vechii metalurgii, practicate pe plan local. Cert este că și în documente se menționează, pentru prima dată, ateliere prelucrătoare în secolele XV—XVI[3], acestea neputînd folosi decît fierul brut din regiunea în care existau minereuri bogate, minereuri aflate la Ghelari, la circa 500 m de locul unde au apărut cuptoarele de reducere, descoperite de noi.

Ca *terminus post quem* pentru folosirea acestor tipuri de cuptoare putem fixa data construirii primelor furnale înalte din zona respectivă, cele de la Toplița (pe la 1750) și Govăjdia (din jurul anilor 1802—1810), cel din urmă fiind prevăzut, încă de la început, cu suflante duble și toate perfecționările unui cuptor înalt de tip „Flossen". Pînă atunci, aceste cuptoare, fie că aparțineau comunei, unor arendași ai castelului de la Hunedoara sau feudalilor locali, aprovizionau atelierele de prelucrat fier — prevăzute, începînd cu veacul al XVI-lea, cu roți hidraulice — de pe cursurile rîurilor mai apropiate, cum ar fi: Bercz, Tulia, Toplița, Nădrap, Cerna etc.

Cuptorul de redus minereu de fier de la Ghelari, făcînd parte dintr-un complex arheologic mai întins, ca vestigii ale tehnicii prelucrătoare de fier poate mult mai diferențiate, ne obligă la aprofundarea cercetărilor, îmbinînd datele furnizate de stratigrafia orizontală cu cea verticală. Apoi, trebuie avute în vedere *toate detaliile tipologice* furnizate de celelalte obiective identice ce urmează să fie cercetate, iar urmele de zgură, fierul brut, minereul și materialul refractar trebuie supuse unor ample investigații paleo-metalografice[4].

EIN EISENSCHMELZOFEN AUS GHELAR (KR. HUNEDOARA)

ZUSAMMENFASSUNG

Zwischen dem 22. September und 4. Oktober 1980 fanden die Freilegungsarbeiten eines Schmelzofens in Ghelari (Kr. Hunedoara) im Tale der „Valea Caselor", an einer Stelle mit dem Flurnamen „Sub Biserică", statt. Bei dieser Gelegenheit wurde ein „Rennfeuerofen" erschlossen, der in der steilen, Felswand halbkreisförmig, bzw. konisch vertieft worden war und dessen Ofenbrust (1,65 Meter hoch) aus Bruchsteinen aufgemauert ist. Dieser Herd wurde, wie viele ähnliche Schmelzöfen aus dem 15.—16. Jh., mit einem geräumigen „Vorherd" 2,20×2,80 Meter versehen.

Von diesen typologischen Festellungen und von einem etwas bescheidenem Fundgut ausgehend, besteht kein Zweifel daß es sich hier um einem ähnlichen Fund handelt wie der aus dem Jahre 1895, der in unmittelbarer Nähe von hier geborgen wurde. In diesem Falle ist die damals in der bergmännischen Fachliteratur vorgeschlagene chronologische Eingliederung (9. Jh.) als unbegründet zurückzuweisen.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Ghelari „Valea Caselor". Rennfeuerofen/1980.

Abb. 2. Ghelari „Valea Caselor", Profil und Aufriß des im Jahre 1895 entdeckten Schmeltzofens.

Abb. 3. Ghelari „Valea Caselor". Ofen-Rennherd nach G. Agricola, *De re metallica*, IX, S. 338.

[3] E. Veress, HTRTE, 16, 1910, p. 137 și urm.; D. Prodan, AIICluj, 1—2, 1958—1959, p. 29 și urm.

[4] O analiză de zgură colectată din „Valea Caselor" este foarte semnificativă sub aspectul conținutului de fier, ceea ce reflectă gradul relativ limitat al procesului de reducere a fierului:

SiO_2	Al_2O_3	MgO	Fe	Mn	P	S	CaO
28,18	1,22	2,55	47,79	3,79	0,123	0,83	1,40

dar pentru diferite concluzii de ordin tehnic, nu numai pentru caracteristicile procesului de reducere, ci și pentru tehnica de decarburare ulterioară a fierului „tehnic" (brut) trebuie întreprinse serii întregi de analize chimice sau operații de retopire a zgurii.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Sondajul arheologic de salvare de la Ester (jud. Constanța)

GABRIEL CUSTUREA

În luna iunie a anului 1980 am efectuat un sondaj de salvare în perimetrul așezării medievale Ester[1]. Cu acest prilej a fost cercetată o locuință, parțial distrusă de lucrările la drumul de acces spre cariera de piatră de la Gura Dobrogei.

A fost trasată o secțiune cu dimensiunile de $2 \times 25{,}70$ m, orientată E—V.

Scopul cercetării a fost determinarea dimensiunilor locuinței, fapt pentru care au fost deschise 5 casete laterale cu dimensiunile de 2×2 m (fig. 1/1).

Locuința ocupă o suprafață de circa 96,8 m^2 și se compune din trei încăperi cu dimensiunile de: I: $4{,}80 \times 4{,}70$ m; II: $8{,}10 \times 4{,}70$ m; III: $7{,}30 \times 4{,}70$ m.

Are pereții din piatră legată cu pământ galben (fig. 2/1). Orientarea pe axul longitudinal este E—V. Podeaua locuinței, din lut bătătorit, cu o grosime de circa 5 cm, se află la o adîncime variind între 0,30—0,90 m față de nivelul actual de călcare. Este acoperită cu un strat vegetal, de o grosime între 0,20—0,40 m, după care urmează un strat de pămînt amestecat cu cenușă, de circa 0,20 m grosime și un strat de țigle, rezultat al prăbușirii acoperișului, gros de 0,15—0,30 m (fig. 1/2). După cum arată stratul de pămînt amestecat cu cenușă, locuința a fost distrusă de un incendiu. Zidurile locuinței, cu o grosime cuprinsă între 0,60—0,90 m, s-au păstrat pînă la o înălțime de 0,40—0,95 m față de vechiul nivel de călcare. În încăperea a treia a fost descoperit un zid mărginit de un rînd de cărămizi, iar în jur se observă urme de arsură, probabil resturile unei sobe sau ale unui cuptor, dacă luăm în considerare și fragmentele ceramice, aparținînd unor vase de mari dimensiuni.

Inventarul locuinței este destul de variat. Au fost descoperite numeroase resturi de farfurii cu baza inelară, smălțuite cu verde măsliniu, castaniu și galben. Au apărut, de asemenea, fragmente de ulcioare, smălțuite cu verde măsliniu și cărămiziu, decorate cu linii verticale de culoare verde, și, respectiv, galben. Au mai apărut numeroase cuie și piroane, provenind fie de la mobilier, fie de la grinzile acoperișului, un belciug, o secure mică de dulgherie, un cuțit în stare fragmentară. A fost descoperită și o piatră de rîșniță, păstrată fragmentar. Cîteva fragmente ale unor vase din sticlă completează materialul descoperit în locuință. În stratul de pămînt amestecat cu cenușă a fost găsită o monedă emisă în timpul sultanului Mustafa III (1757 —1774), la Misir.

În anul 1980 cercetările s-au oprit la nivelul locuinței descrise și de aceea nu avem date care să ateste începuturile locuirii pe teritoriul Esterului. Cercetarea începută în 1980 vine să întregească informațiile documentare asupra încetării existenței Esterului, care, pe la 1766, se găsea în stare de ruină[2].

*

În aceeași campanie a fost făcut un sondaj și în necropola așezării, aflată pe un deal situat la vest de urmele locuințelor (fig. 2/2). A fost trasată o secțiune (SI) cu dimensiunile 2×10 m, orientată N—S. Au fost cercetate 15 morminte, în totalitate de înhumație, de rit creștin. Pentru degajarea cîtorva dintre ele, a fost necesară deschiderea unor casete (fig. 3). Au fost întîlnite cazuri de reînhumare (fig. 4/1) și de înmormîntare dublă (fig. 4/2). Orientarea scheletelor este E—V, cu unele variații determinate de anotimpul în care a fost făcută înmormîntarea. Corpul este întotdeauna întins orizontal, cu fața în sus, brațele fiind împreunate pe cutia toracică sau pe bazin, sau o mînă pe bazin și alta pe cutia toracică.

În 14 din cele 15 morminte cercetate există inventar, constînd din: monede, inele, nasturi, cercei, paftale, resturi vestimentare. Monedele, în totalitate, sînt perforate. Inelele descoperite sînt cu capetele verigii lipite sub chaton. Paftalele au fost găsite în zona bazinului, iar monedele așezate între palme. Cerceii au fost găsiți în partea stîngă a capului, iar cel din M.9 împreună cu resturi ale acoperămîntului capului.

Prezentăm în continuare inventarul, pe morminte:

Mormîntul 1 (—0,53 m) este datat printr-o monedă poloneză de 1/2 groș, emisă în secolele XV—XVI.

[1] Asupra localizării orașului Ester vezi T. Mateescu, Pontice 2, 1969, p. 413—426; identificarea aerofotografică a așezării cf. ing. Mihai Rada, ing. Nicolae Cochină, Rev Muz. Mon, seria MIA, 46, 1977, 2, p. 62—64.

[2] Relația lui Toma Alexandrowicz la P.P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 222.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

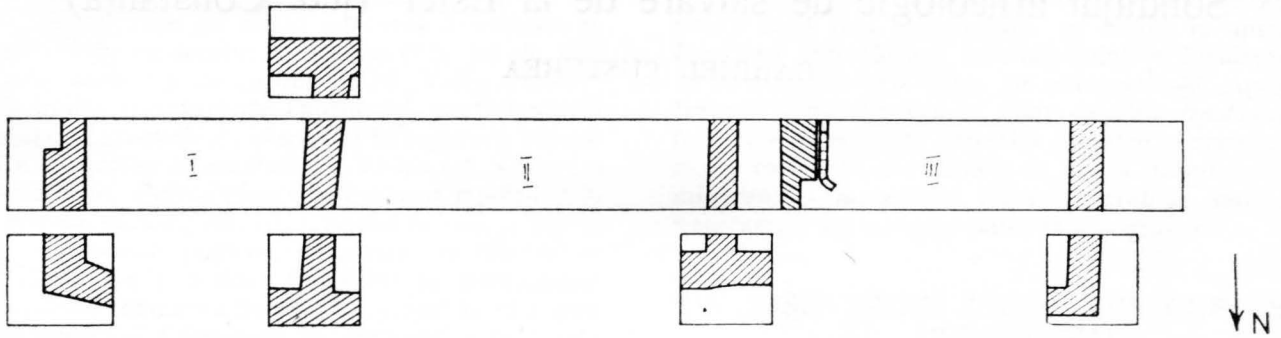

1. PLANUL LOCUINȚEI DE LA ESTER

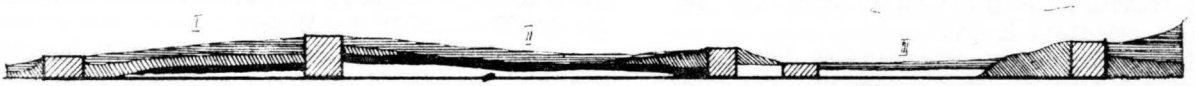

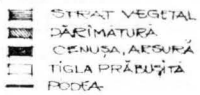

2. PROFILUL SUDIC AL LOCUINȚEI

Fig. 1. Ester. 1. planul locuinței 1980; 2 profilul sudic al locuinței.

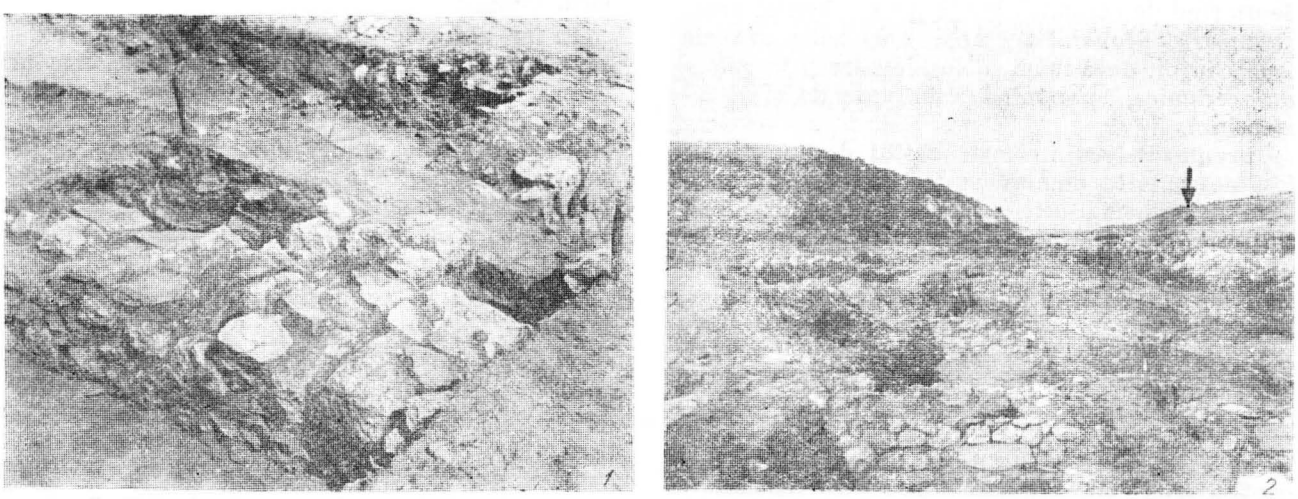

Fig. 2. Ester. 1 locuința; 2 vedere a necropolei.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

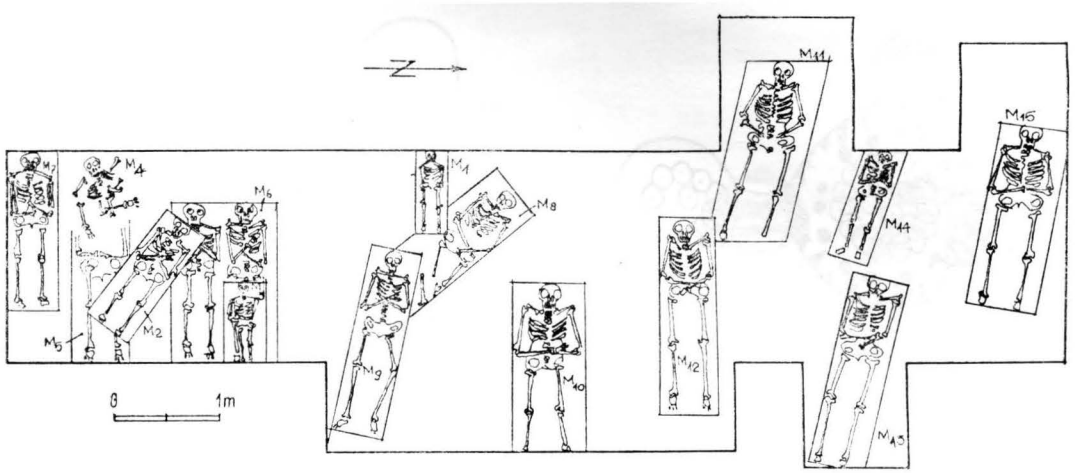

Fig. 3. Ester. Planul necropolei.

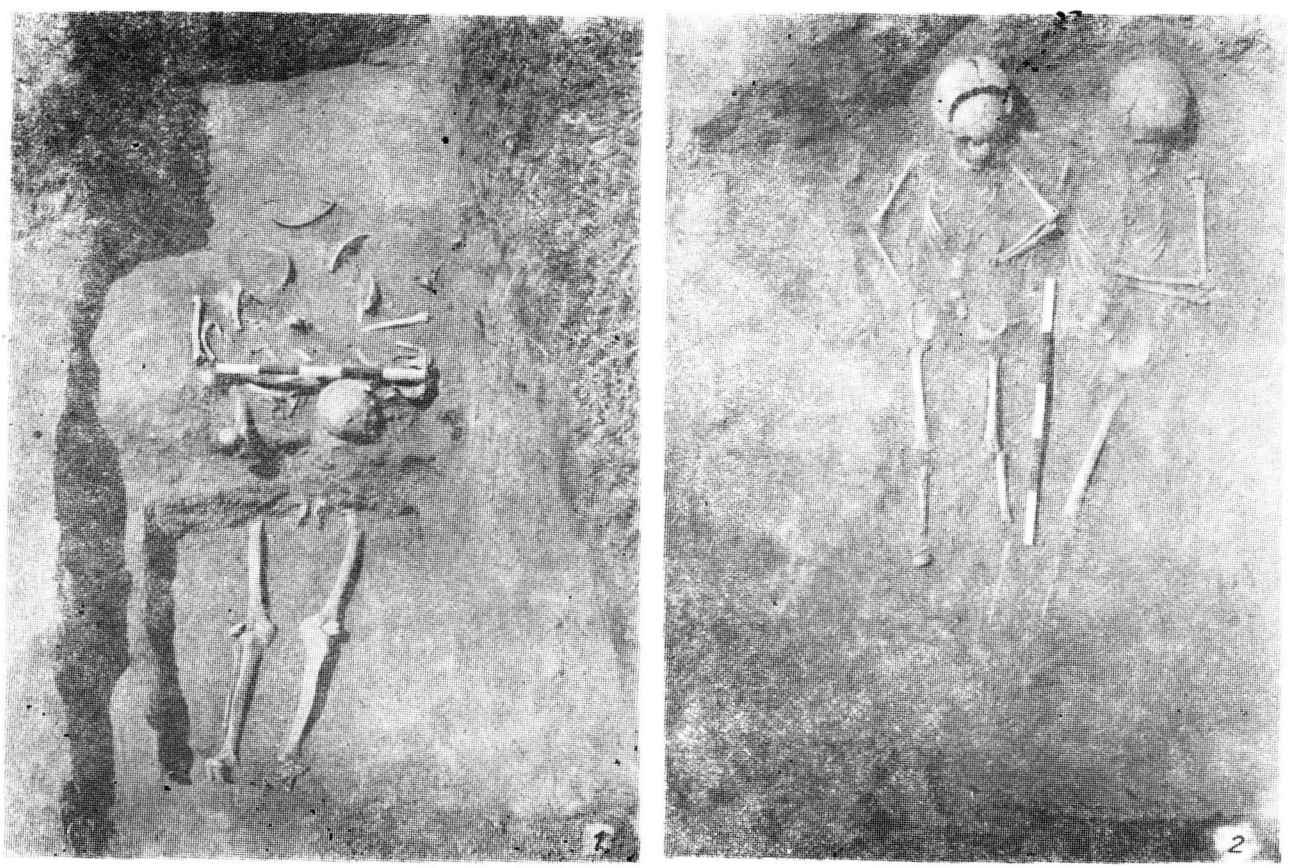

Fig. 4. Ester. 1 reînhumare; 2 înhumare dublă.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

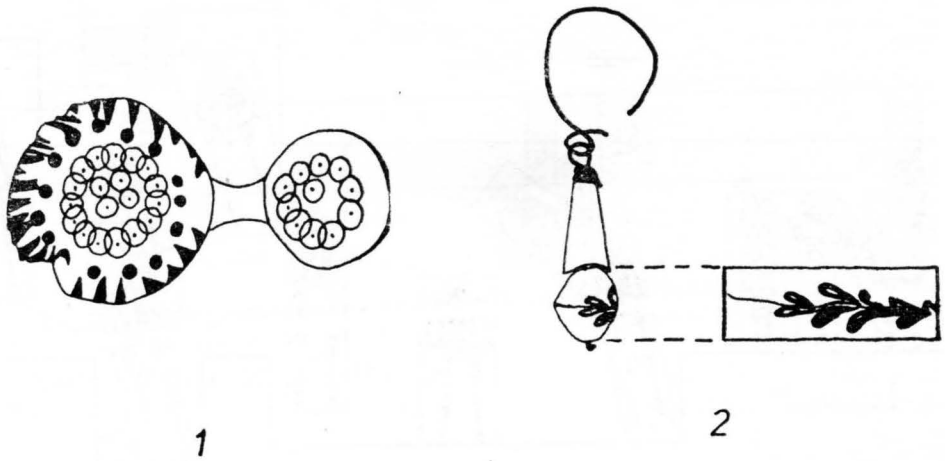

1 2

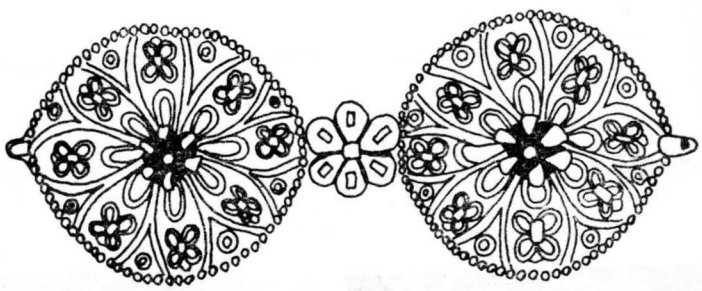

3

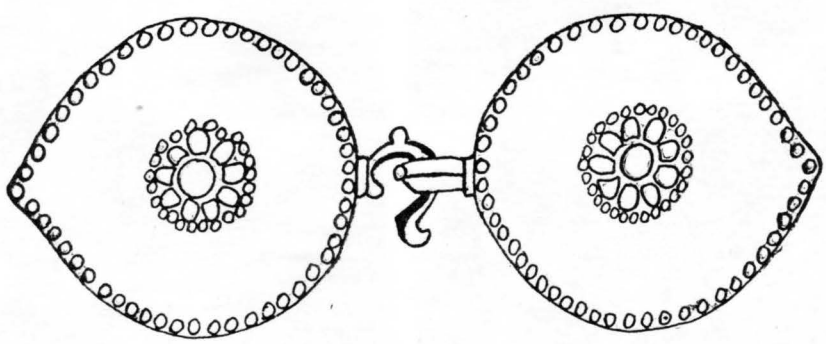

4

Fig. 5. Ester. 1—2 M. 3; 3 M. 6; 4 M. 9.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

1

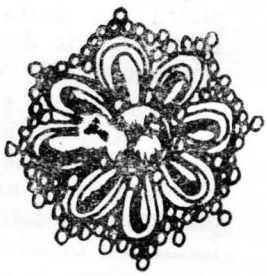

2

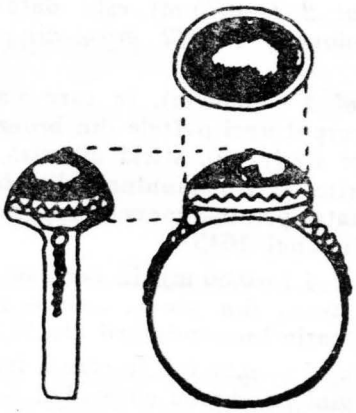

3

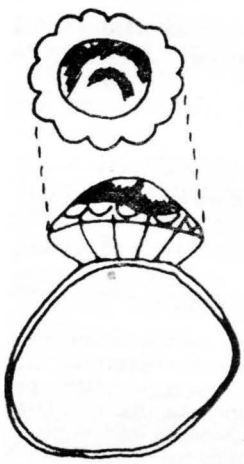

4

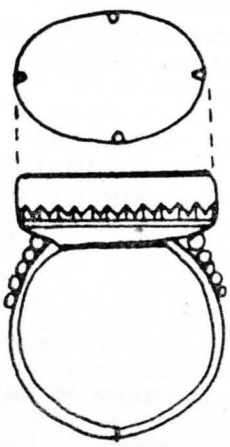

5

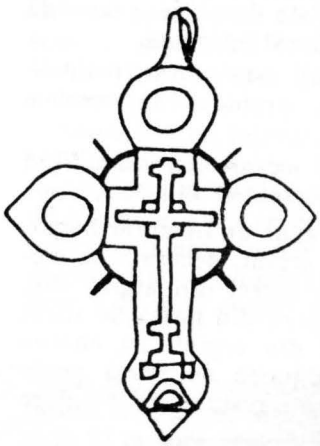

6

7

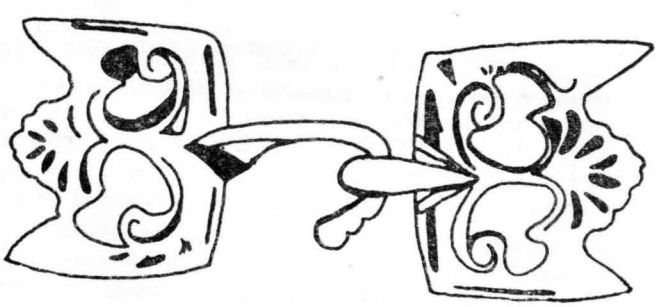

8

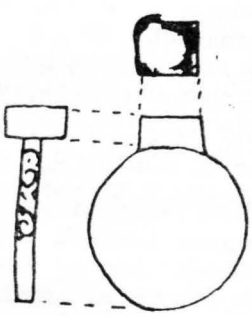

9

Fig. 6. Ester. 1—3 M. 9; 4 M. 11; 5 M. 12; 6—9 M. 14.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Mormîntul 2 (—0,75 m) este datat printr-o monedă poloneză de 1/2 groș, din secolul al XVI-lea.

Mormîntul 3 (—0,80 m), în care s-au găsit o parte din corpul unei paftale din bronz (fig. 5/1) și un cercel sferic, din sticlă albastră, cu decor vegetal, prins într-o montură din bronz (fig. 5/2), este datat printr-o monedă raguzană, emisă, probabil, în anul 1645.

Mormîntul 4 (—0,80 m), în care au fost găsiți 4 nasturi sferici din bronz, este o reînhumare făcută cu ocazia înmormîntării din M.5.

Mormîntul 5 (—0,95 m), în care a fost găsit un inel din argint cu chaton elipsoidal, cu piatră de chihlimbar, este datat printr-o monedă emisă de Ahmed III, la Constantinopol.

Mormîntul 6 (—0,90 m) este o înhumare dublă. A fost descoperită o pafta din bronz, decorată cu motive florale (fig. 5/3). Este datat de o monedă emisă de Mahmud I, la Constantinopol.

Mormîntul 7 (—0,90 m) este datat printr-o monedă otomană, emisă, probabil, în secolele XVII—XVIII.

Mormîntul 8 (—0,90 m) nu are inventar, fiind deranjat cu ocazia înmormîntării din M.9.

Mormîntul 9 (—1 m) a avut un inventar bogat, constînd din: o pafta din argint, decorată cu motive florale (fig. 5/4); un cercel din argint (fig. 6/1); un ac de păr, cu piatra din pastă de sticlă verde (fig. 6/2); un inel din argint, cu chaton elipsoidal, cu piatra din pastă de sticlă verde (fig. 6/3). Au fost recuperate resturi vestimentare țesute cu fir aurit și argintat.

Mormîntul 10 (—0,90 m), în care a fost găsit un inel din argint, cu chaton elipsoidal, cu piatră din pastă de sticlă roșie.

Mormîntul 11 (—0,90 m), în care au fost găsiți un inel din argint, cu chaton circular, cu piatră din pastă de sticlă albastru deschis (fig. 6/4), și un nasture sferic din argint.

Mormîntul 12 (—1 m), în care a fost găsit un inel din argint, cu chaton elipsoidal, cu piatră de chihlimbar (fig. 6/5).

Mormîntul 13 (—0,95 m) este datat printr-o monedă emisă de Mahmud I, la Constantinopol.

Mormîntul 14 (—1,15 m) a dat la iveală un bogat inventar, constînd din: cruciuliță din bronz, găsită la gît (fig. 6./6); pafta din bronz (fig. 6/7); agrafă din bronz, reprezentînd o acvilă bicefală (fig. 6/8); inel din bronz, cu chaton pătrat și cu piatră din pastă de sticlă incoloră (fig. 6/9); nasture sferic din bronz; mărgele din pastă de sticlă colorată, verde, albastru, galben și alb.

Mormîntul 15 (—1 m) este datat de o monedă poloneză, probabil din secolul al XVII-lea. Și aici există reînhumare.

Descoperirea unei necropole creștine în apropierea unei localități de tip urban[3] confirmă informațiile călătorilor din secolele XVII—XVIII, care vorbesc de o populație creștină majoritară[4]. Trebuie remarcat faptul că necropola este folosită o perioadă mare de timp, din secolul al XVI-lea pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu o mare densitate a înmormîntărilor, fapt probat prin numeroasele cazuri de reînhumări și suprapuneri de morminte, întîlnite în sectorul cercetat.

Campaniile viitoare vor trebui să stabilească întinderea necropolei aparținătoare așezării de la Ester.

LE SONDAGE DE SAUVETAGE DE LA VILLE D'ESTER

RÉSUMÉ

En 1980 a été fait un sondage de sauvetage dans le périmètre de la ville médiévale d'Ester.

Il a été tracé une section qui a surpris une habitation formé de trois pièces et construite de pierre lié de terre jaune (fig. 1/1; 2/1). L'habitation est datée par une monnaie battue par Mustafa III et a été détruite par un incendie (fig. 1/2). Dans la même campagne a été fait aussi un sondage dans la nécropole de la ville, ou a été pratiquée l'inhumation conforme a l'usage chrétien (fig. 2/2; 3). Parmi les découvertes: monnaies, ceintures en plaques métalliques (fig. 5/1, 3, 4; 6/7), bagues (fig. 6/3—5, 9) boucles d'oreille (fig. 5/2; 6/1), une agrafe (fig. 6/8), une croix (fig. 6/6).

La découverte de la nécropole crétienne datée au XVIe—XVIIIe siècles, présente une importance particulière pour l'étude de la période de la domination ottomane en Dobroudja.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ester. 1 plan de l'habitation; 2 profil sud de l'habitation.
Fig. 2. Ester. 1 l'habitation; 2 vue de la nécropole.
Fig. 3. Ester. Plan de la nécropole.
Fig. 4. Ester. 1 reinhumation; 2 double inhumation.
Fig. 5. Ester. 1—2 T. 3; 3 T. 6; 4 T. 9.
Fig. 6. Ester. 1—3 T. 9; 4 T. 11; 5 T. 12; 6—9 T. 14.

[3] Vezi relația de călătorie a lui Evliya Celebi în *Călători străini despre țările române*, VI, București, 1976, p. 404.
[4] *Ibidem*, p. 404; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 222.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Palatul Ghica-Tei

RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU

În campania arheologică din 1980 activitatea s-a desfășurat în zona de nord a Palatului Ghica-Tei, zonă cuprinsă între zidul de incintă al palatului și cel al ctitoriei Ghiculeștilor.

Săpătura, orientată nord-sud (11,5 × 1,00 m), a fost amplasată într-un pronunțat rambleu, cu panta spre șoseaua Doamna Ghica, iar cota înaltă spre zidul de nord al palatului.

Stratigrafia profilului este următoarea: sub un strat vegetal de circa 6—12 cm urmează un nivel de pămînt cafeniu deschis, cu urme de var și pietriș. Stratul următor, destul de gros, este compus din materiale provenind dintr-o demolare: cărămizi, urme de lemn, fragmente de baluștrii, piatră fragmentară. De remarcat că acest strat, spre deosebire de cel din zona E, nu conține nici o urmă de incendiu. Sub el urmează un strat subțire de nisip, dublat, la partea inferioară, de un strat cenușiu închis din cărămidă spartă și pietriș. La aproximativ 7 m de zidul de incintă al palatului, săpătura a scos la iveală un scoc de mortar, de circa 1,8 m lățime, aflat sub stratul provenit din demolare. Ultimul nivel e reprezentat de un pămînt roșcat de pădure, aflat la adîncimea de —2,10 m. Se remarcă că straturile sînt relativ orizontale, ceea ce demonstrează ideea unei amenajări de teren. La aproximativ 1,5 m, către zidul de incintă al bisericii, s-a trasat o nouă secțiune de racord, orientată nord-sud și de proporții reduse (2 × 1 m); ea nu a adus nici o modificare în stratigrafia zonală.

Urmărindu-se surprinderea vechilor chilii ce înconjurau actuala biserică, atestate în veacul trecut, s-a purces la executarea unei noi secțiuni în curtea bisericii, orientată nord-sud și mărginită pe o parte de zidul de nord al palatului, iar la cealaltă extremitate de rondoul din curtea ctitoriei Ghiculeștilor (14,30 × 1,00 m) (fig. 1).

Succesiunea nivelurilor este asemănătoare cu cea descrisă în legătură cu secțiunile exterioare, cu deosebirea marcantă, că stratul de demolare are în el urme de incendiu (cărbuni, lemne calcinate parțial, cenușă). Din acest strat s-au recoltat: piroane, balamale, ceramică. De asemenea, sub stratul de demolare, s-a surprins traiectul aceluiași scoc de mortar, descoperit extra-muros. Diferența de nivel (circa 30—50 cm) demonstrează orientarea pantei de la nord-est către sud-vest. Nu s-a putut încă formula o concluzie în privința utilității acestui scoc; avansăm ideea folosirii lui în cadrul gospodăriei monahale, care a existat pe aceste meleaguri, pînă în ultimele decenii ale veacului trecut.

Deschiderea a încă două secțiuni, de proporții reduse, în zona rondoului și a presupusei ctitorii a Văcăreștilor, una orientată est-vest (4,50 × 1 m), iar cealaltă nord-est—sud-vest (3,60 × 1 m) a scos la suprafață fundațiile ctitoriei boierilor Văcărești, atestate în pisania bisericii Ghiculeștilor (1833).

Sondajele au relevat, cu aproximație, conturul și dimensiunile fostei biserici. De menționat un puternic strat de demolare și absența unor urme de incendiu, ceea ce confirmă decalajul temporar între demolarea vechii ctitorii văcărești și incendiul din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care a mistuit corpul de chilii.

*

Un bloc de piatră, avînd forma unui cub, cu latura de 72 cm, situat în axul actualei biserici și la 11 m spre vest de pridvorul acesteia, marca, prin tradiție, locul altarului din lăcașul boierilor Văcărești. Indicația a fost confirmată prin surprinderea în săpătură a două fragmente din zidul de elevație al fostei biserici.

Zidurile apar la o adîncime relativ mică, între 40—60 cm, sub nivelul actual al solului și se păstrează pe o înălțime de cca. 50—70 cm. Materialul de construcție, cărămida oltenească de 28 × 16 × 8 cm, este similar celui folosit la sala cu bolți „a vella" din zona E. În fragmentul de zid estic, ștrepii de cărămidă sînt orientați în funcție de laturile poligonului exterior, paralel și respectiv perpendicular pe ele; la fața interioară a zidului de sud, urme de tencuială precizează finisajul folosit.

Primul fragment de fundație, aflat în proximitatea sud-estică a altarului amintit, a cărui fundație calcă ușor pe zid, aparține absidei estice. Se poate afirma că această absidă avea un contur exterior poligonal, întrucît în porțiunea săpată apar fragmentele a două laturi și unghiul (de circa 145°) pe care îl formează între ele. În stadiul actual, nu putem stabili cu certitudine numărul de laturi ale absidei și nici conturul ei interior — poligonal sau curbiliniu — fața interioară a zidului fiind degajată pe o suprafață redusă, irevelantă din punctul acesta de vedere; este suficientă, însă, această porțiune

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

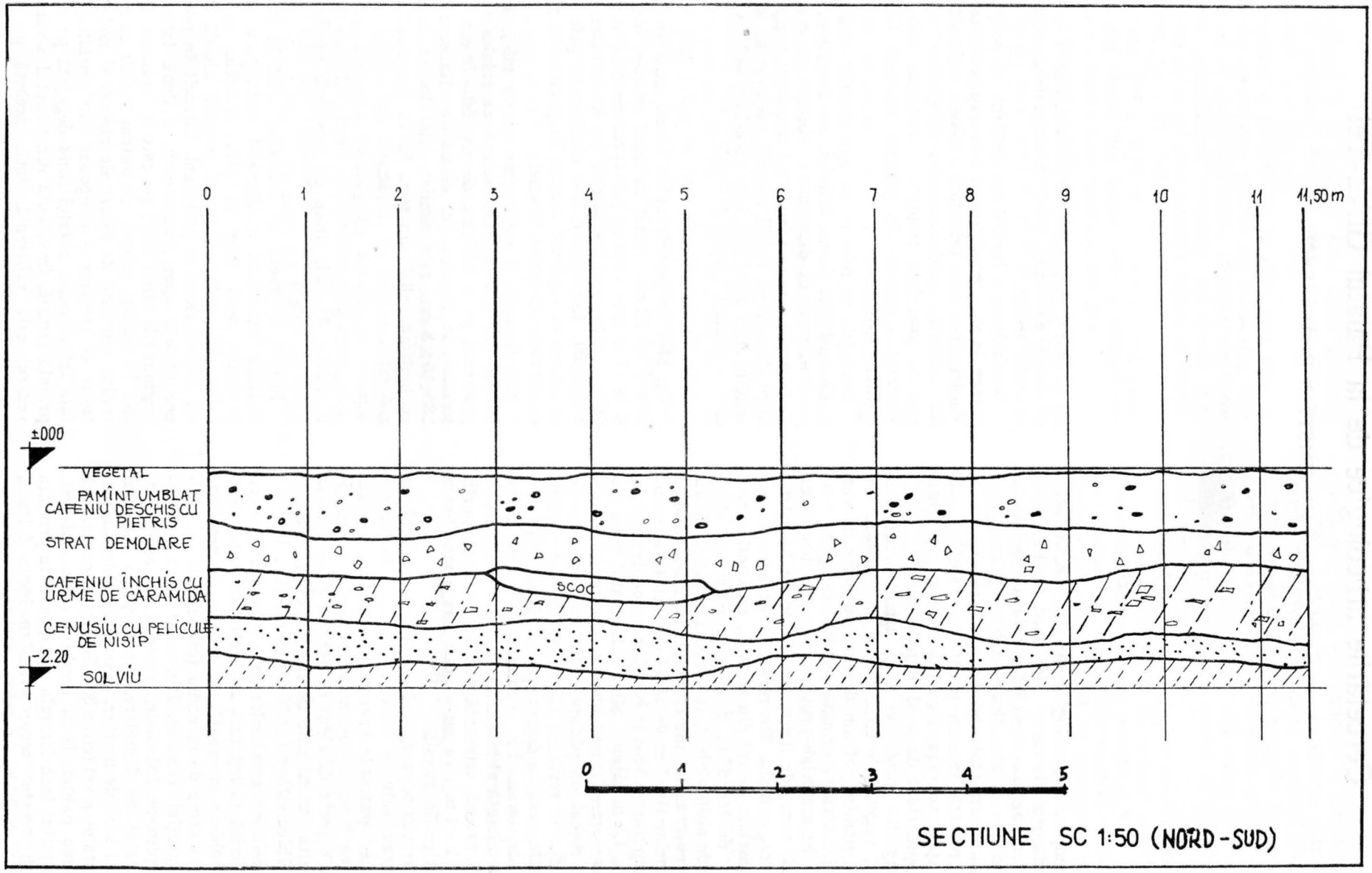

Fig. 1. Ghica-Tei. Profil nord-sud.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

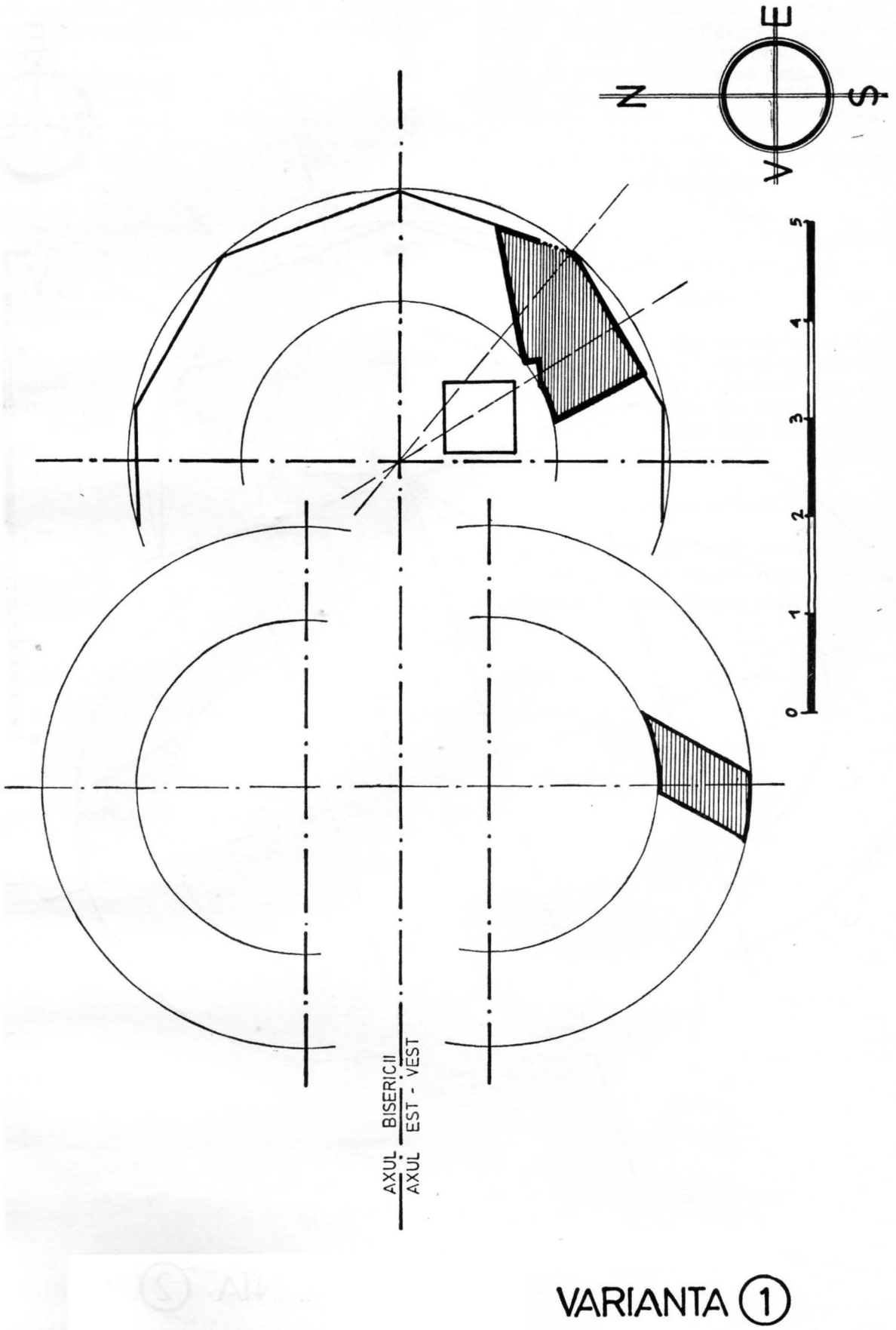

Fig. 2. Ghica-Tei. Planul bisericii. Varianta 1.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

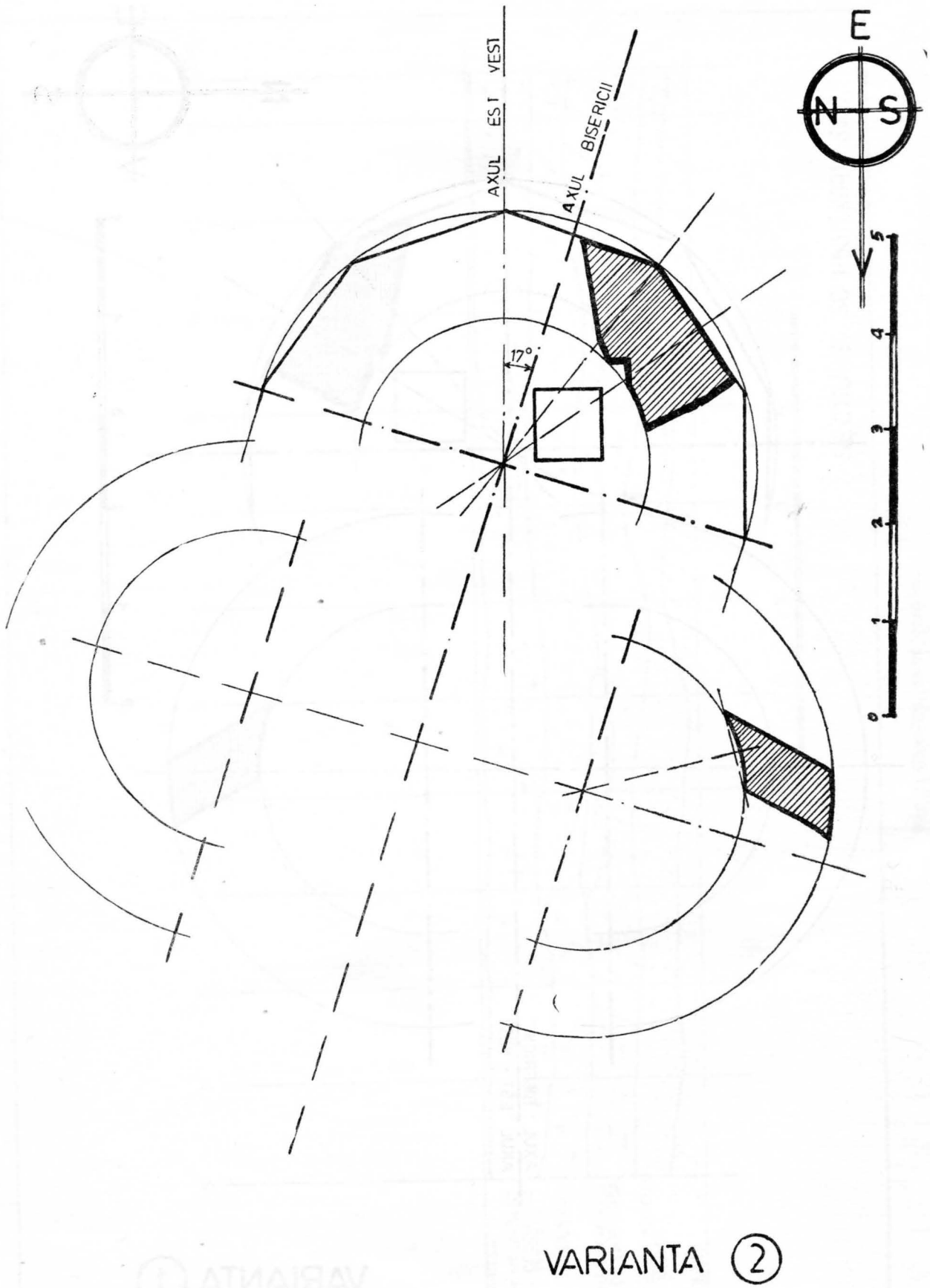

Fig. 3. Ghica-Tei. Planul bisericii. Varianta 2.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

pentru a măsura grosimea zidului de fundație: 95 cm, grosime înregistrată și pe celălalt fragment descoperit.

Cel de al doilea fragment, situat cu circa 3 m mai spre vest, face parte din absida sudică a naosului. Are un contur interior evident curb; săgeata curburii corespunde unui diametru de aproape 400 cm. Fața exterioară a zidului prezintă, de asemenea, o ușoară curbură ce ar corespunde unui diametru de 500 cm. Avînd, însă în vedere raza mai mare a acestei curburi, precum și faptul că din conturul exterior nu a fost examinată decît o desfășurare de 50 cm, nu trebuie respinsă în întregime nici ipoteza unui contur poligonal în fațadă și pentru absidele naosului, similar absidei estice.

Completînd curbura zidului sudic se obține un semicerc, al cărui centru se înscrie prea aproape de o presupusă axă est-vest trasată în conformitate cu amplasarea absidei altarului (varianta 1) (fig. 2). O primă posibilitate ar fi aceea ca naosul să nu fi avut abside, curbura zidului sudic datorîndu-se unei execuții deficitare. Mai plauzibil pare, însă, ca axa bisericii să nu fi fost orientată cu exactitate și să fi avut o abatere de circa 8—10° spre NV (fig. 3).

Pentru confirmarea acestei ipoteze se impune continuarea cercetării de-a lungul porțiunilor de zid găsite pînă la joncțiunea acestora, fapt ce ar preciza direcția investigațiilor pentru aflarea părții de vest (naosul și pridvorul — dacă a avut). În situația de maximă probabilitate a depistării complete a vechii biserici de la Ghica Tei, istoria arhitecturii bucureștene își va îmbogăți repertoriul cu planul inedit al unui monument din secolul al XVIII—lea, acțiune promițătoare și care merită a fi întreprinsă.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT GHICA-TEI PALACE

ABSTRACT

Im 1980, the archaeological investigations in the northern side of the princely Ghica Palace revealed the foundations of the old church, built by the Văcărești family, which were situated at about 10 meters from the western side of the present church, built by Ghica family. The area of the former monastic place was also investigated.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Ghica-Tei Palace. Profile North-South.

Fig. 2. Ghica-Tei Palace. The plan of the church. Variant 1.

Fig. 3. Ghica-Tei Palace. The plan of the church. Variant 2.

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro

ABREVIERI

ACMI	— Anuarul Comisiunii monumentelor istorice, București
ACMIT	— Anuarul Comisiunii monumentelor istorice pentru Transilvania, Cluj
ActaArchLodz	— Acta Archaeologica Lodziensiae, Lódz
Acta MN	— Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
Acta MP	— Acta Musei Porolissensis, Cluj-Napoca
AIIA Cluj	— Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Cluj-Napoca
AISC	— Anuarul Institutului de studii clasice Cluj
AMM	— Acta Moldaviae Meridionalis
Annep	— Année épigraphique, Paris
ArhMold	— Arheologia Moldovei
ARMSI	— Academia Română. Memoriile Secției Istorice, București
ASUIași	— Analele științifice ale universității, Iași
BerRGK	— Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Frankfurt am Main
BMI	— Buletinul Monumentelor Istorice, București
BSH	— Bulletin de la Section Historique. Académie Roumaine, București
Cercet Arh	— Cercetări Arheologice, Muzeul de istorie al R.S.R., București
Cercet Arh Buc	— Cercetări arheologice în București, Muzeul de istorie a municipiului București
CIL	— Corpus Inscriptionum Latinarum, Berlin
Dacia	— Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
DID	— *Din istoria Dobrogei*, București
Dolg Cluj	— Dólgozátok-Travaux de la Section Numismatique et Archéologique du Musée National de Transylvanie, Cluj
Folia Arch	— Folia Archeologica, Budapesta
IDR	— *Inscripțiile Daciei romane*, București
JRS	— Journal of Roman Studies, Londra
Materiale	— Materiale și cercetări arheologice, București
Materiale, Oradea	— Materiale și cercetări arheologice, A XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea
Materiale, Tulcea	— Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte, Craiova
Mem Antiq	— Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MIA Chișinău	— Materialy i issledovanija po arheologii MSSR, Chișinău
MIA Leningrad	— Materialy i issledovanija po arheologii, Leningrad
PPS	— Proceedings of the Prehistoric Society Londra
PZ	— Prhähistorische Zeitschrift, Leipzig-Berlin
Rev Muz	— Revista Muzeelor, București
RevMuzMon=RMM-MIA	— Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente de istorie și artă, București
RRH	— Revue Roumaine d'Histoire, București
SCIV(SCIVA)	— Studii și cercetări de istorie veche (Studii și cercetări de istorie veche și arheologie) București
SCN	— Studii și cercetări de numismatică, București
SMMIM	— Studii și materiale de muzeografie și istorie militară, București
StCl	— Studii Clasice, București
St Com Caransebeș	— Studii și Comunicări, Caransebeș
St Com Sibiu	— Studii și Comunicări, Sibiu
ZPE	— Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

Tehnoredactor: AUREL BUDNIC

Bun de tipar: 22.X.1983. Format: 8/61×86.

Coli de tipar: 69,50. Pliante: 10.

C.Z. pentru biblioteci mari și mici: 902 (498)

Întreprinderea Poligrafică Brașov

Str. Zizinului nr. 110

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

www.e-patrimoniu.ro / www.cimec.ro